

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Elena Masnevaitė

**POLITINIŲ PARTIJŲ IR POLITINIŲ KAMPANIJŲ
FINANSAVIMO TEISINIS REGULIAVIMAS LIETUVOJE**

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2010

Disertacija buvo rengiama 2005–2009 metais Vilniaus universiteto Teisės fakultete.

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Egidijus Šileikis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

SANTRUMPOS

ABTĮ	Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas
angl.	anglų kalba
ATPK	Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas
BK	Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas
BVerfGE	Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimų rinkinys (vok. <i>Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts</i>)
CK	Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas
d.	dalys
Dz. U.	Lenkijos Respublikos oficialusis leidinys (lenk. <i>Dziennik Ustaw</i>)
EBTT	Europos Bendrijų Teisingumo Teismas (dabar – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas)
ed.	redaktorius (angl. <i>editor</i>)
et al.	ir kiti
ES	Europos Sąjunga
EŽTK	Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas
GRECO	Valstybių grupė prieš korupciją (angl. <i>Group of States Against Corruption</i>)
it.	italų kalba
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
KT	Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas
lat.	latvių kalba
lenk.	lenkų kalba
liet.	lietuvių kalba
LVAT	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
MGL	minimalus gyvenimo lygis (dabar – bazinė socialinė išmoka)
MMA	minimalus mėnesinis atlyginimas
OL	Europos Sąjungos oficialusis leidinys
P.	puslapis

p.	punktas
pan.	panašiai
pp.	papunktis
PPFI	Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas
PPI	Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas
pranc.	prancūzų kalba
red.	redaktorius
rus.	rusų kalba
str.	straipsnis
sud.	sudarytojas
T.	tomas
t. y.	tai yra
t. t.	taip toliau
UAB	uždaroji akcinė bendrovė
VAAT	Vilniaus apygardos administracinis teismas
VMDU	vidutinis mėnesinis darbo užmokestis
VMI	Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos
vok.	vokiečių kalba
VRK	Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija
VTEK	Vyriausioji tarnybinės etikos komisija
Žin.	Vyriausybės žinios, Valstybės žinios
žr.	žiūrėkite

TURINYS

Santrumpos iii

IVADAS.....1

1 SKYRIUS. BENDRIEJI POLITINIŲ PARTIJŲ FINANSAVIMO ASPEKTAI
.....23

1.1. Tam tikrų terminų (kategorijų) principinė samprata ir su tuo susiję klausimai....23

1.2. Finansavimo poreikis ir jo raida29

1.3. Finansavimo režimai ir apibendrinti šaltiniai33

1.4. Finansavimo būdai.....38

**2 SKYRIUS. PRIVATUS (NEVALSTYBINIS) POLITINIŲ PARTIJŲ
FINANSAVIMAS**41

2.1. SKIRSNIS. VIDINIS FINANSAVIMAS (SAVIFINANSAVIMAS)41

2.1.1. Nario mokesčiai41

2.1.2. Kiti savifinansavimo šaltiniai53

2.1.2.1. Pajamos, gaunamos iš ideologijos skleidimo veiklos.....53

2.1.2.2. Pajamos, gaunamos iš nuosavybės teisėmis priklausančio turto valdymo,
naudojimo ir disponavimo juo54

2.1.2.3. Pajamos, gaunamos iš kitokios ekonominės veiklos58

2.2. SKIRSNIS. IŠORINIS PRIVATUS FINANSAVIMAS65

2.2.1. Istorinis aspektas: savifinansavimo ir išorinio privataus finansavimo atribojimo
problematika69

2.2.2. Išorinio privataus finansavimo šaltiniai.....74

2.2.2.1. Užsienio finansinė (materialinė) parama74

2.2.2.2. Asmenų aukos.....80

2.2.2.2.1. Aukų sąvoka, rūšys ir vertė80

2.2.2.2.2. Maksimalus dydis82

2.2.2.2.3. Asmenys, turintys teisę aukoti politinėms partijoms.....86

2.2.2.2.3.1. Fiziniai asmenys86

2.2.2.2.3.2. Juridiniai asmenys89

2.2.2.2.4. Aukų teisėtumo saugikliai98

2.2.2.3. Bankų paskolos.....107

3 SKYRIUS. VALSTYBINIS POLITINIŲ PARTIJŲ FINANSAVIMAS.....109

3.1. SKIRSNIS. BENDRIEJI KLAUSIMAI.....109

3.1.1. Valstybinis finansavimas: argumentai „už“ ir „prieš“	109
3.1.2. Valstybinio finansavimo tipai	116
3.2. SKIRSNIS. TIESIOGINIS VALSTYBINIS FINANSAVIMAS	118
3.2.1. Tiesioginio valstybinio finansavimo formos	118
3.2.1.1. Valstybės biudžeto dotacija	119
3.2.1.1.1. Skyrimo sąlygos	119
3.2.1.1.1.1. Pagrindinė sąlyga – dalyvavimo atitinkamuose rinkimuose rezultatai ..	121
3.2.1.1.1.2. Papildoma sąlyga – nėra sustabdyta teisė gauti valstybės biudžeto dotaciją	127
3.2.1.1.2. Dydis	141
3.2.1.1.3. Panaudojimo sąlygos	148
3.2.1.2. Dalies išlaidų politinei kampanijai kompensacija	155
3.3. SKIRSNIS. NETIESIOGINIO VALSTYBINIO FINANSAVIMO FORMOS.	167
3.3.1. Parama agitacinei politinių partijų veiklai	168
3.3.1.1. Nemokamo radijo ir televizijos eterio suteikimas	169
3.3.1.2. Nemokamo ploto išorinei politinei reklamai skleisti suteikimas	175
3.3.2. Parlamentinės veiklos finansavimas	182
3.3.3. Mokestinės lengvatos	192
3.3.4. Kitos formos	199

4 SKYRIUS. POLITINIŲ KAMPANIJŲ FINANSAVIMO TEISINIO REGULIAVIMO YPATUMAI MIŠRAUS (PRIVATAUS IR VALSTYBINIO) POLITINIŲ PARTIJŲ FINANSAVIMO KONTEKSTE203

4.1. SKIRSNIS. BENDRIEJI KLAUSIMAI	204
4.1.1. Politinės kampanijos laikotarpis	204
4.1.2. Politinės kampanijos dalyviai	206
4.1.2.1. Pretendento, asmens, kurį numatoma kelti kandidatų, ir kandidato sąvokų ir statuso santykis	213
4.1.2.2. Pagrindiniai reikalavimai, keliami savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams	216
4.1.2.2.1. Reikalavimas atidaryti/turėti specialią banko sąskaitą	216
4.1.2.2.2. Reikalavimas sudaryti sutartį su politinės kampanijos įždininku	221
4.2. SKIRSNIS. POLITINIŲ KAMPANIJŲ FINANSAVIMO ŠALTINIAI IR IŠLAIDOS POLITINEI KAMPANIJAI FINANSUOTI	229
4.2.1. Politinių kampanijų finansavimo šaltiniai	229
4.2.2. Išlaidos politinei kampanijai finansuoti	233
4.2.2.1. Politinių kampanijų išlaidų limitai	235
4.2.2.2. Politinės reklamos sklaidos problematika	249

4.2.2.2.1. Politinės reklamos sąvoka ir požymiai	251
4.2.2.2.2. Politinės reklamos atpažįstamumas	258
4.2.2.2.3. Mokamos politinės reklamos per televiziją draudimas – sėkmingas pasirinkimas?	265
4.2.2.2.4. Rinkimų agitacija – politinės reklamos ar politinio marketingo sinonimas?	274
4.2.2.2.5. Politinės reklamos sklaida draudimo naudotis tarnybine padėtimi rinkimų agitacijos tikslais kontekste	277

5 SKYRIUS. POLITINIŲ PARTIJŲ IR POLITINIŲ KAMPANIJŲ FINANSAVIMO TEISĖTUMO UŽTIKRINIMAS285

5.1. Viešumas.....	287
5.2. Finansinė atskaitomybė	294
5.2.1. Finansinės atskaitomybės modeliai pagal subjektus	297
5.2.1.1. Politinių partijų finansinės atskaitomybės dokumentai	300
5.2.1.2. Politinės kampanijos dalyvių finansinės atskaitomybės dokumentai	303
5.2.2. Kiti finansinės atskaitomybės aspektai	306
5.3. Kontrolė	309
5.3.1. Vidinė (politinių partijų) kontrolė	310
5.3.2. Valstybinė kontrolė.....	312
5.3.2.1. Monitoringas.....	319
5.3.2.1.1. Auditas.....	322
5.3.3. Visuomeninė (žiniasklaidos) kontrolė	325
5.4. Bendrieji teisinės atsakomybės aspektai.....	327
5.4.1. Rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimas.....	328

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI337

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS339

AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS436

PRIEDAI437

*Politinės arenos pinigų srautai gali būti sugretinti su vandens srove,
trykštančia iš kalnų ir pasidalijančia į daugelį upių: užtvenkus vieną iš jų, srovė
tiesiog tekės kita vaga.*

M. Pinto-Duschinsky¹

IVADAS

Lietuvos Respublikos Konstitucijos² preambulėje suformuluotas *atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis* negali būti tinkamai įgyvendintas, atitinkamai nereguliuojamus³ politinių partijų ir jų kandidatų (iškeltų į Lietuvos Respublikos Seimą, Lietuvos Respublikos Prezidentus, savivaldybių tarybas⁴) politinių kampanijų finansavimo bei jo kontrolės (šios teisinės materijos kontekste – politinės reklamos sklaidos). Nors Konstitucijoje politinių partijų finansavimo⁵ klausimai iš esmės nėra eksplicitiškai reglamentuojami⁶, tačiau visuminis konstitucinis teisinis reguliavimas (*inter alia* 1, 4, 25, 29, 35 str.) suponuoja, kad politinių partijų (ir jų iškeltų kandidatų politinių kampanijų) finansavimo bei jo kontrolės (šiam kontekste – politinės reklamos sklaidos⁷) veiksmingas teisinis reguliavimas yra vienas iš pagrindinių nuoseklaus ir patvaraus demokratinės teisinės valstybės funkcionavimo veiksnių.

Oficialioje konstitucinėje doktrinoje įsigalėjusi *substantyvinės konstitucijos koncepcija*⁸ reikalauja įstatymų leidėjo teisėkūrą (politinių partijų finansavimo srityje) pirmiausia vertinti per konstitucinių vertybių, normų ir principų prizmę. Todėl politinių partijų finansavimo tematika negali būti analizuojama tik (ar pernelyg) remiantis įstatymų leidėjo suformuluotomis (*ordinarinio*) teisinio reglamentavimo nuostatomis, kurios gali būti bet kada pakeistos ir papildytos įprasta parlamentine tvarka (Konstitucijos 68–72 str.) ar nugrinčytos (pripažintos antikonstitucinėmis) teismine tvarka (Konstitucijos 102, 105, 106, 110 str.).

¹ PINTO-DUSCHINSKY, M., POSTNIKOV, A., *et al.* Campaign Finance in Foreign Countries: Legal Regulation and Political Practices (A Comparative Legal Survey and Analysis) // Prieiga per internetą: <http://moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/Campaign_Finance.pdf> (2009 m. balandžio 20 d.).

² Žin., 1992, Nr. 33-1014; 1996, Nr. 64-1501, Nr. 122-2863; 2002, Nr. 65-2629; 2003, Nr. 14-540, Nr. 32-1315, Nr. 32-1316; 2004, Nr. 111-4123, Nr. 111-4124; 2006, Nr. 48-1701.

³ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog šiame darbe terminai „reguliavimas“ ir „reglamentavimas“ yra vartojami kaip sinonimai.

⁴ Pažymėtina, kad šiame darbe nagrinėjamas ir politinių partijų iškeltų kandidatų į Europos Parlamento narius politinių kampanijų finansavimas.

⁵ Žr. termino „politinių partijų finansavimas“ reikšmę šio darbo 1.1. dalyje.

⁶ Išskyrus Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalies nuostatą, jog išlaidos, susijusios su Seimo nario parlamentine veikla, atlyginamos iš valstybės biudžeto.

⁷ Pažymėtina, kad šiame darbe konstrukcija „politinės reklamos sklaida“ apima ir politinės reklamos sampratą.

⁸ Žr. JARAŠIŪNAS, E. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas (sud. V. Rinkevičius). Vilnius, 2002, P. 234–254.

Toks konstitucinis jurisprudencinis nusistatymas reikšmingas ir dėl to, kad politinių partijų finansavimas (ir jo kontrolė) – vienas iš dinamiškiausių ir aktualiausių Lietuvos viešosios teisės institutų. Šio instituto didesnę dalį (palyginti su KT ar LVAT sukurtomis teisminėmis koncepcijomis) formaliai sudaro *ordinarinės* teisės nuostatos, įtvirtintos įvairiuose įstatymuose, pirmiausia – specialiaame įstatyme (PPFĮ⁹), kuris, besikeičiant Seimo politinei ir asmeninei sudėčiai, tarsi magnetas pritraukia jam skirtus pakeitimus ir (ar) papildymus. Todėl minėtas institutas turi ne tik „kompleksinio instituto“ bruožų, t. y. sąsajų su civilinės ir baudžiamosios teisės sistemomis (žr., pavyzdžiui, CK¹⁰ 2.34 straipsnį „Viešieji ir privatieji asmenys“, BK¹¹ 121 straipsnį „Antikonstitucinių grupių ar organizacijų kūrimas ir veikla“), bet ir tam tikrą „nestabilumo prielaidą“, t. y. sunkiai prognozuojamą raidos perspektyvą. Ji ypač atsiskleidė 2004–2010 m. Seime įregistruotų ir svarstytų projektų kontekste.

Šiame kontekste verta pastebėti, kad politinių partijų finansavimo „atsargus“ (lakoniškas, blanketiškas) įstatyminis reglamentavimas Lietuvoje 1990 m.¹², jo laipsniškas radikalus išplėtimas 1997 m.¹³, 1999 m.¹⁴ ir 2004 m.¹⁵ bei karštligiškos tobulumo (ribojimo!) paieškos 2004–2010 m. tarsi patvirtina vaizdingą teiginį ir juo pasakomą grėsmę (nuogaštavimą): *iš viduramžių atėję geri papročiai, demokratijos proceso pradžioje bent iš dalies garantavę sąžiningą rinkiminę kovą, nunyko: džentelmenų dvikovos neišvengiamai transformavosi į galingų ir anoniminių rinkimų mašinų susidūrimą; į kovą, kurioje tikslas pateisina priemones*¹⁶.

Prieš dešimt metų ar anksčiau (1999 m.) buvo galima teigti, kad Lietuvoje politinių partijų finansavimas ir jo problemų tyrinėjimas išgyvena tik embrioninį laikotarpį¹⁷. Dabar galima konstatuoti, kad padėtis minėtu pirmuoju aspektu (finansavimo būsenos, jos reglamentavimo) iš esmės pasikeitė, tačiau antruoju aspektu (mokslinio tyrinėjimo klausimu) liko ta pati. Iki šiol tokia tematika beveik nėra išsamių mokslinių tyrimų, o tuose, kurie buvo atlikti ir paskelbti politinių partijų statuso klausimu (žr. toliau), trūksta detalios (specialios) jų *finansavimo analizės* tiek jo teisinio reguliavimo, tiek pastarojo praktinio taikymo požiūriu¹⁸. Tai kelia

⁹ Žin., 2004, Nr. 135-4894 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

¹⁰ Žin., 2000, Nr. 74-2262 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

¹¹ Žin., 2000, Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

¹² 1990 m. rugsėjo 25 d. buvo priimtas PPI // Žin., 1990, Nr. 29-692 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.). Žr., pavyzdžiui, 12 straipsnį.

¹³ 1997 m. lapkričio 11 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymas // Žin., 1997, Nr. 104-2626.

¹⁴ 1999 m. sausio 12 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymas // Žin., 1999, Nr. 11-240.

¹⁵ 2004 m. rugpjūčio 23 d. buvo priimtas PPFĮ.

¹⁶ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 19.

¹⁷ BLOŽĚ, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // Politologija, 1999, Nr. 4(16), P. 23.

¹⁸ Jeigu lyginsime Lietuvos ir užsienio mokslininkų įdirbį šioje srityje, pastarieji jau vykdo tokius tyrimus kaip lyčių lygybės ir rinkimų kampanijų finansavimo santykis (žr., pavyzdžiui, BALLINGTON, J. Gender Equality in Political Party Funding // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R.

nuostabą, kadangi pastarųjų metų Lietuvos politiniame teisiniame gyvenime pasireiškė itin daug politinių partijų (ir politinių kampanijų¹⁹) finansavimo „rezonansinių neaiškumų“ ir precedento neturinčių skandalų²⁰. Tai galima ir būtina analizuoti moksliniu (teoriniu, konceptuali) požiūriu.

Šis darbas – tai bandymas bent iš dalies užpildyti minėtą Lietuvos akademinės jurisprudencijos spragą. Be to, šis darbas yra mėginimas „tarpdiscipliniškai“ atskleisti politikos ir finansų „kaimynystės“ diskutuotinus aspektus teisiniu požiūriu. Negalima nepaisyti, kad politinės finansinės konkurencijos taisyklės formuluoja teisę, kuri tokios konkurencijos dalyviams nustato ne tik galimybes, bet ir jų ribas.

Darbo objektas. Šiame darbe nagrinėjamas politinių partijų (ir jų iškeltų kandidatų politinių kampanijų) finansavimo institutas, jo kontekste – politinės reklamos sklaidos klausimai. Tyrimas atliekamas Lietuvos viešosios teisės ir iš dalies (kiek minėtas finansavimas ir jo kontrolė yra susiję su pinigineis lėšomis ar,

Austin, M. Tjernström). Stockholm, 2003, P. 157–167) ar valstybės gyventojų skaičiaus įtaka politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo teisinio reguliavimo efektyvumui (žr., pavyzdžiui, PINTO-DUSCHINSKY, M. Pieniądze a polityka w reżimie demokratycznym // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki). Warszawa, 2002, P. 102–103). Pirmuoju atveju buvo nustatyta, kad moterims, idant jos galėtų pasinaudoti pasyviaja rinkimų teise, yra sunkiau gauti finansinę paramą; atsižvelgiant į tai, buvo pateikti atitinkami pasiūlymai, vienas iš jų – valstybinį politinių partijų finansavimą naudoti moterų politinės reprezentacijos stiprinimui, t. y. sureguliuoti jį taip, kad politinėms partijoms skiriamo tiesioginio valstybinio finansavimo dydis priklausytų nuo to, kiek kandidačių politinė partija išskėlė. Antruoju atveju buvo nustatyta, kad mažose valstybėse grėsmė, jog politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo taisyklės nebus efektyvios (jų nepakaks arba trūks potencialo joms įgyvendinti), yra didesnė; tai yra susiję ir su tuo, jog tokiose valstybėse vykdoma nepakankamai tyrimų politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo srityje. Šioje sferoje tam tikrą poziciją turi netgi Vatikanas, pavyzdžiui, Pontifikų taryba socialinei komunikacijai dar 1997 m. vasario 22 d. priėmė dokumentą „Reklamos etika“, kuriame įvertino politinės reklamos sklaidos privalumus ir trūkumus bei nurodė, kad politinė reklama prie demokratijos vystymo gali prisidėti taip, kaip rinkos sistemoje, grindžiamoje moralės normomis, ji prisideda prie ekonominės gerovės, tačiau tuo atveju, jeigu politinės reklamos kaina politinę konkurenciją apriboja ir joje gali dalyvauti tik turtingi kandidatai ar grupės arba atitinkamų pareigų siekiantys asmenys, idant gautų lėšų politinei reklamai skleisti, turi eiti į kompromisą dėl jų nepriklausomumo, ji kliudo demokratiniams procesams. Žr. Pontifical Council for Social Communications. Ethics in Advertising // Prieiga per internetą: <http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/peccs/documents/rc_pc_peccs_doc_22021997_ethics-in-ad_en.html> (2010 m. sausio 30 d.).

¹⁹ Pažymėtina, kad Lietuvoje labiau paplitusi sąvoka „politinė kampanija“, kuri yra užsienio valstybėse vartojamos sąvokos „rinkimų kampanija“ sinonimas. Šiame darbe pastaroji bus vartojama tiek, kiek tai yra susiję su užsienio teisės doktrinos bei atitinkamų pavyzdžių iš užsienio valstybių praktikos šioje srityje aptarimu.

²⁰ Pats didžiausias skandalas yra susijęs su Darbo partijai iškelta baudžiamąja byla, tačiau reikia prisiminti ir tokius atvejus kaip Prezidento R. Pakso apkalta, kurios pagrindas iš esmės buvo jo santykiai su stambiausiu jo ir jo vadovaujamos politinės partijos finansiniu rėmėju J. Borisovu. Anot I. Unikaitės, būtent Prezidento rinkimų krizė 2002–2003 m. paskatino iš naujo sureguliuoti politinių kampanijų finansavimą. Žr. UNIKAITĖ, I. Rinkimų kampanijos sąsajos su rinkimų rezultatais: LR Seimo rinkimų (1996–2004 m.) atvejis. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2007, P. 69. Taip pat paminėtinas vienas iš naujausių skandalų šioje srityje: aukštas pareigas valstybės tarnyboje užimantis asmuo buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn dėl to, jog savo ir politinės partijos skyriaus, kuriam priklauso ir kuriame eina pirmininko pavaduotojo pareigas, naudai iš jam pavaldaus viešosios įstaigos vadovo, idant šiam nebūtų inicijuotas tyrimas dėl drausminės nuobaudos paskyrimo, tiesiogiai reikalavo kyšio. Žr. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2010 m. vasario 5 d. nuosprendį baudžiamajoje byloje Nr. 1-261-119/2010.

pavyzdžiui, politinių partijų teise verstis ekonomine veikla) tarpdiscipliniame kontekste. Kai kurie politinių partijų finansavimo aspektai aptariami užsienio valstybių (tarptautinio teisinio reguliavimo) ir jų teismų praktikos kontekste. Tačiau išsamus lyginamasis politinių partijų finansavimo tyrimas nėra šio darbo objektas. Todėl užsienio valstybių teisėkūros ar teisminės jurisprudencijos nuorodos (ar vertinimai) tėra antrinis įrankis, turintis papildomai sustiprinti Lietuvos Respublikoje galiojančio teisinio reglamentavimo (ir faktinės politinių partijų, politinių kampanijų finansavimo būklės) nagrinėjimą bei galimų šioje srityje kylančių problemų sprendimo būdų paiešką²¹.

Pažymėtina, jog šiame darbe analizuojami ne tik „grynai“ teisiniai politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo aspektai, bet ir aptariama, kodėl politinėms partijoms apskritai yra reikalingi finansiniai resursai ir kokia buvo šio poreikio istorinė dinamika, iš kokių šaltinių ir kokiais būdais gali būti finansuojamos politinės partijos ir kokius politinių partijų finansavimo režimus, atsižvelgdama į tai, gali nustatyti valstybė, kokią įtaką politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo apimčiai bei struktūrai turi politinių partijų organizaciniai pasikeitimai, technologinė pažanga bei rinkos ekonomikos dėsnų ekspansija į politinę rinką. Taigi šiame darbe nėra apsiribojama pozityviosios teisės ir su ja susijusios teismų praktikos įvertinimu. Be to, epizodiškai aptariami minėto finansavimo (piniginių lėšų gavimo, panaudojimo, apskaitos, pavišimo) bei politinės reklamos sklaidos politologiniai, komunikaciniai, vadybiniai ar psichologiniai aspektai.

Šiame kontekste verta pastebėti, jog politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo (jo kontekste – politinės reklamos sklaidos) reglamentavimo tematika ir praktinė jo kontrolės įgyvendinimo problematika yra nepaprastai plati ir sudėtinga. Idant šis darbas nevirstų politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo instituto enciklopedija negatyviąją šio žodžio prasme, buvo atlikta tiriamų sričių (su tuo susijusių klausimų) selekcija. Koncentruojamasi į esminius ir aktualiausius teisinio reguliavimo Lietuvoje klausimus²².

²¹ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, iliustruojant skirtingus politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo, *inter alia* politinės reklamos sklaidos, teisinio reguliavimo aspektus, remiamasi ryškiausiais užsienio valstybių praktikos atitinkamoje srityje pavyzdžiais, todėl konkreči užsienio valstybių, kurių patirtis šiame darbe vienaip ar kitaip paminima, grupė nėra apibrėžiama.

²² Ypač tokius klausimus: kokiais būdais yra finansuojamos politinės partijos ir politinės kampanijos, kokius konkrečius politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo šaltinius jie suponuoja ir kurie iš jų politinėms partijoms ir savarankiškiems politinės kampanijoms dalyviams yra prieinami faktiškai, kokie yra kiekvieno iš jų privalumai ir trūkumai bei kaip pastaruosius būtų galima eliminuoti atitinkamai keičiant nustatytą teisinį reguliavimą, iš kurių šaltinių politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimas turėtų būti skatinamas ar slopinamas ir kokiomis teisinėmis priemonėmis tą būtų galima padaryti, kurių iš jų būtų galima apskritai atsisakyti ir ar tai politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo skaidrumo aspektu būtų tikslinga, taip pat ar būtų tikslinga privačius politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo šaltinius pakeisti valstybiniais ir kokias pasekmes tai sukeltų politinių partijų nepriklausomumui. Be to, nagrinėjami tokie politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisėtumo užtikrinimui pasitelkiami instrumentai kaip politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo viešumo principas ir su juo koreliuojantis politinių partijų ir politinės kampanijos dalyvių finansinės atskaitomybės

Pastebėtina ir tai, kad dėl politinių partijų finansavimo ir jų iškeltų kandidatų (į Seimą, Respublikos Prezidentus ar savivaldybių tarybas) rinkimų kampanijų finansavimo *persipynimo* šiame darbe taip pat analizuojami politinių kampanijų finansavimo pagrindai, jų kontekste – itin aktualūs politinės reklamos (ir jos apmokėjimo) aspektai²³.

Aiškumo labai svarbu pažymėti, kad šio darbo tikslai ir tokio pobūdžio mokslinio tyrimo apimtis lemia, kad politinių partijų finansavimo, kaip vieno iš politinių partijų teisinės padėties elementų, tyrimas nėra siejamas su kitų tos teisinės padėties elementų išsamiu nagrinėjimu. Antai *šio darbo objektu nėra*: a) politinių partijų genezė, funkcijos, steigimo ir registravimo tvarka ar bendroji veikla; b) Lietuvos daugiapartinės sistemos ypatumai; c) bendrais pagrindais taikoma politinių partijų (ar su politine kampanija susijusių subjektų) teisinė atsakomybė, įskaitant baudžiamąją atsakomybę; d) savarankiškai išsikėlusių kandidatų politinių kampanijų finansavimas; e) Europos politinių partijų, apibrėžtų Europos Parlamento ir Tarybos reglamente (EB) Nr. 2004/2003 „Dėl reglamentų, reglamentuojančių politines Europos partijas, ir šių partijų finansavimo taisyklių“²⁴ (2 str. 3 d.), finansavimo taisyklės; f) su politinėmis partijomis susijusių organizacijų (angl. *third parties*), apibrėžtų Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2003 m. balandžio 8 d. rekomendacijoje valstybėms narėms Nr. Rec(2003)4 „Dėl bendrųjų taisyklių prieš korupciją politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo srityje“²⁵ (6 p.), finansavimas.

Darbo tikslas – išsamiai ištirti ir argumentuotai įvertinti, ar Lietuvos Respublikoje galiojantis politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo (jo kontekste – politinės reklamos sklaidos) teisinis reguliavimas *apskritai* (visumoje) yra

reikalavimas, vidiniai ir išoriniai politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolės mechanizmai, atskirai aptariant Lietuvoje veikiančio valstybinės politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolės modelio tinkamumą, bei specifinės sankcijos ir kitos negatyvaus poveikio priemonės, taikomos politinėms partijoms ir kitiems subjektams valstybės biudžeto dotacijos skyrimo ir draudimo papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis kontekste.

²³ Ypač tokie klausimai: kaip yra organizuojamos ir vykdomos politinės kampanijos, t. y. jų trukmė ir jos įtaka nustatyto politinių kampanijų finansavimo teisinio reguliavimo efektyviam įgyvendinimui, kokie subjektai ir kokiomis sąlygomis jose dalyvauja, kokie yra bendrieji šiuo tikslu patiriamų išlaidų ribojimai ir kiek jie yra efektyvūs politinių kampanijų dalyvių lygiateisiškumo užtikrinimo aspektu. Atskirai aptariami kai kurie politinės reklamos sklaidos, kaip pagrindinės politinių kampanijų veiklos formos, aspektai, t. y. kokia informacija laikytina politine reklama, kokie pagrindiniai reikalavimai jai yra taikomi bei koks yra draudimo ją skleisti tam tikrais būdais ir formomis bei neatlygintinai rezultatas juo siekiamų tikslų požiūriu bei santykyje su kai kuriomis netiesioginės valstybinės paramos politinėms partijoms ir kitiems subjektams formomis, taip pat – politinės reklamos sklaida draudimo naudotis tarnybine padėtimi rinkimų agitacijos tikslais kontekste.

²⁴ OL 2003 L 297/1.

²⁵ Recommendation No. Rec(2003)4 of the Committee of Ministers to Member States on Common Rules Against Corruption in the Funding of Political Parties and Electoral Campaigns // Prieiga per internetą:

<<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2183&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>> (2009 m. liepos 10 d.).

konceptualiai optimalus arba keistinas ir kurios *konkrečios* teisės normos labiausiai traktuotinos kaip ydingos ir keistinos.

Pažymėtina, jog šiame darbe nėra keliamas tikslas pateikti universalų politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo modelį, tinkamą Lietuvai (ar kitai valstybei) netgi kintant jo veikimo politinėms, ekonominėms, socialinėms ir panašioms sąlygoms. Veikia siekiama identifikuoti, koks politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisinis mechanizmas yra optimalus nūdienos Lietuvos (pastaraisiais metais iškilusių problemų) kontekste, ir tokiu būdu papildyti Lietuvos akademinę jurisprudenciją bei paskatinti tolesnius mokslinius tyrinėjimus šia tema.

Nurodytam tikslui pasiekti yra keliami tokie šio **darbo uždaviniai**: 1) visapusiškai išnagrinėti Lietuvos įstatymų leidėjo teisėkūrą politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo (jo kontekste – politinės reklamos sklaidos) reglamentavimo srityje; 2) nuodugniai išanalizuoti Lietuvos teismų praktiką (teisminę jurisprudenciją) politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo (jo kontekste – politinės reklamos sklaidos) klausimais; 3) išsamiai ištirti VRK sprendimus, priimtus politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo (jo kontekste – politinės reklamos sklaidos) klausimais; 4) teisinio reglamentavimo alternatyvų aiškumo labai tinkamai atskleisti užsienio valstybių įstatymų leidybą, teisminę praktiką ir akademinę jurisprudenciją politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo (jo kontekste – politinės reklamos sklaidos) kontekste.

Darbo aktualumas ir mokslinis naujumas. Nepaisant ganėtinai modernios Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjo teisėkūros politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo srityje, ypač tam tikro specialaus įstatymo (PPFI, priimto reaguojant į Respublikos Prezidento rinkimų 2003 m. fone nuskambėjusius skandalus) lygmenyje, Seimo rinkimų 2004 m. ir 2008 m. (ir savivaldybių tarybų rinkimų 2007 m.) kontekste iškilo rezonansiniai minėto finansavimo teisinio reglamentavimo laikymosi (taip pat administracinio ir teismo aiškinimo ir taikymo) nesklaidumai ir kartu teisėtumo šioje subtilioje teisėkūros srityje užtikrinimo sunkumai, kurie grėsmingi tiek demokratinės, tiek teisinės valstybės principų požiūriu. Reaguojant į tai, Seime 2004–2010 m. įregistruoti ir svarstyti atitinkami įstatymų projektai, tarp jų – Prezidento V. Adamkaus radikalios iniciatyvos (pavyzdžiui, draudimo fiziniams ir juridiniams asmenims aukoti politinėms partijoms klausimu)²⁶, dėl kurių Seimo nariai iki šiol nepasiekė kompromiso²⁷. Todėl gali

²⁶ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2A).

susidaryti prieštaringas įspūdis, kad Lietuvos įstatymų leidyba minėtoje srityje stokoja ilgalaikio politinio teisinio konsensuso ir be aiškios strategijos tegali vystytis pagal vadinamąjį „gaisrų gesinimo“ ar *klaidų darymo ir jų taisymo* (angl. *error-and-trial*) orientyrą.

Ypač didelį nerimą kelia tai, jog politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei politinės reklamos ir jos sklaidos teisinis reguliavimas kai kuriais aspektais yra akivaizdžiai neišbaigtas, prieštaringas ar netgi perteklinis, dėl ko jo taikymo praktika dažnai išsiskiria²⁸, o kai kuriais atvejais apskritai nėra aišku, kaip vieną ar kitą atvejį reikėtų teisiškai kvalifikuoti²⁹, tačiau oficialioji teisės doktrina nepateikia reikiamų atsakymų į kylančius praktinius klausimus.

Minėta, kad politinių partijų (ir politinių kampanijų) finansavimo teisinis reguliavimas nėra nauja Lietuvos teisinė materija³⁰, tačiau tam akademinės jurisprudencijos atstovai iki šiol neskyrė reikiamo dėmesio. Tokia tematika nėra sulaukusi išsamios teisinės studijos, nors ją dar 1935 m. bandė inspiruoti Lietuvos konstitucinės jurisprudencijos pradininkas M. Römeris, vaizdingai pastebėdamas politinių partijų „ydą“ pritraukti „politinius plėšikus“, kai „galų gale politinė partija paverčiama nešvarių biznių įmone, kurioje burelis profesinių politikantų, susidėjęs su bureliu žurnalistų ir iš šalies spekuliantų, išnaudodami politinę tam tikrų socialinių visuomenės grupių jėgą ir bevaldydami ją apgaule, čiulpia valstybės lėšas, pasidalina vietomis ir pelningomis koncesijomis, sočiai ir gardžiai pavalgo viešosios gerovės

²⁷ Žr., pavyzdžiui, 2010 m. balandžio 15 d. Seimo vakarinio posėdžio Nr. 194 stenogramą // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=369899> (2010 m. balandžio 17 d.).

²⁸ Kaip pavyzdį galima pateikti administracinę bylą, kurioje buvo sprendžiamas VRK sprendimo, kuriuo Darbo partijai nebuvo paskirtas valstybės biudžeto dotacijos pusmetinis dydis, teisėtumo ir pagrįstumo klausimas: LVAT pozicija kai kuriais reikšmingais aspektais joje išsiskyrė. Žr. LVAT 2007 m. lapkričio 19 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁴⁶⁹-1052/2007 ir 2008 m. gruodžio 15 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-2008/2008.

²⁹ Tą iliustruoja, pavyzdžiui, Liberalų ir centro sąjungos „mobiliojo rinkimų štabo“ ar filmo „Pilotas“ atvejai. Žr. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2008 m. spalio 16 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-11-212-119/08, LVAT 2010 m. vasario 1 d. nutartį administracinėje byloje Nr. N²⁶¹-3382/2010 ir Panevėžio miesto apylinkės teismo 2008 m. spalio 22 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-3112-412/2008 ir LVAT 2010 m. vasario 22 d. nutartį administracinėje byloje Nr. N⁴³⁸-3383/2010.

³⁰ Tam tikras sąlygas atitinkančioms politinėms partijoms teisė gauti lėšų iš valstybės biudžeto buvo numatyta dar pirminės redakcijos PPI, o tam tikri rinkimų agitacijos principai nustatyti dar anksčiau, t. y. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos vietinių liaudies deputatų tarybų deputatų rinkimų įstatyme (Žin., 1989, Nr. 36-538), taigi šios kategorijos Lietuvos teisei yra žinomos jau dvidešimtmetį. Paminėtina ir tai, kad dar 1991 m. rugsėjį į Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos–Atkuriamojo Seimo darbų sąrašą buvo įtrauktas laikinojo įstatymo „Dėl politinių partijų finansavimo“ projektas. Žr. KRUPAVIČIUS, A., POGORELIS, R. Rinkimų sistema ir rinkimai // Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida (sud. A. Krupavičius, A. Lukošaitis). Kaunas, 2004, P. 280. Kaip jau buvo minėta, toks įstatymas, tiksliau, Politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymas buvo priimtas tik 1999 m. pradžioje, o kiek anksčiau, t. y. 1997 m. pabaigoje, buvo priimtas Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymas. Parlamentinės veiklos finansavimo užuomazgas galima aptikti dar 1991 m. priimtame Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos reglamente (Žin., 1991, Nr. 14-359), kuriame užsimenama apie Aukščiausiosios Tarybos deputato padėjėją, nors detaliau šis klausimas buvo sureglamentuotas 1994 m. Lietuvos Respublikos Seimo statute (Žin., 1994, Nr. 15-249 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)).

pyraga, paperka viešosios nuomonės valdovus, plečia baisią korupciją ir leidžia įstatymus savo naudai, varydami tiesiog antisocialinį darbą³¹.

Nagrinėjamos temos aktualumą patvirtina ir tarptautinės bendruomenės susidomėjimas politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo reglamentavimo klausimais. Pastebėtina, kad Europos Tarybos lygmeniu buvo priimtas ne vienas dokumentas, pabrėžiantis politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo viešumo bei skaidrumo svarbą³², o vieno iš jų, t. y. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2003 m. balandžio 8 d. rekomendacijos valstybėms narėms Nr. Rec(2003)4 („Dėl bendrųjų taisyklių prieš korupciją politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo srityje“), pagrindu prie Europos Tarybos įkurta GRECO šiuo metu atlieka jos valstybėse narėse nustatyto politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo teisinio reguliavimo atitikties minėtos rekomendacijos nuostatoms vertinimą.

Šiuo aspektu buvo įvertinta ir Lietuvos Respublika. GRECO 2009 m. liepos 2 d. patvirtino Lietuvos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“³³. Šios ataskaitos viešam paskelbimui Lietuvos Respublikos Vyriausybė pritarė po... pusmečio (2010 m. vasario 10 d.³⁴). Toks delsimas paaiškintinas tuo, jog visuomenės, žiniasklaidos ir ypač politikų reakcijai į politinių partijų finansavimo problematiką yra būdingas padidintas „jautrumas“, kuris šiuo metu yra pasiekęs tam tikrą apogėjų. Tai rodo, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos siūlymas įtraukti į Seimo 2010 m. pavasario sesijos darbų programą nutarimo „Dėl Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupės (GRECO) ataskaitoje Lietuvos

³¹ RÖMERIS, M. Valstybė. Vilnius, 1995, T. II, P. 158–160.

³² Europos Komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisijos) 2001 m. kovo 9–10 d. plenarinėje sesijoje patvirtintos gairės „Dėl politinių partijų finansavimo“ (*Guidelines „On Financing of Political Parties“ adopted by the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) at its 46th Plenary Meeting (9-10 March 2001)*) // Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF\(2001\)008-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF(2001)008-e.asp)> (2009 m. liepos 15 d.); Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rekomendacija Nr. 1516(2001) „Politinių partijų finansavimas“ (*Council of Europe Parliamentary Assembly Recommendation 1516 (2001) „Financing of Political Parties“*) // Prieiga per internetą: <<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta01/EREC1516.htm>> (2009 m. liepos 15 d.); Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2003 m. balandžio 8 d. rekomendacija valstybėms narėms Nr. Rec(2003)4 „Dėl bendrųjų taisyklių prieš korupciją politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo srityje“ (*Recommendation No. Rec(2003)4 of the Committee of Ministers to Member States on Common Rules Against Corruption in the Funding of Political Parties and Electoral Campaigns*) // Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2183&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>> (2009 m. liepos 10 d.).

³³ GRECO Evaluation Report on Lithuania „Transparency of Party Funding“ // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)10_Lithuania_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)10_Lithuania_Two_EN.pdf)> (2010 m. vasario 23 d.).

³⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. vasario 10 d. nutarimas Nr. 142 „Dėl Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupės (GRECO) ataskaitos Lietuvos Respublikai viešo paskelbimo ir pateiktų rekomendacijų įgyvendinimo“ // Žin., 2010, Nr. 21-984.

Respublikai pateiktų rekomendacijų įgyvendinimo“ projektą ir jį svarstyti *nedelsiant*³⁵.

Darbo originalumas ir reikšmė. Minėta, kad šio darbo tyrimo objektas Lietuvoje išsamiai ir kompleksiškai dar nėra analizuotas. Taigi nacionalinė akademinė jurisprudencija (neoficialioji teisės doktrina) negali pasigirti moksliniais tyrimais politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisinio reguliavimo srityje. Tiesa, yra keletas darbų šia tema (žr. toliau), tačiau jie arba yra daugiau aprašomojo pobūdžio ir neapima Lietuvos situacijos analizės, nes iš esmės yra orientuoti į kai kurių užsienio valstybių praktikos šioje sferoje apibendrinimą, arba juose paliečiami tik vienokie ar kitokie politinių partijų finansavimo aspektai, o politinių kampanijų finansavimo klausimas dėl savo specifikos ir ribotos darbo apimties apskritai būna apeinamas, arba politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo klausimu juose užsimenama tiek, kiek tai yra reikalinga iliustruoti kitos nagrinėjamos temos tam tikrus aspektus. Iš esmės analogiška situacija yra ir politinės reklamos sampratos ir jos sklaidos teisinio reguliavimo mokslinių tyrimų srityje, nes teisės mokslo atstovai tam paprastai skiria tiek dėmesio, kiek, kalbant apie reklamą apskritai, reikia nurodyti skirtingas jos rūšis.

Paminėtina, kad I. Unikaitė neseniai atliko disertacinį tyrimą „Rinkimų kampanijos sąsajos su rinkimų rezultatais: LR Seimo rinkimų (1996–2004 m.) atvejis“³⁶, kurio objektas – 1996 m., 2000 m. ir 2004 m. Seimo rinkimų kampanijos, analizuojamos jų teisinio reguliavimo ir finansavimo, Lietuvos dienraščiuose pateiktos informacijos sklaidos ir pobūdžio bei galimų rinkimų kampanijų sąsajų su rinkėjų balsavimo pasirinkimu, t. y. rinkimų rezultatų, kontekste, tačiau visa tai nagrinėjama daugiausia iš politologinių pozicijų. Be to, autorė nagrinėja tik Seimo rinkimų politines kampanijas, kurios ne tik tam tikrais aspektais skiriasi nuo kitų rinkimų (referendumo) politinių kampanijų, bet jos darbe yra suprantamos siauruoju požiūriu, t. y. kaip rinkimų agitacijos kampanijos, o jų finansavimo teisinis reguliavimas analizuojamas tik bendrais aspektais, nesigilinant į įvairius teisinius niuansus³⁷.

³⁵ Žr. teisės aktų projektus, kuriuos Teisingumo ministerija siūlo įtraukti į Seimo 2010 m. pavasario sesijos darbų programą // Prieiga per internetą: <http://www.tm.lt/dok/TM_teises_aktu_projektai_pavasario_sesijai.pdf> (2010 m. vasario 23 d.).

³⁶ UNIKAITĖ, I. Rinkimų kampanijos sąsajos su rinkimų rezultatais: LR Seimo rinkimų (1996–2004 m.) atvejis. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2007.

³⁷ Kaip nurodo pati autorė, ji, siekdama nustatyti, koks rinkimų kampanijų vykdymo modelis formuojamas Lietuvoje, bei aptarti galimas jo pasekmes, tyrė, kaip kito rinkimų kampanijų reglamentavimas Lietuvoje nuo 1990 m. iki 2006 m. Tai padaryta dalyje „Rinkimų kampanijų teisinis reglamentavimas ir jo kaitos tendencijos Lietuvoje“. *Ibidem*, P. 64–72.

Be to, paminėtina, jog G. Žvaliausko atliktame disertaciniame tyrime „Lietuvos politinių partijų organizacijos sociologinė analizė“³⁸, sociologiniu aspektu trumpai užsimenama apie valstybinį Lietuvos politinių partijų finansavimą, tačiau gilesnė teisinė analizė šiame darbe nėra atliekama³⁹.

Šiame kontekste pastebėtina, kad politinių partijų (ir rinkimų kampanijų) finansavimo bei politinės reklamos sklaidos tematika nemažai darbų yra parengę užsienio autoriai, tačiau dėl nagrinėjamo konteksto skirtumų juose keliamos problemos ir pateikiami jų sprendimo būdai ne visiškai atitinka Lietuvos problematiką šioje srityje, taigi jų atlikti tyrimai yra reikšmingi daugiau komparatyvine prasme, taip pat ieškant naujų idėjų, kaip būtų galima praturtinti arba – priešingai – susiaurinti Lietuvoje nustatytą politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo (jo kontekste – politinės reklamos sklaidos) teisinį reguliavimą. Dėl tiriamų sistemų skirtumų tiesioginis jų padarytų išvadų transplantavimas į Lietuvos teisės doktriną yra pavojingas, kadangi jos gali būti netinkamos Lietuvoje veikiančiam politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo institutui, o tai nuvestų regresu keliu.

Pažymėtina, kad šiame darbe atliktas politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisinio reguliavimo tyrimas, nors ir yra praktinio pobūdžio, turi dvi dimensijas, t. y. jis grindžiamas ne tik *status quo* („koks reglamentavimas galioja dabar“), bet ir į ateitį nukreiptu klausimu: „koks reglamentavimas galėtų ir turėtų galioti ateityje“ (jeigu atitinkamos teisės aktų nuostatos būtų keičiamos ar tinkamai aiškinamos ir taikomos). Be to, tyrimo metu analizuojamos ne tik anksčiau (*post factum*) susiklosčiusios teisinės situacijos, bet ir modeliuojami potencialiai galimi probleminiai (diskutuotini) atvejai. Tai svarbu pateikiant atitinkamas rekomendacijas arba vertinant jau pateiktus siūlymus dėl teisinio reguliavimo politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei politinės reklamos sklaidos srityje tobulinimo.

Atlikto tyrimo reikšmę sustiprina ir tai, jog politinių partijų finansavimas ir politinių kampanijų finansavimas nėra nagrinėjami atsietai, kadangi tarp jų egzistuoja organiškas ryšys ir tam tikras *persipynimas* bei su tuo susijusi problematika. Tiriant tik vieną iš minėtų teisinių klausimų, būtų rizikuojama identifikuoti tik dalį šios problematikos. Tą patį reikėtų pasakyti, jei būtų apeinamas politinės reklamos sklaidos teisinio reguliavimo tyrimas arba jis būtų neišsamus.

Pastebėtina, kad atlikto tyrimo rezultatai gali būti panaudojami *praktikoje* – tiek įstatymų leidyboje, tiek taikant (su politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimu ir politinės reklamos sklaida susijusias) teisės normas. Pastarasis

³⁸ ŽVALIAUSKAS, G. Lietuvos politinių partijų organizacijos sociologinė analizė. Daktaro disertacija. Kauno technologijos universitetas. Kaunas, 2003.

³⁹ G. Žvaliausko disertacijoje šis klausimas nagrinėjamas dalyje „Lietuvos politinės partijos ir valstybė: resursų ir sąveikos problema“. *Ibidem*, P. 134–137.

panaudojimo aspektas ypač aktualus VRK veiklai, o kilus atitinkamam teisiniam ginčui – ir teismų praktikai.

Verta užsiminti ir apie akademinės (universitetinės) teisės studijas (jų šaltinius), taip pat pedagoginę veiklą, kuriai gali būti naudinga šiame darbe atlikta specifinio teisinio reglamentavimo ir jo laikymosi aktualijų analizė.

Ne mažiau svarbu yra ir tai, kad politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo institutą jau seniai laikas „reabilituoti“ (!) visuomenės akyse. Tam gali pasitarnauti ir šis darbas.

Ginamieji teiginiai:

1. Lietuvos įstatymų leidėjo nustatytas politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo, *inter alia* politinės reklamos sklaidos, reglamentavimas visumoje galėtų ir toliau funkcionuoti toks, koks jis yra šiuo metu, tačiau, atsižvelgus į jo laikymosi, interpretavimo ir taikymo metu kylančius neaiškumus, taip pat į kai kurių užsienio valstybių patyrimą šioje srityje, jis vertintinas kaip iš dalies nepakankamas ir keistinas.

2. Teisinio reguliavimo pokyčių ypatingai reikalauja tokie klausimai:

politinių partijų savifinansavimo srityje: neribojamas politinių partijų nario mokesčių dydis, politinių partijų teisės verstis ekonomine veikla ribojimas tik specialaus jų, kaip viešųjų juridinių asmenų, teisnumo, taip pat nesuderinimas su draudimu tam tikros kategorijos asmenims aukoti politinėms partijoms;

politinių partijų išorinio privataus finansavimo srityje: maksimalaus aukų politinėms partijoms dydžio siejimas su konkrečiu aukos gavėju, konkrečios nepiniginių aukų politinėms partijoms įvertinimo tvarkos nebuvimas bei banko paskolų suteikimo politinėms partijoms taisyklių nebuvimas;

politinių partijų valstybinio finansavimo srityje: valstybės biudžeto dotacijos skyrimo sąlygos, neskatinančios politinių partijų joms reikalingų lėšų ieškoti ir iš nevalstybinių šaltinių, bei valstybės biudžeto asignavimų politinėms partijoms tvirtinimo būdas, ribojantis politinių partijų teisę gauti dalies išlaidų politinei kampanijai kompensaciją;

politinių kampanijų finansavimo srityje: pernelyg ilgas terminas, per kurį galima įgyti savarankiško politinės kampanijos dalyvio statusą, juo suteikiamų teisių įgijimo siejimas su fakto apie registravimą savarankišku politinės kampanijos dalyviu paskelbimu VRK interneto tinklalapyje bei politinėms partijoms nustatytas reikalavimas kasmet registruotis (persiregistruoti) savarankiškais politinės kampanijos dalyviais;

politinės reklamos sklaidos srityje: politinės reklamos sąvokos neišbaigtumas, reikalavimo žymėti politinę reklamą taikymo apimtis ir

komunikaciniu požiūriu neefektyvios specialių rinkimų agitacijai skirtų laidų rengimo taisyklės;

politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisėtumo užtikrinimo srityje: šiuo metu taikomas finansinės atskaitomybės modelis pagal subjektus, orientuotas į aukų gavėjus, pernelyg liberali valstybės biudžeto dotacijos panaudojimo paviešinimo tvarka, iš dalies baigtinio (orientacinio) šurkščių PPFĮ pažeidimų sąrašo ar patikimų kriterijų jiems apibrėžti nebuvimas ir galimybės individualizuoti valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio neskyrimą trūkumas.

Tyrimų apžvalga ir šaltiniai. Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisinio reguliavimo tematika nepriklausomoje Lietuvoje buvo publikuota tik keletas mokslinių straipsnių, taip pat kelios monografijos, kuriose apie tai užsimenama prabėgomis, o šiuo laikotarpiu atliktuose disertaciniuose tyrimuose politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo analizei teisiniu aspektu suteikiama tik antraeilė reikšmė.

Pirmajame dešimtmetyje po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo pasirodė D. Pelenio ir M. Bložės straipsniai⁴⁰, tačiau juose pagrindinis dėmesys skiriamas užsienio valstybėse politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo srityje nusistovėjusiai praktikai apibendrinti, taip pat E. Šileikio publikacija apie politinių partijų statusą, kurioje užsimenama apie valstybės biudžeto dotacijų skyrimą politinėms partijoms⁴¹. Šiuo laikotarpiu pasirodė ir E. Šileikio monografija „Politinių partijų institucionalizavimas“⁴², kurioje apie politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisinį reguliavimą pasisakoma ne tik Lietuvos kontekste, bet ir kiek plačiau, taip pat kita E. Šileikio monografija „Seimo nario teisinė padėtis“⁴³, kurioje trumpai aptariamos Seimo narių finansinės, materialinės–techninės bei organizacinės garantijos.

Antrajame dešimtmetyje situaciją šiuo klausimu galima įvardyti kaip paradoksalią, t. y. mokslinių publikacijų politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo tema Lietuvoje tuo metu netgi sumažėjo, tiksliau, pasirodė tik viena, kuri buvo skirta konkrečiai politinių partijų finansavimo teisinio reguliavimo klausimui aptarti, – tai V. Jurkevičiaus straipsnis „Politinių partijų finansavimas Lietuvoje: tinkamiausio modelio paieškos“⁴⁴, kokybiškai besiskiriantis nuo kitų iki to laiko politinių partijų finansavimo srityje atliktų tyrimų. Taip pat buvo publikuotas E.

⁴⁰ PELENIS, D. Politinių partijų finansavimas: užsienio šalių patirtis ir Lietuvos perspektyvos // Justitia, 1998, Nr. 6; BLOŽĖ, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // Politologija, 1999, Nr. 4(16).

⁴¹ ŠILEIKIS, E. Politinių partijų konstitucinė padėtis // Teisė, 1996, Nr. 30

⁴² ŠILEIKIS, E. Politinių partijų institucionalizavimas. Vilnius, 1997.

⁴³ ŠILEIKIS, E. Seimo nario teisinė padėtis. Vilnius, 1996.

⁴⁴ JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimas Lietuvoje: tinkamiausio modelio paieškos // Politologija, 2008, Nr. 2.

Šileikio straipsnis, kuriame, nagrinėjant politinių partijų statuso pasikeitimus, trumpai užsimenama ir apie politinių partijų teisės gauti valstybės biudžeto dotaciją ištakas⁴⁵. Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo institutas šiuo laikotarpiu taip pat fragmentiškai aptariamas E. Šileikio monografijoje „Alternatyvi konstitucinė teisė“⁴⁶, A. Krupavičiaus ir R. Pogorelio publikacijoje „Rinkimų sistema ir rinkimai“⁴⁷ ir, kiek tai susiję su parlamentinės veiklos finansavimu, – A. Lukošaičio monografijoje „Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis“⁴⁸, išleistoje 2004 m. apgintos daktaro disertacijos pagrindu. Taip pat, kaip jau buvo minėta, šiuo laikotarpiu buvo atlikti du disertaciniai tyrimai, kuriose politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimas analizuojamas daugiau iš politologinių ir sociologinių pozicijų.

Antra vertus, politinių partijų finansavimo klausimu, nors ir labai glaustai, jau užsimenama ir konstitucinės teisės vadovėlyje⁴⁹, 2006 m. rugsėjo 28–29 d. Vilniuje buvo surengta tarptautinė mokslinė konferencija „Politinių partijų finansavimas“, kurią organizavo Vilniaus universiteto Teisės fakultetas ir VRK, įvairūs politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisinio reguliavimo aspektai, *inter alia* politinės reklamos sklaidos reglamentavimo problematika, vis dažniau tampa magistro darbų tyrimo objektu⁵⁰. Antrasis dešimtmetis už pirmąjį buvo dosnesnis politinės reklamos sklaidos tyrinėjimų prasme. Apie tokią reklamos rūšį trumpai užsimenama L. Meškauskaitės ir L. Markausko monografijose⁵¹, politinės reklamos sklaidos tematika 2004 m. gruodžio 9 d. buvo surengta konferencija „Žiniasklaidos vaidmuo konstruojant politinį spektaklį“⁵².

Užsienio valstybėse politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimas ir jo problematika yra nagrinėjami jau seniai – mokslininkų susidomėjimą tuo itin paskatino tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo atsiradimas, nors iš

⁴⁵ ŠILEIKIS, E. Politinių partijų teisinio statuso raidos antroji pakopa // Jurisprudencija, 2005, Nr. 64(56).

⁴⁶ ŠILEIKIS, E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius, 2003.

⁴⁷ KRUPAVIČIUS, A. POGORELIS, R. Rinkimų sistema ir rinkimai // Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida (sud. A. Krupavičius, A. Lukošaitis). Kaunas, 2004.

⁴⁸ LUKOŠAITIS, A. Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis. Vilnius, 2005.

⁴⁹ VAITIEKIENĖ, E. Nevalstybinės organizacijos konstitucinėje teisėje // T. Birmontienė, E. Jarašiūnas, *et al.* Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2001.

⁵⁰ Pavyzdžiui, BRAZYTĖ, J. Politinės reklamos kūrimo procesas Lietuvoje. Komunikacijos ir informacijos magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2008 // Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20080619_092355-58643/DS.005.0.02.ETD> (2009 m. birželio 28 d.); JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimo teisinio reglamentavimo ir praktikos problemos. Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009; VIDŽYS, L. Politinės reklamos samprata bei jos reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje. Magistro darbas. Vilniaus universitetas. Vilnius, 2009.

⁵¹ MEŠKAUSKAITĖ, L. Žiniasklaidos teisė. Vilnius, 2004; MARKAUSKAS, L. Reklamos teisinis reglamentavimas: teorija ir praktika. Vilnius, 2008.

⁵² Su šios konferencijos metu skaitytai pranešimais galima susipažinti Atviros Lietuvos fondo interneto tinklalapyje: <<http://politika.osf.lt/kiti/santraukos/PasleptaReklama.htm>> (2010 m. vasario 12 d.).

tiesų populiarī šī tema tapo valstybinio dotavimo išplėtimo Vakarų Europoje etape (1967–1982 m.). Taigi nieko nuostabaus, kad užsienio valstybėse yra atlikta žymiai daugiau tyrimų nei Lietuvoje. Ypatingai turtingą teisės doktriną šiuo klausimu turi tos valstybės, kuriose politinės partijos finansuojamos iš valstybės biudžeto (pavyzdžiui, Vokietija), kuriose saviraiškos laisvė iš esmės laikoma didesne vertybe nei skaidrus rinkimų kampanijų finansavimas (šiai grupei galima priskirti JAV⁵³) ir kuriose išskirtinai gerbiama politinė opozicija (pavyzdžiui, Jungtinė Karalystė).

Paminėtina, kad politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo institutas užsienyje paprastai analizuojamas komparatyviniame kontekste ir dažniausiai kolektyvinių monografijų forma. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, jog daugiausia yra nagrinėjama politinių partijų finansavimo sritis, o rinkimų kampanijos ir jų finansavimas, nors ir nelaikomi šalutiniu klausimu, daugiau yra suvokiami kaip pirmojo taša.

Tarp reprezentatyviausių užsienio teisės doktriną šiuo klausimu formuojančių mokslininkų, atlikusių ir tebeatliekančių tiek fragmentinius, tiek ir kompleksinius tyrimus nacionaliniame ir tarptautiniame lygmenyje, paminėtini H. E. Alexander (JAV), ne tik parašęs itin populiarią monografiją šia tema, bet ir buvęs keleto kolektyvinių monografijų redaktorius ir bendraautorius⁵⁴, K.-H. Nassmacher (Vokietija), įspūdingo skaičiaus darbų politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo klausimais autorius ir bendraautorius⁵⁵ bei M. Pinto-Duschinsky

⁵³ Naujusias to pavyzdys – JAV Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Citizens United v. Federal Election Commission*, kuriuo kaip pažeidžiantis saviraiškos laisvę buvo panaikintas draudimas juridiniams asmenims patirti „nepriklausomų išlaidų“ (angl. „independent expenditures“) 30 dienų iki preliminarinių rinkimų vykdomai rinkiminei komunikacijai (angl. *electioneering communication*), suprantamai kaip bet kokia radijo ar televizijos transliacija, kuria yra remiamas kandidatas arba propaguojama prieš jį. Šiuo konkrečiu atveju 2008 m. sausį ne pelno organizacija „Citizens United“ apie tuometinę senatorę ir pretendentę tapti Demokratų partijos kandidate į JAV prezidentus H. Clinton išleido dokumentinį filmą „Hillary: The Movie“, kuriame kritiškai pristatė jos asmenį. Numatydamą šį filmą už papildomą mokestį rodyti per kabelinę televiziją 30 dienų iki preliminarinių rinkimų laikotarpiu, minėta organizacija pagamino ir per televiziją bei kabelinę televiziją paskleidė reklamą apie tai. Federalinė rinkimų komisija „Hillary: The Movie“ traktavo ne kaip dokumentinį filmą, bet kaip negatyvią politinę reklamą ir uždraudė jį rodyti. Dėl šio Federalinės rinkimų komisijos sprendimo ir kilo konstitucinis ginčas. Žr. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 21 d. sprendimą byloje *Citizens United v. Federal Election Commission* // Prieiga per internetą: <<http://www.supremecourtus.gov/opinions/09pdf/08-205.pdf>> (2010 m. vasario 18 d.).

⁵⁴ Pavyzdžiui, ALEXANDER, H. E. *Financing Politics: Money, Elections, and Political Reform*. Washington, 1992; ALEXANDER, H. E., SHIRATORI, R. *Introduction // Comparative Political Finance Among the Democracies* (ed. H. E. Alexander, R. Shiratori). Boulder, 1994; ALEXANDER, H. E. *American Presidential Elections, 1976-1992 // Comparative Political Finance Among the Democracies* (ed. H. E. Alexander, R. Shiratori). Boulder, 1994; ALEXANDER, H. E. *Money and Politics: Rethinking a Conceptual Framework // Comparative Political Finance in the 1980s* (ed. H. E. Alexander). New York, 2009; ALEXANDER, H. E. *American Presidential Elections Since Public Funding 1976-84 // Comparative Political Finance in the 1980s* (ed. H. E. Alexander). New York, 2009; ALEXANDER, H. E. *Approaches to Campaign and Party Finance Issues // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander* (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001.

⁵⁵ Pavyzdžiui, NASSMACHER, K.-H. *Introduction: Political Parties, Funding and Democracy // Funding of Political Parties and Election Campaigns* (ed. R. Austin, M. Tjernström), Stockholm, 2003; NASSMACHER, K.-H. *Analiza porównawcza finansowania partii politycznych w ustabilizowanych demokracjach // Kulisy finansowania polityki* (red. M. Walecki), Warszawa, 2002; NASSMACHER, H.,

(Jungtinė Karalystė), pasižymintis kiek netradiciniu požiūriu⁵⁶. Juos galima įvardyti tais autoritetais, ant kurių laikosi politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo tyrinėjimų pasaulis: sunku rasti kito užsienio autoriaus darbą šia tema, kuriame nebūtų remiamasi vieno iš jų įžvalgomis, antra vertus, jie paprastai analizuoja JAV ir didžiųjų Vakarų Europos valstybių patirtį šioje sferoje.

Šiame darbe nepaprastai didelę reikšmę turėjo M. Walecki (Lenkija, Jungtinė Karalystė), kuris domisi politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo Vidurio ir Rytų Europoje, *inter alia* Lietuvoje, tematika, publikacijos⁵⁷, taip pat A.

NASSMACHER, K.-H. Major Impacts of Political Finance Regimes // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001; NASSMACHER, K.-H. Finansowanie partii politycznych w Niemczech // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000; NASSMACHER, K.-H. Comparing Party and Campaign Finance in Western Democracies // Campaign and Party Finance in North America and Western Europe (ed. A. B. Gunlicks). Boulder, 1993; NASSMACHER, K.-H. Structure and Impact of Public Subsidies to Political Parties in Europe: The Examples of Austria, Italy, Sweden and West Germany // Comparative Political Finance in the 1980s (ed. H. E. Alexander). Cambridge, 2009; NASSMACHER, K.-H. Monitoring, Control and Enforcement of Political Finance Regulation // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström). Stockholm, 2003; NASSMACHER, K.-H. Comparative Political Finance in Established Democracies // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001; KOOLE, R. A., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in the United States // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001; NASSMACHER, K.-H. Political Finance in West Central Europe: Austria, Germany, Switzerland // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001; VAN BIEZEN, I. NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001.

⁵⁶ Pavyzdžiui, PINTO-DUSCHINSKY, M. Financing Politics: A Global View // Journal of Democracy, 2002, Nr. 4(13); PINTO-DUSCHINSKY, M. Pieniądze a polityka w reżimie demokratycznym // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002; IKSTENS, J., PINTO-DUSCHINSKY, M., *et al.* Political Finance in Central Eastern Europe: An Interim Report // Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft, 2002, Nr. 1(31); PINTO-DUSCHINSKY, M. Rola pieniędzy politycznych // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000; PINTO-DUSCHINSKY, M., POSTNIKOV, A., *et al.* Campaign Finance in Foreign Countries: Legal Regulation and Political Practices (A Comparative Legal Survey and Analysis) // Prieiga per internetą: <http://moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/Campaign_Finance.pdf> (2009 m. balandžio 20 d.); PINTO-DUSCHINSKY, M. Supporting New Democracies // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001.

⁵⁷ Pavyzdžiui, WALECKI, M. Money and Politics in Poland. Warszawa, 2005; WALECKI, M. Challenging the Norms and Standards of Election Administration: Political Finance // Challenging the Norms and Standards of Election Administration. Washington, 2007; WALECKI, M. Spending Limits as a Policy Option // Prieiga per internetą: <http://www.ifes.org/publication/dd3bde8822ab8b9a423eac26059ba90b/IFES%20%20Policy%20Paper%20June%202007%20_Final_.pdf> (2009 m. balandžio 15 d.); WALECKI, M. Dochody polskich partii politycznych – regulacje prawne i praktyka // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000; WALECKI, M. Pieniądz a polityka w Europie Środkowo-Wschodniej // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002; WALECKI, M. Political Money and Corruption // Prieiga per internetą: <http://www.moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/Money_Corruption.pdf> (2007 m. liepos 25); WALECKI, M. Wydatki polskich partii politycznych // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000; WALECKI, M. Money and Politics in Central and Eastern Europe // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström). Stockholm, 2003; WALECKI, M. Finansowanie kampanii wyborczych // Kampania wyborcza: strategia, taktyka, komunikacja (red. S. Wilkos, W. Ferenc). Warszawa, 2001; WALECKI, M. Ukraine: The Authoritarian Abuse of Disclosure // Transparency International Global Corruption Report 2004. London, 2004.

Ławniczak (Lenkija) monografija „Finansowanie partii politycznych“⁵⁸ bei M. Chmaj (Lenkija) darbai⁵⁹. Iliustracijų požiūriu labai pasitarnavo kolektyvinė monografija „Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich“⁶⁰. Tarp kitų autorių, kurių publikacijos tapo svaria paspirtimi rengiant šį darbą, paminėtini R. Williams (Jungtinė Karalystė), I. van Biezen (Olandija), A. J. Heidenheimer (JAV), J. Fisher (Jungtinė Karalystė), K. Z. Paltiel (Kanada)⁶¹.

Pažymėtina, kad rengiant šį darbą panaudota medžiaga, t. y. pirmiau paminėta doktrininė literatūra, kita praktinė ir teorinė medžiaga apie politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimą ir jo teisinį reguliavimą buvo surinkta tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje (Vroclavo universitete (Lenkija)), taip pat dalyvaujant įvairiose konferencijose, seminaruose ir mokymuose bei GRECO veikloje, kuri yra reikšminga politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisinio reguliavimo standartų unifikuojimo požiūriu.

Atliekant tyrimą buvo remiamasi Lietuvoje iki 2009 m. gruodžio 31 d. galiojusiais teisės aktais, jų ankstesnėmis redakcijomis, jau nebegaliojančia normine medžiaga, *travaux préparatoires*, minimose užsienio valstybėse iki 2009 m. gruodžio 31 d. galiojusiais teisės aktais bei ankstesnėmis jų redakcijomis, taip pat kai kuriais tarptautiniais dokumentais. Nemažas dėmesys šiame darbe teikiamas PPFĮ projektams ir kitiems jo koregavimo pasiūlymams bei, kiek tai yra susiję su politinių kampanijų ar parlamentinės veiklos finansavimu, – aptariamoms ir kai kurios ankstesnės rinkimus ir referendumus reglamentuojančių teisės aktų bei Seimo statuto redakcijos. Be kita ko, jame remiamasi ir Lietuvos bei užsienio, ypač Vokietijos,

⁵⁸ ŁAWNICZAK, A. *Finansowanie partii politycznych*. Warszawa, 2001.

⁵⁹ Pavyzdžiui, CHMAJ, M. *Nowy system finansowania partii politycznych w Polsce // Przegląd Sejmowy*, 2002, Nr. 2(49); CHMAJ, M. *Finansowanie partii politycznych // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim* (red. M. Chmaj). Toruń, 2008; CHMAJ, M. *Wolność tworzenia i działania partii politycznych. Studium porównawcze*. Olsztyn, 2006; CHMAJ, M., SOKÓŁ, W., ŻMIGRODZKI, M. *Teoria partii politycznych*. Lublin, 1999; CHMAJ, M., ŻMIGRODZKI, M. *Status prawny partii politycznych w Polsce*. Toruń, 1996; CHMAJ, M. *Jawność finansowania polityki // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim* (red. M. Chmaj). Toruń, 2008.

⁶⁰ *Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich* (red. Th. Tsatsos). Baden Baden, 1992.

⁶¹ WILLIAMS, R. *Aspects of Party Finance and Political Corruption // Party Finance and Political Corruption* (ed. R. Williams). London, 2000; MAIR, P., VAN BIEZEN, I. *Party Membership in Twenty European Democracies, 1980-2000 // Party Politics*, 2001, Nr. 1(7); VAN BIEZEN, I. *Financing Political Parties and Election Campaigns – Guidelines // Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/>>* (2009 m. kovo 20 d.); HEIDENHEIMER, A. J. *Comparative Party Finance: Notes and Practices and Toward a Theory // Journal of Politics*, 1963, Nr. 4(25); FISHER, J. *Party Expenditure and Electoral Prospects: A National Level Analysis of Britain // Electoral Studies*, 1999, Nr. 18; FISHER, J., EISENSTADT, T. A. *Introduction: Comparative Party Finance: What is to be Done? // Party Politics*, 2004, Nr. 6(10); FISHER, J. *Party Finance and Corruption: Britain // Party Finance and Political Corruption* (ed. R. Williams). London, 2000; PALTIEL, K. Z. *Campaign Finance: Contrasting Practices and Reforms // Democracy at the Polls: A Comparative Study of Competitive National Elections* (ed. D. Butler, H. R. Penniman, A. Ranney), Washington, 1981.

JAV, Lenkijos oficialia konstitucine doktrina ir EBTT⁶² bei EŽTT jurisprudencija, nustatančiomis gaires tiek teisiniam reguliavimui, tiek ir jo taikymui.

Taip pat šiame darbe buvo analizuojama Lietuvos teismų suformuota praktika, daugiausia dėmesio skiriant administracinių teismų ir, kiek tai yra susiję su administracinių teisės pažeidimų bylomis, bendrosios kompetencijos teismų sprendimams, kitoje šviesoje atskleidusiems tam tikrus politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei politinės reklamos sklaidos teisinio reguliavimo problematikos aspektus. Šiame darbe, žinoma, buvo tiriami ir įvairūs VRK sprendimai bei kiti dokumentai, taip pat politinių partijų įstatai (statutai), kiti vidiniai jų dokumentai, politinių partijų ir politinės kampanijos dalyvių finansinės atskaitomybės dokumentai bei visuomenės ir žiniasklaidos reakciją į tam tikrus politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo, *inter alia* politinės reklamos sklaidos, klausimus atspindintys šaltiniai.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog šiame darbe, analizuojant politinės reklamos bei jos sklaidos problematiką ir siekiant pamatuoti Lietuvoje šioje srityje nustatyto teisinio reguliavimo efektyvumą neteisinais kriterijais, pavyzdžiui, politinės komunikacijos efektyvumo požiūriu, kitaip tariant, siekiant išvengti klasikinės jurisprudencijos abejingumo kitų socialinių mokslų raidai, pasižyminčiai didesne sparta („internacionalizacija“) ir skverbimusi į juristų aruodą⁶³, yra remiamasi kitų mokslo šakų, t. y. komunikacijos, vadybos, psichologijos ir politikos mokslų atstovų, iš kurių paminėtini L. L. Kaid (JAV), B. Dobek-Ostrowska (Lenkija), T. Płudowski (Lenkija), L. Bielinis (Lietuva), I. Unikaitė (Lietuva), darbais⁶⁴.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Šio darbo autorė yra paskelbusi keletą mokslinių straipsnių politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo tematika⁶⁵, o

⁶² 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, iš dalies keičiančiai Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį, (OL 2007, C306/01) (toliau – Lisabonos sutartis) Europos Bendrijų Teisingumo Teismo pavadinimas buvo pakeistas į Europos Sąjungos Teisingumo Teismo.

⁶³ ŠILEIKIS, E. Socialinių mokslų forumas pašaliečio akimis, arba ko „tūlas teisininkas“ galėjo pasisemti iš „neteisininkų“ // Politologija, 2009, Nr. 2(54), P. 158.

⁶⁴ KAID, L. L., JOHNSTON, A. Negative versus Positive Television Advertising in U. S. Presidential Campaigns, 1960-1988 // Journal of Communication, 1991, Nr. 3 (41); KAID, L. L. Handbook of Political Communication Research. Mahwah, 2004; HOLTZ-BACHTA, CH., KAID, L. L. Political Advertising in International Comparison // The SAGE Handbook of Political Advertising (ed. L. L. Kaid, Ch. Holtz-Bachta). Thousand Oaks, 2006; Kaid, L. L. Political Advertising // Handbook of Political Communication (ed. D. Nimmo, K. R. Sanders). Beverly Hills, 1981; DOBEK-OSTROWSKA, B. Komunikowanie polityczne i publiczne. Warszawa, 2007; PŁUDOWSKI, T. Komunikacja polityczna w amerykańskich kampaniach wyborczych. Warszawa, 2008; BIELINIS, L. Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštaringa komunikacinė simbiozė. Vilnius, 2005; BIELINIS, L. Prezidento rinkimų anatomija. 2002 metų prezidento rinkimai Lietuvoje. Vilnius, 2003; UNIKAITĖ, I. Rinkimų kampanijos sąsajos su rinkimų rezultatais: LR Seimo rinkimų (1996–2004 m.) atvejis. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2007; UNIKAITĖ, I. Negatyvumas Lietuvos Prezidento rinkimų kampanijoje: mobilizuoja ar demobilizuoja rinkėjus? // Politologija, 2008, Nr. 1(49).

⁶⁵ MASNEVAITĖ, E. Politinių partijų finansavimo modeliai Lietuvos kontekste // Teisė, 2008, Nr. 67; MASNEVAITĖ, E. Valstybinis politinių partijų finansavimas Lietuvoje // Teisė, 2009, Nr. 70; MASNEVAITĖ, E. Dalies rinkimų kampanijos išlaidų kompensavimas: Lietuvos atvejis lyginamajame

dalį tyrimo rezultatų pristačiusi Lenkijoje, Vroclavo universiteto Teisės, administravimo ir ekonomikos fakultete. Be to, autorės darbo LVAT metu tenka rengti procesinių dokumentų tokios kategorijos bylose projektus, teikti teises konsultacijas bei rekomendacijas politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimą bei politinės reklamos sklaidą reguliuojančių teisės normų aiškinimo ir taikymo klausimais. Taip pat autorė, kaip ekspertė politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo klausimais, dalyvauja GRECO veikloje⁶⁶. Vertingos patirties, reikalingos tyrimui šioje srityje atlikti, autorė įgijo ir dirbdama KT bei VRK sekretoriatoje. Atlikto tyrimo rezultatais buvo naudojamosi ir vedant Lietuvos Respublikos konstitucinės teisės seminarus Vilniaus universiteto Teisės fakultete.

Darbo struktūra. Darbo struktūra yra nulemta jame iškeltų tikslų bei uždavinių. Apžvelgus nagrinėjama tema surinktą medžiagą, nustatytos problemos yra analizuojamos palaipsniui, o tai suponuoja, jog pagal atliekamo tyrimo pobūdį jas galima suskirstyti į tam tikras grupes, kas padalina darbą į penkis skyrius.

Pirmajame darbo skyriuje yra aptariami politinių partijų finansavimo bendrieji aspektai, reikalingi Lietuvoje funkcionuojančio politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo instituto optimalumo tyrimui atlikti. Daugiausia dėmesio jame skiriama tam tikrų terminų (kategorijų) principinei sampratai atskleisti bei paaiškinimui, kodėl politinėms partijoms apskritai yra reikalingas finansavimas, kokiais būdais ir iš kokių šaltinių jis gali būti vykdomas bei kodėl įstatymų leidėjas turi šiuos klausimus sureguliuoti.

Antrasis šio darbo skyrius yra skiriamas privataus (nevalstybinio) politinių partijų finansavimo būdai, t. y. politinių partijų savifinansavimui ir išoriniam privačiam jų finansavimui iš konkrečių šaltinių, išanalizuoti. Dėl nagrinėjamų klausimų specifikos jis skaidomas į du skirsnius. Pirmajame šio skyriaus skirsnyje gvildinama politinių partijų savifinansavimo, t. y. pirminio ir paprasčiausio politinių partijų veiklai reikalingų lėšų gavimo būdo, konkrečių šaltinių (politinių partijų nario mokesčių bei leidžiamos vykdyti ekonominės veiklos) problematika. Antrajame šio skyriaus skirsnyje yra nagrinėjami politinių partijų savifinansavimo ir išorinio privataus jų finansavimo atribojimas istoriniu aspektu bei išorinio privataus politinių partijų finansavimo būdo, kuris sulaukia daugiausia neigiamų reakcijų ir komentarų, konkrečių šaltinių (užsienio finansinės (materialinės) paramos, fizinių ir juridinių

kontekste // Administracinė jurisprudencija. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis, 2009, Nr. 7(17); MASNEVAITĖ, E. Modele finansowania partii politycznych na Litwie // Przegląd prawa i administracji, 2009, T. LXXX.

⁶⁶ Žr. GRECO Airijos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Ireland „Transparency of Party Funding“*) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2009\)4_Ireland_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2009)4_Ireland_Two_EN.pdf)> (2010 m. vasario 9 d.).

asmenų aukų, banko paskolų) problematika. Ypatingas dėmesys šiame skirsnyje tiek apimties, tiek ir analizės gylio požiūriu yra skiriamas fizinių ir juridinių asmenų aukų politinėms partijoms tematikai sąvokos, rūšių, vertės nustatymo, maksimalių dydžių, asmenų, kurie turi teisę aukoti politinėms partijoms, bei saugiklių, turinčių užtikrinti nustatytų aukojimo politinėms partijoms ribojimų laikymąsi, efektyvumo aspektais.

Trečiajame darbo skyriuje yra tyrinėjamas valstybinio politinių partijų finansavimo fenomenas ir jo tipai (tiesioginis valstybinis politinių partijų finansavimas ir netiesioginė finansinė (materialinė) parama politinėms partijoms ir kitiems su jomis susijusiems subjektams). Dėl nagrinėjamų klausimų specifikos jis taip pat skaidomas į skirsnius. Pirmajame šio skyriaus skirsnyje nagrinėjami daugiau konceptualaus pobūdžio klausimai: valstybinio politinių partijų finansavimo privalumai ir trūkumai bei Europoje egzistuojantys jo modeliai. Antrasis šio skyriaus skirsnis yra skiriamas tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo, kuris paprastai pasireiškia dvejopa forma, t. y. valstybės biudžeto dotacijomis ir dalies išlaidų politinei kampanijai kompensavimu, analizei. Pirmoji tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo forma yra tiriama jos pagrindinės ir papildomos skyrimo sąlygų, dydžio ir tikslinės paskirties aspektais. Antroji forma šiame skirsnyje nagrinėjama daugiau kaip juridinė konstrukcija, kadangi praktikoje šis mechanizmas Lietuvoje neveikia. Trečiajame šio skyriaus skirsnyje tyrinėjamas netiesioginis valstybinis politinių partijų finansavimas, tiksliau, netiesioginės valstybinės finansinės (materialinės) paramos politinėms partijoms ir su jomis susijusiems subjektams samprata bei konkrečios jos pasireiškimo formos, iš kurių pagrindinėmis laikytinos parama agitacinei politinių partijų veiklai, apimanti nemokamo radijo ir televizijos eterio bei nemokamo ploto išorinei politinei reklamai skleisti suteikimą, parlamentinės veiklos finansavimas bei įvairios mokestinės lengvatos.

Ketvirtajame darbo skyriuje tiriami politinių kampanijų finansavimo teisinio reguliavimo ypatumai mišraus (privataus ir valstybinio) politinių partijų finansavimo kontekste bei politinės reklamos ir jos sklaidos problematika. Aptariamų klausimų pobūdis suponuoja, jog jie nagrinėjami grupėmis, atitinkančiomis du šio skyriaus skirsnius. Pirmasis šio skyriaus skirsnis yra skiriamas bendriesiems politinės kampanijos klausimams, t. y. jos laikotarpio bei joje dalyvaujančių asmenų statuso ir jo įgijimo sąlygų apibrėžčiai ir pastarųjų pagrįstumui, nagrinėti. Didžiausios apimties, t. y. antrojo, šio skyriaus skirsnio pradžioje trumpai aptariama, iš kokių šaltinių gaunamos politinių partijų ir kitų savarankiškų politinės kampanijos dalyvių lėšos gali būti naudojamos jų politinėms kampanijoms finansuoti, tačiau daugiau dėmesio šiame skirsnyje teikiama išlaidoms politinei kampanijai finansuoti, ypačingai maksimalių jų limitų nustatymo prasmei atskleisti bei jų dydžio nustatymo kriterijams paaiškinti. Pažymėtina, kad visos konkrečių išlaidų politinei kampanijai finansuoti

grupės šiame skirsnyje nėra analizuojamos, apsiribojama tik problematikos, susijusios su politinės reklamos samprata ir jos sklaida, analize, kuri atliekama *inter alia* remiantis kategorijomis, kuriomis operuojama ne tik teisės, bet ir vadybos, komunikacijos, psichologijos ir politikos mokslų šakose. Taip pat šiame skirsnyje, remiantis administracinių teismų ir VTEK suformuota praktika, plačiau aptariamas draudimo naudotis tarnybine padėtimi rinkimų agitacijos tikslais klausimas.

Paskutinis, t. y. penktasis, darbo skyrius yra skirtas politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisėtumą turinčio užtikrinti teisinio reguliavimo problematikai atskleisti. Šis klausimas yra analizuojamas remiantis keturiais pagrindiniais „ramsčiais“, t. y. viešumo, atskaitomybės, kontrolės ir atsakomybės aspektais. Pažymėtina, kad šiame skyriuje nagrinėjami ne tik valstybinės politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolės, bet ir vidinės (politinių partijų) bei visuomeninės (žiniasklaidos) kontrolės mechanizmai. Be to, kalbant apie pirmąją, atskirai aptariama politinės kampanijos monitoringo ir politinių partijų bei savarankiškų politinės kampanijos dalyvių finansinės veiklos audito problematika. Šio skyriaus pabaigoje imamas įvairių neordinarinių negatyvaus poveikio priemonių, taikomų politinėms partijoms ir kitiems subjektams, vienokiu ar kitokiu būdu dalyvaujantiems politinėse kampanijose, klausimo analizės draudimo papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis kontekste.

Darbo pabaigoje pateikiamos atlikto disertacinio tyrimo išvados, kurios pagrindžia ir detalizuoja šio darbo ginamuosius teiginius, reziumuoja pagrindinius politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo (jo kontekste – politinės reklamos sklaidos) teisinio reguliavimo aspektus. Atsižvelgus į jas, formuluojami atitinkami pasiūlymai.

Tyrimų metodologija. Atsižvelgus į atliekamo tyrimo objektą, šiame darbe keliamiems uždaviniams pasiekti bei atitinkamai reikšmingoms išvadoms prieiti buvo naudojami tradiciniai jurisprudencijos metodai – dokumentų analizės, lingvistinis, teleologinis, sisteminės analizės, funkcinis, loginis, istorinis bei lyginamosios teisėtyros metodai. Jame taip pat remiamasi kai kuriais neteisinais mokslinio tyrimo metodais.

Dokumentų analizės metodas buvo pasitelkiamas nagrinėjant Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių teisės aktus bei tarptautinius dokumentus, *travaux préparatoires*, taip pat analizuojant Lietuvos ir užsienio bei tarptautinių teismų procesinių sprendimų bei VRK ir kitų institucijų sprendimų turinį, kuriems, pagal nagrinėjamų klausimų pobūdį, buvo taikomas tikslinės atrankos kriterijus.

Lingvistinis (kalbinis, gramatinis) metodas buvo reikalingas tyrinėjant įvairias, pavyzdžiui, politinės reklamos, rinkimų agitacijos, politinės kampanijos,

asmens, kurį numatoma kelti kandidatui, ir pan. sąvokas, taip pat interpretuojant daugiareikšmes, nekorektiškai suformuluotas ir painias teisės normas bei nustatant jose vartojamų žodžių prasmę, taip pat teisminę jurisprudenciją, aktualią politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo instituto⁶⁷ nagrinėjimui, sprendžiant VRK ir kitų institucijų praktikoje kylančius kazusus. Vis dėlto lygiagrečiai jam buvo taikomi ir kiti metodai, kadangi, nepaisant to, jog jis yra vienas iš svarbiausių teisės aiškinimo metodų, apsiribojant vien juo tikroji teisės prasmė gali likti neatskleista⁶⁸.

Teleologiniu (tiksliniu) metodu buvo siekiama išsiaiškinti konkrečių teisės nuostatų priėmimo aplinkybes, t. y. kokių tikslų jas priimdamas ir kokį turinį joms suteikti siekė įstatymų leidėjas, kitaip tariant, juo naudojantis buvo siekiama identifikuoti atitinkamą įstatymų leidėjo ketinimą. Remiantis šiuo metodu taip pat buvo vertinami teismų ir kitų institucijų praktikoje pateiktų išaiškinimų atsiradimo priežastys bei jų „tarpeilutinis“ turinys.

Sisteminės analizės metodas yra pagrindinis šiame darbe atliekamo tyrimo instrumentas, kuriuo naudojantis buvo siekiama nustatyti politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo instituto vietą Lietuvos teisės sistemoje, taip pat jo subinstitūtų tarpusavio ryšį bei santykį su kitų teisės institutų subinstitūtais. Taigi šis metodas yra itin reikšmingas darbo įrankis, padedantis atskleisti politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo instituto paskirtį, funkcionavimo ypatumus ir ribas, identifikuoti esminius jo taikymo principus bei kriterijus, kuriais remiantis tai turi būti daroma, o kartu – ir užpildyti teisės spragas bei paaiškinti kolizines situacijas.

Funkcinis metodas buvo reikalingas vertinant veiksnius ir sąlygas, kuriomis veikia politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo instituto teisės normos, t. y., remiantis juo, buvo tiriama, ar atitinkamos teisės normos toje terpėje funkcionuoja, ar tai tiesiog yra *lex imperfecta*.

Loginis (indukcijos, dedukcijos, sintezės) metodas buvo pritaikytas analizuojant daugelį praktinių politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo instituto funkcionavimo problemų, ieškant argumentuotų jų sprendimo būdų, rekomenduojant, kaip būtų galima patobulinti šį institutą, ir pateikiant atitinkamas išvadas.

Istorinis (istorinis politinis, istorinės retrospektyvos) metodas buvo naudojamas aiškinant politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo instituto atsiradimą bei iliustruojant jo evoliuciją, lyginant nūdienos tendencijas politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo sferoje su ankstesnių laikotarpių patirtimi,

⁶⁷ Toliau aptariant tyrimų metodologiją, politinė reklama ir jos sklaida, kaip savotiškas politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo instituto subinstitutas, atskirai minimos nebus.

⁶⁸ MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo ypatumai. Vilnius, 1999, P. 190.

vertinant, kiek progresyvi/regresyvi yra teisinio reguliavimo politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo srityje raida.

Lyginamosios teisėtyros metodui atiteko pagalbinės priemonės vaidmuo, kadangi šio darbo tikslas nėra išsami politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisinio reguliavimo lyginamoji analizė. Antra vertus, atsižvelgiant į tai, jog politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimas buvo „išrastas“ ne Lietuvoje, lyginamosios teisėtyros metodas, nors šiame darbe ir ribotai naudojamas, yra reikšmingas siekiant paaiškinti daugelį šio teisės instituto aspektų, t. y. atitinkamų teisės normų prigimtį, turinio ypatumus ir pan. Taip pat jis yra naudingas siekiant atskleisti politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo srityje vykstančius procesus, akcentuoti čia kylančią problematiką, pasisemti naujų idėjų dėl galimų jos sprendimo būdų (atitinkamo teisinio reguliavimo nustatymo). Pažymėtina, kad šiuo aspektu dėmesio skiriama ne tik kontinentinei Europai, t. y. Lietuvos teisės sistemai giminingoms teisės sistemoms (Lenkija, Vokietija, Rusija, Latvija ir kt.), bet ir Jungtinei Karalystei, Airijai, JAV, Kanadai, Australijai, kadangi bendrosios teisės tradicija šiuo klausimu yra itin turtinga.

Šiame darbe taip pat remiamasi ir kai kuriais neteisiningais mokslinio tyrimo metodais, iš kurių paminėtini šie. *Sociologinis metodas* buvo naudojamas siekiant patikrinti tam tikro teisinio reguliavimo, ypač politinės reklamos sklaidos reglamentavimo srityje, socialinį veiksmingumą. Šio uždavinio sprendimo paieškų metu taip pat buvo operuojama *metodais*, pasitelkiamais *komunikacijos, vadybos, politikos* ir *psichologijos* mokslo šakose. *Hipotetinio modeliavimo ir prognozavimo metodai* padėjo ieškant racionaliausių politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo reglamentavimo srityje kylančių problemų sprendimo būdų bei nuspėjant potencialias šio instituto vystymosi tendencijas, vienokio ar kitokio teisinio reguliavimo nustatymo ar taikymo rezultatus. *Statistinės analizės metodas* pasitarnavo atskleidžiant įvairių dydžių, pavyzdžiui, pajamų, surenkamų iš politinių partijų nario mokesčių, ar valstybės biudžeto lėšų, politinėms partijoms skiriamų valstybės biudžeto dotacijos forma, kaitos tendencijas. Atliekant įvairius skaičiavimus, buvo remiamasi *matematiniais metodais*.

Pažymėtina, kad tik kompleksinis visų pirmiau paminėtų tyrimo metodų taikymas sudaro prielaidas išsamiai ir visapusei politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisinio reguliavimo analizei, galinčiai pasiūlyti tolimesnes tikslingas jo vystymo kryptis.

1 SKYRIUS. BENDRIEJI POLITINIŲ PARTIJŲ FINANSAVIMO ASPEKTAI

1.1. Tam tikrų terminų (kategorijų) principinė samprata ir su tuo susiję klausimai

1. Politinių partijų galia iš esmės laikosi ant trijų ramsčių: elektorato, finansų ir organizacijos⁶⁹. Pinigai yra svarbiausias iš jų, kadangi daro esminį poveikį likusiesiems. Išeitų, kad politinių partijų finansavimas – tai jų vykdomos politikos „varomoji“ ar nukreipiamoji jėga⁷⁰, vaizdžiai tariant, eliksyras ar net savitas „motinos pienas“⁷¹.

Šiame kontekste pastebėtina, kad politinių partijų finansavimas yra ne mažiau svarbus už kitus nuoseklios ir patvarios demokratijos veiksnius (prielaidas): rinkimų sistemą, institucinę valdymo formą, politinę kultūrą ir pan. Europos valstybių XX amžiaus istorija rodo, kad ilgainiui nepasiteisino bandymai sukurti patvarią demokratiją, paremtą tik vienu iš minėtų elementų ar tokia jų sistema, kuri neapima laisvai konkuruojančių politinių partijų finansavimo ir jo kontrolės⁷². Todėl ir dabartinės pastangos išlaikyti sklandžiai funkcionuojančią demokratiją, nesusietą su optimaliu politinių partijų finansavimu ir jo veiksminga kontrole, neturi ilgalaikės perspektyvos (juolab kad tokio finansavimo ir jo kontrolės taisyklės iš esmės yra vienas iš pagrindinių socialinės ir valstybinės valdžios optimalaus įgyvendinimų instrumentų).

2. Kategorija „politinių partijų finansavimas“ yra daugiareikšmė. Ji, be kita ko, reiškia: a) savitą politinio proceso (politinio finansinio rungimosi) objektą ir tam tikrą politinį teisinį rezultatą (priimtą politinį teisinį sprendimą dėl politinių partijų ir/ar jų rinkimų kampanijų finansavimo iš viešųjų šaltinių); b) specifinę politinių

⁶⁹ ALEXANDER, H. E. *Financing Politics: Money, Elections, and Political Reform*. Washington, 1992, P. 3. Anot K.-H. Nassmacher, ant panašių banginių, t. y. organizacijos, savanoriško darbo bei pinigų laikosi ir politinės partijos. Be kita ko, jie yra tarpusavyje glaudžiai susiję: bent menkiausia partinės organizacijos apraiška reikalauja atitinkamų lėšų ir pan. Taigi pinigai politiniame procese turi būti traktuojami kaip esminis geros politinės praktikos šaltinis. Teiginį, jog politinių partijų išlaidos ženkliai priklauso nuo jų organizacijos, patvirtina ir ta aplinkybė, kad paprastai laikotarpiu tarp rinkimų didžiąją dalį politinių partijų išlaidų sudaro jų nuolatinių būstinių išlaikymas bei lėšos, skiriamos etatinių darbuotojų atlyginimams mokėti: jeigu masinėse politinėse partijose šiuo atžvilgiu tendencija išlieka beveik pastovi, tai kadrinėse ir visaapimačiose (angl. *catch-all*) politinėse partijose yra ryškus tokių išlaidų svyravimas, kuris priklauso nuo rinkimų ciklo. Žr. NASSMACHER, K.-H. *Introduction: Political Parties, Funding and Democracy // Funding of Political Parties and Election Campaigns* (ed. R. Austin, M. Tjernström), Stockholm, 2003, P. 3.

⁷⁰ STANBURY, W. T. *The Mother's Milk of Politics. Political Contribution to Federal Parties in Canada, 1974-1984 // Canadian Journal of Political Science*, 1986, Nr. 4(19), P. 795.

⁷¹ CANNON, L. *Ronnie and Jesse: A Political Odyssey*. New York, 1969, P. 99.

⁷² Garsiausi to pavyzdžiai identifikuojami Šiaurės Amerikoje XIX a. pradžioje ir Vakarų Europoje XX a. viduryje, kai generolai G. Washington ir Ch. de Gaulle, kurie labai nemėgo politinių partijų, prisidėjo prie naujos politinės sistemos, t. y. stabilios partinės demokratijos, kuri vis dar veikia, įkūrimo. Anot K.-H. Nassmacher, asmenų, nemėgusių politinių partijų ir dėl to patyrusių nesėkmę, grupei taip pat priklausytų ir M. C. Горбачёв, Б. Н. Ельцин, L. Wałęsa, V. Landsbergis bei W. Hawel. Žr. NASSMACHER, K.-H. *Introduction: Political Parties, Funding and Democracy // Funding of Political Parties and Election Campaigns* (ed. R. Austin, M. Tjernström). Stockholm, 2003, P. 1.

veikėjų veiklą ir jos strategiją, ypatingą politinių partijų kasdieninę veiklą ir elgseną pasirengimo rinkimams ir jų organizavimo laikotarpiu.

Teisiniu požiūriu žodžių junginys „politinių partijų finansavimas“ apima du esminius aspektus: a) kasdieninės politinių partijų veiklos finansavimą; b) minėtos veiklos ypatingų atkarpų (apogėjų) – rinkimų kampanijų – finansavimą. Šiems aspektams bendra yra tai, kad pajamų ir išlaidų atsiradimas yra nulemtas tikslo daryti įtaką atstovaujamojo valdžios institucijų rinkimų rezultatams⁷³. Šis tikslas susijęs su viena iš pagrindinių politinių partijų funkcijų (vienas iš pagrindinių jų skiriamųjų bruožų) veiksmingai dalyvauti formuojant ir išreiškiant rinkėjų politinę valią⁷⁴.

Šiame darbe žodžių junginys „politinių partijų finansavimas“ vartojamas minėtų dviejų jo turinio aspektų kontekste: ne tik pačių politinių partijų, bet ir jų iškeltų kandidatų rinkimų kampanijų finansavimo prasme⁷⁵. Tai lemia būtinumą atitinkamai nagrinėti rinkimų kampanijų teisinį reglamentavimą.

3. Rinkimų kampaniją galima suprasti kaip tam tikrų faktinių, teisiškai reglamentuojamų rinkiminių veiksmų kompleksą: arba atskirų kandidatų veiksmų, kuriais siekiama įgyti kuo platesnę visuomenės paramą, kompleksą, arba įvairių subjektų veiksmų, nukreiptų į skirtingus elektorato segmentus (siekiant daryti įtaką rinkėjų politinės valios formavimuisi) kompleksą⁷⁶.

Šiaip terminas „rinkimų kampanija“ savaime suponuoja, kad kampanija yra tarsi akcija – tam tikro pobūdžio (turinio) laikotarpis, kuris ypatingai susijęs su atitinkamais rinkimais (pasirengimu jiems ir jų organizavimu).

⁷³ Žr. NASSMACHER, K.-H. Analiza porównawcza finansowania partii politycznych w ustabilizowanych demokracjach // *Kulisy finansowania polityki* (red. M. Walecki). Warszawa, 2002, P. 13–15; HERBURT, R. Partie polityczne // *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza* (red. A. Antoszewski, R. Herburt), Wrocław, 1997, P. 68–75; ANTOSZEWSKI, A. Partie polityczne w Europie Środkowej i Wschodniej // *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza* (red. A. Antoszewski, R. Herburt), Wrocław, 1997, P. 114–119.

⁷⁴ Tą aplinkybę, jog politinių partijų steigimosi tikslai ir veikla yra neatsiejami nuo viešosios valdžios siekio, taigi ir nuo dalyvavimo viešosios valdžios institucijų rinkimuose, pabrėžė ir KT 2008 m. spalio 1 d. nutarime // *Žin.*, 2008, Nr. 114-4367.

⁷⁵ Paminėtina, jog kaip nurodo kai kurie lietuvių autoriai, iš privatinės teisės pozicijų politinių partijų finansavimas yra viena iš turtinių santykių, kurių metu politinės partijos neatlygintinai įgyja turto, rūšių. Šiems santykiams priskiriami ir tie atvejai, kai politinės partijos pačios vykdo atitinkamą ekonominę veiklą ir iš jos įgyja lėšų (pinigų). Be to, finansų terminas viso politinių partijų finansavimo kontekste yra netikslus, nes apima tik vieną šių santykių objektų rūšį – pinigus, todėl turėtų būti vartojama turto sąvoka. Žr. JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimo teisinio reglamentavimo ir praktikos problemos. Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009, P. 14, 39.

⁷⁶ Žr. BIDZIŃSKI, M. Finansowanie kampanii wyborczych do samorządu // *Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim* (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 91; SOKÓŁ, W. Kampania wyborcza do samorządu terytorialnego // *Leksykon samorządu terytorialnego* (red. M. Chmaj). Warszawa, 1999, P. 60. Pagal: BIDZIŃSKI, M. Finansowanie kampanii wyborczych do samorządu // *Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim* (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 91.

Toks ryšis Lietuvos teisinės politinės terminijos kontekste gali atrodyti diskutuotinas ar neaiškus, kai (jei) šalia ar vietoje minėto termino vartojami žodžiai „politinė kampanija“⁷⁷.

Atsižvelgiant į tai, svarbu pastebėti, kad: a) sąvokos „rinkimų kampanija“ ir „politinė kampanija“ iš esmės (savo turiniu) gali būti laikomos sinonimais; b) tarp minėtų sąvokų galima įžvelgti *akcentologinį* skirtumą: pirmuoju atveju yra akcentuojami rinkimai, o antruoju – politika (t. y. politinis procesas, kuris gali prasidėti gerokai anksčiau, nei formaliai prasideda „grynai“ rinkimų procedūra). Šiuo požiūriu savita Lietuvos teisinės politinės terminijos dalis „politinė kampanija“ gali būti pagrįstai vartojama šiame darbe ir netgi laikoma iš dalies priimtinesne (tikslėse) nei paplitęs tarptautinis terminas „rinkimų kampanija“ (beje, pagal Tarptautinių žodžių žodyną, viena iš žodžio „politika“ reikšmių – visuomeninės grupės ar partijos veikla, kurios tikslas – legaliai užimti ir išlaikyti valstybės valdžią⁷⁸, o rinkimai (elekcija⁷⁹), pagal Dabartinės lietuvių kalbos žodyną, yra balsavimas rinkti atstovams, nariams⁸⁰).

4. Šiame kontekste verta atkreipti dėmesį į tai, jog politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimas gali būti vadinamas *politikos finansavimu*.

Sąvoka „politikos finansavimas“ gali būti suprantama įvairiai, pavyzdžiui: a) siaurąja prasme – kaip piniginės lėšos, renkamos ir išleidžiamos politinių partijų, jų iškeltų ar savarankiškai išsikėlusių kandidatų rinkimų kampanijų parengimui ir įgyvendinimui finansuoti; b) plačiąja prasme – kaip visos piniginės lėšos, reikalingos finansiškai užtikrinti patvarios ir veiksmingos demokratijos funkcionavimą⁸¹.

Šiame darbe terminas „politikos finansavimas“ vartojamas siaurąja jo prasme, turint omenyje ir tam tikrą plačiosios prasmės aspektą: pastaruoju metu Lietuvos, kaip ir kitų Europos valstybių, politiniame gyvenime neliko ryškios ribos tarp rinkimų kampanijų ir politinių kampanijų „einamaisiais klausimais“ (įstatymų leidybos, viešojo administravimo ar užsienio politikos aktualijų). Šiuo požiūriu

⁷⁷ Lietuvoje vartojamos tiek „rinkimų kampanijos“ (Konstitucijos 83 str. 2 d., Seimo rinkimų įstatymo 49 str. 2 d., Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 48 str., Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 6 str. 2 d., PPFĮ 12 str. 1 ir 3 d.), tiek ir „politinės kampanijos“ sąvokos, tačiau pastaroji, kuri PPFĮ 2 straipsnio 8 dalyje apibrėžiama kaip šiame įstatyme nustatyto laikotarpiu politinės kampanijos dalyvių, rinkėjų ir kitų fizinių bei juridinių asmenų veikla, susijusi su Seimo, Respublikos Prezidento rinkimais, rinkimais į Europos Parlamentą, savivaldybių tarybų rinkimais ar referendumu, skirta rinkimų (referendumo) agitacijai, politinei reklamai ir jos finansavimui, yra labiau paplitusi.

⁷⁸ Tarptautinių žodžių žodynas (sud. A. Bendorienė, V. Bogušienė, *et al.*). Vilnius, 2004, P. 588.

⁷⁹ *Ibidem*, P. 199.

⁸⁰ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (vyr. red. St. Keinys). Kompiuterinis variantas. Lietuvių kalbos institutas. Pažymėtina, jog toliau žodis „rinkimai“ bus vartojamas plačiąja prasme, t. y. ne tik kaip balsavimas rinkimų dieną, bet visas rinkimų organizavimo ir vykdymo procesas.

⁸¹ Žr. WALECKI, M. Challenging the Norms and Standards of Election Administration: Political Finance // Challenging the Norms and Standards of Election Administration. Washington, 2007, P. 75; PINTO-DUSCHINSKY, M. Pieniądze a polityka w reżimie demokratycznym // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 91.

politologinis terminas „politikos finansavimas“ gali būti laikomas iš dalies priimtinu teisinio (tarpdisciplininio) termino „politinių partijų finansavimas“ sinonimu⁸².

Taigi toliau šiame darbe (ypač jo paskutiniame skyriuje), vartojant sąvoką „politikos finansavimas“, bus turimos omenyje ir tokios piniginės lėšos, kurios yra surenkamos ir panaudojamos tiek rinkimų kampanijų metu, tiek laikotarpiu tarp jų⁸³.

5. Politinių partijų finansavimas yra glaudžiai susijęs su klausimu, kas apskritai yra politinės partijos ir kaip jos turi būti suprantamos teisiniu požiūriu.

Sąvoką „politinė partija“ galima apibrėžti įvairiai, pavyzdžiui, kaip: a) žmonių, bendromis pastangomis puoselėjančių tautinį interesą, grupę (E. Burke); b) bendriją, turinčią apibrėžtą vidinę struktūrą (M. Duverger); c) kolektyvą, suburtą tam, kad įgytų ir išlaikytų valdžią (S. Ehrlich); d) rinkimų keliu ar kitais būdais suorganizuotą žmonių grupę, turinčią tikslą įgyti valdžią (A. Heywood); e) organizaciją, siekiančią užtikrinti savo įtaką viešiesiems santykiams ir suburiančią tų pačių įsitikinimų asmenis (H. Kelsen); f) organizaciją, turinčią apibrėžtą programą ir vidinę struktūrą bei nerevoliuciniais metodais siekiančią įgyti valdžią valstybėje (B. Banaszak, A. Preisner). Tokioje apibrėžimų įvairovėje imponuoja M. Weber įžvalgumas: politinė partija – tai savanoriško dalyvavimo principu besiremianti draugija, turinti tikslą tokiu būdu užtikrinti galimybę jos viduje įgyti valdžią, o aktyviems jos nariams – įgyti šansą realizuoti dalykinę arba/ir asmeninę naudą⁸⁴.

Šiame kontekste verta pastebėti, kad pirmiau nurodytuose apibrėžimuose akcentuojama politinių partijų *socialinė kilmė*, tačiau tik paskutinysis autorius (M. Weber) pabrėžia savanoriško dalyvavimo politinių partijų veikloje principą. Šis principas pirmiausia suponuoja, jog tiek išitraukimas į politinės partijos veiklą, tiek ir formali (įforminta) narystė joje negali būti prievartiniai. Tai neatsitiktinai (eksplicitiškai!) įtvirtinta Konstitucijoje (35 str. 2 d.) ir ją analizuojančių autorių tyrinėjimuose⁸⁵. Beje, savanoriškumas gali būti savitai suprantamas „partinio

⁸² Žr. plačiau NASSMACHER, K.-H. Structure and Impact of Public Subsidies to Political Parties in Europe: The Examples of Austria, Italy, Sweden and West Germany // Comparative Political Finance in the 1980s (ed. H. E. Alexander). Cambridge, 2009, P. 236–263.

⁸³ M. Pinto-Duschinsky nurodo, jog po „politikos finansavimo“ sąvoka „slepiasi“ ne tik politinės partijos, bet ir: 1) politiniai „fondai“ ir kitos organizacijos, kurios nors ir yra formaliai atskirtos nuo politinių partijų, tačiau yra joms artimos ir veikia jų interesais; 2) politinio lobizmo kaina; 3) išlaidos, patiriamos dėl žiniasklaidoje propaguojamos palaikomosios pozicijos; 4) bylinėjimosi išlaidos, patiriamos politinį atspalvį turinčiose bylose. Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M. Financing Politics: A Global View // Journal of Democracy, 2002, Nr. (13), P. 70. Pažymėtina, jog šiame darbe bus analizuojami tik 1 ir 3 punktai.

⁸⁴ Žr. BURKE, E. Maxims, Opinions and Characters: Moral, Political, and Economical // The Works of Edmund Burke. London, 1811, T. II, P. 41; DUVERGER, M. Political parties. London, 1954, P. XV–XVI. Pagal: EPSTEIN, L. D. Political Parties in Western Democracies. New Brunswick, 1993, P. XIV; EHRlich, S. Wstęp do nauki o państwie i prawie. Warszawa, 1979, P. 227; HEYWOOD, A. Politics. London, 2002, P. 248; KADER, S. Partie polityczne w rządach. Wilno, 1926, P. 2. Pagal: CHMAJ, M. Wolność tworzenia i działania partii politycznych. Studium porównawcze. Olsztyn, 2006, P. 20; BANASZAK, B. PREISNER, A. Wprowadzenie do prawa konstytucyjnego. Wrocław, 1992, P. 149; WEBER, M. Theory of Social and Economic Organization. London, 1947, P. 407.

⁸⁵ Pavyzdžiui, E. Vaitiekienė pažymi, kad piliečių teisė jungtis į visuomeninius susivienijimus apima keletą teisių: teisę steigti bendrijas, politines partijas ar asociacijas; teisę įstoti į jas ir dalyvauti jų

protekcionalizmo“ ar „valstybės tarnybos politizavimo“ kontekste: formaliai laisvas apsisprendimas prisidėti prie vienos ar kitos politinės partijos demokratinėje valstybėje negali įsigalėti kaip tarnybinės karjeros tramplynas, t. y. tapti plintančia priemone siekti paaukštinimo (aukštesnių pareigų) tarnyboje⁸⁶.

Asmens priklausomybės politinei partijai (narystės joje) savanoriškumas nėra svarbiausias kriterijus atibojant jas nuo kitų nevalstybinių (nevyriausybinių, visuomeninių) organizacijų⁸⁷. Todėl svarbu pažymėti, kad Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas nustatė ir kitus politinės partijos požymius. Jie atsispindi tokia apibrėžime: politinė partija yra savo pavadinimą turintis, pagal įstatymą įsteigtas viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – tenkinti savo narių politinius interesus, padėti išreikšti Lietuvos Respublikos piliečių politinę valią, siekti dalyvauti įgyvendinant valstybės valdžią ir savivaldos teisę (PPĮ 2 str.).

Tokia įstatymų leidėjo teisėkūra, t. y. pastanga politinės partijos definicijoje sujungti ją labiausiai apibūdinančius požymius, gali būti vertinama įvairiai, taigi ir kaip diskutuotina, ypač dėl pažymėto *viešojo juridinio subjektiškumo*⁸⁸. Šiaip politinė partija yra visuomeninis darinys, kurio atsiradimas, pasikeitimas ar pasibaigimas priklauso nuo atitinkamos visuomenės dalies valios. To aiškiai nesuponuoja minėtos teisinės formos įstatyminis nustatymas. Dėl to gali kilti ydinga aliuzija į politinių partijų, kaip valstybinių institucijų, kurios taip pat yra *viešieji juridiniai asmenys*, statusą.

6. Politinių partijų finansavimas glaudžiai siejasi su elementariu ir kartu pakankamai fundamentaliu klausimu, ar toks finansavimas yra neišvengiama demokratijos kaina ir (jei taip) kiek gi kainuoja šiuolaikinė demokratija bei kas ją sumoka? Šio klausimo atsakymas (jo kategoriškumas ir konkretumas) gali keistis priklausomai nuo konkrečios politinės bendruomenės (teisinės tautos) gyvavimo politinių ir socialinių–ekonominių ypatumų (veiksnių), kurių kontekste atsiranda ir keičiasi (sutvirtėja ar susilpnėja) tam tikra politinių partijų sistema⁸⁹. Tačiau tenka pripažinti, kad demokratinės valstybės piliečiai, būdami politinių partijų nariais ir rėmėjais (savanoriškais aukotojais) bei atitinkamų mokesčių mokėtojais, sumoka

veikloje; teisę nebūti bendrijų, politinių partijų ar asociacijų nariu bei teisę išstoti iš šių susivienijimų. Žr. VAITIEKIENĖ, E. Nevalstybinės organizacijos konstitucinėje teisėje // BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS, E., *et al.* Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2001, P. 571. Pažymėtina, jog analogiškai teisę laisvai vienytis į politines partijas aiškina ir KT. Žr., pavyzdžiui, 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimą // Žin., 2000, Nr. 110-3536.

⁸⁶ Žr. CHMAJ, M. Wolność tworzenia i działania partii politycznych. Studium porównawcze. Olsztyn, 2006, P. 22.

⁸⁷ Savanoriškumo principas pagal minėtą Konstitucijos (35 str. 2 d.) nuostatą turi būti asmens narystės visose asociacijose ar bendrijose pagrindas, netgi tose profesinės savivaldos organizacijose, kuriose tam tikros profesijos asmenų, pavyzdžiui, antstolių, narystė visus tos profesijos subjektus vienijančioje asociacijoje gali būti pagrįstai įtvirtinta kaip sąlyga įgyvendinti tokią profesiją. Žr., pavyzdžiui, KT 2008 m. sausio 7 d. nutarimą // Žin., 2008, Nr. 4-136.

⁸⁸ Žr. plačiau ŠILEIKIS, E. Politinių partijų teisinio statuso raidos antroji pakopa // Jurisprudencija, 2005, Nr. 64(56), P. 42.

⁸⁹ HEARD, A. The Costs of Democracy. Chapel Hill, 1960, P. 249.

didžiausią demokratijos (pagrįstos, be kita ko, daugiapartinė sistema ir politinių partijų finansavimu) kainą. Jie, esant politinių partijų finansavimui iš valstybės biudžeto, netgi yra priversti finansiškai (netiesiogiai) remti ir tas politines partijas, su kurių vykdoma politika jie nesutinka⁹⁰.

Todėl politinių partijų finansavimas yra polemiskasis „mokėjimo naštos“ aspektas. Šis aspektas pastaruoju metu tapo itin aštrus ir universalus dėl visuotinai išaugusių rinkimų kampanijų kaštų⁹¹ bei korupcijos apraiškų⁹².

Šiame kontekste svarbu pastebėti, kad nors įvairiose demokratinėse valstybėse pasireiškia netapati politinių partijų statuso ir jų finansavimo tvarkos koncepcija, joms būdinga adekvati šio klausimo reglamentavimo bei kontrolės problematika, nes, nepaisant to, kad skiriasi kontekstas, *kylančios problemos beveik visur yra panašios*: politinių partijų finansavimo viešumo ir skaidrumo stoka, neefektyvus, nepakankamas arba neadekvatus teisinis reguliavimas, nepageidaujamai glaudūs „stambūs“ aukotojų ir politinių partijų vadovų ryšiai ir pan. Žodžiu, politikos ir pinigų ryšys yra labai subtilus ir drauge pavojingas⁹³, nes jis įkūnija savotišką *quid pro quo* (liet. paslauga už paslaugą).

⁹⁰ Committee on Standards in Public Life. The Fifth Report „The Funding of Political Parties in the United Kingdom“ // Prieiga per internetą: <http://www.public-standards.gov.uk/Library/OurWork/First7Reports_ProgressReview.pdf> (2009 m. gegužės 3 d.).

⁹¹ Kaip taikliai nurodo M. Walecki, dažnai viešoji diskusija dėl demokratijos kainos yra grindžiama tokiomis prielaidomis: daugelis mokslininkų tiki, jog jų valstybėse rinkimų išlaidos yra didesnės negu kitose valstybėse ir jog jos nuolat auga. Žr. WALECKI, M. Money and Politics in Poland. Warszawa, 2005, P. 171. Be šio autoriaus pateiktų pavyzdžių galima nukreipti ir į šiuos: MAGLEBY, D. B., NELSON, C. J. The Money Chase: Congressional Campaign Finance Reform. Washington, 1990, P. 27; UNIKAITĖ, I. Lithuania: Political Finance Regulations as a Tool of Political Manipulation // Public Finance and Post-Communist Party Development (ed. S. D. Roper, J. Ikstens). Hampshire, 2008, P. 29. Paminėtina, kad rinkimų kampanijų kaštų padidėjimą silpnesnio ekonominio išsivystymo valstybėse iš dalies lėmė ir turtingų valstybių joms teikiama politinė pagalba. Kaip pavyzdį galima pateikti JAV 2000 m. spalio 5 d. priimtą Tarptautinės antikorupcijos ir gero valdymo įstatymą, kurio 202 straipsnyje *inter alia* įtvirtinta, jog JAV turi dėti pastangas siekiant pagerinti atskaitomybę kitose valstybėse, įskaitant valstybės pareigūnų, politinių partijų ir kandidatų finansinių rodiklių paskelbimo skatinimą. Žr. BURNELL, P. Introduction: Money and Politics in Emerging Democracies // Funding Democratization (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick, 2007, P. 16; *International Anti-Corruption and Good Governance Act of 2000* // Prieiga per internetą: <<http://www.cggl.org/scripts/document.asp?id=12>> (2009 m. gegužės 10 d.).

⁹² M. Pinto-Duschinsky pažymi, jog visuotinai priimtina „politinės korupcijos“ sąvoka netinka korumpuotam politikos finansavimui apibrėžti, nes tradicinis jos turinys – naudojimas vienam viešosioms pareigoms, siekiant neleistinos asmeninės naudos – neapima visų galimų politinių partijų ir/ar kandidatų finansavimo atvejų, be to, jame dalyvauja ir tie asmenys, kurie neina tokio pobūdžio pareigų. Dar vienas esminis skirtumas yra tas, jog paprastai gauta finansinė parama yra naudojama ne asmeniniams tikslams, o atitinkamiems politinės partijos ir/ar kandidato poreikiams tenkinti. Anot šio autoriaus, sąvoka „korumpuotas politikos finansavimas“ kasdieninėje kalboje yra vartojama kaip vienas iš šių atvejų atitikmenų: a) teisinio reguliavimo politinio finansavimo klausimais neatitinkanti auka politinei partijai ir/ar kandidatui; b) pinigų, gautų pareigūnams sudarius neteisėtą susitarimą, naudojimas rinkimų kampanijai ar kitoms politinės partijos reikmėms finansuoti; c) neteisėtas valstybinių lėšų politiniams tikslams naudojimas; d) finansinės paramos priėmimas mainais į neteisėtą paslaugą ar tokios paslaugos pažadą rinkimų metu; e) aukos, gaunamos iš abejotinos reputacijos šaltinių; f) pinigų leidimas draudžiamais tikslais, pavyzdžiui, paperkant rinkėjus. Plačiau žr. PINTO-DUSCHINSKY, M. Financing Politics: A Global View // Journal of Democracy, 2002, Nr. 4(13), P. 70–74.

⁹³ CHMAJ, M. Nowy system finansowania partii politycznych w Polsce // Przegląd Sejmowy, 2002, Nr. 2(49), P. 9.

Tokios aktualijos reikalauja diskutuoti ir analizuoti, kaip reikėtų reglamentuoti ir kokiomis priemonėmis derėtų kontroliuoti politinių partijų finansavimo procesus, kad rezultatas būtų pozityvus tiek politinių partijų poreikius patenkinančių finansinių resursų apimties, tiek jų kontrolės požiūriu, kitaip tariant, kad ir „avis būtų sveika, ir vilkas sotus“⁹⁴. Šios srities suregulavimas yra komplikuoatas dar ir dėl tokios priežasties: daugelis mokslinių darbų, skirtų politinių partijų finansavimo klausimams nagrinėti, dažnai pasižymi implicitine, o kartais netgi eksplcitine moraline dimensija, jog „pinigai yra blogio šaknys“⁹⁵. Taigi šiai temai yra būdingas „padidintas jautrumas“. Tačiau, prieš pradėdant nagrinėti pirmiau nurodytus klausimus, idant būtų galima geriau suvokti politinių partijų finansavimo institutą, yra tikslinga trumpai aptarti kai kuriuos politinių partijų finansavimo istorinius ir teorinius aspektus.

1.2. Finansavimo poreikis ir jo raida

Pinigai politinėms partijoms yra itin svarbūs, kadangi jie suteikia prieigą prie tų dalykų, kurie nėra suteikiami savanoriškai. Apskritai pinigai yra instrumentas, kurio reikšmė priklauso nuo to, kaip jie yra naudojami, siekiant įgyti politinę įtaką, t. y. konvertuojant juos į kitus resursus ar naudojant juos kombinuotai su kitais resursais⁹⁶. Pažymėtina, jog pinigai turi ne tik praktinę, bet ir simbolinę reikšmę, ypač tose visuomenėse, kuriose iš politikų tikimasi, kad jie rūpinsis rinkėjų nustatytų gerovės standartų įgyvendinimu, ir kuriose yra įsišaknijusi rinkėjų papirkimo praktika⁹⁷, o tai reiškia, kad pinigai kai kuriose visuomenėse yra individualaus įsipareigojimo surogatas⁹⁸.

Taigi akivaizdu, kad be materialinių resursų – nepriklausomai nuo jų panaudojimo tikslo – politinės partijos vargu ar galėtų egzistuoti: politinės partijos, įgydamos turtą ir galėdamos juo naudotis, tampa materialine prasme savarankiškais visuomeninių santykių dalyviais, pajėgiais vykdyti nuolatinę veiklą ir siekti užsibrėžtų tikslų⁹⁹. Vis dėlto konkuruojančių politinių partijų lėšų poreikis gali būti išprovokuotas skirtingų veiksnių: 1) varžymosi rinkimų kampanijose, 2) gyvybingos

⁹⁴ Pačios politinės partijos pirmuosius įstatymus, kurie reguliavo jų finansavimo klausimą, sutiko priešišškai, teigdamos, kad tokie įstatymai ne padeda jaunoms ir silpnoms politinėms partijoms patekti į parlamentą, o tik stiprina parlamentines partijas. Žr. BLOŽĖ, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // *Politologija*, 1999, Nr. 4(16), P. 26.

⁹⁵ SCARROW, S. E. Political Finance in Comparative Perspective // *Annual Review of Political Science*, 2007, Nr. 10, P. 206.

⁹⁶ ALEXANDER, H. E. Money and Politics: Rethinking a Conceptual Framework // *Comparative Political Finance in the 1980s* (ed. H. E. Alexander). New York, 2009, P. 10.

⁹⁷ BURNELL, P. Introduction: Money and Politics in Emerging Democracies // *Funding Democratization* (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick, 2007, P. 7.

⁹⁸ WILLIAMS, R. Aspects of Party Finance and Political Corruption // *Party Finance and Political Corruption* (ed. R. Williams). London, 2000, P. 1.

⁹⁹ JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimo teisinio reglamentavimo ir praktikos problemos. Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009, P. 8.

organizacijos laikotarpiu tarp rinkimų išlaikymo ir 3) įvairiapusės paramos jų vadovybei bei atstovams¹⁰⁰. Lėšų, būtinų normaliai veiklai užtikrinti, paieška yra viena iš pagrindinių daugelio politinių partijų problemų, ypač dėl to, kad juo labiau rinkimų kampanija įgauna masinį pobūdį (kartu su rinkimų teisės plėtimusi), tuo daugiau reikia žmogiškųjų bei materialiuųjų resursų, idant būtų pasiekta kaip galima didesnė potencialių rinkėjų auditorija. Paradoksalu, tačiau pastaruoju metu ne tik pirmiau nurodyta politinių partijų veikla, bet ir finansinės paramos paieška reikalauja daug didesnių pastangų¹⁰¹.

Kaip jau buvo minėta, tarp rinkimų kampanijų pastaraisiais metais nėra politinio sąstingio („štilio“), kadangi politinės partijos iš principo nuolat dalyvauja tam tikrose kampanijose, kurios orientuotos į viešosios nuomonės aktualiais klausimais formavimą, o tuo pačiu – ir būsimų rinkimų rezultatus¹⁰². Vaizdžiai tariant, jeigu vartotume sporto terminiją, tarp rinkimų politinės partijos žaidžia ne draugiškas rungtynes, o dalyvauja kvalifikaciniuose etapuose dėl Pasaulio taurės¹⁰³.

Šiame kontekste verta pastebėti, kad ūmus žmonijos skaičiaus padidėjimas XIX a. automatiškai suponavo didesnę rinkėjų skaičių, tuo pačiu – ir didesnes išlaidas šioje sferoje. Taigi nieko nuostabaus, jog, pavyzdžiui, XIX a. 6-ajame dešimtmetyje JAV demokratai J. Buchanan prezidento rinkimų kampanijai išleido 25 tūkst. JAV dolerių, o respublikonų kandidato A. Lincoln kampanija kainavo tik 100 tūkst. JAV dolerių¹⁰⁴. 1936 m. televizijos ir radijo propagandai Respublikonų ir Demokratų

¹⁰⁰ PALTIEL, K. Z. Campaign Finance: Contrasting Practices and Reforms // Democracy at the Polls (ed. D. Butler, H. R. Penniman, A. Ranney). London, 1981, P. 139.

¹⁰¹ Apie tai byloja, pavyzdžiui, B. Clinton pasisakymas „The Economist“ 1997 m.: „Negaliu galvoti. Negaliu veikti. Nieko negaliu daryti, tik eiti pas rėmėjus ir apsikeisti rankos paspaudimais“. Pagal: WILKOS, S. Finansowanie partii politycznych przez duże korporacje // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 74.

¹⁰² Pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės konservatorių partija 1993–1994 m., kuriais jokia rinkimų kampanija nevyko, išleido 2,2 mln. svarų sterlingų, o Leiboristų partija – 0,737 mln. svarų sterlingų, kai 1994–1995 m., t. y. rinkimų į Europos Parlamentą kampanijos metais, šios politinės partijos išleido atitinkamai 4,4 mln. ir 2,5 mln. svarų sterlingų. Žr. FISHER, J. The Situation in Britain // The Funding of Political Parties: Europe and Beyond (ed. K. D. Ewing). Bologna, 1999, P. 523. Pagal: WALECKI, M. Money and Politics in Poland. Warszawa, 2005, P. 182. Tą nurodo ir I. Unikaitė. Anot jos, paskutinis dabartinės rinkimų kampanijos vystymosi etapas išsiskiria tuo, kad pati kampanija pamažu tampa nuolatinė, t. y., pasibaigus vieniems rinkimams, iš karto galvojama apie kitus rinkimus, tad politinės partijos ir kandidatai, esantys valdžioje, apgalvoja savo sprendimus. Žr. UNIKAITĖ, I. Rinkimų kampanijos sąsajos su rinkimų rezultatais: LR Seimo rinkimų (1996–2004 m.) atvejis. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2007, P. 30. Jeigu kalbėsime apie JAV, šioje valstybėje kasdieninės politinių partijų išlaidos, lyginant jas su rinkimų kampanijų išlaidomis, yra nežymios, kadangi JAV iš esmės visa politinių partijų veikla yra orientuota į rinkimų kampanijas. Dėl šios priežasties mokslininkai naudoja kitokį JAV politinių partijų finansinių lėšų skirstymą: „hard money“, t. y. pinigų, kurie pasiekia patį kandidatą, and „soft money“, t. y. pinigų, kurių jis tiesiogiai negauna, tačiau jie yra leidžiami jo naudai. Žr. KOOLE, R. A., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in the United States // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 35–38.

¹⁰³ FISHER, J. Party Expenditure and Electoral Prospects: A National Level Analysis of Britain // Electoral Studies, 1999, Nr. 18, P. 522.

¹⁰⁴ BONE, H. A. American Politics and the Party System. New York, 1958, P. 489. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 40, 62–63.

partijos kartu išleido jau 7 mln. JAV dolerių¹⁰⁵, 1944 m. F. D. Roosevelt rinkimų komitetas rinkimams išleido 2,056 mln. JAV dolerių, o nesėkminga demokratų kandidato T. E. Dewey prezidentinė kampanija atsiėjo 2,33 mln. JAV dolerių¹⁰⁶. Kiek vėliau (1960 m.), patvirtindama išlaidų augimo tendenciją, R. Nixon prezidento rinkimų kampanija Respublikonų partijai oficialiai kainavo 25 mln. JAV dolerių¹⁰⁷.

Amerikietiška modelyje, neturinčiame pastovaus ir galingo politinio aparato, politinių partijų funkcionavimo kaštų augimo priežastimi laikytinos dažnos rinkimų kampanijos, o Europos kontinente – tiek rinkimų kampanijos, tiek ir politinių partijų aparato išsiplėtimas¹⁰⁸. Tokia tendencija nepriklauso nuo to, ar politinė sistema grindžiama pliuralizmu, ar taip vadinamosios moralinės–politinės tautos vienybės principu, t. y., priklausomai nuo ideologinio modelio, keičiasi tik išlaidų struktūra: nedemokratinėse valstybėse didžiąją dalį lėšų „praryja“ nuolat funkcionuojantis vienos partijos aparatas, palaikomas permanentinės mobilizacijos, o demokratinėse valstybėse, kuriose partinės struktūros yra nelyginamai mažesnės ir paprastesnės, pagrindinę dalį sudaro politinių partijų išlaidos, skirtos rinkimų kampanijoms finansuoti¹⁰⁹. Tą iliustruoja ir faktas, jog rinkimų kampanijoms pasibaigus, išlaidų kreivė, nors ir ne radikaliai, smunka. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog tuo atveju, kai politinė partija ateina į valdžią, jos aparatas ūmiai išsikeroja, o kartu su juo išauga ir jo išlaikymo kaštai. Toks savotiškas *elephantiasis*¹¹⁰ apima tiek (pagal narių skaičių) mažas, tiek dideles politines partijas.

Šiaip politinių partijų finansavimo klausimas iškilo kartu su politinių partijų susikūrimu¹¹¹, o politinių partijų raida turėjo tiesioginės įtakos jų finansavimo būdų vystymuisi ir šaltinių diversifikacijai. Pradžioje politinėms partijoms buvo būdingi išimtinai savifinansavimo mechanizmai: jas sudarė aristokratija, taigi iš pastarosios

¹⁰⁵ WIATR, J. J. Amerykańskie wybory. Warszawa, 1961, *passim*.

¹⁰⁶ BONE, H. A. American Politics and the Party System. New York, 1958, P. 489. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 63.

¹⁰⁷ JULIEN, C. Samobójstwo demokracji. Warszawa, 1974, P. 179.

¹⁰⁸ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 41.

¹⁰⁹ Ši taisyklė galioja ir mikrolygmeniu, t. y. politinių partijų lygmeniu. Pavyzdžiui, XX a. 3-ajame dešimtmetyje Prancūzijos komunistų partija išlaikė ne tik sekretoriato ir politinio biuro personalą, bet ir etatinius veikėjus, t. y. regioninius sekretorius, turinčius mašininkes, minias asmeninių specialistų, skleidžiančių antimilitaristinę propagandą tarp kolonistų ir darbininkų užsieniečių. Šios partijos aparatui taip pat priklausė įgaliotiniai, užsiimantys, pavyzdžiui, agitacija vietinėse bendruomenėse. Tokiu būdu su politine partija bendradarbiavo šimtai žmonių, neskaičiuojant asmenų, dirbančių su politine partija susijusiuose laikraščiuose, arba specialistų, užsiimančių kino propaganda.

¹¹⁰ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 43.

¹¹¹ Žinoma, niekas negali tiksliai pasakyti, kada susikūrė politinės partijos, nes politinis pasidalijimas egzistuoja tiek, kiek egzistuoja pati politika. J. Bryce nurodo, kad politinės partijos yra senesnės už demokratiją, kadangi jas galima identifikuoti beveik visose valstybėse ir visose santvarkose. Tą pastebėjo ir J. Blondel, kuris atkreipė dėmesį į tai, jog „frakcijos“ ir „politinės grupės“ įvairiomis formomis egzistavo Senovės Romoje (patricijai ir plebėjai), viduramžių Italijos miestuose (gvelfai ir gibelinai), XVIII a. Švedijoje („skrybėlės“ ir „kepurės“) ir Anglijoje (vigai ir toriai). Žr. BRYCE, J. Moderne Demokratien. München, 1923–1926, T. I, P. 118. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 32; BLONDEL, J. An Introduction to Comparative Government. London, 1969, P. 99. Pagal: KRUPAVIČIUS, A. LUKOŠAITIS, A. Politinės partijos ir partinė sistema // Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida. Kaunas, 2004, P. 298.

lėšų politinės partijos (arba „protopartijos“¹¹²) ir gyvavo¹¹³. Apskritai savifinansavimas politinėms partijoms buvo būdingas ganėtinai ilgai, iš esmės ligi visaapimačių (angl. *catch-all*) politinių partijų¹¹⁴ susiformavimo, nes, kalbant apie masines (angl. *mass*) politines partijas¹¹⁵, jų atsiradimas tiesiog pakeitė savifinansavimo struktūrą: padaugėjo asmenų, finansiškai remiančių politines partijas, tačiau jų teikiamos paramos dydis sumažėjo. Taigi politinių partijų finansavimo istorijoje galima išskirti tris pagrindinius etapus:

1) spontaniško savifinansavimo dominavimas, būdingas kadrinėms (angl. *cadre*) politinėms partijoms¹¹⁶;

2) organizuoto savifinansavimo dominavimas, būdingas masinėms politinėms partijoms;

3) kitų finansavimo šaltinių dominavimas, būdingas politinėms partijoms, prarandančioms masių paramą¹¹⁷.

Pirmasis etapas nuo antrojo skiriasi politinių partijų nario mokesčių dydžiu ir jų mokėjimo savanoriškumo laipsniu. Klasikinio parlamentarizmo laikotarpio kadrinių politinių partijų veiklos finansavimo našta gulė ant negausaus jų narių, kurie patys turėjo rūpintis, idant būtų išrinkti, ir padengti su tuo susijusias išlaidas, būrio pečių. Masinių politinių partijų atsiradimas reiškė politinių partijų veiklos finansavimo naštos perkėlimą ant daugiatūkstantinės jų narių minios pečių. Trečiasis etapas ženklina laipsnišką savifinansavimo nunykimą. Politinės partijos vis didesne apimtimi išsilaiko iš pajamų, gaunamų iš išorinių finansavimo šaltinių. Be to, šis

¹¹² ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 9.

¹¹³ Kaip pavyzdį galima pateikti Jungtinės Karalystės atvejį. Šioje valstybėje XIX a. (M. Pinto-Duschinsky šį laikotarpį įvardija kaip aristokratinę erą) rinkimams buvo būdingas aukštas korupcijos lygis, ypatingai pasireiškęs rinkėjų papirkimu, kas politinėms partijoms brangiai atsiėjo. Todėl didžioji dalis kaštų, susijusių su rinkimais, krisdavo ant aristokratijos, galėjusios sau leisti tokio pobūdžio išlaidas, pečių. Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M. British Political Finance 1830-1980. Washington, 1981, P. 15. Pagal: FISHER, J. Party Finance and Corruption: Britain // Party Finance and Political Corruption (ed. R. Williams). London, 2000, P. 15.

¹¹⁴ Visaapimančios (angl. *catch-all*) politinės partijos paprasčiausiai apibrėžiamos kaip politinės partijos, besikreipiančios į visus. Anot J. Novagrockienės, tokio tipo politinės partijos atsisakė įsipareigojimo vienai iš ideologijų, stiprino vadovaujantį partijos ešeloną, klasikinį partinį pasiskirstymą pavertė visų gyventojų paramos mobilizavimo strategija. Žr. NOVAGROCKIENĖ, J. Politikos mokslo pagrindai. Vilnius, 2001, P. 192. Atrodytų, jog *catch-all* politinės partijos yra prieinamos kiekvienam, tačiau iš tiesų tai tėra iliuzija, nes joms yra būdinga tai, kad jų vadovybė dar labiau įsitvirtina, o atskirų narių galimybės daryti įtaką programinei orientacijai, galima sakyti, išnyksta, kas suponuoja politinių partijų narių skaičiaus mažėjimą. Žr. MAOR, M. Partie, ich instytucjonalizacja i modele organizacyjne // Władza i społeczeństwo 2 (oprac. J. Szczupaczyński), Warszawa, 1998, P. 270.

¹¹⁵ Masinės partijos – tai centralizuoti, gerai organizuoti ir disciplinuoti susivienijimai, kurių pamatas yra nariai, svarbūs ir politiniu, ir finansiniu požiūriu. NOVAGROCKIENĖ, J. Politikos mokslo pagrindai. Vilnius, 2001, P. 192.

¹¹⁶ Kadrinės politinės partijos formuojasi apie politikų grupę, o jų organizacinės struktūros pagrindas yra politinių lyderių ir aktyvistų branduolys (angl. *caucus*). Tokio tipo politinės partijos yra orientuotos į profesionalių politikų ir elitinių sluoksnių dalyvavimą politiniame procese. Žr. NOVAGROCKIENĖ, J. Politikos mokslo pagrindai. Vilnius, 2001, P. 192. M. Sobolewski nurodo, kad tokio tipo politinės partijos neturi pastovių, nuolat veikiančių lokaliųjų struktūrų. Žr. SOBOLLEWSKI, M. Partie i systemy partyjne świata kapitalistycznego. Warszawa, 1977, P. 228–256.

¹¹⁷ Tokiomis galima pavadinti visaapimančias (angl. *catch-all*) politines partijas.

procesas vystosi kartu su politinių partijų institucionalizacija (konstitucionalizacija)¹¹⁸, kas suponuoja, kad politinės partijos pradedamos finansuoti visos valstybės mastu.

1.3. Finansavimo režimai ir apibendrinti šaltiniai

1. Vidinis politinių partijų finansavimas yra tam tikras politinių partijų (ir kartu partinės sistemos) institucionalizacijos lygmuo. Jis turi būti vertinamas pagal visumą politinių partijų (ir partinės sistemos) funkcijų, kurios atliekamos visuomenės ir atskirų jos grupių, taip pat valstybės (valdžios) atžvilgiu. Šiame kontekste esminę reikšmę įgauna socialiniai santykiai, susiklostantys pagal schemą (trikampį): *visuomenė – politinės partijos – valstybė*. Pagal tokių santykių būseną (modelį) galima spręsti apie optimalius politinių partijų finansavimo mechanizmus. Juos vertinant ir parenkant (įstatymiškai numatant), svarbu atsižvelgti, kad minėtoje schemoje (trikampyje) egzistuoja ir „atgalinis ryšys“ (tarp valstybės laikysenos politinių partijų atžvilgiu ir visuomenės) tuo požiūriu, kad politinių partijų finansavimo šaltiniai ir būdai turi esminės įtakos ne tik jų ideologijai ir jos įgyvendinimo kryptims, bet ir vidinių struktūrų susiformavimui bei vidinės–organizacinės veiklos taisyklėms¹¹⁹.

Valstybė gali paveikti politinių partijų finansavimą skirtingomis priemonėmis – teisiniu reguliavimu ir finansinėmis dotacijomis¹²⁰, tačiau, kaip rodo Lietuvos ir užsienio valstybių praktika, optimalus rezultatas (partinės demokratijos ir jos patvarumo finansinio stiprinimo „kainos“ santykio požiūriu) yra pasiekiamas, kai minėtos priemonės yra derinamos: pernelyg kraštutinis kurios nors iš jų taikymas sukelia netgi priešingą efektą, nei iš pradžių buvo tikėtasi.

2. Šiame kontekste galima sąlygiškai išskirti šešis politinių partijų finansavimo režimus (modelius): reguliacinį, distribucinį, autonominį, skaidrųjį, propaguojantįjį ir diversifikuoto reguliavimo¹²¹. Nors tokių režimų turinys

¹¹⁸ Politinių partijų institucionalizavimas – tai politinių partijų, kaip ypatingo politinio instituto, teisinės padėties įtvirtinimas konstitucijoje (konstitucionalizavimas) ir įstatymuose (įstatyminis institucionalizavimas). Tai yra nevienaplanis procesas – jį sudaro du lygmenys: teisinis ir elektorinis. Teisinis lygmuo – tai politinių partijų teisinio statuso reguliavimas, o elektorinis – faktinio politinės partijos elektorato formavimasis. Žr. VAITIEKIENĖ, E. Nevalstybinės organizacijos konstitucinėje teisėje // T. Birmontienė, E. Jarašiūnas, *et al.* Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2001, P. 575; ŠILEIKIS, E. Politinių partijų institucionalizavimas. Vilnius, 1997, P. 9; KRUPAVIČIUS, A. Pokomunistinė transformacija ir Lietuvos partijos // Politinės partijos Lietuvoje: atgimimas ir veikla (sud. A. Krupavičius). Kaunas, 1996, P. 54.

¹¹⁹ SOLARZ, P. Finansowanie partii politycznych w RFN // Partie polityczne w Niemczech (red. K. A. Wojtaszczyk), Warszawa, 2004, P. 49.

¹²⁰ PINTO-DUSCHINSKY, M. Pieniądze a polityka w režimie demokratycznym // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 93; WALECKI, M. Money and Politics in Poland. Warszawa, 2005, P. 164.

¹²¹ Žr. plačiau NASSMACHER, K.-H. Introduction: Political Parties, Funding and Democracy // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström), Stockholm, 2003, P. 9–13.

atitinkamose valstybėse nėra tapatus, galima atskleisti keletą jų bendrų (pagrindinių) bruožų.

Reguliaciniam režimui būdingi įvairūs draudimai ir ribojimai (pavyzdžiui, anoniminių, užsienio ar korporatyvinių aukų), taip pat nustatomos politinių partijų ir/ar kandidatų finansinės atskaitomybės bei jos viešinimo taisyklės, turinčios užtikrinti politinių partijų finansavimo skaidrumą.

Distribucinis režimas pasižymi tuo, jog bendriausias kriterijus, kuris lemia tiesioginės valstybinės finansinės paramos politinėms partijoms skyrimą, yra gautų galiojančių rinkėjų balsų ar iškovotų mandatų skaičius. Šiam režimui būdinga ir tai, jog kai kuriomis netiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo formomis privatūs subjektai yra skatinami aukoti politinėms partijoms ir jų rinkimų kampanijoms (prisidėti prie jų).

Autonominio režimo valstybėse (iš esmės tik Skandinavijoje) politinės partijos yra traktuojamos kaip savanoriški susivienijimai, turintys teisę į nereguliuojamą jų vidinės organizacijos ir finansinių transakcijų privatumą. Pasirenkant tokį režimą vadovaujamosi nuostatomis, kad: a) laikantis demokratinų rinkimų principų (lygybės – „vienas žmogus, vienas balsas“¹²², laisvų ir sąžiningų rinkimų principų) ir atsižvelgiant į slauto balsavimo praktiką, kiekvienam rinkėjui yra garantuojama teisė laisva valia spręsti savo likimą; b) daugeliui rinkėjų įtaką daro emocijos, žiniasklaida, rinkimų kampanijos ir interesų grupės; c) bet koks valstybinių institucijų įsikišimas į demokratinės politikos procesą gali būti grėsmingas *inter alia* visų savanoriškų susivienijimų žodžio ir saviraiškos laisvei, taigi ir pačiam rinkimų, kaip laisvo konkuravimo siekiant įgyti savanorišką piliečių paramą, principui.

Skaidrusis režimas grindžiamas nuostata, kad sąžininga konkurencija savaime neužtikrina sklandaus demokratinio proceso (ši konkurencija apskritai nėra save palaikantis procesas (angl. *self-sustaining*¹²³)) tuo požiūriu, kad atitinkamų politinių partijų elektoratas nežino apie jų priklausomybę nuo specifinių finansavimo šaltinių. Dėl to skaidrusis režimas yra siejamas su rinkėjų teise gauti atitinkamą informaciją ir, remiantis ja, balsuojant spręsti dėl visų politinių partijų elgsenos

¹²² Įstatymų leidėjo pastangos reguliuoti politinių partijų finansavimą paprastai yra nukreiptos į tai, jog demokratija neišsigimtu į plutokratiją, kuri iš esmės paneigia „vienas žmogus, vienas balsas“ (angl. „one man, one vote“) principą. H. E. Alexander ir R. Shiratori šį principą dar vadina „vienas žmogus, vienas balsas, viena vertė“ (angl. „one person, one vote, one value“). Anot K.-H. Nassmacher, kiekviena žymesnė auka taip pat kelia klausimą dėl šio principo realizavimo. Žr. NASSMACHER, K.-H. Analiza porównawcza finansowania partii politycznych w ustabilizowanych demokracjach // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 20; ALEXANDER, H. E., SHIRATORI, R. Introduction // Comparative Political Finance Among the Democracies (ed. H. E. Alexander, R. Shiratori). Boulder, 1994, P. 8. Taigi principas „vienas žmogus, vienas balsas“ koegzistuoja su legitimaus pinigų naudojimo politiniams tikslams koncepcija.

¹²³ Tokios pozicijos laikosi kai kurie ekonomikos teorijos autoriai, pavyzdžiui, EUKEN, W., RENNER, A. Some Methodological Reflections: A Plea for a Constitutional Ecological Economics // Sustainability in Question: The Search for a Conceptual Framework (ed. J. Köhn, J. Gowdy, F. Hinterberger, J. van der Straaten). Cheltenham, 1999, P. 328.

aspektų, *inter alia* lėšų rinkimo ir jų panaudojimo. Atsižvelgiant į tai, politinių partijų ir kandidatų finansinei veiklai keliamas skaidrumo reikalavimas, kurį garantuoja nacionaliniuose teisės aktuose nustatytos taisyklės.

Propaguojantysis režimas pasižymi tuo, kad tam tikra specializuota ir nepriklausoma valstybinė kontrolės institucija yra įgaliota atlikti politinių partijų finansavimo lėšų srautų ir šaltinių monitoringą. Tokia institucija turi vadovautis objektyvumo ir nešališkumo, bendradarbiavimo su politinėmis partijomis principais, aiškiais ir tinkamais monitoringo kriterijais, o tai savo ruožtu reikalauja ne tik atitinkamų tokios institucijos valdingų įgaliojimų, bet ir jų įgyvendinimo (bei nepiktnaudžiavimo jais) garantijų, taigi suponuoja ir atitinkamas įstatymų leidėjo, valdymo institucijų ir, žinoma, minėtos specializuotos ir nepriklausomos valstybinės kontrolės institucijos pareigas. Aptariamo politinių partijų finansavimo režimo paskirtis – užtikrinti finansavimo patologijų prevenciją ir eliminavimą.

Diversifikuoto reguliavimo režimas iš esmės yra visų prieš tai paminėtų (išskyrus autonominių) politinių partijų finansavimo režimų mišinys (hibridas), tačiau jis pasižymi ir išskirtiniu bruožu: siekiamo rezultato (veiksmingumo) požiūriu yra nuosaikesnis už pirmiau aprašytuosius (juos vertinant izoliuotai) ir reikalauja mažiau įstatymų leidėjo pastangų orientuotis į vieną ar kitą konkrečią siekiamybę.

Šiame kontekste pastebėtina, kad pirmiau pateikta politinių partijų finansavimo režimų klasifikacija yra vienas iš kelių teoriškai galimų grupavimų, kadangi šie režimai, kaip ir su jais susiję finansavimo šaltiniai, gali būti klasifikuojami ir remiantis įvairiais bimodaliniais kriterijais (pavyzdžiui, pagal finansavimo šaltinius; žr. toliau), iš kurių kiekvienas turi specifinę reikšmę.

Pastebėtina ir tai, kad pateikta politinių partijų finansavimo režimų tipologija negali būti laikoma universalialia, kadangi su ja susijusios abstrakcijos pritaikomos tik konkrečiai visuomenei arba specifiniam istoriniam laikotarpiui¹²⁴.

3. Kalbant apie politinių partijų finansavimo šaltinius (pavyzdžiui, jų kilmę), būtų galima pateikti tokias politinių partijų finansavimo tipologijas: valstybinis ir privatus, vietinis ir užsienio, legalus ir nelegalus, institucinis ir neinstitucinis, atviras ir slaptas, kelių stambių šaltinių ir daugelio smulkių¹²⁵ šaltinių.

¹²⁴ Kaip pavyzdį galima nurodyti A. J. Heiderheimer pateiktą „keturių fazių modelį“, kuris dėl savo menko pritaikomumo buvo kritikuojamas. Žr. HEIDENHEIMER, A. J. Comparative Party Finance: Notes and Practices and Toward a Theory // Journal of Politics, 1963, Nr. 4(25), P. 807–810, taip pat – priedą Nr. 1.

¹²⁵ H. Nassmacher ir K.-H. Nassmacher šios tipologijos elementus vadina plutokratiniais ir paprastų žmonių (angl. *grassroots*) šaltiniais. Žr. NASSMACHER, H., NASSMACHER, K.-H. Major Impacts of Political Finance Regimes // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 181–196. Paprastai yra skatinamas politinių partijų finansavimas iš antrojo šaltinio, tačiau tam sukurti mechanizmai nebūtinai veikia. Puikus pavyzdys yra JAV veikiantys vadinamieji politinės veiklos komitetai (angl. *Political Action Committees* arba *PACs*), susikūrę 1974 m. Pirminis jų tikslas buvo dideles institucinės kilmės aukas pakeisti paprastų žmonių finansine parama. Dabar veikia maždaug 4 tūkst. tokių komitetų ir jų parama sudaro maždaug trečdalį visų rinkimų kampanijų lėšų. Vis dėlto didžioji jų dalis yra

Remiantis politinių partijų finansavimo šaltinių skaičiumi, būtų galima grupuoti valstybes, kuriose visos pagrindinės politinės partijos ir kandidatai disponuoja panašiais finansavimo šaltiniais ar jų tipais, ir valstybes, kuriose konkurentai individualiai ar kolektyviai disponuoja keletu finansavimo šaltinių ar jų tipų. Kitas grupavimo varianto pagrindas – teisinė situacija, kai politiniai konkurentai (politinių partijų kandidatai), kuriems pavyko laimėti rinkimus ir atitinkamai užimti tam tikras pareigas, iš esmės skiriasi nuo rinkimų nelaimėjusių oponentų tuo požiūriu, jog jų dispozicijoje yra lėšos, gaunamos iš kitų šaltinių. Šiame kontekste galima pateikti ir kitas valstybių klasifikacijas, tačiau jų įvairovėje glūdi tam tikra problema: tai, ką jos maskuoja, gali būti daug svarbiau negu tai, ką jos atskleidžia¹²⁶. Todėl toliau šiame darbe kitoms klasifikacijoms bus teikiamas tik antraeilis vaidmuo.

Tokiame kontekste pažymėtina, kad finansinę paramą politinės partijos gali gauti įvairiausiais būdais. Konkreti politinių partijų finansavimo šaltinių kombinacija paprastai atspindi visuomenės charakterį, kultūrą, gerovės lygį, vietines tradicijas ar netgi teisinio reguliavimo priėmimo aplinkybes¹²⁷. Vis dėlto yra įmanoma pateikti daugiau ar mažiau apibendrintą politinių partijų finansavimo šaltinių sąrašą¹²⁸: 1) teisės aktuose numatyta viešoji parama, apimanti ir reikalavimus atitinkančias privačias lėšas; 2) teisėtai įgytas nuosavas politikų turtas; 3) lėšos, gautos apmokestinus politinių partijų atstovų, einančių politines pareigas (ypač parlamentarų), algą, taip pat iš „stojimo mokesčio“, taikomo kandidatams, pretenduojantiems užimti tam tikras politines pareigas ir tuo tikslu siekiantiems politinių partijų paramos, gautos lėšos; 4) politinių partijų narių aukos bei lėšos, gautos iš narystės jose „pardavimo“; 5) pajamos, gautos iš turto, anksčiau priklaususio politinėms partijoms ar jų lyderiams (paprastai tai yra ankstesnio priklausymo valdančiajam elitui pasekmė¹²⁹); 6) įplaukos, gautos iš prekybos, vykdomos politinių partijų ar su jomis susijusių subjektų įkurtų ar jiems priklausančių

užvaldyta interesų grupių, atstovaujančių verslą, profesines sąjungas ir pan. Apie tai galima spręsti ir iš jų pavadinimų, pavyzdžiui, Konektikuto bankininkų asociacijos PAC (angl. *Connecticut Bankers Association PAC*), Kalifornijos medvilnės augintojų asociacijos PAC (angl. *Californian Cotton Growers Association Inc. PAC*) ir pan. Taigi PACs nebeįgyvendina pirminių tikslų, o kartais netgi veikia jiems priešingu būdu. Situaciją gelbsti nebent tai, jog šie vienetai turi pareigą deklaruoti patiriamas išlaidas, o jiems perduodama auka vienam kandidatui negali viršyti 8 000 JAV dolerių. Žr. KOOLE, R. A., NASSMACHER, K.-H. *Political Finance in the United States // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander* (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 41; WILKOS, S. *Finansowanie partii politycznych przez duże korporacje // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne* (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 77; ALEXANDER, H. E. *Financing Politics: Money, Elections, and Political Reform*. Washington, 1992, P. 36–39.

¹²⁶ WILLIAMS, R. *Aspects of Party Finance and Political Corruption // Party Finance and Political Corruption* (ed. R. Williams). London, 2000, P. 2.

¹²⁷ BURNELL, P. *Introduction: Money and Politics in Emerging Democracies // Funding Democratization* (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick, 2007, P. 11.

¹²⁸ Tokį sąrašą pateikia P. Burnell. Žr. BURNELL, P. *Introduction: Money and Politics in Emerging Democracies // Funding Democratization* (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick, 2007, P. 11–12.

¹²⁹ Pavyzdžiui, komunistiniame režime.

įmonių ir neužvaldytos ikidemokratinio režimo valdžios struktūrų; 7) teisėta lokalaus verslo, pasiturinčių mecenatų, nacionalinės išeivijos užsienyje bei grįžtančių emigrantų finansinė parama; 8) kitų dukterinių arba solidarių nedukterinių visuomeninių grupių, tokių kaip profesinės sąjungos, religinės ar etninės bendruomenės arba bendrijos, spaudimo ar interesų grupių finansinė parama; 9) bendroji viešoji parama, pavyzdžiui, skatinama tiesioginių laiškų (angl. *direct mail*¹³⁰) būdu; 10) užsienio korporacijų ir/ar jų lokalių filialų subsidijos; 11) „kitų užjūrio draugų“ finansinė parama; 12) užsienio vyriausybių ir jų dvišalių įgaliotinių finansinė parama; 13) tarpvyriausybinių organizacijų finansinė parama; 14) kitų demokratijų politinių partijų arba partinių fondų, tokių kaip Vokietijos *Stiftungen*, finansinė parama; 15) privačių tarptautinių fondų finansinė parama; 16) lėšos, gautos iš organizuoto nusikaltamumo.

Taip pat politinių partijų (*inter alia* rinkimų kampanijų) finansavimo šaltinius galima skirstyti į tiesioginius ir netiesioginius¹³¹. Pažymėtina, kad netiesioginiai politinių partijų finansavimo šaltiniai *per se* nėra nelegalūs, tačiau dažnai jie balansuoja ant teisėtumo ribos. Galima pateikti tokius orientacinius jų sąrašus.

Tiesioginiais politinių partijų finansavimo šaltiniais laikytini: 1) nario mokesčiai; 2) valstybinis parlamentarų ir parlamentinių frakcijų veiklos finansavimas; 3) išlaidos, patiriamos iš valstybės biudžeto, rinkimų kampanijų metu: rinkimų programų spausdinimas, nemokamo radijo ir televizijos eterio suteikimas ir pan.; 4) savanoriškos sponsorių (fizinių ir/ar juridinių asmenų) aukos; 5) pajamos, gaunamos iš leidžiamos politinių partijų ekonominės veiklos; 6) nuosavos partinių kandidatų lėšos.

Netiesioginiams politinių partijų finansavimo šaltiniams priskirtini: 1) tendencinga žiniasklaidos, ypač radijo ir televizijos, laikysena informacinių ir publicistinių laidų metu; 2) nemokamas politinių partijų narių ir savanorių darbas; 3) humanitarinė pagalba, akumuliuojama politinėms partijoms ar kandidatams artimų visuomeninių organizacijų; 4) kandidatų piramidės formavimas didžiausios rinkimų apygardos ribose: partiniai kandidatai į parlamentą, srities, miesto tarybas ir pan.; 5) bičiulystė su žiniasklaidos, poligrafijos, reklamos, transporto ir kitų verslo struktūrų atstovais.

¹³⁰ Naujiems nariams pritraukti yra naudojamas ir *direct mail* metodas, kai atrinktai auditorijai yra siunčiami laišakai (pastaruoju metu tai itin populiari daryti internetu), kuriais propaguojama atitinkama organizacija ir prašoma jos naudai paaukoti. Žr. plačiau JANDA, K., BERRY, J. M., GOLDMAN, J. *The Challenge of Democracy: Government in America*. 2008, Boston, P. 308; ALEXANDER, H. E. *Financing Politics: Money, Elections, and Political Reform*. Washington, 1992, P. 51–53.

¹³¹ Tokį politikos finansavimo šaltinių skirstymą pateikia A. Romaniuk. Žr. plačiau ROMANIUK, A. *Źródła finansowania kampanii wyborczych i partii politycznych na Ukrainie* // *Kulisy finansowania polityki* (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 108–109.

Pastebėtina, kad politinės partijos gali būti finansuojamos legaliai ir nekorumpuotai, legaliai ir korumpuotai bei nelegaliai ir korumpuotai¹³². Tokią įvairovę perteikianti (ja paremta) politinių partijų finansavimo tipologija gali susidaryti kuriozinį įspūdį, kad, nors politinių partijų veiklai žūt būt reikia pinigų, tačiau jų gavimo variantų pasirinkimą nulemia ne tiek jų pačių valia, kiek valstybės apsisprendimas įteisinti ar neįteisinti dotacijų (biudžeto lėšų) skyrimą politinėms partijoms. Šiame kontekste galima diskutuoti (abejoti ar neabejoti), ar valstybėje, esant tokiam politinių partijų finansavimo režimui, kuris (a) neapima valstybinės finansinės paramos ir (b) iki minimumo riboja kitus jų galimo finansavimo šaltinius, ilgainiui neišvengiamai įsivyras nelegalus ir korumpuotas finansavimo variantas¹³³.

1.4. Finansavimo būdai

Politinių partijų (ir jų keliamų kandidatų į renkamų institucijų narius) politinė konkurencija, vykstanti nesant politinių partijų finansavimo ir jo kontrolės teisinio reguliavimo, gali atrodyti lyg kvietimas dalyvauti lenktynėse, kuriose vienas dalyvis važiuos dviračiu, o kitas – sportiniu automobiliu¹³⁴.

Šiame kontekste svarbu pastebėti, kad politinių partijų finansavimo būdus gali lemti susiformavusi (besikeičianti) politinių partijų veikla (tradicija) ir (ar) tokios veiklos (taigi ir tų finansavimo būdų) teisinis reglamentavimas. Šie veiksniai turi būti atitinkamai siejami su pamatiniais (universaliais) teisiniais principais, tarp jų – ne tik su demokratijos principu (daugiapartinės sistemos garantija, politinės konkurencijos laisve), bet ir teisinės valstybės (teisės viešpatavimo) principu. Iš pastarojo principo kyla atitinkami reikalavimai tiek įstatymų leidėjui, tiek jo teisėkūros laikytis privalantiems asmenims, taigi ir politinėms partijoms.

Teisinės valstybės kontekste įstatymų leidėjas privalo tinkamai (aiškiai, be dviprasmybių, nesukeliant asmenų teisinio netikrumo, proporcingai) reguliuoti pinigų srautus tautos politinės valios formavimo procese. Tiksliai apibrėžtos, proporcingai griežtos (lanksčios) ir stabilios politinių partijų finansavimo taisyklės

¹³² DORN, L. Finansowanie działalności politycznej w Polsce. Obecna praktyka i jej reforma // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (red. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 175.

¹³³ Antra vertus, „apetitas auge bevalgant“. Pavyzdžiui, visai neseniai, t. y. 2010 m. kovo mėnesį, Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas A. Anuškauskas viešai išreiškė įtarimus, jog kai kurios Lietuvos politinės partijos yra finansuojamos iš kontrabandos lėšų, nors Lietuvos įstatymo leidėjo nebūtų galima apkaltinti tuo, jog čia politinės partijos nėra finansuojamos iš valstybės biudžeto ar joms suteikiamas per mažas kitų finansavimo šaltinių pasirinkimas. Žr. delfi.lt – 2010 m. kovo 5 d. A. Anuškauskas: kai kurios partijos gyvena iš kontrabandos // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/aanusauskas-kai-kurios-partijos-gyvena-is-kontrabandos.d?id=29670681>> (2010 m. kovo 5 d.).

¹³⁴ EWING, K. D. Money, Politics and Law: A Study of Electoral Campaign Finance Reform in Canada. Oxford, 1992, P. 15. Pagal: WALECKI, M. Spending Limits as a Policy Option // Prieiga per internetą: <http://www.ifes.org/publication/dd3bde8822ab8b9a423eac26059ba90b/IFES%20%20Policy%20Paper%20June%202007%20_Final_.pdf> (2009 m. balandžio 15 d.).

leidžia politinėms partijoms žinoti, ko iš jų tikisi valstybės institucijos (ypač teisėsaugos institucijos) ir ko jos savo ruožtu gali tikėtis iš jų¹³⁵.

Šiuo požiūriu nieko naujo ar keisto yra tai, kad Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas specialiaame įstatyme (PPFĮ) nustatė tokius minėto finansavimo reguliavimo tikslus: užtikrinti politinių kampanijų demokratiškumą, politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisėtumą bei viešumą, nustatyti, kaip finansuojamos politinės partijos bei politinės kampanijos, ir sukurti veiksmingą bei skaidrią politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolę (1 str. 1 d.).

Panašių tikslų siekia daugelis demokratinių valstybių (jų įstatymų leidėjų)¹³⁶. Vis dėlto, norint pasiekti apčiuopiamų rezultatų šioje srityje, neužtenka nustatyti politinių partijų finansavimo ribas ir kontrolės būdus. Nesant optimalaus teisinio reguliavimo, leidžiančio veiksmingai tirti, vertinti ir nustatyti, kas ir kokiais būdais gali arba negali finansuoti politinių partijų, netgi nepavyks „juridizuoti materijos“, nes situacija bus panaši į bergždžią bandymą reguliuoti procesą, kuris netelpa į formalius proceso rėmus¹³⁷. Taigi siekis efektyviai reglamentuoti politinių partijų finansinių srautų kontrolę turi būti grindžiamas politinių partijų finansavimo būdų ir šaltinių analize.

Šiame kontekste verta pastebėti, kad lėšos, kuriomis gali būti finansuojamos Lietuvos Respublikoje teisėtai veikiančios politinės partijos, yra nurodytos PPFĮ 7 straipsnyje, iš kurio formuluotės matyti, jog įstatymų leidėjas atriboja nuolatinis politinių partijų ir laikinus politinės kampanijos finansavimo šaltinius tokiu būdu:

– nuolatiniais politinių partijų finansavimo šaltiniais yra laikomi laikotarpiai tarp politinių kampanijų ir politinės kampanijos laikotarpio įprastiniai atitinkamai politinei partijai finansavimo šaltiniai¹³⁸;

– politinės kampanijos finansavimo šaltiniai yra „formuluojami“ kaip konkretūs lėšų šaltiniai tam tikru laikotarpiu: 1) nuosavos politinės partijos lėšos, gautos iš jos finansavimo šaltinių ir naudojamos politinės partijos, jos iškeltų kandidatų sąrašų bei kandidatų politinėms kampanijoms finansuoti; 2) politinės kampanijos laikotarpiu politinės partijos gaunamos aukos; 3) politinės kampanijos

¹³⁵ WALECKI, M. Challenging the Norms and Standards of Election Administration: Political Finance // Challenging the Norms and Standards of Election Administration. Washington, 2007, P. 77.

¹³⁶ Dėl to pastaruoju metu ryškėja tendencija, jog senosios demokratijos valstybės kritiškai vertina senąjį jų politinių partijų finansavimo *modus operandi* (liet. veikimo būdas).

¹³⁷ MASNEVAITE, E. Modele finansowania partii politycznych na Litwie // Przegląd prawa i administracji, 2009, T. LXXX, P. 126.

¹³⁸ Pagal PPFĮ 7 straipsnio 3 dalį, nuolatiniais politinės partijos finansavimo šaltiniais yra: 1) politinės partijos nario mokesčiai; 2) valstybės biudžeto dotacijos ir politinės kampanijos dalies išlaidų kompensacija; 3) lėšos, politinės partijos gautos iš PPFĮ 14 straipsnyje nurodytos kitos jos veiklos; 4) tarptautinių organizacijų, kurios narė yra Lietuvos Respublika arba Lietuvos Respublikos politinė partija, politinėms partijoms mokamos dotacijos; 5) PPFĮ nustatytos aukos; 6) Lietuvos Respublikoje registruotų bankų paskolos politinei partijai. Reikia manyti, jog tokia nuolatinis politinių partijų finansavimo šaltinių seka nėra atsitiktinė, o atspindi įstatymo leidėjo lūkesčius dėl jų svarbos hierarchijos.

laikotarpiu politinės partijos iš Lietuvos Respublikoje registruotų bankų gaunamos paskolos.

Pagal tokį grupavimą matyti, kad vienos rūšies lėšos skirtingu laikotarpiu yra priskiriamos skirtingam tipui, todėl galima teigti, jog įstatymų leidėjo pateikta politinių partijų finansavimo šaltinių klasifikacija yra nepagrįsta ir neatspindi realaus politinių partijų finansinių srautų „judėjimo“. Atsižvelgiant į tai, toliau nagrinėjant politinių partijų finansavimo būdus ir šaltinius, bus akcentuojamas politinių partijų finansinių resursų kilmės subjekto santykio su politinėmis partijomis kriterijus, pajėgus atskleisti daugiausia nagrinėjamo klausimo problematikos.

Pažymėtina, jog šio kriterijaus pasirinkimas tiek teisės, tiek ir politologijos moksle nėra originalus. Pavyzdžiui, R. Williams išskyrė tokius politinių partijų finansavimo būdus, kurie jokių būdu nėra alternatyvūs ir egzistuoja paraleliai: vidinį finansavimą, išorinį finansavimą ir valstybinį finansavimą¹³⁹. E. Šileikis skiria tokias pačias politinių partijų finansinių išteklių grupes, tik jas kiek kitaip vadina: 1) politinių partijų nuosavos lėšos; 2) privatus politinių partijų finansavimas; 3) valstybinis politinių partijų finansavimas¹⁴⁰. Tuo tarpu M. Bložė, remdamasis iš esmės tuo pačiu kriterijumi, nurodo tokius politinių partijų finansavimo būdų tipus: 1) nevalstybinis finansavimas; 2) mišrus finansavimas; 3) valstybinis finansavimas ir 4) finansavimas iš užsienio¹⁴¹. Atsižvelgiant į minėtų autorių nuomonę, toliau bus vadovaujamosi tokia politinių partijų finansavimo būdų tipologija: 1) privatus (nevalstybinis) politinių partijų finansavimas, kurį sudaro: a) vidinis politinių partijų finansavimas (savifinansavimas) ir b) išorinis privatus politinių partijų finansavimas; ir 2) valstybinis¹⁴² politinių partijų finansavimas¹⁴³. Ši tipologija atitinkamai lems ir tai, jog minėti politinių partijų finansavimo būdai bus nagrinėjami atskiruose šio darbo skyriuose.

¹³⁹ WILLIAMS, R. Aspects of Party Finance and Political Corruption // Party Finance and Political Corruption (ed. Robert Williams). London, 2000, P. 2. Pažymėtina, jog šis autorius remiasi K. von Beyme 1985 m. išleistoje knygoje *Political Parties in Western Democracies* pateikta analogiška tipologija.

¹⁴⁰ ŠILEIKIS, E. Politinių partijų institucionalizavimas. Vilnius, 1997, P. 146.

¹⁴¹ BLOŽĖ, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // Politologija. 1999, Nr. 4, P. 27, 37.

¹⁴² Valstybinis politinių partijų finansavimas kartais dar vadinamas viešuoju politinių partijų finansavimu, tačiau šiame darbe daugiausia bus vartojamas pirmasis terminas.

¹⁴³ Pažymėtina, jog valstybinis politinių partijų finansavimas kartu yra ir išorinio politinių partijų finansavimo atmaina.

2 SKYRIUS. PRIVATUS (NEVALSTYBINIS) POLITINIŲ PARTIJŲ FINANSAVIMAS

2.1. SKIRSNIS. VIDINIS FINANSAVIMAS (SAVIFINANSAVIMAS)

Politinių partijų savifinansavimas yra visuotinai paplitęs ir egzistuoja visose valstybėse, kuriose funkcionuoja politinės partijos. Savifinansavimas yra pirminis politinių partijų veiklai reikalingų lėšų gavimo šaltinis. Daugeliu atžvilgių jis yra ir optimalus, kadangi išlaisvina politines partijas nuo įvairaus išorinio spaudimo bei leidžia nuosekliau laikytis politinės programos. Tokio pobūdžio įplaukų į politinių partijų biudžetus stoka suponuoja tai, kad jos netenka demokratinės finansavimo bazės bei tampa labiau priklausomos nuo įtakos grupių, galinčių padengti labai brangių rinkimų kampanijų išlaidas, tačiau už tai reikalaujančių atitinkamų pažadų dėl jų interesų reprezentacijos¹⁴⁴. Pažymėtina, kad politinių partijų savifinansavimas dalinai išlaisvina jas ne tik nuo privataus išorinio intereso, bet ir nuo valstybinio intereso įtakos. Tokiu būdu, pavyzdžiui, Lietuvoje yra iš dalies realizuojama PPĮ 11 straipsnio nuostata, draudžianti valstybės ir savivaldybių institucijoms, jų pareigūnams, kitiems juridiniams bei fiziniams asmenims kištis į politinių partijų vidaus reikalus.

Jeigu valstybėje visos stambesnės politinės partijos galėtų išsilaikyti tik savifinansavimo pagalba, politinių partijų finansavimo problema apskritai neegzistotų, teigia A. Ławniczak¹⁴⁵. Tokia pozicija laikytina pernelyg optimistine: žinoma, politinių partijų finansavimo kontrolės problemų sumažėtų, tačiau visiškai jos neišnyktų, ypač todėl, jog šiuo metu politinių partijų savifinansavimas įgavo daug naujų formų, pavyzdžiui, jos gali užsiimti ekonomine veikla. Be to, dėl ganėtinai atsainaus įstatymų leidėjo požiūrio į politinių partijų savifinansavimo klausimą, teisės aktai palieka daug erdvės įvairioms interpretacijoms.

2.1.1. Nario mokesčiai

Pastaruoju metu politinių partijų pajamos, gautos surenkant nario mokesčius, nepatenkina jų finansinių poreikių¹⁴⁶. Tą lemia mažėjantis politinių partijų narių,

¹⁴⁴ EHRlich, S. Władza i interesy. Studium struktury politycznej kapitalizmu. Warszawa, 1974, P. 127. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 64.

¹⁴⁵ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 43. Teoriškai įstatymų leidėjo pritarimas tokiam politinių partijų finansavimo būdai iš esmės nėra reikalingas, kadangi tai yra natūralus politinių partijų narių elgesys, be to, patenka į tipišką politinės elgsenos sferą, kuri iš principo nereikalauja ypatingo valstybės dėmesio ar specialaus jos palaikymo.

¹⁴⁶ Anot A. J. Heidenheimer, identifikuojant vadinamąsias „narytės partijas“ (angl. *membership parties*), atsižvelgiant į jų finansinės paramos šaltinius, tokiomis pripažintinos tos politinės partijos, kurios iš nario mokesčių surinktų lėšų gali padengti bent 2/3 laikotarpiu tarp rinkimų patiriamų išlaidų. Žr. HEIDERHEIMER, A. J. Comparative Party Finance: Notes on Practices and Toward a Theory // The Journal of Politics, 1963, Nr. 4(25), P. 792. Lietuvoje tokių politinių partijų nėra, apie ką galima spręsti

kurie būtų linę dalį savo pajamų paskirti politinei partijai, skaičius¹⁴⁷, o šitai suponuoja pasitikėjimo politine veikla stoka. Tokia situacija veda į laipsnišką politinių partijų nario mokesčių, kaip vieno iš savifinansavimo šaltinių, marginalizaciją¹⁴⁸. Taigi M. Bložė, teigdamas, jog „nevalstybiniame finansavime reikšmingiausias vaidmuo visose šalyse tenka partijų nario mokesčiams“ ir kad „įvertinant partinio nario mokesčio surinkimo tendenciją, tenka konstatuoti, kad lėšos, gautos iš įtakingiausių partijų nario mokesčio, nuolat auga“¹⁴⁹, yra neteisus¹⁵⁰. Nyderlandai, kuriuose politinių partijų biudžetuose apie 70–80 proc. pajamų sudaro politinių partijų nario mokesčiai, yra išimtis minėtame kontekste. Tokia situacija paaiškintina tuo, jog šioje valstybėje nėra tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo.

įvertinus stambiausių Lietuvos Respublikoje veikiančių politinių partijų 2008–2009 m. metines finansinės veiklos deklaracijas (žr. priedą Nr. 2).

¹⁴⁷ Pavyzdžiui, 1953 m. Jungtinėje Karalystėje nario mokesį mokėjo 2,75 mln. Konservatorių partijos narių. 1976 m. jų skaičius sumažėjo iki 1,5 mln., o XX a. 9-ajame dešimtmetyje tokių asmenų tebuvo tik 0,15 mln. ZBIROHOWSKI-KOŚCIA, K. F. Zabobony i realia demokratycznych mechanizmów wyborczych (cz. 5) // *Myśl Polska*, 1996, Nr. 31. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 48. Reikia pažymėti, jog Centrinės ir Rytų Europos atveju pastebima kita tendencija: čia pajamos, gaunamos iš politinių partijų nario mokesčių, yra ženkliai mažesnės, kai kalbama apie nekomunistines partijas. Apskritai kai kurie atlikti tyrimai parodė, jog asmenų narystė politinėse partijose Centrinėje ir Rytų Europoje yra ženkliai mažesnės apimties negu Vakarų Europos valstybėse. Žr. MAIR, P., VAN BIEZEN, I. Party Membership in Twenty European Democracies, 1980–2000 // *Party Politics*, 2001, Nr. 1(7), P. 15–16. M. Chmaj nurodo, jog tai yra susiję su masinių politinių partijų nunykimu, o K.-H. Nassmacher nuomone, taip yra todėl, kad gaunamas „produktas“ yra kolektyvinis gėris ir asmenys nepajunta tiesioginės asmeninės jo vertės. Tokios „problemos“ sprendimo būdą buvo radusi Austrijos SPÖ (vok. *Sozialdemokratische Partei Österreichs*), kuri savo narius aprūpindavo gyvenamuoju plotu ir darbu, taip užsitikrindama aukštą narystės lygį. CHMAJ, M. Finansowanie partii politycznych // *Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim* (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 165; NASSMACHER, K.-H. Comparative Political Finance in Established Democracies // *Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander* (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 13. Pažymėtina, kad tokį procesą skatina valstybės biudžeto dotacijų skaitlinės išraiškos augimas, o netiesiogiai – ir išaugęs profesionalių vadybininkų vaidmuo organizuojant rinkimų kampanijas. Žr. SOKÓL, W. Klasyfikacja partii // *Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej* (red. W. Sokół, M. Żmigrodzki). Lublin, 2003, P. 31; ANTOSZEWSKI, A. Wzorce rywalizacji politycznej we współczesnych demokracjach europejskich. Wrocław, 2004, P. 119–120.

¹⁴⁸ WALECKI, M. Dochody polskich partii politycznych – regulacje prawne i praktyka // *Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne* (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 90. Pažymėtina, jog tokiam kontekste pastebima įdomi tendencija: politinių partijų savifinansavimo mažėjimas yra atvirkščiai proporcingas politinių partijų patiriamų išlaidų augimui. Puikia iliustracija galėtų būti jau minėtas Jungtinės Karalystės konservatorių partijos pavyzdys: 1980 m. šios politinės partijos išlaidos siekė 3,2 mln. svarų sterlingų, 1983 m. – 9,8 mln. svarų sterlingų, o 90-ųjų metų pradžioje – jau 14 mln. svarų sterlingų. ZBIROHOWSKI-KOŚCIA, K. F. Zabobony i realia demokratycznych mechanizmów wyborczych (cz. 5) // *Myśl Polska*, 1996, Nr. 31. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 66.

¹⁴⁹ BLOŽĖ, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // *Politologija*, 1999, Nr. 4(16), P. 27.

¹⁵⁰ Tiesa, reikia pažymėti, jog 1954 m. panašią nuomonę išsakė ir M. Duverger. Anot jo, politinė partija didžiąja dalimi remiasi jos narių mokamais nario mokesčiais: masinės politinės partijos finansavimo metodas faktiškai išstumia kapitalistinių rinkimų finansavimą demokratinio jų finansavimo naudai. DUVERGER, M. *Political Parties. Their Organisation and Activity in the Modern State*, London, 1954, P. 63. Pagal: WALECKI, M. Pieniądz a polityka w Europie Środkowo-Wschodniej // *Kulisy finansowania polityki* (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 59.

Nepaisant to, įvairūs autoriai¹⁵¹, nagrinėdami politinių partijų savifinansavimą, jo apžvalgą pradeda būtent nuo šio šaltinio. Manytina, kad taip pabrėžiama ne tiek politinių partijų nario mokesčių finansinė reikšmė, kiek šių susivienijimų socialinė kilmė, be to, laikomasi politinių partijų finansavimo būdų susiformavimo chronologijos.

Naujosiose demokratijose daug politinių partijų yra pasmerktos savifinansavimui iš šio šaltinio. Geresnėje padėtyje yra ilgiau gyvuojančios politinės partijos, turinčios didesnę patirtį dalyvaujant rinkimų kampanijose: per tą laiką išsikristalizavo „neskausmingi“ narių tikslingo išnaudojimo metodai, ko stokoja naujai susikūrusios politinės partijos. Toks elgsenos modelis yra būdingas kadrinėms politinėms partijoms, kurių tradicinė savifinansavimo išraiška yra iš esmės keletas pasiturinčių asmenų, išgalinčių jas finansuoti, parama. Reikia pažymėti, jog tai yra pavojinga praktika, nes tokie asmenys mainais nori savo interesų apsaugos¹⁵². Tokio modelio atmaina galima laikyti ir santykius, susiklostančius po rinkimų JAV, kai lėšų davėjas už suteiktą finansinę paramą padėkos forma gauna „grobį“, t. y. atitinkamas pareigas ar valstybinius užsakymus, nors iš principo jis nėra politinės partijos narys ir klasikine prasme to vadinti savifinansavimu negalima. A. Ławniczak teigia, jog grynąja forma toks modelis nebeegzistuoja¹⁵³, tačiau vargu ar galima su juo sutikti¹⁵⁴.

Masinių politinių partijų¹⁵⁵ atveju mažos skaitlinės išraiškos mokesčiai, mokami tūkstančių jų narių, kartu sudėjęs sudaro milžiniškas sumas, galinčias padengti didžiąją dalį politinių partijų išlaidų¹⁵⁶. Pažymėtina, jog politinės partijos

¹⁵¹ Pavyzdžiui, ŁAWNICZAK, A. *Finansowanie partii politycznych*. Warszawa, 2001, P. 43–50; BAŃKIEWICZ, M. *Źródła finansowania polityki // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim* (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 42–61; IKSTENS, J., PINTO-DUSCHINSKY, M., *et al.* *Political Finance in Central Eastern Europe: An Interim Report // Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 2002, Nr. 1(31), P. 28.

¹⁵² Tokia praktika turi galias tradicijas. J. Cardat rašo apie tai, jog XIX a. pradžioje tarp patronų buvo pastebėta tendencija jungtis prie vigų arba torių, tačiau dar XVIII a. didžioji dalis miestų savininkų paprasčiausiai rėmė vyriausybę, kas užtikrindavo, jog jie gaudavo tam tikrą skaičių valstybinių funkcionierių vietų, kuriomis galėjo laisvai disponuoti, t. y. išdalinti savo draugams. CARDAT, J. *Régime électoral et régime parlementaire en Grande Bretagne*. Paris, 1948, P. 21. Pagal: ŁAWNICZAK, A. *Finansowanie partii politycznych*. Warszawa, 2001, P. 65.

¹⁵³ ŁAWNICZAK, A. *Finansowanie partii politycznych*. Warszawa, 2001, P. 44.

¹⁵⁴ Galima paminėti kad ir į 2008 m. Seimo rinkimus bei po jų įvykusias postų dalybas. Pavyzdžiui, Tautos prisikėlimo partijos rėmėjos UAB „Merko statyba“, kuri šiai partijai paaukojo 39 000 Lt, tuometinis vadovas G. Kazlauskas buvo paskirtas aplinkos ministru. Žr. 2008 m. Tautos prisikėlimo partijos metinę finansinės veiklos deklaraciją // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrole/2008-veikla.html>> (2009 m. kovo 21 d.).

¹⁵⁵ Lietuvoje tokio tipo politinių partijų nėra. Yra keletas politinių partijų, kurių narių skaičius viršija 10 tūkst., pavyzdžiui, Lietuvos socialdemokratų partija (16 920), politinė partija „Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai“ (16 534) ir Darbo partija (12 965), tačiau jos nelaikytinos masinėms politinėms partijomis. Žr. 2009 m. politinių partijų metines finansinės veiklos deklaracijas // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrole/>> (2010 m. kovo 10 d.). Pavyzdžiui, Lenkijoje „Solidarność“ didžiausio populiarumo laikais turėjo apie 10 mln. šalininkų ir iki šiol yra pripažįstama vienintele masine politine partija, buvusia Lenkijoje.

¹⁵⁶ Chrestomatiniu to pavyzdžiu galima laikyti Vokietijos socialdemokratų partiją (vok. *Sozialdemokratische Partei Deutschlands*), kuri 1929 m., turėdama 1 mln. narių, iš 42 mln. atskirų jų aukų

narių skaičius yra reikšmingas dėl dviejų priežasčių. Viena vertus, politinių partijų nariai užtikrina apibrėžtą skaičių balsų visuotiniuose rinkimuose, antra vertus, tai kartu yra ir žymių bei nuolatinė politinių partijų pajamų šaltinis. A. Ławniczak šį politinių partijų finansavimo šaltinį vadina kiekybiniu¹⁵⁷. Su juo reikia sutikti, kadangi masinės politinės partijos savo narių „masę“ paprastai formuoja iš asmenų, kurie priklauso skurdesniems visuomenės sluoksniams, todėl jų nustatyta nario mokesčių kvota yra nedidelė. Nors, antra vertus, pastebima tendencija, jog komunistų ir socialistų partijos nustato didesnę nario mokesčių tarifą. Atitinkamai ir jų pajamos, gaunamos iš nario mokesčių, yra žymiai didesnės nei kitų politinių partijų¹⁵⁸.

Politinių partijų nario mokesčiai iš esmės reiškia skaidrią ir nuolatinę, nors ir nedidelę finansinę paramą politinei partijai. Kaip pažymi M. Walecki, lėšos, surenkamos iš nario mokesčių, tradiciškai laikomos pačia „sveikiausia“ politinių partijų pajamų dalimi¹⁵⁹. Tokia nuomonė grindžiama požiūriu, jog šiam finansiniam resursui yra būdingas aiškiai apibrėžtas patekimo į politinių partijų biudžetus kanalas, be to, skirtingai nuo išorinio politinių partijų finansavimo, šios rūšies parama politinėms partijoms nepasižymi akivaizdžiu remiančiojo interesu, orientuotu į išorę, tačiau *per se* tai nereiškia, kad šis politinių partijų finansavimo šaltinis visiškai eliminuoja jų galimybes užsiimti nelegalia praktika.

Remiantis V. Pareto išvystyta tipologija, egzistuoja trejopo pobūdžio motyvai finansiškai remiant politines partijas: 1) idealistiniai arba ideologiniai; 2) socialiniai, nukreipti į socialinius apdovanojimus ar socialinį prieinamumą; 3) finansiniai, nukreipti į materialinę naudą¹⁶⁰. Politinių partijų nario mokesčių atveju ryškiai dominuoja pirmasis motyvas¹⁶¹.

surinko 12 mln. Vokietijos markių. Žr. POLLOCK, J. K. Money and Politics Abroad. New York, 1932, P. 230.

¹⁵⁷ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 44.

¹⁵⁸ Pavyzdžiui, Portugalijoje politinių partijų pajamos, surenkamos iš nario mokesčių, 1990 m. pradžioje, tesudarė vos 1 ar 2 proc. viso jų biudžeto, tačiau komunistų partijos atvejis buvo kitoks – ši suma siekė maždaug 30 proc. Žr. VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 138.

¹⁵⁹ WALECKI, M. Political Finance in Central Eastern Europe // Prieiga per internetą: <<http://old.europexxi.kiev.ua/english/program/conference/008.html>> (2007 m. rugpjūčio 30 d.).

¹⁶⁰ WALECKI, M. Political Money and Corruption // Prieiga per internetą: <http://www.moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/Money_Corruption.pdf> (2007 m. liepos 25). H. E. Alexander, vertindamas, dėl kokių priežasčių yra aukojama rinkimų kampanijoms, nurodo, kad vienos konkrečios priežasties nėra, pavyzdžiui, aukojama gali būti dėl to, jog paprasčiausiai paprašoma tą padaryti, kadangi daugeliui aukotojų dėl kažkokių priežasčių yra sunku atsisakyti paaukoti, panašiai kaip labdaros atveju, kiti jaučia pilietinę pareigą paaukoti, dar kiti – dėl to, jog jie simpatizuoja konkrečiam kandidatui arba tai yra tiesiog propaguojama. Taip pat gali būti aukojama dėl lojalumo darbdaviui ar grupei, su kuria aukotojas save identifikuoja. Kartais tai būna tiesiog užkrečiamas pavyzdys, t. y. pagal principą „kiti aukoja, tai paaukosiu ir aš“. Kai kurie aukoja iš egoistinių paskatų, t. y. tikėdamiesi, kad bus kur nors pakviesti dalyvauti kartu su politikais. Žr. ALEXANDER, H. E. Financing Politics: Money, Elections, and Political Reform. Washington, 1992, P. 49–50.

¹⁶¹ Kai kurie autoriai, pavyzdžiui, M. Bąkiewicz, nurodo, jog smulkūs aukotojai (paprastai fiziniai asmenys) politines partijas remia taip pat šio motyvo vedini. Žr. BĄKIEWICZ, M. Źródła finansowania polityki // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008,

Atsižvelgiant į pirmiau išdėstyta, nereikia stebėtis, kad įstatymų leidėjas politinių partijų nario mokesčių klausimą reglamentuoja vengdamas detalumo. Taip yra ir Lietuvoje:

a) PPFĮ 14 straipsnyje užsimenama, kad politinių partijų nario mokesčių dydžio ir mokėjimo tvarką nustato politinių partijų įstatatai (statutai)¹⁶²;

b) PPFĮ 7 straipsnio 4–5 dalyse detalizuojama, kad nario mokesčiai yra stojamasis nario mokestis ir periodinis nario mokestis, bei nurodoma, jog politinės partijos savo įstatuose (statutuose) gali nustatyti ir kitokio pobūdžio nario mokesčius¹⁶³.

Pirmiau pateiktas teisinis reguliavimas turėtų būti vertinamas kartu su PPFĮ 7 straipsnio 3 dalies 1 punktu, pagal kurį politinių partijų nario mokesčiai yra laikomi nuolatiniu politinių partijų finansavimo šaltiniu. Pažymėtina, kad dėl to kyla teorinio pobūdžio problema, nes politinės partijos – visuomeniniai susivienijimai, narystė kuriuose grindžiama savanoriškumo principu.

Taip pat politinėms partijoms yra būdingas ir tam tikras savarankiškumas, ypač kalbant apie jų vidaus reikalus. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, jog tai, kad įstatymų leidėjas politinių partijų nario mokesčių klausimu nusprendė nesikišti, yra natūralios pagarbos jų nepriklausomumui, pirmiausia – vidiniam, nuo valstybės ženklas, tačiau, antra vertus, tai suponuoja tam tikras grėsmes, pirmiausia – grėsmę vidinei politinių partijų demokratijai. Nėra aišku, ar politinių partijų nario mokesčiai turi būti savanoriški, taip pat – kaip jie yra mokami: ar tik narystės pagrindu, ar kokiu nors

P. 46. Pagal netiesioginės demokratijos idealą, labiausiai vykęs politinėms partijoms reikalingų pinigų gavimo būdas yra toks, kai finansinę paramą suteikia didelis skaičius politinių partijų narių ir simpatikų, tačiau santykinai mažomis sumomis, nes tokie asmenys tą daro iš įsitikinimo, o ne iš savanaudiškų paskatų. Tačiau, anot M. Pinto-Duschinsky, šis principas negalioja toms valstybėms, kuriose žemas pragyvenimo lygis ir atitinkamai algos nesiekia daugiau kaip 7 000 JAV dolerių per metus. PINTO-DUSCHINSKY, M. Pieniądze a polityka w reżimie demokratycznym // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 93. Antra vertus, teiginys, jog politinė veikla turi būti finansuojama tik tų asmenų, kurie domisi ideologija, šūkiais ir kandidatais, anot K.-H. Nassmacher, perdėtai akcentuoja finansavimo lokalinio lygiu koncepciją. NASSMACHER, K.-H. Analiza porównawcza finansowania partii politycznych w ustabilizowanych demokracjach // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 17.

¹⁶² Tai reiškia, jog šis klausimas politinės partijos įstatuose (statute) nebūtinai turi būti sureglamentuotas visa apimtimi, t. y. ir nustatant nario mokesčių dydį. Tokiame kontekste problema iškiltų tik tada, kai šis klausimas minėtuose dokumentuose apskritai nebūtų sureguliuotas. Antra vertus, žiūrint iš praktinės pusės, pastaruoju atveju iškyla informacijos prieinamumo problema, kadangi ne visos politinės partijos viešai skelbia jų tarybų priimtus sprendimus, o tai tuo pačiu suponuoja politinių partijų veiklos visuomeninės kontrolės efektyvumo mažėjimą.

¹⁶³ Kaip taikliai pastebi V. Jurkevičius, tai reiškia, jog politinės partijos savo steigimo dokumentuose gali įtvirtinti bet kokio dydžio nario mokesčius ir visais atvejais, t. y. netgi ir tada, kai ši suma gerokai viršytų PPFĮ nustatytą maksimalų aukų politinėms partijoms dydį, tai nebus laikoma jo pažeidimu. Jis taip pat nurodo, kad įstatymai nereglamentuoja politinių partijų nario mokesčių formos, tarsi būtų preziumuojama, kad jie yra mokami pinigais, tačiau realiai politinės partijos, turėdamos diskrecijos teisę nustatyti nario mokesčių mokėjimo tvarką, gali nustatyti, jog nario mokesčiai mokami ir kitu turtu. Žr. JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimo teisinio reglamentavimo ir praktikos problemos. Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009, P. 51, 52. Dėl politinių partijų nario mokesčių formos su V. Jurkevičiumi nesutiktina. Dabartinis lietuvių kalbos žodynas žodį „mokestis“ apibrėžia kaip nustatytą pinigų sumą, mokamą valstybei ar organizacijai. Nei PPFĮ, nei PPI, nei kitame teisės akte nenurodoma, kad šiai sąvokai, kai kalbama apie politinių partijų nario mokesčius, yra suteikiama specialioji reikšmė, taigi ji turi būti vartojama bendrąja prasme.

kitu, pavyzdžiui, užimamų pareigų, pagrindu. Kaip matysime vėliau, Lietuvoje politinių partijų nario mokesčiai nėra savanoriški, už jų nemokėjimą gresia partinės narystės suspendavimas, o apmokestinima yra abiem pagrindais.

Susipažinus su Lietuvos Respublikoje veikiančių pagrindinių politinių partijų¹⁶⁴ įstatais (statutais), matyti, jog Lietuvoje nėra tradicijos politinių partijų narius apmokestinti kitokio pobūdžio nario mokesčiais (su tam tikromis išlygomis dėl specialiųjų nario mokesčių, taikomų tiems politinių partijų nariams, kurie eina politines pareigas). Reikia pažymėti, jog Lietuvoje politinių partijų nario mokesčiai nustatomi fiksuotu būdu, tačiau jis turi kelias variacijas: tarifo ir kvotos. Tarifo variacijos esmė – konkrečios sumos nustatymas: visiems politinės partijos nariams ji yra vienoda. Tais atvejais, kai taikomas kvotos metodas, kuris paprastai turi procentinę išraišką, skirtingų politinės partijos narių mokamų nario mokesčių dydis yra skirtingas, nes yra susietas su jų gaunamomis pajamomis. Tokius politinių partijų nario mokesčius galima vadinti pagrindiniais. Dar galima kalbėti apie progresinius politinių partijų narių mokesčius, kurių dydis apskaičiuojamas taip pat kaip ir ordinarinių progresinių mokesčių¹⁶⁵, tačiau Lietuvoje jie nėra taikomi. Apskritai Lietuvos politinių partijų nustatyti nario mokesčiai yra daugiau simbolinio pobūdžio¹⁶⁶.

¹⁶⁴ Pagrindinėmis Lietuvos Respublikoje veikiančiomis politinėmis partijomis šiame darbe yra laikomos tos politinės partijos, kurios šiuo metu gauna valstybės biudžeto dotaciją: Darbo partija, Politinė partija „Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai“, Lietuvos socialdemokratų partija, Liberalų ir centro sąjunga, partija „Tvarka ir teisingumas“, Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga, Tautos prisikėlimo partija, Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis, Lietuvos lenkų rinkimų akcija ir Naujoji sąjunga (socialliberalai). Žr. VRK 2009 m. kovo 10 d. sprendimą Nr. 56 „Dėl 2009 m. pirmojo pusmečio valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo“ // Žin., 2009, Nr. 21-312; VRK 2009 m. kovo 13 d. sprendimą Nr. 65 „Dėl 2009 m. pirmojo pusmečio valstybės biudžeto dotacijos dalies nustatymo politinėms partijoms“ // Žin., 2009, Nr. 22-318; VRK 2009 m. liepos 24 d. sprendimą Nr. 220 „Dėl 2009 m. antrojo pusmečio valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo“ // Žin., 2009, Nr. 59-757.

¹⁶⁵ Pavyzdžiui, 1947 m. Vokietijos SPD (vok. *Sozialdemokratische Partei Deutschlands*) nustatė nario mokesčių dydžio diferenciacijos, atsižvelgiant į asmens pajamas, taisyklę, dėl ko jų dydis galėjo svyruoti nuo 1 Vokietijos markės (tokio dydžio nario mokesčio tarifas buvo taikomas tų asmenų, kurių mėnesio pajamos neviršijo 300 Vokietijos markių, atžvilgiu, taip pat buvo nustatyta išimtis bedarbėms motinoms – 0,5 Vokietijos markės nario mokesčio tarifas) iki 30 Vokietijos markių. SCHULTZ, K. Die Sozialdemokratie in Deutschland // Parteien in der Bundesrepublik. Stuttgart, 1955, P. 191. Pagal ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 47. Antai Prancūzijos socialistų partijos (pranc. *Parti Socialiste Française*) nariai mokėdavo 8 proc. nuo mėnesio pajamų, jeigu jos neviršijo 8 000 frankų, ir 10–12 proc. nuo pajamų, viršijančių 8 000 frankų per mėnesį. FROMONT, M. Parteienfinanzierung in Frankreich // Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich (red. Th. Tsatsos). Baden Baden, 1992, P. 157.

¹⁶⁶ Pavyzdžiui, norint tapti partijos „Tvarka ir teisingumas“ nariu, reikia sumokėti 10 Lt stojamąjį mokestį. Metinis šios politinės partijos nario mokestis siekia 12 Lt. Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga nustato panašius nario mokesčių tarifus: tiek stojamasis, tiek metinis nario mokesčiai yra vienodo 10 Lt dydžio. Pensininkai, asmenys su negalia, kiti asmenys, kurių prasta materialinė padėtis, gali apeliuoti į tai, kad jiems nario mokesčių tarifas būtų sumažintas arba jie nuo jų būtų apskritai atleisti. Darbo partijos nariai moka 1 Lt mėnesinį nario mokestį. Politinė partija „Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai“ tuos savo narius, kurie neužima politinių pareigų, per metus apmokestina 12 Lt nario mokesčiu, o pensininkams ir socialiai remtiniams asmenims nustato sumažinto tarifo nario mokestį, siekiantį tik 1 Lt per metus. Lietuvos lenkų rinkimų akcija nustato ne fiksuotą nario mokesčio dydį, o procentinę jo kvotą: 0,5 proc. mėnesinio atlyginimo arba pensijos. Pagal įstatus, tie šios politinės partijos nariai, kurie neišgali mokėti

Be įprastinių nario mokesčių, politinės partijos kai kuriuos savo narius apmokestina ir specialiaisiais mokesčiais, kurių pagrindas – einamos pareigos. Toks savifinansavimo šaltinis yra būdingas politinėms partijoms, turinčioms savo atstovų atitinkamose lokaliuose, centrinėse ar tarptautinėse institucijose. Šie asmenys dalį pajamų, gaunamų einant tokias pareigas, atiduoda politinei partijai¹⁶⁷. Šiame kontekste galima paminėti komunistų partijas, kurios taiko ypatingus pinigų iš savo narių rinkimo būdus. Pavyzdžiui, Prancūzijoje šios partijos deputatai tiesiogiai negauna parlamentaro dienpinigių: pinigai yra pervedami į specialią politinės partijos sąskaitą, iš kurios jiems yra skiriama tik apie 25 proc. visos sumos¹⁶⁸. Tokį atvejį

nustatyto dydžio nario mokesčių, partiją remia pagal išgales. Didžiausias nario mokestis taikomas Lietuvos socialdemokratų partijos nariams, kurie jo dydį nustato savo nuožiūra, tačiau jis negali būti mažesnis negu 1 proc. per mėnesį gautų pajamų, atskaičius mokesčius. Šios partijos statutas taip pat numato tam tikras nuolaidas tiems asmenims, kurie neišgali sumokėti nario mokesčių, be to, nario mokesčių lengvatos gali būti taikomos ir tiems Lietuvos socialdemokratų partijos nariams, kurie kartu yra ir Lietuvos socialdemokratinės jaunimo sąjungos nariai. Įdomu tai, jog Tautos prisikėlimo partija apskritai ignoroja tokį savifinansavimo šaltinį: jos įstatuose nurodoma, kad partijos nariai nario mokesčių nemoka, jeigu kitaip nenusprendžia jos taryba. Liberalų ir centro sąjunga bei Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis šį reikalą traktuoja liberaliai – jų įstatuose nario mokesčių dydžio klausimas nėra reglamentuojamas. Tokie įgaliojimai abiem atvejais suteikiami politinės partijos tarybai, o Naujosios sąjungos (socialliberalų) įstatai apskritai neįvardija subjekto, kuris turėtų įgaliojimus nustatyti nario mokesčių dydį. Žr. Partijos „Tvarka ir teisingumas“ įstatas // Prieiga per internetą: <<http://www.ldp.lt/lt/istatai>> (2009 m. kovo 23 d.); Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos įstatas // Prieiga per internetą: <http://www.lvls.lt/lt/index.php?option=com_content&view=article&id=66&Itemid=41> (2009 m. kovo 23 d.); Darbo partijos statutą // Prieiga per internetą: <<http://www.darbopartija.lt/lt/partija/statutas>> (2009 m. kovo 23 d.); Politinės partijos „Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai“ įstatas // Prieiga per internetą: <<http://www.tsjunga.lt/index.php/dokumentai/27>> (2009 m. kovo 23 d.); Lietuvos lenkų rinkimų akcijos įstatas // Prieiga per internetą: <<http://www.awpl.lt/index.php?lng=lt&action=page&id=15>> (2009 m. kovo 23 d.); Lietuvos socialdemokratų partijos statutą // Prieiga per internetą: <<http://www.lsdp.lt/index.php/apie-partija/partijos-statutas>> (2009 m. kovo 23 d.); Tautos prisikėlimo partijos įstatas // Prieiga per internetą: <http://www.prisikelimopartija.lt/images/TPP_ISTATAI.pdf> (2009 m. kovo 23 d.); Liberalų ir centro sąjungos įstatas // Prieiga per internetą: <<http://www.lics.lt/dokumentai>> (2009 m. kovo 23 d.); Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio įstatas // Prieiga per internetą: <http://www.liberalusajudis.lt/index.php/apie_partija/dokumentai/45163> (2009 m. kovo 29 d.); Naujosios sąjungos (socialliberalų) įstatas // Prieiga per internetą: <<http://www.nsjunga.lt/Default.aspx?Element=ViewArticle&TopicID=98&ArticleID=959>> (2010 m. sausio 31 d.).

¹⁶⁷ Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, jog tokie politinių partijų narių mokesčiai tėra menkas jų pajamų šaltinis. Vis dėlto, kaip atskleidžia K.-H. Nassmacher pateikiami duomenys, toks įspūdis yra klaidingas. Anot jo, Vokietijos politinių partijų biudžetuose tokio pobūdžio pajamos 1984–1997 m. (neįskaitant 1990 m.) vidutiniškai sudarė 11,5 proc. visų pajamų. Žr. NASSMACHER, K.-H. Finansowanie partii politycznych w Niemczech // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 27.

¹⁶⁸ L'argent Secret des élections, les dossiers du „Canard enchaîné“. Paris, 1988, P. 9. Pagal ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 49. Panaši schema yra taikoma ir olandų komunistų partijoje. CHMAJ, M. Finansowanie partii politycznych // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 168. Vis dėlto šie pavyzdžiai yra išimtiniai. Paprastai asmuo, einantis atitinkamas politines pareigas, pats turi atiduoti politinei partijai tam tikrą dalį atlyginimo. Lyginamuoju aspektu šiuo klausimu praktika yra labai įvairi: tai gali būti fiksuota suma (pavyzdžiui, anksčiau „Sąjungos už Prancūzijos demokratiją“ (UDF) nariai, išrinkti į Europos Parlamentą, mokėdavo 2 000 frankų), procentaliai išreikšta fiksuota kvota (pavyzdžiui, Nyderlandų socialdemokratų darbo partijos nariai, atsilygindami politinei partijai už atitinkamas pareigas, į specialiąją jos sąskaitą turi pervedti 2 proc. gaunamo uždarbio), fiksuota suma, diferencijuojama pagal asmens, einančio tam tikras pareigas, komandos indėlį į politinės partijos veiklą (pavyzdžiui, tokią tvarką buvo nustatę Prancūzijos socialistai: atsižvelgiant į tai, kiek aktyviai tokio asmens asistentas dirbo partijos labui, buvo nustatyta 10 arba 14 tūkst. frankų kvota). Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 49.

galima vadinti atgręžtiniu politinės partijos nario mokesčiu, nes faktiškai ne deputatas, t. y. asmuo, einantis tam tikras pareigas, moka nario mokesį, o politinė partija moka jam dalį jo dienpinigių. Toks mechanizmas neabejotinai sustiprina politinės partijos narių priklausomybę nuo jos vadovybės.

Specialiųjų politinių partijų narių mokesčių požiūriu Lietuva – ne išimtis, skirtumas tik tas, jog tai nėra oficialiai reglamentuota, o palikta politinių partijų nuožiūrai. Tokį papildomą arba specialų apmokestinimą savo įstatuose (statutuose) yra numačiusios, pavyzdžiui, Darbo partija (10 proc. nuo gaunamų pajamų užimamose pareigose, atskaičius mokesčius), Lietuvos lenkų rinkimų akcija (mokestis yra diferencijuojamas atsižvelgiant į tai, kokias pareigas eina jo mokėtojas: Seimo nariams ir Europos Parlamento nariams, išrinktiems pagal partijos sąrašą, nustatytas 5 proc. mėnesinio atlyginimo tarifas, o asmenims, kuriuos partija paskyrė politines pareigas užimti savivaldybėse, Seime, Vyriausybėje bei Europos Parlamente – 3 proc. mėnesinio atlyginimo) ir Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai (1 proc.).

Tokia praktika yra ydinga trimis aspektais.

Pirma, ji suponuoja galimybę atsirasti neskaidriems susitarimams tarp politinių partijų ir jos narių, einančių atitinkamas politines pareigas. M. Chmaj pažymi, jog dažnai į tokias pareigas renkamas ar skiriamas asmuo, kurio pagrindinis privalumas – lojalumas atitinkamai politinei partijai, o ne dalykinė kompetencija, todėl tai gali paskatinti partinės nomenklatūros susiformavimą valstybėje bei vėlesnėje perspektyvoje – atitinkamos institucijos (priklausomai nuo tokios praktikos paplitimo – netgi visos valstybės tarnybos) funkcionavimo sutrikimus, todėl, jo manymu, tokią praktiką apskritai reikėtų uždrausti¹⁶⁹. Tokia viešųjų funkcijų ir politinės veiklos kumuliacija yra nepaprastai palanki *netiesioginiam* (reikia suprasti, kad nelegaliam) politinės veiklos finansavimui iš viešųjų šaltinių¹⁷⁰, nors M. Pinto-Duschinsky laikosi ne tokios kategoriškos nuomonės: anot jo, tai iš principo reiškia paslėptą viešąjį politinių partijų finansavimą¹⁷¹.

Antra, specialieji politinių partijų narių mokesčiai kelia abejonių laisvo deputato mandato koncepcijos požiūriu, nes savanoriškumo elementas šiame mechanizme tėra fikcija. Be to, situacija dar labiau komplikuojasi, jeigu asmuo, einantis atitinkamas pareigas, atsisako dalį savo uždarbio atiduoti į politinės partijos kasą. Formaliai tai yra pagrindas tokiam asmeniui taikyti drausminę atsakomybę už politinės partijos statuto (įstatų) reikalavimų nevykdymą (Lietuvos atveju; kai kuriose

¹⁶⁹ CHMAJ, M. Nowy system finansowania partii politycznych w Polsce // Przegląd Sejmowy, 2002, Nr. 2(49)/2002, P. 12, 15.

¹⁷⁰ BĄKIEWICZ, M. Patologie w finansowaniu polityki // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 232–233;

¹⁷¹ PINTO-DUSCHINSKY, M. Pieniądze a polityka w reżimie demokratycznym // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 100.

valstybėse tai yra tradicijos reikalas, todėl atitinkamų nuostatų vidiniuose politinių partijų dokumentuose nėra).

Trečia, vertinant iš ekonominės pusės, tai yra nenaudinga valstybei ar savivaldybėms, kadangi tokių asmenų einamų pareigų faktą dažnai lydi ir jiems keliamų atlyginimų ar mokamų priedų faktas. Tą nėra sudėtinga paaiškinti: atsižvelgiant į tai, jog tai yra vienas iš politinių partijų savifinansavimo šaltinių, partijos esti suinteresuotos, kad pajamos iš to būtų kuo didesnės, todėl siekia, kad jų „funkcionieriai“ gautų didesnes algas¹⁷², be to, negalima atmesti ir įvairių premijų išmokėjimo ryšio su tokio pobūdžio partiniais mokesčiais. Kaip vieną iš būdų kovoti su tokia praktika galima būtų nurodyti šių VIP nario mokesčių apmokestinimą¹⁷³.

Paminėtina dar viena ydinga politinių partijų narių apmokestinimo praktika. Sulig 2001 m. rinkimais į Lenkijos Respublikos Seimą, vėliau – 2004 m. į Europos Parlamentą, kai kurios Lenkijos politinės partijos sugalvojo naują būdą gauti pinigų iš savo narių. Jo esmė yra tokia: atitinkamos politinės partijos kandidatas į Europos Parlamentą (vėliau – ir į parlamentą) turi pasirašyti rinkimų sutartį bei vekselį *in blanco* (liet. neužpildytas). Jų tikslas – kandidato, laimėjusio rinkimus, partinė ištikimybė, kurią sulaužius, atitinkama politinė partija įgija reikalavimo teisę, kad deputatas įvykdytų pagal minėtą vekselį prisiimtą įsipareigojimą. Įdomumo dėlei reikia pažymėti, jog tokio pobūdžio įsipareigojimai nebuvo simbolinio dydžio, pavyzdžiui, *Samoobrona* nustatyta kvota siekė iki 550 tūkst. zlotų.¹⁷⁴ Oficialiai buvo nurodoma, jog tai yra mokestis už profesinės sąjungos „Samoobrona“ logotipo naudojimą, tačiau faktiškai tai buvo grasinimas linkusiems į nepaklusnumą deputatams¹⁷⁵. Anot M. Chmaj, tokia praktika yra beveik „ekonominis šantažas“¹⁷⁶.

Jokių abejonių dėl to, jog tokia praktika taip pat nėra suderinama su laisvo deputato mandato koncepcija, nekyla. Pažymėtina, jog tuo atveju, jeigu būtų nuspręsta tokius metodus taikyti Lietuvoje, būtų pažeidžiamos Konstitucijos 35 straipsnio 1 ir 2 dalys, įtvirtinančios dalyvavimo politinių partijų veikloje savanoriškumą bei lygius pagrindus, bei PPFĮ 1 straipsnio 1 dalis, *inter alia* numatanti, jog politinės partijos turi būti finansuojamos viešai, 7 straipsnio 1 dalis,

¹⁷² Panašios pozicijos laikosi ir H. Sickinger, anot kurio, jų dėka politika tampa gerai apmokamu ir „pilnaetatinu“ užsiėmimu. SICKINGER, H. Finansowanie partii politycznych w Austrii // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walicki). Warszawa, 2000, P. 40.

¹⁷³ Tokią praktiką suformavo, pavyzdžiui, Olandijos teismai. Źr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 110.

¹⁷⁴ Źr., pavyzdžiui, money.pl – 2006 m. rugsėjo 23 d. Lepper rozpoczyna egzekucję // Prieiga per internetą:

<<http://www.money.pl/archiwum/wiadomosci/artykul/lepper;rozpoczyna;egzekucje,208,0,187088.html>>

(2009 m. kovo 31 d.); interia.pl – 2006 m. rugsėjo 23 d. Weksle niezgody // Prieiga per internetą:

<<http://fakty.interia.pl/szukaj/news/weksle-niezgody,794260>> (2009 m. kovo 31 d.).

¹⁷⁵ Źr., pavyzdžiui, money.pl – 2007 m. kovo 31 d. Lepper oddaje weksle // Prieiga per internetą: <<http://www.money.pl/archiwum/wiadomosci/artykul/lepper;oddaje;weksle,60,0,233788.html>> (2009 m. kovo 31 d.).

¹⁷⁶ CHMAJ, M. Finansowanie partii politycznych // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 171.

inter alia nustatanti, jog politinės partijos finansuojamos lėšomis, gautomis iš šiame įstatyme nurodytų šaltinių, bei kitos nuostatos¹⁷⁷.

Kai kuriose valstybėse politinės partijos „apmokestina“ ne tik savo narius, einančius politines pareigas, bet ir asmenis, siekiančius tokias pareigas užimti, t. y. kandidatus. Pavyzdžiui, tokia praktika buvo užfiksuota 1997 m. Lenkijoje: Šecine pirma vieta vienos iš politinių partijų keliamų kandidatų sąrašė kainavo 45 tūkst. zlotų, antra – 40 tūkst. zlotų¹⁷⁸.

Taip pat svarbu paminėti, kad daugelio politinių partijų įstatuose (statutuose) nurodoma, jog, jeigu jų narys pageidauja, jis gali mokėti didesnius nei nustatytieji nario mokesčius. Vis dėlto nėra aišku, kaip ir ar apskritai šis savanoriškumo kriterijus yra išlaikomas praktikoje¹⁷⁹. Be to, atsižvelgiant į tai, jog teisės aktuose nėra nustatytas maksimalus politinių partijų nario mokesčių dydis, galima kalbėti ir apie tai, jog tokiu būdu, t. y. remiant politinę partiją didelėmis sumomis, siekiama išvengti valstybinės politinių partijų finansavimo kontrolės, daryti didesnę įtaką politinės partijos sprendimų priėmimo procese bei, labai tikėtina, atstovauti išoriniam interesui. Čia kaip pavyzdį galima paminėti tuos retus atvejus, kai politinės partijos iš esmės finansiškai priklauso jų steigėjams (lyderiams), t. y. vienam asmeniui, pavyzdžiui, S. Berlusconi *Forza Italia*¹⁸⁰ Italijoje arba P. Lazarenko *Hromada* Ukrainoje. Kai pagrindinis politinės partijos pajamų šaltinis – jos lyderis, kitų jos narių bei rėmėjų įtaka politinės partijos valdymui atitinkamai mažėja, t. y. niekas negali lyderio

¹⁷⁷ Paminėtina, kad tokia *Samoobrona* praktika, kurią pati politinė partija įvardijo kaip „kandidatų lojalumo patikrą“, galėjo tapti ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo tyrimo objektu, tačiau dėl to kreipėsi neįgaliotas subjektas, taigi konstitucinės justicijos byla buvo nutraukta. Visgi pažymėtina, jog kreipimesi į Lenkijos Respublikos Konstitucinį Tribunalą buvo keliamas tokios praktikos konstitucingumo klausimas laisvės savanoriškai vienytis į politines partijas, politinių partijų finansavimo viešumo bei laisvo deputato mandato (atitinkamai Lenkijos Respublikos Konstitucijos 11 str. 1 d. ir 2 d., 104 str. 1 d.) kontekste. Žr. Lenkijos Respublikos Konstituciją // Užsienio šalių konstitucijos (sud. E. Jarašiūnas ir G. Mesonis). Vilnius, 2004, P. 212–267; Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2007 m. gruodžio 17 d. sprendimą byloje Nr. Pp 1/07 (*Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 grudnia 2007 r. (sygn. akt Pp 1/07)*) // Z. U. 2007/11A/165.

¹⁷⁸ WALECKI, M. Wydatki polskich partii politycznych // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 134.

¹⁷⁹ Pažymėtina, jog Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunalas, aiškindamas politinės partijos, kaip savanoriško visuomeninio susivijimo, sampratą, pabrėžė, jog vidinis–struktūrinis politinių partijų nepriklausomumas, kuris apima ir narystės jose savanoriškumą, yra ne mažiau svarbus už išorinį politinių partijų nepriklausomumą, t. y., jo nuomone, pamynus šią narystės politinėse partijose sąlygą, atitinkamo visuomeninio darinio negalima traktuoti kaip politinės partijos. Žr. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2000 m. kovo 8 d. sprendimą byloje Nr. Pp 1/99 (*Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 marca 2000 r. (sygn. akt Pp 1/99)*) // Z. U. 2000 / 2 / 58.

¹⁸⁰ Tą pabrėžia ir I. van Biezen bei K.-H. Nassmacher. Anot jų, ši politinė partija nuo jos įkūrimo pradžios sugriovė tarp politinių partijų buvusį finansinį balansą (aišku, jeigu jį taip galima pavadinti Italijos politinių partijų finansavimo realijų kontekste): 1994 m. jos išlaidos sudarė 30 proc. bendros rinkimų kampanijos išlaidų sumos, neįskaitant ženklių išlaidų, patirtų prieš jai prasidedant, bei subsidijų jos sąjungininkėms *Lega Nord* ir *Aleanza nazionale*, – o tai yra 0,75 euro *per capita* (liet. vienam žmogui), kai bendras vidurkis yra 0,42 euro *per capita*. Be to, jos vadovas S. Berlusconi turi įtakos tam, kad šiai politinei partijai vis dar yra prieinami įvairūs ekstrordinariniai šaltiniai (ne tik finansiniai). Žr. VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 136.

kontroliuoti ar jam priekaištauti, nes tai yra jo pinigai, taigi – ir jo verslas¹⁸¹, arba, vartojant istorinius terminus, – lenas¹⁸².

Kai kurios valstybės, siekdamos išvengti galimų užkulisinių susitarimų, nustato maksimalius politinės partijos narių mokesčių dydžius. Kaip pavyzdžius galima pateikti Lenkiją, kurioje yra nustatyta maksimali vieno fizinio asmens finansinės paramos politinei partijai, įskaitant ir nario mokesčius, per vienerius metus suma¹⁸³, sudaranti ne daugiau kaip 15 MMA¹⁸⁴, arba Rumuniją, kurioje šis limitas siekia 100 MMA¹⁸⁵.

Manytina, jog toks teisinis reguliavimas reikalingas ir Lietuvoje: PPFĮ 10 straipsnio 1 dalis, nustatanti fizinio asmens aukos (-ų) vienai politinei partijai per kalendorinius metus limitą (300 MGL¹⁸⁶), nereguliuoja politinių partijų nario mokesčių klausimo. Nors šioje nuostatoje vartojama sąvoka „fizinis asmuo“, jos adresatai iš esmės yra ne politinių partijų nariai, o jų simpatikai. Tuo tarpu praktikoje pastebima, jog dažnai politinių partijų sąrašuose kaip aukotojai nurodomi ir jų nariai¹⁸⁷. Tokia situacija vertintina neigiamai. Manytina, jog politinių partijų nariai

¹⁸¹ Money in Politics. A Study of Party Financing Practices in 22 Countries (ed. S. Bryan, D. Baer). Washington, 2005, P. 11.

¹⁸² HINE, D. Political Corruption in Italy // Political Corruption in Europe and Latin America (ed. W. Little, E. Posado-Carbo). Basingstoke, 1996, P. 142–143. Pagal: VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 138.

¹⁸³ BANASZAK, B. Prawo konstytucyjne. Warszawa, 2004, P. 291–292.

¹⁸⁴ Nuo 2010 m. sausio 1 d. Lenkijoje MMA lygus 1 317 zlotų (1 119 Lt), taigi 15 MMA = 16 785 Lt. Žr. Ministrų Tarybos Pirmininko potvarkį „Dėl minimalaus darbo užmokesčio 2010 m.“ (*Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z 24 lipca 2009 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2010 r.*) // Dz. U. 2009/48/709; Lito ir užsienio valiutų santykiai 2010 m. vasario 1 d. // Prieiga per internetą: <<http://www.lb.lt/exchange/default.asp>> (2010 m. vasario 1 d.).

¹⁸⁵ MORARU, A., IORGA, E. Romania // PEROTTINO, M., CHMAJ, M., *et al.* Legislation and Control Mechanisms of Political Parties' Funding: Czech Republic, Poland, Romania, Ukraine. Bucharest, 2005, P. 134.

¹⁸⁶ Šiuo metu MGL yra 130 Lt dydžio, taigi 300 MGL sudaro 39 000 Lt. Žr. Lietuvos Respublikos minimaliojo darbo užmokesčio dydžių, socialinės apsaugos išmokų ir bazinio baudinių ir nuobaudų dydžio indeksavimo įstatymo (Žin., 2008, Nr. 83-3294 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 4 straipsnio 1 dalį ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. gruodžio 30 d. nutarimą Nr. 1366 „Dėl bazinės socialinės išmokos dydžio patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 150-6099).

¹⁸⁷ Pavyzdžiui, B. Vėsaitė 2008 m. spalio 31 d. Lietuvos socialdemokratų partijai paaukojo 9 000 Lt, K. Komskis 2008 m. gegužės 20 d. partijai „Tvarka ir teisingumas“ paaukojo 38 000 Lt, S. Stonys – 38 000 Lt (2008 m. gegužės 21 d.), V. Mazuronis – 21 000 Lt (2008 m. liepos 3 d.), V. Uspaskichas 2008 m. vasario 12 d. Darbo partijai paaukojo 39 000 Lt, K. Daukšys – 3 000 Lt (2008 m. gegužės 13 d.), J. Pinskus – 29 000 Lt (2008 m. birželio 16 d.), E. Masiulis 2008 m. liepos 11 d. Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžiui paaukojo 500 Lt, A. Štaras – 10 000 Lt (2008 m. lapkričio 14 d.). Panaši tendencija išliko ir 2009 m., pavyzdžiui, V. Uspaskich Darbo partijai 2009 m. birželio 22 d. paaukojo 39 000 Lt, G. Babravičius 2009 m. gruodžio 30 d. Liberalų ir centro sąjungai paaukojo 12 000 Lt, Z. Balčytis 2009 m. birželio 16 d. Lietuvos socialdemokratų partijai paaukojo 13 960 Lt, R. Karbauskis 2009 m. kovo 10 d. Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungai paaukojo 15 000 Lt, R. Žemaitaitis per 2009 m. partijai „Tvarka ir teisingumas“ iš viso paaukojo 31 757 Lt (aukojama buvo 12 kartų), L. L. Andrikienė 2009 m. liepos 17 m. Tėvynės sąjungai-Lietuvos krikščionims demokratams paaukojo 15 000 Lt. Paminėtina, kad tokia praktika itin paplitusi tarp Tautos prisikėlimo partijos narių, kurie taip, matyt, kompensuoja šios politinės partijos lėšų, kurios nėra renkamos nario mokesčių forma, stygių. Žr. minėtų politinių partijų 2008–2009 m. metines finansinės veiklos deklaracijas // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrolė/>> (2010 m. kovo 10 d.).

dosnumą toms politinėms partijoms, kurioms jie priklauso, galėtų demonstruoti mokėdami nario mokesčius, ypač atsižvelgiant į tai, jog nėra nustatytas jų maksimalus dydis, be to, daugelis politinių partijų savo įstatuose (statutuose) netgi skatina tokią jų elgseną, nepaisant to, jog minėta nuostata eksplicitiškai nedraudžia politinių partijų nariams aukoti toms politinėms partijoms, kurioms jie priklauso. Pagrindinis argumentas, kuriuo grindžiama ši pozicija, yra tas, jog labai tikėtina, kad tokios politinių partijų narių aukos tėra priedanga siekiant legalizuoti kitas politinių partijų lėšas (pavyzdžiui, aukas, gautas iš tų asmenų, kurie neturi teisės aukoti politinėms partijoms, ir pan.)¹⁸⁸. Žinoma, tam tinka ir nario mokesčiai¹⁸⁹. Taigi galima vadovautis ir pirmiau paminėtu kompromisiniu Lenkijos ar Rumunijos pavyzdžiu, kai politinių partijų narių finansinė parama politinėms partijoms, kurioms jie priklauso, yra ribojama (nustatytas bendras metinis dydis).

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog dauguma Lietuvos politinių partijų numato atitinkamas sankcijas tiems savo nariams, kurie nemoka nario mokesčių – paprastai tai būna priverstinis narystės sustabdymas, o kartais – ir pašalinimas iš politinės partijos narių¹⁹⁰. Tokia praktika sveikintina, nes politinės partijos turi gyvuoti remiamos pirmiausia savo narių ir simpatikų. Be to, tai atitinka ir kitų Europos valstybių praktiką. Pavyzdžiui, dar 1967 m. Vokietijos Federacinės Respublikos politinių partijų įstatymas¹⁹¹ nustatė nario mokesčio mokėjimo imperatyvą: politinės partijos nariai ir jų atstovai partiniuose organuose turi lygią balsavimo teisę, kurios realizavimas, atsižvelgiant į atitinkamą statuto nuostatą, gali priklausyti nuo to, ar politinės partijos narys įvykdė savo pareigą mokėti nario mokesį (10 str. 2 d.). Tokią Vokietijos įstatymų leidėjo poziciją patvirtino ir Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, kuris pažymėjo, jog valstybei vienai išlaikyti politines partijas yra per didelė

¹⁸⁸ Pavyzdžiui, 2010 m. sausio pabaigoje kilo skandalas dėl to, jog Liberalų ir centro sąjungos vadovas jai paaukojo 12 tūkst. litų, nes kilo įtarimas, kad jis tai padarė kaip tarpininkas, kadangi oficialiai jis deklaravo neturintis pajamų ir turto. Jeigu bus įrodyta, jog jis iš tiesų pažeidė PPFĮ 11 straipsnio 2 dalyje nustatytą draudimą finansuoti politines partijas ir politines kampanijas per trečiuosius asmenis, šiai politinei partijai gresia netgi valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio praradimas (PPFĮ 30 str. 1 d.). Žr. plačiau delfi.lt – 2010 m. sausio 29 d. Liberalcentristams partijos vadovo auka gali kainuoti dotaciją // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/liberalcentristams-partijos-vadovo-auka-gali-kainuoti-dotacija.d?id=28384739>> (2010 m. sausio 31 d.); alfa.lt – 2010 m. sausio 29 d. Liberalų ir centro sąjungai partijos vadovo auka gali kainuoti dotaciją // Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/10312355/?Liberalu.ir.centro.sajungai.partijos.vadovo.auka.gali.kainuoti.dota.cija=2010-01-29_16-40> (2010 m. sausio 31 d.).

¹⁸⁹ Pavyzdžiui, Italijoje buvo pastebėta tendencija, jog politinių partijų ir jų struktūrinių padalinių lyderiai „išplaudavo“ nelegaliai gautus pinigus nominalių politinių partijų narių vardu, t. y. įformindami juos kaip nario mokesčius. Žr. VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 136, P. 139.

¹⁹⁰ V. Jurkevičius nurodo, kad praktikoje paprastai apsiribojama viešu išpėjimu. Žr. JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimo teisinio reglamentavimo ir praktikos problemos. Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009, P. 49.

¹⁹¹ Politinių partijų įstatymas (*Law on political parties* (Gesetz über die politischen Parteien)) // Prieiga per internetą: <<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/ParteienG.htm#10>> (2009 m. kovo 23 d.).

našta, taigi jeigu jau asmuo pasirinko dalyvauti politinės partijos veikloje, t. y. įstojo į ją, jis turi pareigą mokėti nario mokesį ir taip prisidėti prie jos išlaikymo¹⁹².

2.1.2. Kiti savifinansavimo šaltiniai

Kalbant apie Lietuvą, politinių partijų savifinansavimo šaltiniams taip pat reikėtų priskirti lėšas, politinių partijų gaunamas iš leidybos, spaudos ir atributikos platinimo, nuosavybės teisėmis priklausančio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo, politinių bei kultūrinių renginių (paskaitų, parodų ir kt.) organizavimo bei kitos veiklos, iš kurios gautos lėšos gali būti naudojamos tik politinių partijų įstatuose (statutuose) nurodytiems jų veiklos tikslams realizuoti, taip pat palūkanas už bankuose laikomus indėlius (PPFĮ 14 str.).

Patogumo dėlei minėtus politinių partijų vidinio finansavimo šaltinius galima išskirti į tokias grupes:

- 1) pajamas, gaunamas iš ideologijos skleidimo veiklos (apima leidybą, spaudos ir atributikos platinimą, politinių bei kultūrinių renginių (paskaitų, parodų ir kt.) organizavimą);
- 2) pajamas, gaunamas iš veiklos, susijusios su politinėms partijoms nuosavybės teisėmis priklausančio turto valdymu, naudojimu ir disponavimu juo (apima ir palūkanas už bankuose laikomus indėlius)¹⁹³;
- 3) pajamas, gaunamas iš kitokios ekonominės veiklos¹⁹⁴.

2.1.2.1 Pajamos, gaunamos iš ideologijos skleidimo veiklos

Pagrindą tokios veiklos vystymui sudaro ne tik minėtas PPFĮ 14 straipsnis, bet ir Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalis, laiduojanti laisvę reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją, bei PPI 18 straipsnio 1 dalis, įtvirtinanti politinių partijų teisę nekliudomai raštu, žodžiu ar kitais būdais skleisti informaciją apie savo veiklą, propaguoti savo idėjas, tikslus ir programą.

Tokio pobūdžio veikla apibūdintina kaip natūrali politinių partijų, kaip asociacijų ir saviraiškos laisvės institucinės išraiškos, veikla, kadangi valstybės kūrime, kuris laikytinas savotišku politinės komunikacijos procesu, politinės partijos nėra tik pasyvios stebėtojos¹⁹⁵. Vertinant tokią veiklą plačiau politinių partijų finansavimo požiūriu, didesnių problemų neišvengiama. Ši politinių partijų veikla itin

¹⁹² Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1979 m. liepos 24 d. sprendimas byloje Nr. 2 BvF 1/78 // BVerfGE 52, 63-2.

¹⁹³ Pažymėtina, jog ši politinių partijų veikla, kaip ir ideologijos skleidimo veikla, patenka į jų ekonominės veiklos sferą, tačiau tikslingiau jas nagrinėti atskirai.

¹⁹⁴ Ekonominė veikla čia suprantama kaip komercinė, ūkinė, ūkinė ir komercinė veikla. Žr. ŠIMASIUS, R. Ne pelno organizacijos. Prigimtis ir reglamentavimas. Vilnius, 2007, P. 51.

¹⁹⁵ ŠILEIKIS, E. Politinių partijų institucionalizavimas. Vilnius, 1997, P. 159.

suintensyvėja rinkimų kampanijos laikotarpiu, tad problemos, kylančios šioje sferoje, paprastai yra susijusios su politinės reklamos sklaida.

Kaip matyti iš politinių partijų finansinės atskaitomybės dokumentų, tokio pobūdžio politinių partijų veikla Lietuvoje nėra nei populiari, nei pelninga¹⁹⁶. Gali būti, jog ji nėra populiari, nes nėra pelninga, tačiau politinių partijų, kaip ne pelno organizacijų, ir funkcinė paskirtis yra kitokia. Manytina, jog taip yra dėl nepakankamai suvoktos verbavimo (rekrutavimo) funkcijos bei ganėtinai menkos ideologinės identifikacijos¹⁹⁷. Antra vertus, tikėtina, jog tokią situaciją suponuoja pilietinės visuomenės stoka: nesant atgalinio ryšio, politinės partijos renkasi kitus, dažnai primityvesnius, komunikavimo su visuomene būdus. Tokiame kontekste negalima sutikti su R. Herbut teiginiu, jog efektyviausiu politinių partijų komunikavimo su elektoratu instrumentu vis dar laikytina jų programinė oferta¹⁹⁸.

2.1.2.2. Pajamos, gaunamos iš nuosavybės teisėmis priklausančio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo

Politinių partijų turimas turtas dažniausiai apsiriboja pastatais, kuriuose jos yra įsikūrusios¹⁹⁹. Taip yra dėl to, jog politinių partijų turimi finansiniai resursai yra nepakankami nekilnojamajam turtui kaupti²⁰⁰, jų veikla siekiama kitokių tikslų. Be

¹⁹⁶ 2005 m. tokią veiklą vykdžiusios nurodė šios politinės partijos: Liberalų ir centro sąjunga (3 000 Lt), Lietuvos tautininkų sąjunga (792,88 Lt); 2006 m.: Liberalų ir centro sąjunga (3 500 Lt), Lietuvos tautininkų sąjunga (676,81 Lt), politinė partija „Lietuvos krikščionys demokratai“ (2 151 Lt), Naujoji sąjunga (socialliberalai) (3 600 Lt); 2007 m.: Liberalų ir centro sąjunga (4 900 Lt), Lietuvos tautininkų sąjunga (273 Lt); 2008 m.: Liberalų ir centro sąjunga (8 000 Lt); 2009 m.: Liberalų ir centro sąjunga (7 700 Lt). Žr. 2005–2009 m. politinių partijų metines finansinės veiklos deklaracijas // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrolę/>> (2010 m. kovo 10 d.).

¹⁹⁷ Tokia tendencija gali būti apibrėžiama dvejopai. Pirma, kai politikai narystę atitinkamoje politinėje partijoje sieja tik su galimybe užimti atitinkamas pareigas, o ne su jos ideologine platforma, pavyzdžiui, 2006 m. V. Blinkevičiūtė, siekdama išsaugoti socialinės apsaugos ir darbo ministro portfelį, iš Naujosios sąjungos (socialliberalų) perėjo pas socialdemokratų. Antra, kai politinės partijos vykdoma politika neatitinka jos propaguojamos politinės ideologijos postulatų (savotiška mimikrija). Šiuo klausimu yra taikliai pasisakęs D. Mockus: „Man vis kyla klausimas: kuri partija Lietuvoje yra labiau dešinioji – socialdemokratai ar konservatoriai? Nes kai tik į valdžią ateina konservatoriai, tuoj didinami mokesčiai, nevyksta privatizavimas. O kai valdžioje yra socialdemokratai, privati iniciatyva gauna daug daugiau laisvės, įgyvendinamos didelio masto privatizavimo programos. Lietuvos politiniame ūkyje santykis tarp dešiniojos ir kairiosios retorikos yra labai miglotas: dešinieji dažnai aiškėja esą kairesni, o kairieji dešinesni“. Žr. delfi.lt – 2009 m. birželio 25 d. V. Laučius. D. Mockus: dugno dar nematyti // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=22808799>> (2009 m. liepos 6 d.). Anot A. Augustinaičio, tai politinių partijų modernėjimo ir prisitaikymo prie politikos rinkos reikalavimų, o gal net prie informacinės visuomenės mąstymo požymis. Žr. AUGUSTINAITIS, A. Politinio lyderio komandos vadyba // Politologija, 1999, Nr. 1(13), P. 26–42.

¹⁹⁸ HERBURT, R. Teoria i praktyka funkcjonowania partii politycznych. Wrocław, 2002, P. 9. Pavyzdžiui, JAV įstatymų leidėjas laikosi pozicijos, jog politinės partijos ideologijos propagavimas veikia atgraso nuo finansinės paramos joms suteikimo. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 141.

¹⁹⁹ Dar ganėtinai neseniai išimtį sudarė Prancūzijos komunistų partija (FPK), tačiau, po Tarybų Sąjungos žlugimo ir atitinkamai pasikeitusio teisinio reguliavimo, jos pajamos iš disponavimo turimu turtu akivaizdžiai sumažėjo, nepaisant 1988 m. įstatymo, leidusio politinėms partijoms įsigyti nekilnojamojo ir kilnojamojo turto. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 51.

²⁰⁰ Kartais, ypač pralaimėjus rinkimus, politinių partijų finansinė padėtis yra tokia prasta, jog jos, idant patenkintų kreditorių reikalavimus, turi parduoti jau turimą turtą. Pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės

abejo, yra įmanoma ir tokia situacija, kai turtas politinėms partijoms atitenka testamentu pagrindu, tačiau vargu ar tai iš esmės pakeistų jų turto apimtį, nebent testatorius būtų itin pasiturintis ir kartu itin dosnus.

Kartais politinių partijų turto gausinimui kelių užkerta teisinis reguliavimas, nepripažįstantis politinėms partijoms teismo ir veiksmo, kitais žodžiais tariant, juridinio asmens statuso (pavyzdžiui, Belgija ir Liuksemburgas²⁰¹). Taip yra *de jure*, o *de facto* minėtų valstybių politinės partijos tokias nuostatas sėkmingai apeina, sukurdamos įvairias ne pelno organizacijas²⁰². Pavyzdžiui, Belgijos krikščioniškosios liaudies partijos (dabar – Krikščionių demokratų ir flamandų partija) statuto 33.4 punkte yra numatyta, jog materialiaja politinės partijos ir jos skyrių veikla rūpinasi ne pelno siekianti organizacija, dėl kurios įkūrimo sprendžia visuotinis politinės partijos narių susirinkimas²⁰³. Panašiai yra ir Liuksemburge: Socialinės krikščionių partijos (CSV) patalpų savininkas yra „CSV-Frëndeskrees – association sans but lucratif“, t. y. ne pelno siekianti organizacija²⁰⁴.

Idant galima būtų identifikuoti, koks turtas nuosavybės teisėmis gali priklausyti politinėms partijoms, pirmiausia būtina nustatyti, koks yra sąvokos „turtas“ turinys. Ekonomikos teorijoje sąvokai „turtas“ suteikiamas toks turinys: turtas yra viskas, kas turi vertę ir yra ekonominio vieneto nuosavybė²⁰⁵. Atsižvelgiant į tai, jog CK „turto“ sąvoka nėra atskleista, civilistika paprastai remiasi ekonomistų arba kituose teisės aktuose pateiktais jo apibrėžimais²⁰⁶. Paprasčiausia „turto“ definicija yra pateikta Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo²⁰⁷ 2 straipsnio 1 dalyje bei Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo²⁰⁸ 2 straipsnio 1 dalyje: turtas – tai materialios, nematerialios ir finansinės vertybės. Taigi tokia turto samprata ir vadovautinasi toliau.

PPĮ 14 straipsnio 1 dalis numato, jog politinės partijos įstatuose (statutuose) numatytiems tikslams įgyvendinti gali turėti trumpalaikio ir ilgalaikio turto. Kas yra

konservatorių partija 1982 m. buvo priversta parduoti pastatą, kuriame buvo įsikūrusi jos centrinė būstinė. SMITH, G. Parteienfinanzierung in Grossbritannien // Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich (red. Th. Tsatsos). Baden Baden, 1992, P. 243.

²⁰¹ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 108.

²⁰² Tarsi netiesiogiai tą patvirtindamas, R. Šimašius teigia, jog ne pelno organizacijų įregistravimas ar kitoks oficialus įforminimas paprastai sietinas su noru veikti kaip vienetui ir turėti galimybę įsigyti turto. ŠIMAŠIUS, R. Ne pelno organizacijos. Prigimtis ir reglamentavimas. Vilnius, 2007, P. 40.

²⁰³ SUETENS, L. P. Parteienfinanzierung in Belgien // Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich (red. Th. Tsatsos). Baden Baden, 1992, P. 34.

²⁰⁴ WIVENES, G. Parteienfinanzierung in Luxembourg // Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich (red. Th. Tsatsos). Baden Baden, 1992, P. 322.

²⁰⁵ DAUDERIS, H. Finansų apskaita: kaip pasirinkti sprendimą. Kaunas, 1993, P. 10.

²⁰⁶ KIRŠIENĖ, J., PAKALNIŠKIS, V., et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 2004, T. I, P. 37.

²⁰⁷ Žin., 1999, Nr. 52-1672 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

²⁰⁸ Žin., 1998, Nr. 54-1492 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

trumpalaikis ir ilgalaikis turtas, numato Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo²⁰⁹ 13 straipsnio 3 ir 4 dalys. Paprastai apibrėžiant, ilgalaikiu laikytinas toks turtas, kuris tarnaus subjekto veikloje ilgiau kaip vienerius metus bei kurio įsigijimo vertė viršija tam tikrą sumą, kuri laikoma mažiausia, reikalinga turtą pripažinti ilgalaikiu. Atitinkamai trumpalaikiu laikytinas toks turtas, kuriam pirmiau pateiktas apibrėžimas netinka.

Taigi, nors paprastai aptariama politinių partijų veikla yra susijusi su nekilnojamuoju turtu (pavyzdžiui, jis yra nuomojamas), tai nereiškia, jog jos negali vykdyti veiklos, kuriai būtų reikalingas kitokio pobūdžio turtas.

Lietuvos įstatymų leidėjas nedetalizuoja, kokiomis sąlygomis politinės partijos turi teisę užsiimti tokia veikla, dėl ko galima daryti išvadą, jog jos tą gali daryti bendrais pagrindais²¹⁰. Tai atveria kelią galimiems piktnaudžiavimams joms suteikta veikimo laisve. Paprasčiausia tokią situaciją iliustruoti pasitelkiant disponavimo nekilnojamuoju turtu atvejus, pavyzdžiui, jo nuomą. Pagal dabartinį teisinį reguliavimą, Lietuvos Respublikoje įregistruotos politinės partijos gali nuomoti joms priklausantį turtą bet kam, o tai reiškia – ir savo ekonominės veiklos partneriams. Tai gali suponuoti įvairias manipuliacijas nustatant nuomos kainą: viena vertus, ją sumažinant, siekiant išvengti iš jos gautų pajamų apmokestinimo, antra vertus, ją padidinant, siekiant legalizuoti neoficialiai gautas pajamas.

Pavyzdžiui, Serbijos įstatymų leidėjas, stengdamasis eliminuoti tokias situacijas, nustatė, jog pajamos, gaunamos iš politinėms partijoms priklausančio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo, negali viršyti 20 proc. visų politinės partijos gautų pajamų²¹¹. Tačiau akivaizdu, jog toks teisinis reguliavimas nėra pajėgus užkirsti kelio prieš tai aptartoms situacijoms. Šiuo požiūriu pažangesnis yra Lenkijos įstatymų leidėjas, įvertinęs tokias perspektyvas ir nuo 2002 m. lapkričio 1 d. uždraudęs

²⁰⁹ Žin., 2001, Nr. 110-3992 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

²¹⁰ Vis dėlto pirminiame PPFĮ projekte toks bandymas identifikuojamas: jo 14 straipsnio 2 dalies formuluotė „politinės partijos gali išnuomoti joms nuosavybės teise priklausantį turtą įstatymų nustatyta tvarka ir pagal nuomos sutartį gautas lėšas naudoti savo veiklai finansuoti“ apibrėžė tokios veiklos formą. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog joje vartojama ne sąvoka „nekilnojamas turtas“, o „turtas“, turėjusi suponuoti, jog politinės partijos galėtų išnuomoti bet ką, t. y. tiek kilnojamąjį, tiek ir nekilnojamąjį turtą. Pažymėtina, jog iš pirmo žvilgsnio susidaro įspūdis, kad pacituota nuostata iš dalies kontrastuoja su to paties projekto 14 straipsnio 1 dalies nuostata, kurioje buvo siūloma nustatyti, kad politinės partijos *inter alia* turi teisę užsiimti kita veikla, iš kurios gautas pelnas gali būti naudojamas tik politinės partijos įstatuose nurodytiems partijoms steigimo tikslams, kadangi pastaroji lyg ir atveria kelią politinėms partijoms užsiimti bet kokia ekonomine veikla, svarbu tik, kad iš jos gaunamos lėšos būtų atitinkamai panaudojamos. Visgi manytina, jog projekto 14 straipsnio 2 dalis laikytina pirmosios dalies patikslinimu, t. y. jos paskirtis – paaiškinti, jog viena iš politinių partijų veiklos formų gali būti ir nuoma. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų, politinių organizacijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą Nr. IXP-3308 // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=228443&p_query=&p_tr2=2> (2009 m. balandžio 4 d.).

²¹¹ Politinių partijų finansavimo įstatymo (*Law on Financing of Political Parties*) // Prieiga per internetą: <http://www.osce.org/documents/fry/2003/07/535_en.pdf> (2009 m. balandžio 30 d.) 5 straipsnio 6 dalis.

Lenkijoje veikiančioms politinėms partijoms nuomoti joms priklausantį nekilnojamąjį turtą²¹²: šiuo metu toks politinių partijų turtas gali būti naudojamas tik jų reikmėms, t. y. būstinėms, deputatų biurams ir pan. Svarstyтина, ar nereikėtų panašaus teisinio reguliavimo nustatyti ir Lietuvoje, nepaisant to, jog paprastai politinių partijų turimas nekilnojamasis turtas pelno neatneša (yra naudojamas tik savo reikmėms) arba jis būna nežymus, ką patvirtina ir Lietuvos pavyzdys²¹³.

Nors PPFĮ 14 straipsnyje toks politinių partijų pajamų šaltinis kaip palūkanos už bankuose laikomus indėlius yra nurodomas kaip atskira jų ekonominės veiklos kategorija, manytina, jog vertėtų remtis prieš tai paminėta „turto“ sąvoka ir šį klausimą nagrinėti kaip politinėms partijoms nuosavybės teisėmis priklausancio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo sudedamąją dalį.

Toks būdas gausinti savo pajamas yra itin populiarus tarp Airijos politinių partijų²¹⁴. Lietuvoje tai taip pat gana dažnai pasitaikantis reiškinys, tačiau jo paplitimą turbūt reiktų aiškinti tuo, jog PPFĮ 7 straipsnio 1 dalis nustato reikalavimą lėšas, skirtas politinei partijai ir politinei kampanijai finansuoti, laikyti Lietuvos Respublikoje registruoto banko sąskaitoje. Taigi Lietuvos atveju yra labiau ryški ne kokybinė (gaunamos pajamos), o kiekybinė (indėlių laikymo bankuose) dimensija²¹⁵.

Be indėlių bankuose, politinių partijų turtą taip pat gali sudaryti jų įsigytos valstybinės obligacijos arba akcijos. Tokia turimo turto investavimo forma yra populiarai tarp Nyderlandų politinių partijų²¹⁶, taip pat kaip vienas iš politinių partijų

²¹² Lenkijos Respublikos Seimo ir Senato rinkimų įstatymas (*Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. „Ordinacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej“*) // Dz. U. 2001/46/499.

²¹³ 2005 m. iš tokio pobūdžio ekonominės veiklos pajamų nurodė gavusios šios politinės partijos: Liberalų ir centro sąjunga (12 404 Lt), Tautos pažangos partija (49 993 Lt), Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga (9 420 Lt); 2006 m.: politinė partija „Lietuvos krikščionys demokratai“ (3 850 Lt), Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga (2 355 Lt), Tautos pažangos partija (38 922 Lt); 2007 m.: politinė partija „Lietuvos krikščionys demokratai“ (5 250 Lt), partija „Tvarka ir teisingumas“ (liberalai demokratai) (16 000 Lt), Tautos pažangos partija (47 535 Lt); 2008 m.: politinė partija „Lietuvos krikščionys demokratai“ (20 000 Lt), Tautos pažangos partija (52 812 Lt); 2009 m.: Tautos pažangos partija (160 084,26 Lt). Žr. 2005–2009 m. metines politinių partijų finansinės veiklos deklaracijas // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrole/>> (2010 m. kovo 10 d.).

²¹⁴ KELLY, J. M. Parteienfinanzierung in Ireland // Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich (red. Th. Tsatsos). Baden Baden, 1992, P. 269.

²¹⁵ Tą patvirtina ir politinių partijų finansinės atskaitomybės dokumentai. Pavyzdžiui, 2008 m. palūkanų už indėlius bankuose nurodė gavusios šios politinės partijos: partija „Tvarka ir teisingumas“ (1 064 Lt), politinė partija „Lietuvos krikščionys demokratai“ (29 Lt), Liberalų ir centro sąjunga (639 Lt), Tautos prisikėlimo partija (39,34 Lt), Naujoji sąjunga (socialliberalai) (22 578 Lt), Lietuvos rusų sąjunga (113 Lt), Lietuvos centro partija (4,66 Lt), Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis (136 Lt), Darbo partija (86 225 Lt), Leiboristų partija (21 Lt); 2009 m.: Darbo partija (8 872 Lt), Liberalų ir centro sąjunga (195 Lt), Krikščionių konservatorių sąjunga (7 Lt), Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis (101 Lt), Lietuvos rusų sąjunga (100 Lt), partija „Tvarka ir teisingumas“ (1 091 Lt), Tautos pažangos partija (32,28 Lt), Naujoji sąjunga (socialliberalai) (13 877 Lt), Tautos prisikėlimo partija (4 356 Lt). Žr. 2008–2009 m. politinių partijų metines finansinės veiklos deklaracijas // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrole/>> (2010 m. kovo 10 d.).

²¹⁶ KOOLE, R. A. Politische Parteien: Die Mitglieder und Geld // Jaarboek Documentatiecentrum Nederlense Politieke Partijen (1981). Groningen, 1982, P. 30. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 52.

savifinansavimo šaltinių nurodoma Lenkijos Respublikos politinių partijų įstatymo²¹⁷ 25 straipsnio 4 dalies 2 punkte.

Nuo turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo neatsiejama sritis yra spekuliacija vertybiniais popieriais, itin propaguojama politinių partijų, veikiančių Portugalijoje, kurioje politinių partijų turto ir jų vykdomos ūkinės veiklos klausimais teisinis reguliavimas „tyli“, taip pat trūksta nuostatų, draudžiančių su politinėmis partijomis susijusiems fondams dalyvauti vertybinių popierių biržos operacijose²¹⁸. Lenkijoje politinės partijos nuėjo dar toliau: anot M. Walecki, viena iš šios valstybės politinių partijų emitavo 3 mln. JAV dolerių vertės vertybinių popierių, kuriuos įsigijo ūkio subjektai²¹⁹.

Tiesą sakant, šiuo klausimu panaši situacija yra ir Lietuvoje: jokio specialaus teisinio reguliavimo juridiniams asmenims, kurių teisinė forma – politinė partija, nėra nustatyta.

2.1.2.3. Pajamos, gaunamos iš kitokios ekonominės veiklos

Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolas yra išaiškinęs, jog konstitucinė politinių partijų steigimo ir veiklos garantija apima ir politinių partijų ekonominės veiklos laisvę²²⁰, tačiau ši politinių partijų veikla yra problematiška jau vien dėl savo pobūdžio. Galima teigti, jog ji balansuoja ant vidinio ir išorinio interesų niveliavimosi ribos – politinės partijos gali naudotis savo politine įtaka tam, kad jų ekonominės veiklos partneriams būtų nustatytas palankesnis teisinis režimas arba jie *ad hoc* gautų didesnę pelną (viešieji pirkimai ir pan.), atitinkamai tikintis, jog jų partnerių paslaugos joms kainuos pigiau arba dalis gauto pelno bus paaukota politinei partijai ar jos rinkimų kampanijai. Taigi čia galima kalbėti apie savifinansavimo (savarankiška politinių partijų ekonominė veikla) ir išorinio privataus finansavimo (politinių partijų ūkinės veiklos partnerių ekonominė veikla) „persidengimą“. Kaip saugiklį tokiose situacijose M. Chmaj siūlo juridiniams asmenims, laimėjusiems viešuosius konkursus ir pan., apskritai uždrausti remti politines partijas²²¹.

Minėtas siūlymas neabejotinai yra prasmingas, deja, Lietuvoje jis nėra įgyvendintas. Apskritai Lietuvos įstatymų leidėjas, be jau minėto PPFĮ 14 straipsnyje nustatyto itin neapibrėžto reikalavimo politinių partijų gautas lėšas naudoti tik jų įstatuose (statutuose) nurodytiems veiklos tikslams realizuoti, galima sakyti,

²¹⁷ Politinių partijų įstatymas (*Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych*) // Dz. U. 1997/98/604.

²¹⁸ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 52.

²¹⁹ WALECKI, M. Dochody polskich partii politycznych – regulacje prawne i praktyka // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 88.

²²⁰ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje Nr. K 25/03 (*Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 grudnia 2004 r. (sygn. akt K 25/03)*) // OTK A 2004/11/116.

²²¹ CHMAJ, M. Nowy system finansowania partii politycznych w Polsce // Przegląd Sejmowy, 2002, Nr. 2(49), P. 12.

nenustato jokių politinių partijų ekonominės veiklos sąlygų ar konkrečių draudimų²²². Toks teisinis reguliavimas, tiksliau – jo nebuvimas, yra kritikuotinas, kadangi, pagal pirmiau paminėtą PPFĮ nuostatą, iš principo nėra svarbu, koku legaliu būdu yra gaunamos lėšos, akcentuojamas tik jų panaudojimo tikslas²²³.

Atsižvelgiant į tai, siūlytina su politinių partijų ekonomine veikla susijusį teisinį reguliavimą formuluoti ne bendrojo leidimo (dispozityviu) metodu (leidžiama viskas, kas nėra draudžiama), o imperatyviu metodu (leidžiama tik tai, kas nurodyta), kuris apskritai yra būdingas viešajai teisei. Šiuo atveju tai, kad ekonominė veikla yra daugiau privatinės teisės dalykas, reikšmės neturi, nes kalbama apie viešosios teisės subjektų (politinių partijų)²²⁴ viešąją ekonominės veiklos kontrolę.

Dera pažymėti, jog iš PPFĮ 18 straipsnio 2 dalies ir PPFĮ 14 straipsnio nuostatų gali susidaryti įspūdis, kad politinių partijų ekonominės veiklos galimybės yra apibrėžtos imperatyviu metodu, t. y. išvardijant visas politinėms partijoms leidžiamas jos rūšis. Vis dėlto manytina, jog Lietuvoje politinių partijų ekonominės veiklos galimybės yra apibrėžtos mišriu metodu, t. y. *expressis verbis* nurodytų leidžiamos ūkinės veiklos rūšių sąrašas nėra baigtinis, taip paliekant politinių partijų nuožiūrai kitų ekonominės veiklos rūšių pasirinkimą.

Tokiame kontekste siūlytina aiškiau apibrėžti, kokių rūšių ekonominę veiklą politinės partijos gali vykdyti²²⁵. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymo²²⁶ 11 straipsnio 2 dalyje asociacijų teisė vykdyti ekonominę veiklą apibrėžta labiau akcentuojant jos pobūdį, o ne iš jos gaunamų pajamų panaudojimo tikslą: asociacija turi teisę vykdyti įstatymų nedraudžiamą ūkinę komercinę veiklą, kuri neprieštarauja jos įstatams bei veiklos tikslams ir reikalinga jos tikslams pasiekti. Toks teisinis reguliavimas suponuoja tai, jog asociacijoms leidžiama vykdyti ribotą ekonominę veiklą. Šiuo požiūriu, lyginant su PPFĮ 14 straipsniu, labiau vykusi yra

²²² Paminėtina, jog viename iš PPFĮ projektų apskritai siūloma uždrausti politinėms partijoms verstis kitokia ekonomine veikla nei leidybos, spaudos ir atributikos platinimas, nuosavybės teisėmis priklausančio turto valdymas, naudojimas ir disponavimas juo, politinių bei kultūrinių renginių (paskaitų, parodų ir kt.) organizavimas. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2A) // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=317586&p_query=&p_tr2=2> (2009 m. kovo 30 d.).

²²³ MASNEVAITĖ, E. Politinių partijų finansavimo modeliai Lietuvos kontekste // Teisė, 2008, Nr. 67, P. 96. Teorijoje yra išskiriami du pagrindiniai principai, pagal kuriuos nustatomos galimos ne pelno organizacijų ūkinės ir komercinės veiklos ribos: pagrindinio ne pelno organizacijos tikslo testas ir gautų lėšų panaudojimo testas. Žr. ŠIMAŠIUS, E. Ne pelno organizacijos. Prigimtis ir reglamentavimas. Vilnius, 2007, P. 52. Tai taip pat yra susiję su specialiuoju politinių partijų teismumu (CK 2.74 straipsnio 2 dalis). Žr. JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimo teisinio reglamentavimo ir praktikos problemos. Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009, P. 35–36.

²²⁴ Tai, kad pastaruoju metu, anot E. Šileikio, yra pastebima tendencija „civilistikuoti“ politinių partijų statusą, taip pat neturi reikšmės. Žr. ŠILEIKIS, E. Politinių partijų teisinio statuso raidos antroji pakopa // Jurisprudencija, 2005, Nr. 64(56), P. 41–49.

²²⁵ Šiame kontekste išimtimi galima laikyti politinių partijų teisę steigti žiniasklaidos priemones.

²²⁶ Žin., 2004, Nr. 25-745 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

PPĮ 14 straipsnio 1 dalies nuostata, įtvirtinanti, jog politinės partijos įstatuose numatytiems tikslams įgyvendinti gali turėti trumpalaikio ir ilgalaikio turto. Tačiau, sprendžiant iš PPĮ 14 straipsnio 3 dalies, numatančios, jog kitus politinių partijų finansavimo šaltinius, lėšų ir turto gavimo, tvarkymo ir panaudojimo apskaitos tvarką nustato kiti teisės aktai, šiuo klausimu PPFĮ yra *lex specialis* PPĮ atžvilgiu.

Ydinga PPFĮ 14 straipsnio formuluotė suponuoja, jog politinės partijos gali verstis visa ekonomine veikla, išskyrus tą, dėl kurios vykdymo draudimas yra nustatytas kituose teisės aktuose. Tai sukelia daug problemų, ypač tais atvejais, kai kiti įstatymai nenustato eksplisicitinio draudimo. Vertinant sistemiškai, reikėtų remtis CK 2.34 straipsnio 2 dalyje pateikta viešųjų juridinių asmenų sąvoka: viešieji juridiniai asmenys yra valstybės ar savivaldybės, jų institucijų arba kitų asmenų, nesiekiančių naudoti sau, įsteigti juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti viešuosius interesus (valstybės ir savivaldybės įmonės, valstybės ir savivaldybės įstaigos, viešosios įstaigos, religinės bendruomenės ir t. t.). CK II-osios knygos „Asmenys“ komentare nurodoma, jog viešasis juridinis asmuo gali turėti ir siekti pelno²²⁷. Tai patvirtina ir Lietuvos teismų praktika²²⁸. Taip pat būtina atkreipti dėmesį į tai, jog formuluotė „nesiekiantys naudoti sau“ nereiškia draudimo viešajam juridiniam asmeniui gauti pelno, ji turi būti suprantama kaip nustatanti, jog tokio juridinio asmens steigėjas negauna iš jo jokios materialios naudos²²⁹. E. Šimašius taip pat nurodo, jog ne pelno organizacijos statusas nereiškia, kad negalima gauti pelno, todėl draudimas arba galėjimas užsiimti ekonomine veikla neišplaukia iš ne pelno organizacijų esmės²³⁰.

Sprendžiant, kokios apimties ekonominė veikla leistina politinėms partijoms, matyt, yra tikslinga vadovautis tokia koncepcija: viešųjų juridinių asmenų dalyvavimas civilinėje apyvartoje yra pagrįstas tik materialiu aprūpinimu pagrindinės veiklos, kurios tikslas yra tenkinti viešuosius interesus, o ne dalyvauti civiliniuose turtiniuose santykiuose²³¹. O tai reiškia, jog politinės partijos ekonominę veiklą turi vykdyti taip, kad nebūtų užgožta jų funkcinė paskirtis, iš ko išplaukia, jog tai turi būti antraeilė veikla, neturinti sisteminio pobūdžio ir vykdoma epizodiškai²³². Galima

²²⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius, 2001, P. 97.

²²⁸ Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-40/2007.

²²⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius, 2001, P. 97.

²³⁰ ŠIMAŠIUS, E. Ne pelno organizacijos. Prigimtis ir reglamentavimas. Vilnius, 2007, P. 51.

²³¹ KIRŠIENĖ, J., PAKALNIŠKIS, V., *et al.* Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 2004, T. I, P. 259.

²³² Pažymėtina, jog tokios pajamos metinėje politinės partijos finansinės veiklos deklaracijoje turi būti nurodomos kartu su politinei kampanijai nepanaudotu ir politinei partijai perduotu lėšų likučiu, taigi, norint sužinoti tikrąjį jų dydį, reikia atlikti tam tikrus matematinius skaičiavimus. Manytina, kad tokios informacijos pateikimo reikalavimas turėtų būti suformuluotas taip, jog asmeniui, kuriam tokio pobūdžio duomenys yra aktualūs, nereikėtų sistemiškai vertinti visos metinės politinės partijos finansinės veiklos

pateikti tokį pavyzdį: politinė partija turi kavinę, kuri iš principo yra skirta jos narių reikmėms, tačiau joje aptarnaujami ir kiti atsitiktinai apsilankę asmenys.

Taip pat siūlytina detalizuoti politinių partijų vertimosi ekonomine veikla formas, *inter alia* kokių rūšių įmones politinės partijos gali steigti²³³. Pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos politinių partijų įstatyme buvo apibrėžta, kad politinės partijos gali steigti kooperatyvus ir dalyvauti bendrovėse (24 str. 2 d.), tačiau vėliau buvo realizuotas politikos atskyrimo nuo ūkio principas ir įvestas absoliutus draudimas politinėms partijoms verstis ūkine veikla²³⁴.

deklaracijos, juolab kad ganėtinai dažnai nepateikiami duomenys, reikalingi tokiam rezultatui gauti, pavyzdžiui, koks yra politinės kampanijos lėšų likutis. Dėl šios priežasties iliustraciniais tikslais toliau bus nurodomos tik tos politinės partijos, kurios 2005–2009 m. gavo būtent aptariamą kategoriją pajamų, nors duomenys kai kuriais atvejais gali būti netikslius dėl metinių politinių partijų finansinės veiklos deklaracijų pildymo trūkumų, be to, nebus nurodomi tie atvejai, kai atitinkamoje metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos eilutėje nurodyti skaičiai yra mažesni už joje nurodomą politinės kampanijos lėšų likutį. 2005 m. tokių pajamų gavusios deklaravo šios politinės partijos: Lietuvos socialdemokratų partija (154 031 Lt), Lietuvių tautininkų sąjunga (26 913,59 Lt), Tėvynės sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai) (15 639 Lt), Liberalų demokratų partija (4 845 Lt), politinė partija „Lietuvos krikščionys demokratai“ (2 551 Lt), Naujoji sąjunga (socialliberalai) (3 000 Lt), Liberalų ir centro sąjunga (157 240 Lt), Lietuvos laisvės sąjunga (50,81 Lt); 2006 m.: Liberalų ir centro sąjunga (379 012 Lt), Tėvynės sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai) (22 013 Lt), Lietuvių tautininkų sąjunga (14 074,52 Lt), Lietuvos laisvės sąjunga (20,06 Lt), politinė partija „Lietuvos krikščionys demokratai“ (3 918 Lt), Lietuvos socialdemokratų partija (576 532 Lt), partija „Tvarka ir teisingumas“ (liberalai demokratai) (430 Lt), Pilietinės demokratijos partija (6 376 Lt), Tautos pažangos partija (172 500 Lt); 2007 m.: Naujoji sąjunga (663 Lt), Lietuvos lenkų rinkimų akcija (32 737,86 Lt), Lietuvos socialdemokratų sąjunga (90 Lt), Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis (39 672 Lt), Tėvynės sąjunga (57 597 Lt), Pilietinės demokratijos partija (12 182 Lt), partija „Tvarka ir teisingumas“ (liberalai demokratai) (96 183 Lt), Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga (737 740,65 Lt), Lietuvos socialdemokratų partija (1 211 188 Lt), Lietuvių tautininkų sąjunga (1 667,22 Lt), politinė partija „Lietuvos krikščionys demokratai“ (84 088 Lt), Lietuvos laisvės sąjunga (42,15 Lt), Krikščionių konservatorių socialinė sąjunga (3 306 Lt); 2008 m.: Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai (137 612 Lt), Pilietinės demokratijos partija (524 Lt), Leiboristų partija (43 758 Lt), Lietuvos laisvės sąjunga (19,87 Lt), Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga (6 853,7 Lt), Lietuvos socialdemokratų partija (360 483 Lt), politinė partija „Lietuvos krikščionys demokratai“ (883 Lt), partija „Tvarka ir teisingumas“ (47 286 Lt), Tėvynės sąjunga (5 881 Lt), Liberalų ir centro sąjunga (110 491 Lt), Darbo partija (43 737 Lt), Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis (16 830 Lt), Lietuvos lenkų rinkimų akcija (6 453 Lt); 2009 m.: Darbo partija (46 422 Lt), Liberalų ir centro sąjunga (7 056 Lt), Lietuvos lenkų rinkimų akcija (48 593 Lt), Lietuvos laisvės sąjunga (13,35 Lt), Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis (46 847 Lt), Lietuvos socialdemokratų partija (286 479 Lt), Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga (509,51 Lt), partija „Tvarka ir teisingumas“ (46 079 Lt), Pilietinės demokratijos partija (678 Lt), Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai (54 505 Lt). Žr. 2005–2009 m. politinių partijų metines finansinės veiklos deklaracijas // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrolę/>> (2010 m. kovo 10 d.). Kaip matyti iš pirmiau pateiktų skaičių, kai kurios politinės partijos gauna nuolatinės ir dargi nemažas pajamas iš kitokios ekonominės veiklos. Taigi Lietuvoje populiariausia ekonominės veiklos rūšis yra „kitokia“ PPFĮ prasme. Antra vertus, gali būti ir taip, jog politinės partijos visas savo pajamas, gaunamas tiek iš ideologijos skleidimo veiklos, tiek iš nuosavybės teisėmis priklausančio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo, tiek ir iš kitokios ekonominės veiklos, paprasčiausiai nurodo vienoje eilutėje.

²³³ CK 110 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog civilinių teisių objektu gali būti įmonė, kaip verslu užsiimančiam (pelno siekiančiam) asmeniui priklausantis turto ir turtinių bei neturtinių teisių, skolų ir kitokių pareigų visuma. Šiuo metu Lietuvoje gali būti steigiamos tokių rūšių įmonės: 1) individualios įmonės; 2) tikrosios ūkinės bendrijos; 3) komandinės (pasitikėjimo) ūkinės bendrijos; 4) akcinės bendrovės, uždarnosios akcinės bendrovės; 5) valstybės įmonės; 6) savivaldybės įmonės; 7) žemės ūkio bendrovės; 8) kooperatinės bendrovės (kooperatyvai). Žr. KIRŠIENĖ, J., PAKALNIŠKIS, V., *et al.* Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 2004, T. I, P. 211.

²³⁴ Lenkijos Respublikos Seimo ir Senato rinkimų įstatymas (*Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. „Ordinacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej“*) // Dz. U. 2001/46/499.

Akivaizdu, jog Lietuvos politinės partijos negali steigti individualių įmonių bei valstybės ar savivaldybės įmonių: pirmuoju atveju steigėju gali būti tik veiksnus fizinis asmuo (Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymo²³⁵ 3 str. 1 d.), antruoju – valstybė ar savivaldybė (Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo²³⁶ 2 str. 1 ir 2 d.). Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas²³⁷ politinėms partijoms *expressis verbis* nedraudžia kurti tiek tikrosios, tiek ir komandinės (pasitikėjimo) ūkinių bendrijų (2 str. 2 d.). Neturėtų kilti abejonių dėl politinių partijų galimybės steigti akcines ir uždarysias akcines bendroves (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo²³⁸ 6 str. 1 d.). Panašu, kad politinės partijos turi teisę steigti ir žemės ūkio bendroves (Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymo²³⁹ 5 str.) bei kooperatines bendroves (kooperatyvus) (Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymo²⁴⁰ 4 str. 1 d.).

Iš principo pirmiau aptarta situacija toleruotina, tačiau siūlytina nustatyti papildomą draudimą, koreliuojantį su PPFĮ 12 straipsnio 1 dalies 2 punktu, *inter alia* nustatančiu, jog aukoti politinėms partijoms turi teisę Lietuvos Respublikoje registruoti privatūs juridiniai asmenys, kurių įstatiniame kapitale nėra valstybės ar savivaldybės kapitalo ir kurių įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalis, suteikianti teisę kontroliuoti juridinio asmens veiklą, priklauso tik šio straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodytiems fiziniams asmenims, Lietuvos Respublikoje įregistruotiems juridiniams asmenims arba NATO ir Europos Sąjungos valstybių narių privatiems juridiniams asmenims, t. y. uždrausti politinėms partijoms dalyvauti juridinių asmenų, kurie nepatenka į šią grupę, veikloje. Toks draudimas būtų racionalus tuo požiūriu, jog juridiniai asmenys, neturintys teisės aukoti politinėms partijoms, negalėtų savo finansinės paramos joms suteikti netiesiogiai, t. y. kartu vykdomos ūkinės veiklos pagalba. Iš pirmiau minėtos PPFĮ nuostatos akivaizdu, jog įstatymų leidėjas yra suinteresuotas, kad tik tam tikra grupė juridinių asmenų galėtų finansiškai remti politines partijas. Tačiau faktiškai teisinis reguliavimas šiuo klausimu nėra nuoseklus. Analogišką išvadą galima daryti ir dėl PPFĮ 12 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatytų ribojimų atitinkamoms fizinių asmenų kategorijoms.

Kalbant apie politinių partijų ekonominės veiklos rūšis, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas spaudos verslui. Pirmiausia dėl to, jog tai paprastai atneša nemažą pelną – su išlyga, jog leidinys bus mažai susijęs su politika, ką iliustruoja rimti britų ir prancūzų dienraščiai „Guardian“, „Observer“, „Le Monde“, „Le

²³⁵ Žin., 2003, Nr. 112-4991 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

²³⁶ Žin., 1994, Nr. 102-2049 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

²³⁷ Žin., 1990, Nr. 31-747 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

²³⁸ Žin., 1994, Nr. 55-1046 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

²³⁹ Žin., 1991, Nr. 13-328 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

²⁴⁰ Žin., 1993, Nr. 20-488 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

Figaro²⁴¹. Antra, tai yra susiję su viešosios nuomonės formavimu, taigi atveria kelia įvairioms manipuliacijoms informacija. Tačiau vėlgi tai daugiau susiję su rinkimų kampanijomis ir jų metu naudojamomis viešųjų ryšių technologijomis. Trečia, tai yra galimybė gauti lėšas iš savo narių ir simpatikų netiesiogiai. Pavyzdžiui, taip elgiasi Ukrainos socialistų partija, skatinanti savo narius ir simpatikus prenumeruoti jos leidžiamus laikraščius²⁴². Ketvirta, kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, Italijoje) tai yra pagrindas gauti atitinkamą valstybės paramą²⁴³.

Lietuvoje tokia politinių partijų ekonominės veiklos forma yra legalizuota – PPI 18 straipsnio 2 dalis įtvirtina politinių partijų teisę steigti visuomenės informavimo priemones ir jomis naudotis²⁴⁴. Būtina atkreipti dėmesį į tai, jog, pagal Konstitucijos 44 straipsnio 2 dalį, šią teisę politinės partijos turi realizuoti tokiu būdu, kad nebūtų monopolizuotos žiniasklaidos priemonės²⁴⁵.

Vis tik Lietuvoje ši politinių partijų ekonominės veiklos rūšis nėra populiarė. Kaip matyti iš Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai pateiktų duomenų apie žiniasklaidos priemonių savininkus 2009 m.²⁴⁶, tik Lietuvos socialdemokratų partija vykdo tokio pobūdžio ekonominę veiklą, be to, neintensyviai (jai priklauso 0,15 proc. laikraščio „Lietuvos žinios“ akcijų)²⁴⁷. 2007 m. UAB „Lietuvos aidas“ akcijų nurodė turinti politinė partija „Tėvynės sąjunga“²⁴⁸.

²⁴¹ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 67. Vis dėlto tai nebūtinai yra pelninga. Pavyzdžiui, Vokietijos socialdemokratų partijos leidžiamas laikraštis „Vorwärts“ yra nuostolingas ir politinė partija turi padengti atsiradusį deficitą.

²⁴² IKSTENS, J., PINTO-DUSCHINSKY, M., *et al.* Political Finance in Central Eastern Europe: An Interim Report // Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft, 2002, Nr. 1(31), P. 29.

²⁴³ Šioje valstybėje nustatytas teisinis reguliavimas numato valstybinę paramą politinių partijų valdomoms radijo stotims ir laikraščiams. Pavyzdžiui, 1996 m. su *Partito democratico della sinistra* susijęs laikraštis „L' Unità“ gavo maždaug 10 mln. eurų subsidiją. Žinoma, jai gauti yra nustatytos atitinkamos sąlygos: politinė partija turi turėti mažiausiai du parlamento narius arba vieną parlamento narį ir vieną Europos Parlamento narį. Žr. VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 146.

²⁴⁴ Tokiame kontekste kiek miglotai atrodo Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo (Žin., 1996, Nr. 71-1706 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 22 straipsnio 6 dalies nuostata, jog valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos (išskyrus mokslo ir mokymo įstaigas), bankai, politinės partijos negali būti viešosios informacijos rengėjais ir (ar) jų dalyviais, bet gali leisti neperiodinius informacinio pobūdžio leidinius, turėti žiniasklaidos priemones, skirtas informuoti visuomenę apie savo veiklą, jeigu įstatymų nenustatyta kitaip. Iš šios nuostatos formuluotės darytina išvada, jog PPI yra *lex specialis* šio įstatymo atžvilgiu.

²⁴⁵ Šią Konstitucijos nuostatą E. Šileikis aiškina taip: „Konstitucijos 44 str. 2 d. draudžia tik vieną politinių partijų ir masinės informacijos priemonių sąveikos būseną: pirmųjų monopolį antrosioms. Kibernetine prasme politinės partijos, kaip subsistema, negali užvaldyti kitos sistemos – masinės informacijos priemonių sistemos.“ Jis taip pat pabrėžia, jog Konstitucijos leidėjas yra nenuoseklus, kadangi masinės informacijos priemonėms nedraudžiama monopolizuoti politinių partijų. Žr. ŠILEIKIS, E. Politinių partijų institucionalizavimas. Vilnius, 1997, P. 161.

²⁴⁶ Duomenys apie žiniasklaidos priemonių savininkus (2009 m.) // Prieiga per internetą: <<http://www.muza.lt/index.php?456020371>> (2010 m. sausio 31 d.). Pažymėtina, kad 2008 m. šiai politinei partijai priklausė didesnė laikraščio „Lietuvos žinios“ akcijų dalis (0,29 proc.). Žr. Duomenis apie žiniasklaidos priemonių savininkus (2008 m.) // Prieiga per internetą: <<http://www.muza.lt/index.php?456020371>> (2009 m. kovo 21 d.).

²⁴⁷ Formaliai čia neturėtų būti aptarti tie atvejai, kai žiniasklaidos priemonė ar jos dalis priklauso politinės partijos nariui (tą suponuoja PPI 20 straipsnis, politinę partiją apibrėžiantis kaip ribotos civilinės

Paminėtina, jog EBTT 2009 m. spalio 6 d. priėmė sprendimą byloje *SPÖ Landesorganisation Kärnten v Finanzamt Klagenfurt (C-267/08)*²⁴⁹, kuriame nurodė, jog 1977 m. gegužės 17 d. Šeštosios Tarybos direktyvos 77/388/EEB dėl valstybių narių apyvartos mokesčių įstatymų derinimo – Bendra pridėtinės vertės mokesčio sistema: vienodas vertinimo pagrindas (toliau – ir Šeštoji PVM direktyva) 4 straipsnio 2 dalies pirmasis sakinytis turi būti aiškinamas taip, kad išorinės reklamos veikla, kurią vykdo valstybės narės politinės partijos organizacija, neturi būti laikoma ekonomine veikla²⁵⁰. Tačiau šis atvejis yra įdomus kitais aspektais. Pirmiausia dėl to, jog buvo identifikuota, kad išorinės politinės reklamos veiklą faktiškai vykdė ne politinės partijos regioninė organizacija, turinti savarankiško juridinio asmens statusą, o pati politinė partija, prisidengdama ja. Antra, buvo vykdoma veikla, nešanti materialų (pajamos) ir nematerialų (politinės partijos propagavimas) pelną. Trečia, ši situacija yra akivaizdus pavyzdys, kaip su politinėmis partijomis susijusių organizacijų (angl. *third parties*²⁵¹) pagalba galima išvengti nustatytų politinių partijų finansavimo

atsakomybės juridinį asmenį), tačiau tokie atvejai verti dėmesio dėl praktinių sumetimų. Pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos pateikiamus duomenis, (Duomenys apie žiniasklaidos priemonių savininkus (2008 m.) // Prieiga per internetą: <<http://www.muza.lt/index.php?456020371>> (2009 m. kovo 21 d.)), V. Karbauskii, kuris yra Naujosios sąjungos (socialliberalų) narys, priklauso 50 proc. laikraščio „Tauragiškių balsas“ akcijų. Pagal analogiškus 2009 m. duomenis (Duomenys apie žiniasklaidos priemonių savininkus (2009 m.) // Prieiga per internetą: <<http://www.muza.lt/index.php?456020371>> (2010 m. sausio 31 d.)), konservatoriui M. Adomėnui priklauso 33,3 proc. interneto dienraščio www.politika.lt akcijų.

²⁴⁸ Žr. 2007 m. politinės partijos „Tėvynės sąjunga“ finansinės veiklos deklaraciją // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrolė/2007-finansine-veikla.html>> (2009 m. kovo 31 d.).

²⁴⁹ OL 2009, C282/12.

²⁵⁰ *SPÖ Landesorganisation Kärnten* yra Austrijos socialdemokratų partijos regioninė organizacija, turinti juridinio asmens statusą ir 1988–2004 m. vykdžiusi tam tikrą veiklą jai pavaldžių regioninių ir vietos organizacijų atžvilgiu viešųjų ryšių, reklamos ir informacijos srityse, kuri kvalifikuojama kaip „išorinė reklama“. Be kita ko, ji nupirko reklaminę medžiagą prieš rinkimus, kurią, išrašiusi sąskaitas faktūras, paskirstė įvairioms regioninėms ir vietos organizacijoms pagal poreikius, ir kiekvienais metais organizuodavo *SPÖ* pokylį. *SPÖ Landesorganisation Kärnten* pajamos buvo gaunamos iš esmės pateikiant sąskaitas faktūras už paslaugas regioninėms ir vietos organizacijoms bei iš bilietų į *SPÖ* pokylį pardavimo. Tačiau tik maža *SPÖ Landesorganisation Kärnten* išlaidų dalis buvo nurodoma pavaldžioms organizacijoms pateiktose sąskaitose faktūrose. Pastarosios prisidėdavo prie *SPÖ Landesorganisation Kärnten* išlaidų tiek, kiek galėjo – nes nėra nustatytų taisyklių, kurių reikia laikytis – tai įpareigojo *SPÖ Landesorganisation Kärnten* pačią padengti didžiąją išlaidų, susijusių su aptariama reklamos veikla, dalį. Atsiradę nuostoliai galėjo būti padengti iš valstybės subsidijų, narių įnašų, jų įmokų ir aukų pinigų. Nors nagrinėjamoje byloje iš esmės buvo vertinama minėta *SPÖ Landesorganisation Kärnten* veikla jos apmokestinimo pridėtinės vertės mokesčiu požiūriu, nagrinėjamos temos kontekste yra svarbu tai, dėl kokių priežasčių EBTT pirmiau aprašytos veiklos (išorinė reklamos veikla, vykdoma valstybės narės politinės partijos organizacijos) nelaikė ekonomine veikla. EBTT nurodė, kad nagrinėjama veikla yra sudaryta iš reklamos sandorių ir kad šiuo atveju ji neleidžia gauti nuolatinių pajamų. Teismas pažymėjo, jog *SPÖ*, siekdama užtikrinti veiklos tęstinumą, yra finansuojama iš valstybės subsidijų pagal Austrijos nacionalinį politinių partijų finansavimo įstatymą, iš įvairių aukų ir šios partijos narių įnašų. EBTT vertino, kad vienintelės nuolatinių pajamų yra gaunamos iš valstybės finansavimo ir šios partijos narių įnašų, ir kad būtent jos yra skirtos nuostoliams, gautiems vykdant aptariamą veiklą, padengti. Teismas nurodė, jog šitaip *SPÖ* vykdo komunikacijos veiklą, siekdama savo politinių tikslų ir skleisdama savo, kaip politinės organizacijos, idėjas. EBTT laikėsi pozicijos, kad *SPÖ* veikla būtų per tarpininkę *SPÖ Landesorganisation Kärnten* padeda formuoti politinę valią, siekdama dalyvauti įgyvendinant politinę valdžią, tačiau, vykdydama šią veiklą, *SPÖ* nedalyvauja jokiaje rinkoje, dėl ko minėta veikla neturėtų būti laikoma ekonomine veikla Šeštosios PVM direktyvos 4 straipsnio 1 ir 2 dalių prasme.

²⁵¹ Europos Tarybos dokumentuose sąvoka „*third parties*“ apibrėžiama taip: visi vienetai, kurie yra tiesiogiai ar netiesiogiai susiję su politine partija ar kitaip yra jos kontroliuojami. Žr. Europos Tarybos

draudimų. Ketvirta, vertinant minėtą atvejį Lietuvoje nustatyto teisinio reguliavimo kontekste, kultų nemažai problemų dėl tokios veiklos rezultato pripažinimo politine reklama, nes jis iš dalies (atlygintinumo požiūriu) neatitinka PPFĮ 2 straipsnio 10 dalyje pateikto politinės reklamos apibrėžimo.

2.2. SKIRSNIS. IŠORINIS PRIVATUS FINANSAVIMAS

Politinės partijos yra finansiniai hibridai²⁵², nes, neįstengdamos padengti išlaidų, reikalingų normaliam jų funkcionavimui, iš savifinansavimo šaltinių, jos ieško papildomų finansinių resursų išorėje. Tokiais išoriniais finansiniais šaltiniais laikytinos visos lėšos, surenkamos už politinės partijos ribų, t. y. ne iš jos narių, taip pat įvairios tiesioginės išmokos iš valstybės biudžeto bei kitokios valstybinės paramos politinėms partijoms formos, kurios dažniausiai turi netiesioginį pobūdį, tačiau akivaizdu, kad pastarieji politinių partijų finansavimo šaltiniai nėra privatūs, dėl ko bus nagrinėjami kitame šio darbo skirsnyje.

Išorinis privatus politinių partijų finansavimas sulaukia daugiausia neigiamų reakcijų ir komentarų, kadangi natūraliai kyla klausimas – kas, kam ir už ką yra

Ministrų Komiteto 2003 m. balandžio 8 d. rekomendacija valstybėms narėms Nr. Rec(2003)4 „Dėl bendrųjų taisyklių prieš korupciją politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo srityje“ (*Recommendation No. Rec(2003)4 of the Committee of Ministers to Member States on Common Rules Against Corruption in the Funding of Political Parties and Electoral Campaigns* // Prieiga per internetą: <<https://wed.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2183&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>> (2009 m. liepos 10 d.)) 6 straipsnį. Pažymėtina, jog tokiems subjektams Lietuvoje jokie netiesioginio politinių partijų ir/ar politinių kampanijų finansavimo ribojimai nėra taikomi: jiems nenumatyti jokie limitai, jie neturi pareigos teikti finansines ataskaitas ir pan., nes teisės aktai, reglamentuojantys pirmiau minėtus klausimus, apie *third parties* paprasčiausiai neužsimena. Pavyzdžiui, PPFĮ 3 straipsnis tokio subjekto neįvardija kaip politinės kampanijos dalyvio. Taigi tai yra puikus būdas apeiti finansavimo ribojimus, nustatytus politinėms partijoms ir kitiems savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams. Sunku įvertinti dabartinį tokios schemos mastą Lietuvoje, tačiau neabejotina, kad tuo yra naudojama. Į tai dėmesį atkreipė ir GRECO ekspertai: buvo pateikta rekomendacija nustatyti teisinį reguliavimą, kuris apimtų ir šių subjektų veiklą. Žr. GRECO Lietuvos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Lithuania „Transparency of Party Funding“*) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)10_Lithuania_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)10_Lithuania_Two_EN.pdf)> (2010 m. vasario 23 d.). Paminėtina, kad Vokietijoje GRECO ekspertai identifikavo kitokio pobūdžio problemą – *Wählervereinigungen*, t. y. rinkėjų asociacijas, kurios pastaruoju metu varžosi su politinėmis partijomis ir kelia kandidatus rinkimuose. Šiuo metu situacija yra tokia, kad teisinis reguliavimas, nustatytas Politinių partijų įstatyme, yra dviprasmis, t. y., juo remiantis, arba rinkėjų asociacijos teikia metines finansines deklaracijas ir gali pretenduoti į viešąją paramą, arba jos tokių finansinės atskaitomybės dokumentų neteikia ir jų veikla nepatenka į minėto įstatymo reguliavimo sritį. Dėl to iš esmės sprendžia valstybinės institucijos, taigi kiekvieną kartą yra sprendžiama individualiai ir jokių konkrečių kriterijų, kurie padėtų orientuotis priimanant atitinkamą sprendimą, nėra nustatyta. GRECO ekspertai tai įvertino kaip kliūtį užtikrinant rinkimų kampanijų finansavimo viešumą ir rekomendavo rinkėjų asociacijoms, kiek tai yra susiję su jų finansavimo skaidrumu, taikyti tokias pačias taisykles kaip ir politinėms partijoms. Žr. GRECO Vokietijos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Germany „Transparency of Party Funding“*) // <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2009\)3_Germany_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2009)3_Germany_Two_EN.pdf)> (2010 m. kovo 8 d.).

²⁵² WILLIAMS, R. Aspects of Party Finance and Political Corruption // Party Finance and Political Corruption (ed. Robert Williams). London, 2000, P. 6.

skolingas²⁵³? Pasak D. Pelenio, turtingi politinių partijų rėmėjai, teikdami finansinę paramą, padaro jas priklausomas nuo savo interesų, todėl politinės partijos valdžios padidėjimas tampa tik fikcija, kadangi ta valdžia persikelia už politinės sistemos ribų į rėmėjų „sistemą“²⁵⁴. H. E. Alexander bei R. Shiratori taip pat pažymi, jog „vargingų kandidatų/vargingų politinių partijų“ (angl. „needy candidates/needy parties“) ir „godžių aukotojų“ (angl. „greedy contributors“) santykis gali suponuoti, jog pastarieji darys spaudimą pirmiesiems, taip įgydami per didelę įtaką jų atžvilgiu²⁵⁵. Jiems pritaria ir E. Šileikis, teigdamas, jog politinių partijų ištekčiai – tai potenciali galimybė konvertuoti pinigus į politiką ir atvirkščiai, t. y. terpė savanaudiškai ar nedemokratiškai nusiteikusioms pramoninėms–finansinėms grupuotėms (ar užsienio valstybių organizacijoms) daryti įtaką politinėms partijoms ir kartu rinkimų baigčiai²⁵⁶. Tuo pačiu kyla ir reali grėsmė, jog paprastas rinkėjas, manydamas, kad politika yra orientuota tik į „stambų“ interesą, apskritai atsisakys dalyvauti politiniame valstybės gyvenime, *inter alia* balsuoti rinkimuose. Taigi tokios realijos negatyviai veikia partinės sistemos legitimumą, rinkimų proceso sąžiningumą ir elektorato dalyvavimą jame.

Antra vertus, nereikia pamiršti, jog priklausomybė yra abipusė, t. y. rėmėjai taip pat priklauso nuo politinių partijų malonės, ypač tokiais klausimais kaip licencijos, koncesijos, viešieji pirkimai ar netgi reikalingos informacijos nutekinimas²⁵⁷.

Pavyzdžiui, 1990 m. pradžios Italijoje buvo pastebėta praraja tarp jos modernios ekonomikos ir „vis labiau antikinės“ valstybės, kuri buvo aiškinama tuo, kad stambios kompanijos, privilegijuotai „draugaudamos“ su valstybe, jautėsi saugios, dėl ko saugios jautėsi ir stabilią nišą politinėje struktūroje turinčios politinės

²⁵³ Kaip pavyzdį galima pateikti Jungtinės Karalystės 1997 m. patirtį, t. y. taip vadinamąją „Formula 1“ aferą, kurios esmė buvo tokia, jog vyriausybė darė spaudimą, kad *Formula 1* lenktynių transliacijos metu būtų reklamuojami tabako gaminiai. Taip atsitiko po to, kai Leiboristų partija gavo 1 mln. svarų sterlingų auką iš asmens, kuriam toks sprendimas buvo reikalingas. Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M. Rola pieniędzy politycznych // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 14.

²⁵⁴ PELENIS, D. Politinių partijų finansavimas: užsienio šalių patirtis ir Lietuvos perspektyvos // Justitia, 1998, Nr. 6, P. 27.

²⁵⁵ ALEXANDER, H. E., SHIRATORI, R. Introduction // Comparative Political Finance Among the Democracies (ed. H. E. Alexander, R. Shiratori). Boulder, 1994, P. 2.

²⁵⁶ ŠILEIKIS, E. Politinių partijų institucionalizavimas. Vilnius, 1997, P. 149.

²⁵⁷ Pavyzdys iš Lenkijos politinio gyvenimo. Lenkijos bankai *Pekao SA*, *BGŻ* ir *Bank Handlowy* prarado dideles pinigų sumas, kadangi suteikė kreditus verslininkui K. Grabek, kuris iš esmės jų negrąžindavo. Įdomiausia yra tai, jog bankai minėtus kreditus suteikdavo netgi tuomet, kai už kreditavimą atsakingų bankų darbuotojų išvada būdavo neigiama. Teisme situaciją paaiškino vienas iš buvusių *BGŻ* darbuotojų. Anot jo, „paprasčiausiai buvo telefono skambutis „iš viršaus“, kad toks kreditas būtų suteiktas. Didžioji dalis sprendimų buvo politiniai sprendimai. Atsisakymas reiškė atleidimą, pašalinimą iš pareigų. Egzistavo spaudimas tų asmenų, nuo kurių buvau priklausomas ir su kuriais buvau susijęs politiškai, taip pat spaudimas iš *BGŻ* centro ir vaivadijos valdžios, taigi suteikdavau tuos kreditus, nors nebuvau įsitikinęs jų ekonominiu tikslingumu. Kaip pavyzdį galiu nurodyti pono K. Grabek kreditavimą.“ Žr. plačiau http://new-arch.rp.pl/artykul/261955_Banki_utozione_w_zelatynie.html (2009 m. gegužės 22 d.).

partijos. Čia, be kita ko, turima omenyje vadinamoji *Enimont* afera, atskleidusi Italijos korupcijos lygį ir struktūrą, kai valstybinė įmonė *Eni*, valdanti 40 proc. *Enimont* akcijų, iš kitos *Enimont* akcininkės, privačios kompanijos *Montedison*, už fantastinę sumą nupirko jos turimas akcijas – irgi 40 proc. Kaip paaiškėjo *Montedison* tarpininko S. Cusani teismo proceso metu, ši kompanija kyšininkavimo forma, *inter alia* papirkdama *Eni* ir Italijos vyriausybę, idant *Enimont* būtų nacionalizuota už nenormalią kainą, buvo išleidusi maždaug 100 mln. JAV dolerių: pavyzdžiui, apie 50 mln. JAV dolerių teko socialistams²⁵⁸, virš 25 mln. JAV dolerių – krikščionims demokratams²⁵⁹. Šioje valstybėje taip pat gana paplitusi praktika už paskyrimą į valstybės valdomos įmonės vadovus ar pan. atsidėkoti dosnionimis aukomis atitinkamai politinei partijai, kitais žodžiais tariant, taip *post factum* už valstybines lėšas yra „atsilyginama“ už atitinkamas pareigas²⁶⁰.

Arba kita ganėtinai paradoksali situacija: „žaliųjų“ organizacija, be kitų, remia ir tą politinę partiją, kuri skatina kirsti miškus ir statyti prekybos centrus, kadangi „dėl viso pikto“ nori apsidrausti²⁶¹. Tai ne tik atskleidžia absoliutų politinės partijos rėmėjo identifikacijos su jos politine programa nebuvimą²⁶², bet ir didina politines išlaidas.

Vis dėlto yra ir tokių nuomonių, jog išorinė finansinė parama politinėms partijoms turi būti ne tik leidžiama, bet netgi skatinama – kaip savanoriško

²⁵⁸ Pažymėtina, jog po to, kai ši afera buvo atskleista ir tokio pobūdžio finansavimas buvo nutrauktas, ši politinė partija sukaupe apie 10 mln. eurų skolos ir per metus iširo. Žr. VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. *Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander* (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 136, P. 142.

²⁵⁹ Plačiau žr. COLAZINGARI, S., ROSE-ACKERMAN, S. *Corruption in a Paternalistic Democracy: Lessons from Italy for Latin America // Political Science Quarterly*, Nr. 3(113), 1998, P. 447–470.

²⁶⁰ Žr. VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. *Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander* (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 136, P. 141.

²⁶¹ Visiškai „šviežias“ pavyzdys iš Lietuvos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo padangės: jau ganėtinai seniai vykstant diskusijoms dėl to, ar yra reikalinga valstybei reguliuoti vaistų kainas, farmacininkai didelėmis sumomis parėmė tiek valdančiuosius, tiek ir opoziciją, pavyzdžiui, UAB „Nemuno vaistinė“, valdanti vieną didžiausių vaistinių prekybos tinklų „Camellia“, Tėvynės sąjungai–Lietuvos krikščionims demokratams 2009 m. paaukojo maksimalią sumą – 39 tūkst. Lt, tokią pačią sumą ji skyrė ir partijai „Tvarka ir teisingumas“, o socialdemokratams parėmė kiek kuklesne, t. y. 35 tūkst. Lt auka. Kaip nurodė minėtos UAB generalinė direktorė, tai yra „jų indėlis į demokratijos ugdymą“. Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis buvo dosniai finansuojamas UAB „Tamro“, stambaus vaistų ir medicininės paskirties prekių didmenininko, ir su juo susijusių vaistinių lėšomis – šiai politinei partijai buvo paaukota per 100 tūkst. Lt. Sunku pasakyti, ar tai tėra sutapimas, tačiau, Seime svarstant atitinkamas Farmacijos įstatymo pataisas, minėtos politinės partijos atstovai ragino atsisakyti vaistų kainų reguliavimo. Žr. *Lrytas.lt* – 2010 m. kovo 8 d. T. Ignatavičius. Mūšis dėl vaistų kainų papildė partijų kasas // Prieiga per internetą: <www.lrytas.lt/print.asp?data=20100308&k=lr&id=akt08_a1100308> (2010 m. kovo 8 d.).

²⁶² Vis dėlto politiniai skirtumai tarp politinių partijų ir kandidatų suponuoja diferencijuotą jų patrauklumą ne tik rinkėjams, bet ir sponsoriams. Labai tikėtina, jog politikas, ieškantis finansavimo šaltinių, atkreips dėmesį į tuos, kurie parems jo rinkimų kampaniją, nei į tuos, kurie tik atiduos savo balsą už jį, tačiau, kol tam būdingas masinis pobūdis, nerimauti nereikėtų. Visai kitaip reiktų vertinti situaciją, kai dosnus aukotojas siekia papildomų tikslų, t. y. nori propaguoti specifinius savo interesus. Tačiau čia reikia atkreipti dėmesį ir į tai, jog dažniausiai stambiausi aukotojai būna tie subjektai, kurie netgi neturi rinkimų teisės, t. y. įmonės, profesinės sąjungos ir pan.

socialinio–politinio įsipareigojimo ženklas, kadangi finansinė ar kitokia parama politinėms partijoms – tai individo teisės laisvai dalyvauti politinės partijos veikloje elementas²⁶³. Nepaisant pirmiau nurodytų grėsmių, laikytinasi pastarojo požiūrio, nes: 1) politinės partijos turi gyvuoti pirmiausia savo narių ir simpatikų dėka; 2) asmenys neturi pareigos dalyvauti politinių partijų veikloje (Konstitucijos 35 straipsnio 2 dalis)²⁶⁴, tačiau tai neatima iš jų teisės remti ne tik balsuojant per rinkimus, bet ir finansine prasme vienos ar kitos politinės jėgos pasirinktą veiklos kryptį²⁶⁵; 3) ryškėjant politinių partijų nario mokesčių surinkimo mažėjimo tendencijoms, jos prarastų vieną iš pagrindinių savo pajamų šaltinių, o valstybinis finansavimas negali padengti visų politinių partijų veiklos išlaidų, pagaliau to ir nereikia, nes politinės partijos – visuomeniniai susivienijimai, o ne valstybinės institucijos. Be to, kaip pastebi kai kurie autoriai²⁶⁶, faktinis tokių lėšų panaudojimas ne visada sutampa su jų aukotojo intencijomis.

Galiausiai, vertinant iš praktinės pusės, kaip rodo žemiau pateikti pavyzdžiai, politikos ir verslo santykis yra pernelyg glaudus, kad jį būtų galima sunaikinti teisiniais draudimais. Taip galima iššaukti netgi priešingą efektą, vedantį į dar didesnę politikos finansavimo patologizaciją (tai, jog toks draudimas gali būti kontraproduktyvus, nes gali suvaržyti politinių partijų diversifikaciją arba paskatinti aukojimą „po stalu“, pabrėžė ir *Transparency International*²⁶⁷), nes pati politika yra

²⁶³ VON ALEMANN, U. Party Finance, Party Donations and Corruption: The German Case // Prieiga per internetą: <http://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/politik/Mitarbeiter/Alemann/aufsatz/01_alemann_party-finance-n-corrupt-exchange.pdf> (2007 m. rugsėjo 2 d.).

²⁶⁴ Galima išvesti negatyvią paralelę su tarybinių metų koncepcija. Pavyzdžiui, 1940 m. rugpjūčio 25 d. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Konstitucijos 98 straipsnyje narystė Visasąjunginėje Komunistų Partijoje buvo apibrėžiama vartojant žodį „jungiasi“, kas juridinės technikos požiūriu reiškia ne tik teisę, bet ir pareigą. 1940 m. rugpjūčio 25 d. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Konstitucija // VALANČIUS, K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. Vilnius, 2001, P. 61–73.

²⁶⁵ Piliečių ir kitų asmenų, turinčių aktyviąją rinkimų teisę, aukos laikytinos lygiareikišmiu balsavimui būdu remti politinį elitą. Tokios pozicijos laikosi ir R. A. Dahl, kuris teigia, jog turtingoje visuomenėje pinigus galima priskirti dalyvavimo viešajame gyvenime būdams ir šaltiniams. Panašią nuomonę yra išsakęs ir K.-H. Nassmacher. Anot jo, bendrasis didžiosios dalies visuomenės demokratinio dalyvavimo principas turi būti kontekstualizuotas pripažįstant tokio dalyvavimo apimtį ir intensyvumą: skirtingos jo formos gali būti matomos kaip kontinuumas, kuris prasideda balsavimu ir baigiasi tais asmenimis, kurie teikia prioritetą dalyvavimui teikiant finansinę paramą. Tą ganėtinai paprasta paaiškinti: kartu su mažėjančiu ideologiniu angažuotumu pagrindine politinių partijų lenktyniavimo nauda tampa jų gaji ir nuolatinė demokratizacija; tai yra bendras gėris, kurio piliečiai nesuvokia kaip individualios naudos, dėl ko jie neskuba tapti politinių partijų nariais ar finansiniais rėmėjais. Vidutinis pilietis jau yra įpratęs prie minties, jog demokratija ir partinė konkurencija yra nemokamos vertybės, kitaip sakant, už jas moka mokesčių mokėtojai. Ir tai yra tiesa, ypač tose valstybėse, kuriose politinės partijos ir/ar rinkimų kampanijos tiesiogiai finansuojamos iš valstybės biudžeto. Žr. DAHL, R. A. Who Governs? Democracy and Power in an American City. New Haven, 1961, P. 226; NASSMACHER, K.-H. Introduction: Political Parties, Funding and Democracy // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström), Stockholm, 2003, P. 6.

²⁶⁶ Pavyzdžiui, BURNELL, P. Introduction: Money and Politics in Emerging Democracies // Funding Democratization (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick, 2007, P. 13.

²⁶⁷ Žr. *Transparency International* – Standarts on Political Funding and Favours No. 01/2005 // Prieiga per internetą: <http://www.transparency.org/publications/publications/policy_positions/ti_pp_pol_funding> (2010 m. kovo 13 d.).

stambus verslas, tapęs milžiniška industrija²⁶⁸. Pažymėtina, jog absoliuti politinių partijų išorinio privataus finansavimo – tiek legalizuoto, tiek delegizuoto – kontrolė niekada nebus pasiekta. Taigi nagrinėjamu atveju reikia akcentuoti ne jos absoliutumą, o santykinį efektyvumą, kurį didesne apimtimi garantuoja politinių partijų išorinio privataus finansavimo juridinių asmenų lėšomis legalizavimas. Tai pagrindžianti schema yra ganėtinai paprasta: legalizavimo atveju yra paviešinama bent dalis subjektų, finansiškai remiančių politines partijas²⁶⁹. Todėl, nors draudimas juridiniams asmenims aukoti politinėms partijoms Lietuvoje ir būtų konstituciškai pagrįstas (juridiniai asmenys negali būti politinių partijų nariai, taip pat neturi nei aktyviosios, nei pasyviosios rinkimų teisės), tokio draudimo nustatymas vargu ar yra tikslingas, nes juo gali būti pasiektas priešingas laukiamam rezultatas: didžioji išorinio privataus politinių partijų finansavimo dalis paprasčiausiai galėtų transformuotis į latentinę.

2.2.1. Istorinis aspektas: savifinansavimo ir išorinio privataus finansavimo atribojimo problematika

Kaip jau buvo minėta, politinės partijos nepajėgia savarankiškai finansuoti savo veiklos, todėl yra priverstos papildomo finansavimo ieškoti už savo ribų, t. y. kreiptis į simpatikus bei kitus asmenis, kurie nėra jų nariai, ypač tuo atveju, jeigu atitinkamos finansinės paramos joms nesuteikia valstybė. Dažnai pasitaiko, jog asmenys ir organizacijos patys siūlo savo finansinę pagalbą politinėms partijoms: nesavanaudiškai (retai) arba mainais į apibrėžtas prievoles tuo atveju, jeigu politinė partija laimi rinkimus (dažnai). Rėmėjų lūkesčiai politinių partijų atžvilgiu paprastai būna orientuoti į tai, jog jų veiklai bus sukurtas palankesnis teisinis režimas. Tai suponuoja politinių partijų priklausomybę nuo tokių asmenų. Taigi kai kurios asmenų grupės visiškai neatsitiktinai savo viltis sieja su atitinkamomis politinėmis partijomis ir jas remia (grįžtamasis priklausomybės ryšys). Kitais žodžiais tariant, politika yra traktuojama kaip ir bet kuris kitas interesas, į kurį yra investuojama, jeigu iš to galima uždirbti, o politikai tokiu atveju tiesiog susilaiko nuo veiksmų, kurie galėtų būti žalingi aukotojams. Antra vertus, nesant tokios finansinės paramos, platesnio

²⁶⁸ ALEXANDER, H. E. *Financing Politics: Money, Elections, and Political Reform*. Washington, 1992, P. 78.

²⁶⁹ Kaip nurodo H. E. Alexander, tai yra įmanoma pasiekti – tiesiog reikia nustatyti tokį teisinį reguliavimą, tarp kurio tikslų būtų galima identifikuoti siekį sukurti: a) sistemą, kuri leistų arba parūpintų pakankamai pinigų energingoms ir konkurencingoms rinkimų kampanijoms; b) sistemą, kuri užtikrintų galimybę visiems piliečiams dalyvauti lygiomis teisėmis; c) sistemą, kuri yra atvira tiek ir besikuriančioms, tiek ir įsitvirtinusioms politinėms partijoms; d) sistemą, kuri, išlaisvindama politines partijas ir kandidatus bei išrinktus asmenis nuo nepageidaujamos ar neproporcingos aukotojų įtakos, užkirs kelią korupcijai; e) sistemą, kuri išlaisvins piliečius nuo politinių partijų ir kandidatų jiems daromo spaudimo paremti juos finansiškai. Žr. ALEXANDER, H. E. *Approaches to Campaign and Party Finance Issues // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander* (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 198.

pobūdžio politinių partijų veikla turbūt būtų neįmanoma. Be to, tokios asmenų grupės politinėms partijoms yra reikalingos ir nuolatinio elektorato aspektu: tie, kurie investuoja į tam tikrą politinę partiją, turi priešasčių būti jai ištikimi²⁷⁰.

Savifinansavimo atribojimas nuo išorinio privataus politinių partijų finansavimo yra susijęs su partinių struktūrų aiškumo problema. Pavyzdžiui, JAV dažnai yra sudėtinga pasakyti, ar aukotojas, jeigu kalbama apie fizinį asmenį, yra politinės partijos narys. Neaiškus tokių asmenų statusas suponuoja klasifikacijos problemas. Taip tarsi nutrinama riba tarp savifinansavimo ir išorinio privataus politinių partijų finansavimo. Dėl šios priežasties A. Ławniczak politines partijas finansuojančius asmenis priskiria bendrai jų narių ir simpatikų, remiančių politines partijas dėl asmeninių interesų, o tuo pačiu ir dėl bendro afirmacinio visuomenės ir politikos santykio²⁷¹, kategorijai²⁷².

Paprastai stambiausi politinių partijų rėmėjai atstovauja didelio kapitalo grupėms, su kuriomis aukščiausi politinių partijų sluoksniai yra susiję tiek asmeniškai, tiek ir finansiškai²⁷³. Tokios tendencijos suponuoja viešosios nuomonės kriticizmą politinių partijų finansavimo skaidrumo atžvilgiu, o tai savo ruožtu iššaukia kitą tendenciją: politinių partijų savifinansavimas vis dažniau įgauna netiesioginį pobūdį. Teigti, jog tai yra būdinga tik šių dienų pasauliui²⁷⁴, negalima, bet reikia pabrėžti, kad šiuolaikinės netiesioginio politinių partijų finansavimo formos yra labiau rafinuotos. Daromos įtakos požiūriu galima išskirti dvejopą situaciją: „turtinųjų angelų“²⁷⁵ situaciją, kai asmenų, didelėmis sumomis remiančių politinę partiją, yra vos keletas, ir aukotojų „piramidės“ išplatėjimo ir suplokštėjimo situaciją, kai finansiniai resursai yra sutelkti daugelio asmenų rankose. Pirmąjį atvejį galima įvardinti kaip politinių partijų savifinansavimo patologiją ta prasme, jog tokioje situacijoje jų veiklos kryptį nubrėžia ne propaguojama ideologija ir politinė

²⁷⁰ Jeigu kalbėsime apie juridinius asmenis, pavyzdžiui, įmones, jos neturi rinkimų teisės, tačiau ją turi jų savininkai, darbuotojai ir pan. Palyginimui galima pateikti keletą visiškai banalių pavyzdžių iš Lietuvos pramogų verslo realijų, kai didžiausio žiūrovų palaikymo sulaukia verslininkai, dalyvaujantys įvairuose (šokių, dainavimo) televizijos projektuose, nors yra akivaizdu, jog tokio palaikymo pagrindas yra ne jų artistiniai sugebėjimai. Susiejus tokią situaciją su galimybe daryti įtaką priimant valstybinės reikšmės sprendimus, palaikymas apskritai įgauna kitą prasmę.

²⁷¹ JAV politika yra nacionalinis sportas. Amerikietis mėgsta politiką ne mažiau už beisbolą ir yra pasiryžęs paremti savo politinę partiją taip pat dosniai, kaip ir duoti pinigų, turėdamas filantropinį tikslą ar įsteigti dideles mokslines premijas. BOUFFALL, B. Organizacja stronnictw politycznych w Anglii i Stanach Zjednoczonych Ameryki. Warszawa, 1938, P. 45. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 67.

²⁷² ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 53.

²⁷³ Lietuvoje tokių pavyzdžių taip pat yra: R. Paksas – J. Borisovas, A. M. Brazauskas – B. Lubys ir pan.

²⁷⁴ Pavyzdžiui, 1956 m. didelių verslo įmonių savininkai nusprendė dosniai paremti respublikonus ir padarė tai subsidijų forma: *Vanderbilt* pasiūlė 34 tūkst. JAV dolerių, *Du Pont* – 88 tūkst., *Mellon* – 99 tūkst., *Rockefeller* – virš 100 tūkst. ЧЕРНЯК, Е. Б. Государственный строй и политические партии США. Москва, 1957, P. 170. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 53.

²⁷⁵ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 54.

programa, o aukotojų poreikiai ir interesai. Antruoju atveju pastebimas žymus personalinės politinės partijos priklausomybės nuo jos aukotojų susilpnėjimas, kas šiaip jau yra sveikintina.

Tarp politinių partijų finansavimo, atliekamo formalių ir nuolatinių organizacijų, tokių kaip profesinės sąjungos (labai būdinga Jungtinei Karalystei), galima išskirti tuos atvejus, kai jas finansuoja efemeriški subjektai, kuriami turint konkretų tikslą tą daryti²⁷⁶. Klasikinis tokio politinių partijų finansavimo atvejis – vadinamieji 2 % arba 5 % Šiaurės Amerikos klubai, kurių nariai būtent tokio dydžio pajamų dalį turėdavo perleisti politinei partijai. Kartais vietoj procentinio metodo buvo taikomas kvotų metodas, kurio esmė – fiksuoto dydžio kvota, neturinti jokios sąsajos su asmens gaunamomis pajamomis. Pavyzdžiui, Kalifornijos aludariai savanoriškai atskaičiuodavo 5 centus nuo kiekvienos parduotos alaus statinės, kas sudarydavo maždaug 150 tūkst. JAV dolerių per metus²⁷⁷. Tokie pinigai, niekieno nekontroliuojami, būdavo naudojami organizuojant rinkimų kampanijas ir pan. Kitas pavyzdys žymi 70-uosius praėjusio amžiaus metus, kai JAV demokratai 1962 m. įkūrė taip vadinamąjį Prezidento klubą: narystė jame, legalizuojanti galimybę dalyvauti pasitarimuose su prezidento aparatu, buvo mokama, kas iš principo reiškė netiesioginį Demokratų partijos finansavimą²⁷⁸.

Vokietijos Federacinėje Respublikoje asmenys, turintys kapitalo, taip pat naudojami įstatymų leidėjo sukurta galimybe perduoti savo pinigus įvairioms organizacijoms, savo ruožtu tiesiogiai finansuojančioms politines partijas²⁷⁹. Tokiu būdu pirminis aukotojas gali išlaikyti pageidaujama anonimiškumą. Paprastai organizacijos, finansuojančios politines partijas, su jomis yra susijusios formaliais ryšiais. Apskritai, atsižvelgiant į dabartines realijas, galima kalbėti apie tai, jog bet koks asmens – fizinio, o ypačingai juridinio – finansinis santykis su politine partija byloja apie tam tikrus saitus su ja.

²⁷⁶ Dažnai tą suponuoja pernelyg žemų maksimalių rinkimų kampanijų išlaidų limitų bei kitų apribojimų (tarkim, atitinkamų finansavimo šaltinių draudimas) nustatymas, dėl ko politinės partijos yra priverstos kurti daug mažų organizacijų, taip vadinamųjų *third parties*, per kurias finansuojama rinkimų kampanija, t. y. per šį kanalą yra renkamos bei išleidžiamos rinkimų kampanijai skirtos lėšos. Kaip pavyzdį galima pateikti Ukrainą, kurioje tokio pobūdžio subjektai finansuoja tiek išorinę, tiek ir per televiziją skleidžiamą politinę reklamą, viešosios nuomonės tyrimus ir pan. Anot vieno Ukrainos interneto portalo, nuo SDPU (O) priklausoma visuomeninė organizacija šios partijos politinei reklamai per televiziją išleido 1,081 mln. JAV dolerių, kai tuo tarpu pati SDPU(O) deklaravo, jog patyrė tik 7 900 JAV dolerių tokio pobūdžio išlaidų. Žr. pravda.com.ua – 2003 m. kovo 11 d. „Евангелие“ от социал-демократов оценивается в миллион долларов // Prieiga per internetą: <<http://www.pravda.com.ua/ru/news/2005/8/8/20835.htm>> (2009 m. gegužės 3 d.). Arba I-ajame šio skyriaus skirsnyje aptartas Austrijos socialdemokratų partijos atvejis.

²⁷⁷ DENISOV, A., KOWALCZYK, S. Oszustwo burżuazyjnej demokracji. Warszawa, 1952, P. 31. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 68.

²⁷⁸ DENISOV, A., KOWALCZYK, S. Oszustwo burżuazyjnej demokracji. Warszawa, 1952, P. 69. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 54.

²⁷⁹ NOWAK, K. Instytucjonalizacja partii politycznych W RFN // Państwo i Prawo, 1978, Nr. 1, P. 113.

Galimas ir atvirkštinis variantas, kai politinė partija tėra struktūros, kurią sudaro kito tipo galingos organizacijos, dekoracija. Klasikiniu pavyzdžiu laikytina britų Leiboristų partija, disponuojanti vertingu profesinių sąjungų bei kooperatinių organizacijų pavidalo užnugariu²⁸⁰. Čia išskyla teorinė politinių partijų savifinansavimo atribojimo nuo išorinio privataus jų finansavimo problema. Viena vertus, ypač atsižvelgiant į tai, jog tokiu būdu finansiniai resursai yra gaunami už politinės partijos ribų, tai neturėtų būti laikoma savifinansavimu, kadangi jam būdingas uždaro rato elementas; antra vertus, vertinant iš funkcinio taško, politinė partija tokiu atveju yra profsąjunginės struktūros politinis antstatas, todėl jos autonomijos laipsnis yra ganėtinai ribotas. Leiboristų partijos atveju profesinės sąjungos visiškai natūraliai ją traktuoja kaip savo politinę tąsą, dėl ko laikosi pozicijos, jog jai būtina perduoti dalį savo surenkamų mokesčių²⁸¹. Taigi aptariamam atveju piniginiai resursai nuolat cirkuliuoja profsąjunginio–partinio kartelio viduje, kas yra būdinga politinių partijų savifinansavimui. R. Herbut tokią praktiką vadina „kolektyvine naryste“²⁸².

Glaudus ryšys tarp politinių partijų ir profesinių sąjungų identifikuojamas ir Lenkijoje, kurioje ši tradicija nėra tokia ilgaamžė kaip Jungtinėje Karalystėje, tačiau tai nereiškia, kad mažiau svarbi. Jos pradžia galima laikyti praėjusio amžiaus 9-ąjį dešimtmetį, kai *Solidarność* pradėjo finansiškai remti demokratinę opoziciją. Be abejo, čia nebuvo apseita be užsienio finansinės paramos (pavyzdžiui, *National Endowment for Democracy* tam skyrė maždaug 5 mln. JAV dolerių, o 1989 m. vykusiuose rinkimuose paramos buvo sulaukta ir iš *America's Union Movement*). 1990 m. prezidento rinkimuose didžioji dalis *Solidarność* profsąjunginių struktūrų parėmė L. Wałęsa kandidatūrą. Vis dėlto esminį vaidmenį *Solidarność* suvaidino

²⁸⁰ Atskiros profesinės sąjungos, susijusios su Leiboristų partija, kurių yra daugiau nei 80, plačiai taiko iš šios partijos sąrašo pasirinktų kandidatų į parlamentą iškėlimo ir rėmimo praktiką, o keletas vietinių kooperatyvo aktyvistų – esant daugumos kooperatyvo narių abejingumui – sprendžia dėl politinės paramos Leiboristų partijai ir jos rinkimų kampanijos finansavimo. EHRlich S. Władza i interesy. Studium struktury politycznej kapitalizmu. Warszawa, 1974, P. 96–97. Pagal: Ławniczak, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 68. Austrijoje taip pat susikūrė dvi masinės politinės partijos, valdančios interesų grupių tinklą, kultūrinės draugijas, sporto klubus ir pan. Iš šių vienetų jos gauna nuolatines pajamas, leidžiančias didinti savo įtaką visuomenėje. Austrija yra pasidalijusi į dvi galingas stovyklas, krikščionis ir socialdemokratų, ir politinės partijos taip struktūrizuoja jas remiančias organizacijas, kad dažnai yra sudėtinga pasakyti, kur baigiasi politinė partija ir prasideda ją remianti organizacija. LUTHER, K. R., MÜLLER, W. C. Politics in Austria – Still a Case of Consociationalism? London, 1992, P. 51.

²⁸¹ 6/7 Leiboristų partijos narių yra kilę iš profesinių sąjungų. Be to, esminį profesinių sąjungų vaidmenį šioje politinėje partijoje nulemia ir tai, jog tai yra jos elektoratas, be to, ganėtinai dosnus. Pavyzdžiui, 1947 m. Leiboristų partijos pajamos sudarė 315 tūkst. svarų sterlingų, iš jų: 96 tūkst. svarų sterlingų buvo surinkta profesinių sąjungų nario mokesčių forma, 55 tūkst. – aukų forma ir 30 tūkst. – rinkimų tikslams. Kartu tai sudarė 181 tūkst. svarų sterlingų, t. y. 4/7 visų politinės partijos pajamų. FINER, H., LANDSHUT, S. Der moderne Staat – Theorie und Praxis. Stuttgart, 1958, T. II, P. 153. Pagal: Ławniczak, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 68–69. Panaši situacija buvo ir Vėimaro Respublikoje, tačiau, kaip teigia M. Bložė, ten šis reiškinys nebuvo taip natūraliai vertinamas ir buvo bandyta suvaržyti išskirtinę profesinių sąjungų paramą socialdemokratų partijai. Žr. BLOŽĖ, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // Politologija, 1999, Nr. 4(16), P. 24.

²⁸² HERBURT, R. Teoria ir praktyka funkcjonowania partii politycznych. Wrocław, 2002, P. 100.

kuriant *Akcja Wyborcza Solidarność*, kadangi buvo ne tik jos iniciatorė, bet ir organizacinė ašis. Toks šios organizacijos angažavimasis buvo susijęs rinkimų kampanijos bendrafinansavimo (tiek tiesioginio, tiek ir netiesioginio) galimybe²⁸³.

Papildomai pažymėtina, kad tokia praktika pažeidžia kitų politinių partijų lygias galimybes dalyvauti politinėje kovoje. Pavyzdžiui, Vokietijoje tai buvo vienas iš akstinių siūlymams dėl valstybinio politinių partijų kofinansavimo įvedimo atsirasti²⁸⁴.

Kiek kitaip šiuo aspektu reikėtų vertinti amerikietišką praktiką. Aiškumo dėlei reikia nurodyti, jog JAV politinis gyvenimas organizuotas pagal „amerikietiško leidimo politika yra verslas“²⁸⁵ principą. JAV nėra nusistovėjusi lojalumo vienai politinei partijai tradicija, todėl reikia pademonstruoti didelį išradingumą, kad kaprizingas verslo kapitalas būtų palenktas nuolat remti konkrečią politinę partiją. Kaip pavyzdį galima nurodyti knygą *Book of the Democratic Convention of 1936* (anuomet paprastai parduodama už 2,5 arba 5 JAV dolerius), kurios kaina – prabangaus leidimo ir su prezidento autografu – po rinkimų išaugo iki 100 JAV dolerių už vienetą. Idant būtų patenkinti ir kitos tikslinės auditorijos (ne tik skaitytojų) poreikiai, buvo organizuojami vadinamieji sudėtiniai pietūs, tuo metu – dviejų kategorijų: „Jackson Day“ ir „Victory“. Paslaptis glūdėjo paviršiuje – juose galėjo dalyvauti tik tie, kurie įsigijo nuo 5 iki 100 JAV dolerių kainavusį bilietą. Taip politines partijas parėmė 350 tūkst. asmenų²⁸⁶.

Taigi, kaip matyti iš pirmiau pateiktų pavyzdžių, tarp ūkio subjektų ir politinių partijų egzistuojantys bendradarbiavimo mechanizmai yra ganėtinai tradiciniai, be to, labai veiksmingi²⁸⁷. Dėl šios priežasties manytina, jog galimas esminis jų pasikeitimas, jeigu tik iki to bus prieita, bus nulemtas ne teisinių mechanizmų, o kils iš vidaus. Tokią situaciją galima koreguoti valstybiniu politinių

²⁸³ Žr. plačiau WALECKI, M. Dochody polskich partii politycznych – regulacje prawne i praktyka // *Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne* (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 111–112.

²⁸⁴ Žr. BLOŽĖ, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // *Politologija*, 1999, Nr. 4(16), P. 24.

²⁸⁵ RUDZIŃSKI, R. *Partie polityczne*. Warszawa, 1973, P. 91. Pagal: ŁAWNICZAK, A. *Finansowanie partii politycznych*. Warszawa, 2001, P. 56.

²⁸⁶ OVERACKER, L. Trends in Party Campaign Funding // *The Future of Government in the United States* (ed. L. D. White). Chicago, 1943, P. 126–127. Pagal: ŁAWNICZAK, A. *Finansowanie partii politycznych*. Warszawa, 2001, P. 56. Panašūs politinių partijų finansavimo atvejai buvo aptinkami ir Jungtinėje Karalystėje. Pavyzdžiui, įvairaus pobūdžio priėmimai „po atviru dangumi“ ar rytiniai „kavos“ susitikimai atnešdavo pajamas konservatoriams. Tą padaryti buvo ganėtinai lengva, kadangi buvo išnaudojamos tradicinės aukštesniųjų visuomenės sluoksnių, kurie daug ryškiau negu JAV, save identifikuoja su konkrečia politine partija, socializacijos formos. Leiboristų partija, kuri yra orientuota į skurdesnius visuomeninius sluoksnius, organizauodavo masinius renginius: muges, loterijas ir pan. MADGWICK, P. J. *Introduction to British Politics*. Cheltenham, 1991, P. 285; LASKI, H. J. *Parliamentary Government in England*. New York, 1938, P. 63. Pagal: ŁAWNICZAK, A. *Finansowanie partii politycznych*. Warszawa, 2001, P. 57.

²⁸⁷ Anot R. Williams, apskritai išorinis privatus politinių partijų finansavimas yra kilęs iš santykių, susiklosčiusių tarp verslo ir politikos. Žr. WILLIAMS, R. *Party Finance and Political Corruption* // *Party Finance and Political Corruption* (ed. R. Williams). London, 2000, P. 7.

partijų finansavimu, vis dėlto užmojis ją dabartinėmis sąlygomis visiškai eliminuoti prilygtų Don Kichoto pastangoms. Kaip nurodė vienas iš Lenkijos politikų, „<...> kartais verslininkai patys lenda su pinigais, tačiau ne taip, kaip anksčiau, t. y. siekdami užmegzti kontaktą ir įgyti politinį priėjimą apskritai. Dabar jie yra konkretūs. Jiems rūpi sprendimai dėl konkrečių viešųjų pirkimų“²⁸⁸. Tą galima iliustruoti ir Ukrainos, kurioje oligarchai tampa politikais ir užima atitinkamas pareigas, kurias einantiems asmenims taikomas imunitetas, pavyzdžiu. Antra vertus, tai neturėtų būti laikoma kliūtimi šiuos santykius bent minimaliai kontroliuoti.

2.2.2. Išorinio privataus finansavimo šaltiniai

Išorinio privataus politinių partijų finansavimo reglamentavimas griežtėjo proporcingai šios rūšies paramos politinių partijų biudžetuose didėjimui²⁸⁹. Dabartinis teisinis reguliavimas šiuo klausimu mažai kuo skiriasi nuo anksčiau taikytų ribojimo priemonių, pavyzdžiui, Vokietijoje buvo priimtas įstatymas, nustatantis, jog juridinis asmuo negali paremti politinių partijų suma, viršijančia 60 tūkst. Vokietijos markių, tačiau tai negali sudaryti daugiau kaip 5 proc. to juridinio asmens metinio pelno, be to, vienai politinei partijai teikiama finansinė parama negalėjo viršyti 40 tūkst. Vokietijos markių²⁹⁰.

Lietuvoje prie išorinių privataus politinių partijų finansavimo šaltinių priskirtina: 1) tarptautinių organizacijų, kurių narė yra Lietuvos Respublika arba Lietuvos Respublikos politinė partija (toliau – tarptautinės organizacijos), politinėms partijoms mokamos dotacijos (PPFĮ 7 str. 3 d.); 2) PPFĮ nustatytos aukos; 3) Lietuvos Respublikoje registruotų bankų paskolos politinei partijai.

2.2.2.1. Užsienio finansinė (materialinė) parama

Pripažįstama, kad politinės partijos ne tik siekia įgyti valstybinės valdžios kontrolę, bet ir, netgi tais atvejais, kai valstybės valdymas nėra jų rankose, deda pastangas, kad darytų tam tikrą įtaką politiniam gyvenimui ir sugeba paveikti valstybės ir visuomenės gyvenimą. Dėl to egzistuoja teisėtas tikslas – skaidrus ir aiškus politinių partijų finansavimas ir pajamų šaltinių stebėjimas, kuris veikia kaip politinių partijų nepriklausomumo garantas ir saugiklis, užkertantis kelią šališkumui

²⁸⁸ DORN, L. Finansowanie działalności politycznej w Polsce. Obecna praktyka i jej reforma // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (red. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 169.

²⁸⁹ Pavyzdžiui, jeigu 1979 m. socialdemokratinė Nyderlandų Darbo partija buvo gavusi tik 108 522 guldenų, tai 1989 m. tokio pobūdžio jos pajamos jau sudarė 8 607 909 guldenus, atitinkamai VVD šiuo laikotarpiu gavo 98 314 ir 4 457 285 guldenus, CDA pajamos išaugo nuo 25 500 iki 5 889 343 guldenų. Žr. BLOŽĖ, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // Politologija, 1999, Nr. 4(16), P. 30.

²⁹⁰ SELL, M. Parteienfinanzierung in Deutschland // Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich (red. Th. Tsatsos). Baden Baden, 1992, P. 105.

ir korupcijai²⁹¹. Paprastai, siekdamas minėtų tikslų, valstybės nustato griežtesnę kontrolę tais atvejais, kai politinės partijos yra finansuojamos iš užsienio valstybių. Valstybių praktikoje yra numatyti ir draudimai politinėms partijoms gauti finansavimą iš užsienio subjektų²⁹².

Reikia pažymėti, jog tai yra ypatingai aktualu pradinio demokratinės transformacijos etapo metu. Dažnai susiklosto taip, jog pirmuosiuose laisvuose rinkimuose (dažnai – ir antruosiuose) dalyvaujančių senajai nedemokratinei santvarkai opozicinių politinių jėgų rinkimų kampaniją finansuoja joms artimos politinės jėgos iš užsienio²⁹³. Pavyzdžiui, Ispanijoje tebėra vieša paslaptis, jog, nepaisant nustatyto atitinkamo įstatyminio draudimo, senųjų Franko politiniam režimui opozicinių politinių partijų 1977 m. rinkimų kampanijos buvo finansuojamos iš užsienio, pirmiausia – Prancūzijos ir Vokietijos šaltinių²⁹⁴. Užsienio subjektams rimtas akstinas finansuoti atitinkamos valstybės politines partijas gali būti, pavyzdžiui, besitęsiantys ginčai dėl teritorijos arba požiūrių dėl pilietybės išsiskyrimas. Vis dėlto tokio pobūdžio parama paprastai įvardijama nuosaikesniais terminais, pavyzdžiui, „demokratijos kūrimas“, „politinė pagalba“, „pilietinės visuomenės“ ar „gero valdymo“ propagavimas²⁹⁵.

Politinių partijų finansavimą nagrinėjančioje literatūroje nurodomi keli finansinės pagalbos politinėms partijoms iš užsienio šaltiniai: 1) tarptautinių

²⁹¹ Kai kurie autoriai nurodo tokias šių draudimų priežastis: 1) patyrimas dėl ekstremistinių dešinės ir kairės politinių partijų tarptautinės elgsenos laikotarpiu tarp I-ojo ir II-ojo Pasaulinių karų; 2) panašus patyrimas „šaltojo karo“ metais bei Vakarų pasaulio iš vienos pusės ir Rytų pasaulio iš kitos pusės poliarizacija; 3) separatistinių judėjimų baimės egzistavimas; 4) politinių partijų valstybinio finansavimo progresas ir pageidavimas išlaikyti tokias lėšas šalies viduje. Žr. Draft Opinion on the Prohibition of Donations to Political Parties from Foreign Sources (On the Basis of Comments by K. Lapinskas and H.-H. Vogel) // Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL\(2006\)020rev-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL(2006)020rev-e.asp)> (2007 m. liepos 14 d.).

²⁹² Reikia pažymėti, jog kai kurios ES valstybės narės numato tam tikras išlygas, jeigu finansavimas iš užsienio reiškia finansavimą, kurio kilmės valstybė yra ES valstybė narė. Pavyzdžiui, tokia išimtis numatyta Vokietijoje, pagal kurios Politinių partijų įstatymo 25 straipsnio 2 dalį, politinėms partijoms neleidžiama priimti aukų, kurios gaunamos iš teritorijos, kurioje negalioja šis įstatymas, išskyrus tuos atvejus, kai: a) aukos tiesiogiai atitenka politinei partijai iš Vokietijos Federacijos piliečio, kaip tai apibrėžta Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindiniame Įstatyme, turto, ES piliečio ar verslo įmonės, kurios daugiau kaip 50 proc. akcijų valdo vokiečiai, kaip tai apibrėžta Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindiniame Įstatyme, ar ES piliečiai, ir kurios pagrindinė būstinė yra ES valstybėje narėje, b) tai yra tautinių mažumų, gyvenančių savo etninėje valstybėje, kuri ribojasi su Vokietijos Federacine Respublika, aukos ar c) svetimšalio aukos dydis neviršija 1 000 eurų. Plačiau žr. Draft Opinion on the Prohibition of Donations to Political Parties from Foreign Sources (On the Basis of Comments by K. Lapinskas and H.-H. Vogel) // Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL\(2006\)020rev-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL(2006)020rev-e.asp)> (2007 m. liepos 14 d.).

²⁹³ DORN, L. Finansowanie działalności politycznej w Polsce. Obecna praktyka i jej reforma // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (red. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 148.

²⁹⁴ *Ibidem*, P. 148.

²⁹⁵ PINTO-DUSCHINSKY, M. Supporting New Democracies // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 297.

organizacijų parama; 2) tarptautinių partinių susivienijimų parama ir 3) užsienio giminingų politinių partijų parama²⁹⁶.

Sprendžiant iš PPFĮ 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, nustatančio, jog tarptautinių organizacijų, kurių narė yra Lietuvos Respublika arba Lietuvos Respublikos politinė partija, politinėms partijoms mokamos dotacijos yra laikomos nuolatinais politinių partijų finansavimo šaltiniais, darytina išvada, jog Lietuvoje pirmos ir antros rūšies tarptautinis politinių partijų finansavimas yra leidžiamas.

Kalbant apie tarptautinių organizacijų politinėms partijoms mokamas dotacijas, būtina pažymėti, jog tokiomis dotacijomis negali būti Europos politinių partijų finansavimui iš bendrojo ES biudžeto ar iš bet kokio kito šaltinio skirtos lėšos, kadangi Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 2004/2003 „Dėl reglamentų, reglamentuojančių politines Europos partijas, ir šių partijų finansavimo taisyklių“²⁹⁷ (toliau – ir Reglamentas (EB) Nr. 2004/2003) 7 straipsnis draudžia šias lėšas tiesiogiai ar netiesiogiai naudoti kitų politinių partijų, *inter alia* nacionalinių politinių partijų, finansavimui²⁹⁸. Nors *travaux préparatoires* ir nedetalizuoja tokio teisinio reguliavimo priežasčių, būtų protinga manyti, kad pagrindinis taikytas principas – nubrėžti aiškia ir įgyvendinamą atskyrą tarp ES ir valstybių narių biudžetu bei politinių partijų²⁹⁹.

²⁹⁶ BLOŽE, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // Politologija, 1999, Nr. 4(16), P. 35, 37.

²⁹⁷ OL 2003 L 297/1.

²⁹⁸ Tais atvejais, kai nustatoma, jog dotacija buvo naudojama Reglamente (EB) Nr. 2004/2003 nenumatytais išlaidoms, dotacija pagal ES teisę gali būti sustabdyta, sumažinta arba nutrauktas jos mokėjimas. Žr. Europos Parlamento biuro sprendimą, nustatantį Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 2004/2003 „Dėl reglamentų, reglamentuojančių Europos politines partijas ir šių partijų finansavimo taisyklių“ įgyvendinimo taisykles // OL 2004 C 155/1.

²⁹⁹ Draft Opinion on the Prohibition of Donations to Political Parties from Foreign Sources (On the Basis of Comments by K. Lapinskas and H.-H. Vogel) // Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL\(2006\)020rev-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL(2006)020rev-e.asp)> (2007 m. liepos 14 d.). Reikia paminėti, jog Lenkijoje šis atskyrimas, tik priešingu aspektu, sulaukė kai kurių subjektų abejonių, dėl ko jie kreipėsi į Lenkijos Respublikos Konstitucinį Tribunalą prašydami ištirti, ar tai, jog Europos Parlamente savo atstovų turi politinės partijos, kurios savo programose propaguoja totalitarinius metodus bei nacizmo, fašizmo ir komunizmo praktikas, kas suponuoja, jog joms, pagal Reglamento (EB) Nr. 2004/2003 nuostatas, skiriamas atitinkamas finansavimas iš ES biudžeto, taigi *inter alia* ir iš Lenkijos mokesčių mokėtojų pinigų, neprieštarauja Lenkijos Respublikos Konstitucijai, kuri tokio pobūdžio politines partijas draudžia. Ir, nors toks pažeidimas nebuvo konstatuotas, iškeltas klausimas yra itin problemiškas, priverčiantis susimąstyti apie tai, kuris teisinis reguliavimas – nacionalinis ar tarptautinis – yra reikšmingesnis, kai kalbama apie politinių partijų finansavimą. Situaciją dar labiau komplikuoja tai, jog nagrinėjamu atveju yra kalbama apie ES pirminę teisę, kadangi buvo kvestionuojama būtent jos atitiktis Lenkijos Respublikos Konstitucijai. Lietuvoje tokia situacija yra neįmanoma, kadangi KT nėra įgaliotas tirti nei pirminės, nei antrinės ES teisės atitiktis Konstitucijai, tačiau jau dabar yra suformuota oficiali konstitucinė doktrina, jog Konstitucijoje ne tik yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinis teisės aktas nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis, bet ir – ES teisės atžvilgiu – yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti ES teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai ES teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama ES, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytoju Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją. Analogiškos pozicijos laikosi ir E. Kūris: anot jo, kol nebus pakeista Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis, kuri įtvirtina, jog negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai, apie ES teisės viršenybę nacionalinės Konstitucijos atžvilgiu teisiškai nėra ko samprotauti. Žr. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. gegužės 11 d. sprendimą byloje Nr. K 18/04

Antrosios rūšies tarptautinis politinių partijų finansavimas Lietuvoje taip pat egzistuoja, tačiau yra nežymus. Tai paaiškintina tuo, jog vis dėlto Lietuvos politinių partijų tarptautinis aktyvumas yra ganėtinai menkas: galima kalbėti tik apie keletą jų dalyvavimą tarptautinių partinių organizacijų veikloje³⁰⁰. Tai būtų Liberalų ir centro sąjunga bei Naujoji sąjunga (socialliberalai), esančios *Liberal International*³⁰¹ tikrosiomis narėmis bei *European Liberal Democrats*³⁰² narėmis, Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis, dalyvaujantis *European Liberal Democrats*³⁰³. Taip pat ir politinių partijų finansinės atskaitomybės dokumentų analizė leidžia teigti, jog Lietuvoje nėra populiariu finansuoti politines partijas iš šio šaltinio, bent jau oficialiai³⁰⁴.

Trečiasis atvejis yra susijęs su užsienio giminingų politinių partijų parama. Daugelyje valstybių toks politinių partijų finansavimo šaltinis yra uždraustas, tačiau atvirkštinis variantas yra galimas³⁰⁵. Čia verta paminėti EŽTT *Parti Nationaliste Basque – Organisation Régionale d'Iparralde v. France* byloje³⁰⁶ šiuo klausimu suformuotą praktiką³⁰⁷, iš kurios galima padaryti keletą išvadų: politinių partijų

((*Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2005 r. (sygn. akt K 18/04)*) // Dz. U. 2005/86/744; KT 2006 m. kovo 14 d. nutarimą // *Žin.*, 2006, Nr. 30-1050; KŪRIS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos Sąjungos iššūkiai // *Justitia*, 2004, Nr. 6, P. 36.

³⁰⁰ Į šią grupę nepatenka tos politinės partijos, kurios priklauso Europos Parlamento partinėms grupėms, pavyzdžiui, politinė partija „Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai“, kuri priklauso *the Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats in the European Parliament*. Daugiau žr. *EPP Group in the European Parliament* interneto tinklalapį // Prieiga per internetą: <<http://www.epp-ed.eu/home/en/default.asp>> (2009 m. kovo 29 d.).

³⁰¹ Plačiau žr. *Liberal International* interneto svetainę // Prieiga per internetą: <<http://www.liberal-international.org/editorialIndex.aspx?id=523>> (2009 m. kovo 29 d.).

³⁰² Plačiau žr. *European Liberal Democrats* interneto svetainę // Prieiga per internetą: <<http://www.eldr.org/en/index.php>> (2009 m. kovo 29 d.).

³⁰³ Pažymėtina, jog šiose organizacijose nemenką vaidmenį atlieka vokiškieji *Stiftungen*. Žr. plačiau PINTO-DUSCHINSKY, M. Supporting New Democracies // *Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander* (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 300.

³⁰⁴ 2005 m. tik 1 iš 29 politinių partijų deklaravo, jog gavo tokio pobūdžio dotacijų – tai politinė partija „Lietuvos krikščionys demokratai“ (64 656 Lt); 2006 m.: tik 2 iš 28 politinių partijų – Naujoji Sąjunga (socialliberalai) (1 754 Lt) ir politinė partija „Lietuvos krikščionys demokratai“ (53 662 Lt); 2007 m.: 3 iš 30 politinių partijų – Liberalų ir centro sąjunga (2 918 Lt), politinė partija „Lietuvos krikščionys demokratai“ (34 528 Lt) ir Naujoji sąjunga (socialliberalai) (836 Lt); 2008 m.: 1 iš 30 politinių partijų – Liberalų ir centro sąjunga (1 768 Lt); 2009 m.: Liberalų ir centro sąjunga (1 295 Lt). Žr. 2005–2009 m. politinių partijų finansinės veiklos deklaracijas // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrolė/>> (2010 m. kovo 10 d.).

³⁰⁵ Pavyzdžiui, taip Olandijos socialistai yra parėmę Ispanijos ir Portugalijos socialistus, krikščionių demokratų partija – Salvadoro krikščionis demokratų. Žr. BLOŽĖ, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // *Politologija*, 1999, Nr. 4(16), P. 35.

³⁰⁶ EŽTT 2007 m. birželio 7 d. sprendimas byloje *Parti Nationaliste Basque – Organisation Régionale d'Iparralde v. France* (71251/01).

³⁰⁷ Pareiškėjas kreipėsi į EŽTT, teigdamas, kad draudimas Ispanų Baskų nacionalinei partijai remti Prancūzijos partiją yra neteisėtas, o jai, mažai partijai, yra būtinas finansavimas, jog ji galėtų siekti atitinkamų tikslų. EŽTT pareiškėjo pozicijos nepalaikė ir pripažino, kad draudimas užsienio subjektams remti politines partijas yra proporcinga priemonė. Teismas nurodė, jog politinė partija, siekdama finansuoti savo veiklą, turi teisę nustatyti narystės mokesčius bei gauti individų, be kita ko, įsikūrusių ne Prancūzijoje, dotacijas. Be to, Prancūzijoje nustatytas teisinis reguliavimas numato ir politinių partijų finansavimo iš valstybės biudžeto sistemą bei galimybę gauti paramą iš kitų Prancūzijos politinių partijų. EŽTT, nors ir pripažino, kad nagrinėjamu atveju dėl pareiškėjo politinių įsitikinimų galimybė pritraukti kitų politinių

ideologinis bendradarbiavimas yra vertybė, iš principo ne mažiau svarbi už kitas EŽTK³⁰⁸ ginamas vertybes, taigi, pagal klasikinę EŽTT poziciją, tokio jų bendradarbiavimo, kuris turi ir finansinį aspektą, ribojimas turi būti proporcingas siekiamam tikslui, kuris nagrinėjamos bylos kontekste buvo politinių partijų lygiateisiškumo užtikrinimas. Be to, reikia atkreipti dėmesį ir tai, jog EŽTT leido suprasti, kad kitos EŽTK ginamos vertybės gali būti apsaugotos ne tik draudimų nagrinėjamame kontekste keliu, bet ir nustačius efektyvų kontrolės mechanizmą.

Lietuvos atveju galima kalbėti apie abipusį tokio politinių partijų finansinio bendradarbiavimo draudimą, tačiau jis turi netiesioginį pobūdį. PPI 21 straipsnis nurodo, jog politinės partijos turi teisę palaikyti ryšius su kitų valstybių politinėmis partijomis, tarptautinėmis ir kitokiomis organizacijomis. Tačiau, kaip matyti iš sisteminės Lietuvos Respublikos teisės aktų analizės, pirmasis giminingų politinių partijų finansavimo variantas yra uždraustas PPI 12 straipsnio 1 dalies 2 punkte, apibrėžiančiame, kokie juridiniai asmenys turi teisę finansuoti Lietuvos politines partijas. Minėtoje nuostatoje nurodoma, jog tai turi būti „Lietuvos Respublikoje registruoti privatūs juridiniai asmenys“, taigi užsienio politinės partijos į šią asmenų kategoriją nepatenka. Antrojo varianto draudimas identifikuojamas to paties straipsnio 2 dalyje, įtvirtinančioje, kad politinės partijos turi teisę aukoti tik kandidatų ar kandidatų sąrašų politinėms kampanijoms. Tokie draudimai, matyt, paaiškinti tuo, jog, viena vertus, siekiama apsaugoti Lietuvos politinę sistemą nuo užsienio politinių subjektų įtakos (apie tai byloja ir PPI 4 straipsnio 2 dalis, draudžianti Lietuvos Respublikos teritorijoje kitų valstybių politinių partijų ir politinių organizacijų bei jų padalinių steigimą ir veiklą), o antra vertus, tokia politinių partijų „bendradarbiavimo“ forma buvo būdinga komunistų partijoms³⁰⁹, taigi tą galėjo suponuoti ir istorinė patirtis.

Vis dėlto reikia paminėti, jog draudimas, susijęs su užsienio giminingų politinių partijų parama, yra ganėtinai lengvai apeinamas, paprastai įvairių fondų

partijų finansavimą yra tik hipotetinė, o dėl geografinės veiklos sferos yra labiau tikėtina, kad partija dalyvaus vietiniuose, o ne parlamento rinkimuose, dėl ko vargu ar ji gaus finansavimą iš valstybės biudžeto, kuris priklauso nuo rezultatų parlamento rinkimuose, tačiau laikėsi pozicijos, jog bet kuriuo atveju politinės partijos kandidatai rinkimų kampanijos finansavimo prasme naudotųsi tokiomis pačiomis privilegijomis, kaip ir kitos politinės partijos (oficialios rinkiminės medžiagos išlaidas apmoka valstybė, o rinkimų išlaidos yra kompensuojamos, atsižvelgus į tam tikras sąlygas). Teismas vertino, kad, nors draudimas gauti paramą iš Ispanijos Baskų nacionalinės partijos turi įtakos partijos finansinei padėčiai, jos situacija nesiskiria nuo kitų mažų politinių partijų, kurios susiduria su finansavimo trūkumu, ir pripažino, kad pareiškėjo naudojimosi laisve jungtis į asociaciją ribojimas gali būti laikomas būtinu demokratinėje visuomenėje, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams EŽTK 11 straipsnio prasme. Kartu EŽTT pažymėjo, jog besąlyginis draudimas gauti paramą iš užsienio subjektų turėtų būti taikomas apdairiai, t. y. įvertinus tai, kad politinės partijos, kurias vienija panašios idėjos, yra įsikūrusios visame pasaulyje, *inter alia* ES, kurios valstybės narės yra įsipareigojusios garantuoti tam tikras laisves, be to, minėtų politinių partijų bendradarbiavimas, nustačius efektyvų kontrolės mechanizmą, gali turėti ir teigiamą poveikį politiniam gyvenimui.

³⁰⁸ Žin., 1995, Nr. 40-987.

³⁰⁹ M. Bložė nurodo, jog tokia parama kadaise labai plačiai naudojosi komunistų partijos. Žr. BLOŽĖ, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // Politologija, 1999, Nr. 4(16), P. 35.

pagalba, kurie formaliai nors ir nėra susiję su politinėmis partijomis, faktiškai yra nuo jų priklausomi³¹⁰. Puiki tokios praktikos iliustracija yra vokiškieji politinio pobūdžio fondai (vok. *Stiftungen*), pavyzdžiui, *Konrad Adenauer Stiftung*³¹¹, *Friedrich Ebert Stiftung*³¹² ir kt., kurie yra glaudžiai susiję su konkrečiomis Vokietijos politinėmis partijomis (paminėtais atvejais – atitinkamai *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* ir *Christlich Demokratische Union Deutschlands*³¹³). Anot M. Pinto-Duschinsky, paprastai jie naudojami lėšomis, iš esmės Vokietijos valdžios skirtomis juos atitinkantiems subjektams užsienyje³¹⁴. Remiantis šio autoriaus teiginiais, panašia schema naudojasi ir Jungtinės Karalystės politinės partijos, pavyzdžiui, per *Westminster Foundation for Democracy*³¹⁵ jos perduoda lėšas užsienio organizacijoms, bendradarbiaujančioms su atitinkamomis grupuotėmis. Panašiai veikia ir JAV *National Endowment for Democracy* (NED)³¹⁶, kuris suteikia finansavimą per įvairius politinius institutus ar nevyriausybinės organizacijas. Pavyzdžiui, JAV politiniai institutai, kurių pagrindinis tikslas – politinių partijų politinis ugdymas, pasireiškiantis politinės struktūros vystymu, narystės jose populiarinimu bei kontakto su rinkėjais intensyvinimu, taigi iš principo tai yra konsultavimas dėl vidinės ir išorinės politinių partijų komunikacijos tobulinimo (angl. *political consulting*). Atsižvelgiant į tai, jog šios paslaugos rinkoje daug kainuoja, politinių partijų nemokamas dalyvavimas tokio pobūdžio programose yra vertingas ne tik suteikiamų paslaugų, bet ir galimybės sutaupyti požiūriu. Paminėtini ir tokie

³¹⁰ Nepaisant to, Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas pripažino, jog tokio pobūdžio fondai traktuotini kaip organizacijos, nepriklausomos nuo politinių partijų. Žr. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1986 m. liepos 14 d. sprendimą byloje Nr. 2 BvE 5/83 // BVerfGE 73, 1.

³¹¹ Apie šį fondą žr. plačiau jo interneto svetainę // Prieiga per internetą: <<http://www.kas.de/wf/en/>> (2009 m. gegužės 11 d.). Pažymėtina, jog jis turi savo atstovybę ir Lietuvoje, žr. *Konrad Adenauer Stiftung* Lithuania Office interneto svetainę // Prieiga per internetą: <<http://www.kas.de/proj/home/home/79/2/index.html>> (2009 m. gegužės 11 d.).

³¹² Apie šį fondą žr. plačiau jo interneto svetainę // Prieiga per internetą: <<http://www.fes.de/>> (2009 m. gegužės 11 d.). Šis fondas taip pat turi savo atstovybę Lietuvoje, žr. *Friedrich Ebert Stiftung* atstovybės Lietuvoje interneto svetainę // Prieiga per internetą: <<http://www.fes-baltic.lt/>> (2009 m. gegužės 11 d.).

³¹³ Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M. Supporting New Democracies // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 299.

³¹⁴ PINTO-DUSCHINSKY, M. Rola pieniędzy politycznych // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 21.

³¹⁵ Apie šį fondą žr. plačiau jo interneto svetainę // Prieiga per internetą: <http://www.wfd.org/pages/home.aspx?i_PageID=1811> (2009 m. gegužės 11 d.). Anot čia pateikiamų duomenų, Lietuva nepriklauso šio fondo interesų sferai.

³¹⁶ Apie šį fondą žr. plačiau jo interneto svetainę // Prieiga per internetą: <<http://www.ned.org/>> (2009 m. gegužės 22 d.). Pažymėtina, jog Lietuva taip pat yra gavusi tiesioginę šio fondo paramą: 2000 m. – 24 500 JAV dolerių buvo skirta *U. S. Baltic Foundation Lithuania* (pilietinio aktyvumo kaimo vietovėse propagavimui), 2001 m. – 30 000 JAV dolerių buvo skirta *Lithuanian and U.S. Initiatives* (LUSI) (efektyvios vietos savivaldos ir „grassroots“ propagavimui). Taip pat paminėtina, jog 2006 m. šis fondas skyrė 0,43 mln. JAV dolerių *The Baltic-Eurasia Inter-Parliamentary Training Institute* (BEIPTI) įsteigimui.

politiniai institutai kaip *The National Democratic Institute for International Affairs* (NDI)³¹⁷ ar *International Republican Institute* (IRI)³¹⁸.

2.2.2.2. Asmenų aukos

Teoriškai fizinių ir juridinių asmenų aukos politinėms partijoms³¹⁹ turėtų būti nepriverstinės ir nesavanaudiškos finansinės paramos joms šaltinis, tačiau praktika atskleidžia priešingą situaciją. Tokių aukų negalima laikyti nuolatine ir patikima finansine parama politinėms partijoms, nes privačių sponorių prielankumas yra sunkiai įgyjamas, ypač tai sunku naujoms ar smulkioms politinėms partijoms bei toms, kurios patyrė pralaimėjimą rinkimuose.

Pasitaiko ir tokių atvejų, kai politinės partijos tikrąja to žodžio prasme pardavinėja vietas kandidatų sąrašuose arba savo valdymo organuose. Kaip nurodo M. Walecki, Lenkijoje aukšta vieta kandidatų sąrašė kainuoja daugiau nei 0,5 mln. zlotų³²⁰, o A. Romaniuk teigia, kad 2002 m. Ukrainos Aukščiausiosios Tarybos rinkimuose aukšta vieta V. Juščenko rinkimų bloko „Mūsų Ukraina“ kandidatų sąrašė kainavo iki 3 mln. JAV dolerių³²¹.

2.2.2.2.1. Aukų sąvoka, rūšys ir vertė

Skirtingose valstybėse skirtingai suprantama, kas yra laikytina auka politinei partijai. Pavyzdžiui, Olandijoje politinės partijos nario mokesčiai, kas daugumoje valstybių yra traktuojama kaip vienas iš pagrindinių politinių partijų savifinansavimo šaltinių, yra laikomi aukomis³²².

PPFĮ 2 straipsnio 2 dalyje yra pateikiama aukos politinei partijai definicija: piniginės aukos (aukos gavėjams neatlygintinai perduoti pinigai, taip pat piniginiai vertybiniai popieriai) ir nepiniginės aukos (neatlygintinai perduoti nuosavybės ir prekiniai vertybiniai popieriai, kilnojamieji ar nekilnojamieji daiktai, informacija, turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, taip pat kitos turtinės ir neturtinės vertybės, neatlygintinai atlikti veiksmai ir savanoriški darbai, veiksmų rezultatai),

³¹⁷ Apie šį institutą žr. plačiau jo interneto svetainę // Prieiga per internetą: <<http://www.ndi.org/>> (2009 m. gegužės 22 d.). Su Lietuvos politinėmis partijomis šis institutas tiesiogiai nebendradarbiavo ir nebendradarbiauja, tačiau jis bendradarbiauja su, pavyzdžiui, *Liberal International*.

³¹⁸ Apie šį institutą žr. plačiau jo interneto svetainę // Prieiga per internetą: <<http://www.iri.org/>> (2009 m. gegužės 22 d.). Šis institutas įsteigė *The Baltic-Eurasia Inter-Parliamentary Training Institute* (BEIPTI), t. y. regioninę parlamentinio valdymo programą, kurioje dalyvauja ir Lietuvos parlamentarai.

³¹⁹ Toliau aptariami aspektai *mutatis mutandis* (liet. su reikiama pakeitimais) tinka ir aukojimui savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams (PPFĮ 2 str. 22 d., 3 str.) apibūdinti.

³²⁰ WALECKI, M. Wydatki polskich partii politycznych // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 135.

³²¹ ROMANIUK, A. Źródła finansowania kampanii wyborczych i partii politycznych na Ukrainie // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 108.

³²² ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 109.

skirtos politinių partijų veiklai ar savarankiško politinės kampanijos dalyvio politinei kampanijai finansuoti³²³.

Ši definicija formos požiūriu nėra optimali, nes jos formuluotei trūksta sistemiškumo. Aukos politinėms partijoms, atsižvelgiant į jų turinį, racionaliau būtų skirstyti į tokias grupes: 1) piniginės aukos; 2) daiktinės aukos; 3) paslaugos. Tokiu būdu būtų išvengta nereikalingos painiavos atitinkamai kvalifikuojant auką politinei partijai ir – ypač – nustatant jos vertę.

Lietuvoje galima aukoti ne tik pinigines lėšas, bet ir daiktus bei paslaugas. PPFĮ šių aukų formų atžvilgiu yra lakoniškas, t. y. iš esmės jame yra tik dvi nuostatos, reguliuojančios šį klausimą, iš kurių viena yra blanketinė. PPFĮ 10 straipsnio 6 dalyje *inter alia* nustatyta, jog „aukų lapuose turi būti nurodoma <...> nepiniginė auka ir jos rinkos vertė“, o to paties straipsnio 8 dalis nurodo, kad nepiniginių aukų įvertinimo ir apskaičiavimo tvarką nustato Vyriausybė ar jos įgaliota institucija.

Tokia tvarka, tiksliau, Pelno nesiekiančių ribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų buhalterinės apskaitos ir finansinės atskaitomybės sudarymo ir pateikimo taisyklės (toliau – ir Taisyklės) buvo patvirtintos 2004 m. lapkričio 22 d. Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymu Nr. 1K-372³²⁴. Pažymėtina, jog jų taikymas sukelia nemažai problemų. Pirma, šios Taisyklės politinėms partijoms nėra privalomos, o tik rekomenduojamos (2 p.). Jeigu politinės partijos vis dėlto nusprendžia jų laikytis, jų neatlygintinai gautas turtas įvertinamas pagal šių Taisyklių 42 ir 90 punktus. Antra, paslauga, kaip aukos politinei partijai dalykas, nepatenka į šių Taisyklių reguliavimo sritį. Taigi formalioju požiūriu jos vertė negali būti nustatyta, kadangi nėra jokio teisės akto, kuris apibrėžtų, kaip tą padaryti. Praktikoje šią problemą būtų galima spręsti nebent taikant įstatymo analogiją – atsižvelgiant į tai, jog politinei partijai paaukotos paslaugos vertę atspindi jos rinkos kaina, t. y., laikantis minėtų Taisyklių terminijos, tikroji vertė, kuri jose apibrėžiama kaip suma, už kurią gali būti apsikeista atitinkamos vertės turtu arba kuri gali būti įskaityta kaip tarpusavio išipareigojimas tarp nesusijusių šalių, ketinančių pirkti–parduoti turtą (3 p.).

³²³ Pažymėtina, jog ankstesnės redakcijos PPFĮ 2 straipsnio 2 dalyje kaip galima auka politinei partijai buvo nurodoma ir neatlygintinai pagaminta arba paskleista politinė reklama politinės kampanijos dalyvio interesais. Toks pasikeitimas susijęs su 2008 m. birželio 10 d. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2 ir 18 straipsnių pakeitimo įstatyme (Žin., 2008, Nr. 71-2720) viešosios informacijos rengėjams ir platintojams nustatytu draudimu politinę reklamą skleisti neatlygintinai bei draudimu politinę reklamą skleisti garso ir vaizdo kūriniais (reklaminius filmukais, filmais) per radiją ir televiziją. Ankstesnė „aukos“ sąvoka kritikuotina turinio požiūriu, nes nebuvo aišku, ar ji apėmė ir paslėptą politinę reklamą, dėl ko praktikoje kildavo nemažai problemų. Žr. MASNEVAITĖ, E. Politinių partijų finansavimo modeliai Lietuvos kontekste // Teisė, 2008, Nr. 67, P. 97.

³²⁴ Žin., 2004, Nr. 171-6342 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

Pirmiau nurodytos aplinkybės neabejotinai vertintinos kritiškai³²⁵. Pirmiausia todėl, kad įstatymų leidėjas sukūrė tokią situaciją, kai nėra aišku kokių – rinkos kainos ar Taisyklių – pagrindu turi būti vertinama nepiniginė auka, kadangi Taisyklių 42 ir 90 punktai neatlygintinai gauto turto vertės nustatymo su rinkos kaina nesieja. Antra, terminas „rinkos kaina“ yra labai neapibrėžtas, be to, nustatant rinkos kainą, galima piktnaudžiauti siekiant sumažinti tikrąją aukos vertę ir taip apeiti jos dydžiui PPFĮ 10 straipsnio 1 dalyje nustatytus ribojimus³²⁶. Tas pats pasakytina ir apie Taisyklių 42 ir 90 punktus, kuriuose neatlygintinai gauto turto vertės nustatymas iš esmės yra siejamas su dovanojimo ar kitame perdavimo dokumente nurodyta jo verte arba, kai minėtuose dokumentuose jo vertė nenurodyta, su tikrosios jo vertės nustatymu, kurį atlieka pati politinė partija. Tokia situacija neabejotinai prisideda prie to, kad politinės partijos apskritai nedeklaruoja gavusios nepiniginių aukų, o tuo atveju, jeigu jos tai ir padaro, nei iš metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos, nei iš aukotojų sąrašo nematyti, kad atitinkama auka yra nepiniginė auka, nekaltant apie tai, jog nėra pateikiama jokių duomenų apie tai, kas ją sudaro³²⁷.

2.2.2.2.2. Maksimalus dydis

Vokietija buvo viena iš pirmųjų valstybių, priėmusių įstatymą, reguliuojantį įnašus politinėms partijoms (1955 m.). Jau tuomet buvo nustatyti aukų politinėms partijoms maksimalūs dydžiai: remiantis minėtu įstatymu, atskiri įmoninkai galėjo skirti politinių partijų paramai ne daugiau kaip 10 proc., o korporacijos – ne daugiau kaip 5 proc. pelno, šis įstatymas taip pat apribojo ir fizinių asmenų aukas politinėms

³²⁵ GRECO ekspertai taip pat atkreipė į tai dėmesį ir pateikė rekomendaciją nustatyti atitinkamą teisinį reguliavimą šiuo klausimu. Žr. GRECO Lietuvos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Lithuania „Transparency of Party Funding“*) // Prieiga per internetą:

<[http://www.coe.int/t/dgh/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)10_Lithuania_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dgh/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)10_Lithuania_Two_EN.pdf)> (2010 m. vasario 23 d.).

³²⁶ Kaip pavyzdį galima pateikti situaciją, kai paslaugų teikėjai tam tikroms politinėms partijoms ar atskiriems kandidatams taiko įvairias nuolaidas. PPFĮ draudimas imti diferencijuotą užmokestį už tą pačią paslaugą nustatytas tik viešosios informacijos rengėjams ir sklaidėjams (18 str. 2 d.). Kaip matyti iš pirminių PPFĮ projektų, jų sumanytojai įvertino tokią galimybę ir žiniasklaidos priemonių daromą nuolaidą politinės reklamos sklaidai siūlė laikyti auka. Tokia pozicija, kurios stokoja aktualios redakcijos PPFĮ, yra visiškai pagrįsta. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų, politinių organizacijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą Nr. IXP-3308; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą Nr. IXP-3308(2SP).

³²⁷ 2005 m. nei viena politinė partija metinėje finansinės veiklos deklaracijoje *expressis verbis* nenurodė, kad gavo tokio pobūdžio aukų. 2006 m. tokių aukų gavusios nurodė: Liberalų ir centro sąjunga (38 212 Lt vertės), Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis (633 Lt vertės), Lietuvos socialdemokratų sąjunga (750 Lt vertės), Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga (5 472 Lt vertės), Naujoji sąjunga (socialliberalai) (27 966 Lt vertės), Tėvynės sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai) (1 Lt vertės); 2007 m.: Lietuvos socialdemokratų sąjunga (2 265 Lt vertės), Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis (4 821 Lt vertės); 2008 m.: Liberalų ir centro sąjunga (39 000 Lt vertės), Darbo partija (34 582 Lt vertės), Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis (6 942 Lt vertės); 2009 m.: Liberalų ir centro sąjunga (36 117,51 Lt, 21 218,17 Lt, 10 630,18 Lt ir 600 Lt vertės). Žr. 2005–2009 m. politinių partijų metines finansinės veiklos deklaracijas // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrole/>> (2010 m. kovo 10 d.).

partijoms: ne daugiau kaip 2 proc. uždarbio³²⁸. Panašūs įstatymai buvo priimti ir Olandijoje, Prancūzijoje³²⁹.

Lyginamuoju aspektu galima kalbėti apie įvairią praktiką nustatant maksimalius aukų politinėms partijoms dydžius. Kai kuriose valstybėse aukų politinėms partijoms dydis yra ribojamas atsižvelgiant į tai, koku tikslu yra aukojama, t. y. ar kasdieninei veiklai, ar rinkimų kampanijai finansuoti. Dalyje valstybių maksimalus aukos politinei partijai dydis priklauso nuo to, ar aukoja fizinis ar juridinis asmuo³³⁰.

Tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims Lietuvoje nustatyta vienoda maksimali 300 MGL vienai politinei partijai per kalendorinius metus aukotina suma, be to, jeigu tais pačiais metais vyksta politinė kampanija, tiek fizinis, tiek juridinis asmuo gali paaukoti dar iki 300 MGL vienam savarankiškam politinės kampanijos dalyviui (PPFĮ 10 str.)³³¹. Lingvistiškai aiškinant šią PPFĮ nuostatą, darytina išvada,

³²⁸ SELL, M. Parteienfinanzierung in Deutschland // Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich (red. Th. Tsatsos). Baden Baden, 1992, P. 95.

³²⁹ Žr. BLOŽE, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // Politologija, 1999, Nr. 4(16), P. 25.

³³⁰ Pavyzdžiui, Italijoje kasdieninė politinių partijų veikla gali būti finansuojama neribotai, o atitinkami dydžio limitai yra taikomi tik toms aukoms, kurios skirtos rinkimų kampanijai finansuoti, Ispanijoje pirmuoju atveju maksimalus aukos politinei partijai dydis siekia 43,860 eurų per kalendorinius metus, antruoju – 4, 386 eurų. Atitinkama diferencijacija numatyta Serbijoje: čia fizinis asmuo per kalendorinius metus politinei partijai maksimaliai gali paaukoti 10 VMDU, juridinis asmuo – 100 VMDU. O Portugalijoje taikomas mišrus modelis, t. y. skirtingi subjektai skirtingu tikslu politinei partijai gali paaukoti skirtingas sumas: kasdieninei politinių partijų veiklai finansuoti juridiniai asmenys gali maksimaliai paaukoti 100 MMA, fiziniai asmenys – 30 MMA, rinkimų kampanijos tikslams tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims nustatytas vienodas maksimalios aukos politinei partijai limitas – 100 MMA. Žr. VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 147–148; Politinių partijų finansavimo įstatymo (*Law on Financing of Political Parties*) // Prieiga per internetą: <http://www.osce.org/documents/fr/2003/07/535_en.pdf> (2009 m. balandžio 30 d.) 5 straipsnio 5 dalį;

³³¹ Pažymėtina, kad Lietuvoje maksimalaus aukų dydžio klausimu ryškėja jo mažinimo tendencija. Pavyzdžiui, pirminiame PPFĮ projekte, t. y. Lietuvos Respublikos politinių partijų, politinių organizacijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projekto Nr. IXP-3308 10 straipsnio 1 dalyje buvo numatyta, kad fizinių asmenų, turinčių teisę aukoti politinėms partijoms ir/ar savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams, aukų dydis neribojamas, kas šio projekto aiškinamajame rašte yra siejama su fizinio asmens teisių disponuoti nuosavybe apribojimo nekonstitucingumu. Tokia pozicija yra ne visai pagrįsta, kadangi nuosavybės teisė nėra absoliuti, ir, kaip ne kartą yra išaiškinęs KT, pagal Konstituciją teisė į nuosavybę gali būti ribojama dėl turto pobūdžio ir/arba dėl kitų priežasčių, kai neapribojus šios teisės nebūtų galima apsaugoti Konstitucijoje įtvirtintų vertybių ir būtų pakenkta viešajam interesui, o politinių partijų finansavimo skaidrumas neabejotinai yra viešasis interesas. Juridiniams asmenims, atitinkantiems nustatytas sąlygas, minėtame projekte, kaip nurodoma jo aiškinamajame rašte – atsižvelgiant į jų paskirtį, kuri, manytina, yra pelno siekis, buvo numatytas 5 000 MGL aukos limitas (10 str. 4 d.). Atkreiptinas dėmesys į tai, jog politinės kampanijos metu toks limitas buvo siejamas su bendra visiems savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams paaukotina suma, ko trūksta dabar šiuo klausimu nustatytam teisiniui reguliavimui. Vėlesniame projekte, t. y. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projekte Nr. IXP-3308(2SP) buvo siūlomas iš esmės toks pats aukų dydžio teisinio reguliavimo principas, tik pats jų dydis buvo sumažintas iki 3 000 MGL. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2, 7, 8, 10, 12, 16 ir 18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekte Nr. XP-1620A, pateiktame jau po PPFĮ įsigaliojimo, fizinių asmenų aukų dydį siūloma sumažinti iki 10 MGL vienai politinei partijai/vienam savarankiškam politinės kampanijos dalyviui, tačiau neribojant jų aukų gavėjų skaičiaus (4 str.), o juridiniams asmenims apskritai uždrausti finansuoti politines partijas ir politines

kad asmuo per kalendorinius metus gali aukoti neribotam skaičiui politinių partijų ar savarankiškų politinės kampanijos dalyvių, svarbu tik, kad aukos dydis vienam iš jų neviršytų 300 MGL. Viena vertus, toks teisinis reguliavimas sudaro iliuziją, jog šie subjektai nebus finansuojami per trečiuosius asmenis, kas Lietuvoje yra draudžiama

kampanijas (5 str.). Manytina, kad toks sprendimas būtų pernelyg radikalus tiek aukų maksimalaus dydžio redukcijos, tiek ir aukotojų rato susiaurinimo požiūriu. Kaip nurodo H. E. Alexander, tokie kardinalūs pokyčiai, kai uždraudžiama rinkimų kampanijas finansuoti iš stambių aukų, yra palankūs gerai žinomiems kandidatams, kurie jau yra pasiekę, kad jų vardas būtų plačiai atpažįstamas, tačiau mažiau žinomus kandidatus jie priverčia rinkimų kampaniją finansiniu požiūriu pradėti daug anksčiau. Tokia situacija yra nepageidaujama tuo požiūriu, jog nuo faktinės politinės kampanijos pradžios iki formalios jos pradžios praėina ilgas laikotarpis, kurio metu atitinkamiems kandidatams nėra taikomos specialiosios politinės kampanijos finansavimo taisyklės. Be to, kaip galima spręsti iš šio projekto aiškinamojo rašto, tokie pasiūlymai yra susiję su valstybinio politinių partijų finansavimo stiprinimu, tačiau jų įgyvendinimas faktiškai reikštų dalinį išorinio privataus politinių partijų finansavimo pakeitimą valstybiniu, kas nėra suderinama su politinių partijų socialine prigimtimi bei funkicine paskirtimi. 2007 m. pateiktame Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekte Nr. XP-2662A buvo siūloma nustatyti 30 MGL fizinio asmens aukos dydžio maksimumą (10 str. 2 d.). Labai įdomi koncepcija buvo pasiūlyta Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 10 straipsnio pakeitimo įstatymo projekte Nr. XP-2900: a) piniginės aukos aukojamos be jokių apribojimų; b) draudžiama pačioms politinėms partijoms priimti aukas; c) aukos priimanos į specialų Politinių partijų aukų fondą prie VRK; d) per kalendorinius metus Politinių partijų aukų fonde sukauptos piniginės lėšos paskirstomos politinėms partijoms analogiška valstybės biudžeto dotacijos mokėjimo tvarka. Tenka apgailestauti, kad šio projekto aiškinamajame rašte tokio pasiūlymo priežastys yra lakoniškai paaiškinamos kaip per 2004 m. Seimo rinkimus, 2007 m. savivaldybių tarybų rinkimus politinių partijų ir VRK veikloje pastebėti įstatyminio reguliavimo trūkumai, kadangi toks siūlymas yra smarkiai kritikuotinas. Pirmiausia dėl to, jog tokiu būdu išorinį privatų politinių partijų finansavimą bandoma transformuoti į valstybinį, nors lėšos yra surenkamos iš privačių subjektų. Antra, asmenys praranda bet kokią indentifikacijos su atitinkama politine partija galimybę, o kartu ir poreikį, nes lėšos yra kaupiamos „bendrame katile“. Šiuo aspektu įdomu, kaip tokia koncepcija pasiteisintų praktikoje, t. y. ar apskritai atsirastų norinčiųjų aukoti politinėms partijoms. Be to, akstiną stengtis pritraukti simpatikus prarastų ir politinės partijos, taigi būtų sunaikintas ryšys tarp jų ir elektorato, išskyrus balsų už jas atidavimą per rinkimus, kuris galėtų lemti išmokų iš Politinių partijų aukų fondo gavimą. Trečia, surinktų lėšų paskirstymas politinėms partijoms pagal valstybės biudžeto dotacijos mokėjimo pavyzdį atimtų iš naujų ar mažiau populiarių politinių partijų bet kokią konkurencingumo galimybę, be to, iš esmės visam laikui, nes jos nesurinktų tiek lėšų iš kitų šaltinių, kad laimėtų rinkimus, ypač atsižvelgiant į tai, jog valdančiosios politinės partijos tokiu atveju gautų ne tik valstybės biudžeto dotaciją, bet ir išmokas iš Politinių partijų aukų fondo. Taigi negali būti net kalbos apie politinių partijų lygiateisiškumo užtikrinimą. Be to, lieka neaišku, kaip turėtų būti finansuojamos politinės kampanijos. Ar šiame projekte reikėtų išvelgti potekstę pakeisti Lietuvos rinkimų sistemą į absoliučiai proporcinę, kai kandidatus bei jų sąrašus galėtų kelti tik politinės partijos? Tokiu atveju yra akivaizdžiai paminama Konstitucijos 35 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta savanoriško dalyvavimo politinių partijų veikloje dimensija. Galiausiai viename iš paskutiniųjų PPFĮ projektų, t. y. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekte Nr. XP-2662(2), yra siūloma nustatyti maksimalų 20 VMDU aukos dydį, vienodą tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų, politinių organizacijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą Nr. IXP-3308 ir jo aiškinamąjį raštą; KT 2002 m. kovo 14 d. nutarimą // Žin., 2002, Nr. 28-1003; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą Nr. IXP-3308(2SP); Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2, 7, 8, 10, 12, 16 ir 18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XP-1620A ir jo aiškinamąjį raštą; ALEXANDER, H. E. American Presidential Elections, 1976-1992 // Comparative Political Finance Among the Democracies (ed. H. E. Alexander, R. Shiratori). Boulder, 1994, P. 46; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662A; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 10 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2900 ir jo aiškinamąjį raštą; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2).

(PPFĮ 11 str. 2 d.)³³², kadangi paprasčiausiai „neapsimoka“, tačiau, antra vertus, nustatytas maksimalus aukos dydis ir galimybė per kalendorinius metus ar politinės kampanijos laikotarpį aukoti ne vienam, o daugeliui politinių partijų ar politinės kampanijos dalyvių sukelia tam tikrų pagrįstumo abejonių. VRK pirmininko Z. Vaigausko teigimu, toks teisinis reguliavimas atitinka Reglamento (EB) Nr. 2004/2003 6 straipsnio nuostatą, jog Europos politinė partija nepriima dovanojamų lėšų, viršijančių 12 000 eurų³³³ per metus vienam rėmėjui, iš bet kokių fizinių ar juridinių asmenų³³⁴. Tokiu būdu tariamai yra laikomasi Europos politinių partijų finansavimo politikos, nors šis reglamentas ir nereguliuoja nacionalinių politinių partijų finansavimo klausimų.

Vertinta, jog dabartinis šio klausimo teisinis reguliavimas Lietuvoje yra nepakankamas tuo požiūriu, jog nenustato maksimalios sumos, kurią apskritai politinėms partijoms ar/ir savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams per kalendorinius metus turi teisę paaukoti fizinis ar juridinis asmuo³³⁵. Kitas variantas – pasiremti Ispanijos patirtimi ir nustatyti maksimalią sumą, gaunamą iš aukų, kurią savo biudžetuose gali sukaupti politinės partijos. Ispanijos atveju tai yra 5 proc. politinei partijai paskirtos valstybės biudžeto dotacijos³³⁶. Tačiau nagrinėjamu atveju reikia nepamiršti, jog šioje valstybėje politinių partijų finansavimas yra orientuotas į

³³² Pažymėtina, jog politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimas per trečiuosius asmenis turi būti suprantamas plačiai, t. y. ne tik kaip politinių partijų finansavimas prisidengiant su jomis susijusiomis organizacijomis (angl. *third parties*) ar netiesioginis aukojimas politinėms partijoms ir savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams, bet ir kaip politinių partijų finansavimas iš nario mokesčių, kai jų narys atlieka tik tarpininko vaidmenį, ir pan.

³³³ 12 000 eurų = 41 400 Lt.

³³⁴ VAIGAUSKAS, Z. Politinių partijų finansavimas Lietuvoje. Pranešimas, skaitytas 2006 m. rugsėjo 28–29 d. Vilniuje vykusioje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Politinių partijų finansavimas“.

³³⁵ Palyginimui galima sumodeliuoti tokią situaciją: asmuo politinei partijai paaukvoja 300 MGL, o kadangi tais pačiais metais vyksta, pavyzdžiui, savivaldybių tarybų rinkimai, jis turi teisę politinei partijai, kaip savarankiškam politinės kampanijos dalyviui, paaukoti dar 300 MGL, be to, tuo atveju, jeigu jos keliami kandidatų sąrašai yra užregistruojami savarankiškais politinės kampanijos dalyviais, – papildomai po 300 MGL kiekvienam (paprastai savivaldybių tarybų rinkimams yra sudaroma tiek rinkimų apygardų, kiek yra savivaldybių, t. y. 60) iš jų. Taigi maksimaliai vienos politinės partijos naudai per kalendorinius metus, kuriais vyksta savivaldybių tarybų rinkimai, galima paaukoti 18 600 MGL (2,418 mln. Lt). Dar kartą atkreiptinas dėmesys į tai, jog tai nėra riba, kadangi, pagal PPFĮ nuostatas, per vienerius kalendorinius metus galima aukoti neribotam skaičiui politinių partijų ir/ar savarankiškų politinės kampanijos dalyvių. Žr. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo (Žin., 1994, Nr. 60-1183) 4 straipsnį ir, pavyzdžiui, VRK 2006 m. lapkričio 24 d. sprendimą Nr. 62 „Dėl rinkimų apygardų ir renkamų tarybos narių skaičių nustatymo“ (Žin., Nr. 131-4984). Paminėtina, kad, pavyzdžiui, JAV šis klausimas, kiek tai yra susiję su federalinėmis rinkimų kampanijomis, buvo sureguliuotas dar 1974 m., atitinkamai pakeitus 1974 m. Federalinį rinkimų kampanijos įstatymą (*The Federal Election Campaign Act of 1971*): buvo nustatyta, kad per metus tokioms kampanijoms maksimaliai galima paaukoti 25 tūkst. JAV dolerių.

³³⁶ PINTO-DUSCHINSKY, M., POSTNIKOV, A., *et al.* Campaign Finance in Foreign Countries: Legal Regulation and Political Practices (A Comparative Legal Survey and Analysis) // Prieiga per internetą: <http://moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/Campaign_Finance.pdf> (2009 m. balandžio 20 d.). Yra ir kitokių variacijų, pavyzdžiui, Portugalijoje pajamos, gautos iš juridinių asmenų, per metus politinių partijų biudžetuose tegali sudaryti 1 000 MMA, o Rusijoje – negali viršyti 10 mln. MMA. Žr. VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 148; Federalinio įstatymo „Dėl politinių partijų“ ((*Федеральный закон от 11 июля 2001 г. N 95-ФЗ «О политических партиях»*)) // Prieiga per internetą: <<http://www.rg.ru/2001/07/11/partii-dok.html>> (2009 m. balandžio 3 d.) 30 straipsnio 9 dalį.

valstybę. Manytina, kad toks teisinis reguliavimas yra nebloga alternatyva draudimui juridiniams asmenims aukoti politinėms partijoms.

2.2.2.2.3. Asmenys, turintys teisę aukoti politinėms partijoms

Asmenys, turintys teisę aukoti politinėms partijoms, išvardijami PPFĮ 12 straipsnyje. Kaip jau buvo minėta, pagal subjektą aukos politinėms partijoms gali būti skirstomos į asmenines ir institucines, o šios savo ruožtu – į užsienio ir lokalias. Lietuvoje, kitaip nei kai kuriose Rytų ir Centrinės Europos valstybėse, besilaikančiose požiūriu, jog finansinė parama politinėms partijoms iš užsienio gali sutrikdyti savarankišką valstybės politikos formavimą³³⁷, aukos iš užsienio subjektų su tam tikromis išlygomis yra leidžiamos³³⁸, į ką paprastai atkreipia dėmesį užsienio autoriai.

2.2.2.2.3.1. Fiziniai asmenys

Fizinių asmenų galimybės aukoti politinėms partijoms, priklausomai nuo jų pilietybės, Lietuvoje yra labai diferencijuotos. Lietuvos Respublikos piliečiai gali aukoti politinėms partijoms bei visų politinių kampanijų³³⁹ dalyviams³⁴⁰. Kiti fiziniai asmenys susiduria su tam tikrais teisės aukoti politinėms partijoms suvaržymais: nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, turintys kitos ES valstybės narės pilietybę, gali aukoti politinėms partijoms bei rinkimų į Europos Parlamentą ir savivaldybių tarybų rinkimų politinių kampanijų dalyviams, o nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, neturintys kitos ES valstybės narės pilietybės, arba asmenys be pilietybės – tik savivaldybių tarybų rinkimų politinių kampanijų dalyviams.

Minėti ribojimai fiziniams asmenims, susiję su politinės kampanijos dalyvių finansavimu, yra nesunkiai paaiškinami atitinkamų rinkimų įstatymų nuostatomis³⁴¹.

³³⁷ ŻMIGRODZKI, M. Nowy status partii politycznych (ustawa z 27 czerwca 1997 r.) // Przegląd Sejmowy, 1998, Nr. 4(27), P. 28. Dėl užsienio finansinės paramos politinėms partijoms pasisako ir kiti autoriai. Pavyzdžiui, P. Burnell nurodo, jog kartais tokio pobūdžio parama yra suvokiama kaip grėsmė valstybės nepriklausomumui bei jos nacionaliniam saugumui. BURNELL, P. Introduction: Money and Politics in Emerging Democracies // Funding Democratization (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick, 2007, P. 15.

³³⁸ Politinių partijų rėmėjais iš užsienio dažniausiai būna: 1) diasporos bendruomenės; 2) tų pačių pažiūrų arba giminingos kitų valstybių politinės partijos; 3) užsienio vyriausybės.

³³⁹ Lietuvoje vyksta tokios politinės kampanijos: Seimo rinkimų, Respublikos Prezidento rinkimų, rinkimų į Europos Parlamentą, savivaldybių tarybų rinkimų ir referendumų (PPFĮ 2 str. 8 d.).

³⁴⁰ Čia turimi omenyje savarankiški politinės kampanijos dalyviai, nes atstovaujамųjų politinės kampanijos dalyviu vardu ir interesais veikia politinės partijos.

³⁴¹ Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Rinkimų teisę turi Lietuvos Respublikos piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų. Rinkimuose nedalyvauja piliečiai, kurie teismo pripažinti neveiksniais.“; Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Teisę rinkti Respublikos Prezidentą turi Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie rinkimų dieną yra ne jaunesni kaip 18 metų. Rinkimuose nedalyvauja piliečiai, teismo pripažinti neveiksniais.“; Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo (Žin., 2003, Nr. 115-5192 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.) 3 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Rinkimų į Europos Parlamentą teisę turi Lietuvos Respublikos piliečiai, taip pat nuolat gyvenantys Lietuvoje kitų ES valstybių narių piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų. Rinkimuose nedalyvauja asmenys, teismo pripažinti

Nuolatiniais Lietuvos Respublikos gyventojams, neturintiems ES valstybės narės pilietybės, arba apatridams numatytas draudimas finansuoti politines partijas vis dėlto kelia šiokių tokių abejonių³⁴². Viena vertus, suprantama, kad tokiu būdu siekiama išvengti nepageidaujamos „nesaugių“ ar „nedraugiškų“ valstybių, pavyzdžiui, Rusijos, išorinės įtakos politinėms partijoms, tačiau, antra vertus, toks ribojimas atrodo nepagrįstas ypač ribojimų, nustatytų juridiniams asmenims, kontekste.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog tam tikra diferenciacija yra daroma atsižvelgiant ir į fizinio asmens gyvenamąją vietą. Lietuvos Respublikos piliečiai teisę aukoti politinėms partijoms turi nepriklausomai nuo jų gyvenamosios vietos. Taip yra daroma dar viena išimtis politinių partijų finansavimui iš užsienio. Visi kiti fiziniai asmenys turi būti nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai. Štai čia kyla problema, koks fizinis asmuo laikytinas nuolatinio Lietuvos Respublikos gyventoju PPFĮ prasme.

CK fizinio asmens nuolatinę gyvenamąją vietą apibrėžia kaip vietą, reiškančią asmens teisinį santykį su valstybe ar jos teritorijos dalimi, esančią toje valstybėje ar jos teritorijos dalyje, kurioje jis nuolat ar daugiausia gyvena, laikydamas tą valstybę ar jos teritorijos dalį savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta (2.12 str. 1 d.), o pagal to paties straipsnio 2 dalį, fizinis asmuo pripažįstamas turinčiu nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, jeigu jis Lietuvos Respublikoje savo valia įkuria ir išlaiko savo vienintelę arba pagrindinę gyvenamąją vietą, ketindamas čia įkurti ir išlaikyti savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų centrą.

Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“³⁴³ asmens nuolatinį gyvenimą Lietuvos Respublikoje sieja su asmeniui išduodamu leidimu nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje (53–56 str.) arba – ES valstybės narės piliečio atveju – su išduodama pažyma ES valstybės narės piliečio teisei nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje patvirtinti (97–106 str.). Abiem atvejais atitinkamo dokumento išdavimas, su nežymiomis išimtimis, yra siejamas su gyvenamosios vietos deklaravimu, siekiu tą padaryti arba įtraukimu į gyvenamosios vietos neturinčių asmenų apskaitą³⁴⁴. Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo

neveiksniais.“; Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Teisę rinkti savivaldybės tarybos narius turi nuolatiniai šios savivaldybės gyventojai (rinkėjai), kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų. Rinkimuose nedalyvauja asmenys, teismo pripažinti neveiksniais.“; Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo (Žin., 2002, Nr. 64-2570 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 2 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Referendume turi teisę dalyvauti piliečiai, sukakę 18 metų. Referendume nedalyvauja piliečiai, kurie teismo pripažinti neveiksniais.“

³⁴² Pažymėtina, kad pirminiame PPFĮ projekte toks ribojimas nebuvo nustatytas. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų, politinių organizacijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą Nr. IXP-3308.

³⁴³ Žin., 2004, Nr. 73-2539 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

³⁴⁴ Žr. Lietuvos Respublikos ilgalaikio gyventojų leidimo gyventi Europos Bendrijoje užsieniečiams išdavimo ir fiktyvios santuokos sudarymo, fiktyvios registruotos partnerystės bei fiktyvaus įvaikinimo įvertinimo taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2005 m. gruodžio

įstatymo³⁴⁵ 3 straipsnio 2 dalis gyvenamąją vietą apibrėžia kaip pagrindinę vietą, kurioje asmuo faktiškai dažniausiai gyvena ir su kuria jis yra labiausiai susijęs. Vertinant šią sąvoką CK nuostatų kontekste, galima padaryti išvadą, jog čia kalbama apie nuolatinę gyvenamąją vietą³⁴⁶.

Atsižvelgiant į tai, jog nagrinėjama PPFĮ nuostata yra glaudžiai susijusi su atitinkamais rinkimų įstatymais, t. y. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymu bei Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymu, manytina, jog sąvoka „nuolatinis Lietuvos Respublikos gyventojas“ turi būti aiškinama taip pat ir juose nustatyto teisinio reguliavimo kontekste.

Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje nurodoma, jog nuolatinis savivaldybės gyventojas laikomas *inter alia* asmuo, turintis leidimą nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje. Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 3 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, jog nuolat gyvenančiu Lietuvos Respublikoje laikomas *inter alia* kitos ES valstybės narės pilietis, kuris deklaravo gyvenamąją vietą ir kurio duomenys apie gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre iki nustatytosios dienos. Taigi akivaizdu, jog antruoju atveju asmenimis, nuolat gyvenančiais Lietuvos Respublikoje, yra laikomi ne tik tie asmenys, kuriems, kaip ES valstybės narės piliečiams, yra patvirtinta teisė nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, bet ir tie, kurie yra deklaravę nuolatinę gyvenamąją vietą. Vis dėlto toks veiksmas nėra tolygus teisės nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje įgijimui. Štai čia ir kyla problema dėl to, ar tokie asmenys laikytini nuolatiniais Lietuvos Respublikos gyventojais PPFĮ 12 straipsnio 1 dalies 1 punkto prasme.

Kiek tai yra susiję su savivaldybių tarybų rinkimais, situacija yra ganėtinai aiški ir dėl ES valstybės narės piliečių, tačiau neaiškumas lieka dėl galimybės aukoti politinėms partijoms bei rinkimų į Europos Parlamentą politinės kampanijos dalyviams. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog PPFĮ nesieja aukojimo politinėms partijoms ar kitiems subjektams teisės su atitinkamuose rinkimų įstatymuose nustatytais rinkimų teisės įgyvendinimo ribojimais. Todėl manytina, jog nagrinėjamu atveju nuolatinis Lietuvos Respublikos gyventojas turi būti laikomas asmuo, kuris tokiu yra laikomas pagal bendrąsias Lietuvos teisės aktų nuostatas, taigi pagal Įstatyme „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nustatytą teisinį reguliavimą.

21 d. įsakymu Nr. 1V-445 (Žin., 2006, Nr. 5-157 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)), 5 punktą ir Pažymos Europos Sąjungos valstybės narės piliečio teisei nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje patvirtinti išdavimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2007 m. spalio 25 d. įsakymu Nr. 1V-369 (Žin., 2007, Nr. 113-4607 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)), 9 punktą.

³⁴⁵ Žin., 1998, Nr. 66-1910 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

³⁴⁶ CK 2.16 straipsnio 1 dalis nustato, jog fizinio asmens gyvenamąją vietą laikoma vieta, kurioje jis faktiškai dažniausiai gyvena, o to paties straipsnio 2 dalis *inter alia* įtvirtina, jog tais atvejais, jeigu asmuo faktiškai gyvena keliuose vietose, tai vieta, su kuria asmuo yra labiausiai susijęs (kur yra asmens turtas ar didžioji turto dalis, kur yra jo darbo vieta arba kur jis gyvena ilgiausiai), laikoma jo pagrindine gyvenamąją vietą.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog įstatymų leidėjas, apibrėždamas asmenų (tiek fizinių, tiek juridinių) teisės aukoti politinėms partijoms turinį, jos apimtį sieja su dviem skirtingais laikotarpiais ir dviem skirtingais subjektais. Skiriamus laikotarpius vadinkime „paprastuoju“ ir „specialiuoju“. Kaip „paprastasis“ gali būti apibrėžiamas toks politinės partijos veiklos laikotarpis, kai nevyksta jokia rinkimų ar referendumo politinė kampanija, paprastai kalbant, tai yra kasdieninės politinės partijos veiklos laikotarpis. „Specialiuoju“ vadinkime rinkimų arba referendumo politinės kampanijos laikotarpį. Turbūt ir nereikėtų aiškinti, jog politinės partijos didžiąją dalį išlaidų patiria per „specialųjį“ laikotarpį, kai siekia laimėti rinkimus arba kad referendumu sprendžiamas klausimas būtų priimtas arba atmestas.

Politinė partija ir politinės kampanijos dalyvis minėtoje nuostatoje (ir ne tik) yra traktuojami kaip skirtingi subjektai. Pažymėtina, kad politinė partija gyvuoja tiek „paprastuoju“, tiek „specialiuoju“ laikotarpiu, ir jos statusas atitinkamai nesikeičia. Politinės kampanijos dalyvio statusas, įvykdžius atitinkamas sąlygas, įgyjamas tik politinės kampanijos laikotarpiu. Tai reiškia, jog aukojant politinės kampanijos dalyviui, nėra aukojama politinei partijai plačiąja prasme, t. y. šios lėšos nėra naudojamos jos kasdieninei veiklai finansuoti.

2.2.2.2.3.2. Juridiniai asmenys

Didžiausią išorinio privataus politinių partijų finansavimo dalį sudaro aukos, gautos iš įvairių kompanijų ir pan., t. y. iš juridinių asmenų³⁴⁷. Tokiam kontekste ganėtinai keistai atrodo tai, jog juridiniams asmenims, kitaip nei fiziniams asmenims, teisė aukoti politinėms partijoms Lietuvoje nėra diferencijuota, t. y. jie gali aukoti politinėms partijoms ir visiems savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams. Šiuo atveju fiziniams asmenims nustatyti aukojimo politinėms partijoms ribojimai, galima teigti, netenka prasmės, kadangi jie tą gali padaryti per juridinius asmenis³⁴⁸.

³⁴⁷ WALECKI, M. Political Money and Corruption // Prieiga per internetą: <http://www.moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/Money_Corruption.pdf> (2007 m. liepos 25 d.). Tą patvirtina ir Lietuvos pavyzdys. Kaip matyti iš 2005–2009 m. politinių partijų VRK pateiktų aukotojų sąrašų, 2005 m. politinės partijos iš viso gavo 3 339 867 Lt aukų, iš jų 2 658 122 Lt (80 proc.) paaukojo juridiniai asmenys; 2006 m.: iš viso – 4 634 526 Lt aukų, iš juridinių asmenų – 3 604 983 Lt (78 proc.); 2007 m.: iš viso – 10 393 449 Lt aukų, iš juridinių asmenų – 7 932 710 Lt (76 proc.); 2008 m. (duomenys neapima 2008 m. III-ojo ketvirčio): iš viso – 9 709 985 Lt aukų, iš juridinių asmenų – 7 835 522 Lt (81 proc.); 2009 m.: iš viso – 4 024 128 Lt aukų, iš juridinių asmenų – 3 105 333 Lt (77 proc.). Žr. 2005–2009 m. politinių partijų VRK pateiktus aukotojų sąrašus // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrolė/>> (2010 m. kovo 10 d.) ir priedą Nr. 3.

³⁴⁸ Čia galima kalbėti ir apie priešingą variantą, kai juridiniai asmenys politinėms partijoms aukoja per fizinius asmenis (tokia situacija gali susiklostyti tais atvejais, kai juridiniams asmenims apskritai draudžiama finansuoti politines partijas arba kai toks draudimas galioja tik tam tikros kategorijos juridiniams asmenims). Pavyzdžiui, Portugalijoje iki 1993 m. buvo nustatytas draudimas nacionaliniams ir užsienio juridiniams asmenims aukoti politinėms partijoms, tačiau praktikoje, kaip pastebi I. van Biezen ir K.-H. Nassmacher, toks draudimas buvo lengvai apeinamas pasinaudojant fiziniais asmenimis kaip tarpininkais. Žr. VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy,

Be abejo, mažesnėmis sumomis ir ne visais atvejais, tačiau tokia galimybė yra ir ji yra teisėta.

Kaip nurodoma PPFĮ 12 straipsnio 1 dalyje, Lietuvos politinėms partijoms aukoti turi teisę Lietuvos Respublikoje registruoti privatūs juridiniai asmenys, kurių įstatiniame kapitale nėra valstybės ar savivaldybės³⁴⁹ kapitalo ir kurių įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalis, suteikianti teisę kontroliuoti juridinio asmens veiklą, priklauso tik aukoti politinėms partijoms turintiems teisę fiziniams asmenims, Lietuvos Respublikoje įregistruotiems juridiniams arba NATO ir ES valstybių narių privatiems juridiniams asmenims³⁵⁰.

Kitaip tariant, politinėms partijoms aukoti neturi teisės: 1) privatūs juridiniai asmenys, kurie nepatenka į pirmiau nurodytą grupę ir 2) viešieji juridiniai asmenys (čia nekalbama apie valstybės galimybes finansiškai ir kitais būdais remti politines partijas). Jeigu minėtas teisinis reguliavimas būtų analizuojamas iki naujojo CK įsigaliojimo (2001 m. liepos 1 d.), politinėms partijoms negalėtų aukoti ir subjektai, neturintys juridinio asmens statuso³⁵¹.

Tam tikrų problemų gali kilti dėl pirmosios grupės juridiniams asmenims nustatyto reikalavimo registruotis Lietuvos Respublikoje, ypač atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos narystę ES. Nėra visiškai aišku, ar reikalavimas būti įregistruotam Lietuvos Respublikoje reiškia užsiregistravimą Mokesčių mokėtojų registre, ką privalo padaryti užsienio valstybių juridiniai asmenys, kurie numato vykdyti ar vykdo veiklą ir/ar turi mokesčių prievolių Lietuvos Respublikoje³⁵², ar

Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 148.

³⁴⁹ Šiuo klausimu ganėtinai neįprastas teisinis reguliavimas, leidžiantis finansuoti politines partijas ir jų rinkimų kampanijas iš teritorinę autonomiją turinčių vienetų bei vietos savivaldos vienetų biudžetų, yra nustatytas Serbijoje (Politinių partijų finansavimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalis). Žr. *Law on Financing of Political Parties* // Prieiga per internetą: <http://www.osce.org/documents/fr/y/2003/07/535_en.pdf> (2009 m. balandžio 30 d.). Paminėtina, jog Lietuvoje iki PPFĮ įsigaliojimo, t. y. Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatyme, buvo numatyta, kad aukoti politinėms partijoms ir kitiems subjektams, dalyvaujantiems politinėje kampanijoje, gali ir įmonės, kurių akcijų dalį valdo valstybė arba savivaldybė, tačiau su sąlyga, jog jų turimas akcijų paketas neviršija 50 proc. (5 str. 2 d.). Analogiška nuostata, kiek tai yra susiję su galimybe aukoti politinėms partijoms ir politinėms organizacijoms, buvo numatyta ir Politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymo 12 straipsnio 1 punkte.

³⁵⁰ Lietuvos įstatymų leidėjas, apibrėždamas, kurie privatūs juridiniai asmenys turi teisę aukoti politinėms partijoms (savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams), pasielgė ganėtinai išmintingai tuo požiūriu, jog tokių subjektų teisę aukoti susiejo su jų valdymo galimybėmis. Tuo atveju, jeigu būtų nustatytas absoliutus draudimas, t. y. politinėms partijoms negalėtų aukoti tie privatūs juridiniai asmenys, kurių nors viena akcija priklauso fiziniam asmeniui, neturinčiam teisės aukoti politinėms partijoms, faktiškai susiklostytų tokia situacija, jog nepriklausomai nuo realios padėties, iš subjektų, turinčių teisę aukoti politinėms partijoms, grupės turėtų būti eliminuotos visos įmonės, kurių akcijos yra kotiruojamos vertybinių popierių biržoje.

³⁵¹ Kai kuriose valstybėse tai nėra kliūtis, pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 85 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, jog organizaciniai vienetai, neturintys juridinio asmens statuso, gali finansiškai remti rinkimų komitetus. Žr. *Ustawa z dnia 27 września 1990 r. „O wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej“* // Dz. U. 1990/67/398.

³⁵² Žr. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo (Žin., 2004, Nr. 63-2243 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 45 straipsnio 1 dalį ir Mokesčių mokėtojų

reikalavimą, jog juridinis asmuo būtų įregistruotas Lietuvos Respublikos juridinių asmenų registre, t. y. būtų įsisteigęs Lietuvos Respublikoje³⁵³.

Pozicija, jog aukoti politinėms partijoms ir savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams Lietuvoje gali tik tokie privatūs juridiniai asmenys, kurie yra įsisteigę Lietuvos Respublikoje, turi būti analizuojama ir ES teisės kontekste. Pagal ES teisę, įmonė, įsteigta vadovaujantis valstybės narės teise ir turinti registruotą buveinę toje valstybėje bei pagrindinę verslo vietą vienoje iš ES valstybių narių, pripažįstama įsisteigusia ES valstybėje narėje Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo³⁵⁴ (toliau – Sutartis) (iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo – Europos bendrijos steigimo sutarties) prasme. Ta pati taisyklė taikoma ir tais atvejais, kai įmonė savo veiklą vykdo per antrinį įsikūrimą, t. y. filialus, atstovybes ir pan., esančius kitoje ES valstybėje narėje, nei ji yra įregistruota (pavyzdžiui, EBTT sprendimas *Segers* byloje³⁵⁵). Šiame kontekste paminėtinas ir EBTT sprendimas *Centros* byloje³⁵⁶, kuriame buvo pripažinta, jog Danijos institucijų atsisakymas įregistruoti įmonės, kuri savo buveinę dėl palankesnių įsisteigimo sąlygų įregistravo Jungtinėje Karalystėje, filialą negali būti pagrįstas nei siekiu užkirsti kelią apgauli, nei kreditorių interesų apsauga. Po sprendimo *Centros* byloje sekė sprendimai *Überseering*³⁵⁷ ir *Inspire Art*³⁵⁸ bylose, kurie sustiprino EBTT poziciją *Centros* byloje.

Atsižvelgus į pirmiau paminėtą EBTT praktiką, manytina, kad PPFĮ 12 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatytas reikalavimas privatiems juridiniams asmenims, idant jie būtų įregistruoti Lietuvos Respublikoje, neturėtų būti aiškinamas kaip reikalavimas įsisteigti pagal nacionalinės teisės nuostatas tuo atveju, jeigu jie siekia aukoti politinėms partijoms, t. y., įvertinus Lietuvos Respublikos išipareigojimą užtikrinti įsisteigimo laisvę, įmonė, kuri buvo įkurta vienoje iš ES valstybių narių, turėtų turėti teisę aukoti politinėms partijoms. Juolab kad užsienio įmonių aukojimo ribojimą užtikrina PPFĮ 12 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostata dėl įmonės įstatinio kapitalo ir balsavimo teisių joje.

registro nuostatus, patvirtintus Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. rugsėjo 6 d. nutarimu Nr. 1059 (Žin., 2000, Nr. 77-2333 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)).

³⁵³ Pagal CK 2.63 straipsnio 1 dalį, juridinis asmuo laikomas įsteigtu nuo jo įregistravimo Juridinių asmenų registre. Pažymėtina, jog, kaip numatyta Juridinių asmenų registro nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. 1407 (Žin., 2003, Nr. 107-4810 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais)), 4 punkte, Juridinių asmenų registro objektai *inter alia* yra užsienio juridinių asmenų ir kitų organizacijų filialai ir atstovybės.

³⁵⁴ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija // OL 2008 C115/47.

³⁵⁵ EBTT 1986 m. liepos 10 d. sprendimas byloje *D. H. M. Segers v Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor Bank- en Verzekeringswezen, Groothandel en Vrije Beroepen* (C-79/85), 1986, ECR 2375.

³⁵⁶ EBTT 1999 m. kovo 9 d. sprendimas byloje *Centros Ltd v Erhervs - og Selskabsstyrelsen* (C-212/97), 1999, ECR I-1459.

³⁵⁷ EBTT 2002 m. lapkričio 5 d. sprendimas byloje *Überseering BV v Nordic Construction Company Baumanagement GmbH (NCC)* (C-208/00). OL 2002 C323/12.

³⁵⁸ EBTT 2003 m. rugsėjo 30 d. sprendimas byloje *Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam v Inspire Art Ltd* (C-167/01). LO 2003 C275/10.

Minėtą poziciją pagrindžia ir PPFĮ 12 straipsnio 1 dalies 2 punkto vertinimas teisės į laisvą kapitalo judėjimą kontekste. Sutarties 63 straipsnio 1 dalis draudžia visus kapitalo judėjimo tarp valstybių narių bei tarp valstybių narių ir trečiųjų šalių apribojimus. Nors Sutarties 63 straipsnis neapibrėžia, kas yra laikoma kapitalu, iš esmės bet koks lėšų judėjimas tarp valstybių narių gali būti pripažįstamas kapitalo judėjimu Sutarties 63 straipsnio prasme.

1988 m. birželio 24 d. Tarybos direktyvos 88/361/EEB dėl Sutarties 67 straipsnio įgyvendinimo³⁵⁹ I priedo „Kapitalo judėjimo, nurodyto direktyvos 1 straipsnyje, nomenklatūra“ XI skyriaus „Asmeninio kapitalo judėjimas“ B punktas nustatė, kad kapitalo judėjimas aprėpia dovanas ir labdarą, o XII skyriaus „Finansinio turto fizinis importas ir eksportas“ B punktas numatė, jog kapitalo judėjimas apima „bet kurios rūšies mokėjimo priemones“. Taip pat paminėtina, kad minėtame priede nebuvo išsamiai išvardintos visos kapitalo judėjimo rūšys, patenkančios į šią sąvoką, todėl XIII skyriuje „Kitas kapitalo judėjimas“ buvo išskirtas poskyris F „Įvairūs“. Taigi abejonių, jog ES įsisteigusios įmonės aukojimas politinėms partijoms nepatenka į kapitalo sąvoką, lieka mažai, todėl svarbu atsakyti į klausimą, ar Lietuva besąlygiškai privalo užtikrinti kapitalo, kurio forma – aukos politinėms partijoms, laisvą judėjimą.

Pažymėtina, kad Sutarties 63 straipsnio 1 dalis yra glaudžiai susijusi su Sutarties 65 straipsnio 3 dalimi, pagal kurią valstybių narių priemonės ir procedūros negali būti naudojamos savavališkam diskriminavimui ar paslėptam laisvo kapitalo judėjimo apribojimui. Idant priemonė nebūtų pripažinta savavališka Sutarties 65 straipsnio 3 dalies prasme, valstybė narė turi tinkamai pagrįsti objektyvią būtinybę taikyti ribojančias priemones.

Sutarties 65 straipsnio 1 dalies b punktas nustato, jog jos 63 straipsnio nuostatos nepažeidžia valstybių narių teisės imtis visų reikalingų priemonių, kad būtų užkirstas kelias nacionalinių įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimams, ypač apmokestinimo ir finansų įstaigų riziką ribojančios priežiūros srityje, arba nustatyti duomenų apie kapitalo judėjimą deklaravimo tvarką administravimo ar statistikos tikslais, arba imtis priemonių, pateisinamų viešosios tvarkos ar visuomenės saugumo požiūriu. Politinių partijų finansavimo kontekste aktuali minėtos nuostatos dalis, įvardijanti viešąją tvarką ir visuomenės saugumą kaip priežastis, galinčias pateisinti ES valstybių narių teisę taikyti tam tikrus laisvo kapitalo judėjimo ribojimus. Pažymėtina, jog EBTT priežastis, leidžiančias sudaryti tam tikras kliūtis laisvam kapitalo judėjimui, aiškina siaurai, taigi valstybei narei tenka pareiga pagrįsti, dėl kokių priežasčių ji negali užtikrinti laisvo kapitalo judėjimo. Taigi ribojimas privalo

³⁵⁹ OL 1988 L178/5. Pažymėtina, kad minėta direktyva buvo panaikinta Amsterdamo sutartimi, iš dalies pakeičiančia Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus (OL 1997 C340/1), kuri įsigaliojo 1999 m. gegužės 1 d.

būti proporcingas, kas reiškia, kad ribojanti priemonė bus panaikinta, jeigu pageidaujama tikslą galima pasiekti mažiau ribojančioms priemonėmis. Pavyzdžiui, *Scientology International* byloje³⁶⁰ EBTT konstatavo, kad visuomenės saugumas nėra ta priežastis, kuri pateisintų nacionalinės teisės nuostatas, pagal kurias Prancūzų scientologijos bažnyčia, norėdama gauti lėšų iš užsienio, turėjo gauti išankstinį leidimą. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad politinių partijų finansavimas turi būti sureguliuotas taip, jog būtų užtikrintas politinių partijų nepriklausomumas nuo jų sponsorų, esant tokiai grėsmei, aukojimo politinėms partijoms, remiantis laisvo kapitalo judėjimu, negalima pateisinti.

Ne mažiau aktualu paminėti ir antrąją sąlygą, kurią bendrovės turi išpildyti, siekdamos įgyvendinti teisę aukoti politinėms partijoms Lietuvoje. Lietuvos Respublikoje įregistruota įmonė, siekdama aukoti politinėms partijoms, privalo turėti juridinio asmens statusą. Pagal CK, tarptautinių korporacijų filialai ir atstovybės nėra juridiniai asmenys (2.53 str. 2 d. ir 2.56 str. 3 d.), taigi PPFĮ prasme jie negali aukoti politinėms partijoms. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad filialai ir atstovybės neturi visų juridiniams asmenims būdingų požymių. Pažymėtina, kad įmonė, įsteigusi filialus, yra atsakinga už jų veiklą. Tačiau, siekiant apsaugoti tiek akcininkų, tiek trečiųjų asmenų, kurie turi santykių su įmonių filialais, interesus, tiek ir užtikrinti finansinių duomenų skaidrumą, reikalavimas, jog tik įmonė, turinti juridinio asmens statusą, galėtų aukoti Lietuvos politinėms partijoms, gali būti pripažįstamas pagrįstu.

Taip pat reikėtų paminėti, jog draudimą finansuoti politines partijas tiems privatiems juridiniams asmenims, kurių įstatiniame kapitale yra valstybės ar savivaldybės kapitalo, galima ganėtinais lengvai apeiti. Tokias išvadas padarė Lenkijos dienraščio „Rzeczpospolita“ žurnalistai B. Waszkielewicz ir M. D. Zdort. Anot jų, yra ne vienas būdas tą padaryti³⁶¹.

³⁶⁰ EBTT 2000 m. kovo 14 d. sprendimas byloje *Association Église de scientologie de Paris and Scientology International Reserves Trust v The Prime Minister* (C-54/99), 2000, ECR I-1335.

³⁶¹ 1. Per statytinius įkuriama keletas nedidelių ribotos civilinės atsakomybės privačių bendrovių, kuriose valstybės ar savivaldybės įmonės užsako fiktyvias paslaugas (pavyzdžiui, ekspertizų atlikimą, verslo planų parengimą ir pan.), už kurių suteikimą iš užsakovo gautos lėšos (legalios pajamos) yra paaukojamos atitinkamai politinei partijai ir/ar kandidatui. 2. Susitariama su spaustuve, kuriai itin reikalingi užsakymai. Formaliai sudaroma sutartis dėl reklaminių lankstinukų pagaminimo, tačiau faktiškai yra spausdinami, pavyzdžiui, rinkiminiai plakatai, *pro forma* (liet. dėl akių) pagaminant keletą egzempliorių sutartyje paminėtų lankstinukų, kaip įrodymą, jog užsakymas buvo įvykdytas. 3. Valstybės ar savivaldybės įmonė perka biuro įrangą (kompiuterius, faksus, telefonus ir pan.), kurią rinkimų kampanijos laikotarpiui „paskolina“ politinei partijai. Rinkimų kampanijai pasibaigus, ši įranga gražinama jos pirkėjui. Žr. *rzeczpospolita.pl* – 1998 m. vasario 17 d. B. Waszkielewicz, M. D. Zdort. *Polityczne inwestycje* // Prieiga per internetą: <http://new-arch.rp.pl/artukul/159495_Polityczne_inwestycje.html> (2009 m. gegužės 11 d.). Pirmąją schemą galima iliustruoti ir P. Lösche pateiktu pavyzdžiu: praėjusio amžiaus 7-ajame dešimtmetyje Vokietijoje buvo labai paplitusi praktika, kai firmoms būdavo išrašomos sąskaitos už smulkias konsultacines paslaugas, idant būtų galima gauti faktūras, naudojamas mokesčiai atskaitai už politines aukas, kurioms mokesstinė atskaita nebuvo taikoma. LÖSCHE P. *Wovon leben die Parteien? Über das Geld in der Politik*. Frankfurt am Main, 1984, P. 49–50. Pagal: NASSMACHER, K.-H. *Analiza porównawcza finansowania partii politycznych w ustabilizowanych demokracjach* // *Kulisy finansowania polityki* (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 35. Be pirmiau pateiktų, galima nurodyti ir tokius būdus kaip „objektyvių“ akcijų, pavyzdžiui, koncertų, įvairių švenčių, „spontaniškai“ virstančių partiniais renginiais, rėmimą arba

Į antrąją subjektų, neturinčių teisės aukoti politinėms partijoms, grupę patenka viešieji juridiniai asmenys, kurie, pagal CK 2.34 straipsnio 2 dalį, yra valstybės ar savivaldybės³⁶², jų institucijų arba kitų asmenų, nesiekiančių naudoti sau, įsteigti juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti viešuosius interesus (valstybės ir savivaldybės įmonės, valstybės ir savivaldybės įstaigos, viešosios įstaigos, religinės bendruomenės ir t. t.)³⁶³. Tie viešieji juridiniai asmenys, kurių akcininkais (dalininkais ir pan.) yra valstybė arba savivaldybės, atitinka netgi dvi sąlygas, suponuojančias jų teisės aukoti politinėms partijoms ribojimą, t. y., be to, kad jie yra viešieji juridiniai asmenys, jų įstatiniame kapitale yra valstybės arba savivaldybių kapitalo³⁶⁴.

Kaip matyti iš pirmiau pacituotos CK nuostatos, viešiesiems juridiniams asmenims taip pat priklauso religinės bendruomenės ir bendrijos, nors Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatyme³⁶⁵ ir nenurodoma, kad jos yra viešieji juridiniai asmenys. Be kita ko, joms nustatytas draudimas aukoti politinėms partijoms yra svarbus ir konstitucinio pasaulietinės valstybės principo, pagal kurį bažnyčios ir kitos religinės organizacijos nesikiša į valstybės, jos institucijų ir pareigūnų veiklą, neformuoja valstybinės politikos³⁶⁶, realizavimo kontekste. Antra vertus, tai, jog yra nustatytas toks draudimas, savaime nereiškia, jog religinės bendruomenės ar bendrijos neturi jokių galimybių netiesiogiai finansuoti

atitinkamos srities profesionalo pasamdymą: įmonė samdo, pavyzdžiui, viešųjų ryšių specialistą, kuris tik „ant popieriaus“ dirba jai, o iš tiesų patarinėja konkrečiai politinei partijai ir kuria jos strategiją.

³⁶² Pažymėtina, kad teisinis reguliavimas, draudžiantis valdžios institucijoms remti politines partijas ir panašius subjektus yra nustatytas ne tik dėl to, kad valstybė kitais būdais remia politines partijas, bet ir todėl, jog taip būtų pažeistas politinių jėgų lygiateisiškumo principas. Vis dėlto teigti, kad šis draudimas yra realizuojamas pilna apimtimi, negalima, nes pasitaiko tokių atvejų, kai šių institucijų materialiniais ir panašiais resursais naudojasi jose atitinkamas pareigas einantys asmenys (pavyzdžiui, naudojimas tarnybine padėtimi rinkimų agitacijos tikslais). Žr. UNIKAITĖ, I. Rinkimų kampanijos sąsajos su rinkimų rezultatais: LR Seimo rinkimų (1996–2004 m.) atvejis. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2007, P. 68–69.

³⁶³ Paminėtina, kad kai kuriems viešiesiems juridiniams asmenims, išvardinant jų rūšis, t. y. labdaros ir paramos fondams, religinėms organizacijoms bei profesinėms sąjungoms, draudimas finansuoti politines partijas ir politines organizacijas buvo numatytas dar Politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatyme, tačiau jo 15 straipsnio 7 punkto nuostatoje vartojamas žodis „Lietuvos“, tarsi suponavo, kad toks draudimas buvo taikomas tik atitinkamiems nacionaliniams subjektams. Sunku pasakyti, ar įstatymų leidėjas šią nuostatą taip sukonstravo sąmoningai, jeigu atsakymas būtų teigiamas, tokį pasirinkimą, matyt, reiktų sieti su tuo, jog būtų sudaryta galimybė įvairiems užsienio paramos fondams finansuoti Lietuvos politines partijas ir politines organizacijas.

³⁶⁴ Kai kuriose valstybėse tokiems juridiniams asmenims yra leidžiama aukoti politinėms partijoms, tačiau su sąlyga, jog valstybės ar savivaldybės įtaka juose nėra didelė. Pavyzdžiui, Italijoje juridiniai asmenys, kurių akcijų dalį turi valstybė, gali aukoti politinėms partijoms, tačiau tik tada, kai jos turimas akcijų paketas yra mažesnis kaip 20 proc. Žr. VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 148.

³⁶⁵ Žin., 1995, Nr. 89-1985 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

³⁶⁶ Apie konstitucinį pasaulietinės valstybės principą žr. plačiau KŪRIS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai // BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS, E., *et al.* Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2001, P. 264–266. Kitaip šis principas dar vadinamas valstybės ir bažnyčios atskirumo principu, žr., pavyzdžiui, KT 2000 m. birželio 13 d. nutarimą // Žin., 2000, Nr. 49-1424.

politinių partijų, kaip kad, pavyzdžiui, buvo Italijoje, kurioje *Democrazia cristiana* gaudavo vertingą tikslinę (angl. *in-kind*) paramą iš bažnyčios³⁶⁷.

Prie viešųjų juridinių asmenų, nors vėlgi Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas³⁶⁸ to *expressis verbis* nenumato, priskiriamos ir profesinės sąjungos, apie ką, be kita ko, galima spręsti ir iš jų įkūrimo tikslo – atstovauti ir ginti darbuotojų profesines, darbo, ekonomines, socialines teises bei interesus. Taigi Lietuvoje, skirtingai nei, pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje, politinės partijos negali remtis šio subjekto teikiama finansine parama, kuri paprastai būna ženkli ir nuolatinė.

Labdaros ir paramos fondai taip pat yra viešieji juridiniai asmenys, kuriems įstatymų leidėjas eksplicitiškai uždraudė dalyvauti politinėje veikloje ir teikti paramą politinėms partijoms (Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymo³⁶⁹ 2 str. 1 d., 15 str. 2 d. 12 p.). Šis teisinis reguliavimas yra itin reikšmingas, kadangi eliminuoja galimybes subjektams, kurie pagal PPFĮ 12 straipsnio 1 dalį neturi teisės aukoti politinėms partijoms, įkurti paramos fondus³⁷⁰ ir jais prisidengus finansuoti politines partijas³⁷¹.

Tačiau tai nereiškia, jog tokių fondų pagalba apskritai neįmanoma finansuoti politinių partijų, kadangi tą galima padaryti per su politinėmis partijomis susijusias organizacijas (angl. *third parties*), kurios formaliai yra savarankiški juridiniai asmenys³⁷². Pavyzdžiui, Labdaros ir paramos įstatymo 7 straipsnio 1 dalies 3 punktas numato, kad paramos gavėjais gali būti Lietuvos Respublikoje įregistruotos asociacijos, o tai yra populiariausia pirmiau minėtų organizacijų teisinė forma³⁷³.

³⁶⁷ VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 136, P. 139.

³⁶⁸ Žin., 1991, Nr. 34-933 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

³⁶⁹ Žin., 1996, Nr. 32-787 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

³⁷⁰ Labdaros fondai nagrinėjamos temos kontekste nėra aktualūs.

³⁷¹ Labdaros ir paramos fondų įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje *inter alia* nustatyta, kad labdaros ar paramos fondo steigėjai gali būti fiziniai bei juridiniai asmenys, sudarę fondo steigimo sutartį ir iki fondo įregistravimo juridinių asmenų registre įsipareigoję skirti fondui įnašus pinigais ar turtu, teikti fondui paslaugas, tačiau to paties straipsnio 2 dalyje numatyta išlyga, jog tokio fondo steigėjais negali būti asmenys, kurie, pagal Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymą (Žin., 1993, Nr. 21-506 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)), negali būti paramos teikėjais. Kaip matyti iš Labdaros ir paramos įstatymo 5 straipsnio 2 dalies, paramos teikėjais gali būti *inter alia* įmonės, kuriose valstybei ir (ar) savivaldybei nuosavybės teisėmis priklausančios akcijos visuotiniame akcininkų susirinkime suteikia daugiau kaip 50 proc. balsų, su sąlyga, jog jos neturi finansinių įsiskolinimų minėtame įstatyme nurodytiems subjektams, užsienio valstybės, užsienio valstybių fiziniai ir juridiniai asmenys, tarptautinės organizacijos, taigi tie subjektai, kurie, pagal PPFĮ 12 straipsnio 1 dalį, neturi teisės aukoti politinėms partijoms.

³⁷² Politines partijas galima finansuoti ir per įmones „vaiduoklius“, kurių veikimo schema yra ganėtinai paprasta: asmenys, kurie turi teisę aukoti politinėms partijoms, įkuria ir Lietuvoje įregistruoja įmonę, kuri turi teisę aukoti pirmiau paminėtiems subjektams pagal PPFĮ 12 straipsnio 1 dalies 2 punktą.

³⁷³ Asociacijų įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad asociacija – savo pavadinimą turintis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo. Pažymėtina, kad asociacijos pavadinime gali būti žodžiai „asociacija“, „visuomeninė organizacija“, „susivienijimas“, „konfederacija“, „sąjunga“, „draugija“ ar kiti (Asociacijų įstatymo 2 str. 2 d.). Pavyzdžiui, yra žinomas atvejis, kai buvo priimta auka iš Lietuvos šeimos ūkininkų sąjungos, kurios teisinė forma yra asociacija: auka aukotojui nebuvo gražinta ir nebuvo perduota teisę teikti labdarą turinčiam juridiniam asmeniui, o buvo panaudota politinės kampanijos

Kadangi asociacijos yra viešieji juridiniai asmenys, tiesioginės finansinės ar materialinės paramos politinėms partijoms jos teikti negali, tačiau santykio su politinėmis partijomis požiūriu jų ir tikslinė paskirtis yra kitokia: paprastai jos tarnauja tam, kad politinės partijos susikurtų neformalų organizacinį užnugarį. Schema yra ganėtinai paprasta: tokio pobūdžio organizacijos (pavyzdžiui, jaunimo, moterų ir pan.) vykdo veiklą, kuri yra paranki politinėms partijoms (dažniausiai ji būna susijusi su tam tikrų idėjų populiarinimu) ir kurią finansuoja jos pačios, tačiau tokia veikla gali įgauti ir kitas formas, pavyzdžiui, savanoriško darbo ir pan.³⁷⁴ Politinėms partijoms tai yra itin paranku, nes faktinės išlaidos, pavyzdžiui, rinkimų kampanijai finansuoti neatsispindi finansinės atskaitomybės dokumentuose, taigi nėra viršijami nustatyti išlaidų limitai ir pan. Kitaip tariant, taip yra maskuojama nelygiateisė politinių partijų padėtis.

Pavyzdžiui, P. Auštrevičius, nesėkmingai dalyvavęs 2004 m. Respublikos Prezidento rinkimuose, 2004 m. liepos 13 d. kartu su kitais asmenimis įsteigė asociaciją „Petro Auštrevičiaus fondas“, kuriai buvo suteiktas paramos gavėjo statusas. Žiniasklaida teigė, kad minėto fondo paskirtis – grąžinti su P. Auštrevičiaus rinkimų kampanija susijusias skolas³⁷⁵, nors Labdaros ir paramos įstatymo 10 straipsnio 2 dalies 1 punktą aiškiai numato, jog pagal šį įstatymą kaip parama gautos lėšos ir kitas turtas negali būti naudojami politinių partijų ir politinių organizacijų veiklai ar politinėms kampanijoms remti. Manytina, kad šis atvejis buvo vienas iš akstinių PPFĮ įtvirtinti nuostata, jog politinės kampanijos dalyviai fiziniai asmenys turi padengti su politine kampanija susijusias skolas įsipareigojimus tik iš nuosavų (asmeninių) lėšų (21 str.)³⁷⁶.

išlaidoms apmokėti. Žr. Kauno miesto apylinkės teismo 2009 m. balandžio 16 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-2402-240/2009. Analogiškomis aplinkybėmis auka buvo priimta iš „Vilnios“ draugijos, kuri taip pat yra asociacija. Žr. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2009 m. balandžio 8 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-1330-576/09.

³⁷⁴ Lietuvoje taip pat egzistuoja tokios su politinėmis partijomis susijusios organizacijos, tačiau kol kas niekas (nei įstatymų leidėjas, nei VRK, nei žiniasklaida, nei mokslininkai) nekelia klausimo, kad jų santykis su politinėmis partijomis yra vertas ne tik susidomėjimo, bet ir atitinkamo teisinio reguliavimo. Pavyzdžiui, Lietuvos socialdemokratinio jaunimo sąjunga, kuri, pagal savo įstatus, yra nepriklausoma, nacionalinė, savanoriškumo pagrindu veikianti nevyriausybė, kairiosios politinės pakraipos jaunimo organizacija (1.1. p.) ir kurios vienas iš tikslų – skleisti ir populiarinti socialdemokratines idėjas bei vertybes jaunimo tarpe (2.1.1. p.). Žr. Lietuvos socialdemokratinio jaunimo sąjungos įstatus // Prieiga per internetą: <<http://www.lsdjs.org/dokumentai/>> (2010 m. vasario 2 d.). Kitas pavyzdys – Jaunųjų konservatorių lyga, kuri, pagal savo įstatus, yra savarankiška, savanoriška visuomeninė Lietuvos jaunimo organizacija, veikianti Lietuvos Respublikos teritorijoje ir kurios vienas iš tikslų – konservatizmo idėjų propagavimas visuomenėje. Žr. Jaunųjų konservatorių lygos įstatus // Prieiga per internetą: <<http://www.jkl.lt/i-istatai>> (2010 m. vasario 2 d.). Pažymėtina, jog minėtos organizacijos interneto svetainėje www.jkl.lt (2010 m. vasario 2 d.) yra nuoroda į oficialių politinės partijos „Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai“ interneto tinklalapį www.tsajunga.lt (2010 m. vasario 2 d.).

³⁷⁵ Žr. VTEK 2004 m. rugsėjo 3 d. sprendimą Nr. KS-40 // Prieiga per internetą: <www.vtek.lt> (2010 m. vasario 3 d.).

³⁷⁶ Kad ir kaip būtų keista, šiuo klausimu įstatymų leidėjas buvo išvalgesnis 1999 m., t. y. priimdamas Politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymą, kuriame *expressis verbis* buvo numatyta, jog draudžiama kurti specialius fondus politinėms partijoms ir politinėms organizacijoms remti (16 str. 2 d.).

Kiti politikai taip pat yra linkę steigti tokio pobūdžio fondus. Pavyzdžiui, Lietuvoje yra keliolika su Seimo, savivaldybių tarybų ir Europos Parlamento nariais susijusių labdaros ir paramos fondų³⁷⁷: Jono Ramono labdaros ir paramos fondas, Kęsto Komskio paramos ir labdaros fondas, Gintaro Steponavičiaus paramos fondas, Algirdo Butkevičiaus paramos ir labdaros fondas ir t. t.³⁷⁸ Žiniasklaida politikų vardo labdaros ir paramos fondus vertina kaip savireklamą, su kuo iš dalies reikia sutikti, nes – siekia to politikai, įsteigę savo vardo labdaros ir/ar paramos fondą, ar ne – vis tiek iš to sulaukia politinių dividendų. Tačiau nagrinėjamos temos kontekste svarbesni yra kiti aspektai.

Pirma, naudojantis jais, kaip tarpininkais, galima finansuoti politines partijas³⁷⁹. Antra, jeigu tokie fondai veikia ir prieš rinkimus, galima įtarti rinkėjų papirkimą, kaip kad atsitiko Kęsto Komskio paramos ir labdaros fondo suteiktos paramos prieš 2008 m. Seimo rinkimus atveju, kai VRK gavo atitinkamą skundą, tačiau, atlikus tyrimą, buvo padaryta išvada, kad konstatuoti, jog K. Komskis pažeidė Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalį, nėra pagrindo³⁸⁰. Su VRK tokia pozicija sutiktina tik iš dalies, kadangi iš jos šiuo klausimu priimto sprendimo turinio nėra aišku, ar buvo vertinamas ir minėto fondo veiklos prieš rinkimus suintensyvėjimas, kas galėtų turėti įtakos vertinant atitinkamus K. Komskio veiksmus.

Taip pat paminėtina, kad viešaisiais juridiniais asmenimis yra laikomos ir viešosios įstaigos (Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymo³⁸¹ 2 str. 1 d.) bei sodininkų bendrijos (Lietuvos Respublikos sodininkų bendrijų įstatymo³⁸² 3 str. 1 d.). Manytina, jog prie jų turėtų būti priskiriamos ir daugiabučių namų savininkų bei kitos

³⁷⁷ Žr. delfi.lt – 2009 m. rugsėjo 4 d. R. Tracevičiūtė. Už labdaros kyšo politikų savireklamos ausys // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/uz-labdaros-kyso-politiku-savireklamos-ausys.d?id=23884002>> (2010 m. vasario 2 d.).

³⁷⁸ Duomenys iš Juridinių asmenų registro. Žr. <<http://www.registrucentras.lt/jar/>> (2010 m. vasario 2 d.).

³⁷⁹ Tą akcentuoja ir Seimo narys S. Šedbaras, kuris, siūlydamas nustatyti draudimą tokių fondų steigėjais ir dalininkais būti valstybės politikams ir kandidatams į valstybės politikus, pateikė atitinkamas Labdaros ir paramos fondų įstatymo pataisas. Žr. delfi.lt – 2010 m. balandžio 23 d. Siūloma neleisti politikams reklamuotis prisidengiant labdaros fondais // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/siuloma-neleisti-politikams-reklamuotis-prisidengiant-labdaros-fondais.d?id=31433125>> (2010 m. balandžio 23 d.); Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymo 2 ir 4 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą Nr. XIP-1972.

³⁸⁰ Skunde buvo nurodoma, kad minėtas fondas Pagėgių futbolo komandai padovanojo 1 000 Lt, globos namų auklėtiniams padovanojo pažintinę kelionę, organizavo ir parėmė vaikų dailininkų plenerą Bitėnuose, vaišino tikinčiuosius vynu, dovanojo atlaidų koncertus ir remė NKL komandų turnyrą Šilutėje. VRK laikėsi pozicijos, kad, atsižvelgiant į tai, jog minėtas fondas buvo įkurtas 2005 m. pradžioje, jog per jo veiklos metus buvo paremta daug juridinių ir fizinių asmenų bei įvairių renginių ir jog jis veikia nuolat, padarė išvadą, kad ilgalaikis ir nuolatinis finansinės pagalbos teikimas negalėtų būti vertintinas kaip poveikis rinkėjų valiai. Žr. VRK 2008 m. spalio 17 d. sprendimą Nr. 173 „Dėl pritarimo darbo grupės tyrimo išvadai dėl kandidato į Lietuvos Respublikos Seimo narius Kęsto Komskio“. Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/pirmas-puslapis/ankstesni-rinkimai/2008-seimo-rinkimai/sprendimai-del-draudimo-papirkti-rinkejus-.html>> (2010 m. vasario 2 d.).

³⁸¹ Žin., 1996, Nr. 68-1633 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

³⁸² Žin., 2004, Nr. 4-40 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

panašios bendrijos³⁸³ – nors Daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje ir nurodoma, kad tai yra privatūs juridiniai asmenys³⁸⁴, skirti privačių poreikių tenkinimui³⁸⁵, tačiau, sprendžiant iš tokioms bendrijoms keliamų tikslų (3 str. 1 d.) ir nustatytų veiklos apribojimų (3 str. 4 d.), pagal savo pobūdį PPFĮ 12 straipsnio 1 dalies 2 punkto prasme jos turėtų būti laikomos viešaisiais juridiniais asmenimis.

2.2.2.2.4. Aukų teisėtumo saugikliai

Būtina pažymėti, jog PPFĮ įtvirtina ir nemažai saugiklių, turinčių padėti išvengti užkulisinių susitarimų tarp politinių partijų ir jų rėmėjų. Kadangi vienas iš pagrindinių išorinio privataus politinių partijų finansavimo trūkumų yra didelė išorinio intereso grėsmė, toks teisinis reguliavimas yra daugiau negu sveikintinas³⁸⁶. Toliau bus aptariami pagrindiniai aukų politinėms partijoms teisėtumo užtikrinimo saugikliai.

1. Fizinė auka – fizinio asmens pinigų, kurios viršija 1 000 Lt, ir visos juridinių asmenų pinigų auka privalo būti aukojamos tik banko pavedimu³⁸⁷ (PPFĮ 10 str. 3 d.)³⁸⁸. Nors minėta taisyklė yra ganėtinai paprasta³⁸⁹, vis dėlto yra buvę atvejų, kai ji buvo pažeista, pavyzdžiui, buvo priimta vieno fizinio asmens 46 400 Lt auka

³⁸³ Žr. Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo (Žin., 1995, Nr. 20-449 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 34 straipsnį.

³⁸⁴ Pažymėtina, jog Juridinių asmenų registro nuostatų 12 punkte tokie juridiniai asmenys įvardijami kaip viešieji juridiniai asmenys, kas neatitinka Daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo raidės.

³⁸⁵ Interesai, kuriems tenkinti buvo įsteigtas juridinis asmuo, yra esminis kriterijus, pagal kurį privatūs juridiniai asmenys atribojami nuo viešųjų juridinių asmenų. Žr. BOSAITĖ, A., BUTOV, S. Juridiniai asmenys kaip civilinės teisės subjektai // Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (moksl. red. V. Mizaras). Vilnius, 2009, P. 226–228.

³⁸⁶ Pažymėtina, kad, vertinant civilinės teisės kontekste, įvairūs ribojimai, nustatyti aukų politinėms partijoms klausimu, gali būti vertinami kaip CK 1.2 straipsnyje deklaruojamų sutarčių laisvės ir valstybės nesikišimo į privačius santykius principų pažeidimas. Žr. JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimo teisinio reglamentavimo ir praktikos problemos. Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009, P. 21.

³⁸⁷ V. Jurkevičius taikliai pastebi, jog PPFĮ prioritetą teikia atsiskaitymams negrynaisiais pinigais. JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimo teisinio reglamentavimo ir praktikos problemos. Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009, P. 42. Tas akivaizdu ir iš kitų PPFĮ nustatytų reikalavimų, pavyzdžiui, kad politinės kampanijos lėšos turi būti kaupiamos tik specialioje banko sąskaitoje ir pan. Pažymėtina, kad tokio pobūdžio teisinis reguliavimas buvo perimtas iš Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymo (3 str. 1 d.), o šiame – iš rinkimų įstatymų, kuriuose pirmiausia buvo sureglamentuotas politinių kampanijų finansavimo klausimas.

³⁸⁸ Panašus teisinis reguliavimas buvo nustatytas 1988 m. Prancūzijoje: tiek fizinių, tiek juridinių asmenų finansinė parama politinei partijai, viršijanti 1 000 frankų sumą, turėjo būti įforminama specialiu čekiu. Panašiai ir Olandijoje: 2 500 guldenų viršijusi auka politinei partijai turėjo būti įforminama specialiu finansiniu protokolu. Žr. BLOŽĖ, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // Politologija, 1999, Nr. 4(16), P. 30.

³⁸⁹ Pažymėtina, jog tai yra ir bendro pobūdžio taisyklė, taikoma tiek politinių kampanijų laikotarpiu, tiek ir laikotarpiu tarp jų. Lietuvos įstatymų leidėjas iš esmės nediferencijuoja aukojimo tvarkos priklausomai nuo tikslo, t. y. paramos politinių partijų kasdieninei veiklai ar paramos jų ar kandidatų rinkiminei veiklai, tačiau politinei partijai galima aukoti visada, t. y. tiek rinkimų kampanijų laikotarpiu, tiek ir laikotarpiu tarp jų, o savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams – tik politinės kampanijos laikotarpiu, be to, yra taikomi tam tikri apribojimai.

grynaisiais pinigais³⁹⁰: taip buvo padaryti ne tik PPFĮ 10 straipsnio 3 dalies, bet ir 10 straipsnio 1 dalies pažeidimai.

Paminėtina, kad kai kuriose valstybėse aukoti grynaisiais pinigais apskritai draudžiama. Pavyzdžiui, Lenkijoje tai turi būti daroma bankinėmis atsiskaitymo priemonėmis, t. y. čekiais, mokėjimo kortelėmis arba pavedimais. Manytina, jog čia Lenkijos įstatymų leidėjas kiek persistengė, ką pabrėžia ir šios šalies mokslininkai³⁹¹, teigdami, kad taip pažeidžiamas asmenų lygiateisiškumo principas, tačiau Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunalas laikosi priešingos pozicijos: anot jo, tai galima laikyti savotiška kliūtimi, kurios pašalinimas priklauso nuo kiekvieno rinkėjo valios, o tokio ribojimo egzistavimas yra būtinas siekiant sukurti patikimas procedūras, leidžiančias verifikuoti aukotojus ir jų perduodamos aukos dydį³⁹².

2. Visos priimamos aukos turi būti užregistruojamos aukų lapuose³⁹³. Pagal PPFĮ 10 straipsnio 5 dalį, auka laikoma priimta, kai politinės kampanijos išdininkas, patikrinęs, ar gauta auka atitinka PPFĮ reikalavimus, užregistruoja auką aukų lape³⁹⁴, t. y. dokumento blanke, turinčiame technologinės apsaugos priemones ir gamybos metu suteiktą seriją bei numerį ir skirtame patvirtinti aukos perdavimą–priėmimą (PPFĮ 2 str. 5 d.), kuris, remiantis PPFĮ 10 straipsnio 6 dalimi, turi būti surašytas aukos perdavimo–priėmimo dieną arba ne vėliau kaip kitą dieną, gavus banko pavedimą³⁹⁵. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog PPFĮ 10 straipsnio 5 dalies nuostata nėra

³⁹⁰ Žr. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 26 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-4951-655/2009. Kitoje byloje politinės partijos pirmininkas buvo patrauktas administracinėn atsakomybėn pagal Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimo kodekso (Žin., 1985, Nr. 1-1 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.) 207¹⁰ straipsnio 5 dalį, nes iš fizinių asmenų buvo grynaisiais pinigais priimtos aukos, viršijusios 1 000 Lt. Žr. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 17 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-4882-655/2009.

³⁹¹ JUCHNIEWICZ, J. Finansowanie kampanii wyborczych do parlamentu i kampanii prezydenckich // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 68.

³⁹² Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2004 m. liepos 13 d. sprendimas byloje Nr. P 20/03 (*Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 13 lipca 2004 r. (sygn. akt P 20/03)*) // Dz. U. 2004/167/1760.

³⁹³ I. Unikaitė laikosi pozicijos, kad, įvedus aukų registravimą, sumažėja tikimybė nurodyti fiktyvius aukotojus, nes jų reikia rasti jau daug daugiau, tačiau, kaip rodo šiame darbe atliktas tyrimas, su ja galima sutikti tik iš dalies. Vis tik paminėtina, kad, anot jos, dauguma politinių partijų ir kandidatų jau po rinkimų ieškodavo fiktyvių savo rėmėjų, kuriems mechaniškai išdalydavo iš faktinių rėmėjų gautas sumas. Žr. UNIKAITĖ, I. Rinkimų kampanijos sąsajos su rinkimų rezultatais: LR Seimo rinkimų (1996–2004 m.) atvejis. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2007, P. 68, 72.

³⁹⁴ Aukų lapai surašomi 3 egzemplioriais: pirmas atiduodamas (išsiunčiamas) aukotojui, antras – VRK, trečias lieka aukos gavėjui (PPFĮ 10 str. 5 ir 6 d.). Ši nuostata, be kita ko, yra skirta palengvinti VRK atliekamos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolės funkcijos įgyvendinimą, kaip ir reikalavimas, kad politinė partija visas per vienerius kalendorinius metus gautas aukas, o kitas savarankiškas politinės kampanijos dalyvis – politinės kampanijos metu gautas aukas registruotų politinės partijos ar politinės kampanijos finansavimo apskaitos žiniaraštyje (PPFĮ 10 str. 7 d.).

Paminėtina, kad aukų lapai įsigijami VRK. Kaip nurodyta, šios institucijos interneto svetainėje, vieno aukų lapų komplekto kaina yra 0,47 Lt. Žr. Aukos // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/pirmas-puslapis/ankstesni-rinkimai/2008-seimo-rinkimai/politiniu-kampaniju-finansavimo-kontrolė/aukos.html>> (2010 m. vasario 3 d.).

³⁹⁵ Pažymėtina, jog šios PPFĮ nuostatos pažeidimas užtraukia administracinę atsakomybę pagal ATPK 207¹⁰ straipsnio 1 dalį, kurioje numatyta, kad aukų politinei kampanijai apskaitos tvarkos pažeidimas užtraukia baudą politinės kampanijos išdininkui, politinės partijos pirmininkui ar politinės kampanijos dalyviui nuo 100 iki 3 000 Lt. Pavyzdžiui, auka, banko pavedimu gauta 2008 m. spalio 6 d., aukų lape buvo užregistruota 2008 m. rugsėjo 21 d. data. Arba auka, banko pavedimu gauta 2008 m. spalio 14 d., aukų lape

suderinta su to paties įstatymo 20 straipsnio 7 dalies nuostata, įtvirtinančia, jog politinės kampanijos dalyvis neturi teisės naudoti politinei kampanijai finansuoti priimtų, tačiau aukų lapuose neregistruotų piniginių aukų, taip pat nepiniginių aukų, jeigu politinės kampanijos išdininkas nėra užpildęs aukos lapo. Pastaroji neatitinka ir PPFĮ 11 straipsnio 1 dalies. Akcentuotina, jog aukos gavimas ir aukos priėmimas yra skirtingos situacijos, kurios sukelia skirtingas teises pasekmes. Aukos, kuri neatitinka PPFĮ reikalavimų, gavimas savaime nesukelia jokių neigiamų padarinių jos gavėjui, jam tik kyla pareiga PPFĮ 11 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka ją gražinti aukotojui³⁹⁶ arba, nesant galimybės to padaryti, perduoti ją teisę teikti labdarą turinčiam juridiniam asmeniui³⁹⁷. Tuo atveju, jeigu tokia auka yra priimama, jos gavėjui kyla teisinės atsakomybės klausimas³⁹⁸.

buvo užregistruota 2008 m. spalio 21 d. Žr. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. balandžio 1 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-1447-648/2009. Dėl pirmojo atvejo pasakytina, kad tokią situaciją vertinti kaip aukų lapo nesurašymą per PPFĮ 10 straipsnio 6 dalį terminą yra ne visai teisinga, kadangi iš tikrųjų nėra aišku, kada aukų lapas buvo surašytas. Tuo atveju, jeigu tokia auka būtų buvęs gauta jau pasibaigus rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiui, kiltų pagrįstas įtarimas, kad taip siekiama ją legalizuoti, nes su aukotoju nebuvo sudaryta politinės kampanijos finansavimo sutartis. Kitas pavyzdys: politinės kampanijos išdininkė buvo patraukta administracinėn atsakomybėn pagal ATPK 207¹⁰ straipsnio 1 dalį dėl to, jog apskritai nepildė aukų lapų. Pasiteisindama ji nurodė, kad nežinojo, jog juos reikia pildyti, juo labiau kad jie įsigijami VRK. Žr. Raseinių rajono apylinkės teismo 2009 m. balandžio 3 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.12.-219-674/2009. Pastarasis pavyzdys iliustruoja, jog politinės kampanijos išdininkams turėtų būti keliami aukštesni „profesiniai“ reikalavimai.

³⁹⁶ Tuo atveju, jei nepriimtinos aukos aukotojas yra žinomas, per 5 darbo dienas nuo tokios aukos gavimo dienos jam turi būti raštu pasiūloma atsiimti auką, nurodant atsisakymo priimti auką priežastis.

³⁹⁷ Tuo atveju, jeigu nepriimtinos aukos aukotojas yra nežinomas arba žinomas aukotojas per 3 darbo dienas nuo rašytinio pranešimo apie pasiūlymą atsiimti auką gražinamos aukos nepriima, savarankiškas politinės kampanijos dalyvis per 5 darbo dienas privalo ją perduoti teisę teikti labdarą turinčiam juridiniam asmeniui, o šis tokias lėšas privalo panaudoti labdarai. Kyla klausimas, kaip reikėtų vertinti tą atvejį, kai nepriimtina auka yra gražinama, tačiau pavėluotai. Pavyzdžiui, savarankiškas politinės kampanijos dalyvis 2009 m. gegužės 18 d. *priimtą* auką gražino aukotojui 2009 m. birželio 15 d. Tokia jo veika buvo kvalifikuota kaip ATPK 207¹⁰ straipsnio 5 dalyje numatytas administracinis teisės pažeidimas, tačiau administracinio teisės pažeidimo bylos teiseną jo atžvilgiu buvo nutraukta ATPK 250 straipsnio 1 punkto pagrindu, nes buvo konstatuota, kad savarankiškas politinės kampanijos dalyvis, kuris buvo pasirašęs (turto patikėjimo) politinės kampanijos finansavimo sutartį su politinės kampanijos išdininku, negali būti traukiamas administracinėn atsakomybėn. Žr. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 14 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11-6599-296/2009. Manytina, kad aptariama situacija yra PPFĮ 11 straipsnio 1 dalies pažeidimas, tačiau ne todėl, kad nepriimtina auka buvo gražinta pavėluotai, o todėl, kad per nustatytą terminą ji nebuvo perduota teisę teikti labdarą turinčiam juridiniam asmeniui: įstatymas nenumato jokių išlygų dėl termino perduoti auką teisę teikti labdarą turinčiam juridiniam asmeniui. Taip pat pažymėtina, jog asmenys, kuriems yra taikoma ši nuostata, kartais klaidingai supranta jos prasmę ir atitinkamas lėšas perveda ne teisę teikti labdarą turinčiam asmeniui, o atitinkamam subjektui tiesiogiai. Pavyzdžiui, savarankiškas politinės kampanijos dalyvis nepaudoję politinės kampanijos lėšų likutį iš specialiosios banko sąskaitos pervedė tiesiogiai paramos gavėjams. Tokia šio asmens veika buvo pagrįstai pripažinta administraciniu teisės pažeidimu, numatytu ATPK 207¹⁰ straipsnio 5 dalyje. Žr. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. balandžio 29 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.9-148-784/2009. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad minėtos lėšos buvo pervestos ne *labdaros* gavėjams, nors ir tokia situacija neturėtų įtakos minėto savarankiško politinės kampanijos dalyvio veikos teisei kvalifikacijai.

³⁹⁸ Galima kalbėti apie du atvejus. Viena vertus, gavėjas galėtų būti patrauktas administracinėn atsakomybėn pagal ATPK 207¹⁰ straipsnio 5 dalį, kurioje numatyta, kad kitoks politinių kampanijų finansavimo tvarkos pažeidimas užtraukia baudą politinės kampanijos išdininkui, politinės partijos pirmininkui ar politinės kampanijos dalyviui nuo 100 iki 5 000 Lt, tačiau tik tuo atveju, jeigu tokia auka būtų priimta politinės kampanijos metu. Tokių atvejų yra buvę. Pavyzdžiui, į savarankiško politinės kampanijos dalyvio (politinės partijos) specialiąją banko sąskaitą asociacija pervedė 1 000 Lt auką, kurios politinės kampanijos išdininkas negražino ir neperdavė teisę teikti labdarą turinčiam juridiniam asmeniui.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog praktikoje dažnai kyla problemų dėl aukų lapuose privalomos nurodyti aukotoją identifikuojančios informacijos, o tai yra svarbu už tai numatytos administracinės atsakomybės kontekste³⁹⁹. Kalbant apie tokio

Minėtas politinės kampanijos išdininkas buvo pripažintas kaltu padaręs ATPK 207¹⁰ straipsnio 5 dalyje numatytą administracinį teisės pažeidimą ir nubaustas 50 Lt bauda. Žr. Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 17 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11-701-808/2009. Kitas pavyzdys: savarankiško politinės kampanijos dalyvio (kandidato) politinės kampanijos išdininkė, į specialiąją banko sąskaitą pervedus 11 485 Lt auką, iki rinkimų agitacijos kampanijos pabaigos nepateikė VRK su aukotoju sudarytos politinės kampanijos finansavimo sutarties, nors minėta auka nebuvo nei grąžinta, nei perduota teisę teikti labdarą turinčiam juridiniam asmeniui, o panaudota kandidato politinei kampanijai finansuoti. Ji buvo apkaltinta pažeidusi PPFĮ 4 straipsnio 4 dalį, 11 straipsnio 1 dalį ir 12 straipsnio 3 dalį. Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo 2009 m. balandžio 20 d. nutarimu pripažino politinės kampanijos išdininkę kalta padarius administracinį teisės pažeidimą, numatytą ATPK 207¹⁰ straipsnio 5 dalyje, ir paskyrė jai 250 Lt baudą. Žr. Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo 2009 m. balandžio 20 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11-199-816/2009. Nėra suprantama, kodėl nagrinėjamu atveju politinės kampanijos išdininkei buvo inkriminuoti PPFĮ 4 straipsnio 4 dalies ir 12 straipsnio 3 dalies pažeidimai, nes, priimant auką, nėra būtina sudaryti politinės kampanijos finansavimo sutartį (paprastai būna užpildomas aukų lapas), be to, iš minėto nutarimo turinio nematyti, kad pinigai į specialiąją banko sąskaitą būtų buvę pervesti pasibaigus PPFĮ 4 straipsnio 4 dalyje numatytam terminui. Dėl analogiškos situacijos buvo priimtas Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo 2009 m. balandžio 20 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-200-816/2009, tik šįkart politinės kampanijos išdininkei buvo paskirta 150 Lt bauda. Taip pat – Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. gegužės 14 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-2221-487/2009, Marijampolės rajono apylinkės teismo 2009 m. balandžio 16 nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-777-416/2009, Pasvalio rajono apylinkės teismo 2009 m. balandžio 10 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-357-500/2009, Alytaus rajono apylinkės teismo 2009 m. kovo 23 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-692-319/2009, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. balandžio 1 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-1447-648/2009, Raseinių rajono apylinkės teismo 2009 m. balandžio 3 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.12.-219-674/2009, Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2009 m. liepos 3 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A.2.11.-1345-99/09: iš šių nutarimų turinio matyti, jog aukos savarankiškų politinės kampanijos dalyvių specialiose rinkimų sąskaitose buvo gautos jau pasibaigus rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiui, tačiau aukotojams jos nebuvo grąžintos ir nebuvo perduotos teisę teikti labdarą turinčiam juridiniam asmeniui, o buvo panaudotos politinės kampanijos išlaidoms apmokėti, nors politinės kampanijos finansavimo sutartys su aukotojais nebuvo sudarytos ir pateiktos VRK. Pažymėtina, kad vienu iš nagrinėjamų atvejų administracinė atsakomybėn patrauktas asmuo teisinis tuos, jog politinės kampanijos išdininku jis buvo pirmą kartą, todėl dėl patirties stokos padarė techninių klaidų, kitu – kad „negalvojo, kad viskas taip sudėtinga, t. y. tos pareigos reikalauja apskaitos žinių“, dar kitu – kad administracinį teisės pažeidimą padarė dėl patirties ir žinių stokos. Tokie atvejai dar kartą verčia susimąstyti dėl politinės kampanijos išdininkams keliamų reikalavimų. Dar vieną analogišką atvejį nagrinėjo Kauno miesto apylinkės teismas, kuris 2009 m. gegužės 5 d. nutarimu administracinėje byloje Nr. A-2571-240/2009 politinės kampanijos išdininkę pripažino kalta padarius administracinį teisės pažeidimą, numatytą ATPK 207¹⁰ straipsnio 5 dalyje, nes ji, pasibaigus rinkimų agitacijos kampanijai, banko pavedimu iš juridinių asmenų gautų aukų neužregistravo aukų lapuose, VRK nepateikė politinės kampanijos finansavimo sutarčių, pagrindžiančių minėtas aukas. Pažymėtina, kad politinės kampanijos išdininkė aptariamam atveju nepagrįstai buvo kaltinama pažeidusi PPFĮ 10 straipsnio 5 ir 6 dalis, kadangi minėtos aukos buvo gautos pasibaigus rinkimų agitacijos kampanijai. Dar vieną atvejį, reikalaujantį aptarimo, išnagrino Raseinių rajono apylinkės teismas. Savarankiškas politinės kampanijos dalyvis su aukotoju buvo sudaręs paramos sutartį (politinės kampanijos finansavimo sutartį), kurios pagrindu, pasibaigus rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiui, gavo piniginę auką. Teismas vertino, kad tokia veika nebuvo padarytas PPFĮ 4 straipsnio 4 dalies pažeidimas, su kuo sutiktina, kadangi auka buvo gauta minėtoje nuostatoje nustatytam terminui nepasibaigus. Tačiau minėta paramos sutartis (politinės kampanijos finansavimo sutartis) nebuvo pateikta VRK, kaip to reikalauja PPFĮ 12 straipsnio 3 dalis, kas buvo kvalifikuota kaip ATPK 207¹⁰ straipsnio 5 dalyje numatytas administracinis teisės pažeidimas. Manytina, kad tokia teismo pozicija yra pagrįsta. Be to, PPFĮ 12 straipsnio 3 dalies nuostata yra reikšminga politinių kampanijų finansavimo viešumo ir skaidrumo (taigi – ir visuomeninės kontrolės) kontekste, todėl jos pažeidimas, už kurį nagrinėjamu atveju buvo paskirta administracinė nuobauda – įspėjimas, negali būti laikomas mažareikšmiu PPFĮ pažeidimu. Žr. Raseinių rajono apylinkės teismo 2009 m. balandžio 2 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-2.12-220-476/2009.

³⁹⁹ Konkrečiai ATPK 207¹⁰ straipsnio 1 dalyje, pagal kurią aukų politinei kampanijai apskaitos tvarkos pažeidimas užtraukia baudą politinės kampanijos išdininkui, politinės partijos pirmininkui ar politinės kampanijos dalyviui nuo 100 iki 3 000 Lt. Pavyzdžiui, politinės kampanijos išdininkėms buvo surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolai dėl to, kad jos, pildydamos aukų lapus, juose nenurodė

pobūdžio informaciją, reikia skirti dvi situacijas, t. y. aukų lapuose nurodomos informacijos apimtį ir VRK interneto tinklalapyje skelbiamame viešame aukotojų sąrašė pateikiamos informacijos apimtį. Pirmuoju turi būti nurodoma tokia informacija: a) aukotojo fizinio asmens vardas ir pavardė, asmens kodas, gyvenamoji vieta (PPFĮ 10 str. 2 ir 6 d.) ir b) aukotojo juridinio asmens pavadinimas, kodas, buveinės adresas (PPFĮ 10 str. 6 d.). Antruoju atveju, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo⁴⁰⁰ reikalavimus, turi būti nurodoma tokia informacija: a) aukotojo fizinio asmens vardas ir pavardė bei savivaldybė, kurioje jis gyvena (PPFĮ 10 str. 2 d.) ir b) aukotojo juridinio asmens pavadinimas bei savivaldybė, kurioje yra jo buveinė (PPFĮ 10 str. 2 d.).

Paminėtina, kad 2007 m. buvo pateiktas Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 10 ir 20 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XP-2519, kuriame buvo siūloma tais atvejais, kai auka gaunama banko pavedimu, aukų lapų nepildyti, o kaip pajamas pagrindžiantį dokumentą pateikti patvirtintą banko išrašą. Tai racionalus pasiūlymas, todėl sutiktina su projekto autorės Seimo narės V. Baltraitienės argumentu, jog dabartinis teisinis reguliavimas bereikalingai apsunkina politinių kampanijų išdininkų darbą, nes aukotojas gali būti identifikuojamas iš banko pavedimą patvirtinančių duomenų⁴⁰¹.

Pažymėtina, jog PPFĮ 10 straipsnio 5 dalis suteikia teisę politinės kampanijos išdininkui kreiptis į VMI, idant ši pateiktą informaciją, reikalingą sprendimui, ar auka atitinka PPFĮ reikalavimus, priimti. Čia kyla klausimas, ar šie politinės kampanijos išdininkui suteikti įgalinimai atitinka Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo nuostatas, nes iš esmės jis turi teisę gauti informaciją, kuri priskirtina asmens duomenims šio įstatymo 2 straipsnio 1 dalies prasme⁴⁰². Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 11 straipsnio 1 dalis numato, kad asmens duomenų (vardo, pavardės, gimimo datos, asmens kodo, gyvenamosios vietos adreso, pilietybę, asmens tapatybę patvirtinančio dokumento numerio) tvarkymą rinkimų, referendumo, vietos gyventojų apklausos, piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos, politinių kampanijų, politinių partijų finansavimo tikslais nustato šis ir kiti įstatymai. Nagrinėjama PPFĮ nuostata nedetalizuoja, kokius konkrečiai duomenis politinės

aukojusių fizinių asmenų gyvenamųjų vietų, t. y. nurodė tik jų gyvenamosios vietos savivaldybę. Žr. Vilniaus rajono apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 2 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A2.11.-1954-626/2009, LVAT 2008 m. gruodžio 19 d. nutartį administracinėje byloje Nr. N⁵⁰²-1234/2008.

⁴⁰⁰ Žin., 1996, Nr. 63-1479 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁴⁰¹ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 10 ir 20 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XP-2519 ir jo aiškinamąjį raštą.

⁴⁰² Asmens duomenys – tai bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu – duomenų subjektu, kurio tapatybė yra žinoma arba gali būti tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyta pasinaudojant tokiais duomenimis kaip asmens kodas, vienas arba keli asmeniui būdingi fizinio, fiziologinio, psichologinio, ekonominio, kultūrinio ar socialinio pobūdžio požymiai.

kampanijos išdininkui turi suteikti VMI, bet tuo atveju, jeigu yra suteikiama finansinio pobūdžio informacija, fizinio asmens teisė į privatų gyvenimą, tvarkant asmens duomenis, yra pažeidžiama. Be to, tie duomenys, kurių pagrindu yra identifikuojama jo teisė aukoti politinėms partijoms, t. y. pilietybė ir/ar nuolatinė gyvenamoji vieta (PPFĮ 12 str. 1 d. 1 p.), yra tvarkomi Gyventojų registre⁴⁰³, todėl nesuprantama, kodėl šiame procese turi dalyvauti ir VMI. Galiausiai politinės kampanijos išdininkas visada gali atsisakyti priimti gautą auką, jeigu ji jam kelia įtarimų jos atitiktis PPFĮ reikalavimams požiūriu (PPFĮ 11 str. 1 d.).

3. Lietuvoje draudžiamos anoniminės aukos – taip realizuojamas aukotojų viešumo principas⁴⁰⁴. PPFĮ 10 straipsnis įtvirtina, jog fiziniai asmenys, paaukoję 100 ir daugiau kaip 100 Lt vertės auką⁴⁰⁵, bei visi aukojusieji juridiniai asmenys privalo būti pavišunami⁴⁰⁶, be to, tais atvejais, kai vienas fizinis asmuo per vieną politinę kampaniją politinės kampanijos dalyviui (dalyviams) paaukoja daugiau kaip 10 proc. savo praėjusiais metais gautų pajamų, apie tokį aukotoją ir jo auką (aukas) turi būti paskelbiama VMI išvadoje.

Pažymėtina, kad minėta nuostata diskriminuoja fizinius asmenis juridinių asmenų atžvilgiu, nes dėl pastarųjų panašus teisinis reguliavimas nėra nustatytas⁴⁰⁷.

⁴⁰³ Žr. Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymo (Žin., 1992, Nr. 5-78 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 5 straipsnį ir 9 straipsnio 6 ir 8 punktus.

⁴⁰⁴ Paminėtina, kad Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymas leido priimti anonimines aukas, tačiau jos vis tiek turėjo būti registruojamos aukų lapuose (4 str. 1 ir 3 d.), o štai Politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymas tuo pačiu metu draudė politinėms partijoms ir politinėms organizacijoms priimti anonimines aukas (7 str. 3 d.) (nors, tiesą sakant, šiame įstatyme anoniminių aukų klausimu nustatytas teisinis reguliavimas buvo itin nenuoseklus). Atsižvelgiant į tai, jog pastarasis įstatymas nereglamentavo politinių partijų ir politinių organizacijų politinių kampanijų finansavimo, manytina, jog kolizijos tarp pirmiau paminėtų teisės aktų nėra: tiesiog įstatymų leidėjas buvo pasirinkęs tokį modelį, kad politines kampanijas galima finansuoti ir anoniškai, o politinių partijų ir politinių organizacijų kasdieninės veiklos – ne. Vis dėlto reikėtų pažymėti, jog toks teisinis reguliavimas neturėtų būti vertinamas pozityviai, kadangi ir kasdieninė politinių partijų veikla yra susijusi su rinkimais.

⁴⁰⁵ Beje, čia gali kilti klausimas, ar tokie asmenys turi teisę reikalauti, jog jų asmens duomenys nebūtų pavišinti tik tuo atveju, kai jų aukų, paaukotų per kalendorinius metus, bendra vertė yra mažesnė kaip 100 Lt, ar ir tais atvejais, kai vienkartinės aukos dydis yra mažesnis už 100 Lt. PPFĮ 10 straipsnio 2 dalyje yra vartojama žodžio „auka“ vienaskaita, dėl ko būtų galima daryti prielaidą, jog tai reiškia vienkartinės aukos dydį. Vis dėlto, vertinant PPFĮ nustatytą teisinio reguliavimo visumą, reikia daryti išvadą, jog čia turima omenyje bendra vieno fizinio asmens per kalendorinius metus politinei partijai paaukota suma, kuri turi būti mažesnė kaip 100 Lt. Priešingu atveju, aptariamą reglamentavimą netektų prasmės, kadangi faktiškai asmuo per keletą kartų (realybėje aukodamas kasdien po kelis kartus) per kalendorinius metus politinei partijai (jeigu kalbėtume apie politinės kampanijos laikotarpį, aukojimo dažnis būtų dar įspūdingesnis) galėtų paaukoti PPFĮ nustatytą maksimalią aukos sumą (300 MGL) ir likti nepavišintas.

⁴⁰⁶ Pažymėtina, jog kai kuriose valstybėse tokie duomenys būna prieinami tik institucijoms, kurios vykdo valstybinę politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo kontrolę, pavyzdžiui, Panamoje jokie duomenys, iš kurių būtų galima identifikuoti aukotoją, nėra viešini, o Kolumbijoje su tokiais duomenimis galima susipažinti tik to paprašius raštu, kas, matyt, reiškia ir tai, kad tokius duomenis dėl tam tikrų priežasčių galima ir atsisakyti pateikti. Žr. *Transparency International – Political Finance Regulations: Bridging the Enforcement Gap* No. 2/2009 // Prieiga per internetą: <http://www.transparency.org/publications/publications/policy_positions/pp_02_2009_pol_fin_regulations> (2010 m. kovo 14 d.).

⁴⁰⁷ Į tai atkreipė dėmesį ir GRECO ekspertai, vertinę politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo klausimu nustatytą teisinį reguliavimą bei jo įgyvendinimo efektyvumą. Žr. GRECO Lietuvos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Lithuania*

Galbūt to priežastis yra ta, jog juridinių asmenų pajamos yra ženkliai didesnės nei fizinių asmenų. Arba kitas variantas – taip siekiama identifikuoti tuos atvejus, kai fiziniai asmenys faktiškai aukoja politinėms partijoms kaip tarpininkai, pavyzdžiui, tu pačių juridinių asmenų lėšas. Bet kuriuo atveju toks įstatymų leidėjo pasirinkimas yra ganėtinai keistas, ypač atsižvelgiant į tai, kad paprastai būtent juridinių asmenų aukos politinėms partijoms yra laikomos potencialios grėsmės šaltiniu. Be to, čia buvo praleista gera proga įtvirtinti mechanizmą, kuris padėtų identifikuoti vadinamąsias įmones „vaiduoklius“, kurios yra steigiamos kaip priedanga politinėms partijoms ir rinkimų kampanijoms finansuoti⁴⁰⁸.

Tais atvejais, kai aukotojas nėra viešinamas, t. y. kai fizinis asmuo paaukoja mažiau kaip 100 Lt ir pageidauja likti nepaviešintas, jis vis tiek yra žinomas, nes priimant auką, turi būti užpildomi aukos lapai, kuriuose nurodomi jį identifikuojantys duomenys. Lyginant su kitų valstybių praktika⁴⁰⁹, toks teisinis reguliavimas gali pasirodyti pernelyg griežtas, tačiau, antra vertus, jis gali užkirsti kelią nelegalių pinigų patekimui į politinių partijų biudžetus, kadangi logika pakankamai paprasta:

„Transparency of Party Funding“) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)10_Lithuania_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)10_Lithuania_Two_EN.pdf)> (2010 m. vasario 23 d.).

⁴⁰⁸ Pavyzdžiui, uždarajai akcinei bendrovei įsteigti užtenka 10 000 Lt įstatinio kapitalo ir, žinoma, šiek tiek biurokratijos. Žr. Akcinių bendrovių įstatymo 2 straipsnio 4 dalį. V. Jurkevičius nurodo, kad įmonių „vaiduoklių“ sudaryti sandoriai galėtų būti pripažinti negaliojančiais CK 1.87 straipsnio pagrindu kaip apsimestiniai, kadangi yra sudaromi ne su tikrąja sandorio šalimi (asmeniu, kuris iš tiesų siekia perleisti turtą politinėms partijoms), o su jo statyiniu: apsimestinis, t. y. tarp statyinio ir politinės partijos sudarytas, sandoris visais atvejais būtų niekinis, o tikrasis, t. y. tas, kurį slepia apsimitinis, taip pat negaliojantis, nes pažeistų imperatyvias įstatymų nuostatas, neleidžiančias tam tikros kategorijos asmenims finansuoti politines partijas, tačiau tam yra reikalingas teismų įsikišimas. JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimo teisinio reglamentavimo ir praktikos problemos. Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009, P. 60.

⁴⁰⁹ Pavyzdžiui, Vokietijoje yra leidžiamos anoniminės aukos, neviršijančios 500 eurų. Apie galimybę aukoti anonimiškai ir kitose valstybėse žr. TJERNSTRÖM, M. Matrix on Political Finance Laws and Regulations // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström). Stockholm, 2003. Vis dėlto pažymėtina, kad GRECO ekspertai, atlikę Vokietijoje politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo klausimu nustatyto teisinio reguliavimo vertinimą, rekomendavo jas uždrausti. Apskritai pažymėtina, jog pastaruoju metu GRECO laikosi ganėtinai griežtos pozicijos dėl galimybės anonimiškai aukoti politinėms partijoms ar rinkimų kampanijų dalyviams. Apie tai galima spręsti ir iš, pavyzdžiui, GRECO Airijos ir Belgijos vertinimo ataskaitų, kuriose yra rekomenduojama nustatyti pareigą politinėms partijoms ir kandidatams registruoti aukas, mažesnes nei 126,97 eurų Airijos atveju ir mažesnes nei 125 eurais Belgijos atveju. Nors, pavyzdžiui, Jungtinei Karalystei, kurioje yra leidžiamos anoniminės aukos, neviršijančios 200 svarų sterlingų, tokia rekomendacija nebuvo pateikta. Žr. GRECO Vokietijos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (GRECO Evaluation Report on Germany „Transparency of Party Funding“) // <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2009\)3_Germany_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2009)3_Germany_Two_EN.pdf)> (2010 m. kovo 8 d.); GRECO Airijos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (GRECO Evaluation Report on Ireland „Transparency of Party Funding“) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2009\)4_Ireland_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2009)4_Ireland_Two_EN.pdf)> (2010 m. vasario 9 d.); GRECO Belgijos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (GRECO Evaluation Report on Germany „Transparency of Party Funding“) // <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)8_Belgium_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)8_Belgium_Two_EN.pdf)> (2010 m. kovo 8 d.); GRECO Jungtinės Karalystės vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (GRECO Evaluation Report on United Kingdom „Transparency of Party Funding“) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2007\)3_UnitedKingdom_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2007)3_UnitedKingdom_Two_EN.pdf)> (2010 m. kovo 8 d.).

nelegalia veikla užsiimantys asmenys nėra suinteresuoti atsidurti visuomenės akiratyje.

4. Lietuvoje taip pat nustatytas draudimas politines partijas bei politines kampanijas finansuoti per trečiuosius asmenis (PPFĮ 11 str. 2 d.). Daugeliu atveju ši nuostata yra deklaratyvaus pobūdžio, nes asmeniui, kuris nėra politinės partijos narys ir pan., negresia jokia atsakomybė.

5. Taip pat paminėtina, kad susitarimai tarp aukotojų ir aukų gavėjų, susiję su įsipareigojimais asmenims, privatiems ar grupiniams interesams draudžiami (PPFĮ 12 str. 4 d.), nekalbant jau apie draudimą sudaryti slaptus įsipareigojimus (PPFĮ 12 str. 3 d.), be to, išrinktiems į valstybės ar savivaldybių institucijas asmenims draudžiama atstovauti aukotojų asmeniniams ar grupiniams interesams ir priimti išskirtinai jiems palankius sprendimus (PPFĮ 12 str. 5 d.). Šias nuostatas taip pat reikėtų vertinti daugiau kaip siekiamybę.

Kalbant apie juridinių asmenų galimybes aukoti politinėms partijoms, paminėtina, jog šiuo atveju nustatytų saugiklių nepakanka. Pavyzdžiui, Lenkijos įstatymų leidėjas yra nustatęs taisyklę, jog juridinių asmenų, kuriems leidžiama finansuoti prezidento rinkimų kampaniją, skiriamos finansinės paramos šaltinis gali būti tik jų gautas pelnas⁴¹⁰, o tai reiškia, kad juridiniai asmenys negali finansuoti tokios rinkimų kampanijos iš lėšų, gautų kredito būdu, taip pat iš apyvartinių lėšų ar ilgalaikio turto. Antra vertus, toks teisinis reguliavimas vargu ar yra efektyvus, kadangi iš esmės neįmanoma nustatyti, ar tikrai paaukotų lėšų šaltinis – juridinių asmenų gautas pelnas. Efektyvumo požiūriu visai kitaip reiktų vertinti siūlymą uždrausti finansuoti politines partijas tiems juridiniams asmenims, kurie yra realizavę ar šiuo metu realizuoja didelės vertės viešuosius užsakymus⁴¹¹.

Taip pat atskiro aptarimo reikalauja klausimas dėl nepriimtinių aukų ir nepanaudotų politinės kampanijos lėšų perdavimo teisę teikti labdarą turinčiam juridiniam asmeniui⁴¹². PPFĮ 11 straipsnio 1 dalyje *inter alia* numatyta, kad tuo atveju, jeigu gaunama auka, kuri neatitinka PPFĮ reikalavimų, ir aukotojas yra nežinomas arba žinomas aukotojas per 3 darbo dienas nuo rašytinio pranešimo apie

⁴¹⁰ Lenkijos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo (*Ustawa z dnia 27 września 1990 r. „O wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej“* // Dz. U. 1990/67/398) 85 straipsnio 2 dalis.

⁴¹¹ Pavyzdžiui, Ispanijoje tokiais atvejais politinėms partijoms „nubyra“ nuo 2 iki 4 proc. bendros užsakymų vertės. Žr. VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. *Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain* // *Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander* (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 136, P. 141.

⁴¹² Manytina, kad analogiškai turėtų būti traktuojamas ir tas atvejis, kai savarankiškas politinės kampanijos dalyvis surenka daugiau lėšų, nei leidžia panaudoti VRK nustatytas maksimalių išlaidų politinei kampanijai limitas. Tokios pačios pozicijos laikosi ir VRK. Žr. VRK metodines rekomendacijas politinės kampanijos išlaidų ir jų apskaitos klausimais // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/pirmas-puslapis/ankstesni-rinkimai/2008-seimo-rinkimai/politiniu-kampaniju-finansavimo-kontrolė/islaidos-ir-ju-apskaita.html>> (2009 m. birželio 22 d.).

pasiūlymą atsiimti auką gražinamos aukos nepriima, politinės kampanijos dalyvis⁴¹³ per 5 darbo dienas privalo ją perduoti teisę teikti labdarą turinčiam juridiniam asmeniui, o šis šias lėšas privalo panaudoti labdarai, o PPFĮ 16 straipsnio 9 dalis *inter alia* nustato, jog tuo atveju, jeigu politinės kampanijos laikotarpiu politinės kampanijos dalyvis (išskyrus politines partijas, jų keliamus kandidatus ar kandidatų sąrašus) surinko lėšų daugiau, negu jų buvo sunaudota politinės kampanijos išlaidoms apmokėti, nepanaudotos lėšos įstatymų nustatyta tvarka turi būti perduotos teisę teikti labdarą turinčiam juridiniam asmeniui, o šis šias lėšas privalo panaudoti labdarai⁴¹⁴.

Nepaisant to, kad šis įstatymų leidėjo „sumanymas“ yra socialiai vertingas, jis sukuria legalią galimybę tokiems pinigams per atitinkamus juridinius asmenis netiesiogiai grįžti į politinių partijų biudžetus. Jokie ribojimai ir kriterijai, kurių pagrindu turėtų būtų pasirenkamas teisę teikti labdarą turintis juridinis asmuo, nenumatyti, todėl tokiu asmeniu galėtų būti pasirinktas, pavyzdžiui, labdaros ar labdaros ir paramos fondas, įkurtas atitinkamos politinės partijos nario, arba tokios lėšos galėtų būti pervedamos su politine partija susijusiai organizacijai (angl. *third party*)⁴¹⁵. Tokiam grįžtamajam ryšiui atsirasti yra sudarytos visos prielaidos. Todėl siūlytina arba nustatyti teisinį reguliavimą, kuris užkirstų kelią tokiai praktikai, arba apskritai atsisakyti teisę teikti labdarą turinčių juridinių asmenų „paslaugų“: puiki alternatyva tam galėtų būti valstybės biudžetas, tačiau su sąlyga, kad atitinkami asignavimai būtų skiriami socialinėms programoms vykdyti⁴¹⁶.

⁴¹³ Aiškinant lingvistiškai, tokia pareiga kyla tik politinės kampanijos dalyviui, o tai reiškia, kad laikotarpiu tarp politinių kampanijų politinės partijos tokios pareigos neturi. Tačiau čia derėtų nesuklysti ir minėtą nuostatą aiškinti sistemiškai, be kita ko, atsižvelgiant į PPFĮ tikslus, be to, politinės partijos savarankiško politinės kampanijos dalyvio statusą išlaiko ir laikotarpiu tarp politinių kampanijų.

⁴¹⁴ Pažymėtina, kad anksčiau, t. y. nuo 2002 m. vidurio, tokia prievolė buvo numatyta tik referendumo iniciatoriams. Žr. Lietuvos Respublikos politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymo 2 ir 7 straipsnių pakeitimo bei papildymo įstatymą // Žin., 2002, Nr. 64-2571.

⁴¹⁵ Paminėtina, kad 2009 m. buvo pateiktas PPFĮ projektas, kuriame siūloma nustatyti teisinį reguliavimą, leidžiantį tokias lėšas perduoti ne tik teisę teikti labdarą turintiems juridiniams asmenims, bet ir tiems juridiniams asmenims, kurie turi paramos gavėjo statusą. Taigi taip iš esmės buvo siūloma palengvinti nurodytos schemos realizavimą, kadangi subjektų, galinčių netiesiogiai prisidėti prie tokių lėšų gražinimo į politinių partijų biudžetus, ratas išsiplėstų. Aptariamo projekto aiškinamajame rašte šis siūlymas grindžiamas tuo, jog tokiu būdu įvairioms socialiai naudingoms nevyriausybinėms organizacijoms yra eliminuojama galimybė gauti jų veiklai vykdyti reikalingų lėšų, dėl ko jos yra diskriminuojamos juridinių asmenų, galinčių teikti labdarą, atžvilgiu. Jeigu šis argumentas būtų vertinamas atsietai nuo politinių partijų finansavimo kontrolės efektyvumo užtikrinimo, su juo nebūtų galima nesutikti, tačiau dabartinėje situacijoje tokio siūlymo realizavimas galėtų sukelti neigiamas pasekmes, kurias vargu ar būtų galima pateisinti atitinkamų juridinių asmenų lygiateisiškumo užtikrinimu. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Nr. XIP-620 ir jo aiškinamąjį raštą.

⁴¹⁶ Iš esmės analogišką rekomendaciją Lietuvai pateikė ir GRECO ekspertai. Žr. GRECO Lietuvos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Lithuania „Transparency of Party Funding“*) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)10_Lithuania_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)10_Lithuania_Two_EN.pdf)> (2010 m. vasario 23 d.). Pažymėtina, jog viename iš PPFĮ projektų buvo pateiktas siūlymas tokias lėšas pervesti į valstybės biudžetą. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2).

2.2.2.3. Bankų paskolos

Bankų paskolos apskritai tik sąlyginai laikytinos politinių partijų finansavimo šaltiniu. Taip yra todėl, jog jos yra kitokio pobūdžio nei likusieji politinių partijų finansavimo šaltiniai: tarp šalių susiklosto prievoliniai teisiniai santykiai su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis⁴¹⁷.

PPFĮ 7 straipsnio 3 dalies 6 punktą numato, jog nuolatiniu politinių partijų finansavimo šaltiniu yra Lietuvos Respublikoje registruotų bankų paskolos politinei partijai⁴¹⁸.

⁴¹⁷ Pagal CK 6.1 straipsnį, prievolė – tai teisinis santykis, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksmą arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis įvykdytų savo pareigą. Taigi pagrindiniai prievolės požymiai yra tokie: 1) prievolė yra dviejų asmenų – kreditoriaus ir skolininko – civilinis teisinis santykis; 2) kreditorių ir skolininką sieja tarpusavio teisės ir pareigos ir 3) už pareigų nevykdymą skolininkui taikomos civilinės teisinės sankcijos. Žr. MIKELĖNAS, V. Prievolių teisė. I dalis. Vilnius, 2002, P. 16–17. Pažymėtina, kad analogiškos pozicijos laikosi ir V. Jurkevičius. Jo nuomone, tokie santykiai galėtų būti kvalifikuojami kaip finansavimas nebent tada, kai bankai nustatytų politinėms partijoms gerokai mažesnes nei rinkoje įprasto dydžio palūkanas arba, suėjęs paskolos grąžinimo terminui, nereikalautų jos grąžinti. Žr. JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimo teisinio reglamentavimo ir praktikos problemos. Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009, P. 58.

⁴¹⁸ Ši teisinė nuostata akivaizdžiai stokoja tikslumo. Pirmą, minėtoje PPFĮ nuostatoje „paskolos“ sąvoka vartojama nekorektiškai. Pagal CK 6.870 straipsnio 1 dalį, paskolos sutartimi viena šalis (paskolos davėjas) perduoda kitos šalies (paskolos gavėjo) nuosavybės pinigus arba rūšies požymiais apibūdintus suvartojamuosius daiktus, o paskolos gavėjas įsipareigoja grąžinti paskolos davėjui tokią pat pinigų sumą (paskolos sumą) arba tokį pat kiekį tokios pat rūšies ir kokybės kitų daiktų bei mokėti palūkanas, jeigu sutartis nenustato ko kita. Atsižvelgiant į tai, jog pagal minėtą nuostatą paskolos davėju gali būti tik Lietuvos Respublikoje registruotas bankas, turėtų būti vartojama sąvoka „kreditas“, kadangi kalbama apie kreditavimo teisinius santykius. Pagal CK 6.881 straipsnio 1 dalį, kreditavimo sutartimi bankas ar kita kredito įstaiga (kreditorius) įsipareigoja suteikti kredito gavėjui sutartyje nustatyto dydžio ir nustatytais sąlygomis pinigines lėšas (kreditą), o kredito gavėjas įsipareigoja gautą sumą grąžinti kreditoriui ir mokėti palūkanas. Nors civilinės teisės teorijoje nurodoma, kad kreditavimo sutartis neretai laikoma savarankišku paskolos sutars porūšiu, tačiau tai yra skirtingos sutartys, atitinkamai sukeliančios skirtingas teises pasekmes jų sudarytojams. Antra, nėra aišku, ar minėtoje nuostatoje vartojamą sąvoką „bankas“ reikia traktuoti siaurąja ar plačiąja prasme. Pirmuoju atveju, pagal Lietuvos Respublikos bankų įstatymo (Žin., 2004, Nr. 54-1832 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 2 straipsnio 1 dalį, tai turėtų reikšti komercinį banką ar specializuotą banką. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymo (Žin., 1999, Nr. 97-2775 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 2 straipsnio 4 dalyje pateiktą „elektroninių pinigų“ sąvoką ir Bankų įstatymo 2 straipsnio 7 dalį, kurioje specializuotas bankas apibrėžiamas kaip kredito įstaiga, kuriai išduota licencija suteikia teisę teikti tik šio straipsnio 6 dalies 3 punkte nustatytą licencinę finansinę paslaugą (elektroninių pinigų išleidimas ir tvarkymas) ir Mokėjimų įstatymo 5 straipsnio 5 punkte nustatytą mokėjimo paslaugą (mokėjimo priemonių išdavimas ir (arba) priėmimas), į PPFĮ 7 straipsnio 3 dalies 6 punkte vartojamą „banko“ sąvoką specializuotas bankas nepatenka. Antruoju atveju, pagal CK 6.881 straipsnio 1 dalyje vartojamą konstrukciją „bankas ar kita kredito įstaiga“, galima daryti prielaidą, jog pirmiau minėta „banko“ sąvoka apima visas kredito įstaigas (Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo (Žin., 2002, Nr. 91-3891 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 28 d.)) 2 straipsnio 23 dalis apibrėžia, jog kredito įstaiga – įmonė, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų grąžintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu arba elektroninių pinigų išleidimu ir tvarkymu), t. y. ne tik bankus, bet ir, pavyzdžiui, kredito unijas. Abiem atvejais abejonių nekyla tik dėl Lietuvos banko, kuris, pagal Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymo (Žin., 1994, Nr. 99-1957 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 27 straipsnio 1 dalį, turi teisę savo nustatyta tvarka, sąlygomis ir terminais duoti paskolas litais Lietuvos Respublikoje įregistruotoms kredito įstaigoms, turinčioms savo sąskaitas Lietuvos banke. Trečia, nėra nurodoma, koku tikslu politinės partijos gali kreiptis į banką paskolos. Juk kreditas (plačiąja prasme) paprastai yra suteikiamas atitinkamai veiklai vykdyti ir pan. Ganėtinau natūralu būtų tikėtis, jog tokia veikla – tai su politinių partijų įstatais (statutais) suderinama veikla, tačiau to įstatymų leidėjas *expressis verbis* neįtvirtino nei PPFĮ, nei PPFĮ, ir taip sukūrė galimybę šios nuostatos dviprasmei interpretacijai. Tokį teiginį pagrindžia ir civilinės teisės doktrina: juridiniai asmenys gali sudaryti paskolos sutartis, jei: a) paskolų gavimo arba išdavimo tos kategorijos juridiniams asmenims

Šio klausimo teisinis reguliavimas laikytinas nepakankamu, kadangi nėra detalizuojama, kokiomis sąlygomis politinės partijos gali gauti kreditą. Tokiu būdu su atitinkama politine partija glaudžiai susijusiam bankui atsiranda galimybė suteikti jai kreditą labai preferencinėmis sąlygomis⁴¹⁹ arba tiesiog nereikalauti jo grąžinimo. Tam tikrą saugiklį šiuo klausimu yra numachiusi Lenkija, t. y. šioje valstybėje yra nustatytas reikalavimas politinių partijų ir rinkimų komitetų finansinės atskaitomybės dokumentuose nurodyti, kokiomis sąlygomis buvo gautas kreditas, tačiau, kaip pažymėjo GRECO ekspertai, to nepakanka, kadangi teisės aktuose nėra apibrėžiama, koks yra maksimalus kredito dydis tokiu atveju ir kokie konkretūs subjektai gali imti kreditą, nereikalaujama jo registracijos, nenumatytas terminas iki rinkimų, per kurį galima imti kreditą, taip pat ir jo grąžinimo terminas ir pan.⁴²⁰ O, pavyzdžiui, Latvijoje politinės partijos apskritai negali imti kreditų⁴²¹.

Lietuvoje, kaip galima spręsti iš PPFĮ 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto formuluotės, įstatymų leidėjas akcentuoja kitą saugiklį, t. y. kad kreditus politinėms partijoms suteiktų tik Lietuvos Respublikoje registruoti bankai, ką galima vertinti kaip siekį eliminuoti užsienio kapitalo įtaką politiniam gyvenimui. Tačiau praktikoje atsitiko priešingai, kadangi didžioji dauguma Lietuvos Respublikoje registruotų bankų ir yra užsienio kapitalo bankai⁴²².

nedraudžia įstatymai; b) juridinio asmens įstatai nedraudžia išduoti ir gauti paskolas; c) gauta paskola panaudojama įstatiniais tikslais. Žr. AMBRASIENĖ D., BARANAUSKAS E., *et al.* Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius, 2004, P. 517, 522.

⁴¹⁹ CHMAJ, M. Nowy system finansowania partii politycznych w Polsce // Przegląd Sejmowy, 2002, Nr. 2(49)/2002, P. 14; CHMAJ, M. Finansowanie partii politycznych // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 165.

⁴²⁰ Žr. GRECO Lenkijos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Poland „Transparency of party funding“*) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)2_Poland_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)2_Poland_Two_EN.pdf)> (2010 m. kovo 8 d.).

⁴²¹ Žr. GRECO Latvijos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Latvia „Transparency of party funding“*) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)1_Latvia_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)1_Latvia_Two_EN.pdf)> (2010 m. kovo 9 d.).

⁴²² Pavyzdžiui, SEB – Švedijos, SNORAS – Rusijos ir pan.

3 SKYRIUS. VALSTYBINIS POLITINIŲ PARTIJŲ FINANSAVIMAS

3.1. SKIRSNIS. BENDRIEJI KLAUSIMAI

3.1.1. Valstybinis finansavimas: argumentai „už“ ir „prieš“

Politinės partijos gali būti finansuojamos tiek iš valstybinių, tiek ir iš nevalstybinių šaltinių. Tačiau valstybinio politinių partijų finansavimo reikšmė nuo kitų jų finansavimo šaltinių skiriasi kokybiškai: tokios finansinės paramos įtvirtinimas *de facto* reiškia politinių partijų pripažinimą būtinuoju socialinės–politinės struktūros elementu.

Politinės partijos yra tas subjektas, kuris atlieka tarpininko vaidmenį tarp valstybės ir visuomenės⁴²³. Valstybė yra tuo suinteresuota, todėl skiria joms tam tikrą finansinę paramą, tarsi laikydamosi romėniškos maksimos *do ut des* (liet. aš duodu, kad tu duotum). Korupcinių grėsmių požiūriu valstybės biudžeto lėšos yra patikimiausias politinių partijų finansavimo šaltinis, tačiau čia taip pat slypi pavojus, jog politinės partijos nutols nuo savo prigimties ir taps kvazivalstybinėmis organizacijomis, atitrūkusiomis nuo visuomenės grupių ir jų „natūralaus“ suinteresuotumo finansiškai paremti joms priimtinas politines programas bei jų įgyvendintojus.

Valstybinio politinių partijų finansavimo pagrindu galima laikyti jų konstitucinį įtvirtinimą (Vakarų Europoje pradėdant maždaug 1950 m., o Vidurio ir Rytų Europoje – po 1990 m.)⁴²⁴. Nepriklausomai ir chaotiškai veikusios politinės partijos kėlė potencialią grėsmę stabilizuotoms valstybinėms struktūroms, todėl dar 2-ajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje gimė pasiūlymai dėl glaudesnės valstybės ir politinių partijų sąsajos, pagrįstos patirtų rinkimų kampanijų išlaidų kofinansavimu iš valstybės biudžeto: Europoje tokią koncepciją pasiūlė Veimaro Respublikos kancleris

⁴²³ Kaip nurodo kai kurie autoriai, konkurencinga partinė sistema tarpininkauja tarp visuomenės poreikių ir valdžios veiksmų. Žr. KLINGEMANN, H.-D., *et al.* Parties, Policies, and Democracy. Boulder, 1994, P. 1.

⁴²⁴ Retrospektyviu požiūriu Vakarų Europoje valstybinis dotavimas buvo įgyvendinamas trimis stadijomis: eksperimentavimo (1954–1974 m.), išplėtimo (1967–1982 m.) ir prisitaikymo (nuo 1982 m. iki šiol). Žr. WALECKI, M. Money and Politics in Central and Eastern Europe // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström). Stockholm, 2003, P. 82–83. Pažymėtina, jog pirminėje stadijoje valstybinis politinių partijų finansavimas buvo orientuojamas į partinio švietimo rėmimą. Pavyzdžiui, VFR dar 1958 m. politinių partijų švietimui iš valstybės biudžeto buvo skirta 5 mln. Vokietijos markių, 1961 m. – 15 mln. Vokietijos markių, o 1965 m. – 38 mln. Vokietijos markių. Panaši situacija buvo ir Olandijoje. Žr. BLOŽĖ, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // Politologija, 1999, Nr. 4(16), P. 25; ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 127. Jeigu kalbėsime apie pasaulinį kontekstą, tokio pobūdžio politinių partijų finansavimas pirmiausia, t. y. 1920 m., atsirado Urugvajuje, po keleto dešimtmečių – Kosta Rikoje (1954 m.) ir Argentinoje (1955 m.). Žr. SCARROW, S. E. Political Finance in Comparative Perspective // Annual Review of Political Science, 2007, Nr. 10, P. 203; PETAK, Z. A Comparative Analysis of Financing Parties and Elections in Croatia and in Other Countries // Politička Misao, 2001, Nr. 5, P. 19.

G. Stresemann, o už Atlanto – T. Roosevelt⁴²⁵. Dar viena priežastis, paakinusi valstybę prisidėti prie politinių partijų finansavimo, buvo ta, jog itin paplito praktika sau parankius žmones įtaisyti į atitinkamas politines pareigas, dėl ko susiformavo vadinamieji partiniai domenai, leidžiantys politinėms partijoms savo išlaidas be problemų dengti iš nuolatinių valstybės biudžeto šaltinių⁴²⁶. Tokia sistema ypatingai prigijo po II-ojo Pasaulinio karo Italijoje⁴²⁷, tačiau ankstesnis jos variantas egzistavo Čekoslovakijoje⁴²⁸.

Vis dėlto teigti, jog tai buvo vienpusis interesas negalima, kadangi tokio pobūdžio finansavimu buvo suinteresuotos ir pačios politinės partijos. Iš principo tai buvo susiję su narystės principo, kaip politinės strategijos rūšies, reikšmės mažėjimu, suponavusiu masinių politinių partijų nunykimą, o tuo pačiu ir pajamų, gaunamų iš politinių partijų nario mokesčių, mažėjimą⁴²⁹. Tokioje situacijoje politinės partijos buvo priverstos atsigręžti į valstybę.

Šiuo metu daugumoje Europos demokratinių valstybių politinės partijos yra finansuojamos iš valstybės biudžeto. Toks politinių partijų finansavimo būdas paprastai pateisinamas siekiu pagyvinti ir plėtoti politinių partijų konkurenciją, užtikrinti jų lygių galimybių principo įgyvendinimą bei institucionalizavimą, t. y.

⁴²⁵ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 59

⁴²⁶ Tokią istorinę valstybinio politinių partijų finansavimo prigimtį pabrėžia ir H. E. Alexander, nurodydamas, kad naudojimas valstybės kontroliuojamais radiju ir televizija tėra vienas iš pavyzdžių. Žr. ALEXANDER, H. E. Approaches to Campaign and Party Finance Issues // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 200.

⁴²⁷ Italijos sistema rado atramą išvystyto decentralizuoto viešojo administravimo organizacijų (taip vadinamieji *enti pubblici*) sektoriuje. Šios organizacijos, atlikdamos kai kuriuos uždavinius, papildo valstybinių institucijų veikimą. Teoriškai jas kontroliuoja ministerijos, tačiau faktiškai – politinės partijos, kurios yra užvaldžiusios vietos savivaldos administraciją. Partiniai veikėjai joje užima pareigas *pro forma* (liet. dėl akių), nes faktiškai jos yra apmokamos iš minėtų *enti pubblici* fondų lėšų. MACHELSKI, Z. Mechanizm funkcjonowania systemu partyjnego Republiki Włoskiej. Katowice, 1993, P. 30–31. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 59–60.

⁴²⁸ Čekoslovakijos sistema rėmėsi penkių politinių partijų, kurių lyderių susitikimų, buvusių daug svarbesniais nei vyriausybės ar parlamento pasitarimai, metu buvo priimami sprendimai, esminiai tiek sau, tiek valstybei, bendradarbiavimu. „<...> prieškarinėje Čekoslovakijoje konstituciškai neapibrėžtu koordinaciniu komitetu, svarbesniu už kabinetą ir vyriausybę, buvo „Penketas“, sudarytas iš svarbiausių čekišku politinių partijų vadovų.“ Žr. LIJPHART, A. Typologies of Democratic Systems. Berkeley, 1968, P. 21. Susitarimą pasiekti nebuvo sudėtinga, nes „dominuojančios demokratinės Čekoslovakijos politinės partijos, skirtingai nuo kaimyninių valstybių partijų, buvo vieningos, kiek tai yra susiję su politiniu, visuomeniniu ir ekonominiu valstybės gyvenimu, o tuo pačiu nesikivirčio dėl taktinių klausimų“. Žr. BENESZ, V. Czechoslovak Democracy and its Problems 1918-1920 // MAMATEY, V., LUZA R. A History of the Czechoslovak Republic. Princeton, 1973, P. 67. Bendradarbiavimas buvo nuolatinis ir nepriklausė nuo rinkimų rezultatų ir politinės partijos dalyvavimo vyriausybėje fakto. Pavyzdžiui, kurį laiką tautinė–socialistinė partija formaliai buvo opozicijoje, tačiau vienas jos narių buvo užsienio reikalų ministru. Taigi susitarimas dėl įtakos sferų pasidalijimo tarp partijų buvo svarbesnis nei rinkimų rezultatai ir jėgų išsidėstymas parlamente. Žr. BANKOWICZ, M., DELLENBRANT, J. Å. The Party System of Czechoslovakia // BERGLUND S., et al. East European Multi-Party Systems // Commentationes Scientiarum Socialium, 1988, Nr. 37. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 70–71.

⁴²⁹ HERBURT, R. Teoria ir praktyka funkcjonowania partii politycznych. Wrocław, 2002, P. 100.

virtimą stabilia ir nuspėjama daugiapartinė sistema, lemiančia veiksmingą politinę sistemą⁴³⁰.

Teisės doktrina valstybinio politinių partijų finansavimo klausimu yra kontroversiška, tai ypač pastebima iš vienpartinės sistemos išsivadavusiose valstybėse, kuriose kartais vien tokia mintis sukelia nepasitikėjimą⁴³¹.

Valstybinio politinių partijų finansavimo būdo šalininkai⁴³² kaip pagrindinius jo privalumus nurodo:

1) finansinę paramą teikiant objektyviam ir neutraliam subjektui (valstybė)⁴³³, politinės partijos ir kandidatai yra išlaisvinami nuo pernelyg didelės priklausomybės nuo organizuotų partikuliarinių interesų, kurie mainais į finansinę paramą siekia gauti greitą ir lengvą priėjimą prie sprendimus priimančių asmenų;

2) užkertamas kelias politinių partijų pelno vaikymuisi ir jų transformacijai į pelningą verslą;

3) užtikrinamos lygios politinių partijų galimybės partinėje sistemoje, tai ypač aktualu mažesniųjų politinių partijų atžvilgiu;

4) garantuojama nuolatinė politinių partijų politinė–organizacinė veikla;

5) partinė sistema stabilizuojama taip, kad joje galėtų išsilaikyti tik tos politinės partijos, kurios valstybės biudžeto dotacijų dėka turi nuolatinį ir lanksčiai veikiančią partinį aparatą bei yra pajėgios patirti sėkmę rinkiminėje kovoje.

Nepaisant pirmiau pateiktų argumentų, valstybinis politinių partijų finansavimas turi ir daug priešininkų⁴³⁴, kurie nurodo, jog:

⁴³⁰ Kaip nurodo H. E. Alexander, JAV valstybinis finansavimas – tai pagalba rimtiems kandidatams: bet kuri sistema turi būti pakankamai lanksti, idant leistų perspektyvų iššūkį tiems, kurie yra valdžioje, antra vertus, ji neturėtų remti tų kandidatų, kurie paprasčiausiai siekia viešumo, ir pritraukti tiek kandidatų, kad degraduotų pats procesas. ALEXANDER, H. E. *Financing Politics: Money, Elections, and Political Reform*. Washington, 1992, P. 146.

⁴³¹ BURNELL, P. *Introduction: Money and Politics in Emerging Democracies // Funding Democratization* (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick, 2007, P. 8.

⁴³² HOFNUNG, M. *The Public Purse and the Private Campaign: Political Finance in Israel // Journal of Law and Society*, 1996, T. 23, Nr. 1, P. 132; CHMAJ, M. *Finansowanie partii politycznych // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim* (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 164; HERBERT, R. *Teoria i praktyka funkcjonowania partii politycznych*. Wrocław, 2002, P. 103–104; JENSON, J. *Innovation and Equality. The Impact of Public Funding // Comparative Issues in Party and Election Finance* (ed. F. L. Seidle). Toronto, 1991, P. 113–114; FISHER, J., EISENSTADT, T. A. *Introduction: Comparative Party Finance: What is to be Done? // Party Politics*, 2004, Nr. 6(10), P. 621; MICHALAK, B. *Nadzór i kontrola państwa nad finansowaniem polityki // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim* (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 201–202.

⁴³³ Antra vertus, M. Pinto-Duschinsky teigia, jog viešasis finansavimas nebūtinai yra politiškai neutralus instrumentas, kadangi valdančiajai politinei partijai yra ganėtinai lengva nustatyti tokias valstybinio finansavimo taisykles, kurios būtų parankios jos partiniams tikslams. Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M. *Political Financing in the Commonwealth // Prieiga per internetą: <http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/uploadedfiles/%7B7C1DC507-23C5-4CEF-B97B-8A61A6DFEB6D%7D_Political%20Financing%20in%20the%20Commonwealth.pdf>* (2010 m. kovo 13 d.).

⁴³⁴ WOJTASZCZYK, K. A. *Współczesne systemy partyjne*. Warszawa, 1992, P. 25; CHMAJ, M., SOKÓŁ, W., ŻMIGRODZKI, M. *Teoria partii politycznych*. Lublin, 1999, P. 119–123; CHMAJ, M., ŻMIGRODZKI, M. *Status prawny partii politycznych w Polsce*. Toruń, 1996, P. 63–64; ŁAWNICZAK, A. *Finansowanie partii politycznych*. Warszawa, 2001, P. 59; WILLIAMS, R. *Aspects of Party Finance and*

- 1) tokio pobūdžio finansavimas silpnina opoziciją⁴³⁵;
- 2) tai palanku *status quo* partinėje sistemoje išlaikymui⁴³⁶;
- 3) įpareigojant politines partijas teikti finansines ataskaitas, valstybės institucijoms atsiranda galimybė kištis į vidinius politinių partijų reikalus;
- 4) sustiprėja politinių partijų etatizacijos procesai.

Nereikia pamiršti ir to, jog, kaip matyti iš įvairių visuomenės apklausų rezultatų, politinių partijų finansavimas iš valstybės biudžeto yra ganėtinai arba itin nepopuliariai vertinamas piliečių⁴³⁷. Kraštutinis pavyzdys – Italija, kurioje politinė aklavietė ir institucionalizuota korupcija paskatino jos piliečius balsuoti už valstybinių subsidijų politinėms partijoms panaikinimą, kas buvo padaryta 1993 m.

Political Corruption // Party Finance and Political Corruption (ed. R. Williams). London, 2000, P. 9; SCARROW, S. E. Political Finance in Comparative Perspective // Annual Review of Political Science, 2007, Nr. 10, P. 204.

⁴³⁵ M. Pinto-Duschinsky teigia, jog valstybinio politinių partijų finansavimo pažadas gali būti naudojamas kaip manipuliavimo opozicinėmis politinėmis partijomis ir jų skaldymo priemonė, pavydžiui, buvo toks atvejis, kai, pagrindinei opozicinei politinei partijai nusprendus boikotuoti rinkimus, toms politinėms partijoms, kurios juose kėlė kandidatus, buvo pasiūlyta didelė pinigų suma. Toks žingsnis buvo žengtas turint tikslą suteikti rinkimams tam tikrą įtikinamumo įspūdį bei apdovanoti valdančiosios politinės partijos satelitinės politines partijas. Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M. Political Financing in the Commonwealth // Prieiga per internetą: <http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/uploadedfiles/%7B7C1DC507-23C5-4CEF-B97B-8A61A6DFEB6D%7D_Political%20Financing%20in%20the%20Commonwealth.pdf> (2010 m. kovo 13 d.).

⁴³⁶ Pažymėtina, kad Lietuvoje buvo pateikti keli PPFĮ projektai, kuriuose valstybės biudžeto dotaciją sudarytų pastovioji (fiksiuota) ir kintamoji (proporcinė) dalys. Pastovioji dalis, kurios dydis būtų arba 10 proc. visos metinės valstybės biudžeto dotacijos sumos, arba – kaip nurodoma projekte Nr. XP-1744 – 100 MGL, būtų paskirstoma visoms Lietuvos Respublikoje registruotoms politinėms partijoms, tačiau su sąlyga, jog jos bent minimalia apimtimi dalyvautų Seimo ar savivaldybių tarybų rinkimuose. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XP-1744; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XP-1744(2); Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 ir 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XP-1815. Manytina, kad toks teisinis reguliavimas, ypač atsižvelgiant į šiuo metu Lietuvos Respublikoje registruotų politinių partijų skaičių (42 politinės partijos), neduotų pageidaujamo rezultato, nes joms skiriama suma tuo atveju, jeigu jos dalyvautų rinkimuose, būtų absoliučiai simbolinė, t. y. pagal dabartines tendencijas ji netgi būtų mažesnė už reikalaujamą sumokėti Seimo rinkimų užstatą, kai keliamas kandidatų sąrašas (Seimo rinkimų įstatymo 41 str. 2 d.). Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų sąrašą (2010 m. sausio 7 d. informacija) // Prieiga per internetą: <http://www.tm.lt/dok/Politines_partijos_20100107.pdf> (2010 m. vasario 28 d.). Racionalesnis yra viename iš PPFĮ projektų (Nr. XP-1744) pateiktas pasiūlymas valstybės biudžeto dotaciją skirti ir toms politinėms partijoms, kurios susikūrė po Seimo ar savivaldybių tarybų rinkimų, t. y. iš esmės naujoms politinėms partijoms.

⁴³⁷ NASSMACHER, K.-H. Introduction: Political Parties, Funding and Democracy // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström), Stockholm, 2003, P. 8; UNIKAITĖ, I. Lithuania: Political Finance Regulations as a Tool of Political Manipulation // Public Finance and Post-Communist Party Development (ed. S. D. Roper, J. Ikstens). Hampshire, 2008, P. 29–45. Pavydžiui, 2004 m. liepos 23 d. Žinių radijo šiuo klausimu atliktos apklausos rezultatai rodo, kad 64 proc. apklaustųjų nepritaria sprendimui politines partijas finansuoti iš valstybės biudžeto. Žr. ziniur.lt – 2004 m. liepos 23 d. Kas turėtų finansuoti politines partijas? // Prieiga per internetą: <<http://www.ziniur.lt/klausimas?method=get&item=250>> (2009 m. spalio 28 d.). Kitas visuomenės nuomonės tyrimas, atliktas 2004 m. liepos 26 d., parodė, kad didžioji dalis respondentų (61 proc.) mano, jog biudžetinis politinių partijų finansavimas faktinei korupcijos situacijai neturėtų jokios įtakos. Žr. atgimimas.lt – 2004 m. liepos 26 d. Kaip biudžetinio politinių partijų finansavimo padidinimas atsilieptų korupcijai politikoje? // Prieiga per internetą: <<http://www.atgimimas.lt/polls.php?id=66>> (2009 m. spalio 28 d.).

balandžio 19 d. vykusiame referendume triuškinančia balsų persvara (90 proc.)⁴³⁸, tačiau valstybinis politinių partijų finansavimas joje vis tiek nebuvo panaikintas.

Pažymėtina, jog, valstybei finansuojant politines partijas, ryškėja tokios pagrindinės neigiamos tendencijos: 1) juo labiau politinė partija yra susijusi su valstybės finansais, tuo akivaizdžiau jos vadovybė praranda interesą dėl artimo santykio su savo nariais, kas suponuoja, viena vertus, organizuotos narystės pagrindo nuopuolį, o antra vertus, partinės biurokratijos sustiprėjimą⁴³⁹; 2) valstybinis politinių partijų finansavimas netiesiogiai prisideda prie to, jog politinių partijų funkcionavimo ir rinkimų kampanijų kaštai išauga⁴⁴⁰.

Taigi tenka iš dalies solidarizuotis su antrąja mokslininkų grupe ir pažymėti, jog nors valstybinis finansavimas suprantamas kaip efektyviausias politinių partijų išsilaisvinimo iš priklausomybės nuo privačių aukotojų įtakos būdas, tokiu atveju kyla pavojus, jog politinė partija vieną priklausomybę pakeis kita: politinė partija gali tapti priklausoma nuo viešojo finansavimo – tokiu atveju jos suinteresuotumas valstybine parama gali nustelbti interesą gauti visuomenės grupių finansinę paramą. Panašios pozicijos laikosi ir R. Williams, tik jo argumentai kiti: anot jo, tie, kurie deda viltis į tai, jog valstybinis politinių partijų finansavimas gali išgelbėti jas nuo potencialiai korupcinių įtakų, suponuojamų išorinio privataus politinių partijų finansavimo, nepakankamai įvertina didėjančius modernios politikos kaštus bei kartu pervertina šio finansavimo reglamentavimą⁴⁴¹. O štai A. Lukošaitis ir M. Skačkauskas pabrėžia, kad politinių partijų finansavimo šaltiniai, kaip ir pati demokratija, turi būti grindžiami pliuralizmo principu, kas reiškia, jog turi būti įvairūs, neišskiriant nei vienų iš jų⁴⁴².

⁴³⁸ ALEXANDER, H. E., SHIRATORI, R. Introduction // *Comparative Political Finance Among the Democracies* (ed. H. E. Alexander, R. Shiratori). Boulder, 1994, P. 3. Tokią Italijos rinkėjų reakciją taikliai apibūdino J. Moody savo straipsnio pavadinime „Sick of It All“. Žr. *time.com* – 1993 m. kovo 8 d. J. Moody. Sick of It All // Prieiga per internetą: <<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,977918,00.html>> (2010 m. vasario 14 d.). Paminėtina, kad tai nebuvo pirmas ir paskutinis referendumas dėl valstybės biudžeto dotacijų skyrimo politinėms partijoms: analogišku klausimu referendumai vyko 1978 m. ir 2000 m. Žr. VAN BIEZEN, I. NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // *Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander* (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 131.

⁴³⁹ STEPANOVÁ, V. Financing of Political Parties // Prieiga per internetą: <<http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc01/EDOC9077.htm>> (2008 m. liepos 22 d.); JIRÁSKOVÁ, V. Právna regulácia finansovania partii politických w Republice Czeskiej // *Právne aspekty funkcionowania partii politycznych w państwach Europy Środkowej i Wchodniej. Festiwal dialogu czterech kultur Łódź 2003*. Łódź, 2003, P. 205.

⁴⁴⁰ CHMAJ, M. Finansowanie partii politycznych // *Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim* (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 164.

⁴⁴¹ WILLIAMS, R. Aspects of Party Finance and Political Corruption // *Party Finance and Political Corruption* (ed. R. Williams). London, 2000, P. 8.

⁴⁴² LUKOŠAITIS, A., SKAČKAUSKAS, M. Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimas: tarptautinė patirtis ir reglamentavimo problemos Lietuvoje // *Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos analizės skyriaus medžiaga* (2007 m. balandžio 17 d.), P. 2.

Politinės partijos pagal savo prigimtį ir pobūdį yra visuomeniniai susivienijimai, todėl valstybė negali jų pernelyg „suvalstybinti“, kaip pažymi E. Šileikis bei V. Jirásková, be saiko skirdama valstybės biudžeto dotacijas⁴⁴³, kadangi jos turi gyvuoti pirmiausia savo narių ar simpatikų, bet ne valstybės sąskaita. Tokį požiūrį galima vertinti kaip objektyviai pagrįstą vien tuo aspektu, kad Lietuvos valstybės metiniame biudžete dotacijos politinėms partijoms dydis nuo mažiau negu 1 mln. Lt šoktelėjo iki 20 mln. Lt (paskutiniaisiais metais jo augimas, atsižvelgiant į ekonomikos krizę, ne tik sustojo, bet ir sumažėjo)⁴⁴⁴. Be to, finansuojant politines partijas iš viešųjų šaltinių, reikia turėti omenyje ir tai, jog būtina maksimaliai užtikrinti jų lygiateisiškumo principo įgyvendinimą, t. y. pagal galimybes sudaryti vienodas sąlygas jau funkcionuojančioms ir naujai besikuriančioms politinėms partijoms, kadangi pastarosios, negavusios finansinės paramos iš valstybės ir tokiu būdu netekusios pozicijų partinėse rungtynėse, atsigręš į kitus potencialius finansinius šaltinius, nuo kurių įtakos pirmiausia ir saugoma valstybinio politinių partijų finansavimo pagalba.

Didėjant valstybės biudžeto dotacijoms, politinės partijos vis didesne apimtimi netenka savo autonomijos bei veiklos laisvės, tokiu būdu *de facto* tapdamos valstybinio aparato dalimi⁴⁴⁵, taigi politinės partijos, tapdamos kvazivalstybinėmis institucijomis, atitinkamai ir finansuojamos. Tai nesuderinama su politinių partijų, kaip tarpininko tarp valstybės ir visuomenės, paskirtimi, nes tokiu atveju jos prarandą poreikį vykdyti visuomenės reikmių artikuliaciją bei jos integravimą į politiką funkciją. Be to, tokiu atveju gali susiformuoti opozicija pačios politinės partijos viduje⁴⁴⁶.

Pavyzdžiui, Čekijos Respublikos Konstitucinis Teismas nurodė, kad valstybės biudžeto dotacija turi tik palengvinti politinių partijų dalyvaujant

⁴⁴³ ŠILEIKIS, E. Politinių partijų konstitucinė padėtis // Teisė, 1996, Nr. 30, P. 128; JIRÁSKOVÁ V. Prawna regulacja finansowania partii politycznych w Republice Czeskiej // Prawne aspekty funkcjonowania partii politycznych w państwach Europy Środkowej i Wchodniej. Festiwal dialogu czterech kultur Łódź 2003. Łódź, 2003, P. 204.

⁴⁴⁴ 2000 m. buvo skirta 0,98 mln. Lt, 2001 m. – 0,524 mln. Lt, 2002 m. – 0,483 mln. Lt, 2003 m. – 0,483 mln. Lt, 2004 m. – 1 mln. Lt (po patikslinimo – 6 mln. Lt), 2005 m. – 3 mln. Lt (4,6 mln. Lt), 2006 m. – 10 mln. Lt (10,043 mln. Lt), 2007 m. – 15 mln. Lt, 2008 m. – 20 mln. Lt, 2009 m. – 17 mln. Lt (po patikslinimo – 12,41 mln. Lt), 2010 m. – 5,498 ml. Lt. Žr. 2000–2010 m. Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymus // Žin., 1999, Nr. 113-3295; 2000, Nr. 111-3567; 2001, Nr. 110-3990; 2002, Nr. 124-5619; 2003, Nr. 121-5466; 2004, Nr. 134-4841, Nr. 171-6303; 2005, Nr. 84-3112, Nr. 150-5462; 2006, Nr. 78-3061, Nr. 138-5267; 2007, Nr. 132-5356; 2008, Nr. 149-6020; 2009, Nr. 58-2247, Nr. 93-3987, Nr. 152-6822 ir priedą Nr. 4.

⁴⁴⁵ ŁAWNICZAK, A. Swoboda działalności partii politycznych // Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP (ed. B. Banaszk, A. Preisner). Warszawa, 2002, P. 620.

⁴⁴⁶ KATZ, R. S., MAIR, P. Changing Models or Party Organisation and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party // Party Politics, 1995, Nr. 1(1), P. 5–28. Pagal: VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 153.

rinkimuose atliekamą uždavinį⁴⁴⁷. Be abejo, turint tokį papildomą finansavimo šaltinį, pergale rinkimuose pasiekti yra lengviau, tačiau problema iškyla dėl paties dalyvavimo rinkimuose tikslo. E. Barany teigia, jog valstybinis politinių partijų finansavimas turi būti sąlyginai lengvas ta prasme, kad politinės partijos visuomeniniame gyvenime turi kitą tikslą negu pinigų rinkimas⁴⁴⁸, tačiau kas galėtų paneigti, jog politinės partijos tokiu atveju rinkimuose dalyvauja iš esmės todėl, kad gautų valstybės biudžeto dotaciją bei tuo pačiu galėtų nustatyti jos dydį, dėl ko P. Lösche ironiškai pastebėjo, jog tais atvejais, kai politinės partijos nariai (būdami parlamento nariais ir pan.) patys sprendžia apie valstybinės paramos politinėms partijoms dydį, susidaro panaši situacija į tą, kai alkoholikas patenka į alkoholio parduotuvės savitarnos skyrių⁴⁴⁹.

Tokiame kontekste ganėtinai keistai atrodo kai kurie Prezidento V. Adamkaus 2008 m. pateikti pasiūlymai dėl PPFĮ tobulinimo⁴⁵⁰, sulaukę ganėtinai neigiamos politikų (suprantama) ir mokslininkų reakcijos⁴⁵¹. Labiausiai kritikuotinas siūlymas uždrausti fiziniams bei juridiniams asmenims finansuoti politines partijas ir politines kampanijas⁴⁵². Valstybinio politinių partijų finansavimo įvedimas *per se*

⁴⁴⁷ Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 18 d. sprendimas Nr. Pl. ŠS 26/94 (*Decision No. Pl. ŠS 26/94 of Constitutional Court of Czech Republic of 18 October 1995*) // Prieiga per internetą: <http://angl.concourt.cz/angl_verze/doc/p-26-94.php> (2008 m. liepos 20 d.).

⁴⁴⁸ BARANY, E. Logika finansowania partii politycznych: doświadczenie słowackie // Prawne aspekty funkcjonowania partii politycznych w państwach Europy Środkowej i Wchodniej. Festiwal dialogu czterech kultur Łódź 2003. Łódź, 2003, P. 224.

⁴⁴⁹ LÖSCHE, P. Problems of Party Campaign Financing in Germany and the United States – Some Comparative Reflections // Campaign and Party Finance in North America and Western Europe (ed. A. B. Gunlicks). Boulder, 1993, P. 225.

⁴⁵⁰ Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-2662(2A).

⁴⁵¹ Žr., pavyzdžiui: delfi.lt – 2009 m. vasario 21 d. Politologai: siūlymas partijoms skirti tik biudžetinį finansavimą jas sunaikintų // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=20676023>> (2009 m. kovo 30 d.).

⁴⁵² Pažymėtina, kad siūlymų juridiniams asmenims uždrausti finansuoti politines partijas ir politines kampanijas būta ir anksčiau, tačiau toks radikalus pasiūlymas, apimantis ir draudimą fiziniams asmenims aukoti politinėms partijoms, buvo pateiktas pirmą kartą. Pirmasis siūlymas uždrausti juridiniams asmenims aukoti politinėms partijoms buvo pateiktas 2006 m. antroje pusėje. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2, 7, 8, 10, 12 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XP-1620 rengėjai tokį pasiūlymą jo aiškinamajame rašte motyvavo tuo, jog yra būtina nustatyti tokius politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo šaltinius, kurie neturėtų nei tikslo, nei galimybių daryti įtaką Lietuvos Respublikos politiniam gyvenimui bei įvairiems politiniams sprendimams tiek vidaus, tiek užsienio politikoje. Vertintina, jog tai yra naivus argumentas abiem aspektais, ypač tikslo požiūriu, kadangi atitinkami subjektai, nepriklausomai nuo to, ar tai yra legalu, ar nelegalu, visada sieks daryti įtaką priimant politinius sprendimus. Tai, jog jiems bus apribotos galimybės tą daryti legaliai, tikrai nereiškia, jog jie nesinaudos tam tikromis nelegaliomis galimybėmis. Šiame įstatymo projekte kaip alternatyvus politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo šaltinis nurodomos iš valstybės biudžeto skiriamos lėšos Vyriausybės nustatyta tvarka, kas, anot projekto sumanytojų, didintų politinių partijų ir politinės kampanijos dalyvių atsakomybę prieš rinkėjus, t. y. mokesčių mokėtojus. Kadangi projekte apskritai nebuvo pasisakoma dėl valstybės biudžeto dotacijos bei dalies išlaidų politinei kampanijai kompensavimo, manytina, kad buvo siūloma įteisinti trečios formos tiesioginį valstybinį politinių partijų finansavimą, dėl kurio konkrečiau turinio turėtų spręsti Vyriausybė. Toks siūlymas vertintinas neigiamai, kadangi minėto PPFĮ projekto rengėjai neįvertino tos aplinkybės, kad besaikis politinių partijų finansavimas iš valstybės biudžeto suponuoja kitos rūšies politinių partijų priklausomybę, t. y. priklausomybę nuo valstybės, kuri lygiai taip pat nėra pageidaujama. Be to, nesuprantama, kodėl atitinkami įgaliojimai šioje srityje turėtų būti suteikti Vyriausybei, kai valstybės

neturi reikšti kitų tradicinių politinių partijų finansavimo šaltinių eliminavimo. Idant nebūtų galima kalbėti apie privilegijuotą politinių partijų padėtį kitų viešųjų nevalstybinių subjektų atžvilgiu, paprastai yra nustatoma papildoma jų finansavimo kontrolė. Taigi principinis akcentas yra ir turi būti ne draudimas, o efektyvių kontrolės priemonių parinkimas⁴⁵³, nes išorinis privatus politinių partijų finansavimas egzistuoja nepriklausomai nuo to, ar jis yra teisinio reguliavimo objektas, ar ne. Todėl manytina, jog valstybinis politinių partijų finansavimas turi būti tokio lygio, jog politinėms partijoms paprasčiausiai ekonomiškai neapsimokėtų veikti *contra legem* (liet. prieš įstatymą) arba *praeter legem* (liet. greta įstatymo).

3.1.2. Valstybinio finansavimo tipai

Iš pirmo žvilgsnio gali susidaryti įspūdis, kad valstybė turi apsispręsti, ką konkrečiai dotuos: politinio subjekto formą, t. y. individualų politinės partijos atstovą, frakciją ar visą politinę partiją, ar jo veiklos turinį – visą partinę veiklą ar apibrėžtą tos veiklos barą, pavyzdžiui, rinkimų agitaciją⁴⁵⁴. Tačiau toks įspūdis yra klaidingas, kadangi valstybinis politinių partijų finansavimas netelpa į paprastą schemą, nes pirmiau paminėti finansavimo kriterijai – subjektas (forma) ir jo veikla (turinys) – tarpusavyje koreliuoja⁴⁵⁵. Tai iš principo apsunkina galimybę išgryninti valstybinio politinių partijų finansavimo sistemą, todėl verta remtis paprasčiausiu valstybinio

biudžetą pagal Konstituciją tvirtina Seimas. Antrasis siūlymas buvo suformuluotas po kelių mėnesių Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2, 7, 8, 10, 12, 16 ir 18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekte Nr. XP-1620A. Siūlymas uždrausti juridiniams asmenims aukoti politinėms partijoms ir savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams, su išimtimi, jog politinės partijos gali aukoti kandidatų ir kandidatų sąrašų politinėms kampanijoms, t. y. nedetalizuojant, ar tokia galimybė yra aktuali ir savarankiškų politinės kampanijos dalyvių atžvilgiu, buvo numatytas ir Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekte Nr. XP-2662.

⁴⁵³ Panašiai šį klausimą vertina ir politologai. Žr., pavyzdžiui, delfi.lt – 2007 m. lapkričio 19 d. M. Vidūnaitė. Politinis finansavimas: ne drausti, o reguliuoti // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=15057209>> (2009 m. kovo 30 d.). Tiesa, ne visi: tuo metu priklausiusieji Prezidento V. Adamkaus patarėjų komandai, laikėsi priešingos nuomonės. Žr., pavyzdžiui, delfi.lt – 2007 m. lapkričio 6 d. L. Bielinis: partijos turėtų būti finansuojamos tik valstybės // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=14902242>> (2009 m. kovo 30 d.). Arba A. Rauličkytės vertinimas – delfi.lt – 2009 m. vasario 21 d. Politologai: siūlymas partijoms skirti tik biudžetinį finansavimą jas sunaikintų // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=20676023>> (2009 m. kovo 30 d.).

⁴⁵⁴ CHRONOWSKY, N. Finansowanie partii politycznych w Republice Węgierskiej // Prawne aspekty funkcjonowania partii politycznych w państwach Europy Środkowej i Wchodniej. Festiwal dialogu czterech kultur Łódź 2003. Łódź, 2003, P. 233. Pavyzdžiui, M. Bložė išskiria tokias valstybinio politinių partijų finansavimo formas: 1) paramą partijų aktyvistams; 2) paramą parlamentiniam partijų darbui; 3) rinkimų kaštų kompensavimą ir 4) betarpišką paramą partijoms. Žr. BLOŽĖ, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // Politologija, 1999, Nr. 4(16), P. 32.

⁴⁵⁵ Pavyzdžiui, Austrijoje yra išskiriamos tokios tiesioginio politinių partijų finansavimo formos: 1) remiantis politinių partijų statusą reglamentuojančiu įstatymu; 2) dotacijos, skiriamos parlamentiniams klubams; 3) dotacijos, skiriamos politinių partijų politinei–šviečiamajai veiklai; 4) partinių laikraščių finansavimas; 5) dotacijos, skiriamos susivienijimams; 6) einamoji ir kita pagalba iš viešųjų šaltinių. Žr. WICHA, B. Parteienfinanzierung in Österreich // Das österreichische Parteiensystem (red. A. Pelinka, F. Planer). Wien, 1989, P. 492. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 131.

politinių partijų finansavimo skirstymu į tiesioginį ir netiesioginį (tikslinį, dar vadinamą *in-kind*). Jeigu valstybė pareigą suteikti finansinę paramą politinėms partijoms deklaruoja atvirai (*expressis verbis* įtvirtina tai bendruosiuose įstatymuose, nustatančiuose politinių partijų statusą, arba specialiuose įstatymuose, skirtuose politinių partijų finansavimo klausimams reglamentuoti), galima kalbėti apie pirmojo tipo valstybinį finansavimą (siaurąja šio žodžio prasme), visi likusieji atvejai (kituose įstatymuose politinėms partijoms nustatytas palankesnis teisinis režimas) priklauso antrojo tipo valstybiniam finansavimui, kuris nėra toks akivaizdus.

Toks paralelinis valstybinis politinių partijų finansavimas egzistuoja Lietuvoje.

Paminėtina ir valstybinio politinių partijų finansavimo klasifikacija, pagrįsta santykiniu valstybės finansinės paramos politinių partijų biudžetuose dydžiu, kurią pateikė A. Miguet⁴⁵⁶. Anot jo, Vakarų Europoje egzistuoja tokie viešojo politinių partijų finansavimo modeliai:

Aukšto lygio valstybės kontrolės sistema. Tai yra Prancūzijos, Ispanijos ir Italijos atvejis. Būdinga tai, jog politinės partijos, galima sakyti, tapo kvazivalstybinėmis organizacijomis, t. y. išimtinai priklausomomis nuo valstybės ir mokesčių mokėtojų pinigų. Pavyzdžiui, Ispanijoje 98 proc. politinių partijų pajamų sudaro finansinė valstybės parama.

Mišri sistema, kurios esmė – dalinis politinių partijų finansavimas, paprastai sudarantis apie 50 proc. jų gaunamų pajamų. Tokios tendencijos ryškios Turkijoje, Graikijoje, Belgijoje, Austrijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje, kuriose politinės partijos valstybės yra finansuojamos proporcingai pajamoms, jų gaunamoms iš privačių finansavimo šaltinių.

Privataus finansavimo su labai maža valstybine parama sistema. Kaip išimtinį pavyzdį galima pateikti Jungtinę Karalystę, kurioje beveik nėra valstybinio politinių partijų finansavimo.

Kaip bus matyti toliau, Lietuvos atvejis yra tarpinis, t. y. faktinė situacija čia balansuoja tarp aukšto lygio valstybės kontrolės ir mišrios sistemų, nors, pagal politinių partijų finansavimo klausimais nustatytą teisinį reguliavimą, neabejotinai turėtų būti priskiriamas mišriai sistemai.

⁴⁵⁶ MIGUET, A. Political Corruption and Party Funding in Western Europe. An Overview. Prepared Following the TI Western Europe Group Meeting, Athens, Greece, 13-15 September 2002 // Prieiga per internetą: <http://www.transparency.org/global_priorities/corruption_politics/projects_political_corruption/athens_meeting_2002> (2009 m. balandžio 1 d.).

3.2. SKIRSNIS. TIESIOGINIS VALSTYBINIS FINANSAVIMAS

3.2.1. Tiesioginio valstybinio finansavimo formos

Skirtingi autoriai nurodo skirtingas tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo formas. Pavyzdžiui, Z. Petak teigia, jog tokio pobūdžio politinių partijų finansavimas yra trijų formų⁴⁵⁷: 1) subsidijos, skiriamos rinkimų kampanijų kaštams padengti, ir subsidijos, skiriamos kasdieninei politinių partijų veiklai palaikyti⁴⁵⁸; 2) subsidijos, adresuotos politinėms partijoms, ir kandidatams individualiai skiriamos subsidijos; 3) subsidijos, skiriamos politinių partijų centrinėms būstinėms, ir subsidijos, skiriamos jų teritoriniams filialams⁴⁵⁹.

Dabartinis Lietuvos tiesioginis valstybinis politinių partijų finansavimas pasireiškia dvejopa forma: a) valstybės biudžeto dotacija⁴⁶⁰ (PPFĮ 13 str.) ir b) dalies išlaidų politinei kampanijai kompensavimu (PPFĮ 15 str.). Lietuvoje tiesioginės valstybinės finansinės paramos politinėms partijoms faktine pradžia⁴⁶¹ galima laikyti VRK 2000 m. liepos 27 d. priimtą sprendimą Nr. 201 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms, politinėms organizacijoms už rinkėjų balsus, paduotus rinkimuose, įvykusiųose iki 2000 m. liepos 1 d.“⁴⁶², kuris po 10 metų užpildė blanketinę ir didele dalimi fiktyvią⁴⁶³ 1990 m. rugsėjo 25 d. priimto PPFĮ 12 straipsnio nuostatą, kad politinės partijos, atstovaujamos Lietuvos Respublikos Aukščiausiojoje Taryboje (vėliau – Seime), turi teisę gauti valstybės biudžeto dotacijų.

⁴⁵⁷ PETAK, Z. A. Comparative Analysis of Financing Parties and Elections in Croatia and in Other Countries // *Politička Misao*, 2001, Nr. 5, P. 21.

⁴⁵⁸ Ši forma gali turėti tris atmainas: 1) lėšos, skiriamos tik kaip rinkimų kampanijos išlaidų kompensacija; 2) lėšos, skiriamos tik kaip valstybės biudžeto dotacija ir 3) mišrus tipas, derinantis abu prieš tai paminėtus.

⁴⁵⁹ Daugelyje valstybių, taip pat ir Lietuvoje, tiesioginė valstybinė finansinė parama, nepriklausomai nuo jos formos, politines partijas pasiekia per centrinės jų būstines. Tai suponuoja tam tikrą politinių partijų filialų priklausomybę nuo partijų vadovybės. Vis dėlto egzistuoja ir keletas išimčių, jeigu kalbėtume apie unitarines valstybes, pavyzdžiui, Švedija ir Kroatija. Žr. PETAK, Z. A. Comparative Analysis of Financing Parties and Elections in Croatia and in Other Countries // *Politička Misao*, 2001, Nr. 5, P. 22.

⁴⁶⁰ Teorijoje valstybės biudžeto dotacija paprastai apibrėžiama kaip bendro pobūdžio tiesioginė valstybės finansinė parama politinėms partijoms, skiriama kasdieninėms jų reikmėms užtikrinti (politinės partijos aparatui išlaikyti, suvažiavimų ir konferencijų organizavimui, patalpų nuomai, įrangos įsigijimui ir eksploatavimui ir pan.). PPFĮ 2 straipsnio 24 dalis pateikia kitokią „valstybės biudžeto dotacijos“ sąvoką: tai yra politinėms partijoms skirta bendra lėšų suma, nustatoma atitinkamų metų Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme.

⁴⁶¹ V. Jurkevičius teigia, jog tiesioginis valstybinis politinių partijų finansavimas egzistuoja nuo 1999 m. *De jure* taip ir yra, nes Politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymo 9 straipsnio 2 punktas kaip vieną iš politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo šaltinių numatė valstybės biudžeto dotacijas, tačiau *de facto* ši nuostata buvo realizuota tik po pusantrų metų. Žr. JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimas Lietuvoje: tinkamiausio modelio paieška // *Politologija*, 2008, Nr. 2, P. 96.

⁴⁶² *Žin.*, 2000, Nr. 32-481.

⁴⁶³ ŠILEIKIS, E. Politinių partijų teisinio statuso raidos antroji pakopa // *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 64(56), P. 44.

3.2.1.1. Valstybės biudžeto dotacija

3.2.1.1.1. Skyrimo sąlygos

Vertinant politinių partijų finansavimą valstybės biudžeto dotacijų būdu, pirmiausia kyla konceptualus klausimas, ar absoliučiai visos demokratinėje valstybėje įsteigtos ir veikiančios politinės partijos turi būti taip finansuojamos?⁴⁶⁴ Mokslininkų pozicija šiuo klausimu yra įvairi, tačiau paprastai sutariama dėl vieno: turi būti nustatytas toks politinių partijų finansavimo valstybės biudžeto dotacijų forma modelis, kuris užkirstų kelią dalies politinių partijų privilegijavimui arba diskriminacijai, kitais žodžiais, užtikrintų jų veiklos lygias galimybes, ypač akcentuojant dalyvavimą rinkimuose.

A. Avtonomov pažymi, kad politinė partija, siekianti gauti valstybės finansinę paramą, privalo turėti tam tikrą politinį autoritetą tarp rinkėjų, todėl sąlyga, jog, pavyzdžiui, valstybės biudžeto dotacija yra skiriama tik toms politinėms partijoms, kurios per atitinkamus rinkimus surinko tam tikrą minimalų skaičių galiojančių rinkėjų balsų, yra pateisinama⁴⁶⁵. Tam pritaria ir M. Chmaj – jo nuomone, jokių sąlygų nebuvimas ar pernelyg menkų sąlygų gauti valstybės biudžeto dotaciją nustatymas suponuoja, jog valstybė turėtų remti ir efemerines politines partijas, susikūrusias *ad hoc* prieš pat rinkimus⁴⁶⁶. E. Šileikis modeliuoja kiek kitokią situaciją: pasak jo, įstatymiškai numatyta išimtinai vienos, daugiausia balsų Seimo rinkimuose surinkusios politinės partijos teisė gauti dotacijas iš valstybės biudžeto iš esmės sudarytų antikonstitucines prielaidas susiformuoti vienpartinei sistemai, todėl šiuo požiūriu galima suprasti ir pateisinti, kodėl valstybės lėšomis finansuojamos ne daugiausiai balsų, bet ne mažiau kaip 3 proc. visų rinkėjų balsų gavusios partijos⁴⁶⁷. O štai A. Ławniczak laikosi pozicijos, jog politinių partijų, pralaimėjusių rinkimus ir dėl to atitinkamai negavusių valstybės finansinės paramos, diskriminacija yra neteisinga, nes tas faktas, kad jos arba negauna pinigų, arba gauna jų mažiau negu

⁴⁶⁴ H. E. Alexander laikosi pozicijos, kad „pagrindinio dizaino“ problemos, kylančios valstybinio politinių partijų finansavimo srityje, yra nustatyti ne tik tai, kas turėtų gauti atitinkamas dotacijas iš valstybės biudžeto, bet ir kaip bei kada tas turėtų būti padaryta. Žr. ALEXANDER, H. E. Approaches to Campaign and Party Finance Issues // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 201. A. Lukošaitis ir M. Skačkauskas nurodo, kad ne mažiau svarbu ir tai, kokia politinių partijų veikla yra remiama, kadangi kartais jų veikla būna išimtinai „partinė“, t. y. *versus* „valstybinė“, kuri nieko gero neduoda nei piliečių visuomenei, nei demokratinėi politinei sistemai. Žr. LUKOŠAITIS, A., SKAČKAUSKAS, M. Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimas: tarptautinė patirtis ir reglamentavimo problemos Lietuvoje // Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos analizės skyriaus medžiaga (2007 m. balandžio 17 d.), P. 2.

⁴⁶⁵ АВТОНОМОВ, А. Государственное финансирование политических партий: Россия в контексте мирового опыта // Правовой статус политических партий в европейских странах. Минск, 2003, P. 14.

⁴⁶⁶ CHMAJ, M. Nowy system finansowania partii politycznych w Polsce // Przegląd Sejmowy, 2002, Nr. 2(49)/2002, P. 21.

⁴⁶⁷ ŠILEIKIS, E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius, 2003, P. 291.

rinkimų laimėtojai, minimizuoja jų šansus laimėti *de futuro*, kas nesuderinama su lygybės tarp politinių partijų principu⁴⁶⁸.

Kalbant apie valstybės biudžeto dotacijos paskirstymą atsižvelgiant į rinkimų rezultatus, tam tikra prasme galima kalbėti ir apie iš politinio pliuralizmo kylančios politinių partijų lygybės principo bei konstitucinės lygybės prieš įstatymą sąlygos pažeidimą. Antra vertus, kai kurie autoriai⁴⁶⁹ nurodo, jog tai yra reikalinga rinkėjų pozicijos per rinkimus racionalizacijos požiūriu, t. y. jie „negadins“ savo balso, atiduodami jį už tą politinę partiją, kuri ne tik neturi šansų patekti į parlamentą, bet ir gauti valstybinės finansinės paramos. Vis dėlto toks teiginys, ypač Lietuvos kontekste, kelia tam tikrų pagrįstumo abejonių, todėl priimtinesnė yra L. Garlicki pozicija, jog iš tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo gavėjų eliminuojant neaktyvias politines partijas (angl. *trifling parties*), paprasčiausiai yra taupomi valstybės pinigai⁴⁷⁰.

PPĮ 2 straipsnis įtvirtinta, jog politinių partijų tikslas yra *inter alia* padėti išreikšti Lietuvos Respublikos piliečių politinę valią. Vertinant abstrahuotai, manytina, jog iš valstybės biudžeto turėtų būti finansuojamos tik tos politinės partijos, kurios potencialiai yra pajėgios šį tikslą pasiekti (tam iš principo yra reikalinga laimėti rinkimus), o to barometras yra piliečių (kitų asmenų, disponuojančių aktyviaja rinkimų teise) palaikymas, kurio buvimas paprastai identifikuojamas rinkimų metu⁴⁷¹. Dėl šio aspekto teisinis reguliavimas, numatantis valstybės biudžeto dotacijos skyrimą ne tik toms politinėms partijoms, kurios laimėjo rinkimus, bet ir toms, kurios

⁴⁶⁸ ŁAWNICZAK, A. Przeszłość i teraźniejszość finansowania partii politycznych w Polsce // Prawne aspekty funkcjonowania partii politycznych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej. Festiwal dialogu czterech kultur Łódź 2003. Łódź, 2003, P. 221. Pažymėtina, kad analogišką klausimą sprendė Izraelio Aukščiausiasis Teismas. Izraelio parlamentas *Knesset* 1969 m. priėmė įstatymą, kuris numatė valstybinį rinkimų kampanijų finansavimą, tačiau jį galėjo gauti tik politinių partijų frakcijos. Tuo pagrindu, jog toks teisinis reguliavimas pažeidžia Pagrindinio Įstatymo „Knesset“ 4 straipsnį, kuris numato, jog *Knesset* yra renkamas *inter alia* lygiuose rinkimuose, buvo kreiptasi į Izraelio Aukščiausiąjį Teismą, kuris konstatavo, kad nagrinėjamu atveju nukrypimas nuo minėto reikalavimo yra mažareikšmis ir priimtinas, idant būtų pasiekti tokie tikslai kaip nepageidaujamos fragmentacijos, kuri galėtų kilti tuo atveju, jeigu lygybės principo politinių partijų finansavimo srityje būtų laikomais pernelyg griežtai, išvengimas. Žr. Pagrindinį Įstatymą: *Knesetas (Basic Law: The Knesset)* // Prieiga per internetą: <http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic2_eng.htm> (2010 m. vasario 18 d.); Izraelio Valstybės Aukščiausiojo Teismo 1969 m. liepos 3 d. sprendimą byloje *A. Bergman v. Minister of Finance and State Comptroller* // Prieiga per internetą: <http://elyon1.court.gov.il/files_eng/69/980/000/z01/69000980.z01.HTM> (2010 m. vasario 18 d.).

⁴⁶⁹ CHMAJ, M. Finansowanie partii politycznych // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 182.

⁴⁷⁰ GARLICKI, L. Zimbabwe: finansowanie partii politycznych (orzeczenie Sądu Najwyższego Zimbabwe z 5 września 1997 r.) // Przegląd Sejmowy, 1997, Nr. 6(23), P. 128.

⁴⁷¹ MASNEVAITĖ, E. Valstybinis politinių partijų finansavimas Lietuvoje // Teisė, 2009, Nr. 70, P. 121. Palyginimui galima pateikti pavyzdį iš JAV Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijos. Byloje *Munro v. Socialist Workers* buvo konstatuota, kad sąlyga, jog smulkios politinės partijos kandidato pavardė bus įrašyta į rinkimų biuletenį tik tuo atveju, jeigu jis surinks ne mažiau kaip 1 proc. rinkėjų balsų preliminariniuose rinkimuose, yra konstituciškai pagrįsta. Žr. JAV Aukščiausiojo Teismo 1986 m. gruodžio 10 d. sprendimą byloje *Munro v. Socialist Workers*, 479 U.S. 189 (1986) // Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/us/479/189/case.html>> (2010 m. vasario 18 d.).

buvo netoli pergalės, laikytinas optimaliai išlaikančiu pusiausvyrą tarp pirmiau paminėtų argumentų. Ši proporcija, kaip atskleidžiama toliau, Lietuvoje yra išlaikyta.

Paminėtina, jog Lietuvoje buvo pateikti keli siūlymai dėl atitinkamų PPFĮ nuostatų pakeitimo, idant valstybės biudžeto dotacijos skyrimas būtų siejamas ne su tam tikro lygio rinkėjų parama politinėms partijoms, o su pačiu dalyvavimo atitinkamuose rinkimuose faktu, nes, pagal juose siūlomą nustatyti teisinį reguliavimą, užtektų gauti ir vieną galiojantį rinkėjo balsą atitinkamuose rinkimuose⁴⁷², kas, viena vertus, skatina politines partijas dalyvauti rinkimuose, o tai yra teigiamas aspektas, tačiau, antra vertus, toks siūlymas laikytinas ydingu, kadangi kai kurių politinių partijų dalyvavimas rinkimuose galėtų transformuotis į paprasčiausią siekį gauti valstybės biudžeto dotaciją. Be kita ko, tokia schema suponuotų ir tai, jog turėtų būti skiriama daugiau lėšų valstybės biudžetui mokėti, nes kitaip tokia parama tebūtų simbolinė, taigi iš esmės neturėtų įtakos mažinant išorinio privataus politinių partijų finansavimo poreikį.

3.2.1.1.1. Pagrindinė sąlyga – dalyvavimo atitinkamuose rinkimuose rezultatai

Visose valstybėse, kuriose egzistuoja tokia tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo forma, pirmiausia taikomas rinkėjų pasitikėjimo politinėmis partijomis testas. Žinoma, teigiamas jo rezultatas varijuoja priklausomai nuo valstybės partinės sistemos atžvilgiu pasirinktos politikos, tačiau visais atvejais tai yra kriterijus, kvalifikuojantis teisę gauti valstybės biudžeto dotaciją⁴⁷³. Pagal tai išskirtinos dvi valstybių grupės: pirmajai priklausytų tos valstybės, kurios nereikalauja žymios rinkėjų paramos politinėms partijoms, idant šios įgytų teisę gauti valstybės biudžeto dotaciją, o į antrąją patektų tos, kurios, siekdamos partinės sistemos funkcionalumo, remia stambias ir vidutines politines partijas ir atitinkamai reikalauja svaresnės rinkėjų paramos joms. Pirmajai grupei priskirtinos tokios valstybės kaip Danija, Austrija, Bulgarija, Vengrija⁴⁷⁴. Antrajai grupei priskirtinos tokios valstybės kaip Graikija, Lenkija, Belgija, Čekija, Slovakija⁴⁷⁵.

⁴⁷² Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XP-1744 ir jo aiškinamąjį raštą; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 ir 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XP-1815 ir jo aiškinamąjį raštą. Abiejų PPFĮ projektų aiškinamuosiuose raštuose pagrindinėmis tokių pasiūlymų pateikimo priežastimis įvardijamas šiuo metu PPFĮ nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį tos politinės partijos, kurios nėra atstovaujamos Seime ir savivaldybių tarybose, negauna valstybės biudžeto dotacijos, kas, kaip jau buvo minėta, yra netiesa, be to, anot projektų rengėjų, dabartinis PPFĮ teisinis reguliavimas nedera su atitinkamomis Reglamento (EB) Nr. 2004/2003 nuostatatomis, tačiau jis ir neturi derėti, kadangi pastarasis teisės aktas reguliuoja Europos politinių partijų finansavimo klausimus.

⁴⁷³ Žr., pavyzdžiui, LEDUC, L., NIEMI, R. G., NORRIS, P. Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective. London, 1996, P. 38–41.

⁴⁷⁴ Pats mažiausias rinkimų „barjeras“, kuri peržengusios politinės partijos gauna valstybės biudžeto dotaciją, yra nustatytas Danijos įstatymų leidėjo: ne mažiau kaip 1 000 balsų parlamento

Reikia paminėti, jog egzistuoja ir tokia praktika, kai teisė gauti valstybės biudžeto dotaciją priklauso nuo vienos iš alternatyvių sąlygų išpildymo, kaip yra,

rinkimuose, 100 balsų – regioniniuose rinkimuose (Išskyrus Kopenhagos ir Frederiksbergo regionus, kuriuose reikalaujama surinkti ne mažiau kaip 500 rinkėjų balsų) ir 100 – lokaliuose rinkimuose. Austrijoje valstybės biudžeto dotacija taip pat yra skiriama ir toms politinėms partijoms, kurios nėra reprezentuojamos Nacionalinėje Taryboje, tačiau rinkimuose surinko ne mažiau kaip 1 proc. balsų. Panašus teisinis reguliavimas nustatytas ir Bulgarijoje: Politinių partijų įstatymo 26 straipsnyje įtvirtinta, jog kasmetinė valstybės dotacija taip pat skiriama politinėms partijoms, per paskutiniuosius parlamento rinkimus surinkusioms ne mažiau kaip 1 proc. galiojančių balsų, nors ir neatstovaujamos Nacionalinėje Asamblėjoje, bei Vengrijoje, kurios modelis aptartinas plačiau. Pagal 1989 m. spalio 17 d. Vengrijos Respublikos politinių partijų veiklos ir finansavimo įstatymo 5 straipsnį, valstybės biudžeto dotacijoms skirta suma yra dalijama į dvi dalis: pirmoji dalis, sudaranti 25 proc. visos sumos, po lygiai padalijama visoms parlamente reprezentuojamoms politinėms partijoms, likusi dalis (75 proc. visos sumos), proporcingai rinkimų rezultatams, yra padalijama tarp politinių partijų, rinkimuose surinkusių ne mažiau kaip 1 proc. balsų. Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 129–135; HERBURT, R. Teoria i praktyka funkcjonowania partii politycznych. Wrocław, 2002, P. 102; 1975 m. liepos 2 d. įstatymo „Dėl politinių partijų finansinių duomenų, finansavimo ir rinkimų reklamos“ II § 2 straipsnį (*Bundesgesetz vom 2. Juli 1975 über die Aufgaben, Finanzierung und Wahlwerbung politischer Parteien (Parteiengesetz)*), Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, 1975/128/404 // Prieiga per internetą: <http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1975_404_0/1975_404_0.pdf> (2009 m. balandžio 1 d.); Politinių partijų įstatymą (*Закон за политическите партии*) // Държавен вестник, 2005/28/1; CHMAJ, M. Finansowanie partii politycznych // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 183. Pažymėtina, kad, Bulgarijoje rengiant Politinių partijų įstatymą, buvo kilęs nesutarimas, ar reikia finansuoti ir tas politines partijas, kurios negavo vietų parlamente, t. y. neperžengė 4 proc. rinkimų „barjero“. Smulkiosios politinės partijos siūle, kad valstybės dotacija būtų skiriama nepriklausomai nuo to, ar politinė partija gavo mandatą parlamente, tačiau atsižvelgiant į tai, ar jinai peržengė 2 proc. rinkimų „barjerą“. Žr. KARASIMEONOV, G. The Law on Political Parties in Bulgaria // Prieiga per internetą: <http://www.cecl.gr/RigasNetwork/databank/REPORTS/r7/Bu_7_Karasimeonov.html> (2009 m. balandžio 1 d.).

⁴⁷⁵ Graikijoje politinėms partijoms, siekiančioms įgyti teisę į valstybės biudžeto dotaciją, nustatytas 3 proc. rinkimų „barjeras“, kurį būtina peržengti ne mažiau kaip 2/3 visų rinkimų apygardų, o jeigu rinkimuose yra dalyvaujama sudarant koaliciją, rinkimų „barjeras“ kyla: dviejų partijų koalicijai jis sudaro 5 proc. visuotiniuose rinkimuose gautų galiojančių rinkėjų balsų, trijų partijų koalicijai – 6 proc. Lenkijos Respublikos politinių partijų įstatymo 28 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktuose įtvirtinta, jog valstybės biudžeto dotaciją gauna tik tos politinės partijos, už kurių iškeltų kandidatų sąrašus rinkėjai visos šalies mastu atidavė ne mažiau kaip 3 proc. balsų, o tuo atveju, jeigu Seimo rinkimuose buvo dalyvaujama esant koalicijoje – ne mažiau kaip 6 proc. balsų. Belgijoje į valstybės biudžeto dotaciją gali pretenduoti tik tos politinės partijos, kurios turi ne mažiau kaip po vieną atstovą Atstovų Rūmuose ir Senate. Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 131; Politinių partijų įstatymą (*Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych*) // Dz. U. 1997/98/604. Čekijos ir Slovakijos politinių partijų finansavimo iš valstybės biudžeto modeliai dėl suprantamų priežasčių yra panašūs. Nagrinėjamu aspektu yra reikšmingas 1991 m. spalio 2 d. Čekijos Respublikos vienijimosi į politines partijas ir politinius judėjimus įstatymo 20 straipsnis. Čekijos politinės partijos gali pretenduoti į dviejų rūšių valstybės biudžeto dotaciją: nuolatinę ir už mandatą. Nuolatinė valstybės biudžeto dotacija yra suteikiama pagal principą, analogišką taikomam Lenkijoje: ją gauna tos politinės partijos, kurios paskutiniuosiuose parlamento rinkimuose surinko ne mažiau kaip 3 proc. visų rinkėjų balsų. Tokia situacija suteikia teisę gauti ne didesnę kaip 6 mln. (6 mln. Čekijos kronų apytiksliai sudaro 800,160 tūkst. Lt) kronų kasmetinę nuolatinę dotaciją. Už kiekvieną papildomą 0,1 proc. rinkėjų balsų politinė partija gauna 200 tūkst. kronų, tačiau tokia progresija yra skaičiuojama iki 5 proc. už politinę partiją atiduotų galiojančių rinkėjų balsų, bet galutinė nuolatinės metinės dotacijos vienai politinei partijai suma negali būti didesnė kaip 9 mln. kronų. Tuo tarpu dotaciją už mandatą, kaip galima suprasti iš jos pavadinimo, turi teisę gauti tos politinės partijos arba jų koalicijos, iš kurių kandidatų sąrašų bent vienas asmuo buvo išrinktas deputatu ar senatoriumi arba regioninės tarybos nariu ar Prahos savivaldybės tarybos nariu. Pirmuoju atveju metinę dotaciją už mandatą sudaro 900 tūkst. kronų, antruoju – 250 tūkst. kronų. Panaši sistema taikoma ir Slovakijoje, tik ten valstybės biudžeto dotacija yra trijų rūšių: dotacija už rinkimų metu gautus balsus, dotacija politinės partijos veiklai palaikyti ir dotacija už mandatą. Žr. Vienijimosi į politines partijas ir politinius judėjimus įstatymą (*Law on association in political parties and political movements (424/1991 Coll.)*) // Prieiga per internetą: <<http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/1991/424.html>> (2009 m. balandžio 1 d.); CHMAJ, M. Finansowanie partii politycznych // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 184.

pavyzdžiui, Prancūzijoje, kurioje teisė gauti valstybės biudžeto dotaciją yra siejama su vietų, iškovotų parlamente, arba rinkimų apygardų, kuriose politinė partija iškėlė kandidatų sąrašą, skaičiumi⁴⁷⁶. Toks modelis laikytinas išskirtiniu dėl keleto aspektų. Pirmia, jam būdingas tiek konservatyvumas (atsižvelgiama į parlamento rinkimų rezultatus), tiek liberalumas (atsižvelgiama į dalyvavimo rinkimuose aktyvumą, nepriklausomai nuo pasiektų rezultatų). Antra, pirmoji sąlyga yra paranki stambesnėms politinėms partijoms, o antroji – priešingai. Trečia, pirmoji sąlyga yra klasikinė valstybės biudžeto dotacijos gavimo sąlyga, o antroji yra labiau charakteringa dalies rinkimų kampanijos išlaidų kompensavimo mechanizmas. Taigi Prancūzijos modelis yra kiek kontroversiškas: jeigu lygintume jį su modeliu, taikomu Danijoje, tai pastarasis, kuris visuotinai pripažįstamas kaip itin liberalus, būtų griežtesnis, nes jame yra reikalaujama peržengti tam tikrą (minimalų) rinkimų „barjerą“, o prancūziškajame to nereikalaujama.

Lietuvoje tokia sistema itin pasitarnautų toms politinėms partijoms, kurios iš principo yra vegetuojančios⁴⁷⁷: Seimo rinkimams yra sudaroma viena daugiamandatė rinkimų apygarda (Seimo rinkimų įstatymo 9 str. 2 d.), taigi politinei partijai, pagal Seimo rinkimų įstatymo 41 straipsnio 2 dalį, reikėtų tik sumokėti 20 VMDU⁴⁷⁸ rinkimų užstatą ir laukti rinkimų pabaigos. Antra vertus, rizika, kad investicijos nepasitvirtins, išlieka, nes toks patrauklus (pigus ir paprastas) būdas gauti priėjimą prie valstybinių lėšų gali suvilioti pernelyg daug politinių partijų. Taigi toks valstybės biudžeto dotacijų skyrimo modelis nėra efektyvus siekiant partinės sistemos stabilizavimo, nes iš principo skatina esamų politinių partijų vegetavimą bei naujų politinių partijų *pro forma* (liet. dėl akių) kūrimąsi.

Nepaisant to, Lietuvoje buvo pateiktas ne vienas pasiūlymas valstybės biudžeto dotaciją išskaidyti, t. y. nustatyti jos pastoviąją (fiksotą) ir kintamąją

⁴⁷⁶ Prancūzijoje taikoma valstybės biudžeto dotacijos paskirstymo schema yra tokia: 50 proc. visos numatytos sumos yra skiriama toms politinėms partijoms, kurios iškovojo vietų parlamente, kitą jos pusę pasidalija tos politinės partijos, kurios savo kandidatų sąrašus iškėlė ne mažiau kaip 50 rinkimų apygardų, nepriklausomai nuo rezultatų. Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 132. Palyginimui: Prancūzijos teritorija nuo 1986 m. yra dalijama į 577 rinkimų apygardas. Žr. HAGGETT, P. Encyclopedia of World Geography. New York, 2001, P. 1127.

⁴⁷⁷ PPI 1 straipsnyje pateiktoje „politinės partijos“ sąvokoje nėra nustatytas reikalavimas politinėms partijoms dalyvauti rinkimuose, taigi politinės partijos minėtoje sąvokoje joms nustatytus tikslus gali įgyvendinti nebūtinai įstatymų leidėjo pageidaujama forma. Jeigu vertinsime tokią situaciją politinių partijų finansavimo kontekste, ji nėra optimali. To priežastis yra ganėtinai paprasta: politinės partijos, netgi nedalyvaudamos rinkimuose, gali naudotis visais kitais joms įstatymuose numatytais finansiniais šaltiniais, *inter alia* gauti aukas ir vykdyti tam tikrą ekonominę veiklą. Politinė partija gali tapti paprasčiausia priedanga. Tačiau yra ir kita politinių partijų dalyvavimo rinkimuose pusė. Tai, jog politinės partijos yra orientuotos bemaž tik į rinkimus, byloja apie silpną jų institucionalizaciją, nes jos nevykdo kitų joms būdingų funkcijų. Deja, tokių pavyzdžių apstu ir Lietuvoje. Vis dėlto reikia pažymėti, jog ne visada tą suponuoja noro trūkumas, kartais tam trūksta ir galimybių, *inter alia* finansinių. Taigi galima kalbėti apie tai, jog tarp politinių partijų institucionalizacijos lygio ir jų finansavimo egzistuoja betarpiškas ryšys.

⁴⁷⁸ 2009 m. III-ąjį ketvirtį, pagal Statistikos departamento duomenis, VMDU buvo 2 142,2 Lt. Žr. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės interneto tinklalapį // Prieiga per internetą: <www.stat.gov.lt> (2010 m. vasario 3 d.). Taigi 20 VMDU sudaro 42 844 Lt.

(proporcinę)⁴⁷⁹ dalis. Pastovioji dalis, sudaranti 10 proc. visos valstybės biudžeto dotacijos sumos, arba, pagal kai kuriuos siūlymus, – 100 MGL, būtų mokama visoms politinėms partijoms, kurios dalyvauja Seimo ar savivaldybių tarybų rinkimuose (kai kuriuose projektuose – ir rinkimuose į Europos Parlamentą), o kintamoji – nelygu kuris pasiūlymas – priklausytų nuo minėtuose rinkimuose surinkto galiojančių rinkėjų balsų skaičiaus: PPFĮ projekte Nr. 1744(2) nurodomas 3 proc. praeinamasis „barjeras“, PPFĮ projekte Nr. 2662(2) – 2 proc., PPFĮ projektuose Nr. XP-2662 ir Nr. XP-2662A – 1 proc., kituose toks pereinamasis „slenkstis“ apskritai nenurodomas, o tai reiškia, jog užtenka ir vieno galiojančio rinkėjo balso, atiduoto už atitinkamos politinės partijos kandidatą ar kandidatų sąrašą, kad jai būtų paskirta valstybės biudžeto dotacijos kintamoji dalis (ir, žinoma, pastovioji, nes jai gauti užtektų paties dalyvavimo rinkimuose fakto)⁴⁸⁰. Pažymėtina, jog PPFĮ projekte Nr. 2662(2) likusią valstybės biudžeto dotacijos dalį, kuri jame įvardijama kaip „valstybės biudžeto asignavimai politinėms partijoms“, siūloma dalinti į valstybės biudžeto dotacijos kintamąją dalį ir dalies išlaidų politinei kampanijai kompensaciją. Nūdienos Lietuvos

⁴⁷⁹ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XP-1744; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XP-1744(2); Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 ir 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XP-1815; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662 ir jo aiškinamąjį raštą; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662A; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2). Pažymėtina, kad PPFĮ projekte Nr. XP-2662 valstybės biudžeto dotacijos skyrimas politinei partijai siejamas su naujomis papildomomis sąlygomis, kurias ji turi atitikti: pavyzdžiui, jos narių skaičius turi atitikti PPFĮ nustatytą teisinį reguliavimą, jai nėra pradėta pertvarkymo ar likvidavimo procedūra ir jos nariai reguliariai moka nario mokesčius. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog tas atvejis, kai politinės partijos narių lieka mažiau nei 1 000, pagal PPFĮ 9 straipsnio 5 dalį, yra pagrindas politinę partiją likviduoti. Taigi šiuo aspektu pirmosios dvi papildomos sąlygos valstybės biudžeto dotacijai gauti koreliuoja. Papildomas reikalavimas, idant politinių partijų nariai reguliariai mokėtų nario mokesčius, suformuluotas kiek dviprasmiškai, nes nėra aišku, ar tai reiškia, jog politinė partija būtinai turi nustatyti atitinkamus nario mokesčius (pavyzdžiui, Tautos prisikėlimo partija tokių mokesčių nėra nustačiusi), ar jog turi būti reguliariai mokami nustatyti nario mokesčiai. Iš šio projekto aiškinamojo rašto lyg ir būtų galima daryti išvadą, kad teisingas atsakymas yra pirmasis, o tai yra kiek panašu į vokiškąjį modelį, kai valstybė, skirdama valstybės biudžeto dotaciją, skatina politines partijas lėšas, reikalingas jų veiklai vykdyti, rinkti ir iš kitų šaltinių. Paminėtina ir tai, jog PPFĮ projekte Nr. XP-2662A teisė gauti valstybės biudžeto dotaciją apskritai nėra siejama su dalyvavimu rinkimuose, kas laikytina tokio pasiūlymo trūkumu, kadangi gali paskatinti kurtis vegetuojančias politines partijas.

⁴⁸⁰ Pažymėtina, kad A. Lukošaitis ir M. Skačkauskas laikosi pozicijos, jog Lietuvoje tokią idėją įgyvendinti vien „vardan demokratiškumo“ vargu ar yra tikslinga. Anot jų, pagrindinės priežastys iš esmės yra susijusios su rinkėjų balsavimo ir partinės sistemos parametrais – itin aukštu rinkėjų balsavimo paslankumu (kintamumu), nestabilia partine sistema, nenusistovėjusiu reikšmingų/įtakingų politinių partijų skaičiumi, sistemos „atomizacijos“ tendencijomis (dažnais politinių partijų „skilinėjimais“) ir t. t. Jie teigia, kad, esant tokiai situacijai, į valstybės finansinę paramą galėtų pretenduoti vienadienės politinės partijos, neturinčios nei rinkėjų paramos, nei organizacinių bei konkurencinių pajėgumų. Žr. LUKOŠAITIS, A., SKAČKAUSKAS, M. Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimas: tarptautinė patirtis ir reglamentavimo problemos Lietuvoje // Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos analizės skyriaus medžiaga (2007 m. balandžio 17 d.), P. 17. Su tokia nuomone visiškai sutiktina, be to, pridurtina, jog tokios vienadienės politinės partijos būtų išlaikomos iš mokesčių mokėtojų, kurie valstybinio politinių partijų finansavimo klausimu ir taip yra nusiteikę ne itin palankiai, lėšų, o tai prisidėtų prie to, jog visuomenė dar labiau nusiviltų demokratinėmis vertybėmis.

kontekste toks siūlymas yra pagrįstas, kadangi šiuo metu dėl įstatymų leidėjo pasirinkto asignavimų politinėms partijoms tvirtinimo būdo nėra įgyvendinama PPFĮ numatyta politinių partijų teisė gauti dalies išlaidų politinei kampanijai kompensaciją.

Prezidentas V. Adamkus 2008 m. buvo pasiūlęs panašų, tačiau kiek modifikuotą valstybės biudžeto dotacijos skyrimo politinėms partijoms modelį, pagal kurį valstybės biudžeto dotaciją turėtų sudaryti pagrindinė ir papildomoji dalys⁴⁸¹. Į pagrindinę valstybės biudžeto dotacijos dalį galėtų pretenduoti tos politinės partijos, kurios atitinkamuose rinkimuose surinko ne mažiau kaip 1 proc. galiojančių rinkėjų balsų, o konkretus jos dydis būtų apskaičiuojamas visus atitinkamuose rinkimuose atiduotus rinkėjų balsus dalijant iš 50 ir dauginant iš vieno MGL dydžio sumos⁴⁸². Kodėl buvo pasirinkta būtent tokia pagrindinės valstybės biudžeto dotacijos dydžio apskaičiavimo formulė, nepaaiškinama, atsakymą sunku rasti ir atsižvelgiant į kitus politinių partijų finansavimo rodiklius. Papildomąją valstybės biudžeto dotacijos dalį, kuri turėtų sudaryti ¼ pagrindinės valstybės biudžeto dotacijos dalies ir būtų paskirstoma proporcingai politinių partijų narių skaičiui, pagal šį PPFĮ projektą turėtų gauti visos politinės partijos, atitinkančios nustatytus reikalavimus. Manytina, jog tokio siūlymo įgyvendinimas paskatintų fiktyvią narystę politinėse partijose, o tai laikytina esminiu jo trūkumu, silpninančiu politinių partijų institucionalizaciją, nors šio projekto aiškinamajame rašte nurodoma priešingai.

Lyginamuoju aspektu galima išskirti tokius tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo valstybės biudžeto dotacijų forma modelius: 1) remiamos visos valstybėje veikiančios politinės partijos; 2) remiamos tik tos politinės partijos, kurioms yra atstovaujama valstybės įstatymų leidžiamosiose institucijose; 3) remiamos ne tik parlamente reprezentuojamos politinės partijos, bet ir tos, kurios atitinka kitas sąlygas⁴⁸³. Visos prieš tai nurodytos valstybės, išskyrus Prancūziją, patenka į trečiojo modelio grupę. Prancūziją, pagal faktinę politinių partijų galimybę pasiekti valstybinius finansinius resursus, matyt, reikėtų priskirti pirmojo modelio grupei (jeigu bus realizuoti pirmiau aptarti pasiūlymai, į ją pateks ir Lietuva). O pagal tai, koku pagrindu įgyjama teisė į valstybės biudžeto dotaciją, galima išskirti tokius kriterijus: 1) gautų mandatų parlamente (rečiau – kitose renkamosiose institucijose) skaičius; 2) gautų galiojančių rinkėjų balsų skaičius, nepaisant to, ar politinė partija iškovojo vietų parlamente (rečiau – kitose renkamosiose institucijose) ir 3) taikant mišrųjį metodą, kai atsižvelgiama į abu prieš tai paminėtus kriterijus.

⁴⁸¹ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2A) ir jo aiškinamąjį raštą.

⁴⁸² Pavyzdžiui, politinė partija, surinkusi 30 tūkst. galiojančių rinkėjų balsų, gautų 78 tūkst. Lt pagrindinę valstybės biudžeto dotacijos dalį.

⁴⁸³ PELENIS, D. Politinių partijų finansavimas: užsienio šalių patirtis ir Lietuvos perspektyvos // Justitia, 1998, Nr. 6, P. 28.

Lietuvoje valstybės biudžeto dotacija yra paskirstoma toms politinėms partijoms, kurios yra gavusios ne mažiau kaip 3 proc. visų rinkėjų balsų, paduotų už politinių partijų kandidatus tuose Seimo rinkimuose, savivaldybių tarybų rinkimuose, pagal kurių rezultatus paskirstoma valstybės biudžeto dotacija (PPFĮ 13 str. 3 d.). Kaip nurodoma PPFĮ 13 straipsnio 4 dalyje, valstybės biudžeto dotacija yra paskirstoma pagal Seimo rinkimų, savivaldybių tarybų rinkimų (pakartotinių, naujų rinkimų ir pakartotinio balsavimo), kuriuose išrinktų kandidatų įgaliojimai nėra nutrūkę arba, jiems nutrūkus, laisva vieta buvo užimta nerengiant rinkimų, galiojančius rezultatus⁴⁸⁴.

Lengva pastebėti, jog Lietuvos įstatymų leidėjas šiuo požiūriu yra palankus toms politinėms partijoms, kurios dalyvauja Seimo ir savivaldybių tarybų rinkimuose, taip tarsi nuvertindamas tas, kurios dalyvauja kituose (Europos Parlamento ir netiesiogiai – Respublikos Prezidento) rinkimuose, bei tas, kurios dalyvauja

⁴⁸⁴ 1) paskutinių Seimo rinkimų, savivaldybių tarybų rinkimų daugiamandatėse rinkimų apygardose (tuo atveju, kai keltų kandidatų sąrašas yra koalicinis, gautų balsų skaičius politinėms partijoms paskirstomas proporcingai koaliciniame sąrašė esančių kandidatų skaičiui); 2) paskutinių rinkimų, paskutinių pakartotinių rinkimų, paskutinių naujų rinkimų Seimo vienmandatėse rinkimų apygardose (jeigu kandidatą iškėlė kelios politinės partijos, kandidato gauti balsai po lygiai paskirstomi jį iškėlusiomis politinėms partijoms); 3) paskutinio pakartotinio balsavimo Seimo vienmandatėse rinkimų apygardose (jeigu pakartotinis balsavimas, išrinkus Seimo narį rinkimuose, pakartotiniuose rinkimuose ar naujuose rinkimuose, nebuvo rengiamas, tai vietoj pakartotinio balsavimo rezultatų imami paskutiniai rinkimų, pakartotinių rinkimų ar naujų rinkimų rezultatai šioje vienmandatėje rinkimų apygardoje; jeigu kandidatą iškėlė kelios politinės partijos, kandidato gauti balsai po lygiai paskirstomi jį iškėlusiomis politinėms partijoms). Paminėtina, kad visai neseniai Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolas tyrė, ar formulės, pagal kurią apskaičiuojamas valstybės biudžeto dotacijos dydis konkrečiai politinei partijai, pakeitimo siūlymas, kuris, anot Lenkijos įstatymų leidėjo, yra reakcija į finansinę krizę, atitinka Lenkijos Respublikos Konstituciją. Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolas konstatavo, jog politinėms partijoms skiriamos valstybės biudžeto dotacijos dydžio sumažinimas nepažeidžia politinio pliuralizmo principo, kadangi sprendimas tą padaryti neapriboja politinių partijų kūrimosi ir veiklos laisvės, nes siūlomas nustatyti teisinis reguliavimas pernelyg neapsunkina politinių partijų funkcionavimo, be to, tai nėra vienintelė valstybinės finansinės paramos politinėms partijoms forma, – buvo padaryta netgi priešinga išvada, t. y. kad toks siūlymas yra palankus politinio pliuralizmo principo įgyvendinimui, nes iš esmės skiriamos valstybės biudžeto dotacijos dydis sumažėtų tik toms politinėms partijoms, kurios gauna didžiausią jos dalį, be to, tokiu atveju politinės partijos, kurios apskritai negauna valstybės biudžeto dotacijos, atsidurtų geresnėje padėtyje, nei buvo iki šiol. Vertindamas, ar toks pakeitimas pažeidžia konstitucinį teisėtą lūkesčių apsaugos principą, Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolas nurodė, kad nagrinėjamu atveju politinės partijos neturėjo pagrįsto pagrindo tikėtis, jog joms skiriama valstybės biudžeto dotacija išliks tokio paties dydžio netgi tuo laikotarpiu, kai yra būtina apriboti valstybės biudžeto išlaidas, idant būtų išlaikytas valstybės biudžetinis balansas, ypač atsivelgiant į tai, kad kitoms reikšmingoms sritims, pavyzdžiui, nacionaliniam saugumui, viešosios tvarkos užtikrinimui ir pan., finansavimas taip pat buvo sumažintas, be to, ir anksčiau yra buvę taip, kad politinėms partijoms iš valstybės biudžeto skiriamas finansavimas buvo sumažintas. Taigi nagrinėjamu atveju teisėtą lūkesčių apsaugos principas nebuvo pažeistas, kadangi politinėms partijoms nebuvo pagrindo įgyti tokių lūkesčių. Tap pat jis pažymėjo, kad nebuvo pažeistas ir konstitucinis įgytų teisių apsaugos principas, kadangi tokio pobūdžio teisės nėra absoliutaus pobūdžio, be to, nagrinėjamu atveju valstybės biudžeto dotacijos apskaičiavimo formulę siūloma keisti tik laikinai. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo nuomone, nagrinėjamu atveju 14 dienų *vacatio legis* (liet. laikotarpis nuo teisės akto paskelbimo iki jo įsigaliojimo) taip pat buvo pakankamas. Vis dėlto tą nuostatą, jog toks teisinis reguliavimas turėtų būti taikomas ir tų laikotarpių, kurie jau yra pasibaigę, atžvilgiu, jis vertino kaip pažeidžiančią *lex retro non agit* principą ir atitinkamai Lenkijos Respublikos Konstitucijos 2 straipsnį, kuris formuluoja „taisyklingos“ įstatymų leidybos reikalavimą. Žr. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2010 m. sausio 20 d. sprendimą byloje Nr. Kp 6/09 (*Wyrok Trybunalu Konstytucyjnego z dnia 20 stycznia 2010 r. (sygn. akt Kp 6/09)*) // M. P. 2010/4/46.

referendumų kampanijose⁴⁸⁵, tačiau, lyginant su kitomis valstybėmis, iš valstybės biudžeto tokia forma finansuojančiomis politines partijas, šiuo požiūriu Lietuvą vis dėlto galima laikyti pažangesne, kadangi paprastai tokiu atveju atskaitos tašku būna tik parlamento rinkimai.

Dar vienas teigiamas Lietuvoje šiuo klausimu nustatyto teisinio reguliavimo aspektas yra tas, jog valstybės biudžeto dotacija yra skiriama atsižvelgiant tiek į daugiamandatėje Seimo rinkimų apygardoje, tiek ir į vienmandatėse Seimo rinkimų apygardose už politinių partijų ar jų koalicijų iškeltų kandidatų ar jų sąrašų atiduotų galiojančių rinkėjų balsų skaičių, – taip nėra iškraipoma rinkėjų paramos, pademonstruotos politinėms partijoms, apimtis.

3.2.1.1.1.2. Papildoma sąlyga – nėra sustabdyta teisė gauti valstybės biudžeto dotaciją

Prieš tai aptarta teisės gauti valstybės biudžeto dotaciją sąlyga yra niekinė, jeigu nėra išpildomos papildomos sąlygos, būtinos šiai teisei įgyvendinti. Dažniausiai pasitaikanti papildoma sąlyga yra disponavimas teise gauti valstybės biudžeto dotaciją. Lietuva šiuo požiūriu nėra išimtis: PPFĮ 13 straipsnio 3 dalyje *inter alia* numatyta, jog valstybės biudžeto dotacija paskirstoma toms politinėms partijoms, kurioms įstatymų nustatyta tvarka nėra sustabdyta teisė gauti valstybės biudžeto dotaciją⁴⁸⁶.

Papildomų valstybės biudžeto dotacijos gavimo sąlygų nustatymas yra valstybinės politinių partijų finansavimo kontrolės išraiška. Tai saugiklis, turintis užtikrinti, kad politinės partijos skaidriai ir laiku deklaruos savo visais finansavimo kanalais gautas pajamas. Toks įstatymų leidėjo sprendimas yra racionalus, kol kalbama apie paties principo suformulavimą, tačiau schema, pagal kurią jis faktiškai įgyvendinamas, ne visuomet yra efektyvi, dar daugiau – gali kilti abejonės ir dėl jos rezultato objektyvumo, ypač Lietuvos teisinio reguliavimo kontekste. Tokia pozicija yra grindžiama tuo, jog PPFĮ nepateikia orientacinio valstybės biudžeto dotacijos neskyrimo politinei partijai pagrindų (ar situacijų, kvalifikuotinių tokiems atvejais, vertinimo kriterijų) sąrašo, o tai sudaro prielaidas priimti nepakankamai pagrįstą

⁴⁸⁵ Pažymėtina, kad pirminiame PPFĮ projekte buvo suformuluotas siūlymas, jog būtų atsižvelgiama ir į rinkimų į Europos Parlamentą rezultatus (13 str. 3 d.), tačiau šios minties vėliau buvo atsisakyta. Manytina, kad tai yra susiję su ta aplinkybe, jog juose dalyvaujančios politinės partijos gauna užsienio finansinę paramą. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų, politinių organizacijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą Nr. IXP-3308. Beje, toks pasiūlymas buvo pakartotas 2007 m. pateiktame Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekte Nr. XP-2662.

⁴⁸⁶ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tokią valstybės biudžeto dotacijos gavimo sąlygą numatė ir pirminiai PPFĮ projektai, tačiau paradoksalu yra tai, jog juose apskritai nebuvo nurodyti atvejai, kada teisė gauti valstybės biudžeto dotaciją gali būti sustabdyta. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų, politinių organizacijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą Nr. IXP-3308; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą Nr. IXP-3308(2SP).

sprendimą dėl valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio neskyrimo, o tam tikrais atvejais – ir teisės gauti valstybės biudžeto dotaciją sustabdymo, kurį gali nulemti politinės simpatijos ar antipatijos.

Sprendžiant iš PPFĮ 15 straipsnio, reglamentuojančio dalies išlaidų politinei kampanijai kompensavimą, 3 dalyje vartojamos formuluotės „šurkštūs įstatymo pažeidimai“, galima teigti, jog tai ir yra tie pagrindai, kuriais remiantis galima sustabdyti politinių partijų teisę į valstybės biudžeto dotaciją. Šio straipsnio prasme šurkščiais PPFĮ pažeidimais laikoma: netinkama veikla, apibrėžta PPFĮ 22 straipsnio 5 dalyje, t. y. tokie politinės partijos veiksmai, kai ji ir/arba politinės kampanijos dalyviai priima sprendimus naudoti politinei kampanijai aukas, gautas iš asmenų, kurie neturi teisės finansuoti politinių kampanijų, ar iš neleistinių politinės partijos ar politinės kampanijos finansavimo šaltinių, arba kai politinė partija, jos valdymo organai ar jų nariai, politinės kampanijos dalyviai sudaro politinės kampanijos finansavimo sandorius, pažeisdami PPFĮ reikalavimus, taip pat kita veikla, dėl kurios negalima nustatyti, ar politinės partijos finansinės veiklos deklaracija atitinka tikrovę, ir privalomų pateikti dokumentų nepateikimas ar saugotinių dokumentų praradimas, taip pat ir kita veikla, kurią VRK pripažįsta šurkščiai pažeidžiančia šio įstatymo reikalavimus.

Taigi nagrinėjama sąlyga turi ryškų vertinamąjį aspektą. Ir šį vertinimą atlieka VRK, kuri, pagal PPFĮ 13 straipsnio 5 dalį, nustato politinei partijai skirtinos valstybės biudžeto dotacijos pusmetinį dydį. Pažymėtina, jog šiuo aspektu yra svarbi ne tiek VRK šiuo klausimu suteikta kompetencija, kiek jos sudarymo tvarka. Kaip nurodyta Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo⁴⁸⁷ 7 straipsnio 2 dalyje, VRK yra sudaroma iš: 1) pirmininko, 2) trijų aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą turinčių asmenų, kurie burtais nustatomi iš Teisingumo ministro pasiūlytų šešių kandidatūrų, 3) trijų aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą turinčių asmenų, kurie burtais nustatomi iš Lietuvos teisininkų draugijos pasiūlytų šešių kandidatūrų, ir 4) partijų, gavusių Seimo narių mandatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje, pasiūlytų asmenų. Taigi aptariamai situacijai atsirasti daugiausia grėsmių kelia paskutinioji VRK narių grupė⁴⁸⁸, ką GRECO

⁴⁸⁷ Žin., 2002, Nr. 68-2774 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁴⁸⁸ Dėl kitų VRK narių taip pat reikia pažymėti, kad VRK yra Seimo sudaroma institucija, todėl jos atžvilgiu Seimas turi tam tikrus kontrolės įgaliojimus. Šiuo klausimu yra aktualus KT 1994 m. birželio 30 d. nutarimas (Žin., 1994, Nr. 51-979), kuriame KT nurodė, kad VRK yra Seimo sudaryta institucija (Konstitucijos 67 str. 13 p.), todėl yra tam tikra Seimo kontrolės teisė šiai institucijai, kiek tai neprieštarauja Konstitucijos nuostatomis dėl valstybės valdžios galių ribojimo: visų pirma tai grindžiama Konstitucijos 61 straipsnio pirmosios dalies nuostata, kurioje yra įtvirtinta tokia parlamentinės kontrolės forma, kaip Seimo nario paklausimo teisė. KT taip pat pažymėjo, jog išimtis iš šiamo straipsnyje minimų „valstybės institucijų, kurias sudaro arba išrenka Seimas“ taikoma teismams, nes jų nepriklausomumas laiduojamas Konstitucijos 109 ir 114 straipsniuose, tačiau toks VRK nepriklausomumas Konstitucijoje nenumatytas. KT atkreipė dėmesį į tai, kad tam tikras Seimo galimybes kontroliuoti VRK išreiškia ir Konstitucijos 67 straipsnio 1 punkte įtvirtinta Seimo teisė keisti VRK sudėtį, ir akcentavo, jog prerogatyva keisti VRK sudėtį Konstitucijoje jokiais kriterijais neapibrėžta, tačiau ją riboja paties Seimo priimti įstatymai.

ekspertų vizito Lietuvoje metu pripažino netgi patys VRK nariai, anot kurių, praktikoje kai kurie iš VRK narių yra pernelyg susiję su „savo“ politinėmis partijomis⁴⁸⁹. Pavyzdžiui, nustačius, kad politinė partija padarė šiurkštą PPFĮ pažeidimą, VRK sprendimu jai neskiriamas pusmetinis valstybės biudžeto dotacijos dydis paskirstomas kitoms politinėms partijoms (PPFĮ 30 str. 1 d.), dėl ko minėtos grupės atstovai gali būti suinteresuoti, kad jų reprezentuojamos politinės partijos konkurentai negautų valstybės biudžeto dotacijos, idant ta dalis būtų paskirstyta kitoms politinėms partijoms (tarp jų – ir jų atstovaujamai)⁴⁹⁰. Atrodytų, jog tam kelias užkertamas Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 5 straipsnyje nustačius saugiklius, turinčius garantuoti tiek VRK *in corpore*, tiek individualų jos narių nepriklausomumą, tačiau faktiškai tai nebūtinai yra veiksminga. Tam iliustruoti pasitelktina dabartinės VRK sudėtis⁴⁹¹: iš 16 jos narių 7 yra atitinkamų politinių

⁴⁸⁹ Žr. GRECO Lietuvos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Lithuania „Transparency of Party Funding“*) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)10_Lithuania_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)10_Lithuania_Two_EN.pdf)> (2010 m. vasario 23 d.).

⁴⁹⁰ Pažymėtina, kad tam tikrą VRK narių, kurie į šią instituciją yra deleguoti politinių partijų, suinteresuotumą išvėlgė ir Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio pirmininkas E. Masiulis. Jis 2008 m. rugpjūčio 4 d. kreipėsi į VTEK dėl VRK narių O. Buišienės, R. Daniškevičiūtės, Ž. Verbylaitės, I. Milašiūtės, D. Markeliūnienės ir G. Kalinausko, dalyvavusių 2008 m. liepos 22 d. VRK posėdyje, kuriame buvo svarstytas ir priimtas sprendimas dėl antrojo pusmečio valstybės biudžeto dotacijos paskirstymo politinėms partijoms. E. Masiulio nuomone, politinėms partijoms atstovaujančių VRK narių privačių interesų dalimi laikytinas suinteresuotumas būti paskirtiems į VRK nario pareigas, todėl jie gali būti suinteresuoti tuo, kad atitinkama politinė partija gautų geresnį finansavimą, kuris galėtų lemti sėkmingesnius rinkimų rezultatus, taigi dalyvaudami svarstant ir priimant tokio pobūdžio sprendimus, jie galimai pažeidžia Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo (Žin., 1997, Nr. 67-1659 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) reikalavimą vengti interesų konflikto ir elgtis taip, kad net nekiltų abejonių, jog toks konfliktas yra. VTEK minėto įstatymo pažeidimo nenustatė ir pažymėjo, kad, atsižvelgiant į Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatyme nustatytus VRK uždavinius, šie VRK nariai turėtų nusišalinti nuo bet kokių sprendimų priėmimo VRK procedūrų, nes visi jos sprendimai yra susiję arba su juos pasiūliusia, arba su konkuruojančia politine partija, – taigi minėtų VRK narių buvimas šioje komisijoje netektų prasmės. Žr. VTEK 2008 m. gruodžio 11 d. sprendimą Nr. KS-108 „Dėl Onos Buišienės“, 2008 m. gruodžio 11 d. sprendimą Nr. KS-109 „Dėl Redos Daniškevičiūtės“, 2008 m. gruodžio 11 d. sprendimą Nr. KS-113 „Dėl Živilės Verbylaitės“, 2008 m. gruodžio 11 d. sprendimą Nr. KS-112 „Dėl Ingos Milašiūtės“, 2008 m. gruodžio 11 d. sprendimą Nr. KS-111 „Dėl Danutės Markeliūnienės“ ir 2008 m. gruodžio 11 d. sprendimą Nr. KS-110 „Dėl Gintaro Kalinausko“ // Prieiga per internetą: <www.vtek.lt> (2010 m. vasario 3 d.). Paminėtina, kad užsienio valstybėse tokių problemų taip pat kyla. Puikus pavyzdys, kaip tokio pobūdžio institucija dėl to, jog yra sudaroma iš politinių partijų atstovų, negali tinkamai vykdyti jai suteiktų įgaliojimų, yra JAV Federalinė rinkimų komisija, sudaroma iš 6 politinių partijų atstovų (vienos partijos atstovų negali būti daugiau kaip 3), kas praktikoje reiškia po 3 demokratų ir respublikonų atstovus. Šios komisijos sprendimai priimami paprasta balsų dauguma, taigi yra reikalinga, kad atitinkamam klausimui pritartų ne mažiau kaip 4 jos nariai, kas iš principo reiškia aklavietę, nes balsuojant yra išlaikomas lojalumas tai politinei partijai, kuriai atstovaujama. Paminėtina keletas atvejų iš šios institucijos veiklos istorijos: 1999 m., balsams pasiskirsčius po lygiai, nebuvo priimtas sprendimas dėl to, ar iš tiesų Respublikonų nacionalinis komitetas ir su juo susijusi politinė grupė veikė kartu, idant aukos iš užsienio pasiektų federalinius rinkimus, arba 2002 m., balsams pasiskirsčius po lygiai, nebuvo priimtas sprendimas dėl to, ar pradėti tyrimą dėl grupės, pasivadinusios „Republicans for Clean Air“ ir iš esmės buvusios dviejų brolių, išleidusių daugiau kaip 2 mln. JAV dolerių reklamai, padėjusiai G. H. W. Bushui *New York* mieste laimėti preliminarinius rinkimus, priedanga. Žr. WILKOX, C. Campaign Finance Law Enforcement in Canada and the USA // *The Delicate Balance Between Political Equity and Freedom of Expression: Political Party and Campaign Financing in Canada and the United States* (ed. S. Griner, D. Zovatto). Washington, 2005, P. 40–41.

⁴⁹¹ Žr. Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. sausio 15 d. nutarimą Nr. XI-153 „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sudarymo“ pakeitimo ir papildymo // Žin., 2009, Nr. 7-222.

partijų atstovai. Pagal Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 11 straipsnio 3 dalį, VRK posėdžiai yra teisėti, kai juose dalyvauja ne mažiau kaip 3/5 komisijos narių, t. y. ne mažiau kaip 10 VRK narių, o pagal to paties įstatymo 12 straipsnio 2 dalį, VRK sprendimai priimami posėdyje dalyvaujančių komisijos narių balsų dauguma, taigi aptariamam sprendimui priimti užtektų 6 VRK narių balsų. Vadinasi, gali susidaryti tokia situacija, kai sprendimą, *inter alia* dėl politinės partijos veikos kvalifikavimo kaip šiurkštaus PPFĮ pažeidimo kvalifikavimo ir dėl valstybės biudžeto dotacijos politinei partijai skyrimo/neskyrimo, jos perskirstymo kitoms politinėms partijoms bei tam tikrais atvejais – ir teisės ją gauti sustabdymo, priims tik politinių partijų atstovai, paskirti VRK nariais.

Prieš tai sumodeliuotos situacijos nereikia suprasti kaip bandymo apeliuoti į tai, jog būtų pakeista VRK sudarymo tvarka⁴⁹², nes politinių partijų atstovų dalyvavimas rinkimų komisijų darbe yra viena iš politinių partijų institucionalizacijos apraiškų⁴⁹³. Antra vertus, tai dar kartą patvirtina, jog PPFĮ yra būtina nustatyti baigtinį arba bent iš dalies baigtinį (orientacinį) šiurkščių šio įstatymo pažeidimų sąrašą (minimaliai – aiškius orientacinius kriterijus, kokios veikos ir kada turėtų būti laikomos šiurkščiais šio įstatymo pažeidimais), kadangi aptariama valstybės biudžeto dotacijos skyrimo sąlyga turi ryškų vertinamąjį aspektą⁴⁹⁴, kuris kelia daugiausia problemų. Teisės gauti valstybės biudžeto dotaciją sustabdymo klausimu vertėtų atkreipti dėmesį į gerais pavyzdžiais laikytiną užsienio valstybėse, pavyzdžiui,

⁴⁹² Pažymėtina, jog toks siūlymas vis dėlto buvo pateiktas. Žr. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 7, 10, 14, 17 straipsnių pakeitimo ir 9 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektą Nr. XP-3090(2) ir jo aiškinamąjį raštą. Kaip nurodoma šio PPFĮ projekto aiškinamajame rašte, jo rengimą paskatino *inter alia* galimos abejonės dėl VRK narių šališkumo, t. y. nesugebėjimo atsiriboti nuo partinių interesų ir įtakų, ypač kai sprendžiami klausimai dėl valstybės biudžeto dotacijų politinėms partijoms skyrimo.

⁴⁹³ Politinių partijų atstovų dalyvavimas rinkimų komisijų darbe turi gana ilgaamžes tradicijas, pavyzdžiui, Austrijoje–Vengrijoje tokia praktika pradėta taikyti dar 1907 m. Lietuvoje apie tai užsimenama taip pat gana anksti, t. y. 1919 m. spalio 30 d. Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymo 15 straipsnyje ir 1922 m. liepos 19 d. Seimo rinkimų įstatymo 18 straipsnyje, kurie numatė, jog politinių partijų atstovai po kandidatų sąrašų pateikimo turi teisę į rinkimų komisijų sudėtį. Tai yra vienas iš brandžios politinių partijų institucionalizacijos požymių. Antra vertus, kai kurie autoriai (A. Ławniczak) laikosi pozicijos, kad griežtai laikantis principo *nemo iudex in causa sua* (liet. niekas negali būti teisėju savo byloje), politinės partijos ne tik neturėtų dalyvauti organizuojant ir vykdant rinkimus, bet ir jų nariai, ypač kandidatai, neturėtų juose balsuoti, kadangi rinkimuose yra sprendžiamas tolesnis politinės partijos arba kandidato likimas, kas nagrinėjama klausimu reikštų, jog politinių partijų atstovų rinkimų komisijose taip pat neturėtų būti. Žr. WINCZOREK, P. Regulacja prawna działalności partii politycznych // Państwo i prawo, 1979, Nr. 12, P. 892, 981; ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 22; Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą // Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15) (sud. V. Andriulis, R. Mockevičius ir V. Valeckaitė). Vilnius, 1996, P. 41–47; Seimo rinkimų įstatymą // Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15) (sud. V. Andriulis, R. Mockevičius ir V. Valeckaitė). Vilnius, 1996, P. 55–65.

⁴⁹⁴ Tą patvirtina ir teismų praktika, pavyzdžiui, VAAT 2007 m. vasario 22 d. sprendime administracinėje byloje Nr. I-3413-3/2007 pažymima, jog faktinių aplinkybių, susijusių su PPFĮ pažeidimu nustatymas bei jų vertinimas yra neatsiejama dotacijos skyrimo politinei partijai klausimo dalis. Kaip matyti iš šio sprendimo, pats teismas vertino, ar VRK nariai, priimdami sprendimą dėl valstybės biudžeto dotacijos skyrimo/neskyrimo Darbo partijai, suprato svarstomą klausimą.

Lenkijoje, Čekijoje, Rusijoje, nustatytą teisinį reguliavimą⁴⁹⁵, kurio kontekste teisinis reguliavimas, nustatytas Lietuvoje, atrodo mažų mažiausiai nekonkretus. Vis dėlto ir Lietuvoje šioje sferoje matyti teigiamų poslinkių – netgi keliuose PPFĮ projektuose formuluojamas daug konkretnesnis šiurkščių PPFĮ pažeidimų sąrašas⁴⁹⁶, kuris, nepaisant smulkių jo trūkumų ar diskutuotinių aspektų, būtų tvirtas pagrindas VRK priimančiam sprendimui dėl valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio skyrimo/neskyrimo ir tam tikrais atvejais – teisės gauti valstybės biudžeto dotaciją sustabdymo. Tai ne tik eliminuotų galimybę mažareikšmes situacijas traktuoti kaip

⁴⁹⁵ Lenkijos Respublikos politinių partijų įstatymo 34c straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog politinės partijos metams netenka teisės gauti valstybės biudžeto dotaciją tokiais atvejais: 1) politinės partijos Valstybinei rinkimų komisijai iki kitų metų kovo 31 d. nepateikia kasmetinės finansinės ataskaitos apie gautą valstybės biudžeto dotaciją ir jos panaudojimą praėjusiais metais; 2) Valstybinė rinkimų komisija nepriima minėtos ataskaitos arba 3) Aukščiausiasis Teismas atmeta politinės partijos skundą dėl pirmiau nurodyto Valstybinės rinkimų komisijos sprendimo. Čekijos Respublikos vienijimosi į politines partijas ir politinius judėjimus įstatymo 20a straipsnio 2 dalyje numatyta, jog finansų ministras sustabdytų valstybės biudžeto dotacijos (abiejų rūšių) mokėjimą, jeigu: 1) Atstovų rūmams nepateikiama metinė politinės partijos finansinė ataskaita; 2) Atstovų rūmai nusprendžia, jog politinės partijos pateikta ataskaita yra neišsami arba 3) yra pradėta politinės partijos likvidavimo arba jos veiklos sustabdymo procedūra. Panašus teisinis reguliavimas nustatytas ir Rusijos Federacijos politinių partijų federaliniame įstatyme, kuriame įtvirtinta, jog politinės partijos valstybinis finansavimas bus suspenduotas, jeigu yra sustabdyta politinės partijos veikla arba politinė partija pažeidė jai šio įstatymo 34 straipsnyje nustatytą pareigą pateikti atitinkamos formos metinę finansinės veiklos deklaraciją (32 str. 2 d.). Žr. *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. „O partiach politycznych”* // Dz. U. 1997/98/604; *Law on association in political parties and political movements (424/1991 Coll.)* // Prieiga per internetą: <<http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/1991/424.html>> (2009 m. balandžio 1 d.); *Федеральный закон от 11 июля 2001 г. N 95-ФЗ „О политических партиях”* // Prieiga per internetą: <<http://www.rg.ru/2001/07/11/partii-dok.html>> (2009 m. balandžio 3 d.).

⁴⁹⁶ Pavyzdžiui, PPFĮ projekte Nr. XP-2662 šiurkščiais PPFĮ pažeidimais siūloma laikyti: 1) politinės partijos finansavimą iš PPFĮ uždraustų finansavimo šaltinių; 2) aukos priėmimą ne į specialią banko sąskaitą ar politinės kampanijos išlaidų apmokėjimą ne iš šios sąskaitos arba specialios banko sąskaitos neatidarymą nustatytu laiku; 3) finansinės atskaitomybės dokumentų nepateikimą per PPFĮ nustatytus terminus arba klaidinančių duomenų nurodymą juose; 4) valstybės biudžeto dotacijos ir politinės kampanijos dalies išlaidų kompensavimo lėšų panaudojimą ne pagal paskirtį; 5) sumos, lygios sumai, sumokėtai ne iš specialios banko sąskaitos, nepervedimą į valstybės biudžetą per PPFĮ nustatytą terminą; 6) maksimalių politinės kampanijos išlaidų dydžio viršijimą 10 ar daugiau proc.; 7) 10 ar daugiau proc. politinės kampanijos maksimalių išlaidų dydžio gautų lėšų nedeklaravimą; 8) 10 ar daugiau proc. politinės kampanijos maksimalių išlaidų dydžio paskelbtos politinės reklamos nenurodymą ataskaitose; 9) atitinkamo teismo sprendimo dėl politinės partijos ar politinės kampanijos dalyvio veiklos priėmimą; 10) kitą veiklą, dėl kurios negalima nustatyti, ar politinės partijos finansinės veiklos deklaracija atitinka tikrovę, kitų privalomų pateikti dokumentų nepateikimą ar saugotųjų dokumentų praradimą. Vertintina, jog kai kurie minėtame sąraše nurodyti PPFĮ pažeidimai, kaip antai aukos priėmimas ne į specialią banko sąskaitą, gali būti traktuojami ir kaip mažareikšmiai, jeigu ta auka yra, pavyzdžiui, 5 Lt dydžio, nors iš esmės jame įvardyti atvejai turėtų būti laikomi šiurkščiais PPFĮ pažeidimais. Vis dėlto reikia paminėti, kad valstybės biudžeto dotacijos panaudojimas ne pagal paskirtį šiame projekte apibrėžiamas kitaip, nei tai yra suprantama šiame darbe. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662. Paminėtina, jog ir kituose PPFĮ projektuose pateikiamas panašus šiurkščių PPFĮ pažeidimų sąrašas. Žr., pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662A; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2A). Atkreiptinas dėmesys į tai, jog vienam iš PPFĮ projektų šiurkščiu šio įstatymo pažeidimu siūloma laikyti ir tokį atvejį, kai politinė reklama, pažeidžiant PPFĮ politinei reklamai nustatytus reikalavimus, yra skleidžiama per užsienio transliuotojus. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2).

šiuurkščius PPFĮ pažeidimus⁴⁹⁷, bet ir sudarytų prielaidas formuoti vieningą teismų praktiką.

Esmingai administracinių teismų pozicija dėl to, kokia situacija ir kokiomis aplinkybėmis laikytina šiuurkščiu PPFĮ pažeidimu, išsiskyrė garsiojoje Darbo partijos administracinėje byloje⁴⁹⁸, kurioje ginčas kilo dėl VRK 2006 m. lapkričio 14 d. sprendimo Nr. 56 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos Darbo partijai“⁴⁹⁹, kuriame buvo konstatuota, jog Darbo partija, kartu su metine finansinės veiklos deklaracija nepateikusi VRK ir VMI patvirtintos apskaitos žurnalo kopijos, taip pat laiku nepateikusi finansinės veiklos nepriklausomo audito išvados, šiuurkščiai pažeidė PPFĮ 19 straipsnio 2 dalį ir 24 straipsnio 1 dalį, taip pat pažeidė šį įstatymą savo veikla sudariusi situaciją, dėl kurios negalima nustatyti, ar jos pateikta metinė finansinės veiklos deklaracija atitinka tikrovę (PPFĮ 15 str. 3 d.), be to, juo buvo atsisakyta skirti Darbo partijai valstybės biudžeto dotaciją už 2006 m. antrąjį pusmetį ir nuspręsta jos dydį paskirstyti kitoms politinėms partijoms, kas buvo padaryta VRK 2006 m. lapkričio 15 d. sprendimu Nr. 59 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos dalies paskirstymo“⁵⁰⁰. Nepaisant to, šioje administracinėje byloje suformuota teismų praktika yra reikšminga kitais aspektais.

LVAT 2007 m. lapkričio 19 d. nutartyje suformulavo taisyklę, kad, apibrėžiant „šiuurkštaus PPFĮ pažeidimo“ sąvoką, yra būtina atsižvelgti ne tik į jau minėtą PPFĮ 15 straipsnio 3 dalį, bet ir į PPFĮ 1 straipsnio 1 dalyje apibrėžtus šio įstatymo tikslus, dėl ko šiuurkščiais PPFĮ pažeidimais laikytini tik tokie šio įstatymo pažeidimai, kurie žymiai apsunkina ar daro negalimu jo tikslų pasiekimą. Tokio

⁴⁹⁷ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos darbo kodekso (Žin., 2002, Nr. 64-2569 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 235 straipsnio 2 dalyje pateikiamas iš dalies baigtinis šiuurkščių darbo pareigų pažeidimų sąrašas. Panašus orientacinis sąrašas (tik šiuurkščių tarnybinių nusizengimų) pateikiamas ir Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo (Žin., 1999, Nr. 66-2130 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 29 straipsnio 6 dalyje. O štai baudžiamojo proceso teisinis reguliavimas iliustruoja priešingą tendenciją: Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (Žin., 2002, Nr. 37-1341 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) buvo atsisakyta esminių šio kodekso pažeidimų sąrašo pateikimo, paliekant tik esminio jo pažeidimo apibrėžimą (369 str. 3 d.), nors jo pirmtako (Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo“) // Žin., 1961, Nr. 18-148 (paskutinė galiojusi šio teisės akto redakcija)) 382 straipsnio 2 dalyje buvo pateikiamas baigtinis esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų sąrašas. Tokias skirtybes galima paaiškinti tuo, jog pastaruoju atveju teisinio reguliavimo adresatas yra teismas, o pirmaisiais dviem – pirmiausia darbdavys, kuriam gali pritrūkti kompetencijos atitinkamai teisiškai kvalifikuoti vieną ar kitą atvejį. Kaip jau buvo minėta pirmiau, dalis VRK narių yra politinių partijų delegatai, kuriems teisinis išsilavimas nėra privalomas, todėl baigtinio ar iš dalies baigtinio (orientacinio) šiuurkščių PPFĮ pažeidimų sąrašo suformulavimas būtų tikslingas vien šiuo aspektu.

⁴⁹⁸ Žr.: VAAT 2007 m. vasario 22 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. I-3413-3/2007, LVAT 2007 m. lapkričio 19 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁴⁶⁹-1052/2007, VAAT 2008 m. kovo 6 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. I-593-121/2008, LVAT 2008 m. gruodžio 15 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-2008/2008.

⁴⁹⁹ Žin., 2006, Nr. 88-880.

⁵⁰⁰ Žin., 2006, Nr. 88-881.

turinio „šturkštaus PPFĮ pažeidimo“ sąvokai suteikimas yra dviprasmiškas, dėl ko diskutuotinas.

Pirma, LVAT, vertindamas PPFĮ pažeidimą kaip šturkštų, pirmiausia nukreipia į šio įstatymo tikslus, įvardindamas juos kaip vieną iš pagrindinių kriterijų atitinkamam sprendimui priimti. Sistemiskai vertinant, susidaro įspūdis, jog PPFĮ pažeidimas kvalifikuotinas kaip šturkštus tik tuo atveju, jeigu yra vieno iš PPFĮ 15 straipsnio 3 dalyje nurodytų pagrindų ir 1 straipsnio 1 dalies pažeidimo sutaptis. Siauruoju požiūriu tokia pozicija laikytina pagrįsta, nes PPFĮ 15 straipsnio 3 dalyje ir 22 straipsnio 5 dalyje išvardinti atvejai visais atvejais neišlaiko teisėtumo testo, t. y. vieno iš šio įstatymo tikslų sudedamųjų elementų reikalavimo, tačiau, vertinant plačiau, diskutuotina, ar visais atvejais tokios situacijos suponuos, kad PPFĮ tikslai nebus pasiekti ar jų pasiekimas bus itin apsunkintas. Pavyzdžiui, jeigu politinė partija vieną kartą nuspręš politinei kampanijai naudoti 50 Lt auką, gautą iš asmens, neturinčio teisės finansuoti politinių kampanijų, vargu ar toks jos poelgis sugriaus visą Lietuvos politinių partijų finansavimo sistemą. Be abejo, tol, kol tokia praktika neįgavo sisteminio pobūdžio.

Antra, iš minėtos formuluotės taip pat susidaro įspūdis, jog tam, kad PPFĮ pažeidimas būtų pripažintas šturkščiu, visais atvejais yra būtinos tam tikros materialinės pasekmės. Pavyzdžiui, minėtame sprendime LVAT nurodė, jog PPFĮ 22 straipsnio 9 dalyje ir 19 straipsnio 2 dalyje nustatytų finansinės veiklos dokumentų pateikimo terminų pažeidimo konstatavimas *per se* nėra pakankamas pagrindas pripažinti, kad politinė partija šturkščiai pažeidė PPFĮ, kadangi visais atvejais būtina vertinti, kokias realias pasekmes toks pavėlavimas sukėlė, t. y. kaip buvo paveikta politinių partijų ir politinių kampanijų efektyvios finansavimo kontrolės ir kitų įstatyminių tikslų realizavimo galimybė. Su tokiu teiginiu galima sutikti tik iš dalies, nes, sprendžiant iš PPFĮ 15 straipsnio 3 dalyje ir 22 straipsnio 5 dalyje apibrėžiamų situacijų, ne visos iš jų reikalauja, kad kiltų atitinkamos materialinės pasekmės, idant atvejis būtų kvalifikuotas kaip šturkštus PPFĮ pažeidimas. Pavyzdžiui, ar tikrai toks atvejis, kai politinė partija nepateikia reikalingų finansinės veiklos dokumentų, tarkim, praėjus 5 mėnesiams nuo nustatyto termino pabaigos, jau savaime nelaikytinas šturkščiu PPFĮ pažeidimu? Žinoma, išskyrus tuos atvejus, kaip taip atsitinka nepriklausomai nuo jos valios, ir *force majeure* aplinkybes.

Trečia, tokia LVAT pozicija tarsi užkoduoja, jog kiekvienas konkretus atvejis turėtų būti nagrinėjamas teisme. Savaime tai nėra blogai, nes Lietuva – teisinė valstybė, kurioje teisė kreiptis teisminės gynybos yra absoliuti, be to, reali ir efektyvi. Tačiau tokia tendencija silpnina VRK, t. y. institucijos, iš esmės atliekančios pagrindinį vaidmenį valstybinės politinių partijų finansavimo kontrolės sferoje, autoritetą visuomenės akyse, o tai nėra naudinga politinės (o kartu – ir partinės)

sistemos stabilumui, kas demokratinėje valstybėje yra pripažįstama vertybe ir ko yra siekiama *inter alia* atitinkamai reguliuojant politinių partijų finansavimo klausimus.

Taigi iš pirmųjų dviejų pavyzdžių akivaizdu, jog 2007 m. lapkričio 9 d. nutartyje LVAT, Darbo partijos byloje formuluodamas „šurkštaus PPFĮ pažeidimo“ sąvoką, nepagrįstai susiaurino taip vertintinų situacijų spektrą.

VAAT 2007 m. vasario 22 d. sprendime akcentavo, jog kitos veiklos, dėl kurios negalima nustatyti, ar politinės partijos finansinės veiklos deklaracija atitinka tikrovę, kaip šurkštaus PPFĮ pažeidimo kvalifikavime privalo dalyvauti du subjektai, t. y. VMI ir VRK, ir kad tokios situacijos konstatavimas yra galimas tik tuo atveju, jeigu yra: 1) patikrinama politinės partijos finansinė veikla ir 2) įvertinama politinės partijos finansinė veikla. Taigi nauja taisyklė buvo suformuluota tik iš dalies, t. y. tiek, kiek tai yra susiję su dviem privalomais etapais ir jų seka. Tam prielaidas sudarė atitinkamos PPFĮ nuostatos ir, žinoma, sveikas protas: juk negalima įvertinti to, kas nėra patikrinta.

Nagrinėjamu Darbo partijos atveju VRK konstatavo, jog ši politinė partija savo veiksmams sudarė situaciją, dėl kurios negalima nustatyti, ar jos pateikta metinė finansinės veiklos deklaracija atitinka tikrovę, remdamasi tik Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros pateikta informacija apie ikiteisminius tyrimus, pradėtus dėl atitinkamų Darbo partijos ir kitų su ja susijusių asmenų veikų. Taigi šiuo atveju pirmasis etapas apskritai buvo praleistas, nes VMI neatliko Darbo partijos finansinės veiklos tyrimo, o VRK viršijo PPFĮ jai suteiktą kompetenciją (veikė *ultra vires*)⁵⁰¹.

Kaip teisingai pažymėjo VAAT, pirmasis etapas tokiu atveju yra privalomas ir jame PPFĮ kompetenciją suteikia VMI, apie ką byloja šio įstatymo 22 straipsnio 3 dalis, ypač šios dalies 3 punktas, įtvirtinantis, jog VMI atliktų tikrinimų išvadas pateikia VRK. Vertinant sistemiškai, tokia VMI kompetencija išplaukia ir iš Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos nuostatų⁵⁰² 9.23 punkto. VRK kompetencija suteikiama tik antrajame etape (PPFĮ 22 str. 2 d.), todėl manytina, jog tuo atveju, jeigu VRK kyla įtarimų dėl politinės partijos pateiktos metinės finansinės veiklos deklaracijos atitikties tikrovei, ji turėtų vadovautis PPFĮ 22 straipsnio 2 dalies 3 punkto nuostata, įtvirtinančia, jog VRK turi teisę kreiptis į kitas institucijas, kurioms įstatymų suteikta kompetencija leidžia patikrinti, kaip laikomasi įstatymų nustatytų reikalavimų, ir kreiptis į VMI.

Antra, VRK pažeidė Darbo partijos nekaltumo prezumpcijos principą, įtvirtintą Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje, nes, konstatuodama, jog pradėtas

⁵⁰¹ Tokios išvados priėjo tiek VAAT 2007 m. vasario 22 d. sprendime, tiek ir LVAT 2007 m. lapkričio 19 d. nutartyje.

⁵⁰² Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. gegužės 14 d. įsakymu Nr. 1K-183 „Dėl Lietuvos Respublikos finansų ministro 1997 m. liepos 29 d. įsakymo Nr. 110 „Dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Finansų ministerijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ išdėstyti nauja redakcija // Žin., 2004, Nr. 82-2966.

ikiteisminis tyrimas yra pakankamas pagrindas valstybės biudžeto dotacijos pusmetiniam neskirti, ji tam tikra prasme prisiėmė teisingumo vykdymo funkciją, kuri Lietuvos Respublikoje priklauso išimtinai teismams (Konstitucijos 109 str. 1 d.). Todėl ir VAAT 2007 m. vasario 22 d. sprendimo motyvas, jog „ikiteisminio tyrimo pradėjimas bei įtarimų pareiškimas <...> nėra besąlyginis pagrindas išvadai, jog negalima nustatyti, ar <...> pateikta metinė finansinės veiklos deklaracija atitinka tikrovę“, laikytinas nekorektišku, nes tokia situacija negali būti nei absoliučiu, nei sąlyginiu pagrindu tokio pobūdžio išvadai padaryti. Pažymėtina, jog nuosprendis Darbo partijos baudžiamojoje byloje kol kas nėra priimtas⁵⁰³.

Darbo partijos administracinėje byloje taip pat buvo nagrinėjamas PPFĮ nustatytų atitinkamų dokumentų pateikimo įgaliotoms institucijoms (VRK ir VMI) terminų praleidimo įtakos teisės gauti valstybės biudžeto dotaciją klausimas.

VAAT 2007 m. vasario 22 d. sprendime nurodė, jog PPFĮ nuostatos, įpareigojančios politines partijas pateikti nurodytus dokumentus, yra imperatyvios, kas reiškia, jog yra būtina ne tik juos pateikti, bet ir padaryti tą per šiame įstatyme nustatytus terminus, o jų praleidimas laikytinas šiurkščiu PPFĮ pažeidimu. Minėtame sprendime nedetalizuojama, kiek tokie terminai ir dėl kokių priežasčių gali būti praleisti, kad tai būtų pateisinama PPFĮ prasme, todėl manytina, jog, teismo nuomone, tokia situacija visais atvejais yra netoleruotina. 2007 m. lapkričio 19 d. nutartyje LVAT laikėsi kiek kitokios pozicijos ir pažymėjo, jog PPFĮ politinės partijos finansinės veiklos dokumentų pavėluoto pateikimo tiesiogiai neįvardija kaip šiurkštaus pažeidimo, todėl visais atvejais yra būtina vertinti, dėl kokių priežasčių buvo pavėluota pateikti finansinės veiklos dokumentus bei kokias realias pasekmes toks pavėlavimas sukėlė.

2008 m. gruodžio 15 d. nutartyje LVAT laikėsi jau kitokios pozicijos. Joje pirmiausia pabrėžiama, jog politinė partija, siekdama gauti tokios formos valstybinį

⁵⁰³ Pažymėtina, jog, kol bus išnagrinėta ši baudžiamoji byla, yra laikinai apribota Darbo partijos nuosavybės teisė į VRK 2007 m. balandžio 6 d. sprendimu Nr. 250 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo“ (Žin., 2007, Nr. 28-443) jai paskirtą 1 907 230,37 Lt dydžio pusmetinę valstybės biudžeto dotaciją, VRK 2007 m. rugsėjo 6 d. sprendimu Nr. 309 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo“ (Žin., 2007, Nr. 71-1030) – 1 903 616,86 Lt dydžio pusmetinę valstybės biudžeto dotaciją, VRK 2008 m. balandžio 14 d. sprendimu Nr. 17 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo“ (Žin., 2008, Nr. 29-447) – 2 542 490,72 Lt dydžio pusmetinę valstybės biudžeto dotaciją. Žr. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1N-24/2008, Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. liepos 1 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1N-31/2008 ir Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1N-23/2008. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog Lietuvos apeliacinis teismas 2008 m. rugpjūčio 5 d. nutartimi baudžiamojoje byloje Nr. 1N-41/2008 panaikino Vilniaus apygardos teismo 2008 m. liepos 23 d. nutartį, kuria buvo laikinai apribota Darbo partijos nuosavybės teisė į VRK 2008 m. liepos 22 d. sprendimu Nr. 42 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo“ (Žin., 2008, Nr. 55-799) jai paskirtą 2 542 490,72 Lt dydžio pusmetinę valstybės biudžeto dotaciją, motyvuodamas *inter alia* tuo, kad šiuo VRK sprendimu Darbo partijai paskirtas valstybės biudžeto dotacijos pusmetinis dydis nėra iš nusikalstamos veikos gauti pinigai, be to, jau yra laikinai apribota šio subjekto nuosavybės teisė į prieš tai minėtus VRK sprendimais jam paskirtus valstybės biudžeto dotacijos pusmetinius dydžius. Žr. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. rugpjūčio 5 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1N-41/2008.

finansavimą, tačiau laiku nepateikusi reikalaujamų dokumentų, turi prisiimti riziką negauti valstybės biudžeto dotacijos. LVAT buvo kategoriškas ir nurodė, jog VRK privalo vertinti situaciją, kai politinė partija nevykdo PPFĮ reikalavimų, ir priešingai, neprivalo vertinti politinės partijos nurodytų priežasčių, dėl kurių ji neįvykdė šio įstatymo nuostatų. Taip pat LVAT rėmėsi teisės viršenybės principu ir pažymėjo, jog pareiškėjas (Darbo partija) žinojo savo teises/pareigas ir privalėjo tinkamai jomis naudotis/jas vykdyti, todėl aplinkybės, dėl kurių nebuvo pateikti jos finansinės veiklos dokumentai, neturi jokios reikšmės, kas suponuoja, jog VRK neprivalėjo vertinti pavėluotai pateiktų dokumentų.

Su abiem apeliacinio teismo pozicijomis sutiktina tik iš dalies. Kaip jau buvo minėta, materialinių pasekmių kilimo reikalavimas laikytinas nepagrįstu, kadangi finansinės veiklos dokumentų pateikimas, be kita ko, yra ir prevencinė priemonė, turinti drausminti politines partijas, kadangi ilgainiui gali susiformuoti ydinga visuotinio vėlavimo pateikti finansinės atskaitomybės dokumentus praktika, kuri destabilizuos politinių partijų finansavimo kontrolės sistemą, nors materialinė žala niekam nebus padaryta. Tokiame kontekste tai, kad VAAT Darbo partijos atvejį 2008 m. kovo 6 d. sprendime vertino bendrame kontekste, t. y. atsižvelgdamas ir į kitų politinių partijų padarytus PPFĮ pažeidimus, vertintina neigiamai, nes kitų politinių partijų padaryti įstatymų pažeidimai neturi ir negali turėti jokios įtakos individualiai politinės partijos atsakomybei, t. y. negali būti traktuojami kaip jos atsakomybę lengvinanti aplinkybė.

Antra vertus, sutiktina su pirmąja LVAT pozicija tuo aspektu, jog keleto dienų vėlavimas negali būti kvalifikuojamas kaip šiurkštus PPFĮ pažeidimas, tačiau tik tuo atveju, jeigu taip atsitinka dėl objektyvių priežasčių, nepriklausančių nuo politinės partijos valios, o tai prieštarauja antrajai LVAT pozicijai, jog priežasčių, dėl kurių buvo pavėluota pateikti finansinės atskaitomybės dokumentus, VRK apskritai neturi vertinti. Pažymėtina, jog LVAT 2008 m. gruodžio 15 d. nutartyje yra nenuoseklus. Nurodydamas, kad VRK uždaviniai PPFĮ prasme yra apibrėžti šio įstatymo 1 straipsnio 1 dalyje, jis laikosi pirmiau nurodytos nuomonės. Manytina, jog viena paneigia kita, todėl tokia pozicija yra nepagrįsta. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad tokia veika gali būti pagrindas neskirti valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio ir/ar sustabdyti teisę gauti valstybės biudžeto dotaciją, manytina, kad vėlavimas pateikti finansinės atskaitomybės dokumentus ar jų nepateikimas turi būti saistomas VRK pareiga visais atvejais tirti, dėl kokių priežasčių tai nebuvo padaryta, taigi tam tikra prasme vertinti atitinkamos politinės partijos kaltę, tačiau tokioje situacijoje galioja politinės partijos *onus probandi* (liet. įrodinėjimo pareiga) taisyklė, t. y. ji turi įrodyti, jog priežastys, dėl kurių buvo praleistas terminas atitinkamiems dokumentams pateikti, yra svarbios.

Trečia, Lietuva yra teisinė valstybė, kurioje laikomasi principo, kad teisė negali būti nevieša⁵⁰⁴. PPFĮ buvo paskelbtas Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo“⁵⁰⁵ 2 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka, todėl nagrinėjamu atveju yra aktuali Konstitucijos 7 straipsnio 3 dalies nuostata, įtvirtinanti, jog įstatymo nežinojimas nuo atsakomybės neatleidžia. Taigi politinėms partijoms PPFĮ adresuotas reikalavimas per nustatytus terminus pateikti finansinės veiklos dokumentus nėra ir niekada nebuvo teisinio pobūdžio staigmena, todėl sutiktina su LVAT 2008 m. gruodžio 15 d. nutarties motyvu, jog politinė partija, nevykdama jai PPFĮ nustatytų pareigų, turi prisiimti dėl to galinčių kilti pasekmių riziką.

Nagrinėjamame kontekste reikia pažymėti, kad valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio neskyrimas ir teisės gauti valstybės biudžeto dotaciją sustabdymas nėra tapačios situacijos, nes pirmąją sukelia pareigos laikytis PPFĮ nuostatų nevykdymas, o antrąją – pareigos pašalinti padarytą šiurkštų PPFĮ pažeidimą nesilaikymas⁵⁰⁶. Taigi ir jų sukeltos teisinės pasekmės nėra vienodos, t. y. pirmuoju atveju politinė partija turi teisę gauti valstybės biudžeto dotaciją, tačiau dėl padaryto šiurkštaus PPFĮ pažeidimo ji jos negauna, antruoju atveju – politinė partija tokios teisės apskritai neturi. Nors faktiškai tai reiškia tą patį, t. y. kad politinė partija negauna atitinkamų lėšų iš valstybės biudžeto, pirmoji situacija yra susijusi su tuo, jog politinė partija negauna konkretaus dydžio išmokos iš valstybės biudžeto, o antruoju atveju ji tokiose atitinkamų valstybės biudžeto asignavimų „dalybose“ netgi nedalyvauja. Tą suponuoja PPFĮ 30 straipsnio 1 dalies konstrukcija. Taigi galima daryti išvadą, jog minėti suvaržymai turi pagrindinio ir fakultatyvaus ribojimo požymių tuo aspektu, jog antrasis nėra absoliutaus pobūdžio, t. y. jis taikomas tik tais atvejais, kai politinė partija ne tik šiurkščiai pažeidžia PPFĮ, bet ir nesiima aktyvių veiksmų, idant minėtas pažeidimas būtų pašalintas⁵⁰⁷. Dėl šios priežasties toliau

⁵⁰⁴ Pavyzdžiui, KT 2006 m. sausio 16 d. nutarimas // Žin., 2006, Nr. 7-254.

⁵⁰⁵ Žin., 1993, Nr. 12-296 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁵⁰⁶ Pavyzdžiui, Darbo partijai teisė gauti valstybės biudžeto dotaciją nebuvo sustabdyta. Pažymėtina, jog yra buvę ir tokių siūlymų (pavyzdžiui, PPFĮ projektas Nr. XP-2662(2A)), jog politinei partijai, šiurkščiai pažeidusiai PPFĮ, būtų taikoma tik tokia poveikio priemonė kaip teisės gauti valstybės biudžeto dotaciją teisės sustabdymas, tiksliau, teisės gauti pagrindinę valstybės biudžeto dotacijos dalį sustabdymas, kas turėtų reikšti, jog papildomoji valstybės biudžeto dotacijos dalis politinei partijai turėtų būti išmokama netgi ir šiurkštaus PPFĮ pažeidimo atveju, tačiau sisteminis paminėtame projekte siūlomo nustatyti teisinio reguliavimo aiškinimas suponuoja, jog tokia išvada yra nepagrįsta, nes papildomosios valstybės biudžeto dotacijos politinei partijai skyrimas yra siejamas su tam tikromis sąlygomis, iš kurių viena įvardijama kaip reikalavimas, kad politinė partija per paskutinius dvejus metus nebūtų šiurkščiai pažeidusi PPFĮ. Nepaisant to, galima identifikuoti tam tikrą neatitikimą: teisę gauti pagrindinę valstybės biudžeto dotacijos dalį politinė partija, pagal aptariamą projektą, įgytų tik po dvejų metų nuo pažeidimo pašalinimo, kas, nepašalinus atitinkamo pažeidimo, iš esmės galėtų tęstis neribotą laiką, o papildomoji valstybės biudžeto dotacijos dalis turėtų būti skiriama po dvejų metų nuo pažeidimo padarymo, nepaisant to, ar atitinkamas pažeidimas buvo pašalintas, ar ne. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2A).

⁵⁰⁷ Pažymėtina, kad buvo pateiktas pasiūlymas PPFĮ teisės gauti valstybės biudžeto dotaciją sustabdymą sugriežtinti, t. y. numatyti, kad politinė partija vėl turėtų teisę ją gauti tik po dvejų metų nuo

analizuotinas tik valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio neskyrimo atvejis, kuris yra itin įdomus teisinės atsakomybės kontekste.

Teisinė atsakomybė gali būti apibrėžiama kaip teisinė priemonė, blokuojanti priešingą teisei elgesį ir skatinanti visuomenei naudingą veiklą, arba kaip valstybės reakcija į padarytą teisės pažeidimą⁵⁰⁸, kuri paprastai pasireiškia atitinkamų sankcijų už padarytą teisės pažeidimą taikymu, taigi ji vienaip ar kitaip yra susijusi su valstybės prievarta⁵⁰⁹. Iš to išplaukia, kad teisinė atsakomybė yra asmens pareiga iškęsti atitinkamą teisinio pobūdžio praradimą, numatytą įstatyme, kuris, be kita ko, nelaikytinas pareiga, nes tai yra papildomi pareigos padariniai. Vis tik kai kurie autoriai nurodo, kad teisinė atsakomybė yra susijusi su skyrimu teisės pažeidėjui atlikti iki teisės pažeidimo nebuvusią pareigą⁵¹⁰. Kaip jau buvo galima suprasti, čia kalbama apie negatyviąją, arba deliktinę, teisinę atsakomybę, kurios įgyvendinimo įrankis – negatyvios sankcijos ir prievartinis jų taikymas⁵¹¹.

Viena iš būtinųjų sąlygų teisei atsakomybei atsirasti yra juridinis faktas, t. y. padarytas teisės pažeidimas⁵¹², nagrinėjamu atveju – šurkštus PPFĮ pažeidimas, kuris yra klasikinis atitinkamos pareigos nesilaikymo pavyzdys. Pagal teisės pažeidimų rūšį, kitaip tariant, atsižvelgiant į tai, kurios teisės šakos, reguliuojančios atitinkamus visuomeninius santykius, normos buvo pažeistos, teisinė atsakomybė paprastai yra skirstoma į baudžiamąją, administracinę, civilinę ir drausminę⁵¹³, kai kurie autoriai papildomai nurodo materialinę atsakomybę⁵¹⁴ ar tarnybinę ir konstitucinę atsakomybę⁵¹⁵. Šurkštus PPFĮ pažeidimas, pagal teisinėje literatūroje pateikiamą minėtų teisinės atsakomybės rūšių sampratą, negali sukelti nei vienos iš jų, tačiau bet kuriuo atveju tai yra viešasis deliktas (*delicta publica*)⁵¹⁶, už kurį numatytas atitinkamas suvaržymas, t. y. valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio neskyrimas, kitaip tariant, sankcija *sensu largo*. Nagrinėjamame kontekste tai būtų priemonė, leidžianti žemesniu lygiu grąžinti teisės pažeidėjo teisiniam statusui teisių ir pareigų pusiausvyrą, kuri buvo pažeista teisių naudai atitinkamos pareigos nevykdymu⁵¹⁷. Akivaizdu, kad tokiu atveju politinė partija patiria tam tikrus

atitinkamo pažeidimo pašalinimo. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662.

⁵⁰⁸ VANSEVIČIUS, S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius, 2000, P. 225.

⁵⁰⁹ PETKEVIČIUS, P. Administracinė atsakomybė. Vilnius, 1996, P. 9.

⁵¹⁰ VANSEVIČIUS, S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius, 2000, P. 227. Tai galėtų būti aktualu, kalbant apie teisės gauti valstybės biudžeto dotaciją sustabdymą. Tokiu atveju teisinės atsakomybės objektyvusis turinys apibrėžtinai kaip reali naudojimosi teise priklausomybė nuo pareigų vykdymo ir tie padariniai, kurie atsiranda asmeniui atsisakius vykdyti atitinkamas pareigas. Žr. VAIŠVILA, A. Teisės teorija. Vilnius, 2004, P. 439.

⁵¹¹ VAIŠVILA, A. Teisės teorija. Vilnius, 2004, P. 446–448.

⁵¹² PETKEVIČIUS, P. Administracinė atsakomybė. Vilnius, 1996, P. 11.

⁵¹³ VANSEVIČIUS, S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius, 2000, P. 228–229.

⁵¹⁴ VAIŠVILA, A. Teisės teorija. Vilnius, 2004, P. 451–452.

⁵¹⁵ ŠEDBARAS, S. Administracinė atsakomybė. Vilnius, 2005, P. 67–70.

⁵¹⁶ *Ibidem*, P. 64.

⁵¹⁷ VAIŠVILA, A. Teisės teorija. Vilnius, 2004, P. 446–448.

neigiamus padarinius, kuriuos sukelia VRK, t. y. Konstitucijoje (67 str. 13 p.) numatytos nuolatinės aukščiausiosios rinkimų ir referendumų organizavimo bei vykdymo valstybės institucijos (Vyriausios rinkimų komisijos įstatymo 2 str. 1 d.), priimamas sprendimas. Iš to galima daryti išvadą, kad tarp šių subjektų, t. y. VRK ir politinės partijos, kurios atžvilgiu priimamas toks sprendimas, susiklosto santykiai, reguliuojami administracinės teisės normomis, o konkrečiai – deliktiniai administraciniai teisiniai santykiai⁵¹⁸. Jų rezultatas – vienos iš PPFĮ 30 straipsnio 1 dalyje nustatytų formų teisinės atsakomybės taikymas⁵¹⁹.

Pažymėtina, kad tie neigiami padariniai, kuriuos tokiu atveju patiria politinė partija, turi ir materialią vertę, išreiškiamą pinigais, ir ši vertė yra prarandama⁵²⁰. Taigi savo pobūdžiu valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio neskyrimas iš esmės yra ekonominė sankcija⁵²¹, panaši į tas, kurios yra taikomos, pavyzdžiui, remiantis Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymu⁵²² (34 str.) ar Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymu⁵²³ (26 str.), nors turiniu ji yra artimesnė ūkininkams taikomoms sankcijoms, pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2009 m. kovo 20 d. įsakymu Nr. 3D-188 patvirtintas Tiesioginių išmokų už žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus administravimo bei kontrolės 2009 m. taisyklės⁵²⁴, nes pirmuoju atveju ekonominės sankcijos taikymas pasireiškia tuo, jog minėtų įstatymų nuostatas pažeidęs asmuo turi sumokėti nustatyto dydžio baudą, o antruoju – asmeniui mokėtinos išmokos sumažinamos arba apskritai nemokamos. Kitaip tariant, valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio neskyrimas priskirtinas administracinės teisinės atsakomybės institutui⁵²⁵.

Nustačius, kad valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio neskyrimas savo prigimtimi yra sankcija, nors ir ne visai klasikinė, kyla jos individualizavimo klausimas. PPFĮ tokios galimybės nenumato, t. y., remiantis šio įstatymo 30

⁵¹⁸ ANDRUŠKEVIČIUS, A. Administracinė teisė: bendrieji teorijos klausimai, valdymo aktu institutas, ginčo santykių jurisprudenciniai aspektai. Vilnius, 2008, P. 70.

⁵¹⁹ Pavyzdžiui, A. Andruškevičius nurodo, kad atsakomybė, kaip labai reikšmingas ir platus administracinės teisės institutas, apima ne tik administracinę atsakomybę, bet ir valstybės tarnautojų teisinę atsakomybę (drausminė tarnybinė atsakomybė), asmenų, kurių darbo santykiai grindžiami drausmės statutais, atsakomybę pagal drausmės statutus) bei valdymo institucijų ir jų darbuotojų atsakomybę už padarytą turtinę žalą (valstybės tarnautojų civilinė materialinė atsakomybė). Žr. ANDRUŠKEVIČIUS, A. Administracinės teisės principai ir normų ribos. Vilnius, 2004, P. 184. Nagrinėjamas atvejis atskleidė, jog pirmiau pateiktas sąrašas turi būti papildytas.

⁵²⁰ Jeigu tame nebūtų pačios politinės partijos kaltės, būtų galima kalbėti apie savotiškas negautas pajamas. Žr. AMBRASIENĖ, D., BARANAUSKAS, E., *et al.* Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius, 2004, P. 192–193.

⁵²¹ Pažymėtina, kad šios sankcijos pritaikomumas yra ribotas tuo požiūriu, jog toms politinėms partijoms, kurios nepretenduoja į valstybės biudžeto dotaciją, jos nepritaikys. Antra vertus, tokiu atveju galima sustabdyti teisę gauti valstybės biudžeto dotaciją.

⁵²² Žin., 1995, Nr. 44-1073 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁵²³ Žin., 1996, Nr. 11-281 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁵²⁴ Žin., 2009, Nr. 34-1318 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁵²⁵ Tokios pozicijos laikosi ir KT, anot kurio, tokios atskiros teisinės atsakomybės rūšies ir tokio atskiros teisės instituto kaip „ekonominė atsakomybė“ apskritai nėra. Žr. KT 2005 m. lapkričio 3 d. nutarimą // Žin., 2005, Nr. 131-4743.

straipsnio 1 dalimi, politinei partijai negali būti išmokėta dalis jai apskaičiuotos valstybės biudžeto dotacijos, taigi dabartiniu metu tai yra nedalijama sankcija⁵²⁶. Taigi, VRK priimant atitinkamą sprendimą dėl valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio skyrimo/neskyrimo, „individualizacija“ pasireiškia tuo, kad priimamas vienas iš pirmiau paminėtų sprendimų. Toks VRK sprendimas gali būti skundžiamas ABTĮ⁵²⁷ nustatyta tvarka, tačiau šio įstatymo 88 straipsnis nenumato, kad teismas galėtų pakeisti skundžiamą aktą: jis tegali tokį aktą ar jo dalį panaikinti arba įpareigoti atitinkamą administravimo subjektą atlikti tam tikrus veiksmus⁵²⁸. Vadinas, šiuo metu minėtos sankcijos negali individualizuoti ir teismas. Tokia situacija vertintina kaip prieštaraujanti Konstitucijai⁵²⁹. Todėl siūlytina PPFĮ 30 straipsnio 1 dalį pakeisti, nustatant, kad politinei partijai neskiriamas valstybės biudžeto dotacijos dydis negali būti didesnis kaip valstybės biudžeto dotacijos metinis dydis: tokiu atveju galimybę individualizuoti šią sankciją turės ne tik VRK, bet ir teismas, pavyzdžiui, įpareigodamas VRK sumažinti neskirtinos valstybės biudžeto dotacijos dydį⁵³⁰.

PPFĮ 30 straipsnio 1 dalyje, be kita ko, nurodoma, kad ta valstybės biudžeto dotacijos dalis, kuri dėl šiurkštaus PPFĮ pažeidimo padarymo nebuvo paskirta vienai iš partijų, paskirstoma kitoms politinėms partijoms. Ši nuostata, kaip galima spręsti iš pateiktų PPFĮ pakeitimo/papildymo projektų, pastaruoju metu sulaukia politikų dėmesio. Pavyzdžiui, 2009 m. Seimo narių grupė pateikė pasiūlymą, kad tokia valstybės biudžeto dotacijos dalis būtų gražinama į valstybės biudžetą, kuris yra grindžiamas tuo, jog, perskirsčius lėšas kitoms politinėms partijoms ir teismui panaikinus VRK sprendimą, reikėtų papildomo finansavimo iš biudžeto politinei partijai, iš kurios buvo atimtas toks finansavimas, o kitos politinės partijos papildomai gautų joms nepriklausantį finansavimą⁵³¹.

Manytina, kad toks siūlymas yra racionalus, tik pirmasis jį turintis pagrįsti argumentas yra silpnas, kadangi tam, kad būtų išvengta tokios situacijos, yra numatytas specialus procesinis instrumentas – reikalavimo užtikrinimo priemonės. Pagal ABTĮ 71 straipsnio 1 dalį, teismas arba teisėjas proceso dalyvių motyvuotu

⁵²⁶ Žr. KT 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimą // Žin., 2008, Nr. 108-4136.

⁵²⁷ Žin., 1999, Nr. 13-308 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁵²⁸ Jeigu kalbėsime apie teismo įgalinimus taikant klasikinę administracinę atsakomybę, tai tokia teisė teismui yra suteikta. Žr. ABTĮ 124 straipsnį.

⁵²⁹ Žr., pavyzdžiui, KT 2004 m. sausio 26 d. nutarimą (Žin., 2004, Nr. 15-465) ir 2008 m. sausio 21 d. nutarimą (Žin., 2008, Nr. 10-349).

⁵³⁰ Apie neordinarines neigiamas poveikio priemones, taikomas politinėms partijoms ir kitiems subjektams draudimo papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis kontekste, žr. šio darbo 5.4. dalį.

⁵³¹ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 32 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Nr. XIP-321 ir jo aiškinamąjį raštą. Analogiškai buvo aiškinamos ir PPFĮ projekte Nr. XP-1849 pateikiamų pasiūlymų atitinkamai pakeisti PPFĮ 30 straipsnio 1 dalį priežastys. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 ir 30 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-1849 ir jo aiškinamąjį raštą.

prašymu arba savo iniciatyva gali imtis priemonių reikalavimui užtikrinti; reikalavimas gali būti užtikrinamas bet kurioje proceso stadijoje, jeigu nesiėmus užtikrinimo priemonių teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti arba pasidaryti negalimas. Taigi tai ir yra ta situacija, kurios pagrindu siekiama atitinkamai pakeisti PPFĮ. ABTĮ 71 straipsnio 2 dalis numato *inter alia* tokias reikalavimo užtikrinimo priemones: uždraudimą atsakovui atlikti tam tikrus veiksmus (1 p.), nagrinėjamu atveju tai galėtų būti uždraudimas VRK pateikti pažymą Finansų ministerijai (PPFĮ 13 str. 5 d.), bei ginčijamo akto (nagrinėjamu atveju – VRK sprendimo neskirti valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio) galiojimo laikiną sustabdymą (3 p.). Taigi tokios situacijos yra įmanoma išvengti, tačiau kitų politinių partijų, kurioms paskirta valstybės biudžeto dotacija, finansavimo sąskaita, kas galėtų neigiamai paveikti jų funkcionavimą, ypač atsižvelgiant į tai, kad administracinis procesas (su apeliacine stadija) paprastai užtrunka kiek ilgiau nei metus.

Įtikinamesnis yra antrasis argumentas, jog, panaikinus tokį VRK sprendimą ir valstybės biudžeto dotaciją perskirsčius kitoms politinėms partijoms, reikėtų nustatyti papildomą finansavimą iš valstybės biudžeto tai politinei partijai, dėl kurios buvo priimtas atitinkamas VRK sprendimas. Tačiau iš esmės analogiška situacija būtų ir tuo atveju, jeigu tokios lėšos būtų grąžintos į valstybės biudžetą. Todėl manytina, kad geriausia išeitis tokiu atveju – sudaryti valstybės biudžeto dotacijos rezervą, į kurį ir būtų pervedamos tokios lėšos. O tuo atveju, jeigu politinė partija pralaimėtų bylą dėl VRK sprendimo neskirti jai valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio, minėtos lėšos būtų panaudojamos artimiausio valstybės biudžeto dotacijos skyrimo politinėms partijoms metu.

3.2.1.1.2. Dydis

Valstybės biudžeto dotacijos dydžio klausimas gali pasirodyti nesvarbus, tačiau toks įspūdis yra klaidingas, nes nuo jo priklauso daug faktorių, tokių kaip, pavyzdžiui, politinių partijų poreikis ieškoti finansinės paramos iš privačių šaltinių (esant nedidelei valstybės biudžeto dotacijos skaitlinei išraiškai) ar jų priklausomybės nuo valstybės stiprėjimas (esant didelei valstybės biudžeto dotacijos skaitlinei išraiškai). Taigi abiem atvejais yra tam tikros rizikos, suponuojančios atitinkamas problemas. Manytina, jog tokiaime kontekste optimalus modelis būtų toks, kuris šias rizikas tarpusavyje subalansuotų, taip iš dalies jas viena kitos atžvilgiu eliminuodamas. Tokio modeliu pavyzdžiu būtų galima laikyti Vokietijoje taikomą schemą, tačiau, kaip parodė praktika⁵³², ir ji nėra ideali.

⁵³² Vokietijoje taip pat nebuvo išvengta skandalų, susijusių su politinių partijų finansavimu. Kaip pavyzdį galima pateikti buvusio Vokietijos kanclerio H. Kohl ir jo vadovautos *Christlich Demokratische Union* baudžiamąją bylą, iškeltą dėl to, jog Prancūzijos naftos kompanija „Elf-Aquitaine“ neteisėtai ir intensyviai finansavimo minėtą politinę partiją. Žr. nytimes.com – 1997 m. gegužės 2 d. J. Schmid. Kohl's

Lyginamuoju aspektu galima kalbėti apie du pagrindinius valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo metodus. Vienu atveju atitinkamame politinių partijų finansavimo įstatyme nustatoma konkreti suma, kuri kasmet dalijama politinėms partijoms pagal tam tikrus kriterijus, kitu atveju tokia suma neįrašoma į įstatymą, bet, tvirtinant kiekvienų metų valstybės biudžetą, atskiroje eilutėje šalia politinėms partijoms skirtų dotacijų jau įstatymų leidėjo nuožiūra nurodoma tam tikra suma⁵³³.

Pažymėtina, kad kiekvienam iš jų būdingi savi trūkumai. Pirmasis yra kritikuotinas dėl to, jog, esant ūmiam ekonominės situacijos pasikeitimui, ypač pablogėjimui, ir piniginiam vienetui įgijus kitą vertę (infliacija), įstatyme nustatyta maksimali valstybės biudžeto dotacijos suma gali ne tik neužtikrinti minimalaus politinių partijų finansinių poreikių patenkinimo, bet netgi atrodyti juokinga⁵³⁴. Antra vertus, siekiant padidinti nustatytos valstybės biudžeto dotacijos maksimalią sumą, būtina specialiai dėl to keisti įstatymą. Antrasis būdas yra lankstesnis, kadangi valstybės biudžetas tvirtinamas kiekvienais metais (jeigu yra poreikis, kartais peržiūrimas ir tais pačiais metais). Iš kitos pusės, jo lankstumas ir yra didžiausia grėsmė: abiem atvejais politinėms partijoms skirtinos valstybės biudžeto dotacijos dydis priklauso nuo parlamentarų, dažniausiai esančių politinių partijų nariams, todėl ir suinteresuotų, valios, tačiau antruoju atveju, atsižvelgiant į tai, jog tuomet yra sprendžiami bendrieji valstybės finansavimo klausimai, maksimalios valstybės biudžeto dotacijos sumos padidinimas gali nesulaukti reakcijos, kas iš principo gali skatinti piktnaudžiavimą⁵³⁵. Dėl šios priežasties laikytinasi pozicijos, jog pirmasis būdas yra mažiau ydingas.

Party Denies Getting Funds From Elf-Aquitaine // Prieiga per internetą: <<http://www.nytimes.com/1997/05/02/business/worldbusiness/02iht-elf.t.html?pagewanted=1>> (2010 m. kovo 20 d.).

⁵³³ PELENIS, D. Politinių partijų finansavimas: užsienio šalių patirtis ir Lietuvos perspektyvos // Justitia, 1998, Nr. 6, P. 28; CHRONOWSKY, N. Finansowanie partii politycznych w Republice Węgierskiej // Prawne aspekty funkcjonowania partii politycznych w państwach Europy Środkowej i Wchodniej. Festiwal dialogu czterech kultur Łódź 2003. Łódź, 2003, P. 239.

⁵³⁴ Pavyzdžiui, Vokietijoje infliacija 1922 m. spalio–lapkričio mėn. pasiekė 32 400 proc. ribą (istoriškai tai nėra visai teisingas pavyzdys, kadangi valstybinis politinių partijų finansavimas ten pradėtas taikyti daug vėliau, t. y. 1959 m., nors dar 1949 m. Vokietijos politinės partijos iš valstybės gavo kreditus, kurių dydis buvo apskaičiuojamas pagal rinkimų į Landtagą rezultatus). Žr. JANICKI, L. System finansowania partii w RFN // Przegląd Zachodni, 1984, Nr. 5-6, P. 146); ALBERS, W., ZOTTMANN, A. Handwörterbuch der Wirtschaftswissenschaft (HdWW). Zugleich Neuauflage des Handwörterbuchs der Sozialwissenschaften. Göttingen, 1978, T. 4, P. 159. Arba kitas hiperinflacijos pavyzdys: Bulgarijoje 1991 m. nustatyti rinkimų kampanijų išlaidų limitai buvo pritaikyti 1997 m. rinkimams, tačiau iki to laiko piniginis vientas nuvertėjo 3 200 proc., taigi tuometinis nustatyto maksimalaus rinkimų kampanijos dydžio ekvivalentas sudarė 20 JAV dolerių. Žr. WALECKI, M. Money and Politics in Poland. Warszawa, 2005, P. 168.

⁵³⁵ Kaip vieną iš „stabdžių ir atsvarų“ principo įgyvendinimo mechanizmų šiuo klausimu galima nurodyti Ispanijoje susiklosčiusią praktiką, kai dėl konkretaus metinio valstybės biudžeto dotacijos dydžio sprendžia vyriausybė, rengdama valstybės biudžetą. Žr. VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 136, P. 145. Analogiška situacija yra ir Lietuvoje: PPFĮ 13 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta, kad

Lietuvoje šiuo metu yra taikomas antrasis būdas, t. y. kiekvienų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme atskiroje eilutėje yra nurodoma bendra valstybės biudžeto dotacijos, skiriamos politinėms partijoms, suma. Pažymėtina, jog ši suma beveik nuolat auga: 2000 m. buvo skirta 0,98 mln. Lt, 2001 m. – 0,524 mln. Lt, 2002 m. – 0,483 mln. Lt, 2003 m. – 0,483 mln. Lt, 2004 m. – 1 mln. Lt (po biudžeto patikslinimo – 6 mln. Lt), 2005 m. – 3 mln. Lt (4,6 mln. Lt), 2006 m. – 10 mln. Lt (10,043 mln. Lt), 2007 m. – 15 mln. Lt, 2008 m. – 20 mln. Lt, 2009 m. – 17 mln. Lt (12,41 mln. Lt), 2010 m. – 5,498 mln. Lt⁵³⁶.

Manytina, jog tokias tendencijas turėtų nuslopinti pirmojo metodo taikymas, t. y. konkrečios sumos ar jos procentinės išraiškos, susietos su atitinkamu dydžiu (biudžeto išlaidų, BVP ir pan.), įtvirtinimas teisės aktuose, reglamentuojančiuose politinių partijų finansavimą⁵³⁷. PPFĮ, skirtingai negu Politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymas (13 str. 2 d.), nenustato tokio maksimumo. Iki PPFĮ įsigaliojimo tokia maksimali suma buvo nustatyta – ne daugiau kaip 0,1 proc. valstybės biudžeto išlaidų⁵³⁸. Tačiau tokios pozicijos šalininkų Lietuvoje beveik nėra, ką iliustruoja tiek šiuo metu galiojantis PPFĮ, tiek ir siūlomi jo pakeitimo projektai. Kaip vienintelės išimtis galima nurodyti tuometinio Seimo pirmininko A. Paulausko dar iki PPFĮ priėmimo pasiūlytą šio įstatymo projektą, kurio 13 straipsnio 3 dalyje buvo siūloma numatyti, jog metinė valstybės biudžeto dotacijos suma visoms partijoms negali viršyti 0,1 proc. valstybės biudžeto paprastųjų išlaidų, arba 2004 m. rugpjūčio 23 d. Seimo posėdyje svarstant Lietuvos PPFĮ projektą Nr. IXP-3308(3), Seimo nario G. Vagnoriaus išsakytą mintį, jog politinėms partijoms iš valstybės biudžeto neturėtų būti skiriama daugiau nei 1 mln. Lt⁵³⁹.

Finansų ministerija kiekvienų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekte numato asignavimus politinėms partijoms. Antra vertus, Lietuvoje valstybės biudžetą tvirtina Seimas, kuris, pagal Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalį, svarstydamas valstybės biudžeto projektą, gali didinti išlaidas, vis dėlto tik su išlyga, jog nurodys šių išlaidų finansavimo šaltinius.

⁵³⁶ 2000–2010 m. Lietuvos Respublikos biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymai // Žin., 1999, Nr. 113-3295; 2000, Nr. 111-3567; 2001, Nr. 110-3990; 2002, Nr. 124-5619; 2003, Nr. 121-5466; 2004, Nr. 134-4841, Nr. 171-6303; 2005, Nr. 84-3112, Nr. 150-5462; 2006, Nr. 78-3061, Nr. 138-5267; 2007, Nr. 132-5356, 2008, Nr. 149-6020; 2009, Nr. 58-2247, Nr. 93-3987, Nr. 152-6822. Taip pat žr. priedą Nr. 4.

⁵³⁷ Lietuvos atveju tas atsitiko natūraliai, dėl ekonominio sunkmečio.

⁵³⁸ Šiuo metu tokio pobūdžio teisinis reguliavimas nustatytas Serbijos Respublikoje: jos Politinių partijų finansavimo įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog valstybės skiriama finansinė parama kasdieninei politinių partijų veiklai negali viršyti 0,15 proc. valstybės biudžeto. Žr. *Law on Financing of Parties Parties* // Prieiga per internetą: <http://www.osce.org/documents/fry/2003/07/535_en.pdf> (2009 m. balandžio 30 d.).

⁵³⁹ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų, politinių organizacijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą Nr. IXP-3308; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą Nr. IXP-3308(3); 2004 m. rugpjūčio 23 d. Seimo rytinio posėdžio Nr. 552 stenogramą // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=239837> (2009 m. kovo 30 d.).

Būtina pažymėti, jog pasikeitęs šio klausimo teisinis reguliavimas iššaukė kai kurių politinių partijų neigiamą reakciją – kilo administracinis ginčas dėl VRK 2005 m. balandžio 15 d. sprendimo Nr. 20 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms už rinkėjų balsus, paduotus rinkimuose, įvykusiųose iki 2005 m. spalio 1 d.“⁵⁴⁰ teisėtumo ir pagrįstumo⁵⁴¹. Iš tiesų tai tebuvo pretekstas kreiptis į teismą, nes iš esmės pareiškėjai kėlė PPFĮ 13 straipsnio, nustatančio valstybės biudžeto dotacijos dydžio apskaičiavimo, paskirstymo, mokėjimo ir naudojimo tvarką, atitikties Konstitucijai klausimą. Didžiausią jų pasipiktinimą sukėlė tai, jog šiame įstatyme nebeliko nuostatos, jog metinės valstybės biudžeto dydis negali viršyti 0,1 proc. valstybės biudžeto išlaidų, ir kad politinėms partijoms skirtinos valstybės biudžeto dotacijos dydis išaugo. Nors apeliacinės instancijos teismas, taip pat kaip ir pirmosios instancijos teismas, Konstitucijos pažeidimo neįžvelgė ir atitinkamai į KT nesikreipė, ši byla yra reikšminga: ne tiek teisiniu, kiek politiniu požiūriu.

Užsienio valstybėse šis klausimas yra sprendžiamas ganėtinai paprastai, tačiau išlieka jau minėta bendra tendencija, kad fiksuoti valstybės biudžeto dotacijos dydį įstatymuose, reglamentuojančiuose politinių partijų finansavimą, nėra populiaru. Taip yra Bulgarijoje, Čekijoje, Lenkijoje, Rusijoje⁵⁴². O štai Vokietijoje maksimali metinė valstybės biudžeto dotacijos, skirtinos politinėms partijoms, suma yra nustatyta: jos Politinių partijų įstatymo⁵⁴³ 18 straipsnio 2 dalis įtvirtina, jog ši suma negali viršyti 133 mln. eurų (absoliuti viršutinė riba). Tai yra konservatyvaus pobūdžio teisinis reguliavimas, kuris gali būti kritikuojamas dėl jo taikymo nelankstumo. Manytina, kad proporcingumo principas yra geriau realizuojamas, kai valstybės biudžeto dotacijos maksimalus dydis yra kito dydžio, kuris paprastai yra kintantis (kaip jau buvo minėta, biudžeto išlaidų, BVP ir pan.), procentinė išraiška.

Vokietijos pavyzdys, t. y. jos tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo modelis, dėl pirmiau minėtų priežasčių panagrinėtinas detaliau, ypač mikrokontekste. Kalbant apie priklausomybės nuo išorinio intereso ir valstybės subalansavimą, vokiečių įstatymų leidėjas rado neblogą išeitį ir konkrečiai politinei partijai skirtinos valstybės biudžeto dotacijos dydį susiejo su abiejų politinių partijų finansavimo būdų rodikliais, t. y. Europos, Bundestago ir Landtago rinkimų

⁵⁴⁰ Žin., 2005, Nr. 34-321.

⁵⁴¹ LVAT 2006 m. vasario 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁵-817/2006.

⁵⁴² Žr. Politinių partijų įstatymo 25 straipsnio 2 dalį (*Закон за политическите партии* // Държавен вестник, 2005/28/1); Vienijimosi į politines partijas ir politinius judėjimus įstatymo 20a straipsnio 5 dalį (*Law on association in political parties and political movements (424/1991 Coll.)*) // Prieiga per internetą: <<http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/1991/424.html>> (2009 m. balandžio 1 d.); Politinių partijų įstatymą (*Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. „O partiach politycznych”* // Dz. U. 1997/98/604), kuriame apskritai nėra nuostatų dėl bendros metinės, pusmetinės ar pan. politinėms partijoms skirtinos valstybės biudžeto dotacijos sumos; Federalinio įstatymo „Dėl politinių partijų“ 33 straipsnio 2 dalį (*Федеральный закон от 11 июля 2001 г. N 95-ФЗ «О политических партиях»*) // Prieiga per internetą: <<http://www.rg.ru/2001/07/11/partii-dok.html>> (2009 m. balandžio 3 d.).

⁵⁴³ *Law on political parties (Gesetz über die politischen Parteien)*) // Prieiga per internetą: <<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/ParteienG.htm#10>> (2009 m. kovo 23 d.).

rezultatais (valstybinis finansavimas), politinės partijos nario ir deputatų mokesčių suma (savifinansavimas) ir gautų aukų suma (išorinis privatus finansavimas) (Politinių partijų įstatymo 18 str. 1 d.)⁵⁴⁴. Toks teisinis reguliavimas vertintinas pozityviai vien todėl, kad neleidžia politinėms partijoms koncentruotis tik ties vienu iš galimų pajamų gavimo būdų, o skatina aktyviai veikti visose joms leidžiamose finansavimo srityse. Vokietijoje jam apibūdinti vartojamas specialus terminas *Chansenausgleich*, reiškiantis šansų sulyginimą. Vis dėlto šioje valstybėje prioritetas yra teikiamas dalyvavimo rinkimuose rezultatams, kas dar kartą patvirtina, jog vienas iš valstybinio politinių partijų finansavimo tikslų – skatinti politines partijas aktyviai dalyvauti valstybės politiniame gyvenime, ypač rinkimuose, tačiau, kaip yra nurodęs Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, tai negali būti vienintelis kriterijus, lemiantis valstybinės finansinės paramos, skirtos politinėms partijoms, dydį⁵⁴⁵.

Šiuo požiūriu ir Lietuvoje galima išžvelgti sąlyginai teigiamą poslinkį. Prezidento V. Adamkaus pateiktame PPFĮ projekte Nr. XP-2662(2A)⁵⁴⁶ yra siūloma dalį valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms paskirstyti proporcingai jų narių skaičiui (8 str. 7 d.), kas, kaip jau buvo minėta, galėtų paskatinti fiktyvią narystę politinėse partijose, ypač atsižvelgiant į tai, jog tuo pačiu PPFĮ projektu siūloma uždrausti fiziniams ir juridiniams asmenims aukoti politinėms partijoms, o šiame projekte nenumatytas joks saugiklis, turintis užtikrinti protingus politinių partijų nario mokesčių dydžius bei jų mokėjimo dažnį. Taigi tokia novela sukeltų netgi priešingą laukiamam efektą⁵⁴⁷, štai kodėl pirmiau buvo pavartotas žodis „sąlyginai“.

Šis pasiūlymas yra ydingas ir kitais aspektais. Pirma, tai, jog politinės partijos būtų finansuojamos tik iš valstybės biudžeto, suponuotų politinio klubo susiformavimą. Už jo ribų joks politinis gyvenimas nevyktų, nes anksčiau susikūrusios politinės partijos, kurios nepatektų į parlamentą, tiesiog „numirtų“, o

⁵⁴⁴ Ši schema Politinių partijų įstatyme pateikiama ir skaitline išraiška: kiekvienas galiojantis rinkėjo balsas, atiduotas už politinę partiją ar jos kandidatų sąrašą, yra 0,7 euro ekvivalentas, o kiekvienas euras, gautas kaip politinės partijos nario ar deputato mokestis arba auka, yra konvertuojamas į valstybės biudžeto dotacijos 0,38 euro, tačiau su išlyga, jog fizinio asmens parama neviršijo 3 300 eurų (Tokio pobūdžio parama, viršijusi minėtą sumą, nėra skaičiuojama, tačiau tai nereiškia, jog fiziniai asmenys negali remti politinių partijų didesnėmis sumomis. Reikia manyti, jog tokiu būdu yra siekiama, kad politines partijas remtų kuo platesnis ratas asmenų.). Neatsižvelgiant į pirmiau nurodytas sumas, politinėms partijoms taip pat mokama po 0,85 euro už kiekvieną jų gautą galiojantį balsą, tačiau skaičiuojami tik pirmieji 4 mln. balsų.

⁵⁴⁵ Žr. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1992 m. balandžio 9 d. sprendimą byloje Nr. 2 BvE 2/89 // BverfGE 85, 264.

⁵⁴⁶ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2A).

⁵⁴⁷ Kaip pavyzdį galima pateikti Ispanijoje kilusį skandalą dėl vadinamųjų „priverstinių partijos mokesčių“. Neteisėta schema buvo tokia: politinių partijų atstovai, veikdami kaip tarpininkai, partijoms perduodavo iš verslininkų gautą finansinę paramą, suteikiamą mainais už politinę paramą. Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M., POSTNIKOV, A., *et al.* Campaign Finance in Foreign Countries: Legal Regulation and Political Practices (A Comparative Legal Survey and Analysis) // Prieiga per internetą: <http://moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/Campaign_Finance.pdf> (2009 m. balandžio 20 d.). Labai tikėtina, jog, priėmus siūlomas pataisas, panaši situacija galėtų susiklostyti ir Lietuvoje.

naujos susikurti (juo labiau dalyvauti rinkimuose) negalėtų, nes tam nepakaktų lėšų. Tai antra. Trečia, tokio pasiūlymo įgyvendinimas neabejotinai turėtų įtakos politinių partijų, kaip tarpininkų tarp visuomenės ir valstybės, paskirties modifikacijai, be to, susilpnėtų politinių partijų vykdoma reikmių artikuliacijos funkcija⁵⁴⁸.

Balanso požiūriu labai svarbus Vokietijos įstatymų leidėjo sprendimas valstybės biudžeto dotacijos konkrečiai politinei partijai dydį su metinėmis jos pajamomis, gautomis iš kitų finansavimo šaltinių, susieti taip, jog ji neviršytų pastarųjų (santykinė viršutinė riba). Tokią poziciją palaikė ir Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, kuris pirmiau minėtame sprendime, akcentuodamas, jog politinės partijos, kaip visuomenės politinės organizacijos sudėtinė dalis, turi būti susijusios su rinkėjais, o ne priklausomos nuo valstybės, konstatavo, jog dėl šios priežasties tiesioginis valstybinis politinių partijų finansavimas neturėtų viršyti daugiau kaip pusės visų jų pajamų⁵⁴⁹. Tai iš esmės reiškia tai, jog valstybė politines partijas gali finansuoti tik tiek, kiek tai yra būtina normaliam jų ir apskritai visos politinės sistemos funkcionavimui.

Panašu į tai, jog Lietuvoje laikomasi kiek kitokios pozicijos. Pavyzdžiui, 2005–2009 m. valstybės biudžeto dotacijos lėšos daugiau negu 50 proc. pajamų sudarė šių Lietuvos politinių partijų biudžetuose⁵⁵⁰: Darbo partijos (atitinkamai 34, 58, 65, 67 ir 52 proc.)⁵⁵¹, Tėvynės Sąjungos⁵⁵² (atitinkamai 58, 65, 69, 59 ir 79 proc.),

⁵⁴⁸ Reikmių artikuliacijos funkcija remiasi atitinkamų socialinių grupių preferencijų identifikavimu, formulavimu, hierarchizavimu ir reprezentavimu sprendimų priėmimo procese. Politinės partijos, būdamos vienu iš visuomenės struktūros elementų, artikuliuoja ne tik savo narių, bet ir didelės dalies visuomenės, kurią nori užverbuoti, politines reikmes, taigi tokiu būdu yra integruojami interesai. Šią funkciją politinės partijos įgyvendina tiek formuluodamos savo programas, tiek ir per įvairią informacinę veiklą (pasitelkiami radijas ir televizija, partinė spauda, parlamentiniai pasisakymai, masinės akcijos bei įvairaus pobūdžio demonstracijos). Interesų integracijos užduotis gali būti apibrėžta kaip įvairių grupių interesų suderinimas (kompromisas), kuris vėliau tam tikros sintezės pagalba, esant galimybei, kūrybiškai prisideda prie integracijos proceso. Politinės partijos siekia artikuliuoti politinius, ūkinius, socialinius ir kultūrinius siekius, tačiau būtina pažymėti, jog jos ne tiek išreiškia piliečių nuomonę, kiek pačios ją formuoja. To pasiekama pristatant politinę programą, kuria siūloma nevienkartinė naujos visuomeninės tvarkos vizija, iššaukianti visuomeninę diskusiją šia tema. Žr.: GRIMM, D. Parlament a partie w RFN // Przegład Sejmowy, 1994, Nr. 1, P. 72–73; CHMAJ, M. Wolność tworzenia i dzialania partii politycznych. Studium porównawcze. Olsztyn, 2006, P. 38.

⁵⁴⁹ Toks tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo valstybės biudžeto dotacijų forma modelis buvo įtvirtintas ir Vengrijos 1989 m. įstatyme dėl politinių partijų, tačiau po metų tokios praktikos, motyvuojant tuo, jog tai gali suponuoti partinės sistemos žlugimą, buvo atsisakyta. Žr. CHRONOWSKY, N. Finansowanie partii politycznych w Republice Węgierskiej // Prawne aspekty funkcjonowania partii politycznych w państwach Europy Środkowej i Wchodniej. Festiwal dialogu czterech kultur Łódź 2003. Łódź, 2003, P. 238. Darytina prielaida, jog toks sprendimas buvo priimtas dėl to, kad politinės partijos, kurių biudžetuose valstybės biudžeto dotacijos lėšos sudarė daugiau kaip 50 proc., turėjo gražinti perviršį, o atsižvelgiant į tai, jog toks faktas paprastai buvo nustatomas pasibaigus finansiniams metams, šis teisinis reguliavimas galėjo sukelti kai kurių politinių partijų bankrotą. Taigi daryti vienareikšmės išvados ir teigti, jog toks modelis yra ydingas, nederėtų.

⁵⁵⁰ Žr. 2005–2009 m. politinių partijų metines finansinės veiklos deklaracijas // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrolė/>> (2010 m. kovo 10 d.).

⁵⁵¹ Pažymėtina, jog Darbo partijai teisė gauti valstybės dotaciją 2006 m. antrąjį pusmetį nebuvo sustabdyta, t. y. VRK nebuvo apsisprendusi, ar ją skirti, ar ne. Žr. VRK 2006 m. rugsėjo 20 d. sprendimą Nr. 46 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms už rinkėjų balsus, paduotus rinkimuose, įvykusiųose iki 2006 m. liepos 1 d.“ // Žin., 2006, Nr. 72-722. Kaip matyti iš šio sprendimo, Darbo partija

politinės partijos „Tvarka ir teisingumas“ (atitinkamai 43, 79, 42, 29 ir 54 proc.), Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos (atitinkamai 34, 65, 24, 38 ir 61 proc.), Naujosios sąjungos (socialliberalų) (atitinkamai 34, 66, 76, 48 ir 84 proc.), Lietuvos lenkų rinkimų akcijos (atitinkamai 84, 95, 93, 97 ir 86 proc.), Liberalų ir centro sąjungos (atitinkamai 17, 52, 42, 36 ir 41 proc.), Lietuvos socialdemokratų partijos (atitinkamai 40, 48, 40, 57 ir 54 proc.), politinės partijos „Lietuvos krikščionys demokratai“ (2005 m. – 51 proc., 2006 m. – 77 proc.). Į šią grupę turėtų patekti ir neseniai susikūrusi Tautos prisikėlimo partija, kurios biudžete tokios lėšos 2009 m. sudarė 94 proc. visų pajamų⁵⁵³.

Atsižvelgiant į tokią situaciją, optimaliu valstybės biudžeto dotacijų skyrimo politinėms partijoms modeliu, taikytinu Lietuvai, matyt, reikėtų įvardyti Vokietijos ir Čekijos pasirinktų modelių hibridą, nes Čekijos modelis⁵⁵⁴ tinka siekiant išlaikyti įvairaus pajėgumo politinių partijų galimybių balansą, o Vokietijos modelis – skatina politines partijas aktyviai veikti visose jų finansavimo sferose⁵⁵⁵. Jų sujungimas motyvuotinas tuo, jog pirmojo modelio privalumai neleidžia pasireikšti antrojo trūkumams, t. y. atitinkamos viršutinės ribos valstybės biudžeto dotacijos dydžiui nustatymas neleidžia politinėms partijoms pernelyg įsijausti ieškant rėmėjų „iš

preliminariai turėjo gauti 1 114 558,04 Lt dydžio valstybės biudžeto dotaciją. VRK 2006 m. lapkričio 14 d. sprendimu Nr. 56 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos Darbo partijai“ (Žin., 2006, Nr. 88-880) Darbo partijai pusmetinis valstybės biudžeto dotacijos dydis nebuvo paskirtas. Čia nurodomas 2006 m. žymintis procentas yra apskaičiuotas be minėtos valstybės biudžeto dotacijos dalies.

⁵⁵² 2008 m. gegužės 17 d. politinė partija „Tėvynės sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai)“ susijungė su politine partija „Lietuvos krikščionys demokratai“ ir pasivadino politine partija „Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai“. Žr. alfa.lt – Rinkimai 2009. Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai // Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/rinkimai_tekstas/2520> (2009 m. balandžio 4 d.).

⁵⁵³ 2003 m. G. Žvaliauskas nurodė, jog kol kas nėra pagrindo teigti, kad Lietuvos politinės jėgos, galėdamos pasinaudoti *inter alia* valstybės biudžeto dotacijomis, yra tampriai susijusios su valstybe. Žr. ŽVALIAUSKAS, G. Lietuvos politinių partijų organizacijos sociologinė analizė. Daktaro disertacija. Kauno technologijos universitetas. Kaunas, 2003, P. 137. Skaičiai atskleidžia, jog situacija šiuo klausimu yra pasikeitusi. Pavyzdžiui, Lietuvos lenkų rinkimų akcijos finansinius išteklius iš esmės sudaro valstybės biudžeto lėšos. Taigi tokia kontekste vargu ar galima teigti, jog ši politinė partija yra nepriklausoma nuo valstybės. Panaši grėsmė kyla ir Tautos prisikėlimo partijai.

⁵⁵⁴ Kaip jau buvo minėta, Čekijoje nuolatinės valstybės biudžeto dotacijos dalies dydis yra skiriamas tik toms politinėms partijoms, kurios gavo ne mažiau kaip 3 proc. visų rinkėjų balsų, ir dotacijos dydis proporcingai sulig kiekvienu 0,1 proc. gautų rinkėjų balsų didėja, tačiau tik iki 5 proc., kuriuos peržengus, šios valstybės biudžeto dotacijos dalies dydis išlieka toks pats.

⁵⁵⁵ K.-H. Nassmacher taip pat pabrėžia, jog, idant politinių partijų tiesioginis finansavimas iš valstybės biudžeto netaptų savifinansavimu, reikia skatinti politines partijas gauti finansinių lėšų iš aukų ir nario mokesčių. Ypatinga paskata finansiškai paremti politines partijas turėtų būti adresuojama piliečiams, nes tokiu būdu politinės partijos gali komunikuoti su savo masiniu rinkėju. Taip pat jis pabrėžia, jog besikuriančiose demokratijose jokių būdu negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris neskatintų politinių partijų vystymosi, kam itin reikšmingos įtakos turi ryšių tarp jų ir visuomenės užsimezgas. Žr.: NASSMACHER, K.-H. Analiza porównawcza finansowania partii politycznych w ustabilizowanych demokracjach // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 19, 21; NASSMACHER, K.-H. Introduction: Political Parties, Funding and Democracy // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström), Stockholm, 2003, P. 8; NASSMACHER, K.-H. Party Funding in Continental Western Europe // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström). Stockholm, 2003, P. 135.

išorės“, ir, atvirkščiai, skatinimas aktyviai veikti visose finansavimo srityse sumažina politinių partijų priklausomybę nuo valstybės.

3.2.1.1.3. Panaudojimo sąlygos

Atskiro aptarimo reikalauja politinių partijų diskrecijos pasinaudoti paskirta valstybės biudžeto dotacija ribos. Pažymėtina, jog Lietuvoje nėra reglamentuota, per kiek laiko politinės partijos turi „įsisavinti“ valstybės biudžeto dotacijas. Kai kurie užsienio autoriai pabrėžia, kad būtų protinga nustatyti atitinkamą terminą, pavyzdžiui, kalendorinių ar finansinių metų (jeigu jie nesutampa, Lietuvoje – paprastai sutampa⁵⁵⁶), per kurį šios lėšos turėtų būti „įsisavinamos“, kadangi tiesioginis valstybinis politinių partijų finansavimas valstybės biudžeto dotacijų forma yra skirtas normaliam kasdieniniam politinės partijos funkcionavimui palaikyti, o ne epizodiniams projektams, pavyzdžiui, politinėms rinkimų/referendumų kampanijoms įgyvendinti⁵⁵⁷.

Manytina, kad toks ribojimas nėra tikslingas, nes gali susidaryti situacija, kai politinė partija, artėjant termino, per kurį turėjo būti panaudota jai paskirta valstybės biudžeto dotacija, pabaigai, bus priversta jos likutį investuoti į menkaverčius projektus. Be to, sunku įvertinti, kokia sankcija būtų proporcinga tokio reikalavimo pažeidimui – labai diskutuotina, ar toks politinės partijos elgesys galėtų būti vertinamas kaip pagrindas neskirti valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio. Galbūt tik tuo atveju, jeigu būtų nustatytas imperatyvus tokio pobūdžio reikalavimas, ir tai keltinas klausimas, ar toks teisinis reguliavimas nebūtų politinių partijų nepriklausomybės principo pažeidimas. Kitas variantas – atitinkamame įstatyme įpareigoti politines partijas per finansinius metus nepanaudotą valstybės biudžeto dotacijos likutį grąžinti į valstybės biudžetą, tačiau jos nėra (ir negali tapti!) biudžetinėmis įstaigomis ar panašiais subjektais, kurie, pagal Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo⁵⁵⁸ 32 straipsnį, finansinių metų pabaigoje turi grąžinti valstybei nepanaudotus asignavimus, arba, kaip buvo pasiūlyta pirmiau dėl politinei partijai nepaskirtos valstybės biudžeto dotacijos, – tokias lėšas pervesti į valstybės biudžeto dotacijos rezervą. Vis tik manytina, ypač atsižvelgus į praktinę šio reikalo

⁵⁵⁶ CK 2.52 straipsnis.

⁵⁵⁷ ГРЫНИВ, И. Государственное финансирование политических партий в Украине как один из элементов построения полноценной политической системы // Правовой статус политических партий в европейских странах. Минск, 2003, P. 28. Pavyzdžiui, Lietuvos lenkų rinkimų akcija 2006 m. metinėje finansinės veiklos deklaracijoje nurodė, jog tais metais valstybės biudžeto dotacija sudarė 481 600 Lt jos pajamų, tačiau iš šios sumos buvo panaudota tik 12 539,62 Lt. Arba kitas pavyzdys: 2007 m. Darbo partija iš 3 810 800 Lt jai paskirtos valstybės biudžeto dotacijos panaudojo tik 616 Lt.

⁵⁵⁸ Žin., 1990, Nr. 24-596 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

pusę, jog sprendimas, kada turi būti panaudota visa valstybės biudžeto dotacija, yra paliktinas politinių partijų nuožiūrai⁵⁵⁹.

Taip pat kyla ganėtinai natūralus klausimas, ar Lietuvos politinių partijų finansavimo teisinio reguliavimo trūkumu laikytinas tas faktas, jog nėra *expressis verbis* reglamentuota, kokiais tikslais turėtų būti naudojama paskirta valstybės biudžeto dotacija. Ar tai reiškia, kad politinių partijų vadovai tokio pobūdžio lėšas gali naudoti įvairioms pramogoms, pavyzdžiui, rekreaciniams sąskrydžiams ir pan. organizuoti⁵⁶⁰? Vertinant sistemaiškai šiuo klausimu nustatyto teisinio reguliavimo visumą (PPĮ 14 str. 1 d. ir PPFĮ 14 str.) bei politinių partijų funkcinę paskirtį, darytina išvada, jog valstybės biudžeto dotacija turėtų būti naudojama įgyvendinant politinių partijų statutuose (įstatuose) numatytus tikslus. Nepaisant to, tokio teisinio reguliavimo nebuvimas yra kritikuotinas, kadangi sudaro prielaidas įvairioms manipuliacijoms⁵⁶¹.

Čia galima kelti ir kitą klausimą – ar politinėms partijoms paskirtos valstybės biudžeto dotacijos lėšos gali būti panaudojamos jų politinėms kampanijoms finansuoti? Į šį klausimą įmanoma atsakyti tik atlikus sistemine atitinkamų PPFĮ nuostatų analizę, kadangi *expressis verbis* apie tai minėtame įstatyme nėra kalbama. PPFĮ 7 straipsnio 6 dalies 1 punkte yra nurodyta, jog vienas politinės partijos politinės kampanijos finansavimo šaltinių yra jos nuosavos lėšos, gautos iš jos finansavimo šaltinių ir naudojamos jos, jos iškeltų kandidatų ir jų sąrašų politinėms kampanijoms finansuoti, o pagal to paties straipsnio 3 dalies 2 punktą, vienu iš nuolatinių politinių partijų finansavimo šaltinių yra valstybės biudžeto dotacijos. Taigi darytina išvada, jog politinės partijos turi teisę joms paskirtos valstybės biudžeto dotacijos lėšas naudoti savo ir savo iškeltų kandidatų bei kandidatų sąrašų politinėms kampanijoms finansuoti⁵⁶². Galų gale juk viena iš pagrindinių politinių

⁵⁵⁹ Analogiškos pozicijos laikomasi ir Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekte Nr. XP-2662(2).

⁵⁶⁰ Kaip matyti iš Lietuvos politinių partijų finansinės atskaitomybės dokumentų, ne tik gali, bet ir organizuoja. Pavyzdžiui, Lietuvos socialdemokratų partija nurodė dalį valstybės biudžeto dotacijos, t. y. 400 934 Lt, 2006 m. išleidusi LSDP 110-osioms jubiliejaus metinėms organizuoti (reklamos paruošimas ir šventės pravedimas). Pažymėtina, jog ši suma sudaro 20 proc. visos tais metais šiai politinei partijai paskirtos valstybės biudžeto dotacijos sumos.

⁵⁶¹ Pažymėtina, kad viename iš PPFĮ projektų buvo pateiktas siūlymas *expressis verbis* nustatyti, jog valstybės biudžeto dotacija gali būti naudojama tik politinės partijos veiklos tikslams, nurodytiems partijos įstatuose, ir kad jos lėšos negali būti naudojamos darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis (išskyrus buhalterį), atlyginimams mokėti, koncertams ir kitiems pramoginiams renginiams apmokėti, vaišėms, pobūviams ar banketams rengti. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662. Valstybės biudžeto dotacijos paskirtis – užtikrinti minimalų pagrindą normaliam kasdieniam politinės partijos funkcionavimui, todėl nesuprantama, kodėl iš jos lėšų neturėtų būti mokami atlyginimai politinės partijos aparato darbuotojams, kurių darbas yra viena iš sąlygų tokiam funkcionavimui užtikrinti.

⁵⁶² Lenkijos įstatymų leidėjas, siekdamas sumažinti išorinį ekonominį spaudimą, susijusį su politinių partijų, ypač jų politinių kampanijų finansavimu, nustatė teisinį reguliavimą, įpareigojantį politines partijas dalį jų gautos valstybės biudžeto dotacijos paskirti dalyvavimo rinkimuose reikmėms: Politinių partijų įstatymo (*Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych* // Dz. U. 1997/98/604) 35

partijų funkcijų yra dalyvavimas rinkimuose. Vis dėlto, siekiant išvengti nereikalingų diskusijų šiuo klausimu, siūlytina tai įtvirtinti eksplicitiškai⁵⁶³.

Situaciją dar labiau blogina tai, jog PPFĮ 2 straipsnio 7 dalis, įpareigojanti politines partijas metinėje finansinės veiklos deklaracijoje nurodyti, kaip buvo panaudota valstybės biudžeto dotacija, yra pernelyg lakoniška, o to paties įstatymo 13 straipsnis, iš kurio pavadinimo būtų galima daryti išvadą, jog jame *inter alia* nustatyta valstybės biudžeto dotacijos panaudojimo tvarka, apskritai su šiuo klausimu susijusių nuostatų neįtvirtina (ydinga juridinė technika).

VRK 2005 m. vasario 2 d. sprendimu Nr. 11 patvirtintos Metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos užpildymo tvarkos⁵⁶⁴ 5 punkte nustatyta, jog šios deklaracijos sudedamoji dalis 5-asis priedas „Valstybės biudžeto dotacijos panaudojimas“ yra laisvos formos ataskaita. Kaip rodo praktika, minėta „laisva forma“ ir sukelia daugiausia problemų, t. y. ji legalizuoja galimybę pernelyg diskretiškai pateikti informaciją apie valstybės biudžeto dotacijos panaudojimą, dėl ko kai kuriais atvejais nėra aišku, kur buvo panaudota didžioji dalis politinei partijai paskirtos valstybės biudžeto dotacijos⁵⁶⁵. Tai nusipelno kritikos, kadangi politinių

straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog politinės partijos dalyvavimo Seimo ir Senato, Prezidento, Europos Parlamento ir vietos savivaldos institucijų rinkimų tikslui sudaro nuolatinį Rinkimų fondą.

⁵⁶³ Pažymėtina, kad viename iš PPFĮ projektų buvo suformuluotas priešingas siūlymas, t. y. kad politinės partijos negalėtų finansuoti jų iškeltų kandidatų ar jų sąrašų politinių kampanijų iš joms paskirtų valstybės biudžeto dotacijos ir dalies politinės kampanijos išlaidų kompensacijos lėšų. Šio projekto aiškinamajame rašte tokio siūlymo priežastys nėra paaiškinamos. Kiek tai yra susiję su draudimu finansuoti kandidatų ar jų sąrašų politines kampanijas lėšomis, gautomis dalies politinės kampanijos išlaidų kompensacijos forma, toks draudimas laikytinas pertekliniu, kadangi tokios lėšos politinių partijų biudžetus pasiekia politinei kampanijai jau pasibaigus, na, nebent po to iškart vyktų kita politinė kampanija. Antra vertus, nėra siūloma nustatyti draudimą politinių partijų politinių kampanijų finansavimui, todėl manytina, kad taip iš dalies siekiama paskatinti politinių kampanijų centralizaciją, kas laikytina teigiamu šio siūlymo aspektu. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662A ir jo aiškinamąjį raštą.

⁵⁶⁴ VRK 2005 m. vasario 2 d. sprendimas Nr. 11 „Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. gruodžio 15 d. sprendimo Nr. 443 „Dėl metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos formos ir pildymo tvarkos patvirtinimo“ // Žin., 2005, Nr. 18-602.

⁵⁶⁵ Pavyzdžiui, Liberalų ir centro sąjungos 2005 m. metinėje finansinės veiklos deklaracijoje nurodoma, kad 200 000 Lt valstybės biudžeto dotacijos, t. y. beveik pusė tais metais šiai politinei partijai paskirtos valstybės biudžeto dotacijos, buvo panaudota „einamiesiems tikslams“. Liberalų demokratų partijos 2005 m. metinėje finansinės veiklos deklaracijoje pateikiami duomenys, apie tai, jog 125 140 Lt valstybės biudžeto dotacijos, t. y. taip pat beveik pusė tais metais šiai politinei partijai paskirtos valstybės biudžeto dotacijos, buvo panaudota aukų jas paaukojusiesiems asmenims grąžinimui, kas pažeidžia PPFĮ 11 str. 1 d., nes aukotojams turi būti grąžinamos tos sumos, kurias jie paaukojo, kadangi nepriimtinių aukų politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimui naudoti negalima. Darbo partijos 2005 m. metinėje finansinės veiklos deklaracijoje nurodoma, kad valstybės biudžeto dotacija buvo panaudota *inter alia* telekomunikacinėms paslaugoms apmokėti (155 098,55 Lt) ir centrinės būstinės ir padalinių ūkinės paskirties išlaidoms padengti (318 292,41 Lt), 2006 m. ši politinė partija valstybės biudžeto dotaciją panaudojo taip: 1) išmokėtas darbo užmokestis – 214 725 Lt; 2) socialinis draudimas – 39 566 Lt; 3) garantinio fondo įmokos – 300 Lt; 4) centrinės būstinės ir padalinių ūkinės paskirties išlaidos – 860 009 Lt, kai 2007 m. valstybės biudžeto dotacijos išlaidos toms pačioms sritims sudarė atitinkamai 0 Lt, 615 Lt, 0 Lt ir 1 Lt. 2009 m. metinėje finansinės veiklos deklaracijoje Darbo partija nurodė, kad visa jai tais metais paskirta valstybės biudžeto dotacija (672 200 Lt) buvo panaudota centrinės būstinės ir padalinių ūkinės paskirties išlaidoms apmokėti. Štai Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga 2006 m. valstybės biudžeto dotacijos dalies, sudarančios 444 475 Lt arba 49 proc. visos jos sumos, panaudojimą įvardijo kaip „pavedimą tarp savo sąskaitų“, panašiai ir Lietuvos lenkų rinkimų akcija 2007 m. nurodė, kad 442 292,65 Lt arba 65 proc. visos jai paskirtos valstybės biudžeto dotacijos sumos panaudojo „pervedimui į atsiskaitomąją

partijų finansavimo viešumo principas reikalauja ne tik viešai prieinamų, bet ir konkrečių duomenų apie valstybės biudžeto dotacijos faktinį panaudojimą. Išimtimi būtų galima laikyti nebent tuos atvejus, kai nurodoma, kad valstybės biudžeto dotacijos dalis buvo panaudota politinei kampanijai finansuoti, kadangi, pagal PPFĮ 26 straipsnį, politinės partijos VRK turi pateikti tiek pradines, tiek galutines politinės kampanijos finansavimo ataskaitas, kuriose nurodomos *inter alia* visos politinės kampanijos laikotarpiu turėtos išlaidos⁵⁶⁶.

Tokiame kontekste pirmiausia siūlytina įtvirtinti reikalavimą, kad valstybės biudžeto dotacijos lėšos politinės partijos banko sąskaitoje būtų laikomos subkonto principu, kaip yra numatyta, pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos politinių partijų įstatymo⁵⁶⁷ 29 straipsnio 4 dalyje. Tuo pačiu būtų tikslinga įtvirtinti reikalavimą, kad nebūtų tarpinių pavedimų, t. y. iš valstybės biudžeto dotacijos subkonto į bendrąjį politinės partijos banko sąskaitos subkontą, o iš jo – kaip tik politinei partijai pasirodys geriau. Kaip alternatyvą tokiam siūlymui galima nurodyti PPFĮ projektuose Nr. XP-2662A ir Nr. XP-2662A⁵⁶⁸ suformuluotus reikalavimus atidaryti atskirą

sąskaitą“. Liberalų ir centro sąjunga 2007 m. metinėje finansinės veiklos ataskaitoje nurodė, kad iš 1 942 500 Lt dydžio valstybės biudžeto dotacijos 600 000 Lt buvo panaudota banko paskolai gražinti, o 1 212 546 Lt – kitoms reikmėms, 2008 m. scenarijus pasikartojė, tik šįkart kitos reikmės sudarė 1 872 331 Lt arba 72 proc. visos šiai politinei partijai paskirtos valstybės biudžeto dotacijos sumos. Menko detalumo ir Tautos prisikėlimo partijos 2009 m. metinė finansinės veiklos deklaracija, kurioje nurodoma, kad, pavyzdžiui, 831 438,68 Lt arba 74 proc. valstybės biudžeto dotacijos buvo panaudota 2009 m. partijos veiklos sąnaudoms kompensuoti. Žr. 2005–2009 m. politinių partijų metines finansinės veiklos deklaracijas // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrolė/>> (2010 m. vasario 4 d.). Pažymėtina, jog, nagrinėdamas kasdieniųjų politinių partijų išlaidų klausimą, M. Walecki pastebėjo, jog sunku išgryninti, kokios konkrečiai išlaidos priskirtinos konkrečiai kategorijai. Dar daugiau – jis pažymėjo, jog politinės partijos faktiškai rinkimų kampanijai skirtas išlaidas finansinėse ataskaitose dažnai nurodo kaip „kitas išlaidas“, taip siekdamas apeiti nustatytą rinkimų kampanijų išlaidų limitą. Žr. WALECKI, M. Money and Politics in Poland. Warszawa, 2005, P. 202.

⁵⁶⁶ Pavyzdžiui, Naujoji sąjunga (socialliberalai) 2007 m. nurodė 600 000 Lt valstybės biudžeto dotacijos skyrusi rinkimų kampanijai, 2008 m. 1 200 000 Lt valstybės biudžeto dotacijos politinei kampanijai skyrusi nurodė politinė partija „Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai“. 2009 m. Lietuvos lenkų rinkimų akcija 525 935,07 Lt, t. y. 78 proc. visos jai tais metais paskirtos valstybės biudžeto dotacijos sumos, taip pat pervedė į specialią rinkimų sąskaitą. Pažymėtina, kad tokia situacija, kai valstybės biudžeto dotacija rinkimų reikmėms panaudojama *post factum*, t. y. jau su politine kampanija susijusioms skoloms gražinti, aptarto kriterijaus nebeatitinka, kadangi tokių lėšų „adresatai“ nebeatsispindi nei pradinėje, nei galutinėje politinės kampanijos finansavimo ataskaitoje. Pavyzdžiui, 2009 m. metinėje finansinės veiklos deklaracijoje Liberalų ir centro sąjunga nurodė, kad 600 763 Lt valstybės biudžeto dotacijos, t. y. kiek daugiau nei pusę šiai politinei partijai tais metais paskirtos valstybės biudžeto dotacijos sumos, paskyrė rinkimų skolų likvidavimui. Pažymėtina, jog tokia valstybės biudžeto dotacijos panaudojimo formuluočių kaip „rinkimų išlaidos“, nurodyta, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio, Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos ir Tėvynės sąjungos–Lietuvos krikščionių demokratų 2009 m. metinėse finansinės veiklos deklaracijose (atitinkamai 250 000 Lt (31 proc.), 499 897 Lt (69 proc.) ir 639 849 Lt (20 proc.)), apskritai neatskleidžia, kada, t. y. prieš rinkimus ar jau po jų tokiu tikslu buvo panaudota valstybės biudžeto dotacija.

⁵⁶⁷ Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. „O partiach politycznych” // Dz. U. 1997/98/604.

⁵⁶⁸ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662A; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2).

dotacijų (kompensacijų) biudžetinė ar valstybės biudžeto asignavimų sąskaitas, kurių įgyvendinimas taip pat padėtų išspręsti pirmiau minėtas problemas⁵⁶⁹.

Antra, laisvos formos ataskaita nėra efektyvus būdas kontroliuoti, kaip politinės partijos panaudoja valstybės biudžeto dotacijos lėšas. Išlaidos, kurios apibūdinamos tokiomis bendro pobūdžio frazėmis kaip „reklamos paslaugos“ ir pan., nesuteikia absoliučiai jokios naudingos informacijos, būtinos politinių partijų finansavimo kontrolės požiūriu. Iš to nėra aišku, kas konkrečiai ir kokius užsakymus vykdė, kiek kiekvienas iš jų kainavo ir pan.⁵⁷⁰ Taip yra prarandama potenciali galimybė identifikuoti politinių partijų ryšius su joms artimais ūkio subjektais, o kartu ir galimybė efektyviau kontroliuoti išorinį privatų politinių partijų finansavimą⁵⁷¹. Todėl manytina, jog valstybės biudžeto dotacijos panaudojimo ataskaita negali būti laisvos formos. Siūlytina įtvirtinti reikalavimą, jog valstybės biudžeto dotacijos išlaidos būtų deklaruojamos detalai, t. y. nurodant, kas ir kokią paslaugą suteikė, kiek ji kainavo ir pan. Šiuo atveju neturi reikšmės tai, jog, pagal PPFĮ 19 straipsnio 2 dalį, prie metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos turi būti pateikiama patvirtinta apskaitos žurnalo kopija, kadangi faktiškai su ja susipažįsta tik VRK ir VMI atstovai⁵⁷², o visuomenei tokia informacija tampa neprieinama, dėl ko ji negali atlikti visuomeninės politinių partijų finansavimo kontrolės.

Trečia, pirmiau nurodytos detalios informacijos apie valstybės biudžeto dotacijos panaudojimą nepateikimas, vengimas tai padaryti arba jos pateikimas tokia forma, kokia yra nustatyta dabar, turėtų būti traktuojamas kaip šiurkštus PPFĮ

⁵⁶⁹ Pažymėtina, kad tokiose sąskaitose šių projektų rengėjai siūlo laikyti ne tik valstybės biudžeto dotacijos, bet ir dalies išlaidų politinei kampanijai kompensacijos lėšas.

⁵⁷⁰ Tinkamu valstybės biudžeto dotacijos panaudojimo deklaravimo pavyzdžiu būtų galima laikyti 2006 m. Lietuvos lenkų rinkimų akcijos (toliau – ir LLRA) pateiktą metinę finansinės veiklos deklaraciją, iš kurios matyti, kam, kiek ir už ką buvo sumokėta: 1) AB „TEO LT“, 606,73 Lt, už ryšio paslaugas; 2) UAB „Senamiesčio ūkis“, už komunalines paslaugas, 510,32 Lt; 3) UAB „Vilniaus energija“, už šilumos tiekimą, 936,46 Lt; 4) Č. Janutėnui, pagal sutartį už sklypo nuomą LLRA sąskrydžio organizavimui, 1 500 Lt; 5) Vilniaus apskrities VMI, taršos ir A klasės pajamų deklaracijos mokesčiai, 362,94 Lt; 6) UAB „Mylidos“ Reklama, už kanceliarines prekes, 57,5 Lt; 7) I. Serafinko, pagal autorinę sutartį už LLRA interneto tinklalapio parengimą, 2 000 Lt; 8) A. Lukšos firmai „Vilniaus AVILDA“, už kompiuterį, 2 150 Lt; 9) UAB „Laikas valgyti“, LLRA skyrių išlaidos organizuojant ataskaitines konferencijas, 2 997,2 Lt; 10) UAB „Cecilija“, Švenčionių rajono LLRA skyriaus konferencijos išlaidos, 1 418,47 Lt.

⁵⁷¹ Kitas pavyzdys – Lietuvos socialdemokratų partijos 2009 m. metinėje finansinės veiklos deklaracijoje nurodoma, kad 470 388,72 Lt, t. y. beveik ketvirtadalis tų metų valstybės biudžeto dotacijos, buvo panaudota „UAB „Euro RSCG MIA““. Šiuo atveju nurodomas subjektas, kuris vykdė minėtos politinės partijos užsakymus, tačiau nėra aišku, kokios rūšies paslaugas jis suteikė, ar tiek kainavo viena paslauga ar jų paketas ir pan.

⁵⁷² Apskritai iš PPFĮ nuostatų nėra aišku, ar šio įstatymo 29 straipsnis, įtvirtinantis kiekvieno asmens, kuriam PPFĮ leidžia finansuoti politines partijas, taip pat viešosios informacijos rengėjo ar platintojo atstovo, pateikęs tai patvirtinantį dokumentą, teisę susipažinti *inter alia* su metinėmis politinių partijų finansinės veiklos deklaracijomis, taip pat leidžia susipažinti ir su kartu su jomis privalomomis pateikti apskaitos žurnalo kopijomis. PPFĮ 29 straipsnis apie tai neužsimena, o sprendžiant iš šio įstatymo 2 straipsnio 7 dalyje pateiktos „metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos sąvokos“, apskaitos žurnalo kopija nėra jos sudedamoji dalis. Tokį išpūdį sustiprina ir PPFĮ 22 straipsnio 1 dalies 2 punktą, kuriame *inter alia* numatyta, jog VRK sudaro sąlygas ir atsako, kad jos interneto tinklalapyje politinių partijų finansinės veiklos deklaracijos būtų skelbiamos nedelsiant gavus jų duomenis, atnaujinamos ir šie duomenys atitiktų gautą informaciją.

pažeidimas (galėtų būti įvardijama kaip neišsamios informacijos metinėje politinės partijos finansinės veiklos deklaracijoje pateikimas) su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis. Tai neabejotinai paskatintų politines partijas atsakingiau leisti valstybės biudžeto dotacijos lėšas bei rimčiau vertinti finansinę atskaitomybę savo rinkėjams.

Kaip vienas iš būdų, orientuojančių politines partijas tinkamai naudoti valstybės biudžeto dotaciją, kartais nurodomas tikslinės jos paskirties nustatymas teisės aktuose. Vis dėlto šiuo klausimu vyrauja skeptiškos nuomonės. Antai, pavyzdžiui, Čekijos Respublikos Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog politinių partijų gaunamos valstybės biudžeto dotacijos nėra tikslingai apibrėžtos, dėl ko, jas skiriant, neatsiranda joks finansinis santykis tarp valstybės ir konkrečios politinės partijos biudžetų⁵⁷³. Minėtame kontekste taip pat buvo konstatuota, jog, vykdant valstybinę politinių partijų finansavimo kontrolę, turi būti atsižvelgiama į politinių partijų autonomijos principą, kas reiškia, kad Aukščiausiajai kontrolės tarnybai (Lietuvoje – Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė) neturi būti suteikiami įgalinimai kontroliuoti kasmetinių politinių partijų finansinių ataskaitų teisingumą.

Pažymėtina, jog Lietuvoje buvo pateikta siūlymų dėl panašaus pobūdžio įgaliojimų suteikimo Valstybės kontrolei⁵⁷⁴, kas iš esmės reikštų grįžimą prie Politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatyme buvusios nuostatos, jog politinės partijos ir politinės organizacijos valstybės biudžeto lėšų naudojimą kontroliuoja Valstybės kontrolė (18 str. 5 d.). Konstitucijos 134 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog Valstybės kontrolė prižiūri, ar teisėtai valdomas ir naudojamas valstybės turtas ir kaip vykdomas valstybės biudžetas. Analogiška nuostata yra įtvirtinta ir Čekijos Respublikos Konstitucijos⁵⁷⁵ 97 straipsnio 1 dalyje, kurią aiškindamas valstybinės politinių partijų finansavimo kontrolės kontekste, šios valstybės Konstitucinis Teismas padarė išvadą, jog, vertinant iš konstitucinio–substantyvinio taško, tokio pobūdžio kontrolė kelia grėsmę, kad bus pažeistas politinių partijų ir valstybės atskirties principas, nes nuo to momento, kai valstybės biudžeto dotacija yra paskiriama, valstybės turto valdymas pagal Čekijos Respublikos Konstitucijos 97 straipsnį nebegalimas, t. y. nuo to momento šių lėšų panaudojimas yra vidinis subjekto, kuriam jos buvo paskirtos, reikalas, todėl Aukščiausioji kontrolės tarnyba gali kištis tik iki sprendimo dėl valstybės dotacijos paskyrimo

⁵⁷³ JIRÁSKOVÁ, V. *Prawna regulacja finansowania partii politycznych w Republice Czeskiej // Prawne aspekty funkcjonowania partii politycznych w państwach Europy Środkowej i Wchodniej. Festiwal dialogu czterech kultur* Łódź 2003. Łódź, 2003, P. 204.

⁵⁷⁴ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekte Nr. XP-2662A.

⁵⁷⁵ *Constitution of the Czech Republic* // Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/upload/legislations/98/5a/b525fba0a0ffcf188d5453679804.htm>> (2008 m. rugpjūčio 8 d.).

politinei partijai priėmimo⁵⁷⁶. Taigi valstybė negali imperatyviai nustatyti, kas tokiu atveju yra ekonomiškai tikslinga, o kas ne.

Nors Lietuvoje ši mintis kol kas nebuvo realizuota, matyt, verta įsiklausyti į Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo šiuo klausimu išsakytą poziciją, ypač atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymo⁵⁷⁷ 4 straipsnyje numatytus Valstybės kontrolės uždavinius. Be to, tokiu atveju turėtų būti apibrėžta valstybės biudžeto dotacijos panaudojimo tikslinė paskirtis, nes priešingu atveju Valstybės kontrolė, kuri vertina ne tik valstybės biudžeto lėšų panaudojimo teisėtumą, bet ir pagrįstumą⁵⁷⁸, atliktų iš esmės tą pačią funkciją, kurią dabar atlieka VMI (kartu su VRK), dėl ko vienos valstybinės institucijos pakeitimas kita kokybiniu požiūriu neduotų jokie rezultato.

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto mokslininkų 2005–2006 m. atliktas Lietuvos politinių partijų struktūrinio ir funkcinio pajėgumo tyrimas⁵⁷⁹ atskleidė kiek kitokio pobūdžio problemą, susijusią su paskirtos valstybės biudžeto dotacijos administravimu: dar nėra susiformavusi aiški politinių partijų finansų paskirstymo jų skyriams praktika, kas, kalbant be užuolankų, reiškia, jog valstybės (ir kitų subjektų) finansinė parama politinių partijų skyrių beveik nepasiekia⁵⁸⁰. Todėl kaip vienas iš šio tyrimo rezultatų buvo suformuluota rekomendacija, jog valstybės biudžeto dotacija politinių partijų skyriams turėtų būti paskirstoma paisant šių kriterijų: 1) skyriaus atstovų skaičiaus vietos valdžios institucijose; 2) skyriaus narių iniciatyvumo ir aktyvumo organizuojant įvairius renginius, politines kampanijas laipsnio ir 3) skyriaus narių skaičiaus. V. Jurkevičius

⁵⁷⁶ Žr. Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 18 d. sprendimą byloje Nr. Pl. SS 26/94 (*Decision No. Pl. SS 26/94 of Constitutional Court of Czech Republic of 18 October 1995*) // Prieiga per internetą: <http://angl.concourt.cz/angl_verze/doc/p-26-94.php> (2008 m. liepos 20 d.). Čia galima kalbėti apie tai, jog valstybės biudžeto dotacijos paskyrimas politinėms partijoms reiškia jų nuosavybės teisių į šias lėšas atsiradimą, kas reiškia, jog jos yra laisvos ją valdyti, naudotis ir disponuoti ja savo nuožiūra tiek, kiek tai neprieštaruja Lietuvos teisės aktų nuostatomis ir jų steigimo dokumentų tikslams (galima išvesti paralelę su pensijų paskyrimu fiziniams asmenims ir remtis tuo klausimu suformuluota KT doktrina, pavyzdžiui, 2002 m. lapkričio 25 d. nutarime (Žin., 2002, Nr. 113-5057) ir 2003 m. liepos 4 d. nutarime (Žin., 2003, Nr. 68-3094). Pažymėtina, kad panašios pozicijos laikosi ir V. Jurkevičius, kuris teigia, kad nuo administracinio akto, kurio pagrindu skiriama valstybės biudžeto dotacija, įvykdymo momento, t. y. realaus pinigų gavimo momento, keičiasi ir turtinių santykių reglamentavimo režimas – jie reglamentuojami jau ne viešosios, bet civilinės teisės normomis. Žr. JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimo teisinio reglamentavimo ir praktikos problemos. Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009, P. 27.

⁵⁷⁷ Žin., 1995, Nr. 51-1243 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁵⁷⁸ Valstybės kontrolės įstatymo 2 straipsnio 2 dalis Valstybės kontrolės atliekamą finansinį (teisėtumo) auditą apibrėžia kaip audituojamo subjekto finansinių ir biudžeto vykdymo ataskaitų rinkinių, konsoliduotųjų ataskaitų rinkinių ir (ar) kitų ataskaitų duomenų, taip pat valstybės lėšų ir turto valdymo, naudojimo, disponavimo jais teisėtumo ir jų naudojimo įstatymų nustatytiems tikslams vertinimas bei nepriklausomos nuomonės pareiškimas.

⁵⁷⁹ Žr. Lietuvos politinių partijų struktūrinio ir funkcinio pajėgumo tyrimo ataskaitos santrauką // Prieiga per internetą: <www.socforumas.lt/files/news/santrauka.doc> (2008 m. rugsėjo 2 d.).

⁵⁸⁰ Šią problemą išsprendė Švedija, kurioje papildomos išmokos buvo numatytos politinių partijų regioninėms struktūroms. Jas išmokėdavo provincijos ir lokalinė valdžia. Žr. NASSMACHER, K.-H. Analiza porównawcza finansowania partii politycznych w ustabilizowanych demokracjach // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 36.

siūlo minėtiems kriterijams suteikti norminį pobūdį⁵⁸¹, tačiau toks siūlymas kritikuotinas kaip nesuderinamas su politinių partijų autonomijos principu, įtvirtintu PPĮ 11 straipsnyje.

3.2.1.2. Dalies išlaidų politinei kampanijai kompensacija

Informacijos⁵⁸² perdavimas – kas sudaro rinkimų kampanijų esmę – kainuoja, todėl daugelyje Vakarų Europos valstybių įstatymai, numatantys galimybę kompensuoti politinių partijų patirtas rinkimų kampanijų išlaidas, buvo priimti dar XX a. 7-ajame dešimtmetyje⁵⁸³. O štai Šiaurės Amerikos politinių partijų valstybinio dotavimo pagrindu laikytinas 1971 m. Federalinis rinkimų kampanijų įstatymas⁵⁸⁴, kuris vis dar tebėra labai novatoriškas tuo požiūriu, jog tuo atveju, jeigu oficialus kandidatas į JAV prezidentus pasirenka valstybinį jo rinkimų kampanijos finansavimą, jis netenka teisės tam reikalingų lėšų gauti iš privačių šaltinių. Toks teisinis reguliavimas yra ne tik paprastas, bet ir logiškas: kandidatas, tiksliau, jį iškėlusį politinė partija arba pasirenka tradicinį nevalstybinį rinkimų kampanijos finansavimo būdą ir taip išvengia griežtos valstybinės patirtų išlaidų kontrolės, arba valstybinį jos finansavimą ir atitinkamą jo kontrolę⁵⁸⁵. Kitose valstybėse, *inter alia* Lietuvoje, tokia alternatyva nėra numatyta.

Sąlygos, suteikiančios politinėms partijoms teisę gauti šios formos tiesioginį valstybinį finansavimą skirtingose valstybėse skiriasi. Paprastai, kaip ir valstybės biudžeto dotacijos skyrimo atveju, yra reikalaujama, kad politinės partijos atitinkamuose rinkimuose surinktų tam tikrą skaičių galiojančių rinkėjų balsų (dažniausiai ši sąlyga pasireiškia tuo, jog yra nustatomas tam tikras „barjeras“, tačiau jis yra žemesnis už tą, kurį peržengus, gaunami mandatai) arba gautų atitinkamą

⁵⁸¹ JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimas Lietuvoje: tinkamiausio modelio paieškos // Politologija, 2008, Nr. 2, P. 99.

⁵⁸² Reklama yra informacijos rūšis. Žr., pavyzdžiui, KT 1997 m. vasario 13 d. nutarimą (Žin., 1997, Nr. 15-314) ir 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimą (Žin., 2005, Nr. 117-4239).

⁵⁸³ Pavyzdžiui, Olandijoje – 1964 m., Danijoje – 1967 m., Vokietijoje – 1967 m. ir 1969 m. Žr. BLOŽĖ M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // Politologija, 1999, Nr. 4(16), P. 25–26.

⁵⁸⁴ *Federal Election Campaign Act (1971)*. 2 U.S.C. 14, § 431-456 // Prieiga per internetą: <http://www.law.cornell.edu/uscode/html/uscode02/usc_sup_01_2_10_14.html> (2009 m. balandžio 6 d.). Šis įstatymas numato valstybinę finansinę paramą asmenims, kandidatavusiems į JAV prezidentus ir visuotiniuose rinkimuose surinkusiems ne mažiau kaip 25 proc. galiojančių rinkėjų balsų. Pažymėtina, jog visiems kandidatams, kurie atitinka minėtą sąlygą, teikiamos valstybinės paramos kvota yra vienoda. Į atskiras valstybės biudžeto dotacijas gali pretenduoti ir asmenys, kurių kandidatūrą į minėtas pareigas iškėlė politinės partijos. Tam tikrą paramą gali gauti ir politinės partijos, surinkusios ne mažiau kaip 5 proc. balsų visos valstybės mastu. Be pirmiau nurodytos valstybinės finansinės paramos, taip pat yra numatytas dalinis kandidatų, dalyvavusių rinkimų rinkimuose, dotavimas: asmuo, bent 20 valstijų surinkęs ne mažiau kaip po 5 000 JAV dolerių, kai vienkartinė įmoka neviršija 250 JAV dolerių, įgija teisę gauti tokio pobūdžio valstybės biudžeto dotaciją, lygią kandidato surinktų lėšų sumai, kurios limitas buvo nustatytas tik 1984 m. ir sudarė 10,1 mln. JAV dolerių (taigi maksimali suma, kuria tuo metu galėjo disponuoti kandidatas, buvo 20,2 mln. JAV dolerių). Taip pat žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 125. Apskritai priešrinkiminių procedūrų (siaurąja prasme) valstybinis finansavimas yra originalus amerikietiškas institutas, susiformavęs dėl to, jog JAV įstatymų leidėjas rinkimų rinkimus traktuoja ne kaip vidinį politinių partijų reikalą, o kaip integralią visuotinių rinkimų dalį.

⁵⁸⁵ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 126.

skaičių madatų atitinkamoje atstovaujamojoje institucijoje (priklauso nuo to, ar įstatymų leidėjas tokios teisės atsiradimą sieja tik su parlamento rinkimais). Pavyzdžiui, kaimyninėje Lenkijoje yra nustatytas antrasis reikalavimas⁵⁸⁶. Paminėtina, jog kai kuriose valstybėse patirtos rinkimų kampanijų išlaidos yra kompensuojamos ne tik politinėms partijoms, bet ir nepriklausomiems kandidatams⁵⁸⁷, kas laikytina pažangiu teisiniu reguliavimu, kadangi skatina nepriklausomų kandidatų aktyvumą rinkimuose⁵⁸⁸.

Lyginamuoju aspektu galima kalbėti apie įvairios apimties patirtų rinkimų kampanijų išlaidų kompensavimą valstybės sąskaita. Kai kuriose valstybėse *expressis verbis* nurodoma, kokie konkrečiai rinkimų kampanijos kaštai bus kompensuojami⁵⁸⁹, kitose valstybėse tai paprastai nėra apibrėžiama, tik nurodoma, kokia suma gali būti kompensuojama. Skirtingose valstybėse praktika šiuo klausimu vėlgi varijuoja. Vienur yra kompensuojama tik dalis šių išlaidų, paprastai nurodant procentinę tokio

⁵⁸⁶ Lenkijos Respublikos Seimo ir Senato rinkimų įstatymo 128 straipsnyje numatyta, jog teisę gauti patirtų rinkimų kampanijų išlaidų kompensaciją turi tos politinės partijos, kurios savarankiškai arba koalicijoje su kitomis partijoms dalyvavo parlamento rinkimuose ir iškovojo bent vieną deputato ar senatoriaus mandatą. Žr. *Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. „Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej“* // Dz. U. 2001/46/499.

⁵⁸⁷ Pavyzdžiui, pagal Lenkijos Respublikos Seimo bei Senato rinkimų įstatymo 18 straipsnio 1 dalį, tokią teisę turi ir rinkėjų rinkimų komitetai, kurie remia pasirinktus kandidatus. Taigi Lenkijos atveju tokio teisinio reguliavimo įtvirtinimas ne tik skatina nepriklausomų kandidatų, bet ir vietinės bendruomenės rinkiminį aktyvumą. Žr. *Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. „Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej“* // Dz. U. 2001/46/499.

⁵⁸⁸ Paminėtina, kad Lietuvoje buvo pateiktas labai įdomus pasiūlymas, jog Seimo narys, rinkimus laimėjęs kaip nepriklausomas kandidatas, turėtų teisę iki pusmečio, už kurį skaičiuojama valstybės biudžeto dotacija, pradžios VRK pranešti, kuriai politinei partijai ateityje priskirti jam priskaičiuotą valstybės biudžeto dotacijos dalį. Žinoma, toks teisinis reguliavimas nesuponuotų šio asmens patirtų išlaidų politinei kampanijai kompensacijos, tačiau minėtas pasiūlymas yra reikšmingas tuo aspektu, jog apskritai buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad nepriklausomi kandidatai, laimėję rinkimus, negauna jokios finansinės paramos iš valstybės biudžeto, išskyrus paramą jų vykdomai parlamentinei veiklai. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XP-1744(2).

⁵⁸⁹ Pavyzdžiui, Liuksemburge šios formos valstybinė finansinė parama politinėms partijoms apsiriboja tuo, jog yra kompensuojami propagandinės medžiagos siuntimo kaštai. Ispanijoje valstybė prisiima pareigą kompensuoti ne tik pašto išlaidas, bet ir išlaidas, susijusias su rinkimine propaganda. Ispanijos Karalystės organinio įstatymo „Dėl bendrųjų rinkimų organizavimo taisyklių“ 157 straipsnis numato, jog politinės partijos gali gauti išlaidų politinei kampanijai kompensaciją, jeigu tokios išlaidos buvo patirtos tokiems tikslams kaip rinkėjų sąrašų rengimas, patalpų, reikalingų rinkimų štabams įsikurti, nuoma, atlyginimų personalui, laikinai įdarbintam rinkimų laikotarpiui, mokėjimas, politinių partijų vadovų, funkcionierių ir kandidatų transporto paslaugų išlaidų padengimas. Ganėtinai neįprasta yra tai, jog minėtas įstatymas garantuoja palūkanų, skaičiuojamų nuo rinkimų kampanijų reikmėms paimtų kreditų, grąžinimą. Pažymėtina, kad tokią valstybinę paramą gauna ne visos rinkimuose dalyvaujančios politinės partijos, o tik tos, kurios surenka reikiamą skaičių balsų ar gauna atitinkamą skaičių mandatų, reikalingų parlamentinei grupei suformuoti (15 parlamentarų žemesniuose parlamento rūmuose ir 10 – aukštesniuose). Tokiu atveju yra kompensuojama atitinkama suma už kiekvieną rinkėją rinkimų apygardose, kuriose politinės partijos kėlė kandidatus. Pavyzdžiui, 1993 m. tarifas buvo 0,10 euro *per capita* (liet. vienam žmogui), 1996 m. – 0,11 euro, 2000 m. – 0,12 euro. Žr. ŁAWNICZAK, A. *Finansowanie partii politycznych*. Warszawa, 2001, P. 133; organinį įstatymą „Dėl bendrųjų rinkimų organizavimo taisyklių“ (*Ley Orgánica 5/1985, de 19 de junio, del Régimen Electoral General*) // Prieiga per internetą: <http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/lo5-1985.html> (2009 m. balandžio 6 d.); VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. *Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain* // *Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander* (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 147.

dydžio išraišką arba vieno mandato vertę⁵⁹⁰. Kitur grąžinama suma negali būti didesnė už tam įgaliotos institucijos sprendimu patvirtintą maksimalių išlaidų rinkimų kampanijai limitą. Dar kitur kompensuojama suma negali viršyti rinkimų kampanijos finansinėje ataskaitoje nurodytos sumos, tačiau, pavyzdžiui, Prancūzijoje kartais susiklosto tokia situacija, kai politinėms partijoms yra grąžinama daugiau pinigų, nei jos išleido keliamo kandidato rinkimų kampanijai⁵⁹¹. Nepaisant Prancūzijos pavyzdžio, visais kitais atvejais akivaizdu, jog nėra prasmės pernelyg išlaidauti rinkimų kampanijų metu.

Patirtų išlaidų, susijusių su rinkimų kampanijomis, kompensavimas skirtingose valstybėse vykdomas skirtinga tvarka. Vienur jis turi *ad hoc* pobūdį, t. y. siejamas su rinkimų kampanijos laikotarpiu, kitur – tokios lėšos skiriamos nuolat. Taip pat negalima kalbėti apie vieningą praktiką, jog tokia valstybės finansinė parama politinių partijų biudžetus pasiekia tik pasibaigus rinkimams⁵⁹².

Šios formos tiesioginis valstybinis politinių partijų finansavimas paprastai grindžiamas tuo, jog rinkimų organizavimas – tai valstybės užduotis, tačiau ji gali būti įgyvendinta tik bendradarbiaujant su politinėmis partijomis⁵⁹³. Taip, pavyzdžiui, konstatavo Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas 1966 m. liepos 19 d. sprendime⁵⁹⁴, kuris Vokietijos politinių partijų finansavimo istorijoje yra reikšmingas dar ir dėl kitos priežasties: jame buvo laikomasi pozicijos, jog Pagrindinis Įstatymas⁵⁹⁵ neleidžia valstybei finansuoti politinių partijų visuotinai, t. y. jis apriboja

⁵⁹⁰ Pavyzdžiui, Lenkijoje yra mokama kompensacija už kiekvieną politinės partijos ar koalicijos iškovotą parlamentaro mandatą, kurio vertė nustatoma taip: bendra rinkimų komitetų pateiktose rinkimų kampanijų finansinėse ataskaitose nurodyta išlaidų suma yra dalijama iš 560. Pagal Lenkijos Respublikos Konstitucijos 95 straipsnio 1 dalį, 96 straipsnio 1 dalį ir 97 straipsnio 1 dalį, Lenkijos parlamentą sudaro Seimas ir Senatas, iš kurių pirmąjį sudaro 460 deputatų, antrąjį – 100 senatorių, taigi iš viso 560 parlamentarų. Žr. Lenkijos Respublikos Konstituciją // Užsienio šalių konstitucijos (sud. E. Jarašiūnas ir G. Mesonis). Vilnius, 2004, P. 212–267.

⁵⁹¹ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 133. Tai yra todėl, jog politinėms partijoms nėra nustatyta pareiga grąžinti susidariusią permoką.

⁵⁹² Pavyzdžiui, Ispanijoje tokios išlaidos yra kompensuojamos dviem etapais: prieš ir po rinkimų. Pirmajame etape yra išmokama 30 proc. kvotos, gautos per paskutiniuosius rinkimus, antrajame – likusi suma. Panašiai yra ir Serbijoje: pagal čia nustatytą teisinę reguliavimą (Politinių partijų finansavimo įstatymo 10 straipsnio 1 dalis), dalis lėšų (20 proc.), skiriamų išlaidų rinkimų kampanijai kompensavimui, yra lygiomis dalimis paskirstoma politinėms partijoms, iškelusioms kandidatų ar jų sąrašų, per 10 dienų nuo kandidatų užregistravimo arba kandidatų sąrašų patvirtinimo, o likusi dalis (80 proc.) per 10 dienų nuo rinkimų rezultatų paskelbimo paskirstoma toms politinėms partijoms, kurios gavo mandatų, proporcingai jų skaičiui. Žr. PUENTE EGIDO, J. Parteienfinanzierung in Spanien // Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich (red. Th. Tsatsos). Baden Baden, 1992, P. 442; *Law on Financing of Political Parties* // Prieiga per internetą: <http://www.osce.org/documents/fr/y/2003/07/535_en.pdf> (2009 m. balandžio 30 d.).

⁵⁹³ Pažymėtina, jog anksčiau vyravo požiūris, kad rinkimus organizuoja ir vykdo tam įgaliotos valstybinės institucijos, o politinių partijų reikalas – rinkimų kampanija, t. y. politinės partijos teikia personalinius ir programinius pasiūlymus, piliečiai renkasi, o valstybinės institucijos yra atsakingos už šio proceso organizacinę pusę, taigi susidaro savotiškas trikampis, dėl ko įstatymų leidėjas nėra suinteresuotas, idant į rinkimų organizavimą ir vykdymą labiau įsitrauktų politinės partijos. Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 22.

⁵⁹⁴ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1966 m. liepos 19 d. sprendimas byloje Nr. 2 BvF 1/65 // BVerfGE 20, 56.

⁵⁹⁵ Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas // Užsienio šalių konstitucijos (sud. E. Jarašiūnas ir G. Mesonis). Vilnius, 2004, P. 39–102.

valstybinį politinių partijų finansavimą tik patirtų rinkimų kampanijos išlaidų gražinimu⁵⁹⁶. Panašios pozicijos laikomasi ir teisės doktrinoje. Pavyzdžiui, tam pritardamas A. Ławniczak nurodo, jog valstybė turi pasirūpinti, kad pilietis galėtų padaryti sąmoningą pasirinkimą tarp konkuruojančių politinių partijų jam pristatytų programų, taigi dėl to ji turi materialiai prisidėti ne tik prie kasdieninės politinių partijų veiklos palaikymo, bet ir garantuoti minimalią finansinę galimybę prisistatyti prieš rinkimus⁵⁹⁷. Vis dėlto manytina, jog tokios tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo formos įvedimą lėmė daug paprastesnė priežastis, t. y. valstybės siekis išplėsti savo kontrolę politinių partijų atžvilgiu, kadangi kaip kitaip reikėtų paaiškinti tų valstybių, kuriose tiesioginis valstybinis politinių partijų finansavimas neegzistuoja jokia forma, poziciją? Tuo, jog jose nėra rengiami jokie rinkimai?

Kalbant apie antrąją tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo formą, t. y. dalies išlaidų politinei kampanijai kompensavimą, pažymėtina, jog šios lėšos neužtikrina pakankamo materialinio pagrindo, idant būtų išlaikytas politinių partijų kasdieniųjų funkcijų įgyvendinimo stabilumas, kadangi tais atvejais, kai tiesioginis valstybinis finansavimas apsiriboja visišku ar – dažniausiai – daliniu išlaidų politinei kampanijai kompensavimu, pasiekama tik tiek, jog politinių partijų išdas po kiekvienų rinkimų (referendumo) visiškai neištuštėja⁵⁹⁸. Nepaisant to, kai kurių valstybių įstatymų leidėjas tiesioginį valstybinį politinių partijų finansavimą apriboja tik šia forma⁵⁹⁹.

⁵⁹⁶ Ši Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo pozicija, nepaisant 1967 m. priimtame Politinių partijų įstatyme Vokietijos įstatymų leidėjo įteisintos galimybės tokia forma finansuoti politines partijas, pakito tik 1992 m. Žr. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1992 m. balandžio 9 d. sprendimą byloje Nr. 2 BvE 2/89 // BverfGE 85, 264.

⁵⁹⁷ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 124.

⁵⁹⁸ JAQUES, R. Report on the Financing of Political Parties // Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-PP\(2000\)001rev2-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-PP(2000)001rev2-e.asp)> (2007 m. rugpjūčio 13 d.).

⁵⁹⁹ Pavyzdžiui, Kanadoje taip buvo anksčiau: jos Rinkimų įstatymo 241 straipsnis numatė, jog federaliniai kandidatai, savo rinkimų apygardoje surinkę bent 15 proc. galiojančių rinkėjų balsų, įgyja teisę į patirtų rinkimų kampanijos išlaidų kompensavimą iki 50 proc. Paminėtina, jog dabartinė Kanados rinkimų įstatymo redakcija (435.01 str. 1 d.) numato tokią tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo formą kaip valstybės biudžeto dotacija. Kaip nurodoma *Global Integrity* organizacijos 2007 m. ataskaitoje apie Ukrainą, šiuo metu taip yra ir šioje šalyje. Ukrainos Respublikos politinių partijų įstatyme apskritai nėra jokių ši klausimą reguliuojančių nuostatų, nebent negatyvia forma suformuluotas 15 straipsnio 1 dalies 1 punktas, draudžiantis finansuoti politines partijas valstybinėms ir savivaldos institucijoms, išskyrus įstatymuose numatytus atvejus. Rinkimų kampanijų išlaidų kompensavimo galimybė yra numatyta rinkimų įstatymuose, pavyzdžiui, Ukrainos Respublikos įstatyme „Dėl Ukrainos tautos atstovų rinkimų“, kurio 33 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad iš valstybės biudžeto yra kompensuojamos tokios rinkimų kampanijų išlaidos: informacinių plakatų apie politinių partijų daugiamandatėje ir vienmandatėse rinkimų apygardose iškeltus kandidatus spausdinimas, politinių partijų ir kandidatų, iškeltų vienmandatėse rinkimų apygardose, rinkiminių programų spausdinimas laikraščiuose, radijo ir televizijos eterio suteikimas. Tai nėra klasikinis politinių partijų patirtų rinkimų kampanijų išlaidų kompensavimo modelis. Tą suponuoja keletas aspektų. Pirmiausia, politinės partijos tiesiogiai negauna pinigų: iš valstybės biudžeto jie yra pervedami į Centrinės rinkimų komisijos, kuri juos administruoja pagal pirmiau nurodytas sritis, sąskaitą (33 str. 4 d.). Antra, politinės partijos neturi teisės pasirinkti, kurioms rinkimų kampanijos sritims finansuoti gali būti naudojamos minėtos pinigines lėšos. Ir galiausiai įstatyme „Dėl tautos atstovų rinkimų Ukrainoje“ išvardintos sritys paprastai yra finansuojamos iš valstybės biudžeto ir kitose šalyse, tačiau tai nėra traktuojama kaip dalies išlaidų rinkimų kampanijai finansavimas, o kaip netiesioginis valstybinis politinių partijų finansavimas. Taigi apie tiesioginį valstybinį politinių partijų finansavimą Ukrainoje kalbėti nėra

Nors iš pirmo žvilgsnio susidaro įspūdis, jog, taikant šią tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo formą, yra griežtai atskiriamos politinių partijų kasdieninei veiklai ir rinkimų kampanijai skiriamos lėšos, faktiškai taip nėra. Dėl labai paprastos priežasties: neįmanoma atskirti politinių partijų rinkiminės veiklos nuo kitų jų veikimo formų. Tą iliustruoja ir pirmiau minėtas atvirkštinis atvejis, t. y. kai valstybės biudžeto dotacija yra naudojama rinkimų kampanijų išlaidoms padengti.

Lietuvos atvejis dalies išlaidų politinei kampanijai kompensavimo klausimu yra ypatingas tuo, jog, nors PPFĮ 15 straipsnio 1 dalis numato, kad politinės partijos turi tokią teisę, tačiau faktiškai ji nėra įgyvendinama, taigi iš principo yra deklaratyvi. Minėta PPFĮ nuostata įsigaliojo 2004 m. rugsėjo 10 d., o VRK šiuo klausimu tėra priėmusi tik 5 sprendimus⁶⁰⁰. Nepaisant to, kad minėtuose sprendimuose buvo konstatuota, kurios politinės partijos ir į kokio dydžio dalies politinės kampanijos išlaidų kompensaciją turėjo teisę, tik 2005 m. priimti sprendimai sukėlė materialinę išraišką turinčias pasekmes⁶⁰¹. 2007 m. ir 2008 m. priimti sprendimai liko neįgyvendinti, dėl ko Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis kreipėsi į teismą⁶⁰².

pagrindo. Žr. GARLICKI, L. Zimbabwe: finansowanie partii politycznych (orzeczenie Sądu Najwyższego Zimbabwe z 5 września 1997 r.) // *Przegląd Sejmowy*, 1997, Nr. 6(23), P. 124; *Canada Elections Act (2000, c. 9)* // Prieiga per internetą: <<http://laws.justice.gc.ca/en/result>> (2009 m. balandžio 5 d.); *Global Integrity organizacijos 2007 m. ataskaitą apie Ukrainą* // Prieiga per internetą: <<http://report.globalintegrity.org/Ukraine/2007>> (2009 m. balandžio 9 d.); *Law on political parties of Ukraine* // Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDL\(2002\)036-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDL(2002)036-e.asp)> (2009 m. balandžio 7 d.); *Law of Ukraine „On Election of People's Deputies of Ukraine“* // Prieiga per internetą: <<http://www.washlaw.edu/forint/europe/ukraine.html>> (2009 m. balandžio 7 d.).

⁶⁰⁰ 2005 m. gegužės 18 d. sprendimą Nr. 24 „Dėl 2004 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos dalies išlaidų kompensavimo“ // *Žin.*, 2005, Nr. 41-378; 2005 m. rugpjūčio 24 d. sprendimą Nr. 44 „Dėl 2004 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos dalies išlaidų kompensavimo“ // *Žin.*, 2005, Nr. 67-666; 2007 m. spalio 30 d. sprendimą Nr. 326 „Dėl 2007 m. savivaldybių tarybų rinkimų politinės kampanijos dalies išlaidų kompensavimo“ // *Žin.*, 2007, Nr. 86-1206; 2008 m. sausio 18 d. sprendimą Nr. 3 „Dėl 2007 m. spalio 7 d. rinkimų į Lietuvos Respublikos Seimą Dzūkijos vienmandatėje rinkimų apygardoje Nr. 69 politinės kampanijos išlaidų kompensavimo“ // *Žin.*, 2008, Nr. 6-61; 2010 m. sausio 29 d. sprendimą Nr. Sp-11 „Dėl 2008 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos dalies išlaidų kompensavimo“ // *Žin.*, 2010, Nr. 9-121.

⁶⁰¹ Pirminės redakcijos Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme (*Žin.*, 2004, Nr. 171-6303) viena eilute buvo nustatyti bendri 3 mln. Lt dydžio asignavimai politinėms partijoms. Sprendžiant iš VRK 2005 m. balandžio 15 d. sprendimo Nr. 20 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms už rinkėjų balsus, paduotus rinkimuose, įvykusiųose iki 2005 m. sausio 1 d.“ (*Žin.*, 2005, Nr. 34-321), ši suma buvo traktuojama kaip metinė valstybės biudžeto dotacijos suma. 2005 m. birželio 30 d. minėtas įstatymas buvo pakeistas ir papildytas (*Žin.*, 2005, Nr. 84-3112), o bendri asignavimai politinėms partijoms buvo padidinti iki 4,6 mln. Lt. Klausimą išsprendė Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. liepos 15 nutarimas Nr. 775 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. sausio 24 d. nutarimo Nr. 64 „Dėl 2005 metų Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto patvirtintų asignavimų paskirstymo pagal programas“ pakeitimo“ (*Žin.*, 2005, Nr. 87-3271), kuriame bendri asignavimai politinėms partijoms buvo padalinti į dvi dalis: asignavimus politinėms partijoms (3 mln. Lt) ir asignavimus daliai išlaidų politinei kampanijai kompensuoti (1,6 mln. Lt).

⁶⁰² Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis kėlė tokius reikalavimus: 1) panaikinti VRK 2008 m. balandžio 14 d. sprendimo Nr. 17 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo“ (*Žin.*, 2008, Nr. 29-447) 3 punkto nuostatą „pirmojo pusmečio dotacija yra 10 mln. Lt“, 4 ir 5 punktus; 2) panaikinti VRK 2008 m. liepos 22 d. sprendimo Nr. 42 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo“ (*Žin.*, 2008, Nr. 55-799) 3 punkto nuostatą „antrojo pusmečio dotacija yra 10 mln. Lt“, 4 ir 5 punktus; 3) įpareigoti VRK per vieną savaitę nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos

VAAT 2008 m. spalio 30 d. sprendimu⁶⁰³ Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio skundą atmetė kaip nepagrįstą. Pagrindiniai to motyvai buvo du: 1) PPFĮ 13 straipsnyje nustatyta valstybės biudžeto dotacijos dydžio apskaičiavimo, paskirstymo, mokėjimo ir naudojimo tvarka iš esmės skiriasi nuo šio įstatymo 15 straipsnyje nustatytos dalies politinės kampanijos išlaidų kompensacijos dydžio apskaičiavimo, paskirstymo, mokėjimo ir naudojimo tvarkos; 2) dalies politinės kampanijos išlaidų kompensacijos suma, pagal PPFĮ 15 straipsnio 2 dalį, turi būti *expressis verbis* nustatyta valstybės biudžete, kas 2008 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme nebuvo padaryta.

Dėmesio vertas yra antrasis argumentas. PPFĮ 15 straipsnio 2 dalyje *inter alia* įtvirtinta, jog Lietuvos Respublikos valstybės biudžete nustatoma asignavimų suma, skirta kompensuoti daliai politinės kampanijos išlaidų. Lyginant ją su to paties įstatymo 13 straipsnio 6 dalimi, *inter alia* numatančia, jog Finansų ministerija, vadovaudamasi šio įstatymo nuostatomis, kiekvienų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekte numato asignavimus politinėms partijoms, galima daryti dvejopas prielaidas: 1) valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme privalo būti nurodyta bendra politinėms partijoms skiriamų asignavimų suma ir 2) minėtame

priimti sprendimą, kuriuo būtų nustatyta PPFĮ 15 straipsnyje nurodytam dalies išlaidų politinei kampanijai kompensavimui skiriama Lietuvos Respublikos 2008 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme (Žin., 2007, Nr. 132-5356) politinėms partijoms numatytą 20 mln. Lt dydžio asignavimų dalis bei ši dalis įstatymo nustatyta tvarka būtų paskirstyta teisę į dalies politinės kampanijos išlaidų kompensaciją turinčioms politinėms partijoms. Pareiškėjas argumentavo, jog: 1) yra dvi valstybės biudžeto lėšų (asignavimų) politinėms partijoms skyrimo formos, t. y. valstybės biudžeto dotacija ir dalies politinės kampanijos išlaidų kompensacija; 2) 2008 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme politinėms partijoms numatyta 20 mln. Lt asignavimų suma yra skirta abiem minėtoms politinių partijų finansavimo iš valstybės biudžeto formoms realizuoti; 3) abu pusmetiniai valstybės biudžeto dotacijos dydžiai privalo būti vienodi, todėl VRK 2008 m. balandžio 4 d. sprendimas Nr. 17, kuriame buvo konstatuota, jog pirmojo pusmečio valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydis yra 10 mln. Lt, suponavo, kad politinės kampanijos išlaidų dalis nebus kompensuojama, nors tokia teisė atitinkamoms politinėms partijoms buvo pripažinta pirmiau minėtais VRK 2007 m. spalio 30 d. sprendimu Nr. 326 ir 2008 m. sausio 18 d. sprendimu Nr. 3, o tai pažeidžia minėtų politinių partijų teisėtus lūkesčius, kilusius iš PPFĮ 15 straipsnyje įtvirtinto teisinio reguliavimo, bei politinių partijų lygiateisiškumo principą, kadangi šioje situacijoje yra privilegijuojamos tos politinės partijos, kurios turi teisę gauti valstybės biudžeto dotaciją, ir diskriminuojamos tos, kurios turi teisę gauti dalies politinės kampanijos išlaidų kompensavimą. Pažymėtina, kad valstybės biudžeto dotacija 2008 m. buvo paskirta 8 politinėms partijoms: Darbo partijai, Tėvynės sąjungai (konservatoriams, politiniams kaliniams ir tremtiniams, krikščioniškiesiems demokratams), Lietuvos socialdemokratų partijai, Liberalų ir centro sąjungai, partijai „Tvarka ir teisingumas“ (liberalams demokratams), Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungai (buvusiai Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjungai), Naujajai sąjungai (socialliberalams), Lietuvos lenkų rinkimų akcijai, o į dalies išlaidų politinei kampanijai kompensaciją 2007 m. ir 2008 m. pretendavo 18 politinių partijų: Darbo partija, Krikščionių konservatorių socialinė sąjunga, Liberalų ir centro sąjunga, Lietuvos centro partija, Lietuvos krikščionys demokratai, Lietuvos lenkų rinkimų akcija, Lietuvos liaudies sąjunga „Už teisingą Lietuvą“, Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis, Lietuvos rusų sąjunga, Lietuvos socialdemokratų partija, Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga, Naujoji sąjunga (socialliberalai), partija „Jaunoji Lietuva“, partija „Tvarka ir Teisingumas“ (liberalai demokratai), Pilietinės demokratijos partija, politinė partija „Rusų aljansas“, Tėvynės sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai) ir Liberalų demokratų partija.

⁶⁰³ Žr. VAAT 2008 m. spalio 30 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. I-3353-426/2008.

įstatyme atskirose eilutėse turi būti nurodomi asignavimai, skiriami politinių partijų valstybės biudžeto dotacijai ir dalies rinkimų kampanijos išlaidų kompensacijai.

Finansų ministerija laikosi pirmosios pozicijos⁶⁰⁴ ir teigia, jog VRK kompetencijai priklauso nuspręsti, kuri dalis iš valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme politinėms partijoms numatytos bendros asignavimų sumos turi būti naudojama dalies politinės kampanijos išlaidų kompensavimui. Manytina, kad tokia pozicija yra nepagrįsta. Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 3 straipsnio 1 dalies 5 punkte nurodyta, jog vienas iš VRK uždavinių – įstatymų nustatyta tvarka ir formomis kontroliuoti politinių partijų ir politinių organizacijų, politinių kampanijų finansavimą, o PPFĮ 13 straipsnio 5 dalyje *inter alia* įtvirtinta, jog politinės partijos valstybės biudžeto dotacijos dydį šiame straipsnyje nustatyta tvarka nustato VRK, o pagal to paties įstatymo 15 straipsnio 2 dalį, valstybės biudžete nustatyta kompensavimo suma paskirstoma politinėms partijoms, turinčioms teisę į politinės kampanijos išlaidų dalies kompensaciją, proporcingai jų politinės kampanijos išlaidoms. Taigi akivaizdu, jog VRK tokia kompetencija nėra suteikta, ji gali priimti tik tuos sprendimus, kuriais tarp konkrečių politinių partijų būtų paskirstoma atitinkamame įstatyme nurodyta suma. Vadinas, priimdama sprendimą dėl paskirstytinos sumos, ji veiktų *ultra vires*⁶⁰⁵.

Be to, būtina pažymėti, jog iš pirmiau pacituotų PPFĮ nuostatų taip pat akivaizdu, jog dalies išlaidų politinei kampanijai kompensacijos suma valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme turi būti numatyta atskiroje eilutėje. *Sąlyginai* kompromisiniu sprendimu būtų galima laikyti 2005 m. atvejį, kai minėtame įstatyme buvo nustatyta bendra politinėms partijoms skiriama asignavimų suma, o jos panaudojimas buvo detalizuotas Vyriausybės nutarime dėl valstybės biudžeto patvirtintų asignavimų paskirstymo pagal programas.

Vis dėlto būtina pabrėžti, jog toks sprendimas nėra konstituciškai pagrįstas. Pagal Konstitucijos 131 straipsnio 1 dalį, valstybės biudžetą iki naujųjų biudžetinių metų pradžios įstatymu tvirtina Seimas, o Vyriausybė, pagal Konstitucijos 94 straipsnio 4 punktą, yra įgaliota jį vykdyti. KT 2002 m. sausio 14 d. nutarime⁶⁰⁶ yra konstatavęs, jog konstitucinė biudžeto proceso samprata suponuoja tai, kad visi valstybės biudžeto pajamų šaltiniai, planuojamos pajamos, išlaidos, kurioms valstybės biudžeto lėšos skiriamos, tų lėšų dydis, subjektai, kuriems skiriami valstybės biudžeto asignavimai, privalo būti nurodyti valstybės biudžeto įstatyme.

⁶⁰⁴ Finansų ministerijos 2007 m. lapkričio 26 d. raštas Nr. ((2.34-02)-5K-0734676)-6K-0713417 „Dėl dalies išlaidų politinei kampanijai kompensavimo“ ir 2008 m. vasario 28 d. raštas Nr. ((2.34-02)-5K-0805090)-6K-0802263.

⁶⁰⁵ MASNEVAITĖ, E. Dalies rinkimų kampanijos išlaidų kompensavimas: Lietuvos atvejis lyginamajame kontekste // Administracinė jurisprudencija. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis, 2009, Nr. 7(17), P. 355.

⁶⁰⁶ Žin., 2002, Nr. 5-186.

Pagal KT 1999 m. birželio 3 d. nutarimą⁶⁰⁷, Vyriausybė patvirtintą valstybės biudžetą turi vykdyti pagal tą paskirtį ir tomis apimtimis, kurios nustatomos biudžeto įstatyme, ji neturi teisės pakeisti biudžeto įstatyme nustatytų asignavimų sumų ir jų valdytojų. Taigi čia reikia remtis pirmuoju aptariamo VAAT sprendimo argumentu ir pažymėti, jog Vyriausybei teisė nuspręsti, kokio dydžio bendrų valstybės biudžeto asignavimų politinėms partijoms dalis gali būti naudojama dalies politinės kampanijos išlaidų kompensavimui, nėra suteikta. Tokia teisė juo labiau nesuteikta VRK, nes ji apskritai nedalyvauja valstybės biudžeto sudarymo, svarstymo ir tvirtinimo procedūroje.

Lietuvos politinės partijos, siekiančios gauti dalies išlaidų politinei kampanijai kompensaciją, kuri negali viršyti 25 proc. patirtų politinės kampanijos išlaidų, turi atitikti tokias sąlygas: 1) pateikti pradines ir galutines politinės kampanijos finansavimo ataskaitas; 2) rinkimų apygardose, kuriose iškėlė kandidatų ar jų sąrašų, surinkti ne mažiau kaip po 3 proc. rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų; 3) nepadaryti šiurkščių PPFĮ pažeidimų; 4) neturėti su politine kampanija susijusių skolos įsipareigojimų (PPFĮ 15 str. 2 d.).

Pažymėtina, kad konkreti data, iki kurios turi būti priimtas VRK sprendimas dėl dalies politinės kampanijos išlaidų kompensavimo, PPFĮ nėra nustatyta, tačiau galima daryti atitinkamas prielaidas remiantis šio įstatymo 15 straipsnio 2 dalies nuostata, jog, pasibaigus politinei kampanijai, VRK, patikrinusi politinių kampanijų finansavimo ataskaitas pagal VMI išvadas ir politinių kampanijų finansavimo ataskaitas bei kitą informaciją, per 15 dienų nuo šių ataskaitų ir kitos informacijos gavimo dienos, nustato, kurios politinės partijos turi teisę į dalies politinių kampanijų išlaidų kompensaciją. Taigi šiuo aspektu PPFĮ 15 straipsnio 2 dalies nuostata nėra suformuluota nepriekaištingai, todėl siūlytina galutinį VRK sprendimo dėl politinių partijų, kurioms priklauso dalies politinės kampanijos išlaidų kompensacija, priėmimo terminą *expressis verbis* apibrėžti PPFĮ⁶⁰⁸. Atsižvelgus į šiuo metu PPFĮ nustatyto teisinio reguliavimo visumą, manytina, kad protingas terminas būtų 8 mėnesiai nuo rinkimų rezultatų paskelbimo dienos⁶⁰⁹.

⁶⁰⁷ Žin., 1999, Nr. 50-1624.

⁶⁰⁸ Pavyzdžiui, Lenkijoje rinkimų kampanijos išlaidų kompensacija turi būti perduota atitinkamiems subjektams ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo rinkimų į parlamentą dienos. Žr. JUCHNIEWICZ, J. Finansowanie kampanii wyborczych do parlamentu i kampanii prezydenckich // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 74.

⁶⁰⁹ Pagal PPFĮ 2 straipsnio 15 dalį ir 4 straipsnio 4 dalį, politinė kampanija pasibaigia praėjus 45 dienoms nuo rinkimų (pakartotinių rinkimų) galutinių rezultatų paskelbimo dienos. Nors PPFĮ 15 straipsnio 2 dalis nedetalizuoja, kurias politinės kampanijos finansavimo ataskaitas – pradines ar galutines – tikrina VRK, manytina, jog termino požiūriu yra aktualios galutinės politinės kampanijos finansavimo ataskaitos, antra vertus, sprendžiant iš minėtoje nuostatoje vartojamos sąvokos „politinių kampanijų finansavimo ataskaitos“, VRK, prieš priimdama sprendimą dėl dalies politinės kampanijos išlaidų kompensavimo konkrečioms politinėms partijoms, turi patikrinti tiek pradines, tiek ir galutines politinės kampanijos finansavimo ataskaitas, idant būtų eliminuota šiurkštaus PPFĮ pažeidimo padarymo galimybė. PPFĮ 23 straipsnis ir 26 straipsnio 2 dalis numato, jog galutinės politinės kampanijos finansavimo ataskaitos VRK turi būti pateikiamos ne vėliau kaip per 25 dienas nuo rinkimų rezultatų paskelbimo. VMI galutines politinių kampanijų finansavimo ataskaitas privalo patikrinti ne vėliau kaip iki politinės kampanijos pabaigos, tačiau

Politinių partijų teisės gauti dalį politinės kampanijos išlaidų kompensaciją susiejimas su politinės kampanijos skolos įsipareigojimų likvidavimu yra ganėtinai keistas, kadangi jos tikslas – ne lėšų, reikalingų kasdieniniam politinių partijų darbui, suteikimas, o būtent išlaidų, patirtų politinėms kampanijos metu, kompensavimas. Antra vertus, tokį teisinį reguliavimą, matyt, reikia laikyti saugikliu, užtikrinančiu, kad politinės partijos neprisiims daugiau finansinių įsipareigojimų, nei yra pajėgios įvykdyti. Čia gali kilti natūralus klausimas, ar skolos įsipareigojimų likvidavimas apima ir banko paskolų grąžinimą (PPFĮ 7 str. 6 d. 3 p.). Įvertinus PPFĮ 15 straipsnio 2 dalies nuostatos formuluotę „nėra likę su politine kampanija susijusių skolos įsipareigojimų“, manytina, jog politinės partijos, siekdamos, kad joms būtų kompensuota dalis politinės kampanijos išlaidų, turi pareigą atsiskaityti ne tik su įvairiais paslaugų tiekėjais, bet ir su bankais.

Antroji sąlyga taip pat kelia tam tikrų keblumų. Pirmiausia nėra aišku, ar nagrinėjamu atveju turimi omenyje tik Seimo ir savivaldybių tarybų rinkimai (kai yra

suderinus su VRK, šis terminas gali būti pratęstas dar 30 dienų (PPFĮ 27 str. 1 d.). Sudėjus pirmiau nurodytus laikotarpius, išeina, jog VRK sprendimas dėl konkrečių politinių partijų teisės į dalies politinės kampanijos išlaidų kompensavimą konstatavimo turi būti priimtas ne vėliau kaip per 90 dienų nuo rinkimų rezultato paskelbimo (arba 45 dienas nuo politinės kampanijos pabaigos). Būtina atkreipti dėmesį į tai, jog iš PPFĮ nuostatų nėra iki galo aišku, koks yra šio įstatymo 15 straipsnio 2 dalyje vartojamos sąvokos „kita informacija“ turinys bei kokie yra tos kitos informacijos pateikimo VRK terminai. Manytina, jog čia turima omenyje informacija, nurodyta PPFĮ 21 straipsnyje, reglamentuojančiame politinių partijų ir politinių kampanijų dalyvių įsiskolinimus ir jų padengimą. Pagal šį straipsnį, kiekviena politinė partija ar savarankiškas politinės kampanijos dalyvis privalo įvykdyti politinės kampanijos laikotarpiu atsiradusius ar su politine kampanija susijusius skolos įsipareigojimus rinkimų agitacijos paslaugų teikėjams ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo politinės kampanijos pabaigos. Tokiu atveju galutinis terminas, per kurį VRK turi priimti sprendimą, nustatantį, kurios politinės partijos turi teisę į dalies politinės kampanijos išlaidų kompensavimą, nusikeltų iki 6 mėnesių ir 15 dienų nuo politinės kampanijos pabaigos (faktiškai tai būtų maždaug 8 mėnesiai nuo rinkimų rezultatų paskelbimo dienos). Tačiau pirmiau padaryta išvada nebūtinai yra teisinga. PPFĮ 15 straipsnio 2 dalyje nurodyta, jog politinė partija įgyja teisę gauti dalies politinės kampanijos išlaidų kompensaciją, be kita ko, kai neturi su politine kampanija susijusių skolos įsipareigojimų. Taigi joje nėra užsimenama apie tai, koku momentu tai turi būti konstatuota. Antra vertus, atsižvelgiant į tai, jog politinė partija, pagal PPFĮ 21 straipsnį, turi teisę ir pareigą per 6 mėnesius nuo politinės kampanijos pabaigos likviduoti su politine kampanija susijusius skolos įsipareigojimus, laikytinasi pozicijos, jog VRK, prieš priimdama atitinkamą sprendimą dėl dalies politinės kampanijos išlaidų kompensacijos paskirstymo konkrečioms politinėms partijoms, turi išlaukti šį laikotarpį, kadangi priešingu atveju būtų pažeista politinių partijų teisė, o kartu – ir iš minėtos nuostatos kylantis teisėtas jų lūkestis. Žr., pavyzdžiui, KT 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimą (Žin., 2004, Nr. 181-6708), kuriame buvo konstatuota, jog asmenį, kuris paklūsta teisei, laikosi įstatymų reikalavimų, saugo ir gina Konstitucija. Pažymėtina, kad praktikoje yra pasitaikęs atvejis, kai šio termino, nors ir nežymiai, nebuvo laikytasi. 2004 m. Seimo rinkimų data buvo 2004 m. spalio 10 d. (Lietuvos Respublikos Prezidento 2004 m. rugpjūčio 16 d. dekretas Nr. 37 „Dėl eilinių Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų“ // Žin., 2004, Nr. 128-4594). Galutiniai šių rinkimų rezultatai (Seimo rinkimų įstatymo 93 str. 2 d.) „Valstybės žiniuose“ buvo paskelbti 2004 m. lapkričio 2 d. (VRK 2004 m. spalio 31 d. sprendimas Nr. 406 „Dėl 2004 m. spalio 24 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų pakartotinio balsavimo rezultatų ir Seimo narių, išrinktų daugiamandatėje rinkimų apygardoje“ // Žin., 2004, Nr. 159-5845). Taigi aptariamas terminas turėjo baigtis 2005 m. birželio 18 d. (skaičiuojant nuo lapkričio 2 d. (nagrinėjamu atveju politinė kampanija baigėsi 2004 m. gruodžio 17 d.)). VRK 2005 m. rugpjūčio 3 d. sprendime Nr. 37 „Dėl Justino Burbos prašymo kompensuoti dalį 2004 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos išlaidų“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=260201&p_query=&p_tr2=> (2009 m. birželio 16 d.) laikėsi kitokios pozicijos: anot jos, aptariamas terminas baigėsi 2005 m. gegužės 9 d. Dėl šios priežasties buvo konstatuota, jog J. Burba, skolos įsipareigojimus įvykdęs 2005 m. gegužės 25 d., pažeidė PPFĮ reikalavimus, dėl ko jį iškėlusioji politinė partija negali pretenduoti į dalies politinės kampanijos išlaidų kompensaciją.

valstybės biudžeto dotacijos skyrimo atveju), ar ir kiti rinkimai. PPFĮ 2 straipsnio 8 dalyje apibrėžiama, kad politinė kampanija – tai šiame įstatyme nustatytu laikotarpiu politinės kampanijos dalyvių, rinkėjų ir kitų fizinių bei juridinių asmenų veikla, susijusi su Seimo, Respublikos Prezidento rinkimais, rinkimais į Europos Parlamentą, savivaldybių tarybų rinkimais ar referendumu, skirta rinkimų (referendumo) agitacijai, politinei reklamai ir jos finansavimui. Todėl darytina išvada, jog šios formos tiesioginis valstybinis politinių partijų finansavimas yra siejamas su visais Lietuvos Respublikoje rengiamais rinkimais, nors precedentas yra buvęs tik dėl Seimo ir savivaldybių tarybų rinkimų.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog dalies išlaidų politinei kampanijai kompensavimo atveju nustatytas 3 proc. rinkimų „barjeras“, skirtingai negu nustatant politinių partijų teisę gauti valstybės biudžeto dotaciją, neturi visuotinio pobūdžio, t. y. jis skaičiuojamas ne visos valstybės, o konkrečios rinkimų apygardos mastu. Kitose valstybėse, pavyzdžiui, Ispanijoje, Norvegijoje, Vengrijoje dalies ar visų politinės kampanijos išlaidų kompensacija priklauso tik toms politinėms partijoms, kurios rinkimuose iškėlė atitinkamą skaičių kandidatų arba dalyvavo atitinkamame skaičiuje rinkimų apygardų⁶¹⁰. Lietuvoje tokio reikalavimo nėra. Teisinis reguliavimas, kai tėra nustatytas reikalavimas aktyviai dalyvauti rinkimuose, nepriklausomai nuo juose pasiekiamų rezultatų, gali suponuoti piktnaudžiavimą teise dalyvauti rinkimuose, nors jis kokybiškai ir pagerina politinių partijų lygiateisiškumo principo įgyvendinimą. Tokiame kontekste Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinkta pozicija vertintina teigiamai, nes iš principo abiem pirmiau paminėtais aspektais yra subalansuota, t. y. piktnaudžiavimo galimybės yra minimizuojamos, o kokybinis politinių partijų lygiateisiškumo principo įgyvendinimas vis tiek išlaiko pakankamą lygį.

Jeigu nustatomas pernelyg aukštas rinkimų „barjeras“, idant būtų įgyta teisė į dalies patirtų rinkimų kampanijos išlaidų kompensavimą, t. y. faktiškai tokia valstybine finansine parama gali naudotis tik kelios politinės partijos, galima kalbėti apie politinių partijų lygybės principo pažeidimą⁶¹¹ bei nepagrįstą įsitikinimų

⁶¹⁰ CHRONOWSKY, N. Finansowanie partii politycznych w Republice Węgierskiej // Prawne aspekty funkcjonowania partii politycznych w państwach Europy Środkowej i Wchodniej. Festiwal dialogu czterech kultur Łódź 2003. Łódź, 2003, P. 244; A. Ławniczak. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 134; АВТОНОМОВ, А. Государственное финансирование политических партий: Россия в контексте мирового опыта // Правовой статус политических партий в европейских странах. Минск, 2003, P. 9–10.

⁶¹¹ Pavyzdžiui, Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas 1966 m. liepos 19 d. sprendime laikėsi pozicijos, jog išlaidų, susijusių su rinkimais, grąžinimas tik toms politinėms partijoms, kurios peržengė patekimui į Bundestagą būtiną 5 proc. rinkimų „barjerą“, prieštarautų politinių partijų lygybės principui. Taip pat šiame sprendime nurodoma, jog minėto principo pažeidimu laikytinas ir toks atvejis, kai rinkimų išlaidų kompensavimas būtų prieinamas tik parlamente atstovaujamosioms politinėms partijoms. Antra vertus, minėtame sprendime buvo pabrėžta, jog tam tikras pereinamasis „slenkstis“ turi būti, kadangi priešingu atveju kyla grėsmė, jog politinės partijos dalyvaus rinkimuose turėdamos vienintelį tikslą – iškovoti galimybę naudotis viešojo finansavimo šaltiniais. Šio sprendimo pasekmė buvo 1967 m. priimtas

reiškimo laisvės ribojimą⁶¹², o tuo pačiu ir apie visuomenės teisės būti informuota pažeidimą⁶¹³.

Lietuvos įstatymų leidėjo teisėkūra yra diskutuotina kitu aspektu, t. y. jog nustatant 3 proc. rinkimų „barjero“ sąlygą, nedaroma jokio skirtumo tarp politinių partijų ir jų koalicijų⁶¹⁴. Kitose valstybėse, pavyzdžiui, Lenkijoje ši sąlyga yra diferencijuojama atsižvelgiant į subjektą, t. y. politinėms partijoms nustatytas vienas „barjeras“, o jų koalicijoms kitas – dvigubai aukštesnis: atitinkamai 3 proc. ir 6 proc.⁶¹⁵ Lietuvoje pasirinktas teisinis reguliavimas atrodo nelogiškas ir įvertinus atitinkamas rinkimų įstatymų nuostatas, kuriose šie „barjerai“ yra diferencijuoti: Seimo rinkimų įstatymo 89 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog tokie „barjerai“ yra atitinkamai 5 proc. ir 7 proc., o pagal Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 83 straipsnio 2 dalį – 4 proc. ir 6 proc. Taigi kyla reali lygybės tarp politinių partijų ir jų koalicijų principo pažeidimo grėsmė.

Galiausiai trūksta aiškumo, kas yra pripažįstama politinės kampanijos išlaidomis PPFĮ 15 straipsnio 2 dalies nuostatos, jog valstybės biudžete nustatyta kompensavimo suma paskirstoma politinėms partijoms, turinčioms teisę į politinės

Politinių partijų įstatymas, pripažįstantis teisę į patirtų rinkimų išlaidų kompensavimą toms politinėms partijoms, kurios parlamentiniuose rinkimuose perkopė 2,5 proc. rinkimų „barjerą“, be to, kiekvienas balsas, gautas viršijant minėtą ribą, buvo įvertintas kaip 2,5 Vokietijos markės ekvivalentas. Reikia pažymėti, jog Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1968 m. gruodžio 3 d. sprendime pozicija šiuo klausimu tapo liberalesnė. Buvo pripažinta, jog 2,5 proc. rinkimų „barjeras“ vis dar yra pernelyg aukštas. Šiame sprendime buvo prieita išvados, jog, atsižvelgiant į tai, kad vienintelis politinės partijos palikimo už patirtų rinkimų kampanijos išlaidų kompensavimo sistemos kriterijus yra siekis eliminuoti iš dalyvavimo rinkimuose „nerimus“ jų dalyvius, 0,5 proc. rinkimų „barjeras“ yra pakankamas, kad politinė partija šioje sistemoje galėtų dalyvauti. Žr. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1966 m. liepos 19 d. sprendimą byloje Nr. 2 BvF 1/65 // BVerfGE 20, 56; Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1968 m. gruodžio 3 d. sprendimą byloje Nr. 2 BvE 1, 3, 5/67 // BverfGE 24, 300.

⁶¹² KT dar 1997 m. vasario 13 d. nutarime (Žin., 1997, Nr. 15-314) yra konstatavęs, jog laisvas ir visuotinis keitimasis informacija, nevaržomas jos skleidimas yra ypač svarbus demokratinių procesų veiksnys, užtikrinantis ne tik individualios nuomonės, subjektyvių įsitikinimų, bet ir grupinių pažiūrų, įskaitant ir politines, bei visos tautos valios formavimą, dėl ko būtent informacijos laisvė yra pamatinis pliuralistinės demokratijos elementas.

⁶¹³ Tokią poziciją išsakė ir Albertos apeliacinis teismas 1995 m. kovo 10 d. sprendime byloje *Reform Party of Canada et al. v. Canada*. Buvo konstatuota, jog tvirtinimas, kad politinės pažiūros yra skirtingos vertės, priklausomai nuo to, ar jų šaltinis yra politinės partijos, turinčios galimybę formuoti valdžią, užtikrintai kertasi su įsitikinimų reiškimo laisve. Anot šio teismo, neturi reikšmės, jog tai bus, pavyzdžiui, marginalinė politinė partija, kuri nėra pajėgi laimėti rinkimų ir kartu formuoti valstybės politikos, nes tokioje situacijoje esminis momentas – tai jų dedikacijos rinkėjams turinys, kadangi laisvoje ir demokratinėje visuomenėje privalo būti ginama politinės partijos teisė savo ideologiją komunikuoti kitiems ir tuo pačiu turi būti užtikrinama viešosios nuomonės teisė su ja susipažinti. Žiūrint plačiau, tokia situacija netgi gali suponuoti opozicijos nunykimą, taigi yra itin svarbu, jog visuomenę, *inter alia* rinkėjus, pasiektų informacija ir iš nuo valdžios nepriklausančių šaltinių, idant jie galėtų racionaliai įvertinti, kaip norėtų būti valdomi ir kokios politinės programos sutampa su jų interesais. Tą patvirtina ir Lordų rūmų 1973 m. liepos 25 d. sprendime *Attorney General v. Times Newspapers Ltd.* išsakytos mintys, jog žmonės nėra pajėgūs daryti atitinkamą įtaką su jais susijusiems sprendimams, jeigu jie negauna reikiamos informacijos apie faktus ir argumentus, reikalingus tokių sprendimų priėmimui. Pagal: GARLICKI, L. Zimbabwe: finansowanie partii politycznych (orzeczenie Sądu Najwyższego Zimbabwe z 5 września 1997 r.) // Przegląd Sejmowy, 1997, Nr. 6(23), P. 130–131.

⁶¹⁴ Šis teiginys yra aktualus tiek valstybės biudžeto dotacijos skyrimo, tiek ir dalies politinės kampanijos išlaidų kompensavimo atvejais.

⁶¹⁵ ŁAWNICZAK, A. Swoboda działalności partii politycznych // Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP (red. B. Banaszk, A. Preisner). Warszawa, 2002, P. 621.

kampanijos išlaidų dalies kompensaciją, proporcingai jų politinės kampanijos išlaidoms, prasme. Iš pirmo žvilgsnio čia sunku išvelgti problemą. Vis dėlto teigtina, jog ši nuostata yra pernelyg lakoniška, nes joje nėra užsimenama apie tai, ar tokiomis išlaidomis laikytinos ir jos išskeltų, bet savarankiškais politinės kampanijos dalyviais įregistruotų subjektų politinės kampanijos metu patirtos išlaidos. Pagal PPFĮ 2 straipsnio 22 dalyje pateikiamą savarankiško politinės kampanijos dalyvio apibrėžimą atrodytų, jog atsakymas yra neigiamas, tačiau praktikoje yra kitaip.

Kaip galima spręsti iš VRK nagrinėjamu klausimu priimtų sprendimų, politinių partijų politinės kampanijos išlaidomis yra pripažįstamos visų su jomis susijusių politinės kampanijos dalyvių, kurie rinkimų apygardos mastu surinko ne mažiau kaip 3 proc. galiojančių rinkėjų balsų, taigi – ir savarankiškų politinės kampanijos dalyvių – išlaidos. Tokia išvada turi ne tik teorinę, bet ir materialinę–finansinę dimensiją, nes nuo to priklauso politinei partijai skirtinos dalies politinės kampanijos išlaidų kompensacijos dydis: priskyrus savarankiškų politinės kampanijos dalyvių politinės kampanijos metu patirtas išlaidas bendrosioms politinės partijos politinės kampanijos išlaidoms, jis atitinkamai padidėja. Čia galima kelti kitą klausimą: ar pagrįstai?

Viena vertus, tokią situaciją galima pateisinti tuo, jog Lietuvoje teisę gauti dalies politinės kampanijos išlaidų kompensaciją turi tik politinės partijos. Tačiau, iš kitos pusės, tai dar labiau sustiprina nepriklausomų kandidatų diskriminaciją, kadangi jiems jų patirtos politinės kampanijos išlaidos nėra kompensuojamos nei tiesiogine, nei netiesiogine (per politinę partiją) forma. Be to, vėlgi galima kalbėti apie tikslingumą politinės kampanijos dalyvius skirstyti į savarankiškus ir atstovaujamuosius, kadangi praktikoje šis atskyrimas ne visada (pavyzdžiui, nagrinėjamu atveju) išlaikomas.

Nepaisant pirmiau aptartų probleminių aspektų, Lietuvoje pasirinktas dalies politinės kampanijos išlaidų kompensavimo modelis yra ganėtinai subalansuotas. Žinoma, tai daugiau teorinė išvada, nes, kaip jau buvo minėta, ši tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo forma praktikoje buvo įgyvendinta tik 2005 m. Taigi Lietuvos atveju reikėtų kalbėti ne apie pasirinkto dalies politinės kampanijos išlaidų kompensavimo modelio tinkamumą, o jo įgyvendinimo galimybes. Tokia situacija neabejotinai nusipelno kritikos: tai, jog nėra vieningos nuomonės dėl to, kas yra įgaliotas nustatyti bendrą dalies politinės kampanijos išlaidų kompensacijos sumą, paskirstytiną tarp konkrečių politinių partijų, nelaikytina pakankamu pasiteisinimu, jog dalies politinės kampanijos išlaidų kompensacija pastaruoju metu Lietuvos politinėms partijoms apskritai nėra skiriama.

3.3. SKIRSNIS. NETIESIOGINIO VALSTYBINIO FINANSAVIMO FORMOS

Be valstybės biudžeto dotacijos ir dalies išlaidų politinei kampanijai kompensavimo, egzistuoja ir kitokios politinių partijų valstybinio finansavimo formos, tačiau jos turi netiesioginį pobūdį, kuris iš esmės reiškia, jog tokios valstybės paramos politinėms partijoms – nebūtinai finansinės – pirminis tikslas ne visais atvejais sutampa su tiesioginiam valstybiniam politinių partijų finansavimui keliamais tikslais: vienais atvejais tokiu būdu siekiama užtikrinti politinių partijų lygiateisiškumą ir tuo pačiu konkurencingumą, kitais – paskatinti privačius asmenis aktyviau (daugiau) aukoti politinėms partijoms ar jų politinėms kampanijoms, dar kitais – tiesiog užtikrinti efektyvų parlamento darbą.

Lietuvoje ir kitose valstybėse šis valstybinio politinių partijų finansavimo tipas turi vieną esminį bruožą – tokio pobūdžio parama politinėms partijoms nėra laikoma politinių partijų finansavimu klasikine prasme ir paprastai nepatenka į įstatymų, skirtų politinių partijų finansavimo klausimams, (Lietuvoje – PPFĮ) reguliavimo sritį⁶¹⁶, o kartu – ir į specifinę politinių partijų finansavimo kontrolės sferą. Viena vertus, tai yra paranku politinėms partijoms, kadangi jos, dažniausiai nebūdamos tiesioginiais tokio pobūdžio valstybinės paramos adresatais, neturi atsiskaityti, kaip ją panaudojo, tačiau, antra vertus, teigti, jog tokio pobūdžio santykiai, netiesiogiai susiklostę tarp valstybės ir politinių partijų, apskritai nėra reguliuojami teisės aktais, o kartu nėra ir kitokios valstybinės kontrolės objektas, nėra pagrindo.

Galima kalbėti apie tris pagrindines netiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo formas. Pirmajai būdinga tai, jog valstybės biudžeto lėšos yra skiriamos ne tiesiogiai politinėms partijoms, bet su jomis susijusiems ir jų naudai veikiantiems asmenims, struktūroms⁶¹⁷ arba organizacijoms. Antroji ypatinga tuo, kad į politinių partijų biudžetus, tarpininkaujant valstybei, patenka nevalstybinės kilmės pinigai, t. y. privatus išorinis politinių partijų finansavimas reglamentuojamas taip, jog paskatintų fizinius ir juridinius asmenis finansiškai paremti politines partijas. Kitais žodžiais tariant, valstybė pozityviai stimuliuoja privatų išorinį politinių partijų finansavimą⁶¹⁸. Galiausiai yra galimas ir toks variantas, kai valstybė politinių partijų naudai atsisako tam tikrų finansinių prievolių bei leidžia joms naudotis kai kuriomis viešosiomis

⁶¹⁶ Lietuvoje į PPFĮ reguliavimo sritį patenka tik politinės reklamos sklaidos rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu per nacionalinius transliuotojus, apmokamos iš valstybės biudžeto, atvejais (18 str. 7 ir 8 d.).

⁶¹⁷ Kaip pavyzdį galima nurodyti parlamentines frakcijas, tačiau būtina turėti omenyje, kad parlamentinė frakcija nebūtinai yra *mini* partija parlamente. KT yra išaiškinęs, kad, nors frakcijos paprastai yra glaudžiai susijusios su politinėmis partijomis, tai nereiškia, kad frakcija yra politinė partija Seime ir kad kiekviena savo atstovus Seime turinti partija kartu yra ir frakcija. Tokia išvada darytina iš Konstitucijoje įtvirtinto laisvo mandato principo. Žr. KT 1993 m. lapkričio 26 d. nutarimą // Žin., 1993, Nr. 66-1260.

⁶¹⁸ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 100.

paslaugomis nemokamai arba mažesne nei rinkoje nusistovėjusi kaina, pavyzdžiui, iš politinių partijų neimamas mokestis už pašto paslaugas, joms suteikiama galimybė nemokamai naudotis žiniasklaidos priemonėmis ir pan.

Pažymėtina, jog pirmosios formos netiesioginis valstybinis politinių partijų finansavimas turi dvi atmainas, t. y. parlamentinės veiklos finansavimą ir finansavimą, peržengiantį parlamento ribas. Pirmasis atvejis apima deputatų parlamentinės veiklos finansavimą⁶¹⁹. Svarbiu šios formos elementu taip pat laikytinas parlamentinių klubų (frakcijų) finansavimas. Kitokio pobūdžio yra netiesioginis valstybinis politinių partijų finansavimas, peržengiantis parlamento ribas. Jeigu pirmuoju atveju finansavimo apimtis priklauso ir nuo rinkimų rezultatų (kuo daugiau politinės partijos atstovų patenka į parlamentą, tuo daugiau lėšų ji netiesiogiai gauna), tai antruoju atveju šis aspektas nėra toks svarbus, kadangi valstybė atitinkamas lėšas skiria organizacijoms, paisydama jų vykdomos veiklos. Kaip jau buvo minėta, tokias visuomeninio–politinio pobūdžio organizacijas tam tikra prasme galima laikyti politinių partijų tąsa, *sui generis* (liet. savotiškas) jų priklausiniais. Finansuojant minėtas organizacijas, politinės partijos yra finansuojamos lyg „tarp kitko“ (dėl to tokios organizacijos ir vadinamos *third parties*)⁶²⁰.

3.3.1. Parama agitacinei politinių partijų veiklai

Viena pirmųjų netiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo forma laikytinas politinėms partijoms skirto radijo ir televizijos laiko eterio neapmokestinimas bei nemokamo ploto išorinei politinei reklamai skleisti (kitai vadinamas „agitaciniu plotu“) suteikimas⁶²¹. Reikia pažymėti, jog tai yra skirtingos paramos agitacinei politinių partijų veiklai formos, nors jų tikslas ir sutampa.

⁶¹⁹ Ši atvejį būtų galima priskirti ir trečiajai netiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo formai (pavyzdžiui, nemokamos transporto paslaugos), tačiau atsižvelgiant į tai, jog išimtis yra taikomos deputatams, o ne politinėms partijoms, jis vis dėlto priskirtinas pirmajai netiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo formai.

⁶²⁰ Taip, pavyzdžiui, yra Austrijoje, Vokietijoje, Švedijoje, Norvegijoje, Belgijoje ir Nyderlanduose. Šiose valstybėse politinės partijos naudojasi valstybinėmis dotacijomis, skiriamomis jaunimo, studentų ar moterų organizacijoms. Atsižvelgiant į tai, jog tokios lėšos į politinių partijų biudžetus tiesiogiai nepatenka, galima kalbėti ir apie tai, jog dalis jų vis dėlto yra panaudojama visuomeniniams tikslams. Įdomu tai, jog Nyderlandų įstatymų leidėjas su politinėmis partijomis susijusių subjektų finansavimą sieja su pastarųjų iškovotais mandatais, kas yra būdinga tiesioginiam valstybiniam politinių partijų finansavimui. Žr. NASSMACHER, K.-H. Comparing Party and Campaign Finance in Western Democracies // Campaign and Party Finance in North America and Western Europe (ed. A. B. Gunlicks). Boulder, 1993, P. 239; ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 101.

⁶²¹ Olandijoje nemokamas radijo eteris politinėms partijoms buvo suteiktas dar 1925 m., o kitose valstybėse, pavyzdžiui, Vokietijoje, Italijoje bei Prancūzijoje panašūs įstatymai buvo priimti 7-ajame arba 8-ajame praėjusio amžiaus dešimtmečiuose. Žr. BLOŹE, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // Politologija, 1999, Nr. 4(16), P. 25.

3.3.1.1. Nemokamo radijo ir televizijos eterio suteikimas

Ši paramos agitacinei politinių partijų veiklai forma yra svarbi ne tiek dėl jos materialinio ekvivalento, kiek dėl to, jog radijas ir televizija atlieka svarbų vaidmenį šiuolaikinėse rinkimų kampanijose. Lietuvoje ypatingą reikšmę tokio pobūdžio valstybinė parama politinėms partijoms įgijo po to, kai 2008 m. viduryje buvo priimtos PPFĮ 2 ir 18 straipsnių novelos⁶²², draudžiančios politinės reklamos sklaidą tiek garso ir vaizdo kūrniais (reklaminius filmukais, filmais) per radiją ir televiziją⁶²³, tiek ir neatlygintai (kaip auką)⁶²⁴. Toks teisinis reguliavimas susiaurino politinių partijų galimybes propaguoti savo kandidatus ir jų rinkimų programas. Siekiant kompensuoti šią netektį, buvo nustatyta papildoma politinių partijų agitacinės veiklos finansavimo iš valstybės biudžeto forma – politinės reklamos skleidimas per nacionalinius transliuotojus rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu (PPFĮ 18 str. 7 d.). Taigi Lietuvos atveju galima kalbėti apie dvejojo pobūdžio valstybinę pagalbą politinėms partijoms pasiekiant radijo ir televizijos eterį: teisę nemokamai naudotis atitinkamomis visuomeninėmis žiniasklaidos priemonėmis⁶²⁵ (klasikinis variantas) ir teisę nemokamai naudotis atitinkamomis komercinėmis žiniasklaidos priemonėmis.

Pažymėtina, jog nemokamo radijo ir televizijos eterio laiko padalijimo tarp konkrečių subjektų teisinis reguliavimas yra svarbus dėl keleto priežasčių. Pirma,

⁶²² Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2 ir 18 straipsnių pakeitimo įstatymas // Žin., 2008, Nr. 71-2720.

⁶²³ Pažymėtina, jog PPFĮ 18 straipsnio 1 dalies 2 punkto formuluotė „viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams draudžiama skleisti politinę reklamą garso ir vaizdo kūrniais (reklaminius filmukais, filmais) per radiją ir televiziją“ nėra suformuluota preciziškai, nes sąvoka „filmas“ (atitinkamai ir „filmukas“) su radiju nieko bendra neturi. Kaip apibrėžiama Lietuvos Respublikos kino įstatymo (Žin., 2002, Nr. 31-1107 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 3 straipsnio 2 dalyje, filmas – tai garso ir vaizdo (audiovizualinis) kūrinys, kurį sudaro temos susieti vaizdai, nuosekliai užfiksuoti filmo juostoje arba kitoje laikmenoje ir skirti atkurti techninės viešo rodymo įrangos priemonėmis. Taigi, pagal analogiją, ir „filmukas“ yra audiovizualinis kūrinys. Be kita to, toks teisinis reguliavimas sukelia nereikalingų problemų praktikoje, žr., pavyzdžiui, delfi.lt – 2008 m. liepos 25 d. E. Digrytė. Politinės reklamos ribojimas – griežtas, bet skylėtas // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=17846845>> (2009 m. liepos 15 d.).

⁶²⁴ Kaip galima spręsti iš kai kurių pasirodžiusių publikacijų, nėra sutariama, koku laikotarpiu šie draudimai galioja. Žr., pavyzdžiui, e-veidas – 2008 m. liepos 7 d. (Nr. 27). Kol teisininkai diskutuoja, valdžia manipuliuoja TV reklama // Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/lt/leidinys.nrfull/4873576d6767c>> (2009 m. birželio 29 d.). Atsižvelgiant į tai, jog PPFĮ 18 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktuose speciali sąvoka „politinės kampanijos reklama“, kurią PPFĮ 2 straipsnio 16 dalis apibrėžia kaip politinės kampanijos laikotarpiu ir šios politinės kampanijos interesais skleidžiamą politinę reklamą, kurios skleidimą ir finansavimą nusako šis įstatymas, nėra vartojama, manytina, kad minėti draudimai galioja visada.

⁶²⁵ Lietuvos Respublikos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo (Žin., 2000, Nr. 58-1712 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 5 straipsnio 10 dalis Lietuvos nacionaliniam radijui ir televizijai nustato pareigą suteikti laiką rinkimų metu kandidatams į Respublikos Prezidentus, politinėms partijoms ir jų kandidatams į Seimo ar savivaldybių tarybų narius Respublikos Prezidento rinkimų, Seimo rinkimų ir Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymų nustatytais sąlygomis ir tvarka. Pažymėtina, kad ši nuostata „aplenkia“ referendumus, taigi yra nesuderinta su Referendumo įstatymo 17 straipsnio 1 dalimi, kurioje numatyta, jog grupės atstovams, Seimo nariams, Respublikos Prezidentui, Ministrui Pirmininkui, ministrams, partijoms, visuomeninėms organizacijoms ir piliečiams suteikiama teisė nemokamai naudotis Lietuvos nacionaliniu radiju ir televizija.

tokiu būdu politinės partijos ir jų keliami kandidatai lengviau pasiekia žiniasklaidos priemones ir įgyja galimybę prisistatyti rinkėjams⁶²⁶. Antra, jis padeda išvengti smulkesniųjų politinių partijų diskriminacijos ir bent iš dalies (jeigu nėra nustatytas draudimas skleisti audiovizualinę politinę reklamą politinių partijų ir kandidatų lėšomis, absoliutaus rezultato pasiekti neįmanoma⁶²⁷) užtikrina politinių partijų lygių galimybių principo realizavimą. Trečia, tokiu būdu prisidedama prie politinių partijų rinkimų kampanijų išlaidų, susijusių su politine reklama, mažėjimo⁶²⁸.

Paminėtina, jog tokio pobūdžio teisinis reguliavimas yra dvejopo pobūdžio, t. y. „lygybinis“ ir „laisvybinis“. Pirmuoju atveju siekiama užtikrinti politinių partijų ir/ar kandidatų lygybę: paprastai toks teisinis reguliavimas taikomas tiek, kiek tai yra susiję su galimybe gauti nemokamą valstybinių žiniasklaidos priemonių eterį, antruoju atveju įstatymų leidėjas tik nustato teisę naudotis žiniasklaidos priemonėmis (paprastai komercinėmis), o į jos įgyvendinimą nesikiša. Galima teigti, jog grynos formos „lygybinis“ ir „laisvybinis“ teisinis reguliavimas, nepaisant kelių išimčių⁶²⁹, beveik neegzistuoja. Pavyzdžiui, Lietuvoje yra nustatytas teisinis reguliavimas laikytinas mišriu.

Teisę naudotis visuomeninėmis žiniasklaidos priemonėmis Lietuvoje įtvirtina įstatymai, reglamentuojantys rinkimų bei referendumų organizavimo ir vykdymo tvarką⁶³⁰. Viena iš minėtuose įstatymuose nustatytų kandidatų⁶³¹ veiklos garantijų yra jų teisė rinkimų agitacijos kampanijos metu⁶³² nemokamai naudotis

⁶²⁶ M. Walecki pažymi, jog tokio pobūdžio valstybinė parama politinėms partijoms yra itin svarbi smulkesnėms politinėms partijoms, kadangi be jos, tikėtina, pastarosios neturėtų galimybės perduoti savo žinutės rinkėjams. Žr. WALECKI, M. Money and Politics in Central and Eastern Europe // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström). Stockholm, 2003, P. 85.

⁶²⁷ A. Ławniczak nurodo, kad kartais atsitinka taip, jog, nepriklausomai nuo žiniasklaidoje vyraujančio pliuralizmo, pagrindinį vaidmenį šioje sferoje vis tiek atlieka viešieji transliuotojai, kaip yra, pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje. Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 115.

⁶²⁸ Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje buvo pastebėta pozityvi tendencija, jog nemokamo eterio laiko politinei reklamai skleisti suteikimas politinėms partijoms ir/ar kandidatams sumažino jų lėšų paieškos poreikį. Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M., POSTNIKOV, A., *et al.* Campaign Finance in Foreign Countries: Legal Regulation and Political Practices (A Comparative Legal Survey and Analysis) // Prieiga per internetą: <http://moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/Campaign_Finance.pdf> (2009 m. balandžio 20 d.).

⁶²⁹ „Lygybinio“ teisinio reguliavimo pavyzdžiu galima būtų laikyti Vokietiją, kurioje lygios galimybės politinėms partijoms užtikrinamos naudojantis tiek visuomeninėmis, tiek ir komercinėmis žiniasklaidos priemonėmis (televizija). „Laisvybinio“ teisinio reguliavimo pavyzdys – JAV, kuriose tiems kandidatams, kurie atsisakė valstybinio jų politinių kampanijų finansavimo, suteikiama teisė neribotai naudotis komercinėmis žiniasklaidos priemonėmis. Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 118, 142.

⁶³⁰ Seimo rinkimų įstatymas, Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas, Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas, Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas ir Referendumo įstatymas.

⁶³¹ Žodis „kandidatas“ čia vartojamas plačiąja prasme, t. y. kaip apimantis kandidatus, kandidatų sąrašus, o referendumo atveju – piliečių referendumo iniciatyvinės grupės atstovus, Seimo narius, Respublikos Prezidentą, Ministrą Pirmininką, ministrus, politines partijas, visuomenines organizacijas ir piliečius.

⁶³² Pagal PPFĮ 4 straipsnio 3 dalį, rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpis prasideda paskelbus kandidatus (kandidatų sąrašus) ir pasibaigia prasidėjus įstatymų nustatytam terminui, kurio metu draudžiama

visuomeninėmis žiniasklaidos priemonėmis, t. y. jie turi lygią teisę su kitais kandidatais pasisakyti jose ir skelbti savo rinkimų programas⁶³³.

Ši teisė turi būti įgyvendinama paisant kandidatų lygiateisiškumo, kuris paprastai užtikrinamas atitinkamai paskirstant nemokamo nacionalinio radijo ir/ar televizijos eterio laiką⁶³⁴. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas dar 1957 m. konstatavo, jog konstitucinis lygybės principas reikalauja, kad visos politinės partijos, iškėlusios kandidatų sąrašus visos valstybės mastu, turi turėti galimybę pristatyti savo rinkimų programas visuomeniniame radijuje, o diferencijuotas eterio laiko suteikimas, anot jo, nepažeidžia lygių galimybių sąlygos⁶³⁵. Tai yra santykinės lygybės principas, kuriuo Lietuvoje remiamasi PPFĮ 18 straipsnio 7 ir 8 dalyse apibrėžiant teisę nemokamai naudotis atitinkamomis komercinėmis žiniasklaidos priemonėmis, tik jis vadinamas kitaip – „proporcinio lygiateisiškumo principu“. Absoliučios lygybės principą galima iliustruoti tokia situacija, kai eterio laikas po lygiai padalijamas visiems rinkimų kampanijoje dalyvaujantiems subjektams, nenustatant jokių papildomų sąlygų.

Vertinant Lietuvoje nustatytą teisinį reguliavimą dėl nemokamo visuomeninio radijo ar televizijos eterio suteikimo⁶³⁶ lygiateisiškumo požiūriu, atkreiptinas dėmesys į keletą aspektų.

rinkimų agitacija, t. y. paprastai likus 30 valandų iki rinkimų pradžios ir rinkimų dieną iki balsavimo pabaigos.

⁶³³ Referendume atveju – pristatyti referendumui siūlomo įstatymo, kito akto tekstą arba referendume siūlomo spręsti valstybės bei tautos gyvenimo klausimo tekstą.

⁶³⁴ Kiek tai yra susiję su nemokamu nacionalinio radijo ir televizijos eterio paskirstymu, įgaliojimai šioje srityje yra suteikiami VRK (privalo derinti su Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos vadovu), o kai kalbama apie savivaldybių žiniasklaidos priemones (radiją ir televiziją), – apygardos rinkimų komisijoms (derina su šių žiniasklaidos priemonių vadovais). Žr., pavyzdžiui, VRK 2008 m. rugsėjo 8 d. sprendimą Nr. 94 „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos laidų, skirtų 2008 m. Seimo rinkimų agitacijai, rengimo taisyklių tvirtinimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=326934&p_query=&p_tr2=> (2009 m. balandžio 12 d.).

⁶³⁵ Žr. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1957 m. rugsėjo 3 d. sprendimą byloje Nr. 2 BvR 7/57 // BVerfGE 7, 99. Vokietijos įstatymų leidėjas susieja suteikiamo nemokamo eterio laiką su paskutiniųjų rinkimų rezultatais bei politinių partijų atstovų parlamente skaičiumi, be to, yra atsižvelgiama į politinės partijos stabilumą, narių skaičių bei veiklos diapazoną. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 117.

⁶³⁶ Seimo rinkimų įstatymo 51 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog kiekvienam kandidatų sąrašui skiriama ne mažiau kaip po vieną valandą visuomeninio (nacionalinio) radijo ir po tiek pat televizijos laiko debatams su kito ar kitų kandidatų sąrašų atstovais, o kiekvienam kandidatui, iškeltam arba išsikėlusiam vienmandatėje rinkimų apygardoje, skiriama ne mažiau kaip po 5 minutes visuomeninio (nacionalinio) radijo laiko. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 48 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog kiekvienai kandidatų sąrašus keliančiai partijai skiriama ne mažiau kaip po 20 minučių radijo ir po 20 minučių televizijos laiko ir pridėjama laiko proporcingai iškeltų kandidatų sąrašų skaičiui. Rinkimų į Europos Parlamentą 50 straipsnio 1 dalis įtvirtina, jog kiekvienam kandidatų sąrašui skiriama ne mažiau kaip po vieną valandą nacionalinio radijo ir po vieną valandą nacionalinės televizijos laiko debatams su kito ar kitų kandidatų sąrašų atstovais. Pagal Referendume įstatymo 17 straipsnio 1 dalį, ir piliečių referendumo iniciatyvinei grupei, ir jos oponentų atstovams skiriama ne mažiau kaip po 7 valandas visuomeninio (nacionalinio) radijo ir televizijos laiko tarpusavio debatams. Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme minimalus kiekvienam kandidatui skirtinas nemokamo eterio laikas nėra nustatytas (46 str.). Pažymėtina, kad pirminėje Seimo rinkimų įstatymo redakcijoje nebuvo nustatyta nemokamai suteikiamo nacionalinio radijo ir televizijos eterio trukmė: Seimo rinkimų įstatymo 46 straipsnio 1 dalyje buvo numatyta, kad, prasidėjus rinkimų agitacijos

Siauruoju požiūriu, t. y. vertinant tik vienos rūšies rinkimuose dalyvaujančių subjektų lygias galimybes, atkreiptinas dėmesys į Seimo rinkimų įstatymą, kuris nustato nevienodas sąlygas kandidatų sąrašams ir kandidatams: pirmieji nemokamai gali naudotis tiek nacionalinio radijo ir televizijos eteriu, o antrieji – tik nacionalinio radijo eteriu. Atsižvelgiant į tai, jog tiek daugiamandatėje rinkimų apygardoje, tiek ir vienmandatėse rinkimų apygardose yra išrenkami Tautos atstovai, turintys vienodus įgaliojimus, vargu ar įmanoma šį įstatymų leidėjo sprendimą paaiškinti teisiniais argumentais. Manytina, jog tokį teisinį reguliavimą suponavo ekonominio tikslingumo kriterijus, kuris neturėtų būti lemiantis. Antra vertus, pozityviai reikėtų vertinti tai, jog kitų kandidatų atžvilgiu šiuo aspektu nėra diskriminuojami nuo politinių partijų nepriklausomi ir savarankiškai save iškėlę kandidatai.

Plačiuoju požiūriu, t. y. vertinant skirtingų rūšių rinkimuose dalyvaujančių subjektų lygias galimybes, pastebėtina, jog Seimo rinkimuose ir rinkimuose į Europos Parlamentą kandidatų sąrašai aptariamam aspektu yra traktuojami vienodai, nepriklausomai nuo juose įrašytų kandidatų skaičiaus, o savivaldybių tarybų rinkimuose į tai yra atsižvelgiama. Jeigu Seimo rinkimų atveju tą galima pateisinti taikoma mišria rinkimų sistema, kyla klausimas, kodėl rinkimuose į Europos Parlamentą, kurie yra organizuojami ir vykdomi pagal proporcinės rinkimų sistemos modelį, kaip ir savivaldybių tarybų rinkimai, nėra laikomasi tokio principo⁶³⁷.

Teisę nemokamai naudotis atitinkamomis komercinėmis žiniasklaidos priemonėmis, kaip jau buvo minėta, nustato PPFĮ 18 straipsnio 7 dalis, kurioje įtvirtinta, jog politinės reklamos skleidimas per nacionalinius transliuotojus rinkimų

kampanijai, kandidatai į Seimo narius rinkimų apygardose turi lygią teisę pasisakyti *inter alia* valstybinėse visuomenės informavimo priemonėse ir skelbti savo rinkimų programą. Atitinkamas pakeitimas buvo padarytas tik 2000 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymu (Žin. 2000, Nr. 59-1760). I. Unikaitės teigimu, tokį pokytį suponavo tai, jog 1996 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos metu buvo matyti, kad nėra tikslinga kandidatams skirti daug laiko, nes tuomet rinkimų kampanijos metu LTV programą beveik visą dieną sudarė politinių partijų ir atskirų kandidatų agitaciniai pasisakymai, o rinkėjams buvo pabodę klausytis „kalbančių galvų“. Pažymėtina ir tai, kad forma, kaip turi būti panaudojamas nemokamai suteikiamas radijo ir televizijos eteris, t. y. debatai, taip pat buvo nustatyta tik prieš 2000 m. Seimo rinkimus, be to, šiuo įstatymu buvo sutrumpintas kandidatų sąrašams skiriamas eterio laikas – nuo 1,5 valandos iki 1 valandos. Žr. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 51 straipsnio pakeitimo įstatymą // Žin., 2000, Nr. 75-2275.

⁶³⁷ Nagrinėjamu klausimu taip pat reikia atkreipti dėmesį į tai, koku principu vadovaujantis yra nustatomas kandidatų dalyvavimo debatų laidose eiliškumas. Seimo rinkimų įstatyme (51 str. 1 d.) ir Rinkimų į Europos Parlamentą įstatyme (50 str. 1 d.) nurodoma, jog jis nustatomas kandidatų tarpusavio sutarimu, o jeigu jo nėra – burtais; Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme ir Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme panašius klausimus reguliuojančių nuostatų nėra, o štai Referendumo įstatyme (17 str. 2 ir 3 d.) taikomas mišrus pasisakančiųjų debatų laidose eiliškumo nustatymo būdas. Minėti būdai, kiek jie yra įtvirtinti, užtikrina kandidatų lygiateisiškumą, tačiau reikia paminėti, jog kitose valstybėse egzistuoja ir kitokių modelių. Kaip pavyzdį galima nurodyti Jungtinę Karalystę, kurioje tokiu atveju akcentuojamas ne tiek lygiateisiškumas tarp visų kandidatų, kiek pozicijos ir opozicijos lygiateisiškumas, t. y. yra taikomas jų pariteto principas. Reikia pažymėti, jog tai nėra teisinio reguliavimo pasekmė, o BBC XX a. 4-ajame dešimtmetyje suformuota visiško nešališkumo (angl. *due impartiality*) pozicija, ilgainiui įgavusi tradicijos pobūdį. Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 140; <http://new-arch.rp.pl/artyku/67355.html> (2009 m. balandžio 15 d.).

agitacijos kampanijos laikotarpiu finansuojamas valstybės biudžeto lėšomis iš VRK skirtų asignavimų ir jog nacionalinius transliuotojus, kurie skleis politinę reklamą, parenka VRK įstatymų nustatyta tvarka.

Toks teisinis reguliavimas yra kritikuotinas. Pirma, politinė reklama finansuojama iš valstybės biudžeto tik tuo atveju, jeigu ji yra skleidžiama per nacionalinius transliuotojus (Visuomenės informavimo įstatymo 2 str. 31 d.), taigi yra nepagrįstai diskriminuojami regioniniai ir vietiniai transliuotojai (Visuomenės informavimo įstatymo 2 str. 45 ir 65 d.), ypač savivaldybių tarybų rinkimų kontekste⁶³⁸. Antra, nuostata, suteikianti VRK įgaliojimus parinkti nacionalinius transliuotojus, yra pernelyg lakoniška: galima daryti prielaidą, jog „įstatymų nustatyta tvarka“ reiškia Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo⁶³⁹ nustatytą tvarką (manytina, kad praktikoje yra taikomas pirkimas neskelbiamų derybų būdu), tačiau jai vis tiek trūksta detalumo. Trečia, nors nacionaliniu transliuotoju gali būti tiek radijas, tiek ir televizija, praktikoje VRK renkasi televiziją⁶⁴⁰. Vėlgi nėra aišku, kodėl yra diskriminuojamas radijas. Be to, Lietuvos radijo ir televizijos komisijos duomenimis⁶⁴¹, Lietuvoje šiuo metu yra 6 komercinės televizijos, turinčios nacionalinio transliuotojo statusą, tačiau iš jų VRK pasirinko tik tris, t. y. BTV, LNK ir TV3. Ketvirta, kaip matyti iš VRK patvirtintų rekomendacijų „Politinė reklama žiniasklaidos priemonėse“⁶⁴², nacionaliniai transliuotojai rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu gali skleisti tik VRK užsakytą politinę reklamą, kai tuo tarpu toks draudimas regioniniams ir vietiniams transliuotojams netaikomas. Taigi pirmieji yra diskriminuojami antrųjų atžvilgiu, ypač atsižvelgiant į tai, jog ne visi nacionaliniai transliuotojai gauna VRK užsakymų.

Kritikos nusipelnė ir PPFĮ 18 straipsnio 8 dalis, numatanti, jog kandidatų ir politinių partijų politinė reklama per nacionalinius transliuotojus rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu yra skleidžiama pagal proporcinio lygiateisiškumo principą, kas reiškia proporcingai paskutinių Seimo rinkimų, rinkimų į Europos Parlamentą ir

⁶³⁸ Pažymėtina, jog viename iš PPFĮ projektų, kurių pagrindų buvo priimta ši novela, buvo siūloma įtraukti ir regioninius transliuotojus, tačiau šis siūlymas nesulaukė pritarimo. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 18 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2995.

⁶³⁹ Žin., 1996, Nr. 84-2000 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁶⁴⁰ Žr. VRK 2008 m. rugsėjo 16 d. sprendimą Nr. 135 „Dėl komercinių televizijų laidų, skirtų 2008 m. Seimo rinkimų agitacijai, eterio laiko paskirstymo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=327219&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 4 d.).

⁶⁴¹ Lietuvos radijo ir televizijos komisijos interneto tinklalapis // Prieiga per internetą: <www.rtk.lt> (2009 m. balandžio 13 d.).

⁶⁴² VRK 2008 m. liepos 30 d. posėdyje patvirtintos rekomendacijos „Politinė reklama žiniasklaidos priemonėse“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/dynamic/files/751/politinesreklamosrekomendacijos.pdf>> (2009 m. liepos 15 d.); VRK 2009 m. vasario 25 d. posėdyje patvirtintos rekomendacijos „Politinė reklama žiniasklaidos priemonėse“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/dynamic/files/1036/2009-02-25politinerklamavradio.pdf>> (2009 m. liepos 15 d.).

savivaldybių tarybų rinkimų metu gautiems rinkėjų balsams, nuo politinės partijos išrinktų į Seimą, Europos Parlamentą, savivaldybių tarybas politikų skaičiui ir politinės partijos iškeltų kandidatų skaičiui VRK nustatyta tvarka⁶⁴³. Pirma, ši nuostata akivaizdžiai privilegijuoja valdančiąsias politines partijas, kas nedera su lygių galimybių principu⁶⁴⁴. Antra, pagal pirmiau pacituotą teisinį reguliavimą, yra diskriminuojami nepriklausomi kandidatai. Trečia, taikymo apimties požiūriu PPFĮ 18 straipsnio 7 ir 8 dalys yra suformuluotos nekorektiškai, t. y., sprendžiant iš „politinės reklamos“ sąvokos, pateikiamos šio įstatymo 2 straipsnio 10 dalyje, ji yra skleidžiama visų Lietuvoje organizuojamų ir vykdomų rinkimų bei referendumų laikotarpiu, tačiau PPFĮ 8 dalyje tokio pobūdžio politinės reklamos skleidimas yra siejamas tik su Seimo rinkimais, rinkimais į Europos Parlamentą bei savivaldybių tarybų rinkimais. Taigi taip išeina, jog Respublikos Prezidento rinkimams bei referendumams ši nuostata dėl neaiškių priežasčių nėra taikoma.

Apskritai keltinas klausimas, ar toks teisinis reguliavimas, koks yra nustatytas dabar, reikalingas. Pirma, tai yra papildoma finansinė našta valstybei. Tokiu tikslu 2008 m. Seimo rinkimams papildomai buvo skirta 2 mln. Lt, o 2009 m. Respublikos Prezidento rinkimams ir rinkimams į Europos Parlamentą – 3 mln. Lt⁶⁴⁵. Šias sumas būtina vertinti kitos valstybės politinėms partijoms skiriamos finansinės paramos kontekste. Antra, pagrindinis jo tikslas – politinių partijų lygių galimybių užtikrinimas – taip pat nėra realizuojamas, kadangi, kaip jau buvo minėta, šis teisinis reguliavimas yra orientuotas į valdančiąsias politines partijas, be to, PPFĮ nedraudžia politinėms partijoms ar kandidatams skleisti politinės reklamos per radiją ir televiziją

⁶⁴³ Pažymėtina, kad viename iš paskutiniųjų PPFĮ projektų nuostata dėl lygiateisiškumo suformuluota pernelyg dviprasmiškai: valstybės biudžeto lėšomis iš VRK skirtų asignavimų finansuojami kandidatų debatai per radiją ir televiziją, siekiant pristatyti rinkimų programas, vadovaujantis lygiateisiškumo principu VRK nustatyta tvarka. Iš jos gali susidaryti įspūdis, jog būtent VRK pavesta nustatyti lygiateisiškumo principo turinį, kas neatitiktų Konstitucijos, nes tai ji pirmiausia apibrėžia lygiateisiškumo principą. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2).

⁶⁴⁴ Nors, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 18 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamajame rašte Nr. XP-2995 yra nurodoma, jog tokio pakeitimo tikslas – siekis sudaryti lygias galimybes visoms rinkimuose dalyvaujančioms politinėms jėgoms pristatyti savo idėjas per radiją ir televiziją. Kai kurie autoriai, pavyzdžiui, Z. Petak nurodo, jog tokio principo taikymas yra pagrįstas, kadangi, priešingu atveju smulkios ir radiklios politinės partijos gautų visuomenės dėmesį visai nepelnytai, t. y. neproporcingai jų daromai politinei įtakai. Vis dėlto manytina, jog toks argumentas nėra pakankamas, kad šios politinės partijos būtų diskriminuojamos. Žr. PETAK, Z. A Comparative Analysis of Financing Parties and Elections in Croatia and in Other Countries // *Politička Misao*, 2001, Nr. 5, P. 26.

⁶⁴⁵ VRK 2009 m. kovo 16 d. sprendimas Nr. 69 „Dėl politinės reklamos skleidimo per nacionalinius komercinius transliuotojus finansavimo rinkimų agitacijos laikotarpiu“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=339674&p_query=&p_tr2> (2009 m. balandžio 12 d.).

kitomis formomis, t. y. laidų forma ir panašiai⁶⁴⁶. Taigi vėl laimi stambiausios politinės partijos, turinčios daugiau rėmėjų.

3.3.1.2. Nemokamo ploto išorinei politinei reklamai skleisti suteikimas

Galbūt pasiekiamos auditorijos požiūriu šios formos valstybinė parama politinių partijų agitacinei veiklai yra mažiau reikšminga negu prieš tai aptartoji, tačiau ji neabejotinai prisideda prie to, kad politinių partijų „žinutė“ pasiektų rinkėjus, ypač tuos, kurie ignoruoja radijo ir televizijos transliacijas.

Čia kalbama apie išorinės politinės reklamos sklaidą. Kas yra politinė reklama, apibrėžia PPFĮ 2 straipsnio 10 dalis: tai valstybės politiko, politinės partijos, jos nario, politinės kampanijos dalyvio vardu ir (ar) interesais bet kokia forma ir priemonėmis už užmokestį ar kitokį atlygį arba kaip auka⁶⁴⁷ viešai skleidžiama informacija, kuria siekiama paveikti rinkėjų motyvaciją balsuojant rinkimuose ar referendume arba kurios skleidimu siekiama propaguoti politinę partiją, jos narį ar kandidatą, tačiau sąvoka „išorinė politinė reklama“ PPFĮ apskritai nėra vartojama. Rinkimų (Referendumo) įstatymuose ši sąvoka yra vartojama, tačiau apibrėžiama tik iš dalies: „kaip išorinės reklamos priemonėmis skleidžiama politinė reklama“ ir kaip „politinė reklama, skelbiama viešose vietose, pastatuose, transporto priemonėse“.

Kas yra išorinės politinės reklamos priemonės, pirmiau paminėtos formuluotės neatskleidžia. Nors Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas⁶⁴⁸ nereglamentuoja politinės reklamos, *inter alia* išorinės politinės reklamos (1 str. 6 d.), šiuo klausimu yra tikslinga remtis jame nustatytu teisiniu reguliavimu, apibrėžiančiu, kad išorinė reklama – tai reklama, kurios pateikimo priemonės, kurioms priskiriamos įvairios specialios (stendai, skydai, stulpai, vitrinos, iškabos ir pan.) ir pritaikytos (pastatų sienos, stogai, laikinieji statiniai, transporto priemonės, oro balionai ir pan.) reklamos pateikimo priemonės, yra ne patalpose (2 str. 3 d.), kaip orientaciniu. Kartu atkreiptinas dėmesys į tai, jog rinkimų (Referendumo) įstatymuose išorinė politinė reklama yra suprantama plačiau, nei tai apibrėžta Reklamos įstatyme, t. y. kaip apimanti ir politinę reklamą, skleidžiamą pastatuose.

Tokia situacija, kai įstatymuose yra vartojamos tiksliai neapibrėžtos sąvokos, vertintina kaip pažeidžianti teisinės valstybės principą įstatymų leidėjui nustatytų reikalavimų, *inter alia* kad įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas būtų aiškus, suprantamas, neprieštaringas ir teisės aktų formuluotės būtų

⁶⁴⁶ Pagal Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 46 dalį, reklama taip pat laikomi straipsnis, laida, parengti ir (ar) paskelbti ne viešosios informacijos rengėjo, kuris už užmokestį ar kitokį atlygį skleidžia šią informaciją, užsakymu.

⁶⁴⁷ Čia matyti tam tikras įstatymų leidėjo nenuoseklumas: pagal PPFĮ 2 straipsnio 2 dalį ir 18 straipsnio 18 straipsnio 1 dalies 1 punktą, politinė reklama negali būti skleidžiama kaip auka.

⁶⁴⁸ Žin., 2000, Nr. 64-1937 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

tikslios, aspektu⁶⁴⁹. Tai, be kita ko, yra susiję su ATPK 207⁹ straipsnio 3 dalyje numatyta administracine atsakomybe už išorinės politinės reklamos įrengimo ir skleidimo nustatytos tvarkos pažeidimus. Teisės pažeidimai, už kuriuos teisės aktuose yra nustatyta atsakomybė, turi būti aiškiai apibrėžti⁶⁵⁰. Kyla klausimas, ar galima aiškiai apibrėžti šio administracinio teisės pažeidimo sudėtį, kuri, beje, yra blanketinio pobūdžio, kai nėra tinkamai apibrėžta, kas yra išorinės politinės reklamos priemonės?

Pažymėtina, jog aptariama netiesioginės valstybinės paramos politinių partijų agitacinei veiklai forma yra netiesioginė dar ir dėl kitos priežasties – pareiga savo lėšomis įrengti išorinės politinės reklamos skelbimo vietas yra nustatyta savivaldybėms. Beje, tuo ji ir baigiasi, nes išorinė politinė reklama gaminama ir skelbiama pačių politinių partijų ir/ar kandidatų lėšomis⁶⁵¹.

Būtina atkreipti dėmesį į tai, jog įvairūs draudimai, susiję su išorinės politinės reklamos sklaida, yra taikomi tik rinkimų (referendumo) agitacijos kampanijos laikotarpiu, nepaisant to, kad tai nėra eksplicitiškai įtvirtinta šį klausimą reglamentuojančiose teisės aktuose. Tokią išvadą suponuoja ta aplinkybė, jog atitinkamos nuostatos yra patalpintos rinkimų įstatymų skirsniuose, skirtuose rinkimų agitacijos klausimams sureguliuoti (išimtimi laikytinas Referendumo įstatymas, tačiau analogišką išvadą, vertinant jame nustatytą teisinį reguliavimą sistemiškai, galima padaryti ir šiuo atveju)⁶⁵². Rinkimų (referendumo) agitacijos kampanijos laikotarpiu išorinės politinės reklamos sklaida yra reglamentuojama imperatyviu metodu, be to, nustatyti ribojimai yra dvejopi: adresuoti savivaldybėms, kurios šiame procese atlieka aktyvų vaidmenį⁶⁵³, ir adresuoti politinėms partijoms ir/ar kandidatams, kuriems jame tenka pasyvus vaidmuo⁶⁵⁴.

⁶⁴⁹ Žr. KT 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimą // Žin., 2004, Nr. 181-6708.

⁶⁵⁰ *Ibidem*.

⁶⁵¹ Panašiai yra ir Liuksemburge, tačiau tuo atveju, jeigu politinė partija rinkimų apygardoje surenka ne mažiau kaip 5 proc. rinkėjų balsų, jos patirti tokio pobūdžio kaštai yra kompensuojami valstybės (Lietuvoje tai turėtų būti daroma pasitelkiant dalies išlaidų politinei kampanijai kompensavimo mechanizmą), o štai Belgijoje tokios reklaminės medžiagos gaminimui yra taikomos mokesstinės lengvatos. Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 120–121.

⁶⁵² Apylinkės teismai, nagrinėdami administracinių teisės pažeidimų bylas dėl išorinės politinės reklamos įrengimo ir skleidimo nustatytos tvarkos pažeidimų, ne visada į šią aplinkybę atsižvelgia ir ją vertina. Žr., pavyzdžiui, Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2008 m. spalio 16 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-11-212-119/08, Radviliškio rajono apylinkės teismo 2008 m. lapkričio 7 d. nutarimą administracinėje byloje (Nr. nenurodomas, administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo – R. K.).

⁶⁵³ Įgyvendindamos joms nustatytą pareigą savo lėšomis įrengti išorinės politinės reklamos skelbimo vietas, savivaldybės turi atsižvelgti į tokius kriterijus kaip: 1) vietų įrengimo vietas; 2) vietų įrengimo vietos suderinimo; 3) įrengiamų vietų skaičiaus; 4) įrengiamų vietų kokybės ir 5) atitinkamo įrengiamų vietų ploto paskirstymo. Savivaldybė, atstovaujama savivaldybės administracijos direktoriaus, parinkdama įrengtinos išorinės politinės reklamos skelbimo vietas, privalo atsižvelgti į tai, jog išorinę politinę reklamą skleisti draudžiama: 1) ant statinių, kuriuose veikia valstybės valdžios, teisėsaugos, kitos valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos; 2) ant transporto priemonių ir viešajame transporte; 3) automobilių keliuose ir jų sanitarinės apsaugos zonose, taip pat gatvėse ir prie jų, jeigu ji gali užstoti technines eismo reguliavimo priemones, kelio ženklus, pabloginti matomumą, akinti eismo dalyvius, atitraukti jų dėmesį ir taip kelti pavojų eismo dalyviams, taip pat draudžiama naudoti reklamą, imituojančią

Nepaisant to, kad šiuo klausimu nustatytas teisinis reguliavimas yra ganėtinai detalus, kaip parodė praktika, jis vis tiek yra nepakankamas, ką atskleidė, pavyzdžiui, garsusis Liberalų ir centro sąjungos „mobiliojo rinkimų štabo“ atvejis⁶⁵⁵,

kelio ženklus; 4) ant skulptūrų ir paminklų; 5) 50 metrų atstumu aplink pastatą, kuriame yra balsavimo patalpa; 6) neturint žemės, statinių ar kitų objektų, ant kurių ar kuriuose ji įrengiama, savininko sutikimo. Išorinė politinė reklama saugomose teritorijose ir nekilnojamosiose kultūros vertybėse, taip pat jų teritorijose leidžiama tik suderinus su valstybės įstaiga, atsakinga už kultūros vertybių apsaugą, ir saugomos teritorijos steigėjo įgaliota įstaiga. Taigi tuo atveju, jeigu nėra gaunamas atitinkamas leidimas, šiose vietose taip pat draudžiama skleisti išorinę politinę reklamą. Atsižvelgiant į tai, jog parinkta išorinės politinės reklamos sleidimo vieta turi būti suderinama ir su apygardos (savivaldybės) rinkimų komisija, tarp draudžiamų tokių vietų įrengimo vietų patenka ir tos vietos, kurių minėta komisija neaprobavo. Apygardos (savivaldybės) rinkimų komisijos atlieka ne tik parenkamos, bet ir jau įrengtos išorinės politinės reklamos skelbimo vietos kokybinę kontrolę: jeigu stendai, skydai ar teikiamos vietos išorinei politinei reklamai netinkamos arba netinkamai įrengtos, apygardos (savivaldybės) rinkimų komisija pareikalauja, kad būtų teikiamos tinkamos vietos ar teikiamos vietos būtų tinkamai įrengtos (Seimo rinkimų įstatymo 51 str. 5, 6 ir 8 d., Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 46 str. 5, 6 ir 8 d., Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 50 str. 4, 5 ir 7 d., Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 48 str. 8, 9 ir 11 d., Referendumo įstatymo 17 str. 5, 6 ir 8 d.). Pažymėtina, kad LVAT 2010 m. vasario 1 d. nutartyje, priimtoje administracinėje byloje Nr. N²⁶¹-3382/2010, ir 2010 m. vasario 22 d. nutartyje, priimtoje administracinėje byloje Nr. N⁵⁰²-3384/2010, pateikė kai kurių iš šių Seimo rinkimų įstatymo nuostatų sisteminių aiškinimą. Anot jo, Seimo rinkimų įstatymo 51 straipsnio 8 dalies nuostata, kad vietas, kuriose gali būti įrengta ir skleidžiama išorinė politinė reklama, rinkimų apygardos teritorijoje privalo parinkti ir pateikti apygardos rinkimų komisijai tvirtinti savivaldybės administracijos direktorius ne vėliau kaip likus 35 dienoms iki rinkimų dienos, turi būti aiškinama kartu su to paties straipsnio 5 dalies nuostatomis, kas reiškia, jog minėtoje dalyje nurodytose vietose vietos išorinei politinei reklamai skleisti negali būti įrengiamos, o tai reiškia, kad, pažeidus Seimo rinkimų įstatymo 51 straipsnio 5 dalies 2 punktą, automatiškai pažeidžiamas ir tos pačios dalies 7 punktas. Kiekybiniu požiūriu, idant būtų užtikrintas kandidatų ir kandidatų sąrašų lygiateisiškumo principas, turi būti skiriama ne mažiau kaip po vieną specialią vietą kiekvienos rinkimų (referendumo) apylinkės teritorijoje. Šis principas taip pat taikomas skiriant reklamos plotą bei nustatant jos išdėstymo tvarką. Nagrinėjamu atveju taikomas absoliučios lygybės principas. Visoms politinėms partijoms ir kandidatams yra skiriamas vienodas plotas išorinei politinei reklamai skleisti, ne didesnis kaip A2 formato, kurio konkretų dydį nustato apylinkės rinkimų komisijos pirmininkas. Išimtimi laikytinas Referendumo įstatymas, kuris nenustato maksimalaus išorinės politinės reklamos ploto, skirtino vienam iš galimų subjektų, dydžio. Pažymėtina, kad apylinkės rinkimų komisijos pirmininko nustatytas dydis yra taikomas nepriklausomai nuo to, kiek iš viso yra kandidatų. Pavyzdžiui, kandidatui į Seimo narius buvo surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas *inter alia* dėl to, kad jo agitaciniai plakatai neatitiko tokio dydžio. Žr. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2009 m. gegužės 12 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-265-498/09. Agitacinių plakatų išdėstymo tvarka skiriasi priklausomai nuo rinkimų rūšies, tačiau bendra yra tai, jog visais atvejais yra laikomasi objektyvumo kriterijaus, pavyzdžiui, Seimo rinkimuose partijos išdėstomos pagal sąrašų numerius, o kandidatai – pagal abėcėlę, Respublikos Prezidento rinkimuose kandidatai išdėstomi pagal abėcėlę, savivaldybių tarybų rinkimuose ir rinkimuose į Europos Parlamentą partijos išdėstomos pagal sąrašų numerius. Kandidatų sąrašams numeriai suteikiami burtais. Išimtimi vėlgi laikytinas Referendumo įstatymas, kuris šio klausimo nereglamentuoja.

⁶⁵⁴ Politinių partijų ir/ar kandidatų vaidmuo apsiriboja tik tuo, jog jie, laikydamiesi nustatyto eiliškumo, nustatyto dydžio išorinę politinę reklamą patalpina tam nustatytose vietose (rinkimų (referendumo) agitacijos kampanijos metu išorinę politinę reklamą skleisti tam nenustatytose vietose yra draudžiama).

⁶⁵⁵ Jau prasidėjus 2008 m. Seimo rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiui (ir įsigaliojus Seimo rinkimų įstatyme nustatytiems išorinės politinės reklamos sklaidos ribojimams), Vilniuje, Nepriklausomybės aikštėje, buvo pastatyti vilkikas ir lengvasis automobilis, pažymėti Liberalų ir centro sąjungos simbolika, be to, vilkike buvo įrengti monitoriai, kurie viešai transliavo audiovizualinius raginimus balsuoti už minėtą politinę partiją. Liberalų ir centro sąjungos pirmininkui buvo surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas, tačiau Vilniaus miesto 3 apylinkės teismas jo atžvilgiu administracinio teisės pažeidimo bylos teiseną nutraukė, motyvuodamas iš esmės tuo, kad: 1) administracinio teisės pažeidimo protokolą surašusio subjekto pateikti įrodymai nepaneigė, jog vilkike įrengti monitoriai „vizualiai pristatė Liberalų ir centro sąjungo programą“; 2) administracinėn atsakomybėn patrauktas asmuo teigė, kad vilkikas yra mobilus politinės partijos rinkimų štabas, kuriam teisės aktai nenustato jokių reikalavimų. Žr. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2008 m. spalio 16 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-11-212-119/08 ir LVAT 2010 m. vasario 1 d. nutartį administracinėje byloje Nr. N²⁶¹-3382/2010. Pažymėtina, kad dėl transporto priemonių žymėjimo politinės partijos simbolika prilyginimo politinės reklamos sklaidai aptariamą

kurį nagrinėdamas LVAT suformavo reikšmingą praktiką tuo aspektu, jog politinės partijos ar kandidato rinkimų programos viešas pristatymas *per se* neturėtų būti laikomas politinės reklamos sklaida, nors ja ir siekiama propaguoti konkrečią politinę partiją ar kandidatą bei skatinti rinkėjus už juos balsuoti rinkimuose, t. y. kiekvienu konkrečiu atveju, nepaisant to, jog formaliai yra pristatoma politinės partijos ar kandidato rinkimų programa (informacijos turinys), turi būti vertinama ir tai, kaip tai yra daroma (informacijos pateikimo forma ir priemonės)⁶⁵⁶.

administracinio teisės pažeidimo bylą nagrinėję teismai nepasisakė. Seimo rinkimų įstatymo 51 straipsnio 5 dalies 2 punktą draudžia įrengti ir skleisti išorinę politinę reklamą ant transporto priemonių. Taigi čia sutiktina su L. Vidžio išsakyta mintimi, jog nėra jokių teisinių argumentų, kodėl būtina žymėti politinės partijos transporto priemones ar informuoti visuomenę, kad jos priklauso būtent konkrečiai politinei partijai. Atsižvelgiant į tai, jog toks transporto priemonių žymėjimas atitinka politinės reklamos, apibrėžtos PPFĮ 2 straipsnio 10 dalyje, požymius (nagrinėjamu atveju – politinės partijos vardu ir interesais bet kokia forma ir priemonėmis skleidžiama informacija, kuria siekiama propaguoti politinę partiją), darytina išvada, jog *rinkimų agitacijos kampanijos metu* tokia forma skleisti išorinę politinę reklamą yra draudžiama. Žr. VIDŽYS, L. Politinės reklamos samprata bei jos reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje. Magistro darbas. Vilniaus universitetas. Vilnius, 2009, P. 34.

⁶⁵⁶ Ši taisyklė yra aktuali ir tais atvejais, kai yra sprendžiamas klausimas dėl meno kūrinių, pavyzdžiui, filmo „Pilotas“, pripažinimo politine reklama. Lietuvoje V. Matulevičiaus filmas „Pilotas“ sulaukė nemažo dėmesio ir ganėtinai audringų diskusijų dėl to, ar tai yra rinkimų propaganda, ar ne. A. Račas šį filmą vadina propaganda be jokių užuolankų, V. Vasiliauskas siūlo nurimti, nes „Pilotas“ – tik kinas, o štai pats V. Matulevičius jo transliavimą per LNK įvardijo kaip demokratijos pergalę. Žr. racas.lt – 2008 m. spalio 9 d. „Pilotas“ – propaganda. Bet labai tikslinga, efektyvu ir... gana pigu // Prieiga per internetą: <<http://racas.lt/pilotas-propoganda-bet-labai-tikslinga-efektyvu-ir-gana-pigu/>> (2010 kovo 10 d.); 15min.lt – 2008 m. spalio 8 d. V. Vasiliauskas. Nurimkite, „Pilotas“ – tai tik kinas // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/miestas/kaunas/42/9145/>> (2010 m. kovo 10 d.); alfa.lt – 2008 m. spalio 5 d. G. Vasiliauskaitė, M. Dijokas. „Pilotas vis tiek skrido“ // Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/c91108>> (2010 m. kovo 10 d.). Teisiniu požiūriu filmo „Pilotas“ kvalifikavimo politine reklama klausimas yra ne mažiau opus. Pažymėtina, jog minėtas filmas buvo nemokamai rodomas ir kino teatruose. Vienas iš tokių atvejų buvo kvalifikuotas kaip administracinis teisės pažeidimas, numatytas ATPK 207⁹ straipsnio 1 dalyje, nes, kaip nurodoma administracinio teisės pažeidimo protokole, tokia veika buvo pažeisti PPFĮ 17 straipsnio ir 18 straipsnio 1 dalies 1 punkto reikalavimai. Taigi kaltinimas buvo grindžiamas iš esmės tuo, jog: 1) nebuvo laikytasi reikalavimo teisės aktų nustatyta tvarka pažymėti politinę reklamą ir 2) nebuvo laikytasi draudimo skleisti politinę reklamą neatlygintinai. Panevėžio miesto apylinkės teismas konstatavo, jog pats filmas yra meninę vertę turintis audiovizualinis kinematografinis kūrinys, kurį žiūrėdamas vidutiniškai protingas ir vidutinį politinį išprusimą turintis asmuo (vidutiniškai protingo žmogaus kriterijus) suvoktų ir sugebėtų atskirti realius faktus nuo jų interpretacijos tiek, kiek juos galima patikrinti ir atskirti tikrovės atitikimo kriterijais, todėl jo rodymas nesudaro pagrindo jį pripažinti politine reklama. Vis dėlto pirmosios instancijos teismas tuo neapsiribojo ir vertino filmą „Pilotas“ jo pristatymo kontekste. Jis atkreipė dėmesį į tai, jog, į minėtą pristatymą buvo pakviestas tik R. Paksas, kurio autobiografiniais faktais remiantis ir buvo sukurtas šis filmas, be to, jo metu buvo viešai ir tiesiogiai leista suprasti, kad šis filmas atspindi ir jo kūrėjų nuomonę apie tai, jog Prezidentas R. Paksas apkaltos tvarka iš pareigų buvo pašalintas tam nesant teisinio pagrindo, ką Panevėžio miesto apylinkės teismas vertino kaip politinės partijos „Tvarka ir teisingumas“ bei jos vadovo R. Pakso sąmoningą propagavimą, t. y. politinę reklamą: anot jo, šis filmas savo turiniu yra meno kūrinys, tačiau jo pateikimo forma yra politinė reklama. Konstatavęs, jog filmas „Pilotas“ jo pristatymo kontekste yra politinė reklama, pirmosios instancijos teismas sprendė, ar gali būti apribota išimtinė kūrinio autoriaus teisė viešai jį demonstruoti. Remdamasis Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos (toliau – ir Konvencija) (Žin., 1995, Nr. 40-988) bei Kino įstatymu, jis padarė išvadą, jog toks ribojimas yra galimas, nepaisant to, kad Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (Žin., 1999, Nr. 50-1598) tokios galimybės ir nenumato. Panevėžio miesto apylinkės teismas taip pat rėmėsi Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 22 d. direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo (toliau – ir Direktyva) (OL 2001 L167/10), kurią įgyvendinant minėtas įstatymas buvo priimtas ir kuri numato tokią galimybę. Atsižvelgęs į tai, Panevėžio miesto apylinkės teismas konstatavo, jog administracinio teisės pažeidimo protokolas buvo surašytas pagrįstai ir paskyrė viešosios informacijos rengėjo vadovui administracinę nuobaudą – 1 500 Lt baudą. Apeliacinės instancijos teismas pirmosios instancijos teismo nutarimą panaikino ir grąžino administracinio teisės

pažeidimo bylą iš naujo tirti VRK, kadangi administracinio teisės pažeidimo protokolas nagrinėjamu atveju buvo surašytas neištyrus filmo „Pilotas“, kurio kopija į šią bylą pateikta nebuvo, turinio. Žr. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2008 m. spalio 22 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-3112-412/2008 ir LVAT 2010 m. vasario 22 d. nutartį administracinėje byloje Nr. N⁴³⁸-3383/2010. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 2 straipsnio 19 dalyje nurodoma, kad kūrinys – tai originalus kūrybinės veiklos rezultatas literatūros, mokslo ar meno srityje, nepaisant jo meninės vertės, išraiškos būdo ar formos, o audiovizualinį kūrinį šis įstatymas apibrėžia kaip kinematografinį kūrinį ar kitą kinematografinėmis priemonėmis išreikštą kūrinį, sudarytą iš tarpusavyje susijusių vaizdų, perteikiančių judesį, lydimą arba nelydimą garso, įrašytą (užfiksuotą) materialioje vaizdo įrašymo laikmenoje (2 str. 4 d.). Kino įstatymo 3 straipsnio 2 dalis filmą apibrėžia kaip garso ir vaizdo (audiovizualinis) kūrinį, kurį sudaro temos susieti vaizdai, nuosekliai užfiksuoti filmo juostoje arba kitoje laikmenoje ir skirti atkurti techninės viešo rodymo įrangos priemonėmis, o to paties straipsnio 8 dalis nustato, kad filmo rodymas – tai viešas filmo rodymas bet kokiomis techninėmis kino įrangos priemonėmis kino ir videosalėse, per televiziją ir kitose viešose vietose. Kino įstatymo 10 straipsnio 2 dalis *inter alia* įtvirtina, jog filmai Lietuvoje gali būti viešai rodomi tik įstatymų nustatyta tvarka. Iš pirmiau pacituoto teisinio reguliavimo akivaizdu, jog filmas „Pilotas“ yra audiovizualinis kūrinys, kuri viešai rodyti galima įstatymų nustatyta tvarka, taigi ir laikantis juose nustatytų ribojimų. PPFĮ 2 straipsnio 10 dalis nustato, jog politinė reklama yra valstybės politiko, politinės partijos, jos nario, politinės kampanijos dalyvio vardu ir (ar) interesais bet kokia forma ir priemonėmis už užmokestį ar kitokią atlygį arba kaip auka viešai skleidžiama informacija, kuria siekiama paveikti rinkėjų motyvaciją balsuojant rinkimuose ar referendume arba kurios skleidimu siekiama propaguoti politinę partiją, jos narį ar kandidatą. Filmas „Pilotas“, nors ir nėra dokumentinis, *inter alia* atpasakoja Prezidento R. Pakso apkaltos procesą, t. y. jame, pateikiant subjektyvias tuometinių įvykių interpretacijas, siekiama parodyti, jog minėtas asmuo buvo „valstybininkų“ sąmokslu auka: R. Paksas šiame filme yra vaizduojamas itin pozityviai, hiperbolizuojant jo teigiamas savybes, o „valstybininkai“, pirmiausia tuometinių Seimo pirmininko A. Paulausko ir KT pirmininko E. Kūrio prototipai, yra vaizduojami itin negatyviai, hiperbolizuojant jų neigiamas savybes. Be to, šiame filme kai kurie to meto įvykiai, pavyzdžiui, verslininko G. Kiesaus nužudymas yra pristatomi taip, kad žiūrovui susidarytų įspūdis, jog oficiali jų versija neatitinka faktinės, kadangi tai buvo neparanku „valstybininkams“. Taigi filmo „Pilotas“ turinys yra neabejotinai orientuotas į R. Pakso interesus, kadangi yra skirtas jo „meninei“ rehabilitacijai, o tuo pačiu – ir jo vadovaujamos politinės partijos „Tvarka ir teisingumas“ propagandai. Akivaizdu, jog ir savo turiniu, ne tik pristatymo kontekstu, kaip kad konstatavo pirmosios instancijos teismas, šis filmas laikytinas politine reklama, ir visai nesvarbu, ar, kaip nurodė pirmosios instancijos teismas, vidutiniškai protingas žmogus pajėgia tą suprasti, ar ne. Politinės reklamos sklaidos ribojimus pirmiausia nustato PPFĮ. Nagrinėjamu atveju yra aktualūs jo 17 straipsnio 1 dalis, kuri reikalauja, kad politinė reklama būtų teisės aktų nustatyta tvarka pažymėta, ir 18 straipsnio 1 dalies 1 punktas, pagal kurį viešosios informacijos leidėjams ir skleidėjams draudžiama skleisti politinę reklamą neatlygintinai. PPFĮ nenustato konkrečių sąlygų, kaip turi būti pažymėta politinė reklama, – tą padaryti yra įgaliojanti VRK, 2008 m. rugpjūčio 20 d. sprendimu Nr. 69 „Dėl politinės reklamos žymėjimo radijo, televizijos programose tvarkos“ (Žin., 2008, Nr. 65-888) patvirtinusi 2008 metų Seimo rinkimų ir referendumo dėl Ignalinos atominės elektrinės darbo pratęsimo politinėje kampanijoje politinės reklamos žymėjimo radijo, televizijos programose tvarką, kurios 2 punkte numatyta, jog jos tikslas – nustatyti būtinus reikalavimus politinės kampanijos agitacijos kampanijos laikotarpiu radijo, televizijos programose skelbiamos ir (ar) kitu būdu skleidžiamos viešosios informacijos, skirtos rinkimų agitacijai ir politinei reklamai, žymėjimui. Pažymėtina, kad tai yra venintelė šios tvarkos nuostata, kuri užsimena apie politinės reklamos, skleidžiamos kitu būdu nei radijas ar televizija, žymėjimą, kas tarsi užprogramuoja, jog politinė reklama, skleidžiama, pavyzdžiui, kino teatre, turi būti žymima taikant įstatymo analogiją, t. y. šios tvarkos nuostatas dėl politinės reklamos, skleidžiamos televizijoje, žymėjimo. Tokia situacija yra ydinga, kadangi teisiniu reguliavimu pareiga, kurios nesilaikymas užtraukia administracinę atsakomybę, nėra aiškiai suformuluota. Plačiau neanalizuojant, ar tai laikytina pagrindu administracinio teisės pažeidimo bylos teiseną nutraukti, pažymėtina, jog nagrinėjamu atveju neabejotinai buvo pažeistas PPFĮ draudimas politinę reklamą skleisti neatlygintinai. Be to, toks atvejis galėtų būti kvalifikuojamas ir kaip rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimas Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalies prasme, kadangi nemokamas kino seansas turi ekonominę vertę, be to, pagal Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 2 dalį, nepatenka į leidžiamų agitacijos formų sąrašą. Šis atvejis taip pat galėtų būti kvalifikuojamas kaip Seimo rinkimų įstatyme nustatytą išorinės politinės reklamos skleidimo rinkimų agitacijos kampanijos metu ribojimų pažeidimas, kadangi, kaip numatyta šio įstatymo 51 straipsnio 7 dalyje, išorine politine reklama taip pat laikoma politinė reklama, skelbiama viešose vietose ir pastatuose. Galiausiai ir LNK, rodydama šį filmą, pažeidė PPFĮ 18 straipsnio 1 dalies 2 punktą, kuris draudžia viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams skleisti politinę reklamą garso ir vaizdo kūriniais (reklaminius filmukais, filmais) per radiją ir televiziją, nekalbant jau apie tai, jog buvo pažeistas ir reikalavimas ją pažymėti teisės aktų nustatyta tvarka. Šis pavyzdys iliustruoja, kad PPFĮ 18 straipsnio 1 dalies 2 punktas turi būti papildytas draudimu, jeigu nebūtų nuspręsta apskritai atsisakyti tokio pobūdžio draudimų, politinę reklamą skleisti filmais kino teatruose ir pan. (pavyzdžiui, internete). Tai pat pažymėtina, kad pirmiau pateiktas aiškinimas, jog galima riboti

Ne mažiau svarbus yra ir LVAT išaiškinimas, kokie reikalavimai turėtų būti taikomi politinės partijos ar kandidato rinkimų štabui. Pabrėžęs, jog tai, kad politinės partijos ar kandidato rinkimų štabui (stacionariam, mobiliam ar laikinam) nėra numatyti jokie specifiniai reikalavimai, nereiškia, jog jam netaikomi apskritai jokie reikalavimai: nesant nustatytų specialiųjų reikalavimų, taikytinų politinės partijos ar kandidato rinkimų štabui, be jokių išimčių turi būti laikomasi bendrųjų reikalavimų, užtikrinančių sąžiningos politinės kampanijos dalyvių konkurencijos ir atitinkamai sąžiningų rinkimų principų įgyvendinimą, apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, jog ant politinės partijos ar kandidato rinkimų štabo, nepriklausomai nuo to, kur jis yra įkurtas, gali būti skelbiama tik būtina informacija, t. y. informacija, leidžianti atitinkamą objektą identifikuoti kaip konkrečios politinės partijos ar konkretaus kandidato rinkimų štabą⁶⁵⁷. Pavyzdžiui, ant Liberalų ir centro sąjungos vilkiko, įvardinto „mobiliu rinkimų štabu“, patalpintus šios politinės partijos rinkimų šūkį „Už geresnę Lietuvą“, daugiamandatėje rinkimų apygardoje keliamų kandidatų sąrašo numerį bei interneto svetainės adresą⁶⁵⁸ LVAT vertino kaip perteklinę

politinės reklamos, pateikiamos meno kūrinio forma, sklaidą atitinka ir Konstitucijos nuostatas, kadangi jos 25 straipsnio 3 dalis leidžia riboti laisvę reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją, jeigu tai yra daroma įstatymu ir yra būtina *inter alia* konstitucinei santvarkai ginti, o nagrinėjamu aptarti PPFĮ nustatyti ribojimai pirmiausia yra skirti garbingiems ir sąžiningiems rinkimams bei demokratiniam atstovaujamyjū institucijų formavimui užtikrinti, ko svarbą pabrėžė KT 2004 m. lapkričio 5 d. išvadoje (Žin., Nr. 163-5955) ir 2008 m. lapkričio 7 d. išvadoje (Žin., 2008, Nr. 130-4992). Taigi pirmosios instancijos teismas pirmiausia turėjo remtis nacionaline teise, nors ir tie tarptautiniai teisės aktai, kuriuos jis nurodė, tam tikrais atvejais leidžia riboti išimtinę autoriaus teisę viešai demonstruoti savo kūrinį: Konvencijos, kurią Lietuva ratifikavo 1996 m. (Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinų apsaugos ratifikavimo“ // Žin., 1996, Nr. 55-1291) 17 straipsnyje numatyta, kad šios konvencijos nuostatos jokių būdu negali turėti įtakos bet kurios Sąjungos šalies vyriausybės teisei pagal įstatymus ir administracine tvarka leisti, kontroliuoti ar drausti platinti, atlikti, demonstruoti ar pastatyti bet kokį kūrinį, dėl kurio kompetentinga institucija pripažįsta būtinybę pasinaudoti šia teise, o Direktyvos 5 straipsnio 3 dalies e punktas leidžia valstybėms narėms nustatyti atitinkamus ribojimus, kai tai yra naudojama visuomenės saugumo tikslais arba siekiant užtikrinti tinkamą administracijos, parlamento ar teismo procesinių veiksmų atlikimą ar pranešimą apie juos.

⁶⁵⁷ Panašios pozicijos laikosi ir VRK, kuri rekomendacijose „Dėl išorinės politinės reklamos“ nurodė, kad rinkimų štabo informacinė iškaba (lenta) nelaikytina išorine politine reklama, kai ji yra pakabinta ant pastato (patalpos ar kitur), kuriame yra pats štabas. Tokioje iškaboje gali būti *inter alia* ši informacija: politinės partijos pavadinimas, jos logotipas. Žr. VRK 2008 m. rugsėjo 24 d. posėdyje patvirtintas rekomendacijas „Dėl išorinės politinės reklamos“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/dynamic/files/796/delisorinespolitines.pdf>> (2009 m. liepos 15 d.); VRK 2009 m. vasario 27 d. posėdyje patvirtintas rekomendacijas „Dėl išorinės politinės reklamos“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/dynamic/files/1037/2009-02-27delisorinespolitines.pdf>> (2009 m. liepos 15 d.).

⁶⁵⁸ Nors LVAT to nevertino, pažymėtina, jog rinkimų šūkis „Už geresnę Lietuvą“ neabejotinai atitinka PPFĮ 2 straipsnio 10 dalyje įtvirtintus politinės reklamos požymius jau vien todėl, kad tai yra *rinkimų šūkis*, kitaip tariant, politinės kampanijos metu agitacijos tikslams politinės partijos ar kandidato naudojamas pagrindinis leitmotyvas, turintis – perfrazuojant – „trumpuoju būdu“ pritraukti rinkėją, kad jis balsuotų už atitinkamą politinę partiją ar kandidatą (programa *maximum*) ar bent, jo paskatintas, jais pasidomėtų plačiau (programa *minimum*). Manytina, kad daugiamandatėje rinkimų apygardoje keliamų kandidatų sąrašo numerio nurodymas ant vilkiko, kuris tariamai yra šios politinės partijos mobilus rinkimų štabas, taip pat nelaikytinas būtina informacija, skelbtina politinės partijos rinkimų štabo priegose. Kad ir dėl tos priežasties, jog politinės partijos keliamo kandidatų sąrašo numerio paskelbimas ir Seimo rinkimų agitacijos kampanijos pradžia, pagal Seimo rinkimų įstatymo 45 straipsnio 2 dalį, sutampa, o politinė kampanija, kuriai organizuoti bei vykdyti ir reikalingas rinkimų štabas, prasideda daug anksčiau (PPFĮ 2 str. 15 d.). Galbūt tai ir silpnas argumentas, tačiau politinės reklamos sklaidos klausimu geriau yra laikytis kategoriškos pozicijos. O štai nuoroda į politinės partijos interneto svetainę, panašiai kaip ir politinės

informaciją, nereikalingą, idant būtų pasiektas pirmiau nurodytas tikslas, kadangi tam iš esmės užtenka atitinkamos politinės partijos pavadinimo ir/ar logotipo ar konkretaus kandidato vardo ir pavardės ir pirmiau nurodytų politinės partijos duomenų tais atvejais, kai jis nori pabrėžti savo priklausomybę tam tikrai politinei partijai ir/ar kandidatu yra keliamas jos iniciatyva⁶⁵⁹.

Paminėtina, kad praktika atskleidė dar vieną negatyvų niuansą – teismai, nagrinėdami administracinių teisės pažeidimų bylas, pradėtas dėl galimų išorinės politinės reklamos sklaidos pažeidimų, užuot nutraukę jų teiseną, nes ir nėra svarių kaltės įrodymų, asmenų, kurie įtariamai pažeidę išorinės politinės reklamos sklaidos reikalavimus, atžvilgiu taiko kaltumo prezumpciją, kas yra nesuderinama su Konstitucija (31 str. 1 d.) ir administracinių teisės pažeidimų bylų teisenos principais⁶⁶⁰.

Pavyzdžiui, vieno Darbo partijos skyriaus pirmininkei buvo surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas dėl to, kad rinkimų agitacijos kampanijos metu skelbimų lentose, kurios nebuvo numatytos politinei reklamai skleisti, buvo

partijos ar kandidato rinkimų programa, savaime nelaikytina politine reklama, nes iš esmės ji informuoja, jog tokia interneto svetainė egzistuoja, kas negali būti laikoma tikslais, nurodytais PPFĮ 2 straipsnio 10 dalyje. Vis dėlto jos atžvilgiu pagal analogiją taikytinos tos pačios taisyklės, kaip ir politinės partijos ar kandidato rinkimų programos viešinimo atveju, nes tokio pobūdžio informacijos pateikimo forma gali suponuoti jos priskyrimą politinei reklamai. Taigi iš esmės kiekvienu konkrečiu atveju turi būti tikrinama, kokio pobūdžio informacija tokioje interneto svetainėje pateikiama: nustačius, kad joje pateikiama politinė reklama, galima konstatuoti, kad nuoroda į interneto svetainę laikytina netiesiogine politine reklama.

⁶⁵⁹ Pažymėtina, kad yra buvę dar keletas „rinkimų štabų atvejų“. Pavyzdžiui, Radviliškio rajono apylinkės teismas nagrinėjo atvejį, kai savarankiško politinės kampanijos dalyvio rinkimų štabo iškaboje be jo pavardės, politinės partijos logotipo, buvo patalpinta ir tokia informacija: kandidato nuotrauka, reklaminius šūkis, kandidato sąrašo numeris. Pirmosios instancijos teismas laikėsi pozicijos, jog vertinant kiekvieną iš šių atributų atskirai, jie laikytini informacinio pobūdžio, ir akcentavo, kad turi būti vertinamas bendras iškabos estetiškas vaizdas: joje naudojamas stambus užrašų šriftas, išskirtiniu, ryškesniu šriftu užrašytas kandidatės vardas ir pavardė, o užrašas „rinkimų štabas“ – 2–3 kartus plonesniu šriftu; užrašai yra spalvotame, ryškiam, iš pastato fasado išsiskiriančiame fone, kandidatės nuotrauka yra santykinai didelio formato, per visą iškabos aukštį, įkomponuota jos pradžioje, po užrašu „R. K. rinkimų štabas“ dar didesniu šriftu ryškiam fone yra nurodytas kandidatės numeris sąrašo, o šalia užrašas „Mano vertybės: DIEVAS, ŽEMĖ, ŽMOGUS“. Žr. Radviliškio rajono apylinkės teismo 2008 m. lapkričio 7 d. nutarimą administracinėje byloje (Nr. nenudomas, administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo – R. K.). Dėl to, kad tokio turinio rinkimų štabo iškaba buvo pripažinta politine reklama, didesnių abejonių neturėtų kilti. Utenos rajono apylinkės teismas nagrinėjo kiek kitokią situaciją. Asmuo, būdamas kandidatu į Seimo narius, prasidėjus rinkimų agitacijos kampanijai, ant daugiabučio gyvenamojo namo sienos (išorėje) pakabino plakatą su partijos „Tvarka ir teisingumas“ logotipu bei informacija apie šio asmens rinkimų štabo buveinę, esančią kitoje vietoje. Jam buvo inkriminuotas Seimo rinkimų įstatymo 51 straipsnio 5 dalies 7 punkto, numatančio draudimą įrengti ir skleisti išorinę politinę reklamą vietose, nepatvirtintose apygardos rinkimų komisijos, kaip tai numatyta šiame įstatyme, pažeidimas. Pirmosios instancijos teismas, nenustatęs minėto asmens kaltės padarius jam inkriminuojamą administracinį teisės pažeidimą, administracinio teisės pažeidimo bylos teiseną jo atžvilgiu nutraukė, iš esmės motyvuodamas tuo, jog nagrinėtoje byloje nebuvo įrodymų, patvirtinančių, kad minėtas asmuo sudarė sutartį dėl išorinės politinės reklamos stendo pagaminimo ar įrengimo ar kad jo nurodymu ar prašymu kas nors būtų pagaminęs ir įrengęs išorinės politinės reklamos stendą. Aptariamam atveju Utenos rajono apylinkės teismas laikėsi pagrįstos pozicijos, nes į bylą buvo pateikta sutartis, sudaryta tarp partijos „Tvarka ir teisingumas“ pirmininko pavaduotojo ir kito asmens dėl informacinio tento sumaketavimo, pagaminimo ir pakabinimo ant daugiabučio gyvenamojo namo sienos. Žr. Utenos rajono apylinkės teismo 2008 m. lapkričio 7 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11-1517-455/2008.

⁶⁶⁰ KT yra išaiškinęs, jog nekaltumo prezumpcija negali būti siejama vien su baudžiamaisiais teisiniais santykiais. Žr., pavyzdžiui, KT 2007 m. sausio 16 d. nutarimą // Žin., 2007, Nr. 7-287. Taip pat žr. PETKEVIČIUS, P. Administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną. Vilnius, 2003, P. 28–29.

sukabinti šios politinės partijos keliamų kandidatų į Seimo narius agitaciniai plakatai. Nagrinėjamu atveju ji buvo pripažinta kalta padariusi jai inkriminuojamą administracinį teisės pažeidimą iš esmės vien tuo pagrindu, kad, būdama politinės partijos skyriaus pirmininke ir rinkimų štabo vadove, buvo atsakinga už visą rinkimų štabo veiklą, *inter alia* agitacinių plakatų kabinimą⁶⁶¹.

3.3.2. Parlamentinės veiklos finansavimas

Atsižvelgiant į politinių partijų paskirtį visuomenėje ir jų vykdomas funkcijas, galima teigti, jog vienas iš pagrindinių politinių partijų uždavinių, kuris, žinoma, yra realizuojamas per jų narius, – parlamentinė veikla⁶⁶². Dėl šios priežasties nereikėtų stebėtis, jog tokią politinių partijų veiklą valstybė remia ir finansiškai.

Pažymėtina, jog paprastai parlamentinės veiklos finansavimas yra reglamentuojamas ne politinių partijų statusą ar finansavimą reguliuojančiuose įstatymuose, o teisės aktuose dėl parlamento veiklos organizavimo ar specialaus parlamentarų statuso nustatymo, kas yra ganėtinau natūralu, kadangi tai yra netiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo forma. Išimtimi galima laikyti 1963 m. Vokietijos schemą, pagal kurią 20 proc. politinėms partijoms numatytos valstybės biudžeto dotacijos buvo paskirstyta Bundestago frakcijoms proporcingai jas sudarančių narių skaičiui⁶⁶³.

Kalbant apie parlamentinės veiklos finansavimą, pirmiausia būtina atkreipti dėmesį į tai, jog jos adresatai ir turinys gali skirtis, t. y. vienaip yra finansuojama parlamentinių frakcijų veikla, kitaip – individuali parlamentarų veikla⁶⁶⁴. Daugelyje

⁶⁶¹ Žr. Širvintų rajono apylinkės teismo 2008 m. lapkričio 20 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2-11-265-94/05.

⁶⁶² Čia kalbama apie politinių partijų valdymo funkciją, kuri iš esmės apima savarankišką arba koalicinį valstybės ar administracinio teritorinio vieneto valdymą, politikos krypties formavimą bei vyriausybės valdymą esant opozicijoje. Pažymėtina, kad ši funkcija gali būti suprantama siaurąja ir plačiąja prasmėmis. Valdymo funkcija siaurąja prasme yra realizuojama tada, kai politinė partija laimi rinkimus ir perima valstybės arba administracinio teritorinio vieneto valdymą, į svarbiausias jų institucijas „susodindama“ savus žmonės. Tokiu būdu politinė partija gali daryti įtaką priimant politinius sprendimus bei skiriant juos vykdančių personalą. Valdymo funkciją plačiąja prasme atlieka ir tos politinės partijos, kurios siekia daryti įtaką valstybės valdymo institucijoms, t. y. koalicijos partneriai arba politinės partijos, esančios opozicijoje. Opozicinių politinių partijų veikla paprastai būna nukreipta į tai, kad jos laimėtų kituose rinkimuose, tuo atveju, jeigu siekiama spartesnių rezultatų, – į tai, kad jos dalyvautų valstybės valdyme. Antrasis tikslas paprastai pasiekiamas, kai jos gali daryti įtaką valdančiosios politinės partijos ar jų koalicijos priimamiems sprendimams. Žr. BANKOWICZ, M. Demokracja. Zasady, procedury, instytucje. Kraków, 2006, P. 131.

⁶⁶³ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 128. Pažymėtina, jog Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad tokio pobūdžio valstybės finansinė parama parlamentinėms frakcijoms yra leidžiama tiek, kiek ji neperžengia faktinių jų išlaidų numalšinimo poreikio, kadangi, priešingu atveju, tokios lėšos įgauna užslėpto politinių partijų finansavimo formą, tačiau realybėje tai nepakeitė parlamentinėms frakcijoms skiriamų valstybės finansinių išteklių panaudojimo krypties, t. y. ir toliau jos buvo naudojamos netiesioginiam politinių partijų finansavimui, nors iš esmės šis Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas tokią valstybės finansinę paramą parlamentinėms frakcijoms pripažino antikonstitucine praktika. Žr. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1966 m. liepos 19 d. sprendimą byloje Nr. 2 BvF 1/65 // BVerfGE 20, 56.

⁶⁶⁴ Deputatų parlamentinės veiklos finansavimas, kuris apima jiems skiriamas lėšas bei taikomas lengvatas, kaip nurodo E. Šileikis, yra „Tautos atstovavimo sėkmės organizacinis–materialinis laidavimas“.

valstybių įstatymų leidėjas padarė išvadas iš to, jog parlamento sudedamoji dalis yra ne tik parlamentari, bet ir jų sudaromos frakcijos, ir šiems subjektams skiriamą finansavimą atskyrė: pirmiesiems skiriamų lėšų suma nedaro įtakos antrųjų gaunamų finansinių išteklių dydžiui. Vis dėlto kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, Liuksemburge, Jungtinėje Karalystėje⁶⁶⁵, parlamentinėms frakcijoms skiriama pinigų suma priklauso nuo jas sudarančių parlamentarų skaičiaus.

Tokios lėšos yra faktinė pagalba politinėms partijoms ta prasme, jog jos dažnai yra naudojamas centrinėse ir teritorinėse jų būstinėse bei politinės kampanijos reikmėms⁶⁶⁶. Kaip pažymi M. Walecki, politinės partijos be priėjimo prie parlamentinių resursų nebūtų pajėgios tinkamai funkcionuoti, ypač tose valstybėse, kuriose valstybės biudžeto dotacijos nepasižymi dideliu skaitlingumu⁶⁶⁷. Vaizdžiai kalbant, tai pakankamai geras būdas sutaupyti tų politinės partijos narių, kurie išrinkti

Paprastai jis yra grindžiamas tuo, jog parlamentaras, vykdydamas savo pareigas, patiria tam tikrų išlaidų. Galima pasakyti, jog ši praktika turi ganėtinai galias tradicijas. Pavyzdžiui, XIX a. antroje pusėje Šiaurės Vokietijos Sąjungos (vok. *Norddeutscher Bund*) deputatai turėjo teisę nemokamai naudotis geležinkeliais, po kelerių metų jiems taip pat buvo suteikta nemokamo naudojimosi pašto paslaugomis privilegija. Nuo to laiko parlamentarams taikomos lengvatos įgavo platesnį pobūdį. Pavyzdžiui, Italijoje parlamentarams nemokamai suteikiamos patalpos, jie gali maitintis specialiuose valstybės dotuojamuose restoranuose, lengvatinėmis sąlygomis naudotis medicininės priežiūros paslaugomis. Kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje ir Italijoje, yra paplitusi praktika, jog dalį lėšų, skirtų parlamentinei veiklai finansuoti, politinės partijos nurodymu parlamentarai turi atiduoti jos naudai. Pavyzdžiui, Vokietijos socialdemokratų partija iš savo reprezentantų visuose lygių parlamentuose reikalauja atiduoti bemaž 20 proc. tokių lėšų. Prancūzijos socialistų partija reikalauja 30 proc., o Prancūzijos ir Italijos komunistų partijų atveju ši kvota siekia net 70 proc. Įdomu tai, jog dešinėsios pakraipos politinių partijų apetitas paprastai yra mažesnis, pavyzdžiui, kitų Vokietijos politinių partijų atstovai joms atiduoda ne mažiau kaip 5 proc. tokių lėšų. Tuo atveju, jeigu parlamentaras atsisako tai daryti, jam yra taikomos įvairios sankcijos: nuo eliminavimo iš partijos kandidatų kituose rinkimuose iki pašalinimo iš parlamentinės frakcijos ir politinės partijos. Žr. ŠILEIKIS, E. Seimo nario teisinė padėtis. Vilnius, 1996, P. 133; JANICKI, L. System finansowania partii w RFN // Przegląd Zachodni, 1984, Nr. 5-6, P. 140; ULICKA, G. Izba Deputowanych i Senat Republiki Włoskiej // Parlament w demokracjach zachodnich (red. Z. Kielmiński, T. Mołdawa). Warszawa, 1992, P. 158. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 139; NASSMACHER, K.-H. Comparing Party and Campaign Finance in Western Democracies // Campaign and Party Finance in North America and Western Europe (ed. A. B. Gunlicks). Boulder, 1993, P. 254–256.

⁶⁶⁵ Liuksemburge parlamentinė frakcija, kurią sudarė ne mažiau kaip 5 parlamentarai, gaudavo po 75 frankus už kiekvieną iš jų. Jungtinės Karalystės 1975 m. Finansų įstatyme buvo nustatyta, jog valstybinę finansinę paramą gali gauti parlamentinė frakcija, kurią sudaro bent 2 nariai, o už kiekvieną narį, kuris per rinkimus surinko ne mažiau kaip 150 tūkst. rinkėjų balsų, frakcijai išmokama po 1 500 svarų sterlingų. Be to, kiekvienai papildomi 200 balsų buvo įvertinti 5 svarais sterlingų. Toks teisinis reguliavimas suponavo, jog parlamentinės frakcijos iš valstybės biudžeto sulaukdavo nemažos finansinės paramos, pavyzdžiui, 1986 m. Leiboristų partijos atstovai Bendruomenių rūmuose iš valstybės gavo 440 955 svarų sterlingų. Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 105; *Finance Act (1975)* // Prieiga per internetą: <<http://www.statutelaw.gov.uk/SearchResults.aspx?TYPE=OS&Title=finance+act&Year=1975&Number=&LegType=All+Legislation>> (2009 m. balandžio 10 d.).

⁶⁶⁶ Pavyzdžiui, 1978 m. Vokietijoje bemaž pusė tokio pobūdžio lėšų, sudariusių beveik 95 mln. Vokietijos markių, atsidūrė politinių partijų biudžetuose ir buvo panaudotos ne parlamentinių jų frakcijų veiklos finansavimui, o bendrapartiniam tikslams. Žr. JANICKI, L. Nowe elementy w finansowaniu partii politycznych w RFN // Przegląd Zachodni, 1984, Nr. 5-6, P. 148. Kitas pavyzdys: Lenkijoje ganėtinai dažna yra situacija, kai parlamentarams skiriamos patalpos (vadinamieji jų biurai) būna įkuriami politinės partijos ar jos filialo būstinėje, kas iš esmės reiškia, jog už politinės partijos naudojimąsi tam tikromis patalpomis faktiškai yra mokama iš valstybės biudžeto. Žr. WALECKI, M. Money and Politics in Poland. Warszawa, 2005, P. 201.

⁶⁶⁷ WALECKI, M. Money and Politics in Central and Eastern Europe // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström). Stockholm, 2003, P. 86.

į parlamentą, sąskaita. Manytina, jog tokia praktika nėra smerktina kaip savaimė ydinga, kadangi akivaizdu, jog parlamentarų ar parlamento frakcijų veikla negali būti atsiejama nuo politinės partijos veiklos – juk tarp jų egzistuoja organiškasis ryšys.

Nepaisant to, jog didesnių diskusijų dėl to, kad tokios lėšos parlamentinei veiklai finansuoti yra būtinos, dėl skirtingo jų dydžio nuomonės nesutampa. Tie, kurie propaguoja dosnų tarifą, savo poziciją grindžia tokiu argumentu: iš parlamentarų nereikia tikėtis, kad jie įvertins ministrų pateiktus faktus bei statistinius duomenis, jeigu neturės nepriklausomų informacijos ir tyrimų šaltinių. Tam prieštaraujantys teigia, kad praktikoje tokios lėšos bus naudojamos kaip rinkimų kampanijos finansavimo šaltinis: jeigu keli iš jų ir skirs jas politinių tyrimų atlikimui, didžioji dauguma – padedami savo asistentų vykdys rinkimų kampaniją, be to, „dosnaus tarifo sistema“ pakerta politinę pusiausvyrą⁶⁶⁸.

Lietuvoje Seimo narių parlamentinės veiklos išlaidų kompensavimo principas pirmiausia yra įtvirtintas Konstitucijoje, tiksliau, jos 60 straipsnio 3 dalyje, *inter alia* numatančioje, jog Seimo nario darbas, taip pat išlaidos, susijusios su jo parlamentine veikla, atlyginamos iš valstybės biudžeto. Šis Konstitucijos leidėjo sprendimas gali pasirodyti kiek netikėtas, tačiau visiškai be pagrindo, kadangi tai yra viena iš svarbiausių Seimo nario nepriklausomos ir savarankiškos veiklos garantijų⁶⁶⁹. Galiausiai vertinant iš praktinės pusės, paprastai išlaidos, susijusios su darbinėmis asmens funkcijomis⁶⁷⁰, yra atlyginamos jo darbovietės (nagrinėjamu atveju – Seimo). Tą yra pažymėjęs ir KT, anot kurio, pagal Konstituciją Seimo nario veikla yra jo nuolatinis darbas, už kurį Seimo nariui mokamas atlyginimas ir kurio tinkamą atlikimą turi užtikrinti atitinkamos socialinės garantijos bei specialiosios Konstitucijoje ir įstatymuose numatytos parlamentinės veiklos garantijos⁶⁷¹.

Ordinarinės teisės lygmeniu ši klausimą šiuo metu reguliuoja Seimo statutas. Anksčiau tokio pobūdžio klausimai buvo detaliam reglamentuojami Lietuvos Respublikos Seimo narių darbo sąlygų įstatyme⁶⁷², o Seimo statute buvo įtvirtintos tik bendro pobūdžio nuostatos. E. Šileikis iš dalies kritikuoja dabartinį įstatymo leidėjo pasirinkimą, kadangi, anot jo, sąvokos „įstatymas“ ir „Seimo statutas“ nėra visiškai tapačios⁶⁷³, su kuo reikėtų sutikti, nes Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalyje yra *expressis verbis* nustatyta, kad Seimo nario pareigas, teises ir veiklos garantijas

⁶⁶⁸ PINTO-DUSCHINSKY, M. Pieniędzy a polityka w reżimie demokratycznym // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 100–101.

⁶⁶⁹ Žr. KT 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimą // Žin., 1999, Nr. 96-2769.

⁶⁷⁰ KT yra pabrėžęs, jog Seimo narys yra profesionalus politikas. Žr. KT 2004 m. liepos 1 d. nutarimą // Žin., 2004, Nr. 105-3894.

⁶⁷¹ Žr. KT 2009 m. sausio 15 d. sprendimą // Žin., 2009, Nr. 6-170.

⁶⁷² Žin., 1996, Nr. 71-1710. Šis įstatymas nuo 2006 m. sausio 1 d. buvo pripažintas netekusiu galios. Žr.: Lietuvos Respublikos Seimo narių darbo sąlygų įstatymo pripažinimo netekusiu galios įstatymą // Žin., 2005, Nr. 153-5646.

⁶⁷³ ŠILEIKIS, E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius, 2005, P. 449.

nustato įstatymas, o Seimo statuto ir įstatymo skirtumai neapsiriboja skirtingais pavadinimais.

Nagrinėjamu aspektu yra aktualus Seimo statuto III-asis skirsnis „Seimo nario veiklos aprūpinimas ir garantijos“, kurio pavadinimas nėra visai tikslus, kadangi jame yra reglamentuojami ir su parlamentinių frakcijų veiklos finansavimu susiję klausimai⁶⁷⁴. Todėl iš dalies nekorektiška laikytina ir Seimo statuto 15 straipsnio 1 dalies nuostata, jog Seimo nario darbas, taip pat išlaidos, susijusios su jo parlamentine veikla, atlyginami iš valstybės biudžeto. Sprendžiant iš pirmiau minėto Seimo statuto skirsnio nuostatų, Lietuvoje Seimo nario parlamentinę veiklą valstybė, kaip ir kitose šalyse, remia dvejopai: 1) skirdama finansines lėšas ir 2) taikydama atitinkamas lengvatas.

Pagal Seimo statuto 15³ straipsnio 3 dalį, eiliniam Seimo nariui išlaidoms, susijusioms su jo parlamentine veikla, kiekvieną mėnesį skiriama 1,5 VMDU⁶⁷⁵ dydžio suma. Pažymėtina, jog Seimo statuto 15³ straipsnyje atskirai nurodyti Seimo pareigūnai gauna ne tik šią „bazinę“ išmoką, bet ir papildomas tikslines išmokas iš valstybės biudžeto: Seimo Pirmininkas – mėnesinę 2 VMDU dydžio išmoką reprezentacijos išlaidoms apmokėti bei mėnesinę 0,2 VMDU dydžio kompensaciją už naudojimąsi tarnybiniais telefonais, Seimo Pirmininko pavaduotojas – mėnesinę 0,7 VMDU dydžio išmoką reprezentacijos išlaidoms apmokėti bei mėnesinę 0,2 VMDU dydžio kompensaciją už naudojimąsi tarnybiniais telefonais, komitetų, komisijų pirmininkams ir jų pavaduotojams, pakomitečių pirmininkams, frakcijų seniūnams ir jų pavaduotojams – mėnesinę 0,2 VMDU dydžio kompensaciją už naudojimąsi tarnybiniais telefonais.

Pažymėtina, jog aptariamam Seimo narių parlamentinės veiklos išlaidų kompensavimo aspektu Lietuvoje galima aptikti ir britiškosios tradicijos pėdsakų, pasireiškiančių tuo, jog Seimo opozicijos lyderis, nors jis iš esmės tėra frakcijos seniūnas⁶⁷⁶, turi papildomų privilegijų. Tai nėra visiškai klasikinis šios tradicijos variantas, kadangi Jungtinėje Karalystėje valstybės finansinė parama pirmiausia yra adresuojama opozicinėms parlamentinėms frakcijoms, o ne jų vadovams, taip akcentuojant jų, o ne jų vadovų svarbą parlamente⁶⁷⁷. Taip pat galima kalbėti ir apie

⁶⁷⁴ KT yra konstatavęs, jog frakcija – tai (politinio pobūdžio) parlamento struktūrinis darinys, turintis atitinkamas teises ir pareigas. Žr., pavyzdžiui, KT 1993 m. lapkričio 6 d. nutarimą (Žin., 1993, Nr. 66-1260) ir 2001 m. sausio 25 d. nutarimą (Žin., 2001, Nr. 10-295).

⁶⁷⁵ 2009 m. III-ąjį ketvirtį, pagal Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenis, VMDU buvo 2 142,2 Lt. Žr. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės interneto tinklalapį // Prieiga per internetą: <www.stat.gov.lt> (2010 m. vasario 3 d.).

⁶⁷⁶ Pagal Seimo statuto 41 straipsnio 5 dalį, tuo atveju, jeigu opozicinė frakcija arba jų koalicija turi daugiau kaip 1/2 Seimo mažumai priklausančių Seimo narių, tokios frakcijos seniūnas arba koalicijos vadovas yra vadinamas Seimo opozicijos lyderiu. Taigi opozicijos lyderis yra frakcijos ar jų koalicijos seniūnas.

⁶⁷⁷ Jungtinėje Karalystėje 1975 m. buvo nustatyta sąlyga, jog tik opozicinės politinės partijos, atstovaujamos Bendruomenių rūmuose, gali gauti valstybinę finansinę paramą, kuri buvo padalijama proporcingai jų turimoms vietoms juose. Tai buvo vadinama „short“ money. 1996 m. šios paramos gavėjų

tai, jog Lietuvoje opozicijos lyderio institutas yra kiek dirbtinis⁶⁷⁸. Taigi, be to, kad Seimo opozicijos lyderiui yra mokamas papildomas atlyginimas (Seimo statuto 15 str. 3 d.)⁶⁷⁹, jis gauna mėnesinę 0,2 VMDU dydžio kompensaciją už naudojimąsi tarnybiniais telefonais (Seimo statuto 15³ str. 5 d.). Taip pat Seimo opozicijos lyderiui pagal pareigas (!) priklauso tarnybinis automobilis su vairuotoju (Seimo statuto 15² str. 1 d.).

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog pirmiau nurodytos lėšos yra skiriamos atsiskaitytinai⁶⁸⁰: pagal Seimo statuto 15³ straipsnio 8 dalį, atitinkamą tvarką nustato Seimo valdyba. Šiuo metu galiojančios redakcijos Seimo narių lėšų su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms skyrimo, naudojimo ir atsiskaitymo už jas tvarkos aprašo⁶⁸¹ (toliau – ir Aprašas) 7 punktą apibrėžia, kas yra laikytina Seimo nario išlaidomis, susijusiomis su parlamentine veikla⁶⁸², šio aprašo 8–12 punktuose

ratas buvo išplėstas: valstybė pradėjo finansuoti ir Lordų rūmų opozicines partijas (angl. „*cranborne*” money). Tokia Jungtinės Karalystės įstatymų leidėjo pozicija aiškinama tuo, jog siekiama užtikrinti politinių partijų lygias galimybes, o tuo pačiu tai yra savotiška kompensacija opozijai už tai, jog ji nėra valdžioje, be to, šių lėšų panaudojimas nėra kontroliuojamas, o tai reiškia, jog į jas gali pretenduoti ne tik parlamentinė frakcija, bet ir ją sudarančių narių politinė partija. Pažymėtina, jog ši tradicija rado atgarsį ne tik Lietuvoje, pavyzdžiui, Vokietijoje valstybė finansuoja visas parlamentines frakcijas, tačiau opozicinės gauna papildomus 25 proc. parlamentinei frakcijai skiriamos sumos. Žr. HERBURT, R. Teoria ir praktyka funkcjonowania partii politycznych. Wrocław, 2002, P. 101–102; 1975 m. Finansų įstatymą (*Finance Act (1975)*) // Priega per internetą: <<http://www.statutelaw.gov.uk/SearchResults.aspx?TYPE=QS&Title=finance+act&Year=1975&Number=&LegType=All+Legislation>> (2009 m. balandžio 10 d.); ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 107.

⁶⁷⁸ Žr. ŠILEIKIS, E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius, 2005, P. 437; taip pat KT 2001 m. sausio 25 d. nutarimą // Žin., 2001, Nr. 10-295.

⁶⁷⁹ Jungtinėje Karalystėje tai reglamentuoja 1975 m. Karūnos ministrų įstatymas (*Ministers of the Crown Act (1975)*), o Lietuvoje – Seimo statutas (15 str. 3 d.). Žr. *Ministers of the Crown Act (1975)* // <<http://www.statutelaw.gov.uk/content.aspx?LegType=All+Primary&PageNumber=52&NavFrom=2&parentActiveTextDocId=1227682&ActiveTextDocId=1227682&filesize=25356>> (2010 m. vasario 24 d.).

⁶⁸⁰ To reikalauja KT oficiali konstitucinė doktrina, žr., pavyzdžiui, KT 2004 m. liepos 1 d. nutarimą (Žin., 2004, Nr. 105-3894): įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad kiekvienu atveju būtų galima patikrinti, ar šios lėšos naudojamos pagal paskirtį. Vis dėlto reikia pažymėti, jog, pavyzdžiui, Seimo narių darbo sąlygų įstatymas nereikalavo, kad Seimo nariai atsiskaitytų už jiems skiriamas tokio pobūdžio lėšas.

⁶⁸¹ Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2009 m. lapkričio 11 d. sprendimas „Dėl Seimo valdybos 2008 m. gruodžio 24 d. sprendimo Nr. 46 pakeitimo“ // Priega per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357683> (2010 m. vasario 5 d.).

⁶⁸² Su Seimo nario parlamentine veikla susijusiomis išlaidomis yra laikomos: 1) Seimo nario ir jo padėjėjų–sekretorių tarnybinių telefoninių pokalbių, interneto, Seimo nario biuro telekomunikacijų, įskaitant padėjėjų–sekretorių vardu registruotų telefonų pokalbių išlaidas, interneto paslaugų apmokėjimo išlaidos ir išlaidos šio aprašo 2 punkte nurodytų lėšų trūkumui padengti; 2) pašto prekių ir paslaugų įsigijimo išlaidos; 3) knygų, gėlių ir suvenyrų įsigijimo išlaidos; 4) periodinių leidinių ir laikraščių prenumeratos išlaidos; 5) Seimo nario biuro patalpos nuomos ir aptarnavimo išlaidos, kompiuterinės technikos ir biuro įrangos nuomos, techninės priežiūros, remonto, draudimo (šios išlaidos, išskyrus nešiojamųjų kompiuterių nuomos, eksploataavimo, techninės priežiūros, remonto ir draudimo išlaidas, nėra priskiriamos su Seimo nario parlamentine veikla susijusioms išlaidoms, jeigu Seimo narys neturi įsteigęs biuro) ir kompiuterinės technikos eksploataavimo išlaidos; 6) Seimo nario parlamentinei veiklai naudojamos transporto priemonės nuomos, išskyrus išperkamąją nuomą, eksploataavimo, techninio aptarnavimo, remonto, draudimo, taksi paslaugų (išskyrus tarp miestinius maršrutus), viešojo transporto bilietų įsigijimo išlaidos; 7) Seimo nario ataskaitos spausdinimo, platinimo ir kitos informacijos, susijusios su jo parlamentine veikla, pagaminimo išlaidos, viešosios informacijos rengėjų teikiamų paslaugų apmokėjimo išlaidos; 8) Seimo nario su parlamentine veikla susijusios kelionės ir apgyvendinimo užsienyje išlaidos, kai šių išlaidų neapmoka kviečiančioji organizacija (institucija) ir kelionei pritaria Seimo valdyba; 9) transporto priemonės nuomos

nustatyta, kaip Seimo narys privalo atsiskaityti už su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms skirtų lėšų panaudojimą. Juose įtvirtintas teisinis reguliavimas vertintinas nevienareikšmiškai.

Viena vertus, pozityvu yra tai, jog Seimo narys, atsiskaitydamas už patirtas išlaidas, turi pateikti jas pagrindžiančius dokumentus, pagal Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymą⁶⁸³ laikytinus apskaitos dokumentais, bei išlaidų, susijusių su parlamentine veikla, avanso apyskaitą (žr. Aprašo priedėlių). Tais atvejais, kai yra įsigijami knygos, gėlės arba suvenyrai, yra reikalaujama pateikti ir aiškinamąjį raštą, kuriame išsamiai būtų nurodyta, kokiems tikslams buvo panaudotos lėšos (renginio pavadinimas, renginio programa, kokiems asmenims priimti ar pasveikinti įteiktos knygos, gėlės ar suvenyrai), o kai iš parlamentinei veiklai skirtų lėšų yra sumokama už transporto priemonės remontą ar techninį aptarnavimą, – dokumentus, įrodančius, kokia transporto priemonė (nurodoma automobilio markė, modelis, valstybinis numeris) buvo remontuojama ar techniškai aptarnaujama⁶⁸⁴.

Antra vertus, ši informacija yra pateikiama Seimo kanceliarijos Finansų departamentui, todėl nėra prieinama visuomenei. Dėl pirmiau minėtos priežasties kyla įvairiausių insinuacijų, pavyzdžiui, Seimo nario G. Navaičio įsigytų porceliano indų ar Seimo narės V. Blinkevičiūtės kramtomosios gumos istorijos⁶⁸⁵. Nepaisydama to, Seimo valdyba laikosi nuomonės, jog tokios informacijos viešinti nėra reikalo, išskyrus tuos atvejus, kai padaromas pažeidimas⁶⁸⁶. Manytina, jog tokia pozicija nėra

ekskursijoms į Seimo rūmus išlaidos; 10) kanceliariinių prekių įsigijimo išlaidos; 11) banko sąskaitų, atidarytų su Seimo nario parlamentine veikla susijusioms lėšoms, administravimo paslaugų išlaidos.

⁶⁸³ Žin., 2001, Nr. 99-3515 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁶⁸⁴ Manytina, kad tokios nuostatos atsiradimą sukėlė pernelyg dažnos istorijos apie Seimo narių ypatingą „santykį“ su jų transporto priemonėmis. Pavyzdžiui, Seimo narė A. Baukutė už jos parlamentinei veiklai finansuoti skirtas lėšas nuomojo automobilį „Toyota Land Cruiser“, nors neturi teisės vairuoti transporto priemonės. Ji paaiškino, kad, prireikus kur nors nuvykti su parlamentine veikla susijusiais reikalais, dažniausiai ji prašo savo artimųjų ar kolegų, kurie turi teisę vairuoti transporto priemonės, pagalbos. Žr. Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. spalio 14 d. išvadą Nr. 101-I-29 „Dėl Seimo narės A. Baukutės elgesio“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=91346&p_k=1 (2010 m. kovo 14 d.). Darytina prielaida, kad faktiškai tai reiškia, jog minėta transporto priemone naudojasi kiti asmenys, išskyrus tuos atvejus, kai jos prireikia pačiai Seimo narei. Nors pirmiau paminėtoje Seimo Etikos ir procedūrų komisijos išvadoje buvo konstatuota, jog viešai žiniasklaidos priemonėse pakleista informacija, kad Seimo narė A. Baukutė automobilį įsigijo išperkamosios nuomos sutarties pagrindu, nepasitvirtino, vėliau, t. y. prokurorams pradėjus tyrimą, paaiškėjo, kad ji, kaip ir kiti 12 Seimo narių, buvo sudarę tokias automobilių nuomos sutartis, kurios leistų kadencijos pabaigoje juos išsipirkti už likutinę vertę. Žr. delfi.lt – 2010 m. vasario 8 d. Prokurorai nustatė: dar dvylika parlamentarų piktnaudžiavo automobilių nuoma // Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/prokurorai-nustate-dar-dvylika-parlamentaru-piktnaudziavo-automobiliu-nuoma.d?id=28746705> (2010 m. vasario 8 d.).

⁶⁸⁵ Žr., pavyzdžiui, lrytas.lt – 2009 m. balandžio 10 d. Komentarai. T. Ignatavičius. Dėl algos negėda srėbti ir iš geldos // Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12393417171239080355-d%C4%97l-algos-ne-g%C4%97da-sr%C4%97bti-ir-i%C5%A1-geldos.htm> (2009 m. balandžio 10 d.); delfi.lt – 2009 m. birželio 20 d. V. Blinkevičiūtė už valdiškus pinigus pirkė „Hubba Bubba“ gumos, B. Brazauskui prireikė žirklių mėšai // Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=22740168> (2009 m. birželio 20 d.).

⁶⁸⁶ Žr., pavyzdžiui, lrytas.lt – 2009 m. kovo 30 d. Aktualijos. T. Ignatavičius. Išrinktųjų pirkiniai jau bandoma prilyginti valstybės paslapčiams // Prieiga per internetą: http://www.lrytas.lt/print.asp?data=20090330&k=lr&id=akt30_a2090330 (2009 m. kovo 30 d.).

pagrįsta, nes tokio pobūdžio lėšos negali būti naudojamos asmeniniams Seimo narių (ar formaliai jų atstovaujамų politinių partijų) poreikiams tenkinti. Taigi, paskelbus atitinkamą informaciją, jų teisė į privatumą nebūtų pažeista, o politinių partijų finansavimo viešumo ir skaidrumo principas reikalauja, jog visuomenė būtų maksimaliai informuota apie politinių partijų, politikų ir panašių subjektų pajamas bei išlaidas⁶⁸⁷. Idant Seimo statute įtvirtintas Seimo narių finansinės atskaitomybės principas nebūtų formalus ar netgi deklaratyvus, siūlytina tokio pobūdžio informaciją padaryti prieinamą visuomenei.

Tiesa, šioje srityje yra ir šiokių tokių teigiamų poslinkių. Seimo Etikos ir prodedūrų komisija 2009 m. internete pradėjo skelbti Seimo narių lėšų su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms apmokėti metų ketvirčio suvestines⁶⁸⁸, tačiau jose pateikiami apibendrinti duomenys pagal išlaidų grupes. Žinoma, tai geriau negu nieko, nes iš jų, pavyzdžiui, matyti, kad G. Kirkilas 2009 m. pirmąjį pusmetį tokiais lėšomis nesinaudojo ar kad 2009 m. tokios lėšos iš viso sudarė maždaug 5,3 mln. Lt. Vis dėlto iš šiose suvestinėse pateikiamų duomenų nematyti, kas už parlamentinei veiklai vykdyti skirtas lėšas įsigijo, pavyzdžiui, porceliano indų.

Lyginant su prieš tai galiojusiū teisiniu reguliavimu⁶⁸⁹, šiuo metu nustatytasis ne tik įtvirtina griežtesnę (kad ir kritikuotiną) Seimo narių su parlamentine veikla susijusių išlaidų kompensavimo lėšų atskaitomybės tvarką, bet numato ir kitus reikalingus saugiklius. Pirma, anksčiau tokios lėšos Seimo nario pageidavimu buvo išmokamos grynais pinigais arba pervedamos į asmeninę jo

⁶⁸⁷ Šiame kontekste yra svarbus Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodeksas (Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Žin., 2006, Nr. 102-3938), kurio 2 straipsnio 4 dalyje yra apibrėžta, kas laikytina politiko privačiu gyvenimu: tai valstybės politiko asmeninis, šeimos ir namų gyvenimas, intymus gyvenimas, taip pat veikla, nesusijusi su valstybės politiko pareigomis, politine veikla ar institucija, kurioje jis eina pareigas; valstybės politiko elgesys ar asmeninės savybės, susiję su kai kuriomis jo privataus gyvenimo aplinkybėmis ir galintys turėti reikšmės viešiesiems interesams, privačiu gyvenimu nelaikomi. Minėtame kodekse taip pat įtvirtinti valstybės politikų elgesio principai, iš kurių nagrinėjamu aspektu ypatingai svarbūs yra skaidrumo ir viešumo (nekelia abejonių dėl sąžiningumo priimdamas sprendimus, taip pat pateikia visuomenei savo elgesio ir sprendimų motyvus, visada laikosi atvirumo ir viešumo, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus, ribojančius informacijos atskleidimą, deklaruoja savo privačius interesus) bei atsakomybės (atsako už savo elgesį viešajame gyvenime, priimamus sprendimus ir atsiskaito už juos visuomenei) principai (4 str. 4 ir 9 p.). Taip pat pažymėtina, jog Seimą saisto jo paties priimti įstatymai, žr., pavyzdžiui, KT 2002 m. sausio 14 d. nutarimą // Žin., 2002, Nr. 5-186.

⁶⁸⁸ Žr., pavyzdžiui, Seimo narių lėšų su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms apmokėti 2009 m. I ketvirt. suvestinę // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6227&p_d=86763&p_k=1> (2010 m. vasario 5 d.); Seimo narių lėšų su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms apmokėti 2009 m. II ketvirt. suvestinę // Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/docs2/GEYLZHZF.PDF>> (2010 m. vasario 5 d.); Seimo narių lėšų su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms apmokėti 2009 m. III ketvirt. suvestinę // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6227&p_d=91723&p_k=1> (2010 m. vasario 5 d.); Seimo narių lėšų su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms apmokėti 2009 m. VI ketvirt. suvestinę // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6227&p_k=1> (2010 m. vasario 5 d.). Panašūs duomenys yra skelbiami ir apie frakcijoms paskirtas lėšas parlamentinei veiklai vykdyti.

⁶⁸⁹ Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2006 m. sausio 20 d. sprendimas Nr. 697 „Dėl Seimo narių lėšų su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms naudojimo tvarkos“ (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.) // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.susije_l?p_id=269839> (2009 m. balandžio 10 d.).

sąskaitą, o dabar Seimo narys tam turi atidaryti atskirą sąskaitą banke. Antra, šiuo metu yra nustatytas baigtinis su parlamentine Seimo nario veikla susijusių išlaidų sąrašas, kai anksčiau tai nebuvo padaryta (nuostata „kitos su parlamentine veikla susijusios išlaidos“). Vis dėlto tokių atvejų, kai Seimo nariai jų parlamentinei veiklai finansuoti skirtas lėšas naudoja ne pagal paskirtį arba, nors ir pagal paskirtį, tačiau savo ar savo artimųjų asmeniniams interesams patenkinti, arba savo, kaip politiko, asmeniui populiarinti, *inter alia* skleidžiant politinę reklamą, vis dar pasitaiko⁶⁹⁰.

⁶⁹⁰ Pavyzdžiui, Seimo narys B. Bradauskas už automobilio nuomą mokėjo draudimo kompanijai UAB „Lamantinas“, kurios akcininku jis yra, be to, jo sutuoktinė yra minėtos bendrovės generalinė direktorė. Taigi Seimo narys, nuomodamas automobilį iš UAB „Lamantinas“, iš dalies už automobilio nuomą mokėjo sau, be to, ne tiek ir mažai – 13 700 Lt. Seimo Etikos ir procedūrų komisija, tirdama šį atvejį, padarė išvadą, kad Seimo narys B. Bradauskas, būdamas UAB „Lamantinas“ akcininku, yra asmeniškai suinteresuotas bendrovės pajamomis, kurios yra gaunamos nuomojant jai priklausantį turtą. Tuo yra suinteresuota ir jo sutuoktinė. Buvo konstatuota, jog Seimo narys B. Bradauskas pažeidė Seimo statuto 18 straipsnio 2 dalies ir Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatas. Panašus atvejis buvo ir su patalpų, skirtų Seimo nario biurui, nuoma: Seimo narys R. Ačas sudarė patalpų nuomos sutartį su, kaip vėliau paaiškėjo, savo sutuoktinės sesers vyru, dėl 25 m² patalpų nuomos už 3 944 Lt mėnesinį mokestį. Seimo Etikos ir procedūrų komisija konstatavo, jog ir šiuo atveju buvo pažeistos Seimo statuto 18 straipsnio 2 dalies ir Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatos. Štai Seimo narys S. Stoma iš parlamentinei veiklai finansuoti skirtų lėšų nusprendė įsigyti 350 savo kūrybos knygų „Anapus tavęs ir manęs“, dėl ko jis Seimo Etikos ir procedūrų komisijos buvo įpareigotas iš asmeninių lėšų padengti 1 284,4 Lt sumą, o Seimo narys G. Navaitis – 3 332 Lt jo parlamentins veiklos finansavimui skirtų lėšų nusprendė panaudoti savo interneto svetainės reklamai www.delfi.lt interneto portale. Kitas pavyzdys – Seimo narys A. Baura iš lėšų, skirtų jo parlamentinei veiklai finansuoti, nupirko plazminį televizorių (1 049 Lt vertės) ir jį, kaip prizą, padovanojo 2009 m. liepos 25 d. vykusio konkurso „Respublikinis floristų kilimų konkursas“, vykdomo pagal projekto „Aplinkos tvarkymo gerosios patirties sklaida ūkininkų sodybose ir kaimo gyvenamosiose vietovėse“ 6 vietas nugalėtojiui. Seimo Etikos ir procedūrų komisija pripažino, jog Seimo narys A. Baura parlamentinei veiklai finansuoti skirtas lėšas panaudojo ne pagal paskirtį. Pažymėtina, jog tokie atvejai politinės kampanijos metu turėtų būti kvalifikuojami kaip rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimas, o rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu – kaip piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi rinkimų agitacijos tikslais. Dar vienas pavyzdys – Seimo narys K. Uoka iš jo parlamentinei veiklai finansuoti skirtų lėšų apmokėjo už motorlaivio, skirto bendruomenių ir jaunimo folkloro ansamblio „Vieversas“ atstovų pasiplaukiojimui Kauno mariose, nuomą (1 524,6 Lt), nors Seimo nariai prieš tai buvo informuoti, jog Seimo nario išlaidoms, susijusioms su jo parlamentine veikla, priskiriamos tik ekskursijų į Seimo rūmus organizavimo išlaidos. Panašių išlaidų 2009 m. patyrė ir Seimo narė A. Bilotaitė: ji sumokėjo 1 500 Lt už transporto paslaugas maršrutu Klaipėda–Vištytis–Klaipėda, kuriuo į Jaunimo bendruomenės steigiamąjį suvažiavimą, kurį ji ir suorganizavo, buvo vežami jo dalyviai. Abiem atvejais Seimo Etikos ir procedūrų komisija pripažino, jog parlamentinei veiklai finansuoti skirtos lėšos buvo panaudotos ne pagal paskirtį. Galiausiai Seimo nariai neatsispiria ir jų parlamentinei veiklai finansuoti skirtų lėšų panaudojimui politinės reklamos sklaidai. Pavyzdžiui, Seimo narys A. Lydeka išlaidas, faktiškai patirtas dėl jo politinės reklamos sklaidos, priskyrė prie pašto išlaidų: jis su UAB „Vilpostus“ buvo sudaręs reklaminės/informacinės medžiagos platinimo sutartį, kurioje minėta bendrovė įsipareigojo nuo 2009 m. gegužės 28 d. iki 2009 m. birželio 1 d. į Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Klaipėdos, Panevėžio, Alytaus ir kitų miestų gyventojų pašto dėžutes pristatyti 200 tūkst. egzempliorių reklaminių lapelių, kuriuose buvo išspausdintas Seimo nario A. Lydekos atvaizdas ir raginama 2009 m. rinkimuose į Europos Parlamentą balsuoti „už Liberalų ir centro sąjungos kandidatą Nr. 2 – Arminą Lydeką“. Nors Seimo Etikos ir procedūrų komisija konstatavo tik parlamentinei veiklai finansuoti skirtų lėšų panaudojimą ne pagal paskirtį⁶⁹⁰, šis atvejis turėtų būti kvalifikuojamas kaip daug rimtesnis pažeidimas, t. y., atsižvelgiant į tai, kad minėtos skrajutės buvo platinamos 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą agitacijos kampanijos metu, galima daryti išvadą, jog Seimo narys A. Lydeka pažeidė Rinkimų į Europos Parlamentą įstatyme nustatytą draudimą naudotis sklandais reikalavimus. Be to, buvo pažeistos ir PPFĮ nuostatos, kurios reikalauja, kad politinės kampanijos lėšos būtų laikomos specialioje banko sąskaitoje, o išlaidos būtų dengiamos tik iš jos (taip pat ir su jomis susiję reikalavimai politinės kampanijos apskaitos žiniaraštyje ir politinės kampanijos finansavimo ataskaitose nurodyti visas išlaidas politinei kampanijai), taip pat galėjo būti viršytas ir maksimalių išlaidų politinei kampanijai limitas, tačiau tokiai išvadai padaryti trūksta duomenų. Žinoma, tokių pažeidimų

Pažymėtina, jog finansinės atskaitomybės aspektu parlamentinės frakcijos yra dar palankesnėje padėtyje, kadangi joms apskritai nenustatyta pareiga pateikti duomenis, kaip buvo panaudoti jų parlamentinės veiklos išlaidoms padengti skirti pinigai⁶⁹¹. Nors Seimo statuto 15³ straipsnio 7 dalyje yra nurodoma, kad šios lėšos naudojamos įstatymų rengimo ir ekspertizės išlaidoms, reprezentacijai, pašto, telefono ir kitoms frakcijos darbo reikmėms apmokėti, tačiau galimybės panaudoti šias lėšas politinės partijos naudai požiūriu, tai neturėtų sukelti didesnių sunkumų, ypač jeigu frakcijai skirti pinigai yra „leidžiami“, pavyzdžiui, įstatymų rengimui ir ekspertizei. Antra vertus, Seimo statute numatyta suma yra nedidelė, t. y. frakcijos veiklai metams skiriama 1 VMDU dydžio suma ir papildoma suma, atsižvelgiant į frakcijos dydį taip, kad kiekvienam frakcijos nariui tektų po 0,4 VMDU suma. Anot A. Lukošaičio, frakcijoms skiriami finansiniai ištekliai aiškiai neatitinka šiandienos reikalavimų, kas yra viena iš rimčiausių kliūčių, trukdančių frakcijoms organizuoti savo veiklą bei tinkamai aptarnauti parlamento narius⁶⁹².

Pagal Seimo statuto 16 straipsnį, Seimo narys turi teisę turėti *inter alia* padėjėjus–sekretorius, kuriems apmokama iš valstybės biudžeto: vienam Seimo nariui tenka 3 Seimo nario padėjėjo–sekretoriaus etatai⁶⁹³, kas taip pat laikytina

subjektas yra politinė partija, šiuose rinkimuose kelianti kandidatų sąrašą, t. y. savarankiškas politinės kampanijos dalyvis. Žr. Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. gruodžio 16 d. išvadą Nr. 101-I-42 „Dėl Seimo nario Broniaus Bradausko veiklos atitikimo Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatoms“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=93655&p_k=1> (2010 m. kovo 14 d.); Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. lapkričio 18 d. išvadą Nr. 101-I-33 „Dėl Seimo nario Remigijaus Ačo veiklos atitikimo Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatoms“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=92549&p_k=1> (2010 m. kovo 14 d.); Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. lapkričio 4 d. išvadą Nr. 101-I-31 „Dėl Seimo nario lėšų, skirtų išlaidoms, susijusioms su jo parlamentine veikla, panaudojimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=92322&p_k=1> (2010 m. kovo 14 d.); Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. lapkričio 14 d. išvadą Nr. 101-I-30 „Dėl Seimo nario Gedimino Navaičio parlamentinei veiklai skirtų lėšų panaudojimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=91347&p_k=1> (2010 m. kovo 14 d.); Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. lapkričio 18 d. išvadą Nr. 101-I-34 „Dėl Seimo nario Antano Bauros lėšų, skirtų išlaidoms, susijusioms su jo parlamentine veikla, panaudojimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=92562&p_k=1> (2010 m. kovo 14 d.); Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. lapkričio 18 d. išvadą Nr. 101-I-38 „Dėl Seimo nario Kazimiero Uokos lėšų, skirtų išlaidoms, susijusioms su jo parlamentine veikla, panaudojimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=92555&p_k=1> (2010 m. kovo 14 d.); Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. lapkričio 18 d. išvadą Nr. 101-I-35 „Dėl Seimo narės Agnės Bilotaitės lėšų, skirtų išlaidoms, susijusioms su jos parlamentine veikla, panaudojimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=92551&p_k=1> (2010 m. kovo 14 d.).

⁶⁹¹ Ji nėra numatyta nei Seimo statute, nei šiuo metu galiojančiame Seimo narių lėšų su parmlentine veikla susijusioms išlaidoms skyrimo, naudojimo ir atsiskaitymo už jas tvarkos apraše.

⁶⁹² LUKOŠAITIS, A. Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis. Vilnius, 2005, P. 95–96.

⁶⁹³ Pažymėtina, kad šis klausimas taip sureguliuotas buvo visai neseniai, t. y. 2009 m. pabaigoje. Žr. Lietuvos Respublikos Seimo statutą „Dėl Seimo statuto 15³ ir 16 straipsnių pakeitimo“ // Žin., 2009, Nr. 134-5833. Anksčiau ši nuostata skambėjo kiek kitaip, t. y. Seimo narys turi teisę turėti padėjėjus–sekretorius, kuriems apmokama iš valstybės biudžeto ir kurių darbo užmokesčio fondui vienam mėnesiui skiriama 5 VMDU dydžio suma.

netiesioginiu valstybiniu politinių partijų finansavimu⁶⁹⁴. Ir, jeigu Seimo nariams lėšos jų parlamentinei veiklai vykdyti yra suteikiamos atsiskaitytinai, dėl ko šių pinigų tiesiogiai perduoti politinei partijai iš principo yra neįmanoma (tą galima bandyti daryti politinės partijos naudai perkant įvairias prekes ir paslaugas, tačiau paramos apimtis vis tiek bus nedidelė), tai šiuo atveju panašaus pobūdžio problemos nėra. Be abejo, ir šiuo atveju pinigai negali būti tiesiogiai perduodami politinei partijai, tačiau nėra nustatyta jokie teisinio reguliavimo, draudžiančio Seimo nariui savo padėjėjais–sekretoriais priimti jo atstovaujamos politinės partijos narius ar su jais susijusius asmenis⁶⁹⁵. Taip iš dalies gali būti išlaikomas politinės partijos aparatas: tokie asmenys gauna algą iš valstybės biudžeto, naudojasi tam tikromis lengvatomis ir pan.⁶⁹⁶ Anot A. Krupavičius, taip valstybė padeda formuoti partinę

⁶⁹⁴ R. A. Koole pastebi, jog politinių partijų biurokratinio aparato mažėjimas yra kompensuojamas atitinkamo parlamentinio aparato didėjimu. Žr. KOOLE, R. A. The Vulnerability of the Modern Cadre Party in the Netherlands // How Parties Organize (ed. R. S. Katz, P. Mair). London, 1994, P. 290. Čia prisimintinas Seimo narės A. Baukutės atvejis su tariamu fiktyviu tokiu Seimo nario padėjėjo įdarbinimu, kuris atskleidė schemą, kaip tokį netiesioginį politinių partijų finansavimą paversti tiesioginiu. Žr., pavyzdžiui, 15min.lt – 2009 m. liepos 21 d. Buvasi A. Baukutės padėjėja Seimo narę apskundė Generalinei prokuratūrai // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/buvusi-a.baukutes-padejeja-seimo-nare-apskunde-generalinei-prokuraturai-56-49548>> (2010 m. vasario 5 d.).

⁶⁹⁵ Valstybės tarnybos įstatymas Seimo nario padėjėjus–sekretorius priskiria politinio (asmensinio) pasitikėjimo valstybės tarnautojų kategorijai. Pagal šio įstatymo 2 straipsnio 7 dalį, tai yra valstybės tarnautojas, priimtas į pareigas jį priėmusio valstybės politiko ar kolegialios valstybės institucijos įgaliojimų laikui arba kituose įstatymuose nustatytam laikui, o pagal to paties įstatymo 12 straipsnį, į politinio (asmensinio) pasitikėjimo valstybės tarnautojų pareigas priimama be konkurso valstybės politiko ar kolegialios valstybės institucijos pasirinkimu. Taigi dėl tokių asmenų tinkamumo eiti valstybės tarnautojo pareigas nagrinėjama atveju sprendžia Seimo narys, nepaisant formalios Valstybės tarnybos įstatymo 10 straipsnio 3 dalies 2 punkto nuostatos, jog asmenis į tokias pareigas priima Seimo kancleris. Reikia pažymėti, jog Valstybės tarnybos įstatymas vis dėlto nustato minimalius reikalavimus, kuriuos turi atitikti į Seimo nario padėjėjo–sekretoriaus pareigas priimamas asmuo: jis turi turėti Lietuvos Respublikos pilietybę, mokėti lietuvių kalbą, būti ne jaunesnis negu 18 metų, turėti to lygio pareigoms eiti būtiną išsilavinimą (9 str. 1 ir 2 d.). Pirmieji trys reikalavimai yra ganėtinai suprantami, neaiškumas gali kilti tik dėl to, kokio lygio išsilavinimą turi turėti Seimo nario padėjėjas–sekretorius. Pagal Valstybės tarnybos įstatymo 3 priedą, Seimo nario padėjėjai yra A arba B lygio valstybės tarnautojai, taigi pirmuoju atveju asmuo, pretenduojantis užimti tokias pareigas, turi būti įgijęs aukštąjį universitetinį arba jam prilygintą išsilavinimą, antruoju – ne žemesnį kaip aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą arba aukštesnįjį išsilavinimą, arba iki 1995 metų įgytą specialųjį vidurinį išsilavinimą. Tiesą sakant, tai šiek tiek komplikuoja situaciją. Be abejo, asmuo, neatitinkantis pirmiau nurodytų reikalavimų, gali būti priimtas į Seimo nario padėjėjus, dirbančius visuomeniniais pagrindais (Seimo statuto 16 str.), tačiau tokiu atveju jis negauna jokio darbo užmokesčio, taigi nauda yra tik tokia, jog jis gali naudotis Seimo nariui suteikiama technine–materialine baze. Taip pat pažymėtina, jog tokie atvejai paprastai nesulaukia jokio atgarsio – Lietuvoje labiau smerkiami tie atvejai, kai Seimo narys į padėjėjo–sekretoriaus pareigas priima savo šeimos narį, draugą ir pan. Žr., pavyzdžiui, kauno.diena.lt – 2005 m. vasario 7 d. Kita. S. Gudavičius. Politikos naujokai rizikuoja paslysti lygioje vietoje // Prieiga per internetą: <<http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/politikos-naujokai-rizikuoja-paslysti-lygioje-vietoje-25639>> (2009 m. balandžio 11 d.); lrytas.lt – 2009 m. spalio 12 d. V. Kvedaras. Seimo narių patarėjų ir padėjėjų armijoje – tik bičiuliai (nuotraukos) // Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/-12553385741254600775-seimo-nari%C5%B3-patar%C4%97j%C5%B3-ir-pad%C4%97j%C4%97j%C5%B3-armijoje-tik-bi%C4%8Diuliai-nuotraukos.htm>> (2009 m. spalio 16 d.).

⁶⁹⁶ Pavyzdžiui, Rusijos komunistų partija buvo nustačiusi tokią praktiką: jų deleguotas deputatas turėdavo įdarbinti maksimalų asistentų skaičių, iš kurių vienas turėdavo dirbti Maskvoje, o likusieji keturi – regionuose; pastarieji paprastai būdavo etatiniai šios partijos darbuotojai. Žr. SAKWA, R. Left or Right? The CPRF and the Problem of Democratic Consolidation in Russia // Party Politics in Post-Communist Russia (ed. J. Löwenhardt), London, 1998, P. 150.

biurokratiją⁶⁹⁷. Taigi tokiam kontekste tik iš dalies galima sutikti su K.-H. Nassmacher išsakyta nuomone, jog tuo atveju, kai parlamentinei veiklai finansuoti skiriamos lėšos yra naudojamos tik vidiniams parlamentiniams reikalams, tokios finansinės valstybės paramos nederėtų laikyti netiesioginiu valstybiniu politinių partijų finansavimu⁶⁹⁸.

Paminėtina, kad Seimo nariams yra taikomos ir tam tikros lengvatos, iš kurių daugiausia diskusijų sukelia nemokamas patalpų, ypač gyvenamųjų, suteikimas. Nepaisant to, kad vargu ar galima kalbėti apie tai, jog tai turi įtakos politinėms partijoms jų finansavimo požiūriu, šis atvejis aptartinas, nes nustatytas teisinis reguliavimas⁶⁹⁹ yra diskriminacinio pobūdžio. Pirma, nėra aišku, kodėl tie Seimo nariai, kurie per pastaruosius penkerius metus nuosavybės teisėmis turėjo gyvenamąsias patalpas Vilniuje ar jo apylinkėse, yra negatyviai diskriminuojami kitų Seimo narių atžvilgiu. Toks teisinis reguliavimas yra ne tik kad nelogiškas, bet ir pažeidžia šių asmenų Konstitucijos 32 straipsnyje įtvirtintą kilnojimosi laisvę bei iš Konstitucijos 23 straipsnio išplaukiančią teisę laisvai disponuoti jiems priklausančiu turtu⁷⁰⁰. Antra, nėra aišku, kodėl tie Seimo nariai, kuriems Vilniuje ar jo apylinkėse nuosavybės teisėmis priklauso gyvenamosios patalpos, yra pozityviai diskriminuojami kitų asmenų atžvilgiu, nes tam, jog jie tinkamai įgyvendintų jiems suteiktus Tautos atstovų įgaliojimus, tokio pobūdžio garantija nėra reikalinga.

3.3.3. Mokestinės lengvatos

Daugelyje valstybių politinėms partijoms nėra suteikiamos mokestinės lengvatos, kadangi jos yra traktuojamos kaip eiliniai juridiniai asmenys⁷⁰¹ arba joms apskritai nėra pripažįstamas toks statusas. Ši pozicija paprastai yra grindžiama tuo,

⁶⁹⁷ KRUPAVIČIUS, A. Pokomunistinė transformacija ir Lietuvos partijos // Politinės partijos Lietuvoje: atgimimas ir veikla (sud. A. Krupavičius). Kaunas, 1996, P. 73.

⁶⁹⁸ NASSMACHER, K.-H. Political Finance in West Central Europe: Austria, Germany, Switzerland // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 104.

⁶⁹⁹ Pagal Seimo statuto 15⁴ straipsnį, Seimo nariams jų pageidavimu yra suteikiamos gyvenamosios patalpos Seimo viešbutyje gyventi kartu su šeimos nariais: tie Seimo nariai, kurie neturi ir per paskutiniuosius penkerius metus iki prašymo pateikimo dienos nuosavybės teisėmis neturėjo gyvenamosios patalpos Vilniaus miesto savivaldybės teritorijoje ir ne toliau kaip 25 km nuo Vilniaus miesto savivaldybės administracinės ribos, ne tik turi pirmumo teisę gauti tokias patalpas, bet ir nemoka jų eksploatavimo išlaidų, visi likusieji gyvenamąsias patalpas Seimo viešbutyje gauna nemokamai, tačiau turi susimokėti eksploatacines jų išlaidas.

⁷⁰⁰ Pažymėtina, jog Seimo narių darbo sąlygų įstatyme (20 str. 2 d.) tokios nuostatos nebuvo.

⁷⁰¹ Kraštutine išimtimi būtų galima laikyti Portugaliją, kurios įstatymų leidėjas apskritai atleido politines partijas nuo mokesčių mokėjimo. Anksčiau buvo nustatyta papildoma sąlyga, jog ši lengvata nėra taikoma, jeigu politinė partija nedalyvauja rinkimuose arba surenka juose mažiau nei 100 tūkst. rinkėjų balsų, tačiau šiuo metu tokio teisinio reguliavimo nebėra. A. Ławniczak nuomone, tokia situacija laikytina daugiau įstatymų leidybos trūkumo efektu nei sąmoningos koncepcijos realizavimo rezultatu. Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 110; taip pat Politinių partijų įstatymą (*Law governing Political Parties* (Organisational Law no. 2/2003 of 22 August 2003)) // Prieiga per internetą: <http://www.parlamento.pt/Legislacao/Documents/LawgoverningPoliticalParties_EN.pdf> (2009 m. balandžio 12 d.).

jog valstybė politinių partijų atžvilgiu laikosi neutraliteto pozicijos, kaip yra, pavyzdžiui, Liuksemburge ir Airijoje⁷⁰². Dažniausiai teisinio reguliavimo, nustatančio mokesťines lengvatas, atsiradimą suponuoja išvystyta tiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo formų sistema arba žymi netiesioginė finansinė valstybinė parama – paprastai subjektams, susijusiems su politinėmis partijomis. Mokesťinės lengvatos laikomos netiesioginės formos valstybinio politinių partijų finansavimu, kadangi iš esmės tie pinigai, kurie būtų sumokėti mokesčių forma, priklauso valstybei⁷⁰³.

Pažymėtina, kad netiesioginis valstybinis politinių partijų finansavimas, turintis mokesťinių lengvatų išraišką, tam tikrais atvejais laikytinas ir mišriu politinių partijų finansavimo būdu, kadangi jo esmė – *inter alia* valstybinių priemonių pagalba skatinti politinių partijų finansavimą iš privačių šaltinių. Čia kaip pavyzdį būtų galima nurodyti Olandiją, kurioje juridinių asmenų aukos politinėms partijoms yra prilyginamos verslo kaštams, dėl ko yra neapmokestinamos⁷⁰⁴.

Lyginamuoju aspektu galima kalbėti apie dviejų rūšių politinėms partijoms taikomas mokesťines lengvatas: klasikines mokesťines lengvatas ir mokesťines „paskolas“⁷⁰⁵. Šio mokesťinio instrumento taikymas suponuoja, jog politinių partijų finansavimas „išsisklaido“ tarp daugelio smulkių aukotojų, kas yra itin pageidaujama siekiant išvengti dominuojančio plutokratinio politinių partijų finansavimo. Be to, jį taikant, politinės partijos pačios turi susikurti šansą gauti tokio pobūdžio finansinę paramą, t. y. elgtis taip, jog asmuo, turintis galimybę taip jas paremti, nuspręstų tą padaryti, o tai skatina politinių partijų atsigręžimą į paprastus žmones (angl. *grassroots*).

Pagal Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktą, mokesčių ir kitų privalomų mokėjimų nustatymas priklauso Seimo kompetencijai, kas, KT nuomone, laikytina

⁷⁰² ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 108.

⁷⁰³ MACIĄG, Z. A. System partyjny RFN. Warszawa, 1979, P. 83.

⁷⁰⁴ ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 110.

⁷⁰⁵ Klasikinių mokesťinių lengvatų pavyzdžiu galima laikyti Vokietiją, kurioje tuo atveju, jeigu politinei partijai paaukota suma neviršija 3 000 eurų, ji yra išskaitoma iš asmens apmokestinamųjų pajamų, dėl ko sumažėja apmokestinamoji bazė. „Mokesťinių paskolų“ variantas aptinkamas Kanadoje, kurioje taikoma ganėtinai paprasta schema: aukai, kuri neviršija 100 dolerių, taikoma 75 proc. „paskola“, 100–550 dolerių aukai – 50 proc. „paskola“, o aukai, kurios dydis nuo 550 iki 1 150 dolerių, – 33 proc. „paskola“, kas reiškia, jog faktiškai aukotojas sumoka tik „paskolos“ nedengiamą dalį, o likusi dalis yra mokama iš valstybės biudžeto. Žr. PETAK, Z. A Comparative Analysis of Financing Parties and Elections in Croatia and in Other Countries // Politička Misao, 2001, Nr. 5, P. 26–27. Pažymėtina, jog šiuo klausimu Kanada nepasiekė Vokietijos pavyzdžiu. Žr. Kanados pajamų mokesčio įstatymą (*The Income Tax Act (1985, c. 1 (5th Supp.)*) // Prieiga per internetą: <<http://laws.justice.gc.ca/en/showtdm/cs/I-3.3>> (2009 m. gegužės 19 d.). Galima paminėti ir trečiąją praktiką, tačiau savo turiniu ji yra artimesnė aukojimui, tik yra realizuojama mokesťinių priemonių pagalba. JAV 1971 m. priimtame Biudžeto įstatyme (*Revenue Act of 1971*) buvo numatyta, kad prezidentinės rinkimų kampanijos gali būti finansuojamos ir iš viešųjų lėšų, kurios surenkamos iš savanoriškų išskaitymų iš grąžinamo pajamų mokesčio ir pervedamos į Federalinės rinkimų komisijos fondą. Individualus pajamų mokesčio grąžinimas suponuodavo teisę minėtam fondui pervesti 1 JAV dolerį, jungtinis – 2 JAV dolerius. Vėliau jie buvo padidinti: atitinkamai 3 ir 6 JAV doleriai. Žr. ALEXANDER, H. E. American Presidential Elections, 1976-1992 // Comparative Political Finance Among the Democracies (ed. H. E. Alexander, R. Shiratori). Boulder, 1994, P. 41–42.

ir mokesčių mokėtojo konstitucine pareiga laiku sumokėti nustatyto dydžio mokesčius⁷⁰⁶. Taigi Lietuvoje yra įtvirtintas visuotinis mokesčių privalomumo principas, kuris Mokesčių administravimo įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje apibrėžiamas kaip mokesčių mokėtojo pareiga mokėti mokesčių įstatymų nustatytus mokesčius, laikantis mokesčių teisės aktuose nustatytos mokesčių apskaičiavimo ir mokėjimo tvarkos. Tame pačiame įstatyme pateikiama ir „mokesčių lengvatos“ sąvoka: tai mokesčių mokėtojui ar jų grupei mokesčio įstatymo nustatytos išskirtinės apmokestinimo sąlygos, kurios yra palankesnės, palyginti su įprastinėmis sąlygomis (2 str. 8 d.), suponuojanti glaudų jos ryšį ne tik su mokesčių visuotinio privalomumo, bet ir su mokesčių mokėtojų lygybės bei teisingumo principais, nes mokesčių lengvatos negali būti individualaus pobūdžio ir pažeisti proporcingos mokesčių naštos paskirstymo principą (Mokesčių administravimo įstatymo 8 str. 2 d.).

Visuotinai pripažįstama, jog nustatytų mokesčių pagalba yra ne tik surenkamos lėšos, būtinos tinkamam valstybės ir kitų subjektų funkcionavimui, – taip siekiama paveikti ir ekonominius, socialinius ar net politinius procesus⁷⁰⁷. Taigi akivaizdu, kad valstybė tokių pajamų atsisako ne *bona fide* (liet. gera valia), o turėdama konkretų tikslą – šiuo aspektu reguliuoti politinių partijų veiklą taip, kad jos veiktų visuomenei kuo palankesniu būdu.

Pažymėtina, jog Lietuvos politinėms partijoms yra taikomos tiek tiesioginių, tiek ir netiesioginių mokesčių lengvatos, tačiau bendra tendencija yra ta, jog paprastai mokesčių įstatymai politinių partijų *expressis verbis* neįvardija kaip mokesčių lengvatos adresato, taigi iš principo, nepaisant kelių išimčių, politinės partijos naudojami tokiais pačiomis mokesčių lengvatomis kaip ir kiti Lietuvos Respublikoje veikiantys viešieji juridiniai asmenys. Politinėms partijoms taikomas mokesčių lengvatas galima identifikuoti Pelno mokesčio įstatyme, Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatyme⁷⁰⁸, Lietuvos Respublikos garantinio fondo įstatyme⁷⁰⁹ ir Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatyme⁷¹⁰.

Pelno mokesčio įstatyme politinės partijos yra priskiriamos pelno nesiekiantiems vienetams (2 str. 5 d.), t. y. jos nėra įvardijamos kaip atskiros kategorijos mokesčių mokėtojai. Šio įstatymo 5 straipsnio 4 dalyje nustatyta, jog pelno nesiekiančių vienetų, kurių mokesčio laikotarpio pajamos iš ūkinės komercinės veiklos neviršija 1 mln. Lt, apmokestinamojo pelno dalis, atitinkanti 25 tūkst. Lt sumą, apmokestinama taikant 0 proc. mokesčio tarifą, o likusi

⁷⁰⁶ Žr. KT 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimą // Žin., 2000, Nr. 105-3318.

⁷⁰⁷ BELLAK, CH., LEIBRECHT, M. Corporate Income Tax Competition and the Scope for National Tax Policy in the Enlarged Europe // National Tax Policy in Europe: To Be or Not to Be? (ed. K. Andersson, E. Eberhartinger, L. Oxelheim). New York, 2007, P. 14.

⁷⁰⁸ Žin., 2002, Nr. 35-1271 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁷⁰⁹ Žin., 2000, Nr. 82-2478 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁷¹⁰ Žin., 2002, Nr. 73-3085 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

apmokestinamojo pelno dalis – taikant 15 proc. mokesčio tarifą, ir jog pelno nesiekiančių vienetų ūkinės komercinės veiklos pajamoms nepriskiriamos iš veiklos, vykdomos tenkinant viešuosius interesus, gautos pajamos, kurios skiriamos tokiai veiklai finansuoti. Toks teisinis reguliavimas leidžia daryti prielaidą, jog viena dalis politinių partijų pajamų yra apmokestinamos taikant lengvatinį pelno mokesčio tarifą, o kita dalis – apskritai nėra šio mokesčio objektas, nepaisant to, jog Pelno mokesčio įstatymo 12 straipsnyje apie tai nėra užsimenama. Manytina, jog pelno mokesčio objektu nelaikytinos aukos politinėms partijoms⁷¹¹, taip pat joms iš valstybės biudžeto skiriamos lėšos bei pajamos, gaunamos iš nario mokesčių⁷¹², tačiau su išlyga, jog šios lėšos bus panaudotos viešųjų interesų tenkinimui, kas kitais žodžiais reikštų – uždavinių, numatytų jų įstatuose (statutuose) vykdymui. Kito pobūdžio politinių partijų pajamos, pavyzdžiui, gaunamos iš jų ekonominės veiklos ar joms nuosavybės teisėmis priklausančio turto valdymo, naudojimo ar disponavimo juo, yra lengvatinio tarifo pelno mokesčio objektas. Čia gali kilti klausimas, ar iš politinių partijų ideologijos skleidimo veiklos, patenkančios tiek į ekonominės veiklos, tiek ir į viešųjų interesų tenkimo veiklos sampratą, gautos pajamos turi būti apmokestinamos pelno mokesčiu. Darytina prielaida, jog iš dalies, t. y. vertinant konkrečią situaciją: jeigu ši veikla yra vykdoma siekiant patenkinti tik politinės partijos poreikius – ne, tačiau tuo atveju, jeigu politinė partija ją vykdo kitų subjektų naudai ir gauna iš to pelną (pavyzdžiui, politinei partijai priklausančios spaustuvės paslaugomis naudojasi su ja nesusijęs subjektas), – taip⁷¹³.

Pridėtinės vertės mokesčio įstatymas politinėms partijoms taikomą lengvatą įtvirtina *expressis verbis*: šio įstatymo 24 straipsnio 1 dalyje *inter alia* nustatyta, jog PVM neapmokestinamos politinių partijų savo nariams teikiamos paslaugos, jeigu jos atitinka jų įstatuose (statutuose) nustatytus jų tikslus, taip pat politinių partijų savo nariams teikiamos prekės (kai šis prekių tiekimas yra susijęs su minėtų paslaugų teikimu), kai už šias prekes ir paslaugas, be nario mokamo nario mokesčio, negaunamas joks papildomas atlygis. Pažymėtina, jog minėtame įstatyme yra

⁷¹¹ Tokio pobūdžio mokesstinė lengvata yra nustatyta Prancūzijoje, tačiau su išlyga, jog aukojama rinkimų kampanijai (panašiai kaip ir Lietuvoje gyventojų pajamų mokesčio lengvatos atveju) ir aukos dydis neviršija 1,25 proc. fizinio asmens pajamų arba 2 proc. juridinio asmens gauto pelno. Kitas pavyzdys – Olandija, kurioje yra neapmokestinamos aukos, skirtos politinėms partijoms, dalyvaujančiose rinkimuose į Europos Parlamentą. Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 109–110.

⁷¹² Pavyzdžiui, Danijoje, Graikijoje, Jungtinėje Karalystėje valstybės biudžeto dotacija nėra pelno mokesčio objektas. Tačiau pastarosiose dviejose valstybėse pelno mokesčiu apmokestinamos politinių partijų pajamos, gautos surinkus nario mokesčius. Toks teisinis reguliavimas suponuoja, jog politinės partijos, siekdamos išvengti apmokestinimo, naudojasi profesinėmis sąjungomis, kurios yra atleistos nuo mokesčių mokėjimo. Tokią schemą taiko, pavyzdžiui, Leiboristų partija. Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 108.

⁷¹³ Pavyzdžiui, Vokietijoje politinės partijos, kurios nevykdo ūkinės veiklos, yra atleidžiamos nuo korporacijos mokesčio mokėjimo, tačiau tuo atveju, jeigu jos vykdytų tokio pobūdžio veiklą, iš jos gautos pajamos būtų apmokestintos. Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 109.

išskirtos ne tik politinės partijos, bet ir kiti viešieji juridiniai asmenys (profesinės sąjungos, religinės bendruomenės, bendrijos ir centrai), taigi jame laikomasi tokios pačios koncepcijos kaip ir Pelno mokesčio įstatyme.

Politinės partijos priklauso ir juridinių asmenų, atleidžiamų nuo įmokų į Garantinį fondą (Garantinio fondo įstatymo 1 str. 2 d.), kategorijai. Manytina, kad tokį teisinį reguliavimą suponavo ta aplinkybė, jog politinėms partijoms negali būti pradėta bankroto procedūra (Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo⁷¹⁴ 1 str. 2 d.), o išmokų mokėjimas iš Garantinio fondo ir yra siejamas su darbuotojų teisine apsauga darbdaviui oficialiai tapus nemokiu, t. y. jo atžvilgiu pradėjus bankroto procedūrą.

Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 17 straipsnio 1 dalies 41 punkte nustatyta, jog gyventojų pajamų mokesčiu nėra apmokestinamos Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka politinės kampanijos metu gautos ir šiai kampanijai panaudotos aukos ir dovanos⁷¹⁵. Reikia pažymėti, jog šios nuostatos adresatas yra fizinis asmuo (Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2 str. 2 d., 3 str.), taigi ši mokestinė lengvata taikoma ne politinėms partijoms, o fiziniams asmenims, kurie gali būti savarankiškais politinės kampanijos dalyviais. Be to, ši mokestinė lengvata yra susieta su rinkimais ir yra ribojama laiko požiūriu, t. y. galioja tik politinės kampanijos laikotarpiu.

Nors Lietuvoje mokesčio mokėtojo teisė atitinkamą dalį pajamų mokesčio skirti politinėms partijoms nėra numatyta, tokios formos netiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo galimybė čia sukelia daugiausia diskusijų. Lyginamuoju aspektu galima teigti, jog tokio pobūdžio praktika nėra itin dažna. Kaip pavyzdį būtų galima nurodyti Italiją, kurios teisės aktuose buvo įtvirtintas vadinamosios „savanoriškosios kontribucijos“ institutas, leidęs mokesčių mokėtojui dalį jo pajamų mokesčio (0,4 proc.) skirti politinėms partijoms⁷¹⁶.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog tokiu atveju negalima kalbėti apie mokestinę lengvatą klasikine prasme, t. y. apie mokesčių mokėtojų savanoriškumą – nors gali atrodyti priešingai – tuo aspektu, jog jo pasirinkimo teisė yra apribota. Įstatymų leidėjas nustato alternatyvos galimybę, pasireiškiančią tuo, jog dalis viešosios duoklės gali būti paskirta politinėms partijoms finansuoti. Valstybė

⁷¹⁴ Žin., 2001, Nr. 31-1010 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁷¹⁵ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog nagrinėjamos nuostatos formuluotė nėra korektiška, kadangi joje vartojama sąvoka „dovanos“: nei PPFĮ, nei joks kitas įstatymas neįtvirtina, jog savarankiškas politinės kampanijos dalyvis gali priimti dovanas. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas žodį „dovana“ apibrėžia kaip 1) dovanotą daiktą; 2) įgimtą gabumą, talentą. Atsižvelgiant į tai bei į PPFĮ įstatyme pateiktą „aukos“ sąvoką, galima daryti išvadą, jog Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme vartojama sąvoka „dovana“ politinių partijų finansavimo kontekste reiškia daiktinę arba paslaugos formą turinčią auką. Taigi aptariama nuostata yra perteklinė, dėl ko gali suklaidinti. Žr. Dabartinės lietuvių kalbos žodyną. Kompiuterinis variantas (vyr. red. St. Keinys). Lietuvių kalbos institutas.

⁷¹⁶ STEPANOVÁ, V. Financing of Political Parties // Prieiga per internetą: <<http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc01/EDOC9077.htm>> (2008 m. liepos 22 d.).

nebedisponuoja tokiomis lėšomis, t. y. dėl dalies atitinkamo mokesčio perdavimo politinei partijai sprendžia pats mokesčių mokėtojas, tačiau galimybė laisvai disponuoti šiais pinigais jam yra apribota. Principas yra toks, jog sprendimą priima nevalstybinis subjektas, o valstybė tiesiog sukuria galimybę tokį sprendimą priimti. Faktiškai tai yra privataus išorinio politinių partijų finansavimo apraiška, tačiau mokslinėje literatūroje ji yra įvardijama kaip netiesioginis valstybinis politinių partijų finansavimas⁷¹⁷.

Pažymėtina, jog Lietuvoje pastaruoju metu galimybės dalį gyventojų pajamų mokesčio skirti politinėms partijoms klausimu buvo pereita nuo kalbų prie darbų, apie ką byloja per pastaruosius keletą metų pateikti atitinkami PPFĮ ir Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo projektai⁷¹⁸. Šiuo metu Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio 3 dalis įtvirtina, jog mokesčio administratorius nuolatinio Lietuvos gyventojų prašymu, mokestiniam laikotarpiui pasibaigus, Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka privalo pervesti Lietuvos vienietams, pagal Labdaros ir paramos įstatymą turintiems teisę gauti paramą, iki 2 proc. pajamų mokesčio, mokėtino pagal metinę pajamų mokesčio deklaraciją, sumos, o jeigu nuolatinis Lietuvos gyventojas metinės pajamų mokesčio deklaracijos neteikia, – iki 2 proc. mokesčių išskaičiuojančio asmens išskaičiuoto pajamų mokesčio sumos, o aktualios redakcijos Labdaros ir paramos įstatymo 10 straipsnio 2 dalies 1 punktą draudžia pagal šį įstatymą kaip paramą gautas lėšas ir kitą turtą naudoti politinėms partijoms ar politinėms kampanijoms finansuoti bei politinių kampanijų dalyvių politinių kampanijų laikotarpiu atsiradusiems ar su politinėmis kampanijomis susijusiems skolos įsipareigojimams padengti.

Vieno iš Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio pakeitimo įstatymo projektų aiškinamajame rašte⁷¹⁹ nurodoma, jog tokia galimybė ne tik skatintų gyventojus domėtis politiniu gyvenimu ir atsakingiau priimti sprendimus rinkimų metu, bet taip pat įpareigotų politines partijas atsakingiau vykdyti savo

⁷¹⁷ Pavyzdžiui, ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 55.

⁷¹⁸ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2, 7, 8, 10, 12, 16 ir 18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XP-1620A; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662A; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2A); Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-1711; Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2992. Pažymėtina, jog idėja atitinkamai pakeisti Gyventojų pajamų mokesčio įstatymą gimė dar 2003 m. Žr., pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio 3 dalies papildymo įstatymo projektą Nr. IXP-2307; Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio papildymo įstatymo projektą Nr. IXP-2307A; Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio 3 dalies papildymo įstatymo projektą Nr. IXP-2307(2); Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio papildymo įstatymo projektą Nr. IXP-3785.

⁷¹⁹ Žr. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1711 aiškinamąjį raštą.

rinkimines nuostatas, už kurias gyventojai ne tik balsuotų rinkimų metu, bet kurių įgyvendinimą remtų kiekvienais metais skirdami 2 proc. savo sumokėto gyventojų pajamų mokesčio lėšų, be to, tokia sistema leistų politinėms partijoms vykdyti pasitikėjimo jomis monitoringą.

Tokiai iniciatyvai pritaria V. Jurkevičius, anot kurio, ji yra sveikintina, nes politinės partijos, lyginant jas su kitais nevalstybiniais dariniais, turi didžiausias galimybes atstovauti piliečių interesams, be to, tokio jų finansavimo šaltinio įteisinimas prisidėtų prie skaidrios politinių partijų rėmimo sistemos sukūrimo⁷²⁰. Su tuo galima nesutikti, argumentuojant, kad tokia galimybė nėra proporcinga įvairiais požiūriais.

Pirma, politinės partijos būtų nepagrįstai pozityviai diskriminuojamos kitų subjektų, pretenduojančių į paramą, atžvilgiu. Jau dabar politinės partijos, skirtingai nuo kitų subjektų, dėl specifinio savo statuso valstybėje yra (itin dosniai!) įvairiomis formomis finansuojamos iš valstybės biudžeto. Antra, politinės partijos Lietuvoje gali būti finansuojamos ir iš kitokių – ne tik valstybinių – šaltinių, kurių visiškai pakanka (atsižvelgiant į tai, kad pastaruoju metu pasigirsta vis daugiau raginimų uždrausti fiziniams ir/ar juridiniams asmenims aukoti politinėms partijoms – galbūt netgi yra per daug), kad jos galėtų įgyvendinti joms demokratinėje valstybėje keliamus uždavinius. Trečia, dalis asmenų, kurie nėra Gyventojų pajamų mokesčio adresatai, prarastų galimybę taip paremti politines partijas. Ketvirta, galimybę finansiškai remti politines partijas įgytų ir tie fiziniai asmenys, kurie šiuo metu neturi teisės aukoti politinėms partijoms (PPFI 12 str. 1 d. 1 p.). Todėl manytina, jog iniciatyva „pamaloninti“ politines partijas iki 2 proc. gyventojų pajamų mokesčio galėtų būti realizuota tik tuo atveju, jeigu būtų įtvirtintas draudimas fiziniams asmenims aukoti politinėms partijoms, kas iš principo yra laikytina ydinga praktika, be to, kažkaip reikėtų išspręsti ir asmenų, galinčių tokia forma finansiškai paremti politines partijas, lygybės užtikrinimo klausimą, kadangi jų suteikiamos paramos dydis būtų proporcingas jų gaunamoms pajamos, kurios nėra vienodos⁷²¹. Galiausiai A. Lukošaitis ir M. Skačkauskas nagrinėjamu aspektu iškėlė dar vieną konstitucingumo

⁷²⁰ JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimas Lietuvoje: tinkamiausio modelio paieškos // Politologija, 2008, Nr. 2, P. 91–92.

⁷²¹ Pažymėtina, jog Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas būtent šiuo aspektu teisinį reguliavimą, kuris nustatė, kad tam tikrą pajamų mokesčio procentą jo mokėtojas gali paskirti politinėms partijoms, pripažino prieštaraujančiu Pagrindiniam Įstatymui, kadangi, anot jo, taip buvo pažeidžiamas asmenų lygybės, ypač dalyvavimo politinių sprendimų priėmimo procese, principas, nes skirtingi asmenys gauna skirtingas pajamas, taigi ir jų tokio pobūdžio finansinė parama suponuoja skirtingą įtaką politinėms partijoms. Žr. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1958 m. birželio 24 d. sprendimą byloje Nr. 2 BvF 1/57 // BVerfGE 8, 51-1; Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1986 m. liepos 14 d. sprendimą byloje Nr. 2 BvE 2/84, 2 BvR 442/84 // BVerfGE 73, 40-3.

problema, t. y., anot jų, atsižvelgiant į dabartinę tvarką, kyla pagrįstas klausimas, kas turi teisę Lietuvoje skirstyti biudžeto lėšas⁷²².

Tokiame kontekste galima pasidžiaugti nebent dėl to, jog nėra siūloma politinių partijų naudai pakeisti Labdaros ir paramos įstatymą. Tokiam teiginiui pagrįsti yra bent keletas priežasčių. Pirma, kaip matyti iš PPI 2 straipsnio, vargu ar politinės partijos įgyvendina visuomenei naudingus tikslus Labdaros ir paramos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies prasme. Antra, tokios teisinio reguliavimo pataisos suponuotų nepagrįstas papildomas lengvatas politinėms partijoms, kaip antai Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo⁷²³ 46 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytas atleidimas nuo akcizų už elektros energiją. Nepaisant to, reikia paminėti, kad tai, jog politinės partijos, pagal Labdaros ir paramos įstatymą, negali įgyti paramos gavėjo statuso, nereikia, kad to padaryti negali ir su jomis susijusios organizacijos (angl. *third parties*). Taigi faktiškai ir dabar jos yra finansuojamos pirmiau minėtų Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo ir Labdaros ir paramos įstatymo nuostatų pagrindu, tik tas yra daroma netiesiogiai.

3.3.4. Kitos formos

Be aptartų netiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo formų, egzistuoja ir papildomos jo atmainos. Pavyzdžiui, kai kuriose valstybėse yra taikomas mažesnis pašto paslaugų tarifas (Belgija) arba jis apskritai nėra taikomas (Airija), jeigu politinių partijų korespondenciją sudaro rinkiminė medžiaga. Lietuvoje tokio pobūdžio lengvatos, kaip matyti iš Lietuvos Respublikos pašto įstatymo⁷²⁴ ir Universaliųjų pašto paslaugų teikimo taisyklių⁷²⁵, nėra taikomos.

Gana paplitusi netiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo forma yra kandidatų sąrašų ir/ar kandidatų rinkimų programų⁷²⁶ nemokamas spausdinimas. Lietuvos įstatymai numato abiejų rūšių paramos formas, tačiau toliau bus aptarta tik antroji⁷²⁷, nes, nors ir gali pasirodyti keista, tačiau vienas iš VRK sprendimų dėl

⁷²² Žr. LUKOŠAITIS, A., SKAČKAUSKAS, M. Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimas: tarptautinė patirtis ir reglamentavimo problemos Lietuvoje // Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos analizės skyriaus medžiaga (2007 m. balandžio 17 d.), P. 16.

⁷²³ Žin., 2001, Nr. 98-3482 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁷²⁴ Žin., 1999, Nr. 36-1070 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁷²⁵ Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2005 m. sausio 31 d. įsakymas Nr. 3-38 „Dėl universaliųjų pašto paslaugų teikimo taisyklių patvirtinimo“ // Žin., 2005, Nr. 17-555.

⁷²⁶ KT yra išaiškinęs, kad demokratinės visuomenės politinės sistemos funkcionavimą veikia daugelis veiksnių, tarp jų – įvairių partijų ir politinių organizacijų programos, kuriose išdėstomi svarbiausi įvairių politinio proceso subjektų veiklos uždaviniai ir kryptys. Anot jo, programinės nuostatos padeda formuoti politinę valią, telkia šalininkus vienam ar kitam numatytam tikslui pasiekti. Be kita ko, jos yra reikšmingas rinkimų kampanijų elementas: politinių partijų ir politinių organizacijų, kandidatų į Respublikos Prezidentus, Seimo, savivaldybių tarybų narius rinkimų programos rodo, ko bus siekiama tam tikroje veiklos srityje. Žr. KT 1998 m. sausio 10 d. nutarimą // Žin., 1998, Nr. 5-99.

⁷²⁷ Seimo rinkimų įstatymas numato, jog už rinkimų programų spausdinimą yra atsakinga VRK (daugiamandatėje rinkimų apygardoje) ir apygardų rinkimų komisijos (vienmandatėse rinkimų apygardose) (51 str. 2 ir 3 d.), o rinkimų programų spausdinimo tvarką nustato VRK (51 str. 3 d.). Žr., pavyzdžiui, VRK

rinkimų programų spausdinimo buvo apskųstas LVAT: Smulkaus ir vidutinio verslo partija prašė įpareigoti VRK, kad ši užtikrintų 2006 m. gruodžio 11 d. sprendimo Nr. 71 „Dėl 2007 m. vasario 25 d. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų apygardų rinkimų komisijų leidinių rengimo, spausdinimo ir platinimo metodinių nurodymų“ vykdymą⁷²⁸. Nepaisant to, kad LVAT pareiškėjo skundą paliko nenagrinėtą⁷²⁹, šis atvejis panagrinėtinas detaliau.

Pareiškėjo ginčyto sprendimo priėmimo metu galiojusi Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo redakcija nustatė iš esmės analogišką dabartiniam teisinį reguliavimą, taigi buvo kalbama apie kandidatų sąrašų rinkimų programų *paskelbimą*. Kaip nurodoma Dabartinės lietuvių kalbos žodyne, žodžio „paskelbti“ reikšmė yra

2003 m. gegužės 21 d. sprendimą Nr. 164 „Dėl kandidatų rinkimų programų spausdinimo tvarkos“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=211315&p_query=&p_tr2=> (2009 m. rugpjūčio 31 d.); VRK 2008 m. rugsėjo 8 d. sprendimą Nr. 91 „Dėl 2008 m. rinkimų į Lietuvos Respublikos Seimą kandidatų sąrašų rinkimų programų spausdinimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=326645&p_query=&p_tr2=> (2009 m. rugpjūčio 31 d.); VRK 2008 m. rugsėjo 8 d. sprendimą Nr. 92 „Dėl kandidatų, dėl kurių balsuojama vienmandatėje rinkimų apygardoje, rinkimų programų spausdinimo tvarkos patvirtinimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=326647&p_query=&p_tr2=> (2009 m. rugpjūčio 31 d.). Panašus teisinis reguliavimas yra įtvirtintas ir Rinkimų į Europos Parlamentą įstatyme (50 str. 2 d.). Žr., pavyzdžiui, VRK 2004 m. kovo 5 d. sprendimą Nr. 18 „Dėl kandidatų sąrašų rinkimų programų spausdinimo tvarkos“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=230331&p_query=&p_tr2=> (2009 m. rugpjūčio 31 d.); VRK 2009 m. gegužės 7 d. sprendimą Nr. 151 „Dėl 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą kandidatų sąrašų rinkimų programų spausdinimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=343445&p_query=&p_tr2=> (2009 m. rugpjūčio 31 d.). O štai Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas šį klausimą reglamentuoja kiek kitaip. Šio įstatymo 48 straipsnio 4 dalis numato, jog kandidatų į savivaldybės tarybos narius sąrašo rinkimų programą VRK nustatyta tvarka paskelbia apygardos rinkimų komisija per 20 dienų nuo šios programos pateikimo. Be kita ko, ji neskelbiama po rinkimų dienos ir rinkimų agitacijos draudimo laikotarpiu (Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 48 str. 5 d.). Vėlgį jos spausdinimo tvarką nustato VRK (Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 48 str. 5 d.). Žr., pavyzdžiui, VRK 2002 m. lapkričio 28 d. sprendimą Nr. 216 „Dėl kandidatų sąrašų rinkimų programų spausdinimo tvarkos“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=196313&p_query=&p_tr2=> (2009 m. rugpjūčio 31 d.); VRK 2006 m. gruodžio 11 d. sprendimą Nr. 71 „Dėl 2007 m. vasario 25 d. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų apygardų rinkimų komisijų leidinių rengimo, spausdinimo ir platinimo metodinių nurodymų“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=291263&p_query=&p_tr2=> (2009 m. rugpjūčio 31 d.).

⁷²⁸ Pareiškėjui labiausiai užkliuvo tai, jog vienoje iš rinkimų apygardų nebuvo užtikrintas leidinio su kandidatų sąrašais bei programomis įteikimas kiekvienam rinkėjui. Vienas iš pagrindinių argumentų, kodėl tai turėjo būti daroma, buvo minėtu sprendimu patvirtintų 2007 m. vasario 25 d. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų apygardų rinkimų komisijų leidinių rengimo, spausdinimo ir platinimo metodinių nurodymų 8 punktą, įtvirtinantis, jog leidinys (kartu su VRK leidiniu „2007 m. vasario 25 d. savivaldybių tarybų rinkimai“) rinkėjams įteikiamas kartu su rinkėjo pažymėjimu iki 2007 m. vasario 5 d., o rinkėjai, pažymėjimus įsigiję internetu, dėl leidinio gali kreiptis į savo apygardos komisiją ir jį atsiimti patys. Kaip nurodė Smulkaus ir vidutinio verslo partija, ji, remdamasi šia nuostata, pagrįstai tikėjosi, jog kiekvienas rinkėjas galės susipažinti *inter alia* su jos rinkimų programa, dėl ko atsisakė daugumos informacinių pranešimų spaudoje, tačiau, nors minėtas VRK sprendimas ir buvo paskelbtas jos interneto svetainėje, atitinkamoje rinkimų apygardoje jis nebuvo vykdomas. Taigi, anot pareiškėjo, VRK, neužtikrindama minėto sprendimo vykdymo, pažeidė Vyriausiosios rinkimų komisijos ir Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymus, o kartu neužtikrino ir rinkimų sąžiningumo bei jų dalyvių lygiateisiškumo. Savo ruožtu VRK nurodė, kad pareiškėjo reikalavimas yra nepagrįstas, nes aptariamas sprendimas yra nenorminio pobūdžio vidaus administravimo aktas, dėl ko jame nėra jokių privalomų nurodymų dėl Smulkaus ir vidutinio verslo partijos minimo leidinio platinimo.

⁷²⁹ Žr. LVAT 2007 m. vasario 19 d. nutartį administracinėje byloje Nr. R⁸-21/2007.

tokia: viešai pareikšti, pranešti, duoti visiems žinoti⁷³⁰. Taigi nagrinėjame kontekste vartojama sąvoka „paskelbti“ negali būti vienareikšmiškai aiškinama kaip reiškianti, jog su rinkimų programomis turi būti susipažįstama būtent aptariame VRK sprendime nurodytu būdu: svarbu yra tai, jog jose esanti informacija būtų prieinama viešai. Taigi šiuo aspektu VRK Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo nepažeidė, o tai, jog ji parinko konkretų būdą atitinkamai informacijai skelbti, negali būti vertinama kaip jos veikimas *ultra vires*. Be to, tai, kad šis VRK sprendimas nebuvo vykdomas, yra ne jos, o atitinkamos apygardos rinkimų komisijos kaltė: Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme rinkimų programų paskelbimo pareiga buvo nustatyta būtent jai, o VRK šioje srityje tebuvo įgaliota nustatyti tokio skelbimo tvarką. Taigi čia atsakovu turėjo būti atitinkama apygardos rinkimų komisija (jeigu nekreipsime dėmesio į tai, jog tokiems atvejams yra nustatyta ikiteisminė skundų nagrinėjimo tvarka).

Antra vertus, būtent tai, jog Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas nurodė, kad rinkimų sąrašų rinkimų programos turi būti paskelbiamos VRK *nustatyta tvarka*, eliminuoja šios institucijos argumentą, jog pareiškėjo skųstas sprendimas yra nenorminio pobūdžio: tai, jog juo patvirtintas dokumentas buvo įvardintas kaip „metodiniai nurodymai“, nmodifikuoja jo privalomumo, kas reiškia, jog minėti „metodiniai nurodymai“ buvo *privalomi* visoms apygardų rinkimų komisijoms.

Galiausiai VRK veiklą reglamentuoja ir Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas, kuriame jai ginčijamo sprendimo priėmimo metu buvo suteikta *inter alia* funkcija garantuoti vienodą rinkimų ir Referendumo įstatymų taikymą visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje (3 str. 1 d. 3 p.). Be kita ko, šiame įstatyme VRK buvo įgaliota kontroliuoti apygardų rinkimų komisijų veiklą (3 str. 2 d. 2 p.), nustatyti kitų rinkimuose naudojamų dokumentų pavyzdžius ir formas (3 str. 2 d. 6 p.), prižiūrėti, kaip vykdomi rinkimų įstatymai (3 str. 2 d. 11 p.), rūpintis rinkėjų lavinimu (3 str. 2 d. 14 p.), jai buvo suteikta teisė reikalauti iš rinkimų komisijų, kad būtų pašalinti rinkimų įstatymų bei kitų teisės aktų, reglamentuojančių rinkimų ir referendumo organizavimą bei vykdymą, pažeidimai (3 str. 7 d. 2 p.). Iš pacituotų nuostatų visumos galima daryti išvadą, jog VRK ne tik pažeidė Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymą, bet ir neužtikrintino rinkimų dalyvių lygiateisiškumo: jos priimtas sprendimas, kaip galima spręsti iš LVAT nutarties, nebuvo vykdomas tik atitinkamoje rinkimų apygardoje.

Teisė rinkimų kampanijos metu nemokamai naudotis viešųjų pastatų patalpomis (Airija) – dar viena netiesioginio valstybinio politinių partijų finansavimo forma. Kalbant apie Lietuvą, čia taip pat egzistuoja panaši valstybinės paramos

⁷³⁰ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (vyr. red. St. Keinys). Kompiuterinis variantas. Lietuvių kalbos institutas.

politinėms partijoms forma. Valstybės ir savivaldybių turto naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 13 straipsnio 1 dalies 4 punkte *inter alia* numatyta, kad valstybės ir savivaldybių turtas panaudos pagrindais, vadovaujantis Vyriausybės nustatytais kriterijais, gali būti perduodamas politinėms partijoms. Nors minėtoje nuostatoje nėra nurodyta, kad toks turtas perduodamas neatlygintinai, tai išplaukia iš CK, kuriame panauda apibrėžiama kaip neatlygintinas naudojimas daiktu⁷³¹. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog toks valstybės ir savivaldybės turto perdavimas politinėms partijoms nėra siejamas su rinkimų kampanijos laikotarpiu, nors ir yra laikinas⁷³².

Detaliau valstybės turto perdavimą politinėms partijoms panaudos pagrindais reglamentuoja Vyriausybės 2002 m. gruodžio 3 d. nutarimu Nr. 1890 patvirtintas Valstybės turto perdavimo panaudos pagrindais laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis tvarkos aprašas⁷³³. Pagal jo 4.2 punktą, politinėms partijoms valstybės turtas gali būti perduodamas panaudos pagrindais laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis, jeigu jos neturi nuosavybės teisėmis ar panaudos pagrindais perduotų laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis valstybei nuosavybės teise priklausančių nekilnojamųjų daiktų mieste ar kaimo gyvenamojoje vietovėje, kur prašoma suteikti nekilnojamuosius daiktus, kas įrodoma pažyma iš valstybės įmonės Registrų centro (7.4.3 p.). Paminėtina, kad keletas tokių atvejų jau yra buvę. Pavyzdžiui, politinei partijai „Tėvynės sąjunga (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai)“ 5 metams buvo perduotos administracinės patalpos Kaune, idant būtų įkurdinti jos skyriai⁷³⁴, arba partijai „Tvarka ir teisingumas“ (liberalai demokratai) 5 metams buvo perduotos negyvenamosios patalpos Vilniuje.⁷³⁵ Abiem atvejais nurodoma, kad valstybės turtas yra perduodamas minėtų politinių partijų įstatuose numatyta veiklai vykdyti.

⁷³¹ Žr. CK 6.629–6.643 straipsnius.

⁷³² Žr. CK 6.629 straipsnio 1 dalį.

⁷³³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 3 d. nutarimas Nr. 1890 „Dėl valstybės turto perdavimo panaudos pagrindais laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Žin., 2002, Nr. 116-5215 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

⁷³⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. kovo 1 d. nutarimas Nr. 234 „Dėl administracinių patalpų perdavimo“ // Žin., 2005, Nr. 31-997.

⁷³⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. spalio 2 d. nutarimas Nr. 1029 „Dėl negyvenamųjų patalpų Vilniuje, Gedimino pr. 10/Totorių g. 1, perdavimo pagal panaudos sutartį“ // Žin., 2007, Nr. 105-4292.

4 SKYRIUS. POLITINIŲ KAMPANIJŲ FINANSAVIMO TEISINIO REGULIAVIMO YPATUMAI MIŠRAUS (PRIVATAUS IR VALSTYBINIO) POLITINIŲ PARTIJŲ FINANSAVIMO KONTEKSTE

Demokratijoje politinės valdžios pasiskirstymas priklauso nuo konkurencinių rinkimų rezultatų, kas reikalauja iš politinių partijų sukurti gyvybinus ryšius su visuomenės grupėmis, kurios remtų politinių partijų skelbiamas vertybes, tikslus ir siūlomas politikos alternatyvas, o šiai politinių partijų ir visuomenės grupių sąveikai sukurti ir palaikyti reikia didelių finansinių išteklių⁷³⁶. Šiuolaikines rinkimų kampanijas charakterizuoja nuolatinis kaštų augimas, nes politinių partijų ir/ar kandidatų rinkiminė veikla įgauna vis agresyvesnes formas⁷³⁷. Jeigu 1987–1988 m. JAV vykusiai rinkimų kampanijai buvo išleista 2,7 mlrd. JAV dolerių, t. y. iš esmės tiek, kiek JAV pirmaujančios *Procter and Gamble* ir *Philip Morris* 1987 m. išleido savo produktams reklamuoti⁷³⁸, galima įsivaizduoti, kaip situacija atrodo dabar. Tai suponuoja, jog valstybė yra priversta sukurti atitinkamus teisinius mechanizmus.

Vis dėlto tai nėra taip paprasta, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio, kadangi minėtiems teisiniams mechanizms yra taikomas balanso reikalavimas, t. y., viena vertus, jie turi užtikrinti, kad visi subjektai, suinteresuoti dalyvavimu rinkimuose, turėtų lygias galimybes, tačiau, antra vertus, eliminuoti galimas rinkimų kampanijų finansavimo patologijas. Vertinant iš politologinių pozicijų, rinkimų kampanijų vaidmuo rinkimų procese, kurį iš esmės sudaro du etapai, t. y. rinkimų kampanija ir balsavimas, neturi būti dirbtinai sumažinamas⁷³⁹.

Paprastai šių tikslų siekiama teisės aktuose, reguliuojančiuose politinių partijų ir/ar kandidatų rinkimų kampanijų finansavimo klausimus, įtvirtinant nuostatas, kurias, pagal poveikio kryptį, būtų galima suskirstyti į tokias grupes: 1) rinkimų kampanijų finansavimo šaltinių apibrėžtis; 2) piniginių lėšų perdavimo būdų apibrėžtis; 3) turimų finansinių resursų panaudojimo būdų apibrėžtis⁷⁴⁰ ir 4) finansinės apskaitos ir atskaitomybės taisyklių nustatymas⁷⁴¹. Vis dėlto, idant būtų galima tiksliau įsivaizduoti, kaip tokio pobūdžio normos veikia, pirmiausia būtina išsiaiškinti, kada jos veikia.

⁷³⁶ KRUPAVIČIUS, A., POGORELIS, R. Rinkimų sistema ir rinkimai // Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida (sud. A. Krupavičius, A. Lukošaitis). Kaunas, 2004, P. 279.

⁷³⁷ Čia būtina paminėti A. J. Heidenheimer pateiktą teorinį „keturių fazių modelį“, charakterizuojantį aptariamą proceso etapą (žr. priedą Nr. 1).

⁷³⁸ ALEXANDER, H. E. *Financing Politics: Money, Elections, and Political Reform*. Washington, 1992, P. 81.

⁷³⁹ UNIKAITĖ, I. Rinkimų kampanijos sąsajos su rinkimų rezultatais: LR Seimo rinkimų (1996–2004 m.) atvejis. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2007, P. 8, 10.

⁷⁴⁰ Šiame darbe šis klausimas iš esmės bus nagrinėjamas tik tiek, kiek tai yra susiję su politinės kampanijos lėšų panaudojimu politinei reklamai skleisti.

⁷⁴¹ Šis klausimas bus nagrinėjamas 5-ajame šio darbo skyriuje.

4.1. SKIRSNIS. BENDRIEJI KLAUSIMAI

4.1.1. Politinės kampanijos laikotarpis

Formalus⁷⁴² ir faktinis politinės kampanijos pradžios momentas nesutampa, kadangi politinės partijos, preliminariai žinodamos apytiksle rinkimų datą⁷⁴³, tam tikrus „parengiamuosius“ darbus pradeda vykdyti anksčiau, nei paskelbiama tiksli rinkimų data. Visgi specifinis teisinis reguliavimas su nežymiomis išimtimis⁷⁴⁴ yra skirtas tik oficialiajai politinei kampanijai, kas, matyt, yra siejama su atitinkamo pobūdžio veiklos suintensyvėjimu tuo metu⁷⁴⁵.

PPFĮ 4 straipsnis skiria tris politinės kampanijos etapus, kurių išskyrimas, atsižvelgiant į struktūrinius rinkimų (referendumo) organizavimo ir vykdymo proceso ypatumus, laikytinas pagrįstu⁷⁴⁶:

1) pirminį, kuris prasideda įstatymų nustatyta tvarka paskelbus rinkimų datą ir baigiasi paskelbus kandidatus (kandidatų sąrašus);

⁷⁴² Pagal PPFĮ 2 straipsnio 15 dalį, politinės kampanijos laikotarpis – tai terminas, kuris prasideda įstatymų nustatyta tvarka paskelbus rinkimų datą arba VRK įregistravus piliečių referendumo iniciatyvinę grupę, arba pateikus Seimui Seimo narių grupės siūlymą paskelbti referendumą ir pasibaigia praėjus 45 dienoms nuo rinkimų (pakartotinių rinkimų) ar referendumo galutinių rezultatų paskelbimo dienos arba VRK įstatymų nustatyta tvarka priėmus sprendimą pripažinti referendumo paskelbimo iniciatyvą nutraukta ir (ar) pripažinti parašų rinkimą nutrauktu.

⁷⁴³ Išskyrus eilinius Seimo rinkimus, kurių data numatyta Konstitucijos 57 straipsnio 1 dalyje (eiliniai Seimo rinkimai rengiami Seimo narių įgaliojimų pabaigos metais spalio mėnesio antrą sekmadienį) bei 2 dalyje (eiliniai Seimo rinkimai, einantys po pirmalaikių Seimo rinkimų, rengiami šio straipsnio pirmojoje dalyje nurodytu laiku).

⁷⁴⁴ Pavyzdžiui, PPFĮ 2 straipsnio 13 dalyje nurodyta, jog politinės kampanijos išlaidomis pripažįstamos šio įstatymo 16 straipsnio 5 dalyje nurodytos išlaidos, skirtos rinkimų ar referendumo politinės kampanijos laikotarpiui, *nepaisant sandorio, kurį vykdant padaryta išlaidų, sudarymo dienos*.

⁷⁴⁵ Viena iš žodžio „kampanija“ reikšmių, kurią nurodo Tarptautinių žodžių žodynas, yra intensyvi, aktuali tam tikro laikotarpio visuomeninė, politinė, ūkinė, kultūrinė, propagandinė veikla. Panašiai šį žodį apibrėžia ir Dabartinės lietuvių kalbos žodynas: smarki, sutelkta tam tikro laiko tarpo veikla. Žr. Tarptautinių žodžių žodynas (sud. A. Bendorienė, V. Bogušienė, *et al.*). Vilnius, 2004, P. 348; Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (vyr. red. St. Keinys). Kompiuterinis variantas. Lietuvių kalbos institutas.

⁷⁴⁶ Paminėtina, jog viename iš paskutiniųjų PPFĮ projektų yra siūloma politinės kampanijos laikotarpį skaidyti tik į du etapus, t. y. rinkimų (referendumo) agitacijos kampanijos etapą ir baigiamąjį (ataskaitų) etapą. Tokiu atveju pirmasis etapas, t. y. rinkimų (referendumo) agitacijos kampanijos etapas, pagal šiuo metu nustatytą teisinį reguliavimą, apimtų pirmuosius du etapus, t. y. pradinį laikotarpį ir rinkimų (referendumo) agitacijos kampanijos laikotarpį. Kyla tam tikrų abejonių dėl tokio siūlymo įgyvendinimo tikslingumo, ypač PPFĮ nuostatų, atitinkamų rinkimų (Referendumo) įstatymų nuostatų, kurios nustato tam tikrus ribojimus rinkimų (referendumo) agitacijos kampanijos metu, ir, pavyzdžiui, ATPK sisteminio vertinimo kontekste. Toks PPFĮ pakeitimas turėtų būti kito pakeitimo, t. y. termino, per kurį atitinkami subjektai įgyja savarankiško politinės kampanijos dalyvio statusą, žymaus sutrumpinimo pasekmė, nes priešingu atveju nebūtų pasiektas pageidaujamas rezultatas. Pavyzdžiui, nebūtų įmanoma patraukti asmens administracinėn atsakomybėn už atitinkamus PPFĮ ar rinkimų (Referendumo) įstatymų pažeidimus, kadangi jis neturėtų specialaus subjekto statuso. Todėl siūlytina atitinkamo rezultato siekti kitu būdu, t. y. pakeičiant kai kurias rinkimų (Referendumo) įstatymų nuostatas taip, idant jos galiotų ne tik rinkimų (referendumo) agitacijos kampanijos, bet visos politinės kampanijos metu, nors vargu ar yra prasminga visos politinės kampanijos, kuri trunka ganėtinai ilgai, metu taikyti, pavyzdžiui, išorinės politinės reklamos sklaidos ribojimo taisykles. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2).

2) rinkimų agitacijos kampanijos⁷⁴⁷, kuris prasideda paskelbus kandidatus (kandidatų sąrašus) ir pasibaigia prasidėjus įstatymų nustatytam terminui, kuriuo draudžiama rinkimų agitacija⁷⁴⁸;

3) baigiamąjį (ataskaitų), kuris prasideda rinkimų (pakartotinių rinkimų) ar referendumo galutinių rezultatų paskelbimo dieną ir pasibaigia praėjus 45 dienomis nuo rinkimų (pakartotinių rinkimų) ar referendumo galutinių rezultatų paskelbimo dienos.

Politinių kampanijų finansavimo požiūriu visi trys etapai yra reikšmingi, tačiau skirtingai. Pirmasis yra svarbus bendrojo pobūdžio procedūrinių reikalavimų, tokių kaip savarankiško politinės kampanijos dalyvio statuto įgijimo, specialios banko sąskaitos atidarymo, politinės kampanijos išdininko nusamdymo ir pan., įgyvendinimui. Antrojo etapo pagrindinis akcentas – politinės reklamos sklaida ir jos ribojimai, kas yra neatsiejama politinių partijų ir kandidatų lygiateisiškumo principo užtikrinimo dalis⁷⁴⁹. O trečiasis etapas yra skirtas politinių partijų ir kitų savarankišku politinės kampanijos dalyvių finansinės atskaitomybės principo, o tuo pačiu ir politinių kampanijų finansavimo viešumo principo, kuris yra sudėtinė ir, manytina, svarbiausia politinių partijų finansavimo viešumo bei skaidrumo principo dalis, įgyvendinimui užtikrinti.

PPFĮ politinę kampaniją apibrėžia kaip šiame įstatyme nustatytu laikotarpiu politinės kampanijos dalyvių, rinkėjų ir kitų fizinių bei juridinių asmenų veiklą, susijusią su Seimo, Respublikos Prezidento rinkimais, rinkimais į Europos Parlamentą, savivaldybių tarybų rinkimais ar referendumu, skirtą rinkimų (referendumo) agitacijai, politinei reklamai ir jos finansavimui (2 str. 8 d.).

⁷⁴⁷ Referendumo agitacijos kampanijos laikotarpis prasideda VRK įregistravus piliečių referendumo iniciatyvinę grupę ar pateikus Seimui Seimo narių grupės siūlymą paskelbti referendumą ir pasibaigia prasidėjus Referendumo įstatymo nustatytam terminui, kurio metu draudžiama referendumo agitacija.

⁷⁴⁸ Toks draudimas pradeda galioti likus 30 val. iki rinkimų (referendumo) pradžios ir tęsiasi iki balsavimo pabaigos (Seimo rinkimų įstatymo 56 str.1 d., Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 49 str. 1 d., Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 53 str. 1 d., Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 54 str. 1 d. ir Referendumo įstatymo 16 str. 5 d.).

⁷⁴⁹ Pavyzdžiui, PPFĮ 18 straipsnio 2 dalyje *inter alia* numatyta, kad viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai politinę reklamą gali skleisti tik pagal visiems politinės kampanijos dalyviams vienodus įkainius ir sąlygas, kurie ne vėliau kaip likus 45 dienoms iki rinkimų ar referendumo turi būti pateikti žurnalistų etikos inspektoriui. Ši nuostata užtikrina „startinį“ lygiateisiškumą, kadangi konkreti skleidžiamos politinės reklamos apimtis priklauso nuo kiekvieno iš jų finansinių pajėgumų. Ji taip pat turi būti aiškinama kaip suteikianti galimybę visiems politinės kampanijos dalyviams skleisti politinę reklamą atitinkamoje žiniasklaidos priemonėje. Pavyzdžiui, Šilalės–Šilutės rinkimų apygardoje Nr. 33 leidžiamas vietos laikraštis 2009 m. lapkričio 15 d. naujų rinkimų į Seimą politinės kampanijos metu kategoriškai atsisakė spausdinti politinės partijos „Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai“ kandidato politinę reklamą. Atsisakymas tai daryti buvo motyvuojamas tuo, kad nebuvo sudaryta atitinkama sutartis, tačiau byloje buvo nustatyta, kad tokią sutartį sudaryti atsisakė minėto laikraščio redakcija. Taip buvo pažeista PPFĮ 18 straipsnio 2 dalis. Žr. Šilalės rajono apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 22 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A.2.11-912-799/2009 ir 2009 m. gruodžio 31 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A.2.11-1062-761/2009.

Sugretinus šios sąvokos turinį su politinės kampanijos etapais, matyti, jog ji yra pernelyg siaura tuo požiūriu, jog akcentuoja rinkimų (referendumo) agitaciją, kuri tėra vienas iš politinės kampanijos laikotarpio sudedamųjų etapų⁷⁵⁰. Apskritai Lietuvoje pastebima tendencija politinę kampaniją prilyginti politinės reklamos sklaidos procesui, kas yra neteisinga. Be abejo, dalis ši subinstitūtą sudarančių teisės normų reguliuoja politinės reklamos sklaidos klausimus, tačiau tai nėra pagrindinė jo paskirtis – pirmiausia jos yra skirtos „sveikam“ politinių kampanijų finansavimui garantuoti, kas suponuoja ir atitinkamų taisyklių politinės reklamos sklaidai, ypač jos mastui, nustatymą. Žinoma, tai nėra finansinis klausimas, tačiau tai tikrai nereikia, jog jis nelaikytinas prioritetiniu. Netgi, pavyzdžiui, PPFĮ 18 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatytas draudimas skleisti politinę reklamą garso ir vaizdo kūrniais (reklaminiiais filmukais, filmais) per radiją ir televiziją pirmiausia yra reikšmingas kaip siekis apriboti politinių partijų ir kitų savarankiškų politinės kampanijos dalyvių išlaidas politinių kampanijų metu, o deklaruojamos pastangos tokiu būdu kokybiškai pagerinti skleidžiamos politinės reklamos turinį tėra antrinis veiksnys.

4.1.2. Politinės kampanijos dalyviai

Nepriklausomai nuo valstybėje taikomos rinkimų sistemos⁷⁵¹, rinkimų organizavimo ir vykdymo laikotarpiu greta politinių partijų ar kitokių jas atitinkančių junginių atsiranda ir specifiniai subjektai, kurių teisinis statusas yra ypatingas tuo, jog jį sudarančių teisių, pareigų ir garantijų atsiradimas, pasikeitimas ar pasibaigimas yra siejamas išimtinai su įstatymuose apibrėžtu rinkimų laikotarpiu, tiksliau, su rinkimų kampanijos laikotarpiu, kuris savo esme yra sudedamoji rinkimų proceso dalis.

Lietuvoje šie subjektai turi „politinės kampanijos dalyvio“⁷⁵² pavadinimą⁷⁵³. Politinės kampanijos dalyvis politinės kampanijos metu gali įgyti dvejopą statusą: savarankiško politinės kampanijos dalyvio, t. y. savo vardu ir interesais turinčio teisę veikti politinės kampanijos dalyvio, kuris priima ir įtraukia į apskaitą aukas, įgyja prievoles dėl išlaidų politinei kampanijai (PPFĮ 2 str. 22 d.), ir atstovaujamojo politinės kampanijos dalyvio, t. y. tik politinės partijos vardu ir interesais turinčio

⁷⁵⁰ Pavyzdžiui, politologas S. Kelley Jr. laikosi pozicijos, kad šį procesą sudaro keturios subkampanijos: pinigų rinkimas, politinių partijų lyderių paramos siekimas, interesų grupių lyderių ir narių paramos paieška ir viešoji kampanija, nukreipta į elektoratą. KELLEY JR., S. *Political Campaigning: Problems in Creating an Informed Electorate*. Washington, 1960, P. 5. Pagal: ALEXANDER, H. E. *Financing Politics: Money, Elections, and Political Reform*. Washington, 1992, P. 92.

⁷⁵¹ Tai gali būti proporcinė, mažoritarinė ar mišri sistema. Žr. plačiau, pavyzdžiui, NORMANTAS, A. *Rinkimai ir referendumai* // BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS, E., *et al.* *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius, 2001, P. 630–638. Lietuvoje yra taikomos visos prieš tai paminėtos rinkimų sistemos: proporcinė – savivaldybių tarybų rinkimuose ir rinkimuose į Europos Parlamentą, mažoritarinė – Respublikos Prezidento rinkimuose, mišri – Seimo rinkimuose.

⁷⁵² Kaip apibrėžiama PPFĮ 2 straipsnio 11 dalyje, politinės kampanijos dalyvis – tai savarankiškas arba atstovaujamas politinės kampanijos dalyvis, kuris siekia būti išrinktas arba siekia, kad referendumo klausimas būtų priimtas arba nepriimtas.

⁷⁵³ Pažymėtina, kad tai yra PPFĮ „išradimas“ – Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatyme tokie politinės kampanijos subjektai nebuvo numatyti.

teisę veikti kandidato, kurio naudai politinė partija priima ir įtraukia į apskaitą aukas, įgyja prievoles ir apmoka politinės kampanijos išlaidas (PPFĮ 2 str. 1 d.)⁷⁵⁴.

Taigi finansinį savarankiškumą politinės kampanijos metu turi tik savarankiški politinės kampanijos dalyviai. Pažymėtina, jog, pagal PPFĮ nuostatas, yra dviejų rūšių savarankiški politinės kampanijos dalyviai, t. y. absoliutūs, kurie jokiomis aplinkybėmis negali įgyti atstovaujamojo politinės kampanijos dalyvių statuso, – tai politinė partija, pretendentas, save iškėlęs kandidatas (Seimo rinkimai vienmandatėse rinkimų apygardose, Respublikos Prezidento rinkimai) ir referendumo iniciatoriai bei oponentai (3 str. 2 d.), ir santykiniai, kurių savarankiško politinės kampanijos dalyvio statuso įgijimas priklauso nuo juos keliančios politinės partijos valios, – tai politinės partijos iškeltas kandidatas Seimo vienmandatėje rinkimų apygardoje ir kandidatų sąrašas savivaldybių tarybų rinkimuose (3 str. 2 d.)⁷⁵⁵.

⁷⁵⁴ Gali pasirodyti, jog politinės kampanijos dalyvis yra politinės partijos, keliančios kandidatą ar jų sąrašą, arba nepriklausomo kandidato sinonimas, tačiau taip yra tik iš dalies, nes principinis tokio statuso įgijimo/netekimo aspektas yra teisė savo vardu prisiimti atitinkamus finansinius ir su jais susijusius buhalterinės apskaitos įsipareigojimus. Toks teisinis reguliavimas sukelia tam tikrą painiavą, nes viename asmenyje galima identifikuoti abu subjektus, t. y. tiek kandidatą (plačiąja prasme), tiek ir už jo finansinę veiklą politinės kampanijos metu atsakingą asmenį, nors, kaip bus matyti toliau, ši sutaptis neatitinka tiek faktinės situacijos, tiek ir kai kurių PPFĮ nuostatų, kurios nenustato buhalterinės apskaitos įpareigojimų, taikytinų *asmeniškai* kandidatams. Užsienio valstybėse kandidato statusas yra aiškiai atskirtas nuo subjekto, atsakingo už kandidato finansinę veiklą rinkimų kampanijos metu, statuso. Pavyzdžiui, Serbijoje už kandidato finansinę veiklą yra atsakingas jį rinkimuose keliantis subjektas, t. y. politinė partija. Žr. Serbijos Respublikos politinių partijų finansavimo įstatymo 11–14 straipsnius. *Law on Financing of Political Parties* // Prieiga per internetą: <http://www.osce.org/documents/fr/y/2003/07/535_en.pdf> (2009 m. balandžio 30 d.). Be abejo, toks variantas nėra tinkamas tais atvejais, kai asmuo kandidatu gali išsikelti savarankiškai. Neblogą išeitį šiuo klausimu sudaro Lenkijos įstatymų leidėjas, rinkimų įstatymuose įtvirtinęs rinkimų komitetų (lenk. *komitet wyborczy*) subinstitūtą. Šiuo atveju galioja tas pats principas kaip Serbijoje, t. y. rinkimų kampaniją organizuoja ir už jos finansavimą yra atsakingi tie subjektai, kurie kelia kandidatą rinkimuose, tačiau tų subjektų ratas yra platesnis, t. y. jais gali būti ne tik politinės partijos ir jų koalicijos, bet ir rinkėjai (tik šis subjektas prezidento rinkimų atveju), o vietos savivaldos rinkimuose – ir visuomeninės organizacijos bei draugijos. Atitinkamai ir rinkimų komitetai yra keturių rūšių: politinės partijos rinkimų komitetas, koalicinis politinių partijų rinkimų komitetas, rinkėjų rinkimų komitetas (tik šis subjektas prezidento rinkimų atveju) ir – vietos savivaldos rinkimuose – organizacijos rinkimų komitetas. Žr. Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo (*Ustawa z dnia 23 stycznia 2004 r. Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego* // Dz. U. 2004/25/219) 47–58 straipsnius; Gminų tarybų, poviatų tarybų ir vaivadijų seimelių rinkimų įstatymo (*Ustawa z dnia 16 lipca 1998 r. Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw* // Dz. U. 1998/95/602) 64a–64l straipsnius; Tiesioginių vaito, burmistro ir miesto prezidento rinkimų įstatymo (*Ustawa z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta* // Dz. U. 2002/113/984) 2 straipsnio 2 dalį, nukreipiančią į pirmiau minėto įstatymo nuostatas; Lenkijos Respublikos Seimo ir Senato rinkimų įstatymo (*Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej* // Dz. U. 2001/46/499) 95–106 straipsnius; Lenkijos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo (*Ustawa z dnia 27 września 1990 r. o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej* // Dz. U. 1990/67/398) 40a–45 straipsnius.

⁷⁵⁵ Pažymėtina, jog 2006 m. liepos mėnesį buvo pateiktas PPFĮ projektas, kuriame buvo siūloma savarankiškais politinės kampanijos dalyviais, kai yra politinės partijos teikimas (prašymas), registruoti politinės partijos kandidatus, iškeltus vienmandatėje savivaldybių tarybų rinkimų apygardoje. Šis projektas buvo Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1541, kuriame buvo siūloma savivaldybių tarybų rinkimus organizuoti pagal mišrų rinkimų modelį, pasekmė. Taip pat minėtame PPFĮ projekte buvo siūloma nustatyti 10 tūkst. Lt maksimalių politinės kampanijos išlaidų dydį vienmandatėse savivaldybių tarybų rinkimų apygardose. Nors jo aiškinamajame rašte nurodoma, kad taip siekiama sumažinti politinei kampanijai išleidžiamas lėšas, toks teiginys nėra pagrįstas, kadangi decentralizuota politinė kampanija visuomet kainuoja brangiau nei centralizuota. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 3, 13 ir 16 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-1544 ir jo aiškinamąjį raštą. Kitame PPFĮ projekte buvo pateiktas

Atitinkamai atstovaujamaisiais politinės kampanijos dalyviais registruojami politinės partijos iškeltas kandidatas, įrašytas į kandidatų sąrašą (Seimo rinkimai daugiamandatėje rinkimų apygardoje, rinkimai į Europos Parlamentą) ir politinės partijos iškeltas kandidatas Seimo vienmandatėje rinkimų apygardoje ir kandidatų sąrašas savivaldybių tarybų rinkimuose, jeigu nėra atitinkamo juos iškėlusios politinės partijos teikimo (prašymo) (PPFĮ 3 str. 4 d.).

Kaip matyti iš pirmiau pacituotų PPFĮ nuostatų, visi kandidatai įgyja politinės kampanijos dalyvio statusą, tačiau dėl dalies jų finansinius įsipareigojimus gali prisiimti tik juos iškėlusią politinę partiją. Dėl subjektų, kurie pakliūna į absoliutaus pobūdžio savarankiškų politinės kampanijos dalyvių grupę, abejonių nekyla, nes yra ganėtinai logiška, jog, pavyzdžiui, save iškėlęs kandidatas savo vardu prisiima finansinius įsipareigojimus ir pan., tačiau, kiek tai yra susiję su santykinio pobūdžio savarankiškais politinės kampanijos dalyviais, kyla klausimas, kodėl įstatymų leidėjas suteikė teisę juos rinkimuose keliančiai politinei partijai pačiai nuspręsti, koks turi būti jų statusas, ypač atsižvelgiant į tai, jog tokia teisė garantuojama ne visais atvejais? Be to, lėšų politinei kampanijai rinkimo požiūriu yra skirtumas, kokį statusą turi kandidatas ar kandidatų sąrašas (PPFĮ 10 str. 1 ir 4 d.).

Nagrinėjamu aspektu pirmiausia pastebimas skirtumas, daromas tarp kandidatų sąrašo, keliamo savivaldybių tarybų rinkimuose, ir kandidatų sąrašo, keliamo Seimo rinkimuose ar rinkimuose į Europos Parlamentą. Pirmuoju atveju kandidatų sąrašas, politinei partijai pageidaujant, gali būti registruojamas savarankišku politinės kampanijos dalyviu, o antruoju – tokia išlyga nedaroma. Nors įstatymų leidėjas tokio sprendimo priežastį nepaaiškina, galima daryti prielaidą, jog tai yra susiję su tuo, kad savivaldybių tarybų rinkimuose yra sudaroma 60 daugiamandačių rinkimų apygardų, kurių kiekvienoje politinė partija gali iškelti po kandidatų sąrašą, o Seimo rinkimuose ir rinkimuose į Europos Parlamentą yra sudaroma viena daugiamandatė rinkimų apygarda, kurioje politinė partija kelia vieną kandidatų sąrašą visos valstybės mastu. Taigi pirmuoju atveju politinei partijai reikia išpopuliarinti daug daugiau į kandidatų sąrašus įrašytų kandidatų⁷⁵⁶, todėl manytina,

pasiūlymas savarankiškais politinės kampanijos dalyviais registruoti politinių partijų keliamų kandidatų sąrašus rinkimuose į Europos Parlamentą. Atsižvelgiant į tai, jog rinkimai į Europos Parlamentą vyksta daugiamandatėje rinkimų apygardoje (Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 10 str.), toks siūlymas vertintinas kaip nepagrįstas, kadangi, įregistravus kandidatų sąrašą savarankišku politinės kampanijos dalyviu, politinė partija, kaip savarankiškas politinės kampanijos dalyvis, faktiškai neturėtų ką veikti, nes šiuose rinkimuose gali būti keliamas tik vienas kandidatų sąrašas. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662A.

⁷⁵⁶ Palyginimui. Pagal Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio 2 dalį, sąraše kandidatų į savivaldybės tarybos narius negali būti mažiau kaip 10 ir du kartus daugiau kaip toje apygardoje nustatytas mandatų skaičius, kurį nustato šio įstatymo 10 straipsnio 2 dalis (daugiau kaip 500 tūkst. gyventojų – 51 savivaldybės tarybos narys; nuo 300 tūkst. iki 500 tūkst. – 41; nuo 100 tūkst. iki 300 tūkst. – 31; nuo 50 tūkst. iki 100 tūkst. – 27; nuo 20 tūkst. iki 50 tūkst. – 25; iki 20 tūkst. – 21). Pagal Seimo rinkimų įstatymo 37 straipsnio 2 dalį, kandidatų sąraše (jungtiniame sąraše) negali būti mažiau kaip 25 ir daugiau

jog būtent dėl šios priežasties buvo nustatytas aptariamasis teisinis reguliavimas. Analogiški argumentai tinka ir dėl Seimo vienmandatėse rinkimų apygardose politinių partijų keliamų kandidatų.

Prasidėjus politinei kampanijai, pradedama ir politinės kampanijos dalyvių registracija, kurią vykdo VRK. Pažymėtina, jog iš PPFĮ nuostatų nėra visiškai aišku, kas ir kaip registruoja atstovaujamuosius politinės kampanijos dalyvius, todėl reikia remtis VRK patvirtintos Savarankiškų ir atstovaujamų politinės kampanijos dalyvių registravimo ir registruotų politinės kampanijos dalyvių sąrašo paskelbimo tvarkos⁷⁵⁷ (toliau – ir Tvarka) 8 punktu, kuris nustato, jog atstovaujamojo politinės kampanijos dalyvio registravimui taikomos šios tvarkos nuostatos. Taigi atstovaujamųjų politinės kampanijos dalyvių registracijai *mutatis mutandis* (liet. su reikiamais pakeitimais) taikomos savarankiškų politinės kampanijos dalyvių registravimo taisyklės, kurios tam tikrais aspektais yra diskutuotinos.

Pavyzdžiui, kasmetinis politinių partijų perregistravimas savarankiškais politinės kampanijos dalyviais. PPFĮ 5 straipsnio 1 dalyje *inter alia* numatyta, jog politinės partijos savarankiškais politinės kampanijos dalyviais registruojamos (perregistruojamos) kasmet iki gegužės 1 d. Jokių teisinių argumentų tokiam teisiniam reguliavimui pagrįsti nėra, nebent būtų galima kalbėti apie praktinę šios nuostatos pusę, bet vėlgi tai yra pernelyg silpnas argumentas. O štai sumaištis, ypač procedūriniais klausimais, toks reglamentavimas įneša nemažai, nes iš pacituotos nuostatos nėra aišku, ar politinės partijos savarankiškais politinės kampanijos dalyviais yra perregistruojamos automatiškai, ar turi atlikti nustatytą procedūrą.

Kaip galima spręsti iš Tvarkos 6 punkto, politinės partijos registracija savarankišku politinės kampanijos dalyviu nėra pratęsiama automatiškai, todėl ji, siekdama perregistravimo savarankišku politinės kampanijos dalyviu, turi įvykdyti visus bendro pobūdžio reikalavimus, keliamus tokiu atveju. Akivaizdu, jog laikotarpiu tarp politinių kampanijų tokio pobūdžio sąlygų išpildymas perteklinis ir betikslis⁷⁵⁸. Ši išpūdi dar labiau sustiprina tai, jog, kaip galima spręsti iš PPFĮ 5 straipsnio 1 dalies, toks perregistravimas nėra savanoriškas, t. y. jis turi imperatyvų pobūdį, nors PPFĮ 5 straipsnio 3 dalies ir Tvarkos 6 punkto nuostatose ir yra

kaip 141 kandidatas. Pagal Rinkimų į Europos Parlamentą 36 straipsnio 2 dalį, kandidatų sąrašė (jungtiniame sąrašė) negali būti mažiau kaip 5 kandidatai, tačiau šis skaičius negali daugiau nei du kartus viršyti Lietuvos Respublikoje renkamų Europos Parlamento narių skaičiaus. Šiuo metu Lietuva Europos Parlamente turi 12 atstovų. Žr. Europos Parlamento interneto svetainę // Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/members/public/geoSearch/search.do?country=LT&language=LT>> (2010 m. vasario 5 d.).

⁷⁵⁷ VRK 2004 m. rugsėjo 7 d. sprendimas Nr. 302 „Dėl savarankiškų ir atstovaujamų politinės kampanijos dalyvių registravimo tvarkos ir registruotų politinės kampanijos dalyvių sąrašo paskelbimo tvarkos“ // Žin., 2004, Nr. 141-5176.

⁷⁵⁸ Pažymėtina, jog viename iš paskutiniųjų PPFĮ projektų tokio reikalavimo nebeliko, taigi į tai dėmesį atkreipė ir jo rengėjai. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2).

vartojama konstrukcija „politinė partija, norinti registruotis ar persiregistruoti“⁷⁵⁹, o PPFĮ 6 straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodoma, jog politinė partija savarankiško politinės kampanijos dalyvio statusą praranda savo pačios prašymu⁷⁶⁰.

Abejonių kelia ir PPFĮ 5 straipsnio 1 dalies nuostata, jog vėliausiai dėl registravimo savarankišku politinės kampanijos dalyviu galima kreiptis likus 12 dienų iki rinkimų ar referendumo⁷⁶¹, t. y. jau prasidėjus rinkimų (referendumo) agitacijos kampanijai, kadangi joje nustatytas terminas yra pernelyg ilgas⁷⁶² ir nėra suderintas su rinkimų įstatymuose nustatytais terminais dėl kandidatų įregistravimo⁷⁶³ bei

⁷⁵⁹ Tokia išvada daroma atsižvelgiant į teisės aktų hierarchiją. KT ne kartą yra pabrėžęs, jog poįstatyminis teisės aktas negali prieštarauti įstatymui, keisti įstatymo normų turinio, jame negali būti tokių teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis. Žr., pavyzdžiui, KT 2001 m. gegužės 15 d. nutarimą (Žin., 2001, Nr. 42-1466) ir 2005 m. vasario 7 d. nutarimą (Žin., 2005, Nr. 19-623).

⁷⁶⁰ Manytina, jog pagrindas „savo paties prašymu“ yra susijęs su kitais PPFĮ 6 straipsnio 1 dalyje numatytais politinės partijos savarankiško politinės kampanijos dalyvio statuso praradimo atvejais. Kiti atvejai: paskyrus politinei partijai bausmę pagal teismo nuosprendį (bausmės atlikimo laikotarpiu) (2 p.) arba PPFĮ nustatytais atvejais pasibaigus politinei partijai (3 p.). Pirmuoju atveju turima omenyje BK 43 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatyta bausmė – juridinio asmens veiklos apribojimas, kurios esmė, pagal to paties kodekso 52 straipsnio 1 dalį, uždraudimas juridiniam asmeniui verstis tam tikra veikla ar įpareigojimas uždaryti tam tikrą juridinio asmens padalinį (tinka tik pirmasis variantas). Antruoju atveju, pagal PPFĮ 9 straipsnį, tai reiškia politinės partijos reorganizavimą arba likvidavimą, kuris yra vykdomas CK numatyta tvarka. Kitas savarankiškas politinės kampanijos dalyvis šį statusą, pagal PPFĮ 6 straipsnio 2 dalį, praranda šiais atvejais: 1) paties prašymu; 2) kai pasibaigus rinkimų įstatymuose nustatytam kandidatų registravimo laikui pretendentas nėra registruotas kandidatu, kuris turi teisę būti registruotas savarankišku politinės kampanijos dalyviu pagal šio įstatymo 3 straipsnį; 3) panaikinus kandidato registraciją. Vėlgi manytina, jog pagrindas „savo paties prašymu“ yra susijęs su kitais minėtoje nuostatoje nurodytais pagrindais, kadangi, remiantis PPFĮ nustatytu teisiniu reguliavimu, visi kandidatai turi įgyti politinės kampanijos dalyvio statusą, o kai kurie iš jų gali įgyti tik savarankiško politinės kampanijos dalyvio statusą. Galbūt būtų galima kelti klausimą dėl to, ar pagal politinės partijos teikimą (prašymą) savarankišku politinės kampanijos dalyviu registruotas jos keliamas kandidatas vienmandatėje Seimo rinkimų apygardoje turi tokią teisę. Vis dėlto, atsižvelgiant į PPFĮ logiką, darytina išvada, kad ne, kadangi dėl jo įregistravimo savarankišku politinės kampanijos dalyviu sprendžia politinė partija.

⁷⁶¹ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog čia kalbama apie galutinį kreipimosi dėl registravimo savarankišku politinės kampanijos dalyviu terminą, o ne apie galutinį kandidato ar kandidatų sąrašo registravimo savarankišku politinės kampanijos dalyviu terminą, kuris gali nusikelti (PPFĮ 5 str. 5 ir 6 d.). Taip pat pažymėtina, jog PPFĮ nėra nustatytas specialus terminas, per kurį LVAT turi priimti sprendimą dėl VRK sprendimo atsisakyti registruoti atitinkamą subjektą savarankišku politinės kampanijos dalyviu. Toks terminas nenustatytas ir ABTĮ. Taigi tokie skundai nagrinėjami bendra tvarka, kas reiškia, jog galutinis sprendimas, jeigu jis būtų palankus subjektui, siekiančiam registravimo savarankišku politinės kampanijos dalyviu, būtų priimtas jau pasibaigus rinkimams. Manytina, kad tai yra netinkamo teisinio reguliavimo pavyzdys, todėl siūlytina ne tik sutrumpinti terminą kreiptis dėl registravimo savarankišku politinės kampanijos dalyviu, nes jis yra per ilgas, bet ir sutrumpinti VRK nustatytus terminus sprendimui dėl registravimo savarankišku politinės kampanijos dalyviu ar sprendimui dėl skundo, kuriuo buvo atsisakyta registruoti savarankišku politinės kampanijos dalyviu, priimti (pavyzdžiui, darbo dienas pakeičiant kalendorinėmis dienomis), taip pat sutrumpinti terminą, per kurį galima paduoti skundą LVAT, bei nustatyti specialų terminą, per kurį toks skundas turėtų būti išnagrinėtas (kaip tai yra padaryta, pavyzdžiui, Seimo rinkimų įstatymo 21 straipsnio 3 dalyje ar Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 18 straipsnio 2 dalyje).

⁷⁶² Analogišką išvadą padarė ir GRECO ekspertai. Žr. GRECO Lietuvos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Lithuania „Transparency of Party Funding“*) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)10_Lithuania_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)10_Lithuania_Two_EN.pdf)> (2010 m. vasario 23 d.).

⁷⁶³ Pavyzdžiui, VRK sprendimas dėl kandidato į Seimo narius, Europos Parlamento narius ar savivaldybių tarybų narius įregistravimo turi būti priimtas ne vėliau kaip likus 31 dienai iki rinkimų (Seimo rinkimų įstatymo 39 str. 4 d., Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 38 str. 4 d., Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 str. 4 d.). Panašus terminas nustatytas ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme (38 str. 1, 3 ir 4 d.).

Referendumo įstatyme nustatytu terminu, per kurį įregistruota piliečių iniciatyvinė grupė turi surinkti reikalaujamą skaičių rinkimų teisę turinčių piliečių parašų (11 str. 5 d.). Taigi asmuo, turintis teisę įgyti savarankiško politinės kampanijos dalyvio statusą, nuo jo įregistravimo kandidatu (piliečių iniciatyvinės grupės referendumui paskelbti įregistravimo) momento iki PPFĮ 5 straipsnio 1 dalyje nustatyto termino pabaigos gali nesiregistruoti savarankišku politinės kampanijos dalyviu, o tai reiškia, kad *oficialiai* jis negali vykdyti jokios su politinės kampanijos finansavimu susijusios veiklos. Pažymėtina ir tai, jog gali susidaryti klaidingas įspūdis, kad toks ilgas terminas yra nustatytas, idant būtų galima pakeisti politinės kampanijos dalyvio statusą iš atstovaujamojo į savarankiško arba atvirakščiui (santykiniai savarankiški politinės kampanijos dalyviai), tačiau tokia galimybė nėra numatyta (ir neturėtų būti numatyta, kadangi iškreiptų visą politinių kampanijų finansavimo sistemą).

Tokia situacija nelaikytina pozityvia, kadangi apsunkina politinių kampanijų finansavimo kontrolės galimybes⁷⁶⁴. Atsižvelgiant į tai, siūlytina aptariamą terminą suderinti su rinkimų įstatymuose nustatytų pareiškinių dokumentų pateikimo terminu pabaiga⁷⁶⁵, kadangi tuo metu jau būna aišku, kas iš tiesų ketina dalyvauti rinkimuose, be to, tokiu atveju savarankiško politinės kampanijos dalyvio statuso įgijimo momentas iš esmės sutaptų su kandidato statuso įgijimo momentu. Referendumų atveju termino, per kurį galima registruotis savarankišku politinės kampanijos dalyviu, pabaigą siūlytina susieti su Referendumo įstatymo 11 straipsnio 5 dalyje nustatyto termino, per kurį piliečių iniciatyvinė grupė referendumui paskelbti turi surinkti atitinkamą skaičių rinkėjų parašų, pradžia.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog įstatymų leidėjas savarankiško politinės kampanijos dalyvio teisę priimti aukas bei įgyti turtines prievoles dėl išlaidų politinei kampanijai sieja ne tik su jo įregistravimu savarankišku politinės kampanijos dalyviu, bet ir su šio fakto paskelbimu VRK interneto tinklalapyje⁷⁶⁶ (PPFĮ 3 str. 6 d.), kas iš

⁷⁶⁴ Pažymėtina, jog į tai dėmesį atkreipė ir Teisingumo ministerija, kuri viename iš PPFĮ projektų pasiūlė, jog vėliausiai dėl registravimo savarankišku politinės kampanijos dalyviu būtų galima kreiptis iki pareiškinių dokumentų įteikimo VRK dienos. Toks pasiūlymas, kaip pagrįstas, tikrai turėtų būti svarstomas. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662.

⁷⁶⁵ Seimo rinkimų įstatyme (38 str. 5 d.), Rinkimų į Europos Parlamentą įstatyme (37 str. 3 d.), Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme (35 str. 5 d.) numatyta, kad pareiškinių dokumentų pateikimas baigiamas likus 34 dienoms iki rinkimų. Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme (38 str. 1 d.) paskutiniai pareiškiniai dokumentai turi būti pateikiami iki rinkimų likus ne mažiau kaip 45 dienoms.

⁷⁶⁶ Apskritai PPFĮ nuostatos dėl politinės kampanijos dalyvių viešinimo VRK interneto tinklalapyje yra kiek painokos. PPFĮ 3 straipsnio 7 dalis nustato, jog atstovaujamojo politinės kampanijos dalyvių sąrašus gali skelbti politinė partija, kurios vardu ir interesais jie veikia, arba jos prašymu – VRK. Panašus teisinis reguliavimas nustatytas ir šio įstatymo 5 straipsnio 7 dalies 4 punkte, pagal kurį VRK interneto tinklalapyje skelbiami politinės partijos atstovaujami politinės kampanijos dalyviai, jiems politinės partijos nustatyti išlaidų limitai, jei to prašo ši politinė partija. Tačiau PPFĮ 3 straipsnio 5 dalis įtvirtina, kad savarankiškus politinės kampanijos dalyvius registruoja, registruotų politinės kampanijos dalyvių bei asmenų, kuriuos atsisakyta registruoti politinės kampanijos dalyviais, sąrašą savo interneto tinklalapyje skelbia VRK. Aiškumo nesuteikia ir Tvarkos 16 punktas: VRK sudaro ir savo interneto tinklalapyje skelbia *registruotų politinių kampanijų dalyvių* bei asmenų, kuriuos atsisakyta registruoti politinės kampanijos

principo reiškia VRK pirmininko ar jo įgalioto VRK nario sprendimo registruoti atitinkamą subjektą savarankišku politinės kampanijos dalyviu įsigaliojimo atidėjimą, iki įvyks juridinę reikšmę turintis faktas: iki to laiko atitinkamas subjektas, nepriklausomai nuo to, jog jo atžvilgiu yra priimtas sprendimas dėl įregistravimo savarankišku politinės kampanijos dalyviu, kuris jau yra *įsigaliojęs*⁷⁶⁷, neįgyja šiuo sprendimu jam suteikiamų teisių. Tokia situacija vertintina ne tik kaip klaidinanti, nors ir šiuo atveju galioja įstatymų žinojimo prezumpcija (Konstitucijos 7 str. 2 ir 3 d.): ATPK 207¹⁰ straipsnio 4 dalyje yra numatyta administracinė atsakomybė už aukų politinei kampanijai gavimą bei turtinių prievolių dėl išlaidų politinei kampanijai prisiėmimą neužsiregistravus savarankiškuoju politinės kampanijos dalyviu⁷⁶⁸. Galiausiai PPFĮ 3 straipsnio 6 dalyje įtvirtintas teisinis reguliavimas yra „pavojingas“ galimų techninių sutrikimų požiūriu.

dalyviais, sąrašą, taip pat politinių partijų prašymu atstovaujamojų politinės kampanijos dalyvių sąrašą. Įvertinus visą prieš tai pacituotą teisinį reguliavimą, manytina, jog vis dėlto reikėtų laikytis tos pozicijos, kad VRK savo interneto tinklalapyje turi skelbti visą informaciją, susijusią su politinės kampanijos dalyvių registracija, t. y. įregistruotus savarankiškus politinės kampanijos dalyvius, įregistruotus atstovaujamuosius politinės kampanijos dalyvius bei informaciją apie tuos subjektus, kuriuos buvo atsisakyta registruoti – tiek savarankiškais, tiek ir atstovaujamaisiais – politinės kampanijos dalyviais. Kaip galima spręsti iš VRK interneto tinklalapyje pateikiamų duomenų šiuo klausimu, ji, nepaisydama savo patvirtintos tvarkos, laikosi analogiškos pozicijos. Žr., pavyzdžiui, jame pateikiamą 2008 m. spalio 12 d. Seimo rinkimų politinės kampanijos dalyvių sąrašą // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/rinkimai/400_lt/PolitiniuKampanijuFinansavimas/index.html> (2009 m. birželio 3 d.).

⁷⁶⁷ Kaip numatyta Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 11 straipsnio 3 dalyje, ministrų, Vyriausybės įstaigų, kitų valstybės valdymo institucijų vadovų ir kolegialių institucijų individualūs teisės aktai įsigalioja jų pasirašymo dieną, jeigu pačiuose teisės aktuose nenustatyta vėlesnė jų įsigaliojimo data. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog šiame įstatyme nėra nuostatų, kurios sietų tokio pobūdžio VRK pirmininko ar jo įgalioto VRK nario sprendimo įsigaliojimą su jo paskelbimu VRK interneto tinklalapyje. Vadovaujantis prieš tai minėta taisykle, atitinkamas teisinis reguliavimas nustatytas ir Tvarkos 12 punkte: asmuo įgyja savarankiško politinės kampanijos dalyvio statusą nuo VRK pirmininko ar jo įgalioto VRK nario sprendimo įregistruoti jį savarankišku politinės kampanijos dalyviu priėmimo dienos. Akivaizdu, jog susidaro situacija, kai poįstatyminio teisės akto nuostatos konkuruoja su juo įgyvendinamo teisės akto nuostatomis, kas neabejotinai laikytina Konstitucijos pažeidimu. Antra vertus, šios tvarkos 12 punktas atitinka Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 11 straipsnio 3 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą. Būtų galima teigti, kad įstatymų leidėjas nesilaikė konstitucinio postulato, jog jis yra saistomas ne tik Konstitucijos, bet ir savo paties priimtų įstatymų, tačiau tokia pozicija būtų nepagrįsta tuo požiūriu, jog minėto įstatymo 11 straipsnis 3 dalimi buvo papildytas vėliau nei įsigaliojo PPFĮ 3 straipsnio 6 dalis: PPFĮ su tam tikromis išimtimis įsigaliojo 2004 m. rugsėjo 10 d., tuo tarpu Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 11 straipsnis 3 dalimi buvo papildytas 2005 m. liepos 7 d. (įsigaliojo 2005 m. liepos 21 d.). Kita vertus, galima teigti, jog įstatymų leidėjas, nesuderinęs Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ nuostatų su PPFĮ 3 straipsnio 6 dalimi, tokį pažeidimą padarė. Be to, kaip matyti iš Tvarkos 4-ojo priedo (sprendimo dėl įregistravimo politinės kampanijos dalyviu formos) turinio, jame taip pat nurodoma, jog „Šis sprendimas įsigalioja nuo jo priėmimo dienos“. Žr. pavyzdžiui, KT 2002 m. liepos 11 d. nutarimą (Žin., 2002, Nr. 72-3080) ir 2008 m. vasario 22 d. nutarimą (Žin., 2008, Nr. 23-853); Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymo 1, 2, 3, 9, 11, 12, 13 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo (Žin., 2005, Nr. 88-3294) 5 straipsnio 2 dalį ir 2004 m. rugpjūčio 23 d. redakcijos PPFĮ 3 straipsnio 6 dalį ir 34 straipsnį.

⁷⁶⁸ Pažymėtina, jog yra buvę keletas atvejų, kai politinės partijos priėmė aukas, nors dar nebuvo registruotos savarankiškais politinės kampanijos dalyviais. Už tokias veikas jų pirmininkams buvo paskirtos administracinės nuobaudos. Žr., pavyzdžiui, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 17 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-4882-655/2009 ir Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 26 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-4951-655/2009.

Antra vertus, pati idėja apie tokio pobūdžio informacijos suteikimą visuomenei nėra bloga, kadangi tai yra vienas iš būdų asmenims, turintiems teisę aukoti savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams, sužinoti apie tai, kas yra įgijęs tokį statusą. Tai yra savotiškas saugiklis. Vis dėlto negalima nepažymėti, jog šis sumanymas buvo netinkamai įgyvendintas. Be abejo, neverta net ginčytis, jog informacijos paskelbimas interneto svetainėje yra daug spartesnis negu, pavyzdžiui, „Valstybės žiniuose“, ypač tai aktualu dėl to, jog PPFĮ 5 straipsnio 1 dalyje nustatytas per ilgas terminas tokiam statusui įgyti. Atsižvelgiant į tai, jog visi subjektai, idant galėtų dalyvauti politinėje kampanijoje, privalo įgyti savarankiško ar atstovaujamojo politinės kampanijos dalyvio statusą, manytina, jog jo įgijimo galutinis terminas turėtų būti siejamas su kandidato ar kitokio statuso įgijimo galutiniu terminu. Tuo pačiu būtų galima nustatyti pareigą VRK, greta kandidatų, kandidatų sąrašų ir kitos privalomos informacijos skelbimo „Valstybės žiniuose“⁷⁶⁹, jose skelbti ir subjektų, dėl kurių buvo priimtas VRK pirmininko ar jo įgalioto VRK nario sprendimas registruoti juos savarankiškais politinės kampanijos dalyviais, sąrašą, tačiau nereikėtų to sieti su atitinkamų savarankiško politinės kampanijos dalyvio teisių įgijimu.

Alternatyva pirmajam pasiūlymui galima būtų laikyti pretendento galimybę įgyti savarankiško politinės kampanijos dalyvio statusą. Tačiau tai tik iš dalies išsprendžia problemą, nes kaip matyti iš PPFĮ 2 straipsnio 18 dalyje pateikiamo „pretendento“ apibrėžimo, pretendentu gali būti tik fizinis asmuo, pareiškęs, jog kelsis kandidatui. Taigi ši nuostata faktiškai pritaikoma tik Respublikos Prezidento rinkimams bei Seimo rinkimams vienmandatėse rinkimų apygardose. Be to, pretendento galimybės būti savarankišku politinės kampanijos dalyviu yra ribotos laiko požiūriu, nuo politinės kampanijos pradžios iki pareiškinių dokumentų pateikimo pabaigos.

Apskritai pretendento, asmens, kurį numatoma kelti kandidatui, ir kandidato sąvokų ir statuso santykis reikalauja platesnės analizės.

4.1.2.1. Pretendento, asmens, kurį numatoma kelti kandidatui, ir kandidato sąvokų ir statuso santykis

„Pretendento“ ir „kandidato“ sąvokų⁷⁷⁰ vartojimas PPFĮ reguliavimo ribose didesnių problemų nekeltų, tačiau tam tikra painiava atsiranda, kai susiduriama su

⁷⁶⁹ Žr. Seimo rinkimų įstatymo 45 straipsnio 1 dalį, Respublikos Prezidento rinkimų 38 straipsnio 5 ir 6 dalis, Rinkimų į Europos Parlamentą 44 straipsnio 1 dalį. Tiesa, būtina pažymėti, jog problema iškiltų dėl savivaldybių tarybų rinkimų ir referendumų, kadangi juos reglamentuojantys įstatymai nenumato VRK pareigos atitinkamą informaciją skelbti „Valstybės žiniuose“. Antra vertus, galėtų būti taikoma tokia šio pobūdžio informacijos paskelbimo tvarka, kokia yra numatyta šiuose įstatymuose, t. y. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 42 straipsnyje ir Referendumo įstatymo 16 straipsnio 2 dalyje.

⁷⁷⁰ PPFĮ 2 straipsnio 18 dalis „pretendentą“ apibrėžia kaip fizinį asmenį, atitinkantį įstatymų reikalavimus būti kandidatui ir galintį būti savarankišku politinės kampanijos dalyviu laikotarpiu nuo politinės kampanijos pradžios iki pareiškinių dokumentų pateikimo pabaigos, pareiškusį, kad kelsis

ganėtinai neseniai (2008 m.) pradėta vartoti sąvoka „asmuo, kurį numatoma kelti kandidatu“⁷⁷¹, kurios turinio nustatymas yra reikšmingas *inter alia* rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo⁷⁷² bei draudimo naudotis tarnybine padėtimi rinkimų agitacijos tikslais kontekste. Įstatymai, kuriuose vartojama ši sąvoka, t. y. Seimo rinkimų įstatymas, Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas ir Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas, neatskleidžia jos turinio, į ką atkreipė dėmesį kai kurie Seimo nariai, pateikę siūlymus šią sąvoką, „kuri yra teisiškai neapibrėžta ir gali sukelti interpretavimo problemų“, pašalinti iš atitinkamų rinkimų įstatymų teksto⁷⁷³. Tokią poziciją palaikė ir Europos teisės departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, anot kurio, ši sąvoka neatitinka tuose įstatymuose vartojamos terminijos⁷⁷⁴. Vis dėlto manytina, jog nederėtų skubėti įgyvendinant minėtus siūlymus, ypač atsižvelgiant į politinių kampanijų finansavimo specifiką.

Iš tiesų sąvoka „asmuo, kurį numatoma kelti kandidatu“, aiškinant jos pavadinimą lingvistiškai, yra per siaura, kadangi ji neapima tų atvejų, kai kandidatas nėra keliamas kitų subjektų (pagal dabartinį teisinį reguliavimą – politinių partijų⁷⁷⁵), o išsikelia savarankiškai (Respublikos Prezidento rinkimai, Seimo rinkimai vienmandatėse rinkimų apygardose). Šiuo klausimu pasisakė LVAT: anot jo, asmuo, pareiškdamas apie savo ketinimus kandidatuoti į Seimą, tapo asmeniu, kurį

kandidatu, sudariusį sutartį su politinės kampanijos išdininku ir VRK nustatyta tvarka gavusį leidimą dalyvauti politinėje kampanijoje kaip savarankišką politinės kampanijos dalyvį. To paties PPFĮ straipsnio 6 dalis pateikia tokį „kandidato“ sąvokos paaiškinimą: kandidatas – tai asmuo, įstatymų nustatyta tvarka įregistruotas pretendentu būti kandidatu į Respublikos Prezidentus ar kandidatu į Respublikos Prezidentus, kandidatu vienmandatėje Seimo rinkimų apygardoje, taip pat kandidatu daugiamandatėje rinkimų apygardoje.

⁷⁷¹ Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalis, Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 8 straipsnio 1 dalis, Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 4¹ straipsnio 1 dalis.

⁷⁷² Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, pavyzdžiui, pirminės redakcijos Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalyje laikotarpis, kurio metu buvo draudžiama papirkti rinkėjus, buvo apibrėžiamas tik kaip rinkimų agitacijos kampanijos, o ne politinės kampanijos, kaip yra šiuo metu, laikotarpis. Žr. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo papildymo 5⁽¹⁾, 67⁽¹⁾ straipsniais ir 6, 18, 26, 27, 30, 31, 34, 35, 38, 47, 48, 49, 50, 51, 56, 61, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 78, 79 straipsnių pakeitimo bei papildymo įstatymo (Žin., 2005, Nr. 143-5171) 1 straipsnį ir aktualios redakcijos Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalį. Panaši situacija buvo ir su Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymu. Tokiu atveju nėra svarbus asmens, kurį numatoma kelti kandidatu, statusas, nes rinkimų agitacijos kampanijos metu asmuo jo turėti negali. Kituose rinkimų (Referendumo) įstatymuose nuostatos dėl rinkėjų papirkimo atsirado daug vėliau.

⁷⁷³ Žr., pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Nr. XIP-275 ir jo aiškinamąjį raštą; Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 4¹ straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Nr. XIP-295 ir jo aiškinamąjį raštą.

⁷⁷⁴ Žr., pavyzdžiui, Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2009 m. vasario 9 d. išvadą „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-275“.

⁷⁷⁵ Atsižvelgiant į KT esamą ir būsimą jurisprudenciją, ši situacija gali pasikeisti. Žr. KT 2007 m. vasario 9 d. nutarimą (Žin., 2007, Nr. 19-722) bei LVAT 2009 m. balandžio 30 d. nutartį administracinėje byloje Nr. R¹⁴⁶-2/2009, kuria buvo kreiptasi į KT dėl Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 36 straipsnio 1 dalies ta apimtimi, kuria numatoma, kad kandidatus į Europos Parlamento narius gali kelti išimtinai tik partija, įregistruota pagal PPI ir atitinkanti PPI reikalavimus dėl partijos narių skaičiaus, neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsnio 2 daliai, 34 straipsnio 1 daliai, 35 straipsnio 2 daliai, 135 straipsnio 1 daliai.

numatoma kelti kandidatą⁷⁷⁶. Ir, nors tokio LVAT išaiškinimo niekaip negalima pavadinti revoliuciniu, jis padėjo galutinę tašką įvairioms interpretacijoms dėl to, ar savarankiškai save išsikėlęs kandidatas laikytinas „asmeniu, kurį numatoma kelti kandidatą“.

Lyginant sąvokos „pretendentas“ ir pirmiau nustatytą sąvokos „asmuo, kurį numatoma kelti kandidatą“ turinį, matyti, jog jos turi keletą panašumų. Pirmia, tiek pretendento, tiek ir asmens, kurį numatoma kelti kandidatą, statusas siejamas su politinės kampanijos laikotarpiu. Antra, siekiant įgyti tiek pretendento, tiek ir asmens, kurį numatoma kelti kandidatą, statusą, turi būti pareiškama⁷⁷⁷ apie tai, jog asmuo kelsis ar bus keliamas kandidatą. Antra vertus, tarp jų yra ir tam tikrų skirtumų. Pavyzdžiui, pretendento statusas yra siejamas tik su fiziniu asmeniu, kuris gali būti savarankišku politinės kampanijos dalyviu, be to, manytina, kad tokį statusą gali įgyti tik tas asmuo, kuris Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimuose balotiruosis savarankiškai, o asmens, kurį numatoma kelti kandidatą, statusą gali įgyti absoliučiai visi asmenys, kandidatuosiantys rinkimuose.

Nepaisanto to, siūlytina PPFĮ vartojamą „pretendentą“ sąvoką ir pirmiau minėtuose rinkimų įstatymuose vartojamą „asmens, kurį numatoma kelti kandidatą“ sąvoką unifikuoti į vieną „pretendentą“ sąvoką, apibrėžiančią, kad pretendentas – tai fizinis asmuo, atitinkantis įstatymo reikalavimus būti kandidatą (kaip tai suprantama PPFĮ 2 straipsnio 6 dalyje), galintis būti politinės kampanijos dalyviu laikotarpiu nuo politinės kampanijos pradžios iki *rinkimų agitacijos kampanijos pradžios* ir pareiškęs apie tai, jog kelsis ar bus keliamas kandidatą.

Žinoma, priėmus tokį sprendimą, iš dalies reikėtų keisti PPFĮ nuostatas, reglamentuojančias asmens, įgijusio pretendento statusą, registravimą savarankišku politinės kampanijos dalyviu, tačiau šis nepatogumas, lyginant jį su, pavyzdžiui, dėl to padidėsiančiu VTEK veiklos identifikuojant naudojimosi tarnybine padėti rinkimų agitacijos tikslais ar VRK veiklos identifikuojant rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo atvejus efektyvumu, yra sąlyginai nežymus. Be to, tokiu atveju „pretendentą“ sąvokoje vartojamo žodžio „kandidatas“ atitiktis PPFĮ 2 straipsnio 6 dalyje apibrėžtai „kandidato“ sąvokai nebekeltų šio žodžio interpretacijos problemų tuo aspektu, jog juo apibrėžiami ne visi galimi kandidatavimo atvejai. Galiausiai kandidato statuso įgijimas visais atvejais būtų natūralus prieš tai įgyto pretendento statuso tęsinys: šiuo metu tokia galimybė yra potenciali tik tam tikrais atvejais. Tokią statuso tąsą taip pat užtikrintų laikotarpio, kurio metu yra įgyjamas ir išlaikomas

⁷⁷⁶ Pažymėtina, kad asmuo buvo pripažintas asmeniu, kurį numatoma kelti kandidatą, iš esmės tuo pagrindu, jog jis laikraščio publikacijose įvardijo save kaip kandidatą į Seimo narius Šeškinės rinkimų apygardoje. Žr. LVAT 2008 m. spalio 10 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. R⁴⁴²-7/2008.

⁷⁷⁷ Pagal Dabartinės lietuvių kalbos žodyną, žodis „pareikšti“ aiškintinas kaip oficialiai raštu ar žodžiu pranešti. Žr. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (vyr. red. St. Keinys). Kompiuterinis variantas. Lietuvių kalbos institutas.

pretendento statusas, pratęsimas nuo pareiškinių dokumentų pateikimo pabaigos iki rinkimų agitacijos kampanijos pradžios, t. y. iki tada, kai oficialiai paskelbiami kandidatai: nustačius tokį teisinį reguliavimą, nebeliktų kelių dienų spragos, kai asmuo neturi nei pretendento, nei kandidato statuso, kuri yra šiuo metu nustatyta teisiniame reguliavime.

4.1.2.2. Pagrindiniai reikalavimai, keliami savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams

4.1.2.2.1. Reikalavimas atidaryti/turėti specialią banko sąskaitą

Reikalavimo atidaryti/turėti specialią banko sąskaitą įvykdymas yra siejamas su savarankiško politinės kampanijos dalyvio statuso įgijimu, t. y. su galimybe politinės kampanijos metu savo vardu ir interesais vykdyti politinės kampanijos finansavimą: neįvykdžius jo, nėra jokios galimybės įgyti prieš tai minėtą statusą – taigi ši sąlyga nėra fakultatyvaus pobūdžio. Nagrinėjamu aspektu Lietuva nėra unikali: siekdamas identifikuoti finansinių srautų judėjimą rinkimų kampanijų metu, daugelis valstybių nustato panašaus pobūdžio reikalavimus. Galima kalbėti nebent apie jų formos skirtumus⁷⁷⁸.

Pažymėtina, jog reikalavimas atidaryti specialią banko sąskaitą neturi būti suprantamas pažodžiui, kadangi, kaip galima spręsti iš PPFĮ 2 straipsnio 23 dalyje ir 5

⁷⁷⁸ Pavyzdžiui, Lenkijoje politinės partijos jų dalyvavimo rinkimuose finansavimo tikslu, remiantis Lenkijos Respublikos politinių partijų įstatymo 35 straipsnio 1 dalimi, privalo įkurti nuolatinį Rinkimų fondą (lenk. *Fundusz Wyborczy*), nes, tik jam tarpininkaujant, politinės partijos gali finansuoti savo rinkimų komitetą. Be to, visos finansinės operacijos, atliekamos rinkimų kampanijos finansavimo tikslais, turi būti vykdomos per specialią banko sąskaitą, kurią atidaryti kiekvieną rinkimų komitetą įpareigoja rinkimų įstatymai. Reikalavimas atidaryti specialią banko sąskaitą yra nustatytas ir Serbijoje (Politinių partijų finansavimo įstatymo 12 straipsnio 2 dalis). Žr., pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos Seimo ir Senato rinkimų įstatymo (*Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej* // Dz. U. 2001/46/499) 113 straipsnio 1 dalį, Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo (*Ustawa z dnia 23 stycznia 2004 r. Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego* // Dz. U. 2004/25/219) 88 straipsnio 1 dalį, Gminų tarybų, powiatų tarybų ir vaivadijų seimelių rinkimų įstatymo (*Ustawa z dnia 16 lipca 1998 r. Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw* // Dz. U. 1998/95/602) 83d straipsnio 1 dalį ir pan., tai pat – *Law on Financing of Political Parties* // Prieiga per internetą: <http://www.osce.org/documents/fry/2003/07/535_en.pdf> (2009 m. balandžio 30 d.). Paminėtina ir tai, jog visai neseniai Lenkijos valdančioji partija „Piliečių platforma“ (lenk. *Platforma Obywatelska*) pasiūlė dalį politinių partijų iš valstybės biudžeto gaunamų pinigų skirti ekspertams išlaikyti ir seminarams rengti. Tokias lėšas turėtų administruoti specialiai šiam tikslui pagal Vokietijos pavyzdį įkurti fondai, kuriems turėtų būti pervedama 25 proc. politinei partijai paskirtos valstybės biudžeto dotacijos. Neįkūrus tokio fondo, atitinkama suma turėtų būti gražinama į valstybės biudžetą. Be kita ko, šis siūlymas yra susijęs su siūlymu uždrausti politinės reklamos sklaidą per radiją, televiziją ir didesniuose kaip 2 m² plakatuose. Pagrindinis to argumentas – konkurencinių galimybių mažesnėms politinėms partijoms sudarymas bei rinkimų kampanijų strategijų pakeitimas, turėsiantis pakelti jų lygį. Žr. bernardinai.lt – 2010 m. balandžio 6 d. Lenkijoje norima uždrausti partijų reklamą // Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-04-06-lenkijoje-norima-uzdrausti-partiju-reklama/43002>> (2010 m. balandžio 8 d.); money.pl – 2010 m. vasario 26 d. Nowak: Wyborcze spoty są głupie, trzeba ich zabronić // Prieiga per internetą: <<http://www.money.pl/archiwum/mikrofon/artukul/nowak:wyborcze:spoty:sa:glupie:trzeba:ich:zabronic.167.0.593063.html>> (2010 m. balandžio 8 d.).

straipsnio 2 dalyje vartojamų formuluočių⁷⁷⁹, besąlyginis reikalavimas atidaryti *naują* banko sąskaitą nėra nustatytas, ką patvirtina ir PPFĮ 5 straipsnio 3 dalies 3 ir 4 punktuose bei 4 dalies 4 punkte nustatytas reikalavimas kartu su duomenimis apie atidarytą specialią banko sąskaitą, kuri bus naudojama kaip speciali banko sąskaita, pateikti ir dokumentą apie šioje sąskaitoje esančias lėšas⁷⁸⁰. Nors PPFĮ, reguliuodamas šį klausimą, yra kiek nenuoseklus, manytina, kad jame yra akcentuojama ne tiek savarankiškų politinės kampanijos dalyvių (išskyrus politines partijas (16 str. 2 d.)) speciali pareiga atidaryti naują banko sąskaitą, kiek bendra visų savarankiškų politinės kampanijos dalyvių pareiga turėti banko sąskaitą, kuri gali būti naudojama kaip speciali banko sąskaita.

Praktikoje pasitaiko įvairių variantų, t. y. politinių kampanijų finansavimui naudojamos tiek anksčiau turėtos, tiek ir naujai atidarytos banko sąskaitos, tačiau efektyvesnei valstybinei politinių kampanijų finansavimo kontrolei užtikrinti yra palankesnis antrasis variantas, kas yra ganėtinai paprastai paaiškinama: institucija, tikrinanti tokioje banko sąskaitoje atliktas operacijas, susijusias su politinės kampanijos finansavimu, paprasčiausiai yra išlaisvinama nuo jai papildomai tenkančio krūvio identifikuoti, kurios transakcijos buvo įvykdytos politinės kampanijos tikslais, o kurios ne. Tai suponuoja ne tik papildomas tokios institucijos materialines ir intelektines sąnaudas, bet ir savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams atsiveriančias galimybes maskuoti jų atliekamų operacijų prigimtį, kadangi PPFĮ neįtvirtina draudimo banko sąskaitą, kuri yra naudojama kaip speciali banko sąskaita, naudoti kitiems, t. y. su politinės kampanijos finansavimu nesusijusiems tikslams. Be abejo, tokią „rekomendaciją“ galima įžvelgti „tarp eilučių“, tačiau iš esmės tai reiškia jos laikymąsi *bona fide* (liet. gera valia), kas negali būti traktuojama kaip pareiga.

Idant būtų išvengta pirmiau nurodytų dviprasmybių, vienas iš siūlymų galėtų būti PPFĮ *expressis verbis* nustatyti, jog speciali banko sąskaita gali būti naudojama tik su politine kampanija susijusioms transakcijoms vykdyti. Kaip alternatyvą tokiam pasiūlymui galima pateikti jau pirmiau šiame darbe minėtą galimybę banko sąskaitą tvarkyti subkonto principu, kai atitinkamos piniginės lėšos yra „laikomos“ atskiroje eilutėje. Vis dėlto optimaliausias variantas būtų eksplisitinio reikalavimo politinės

⁷⁷⁹ „Esamą Lietuvos Respublikoje registruoto banko sąskaitą, kurioje kaupiamos lėšos, skirtos politinei kampanijai finansuoti, ir iš kurios apmokamos išlaidos“ ir „turėti Lietuvos Respublikoje registruotame banke sąskaitą, kurią naudos kaip specialią banko sąskaitą“.

⁷⁸⁰ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog kandidato (pretendento) banko sąskaitoje, kuri bus naudojama kaip speciali banko sąskaita, esančios lėšos negali būti traktuojamos kaip jo politinei kampanijai finansuoti skirtos lėšos (netgi tuo atveju, jeigu tai yra nuosavos (asmeninės) kandidato (pretendento) lėšos (PPFĮ 8 str. 1 d. 2 p.)), kadangi teisę tokiu tikslu rinkti lėšas šie asmenys įgyja tik po savarankiško politinės kampanijos dalyvio statuso įgijimo.

kampanijos finansavimo tikslams naudoti naujai atidarytą banko sąskaitą nustatymas⁷⁸¹.

Vertinant tokį pasiūlymą kartu su subjektams, siekiantiems įgyti savarankiško politinės kampanijos dalyvio statusą, keliamu reikalavimu sudaryti atitinkamą sutartį su politinės kampanijos išdininku, darytina prielaida, jog apskritai ši užduotis turėtų priklausyti pastarajam. Tą tarytum imperatyviai nustato PPFĮ 20 straipsnio 6 dalies 5 punktas, įtvirtinantis, jog politinės kampanijos išdininkas šio įstatymo nustatytais atvejais atidaro ir uždaro specialią banko sąskaitą, tačiau problema yra ta, jog PPFĮ tokių atvejų paprasčiausiai nenustato. Tokią situaciją galima vertinti dvejopai. Viena vertus, pacituotą teisės normą galima laikyti *lex imperfecta*, antra vertus, galima laikytis pozicijos, jog visais atvejais, kai yra kalbama apie būtinybę turėti specialią banko sąskaitą, tą užtikrinti turi būtent politinės kampanijos išdininkas. Visgi, kaip matyti iš VRK patvirtintos turto patikėjimo (politinės kampanijos finansavimo) sutarties, kuri PPFĮ nuostatų prasme reiškia atitinkamą sutartį, sudaromą su politinės kampanijos išdininku, formos⁷⁸², nuomonės, jog specialios banko sąskaitos atidarymas/turėjimas yra paties savarankiško politinės kampanijos dalyvio reikalas, laikosi ir ši institucija (žr. šios sutarties formos 6.4 punktą). Todėl siūlytina PPFĮ šiuo klausimu nustatytą teisinį reguliavimą sukonkretinti, t. y. nustatyti, kad už specialios banko sąskaitos *atidarymą* būtų atsakingas politinės kampanijos išdininkas. Tuo pačiu siūlytina atitinkamai pataisyti ir turto patikėjimo (politinės kampanijos finansavimo) sutarties, sudaromos su politinės kampanijos išdininku, formą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog reikalavimas atidaryti/turėti specialią banko sąskaitą koreliuoja su kitais PPFĮ nustatytais reikalavimais, t. y. reikalavimu politinės kampanijos finansavimo lėšas kaupti tik tokioje sąskaitoje (7 str. 1 d., 16 str. 1 d.) bei reikalavimu visas išlaidas, skirtas politinei kampanijai finansuoti, apmokėti tik iš

⁷⁸¹ Dėl šiuo metu šiuo klausimu nustatyto teisinio reguliavimo naudingumo suabejojo ir GRECO ekspertai. Žr. GRECO Lietuvos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Lithuania „Transparency of Party Funding“*) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)10_Lithuania_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)10_Lithuania_Two_EN.pdf)> (2010 m. vasario 23 d.). Pažymėtina, jog viename iš paskutiniųjų PPFĮ projektų buvo pasiūlyta tokia banko sąskaitų „sistema“: politinės partijos einamoji banko sąskaita, kurioje turėtų būti laikomos ir kaupiamos politinės partijos lėšos ir iš kurios būtų apmokamos politinės partijos išlaidos, skirtos įstatymuose nustatyti politinės partijos veiklai vykdyti, valstybės biudžeto asignavimų sąskaita, kurioje būtų laikomi ir kaupiami nustatyta tvarka gauti valstybės biudžeto asignavimai ir iš kurios būtų apmokamos šiame PPFĮ projekte numatytos išlaidos, ir politinės kampanijos sąskaita, t. y. savarankiško politinės kampanijos dalyvio sąskaita, kurioje turėtų būti laikomos ir kaupiamos tik politinei kampanijai skiriamos lėšos ir būtų apmokamos šios kampanijos išlaidos. Toks pasiūlymas efektyvios politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolės kontekste yra vertas dėmesio, kadangi ženkliai palengvintų atitinkamų piniginių lėšų srautų identifikavimą. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2).

⁷⁸² VRK 2008 m. birželio 26 d. posėdyje patvirtinta turto patikėjimo (politinės kampanijos finansavimo) sutarties tipinė forma // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/dynamic/files/1071/turtopatikejimosutartis.doc>> (2009 m. birželio 17 d.).

tokioje sąskaitoje esančių lėšų (7 str. 1 d., 8 str. 2 d., 9 str. 2 d.)⁷⁸³. Toks teisinis reguliavimas nebuvo nustatytas atsitiktinai. Be jokios abejonės, jį nulėmė siekis optimizuoti politinių kampanijų finansavimo kontrolę: taip galima daug lengviau nustatyti politinės kampanijos finansavimo balansą, t. y. kiek lėšų buvo surinkta ir kiek išleista, o kartu ir įvertinti, ar nebuvo viršytas nustatytas maksimalių išlaidų politinei kampanijai limitas. Žinoma, tokių reikalavimų įtvirtinimas negarantuoja, jog taps žinomi absoliučiai teisingi faktiniai skaičiai, tačiau suteikia galimybę bent santykiniam faktinės padėties įsivaizdavimui. Šio teiginio pagrindimui netgi nėra būtina modeliuoti neteisėtą situaciją – užtenka vien to, jog aukoti savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams galima ne tik pinigines lėšas (PPFĮ 2 str. 2 d.). Juk pakankamai akivaizdu, jog banko sąskaitoje, kokia ji bebūtų – paprasta ar speciali – neįmanoma laikyti, pavyzdžiui, automobilio (kilnojamas daiktas) ar namo (nekilnojamas daiktas). Idant pirmiau aptarti reikalavimai neatrodytų deklaratyvūs, už jų nesilaikymą nustatyta administracinė atsakomybė iš esmės universalioje ATPK 207¹⁰ straipsnio 5 dalyje⁷⁸⁴.

⁷⁸³ Pažymėtina, kad iki PPFĮ įsigaliojimo tokie reikalavimai buvo nustatyti rinkimų įstatymuose. Pavyzdžiui, Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 52 straipsnio 1 dalis (1996 m. gruodžio 23 d. redakcija (Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymas // Žin., 1996, Nr. 126-2944), numatė, kad rinkimų agitacija finansuojama iš partijos, politinės organizacijos ar kandidato į tarybos narius gautų lėšų, kurios kaupiamos specialioje rinkimų sąskaitoje, atidarytoje pagal VRK išduotą pažymą, o, pagal to paties straipsnio 4 dalį, VMI, nustačiusi, kad rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu už rinkimų agitacijos gaminius ar paslaugas buvo sumokėta ne iš specialios rinkimų sąskaitos, taip pat grynaisiais pinigais arba netiesiogiai, buvo įgaliota sumokėtą sumą ar atlyginimą (sumą ar atlyginimą, kurie turėjo būti sumokėti) už rinkimų agitacijos gaminius, paslaugas ne ginčo tvarka išieškoti iš jų gavėjo ir pervesti į valstybės biudžetą. Pavyzdžiui, pasibaigus rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiui, politinės partijos skyrius už reklaminių klipų ir jo transliavimą UAB sumokėjo grynaisiais pinigais, dėl ko jie VMI sprendimu ne ginčo tvarka buvo išieškoti į valstybės biudžetą. UAB kreipėsi į Panevėžio apygardos administracinį teismą prašydama šį sprendimą panaikinti, motyvuodama tuo, kad Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 52 straipsnio 4 dalis taikoma tik tada, kai už rinkimų agitacijos gaminius ar paslaugas atsiskaitoma ne iš specialios rinkimų sąskaitos rinkimų agitacijos kampanijos metu. Pirmosios instancijos teismas pareiškėjo skundą tenkino iš dalies ir nurodė, kad Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas nenumato galimybės, pasibaigus rinkimų agitacijos kampanijai ir uždarius specialią rinkimų sąskaitą, už rinkimų agitacijos paslaugas atsiskaityti grynaisiais pinigais. Apeliacinės instancijos teismas pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą. Žr. LVAT 2004 m. spalio 27 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁰-873/2004. Taip pat pažymėtina, kad viename iš PPFĮ projektų buvo pateiktas pasiūlymas dėl specifinės ekonominio pobūdžio sankcijos taikymo tuo atveju, jeigu nustatoma, kad politinės kampanijos išlaidos buvo apmokėtos ne iš specialios banko sąskaitos: savarankiškas politinės kampanijos dalyvis ne vėliau kaip per 1 mėnesį turėtų pervesti į valstybės biudžetą sumą, lygią tai, kuri buvo sumokėta ne iš specialios banko sąskaitos. Šis pasiūlymas yra vertas dėmesio ir turėtų būti įgyvendintas, tačiau efektyvumo požiūriu siūlytina jį papildyti, jog tokiu atveju atitinkama suma mažinamas ir savarankiško politinės kampanijos dalyvio maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitas. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662. Paminėtina, jog kitame PPFĮ projekte, be to, kad tokia suma buvo padvigubinta, iš dalies buvo realizuota ir pirmiau pateikta rekomendacija, nes, pagal šiame projekte siūlomą nustatyti teisinį reguliavimą, politinės kampanijos galėtų būti finansuojamos tik iš valstybės biudžeto lėšų, kas iš esmės reikštų, jog iš valstybės biudžeto savarankiškam politinės kampanijos dalyviui skirtina suma ir yra maksimalių išlaidų politinei kampanijai limitas, todėl iš šių lėšų sumokant tokią „baudą“, jų atitinkamai sumažėja. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662A.

⁷⁸⁴ Pavyzdžiui, politinės partijos, registruotos savarankišku politinės kampanijos dalyviu, pirmininkas dalį išlaidų pagal politinei partijai išrašytą PVM sąskaitą faktūrą apmokėjo ne iš politinės partijos banko sąskaitos, naudojamos kaip speciali banko sąskaita, o iš kitos politinės partijos turimos banko

Pažymėtina, jog, nors PPFĮ nustato reikalavimą atidaryti specialią banko sąskaitą, jis nieko neužsimena apie tai, kada ji turėtų būti uždaryta arba tuo atveju, jeigu nusprendžiama ja toliau naudotis, nuo kurio momento ji nebegali būti laikoma specialia banko sąskaita. Galbūt šis pastebėjimas pasirodys keistas, tačiau tai yra tiesiogiai susiję su šiame įstatyme nustatytu reikalavimu visas išlaidas, skirtas politinei kampanijai finansuoti, apmokėti tik iš tokioje sąskaitoje esančių lėšų (7 str. 1 d., 8 str. 2 d., 16 str. 1 d.) bei su politine kampanija susijusių skolos įsipareigojimų likvidavimu (21 str.), o tai yra susiję su pareiga neviršyti nustatytų maksimalių išlaidų politinei kampanijai limitų.

PPFĮ 4 straipsnio 4 dalyje *inter alia* numatyta, jog išlaidų politinei kampanijai finansuoti apmokėjimui laikotarpio etapas pasibaigia praėjus 25 dienoms nuo rinkimų (pakartotinių rinkimų) ar referendumo galutinių rezultatų paskelbimo dienos. Vadinasi, nuo šio momento banko sąskaita nebegali būti naudojama kaip speciali banko sąskaita, o joje esančių lėšų likučio (žinoma, jeigu toks yra) atžvilgiu pradeda galioti PPFĮ 16 straipsnio 9 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas, t. y. jis turi būti arba panaudotas politinei veiklai finansuoti, arba perduotas teisę teikti labdarą turinčiam juridiniam asmeniui. Todėl PPFĮ 21 straipsnyje nustatytas teisinis

sąskaitos, dėl ko buvo patrauktas administracinė atsakomybė. Žr. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. kovo 24 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11-1380-503/2009. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad kai kurie pareigūnai, įgalinti surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolus dėl tokio pobūdžio administracinių teisės pažeidimų padarymo, veikas, kuriomis buvo pažeistas reikalavimas išlaidas, skirtas politinei kampanijai finansuoti, apmokėti tik iš specialioje banko sąskaitoje esančių lėšų, kvalifikavo kaip administracinių teisės pažeidimą, numatytą ATPK 207¹⁰ straipsnio 2 dalyje, pagal kurią išlaidų politinei kampanijai *apskaitos* tvarkos pažeidimas užtraukia baudą politinės kampanijos išdininkui ar politinės kampanijos dalyviui nuo 2 000 iki 10 000 Lt. Teisybės dėlei reikia paminėti, jog tuo metu, kai buvo surašomas administracinio teisės pažeidimo protokolas dėl toliau aptarsiamos situacijos, ATPK 207¹⁰ straipsnį sudarė trys dalys, tarp kurių „universaliosios“ nebuvo, todėl tokios veikos apskritai negalėjo būti kvalifikuotos kaip administraciniai teisės pažeidimai. VMI pareigūnas surašė administracinio teisės pažeidimo protokolą K. Ž. dėl to, kad šis, būdamas savarankišku politinės kampanijos dalyviu *ir* politinės kampanijos išdininku, pagal kasos aparato kvitus už politinės kampanijos reklamą, t. y. turėtas išlaidas politinei kampanijai finansuoti apmokėjo ne iš specialioje banko sąskaitoje esančių lėšų, o grynaisiais pinigais. Pirmosios instancijos teismas administracinio teisės pažeidimo bylos teiseną K. Ž. atžvilgiu nutraukė, motyvuodamas tuo, jog K. Ž. veikoje nėra administracinio teisės pažeidimo, numatyto ATPK 207¹⁰ straipsnio 2 dalyje, sudėties. Tokios išvados Alytaus rajono apylinkės teismas priėjo dėl to, kad, anot jo, PPFĮ nereglamentuoja, kokia tvarka – banko pavedimu ar grynaisiais pinigais – savarankiškas politinės kampanijos dalyvis turi apmokėti su savo rinkimų kampanija susijusias išlaidas. Taip pat buvo atsižvelgta į tai, kad grynaisiais pinigais išleista suma buvo mažesnė už K. Ž. specialioje banko sąskaitoje tuo metu buvusią sumą. Nors apeliacinės instancijos teismas tokį pirmosios instancijos teismo nutarimą panaikino ir grąžino bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teisme, jis taip pat neatkreipė dėmesio į tai, jog K. Ž. veika buvo kvalifikuota netinkamai. Žr. LVAT 2005 m. liepos 1 d. nutartį administracinėje byloje Nr. N³-1147/2005. Aptariamu atveju pirmosios instancijos teismo pateikta argumentacija yra puiki PPFĮ nustatytų politinių kampanijų finansavimo kontrolės priemonių svarbos nesuvokimo iliustracija. PPFĮ imperatyviai įtvirtina ne tik pareigą visas išlaidas, susijusias su politine kampanija, apmokėti iš specialios banko sąskaitos, bet ir pareigą visas politinės kampanijos lėšas kaupti tokioje sąskaitoje. Ganėtinai akivaizdu, jog pirmasis reikalavimas, nenustačius antrojo, prarastų prasmę, be to, jie savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams taikomi be jokių išimčių. Todėl nesuprantama, kuo remdamasis Alytaus rajono apylinkės teismas nustatė, kad PPFĮ nereglamentuoja klausimo, kaip savarankiškas politinės kampanijos dalyvis turi apmokėti su savo rinkimų kampanija susijusias išlaidas. Nagrinėjamoje situacijoje yra dar vienas aspektas, į kurį būtina atkreipti dėmesį: savarankiškas politinės kampanijos dalyvis kartu buvo ir politinės kampanijos išdininkas, nors PPFĮ 20 straipsnio 4 dalies 1 punktą tokių „pareigų“ dubliavimąsi draudžia.

reguliavimas⁷⁸⁵ suponuoja, jog su politine kampanija susiję skolos įsipareigojimai gali būti dengiami ir ne iš specialios banko sąskaitos, kas neatitinka kitų PPFĮ *expressis verbis* įtvirtintų reikalavimų (7 str. 1 d., 8 str. 2 d. ir 16 str. 1 d.) bei visuminio PPFĮ nustatyto teisinio reguliavimo tikslo – eliminuoti galimybę politines kampanijas finansuoti „skolon“, nes tai ne tik skatina išlaidų politinei kampanijai augimą, bet ir sudaro prielaidas viršyti maksimalių išlaidų politinei kampanijai limitą. Dėl šių priežasčių siūlytina PPFĮ 21 straipsnio nuostatą pakeisti, suderinant ją su PPFĮ 4 straipsnio 4 dalies nuostata⁷⁸⁶.

4.1.2.2.2. Reikalavimas sudaryti sutartį su politinės kampanijos išdininku

Reikalavimas pasirašyti atitinkamą sutartį su politinės kampanijos išdininku yra dar viena sąlyga, kurią būtina įvykdyti, jeigu atitinkamas subjektas siekia įgyti savarankiško politinės kampanijos dalyvio statusą (PPFĮ 5 str.)⁷⁸⁷. Nagrinėjamu

⁷⁸⁵ Kiekviena politinė partija ar savarankiškas politinės kampanijos dalyvis privalo įvykdyti politinės kampanijos laikotarpiu atsiradusius ir su politine kampanija susijusius skolos įsipareigojimus rinkimų agitacijos paslaugų teikėjams ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo politinės kampanijos pabaigos: kasmet iki vasario 1 dienos, kol skolos bus padengtos, buvęs politinės kampanijos dalyvis privalo pranešti VRK apie skolos įsipareigojimų įvykdymą ir įvykdymo šaltinius – politinė partija turi teisę padengti skolos įsipareigojimus tik iš partijai nuosavybės teise priklausančio turto ir gaunamų aukų, o politinės kampanijos dalyviai fiziniai asmenys – tik iš nuosavų (asmeninių) lėšų.

⁷⁸⁶ Pažymėtina, kad panašus siūlymas buvo suformuluotas ir Prezidento V. Adamkaus pateiktame PPFĮ projekte: 4 straipsnio 4 dalyje jis siūlė *inter alia* įtvirtinti, jog išlaidų apmokėjimo politinei kampanijai finansuoti laikotarpis baigiasi praėjus 15 dienų nuo rinkimų (pakartotinių rinkimų) ar referendumo galutinių rezultatų paskelbimo dienos, o 21 straipsnyje – nustatyti, kad kiekviena politinė partija ar savarankiškas politinės kampanijos dalyvis privalo įvykdyti politinės kampanijos laikotarpiu atsiradusius skolos įsipareigojimus rinkimų agitacijos paslaugų teikėjams ne vėliau kaip per 15 dienų nuo rinkimų (pakartotinių rinkimų) ar referendumo galutinių rezultatų paskelbimo dienos, be to, skolos įsipareigojimai, pagal šį straipsnį, galėtų būti padengiami tik iš specialioje banko sąskaitoje esančių lėšų. Nepaisant to, kad šis siūlymas yra tikrai racionalus ir turėtų būti realizuotas, minėtame projekte pateiktų kitų siūlymų, pirmiausia, siūlymo rinkimų politines kampanijas finansuoti tik iš valstybės biudžeto, kontekste jis atrodo kiek keistai, kadangi iš esmės būtų aktualus tik referendumo politinėms kampanijoms, kurios pagal šį projektą turėtų būti finansuojamos iš referendumo rengėjų ar oponentų lėšų. Antra vertus, jame nenurodoma, kada tokio pobūdžio valstybės biudžeto lėšos turėtų pasiekti politines partijas ir kandidatus, be to, jame nedetalizuojama, ar iškart būtų išmokama visa suma, ar tik jos dalis ir pan. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2A).

⁷⁸⁷ Čia, matyt, prie žodžio „įgyti“ reikėtų pridėti žodžius „ir išlaikyti“, nors PPFĮ eksplicitiškai to ir nenumato: tarp šio įstatymo 6 straipsnio 1 ir 2 dalyse išvardintų savarankiško politinės kampanijos dalyvio statuso praradimo pagrindų toks pagrindas nenurodomas, tačiau tokia pasekmė būtų gana logiška vien tuo požiūriu, jog subjektas, registruotas savarankišku politinės kampanijos dalyviu, nebeatitiktų vienos iš tokiam statusui įgyti būtinų sąlygų. Maža to, faktiškai susidarytų situacija, kai nebegalima vykdyti daugelio su politinės kampanijos finansavimu susijusių veiksmų, kadangi jų atžvilgiu vienai ar kitaip yra įgaliotas ir politinės kampanijos išdininkas. Tokią poziciją galima pagrįsti ir tuo, jog, pagal PPFĮ 20 straipsnio 8 dalį, tais atvejais, kai politinės kampanijos išdininkas nutraukia sutartį, nebegali toliau eiti pareigų dėl šio straipsnio 4 dalyje nustatytų aplinkybių ar miršta, politinė partija ar savarankiškas politinės kampanijos dalyvis *privalo* pagal sutartį pavesti kitam asmeniui, atitinkančiam šio įstatymo reikalavimus, būti politinės kampanijos išdininku. Tai dar kartą patvirtina savarankiško politinės kampanijos dalyvio pareigą būti sudariusiam sutartį su politinės kampanijos išdininku. Tiesa, prieš tai pateiktas samprotavimas dėl savarankiško politinės kampanijos dalyvio statuso netekimo neturi būti suprantamas kaip neišvengiamas jo netekimas vos tik įvykus juridinę reikšmę turinčiam faktui – manytina, kad turėtų būti nustatytas protingas terminas, per kurį savarankiškas politinės kampanijos dalyvis turėtų sudaryti sutartį su kitu

aspektu Lietuvoje nustatytas teisinis reguliavimas vėlgi nėra unikalus, kadangi panašaus pobūdžio reikalavimus nustato ir kitos valstybės⁷⁸⁸.

„Politinės kampanijos išdininko“ sąvoka apibrėžiama PPFĮ 2 straipsnio 14 dalyje: tai fizinis asmuo, veikiantis savarankiško politinės kampanijos dalyvio vardu ir interesais turto patikėjimo sutarties pagrindu ir turintis PPFĮ nustatytas teises ir pareigas. Taigi iš jos matyti, kad: a) politinės kampanijos išdininku gali būti tik fizinis asmuo; b) įgaliojimai jam suteikiami tik specialios rūšies – turto patikėjimo – sutartimi; c) sudarant turto patikėjimo sutartį yra ribojamas sutarčių laisvės principo įgyvendinimas, kadangi apibrėžiama ne tik privaloma jos rūšis, bet ir pažymima, kad politinės kampanijos išdininko teisės ir pareigos yra nustatytos PPFĮ⁷⁸⁹.

Pažymėtina, jog, siekiant įgyti politinės kampanijos išdininko statusą, buvimo vien fiziniu asmeniu neužtenka: įstatymų leidėjas nustato ir papildomas tokio statuso įgijimo sąlygas. Dalis jų yra suformuluotos pozityviai, t. y. turėti Lietuvos Respublikos pilietybę arba būti nuolatiniu Lietuvos Respublikos gyventoju⁷⁹⁰ (PPFĮ 20 str. 3 d.), likusi dalis – negatyviai, t. y. politinės kampanijos išdininku negali būti: 1) pretendentas ir kandidatas⁷⁹¹; 2) rinkimų ar referendumo komisijos narys; 3) auditorius, paskirtas PPFĮ nustatyta tvarka; 4) fizinis asmuo, teismo pripažintas

politinės kampanijos išdininku. Beje, šis siūlymas yra aktualus ir šiuo metu nustatytam teisiniam reguliavimui.

⁷⁸⁸ Pavyzdžiui, Airijos Respublikos rinkimų įstatymo 28 skyriaus 1 straipsnio a dalis įtvirtina, jog kandidatus *Dáil* (parlamento) rinkimuose ir rinkimuose į Europos Parlamentą kelianti politinė partija, prieš patirdama bet kokias su rinkimais susijusias išlaidas, turi paskirti nacionalinį įgaliotinį (angl. *national agent*) ir ne vėliau kaip iki paskutinės kandidatų iškėlimo šiuose rinkimuose dienos raštu patvirtinti minėto įgaliotinio vardą ir pavardę bei jo buveinės adresą Valstybinės tarnybos komisijai (angl. *Public Offices Commission*). Panaši pareiga šio įstatymo 28 skyriaus 2 straipsnio a dalyje nustatyta ir kandidatams. Skirtumas tik tas, jog šiuo atveju paskiriamas rinkimų įgaliotinis (angl. *election agent*), o atitinkami duomenys apie jį pateikiami rinkimų apygardos komisijos pirmininkui. Panašus finansinis įgaliotinis (lenk. *pełnomocnik finansowy*), atsakingas už finansines rinkimų kampanijos transakcijas, yra numatytas ir Lenkijos rinkimų įstatymuose⁷⁸⁸. Žr. *Electoral Act (1997, No. 25)* // Prieiga per internetą: <<http://www.constituency-commission.ie/docs%5Cact1997.pdf>> (2009 m. birželio 16 d.) ir, pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos Seimo ir Senato rinkimų įstatymo (*Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej* // Dz. U. 2001/46/499) 109 straipsnį, Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo (*Ustawa z dnia 23 stycznia 2004 r. Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego* // Dz. U. 2004/25/219) 84 straipsnį, Lenkijos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo (*Ustawa z dnia 27 września 1990 r. „O wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej“* // Dz. U. 1990/67/398) 84b straipsnį ir pan.

⁷⁸⁹ Pagal PPFĮ 20 straipsnio 6 dalį, politinės kampanijos išdininkas: 1) pasirašo aukų lapus, politinės partijos ar politinės kampanijos finansavimo apskaitos žiniaraštį, politinės kampanijos finansavimo ataskaitą, politinės kampanijos audito išvadą, jeigu ji privaloma, ir šio įstatymo nustatyta tvarka pateikia VRK bei VMI; 2) šio įstatymo ir Buhalterinės apskaitos įstatymo nustatyta tvarka tvarko ir saugo politinės kampanijos apskaitos dokumentus; 3) per 5 darbo dienas VRK interneto tinklalapyje paskelbia duomenis apie politinės kampanijos laikotarpiu gautas aukas bei sudarytas sutartis (ne politinės kampanijos laikotarpiu ir kai yra pateikęs politinės kampanijos finansavimo ataskaitą, nurodytus duomenis paskelbia per 30 dienų); 4) kontroliuoja politinei kampanijai išleistų lėšų dydį ir prižiūri, kad politinei kampanijai nebūtų išleista daugiau lėšų, negu nustatyta šio įstatymo 16 straipsnio 3 ir 4 dalyse; 5) šio įstatymo nustatytais atvejais atidaro ir uždaro specialią banko sąskaitą.

⁷⁹⁰ Manytina, jog nagrinėjamame kontekste „nuolatinis Lietuvos Respublikos gyventojas“ turi būti suprantamas taip pat, kaip ir apibrėžiant subjektų, turinčių teisę aukoti politinėms partijoms ir/ar kandidatams, ratą.

⁷⁹¹ Pagal tokią logiką, draudimas būti politinės kampanijos išdininku turėtų būti nustatytas ir referendumo iniciatoriams bei oponentams.

neveiksniu ar ribotai veiksniu arba nebaigęs atlikti bausmės pagal teismo nuosprendį; 5) valstybės tarnautojas (PPFĮ 20 str. 4 d.).

Galima suprasti, kodėl politinės kampanijos išdininku draudžiama būti rinkimų ar referendumo komisijos nariui, auditoriui (siekiama užtikrinti jų nepriklausomumą) ar fiziniam asmeniui, kuris yra teismo pripažintas neveiksniu ar ribotai veiksniu (CK riboja tokių asmenų galimybes savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas, nekalbant jau apie galimybę tą daryti atstovaujant kitam asmeniui; CK 2.10–2.11 str., 2.132 str. 3 d.), tačiau likusieji ribojimai kelia tam tikrų abejonų⁷⁹².

⁷⁹² Pirmiausia galima diskutuoti dėl draudimo kandidatui (pretendentui) būti politinės kampanijos išdininku. Reikia pažymėti, jog praktika šiuo klausimu skirtingose valstybėse išsiskiria. Pavyzdžiui, Airijoje toks draudimas nėra numatytas, netgi priešingai, yra nurodoma, jog kandidatas gali pasiskirti save rinkimų įgaliotiniu (Rinkimų įstatymo 28 skyriaus 2 straipsnio b dalis), o štai Lenkijoje rinkimų įstatymuose analogiškas draudimas yra nustatytas. Žr. *Electoral Act (1997, No. 25)* // Prieiga per internetą: <<http://www.constituency-commission.ie/docs%5Cact1997.pdf>> (2009 m. birželio 16 d.) ir, pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos Seimo ir Senato rinkimų įstatymo (*Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej* // Dz. U. 2001/46/499) 109 straipsnio 2 dalies 1 punktą, Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo (*Ustawa z dnia 23 stycznia 2004 r. Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego* // Dz. U. 2004/25/219) 84 straipsnio 2 dalies 1 punktą, Lenkijos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo (*Ustawa z dnia 27 września 1990 r. „O wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej“* // Dz. U. 1990/67/398) 84b straipsnio 2 dalies 1 punktą ir pan. Gali susidaryti įspūdis, jog tokiam draudimui pagrįsti nėra jokių teisinių argumentų, vien tik politiniai aspektai. Pavyzdžiui, kandidatams (pretendentams), skirtingai nei, pavyzdžiui, Seimo nariams, Respublikos Prezidentui, negalioja draudimas eiti kitas pareigas ar dirbti kitą darbą (Konstitucijos 60 ir 83 str.). Vis dėlto galima daryti prielaidą, jog toks ribojimas yra nustatytas tam, kad būtų atskirta kandidatų ir jų politinės kampanijos išdininkų teisinė – ypač administracinė ir baudžiamoji – atsakomybė. Rinkimų įstatymai numato, jog kandidatai į Seimo narius, Respublikos Prezidentus, Europos Parlamento narius bei savivaldybių tarybų narius rinkimų agitacijos kampanijos metu ir vėliau, t. y. iki jie oficialiai pradeda eiti tas pareigas, į kurias buvo išrinkti, be VRK sutikimo negali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn, suimami, negali būti kitaip varžoma jų laisvė (Seimo rinkimų įstatymo 49 str., Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 43 str., Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 48 str., Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 46 str.). Be to, dalies iš jų (išskyrus savivaldybių tarybų rinkimų narių) neliečiamybė, pradėjus eiti atitinkamas pareigas, įgauna imuniteto formą (Konstitucijos 62, 86 str., Lietuvos Respublikos Lietuvos Respublikoje išrinktų Europos Parlamento narių statuso ir darbo sąlygų įstatymo (Žin., 2004, Nr. 32-1009) 4 str.), o Respublikos Prezidento atveju imunitetas nuo baudžiamosios atsakomybės, kol jis eina pareigas, apskritai yra absoliutus. Žr. KT 2000 m. gegužės 8 d. nutarimą // Žin., 2000, Nr. 39-1105; VAIČAITIS, V. A. Respublikos Prezidento apkalta ir Lietuvos teisinė sistema // Prezidento apkalta 2003–2004 (sud. V. A. Vaičiaitis). Vilnius, 2005, P. 11–34. Žinoma, tokį asmenį iš pareigų galima pašalinti apkaltos proceso tvarka kitais pagrindais (šturkščiai pažeidus Konstituciją arba sulaužius priesaiką), o tada jau traukti ir baudžiamojon atsakomybėn. Žr., pavyzdžiui, Seimo VIII (pavasario) sesijos 2004 m. balandžio 6 d. plenarinio posėdžio Nr. 18 (500) protokolą (Žin., 2004, Nr. 51-1698) ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 13 d. nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K-7-544/2005. Taip pat nėra iki galo aiškios ir kitų nustatytų ribojimų priežastys. Pavyzdžiui, kodėl asmeniui, nebaigusiam atlikti bausmės pagal teismo nuosprendį, nėra leidžiama būti politinės kampanijos išdininku. Čia, be abejo, nekalbama apie tuos atvejus, kai jis tokių funkcijų atlikti negali dėl to, jog yra įkalintas ir pan. Atsakymas, matyt, yra ganėtinai paprastas: nepriekaištinga tokio asmens reputacija. Dėl to manytina, jog aptariamas reikalavimas asmeniui, siekiančiam tapti politinės kampanijos išdininku, ir turėtų būti įvardintas kaip nepriekaištingos reputacijos reikalavimas, nes, pagal dabartinį teisinį reguliavimą, politinės kampanijos išdininku galėtų tapti, pavyzdžiui, asmuo, piktnaudžiaujantis narkotinėmis medžiagomis. Šiokia tokia problema kyla siekiant nustatyti, koks turėtų būti PPFĮ vartotinos sąvokos „nepriekaištinga reputacija“ turinys, nes, pavyzdžiui, tokios sąvokos turinys, pateikiamas Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (Žin., 1994, Nr. 46-851 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 52 straipsnyje, ne visiškai atitinka aptariamą kontekstą, todėl siūlytina aptariamai „nepriekaištingos reputacijos“ sąvokai suteikti turinį, analogišką apibrėžtai Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymo (Žin., 2007, Nr. 17-627 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 3 straipsnio 19 dalyje. Klausimas kyla ir dėl valstybės tarnautojų galimybių būti politinės kampanijos išdininkais ribojimo, ypač atsižvelgiant į tai,

Politinės kampanijos išdininko įgaliojimų pagrindas – turto patikėjimo sutartis, suponuojanti turto patikėjimo teisinių santykių atsiradimą tarp savarankiško politinės kampanijos dalyvio ir politinės kampanijos išdininko. Pagal CK 6.953 straipsnio 1 dalį, turto patikėjimo sutartimi viena šalis (patikėtojas; nagrinėjamu atveju – subjektai, įgysiantys savarankiško politinės kampanijos dalyvio statusą) perduoda kitai šaliai (patikėtiniui; nagrinėjamu atveju – politinės kampanijos išdininkui) savo turtą (nagrinėjamu atveju – iš politinės kampanijos finansavimo šaltinių gausimas lėšas) patikėjimo teise tam tikram laikui (nagrinėjamu atveju – nuo šios sutarties įsigaliojimo iki politinės kampanijos pabaigos), o kita šalis įsipareigoja tą turtą valdyti, naudoti ir disponuoti juo patikėtojo ar jo nurodyto asmens (naudos gavėjo; nagrinėjamu atveju – atstovaujamojo (-ų) politinės kampanijos dalyvio (-ių) statusą įgysiančio (-ių) subjekto (-ų)) interesais⁷⁹³.

jog jie gali būti rinkimų (referendumo) komisijų nariais (Valstybės tarnybos įstatymo 16 str. 1 d. 2 p. a pp.). Be to, valstybės tarnautojams nėra draudžiama dirbti kitą darbą, jeigu tokia situacija tenkina tam tikras sąlygas (Valstybės tarnybos įstatymo 16¹ str. 1 d.): nors Valstybės tarnybos įstatyme vartojama konstrukcija „valstybės tarnautojui leidžiama dirbti įmonėse, įstaigose, organizacijose, nepaisant jų nuosavybės formos, teisinės formos, rūšies bei veiklos pobūdžio“, aiškinant ją lingvistiškai, neapima galimybės dirbti pas fizinių asmenį (kandidatą (pretendentą)), manytina, kad toks šios nuostatos traktavimas teisės laisvai pasirinkti darbą kontekste (Konstitucijos 48 str. 1 d.) yra nepagrįstai siauras. Galiausiai, nors tai ir nėra svarbu formaliu požiūriu, valstybės tarnautojams nėra uždrausta būti politinių partijų nariais ir dalyvauti politinėje veikloje (Valstybės tarnybos įstatymo 16 str. 1 d. 7 p.). Galima daryti prielaidą, jog leidimas valstybės tarnautojams būti politinės kampanijos išdininkais sustiprintų pastarųjų korpuso profesionalumą, nes šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas politinės kampanijos išdininkams nenustato jokių išsilavinimo ar darbo patirties reikalavimų. Apskritai pastaroji situacija yra verta svarstymų, kadangi politinės kampanijos išdininkas yra atsakingas už politinės kampanijos finansinės apskaitos tvarkymą (PPFĮ 20 str. 2 d.), kas reikalauja specialiųjų žinių. Žinoma, labiausiai tikėtina, jog savarankiškas politinės kampanijos dalyvis politinės kampanijos išdininku išsirinks tinkamos kompetencijos asmenį, tačiau nebūtinai (taupymo sumetimais ir pan.). Išsilavinimo ar darbo patirties reikalavimo politinės kampanijos išdininkui įtvirtinimas PPFĮ galbūt ir būtų pernelyg drastiškas sprendimas, tačiau reikalavimas išklaustyti specializuotą kursą apie politinės kampanijos finansavimo ypatybes (ne tik finansines, bet ir teisines) būtų puikus kompromisas. VRK ir dabar neoficialiai organizuoja vadinamuosius „mokymus“, tačiau to nepakanka. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog GRECO ekspertai taip pat pabrėžė tokių mokymų svarbą ir pateikė tai kaip vieną iš rekomendacijų Lietuvai. Žr. GRECO Lietuvos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Lithuania „Transparency of Party Funding“*) // Priega per internetą: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)10_Lithuania_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)10_Lithuania_Two_EN.pdf) (2010 m. vasario 23 d.).

⁷⁹³ Grįžtant prie savarankiško politinės kampanijos dalyvio ir politinės kampanijos išdininko administracinės atsakomybės atribojimo klausimo, reikia pažymėti, kad teismai laikosi pozicijos, jog, nepriklausomai nuo to, kas priėmė galutinį sprendimą priimti atitinkamą auką arba įsigyti tam tikras prekes/paslaugas, tariamai reikalingas politinei kampanijai organizuoti ir vykdyti, paprastai dėl to, jog tarp pirmiau minėtų subjektų būna pasirašyta turto patikėjimo (politinės kampanijos finansavimo) sutartis, administracinė atsakomybė yra traukiamas politinės kampanijos išdininkas. Manytina, kad tokia pozicija nėra visai pagrįsta, kadangi politinės kampanijos išdininkas nėra centrinė figūra tais atvejais, kai kalba eina apie politinės kampanijos išlaidas. Pavyzdžiui, VMI įgaliotas pareigūnas savarankiškam politinės kampanijos dalyviui surašė administracinio teisės pažeidimo protokolą dėl to, kad jis, pasibaigus rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiui, priėmė pinigines aukas, nors turėjo arba jas grąžinti aukotojams, arba perduoti teisę teikti labdarą turinčiam juridiniam asmeniui. Be to, VRK nebuvo pateikti šias lėšas pagrindžiantys dokumentai, t. y. politinės kampanijos finansavimo sutartis. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismas padarė išvadą, jog savarankiško politinės kampanijos dalyvio veiksmuose nėra administracinio teisės pažeidimo, numatyto ATPK 207¹⁰ straipsnio 5 dalyje, sudėties, kadangi tarp jo ir politinės kampanijos išdininko buvo pasirašyta turto patikėjimo (politinės kampanijos finansavimo) sutartis, pagal kurią politinės kampanijos išdininkas įsipareigojo savarankiško politinės kampanijos dalyvio jam perduotą turtą valdyti, naudoti ir disponuoti juo taip, kad nebūtų pažeisti PPFĮ ir kitų teisės aktų reikalavimai. Nagrinėjamu atveju

Būtina atkreipti dėmesį į vieną nenuoseklumą: pagal PPFĮ 2 straipsnio 14 dalį, politinės kampanijos išdininkas veikia savarankiško politinės kampanijos dalyvio vardu, tuo tarpu CK 6.955 straipsnio 1 dalis nustato, jog patikėtinis sandorius, susijusius su jam perduotu patikėjimo teise turto, sudaro *savo vardu*, tačiau jis privalo nurodyti, kad veikia turto patikėjimo teise. Dėl to galima daryti dvejopas išvadas: 1) PPFĮ vartojama konstrukcija „veikia savarankiško politinės kampanijos dalyvio vardu“ turi būti suprantama plačiau, nei tai yra apibrėžiama CK, ir 2) įstatymų leidėjas, formuluodamas šią nuostatą, turėjo omenyje „veikimą savarankiško politinės kampanijos dalyvio vardu“ būtent taip, kaip tai yra suprantama CK, tačiau turto patikėjimą palaikė viena iš atstovavimo rūšių. Vis dėlto, nors išoriškai turto patikėjimo santykiai yra labai panašūs į atstovavimo santykius, tai nėra viena iš atstovavimo rūšių⁷⁹⁴. Dėl šios priežasties, idant būtų išvengta nereikalingų interpretacijų, siūlytina minėtą PPFĮ 2 straipsnio 14 dalies nesutapimą su šio įstatymo 20 straipsnio 2 dalimi bei atitinkamomis CK nuostatomis pašalinti, be to, atitinkamai pakoreguoti VRK patvirtintą tipinę turto patikėjimo (politinės kampanijos finansavimo) sutarties formą (pavyzdžiui, jos 5.1, 6.1 punktus).

savarankiškas politinės kampanijos dalyvis administracinėn atsakomybėn buvo patrauktas pagrįstai, nes, kaip matyti iš atitinkamų PPFĮ nuostatų (10 str. 5 ir 6 d., 12 str. 3 d., 20 str. 6 d. 1 p., 7 d. ir pan.), politinės kampanijos išdininkas yra atsakingas už aukų savarankiško politinės kampanijos dalyvio naudai priėmimą ir jų apskaitą. Žr. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 14 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11-6599-296/2009. Kitas pavyzdys – politinės kampanijos išdininkei buvo surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas dėl to, kad ji apmokėjo išlaidas, nesusijusias su politine kampanija, t. y. padarė administracinį teisės pažeidimą, numatytą ATPK 207¹⁰ straipsnio 5 dalyje. Kaip matyti iš Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2009 m. balandžio 7 d. nutarimo administracinėje byloje Nr. A2.11.-194-576/09, 200 egzempliorių V. Petkevičiaus knygos „Durniškės“ buvo perkama politinės partijos tarybos sprendimu, t. y. politinės kampanijos išdininkė nagrinėjama atveju atliko iš esmės techninę funkciją. Be to, priimant minėtą sprendimą, politinės kampanijos išdininkė nedalyvavo. Pirmosios instancijos teismas laikėsi pozicijos, kad politinės kampanijos išdininkės kaltė padarius jai inkiriminuojamą administracinį teisės pažeidimą buvo įrodyta byloje surinkta medžiaga, *inter alia* tarp jos ir politinės partijos (savarankiško politinės kampanijos dalyvio) sudaryta turto patikėjimo (politinės kampanijos finansavimo) sutartimi, kurioje nurodoma, jog patikėtinis, t. y. politinės kampanijos išdininkas, yra atsakingas už sandorių dėl politinės reklamos skaidrumą. Pažymėtina, kad PPFĮ tokios pareigos politinės kampanijos išdininkui nenustato. Kaip jau buvo minėta, šiame įstatyme jam nustatyti įgaliojimai dėl politinės kampanijos išlaidų yra ganėtinai riboti, t. y. iš esmės jis yra atsakingas už tinkamą jų apskaitą bei politinei kampanijai išleistų lėšų dydžio kontrolę – jis turi rūpintis tuo, kad politinei kampanijai nebūtų išleista daugiau, nei kad nustatytas maksimalus politinės kampanijos išlaidų limitas. Tokiame kontekste darytina išvada, jog turto patikėjimo (politinės kampanijos finansavimo) sutartis nepagrįstai įpareigojo politinės kampanijos išdininkę rūpintis politinės partijos, t. y. savarankiško politinės kampanijos dalyvio, sudaromų sandorių dėl politinės reklamos skaidrumu. Pažymėtina, jog, kaip matyti iš LVAT 2008 m. lapkričio 13 d. nutarties administracinėje byloje Nr. N⁷⁵⁶-567/2008, dėl pirmiau nurodytos politinės kampanijos išdininkės veiklos pirmosios instancijos teismas pasisakė jau antrą kartą, nes pirmą kartą administracinio teisės pažeidimo byla buvo nutraukta motyvuojant tuo, kad politinės kampanijos išdininkė tik įvykdė politinės partijos vadovybės priimtą sprendimą. Apeliacinės instancijos teismas su tokia pirmine pirmosios instancijos teismo pozicija nesutiko ir nurodė, kad pirmosios instancijos teismas netyrė, ar tie asmenys, kurie davė nurodymus politinės kampanijos išdininkei, buvo įgalinti tai daryti.

⁷⁹⁴ Civilinės teisės teorijoje atstovavimas apibūdinamas kaip atlikimas teisinių veiksmų, kuriuos vieno asmens – atstovaujamojo – vardu ir interesais atskleisdamas atstovavimo faktą ir neviršydamas suteiktų teisių atlieka kitas asmuo – atstovas, ir kurie tiesiogiai sukuria, pakeičia ir panaikina atstovaujamojo civilines teises ir pareigas. MIZARAS, V. Atstovavimas // Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (red. V. Mizaras). Vilnius, 2009, P. 372.

Grįžtant prie PPFĮ 20 straipsnio 2 dalies, būtina pažymėti, jog tikrasis sutarties, kurią pasirašo savarankiškas politinės kampanijos dalyvis ir politinės kampanijos išdininkas, pavadinimas yra politinės kampanijos finansavimo sutartis. Turto patikėjimo sutartis tėra jos privaloma rūšis. Pažymėtina, jog analogiškas pavadinimas PPFĮ yra vartojamas ir kitame kontekste, t. y. kaip raštu sudaroma sutartis, patvirtinanti politinės kampanijos dalyvio (aukos gavėjo) ir aukotojo turtinius ir neturtinius (politinius) įsipareigojimus (12 str. 3 d.). Tokia PPFĮ vartojamos terminijos paniava yra neabejotinas šio įstatymo trūkumas, nekalbant jau apie galimybę sudaryti tokio pobūdžio sutartį, kuri yra vertintina neigiamai, nes PPFĮ 12 straipsnio 4 dalis draudžia susitarimus tarp aukotojų ir aukų gavėjų, susijusius su įsipareigojimais asmeniniams, privatiems ar grupiniams interesams, o pirmiau minėta politinės kampanijos finansavimo sutartis (PPFĮ 12 str. 3 d.) yra ne kas kita kaip netiesioginė tokio draudimo išimtis, *expressis verbis* įtvirtinta įstatyme!⁷⁹⁵

Iš visų politinės kampanijos išdininko funkcijų išsiskiria informavimo funkcija, turinti netgi tarpininkavimo tarp savarankiško politinės kampanijos dalyvio ir VRK pobūdį. PPFĮ 28 straipsnio 1 dalis nustato, jog politinės kampanijos

⁷⁹⁵ Iš esmės tokią pačią išvadą padarė ir GRECO ekspertai, pasiūlę tikslinti PPFĮ 12 straipsnio 3 dalies formuluotę taip, jog riba tarp teisėto ir neteisėto susitarimo būtų aiškesnė. Žr. GRECO Lietuvos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Lithuania „Transparency of Party Funding“*) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)10_Lithuania_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)10_Lithuania_Two_EN.pdf)> (2010 m. vasario 23 d.). Analogiškos pozicijos laikomasi ir viename iš PPFĮ projektų. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662 ir jo aiškinamąjį raštą. Pažymėtina, kad, modeliuojant galimą tokios sutarties pasirašymo situaciją, kyla labai daug klausimų. Pirmiausia, kodėl, kalbant apie galimybę pasirašyti tokią sutartį, yra vartojama sąvoka „politinės kampanijos dalyvis“? Juk ši sąvoka apima tiek savarankiškus, tiek ir atstovaujamuosius politinės kampanijos dalyvius, o pastarieji neturi teisės priimti aukų. Antra, kuo turtiniai santykiai, susiklostę tokios sutarties pagrindu, skiriasi nuo turtinių santykių, susiklostančių savarankiškam politinės kampanijos dalyviui priimant auką „paprastuoju būdu“? Abiem atvejais jų subjektai ir objektas (auka, turinti tam tikrą išraišką) yra vienodi. Galima kalbėti nebent apie jų turinio (teisių ir pareigų) pasikeitimą, ką iš esmės patvirtina ir PPFĮ 12 straipsnio 3 dalies formuluotė apie turtinius ar neturtinius (politinius) įsipareigojimus. Visgi nelabai aišku, kokių turtinių įsipareigojimų aukotojui tokios sutarties pagrindu gali įgyti aukos gavėjas. Kaip nurodoma civilinės teisės teorijoje, auka yra atskira dovanojimo sutarties rūšis⁷⁹⁵. Pažymėtina, jog auka PPFĮ prasme nėra analogiška aukai, apibrėžiamai CK 6.476 straipsnyje, t. y. paramai ar labdarai, tačiau kai kurios šį klausimą reglamentuojančios nuostatos turėtų būti taikomos ir aukoms PPFĮ prasme. Pavyzdžiui, CK 6.476 straipsnio 6 dalis, numatanti, jog aukoms netaikomas šio kodekso 6.467 straipsnis, kuris numato išimtį iš bendro principo, jog dovanojimo sutartis yra vienašalė, t. y. nesukurianti jos šalims priešpriešinių teisių ir pareigų. Minėta išimtis yra dovanojimas su sąlyga, suponuojanti dovanotojo teisę, tuo atveju, jeigu apdovanotasis nevykdo dovanojimo sutartyje nustatytos sąlygos, teismo tvarka reikalauti, kad sąlyga būtų įvykdyta arba kad būtų panaikinta sutartis ir turtas grąžintas (CK 6.467 str. 2 d.). Kam turi būti naudojamos aukos, gautos PPFĮ nustatyta tvarka, apibrėžia pats PPFĮ: politinių partijų veiklai ar savarankiško politinės kampanijos dalyvio politinei kampanijai finansuoti. Aukotojas, finansiškai remdamas savarankišką politinės kampanijos dalyvį, negali nustatyti papildomų sąlygų, kam konkrečiai turi būti panaudota jo suteikta finansinė parama, kadangi tai esmingai kirstųsi su pirmiau išvardytų subjektų nepriklausomybe. Iš to išplaukia, jog aukotojas aukos gavėjui negali sukurti papildomų pareigų, kaip jis turėtų elgtis su gauta auka, jeigu jis ją naudoja tokiu būdu, koks yra nustatytas PPFĮ ir kituose įstatymuose. Lygiai taip pat ir tuo atveju, jeigu aukos gavėjas pažeistų minėtuose teisės aktuose nustatytą teisinį reguliavimą, dėl ko jam būtų pritaikytos atitinkamos sankcijos. Taigi aukotojas, finansiškai remdamas savarankišką politinės kampanijos dalyvį, neįgyja jokios reikalavimo teisės. Taip pat ir dėl pirmiau minėtų neturtinių (politinių) įsipareigojimų vykdymo. Taigi galutiniam rezultate tokia sutartis yra niekinė. Žr. AMBRASIENĖ, D., BARANAUSKAS, E., *et al.* Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius, 2004, P. 368, 379.

iždininkas privalo nuolat teikti informaciją apie politinės kampanijos pajamas ir išlaidas bei įvykius VRK, o ši privalo skelbti informaciją savo interneto tinklalapyje. Tai yra bendro pobūdžio politinės kampanijos išdininko pareiga – kituose PPFĮ straipsniuose galima aptikti detalesnę jos reglamentavimą.

Antai PPFĮ 10 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog duomenys apie aukotojus politinės kampanijos išdininko turi būti paskelbiami ne vėliau kaip per 5 darbo dienas politinės kampanijos laikotarpiu ir ketvirčio pabaigoje kitu laikotarpiu VRK interneto tinklalapyje skelbiamame viešame aukotojų sąraše, o to paties įstatymo 20 straipsnio 6 dalies 3 punkte įtvirtinta, kad politinės kampanijos išdininkas per 5 darbo dienas VRK interneto tinklalapyje paskelbia duomenis apie politinės kampanijos laikotarpiu gautas aukas bei sudarytas sutartis. Pirmiau pacituotas teisinis reguliavimas reikalauja kiek platesnio paaiškinimo.

Pirmiausia kyla klausimas, kas vis dėlto skelbia atitinkamą informaciją VRK interneto tinklalapyje – ji pati ar politinės kampanijos išdininkas, nes įstatyme tuo pačiu klausimu yra pateikiami abu variantai. Atsakymą į šį klausimą pateikia VRK patvirtinta atmintinė „Dėl 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų politinės kampanijos finansavimo ataskaitų, apskaitos žiniaraščių, aukų lapų, programos „Pinigai ir politika“⁷⁹⁶, tiksliau, jos 12 punktas, iš kurio matyti, kad atitinkamą informaciją skelbia VRK⁷⁹⁷. Antra, kirba abejonė dėl to, kokio turinio informaciją turi

⁷⁹⁶ VRK 2004 m. rugsėjo 15 d. sprendimas Nr. 336 „Dėl 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų politinės kampanijos finansavimo ataskaitų, apskaitos žiniaraščių, aukų lapų, programos „Pinigai ir politika“ atmintinės patvirtinimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=242302&p_query=&p_tr2=> (2009 m. birželio 19 d.) ir VRK 2007 m. kovo 16 d. sprendimas Nr. 179 „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. rugsėjo 13 d. sprendimo Nr. 326 „Dėl politinės kampanijos finansavimo ataskaitos ir apskaitos žiniaraščių formų bei jų pildymo tvarkos patvirtinimo“ priedo papildymo ir 2004 m. rugsėjo 15 d. sprendimo Nr. 336 „Dėl 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų politinės kampanijos finansavimo ataskaitų, apskaitos žiniaraščių, aukų lapų, programos „Pinigai ir politika“ atmintinės patvirtinimo“ priedo pakeitimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=295087&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 7 d.). Panaši atmintinė buvo patvirtinta ir šiais VRK sprendimais: 2004 m. gegužės 19 d. sprendimu Nr. 143 „Dėl 2004 m. birželio 13 d. rinkimų į Europos Parlamentą politinės kampanijos finansavimo ataskaitos formos bei ataskaitos priedų ir atmintinės“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=233880&p_query=pinigai%20ir%20politika&p_tr2=2> (2009 m. birželio 19 d.) ir 2004 m. gegužės 19 d. sprendimu Nr. 144 „Dėl 2004 m. Respublikos Prezidento rinkimų politinės kampanijos finansavimo ataskaitų formos bei ataskaitos priedų ir atmintinės“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=233881&p_query=pinigai%20ir%20politika&p_tr2=2> (2009 m. birželio 19 d.).

⁷⁹⁷ Anksčiau procedūra atrodė taip: VRK suteikdavo prisijungimo prie duomenų bazės „Pinigai ir politika“ vartotojo vardą ir slaptažodį. Vartotojas (paprastai – politinės kampanijos išdininkas) į šią duomenų bazę įvesdavo reikalaujamus duomenis, kuriuos VRK per 5 darbo dienas paskelbdavo savo interneto tinklalapyje. Šiuo metu yra naudojama informacinė sistema „LitVote“, todėl procesas vyksta kiek kitaip. Pagal VRK 2006 m. gruodžio 28 d. sprendimo Nr. 81 „Dėl įgaliojimų suteikimo apygardų rinkimų komisijų pirmininkams ir dokumentų formų patvirtinimo“ (Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=290231&p_query=litvote&p_tr2=2> (2009 m. birželio 19 d.)) 1 punktą, apygardų rinkimų komisijų pirmininkai yra įgalioti sudaryti politinės kampanijos ir politinių partijų finansavimo informacijos teikimo elektroniniu būdu sutartis su politinės kampanijos ir politinių partijų finansavimo informacijos teikėjais, t. y. politinės kampanijos išdininkais, kurie tuo pačiu

pateikti politinės kampanijos išdininkas. Vertinant sistemiškai, manytina, jog ji apima duomenis apie aukotojus, aukas ir politinės kampanijos finansavimo sutartis PPFĮ 12 straipsnio 3 dalies prasme, nors vargu ar yra prasmė politinės kampanijos finansavimo sutartis, kaip ir aukas, nurodyti atskirai nuo aukotojų⁷⁹⁸. Trečia, tam tikrų keblumų gali kilti ir dėl pirmiau pacituotose PPFĮ nuostatose nustatytų terminų, nes nėra aišku, nuo kokio momento tie terminai yra skaičiuojami. Darytina prielaida, jog nuo aukos priėmimo arba politinės kampanijos finansavimo sutarties (PPFĮ 12 str. 3 d.) pasirašymo dienos⁷⁹⁹. Ketvirta, kyla klausimas, ar šiuos terminus reikėtų traktuoti plačiaja ar siaurąja prasme. Pirmuoju atveju tai reikštų, jog aptarti terminai yra taikomi tik politinės kampanijos išdininkui, o VRK, skelbdama atitinkamus duomenis, nepatiria jokių apribojimų laike, antruoju – jog šie terminai yra taikomi galutiniam rezultatui, t. y. reikiamos informacijos patalpiniui VRK viešai prieinamame interneto tinklalapyje. Manytina, jog antrasis variantas visuomeninės politinių kampanijų finansavimo kontrolės operatyvumo požiūriu yra priimtinesnis, todėl siūlytina eksplicitiškai apibrėžti, kad šie terminai yra taikomi ir VRK.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog PPFĮ nenustato turto patikėjimo (politinės kampanijos finansavimo) sutarties pabaigos momento. Matyt, tai buvo padaryta sąmoningai, nes dalies politinės kampanijos išdininkų, t. y. tų, su kuriais turto patikėjimo (politinės kampanijos finansavimo) sutartis yra sudariusios politinės partijos, įgaliojimai nėra siejami tik su politinės kampanijos laikotarpiu, tačiau likusius atvejus reikėtų paaiškinti kiek plačiau. Ganėtina logiška turto patikėjimo (politinės kampanijos finansavimo) sutarties pabaigą sieti su politinės kampanijos laikotarpio pasibaigimu, tačiau kai kurios pareigos politinės kampanijos išdininkui yra nustatytos ir pasibaigus politinės kampanijos laikotarpiui (pavyzdžiui, PPFĮ 20 str. 6 d. 3 p.). Manytina, kad šiuo aspektu visai vykusią išeitį sugalvojo VRK: jos patvirtintos tipinės turto patikėjimo (politinės kampanijos finansavimo) sutarties formos 18 punkte nurodoma, jog ši sutartis galioja iki politinės kampanijos pabaigos, tačiau su išlyga, kad šalys, nepaisant sutarties nutrūkimo fakto, įsipareigoja teikti VRK ir VMI reikiamą informaciją apie visus su sutarties vykdymu susijusius jų veiksmus (20 p.).

turi pasirašyti pasižadėjimą dėl tinkamo jiems išduotų prisijungimo prie informacinės sistemos „LitVote“ vartotojo vardo ir slaptažodžio naudojimo.

⁷⁹⁸ Tą patvirtina ir praktika, žr. VRK 2005 m. vasario 2 d. sprendimo Nr. 11 „Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. gruodžio 15 d. sprendimo Nr. 443 „Dėl metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos formos ir pildymo tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 18-602) 3 priedą „Aukotojų sąrašas“.

⁷⁹⁹ Pažymėtina, kad PPFĮ 20 straipsnio 6 dalies 3 punktas politinės kampanijos išdininkui nustato pareigą analogiškus duomenis skelbti VRK interneto tinklalapyje ir ne politinės kampanijos laikotarpiu – t. y. per 30 dienų nuo politinės kampanijos finansavimo ataskaitos pateikimo, taigi politinei kampanijai jau pasibaigus, o tai nedera su PPFĮ 4 str. 4 d. ir 12 str. 3 d. nustatyto teisiniu reguliavimu, kadangi politinės kampanijos finansavimo sutartis galima sudaryti iki rinkimų (referendumo) agitacijos kampanijos pabaigos.

4.2. SKIRSNIS. POLITINIŲ KAMPANIJŲ FINANSAVIMO ŠALTINIAI IR IŠLAIDOS POLITINEI KAMPANIJAI FINANSUOTI

4.2.1. Politinių kampanijų finansavimo šaltiniai

PPFĮ politinės kampanijos finansavimo šaltinių klausimams sureguliuoti skiria ganėtinai nedaug dėmesio, ir tai yra suprantama: nagrinėjamas aspektas nėra kuo nors ypatingas ar ypač išsiskiriantis visame politinių partijų finansavimo šaltinių kontekste. Kaip jau buvo galima įsitikinti, šiuo laikotarpiu daug labiau akcentuojami kiti, daugiau su politinių kampanijų finansavimo kontrole, susiję dalykai. PPFĮ nuostatas, reglamentuojančias politinių kampanijų finansavimo šaltinius, neišskiriant atstovaujamojų politinės kampanijos dalyvių finansavimo šaltinių, galima išskirti į dvi grupes: teisinį reguliavimą, apibrėžiantį politinių partijų politinių kampanijų finansavimo šaltinius, ir teisinį reguliavimą, apibrėžiantį kitų savarankiškų politinės kampanijos dalyvių politinių kampanijų finansavimo šaltinius.

Kaip jau buvo minėta pirmiau, politinių partijų finansavimo šaltiniai yra nuolatiniai ir politinių kampanijų finansavimo šaltiniai (PPFĮ 7 str. 2 d.). Nors ir pasikartojant, būtina dar kartą pažymėti, jog toks skirstymas tėra formalus ir neatspindinti faktinės situacijos, taigi iš principo beprasmis. Be to, praktiškai šių šaltinių atskirti neįmanoma, nes jie „persidengia“: antrosios grupės šaltiniai iš dalies (tiek, kiek tai nėra reikalinga kasdieninei politinių partijų veiklai vykdyti, ir tiek, kiek tai neviršija VRK nustatytų maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitų) apima visus nuolatinis politinių partijų finansavimo šaltinius. Nekalbant jau apie tai, jog politinės partijos rinkimų kampanijoms pradeda ruoštis – finansine prasme taip pat – iš anksto.

Pagal PPFĮ 7 straipsnio 6 dalį, politinės partijos politinės kampanijos finansavimo šaltiniais laikytinos: 1) nuosavos politinės partijos lėšos, gautos iš politinės partijos finansavimo šaltinių ir naudojamos partijos, partijos iškeltų kandidatų sąrašų bei partijos iškeltų kandidatų politinėms kampanijoms finansuoti⁸⁰⁰;

⁸⁰⁰ Paminėtina, jog pastaruoju metu išryškėjo tendencija rinkimų kampanijas finansuoti per politines partijas. Tam tikra prasme taip yra apeinamas draudimas finansuoti rinkimų kampanijas lėšomis, gautomis iš valstybės biudžeto. Pavyzdžiui, toks draudimas *expressis verbis* yra nustatytas Airijos įstatymuose. Žr. Rinkimų įstatymo ((*Electoral Act (1997, No. 25)* // Prieiga per internetą: <<http://www.constituency-commission.ie/docs%5Cact1997.pdf>> (2009 m. birželio 16 d.)) 18 skyriaus 2 straipsnį (dėl draudimo rinkimų kampanijos tikslams naudoti valstybės biudžeto dotaciją), Parlamento (ministrų ir parlamentarų pareigų) (pakeitimo) įstatymo (*Oireachtas (Ministerial and Parliamentary Offices) (Amendment) Act (2001, No. 30)* // Prieiga per internetą: <<http://www.irishstatutebook.ie/2001/en/act/pub/0030/index.html>> (2009 m. birželio 22 d.)) 1 skyriaus 5 straipsnį (dėl draudimo rinkimų kampanijos ir pan. tikslams naudoti lėšas, skiriamas į parlamentą patekusios politinės partijos lyderiui (Lietuvoje tokios lėšos suprantamos kaip netiesioginis valstybinis finansavimas)). Lietuvoje toks draudimas *expressis verbis* nėra nustatytas ir yra daugiau susijęs su diskusija dėl valstybės biudžeto dotacijos tikslinės naudojimo paskirties nustatymo. Pažymėtina, kad dažnai tokios praktikos griebiamasi ir tada, kai asmenų, turinčių teisę aukoti politinėms partijoms, ratas yra platesnis už tų, kurie turi teisę finansiškai remti rinkimų kampanijas. Schema yra labai paprasta: subjektas, neturintis teisės aukoti rinkimų kampanijai, atitinkamą pinigų sumą paaukvoja politinei partijai, o ši savo ruožtu ją paskiria rinkimų

2) politinės kampanijos laikotarpiu politinės partijos gaunamos aukos⁸⁰¹ ir 3) politinės kampanijos laikotarpiu politinės partijos iš Lietuvos Respublikoje registruotų bankų gaunamos paskolos.

Visi pirmiau nurodyti šaltiniai (žinoma, daugiausia politinių partijų kasdieninės veiklos finansavimo kontekste, tačiau iš esmės to pakanka) buvo ganėtinai išsamiai aptarti ankstesniuose šio darbo skyriuose, todėl prie to nebus grįžtama. Vis dėlto būtina pažymėti, jog politinių partijų politinių kampanijų finansavimas laikytinas mišria politinių partijų finansavimo atmaina, kadangi joms finansuoti yra panaudojamos lėšos, gautos visais politinių partijų finansavimo kanalais (PPFĮ 7 str. 6 d. 1 p.), išskyrus netiesioginį valstybinį politinių partijų finansavimą, kadangi jis paprastai tiesiogiai politinių partijų biudžetų nepasiekia, tačiau politinių kampanijų finansavimo požiūriu yra itin reikšmingas dėl kai kurių savo pasireiškimo formų, pavyzdžiui, nemokamo radijo ir televizijos eterio ar nemokamo ploto išorinei politinei reklamai skleisti suteikimas. Be to, politinėms kampanijoms finansuoti politinėms partijoms įstatymų leidėjas suteikia papildomą laikiną išorinio privataus finansavimo kanalą, per kurį į jų politinių kampanijų finansavimo biudžetus patenka fizinių ir juridinių asmenų aukos bei Lietuvos Respublikoje registruotų bankų paskolos.

Kitų savarankiškų politinės kampanijos dalyvių politinės kampanijos finansavimo šaltinių sąrašą sudaro (PPFĮ 8 str. 1 d.): 1) pagal PPFĮ turinčių teisę aukoti fizinių ir juridinių asmenų aukos ir 2) nuosavos (asmeninės) lėšos.

Kiek tai yra susiję su fizinių ir juridinių asmenų galimybe aukoti kitiems savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams, dar kartą reikia pažymėti, jog nagrinėjamame kontekste ypač ryškus siūlymo uždrausti fiziniams ir juridiniams asmenims aukų forma finansiškai remti kitus savarankiškus politinės kampanijos dalyvius ydingumas⁸⁰², kadangi tokiu atveju vienintelis legalus kito savarankiško

kampanijai. Toks teisinis reguliavimas sukuria situaciją, kurioje savarankiškai save iškėlę kandidatai, kurių neremia, *inter alia* finansiškai, jokia politinė partija, yra diskriminuojami politinių partijų iškeltų kandidatų atžvilgiu. Čia galima kalbėti apie rinkimų kampanijos „supartinimą“.

⁸⁰¹ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog PPFĮ 7 straipsnio 6 dalies 2 punkte vartojama formuluotė „politinės kampanijos laikotarpiu politinės partijos gaunamos aukos“ tarsi suponuoja, kad šiuo laikotarpiu visos politinės partijos gaunamos aukos automatiškai patenka į politinės kampanijos finansavimo fondą, kas iš principo turėtų reikšti, jog kitai politinių partijų tuo metu vykdomai veiklai finansuoti jos negali būti naudojamos⁸⁰¹. Toks būtų lingvistinis šios nuostatos aiškinimas. Tačiau jis neatitinka PPFĮ nustatyto teisinio reguliavimo, jį aiškinant sistemiškai. Pirmiausia todėl, jog, pagal PPFĮ 7 straipsnio 3 dalies 5 punktą, kasdieninė politinių partijų veikla taip pat gali būti finansuojama iš lėšų, surenkamų aukų forma. Antra, politinei kampanijai finansuoti skirtos lėšos turi būti kaupiamos specialioje banko sąskaitoje. Trečia, tuo atveju, jeigu politinė partija rinkimų ar referendumo politinėje kampanijoje nedalyvauja, ko daryti ji neturi pareigos, iš politinės kampanijos laikotarpiu surinktų aukų ji apskritai negalėtų finansuoti jokios savo veiklos, kas, remiantis įstatymo analogija, turėtų reikšti, jog ji tokias lėšas turėtų perduoti teisę teikti labdarą turinčiam juridiniam asmeniui (PPFĮ 16 str. 9 d.), o tai yra kiek nelogiška, nes tokiu atveju būtų netiesiogiai aukojama labdarai.

⁸⁰² K.-H. Nassmacher vertinimu, toks draudimas suvaržytų aukotojo ir/ar gavėjo individualią teisę. Žr. NASSMACHER, K.-H. Introduction: Political Parties, Funding and Democracy // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström), Stockholm, 2003, P. 11.

politinės kampanijos dalyvio politinės kampanijos finansavimo šaltinis būtų jo nuosavos (asmeninės) lėšos. Nustatyti draudimai iš išorinių privačių šaltinių finansuoti rinkimų kampanijas sukelia neigiamas pasekmes, nes taip yra užkertamas kelias dalyvauti rinkimuose tiems asmenims, kurie neturi pakankamo nuosavo kapitalo⁸⁰³.

Paminėtina, jog, pagal PPFĮ 12 straipsnio 2 dalį, politinės partijos turi teisę aukoti kandidatų ir kandidatų sąrašų politinėms kampanijoms, tačiau nėra detalizuojama, ar ši nuostata taikytina ir savarankiškų politinės kampanijos dalyvių atžvilgiu. Aiškinant lingvistiškai (nėra vartojama konstrukcija „iškeltų kandidatų ir kandidatų sąrašų“), atrodytų, jog politinėms partijoms tas nėra uždrausta, tačiau aiškinant sistemiškai, tokia išvada vargu ar pasirodytų pagrįsta. Pirmiausia dėl to, jog politinės partijos – viešieji juridiniai asmenys, kuriems aukoti savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams yra draudžiama (PPFĮ 12 str. 1 d. 2 p.). Žinoma, galima teigti, jog PPFĮ 12 straipsnio 2 dalies norma nagrinėjamu atveju yra *lex specialis*. Praktikoje kaip tik ir laikomasi šios pozicijos⁸⁰⁴, nes taip yra neabejotinai patogiau. Tačiau tokia kontekste natūraliai kyla klausimas, ar yra reikalingas politinės kampanijos dalyvių skirstymas į savarankiškus ir atstovaujamuosius, jeigu abiem atvejais politinės partijos turi teisę prisidėti prie jų politinės kampanijos finansavimo?

Atskirai aptartinas klausimas, kada baigiasi laikotarpis, per kurį galima aukoti savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams, t. y. tiek politinėms partijoms, tiek ir kitiems savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams. Sistemiškai aiškinant PPFĮ įtvirtintą teisinį reguliavimą, reikia išskirti dvi situacijas, t. y. kai savarankiškam politinės kampanijos dalyviui aukojama politinės kampanijos finansavimo sutarties pagrindu ir kai šiam subjektui aukojama nesant tokio pobūdžio susitarimo tarp aukotojo ir aukos gavėjo⁸⁰⁵. Pirmuoju atveju savarankiškam politinės kampanijos dalyviui aukoti galima balsavimui rinkimuose (referendume) jau įvykus,

⁸⁰³ PINTO-DUSCHINSKY, M. Financing Politics: A Global View // Journal of Democracy, 2002, Nr. 4(13), P. 70.

⁸⁰⁴ Pavyzdžiui, 2009 m. Respublikos Prezidento rinkimuose savarankiškais politinės kampanijos dalyviais registruoti kandidatai į Respublikos Prezidentus A. Butkevičius, V. Tomaševski ir V. Mazuronis iš „savo“ politinių partijų gavo po 39 tūkst. Lt dydžio auką. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog visais atvejais buvo laikomasi PPFĮ 10 straipsnio 1 dalyje nustatyto aukos dydžio limito. Žr. 2009 m. Respublikos Prezidento rinkimų politinėje kampanijoje dalyvaujančių savarankiškų politinės kampanijos dalyvių sąrašą // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/rinkimai/403_It/PolitiniuKampanijuFinansavimas/index.html> (2009 m. birželio 22 d.).

⁸⁰⁵ Čia gali kilti klausimas, ar tais atvejais, kai auka gaunama politinės kampanijos finansavimo sutarties pagrindu, yra reikalinga ją užregistruoti aukų lape. Manytina, kad atsakymas į šį klausimą vis dėlto turėtų būti teigiamas – efektyvios politinių kampanijų finansavimo kontrolės sumetimais, nes PPFĮ tokiais sutarčiai nustatyti reikalavimai pateikiamos informacijos apie aukotoją aspektu yra mažesni nei kad bendrieji aukų įforminimui taikomi reikalavimai. Tokia praktika pasiteisina, kai politinės kampanijos finansavimo sutartyje sulygtą įsipareigojimą aukotojas įvykdo per kelis kartus, o ypač kai tokios sutarties pagrindu grynaisiais pinigais mažomis sumomis aukoja fizinis asmuo. Čia gali kilti ir kitas klausimas. Pavyzdžiui, kaip savarankiškam politinės kampanijos dalyviui įrodyti, jog aukotojas, su kuriuo buvo pasirašyta politinės kampanijos finansavimo sutartis, joje prisiimtų įsipareigojimų neįvykdė?

tačiau dar nepasibaigus politinės kampanijos laikotarpiui, tiksliau, jo baigiamajam (ataskaitų) etapui, apie tai galima spręsti iš PPFĮ 4 straipsnio 4 dalies, kurioje *inter alia* numatyta, jog aukų įplaukoms į specialią banko sąskaitą pagal sutartis, sudarytas iki rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpio pabaigos, laikotarpio etapas pasibaigia praėjus 25 dienoms nuo rinkimų (pakartotinių rinkimų) ar referendumo galutinių rezultatų paskelbimo dienos. Antruoju atveju savarankiškam politinės kampanijos dalyviui aukoti galima tik iki rinkimų agitacijos kampanijos pabaigos⁸⁰⁶. Tokią išvadą suponuoja PPFĮ 4 straipsnio dalių tarpusavio santykio analizė, nes pirmiau pacituotas šio straipsnio 4 dalies teisinis reguliavimas yra suformuluotas kaip išimtis iš bendros taisyklės. Tokią įstatymų leidėjo poziciją galima paaiškinti ir tuo, jog politinės kampanijos tikslas – laimėti rinkimus, todėl natūralu, jog jos finansavimas turi būti sureguliuotas taip, idant visos lėšos, reikalingos šiam tikslui pasiekti, būtų surenkamos dar iki balsavimo juose.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad politinių partijų ir kitų savarankiškų politinės kampanijos dalyvių politinei kampanijai skiriamų nuosavų lėšų dydis yra ribojamas tik bendru maksimalių išlaidų politinei kampanijai limitu, t. y. jam negalioja jokie specialūs ribojimai⁸⁰⁷. Šiuo aspektu kiek kurioziška situacija galėjo susiklostyti po VRK atmintinės „Dėl 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų politinės kampanijos finansavimo ataskaitų, apskaitos žiniaraščių, aukų lapų, programos „Pinigai ir politika““ patvirtinimo, kadangi jos 4 punkto antroje įtraukoje buvo nustatytas reikalavimas nuosavas politinės partijos ir kitų savarankiškų politinės kampanijos dalyvių lėšas, skirtas jų politinei kampanijai finansuoti, registruoti aukų lapuose, nenurodant, kad tokiu atveju nėra taikomas PPFĮ 10 straipsnio 1 dalyje nustatytas aukos dydžio maksimumas. Toks neapsižiūrėjimas buvo ištaisytas tik 2007 m., kai minėtos atmintinės 4 punktas buvo papildytas principine nuostata, jog „dėl to lėšoms neatsiranda įstatymo nustatyti reikalavimai, kurie taikomi aukoms“⁸⁰⁸.

⁸⁰⁶ Paminėtina, jog viename iš paskutiniųjų PPFĮ projektų siūloma nustatyti, kad, pasibaigus rinkimų (referendumo) agitacijos kampanijos etapui, aukas politinei kampanijai priimti draudžiama. Manytina, kad toks siūlymas yra pagrįstas, kadangi dabar šiuo klausimu nustatytas teisinis reguliavimas yra painus, sukeliantis praktinių jo taikymo problemų (yra buvę nemažai atvejų, kai asmenys dėl to buvo patraukti administracinėn atsakomybėn), be to, tarsi užprogramuoja įgyti skolos įsipareigojimų, susijusių su politine kampanija. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2).

⁸⁰⁷ Pavyzdžiui, PPFĮ 10 straipsnio 1 dalyje nustatytas maksimalaus aukos dydžio ribojimas. Tiesa, reikia paminėti, jog, svarstant šio įstatymo projektą, kai kurie Seimo nariai (J. Veselka, A. Matulevičius) laikėsi nuomonės, kad toks ribojimas turi būti nustatytas. Žr. 2004 m. rugpjūčio 23 d. rytinio Seimo posėdžio Nr. 552 stenogramą // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=239837> (2009 m. kovo 30 d.).

⁸⁰⁸ Žr. VRK 2007 m. kovo 16 d. sprendimą Nr. 179 „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. rugsėjo 13 d. sprendimo Nr. 326 „Dėl politinės kampanijos finansavimo ataskaitos ir apskaitos žiniaraščio formų bei jų pildymo tvarkos patvirtinimo“ priedo papildymo ir 2004 m. rugsėjo 15 d. sprendimą Nr. 336 „Dėl 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų politinės kampanijos finansavimo ataskaitų, apskaitos žiniaraščių, aukų lapų, programos „Pinigai ir politika“ atmintinės

Kalbant apie atstovaujamojų politinės kampanijos dalyvių politinių kampanijų finansavimą, pažymėtina, jog, pagal PPFĮ 9 straipsnio 1 dalį, jas finansuoja politinės partijos, o tai reiškia, jog jos yra finansuojamos iš šaltinių, numatytų PPFĮ 7 straipsnio 6 dalyje. Tačiau nagrinėjamu atveju yra numatyta viena išlyga – politinės partijos gali nustatyti tokio finansavimo apimtį (PPFĮ 3 str. 8 d. ir 9 str. 1 d.), pasireiškiančią politinės partijos prisiimamų apmokėti išlaidų limitu, kurį galima viršyti tik atsiradus papildomam atstovaujamojo politinės kampanijos dalyvio politinės kampanijos finansavimo šaltiniui. Gali pasirodyti keista, jog šis klausimas yra sureglamentuotas įstatyme, nes iš esmės tai yra vidinis politinių partijų reikalas. Vis dėlto teigti, jog taip pažeidžiama politinių partijų nepriklausomybė, būtų pernelyg drąsu, kadangi aptariama nuostata yra dispozityvaus pobūdžio. Tokį teisinį reguliavimą, matyt, reikia vertinti kaip papildomą garantiją politinėms partijoms, idant jų keliami kandidatai/kandidatų sąrašai pernelyg neišlaidautų⁸⁰⁹.

4.2.2. Išlaidos politinei kampanijai finansuoti

Tai, kaip politinės kampanijos finansavimo lėšos yra panaudojamos, yra ne mažiau svarbu už tai, kaip jos yra gaunamos. Toks požiūris politinių kampanijų finansavimo kontrolės efektyvumo aspektu yra racionalus, kadangi dėmesio sutelkimas tik į vieną iš pirmiau paminėtų situacijų iš principo reikštų, jog yra siekiama politinės kampanijos finansavimo ciklą, kurį sudaro ne tik lėšų gavimas, bet ir jų panaudojimas, vertinti tik iš dalies.

Pažymėtina, jog tai, kad yra leidžiamos politinei kampanijai sukauptos lėšos, *per se* nereiškia, jog jos yra leidžiamos politinės kampanijos tikslais. Tą pabrėžia ir H. E. Alexander, nurodydamas, kad didelės išlaidos rinkimų kampanijai finansuoti, paprastai įvardijamos kaip komunikacijos su rinkėjais kaštai, kartais tebūna priedanga kandidato asmeninėms reikmėms tenkinti⁸¹⁰. Pavyzdžiui, galima ilgai ginčytis, ar tikrai kandidato iš tokių lėšų įsigytas, tarkim, *Porsche* automobilis yra būtinas jo politinei kampanijai organizuoti ir vykdyti. JAV yra pasitaikę ir tokių atvejų, kai 6,6 tūkst. JAV dolerių buvo išleista bilietams į profesionalaus beisbolo ir futbolo rungtynes įsigyti ar 3 tūkst. JAV dolerių – honorarui už tėvo portretą sumokėti⁸¹¹. Lietuvos įstatymų leidėjas nebuvo tiek pažangus, kad sureguliuotų „*Porsche* situacijas“, kas iš principo ir nėra reikalinga, nes egzistuoja teisingumo, protingumo ir

patvirtinimo“ priedo pakeitimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=295087&p_query=&p_tr2=> (2009 m. birželio 22 d.).

⁸⁰⁹ Vertinti, ar tokia praktika yra paplitusi, yra ganėtinai sudėtinga, kadangi pagal PPFĮ 5 straipsnio 7 dalies 4 punktą, tokio pobūdžio duomenys VRK interneto tinklalapyje nėra privalomai skelbiami.

⁸¹⁰ ALEXANDER, H. E. *Financing Politics: Money, Elections, and Political Reform*. Washington, 1992, P. 95.

⁸¹¹ *Ibidem*, P. 95.

sąžiningumo bei kiti bendrieji teisės principai, tačiau pakankamai nuovokus, idant pateiktų orientacinį sąrašą, kas pripažintina išlaidomis politinei kampanijai finansuoti (PPFI 16 str. 5 d.)⁸¹².

Iš visų politinių kampanijų finansavimo išlaidų grupių pati problematiškiausia yra ta, kuri apima išlaidas, susijusias su politinės reklamos sklaida: ir ne tik dėl to, jog politinės reklamos sklaida „suryja“ daugiausia politinei kampanijai finansuoti skiriamų lėšų, ar to, kad ji yra brangiausiai kainuojanti paslauga, reikalinga politinei kampanijai organizuoti ir vykdyti, bet ir dėl to, kad tarp politinės reklamos sklaidos ir „informacinio karo“ nėra jokios ryškios takoskyros, nes jame dalyvauja ne tik politinės partijos ir kiti savarankiški politinės kampanijos dalyviai, bet ir kiti subjektai, kurie yra suinteresuoti rinkimų baigtimi ir gali jai padaryti šokią tokią įtaką. Taigi pasirinkimą šiame darbe nagrinėti tik šią išlaidų, skirtų politinei kampanijai finansuoti, grupę lėmė ne atsitiktinumas, o tokia „spalvinga“ nagrinėjamo klausimo problematika. Tačiau pirmiausia pasisakytina apie tai, kokių priemonių paprastai yra imamasi, idant tokios politinių kampanijų išlaidos savo skaitlingumu neprilygtų mažos valstybės BVP.

Aplinkybė, kad ne visos išlaidos, savarankiško politinės kampanijos dalyvio patirtos politinės kampanijos metu, yra pripažįstamos išlaidomis politinei kampanijai finansuoti, itin svarbi praktiniame lygmenyje. Pavyzdžiui, su politine kampanija nesusijusių išlaidų priskyrimas išlaidoms politinei kampanijai finansuoti, t. y. dirbtinis jų padidinimas, turi tiesioginės įtakos skaičiuojant dalies išlaidų politinei kampanijai kompensaciją: daugiau išleidus – daugiau ir kompensuojama. Kadangi minėta kompensacija mokama iš valstybės biudžeto, tokius atvejus stengiamasi eliminuoti, tačiau tai nėra taip paprasta, nes jie ne visada yra akivaizdūs. Yra ir kita neigiama tokios situacijos pusė, tik šįkart neigiamas pasekmes patiria patys savarankiški politinės kampanijos dalyviai: tokia praktika suponuoja, kad faktiškai sumažėja jiems nustatytas maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitas. Galiausiai tai yra pagrindas administracinei atsakomybei pagal ATPK 207¹⁰ straipsnio 2 dalį kilti⁸¹³.

⁸¹² Politinės kampanijos išlaidomis pripažįstamos išlaidos, reikalingos: 1) politinei reklamai ar kitai agitacinei medžiagai gaminti ar platinti bet kokiomis žiniasklaidos priemonėmis ar bet koku kitu viešu būdu; 2) politinės kampanijos išdininko atlyginimui ir funkcijoms atlikti; 3) nekilnojamųjų ar kilnojamųjų daiktų nuomos mokesčiui, susitikimams, koncertams ar kitiems renginiams apmokėti bei vaišėms, pobūviams ar banketams surengti; 4) transporto priemonių politinės kampanijos reikmėms apmokėti; 5) politinės kampanijos savanorių, politinės partijos ar kandidato atstovų rinkimams ar rinkimų (referendumo) stebėtojų ryšiui, maitinimui, apgyvendinimui ir transportui apmokėti; 6) kitoms šiame įstatyme nustatytoms išlaidoms apmokėti.

⁸¹³ Pavyzdžiui, VMI savarankiškam politinės kampanijos dalyviui, dalyvaujančiam Seimo rinkimų politinėje kampanijoje, surašė administracinio teisės pažeidimo protokolą dėl to, kad jis iš specialios banko sąskaitos apmokėjo išlaidas, nesusijusias su politine kampanija, t. y. Juozo Miltinio dramos teatrui sumokėjo 5 000 Lt už M. Zalytės spektaklį „Žemės mokestis“, o UAB „Bentina“ – 7 500 Lt už kompaktinių plokštelių „Renkuosi Lietuvą“ pagaminimą. Savarankiškas politinės kampanijos dalyvis teigė, kad minėtas spektaklis buvo jo rinkimų kampanijos dalis, kadangi po jo įvyko susitikimas su rinkėjais. Anot

4.2.2.1. Politinių kampanijų išlaidų limitai

Tokio teisinio reguliavimo, skirto iš politinio gyvenimo eliminuoti korupcijos apraiškas, būdingas XVIII–XIX a., lopšiu galima laikyti Jungtinę Karalystę⁸¹⁴, kurioje, nustatant maksimalių rinkimų kampanijų išlaidų dydžius, buvo siekiama išvengti nepageidaujamos rinkėjų balsų pirkimo praktikos, pasireiškiančios

jo, kompaktinės plokštelės taip pat buvo politinės kampanijos dalis, nes jose buvo įrašytos dainos, sukurtos jo patriotinių eilėraščių pagrindu, be to, susitikimų su rinkėjais metu jos buvo nemokamai dalinamos, t. y. tokiu būdu buvo vykdoma jo asmenį pristatanti agitacinė kampanija. Tai įtikino pirmosios instancijos teisėms, kad minėtos išlaidos buvo susijusios su savarankiško politinės kampanijos dalyvio politinė kampanija (PPFĮ 16 str. 5 d. 1 p.). Žr. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2009 m. gegužės 18 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-1465-78/09. Pažymėtina, kad pirmiau aprašyta situacija yra akivaizdus rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo pavyzdys, kurį draudžia Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalis, o tai reiškia, jog rinkimų agitacijos tokiais būdais vykdyti negalima. Todėl nagrinėjamu atveju savarankiško politinės kampanijos dalyvio patirtų išlaidų negalima traktuoti kaip išlaidų politinei kampanijai finansuoti. Panašiai turėtų būti vertinamas ir V. Petkevičiaus knygos „Durniškės“ „užpirkimas“ bei paramos Kauno gerojo ganytojo parapijai ir Kauno miesto savivaldybės administracijai suteikimas, tik šiais atvejais teismai nevertino, kokiu tikslu buvo perkamos minėtos knygos ar suteikiama parama. Šiame kontekste taip pat paminėtina ir garsioji Lenkų rinkimų akcijos kuro kortelių istorija. Žr. LVAT 2008 m. lapkričio 13 d. nutartį administracinėje byloje Nr. N⁷⁵⁶-567/2008; Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2009 m. balandžio 7 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-194-576/09; Kauno miesto apylinkės teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-2571-240/2009. Kitas pavyzdys: politinės kampanijos išdininkė iš specialios banko sąskaitos Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus skyriui pervedė 344,82 Lt; ji nurodė, kad sumokėjo valstybinio socialinio draudimo įmoką, kurią apskaičiavo pagal jai turto patikėjimo (politinės kampanijos finansavimo) sutartyje nustatytą atlyginimą (PPFĮ 16 str. 5 d. 3 p.). Pirmosios instancijos teismas rėmėsi Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo (Žin., 1991, Nr. 17-447 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 4 straipsniu ir nurodė, kad minėtos sumos negalima pripažinti išlaidomis politinei kampanijai finansuoti, kadangi nuo atlyginimo, gaunamo turto patikėjimo sutarties pagrindu, valstybinio socialinio draudimo įmokos nemokamos, nes šalis sieja ne darbo, bet patikėjimo teisiniai santykiai. Taip pat Kėdainių rajono apylinkės teismas pabrėžė, jog politinės kampanijos išdininkė pagal savo pareigas privalėjo susipažinti su teisės aktu, reglamentuojančiu politinių partijų finansavimą bei valstybinio socialinio draudimo įmokų mokėjimą, nuostatomis bei tinkamai jas pritaikyti. Žr. Kėdainių rajono apylinkės teismo 2009 m. balandžio 20 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-275-737/2009. Šis atvejis puikiai iliustruoja, kad asmeniui, kuris eina politinės kampanijos išdininko „pareigas“, yra reikalingos specialiosios, *inter alia* teisinės, žinios, taip pat ir VRK atliekamo tokių asmenų „instruktavimo“ nepakankamumą. Tai yra reikšminga ne tik tuo aspektu, jog politinės kampanijos išdininkai ganėtinai dažnai administracinėn atsakomybėn yra traukiami dėl savo srities neišmanymo, bet ir todėl, kad tokie atvejai prisideda prie to, kad nėra pasiekiami PPFĮ tikslai, pavyzdžiui, nėra užtikrinamas politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisėtumas.

⁸¹⁴ Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 73, 157. Pirmasis teisės aktas, Jungtinėje Karalystėje įtvirtinęs maksimalius rinkimų kampanijų išlaidų limitus, buvo 1832 m. Tautos atstovavimo įstatymas (*The Representation of the People Act 1832*). Tačiau, kaip teigia B. Whitfield, jo nuostatos nebuvo itin efektyvios. Pasak jo, naujieji rinkėjai (šis teisės aktas taip pat išplėtė elektoratą) buvo korumpuoti kaip ir jų pirmtakai, pavyzdžiui, 1841 m. įvykusiuose rinkimuose rinkėjų balsai ir toliau buvo sėkmingai perkami: po 4 svarus sterlingų Penrine (*Penryn*), 7 svarus sterlingų Sudburyje (*Sudbury*) ir 15 svarų sterlingų Ipsviče (*Ipswich*). Žr. WHITFIELD, B. The Extension of the Franchise, 1832-1931. London, 2001, P. 75. Daug didesnę efektą sukėlė 1883 m. priimtas Korupcijos ir neteisėtos veiklos įstatymas (*The Corrupt and Illegal Practices Act 1883*), kuris nustatė griežtas rinkimų kampanijų išlaidų reguliavimo taisykles. Žr. COX, G. W. The Efficient Secret: The Cabinet and the Development of Political Parties in Victorian England. Cambridge, 2005, P. 10. Reikia paminėti, jog didelį vaidmenį eliminuojant balsų pirkimą suvaidino ir slapto balsavimo principo įtvirtinimas 1872 m. Balsavimo akte (*The Ballot Act 1872*). Žr. WHITFIELD, B. The Extension of the Franchise, 1832-1931. London, 2001, P. 206. Nepaisant to, korupcija neišnyko, o tiesiog pakeitė savo formą, t. y. iš individualios virto kolektyvine: elektoratas buvo papirkinėjamas ne tiesiogiai, o užslėptomis formomis, pavyzdžiui, buvo organizuojamos iškylos prie jūros, piknikai, žaislų dalijimas, loterijos, taip pat rinkėjų pavėžėjimai. Žr. CARDART, J. Régime électoral et régime parlementaire en Grande Bretagne. Paris, 1948, P. 29. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 74–75.

maisto produktų dalinimu⁸¹⁵ ar pažadais sumokėti skolas ir pan.⁸¹⁶. Ir iš tiesų toks teisinis reguliavimas davė teigiamų rezultatų, kurių nebuvo sulaukta iš ankstesnių bandymų išplėsti rinkimų teisę, reglamentuoti rinkėjų sąrašų sudarymą, padidinti sankcijas už nelegalias praktikas, perduoti teismams teisės pažeidimų, susijusių su rinkimais, nagrinėjimą ir pan.⁸¹⁷ Pagal tuo metu Jungtinėje Karalystėje galiojusį teisinį reguliavimą, maksimalių išlaidų rinkimų kampanijai dydis buvo apskaičiuojamas atsižvelgus į du kriterijus, t. y. į bendrą rinkėjų skaičių konkrečioje rinkimų apygardoje bei gyventojų tankumą joje⁸¹⁸.

Tiesą sakant, nuo tų laikų maksimalių rinkimų kampanijų išlaidų limitų apskaičiavimo formulė beveik nepasikeitė tuo aspektu, jog ir šiuo metu pagrindinis kriterijus, lemiantis šį dydį, yra rinkėjų skaičius. Pažymėtina, jog maksimalūs politinės kampanijos išlaidų limitai gali būti arba fiksuoti, arba kaskart skirtingi, t. y. apskaičiuojami atsižvelgus į rinkėjų skaičių atitinkamame teritoriniame vienetė (visoje valstybėje, rinkimų apygardoje ir pan.). Pirmuoju atveju situacija yra ganėtinai aiški – nustatomas fiksuotas maksimalus dydis ir jam neturi įtakos jokie kintamieji⁸¹⁹.

⁸¹⁵ Tokiame kontekste negalima nepaminti kai kurių 2003 m. gegužės 10–11 d. vykusio referendumo dėl Lietuvos Respublikos narystės ES aplinkybių, pavyzdžiui, to, jog kai kurie prekybos centrai paskelbė specialią akciją, kurios esmė buvo ta, kad asmenys, pateikę lipduką „Aš balsavau“, įrodantį jų dalyvavimą minėtame referendume, tam tikrus produktus galėjo įsigyti tik už 1 centą. Žr., pavyzdžiui, kauno.diena.lt – 2003 m. gegužės 12 d. A. Andriuškevičius. Kauniečiai nelaukė paskutinės minutės // Prieiga per internetą: <<http://kauno.diena.lt/dienrasti/kita/kaunieciai-nelauke-paskutines-minutes-8751>> (2009 m. gegužės 23 d.). Ir nors tuomet galiojusios redakcijos Referendumo įstatymas *expressis verbis* nedraudė tokios formos agitacijos, tokį draudimą buvo galima išvesti sistemiškai aiškinant jo nuostatas. Referendumo įstatymo 16 straipsnio 4 dalyje buvo įtvirtinta, jog referendumo agitacijos forma ir būdai negali prieštarauti Konstitucijai ir įstatymams. To paties įstatymo 2 straipsnio 1 ir 5 dalyje buvo numatyta, jog dalyvavimas referendume yra laisvas ir grindžiamas demokratiniiais rinkimų teisės principais: visuotinės, lygios ir tiesioginės rinkimų teisės bei slaptos balsavimo. Nepaisant to, jog minėta akcija buvo taikoma visiems balsavusiems, ją galima vertinti kaip rinkėjų papirkimą tuo aspektu, jog buvo skatinamas rinkėjų dalyvavimas referendume, – rinkėjas yra laisvas tuo požiūriu, jog turi teisę balsuoti arba ne. Žr. ŠILEIKIS, E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius, 2005, P. 174. Tai ganėtinai suprantama, nes, idant privalomasis referendumas (Referendumo įstatymo 4 str. 1 d. 5 p.) būtų laikomas įvykusi, jame turi dalyvauti daugiau kaip pusė piliečių, turinčių rinkimų teisę ir įrašytų į rinkėjų sąrašus (Referendumo įstatymo 7 str. 1 d.). Vis dėlto LVAT nagrinėjamu klausimu laikėsi kitokios pozicijos ir UAB „Vilniaus prekyba“ organizuotos akcijos, kai turintiems specialų lipduką pirkėjams buvo sudaryta galimybė kai kurių prekių nusipirkti už simbolinę kainą, nepripažino referendumo agitacija. Žr. LVAT 2003 m. gegužės 21 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. R²-5/2003.

⁸¹⁶ JUCHNIEWICZ, J. Finansowanie kampanii wyborczych do parlamentu i kampanii prezydenckich // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 71.

⁸¹⁷ CARDART, J. Régime électoral et régime parlementaire en Grande Bretagne. Paris, 1948, P. 29. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 73.

⁸¹⁸ 1883 m. buvo nustatyti tokie maksimalūs rinkimų kampanijos išlaidų limitai: jeigu rinkėjų skaičius neviršijo 2 000, didesnėse Anglijos ir Škotijos grafystėse – 650 svarų sterlingų (Airijos – 500 svarų sterlingų), jeigu rinkėjų skaičius buvo didesnis, atitinkamai 710 svarų sterlingų – Anglijos ir Škotijos grafystėse, 540 svarų sterlingų – Airijos grafystėse. Už kiekvieną papildomą 1 000 rinkėjų buvo pridedama po 60 svarų sterlingų Anglijoje ir Škotijoje, 40 svarų sterlingų – Airijoje. Jeigu rinkėjų skaičius neviršijo 2 000, Anglijos ir Škotijos miestuose toks limitas buvo 350 svarų sterlingų, jeigu šis skaičius buvo didesnis, – 380 svarų sterlingų, o už kiekvieną papildomą 1 000 rinkėjų buvo pridedama po 30 svarų sterlingų. Airijoje miestuose, kuriuose rinkėjų skaičius neviršijo 500, limitas siekė 200 svarų sterlingų, iki 1 000 rinkėjų – 250 svarų sterlingų, o iki 1 500 rinkėjų – 275 svarus sterlingų. Žr. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 77.

⁸¹⁹ Pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo (*Ustawa z dnia 27 września 1990 r. „O wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej“* // Dz. U. 1990/67/398) 84d straipsnyje yra

Antrasis būdas turi keletą ypatumų. Pirma, maksimalių rinkimų kampanijos išlaidų limitas yra apskaičiuojamas prieš kiekvienus rinkimus ir jo dydis kiekvienąkart gali kisti. Antra, skirtingose valstybėse jo apskaičiavimo formulė skiriasi⁸²⁰. Galima kalbėti apie mišrų būdą, kuris yra taikomas Portugalijoje. Tokiu atveju nustatytas fiksuotas dydis išreiškiamas kintančiais dydžiais (nagrinėjamu atveju – šis dydis yra MMA), dėl ko galutinis rezultatas gali kisti.

Lietuvoje pirmieji maksimalių išlaidų politinei kampanijai limitai buvo nustatyti rinkimų įstatymuose⁸²¹. Šiuo metu įgaliojimai nustatyti maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitus yra suteikti VRK, kuri, įgyvendindama šią užduotį, turi laikytis tam tikrų taisyklių (PPFĮ 22 str. 2 d. 4 p.). Pirma, šie dydžiai yra siejami ne su

įtvirtinta, jog rinkimų komiteto išlaidos negali viršyti 12 mln. zlotų. Pažymėtina, jog tame pačiame įstatyme (881 str.) yra numatytas atitinkamas saugiklis, leidžiantis šią sumą padidinti tuo atveju, jeigu ji dėl prekių ir paslaugų kainos padidėjimo daugiau nei 5 proc. pasirodytų neadekvati ekonominei realybei. Beje, šia nuostata jau buvo pasinaudota 2005 m.: kvota buvo padidinta 15 proc., t. y. iki 13,8 mln. zlotų. Žr. Finansų ministro įsakymą „Dėl rinkimų komiteto išlaidų kvotos padidinimo Lenkijos Respublikos Prezidento rinkimuose“ (*Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 sierpnia 2005 r. w sprawie podwyższenia kwoty wydatków komitetu wyborczego w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej*) // Dz. U. 2005/160/1346.

⁸²⁰ Pavyzdžiui, Lenkijoje yra taikoma tokia schema: visos valstybės rinkėjų skaičius yra padalijamas iš 560 (bendro deputatų ir senatorių skaičiaus) ir padauginamas iš parlamentarių, renkamų atitinkamoje rinkimų apygardoje, skaičiaus; taip yra gaunamas apygardinis rinkimų kampanijos išlaidų limitas; bendrą šių išlaidų limitą sudaro apygardinių limitų suma; yra laikomasi pozicijos, jog vienam rinkėjui neturėtų būti išleidžiama daugiau kaip 1 zlotas.

⁸²¹ Antai pirminės redakcijos (1992 m.) Seimo rinkimų įstatymo 45 straipsnyje buvo numatyta, kad pavieniam kandidatui taikomas 20 VMDU, o politinei organizacijai – 200 VMDU maksimalus leidžiamų panaudoti rinkimų kampanijai lėšų dydis. Vėliau, t. y. 1996 m., šie dydžiai buvo pakeisti: kandidatas savo rinkimų kampanijai vienmandatėje rinkimų apygardoje jau galėjo išleisti 50 VMDU, o kandidatų sąrašas daugiamandatėje rinkimų apygardoje – 1 000 VMDU. Pirminės redakcijos (1994 m.) Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme taip pat buvo nustatyti maksimalių išlaidų politinei kampanijai limitai – 20 VMDU kiekvienam rinkimų sąrašui ir 200 VMDU kandidatų sąrašus keliančiai organizacijai. Vėliau, t. y. 1999 m., šie dydžiai buvo pakeisti ir sudarė atitinkamai 100 VMDU ir 500 VMDU. Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme šiuo klausimu atitinkamas teisinis reguliavimas buvo įtvirtintas ganėtinai vėlai, t. y. 2004 m. balandžio 15 d. priėmus Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo novelą, kuri šio įstatymo 44 straipsnio 1 dalyje *inter alia* nustatė, jog maksimalus rinkimų agitacijos išlaidų dydis apskaičiuojamas taip: Lietuvos Respublikos rinkėjų sąrašė įrašytų rinkėjų skaičius dauginamas iš 1,5 Lt ir gauta sandauga apvalinama dviejų pirmųjų reikšminių skaitmenų tikslumu. Kiek anksčiau buvo priimtas Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas, kurio 53 straipsnio 1 dalyje *inter alia* buvo numatyta, jog specialios rinkimų sąskaitos maksimalus leistinas dydis yra 1 000 VMDU kandidatų sąrašui. Pirmasis šiuo klausimu priimtas VRK sprendimas ir buvo grindžiamas prieš tai minėtomis Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo ir Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo nuostatomis. O štai Referendumo įstatyme taip niekada ir nebuvo numatyti maksimalių išlaidų politinei kampanijai limitai. Taigi šiuo aspektu Lietuvoje, nepaisant 1997 m. lapkričio 11 d. priimto Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymo 5 straipsnio 4 dalies nuostatos, jog draudžiama priimti aukas ir dovanas, jeigu sukauptų lėšų suma arba politinei kampanijai išnaudotų lėšų suma viršija įstatymų nustatytąsias, realiai referendumo politinių kampanijų išlaidų ribojimo schema pradėjo veikti tik priėmus PPFĮ. Pirmiau pacituota blanketinė teisės norma buvo iš esmės neįgyvendinama, kadangi nei ją įtvirtinančiame įstatyme, nei kituose tuo metu galiojusiųose įstatymuose ar kituose teisės aktuose nebuvo nustatytas joks referendumo politinės kampanijos išlaidų limitas ar jo apskaičiavimo taisyklės. Analogiška situacija iki 2004 m. balandžio 16 d. buvo ir maksimalių išlaidų Respublikos Prezidento rinkimų politinės kampanijos limito klausimu. Žr. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymą // Žin., 1996, Nr. 62-1467; Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymą // Žin., 1999, Nr. 93-2710; Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 9, 13, 15, 31, 32, 33, 34, 42, 44 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymą // Žin., 2004, Nr. 55-1891; VRK 2004 m. gegužės 6 d. sprendimą Nr. 94 „Dėl Respublikos Prezidento rinkimų ir rinkimų į Europos Parlamentą maksimalaus leistino rinkimų agitacijos išlaidų dydžio“ (Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=232874&p_query=&p_tr2=>) (2009 m. balandžio 24 d.), kuriame vienam kandidatui į Respublikos Prezidentus buvo nustatytas 4 mln. Lt limitas, o vienam kandidatų į Europos Parlamento narius sąrašui – 1,208 mln. Lt limitas.

konkrečiais rinkimais ar referendumu, o su finansiniais metais, t. y., nepriklausomai nuo to, ar tais metais apskritai vyks rinkimai ar referendumas, yra nustatomi atitinkami maksimalūs politinės kampanijos išlaidų limitai. Iš pirmo žvilgsnio toks teisinis reguliavimas gali pasirodyti netikslingas, tačiau visiškai be reikalo, kadangi jis yra ne tik racionalus, bet ir toliaregiškas. Čia kalbama apie tas situacijas, kurių negalima suplanuoti, pavyzdžiui, referendumo paskelbimo iniciatyva būna vaisinga arba būtina surengti naujus, išankstinius ar pakartotinius rinkimus. Antra, tokio pobūdžio VRK sprendimas turi būti priimtas ir paskelbtas (!) iki finansinių metų pradžios. Tokį reikalavimą, matyt, reikia sieti su politinių kampanijų dalyvių⁸²² ir tam tikra prasme jų finansinių rėmėjų interesų apsauga, t. y. su siekiu išvengti galimų staigmenų, kai politinė kampanija jau yra prasidėjusi⁸²³. Trečia, PPFĮ šiuo klausimu nustatytas teisinis reguliavimas yra pernelyg lakoniškas, idant būtų galima daryti besąlygišką išvadą, jog VRK, prasidėjus finansiniams metams, kuriems maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitai jau yra nustatyti, neturi teisės jų keisti. Manytina, jog, esant atitinkamoms aplinkybėms⁸²⁴, tai yra leistina, tačiau su sąlyga, jog toks sprendimas nebus priimamas politinei kampanijai jau prasidėjus⁸²⁵.

Vis dėlto faktinė situacija yra kitokia. Pirma, VRK reikalavimo paskelbti maksimalius politinės kampanijos išlaidų limitus iki finansinių metų pabaigos pradėjo laikytis tik 2008 m. pabaigoje⁸²⁶. Antra, „metinių“ maksimalių politinių kampanijų

⁸²² Pažymėtina, jog maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitas yra aktualus ne tik savarankiškiems, bet ir atstovaujamesiems politinės kampanijos dalyviams. Tokią išvadą galima daryti iš PPFĮ 16 straipsnyje vartojamos sąvokos „politinės kampanijos dalyvis“.

⁸²³ Pavyzdžiui, jos metu VRK sumažintų maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitą. Tokiu atveju galėtų susidaryti situacija, jog bus surinkta daugiau lėšų, negu kad nustato naujasis limitas, dėl ko nepriklausomas kandidatas, pagal PPFĮ 16 straipsnio 9 dalį, negalėdamas panaudoti jų savo politinei kampanijai finansuoti, bus priverstas jas perduoti teisę teikti labdarą turinčiam juridiniam asmeniui (politinės partijos, jos iškeltų kandidatų ar jų sąrašų atveju situacija yra geresnė, nes tokios lėšos gali būti skiriamos politinei veiklai finansuoti, t. y. nors jų ir negalima panaudoti politinei kampanijai, plačiąja prasme jos išlieka politinės partijos biudžete) arba dar blogiau – politinė partija ar kandidatas iki to laiko jau bus viršiję naujai nustatytą maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitą, ką draudžia PPFĮ 16 straipsnio 7 dalis.

⁸²⁴ Viena iš tokių aplinkybių galėtų būti, pavyzdžiui, rinkimų apygardų ribų pasikeitimas (labai tikėtina, kad tokiu atveju pasikeistų ir joje gyvenančių rinkėjų skaičius), tačiau atsižvelgiant į tai, jog paprastai politinė kampanija prasideda anksčiau (paskelbus rinkimų datą), nei VRK priima sprendimą dėl rinkimų apygardų sudarymo, toks variantas yra netinkamas.

⁸²⁵ Manytina, jog tais atvejais, jeigu, pagal PPFĮ 22 straipsnio 2 dalies 4 punktą, tokio pobūdžio sprendimas turi būti priimtas politinei kampanijai jau prasidėjus, jos atžvilgiu turėtų būti taikomos ankstesnio VRK sprendimo, kuriuo buvo nustatyti maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitai, nuostatos. Taip pat paminėtina, jog pirminiame PPFĮ projekte buvo įtvirtintas siūlymas, jog maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitai būtų nustatomi ne vėliau kaip per 20 dienų nuo politinės kampanijos laikotarpio pradžios (16 str. 4 d.), kas pirmiau nurodytų argumentų kontekste laikytina nepriimtiniu siūlymu. Lietuvos Respublikos politinių partijų, politinių organizacijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą Nr. IXP-3308.

⁸²⁶ Kol kas tik du šiuo klausimu jos priimti sprendimai atitinka šį reikalavimą – tai 2008 m. gruodžio 10 d. sprendimas Nr. 214 „Dėl maksimalių išlaidų dydžių politinei kampanijai finansuoti“ (Žin., 2008, Nr. 98-1262) ir 2009 m. gruodžio 23 d. sprendimas Nr. 312 „Dėl maksimalių išlaidų dydžių politinei kampanijai finansuoti“ (Žin., 2009, Nr. 102-1288).

išlaidų limitų nustatymo praktika įsigalėjo ne iš karto, o tik 2006 m.⁸²⁷ Trečia, pastaruoju metu VRK finansinių metų eigoje yra linkusi keisti savo sprendimus dėl maksimalių politinių kampanijų išlaidų limitų nustatymo⁸²⁸. Pažymėtina ir tai, jog dalis tokių VRK sprendimų buvo priimti politinei kampanijai jau prasidėjus⁸²⁹.

Lietuvoje egzistuoja dviejų rūšių maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitai: „apygardinis“ ir bendrasis. „Apygardinis“ limitas – tai maksimali pinigų suma, išleistina politinės kampanijos tikslais atitinkamoje apygardoje, o bendrasis limitas yra visų „apygardinių“ limitų suma, tačiau tai nereiškia, jog vienoje rinkimų apygardoje išleidus mažiau, negu leidžia „apygardinis“ limitas, likutį galima panaudoti kitoje rinkimų apygardoje. Tais atvejais, kai yra sudaroma viena daugiamandatė rinkimų apygarda, jie sutampa, išskyrus Seimo rinkimus, kuriuose bendruoju limitu laikytina suma, gauta sudėjus tiek daugiamandatės, tiek ir viemmandačių rinkimų apygardų limitus. Čia taip pat galioja taisyklė dėl kompensavimo draudimo. O štai savivaldybių tarybų rinkimų atveju galima kalbėti

⁸²⁷ Tokią išvadą galima daryti iš šių VRK sprendimų: 2004 m. rugsėjo 7 d. sprendimo Nr. 301 „Dėl Seimo rinkimų politinės kampanijos maksimalių išlaidų dydžių“ // Žin., 2004, Nr. 70-631; 2005 m. rugpjūčio 24 d. sprendimo Nr. 46 „Dėl naujų rinkimų į Lietuvos Respublikos Seimą vienmandatėje Kėdainių rinkimų apygardoje Nr. 43 maksimalaus rinkimų agitacijos išlaidų dydžio“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=261091&p_query=&p_tr2=> (2009 m. balandžio 24 d.); 2005 m. rugsėjo 7 d. sprendimo Nr. 52 „Dėl naujų rinkimų į Lietuvos Respublikos Seimą vienmandatėje Kėdainių rinkimų apygardoje Nr. 43 maksimalaus rinkimų agitacijos išlaidų dydžio“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=261551&p_query=&p_tr2=> (2009 m. balandžio 24 d.); 2005 m. spalio 5 d. sprendimo Nr. 56 „Dėl referendumo politinės kampanijos dalyvio maksimalaus išlaidų dydžio“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=263049&p_query=&p_tr2=> (2009 m. balandžio 24 d.); 2006 m. sausio 16 d. sprendimo Nr. 2 „Dėl maksimalių politinės kampanijos išlaidų“ // Žin., 2006, Nr. 5-55; 2007 m. sausio 16 d. sprendimo Nr. 48 „Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos 2006 m. sausio 16 d. sprendimo Nr. 2 „Dėl maksimalių politinės kampanijos išlaidų“ dalinio pakeitimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=290967&p_query=&p_tr2=> (2009 m. balandžio 24 d.); 2007 m. gegužės 29 d. sprendimo Nr. 267 „Dėl maksimalių politinės kampanijos išlaidų“ // Žin., 2007, Nr. 44-664; 2008 m. vasario 6 d. sprendimo Nr. 5 „Dėl maksimalių išlaidų politinei kampanijai finansuoti“ // Žin., 2008, Nr. 12-186; 2008 m. gruodžio 10 d. sprendimo Nr. 214 „Dėl maksimalių išlaidų dydžių politinei kampanijai finansuoti“ // Žin., 2008, Nr. 96-1262.

⁸²⁸ Pavyzdžiui, 2007 m. sausio 16 d. sprendimas Nr. 48 ir 2007 m. gegužės 29 d. sprendimas Nr. 267, 2008 m. vasario 6 d. sprendimas Nr. 5 ir 2008 m. liepos 17 d. sprendimas Nr. 40 „Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. vasario 6 d. sprendimo „Dėl maksimalių išlaidų politinei kampanijai finansuoti“ dalinio pakeitimo“ // Žin., 2008, Nr. 55-797.

⁸²⁹ 1. 2005 m. rugpjūčio 24 d. sprendimas Nr. 46 ir 2005 m. rugsėjo 7 d. sprendimas Nr. 52: naujų rinkimų į Seimą vienmandatėje Kėdainių rinkimų apygardoje Nr. 43 d. data buvo paskelbta 2005 m. birželio 21 d. Žr. VRK 2005 m. birželio 21 d. sprendimą Nr. 29 „Dėl naujų Seimo nario rinkimų Kėdainių rinkimų apygardoje Nr. 43“ // Žin., 2005, Nr. 78-2845. 2. 2005 m. spalio 5 d. sprendimas Nr. 56: piliečių iniciatyvinė referendumo grupė buvo įregistruota 2005 m. rugsėjo 7 d. Žr. VRK 2005 m. rugsėjo 7 d. sprendimą Nr. 49 „Dėl iniciatyvinės grupės privalomajam referendumui paskelbti įregistravimo“ // Žin., 2005, Nr. 71-722. 3. 2007 m. sausio 16 d. sprendimas Nr. 48: 2007 m. savivaldybių tarybų rinkimų data buvo paskelbta 2006 m. liepos 11 d. Žr. Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. liepos 11 d. nutarimą Nr. X-759 „Dėl 2007 metų savivaldybių tarybų rinkimų“ // Žin., 2006, Nr. 79-3106. 4. 2008 m. liepos 17 d. sprendimas Nr. 40: piliečių iniciatyvinė referendumo grupė buvo įregistruota 2008 m. kovo 3 d. Žr. VRK 2008 m. kovo 3 d. sprendimą Nr. 10 „Dėl iniciatyvinės grupės privalomajam referendumui dėl Ignalinos atominės elektrinės antrojo bloko darbo pratęsimo iki 2015 m. ir dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 58 straipsnio papildymo paskelbti įregistravimo“ // Žin., 2008, Nr. 19-277. *Pastaba.* Vertinami tik po PPFI įsigaliojimo priimti VRK sprendimai.

apie specialųjį bendrąjį limitą, kadangi šiuo atveju prie bendrojo limito pridedama 10 proc. jo dydžio.

Maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitų apskaičiavimo taisykles nustato PPFĮ 16 straipsnio 3 ir 4 dalys. Iš jose įtvirtintų nuostatų matyti, jog vieno rinkėjo „vertė“, priklausomai nuo to, ar rinkimų apygarda apima visą Lietuvos Respublikos teritoriją (Seimo rinkimai daugiamandatėje rinkimų apygardoje, rinkimai į Europos Parlamentą, Respublikos Prezidento rinkimai, referendumas), ar jos dalį (Seimo rinkimai vienmandatėse rinkimų apygardose ir savivaldybių tarybų rinkimai), yra skirtinga: pirmuoju atveju kiekvienas rinkėjas yra „įvertintas“ 1,5 Lt, antruoju – 2 Lt⁸³⁰. Be to, Seimo rinkimų vienmandatėse rinkimų apygardose bei savivaldybių tarybų rinkimų atveju „minimalus“ maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitas yra 20 000 Lt, ką nurodo PPFĮ 16 straipsnio 4 dalies nuostata. Pažymėtina, jog savivaldybių tarybų rinkimuose⁸³¹ yra nustatoma papildoma garantija politinėms partijoms⁸³²: PPFĮ 16 straipsnio 4 dalis *inter alia* įtvirtina, jog savivaldybių tarybų

⁸³⁰ Pažymėtina, jog universalios sumos, skirtos rinkimų kampanijai visose valstybėse, dydžio neįmanoma nustatyti. Tą atskleidė A. J. Heidenheimer atlikto tyrimo rezultatai, kurie, nors buvo publikuoti 1963 m., yra aktualūs ir dabar. Šis autorius pateikė vadinamąjį „išlaidų indeksą“ (angl. *index of expenditure*), kuris parodė, jog skirtingose valstybėse vieno rinkėjo balso vertė gali esmingai skirtis (pagal A. J. Heidenheimer pateikiamus paskaičiavimus, pavyzdžiui, nuo 0,45 Australijoje iki 20,5 Izraelyje). Žr. plačiau HEIDENHEIMER, A. J. *Comparative Party Finance: Notes and Practices and Toward a Theory* // *The Journal of Politics*, 1963, Nr. 4(25), P. 796–801. Dar daugiau – pagal A. Heard pateiktus skaičiavimus, vieno balso „įkainis“ gali būti skirtingas ir toje pačioje valstybėje (minimu atveju – JAV), pavyzdžiui, nuo 1,19 JAV dolerio Jutos valstijoje iki 2,12 JAV dolerio Masačiūseto valstijoje. Žr. plačiau HEARD, A. *The Costs of Democracy*. Chapel Hill, 1960, P. 372. Lyginamuoju aspektu galima kalbėti apie tai, jog Lietuvoje nustatytos vieno rinkėjo „vertės“ yra ganėtinai aukštos. Pavyzdžiui, Lenkijoje vienas rinkėjas rinkimuose į Europos Parlamentą yra „įvertintas“ 30 grošų (Lenkijos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 89 str. 1 d.). Žr. *Ustawa z dnia 23 stycznia 2004 r. „Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego“* // Dz. U. 2004/25/219. Antra vertus, jau buvo pateikta pasiūlymų ir Lietuvoje tokią „vertę“ sumažinti iki 1 Lt tais atvejais, kai rinkimų apygarda apima visą Lietuvos Respublikos teritoriją. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2).

⁸³¹ Tokią garantiją siūloma nustatyti ir rinkimuose į Europos Parlamentą kandidatų sąrašus keliančioms politinėms partijoms. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662A.

⁸³² KT 2007 m. vasario 9 d. nutarime (Žin., 2007, Nr. 19-722) konstatavo, jog Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio 1 dalis ta apimtimi, kuria, įstatymų leidėjui pasirinkus vien proporcinę savivaldybių tarybų rinkimų sistemą, joje nėra nustatyta, kad Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų nuolatiniai gyventojai gali būti renkami į atitinkamų savivaldybių tarybas ir būdami įrašyti į ne politinių partijų sudaromus kandidatų į savivaldybių tarybų narius sąrašus, prieštarauja Konstitucijos 119 straipsnio 2 daliai. Kol kas minėta Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo nuostata nėra pakeista. Taigi tuo atveju, kai įstatymų leidėjas pagal minėtą KT nutarimą atitinkamai pakeis Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymą, t. y. nustatys teisinį reguliavimą, leidžiantį savivaldybių tarybų rinkimuose kandidatų sąrašus kelti ne tik politinėms partijoms, bet ir kitiems visuomeniniams susivienijimams, dėl politinėms partijoms PPFĮ nustatytos papildomos garantijos gali iškilti diskriminacinio pobūdžio problema, kadangi jos bus nepagrįstai privilegijuojamos. Pažymėtina, kad Seimo narys G. Navaitis jau yra pateikęs keletą Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pakeitimo projektų, kuriuose atitinkamai būtų keičiama ir 34 straipsnio 1 dalies nuostata. Jo pasiūlytas minėto KT nutarimo įgyvendinimo variantas remiasi tuo, kad kandidatus į savivaldybės tarybos narius galėtų kelti ir atitinkamo dydžio rinkėjų grupė. Yra dvi šio varianto modifikacijos: 1) ne mažiau kaip 250 rinkėjų, įrašytų į tos apygardos rinkėjų sąrašus, bet ne mažiau kaip 250. Žr. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 6, 8, 12, 14, 15, 22, 23, 34, 35, 36, 37, 39, 42 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XIP-1407; Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 6, 8, 12, 14, 15, 22, 23, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 47, 48, 49, 50, 51, 58, 65, 81, 83, 84, 86

rinkimuose politinė partija, iškėlusi kandidatų sąrašą (sąrašus), papildomai šiai politinei kampanijai gali išleisti ne daugiau kaip 10 proc. jos iškeltų kandidatų sąrašų maksimalios politinės kampanijos išlaidų sumos⁸³³.

Toks teisinis reguliavimas gali sukelti tam tikrų neaiškumų tuo aspektu, jog nėra detalizuojama, ar turimi omenyje visi politinės partijos iškelti kandidatų sąrašai, ar tik tie, kuriuos VRK įregistravo kaip atstovaujamuosius politinės kampanijos dalyvius. Atrodytų, jog teisingas atsakymas reikštų antrąjį variantą, tačiau PPFĮ 16 straipsnio 4 dalies ir 3 straipsnio 3 dalies sisteminis aiškinimas suponuoja priešingai. Tokia situacija vertintina neigiamai, nes, kaip jau buvo minėta, kandidatų sąrašai, turintys savarankišką politinės kampanijos dalyvių statusą, finansiniu požiūriu veikia savo, o ne politinės partijos vardu ir interesais – atitinkamai analogiškoje padėtyje jų atžvilgiu yra ir juos iškėlusi politinė partija.

Pažymėtina, jog rinkimų kampanijos išlaidų ribojimas gali turėti ne tik „kiekybines“, bet ir „kokybines“ formas, tačiau panašaus pobūdžio ribojimų Lietuvos teisės aktuose, reglamentuojančiuose politinių kampanijų finansavimą ar rinkimų organizavimą bei vykdymą, nėra. Manytina, kad tokių „kokybinių“ maksimalių

straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XIP-1407(2); Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 6, 8, 12, 14, 15, 22, 23, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 47, 48, 49, 50, 51, 58, 65, 81, 83, 84, 86 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XIP-1407(3).

⁸³³ Pažymėtina, jog PPFĮ 16 straipsnio 8 dalis nustato, jog maksimalių išlaidų politinei kampanijai dydis nemažinamas: 1) politinių partijų, pretendentų, kandidatų, referendumo iniciatorių, referendumo oponentų lėšomis, sumokėtomis pagal teisinių paslaugų sutartis; 2) išlaidomis, skirtomis rinkimų užstatui sumokėti; 3) išlaidomis, skirtomis pretendentui, kandidato kelionėms į rinkimų apygardą; 4) išlaidoms politinės partijos patalpoms ir personalo veiklai apmokėti, kai šios išlaidos yra šiai politinei partijai įprastos ne politinės kampanijos laikotarpiu. Nagrinėjamame kontekste daugiausia abejonių kelia 3 punkte paminėtos išlaidos, kadangi tokių kelionių tikslas paprastai yra rinkimų agitacija. Be to, tokio pobūdžio išlaidos, vien remiantis PPFĮ to paties straipsnio 5 dalies 4 punktu, akivaizdžiai pripažintinos politinės kampanijos finansavimo išlaidomis. Taigi įstatymų leidėjas šiuo aspektu yra nenuoseklus. Taip pat gali kilti klausimų ir dėl 4 punkte nurodomų išlaidų. Vertintina, jog jame nurodytos išlaidos turėtų būti nepripažįstamos politinės kampanijos išlaidomis tik tuo atveju, jeigu jos neviršytų, pavyzdžiui, laikotarpiu tarp politinių kampanijų patiriamų išlaidų mėnesinio vidurkio ar kitokio panašaus dydžio. Antra vertus, vargu ar tai įmanoma praktiškai, nes būtent politinės kampanijos metu politinių partijų personalas turi daugiausia darbo. Toks įstatymų leidėjo lakoniškumas gali sukelti tam tikrų problemų, kadangi numatytas kriterijus „kai šios išlaidos yra šiai politinei partijai įprastos ne politinės kampanijos laikotarpiu“ yra nepakankamas. Pavyzdžiui, politinės partijos personalas rengia įvairią jos dokumentaciją. Ar tai, jog rengiama dokumentacija bus susijusi su politine kampanija (rinkimų programos rengimas), jau reikš, kad tokio pobūdžio išlaidos nėra įprastos politinei partijai ne politinės kampanijos laikotarpiu? Manytina, jog situaciją gerokai palengvintų papildomų kriterijų nustatymas, kadangi dabartinis teisinis reguliavimas atveria kelią įvairialypiam nagrinėjamos nuostatos interpretavimui, kuris gali nepagrįstai pabloginti politinės partijos padėtį. Nesant aiškių tokio pobūdžio kasdieninių išlaidų atribojimo nuo politinės kampanijos išlaidų kriterijų, gali susidaryti situacija, kai politinė partija ir subjektai, atsakingi už valstybinę politinių partijų finansavimo kontrolę, skirtingai interpretuos šią nuostatą, dėl ko politinė partija gali būti pripažinta pažeidusia PPFĮ 16 straipsnio 7 dalies imperatyvą, draudžiantį viršyti nustatytą maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitą. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, jog, pagal PPFĮ „dvasią“, rinkimų užstatą gali įnešti tik savarankiškas politinės kampanijos dalyvis ir tik pavedimu iš specialios banko sąskaitos (7 str. 1 d., 8 str. 2 d. ir 16 str. 1 d.). Praktikoje yra buvę tokių atvejų, kai savarankišku politinės kampanijos dalyviu neregistruotas asmuo į VRK banko sąskaitą įnešė rinkimų užstatą grynaisiais pinigais. Tokia veika vertintina kaip ATPK 207¹⁰ straipsnio 4 ir 5 dalyse numatytų administracinių teisės pažeidimų idealioji sutaptis. Žr., pavyzdžiui, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 26 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-4951-655/2009 ir Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 17 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-4882-655/2009.

išlaidų politinei kampanijai limitų kaip maksimalios sumos, išleistinos politinės reklamos skaidai⁸³⁴, ar maksimalios politinės kampanijos išlaidų dalies, padengtinios iš juridinių asmenų paaukotų lėšų⁸³⁵, nustatymas galėtų būti puikia alternatyva įvairiems draudimams, pavyzdžiui, draudimui skleisti politinę reklamą tam tikrais būdais ir formomis ar draudimui juridiniams asmenims finansuoti politines kampanijas. Nors dėl pirmojo siūlymo, pavyzdžiui, M. Pinto-Duschinsky laikosi kitokios pozicijos: jo nuomone, mokamos politinės reklamos transliavimo per televiziją uždraudimas yra, be abejonės, daug efektyvesnis negu formalios politinėms partijoms ir/ar kandidatams nustatytos rinkimų kampanijų išlaidų ribos⁸³⁶. Antra vertus, šis draudimas smulkių politinių partijų finansiniams poreikiams daro nedidelę įtaką, kadangi jos paprastai ir taip stokoja lėšų intensyviai reklaminei kampanijai organizuoti⁸³⁷. Antrasis siūlymas yra racionalus tuo požiūriu, jog sudaro prielaidas sumažinti išorinį spaudimą politinės kampanijos dalyviams. Tą pažymi M. Walecki, nurodydamas, jog rinkimų kampanijų išlaidų maksimalių limitų nustatymo tikslas – sumažinti ekonominį spaudimą, daromą rinkimų komitetams⁸³⁸, bei H. E. Alexander,

⁸³⁴ Pavyzdžiui, JAV XX a. 8-ajame dešimtmetyje įvykdžius rinkimų kampanijų finansavimo reformą, kandidatams į JAV prezidentus, pasirinkusiems valstybinių jų rinkimų kampanijos finansavimą, buvo nustatytas dvejetainis pobūdžio limitas: maksimalių rinkimų kampanijos išlaidų limitas, siekęs 14,7 mln. JAV dolerių, ir maksimalių rinkimų kampanijos išlaidų, skiriamų radijo ir televizijos propagandai, limitas, siekęs 8,5 mln. JAV dolerių. Tai buvo teisinio reguliavimo (*The Federal Election Campaign Act of 1971*), leidžiančio maksimaliai 60 proc. visų rinkimams skirtų finansinių resursų skirti reklamai per radiją ir televiziją, išdava, suponavusi, jog išlaidos politinei reklamai ženkliai sumažėjo. Panašus teisinis reguliavimas kai kuriose valstybėse egzistuoja ir dabar. Pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos Seimo ir Senato rinkimų įstatymo⁸³⁴ 115 straipsnyje yra įtvirtintas toks ribojimas: rinkimų komiteto išlaidos rinkimų kampanijai, vykdomai sąlygomis ir būdais, charakteringais reklamai⁸³⁴, <...> negali viršyti 80 proc. bendrojo limito, nustatyto šiam rinkimų komitetui. Žr. GOŁEMBSKI, F., GULCZYŃSKI, M. Wybory prezydenckie w USA 1972. Warszawa, 1973, P. 171. Pagal: ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001, P. 82; CORRADO, A. Campaign Finance Reform: A Sourcebook. Washington, 1997, P. 52; *Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. „Ordinacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej“* // Dz. U. 2001/46/499. Pažymėtina, jog Lenkijos mokslininkai nurodo, jog tokia formuluočių sukelia jos interpretavimo problemų. Žr. JUCHNIEWICZ, J. Finansowanie kampanii wyborczych do parlamentu i kampanii prezydenckich // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 72. Jokio aiškumo nesuteikia ir minėtą įstatymą įgyvendinantys teisės aktai, kadangi juose vartojama analogiška formuluočių, žr., pavyzdžiui, Finansų ministro įsakymo „Dėl rinkimų komiteto ataskaitos Lenkijos Respublikos Seimo ir Senato rinkimuose“ (*Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 23 lipca 2001 r. w sprawie sprawozdania komitetu wyborczego w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej* // Dz. U. 2001/81/881) 2 straipsnio 1 dalies e punktą.

⁸³⁵ Pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme yra nustatyta, jog rinkimų komiteto patiriamos rinkimų kampanijos išlaidos, dengiamos iš juridinių asmenų, išskyrus politines partijas, paaukotų lėšų, negali viršyti 60 proc. nustatytojo bendrojo limito (87c str.). Žr. *Ustawa z dnia 27 września 1990 r. „O wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej“* // Dz. U. 1990/67/398.

⁸³⁶ Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M. (2001), P. 22. Pagal: WALECKI, M. Spending Limits as a Policy Option // Priega per internetą: <http://www.ifes.org/publication/dd3bde8822ab8b9a423eac26059ba90b/IFES%20%20Policy%20Paper%20June%202007%20Final_.pdf> (2009 m. balandžio 15 d.).

⁸³⁷ WARE, A. Conclusion // *Funding Democratization* (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick, 2007, P. 241.

⁸³⁸ WALECKI, M. Finansowanie kampanii wyborczych // *Kampania wyborcza: strategia, taktyka, komunikacja* (red. S. Wilkos, W. Ferenc). Warszawa, 2001, P. 153.

teigdamas, kad tokie limitai sumažina pasiturinčių aukotojų galimybes daryti politinį spaudimą⁸³⁹.

Apskritai maksimalių rinkimų kampanijų išlaidų limitų nustatymas yra labiau būdingas postkomunistinio bloko valstybėms, ką iliustruoja M. Pinto-Duschinsky atlikta analizė⁸⁴⁰. Senosiose demokratijose tokio pobūdžio ribojimai, jeigu jie ir nustatyti, daugiau yra susiję su pirmiau minėtais „kokybiniais“ ribojimais, ypač politinės reklamos sklaidos srityje. M. Walecki tokią situaciją aiškina tuo, jog demokratizacijos pradžioje atitinkamų valstybių įstatymų leidėjai politinės reklamos sklaidos per televiziją ir radiją nepripažino pagrindiniu politinės komunikacijos būdu⁸⁴¹. Manytina, jog prie to prisidėjo ir ta aplinkybė, jog politinėms partijoms ir/ar kandidatams buvo suteikiamas nemokamas televizijos ir radijo eterio laikas, kuris buvo pakankamas, idant jie galėtų save pristatyti rinkėjams. Galiausiai tam įtakos turėjo ir tai, jog šiame regione, kiek tai yra susiję su rinkimų kampanijų finansavimo klausimais, stengiamasi realizuoti absoliutaus lygiateisiškumo principą, kai Vakarų Europos ir kitose senosios demokratijos valstybėse prioritetą yra teikiamas santykinio lygiateisiškumo užtikrinimui⁸⁴².

Pažymėtina, jog maksimalių rinkimų kampanijų išlaidų limitų nustatymo vertinti vien pozityviai negalima. Pavyzdžiui, JAV Aukščiausiasis Teismas *Buckley v. Valeo* byloje priimtame sprendime⁸⁴³ konstatavo, jog trys pagrindinės nuostatos dėl

⁸³⁹ Žr. ALEXANDER, H. E. *American Presidential Elections Since Public Funding 1976-84 // Comparative Political Finance in the 1980s* (ed. H. E. Alexander). New York, 2009, P. 116.

⁸⁴⁰ Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M. *Financing Politics: A Global View // Journal of Democracy*, 2002, Nr. 4(13) // Prieiga per internetą: <http://www.moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/Financing_Politics.pdf> (2009 m. gegužės 1 d.).

⁸⁴¹ WALECKI, M. *Money and Politics in Poland*. Warszawa, 2005, P. 165. Politinė komunikacija apibrėžtina kaip kryptingas su politika susijusių reikšmių komunikavimas. Taigi ji nukreipia į kryptingą, simbolinį ir derybinį procesą, kuris yra viešųjų debatų pobūdžio ir kuriam būdingas institucionalizuotų kanalų tarpininkavimas. Šio proceso dalyviai yra trys pagrindinės šalys: politinės organizacijos, žiniasklaidos priemonės ir piliečiai. Kryptingumas kyla iš strategijos, besiremiančios žinių, pažiūrų ir piliečių elgsenos, kurios svarbiausia dalis – atiduoti savo balsą per rinkimus, o tarp rinkimų politiškai paremti viešosios nuomonės tyrimų metu, formavimo raidos. Žr. PŁUDOWSKI, T. *Komunikacja polityczna w amerykańskich kampaniach wyborczych*. Warszawa, 2008, P. 24.

⁸⁴² Reikia pažymėti, jog praktikoje absoliutus lygiateisiškumas tampa santykinu lygiateisiškumu, kadangi galutinis rezultatas iš esmės priklauso ne nuo to, kokia suma buvo išleista, o nuo to, kaip tai buvo atlikta. Taigi implicitinė prielaida, jog atitinkamos lėšos visais atvejais bus panaudotos vienodai meistriškai, praktikoje negalioja. Tam puikią iliustraciją pateikė J. Fisher, kuris sumodeliavo štai tokią situaciją: kiekvienam iš trijų kandidatų yra duodama 100 svarų sterlingų suma, nurodant, jog šias lėšas jie turi panaudoti savo rinkimų kampanijai, tačiau neapibrėžiant konkrečių jos formų; tarkim, kandidatas A pagamina 1 000 reklaminių bukletų, kandidatas B – vieną didelį reklaminių plakatą, o kandidatas C savo rinkimų kampanijos transporto priemonėje įrengia garsintuvą; taigi, nepaisant to, jog startinė pozicija buvo vienoda, ganėtinai akivaizdu, jog elektoratui padaryta įtaka skirsis. Žr. FISHER, J. *Party Expenditure and Electoral Prospects: A National Level Analysis of Britain // Electoral Studies*, 1999, Nr. 18, P. 520. Su tokia pozicija reikia sutikti, nes netgi tuo atveju, jeigu visi trys kandidatai pagamintų po 1 000 identiškų reklaminių bukletų, nėra jokios garantijos, kad jų sklaida bus vienodai efektyvi.

⁸⁴³ Žr. JAV Aukščiausiojo Teismo 1976 m. sausio 30 d. sprendimą byloje *Buckley v. Valeo*, 424 U.S. 1 (1976) // Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/us/424/1/case.html>> (2009 m. gegužės 1 d.). Nors minėtame sprendime JAV Aukščiausiasis Teismas neišsakė nuomonės, jog absoliučiai visi bandymai riboti rinkimų kampanijų išlaidas prieštarauja JAV Konstitucijai, jį galima laikyti vienu iš labiausiai „apjuodintų“ šio teismo jurisprudencijos atvejų. Galbūt tai išprovokavo kontekstas, kuriame jis buvo priimtas (netrukus po *Watergate* skandalo, kuris ir suponavo tokio teisinio reguliavimo priėmimą). Žr.

maksimalių rinkimų kampanijos išlaidų limitų, t. y. nustatančios „nepriklausomų išlaidų“⁸⁴⁴ limitą, suvaržymą dėl nuosavų resursų, kuriais kandidatas gali naudotis, dydžio ir bendrą išlaidų limitą kandidatams, siekiantiems federalinių pareigų, buvo nekonstitucingos, kadangi jose nustatytas teisinis reguliavimas pažeidė JAV Konstitucijos I-ąją pataisą⁸⁴⁵, kuri *inter alia* numato, jog Kongresas neturi leisti įstatymų, varžančių žodžio ir spaudos laisvę⁸⁴⁶. Šis pavyzdys iliustruoja, jog tam tikrais atvejais politinių kampanijų (taip pat ir politinių partijų) finansavimo taisyklių nustatymas sukelia dviejų šiuolaikinės liberaliosios demokratijos pricipų, t. y. poreikių užtikrinti politinę lygybę ir politinę laisvę konfliktą⁸⁴⁷.

Tokio pobūdžio ribojimai gali sukelti ir įvairias rinkimų kampanijų finansavimo patologijas. Pavyzdžiui, dirbtinai žemų maksimalių rinkimų kampanijų išlaidų limitų nustatymas suponuoja, jog rinkimų kampanijų dalyvių pateikiami finansinės atskaitomybės dokumentai neturi nieko bendro su tikrove, o juose pateikiami duomenys tiesiog yra „pritempti“ prie nustatyto teisinio reguliavimo⁸⁴⁸.

SUNSTEIN, C. R. *Free Markets and Social Justice*. New York, 1997, P. 226. Plačiau apie *Watergate* skandalą žr. [washingtonpost.com](http://www.washingtonpost.com) – The Watergate Story // Prieiga per internetą: <<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/special/watergate/index.html#chapters>> (2009 m. gegužės 1 d.).

⁸⁴⁴ „Nepriklausomomis išlaidomis“ (angl. „*independent expenditures*“) vadinamos tokios išlaidos, kurias patiria individai ar jų grupės be konsultacijos ar kooperacijos su kandidato rinkimų kampanijos organizaciniu vienetu. Plačiau žr. ALEXANDER, H. E. *Financing Politics: Money, Elections, and Political Reform*. Washington, 1992, P. 64–66. Pažymėtina, kad byloje *Colorado Republican Federal Campaign Committee v. Federal Election Commission* JAV Aukščiausiasis Teismas nuėjo dar toliau ir pripažino, jog „nepriklausomų išlaidų“, kurių dydžio ribojimas buvo panaikintas *Buckley v. Valeo* byloje, gali patirti ir politinės partijos. Žr. JAV Aukščiausiojo Teismo 1996 m. birželio 26 d. sprendimą byloje *Colorado Republican Federal Campaign Committee v. Federal Election Commission*, 518 U. S. 604 // Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/us/518/604/>> (2010 m. vasario 20 d.).

⁸⁴⁵ *First Amendment to the United States Constitution* // Prieiga per internetą: <<http://www.gpoaccess.gov/constitution/pdf/con001.pdf>> (2009 m. kovo 14 d.).

⁸⁴⁶ Aptariamoje byloje teismas laikėsi pozicijos, jog koncepcija, pagal kurią valdžia gali apriboti kai kurių visuomenės elementų žodžio laisvę, idant sustiprintų kitų sąlyginį balsą, yra visiškai svetima Konstitucijos I-ajai pataisai, priimtai siekiant užtikrinti įmanomai plačiausią įvairių, tuo pačiu – ir antagonistinių, šaltinių informacijos sklaidą ir garantuoti nesuvaržytą apsikeitimą idėjomis, sukeliantį žmonių trokštamas politines ir socialines permainas. Taip pat jis pažymėjo, kad Konstitucijos I-ojoje pataisoje numatyta apsauga nuo saviraiškos laisvės ribojimų negali būti tinkamai realizuojama, kai yra susiejama su asmens finansinėmis galimybėmis dalyvauti viešojoje diskusijoje.

⁸⁴⁷ WALECKI, M. *Money and Politics in Poland*. Warszawa, 2005, P. 164.

⁸⁴⁸ Pateiktinas puikus pavyzdys iš Rusijos praktikos. 1993 m. rinkimų kampanijos metu rinkimų blokai išleido 3,7 mln. JAV dolerių. 1995 m. buvo priimtas naujas teisinis reguliavimas, nustatantis maksimalius rinkimų kampanijos išlaidų limitus: individualiam kandidatui – maždaug 100 tūkst. JAV dolerių, blokui – ne daugiau kaip 2,4 mln. JAV dolerių. Taigi oficialiai tokie limitai sumažėjo. 1999 m., rinkimų į Rusijos Federacijos Dūmą metu, individualiems kandidatams buvo leidžiama išleisti tik 65 tūkst. JAV dolerių, o rinkimų blokams – 1,6 mln. JAV dolerių. Kaip nurodė Rusijos spauda, neoficialiai rinkimų blokai rinkimų kampanijai išleido daug didesnes sumas, tačiau, be abejo, negalėjo to nurodyti, kadangi už maksimalių rinkimų kampanijos išlaidų limitų pažeidimą buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė. Skirtingais duomenimis, 1999 m. visi politiniai subjektai rinkimų kampanijai išleido nuo 300 iki 500 mln. JAV dolerių. Kaip nurodė asmenys, atsakingi už finansinės paramos Dešiniųjų jėgų sąjungai (SPS) paiešką, šios rinkimų kampanijos metu ji išleido daugiau kaip 32 mln. JAV dolerių, o L. Gozman, kuris buvo atsakingas už šios politinės partijos rinkimų strategijos rengimą, sakoma, išleidęs ne mažiau kaip 200 tūkst. JAV dolerių, idant surinktų rinkimų kampanijai reikalingus duomenis. Kitas pavyzdys vėlgi iš Rusijos, tik šįkart – iš Krasnojarkso krašto gubernatoriaus 1998 m. rinkimų, kuriose generolas A. Lebed įveikė populiarų biurokratą V. Zubov, buvusį Krasnojarsko krašto gubernatorių: pirmasis rinkimų kampanijai išleido maždaug 12 mln. JAV dolerių, o antrasis – tik 4 mln. JAV dolerių, nors oficialus rinkimų

Pažymėtina, kad mokslininkai, nagrinėjantys rinkimų kampanijų finansavimo klausimus, tiksliau, kokią įtaką rinkimų rezultatams daro išlaidų, susijusių su rinkimų kampanija, dydis, pastebėjo ganėtinai įdomią tendenciją, jog tų kandidatų, kurie rinkimų kampanijos metu nėjo jokių politinių pareigų, patirtos išlaidos turi didesnę įtaką rinkimų rezultatams nei siekiančių perrinkimo kandidatų, tokiu tikslu išleidžiančių analogiško dydžio sumą⁸⁴⁹. Taigi, esant tokiai situacijai, nedidelių maksimalių rinkimų kampanijų išlaidų limitų nustatymas yra palankus pastariesiems⁸⁵⁰. Galima pateikti ir kitą pavyzdį, kuris yra tinkamas nedemokratinio

kampanijos išlaidų limitas buvo 160 tūkst. JAV dolerių. Žr. plačiau WALECKI, M. Pieniądz a polityka w Europie Środkowo-Wschodniej // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 52–54. Žinoma, tais atvejais, kai rinkimų kampanijos yra finansuojamos ir iš valstybės biudžeto, tokių tiesioginių ar netiesioginių dotacijų skaičiai, pateikiami atitinkamose finansinėse ataskaitose, atitinka realybę. Žr. plačiau ROMANIUK, A. Źródła finansowania kampanii wyborczych i partii politycznych na Ukrainie // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 106.

⁸⁴⁹ Žr., pavyzdžiui, PALDA, F., PALDA, K. The Impact of Campaign Expenditures on Political Competition in the French Legislative Elections of 1993 // *Public Choice*, 1998, Nr. 1-2(94), P. 157–174. Tą patvirtina ir M. Pinto-Duschinsky pateikiami duomenys: 1972 ir 1974 m. kandidatas, rinkimuose konkuruojantis su kongresmenu, už kiekvienus papildomus 10 tūkst. JAV dolerių, išleistus viršijant jo konkurento rinkimų kampanijai paskirtas lėšas, pelnydavo 1 proc. rinkėjų balsų. Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M. Rola pieniędzy politycznych // *Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne* (red. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 10. Tiesa, kai kurie tyrimai parodė, jog šis dėsningumas negalioja politinių partijų atžvilgiu, t. y. tam, idant jos laimėtų rinkimus, neužtenka padidinti tam skiriamas lėšas. Pavyzdžiui, FISHER, J. Party Expenditure and Electoral Prospects: A National Level Analysis of Britain // *Electoral Studies*, 1999, Nr. 18, P. 519–532. O štai P. Burnell teigia, jog šis ryšis neturėtų būti pervertinamas. Panašiai nurodo ir S. E. Scarrow: anot jos, rinkimų rezultatus lemia keletas veiksmų kompleksas. Žr.: BURNELL, P. Introduction: Money and Politics in Emerging Democracies // *Funding Democratization* (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick, 2007, P. 6; SCARROW, S. E. Political Finance in Comparative Perspective // *Annual Review of Political Science*, 2007, Nr. 10, P. 198.

⁸⁵⁰ Tą lengva paaiškinti vien tuo aspektu, jog kandidatai, rinkimų kampanijos metu einantys politines pareigas, gali naudotis viešaisiais resursais. Tai taip vadinamieji „administraciniai rezervai“, kuriems būdinga specifinė vietos savivaldos, visuomeninių žiniasklaidos priemonių, valstybinių įmonių bei organizacijų, finansuojamų iš valstybės biudžeto, traktuotė: jų favorizuojami politinė partija ar kandidatas gauna nedokumentuojamas, „nemokamas“ paslaugas, naudojami viešąja infrastruktūra, dalyvauja organizuojamuose susitikimuose su „darbuotojų kolektyvais“ ir pan. Pagal tai, kokio tikslo siekiama, galima išskirti du tokios administracinės „paramos“ modelius: remiantįjį ir ribojantįjį. Pirmuoju atveju remiami „lojalūs“ politinė partija ar kandidatas, antruoju – daroma viskas, kad politinė partija ar kandidatas, kurie nėra priimtini, nelaimėtų. Ribojančiajam modeliui galima priskirti: a) reguliuojamą prieigą prie žiniasklaidos priemonių; b) susitikimų patalpų prieinamumo reglamentavimą; c) institucijų, kontroliuojančių nevyriausybinių organizacijų, privačių įmonių, žiniasklaidos priemonių ir pan. darbą, kontrolės mechanizmų įvedimą; d) sričių, miestų ir pan. vadovų politinių preferencijų viešą deklaravimą. Remiančiajam modeliui galima priskirti: a) nemokamos arba lengvatinės prieigos prie visuomeninių žiniasklaidos priemonių, spaustuvių, transporto institucijų ir pan. suteikimą; b) rekomendacijas dėl paramos vykdymoms priešrinkiminėms akcijoms, perduodamas valstybinių ir privačių struktūrų vadovams; c) netiesioginę įtaką butų administracijos darbuotojams, rinkimų komisijoms. Žr. ROMANIUK, A. Źródła finansowania kampanii wyborczych i partii politycznych na Ukrainie // *Kulisy finansowania polityki* (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 110–111. Čia tiktų prisiminti 2000 m. Rusijos Federacijos prezidento rinkimų kampaniją, kurios metu nuskambėjo garsioji frazė: „Rinkimų kampanijos metu nesiaiškinsiu, kas yra svarbiau – Tampak'ai ar Snickers'ai“. Taip jos autorius V. Putinas deklaravo, jog neketina vesti intensyvios ir brangios rinkimų kampanijos. Žinoma, lengva jam buvo kalbėti, kai jis šios rinkimų kampanijos metu galėjo naudotis ir naudojosi tuometinių jo einamų pareigų suteikiamomis privilegijomis. Kitas pavyzdys – 2003 m. ir 2007 m. Dūmos rinkimų kampanijų metu V. Putinui artima politinė partija „Vieninga Rusija“ (rus. Единая Россия) itin piktnaudžiavo administraciniais resursais, kas, kalbant apie 2003 m. rinkimus, buvo įvardijama kaip atskyrimo tarp politinės partijos ir vykdomosios valdžios nebuvimas, be to visuomeninė televizija atvirai propagavo šią politinę partiją. Žr. WALECKI, M. Pieniądz a polityka w Europie Środkowo-Wschodniej // *Kulisy finansowania polityki* (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 53–54; nytimes.com – 2000 m. kovo 8 d. M. R. Gordon. Putin Running „Uncampaign“ On the Way To Election // Prieiga per internetą: <<http://www.nytimes.com/2000/03/08/world/putin-running-uncampaign-on-the>

režimo valstybėms apibūdinti: vyksta opozicijos marginalizacija, faktiškai dar labiau stiprinanti tokį režimą, kuris ir taip gali plačiau naudotis valstybės kontroliuojamomis žiniasklaidos priemonėmis⁸⁵¹. Dar vieną, nors ir teisėtą, bet ne itin pageidaujamą atvejį, kai nustatomi pernelyg žemi maksimalių rinkimų kampanijų išlaidų limitai, aprašo H. E. Alexander. Anot jo, tai paskatina kandidatus rinkimų kampanijų metu teikti prioritetą žiniasklaidos priemonėse skleidžiamai politinei reklamai, nes tai yra efektyviau finansinių ir laiko sąnaudų požiūriu, nei rinkimų kampanija, nukreipta į paprastus žmones (angl. *grassroots*)⁸⁵². O štai M. Pinto-Duschinsky nurodo, jog tuo atveju, jeigu pernelyg griežtas tokio pobūdžio teisinis reguliavimas nustatomas tik politinių partijų atžvilgiu, jį stengiamasi apeiti steigiant įvairius fondus (pavyzdžiui, vokiškieji *Stiftungen*).⁸⁵³

Maksimalių išlaidų rinkimų kampanijai nustatymas turi ir dar vieną silpną pusę – tokie dydžiai yra aktualūs tik rinkimų kampanijos periodui, o tai savotiškai masina politines partijas ir/ar kandidatus dalį išlaidų, susijusių su rinkimų kampanija, patirti iki jai prasidedant ir taip išvengti atitinkamos kontrolės. Lietuvos įstatymų leidėjas šiuo klausimu pademonstravo toliaregiškumą ir PPFĮ 2 straipsnio 13 dalyje, įtvirtinančioje, kad politinės kampanijos išlaidomis pripažįstamos šio įstatymo 16 straipsnio 5 dalyje nurodytos išlaidos, skirtos rinkimų ar referendumo politinės kampanijos laikotarpiui, nepaisant sandorio, kurį vykdant padaryta išlaidų, sudarymo dienos, ir 16 straipsnio 6 dalyje, pagal kurią politinės kampanijos finansavimo išlaidomis taip pat pripažįstamos išlaidos, skirtos PPFĮ 16 straipsnio 5 dalyje nurodytai paskirčiai, patirtos ne politinės kampanijos laikotarpiu, jeigu PPFĮ 16 straipsnio 5 dalyje nurodyti daiktai ir kitas turtas skirti naudoti ar jeigu paslaugos gautos politinės kampanijos laikotarpiu, nustatė tam tikrą saugiklį, turintį eliminuoti tokią praktiką. Visgi iki šios dienos buvo priimtas vienintelis VRK sprendimas, kuriuo išlaidos, patirtos ne politinės kampanijos laikotarpiu, buvo pripažintos politinės kampanijos išlaidomis⁸⁵⁴. Taigi pirmiau pacituotas teisinis reguliavimas yra

[way-to-election.html](#)> (2009 m. spalio 16 d.); WILSON, K. Party-System Institutionalization and Democracy: The Case of Russia // *Journal of Constitutional Law in Eastern & Central Europe*, 2009, Nr. 1(16), P. 102.

⁸⁵¹ Nors ir demokratinės valstybės, tam iliustruoti puikiai tinka Ukraina ir Rusija, kuriose, kaip taikliai pastebėjo D. Treisman, finansinės lėšos nėra pakankama sąlyga, užtikrinanti tinkamą politinę komunikaciją: tokia sąlyga jos tampa tik tada, kai yra poroje su administraciniu kapitalu, t. y. administracinio ir vykdomojo aparato kontrole. Žr. TREISMAN, D. Dollars and Democratisation: The Role and Power of Money in Russia's Transitional Election // *Comparative Politics*, 1998, Nr. 1(31), P. 12.

⁸⁵² Žr. ALEXANDER, H. E. *American Presidential Elections Since Public Funding 1976-84* // *Comparative Political Finance in the 1980s* (ed. H. E. Alexander). New York, 2009, P. 117.

⁸⁵³ PINTO-DUSCHINSKY, M. *Political Financing in the Commonwealth* // Prieiga per internetą: <http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/uploadedfiles/%7B7C1DC507-23C5-4CEF-B97B-8A61A6DFEB6D%7D_Political%20Financing%20in%20the%20Commonwealth.pdf> (2010 m. kovo 13 d.).

⁸⁵⁴ VRK 2004 m. rugsėjo 15 d. sprendimas Nr. 337 „Dėl išlaidų pripažinimo politinės kampanijos finansavimo išlaidomis ir maksimalių išlaidų dydžių sumažinimo“ // Prieiga per internetą:

efektyvus tik „ant popieriaus“⁸⁵⁵, nes reikia pripažinti, kad VRK neturi efektyvių priemonių tokiems atvejams identifikuoti – PPFĮ 16 straipsnio 6 dalyje nustatyta pareiga politinės kampanijos dalyviams apie tokio pobūdžio išlaidas pranešti VRK yra naiviai deklaratyvi⁸⁵⁶, o galimybė jas sukontroliuoti, vertinant politinės kampanijos dalyvių pateiktus finansinės atskaitomybės dokumentus, yra mažai tikėtina.

Paminėtina, jog Prezidento V. Adamkaus pateiktame PPFĮ projekte buvo pasiūlyta ganėtinai revoliucinė rinkimų politinių kampanijų finansavimo iš valstybės biudžeto koncepcija⁸⁵⁷, turinti pakeisti šiuo metu faktiškai neveikiantį dalies išlaidų

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=242577&p_query=&p_tr2=> (2009 m. gegužės 25 d.).

⁸⁵⁵ Pažymėtina, kad Seimo narys A. Monkevičius 2008 m. buvo pateikęs siūlymą tokiomis išlaidomis laikyti tik 16 straipsnio 5 dalies 1 punkte nurodytas išlaidas, t. y. tik išlaidas politinei reklamai ar kitai agitacinei medžiagai gaminti ar platinti bet kokiais žiniasklaidos priemonėmis ar bet koku kitu viešu būdu, patirtas ne politinės kampanijos laikotarpiu, bet ne anksčiau prieš tai įvykusių rinkimų. Toks siūlymas vertintinas dvejopai. Viena vertus, prieš prasidedant politinei kampanijai, politinės partijos ir kiti subjektai gali patirti ir kitokių išlaidų, susijusių su politine kampanija, pavyzdžiui, dėl įvairių susitikimų organizavimo (PPFĮ 16 str. 5 d. 3 p.). Antra vertus, taip jis siekė atkreipti dėmesį į tai, jog reklaminė kampanija gali prasidėti ne tik prieš oficialią politinės kampanijos pradžią, bet ir iškart po atitinkamų rinkimų. Tačiau ir šiuo metu PPFĮ nustatytas teisinis reguliavimas apima tokius atvejus, todėl aptariamo siūlymo pagrindimas tuo, jog tokios politinių partijų išlaidos neįtraukiamos į politinės kampanijos išlaidas, formaliai yra neteisingas, o praktiškai tai yra susiję su būtinybe atlikti atitinkamą stebėseną ne tik politinės kampanijos metu (PPFĮ 25 str. 1 d.), bet ir laikotarpiu, kai jokia politinė kampanija nevyksta, taigi, pagal šio Seimo nario pateiktą PPFĮ projektu siekiamą rezultatą, reikėtų keisti ne PPFĮ 16 straipsnio 6 dalį, o 25 straipsnio 1 dalį, kas buvo pasiūlyta PPFĮ projektuose Nr. XP-2662, Nr. XP-2662(2A) ir Nr. XP-2662(2), o PPFĮ projekte Nr. 2662A toks pasiūlymas dar buvo papildytas pareiga viešosios informacijos rengėjams ar skleidėjams laikotarpiu tarp politinių kampanijų teikti atitinkamą deklaraciją. Vis dėlto toks siūlymas laikytinas nepagrįstu, kadangi politinėms partijoms nėra draudžiama skleisti politinę reklamą ir ne politinės kampanijos metu, be to, kaip reikėtų traktuoti tuos atvejus, kai yra reklamuojami ne konkretūs asmenys, o pavyzdžiui, ideologinės nuostatos? Manytina, kad tai dar kartą patvirtina, jog PPFĮ įtvirtinta per siaura politinės reklamos sąvoka. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 16 ir 18 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2901 ir jo aiškinamąjį raštą; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662A; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2A); Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2).

⁸⁵⁶ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad aktualios redakcijos PPFĮ šiuo klausimu patobulėjo, nes pirminėje jo redakcijoje buvo numatyta, jog VRK tokiu atveju turėtų išlaidas įvertinti Vyrųsybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka, kas iš esmės reiškė, jog VRK buvo suteikiama ganėtinai plati diskrecijos laisvė atlikti ekonominių tokių išlaidų vertinimą. Šiuo metu reikalaujama kartu pateikti išlaidas pateisinančių dokumentų kopijas (PPFĮ 16 str. 6 d.). Pažymėtina, kad atitinkamai PPFĮ buvo pakeistas tik 2007 m. gegužės 10 d., nors PPFĮ projektas dėl tokio pakeitimo buvo pateiktas dar 2005 m. birželio pabaigoje. Šio projekto aiškinamajame rašte kaip pagrindinė pateikiamo pasiūlymo priežastis nurodoma tai, jog tokiu atveju VRK atlieka procedūrinio, o ne ekonominio pobūdžio vertinimą, su kuo negalima nesutikti, ypač jeigu pateikiami konkretūs dokumentai, pagrindžiantys tokias išlaidas. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 16 straipsnio pakeitimo įstatymą // Žin., 2007, Nr. 55-2128; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-653 ir jo aiškinamąjį raštą.

⁸⁵⁷ Respublikos Prezidento rinkimų pirmojo turo politinei kampanijai vykdyti kiekvienam kandidatui turėtų būti skiriama 2 000 MGL (260 tūkst. Lt) dydžio valstybės biudžeto dotacija, o antrojo turo – 3 000 MGL (390 tūkst. Lt) dydžio valstybės biudžeto dotacija. Šiuo metu nustatytas maksimalus išlaidų Respublikos Prezidento rinkimų politinei kampanijai dydis vienam kandidatui yra 4 mln. Lt. Seimo rinkimų politinės kampanijos daugiamandatėje rinkimų apygardoje ir rinkimų į Europos Parlamentą politinės

kampanijos finansavimo apimtį siūloma sieti su politinės partijos ar jų koalicijos keliamų kandidatų sąrašą įrašytu kandidatų skaičiumi, t. y. už kiekvieną kandidatą tokiu atveju būtų skiriama po 40 MGL (5 200 Lt). Manytina, kad tokio siūlymo įgyvendinimas neabejotinai paskatintų politines partijas į kandidatų sąrašą įrašyti maksimalų kandidatų skaičių, t. y. 141 kandidatą Seimo rinkimuose (Seimo rinkimų įstatymo 37 str. 2 d.) ir 24 kandidatų rinkimuose į Europos Parlamentą (Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 36 str. 2 d.), ko ekvivalentas būtų atitinkamai 5 640 MGL (733,2 tūkst. Lt) ir 960 MGL (124,8 tūkst. Lt). Šiuo metu nustatytas maksimalus išlaidų Seimo rinkimų daugiamandatėje rinkimų apygardoje ir rinkimų į Europos Parlamentą politinėms kampanijoms dydis vienam kandidatų sąrašui, tiksliau, juos keliančiai politinei partijai ar jų koalicijai yra 4 mln. Lt. Seimo rinkimų vienmandatėse rinkimų apygardose politinei kampanijai vykdyti kiekvienam išsikėlusiam kandidatui, pagal šį projektą, turėtų būti skiriama 40 MGL (5 200 Lt), jeigu toje vienmandatėje rinkimų apygardoje yra mažiau nei 35 tūkst. rinkėjų, 45 MGL (5 850 Lt), jeigu rinkėjų yra 35 tūkst. – 40 tūkst., 50 MGL (6 500 Lt), jeigu rinkėjų skaičius yra didesnis nei 40 tūkst. Šiuo metu yra nustatyti daug didesni maksimalių išlaidų politinei kampanijai limitai. Pavyzdžiui, Dainų vienmandatėje rinkimų apygardoje, kurioje yra 34 424 rinkėjai, toks limitas yra 69 tūkst. Lt, Ignalinos–Švenčionių vienmandatėje rinkimų apygardoje, kurioje yra 30 993 rinkėjai, toks limitas yra 62 tūkst. Lt. Arba Senamiesčio vienmandatėje rinkimų apygardoje, kurioje yra 39 970 rinkėjai, nustatytas 80 tūkst. Lt maksimalių išlaidų politinei kampanijai limitas, Šeškinės vienmandatėje rinkimų apygardoje, kurioje yra 40 534 rinkėjas, – 81 tūkst. Lt limitas, o Naujamiesčio vienmandatėje rinkimų apygardoje, kurioje yra 50 956 rinkėjas, – 100 tūkst. Lt limitas. Taigi akivaizdu, jog aptariame projekte numatyta pernelyg „stambi“ gradacija, kuri neatitinka faktinės situacijos. Be to, iš jame vartojamos formuluotės „išsikėlusiam kandidatui“ susidaro įspūdis, jog tokia valstybės biudžeto dotacija yra skiriama tik nepriklausomiems kandidatams, dėl ko lieka neaišku, kaip turėtų būti finansuojami politinių partijų vienmandatėse rinkimų apygardose iškelti kandidatai, kai, aiškinant lingvistiškai šio projekto nuostatas, jiems toks specialus tiesioginis valstybinis finansavimas nėra numatytas, iš klasikinės valstybės biudžeto dotacijos politinių kampanijų jos finansuoti negali (siūloma nustatyti eksplicitinį draudimą), fiziniai ir juridiniai asmenys nei politinėms partijoms, nei savarankiškiems politinėms kampanijos dalyviams aukoti negali (taip pat siūloma nustatyti eksplicitinį draudimą), be to, siūlomas eksplicitinis draudimas politinėms partijoms verstis kitokia ekonomine veikla, kaip ji yra suprantama šiame darbe, o iš tos ekonominės veiklos, kuria joms leidžiama verstis, neleidžiama finansuoti politinių kampanijų. Jeigu po tokiais siūlymais „slepiai“ koncepcija, jog Seimo rinkimuose vienmandatėse rinkimų apygardose turėtų dalyvauti tik nepriklausomi kandidatai, tai ji neatitinka Seimo rinkimų įstatyme nustatyto teisinio reguliavimo, be to, dėl nesuprantamų priežasčių riboja politinių partijų teisę kelti kandidatus Seimo rinkimų vienmandatėse rinkimų apygardose. Galiausiai tokia koncepcija neatitinka ir pačiame projekte siūlomo nustatyti teisinio reguliavimo, kuris leidžia politinėms partijoms kelti kandidatus Seimo rinkimų vienmandatėse rinkimų apygardose. Valstybės biudžeto dotacijos savivaldybių tarybų rinkimų politinėms kampanijoms vykdyti šiame projekte siūloma sieti ne tik su atitinkamos savivaldybės gyventojų skaičiumi (kaip yra dabar), bet, vėlgi, analogiškai kaip Seimo rinkimų daugiamandatėje rinkimų apygardoje ir rinkimų į Europos Parlamentą atveju, ir su kandidatų, įrašytų į politinės partijos ar politinių partijų koalicijos keliamų kandidatų sąrašą, skaičiumi, t. y. tuo atveju, jeigu savivaldybėje gyventojų yra mažiau nei 20 tūkst., – vienam kandidatui būtų skiriamas 1 MGL (130 Lt), jeigu gyventojų yra nuo 20 tūkst. iki 35 tūkst. – 2 MGL (260 Lt), nuo 35 001 iki 50 tūkst. gyventojų – 3 MGL (390 Lt), nuo 50 001 iki 75 tūkst. gyventojų – 4 MGL (520 Lt), nuo 75 001 iki 100 tūkst. gyventojų – 5 MGL (650), nuo 100 001 iki 200 tūkst. gyventojų – 7 MGL (910 Lt), nuo 200 001 iki 300 tūkst. gyventojų – 11 MGL (1 430 Lt), nuo 300 001 iki 500 tūkst. – 23 MGL (2 990 Lt), jeigu savivaldybėje gyvena daugiau kaip 500 tūkst. gyventojų – 35 MGL (4 550 Lt). Tai, kaip jau buvo minėta Seimo rinkimų daugiamandatėje rinkimų apygardoje ir rinkimų į Europos Parlamentą atveju, paskatintų politines partijas ar jų koalicijas į kandidatų sąrašą įrašyti maksimalų kandidatų skaičių, kuris, pagal Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 10 straipsnio 2 dalį ir 34 straipsnio 2 dalį, jeigu savivaldybėje gyvena iki 20 tūkst. gyventojų, būtų 42 kandidatai, o valstybės biudžeto dotacija tokiu atveju būtų 42 MGL (5 460 Lt), nuo 20 tūkst. iki 50 tūkst. – 50 kandidatų (valstybės biudžeto dotacija būtų 100 MGL (13 000 Lt) arba 150 MGL (19 500 Lt)), nuo 50 tūkst. iki 100 tūkst. gyventojų – 54 kandidatai (valstybės biudžeto dotacija būtų 216 MGL (28 080 Lt) arba 270 MGL (35 100 Lt)), nuo 100 tūkst. iki 300 tūkst. gyventojų – 62 kandidatai (valstybės biudžeto dotacija būtų 434 MGL (56 420 Lt) arba 682 MGL (88 660 Lt)), nuo 300 tūkst. iki 500 tūkst. gyventojų – 82 kandidatai (valstybės biudžeto dotacija būtų 1 886 MGL (245 180 Lt)), jeigu savivaldybėje gyvena daugiau kaip 500 tūkst. gyventojų – 102 kandidatai (valstybės biudžeto dotacija būtų 3 570 MGL (464 100 Lt)). Iš šių skaičių matyti, jog kai kuriais atvejais vienoje savivaldybių tarybų rinkimų daugiamandatėje rinkimų apygardoje, kurių iš viso sudaroma 60, nustatomas ženkliai (du ir daugiau kartų) didesnis specialios valstybės biudžeto dotacijos ir atitinkamai maksimalių išlaidų politinei kampanijai dydis nei rinkimų į Europos Parlamentą daugiamandatėje rinkimų apygardoje, kuri apima visą Lietuvos teritoriją. Taigi akivaizdu, jog Respublikos Prezidento pateiktame projekte nebuvo išlaikytas reikalingas politinių kampanijų finansavimo balansas. Jeigu lygintume pirmiau apskaičiuotus dydžius su šiuo metu nustatytais maksimaliais išlaidų politinei kampanijai dydžiais, situacija atrodytų panašiai kaip ir pirmiau aptartais atvejais. Manytina, kad šiame projekte siūlomi dydžiai yra neadekvatūs faktinei situacijai, t. y. jie yra pernelyg maži, kas,

politinei kampanijai kompensavimo mechanizmą bei *eliminuoti maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitų nustatymo būtinybę* ir savarankiškų politinės kampanijos dalyvių poreikį ieškoti lėšų iš privačių šaltinių, t. y. fizinių bei juridinių asmenų. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog tokios formos tiesioginė valstybinė finansinė parama minėtame projekte nebuvo numatyta referendumo politinei kampanijai finansuoti: politinė partija, inicijuojanti referendumą ar oponuojanti jam, referendumo politinę kampaniją turėtų finansuoti iš jai paskirtos valstybės biudžeto dotacijos, o kiti subjektai – iš nuosavų lėšų. Taigi buvo siūloma įtvirtinti iš esmės diskriminacinio pobūdžio teisinį reguliavimą, be kita ko, akcentuojantį atstovaujamosios, o ne tiesioginės demokratijos modelio svarbą⁸⁵⁸.

4.2.2.2. Politinės reklamos sklaidos problematika

Išlaidos, susijusios su politinių partijų funkcionavimu – ypač rinkimų kampanijų organizavimu – nuolat didėja. Vertinant šį reiškinį struktūriškai, pastaruoju metu išryškėjo tendencija, jog politinių partijų rinkimams skirto biudžeto didžiąją dalį sudaro politinio marketingo, kurio vienas iš pagrindinių elementų – politinė reklama, išlaidos⁸⁵⁹. Taip atsitiko dėl vis augančios rinkos ekonomikos dėsnų įtakos politinės rinkos funkcionavimui: idant politinės partijos įgytų ir/ar išlaikytų valstybinę valdžią, jos yra priverstos masiškai skleisti politinę reklamą.

Prieš tai aptartas maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitų nustatymas iš esmės ir yra skirtas tam, kad būtų sudarytos palankios sąlygos riboti politinės reklamos sklaidos politinės kampanijos metu apimtį, nes tarp jų yra susiformavęs priežasties ir pasekmės santykis. Politinė reklama, kaip reiškinys, nelaikytina ydinga savaime, netgi priešingai – tai vienas iš būdų politinėms partijoms vykdyti joms priskirtą rinkiminę funkciją: tokiu būdu rinkėjai informuojami apie konkrečias politinės partijos ar kandidato rinkimines nuostatas. Žinoma, čia galima pridurti, jog taip yra tik idealiame pasaulyje. Realiame pasaulyje politinės reklamos sklaida

tikėtina, paskatintų įvairių nelegalių politinių kampanijų finansavimo šaltinių paiešką. Galima tik pabandyti įsivaizduoti, ką būtų galima nuveikti, t. y. kokio lygio savivaldybių tarybų rinkimų politinę kampaniją suorganizuoti už, pavyzdžiui, 5 460 Lt ar 13 000 Lt, kai vien rinkimų užstatas vienam kandidatų sąrašui yra vieno VMDU, kuris šiuo metu viršija 2 000 Lt, dydžio. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2A), VRK 2009 m. gruodžio 23 d. sprendimą Nr. 312 „Dėl maksimalių išlaidų dydžių politinei kampanijai finansuoti“ // Žin., 2009, Nr. 102-1288.

⁸⁵⁸ Antra vertus, pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunalas yra išaiškinęs, jog rinkimų kampanija ir referendumo kampanija savo pobūdžiu yra skirtingos, kas suponuoja, jog jų negalima priskirti tam pačiam tipui, taigi ir jų finansavimo mechanizmai neprivalo būti vienodi. Žr. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2003 m. gegužės 27 d. sprendimą byloje Nr. K 11/03 (*Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 maja 2003 r. (sygn. akt K 11/03)*) // Dz. U. 2003/98/904.

⁸⁵⁹ Pavyzdys iš XX a. JAV patirties: 1980 m. J. Carter ir R. Reagan, kartu sudėjus, televizinei politinei reklamai skieisti išleido 18 mln. JAV dolerių, 1992 m. B. Clinton, G. Bush ir R. Perot – jau 133 mln. JAV dolerių, 1996 m. B. Clinton, B. Dole ir R. Perot – 200 mln. JAV dolerių, 2000 m. – G. Bush ir A. Gore – 240 mln. JAV dolerių, o 2004 m. rinkimai kiekvienai pusei kainavo mažiausiai po 0,8 mlrd. JAV dolerių. Žr. PŁUDOWSKI, T. Komunikacja polityczna w amerykańskich kampaniach wyborczych. Warszawa, 2008, P. 41, 102.

sukelia galybę rimtų problemų: nepageidaujamą rinkimų kampanijų kaštų augimą, kuris paskatina korupcijos klestėjimą⁸⁶⁰, o tai mažų mažiausiai paneigia sąžiningų ir garbingų rinkimų principo įgyvendinimo galimybes. Todėl politinės reklamos sklaidos teisiniam reguliavimui turi būti skiriamas ypatingas dėmesys. Lietuvos atvejį vertinant iš politologinių pozicijų, toks reglamentavimas yra svarbus ir tuo požiūriu, jog dažnas rinkėjas neidentifikuoja savęs kaip konkrečios politinės jėgos rėmėjo, dėl ko jo apsisprendimas susiformuoja *ad hoc*, taigi jam neabejotinai turi įtakos ir politinių partijų bei kandidatų politinės reklamos sklaida viešojoje erdvėje⁸⁶¹. Galiausiai – šiame darbe nagrinėjamos temos kontekste – itin svarbu yra tai, jog politinės reklamos sklaida yra vienas iš būdų aktyvuoti politinių partijų ir kitų savarankiškų politinės kampanijos dalyvių politinės kampanijos finansinius rėmėjus.

Vis dėlto ne visos valstybės į tai kreipia dėmesį. Pagal tai, ar politinė reklama pripažįstama specifine reklamos rūšimi, dėl ko jos sklaidai taikomi specifiniai reikalavimai, valstybes galima suskirstyti į dvi grupes, kurias sudarytų JAV ir visos likusios valstybės. JAV politinė reklama yra traktuojama kaip įprastinė komercinė reklama, taigi jai nėra nustatytos ir specialios sklaidos taisyklės⁸⁶². Į antrąją grupę patenka valstybės, kurios nustato vienokius ar kitokius politinės

⁸⁶⁰ Čia turima omenyje „didžioji korupcija“, kurią galima laikyti politinės korupcijos sinonimu. Apie tai žr. plačiau: PIVORIŪNAS, A. Nusikaltimai valstybės tarnybai ir korupcija – problemos ir jų sprendimo būdai // *Justitia*, 1997, Nr. 6, P. 14–17; MICHAILOVIČ, I. Korupcijos apibrėžimo problematika // *Teisė*, 2005, Nr. 54, P. 110–121.

⁸⁶¹ Kaip atskleidė 2004 m. spalio 25–28 d. „Sprinter tyrimų“ atliktas tyrimas, Lietuvoje politinė reklama lemia 12,3 proc. rinkėjų apsisprendimą. Šiame kontekste G. Slavėnaitė kelia tikrai opų klausimą: „tik“ ar „net“? Žr. *bernardinai.lt* – 2004 m. lapkričio 15 d. Gintė Slavėnaitė: Ar gelbėsime kas dešimtą lietuvių? // Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/27560>> (2009 m. birželio 28 d.). Kitas pavyzdys iš „Baltijos tyrimai“ 2008 m. birželio 27 d. – liepos 9 d. atliktos apklausos: 9 proc. rinkėjų, nors ir tikrai apsisprendę dalyvauti rinkimuose [2008 m. spalio 12 d. Seimo rinkimuose – aut. past.], dar nežinojo, už kurią partiją balsuotų. Žr. *alfa.lt* – 2008 m. rugpjūčio 21 d. Baltijos tyrimai: į Seimą rinkėjai leistų septynias partijas // Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/194622/?Baltijos.tyrimai..i.Seima.rinkejai.leistu.septynias.partijas=2008-08-21_11-04> (2009 m. birželio 29 d.). Be to, tokia identifikacinė krizė yra ištikusi ne tik Lietuvos rinkėjus. Pavyzdžiui, iki XX a. 8-ojo dešimtmečio buvo galima numatyti, jog Jungtinėje Karalystėje didelio fabriko darbininkas ar kalnakasys balsuos už Leiboristų partiją, o londonietis teisininkas ar vadybininkas parems Konservatorių partiją, tačiau T. Blair valdymo laikotarpiu ši tendencija pasikeitė: vidurinioji klasė ir išsilavinęs elektoratas parėmė kairiuosius. Žr. DOBEK-OSTROWSKA, B. *Komunikowanie polityczne i publiczne*. Warszawa, 2007, P. 402.

⁸⁶² Iš esmės tai nieko stebinančio, užtenka prisiminti JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimą byloje *Buckley v. Valeo*. Vis dėlto viena taisyklė paminėtina – JAV įstatymų leidėjas nustatė reikalavimą, kad transliuotojai, parduodami „politinį eterį“, taikytų mažiausią tarifą: taip siekiama kontroliuoti besaikes kandidatų, kurie naudojami žiniasklaidos priemonėmis, išlaidas. Žr. KOOLE, R. A., NASSMACHER, K.-H. *Political Finance in the United States // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander* (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 46. Pažymėtina, kad panašus teisinis reguliavimas nustatytas ir Vokietijoje, kurioje privatiems transliuotojams už paslaugas yra leidžiama imti tik specifinį mokestį, padengiantį jų patirtus kaštus, o visuomeniniams transliuotojams – tik mokestį, padengiantį produkcijos pagaminimo išlaidas. Žr. NASSMACHER, K.-H. *Political Finance in West Central Europe: Austria, Germany, Switzerland // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander* (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 103.

reklamos sklaidos ribojimus⁸⁶³. Tačiau toks skirstymas yra santykinis, nes antrosios grupės valstybes, atsižvelgiant į jose taikomų politinės reklamos sklaidos suvaržymų pobūdį, būtų galima priskirti ir kitoms grupėms⁸⁶⁴.

4.2.2.2.1. Politinės reklamos sąvoka ir požymiai

Teorijoje politinė reklama apibrėžiamai įvairiai. Pavyzdžiui, L. L. Kaid 1981 m. teigė, kad politinė reklama – tai yra komunikacijos procesas, kurio metu davėjas (paprastai politinė partija ar kandidatas) įsigyja galimybę per masinius kanalus politinėmis žinutėmis, siekiamo rezultato aspektu orientuotomis daryti įtaką politiniams įsitikinimams ir/ar elgsenai, paveikti jų priėmėjus⁸⁶⁵. 2004 m. ši autorė kartu su kolege Ch. Holtz-Bacha pateikė naujoms sąlygoms adaptuotą politinės reklamos apibrėžimą: tai bet koks kontroliuojamas pranešimas, perduotas bet kuriuo kanalu, kurio paskirtis – populiarinti politinius individų, partijų, grupių, vyriausybių ar kitų organizacijų interesus⁸⁶⁶. Panašią politinės reklamos sąvoką pateikia ir B. McNair. Anot jo, politinė reklama, siaurąja prasme, yra susijusi su reklaminės erdvės pirkimu rinkos kaina ir jos naudojimu siekiant perduoti politinę žinią masinei auditorijai⁸⁶⁷. O štai K. Bartel Sheehan pabrėžia, jog politinę reklamą apibrėžia reklaminės žinutės turinys ir terpė, kurioje ji pasirodo⁸⁶⁸.

Pastarasis teiginys yra ne kas kita kaip nuoroda į tai, jog nėra universalios politinės reklamos apibrėžimo, dėl ko kiekvienu konkrečiu atveju reikia vertinti, ar tam tikra informacija yra politinė reklama, ar ne. Žinoma, tai tik nuomonė, tačiau reikia pažymėti, jog netgi tais atvejais, kai politinės reklamos sąvoką pateikia teisės aktai, dažnai nebūna vieningos nuomonės dėl tokios nuostatos turinio ar jos veikimo

⁸⁶³ HOLTZ-BACHTA, CH., KAID, L. L. Political Advertising in International Comparison // The SAGE Handbook of Political Advertising (ed. L. L. Kaid, Ch. Holtz-Bachta). Thousand Oaks, 2006, P. 3–14.

⁸⁶⁴ Pavyzdžiui, valstybes, pagal juose nustatytą politinės reklamos sklaidos teisinį reguliavimą, galima išskirti į tris grupes: 1) kuriose įstatymiškai apibrėžiama, kas laikytina politine reklama (Lietuva, Vengrija), 2) kurių teisės aktuose politinė reklama neregamentuojama (Lenkija, Vokietija, Čekija) ir 3) kuriose apskritai nevartojama sąvoka „politinė reklama“ (Italija, Latvija). Žr. The Background Paper „Political Advertising: Case Studies and Monitoring“ of 23rd EPRA Meeting (17-19 May 2006; Elsinore, Denmark) // Prieiga per internetą: <http://www.epra.org/content/english/press/papers/Political_advertising_final_2006.doc> (2009 m. liepos 9 d.).

⁸⁶⁵ KAID, L. L. Political Advertising // Handbook of Political Communication (ed. D. Nimmo, K. R. Sanders). Beverly Hills, 1981, P. 250.

⁸⁶⁶ HOLTZ-BACHTA, CH., KAID, L. L. Political Advertising in International Comparison // The SAGE Handbook of Political Advertising (ed. L. L. Kaid, Ch. Holtz-Bachta). Thousand Oaks, 2006, P. 4.

⁸⁶⁷ MCNAIR, B. An Introduction to Political Communication. London, 2003, P. 97. Su tuo iš dalies sutinka ir politinių partijų bei rinkimų kampanijų finansavimo klausimus nagrinėjantys mokslininkai, pavyzdžiui, K.-H. Nassmacher teigia, kad žiniasklaidos priemonės turi milžiniškos įtakos įgalinant politines partijas perduoti jų žinią ir mobilizuoti rinkėjus. Žr. NASSMACHER, K.-H. Introduction: Political Parties, Funding and Democracy // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström), Stockholm, 2003, P. 3.

⁸⁶⁸ BARTEL SHEEHAN, K. Controversies in Contemporary Advertising. Thousand Oaks, 2003, P. 225–226.

apimties⁸⁶⁹. Tą patvirtina ir EŽTT praktika, suformuota, pavyzdžiui, byloje *VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland*⁸⁷⁰, kurioje buvo vertinamas kompetentingų valdžios institucijų atsisakymas per Šveicarijos radijo ir televizijos kompaniją transliuoti reklaminį skelbimą, smerkiantį tam tikrų gyvūnų pramoninį auginimą, „dėl jo atvirai politinio pobūdžio“⁸⁷¹.

Lietuvoje sąvoką „politinė reklama“ apibrėžia PPFĮ 2 straipsnio 10 dalis, pagal kurią politinė reklama – tai valstybės politiko, politinės partijos, jos nario, politinės kampanijos dalyvio vardu ir (ar) interesais bet kokia forma ir priemonėmis už užmokestį ar kitokį atlygį arba *kaip auka*⁸⁷² viešai skleidžiama informacija, kuria siekiama paveikti rinkėjų motyvaciją balsuojant rinkimuose ar referendume arba kurios skleidimu siekiama propaguoti politinę partiją, jos narį ar kandidatą. Lietuvos įstatymų leidėjo sprendimas apibrėžti politinės reklamos sąvoką yra vertintinas pozityviai, nes lyginamuoju aspektu galima kalbėti apie tai, kad daugelis valstybių apskritai nėra to padarę, o tiksliau, jos paprastai tenkinasi vienu iš šių variantų: arba išvardija, kokie veiksmai yra laikomi rinkimų agitacija, arba specialiuose įstatymuose vartoja tokią reklamos sąvoką, kokia yra pateikiama teisės aktuose, reguliuojančiuose bendro pobūdžio reklamos klausimus⁸⁷³.

⁸⁶⁹ Kaip politinė reklama yra suvokiama praktikoje, žr. BRAZYTĖ, J. Politinės reklamos kūrimo procesas Lietuvoje. Komunikacijos ir informacijos magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2008, P. 40–43 // Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D.20080619_092355-58643/DS.005.0.02.ETD> (2009 m. birželio 28 d.).

⁸⁷⁰ Žr. EŽTT 2001 m. birželio 28 d. sprendimą byloje *VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland* (24699/94).

⁸⁷¹ EŽTT pripažino, kad tokiu politinio pobūdžio reklamos draudimu buvo siekiama užkirsti kelią finansiškai įtakingoms grupėms įgyti konkurencinį pranašumą politikoje, tačiau draudimas buvo pritaikytas tik tam tikrai žiniasklaidos priemonei ir nebuvo susijęs su ypatingo visuomenės susidomėjimo klausimu. Be to, *VgT Verein gegen Tierfabriken* asociacija nebuvo finansiškai galinga grupuotė, siekianti apriboti transliuotojo nepriklausomybę ir neleistinai daranti įtaką visuomenės nuomonei ar kelianti grėsmę lygioms skirtingų socialinių jėgų galimybėms. EŽTT padarė išvadą, kad nagrinėjamu atveju valstybinės valdžios institucijų priimtų sprendimų priežastys nebuvo tinkamos ir pakankamos, nes reklaminiam skelbime naudojama kalba nebuvo tiek iššaukianti, jog būtų reikėję uždrausti jo transliavimą, be to, Šveicarijos radijo ir televizijos kompanija buvo vienintelis kelias minėtai asociacijai pasiekti visus gyventojus. Buvo konstatuotas EŽTK 10 straipsnio pažeidimas.

⁸⁷² Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog ši PPFĮ nuostata nėra suderinta su PPFĮ 18 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostata, draudžiančia viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams skleisti politinę reklamą neatlygintinai, t. y. kaip auką.

⁸⁷³ Pirmojo modelio pavyzdžiu galima laikyti Rusijos Federaciją, kurios rinkimų įstatymuose nurodoma, kokia veikla laikytina rinkimų agitacija. Antrojo – Lenkiją, kurios rinkimų įstatymuose nurodoma, jog juose remiamasi Lenkijos Respublikos radiofonijos ir televizijos įstatyme (*Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji* // Dz. U. 1993/7/34) suformuluota sąvoka „reklama“, kurios turinys yra toks: reklama laikoma bet kokia informacija, kilusi ne iš užsakovo, kurios tikslas – pardavimo ar kitokios naudojimosi prekėmis ar paslaugomis formos populiarinimas, tam tikrų klausimų ar idėjų rėmimas arba kitokio reklamos užsakovo pageidaujamo efekto pasiekimas ir kuri transliuojama už užmokestį ar kitokios formos atlyginimą (4 str. 6 d.). Pavyzdžiui, Federalinio konstitucinio įstatymo „Dėl Rusijos Federacijos referendumo“ (*Федеральный конституционный закон от 28 июня 2004 года № 5-ФКЗ «О референдуме Российской Федерации»* // Prieiga per internetą: <http://www.cikrf.ru/law/1/zakon_045fkz.jsp> (2009 m. birželio 25 d.)) 60 straipsnis; Federalinio įstatymo „Dėl Rusijos Federacijos Federalinio Susirinkimo Valstybės Dūmos deputatų rinkimų“ (*Федеральный закон от 18 мая 2005 года N 51-ФЗ «О выборах депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации»* // Prieiga per internetą: <http://www.cikrf.ru/law/2/zakon_51.jsp> (2009 m. birželio 25 d.)) 55 straipsnis; Federalinio įstatymo „Dėl Rusijos Federacijos Prezidento rinkimų“

Grįžtant prie PPFĮ įtvirtintos sąvokos „politinė reklama“, atkreiptinas dėmesys į tai, jog joje galima identifikuoti visus pagrindinius reklamos požymius⁸⁷⁴: 1) vieša informacija – „bet kokia forma ir priemonėmis viešai skleidžiama informacija“; 2) specifinis tikslas – „kuria siekiama paveikti rinkėjų motyvaciją balsuojant rinkimuose ar referendume arba kurios skleidimu siekiama propaguoti politinę partiją, jos narį ar kandidatą“⁸⁷⁵; 3) atlygintinumas – „už užmokestį ar kitokį atlygį arba *kaip auka*“; 4) tarpininkavimas – „valstybės politiko, politinės partijos, jos nario, politinės kampanijos dalyvio vardu ir (ar) interesais“.

Vis dėlto praktika atskleidė, jog politinė reklama yra toks specifinis reiškinys, jog tam tikrais atvejais, idant atitinkama informacija būtų pripažinta politine reklama, nėra būtina, kad ji atitiktų atlygintinumo ir tarpininkavimo⁸⁷⁶ požymius. Dar daugiau – jeigu šiuos požymius laikysime privalomais politinės reklamos atributais, nemažai informacijos, kuri turinio ir/ar pateikimo konteksto požiūriu neabejotinai turėtų būti kvalifikuojama kaip politinė reklama, formaliai tokia negalės būti laikoma. Tam iliustruoti tinka pirmiau aptartas Liberalų ir centro sąjungos „mobilaus rinkimų štabo“ atvejis, kurį nagrinėdamas LVAT konstatavo, jog atlygintinumas, kaip politinės reklamos požymis, ne visais atvejais yra reikšmingas⁸⁷⁷. Šis išaiškinimas yra itin svarbus ir politinių kampanijų finansavimo kontekste: sudarydamas prielaidas identifikuoti faktinius politinės reklamos sklaidos atvejus, jis sudaro ir sąlygas juos riboti, o tai leidžia efektyviau įgyvendinti politinės kampanijos dalyvių lygiateisiškumo principą.

Pažymėtina, jog PPFĮ pateikiama politinės reklamos sąvoka yra aiškiai siejama su rinkimais⁸⁷⁸. Toks politinės reklamos suvokimas yra per siauras, todėl

(Федеральный закон от 10 января 2003 года № 19-ФЗ «О выборах Президента Российской Федерации» // Prieiga per internetą: <http://www.cikrf.ru/law/2/zakon_19.jsp> (2009 m. birželio 25 d.)) 49 straipsnį; Lenkijos Respublikos Seimo ir Senato rinkimų įstatymo (*Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej* // Dz. U. 2001/46/499)180 straipsnio 4 dalis; Lenkijos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo (*Ustawa z dnia 27 września 1990 r. „O wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej“* // Dz. U. 1990/67/398) 83a straipsnio 4 dalis.

⁸⁷⁴ Dėl tokių reklamos požymių yra pasisakę tiek KT, tiek ir kiti teismai. Žr., pavyzdžiui, KT 1997 m. vasario 13 d. nutarimą (Žin., 1997, Nr. 15-314), 2004 m. sausio 26 d. nutarimą (Žin., 2004, Nr. 15-465), 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimą (Žin., 2005, Nr. 117-4239), 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimą (Žin., 2006, Nr. 141-5430); LVAT 2009 m. gegužės 28 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-668/2009.

⁸⁷⁵ Pažymėtina, kad KT, aiškindamas, kokia informacija laikytina reklama, dar 1997 m. rėmėsi *The New Encyclopaedia Britannica*, kurioje reklama apibrėžiama kaip informacijos forma, kuria *inter alia* siekiama įgyti politinę paramą. Žr. KT 1997 m. vasario 13 d. nutarimą // Žin., 1997, Nr. 15-314. Specifinis politinės reklamos tikslas gali būti suprantamas ir kitaip: anot I. Unikaitės, politiniai veikėjai rinkimų kampanijų metu siekia, jog piliečiai jų akimis pamatytų politinį pasaulį. Žr. UNIKAITĖ, I. Rinkimų kampanijos sąsajos su rinkimų rezultatais: LR Seimo rinkimų (1996–2004 m.) atvejis. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2007, P. 23.

⁸⁷⁶ Nebent tarpininkavimas bus suprantamas kaip bet kokia priemonė informacijai išreikšti.

⁸⁷⁷ Žr. LVAT 2010 m. vasario 1 d. nutartį administracinėje byloje Nr. N²⁶¹-3382/2010.

⁸⁷⁸ Apskritai Lietuvoje yra išsisknijęs įsitikinimas, jog politinė reklama gali ir turi būti skleidžiama tik politinės kampanijos laikotarpiu. Pavyzdžiui, Lietuvos radijo ir televizijos komisija 2004 m. vasario 26 d. pareiškime „Dėl politinės reklamos radijuje ir televizijoje“ (Prieiga per internetą: <<http://www.rtk.lt/lt/list2.php??strid=1005&id=17301>> (2009 m. liepos 10 d.)) siūlė leisti skleisti politinę

nesutiktina ir su M. Mrozowski, kuris politinę reklamą ir rinkiminę reklamą įvardija kaip atskiras reklamos rūšis⁸⁷⁹. Manytina, jog rinkiminės reklamos santykis su politine reklama yra lygiai toks pats kaip ir politinės reklamos santykis su reklama apskritai, t. y. kaip dalies ir visumos. Taigi susidaro tokia grandinė: reklama – politinė reklama – rinkiminė reklama. Lietuvos atveju sąvokos „rinkiminė reklama“ sinonimu laikytina sąvoka „politinės kampanijos reklama“, kurią PPFĮ 2 straipsnio 16 dalis apibrėžia kaip politinės kampanijos laikotarpiu ir šios politinės kampanijos interesais skleidžiamą politinę reklamą, kurios skleidimą ir finansavimą nusako šis įstatymas⁸⁸⁰.

Paminėtini ir kiti sąvokos „politinė reklama“ trūkumai. Pirma, ji nėra pritaikyta referendumų politinėms kampanijoms, nes joje vartojama konstrukcija „siekiama paveikti rinkėjų motyvaciją balsuojant <...> referendume“ nėra pakankama. Antra, PPFĮ politinės reklamos tikslas yra formuluojamas taip, jog neapima tam tikro klausimo, idėjos ar koncepcijos populiarinimo⁸⁸¹. Aiškinant šią

reklamą tik oficialiai paskelbtos rinkimų (referendumo) politinės kampanijos metu. Pažymėtina, kad pirmuosiuose PPFĮ projektuose buvo suformuluota dar siauresnė „politinės reklamos“ sąvoka, kuri politinės reklamos sklaidą siejo tik su rinkimais ar referendumu: politinė reklama – tai valstybės politiko, politinės partijos, jos nario, politinės kampanijos dalyvio vardu ar interesais skleidžiama informacija, kuria siekiama paveikti rinkėjų motyvaciją balsuojant rinkimuose ar referendume. Taigi PPFĮ įtvirtinta politinės reklamos sąvoka, nors ir yra pernelyg siaura, turinio požiūriu yra tobulesnė nei jos pirminiai variantai. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų, politinių organizacijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą Nr. IXP-3308; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą Nr. IXP-3308(2SP).

⁸⁷⁹ MROZOWSKI, M. Media masowe. Warszawa, 2001, P. 181.

⁸⁸⁰ Pažymėtina, jog Lietuvos įstatymų leidėjas „politinės kampanijos reklamos“ definicijoje vartoja keistą konstrukciją „politinės kampanijos interesais skleidžiama politinė reklama“. Jos alogiškučiai iliustruoti minėtoje konstrukcijoje pakanka joje vartojamą sąvoką „politinė kampanija“ primityviai pakeisti jos apibrėžimu. Ir štai kas išeina: politinės kampanijos reklama – tai PPFĮ nustatyto laikotarpiu politinės kampanijos dalyvių, rinkėjų ir kitų fizinių bei juridinių asmenų veiklos, susijusios su Seimo, Respublikos Prezidento rinkimais, rinkimais į Europos Parlamentą, savivaldybių tarybų rinkimais ar referendumu, skirtos rinkimų (referendumo) agitacijai, politinei reklamai ir jos finansavimui, interesais skleidžiama politinė reklama. Nors netgi nesugretinant abiejų sąvokų, yra ganėtina akivaizdu, jog „politinės kampanijos reklamos“ apibrėžimas yra sukonstruotas netinkamai: susidaro įspūdis, jog šiuo laikotarpiu politinė reklama turi būti skleidžiama vien dėl jos sklaidos proceso, o ne dėl siekiamo tikslo.

⁸⁸¹ Tokiame kontekste itin taiklus yra V. Valentinavičiaus 2004 m. pastebėjimas, aktualus iki šiol: „Lietuvoje apie terorizmą kalbėti dar anksti, bet pabandykite įsivaizduoti, kad čia kas nors imtų ir pasakytų: „Svarbiausias politikos įrankis yra idėjos“. Žr. balsas.lt – 2004 m. rugsėjo 27 d. V. Valentinavičius: apie programas ir reklamas // Prieiga per internetą: <http://www.balsas.lt/naujiena/264596/virgis-valentinavicius-apie-programas-ir-reklamas/rubrika:naujienos-projektai-projektuarchyvas-archyvas_2003-2006> (2009 m. birželio 29 d.). Antra vertus, tokią koncepciją galima „pateisinti“ tuo, jog pati naujųjų demokratijų politika neretai yra pernelyg įsmeinta. Žr. KRUPAVIČIUS, A., POGORELIS, R. Rinkimų sistema ir rinkimai // Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida (sud. A. Krupavičius, A. Lukošaitis). Kaunas, 2004, P. 278. Vis dėlto paminėtina, kad šis politinės reklamos sąvokos trūkumas buvo pastebėtas, apie ką byloja PPFĮ projekte Nr. XP-2662A siūloma įtvirtinti politinės reklamos sąvoka, kuri apibrėžiama kaip valstybės politiko, politinės partijos, politinės partijos nario, politinės kampanijos dalyvio, jų vardu ir (ar) interesais bet kokia forma ir priemonėmis už užmokestį ar neatlygintinai, politinės kampanijos laikotarpiu ar tarp politinių kampanijų skleidžiama informacija, kuria siekiama paveikti rinkėjų motyvaciją balsuojant rinkimuose ar referendume arba kurios skleidimu propaguojamas valstybės politikas, politinė partija, politinės partijos narys ar politinės kampanijos dalyvis, *taip pat jų idėjos, tikslai ar programa*. Panašią politinės reklamos sąvoką siūloma įtvirtinti ir PPFĮ projekte Nr. XP-2662(2). Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662A; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2).

sąvoką itin plečiamai, gal ir būtų galima frazė „siekiama paveikti rinkėjų motyvaciją balsuojant“ pritempti iki to, tačiau, pavyzdžiui, referendumo, kurio iniciatoriai yra Lietuvos Respublikos piliečiai, atveju, iki balsavimo dar reikia atlikti begales procedūrinių veiksmų, iš kurių kai kurie taip pat reikalauja elektorato paramos (pavyzdžiui, per tris mėnesius nuo piliečių parašų rinkimo lapų išdavimo dienos reikia surinkti 300 tūkst. balsavimo teisę turinčių piliečių parašų (Referendumo įstatymo 11 str.)). Taigi Lietuvoje vartojama sąvoka „politinė reklama“ yra personifikuota, ir tai yra padaryta neišlaikant balanso, nes, pagal PPFĮ pateikiamą jos apibrėžimą, politinė reklama yra skleidžiama *valstybės politiko*, politinės partijos, jos nario, politinės kampanijos dalyvio vardu ir (ar) interesais, tačiau jos skleidimu siekiama propaguoti politinę partiją, jos narį ar kandidatą. Toks disbalansas suponuoja keletą neigiamų pasekmių.

Pirma, ignoruojant valstybės politiko propagavimą sudaromos papildomos kliūtys VTEK (vėliau – galimai ir teismui) konstatuoti, jog laikotarpiu tarp politinių kampanijų valstybės politikas, kuris nepriklauso jokiai politinei partijai, naudodamasis tarnybine padėtimi reklamuoja save. Antra, šioje sąvokoje „aplenkiami“ nepriklausomi kandidatai ir asmenys, ketinantys tokiais tapti. Trečia, dėl to su politinėmis partijomis susijusioms organizacijoms (angl. *third parties*), propaguojančioms ne politinę partiją ar kandidatą, o tam tikrą idėją, lengva apeiti PPFĮ nustatytus draudimus dėl politinės reklamos sklaidos⁸⁸². Ketvirta, vargu ar galima teigti, jog PPFĮ vartojama politinės reklamos sąvoka apima ir tuos atvejus, kai visuomenė ar jos grupė tiesiog agituoja prieš politinę partiją ar kandidatą⁸⁸³.

⁸⁸² Galima įsivaizduoti tokią banalią situaciją: vadinamoji *third party* propaguoja idėją dėl darbo laiko sutrumpinimo, kas tiesiogiai nėra susiję su jokios politinės partijos ar kandidato vardu ir/ar interesais, taigi pagal PPFĮ 2 straipsnio 10 dalį nėra politinė reklama; kažkuri politinė partija (kandidatas) politinės kampanijos metu propaguoja analogišką siūlymą, taigi netiesiogiai abu atvejai yra susiję; nors iš esmės *third party* vykdo reklaminę kampaniją tokios politinės partijos (kandidato) naudai, įrodyti, jog taip ir yra, labai sudėtinga, todėl dažnai atsitinka taip, jog yra viršijamas maksimalių išlaidų politinei kampanijai limitas. Panaši situacija buvo Latvijoje 2006 m. Seimo rinkimų kampanijos metu, kai dvi politinės partijos/koalicijos turėjo nemažos naudos iš su jomis glaudžiai susijusio asmens *ad hoc* prieš rinkimus įkurtų *third parties* vykdomos propagandinės kampanijos. Viena iš šių partijų buvo Liaudies partija (lat. *Tautas Partija*), kuri, naudodamasi organizacija „Visuomenė už žodžio laisvę“, šios rinkimų kampanijos metu teisės aktuose nustatytą maksimalių išlaidų rinkimų kampanijai limitą viršijo 506 583 latų suma (minėta organizacija jos interesais paskleidė politinės reklamos už tokią sumą). Žr. Latvijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 3 d. sprendimą byloje Nr. SA-5/2006 // Prieiga per internetą: <<http://www.at.gov.lv/info/archive/department3/2006/>> (2010 m. kovo 13 d.). Pagal tuo metu Latvijoje galiojusį teisinį reguliavimą, tokiu atveju politinei partijai galėjo būti pritaikyta atitinkama sankcija – įpareigojimas sumą, lygią tai, kuria buvo viršytas maksimalių išlaidų politinei kampanijai limitas, pervesti į valstybės biudžetą. Dėl šios priežasties Liaudies partija, kol jos atžvilgiu tokia sankcija nebuvo pritaikyta, pasiūlė panaikinti teisinį reguliavimą, kuris nustato maksimalius išlaidų rinkimų kampanijai limitus. *Transparency International* Latvijos skyrius tokį jos pasiūlymą įvertino kaip siekį legitimuoti padarytą pažeidimą. Žr. TI Latvia: People's Party is Seeking to Avoid Punishment // Prieiga per internetą: <http://www.transparency.org/news_room/latest_news/press_releases_nc/2007/2007_02_01_latvia_punishment> (2010 m. kovo 13 d.).

⁸⁸³ Taip buvo M. Adomėno atveju. 2008 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos metu, tiksliau, likus kiek daugiau nei savaitei iki rinkimų Vilniuje, Pilies gatvėje, buvo iškabinti savadarbiai plakatai, raginantys nebalsuoti už kandidatą į Seimo narius M. Adomėną, be kita ko, iliustruoti jo nuotrauka (žr. priedą Nr. 5). Kaip vėliau paaiškėjo, šią akciją suorganizavo piliečių grupė „Už prieinamą ir kokybišką

Tai yra susiję su tuo, jog nėra aišku, ar Lietuvoje vartojama „politinės reklamos“ sąvoka apima ir taip vadinamąją negatyvią politinę reklamą, arba kitaip – politinę antireklamą. Kaip jau buvo minėta, reklama turi specifinį tikslą, kuris labai apibendrintai apibūdintinas kaip skatinimas vartoti. Politinės reklamos atveju šis specifinis tikslas įgyja papildomą specifiką, nes jis reklamuojamo objekto atžvilgiu gali būti ne tik pozityvus, bet ir negatyvus, t. y. ne tik skatinti aktyvų veiksmą (pavyzdžiui, balsuoti), bet ir skatinti pasyvų veiksmą (pavyzdžiui, nebalsuoti)⁸⁸⁴. Taigi rinkėjams pateikiama politinė oferta, kuri gali būti koncentruojama ties politinės partijos/kandidato privalumais (pozityvi politinė reklama⁸⁸⁵) arba, priešingai, ties jų konkurentų trūkumais (negatyvi politinė reklama⁸⁸⁶).

Atsakymas į pirmiau iškeltą klausimą priklausys nuo to, kaip plačiai bus interpretuojamas sąvokai „politinė reklama“ PPFĮ 2 straipsnio 10 dalyje suteiktas turinys ir kurie jos elementai bus laikomi kertiniais. Akcentuojant valstybės politiko,

aukštąjį mokslą Lietuvoje“. VRK pirmininkas Z. Vaigauskas tokius veiksmus įvertino kaip išorinės politinės reklamos sklaidos pažeidimą. Žr. 15min.lt – 2008 m. spalio 2 d. E. Butkutė. Vilniaus gatvėse – priešrinkiminė antiagitacija (papildyta 15.00 val.) // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/56/8413/>> (2009 m. liepos 15 d.). Formaliai toks vertinimas nėra teisingas, nes tokie veiksmai vargu ar gali būti pripažinti politine reklama, tačiau faktiškai jis yra teisingas. Pažymėtina, kad analogiškai ir tie atvejai, kai tokio pobūdžio plakate yra raginama nebalsuoti už vieną kandidatą, o balsuoti už kitą (žr. priedą Nr. 6), turėtų būti laikomi politine reklama, kadangi jie atitinka viešos informacijos ir tikslo kriterijus. Taigi tuo atveju, jeigu tokio pobūdžio informacija yra skleidžiama rinkimų agitacijos kampanijos metu, jai turėtų būti taikomi ir išorinės politinės reklamos sklaidos ribojimai. Antra vertus, kaip galima spręsti iš EŽTT praktikos, pavyzdžiui, suformuotos byloje *Bowman v. The United Kingdom*, tais atvejais, kai rinkėjai viešu būdu atslaidžia kandidatų pažiūras atitinkamais klausimais (nagrinėjamu atveju – abortų klausimu), jeigu tai nėra tiesioginis agitavimas už arba prieš juos, tai neturi būti laikoma politine reklama. Žr. EŽTT 1998 m. vasario 19 d. sprendimą byloje *Bowman v. The United Kingdom* (141/1996/760/961).

⁸⁸⁴ Reikia pažymėti, jog politinė reklama atlieka ne tik įtikinamąją funkciją, bet ir informacinę, primenamąją bei patvirtinančią. Žr. KOTLER, PH., ARMSTRONG, G., SAUNDERS, J., WONG, V. Rinkodaros principai. Kaunas, 2003, P. 665. Panašiai politinės reklamos funkcijas apibūdina ir T. Płudowski. Anot jo, politinė reklama: 1) kuria kandidato „prekės ženklą“ – platų jo vardo atpažįstamumą (angl. *name recognition*); 2) formuoja arba reformuoja kandidato įvaizdį, kuris yra suvokiamas kaip bruožų kompleksas, siejamas su konkrečiu kandidatu; 3) perduoda rinkėjams informaciją apie kandidato rinkiminę programą; 4) padeda atakuojant konkurentą; 5) padeda ginantis nuo atakų, t. y. siekiant apginti kandidato praeitį ar jo pažiūras. PŁUDOWSKI, T. Komunikacja polityczna w amerykańskich kampaniach wyborczych. Warszawa, 2008, P. 103.

⁸⁸⁵ Pozityvia politinė reklama laikytina politinė reklama, kurios tikslas – sužadinti jos objektui pozityvias emocijas: reklaminius pranešimas liudija apie geras kandidato savybes, liaupsina jo būdo bruožus ir nurodo jo aukštą kompetenciją. Šis politinės reklamos tipas yra vadinamas „šalininkišku“ arba „advokatinium“, ja siekiama sustiprinti politinės partijos arba kito reklamą finansuojančio subjekto įvaizdį. Žr. DOBEK-OSTROWSKA, B. Komunikowanie polityczne i publiczne. Warszawa, 2007, P. 399.

⁸⁸⁶ Negatyvia politinė reklama laikytina politinė reklama, kuri yra orientuota į reklamos sponsoriaus oponentą ir kurios tikslas – sužadinti jos objektui negatyvias emocijas, t. y. nuvertinti konkurentą, atskleisti jo blogus ketinimus, nepageidaujamus bruožus, kompetencijos stoką. Tokia politinė reklama siekiama susilpninti politinio priešininko įvaizdį. *Ibidem*, P. 399. Pavyzdžiui, laikraščio „Vakaro Žinios“ skyriuje „Aktualijos“ buvo išspausdinti straipsniai „Naujasis“ Vakaro Žinių berniukas!“ ir „Šiurpi ir graži Lietuvos vizija“ bei trys kandidatų į Respublikos Prezidentus atvaizdų karikatūros. Minėtame laikraštyje buvo pateikiamos Respublikos Prezidento rinkimų prognozės, kuriose giriamos, aukštinamos, pažymimos vieno kandidato (jaunesniojo) laimėjimo teigiamos savybės ir menkinamos, išjuokiamos kito kandidato (vyresnio amžiaus) asmeninės savybės, pažymimos neigiamos jo išrinkimo Respublikos Prezidentu pasekmės. Žr. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2003 m. vasario 19 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. 6-1-15/03 ir LVAT 2003 m. birželio 17 d. nutartį administracinėje byloje Nr. 573/03.

politinės partijos, jos nario, politinės kampanijos dalyvio interesus, kas, aiškinant suprantamai, reiškia *inter alia* interesą laimėti rinkimus, taigi – ir interesą, kad konkurentai juos pralaimėtų, bei poveikį rinkėjų motyvacijai balsuojant, kuris dar sustiprina pirminį akcentą, matyt, galima daryti prielaidą, jog ši sąvoka apima ir negatyvią politinę reklamą. Tokios pozicijos laikosi ir L. Meškauskaitė, teigdama, jog „<...> politinė reklama bus, tarkim, klipas, propaguojantis vieną ar kitą partiją arba atskirą politiką, taip pat ir užsakomasis straipsnis vieno ar kito politiko interesais kenkiantis konkurentui <...>“.⁸⁸⁷ Antra vertus, analogiški argumentai tinka ir teiginiui, jog ši sąvoka yra skirta tik pozityviai politinei reklamai apibrėžti.

Akivaizdu, kad politinės reklamos sąvoka PPFĮ yra suformuluota taip, jog vienareikšmiškai teigti, kad ji apima ir negatyvią politinę reklamą, negalima, kadangi tai priklauso nuo pasirinktos jos interpretavimo krypties. Taigi šiuo aspektu PPFĮ nustatytas teisinis reguliavimas yra neišbaigtas, dėl ko siūlytina PPFĮ 2 straipsnio 10 dalyje įtvirtintą sąvoką „politinė reklama“ atitinkamai pakoreguoti, pavyzdžiui, po konstrukcijos „kurios skleidimu siekiama propaguoti politinę partiją, jos narį ar kandidatą“ įrašyti žodžius „arba priešingai“. Juolab kad negatyvios politinės reklamos pavyzdžių apstu ir Lietuvoje⁸⁸⁸.

⁸⁸⁷ bernardinai.lt – 2004 m. gruodžio 15 d. Liudvika Meškauskaitė: politinės reklamos teisinio reglamentavimo problemos // Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/10231>> (2009 m. birželio 28 d.).

⁸⁸⁸ Pavyzdžiui: 1) A. Brazausko ir A. Paulausko koalicijos „Už darbą Lietuvai“ 2004 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos metu naudotas reklaminis klipas „Nemesk kelio dėl takelio“, nukreiptas prieš Darbo partiją; 2) Darbo partijos 2004 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos metu naudotas šūkis „Po 111 dienų jūs gyvensite dar geriau!“, kurį galima suprasti ir kaip aliuziją į A. Paulausko 1997 m. Respublikos Prezidento rinkimų politinės kampanijos metu naudotą šūkį „Nusipelnėme gyventi geriau!“; 3) 2009 m. Respublikos Prezidento rinkimų politinės kampanijos metu prieš kandidatę į Respublikos Prezidentus D. Grybauskaitę nukreipta dienraščio „Respublika“ kampanija: „Respublikos“ 2009 m. dienos 9 d. numerio pirmajame puslapyje prie užrašo „Kam Lietuvai Briuselio matrioškos?“ buvo išspausdintas piešinys su penkiomis „matrioškomis“ (žr. priedą Nr. 7), kurių veidai buvo panašūs į D. Grybauskaitės veidą. Tame pačiame numeryje buvo publikuojamos šios kandidatės nuotraukos su užrašu „Vienintelė kandidatė Nr. 1 į Miss Publika“ (2 psl.), kandidatės nuotrauka su užrašu „Vienintelė kandidatė į Miss Korupcija“ (3 psl.), kandidatės nuotrauka su užrašu „Vienintelė kandidatė į Miss Vienybė“ (4 psl.), kandidatės nuotrauka su užrašu „Vienintelė kandidatė į Miss Paslaptis“ (5 psl.), kandidatės nuotrauka su užrašu „Vienintelė kandidatė į Miss Tolerancija“ (20 psl.). Pažymėtina, jog Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas šios „antikampanijos“ nelaikė nei politine reklama, nei juo labiau – negatyvia politine reklama. Pagrindinis motyvas buvo tas, kad politinė reklama yra informacija, kuri, pagal suformuotą teismų praktiką, yra suprantama kaip tam tikros žinios apie faktus ir jų duomenis – reiškinius, savybes, veiksmus, įvykius, grindžiamus tiesa, kuriuos galima patikrinti patikimumo priemonėmis, o nagrinėjamu atveju – iš tokio piešinio turinio, nesant palydimojo teksto, paaiškinimų pačiuose piešiniuose ir pan., nėra galimybės to patikrinti įstatymo numatytomis įrodinėjimo priemonėmis. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas vertino, kad piešinio turinys neaiškus ir gali būti vertinamas pagal subjektyvų skaitytojo įsivaizdavimą, ir padarė išvadą, jog dėl to nelaikytina, kad jame paskleista kokia nors informacija, t. y. žinios, kurioms gali būti taikomas patikimumo kriterijus. Žr. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. spalio 26 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11-3663-784/2009. Kad ir kaip būtų keista, tas pats teismas analogiškas publikacijas kitame dienraštyje vertino kaip politinę reklamą PPFĮ 2 straipsnio 10 dalies prasme. Žr. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2010 m. vasario 5 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2-11.-50-503/2010.

4.2.2.2.2. Politinės reklamos atpažįstamumas

Daugelis valstybių, kuriose leidžiama skleisti mokamą politinę reklamą per radiją ir televiziją, nustato tam tikras taisykles⁸⁸⁹, turinčias eliminuoti diskriminacinio pobūdžio praktiką⁸⁹⁰. Nepaisant to, jog Lietuvą šių valstybių kategorijai galima priskirti tik iš dalies, atitinkamos taisyklės yra ne mažiau aktualios ir čia – ypač reikalavimas žymėti politinę reklamą, susijęs su paslėptos politinės reklamos sklaidos draudimu.

Minėtą reikalavimą įtvirtina PPFĮ 17 straipsnio 1 dalis, pagal kurią politinė reklama turi būti teisės aktų nustatyta tvarka pažymėta nurodant lėšų šaltinį ir aiškiai atskirta nuo kitos skleidžiamos informacijos. Pažymėtina, jog šis reikalavimas susideda iš dviejų savarankiškų reikalavimų, t. y. informacinio atpažįstamumo, kuris yra bendras visos reklamos sklaidai⁸⁹¹, reikalavimo ir finansinio atpažįstamumo, kuris

⁸⁸⁹ Tai gali būti trukmės ir dažnio limitai (Makedonija, Bosnija ir Hercegovina), draudimas skleisti politinę reklamą tam tikrų laidų metu (Makedonija), maksimalių išlaidų politinės reklamos sklaidai limitų nustatymas (Bosnija ir Hercegovina, Lenkija), maksimalių rinkimų kampanijų išlaidų limitų nustatymas (Graikija, Latvija), reikalavimas žiniasklaidos priemonėms ir panašioms subjektams politinių partijų ir/ar kandidatų atžvilgiu taikyti vienodas sąlygas (Vengrija), visuomeniniam transliuotojui nustatytas draudimas skleisti politinę reklamą (Makedonija) ar reikalavimas žymėti politinę reklamą (Kipras, Makedonija). Žr. The Background Paper „Political Advertising: Case Studies and Monitoring“ of 23rd EPRA Meeting (17-19 May 2006; Elsinore, Denmark) // Prieiga per internetą: <http://www.epra.org/content/english/press/papers/Political_advertising_final_2006.doc> (2009 m. liepos 9 d.).

⁸⁹⁰ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog tose valstybėse, kuriose mokamos politinės reklamos sklaida per radiją ir televiziją yra draudžiama, laikomasi priešingos pozicijos, t. y. kad politinė reklama, už kurios transliavimą yra mokama, vertintina kaip diskriminacinė, kadangi mažų ir didelių politinių partijų finansinės galimybės yra nevienodos, taigi ir jų nusiperkamo transliacijų laiko trukmė yra nevienoda. Žr. STAKIŠAITIS, A. Politinės reklamos reglamentavimas // Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos analizės skyriaus medžiaga (2004 m. vasario 19 d.), P. 2.

⁸⁹¹ Pavyzdžiui, Reklamos įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje yra numatyta, kad reklama turi būti aiškiai atpažįstama, o to paties įstatymo 8 straipsnis įtvirtina, jog reklama turi būti aiškiai atpažįstama pagal pateikimo formą, o tuo atveju, jei tikėtina, kad reklamos vartotojai žiniasklaidos priemonėje skleidžiamos reklamos dėl jos pateikimo formos gali neatpažinti, tokia reklama turi būti pažymėta žodžiu „Reklama“. Visuomenės informavimo įstatymo 39 straipsnio 11 dalies 1 punktą nustato, kad reklama turi būti aiškiai atpažįstama bei garsinėmis ir (ar) optinėmis priemonėmis aiškiai atskirta nuo kitų programos dalių. Panašų teisinį reguliavimą, kiek tai yra susiję su reklamos sklaida per televiziją, įtvirtina ir Europos konvencija dėl televizijos be sienų (Žin., 2000, Nr. 29-805): reklama turi skirtis iš visos programos ir būti aiškiai atskirta nuo kitų programos dalių vaizdo arba garso priemonėmis (13 str. 1 d.) (šią konvenciją Lietuva pasirašė 1996 m. vasario 20 d., o ratifikavo 2000 m. balandžio 17 d., žr. Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl Europos konvencijos dėl televizijos be sienų bei šios konvencijos pataisų protokolo ratifikavimo“ // Žin., 2000, Nr. 29-800). Atkreiptinas dėmesys į tai, jog, nors PPFĮ 17 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad politinei reklamai subsidiariai yra taikomas ir Visuomenės informavimo įstatymas, galima įžvelgti tam tikrą koliziją tarp PPFĮ ir pastarojo nuostatų, nes Visuomenės informavimo įstatymo 39 straipsnio 16 dalyje yra atgalinė nuoroda į PPFĮ reikalavimus, keliamus politinei reklamai, jos skelbimo ir žymėjimo tvarką žiniasklaidos priemonėse nustato PPFĮ ir kiti teisės aktai. Politinės reklamos klausimais *lex specialis* yra PPFĮ, taigi jame įtvirtintas teisinis reguliavimas turėtų būti laikomas prioritetiniu. Tačiau tai nereiškia, jog pirmiau aprašyta situacija yra toleruotina, todėl siūlytina arba minėtą Visuomenės informavimo nuostatą panaikinti, arba ją pakeisti taip, jog iš jos turinio būtų aišku, kad Visuomenės informavimo įstatymas politinei reklamai yra taikomas tiek, kiek atitinkamų klausimų nereguliuoja PPFĮ ir kiti teisės aktai. Pavyzdžiui, Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 13 dalis dezinformaciją apibrėžia kaip tyčia viešai paskleistą melagingą informaciją. 2008 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos metu kai kurie kandidatai, siekę išrinkimo vienmandatėje rinkimų apygardoje, prieš antrąjį rinkimų turą „gudravo“ sveikindami savo oponentus vienmandatėje rinkimų apygardoje patekus į Seimą pagal politinės partijos sąrašą daugiamandatėje rinkimų apygardoje ir kviesdami balsuoti už save – neva regionui atstovaus ne vienas Seimo narys, o du. Tai sukėlė nemažą ažiotažą visuomenėje, todėl VRK buvo priversta išplatinti pranešimą, jog skleidžiama informacija yra

yra daugiau orientuotas į politinės reklamos sklaidą, reikalavimo. Taigi politinė reklama turi būti skleidžiama taip, kad būtų atpažinta ne tik kaip reklama apskritai, bet ir kaip politinė reklama, t. y. jos adresatui turi būti sudarytos sąlygos ją atskirti iš viso reklamos srauto⁸⁹².

neteisinga. Žr. lazdijuzvaigzde.lt – 2008 m. spalio 25 d. Kandidatai į Seimą meluoja rinkėjams // Prieiga per internetą:

<http://lt.lazdijuzvaigzde.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=746&Itemid=212&bsb_midx=1> (2009 m. liepos 16 d.); VRK pranešimas „Dėl rinkėjus klaidinančios informacijos skleidimo“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/naujienos/Skl.html>> (2009 m. liepos 16 d.). Dar vienas ne mažiau probleminis aspektas yra tas, jog politinei reklamai nėra taikomas Reklamos įstatymas nes PPFĮ (ir Visuomenės informavimo įstatyme, jeigu neatsižvelgsime į pirmiau paminėtą neatitikimą) įtvirtintas teisinis reguliavimas tam tikrais aspektais (pavyzdžiui, juose nėra nuostatų dėl lyginamosios ir klaidinančios reklamos, dėl reklamos sklaidos telefonu, elektroniniu paštu ir pan.) nėra pakankamas. Pavyzdys iš 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą politinės kampanijos: politinė partija „Tvarka ir teisingumas“ siuntinėjo trumpąsias SMS žinutes: „Mielieji, sekmadienio ryte savo balsus atiduokime tvarkai ir teisingumui – vardan savo, savo artimo ir Lietuvos ateities. Prezidentas R. Paksas“. Reklamos įstatymo 13 straipsnio 1 dalis nurodo, jog reklama telefonu, telefaksu, teleksu, elektroniniu paštu gali būti teikiama tik reklamos vartotojo sutikimu ar jo prašymu. Nors politinės partijos „Tvarka ir teisingumas“ rinkimų štabo vadovas nurodė, jog tokio turinio trumpąsias SMS žinutes siuntinėjo tik tiems asmenims, kurie sutiko jas gauti, dėl to kyla pagrįstų abejonių. Nepaisant to, šis atvejis nelaikytinas pažeidimu, nes, Reklamos įstatymas politinės reklamos sklaidos nereglamentuoja. Kita vertus, galima įtarti, kad buvo pažeistas Asmens duomenų teisinis apsaugos įstatymas, kadangi nėra aišku, iš kur buvo gauta informacija apie asmenų mobiliųjų telefonų numerius („Omnitel“ atstovė ryšiams su visuomene nurodė, kad šioje įmonėje tokia paslauga nebuvo užsakyta). Be to, šios trumposios SMS žinutės nebuvo pažymėtos, kaip to reikalauja PPFĮ 17 straipsnio 1 dalis. Žr. alfa.lt – 2009 m. birželio 3 d. J. Važgauskaitė. Paksas braunasi į rinkėjų telefonus // Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/10275733/?Paksas.braunasi.i.rinkeju.telefonus=2009-06-03_16-44> (2009 m. liepos 16 d.). Šią problemą nuolat pabrėžia ir kiti mokslininkai, pavyzdžiui, L. Meškauskaitė. Tiesą sakant, tai yra lengvai pataisomas dalykas – pakanka minėtą Reklamos įstatymo 1 straipsnio 6 dalį ta apimtimi, kuria kalbama apie politinę reklamą, panaikinti, o PPFĮ 17 straipsnio 2 dalį papildyti nuostata, jog politinei reklamai *mutatis mutandis* (liet. su reikiamais pakeitimais) taikomos *inter alia* Reklamos įstatymo nuostatos. Paminėtina, jog, kai kurių autorių manymu, tai nėra pakankama priemonė: anot jų, turėtų būti priimtas atskiras Politinės reklamos įstatymas, Reklamos įstatymas turėtų būti papildytas atskiru skyriumi, reglamentuojančiu politinę reklamą, arba turėtų būti priimtas Rinkimų kodeksas. Tokių pasiūlymų esmė – atskirti politinės reklamos reglamentavimą nuo politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo klausimus reguliuojančių normų. Tai nėra visiškai teisinga, nes politinei reklamai yra taikomas finansinio atpažįstamumo kriterijus. Dėl šios priežasties manytina, jog reikiamam efektui pasiekti užtektų ir ne tokių drastiškų priemonių. Žr. bernardinai.lt – 2004 m. gruodžio 15 d. Liudvika Meškauskaitė: politinės reklamos teisinio reglamentavimo problemos // Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/10231>> (2009 m. birželio 28 d.); VIDŽYS, L. Politinės reklamos samprata bei jos reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje. Magistro darbas. Vilniaus universitetas. Vilnius, 2009.

⁸⁹² VIDŽYS, L. Politinės reklamos samprata bei jos reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje. Magistro darbas. Vilniaus universitetas. Vilnius, 2009, P. 25. Pažymėtina, kad politinės reklamos informacinio atpažįstamumo reikalavimas yra įtvirtintas ir tarptautiniuose dokumentuose. Pavyzdžiui, Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijose valstybėms narėms Nr. CM/Rec (2007)15 „Dėl priemonių, susijusių su rinkimų kampanijų nušvietimu žiniasklaidos priemonėse“ kaip vienas pagrindinių principų yra įvardijamas žiniasklaidos priemonių prieinamumas, be kita ko, reikalaujantis, kad politinė reklama būtų lengvai atpažįstama kaip tokia. Žr. *Recommendations CM/Rec(2007)15 of the Committee of Ministers to Member States on Measures Concerning Media Coverage of Election Campaigns*) // Prieiga per internetą: <http://www.ebu.ch/CMSImages/en/leg_ref_coe_rcm_2007_15_election_071107_tcm6-55954.pdf> (2009 m. liepos 14 d.). Paminėtina, jog ankstesnės redakcijos rekomendacijoje šis principas buvo apibrėžtas kitaip: tose valstybėse narėse, kuriose politinėms partijoms ir kandidatams rinkimų tikslais yra leidžiama įsigyti reklamą erdvė, teisinis reguliavimas turi užtikrinti, jog visuomenė suvoktų, kad žinia yra mokama politinė reklama. Žr. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendaciją valstybėms narėms Nr. R(99)15 „Dėl priemonių, susijusių su rinkimų kampanijų nušvietimu visuomenės informavimo priemonėse“ (*Recommendation No. R(99)15 of the Committee of Ministers to Member States on Measures Concerning Media Coverage of Election Campaigns*) // Prieiga per internetą: <http://www.medialaw.ru/laws/other_laws/european/e-rec99-15.htm> (2009 m. liepos 14 d.).

Kaip jau buvo minėta, politinė reklama gali būti skleidžiama bet kada, t. y. jos sklaidos neriboja politinės kampanijos laikotarpis. Analogiškas principas galioja ir jos žymėjimo reikalavimui, t. y. politinė reklama turi būti pažymėta nepriklausomai nuo laikotarpio, kuriuo ji yra skleidžiama, o tai reiškia, kad turi būti pažymėta *visa* politinė reklama⁸⁹³. Deja, faktinė situacija atrodo kiek kitaip. PPFĮ 33 straipsnio 5 dalyje VRK iki 2004 m. rugsėjo 10 d. buvo pavesta nustatyti politinės reklamos žymėjimo tvarką nurodant apmokėjimo šaltinį arba nurodant, kad politinė reklama skelbiama nemokamai: politinės reklamos televizijoje ir radijuje – Lietuvos radijo ir televizijos komisijos teikimu, politinės reklamos periodinės spaudos leidiniuose – žurnalistų etikos inspektoriaus teikimu. Čia, matyt, ir reikia ieškoti atsakymo į klausimą, kodėl iki šiol yra reglamentuojamas tik dalies politinės reklamos sklaidos būdų (televizija, radijas ir spauda) žymėjimas⁸⁹⁴, iš esmės aplenkiant, pavyzdžiui,

⁸⁹³ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad už šio reikalavimo nesilaikymą yra numatyta administracinė atsakomybė ATPK 207⁹ straipsnio 1 dalyje, tačiau, kaip matyti iš teismų praktikos, faktiškai administracinė atsakomybėn yra traukiama tik už nepažymėtos politinės reklamos sklaidą rinkimų agitacijos kampanijos metu, žr., pavyzdžiui, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2007 m. lapkričio 9 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-2957-35/2007, Kėdainių rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 22 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11-1135-825/2008, Kėdainių rajono apylinkės teismo 2007 m. balandžio 11 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-144-736/2007. Taip pat pažymėtina, kad šio administracinio teisės pažeidimo sudėties objektyvioji pusė yra netinkamai suformuluota, kadangi nei rinkimų, nei Referendumo įstatymai nenustato politinės reklamos skelbimo reikalavimų, kurie yra aktualūs ATPK 207⁹ straipsnio 1 dalies prasme. Jie nustato atitinkamus reikalavimus išorinės politinės reklamos sklaidai, tačiau už tai administracinė atsakomybė numatyta to paties straipsnio 3 dalyje. Pavyzdžiui, Seimo rinkimų įstatymo 51 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad agitaciją komercinėse visuomenės informavimo priemonėse riboja tik rinkimų specialiųjų sąskaitų dydis, kad rinkimų agitacijos per televiziją ir radiją, periodinėje spaudoje žymėjimo tvarką nurodant lešų šaltinį arba tai, kad rinkimų agitacija skelbiama *nemokamai*, nustato VRK: rinkimų agitacijos per televiziją ir radiją – Lietuvos radijo ir televizijos komisijos teikimu, rinkimų agitacijos periodinės spaudos leidiniuose – žurnalistų etikos inspektoriaus teikimu. Nekalbant apie tai, kad šios Seimo rinkimų įstatymo nuostatos yra nesuderintos su atitinkamomis PPFĮ nuostatomis, ypač 18 straipsniu, pacituota Seimo rinkimų įstatymo nuostata dėl *rinkimų agitacijos* žymėjimo yra adresuota VRK, o nustatyto maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitas, kuris čia įvardijamas kaip rinkimų specialiųjų sąskaitų dydis, viršijimas užtrauktų administracinę atsakomybę pagal ATPK 207¹⁰ straipsnio 5 dalį.

⁸⁹⁴ Žr. VRK 2004 m. gegužės 14 d. sprendimą Nr. 133 „Dėl rinkimų agitacijos žymėjimo televizijos ir radijo programose tvarkos“ // Žin., 2004, Nr. 37-419; VRK 2004 m. gegužės 14 d. sprendimą Nr. 134 „Dėl rinkimų agitacijos žymėjimo spaudos leidiniuose tvarkos“ // Žin., 2004, Nr. 37-420; VRK 2004 m. rugsėjo 3 d. sprendimą Nr. 279 „Dėl rinkimų agitacijos žymėjimo periodinės spaudos leidiniuose tvarkos“ // Žin., 2004, Nr. 139-5096; VRK 2004 m. rugsėjo 3 d. sprendimą Nr. 281 „Dėl rinkimų agitacijos televizijos ir radijo programose žymėjimo tvarkos“ // Žin., 2004, Nr. 139-5097; VRK 2005 m. spalio 5 d. sprendimą Nr. 55 „Dėl rinkimų agitacijos per televiziją, radiją ir periodinėje spaudoje žymėjimo tvarkos“ // Žin., 2005, Nr. 123-4412; VRK 2007 m. sausio 5 d. sprendimą Nr. 14 „Dėl politinės reklamos (rinkimų agitacijos) žymėjimo periodinės spaudos leidiniuose tvarkos“ // Žin., 2007, Nr. 9-384; VRK 2007 m. sausio 10 d. sprendimą Nr. 25 „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų agitacijos (politinės reklamos) žymėjimo radijo ir televizijos programose tvarkos“ // Žin., 2007, Nr. 9-385; VRK 2007 m. rugsėjo 4 d. sprendimą Nr. 304 „Dėl politinės reklamos (rinkimų agitacijos) žymėjimo periodinės spaudos leidiniuose tvarkos“ // Žin., 2007, Nr. 70-1020; VRK 2007 m. rugsėjo 4 d. sprendimą Nr. 305 „Dėl Seimo rinkimų agitacijos (politinės reklamos) žymėjimo radijo ir televizijos programose tvarkos“ // Žin., 2007, Nr. 70-1021; VRK 2008 m. rugpjūčio 20 d. sprendimą Nr. 69 „Dėl politinės reklamos žymėjimo radijo, televizijos programose tvarkos“ // Žin., 2008, Nr. 65-888; VRK 2008 m. rugpjūčio 20 d. sprendimą Nr. 70 „Dėl politinės reklamos žymėjimo periodinės spaudos leidiniuose tvarkos“ // Žin., 2008, Nr. 65-889; VRK 2009 m. kovo 13 d. sprendimą Nr. 63 „Dėl politinės reklamos žymėjimo radijo, televizijos programose tvarkos“ // Žin., 2009, Nr. 22-316; VRK 2009 m. kovo 13 d. sprendimą Nr. 64 „Dėl politinės reklamos žymėjimo periodinės spaudos leidiniuose tvarkos“ // Žin., 2009, Nr. 22-317.

paskutiniu metu itin sparčiai populiarėjantį politinės reklamos sklaidos būdą – internetą⁸⁹⁵ ar netgi išorinę politinę reklamą.

Manytina, jog PPFĮ 33 straipsnio 5 dalis yra traktuojama pernelyg siaurai, nes vargu ar tą nuostatą, jog kai kurių politinės reklamos sklaidos būdų žymėjimo tvarką reikia derinti su kitomis institucijomis, galima laikyti apibrėžiančia galutinį sąrašą būdų, kurie turi būti sureglamentuoti politinės reklamos žymėjimo klausimu. Kaip tik priešingai. Galiausiai tam iliustruoti pakanka ir to, jog PPFĮ 17 straipsnio 1 dalies nuostata yra materialinė, o to paties įstatymo 33 straipsnio 5 dalis – tai jau procedūrinė teisės norma. Dėl šios priežasties neaišku, kodėl yra laikomasi pozicijos, kad pastaroji pakeičia pirmosios turinį. Todėl VRK siūlytina nustatyti politinės reklamos, skleidžiamos internete, bei išorinės politinės reklamos žymėjimo tvarką. Pirmuoju atveju, reglamentuojant šį klausimą, rekomenduotina kaip pavyzdžiu vadovautis politinės reklamos, skleidžiamos per radiją ir televiziją, žymėjimo tvarka, tačiau atsižvelgiant į interneto specifiką, antruoju – politinės reklamos, skleidžiamos periodiniuose spaudos leidiniuose, tvarka, žinoma, eliminuojant politinės reklamos skleidimo pirmame periodinio spaudos leidinio puslapyje draudimą (PPFĮ 18 str. 1 d. 3 p.).

PPFĮ reikalavimas politinę reklamą žymėti ne tik politinės kampanijos metu realiai įgyvendintas buvo taip pat visai neseniai, t. y. tik 2009 m. pradžioje⁸⁹⁶. Vis dėlto tikėtina, jog tokia praktika ilgai nesitęs, nes viename iš paskutiniųjų PPFĮ projektų⁸⁹⁷ siūloma oficialiai įteisinti politinės reklamos žymėjimą tik politinės kampanijos metu. Reikia pažymėti, jog tai yra siūlymas žengti žingsnį atgal. Reikalavimas žymėti politinę reklamą nėra savitiksliis dalykas – tai yra jos informacinio, o ypač finansinio atpažįstamumo garantija. Tuo atveju, jeigu toks reikalavimas bus susietas tik su politinės kampanijos laikotarpiu, politinės reklamos adresatai, iš esmės – rinkėjai, praras galimybę identifikuoti jos užsakovus, o VRK – efektyvesnės politinių partijų finansavimo kontrolės galimybes.

Be kita ko, minėto PPFĮ projekto 18 straipsnio 1 dalies formuluotė yra ydinga ir kitu aspektu: iš jos turinio išplaukia, jog reikalavimas atskirti politinę reklamą nuo kitos informacijos, kitaip – informacinio atpažįstamumo reikalavimas, taip pat turėtų būti taikomas tik politinės kampanijos laikotarpiu skleidžiamai politinei reklamai. Toks teisinis reguliavimas prieštarautų bendriesiems reklamos sklaidos principams, įtvirtintiems tiek tarptautiniuose, tiek ir nacionaliniuose teisės aktuose, be to, neabejotinai paskatintų paslėptos politinės reklamos sklaidą. Tarsi

⁸⁹⁵ Pavyzdžiui, VRK 2009 m. kovo 13 d. sprendimu Nr. 64 patvirtintos Politinės reklamos žymėjimo periodinės spaudos leidiniuose tvarkos 13 punkte užsimenama tik apie vietinių ir regioninių periodinės spaudos leidinių interneto svetainėse skleidžiamą politinę reklamą.

⁸⁹⁶ Žr. VRK 2009 m. kovo 13 d. sprendimus Nr. 63 ir Nr. 64

⁸⁹⁷ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2662(2) 19 straipsnio 1 dalį.

apsidraudžiant, to paties PPFĮ projekto 18 straipsnio 2 dalyje apibrėžiama, jog politinė reklama, politinės kampanijos laikotarpiu nepažymėta pagal įstatymų reikalavimus, laikoma paslėpta politine reklama. Betgi politinės reklamos žymėjimas (finansinis atpažįstamumas) nėra tolygus jos atskirymui nuo kitos informacijos (informacinis atpažįstamumas). Taigi, pagal siūlomą nustatyti teisinį reguliavimą, išeina, jog ta politinė reklama, kuri bus pažymėta, tačiau nuo kitos informacijos neatskirta, nebus laikoma paslėpta politine reklama. Tai yra nelogiška, nes, kaip matyti iš kituose teisės aktuose pateikiamos sąvokos „paslėpta reklama“ apibrėžimų, juose yra akcentuojama būtent atitinkamos informacijos pateikimo forma⁸⁹⁸.

Štai keletas paslėptos politinės reklamos pavyzdžių, kuriuos identifiko I. Makaraitytė⁸⁹⁹.

- 2004 m. rugsėjo 15 d. dienraštyje „Lietuvos rytas“ pasirodė publikacija „Į rinkimų kovas – iš laidotuvių Maskvoje“, kurioje rašoma apie tai, jog Seimo nario mandato siekiantis A. Paleckis skubiai turėjo išvykti į uošvio laidotuves Maskvoje. Antraštėje anonsuojamai naujienai aprašyti minėtoje publikacijoje skiriamos vos kelios eilutės, o didžioji jos teksto dalis – tai išsami A. Paleckio biografija: aptariama jo profesinė patirtis ir pan. Be to, šią publikaciją iliustruoja besišypsančio A. Paleckio nuotrauka.

- 2004 m. rugsėjo 15 d. dienraščio „Lietuvos rytas“ priede „Mes“ buvo rašoma apie šaunius Darbo partijos lyderio V. Uspaskich vaikus, kurie teigė turintys labai gerą tėvą, finansuojantį jų mokslus, ir šiaip gerą žmogų.

- 2004 m. rugsėjo 21 d. dienraštyje „Lietuvos rytas“ buvo išspausdinta ne tik A. Zuoko nuomonė apie jo politinei partijai nepalankias sociologų prognozes, bet ir apie tai, kokius darbus jis jau padarė, o ką dar tik ketina padaryti.

Toks kontekstas yra itin tinkamas leidimui/draudimui skleisti politinę reklamą nemokamai (aukos forma) aptarti. Šiuo metu, pagal PPFĮ 18 straipsnio 1 dalies 1 punktą, viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams draudžiama skleisti politinę reklamą neatlygintinai⁹⁰⁰. Konstitucijos 25 straipsnio garantuoja informacijos

⁸⁹⁸ Antai Reklamos įstatymas paslėptą reklamą apibrėžia kaip bet kokia forma ir bet kokiomis priemonėmis skleidžiamą informaciją apie gamintoją ar paslaugos teikėją, jo pavadinimą ar veiklą, prekės ženklą, pateikiamą *tokia forma*, kuri gali suklaidinti reklamos vartotojus dėl šios informacijos pateikimo tikrojo tikslo (2 str. 6 d.). Panašiai ši sąvoka apibrėžiama ir Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 37 dalyje: paslėpta reklama – tai bet kokia forma ir bet kokiomis priemonėmis skleidžiama informacija apie gamintoją ar paslaugos teikėją, jo pavadinimą ar veiklą, prekių ženklą, pateikiama taip, kad reklamos vartotojas gali nesuprasti, kad tai reklama, arba gali suklysti dėl pateiktos reklamos tikrojo tikslo. Pagal abu apibrėžimus, toks informacijos pateikimas visais atvejais laikomas paslėpta reklama, kai už ją užmokama ar kitaip atsilyginama.

⁸⁹⁹ *Transparency International* – 2004 m. rugsėjo 24 d. I. Makaraitytė. Į įstatymą nuspjaut // Prieiga per internetą: <http://www.transparency.lt/new/index.php?option=com_content&task=view&id=7230&Itemid=24> (2009 m. liepos 14 d.).

⁹⁰⁰ Pažymėtina, jog iki šios novelos priėmimo PPFĮ 18 straipsnio 1 dalis skambėjo taip: viešosios informacijos rengėjai ir platintojai, kurių kapitalą sudaro turinčių teisę aukoti pagal šio įstatymo 12 straipsnį asmenų kapitalas, politinę reklamą gali skelbti nemokamai. Idant būtų galima sukontroliuoti tokį viešosios

laisvę, kurios objektyvioji forma, anot KT, yra masinės informacijos priemonių laisvė⁹⁰¹, kuri, be kita ko, apima viešosios informacijos priemonės teisę pasirinkti kurią nors politinės ideologijos kryptį ir ją propaguoti. Tokio pasirinkimo negalima vadinti politinės reklamos sklaida, nors savo turiniu tokiu pagrindu skleidžiama informacija yra artima politinei reklamai ar, kaip matyti iš pirmiau pateiktų pavyzdžių, netgi jai prilygsta. Taigi įrodinėjimo požiūriu draudimas skleisti politinę reklamą neatlygintinai yra fikcija.

Tokiam teiginiui sustiprinti galima pasitelkti komunikacijos mokslo nagrinėjamus manipuliavimo pateikiama informacija metodus, pavyzdžiui, suklastoto neutraliteto techniką, kurios esmė – slepiantis simpatijas konkrečiam politikui ar politinei partijai neutralaus žurnalisto įvaizdis. Yra keletas jos variantų: a) veidmainingas komplimentas: vos pastebimai pagiriami politinio veikėjo charakteris ar intelektualiniai gabumai, o po to seka arba intensyvus išsakyto komplimento paneigimas, arba intensyvus politinio oponento aukštinimas; b) suklastota kritika: žurnalistas daro neesminę pastabą politikui, o vėliau arba pradeda jį intensyviai girti, arba stipriai atakuoti jo politinį oponentą; c) suklastotos serijos: žurnalistas sukuria tariamas logines kritikos serijas, pavyzdžiui, remdamasis tam tikru pagrindu, kritikuoja tris kandidatus į prezidentus, tačiau apie paskutinįjį pasisakyti jis „pamiršta“; d) sufalsifikuotas prototipas: žurnalistas pateikia konkretaus individo nuomonę kaip didelės politinės grupės poziciją⁹⁰².

Pirmiau pateiktos technikos yra orientuotos į „rimtąją“ žiniasklaidą, tačiau reikia pažymėti, jog ne mažiau efektyvios yra ir pramoginės manipuliavimo informacija formos. Be to, kaip pažymi sociologai, ne tiek svarbu, kokiame kontekste bus pateikiama informacija apie tam tikrą subjektą, efektyvaus rezultato (įsiminimo) požiūriu daug svarbiau, kaip dažnai tai yra daroma, t. y. pagal principą „nors žiniasklaida ne visada gali pasakyti žmonėms, ką galvoti, jai stulbinančiai gerai sekasi pasakyti žmonėms, apie ką galvoti“⁹⁰³. Štai keletas pavyzdžių.

- Prieš 2009 m. Respublikos Prezidento rinkimus „Lietuvos žinių“ įvykdyta provokacija „*Do you speak English?*“. „Lietuvos žinių“ atstovai, apsimitę ispanų dienraščio korespondentu *Migeliu Servantesu*, kandidatų į Respublikos

informacijos rengėjų ir skleidėjų dosnumą, buvo nustatytos atitinkamos išlygos (procedūra): pirma, apie savo pasirinkimą remti tam tikrą politinę partiją ar kandidatą viešosios informacijos rengėjas ar skleidėjas turėjo informuoti remsiamą subjektą ir VRK; antra, teisę skleisti politinę reklamą pasirinktos politinės partijos ar kandidato vardu ir/ar interesais viešosios informacijos rengėjas ar skleidėjas įgydavo tik įvykdęs informavimo reikalavimą; trečia, už tokią politinės reklamos sklaidą buvo draudžiama atlyginti.

⁹⁰¹ Žr. KT 1995 m. balandžio 20 d. nutarimą // *Žin.*, 1995, Nr. 34-847.

⁹⁰² Plačiau apie tai žr. KATKUTĖ, A. Politinės informacinės technologijos // Prieiga per internetą: <http://www.mediabv.lt/resursai/vrstudija/Politines_technologijos.pdf> (2009 m. liepos 3 d.), P. 36–38.

⁹⁰³ ANDRULIENĖ, A. Paslėptos politinės reklamos įtaka rinkėjams // 2004 m. gruodžio 9 d. Atviros Lietuvos fondo ir *Transparency International* Lietuvos skyriaus surengtos konferencijos „Žiniasklaidos vaidmuo konstruojant politinį spektaklį“ medžiaga // Prieiga per internetą: <<http://www.politika.osf.lt/Kiti/dokumentai/PasleptaReklama/Andrulienes.pdf>> (2009 m. liepos 17 d.).

Prezidentus anglų ir vokiečių kalbomis telefonu teiravosi nuomonės apie Lisabonos sutarties ateitį⁹⁰⁴. Nors iš pirmo žvilgsnio galėjo pasirodyti, kad šia provokacija buvo siekiama patikrinti tik kandidatų užsienio kalbos žinias, taip nebuvo. Žurnalistų sumanymas buvo daug subtilesnis: įvertinti kalbintų politikų išmanymą apie ES reikalus (Lisabonos sutartis) bei jų bendro išprusimo lygį (*Miguel de Cervantes Saavedra*). Be to, kaip matyti iš provokacijos rezultatus apibendrinančios publikacijos, į ją, motyvuojant tuo, jog nėra prasmės tikrinti to, kas ir taip akivaizdu, nebuvo įtraukta D. Grybauskaitė. Minėtos provokacijos rezultatai *lyginamuoju aspektu* buvo neabejotinai palankūs jai.

- Įvairios astrologų prognozės. Pavyzdžiui, naujienų portalas 15min.lt prieš 2009 m. Respublikos Prezidento rinkimus paskelbė seriją publikacijų apie tai, ką žada žvaigždės kandidatams į Respublikos Prezidentus⁹⁰⁵. Taip galima pakankamai lengvai programuoti lengvatikių rinkėjų elgseną: tarkim, astrologas nurodo, kad tam tikro kandidato asmeninės savybės yra tinkamos eiti atitinkamas pareigas, tačiau jis negalės įgyvendinti savo užmojų dėl kokių nors objektyvių priežasčių (nepalankiai nusiteikusi aplinka ir pan.); tai priverčia rinkėją sąmoningai ar nesąmoningai susimąstyti, ar verta už tokį kandidatą balsuoti.

Viešosios nuomonės tyrimus taip pat galima priskirti prie manipuliavimo politinį atspalvį turinčia informacija⁹⁰⁶. Matyt, todėl pirminės redakcijos Seimo rinkimų įstatymo 43 straipsnio 3 dalyje buvo nustatytas draudimas rinkimų kampanijos metu skelbti visuomenės nuomonės apklausos rezultatus, kuriuose yra politinių partijų, visuomeninių politinių judėjimų, jų iškeltų kandidatų, taip pat pavienių kandidatų reitingai. Taigi vertėtų susimąstyti, ar iš tiesų tai, kas gaunama sociologinės apklausos būdu, yra tikroji visuomenės nuomonė, kadangi visuomenės

⁹⁰⁴ 15min.lt – 2009 m. gegužės 9 d. LŽ provokacija: „Do you speak English?“ // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/spausdinti/aktualu/lietuva/56/40194/>> (2009 m. liepos 16 d.).

⁹⁰⁵ Žr. 15min.lt – 2009 m. gegužės 4 d. Ką žada žvaigždės Česlovui Jezerskui? // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/142/39258/>> (2009 m. liepos 16 d.); 15min.lt – 2009 m. gegužės 5 d. Ką žada žvaigždės Kazimirai Prunskienei? // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/rinkimai-2009/pranasystes/142/39260/>> (2009 m. liepos 16 d.); 15min.lt – 2009 m. gegužės 6 d. Ką žada žvaigždės Valentinui Mazuronui? // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/rinkimai-2009/pranasystes/142/39261/>> (2009 m. liepos 16 d.); 15min.lt – 2009 m. gegužės 7 d. Ką žada žvaigždės Valdemarui Tomaševskiui? // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/rinkimai-2009/pranasystes/142/39263/>> (2009 m. liepos 16 d.); 15min.lt – 2009 m. gegužės 12 d. Ką žada žvaigždės Daliai Grybauskaitei? // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/rinkimai-2009/pranasystes/142/39262/>> (2009 m. liepos 16 d.).

⁹⁰⁶ Pavyzdžiui, 2007 m. vasario 23 d. laikraščio „Šilo karčema“ S. Bielskio straipsnyje „Pagėgiuose norima tų pačių vadovų!“ buvo pateikiami „Vilmorus“ apklausos duomenys, pagal kuriuos net 56,9 proc. gyventojų savivaldybės valdžios nuveiktus darbus vertino ypač teigiamai, o mero veiklai pritarė net 52 proc. gyventojų. Pagal: VRK 2007 m. kovo 4 d. sprendimą Nr. 174 „Dėl rinkimų į Pagėgių savivaldybės tarybą rezultatų“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293000&p_query=&p_tr2=&> (2009 m. spalio 8 d.). VRK sprendime konstatavo, jog tai yra paslėpta (nepažymėta) politinė reklama.

nuomonė šiandien yra daugiau planingas ir sistemiškai organizuotas žiniasklaidos veiklos rezultatas nei „masių instinktas“⁹⁰⁷.

Paslėptos politinės reklamos reiškinys yra ydingas ne tik dėl to, jog klaidina rinkėjus dėl tikrojo atitinkamos informacijos pateikimo tikslo, bet ir todėl, jog jis skatina faktinių politinės kampanijos išlaidų didėjimą pagal principą „turit pinigų – turit politinę reklamą, turit daug pinigų – turit nepažymėtą politinę reklamą“⁹⁰⁸. Deja, šį santykį galima pavaizduoti ir kitaip: mokama politinė reklama leidžiama – turėkit pinigų, mokama politinė reklama draudžiama – turėkit daug pinigų. Ir pastaruoju atveju tie skaičiai nėra deklaruojami politinių partijų ir kandidatų finansinės atskaitomybės dokumentuose.

4.2.2.2.3. Mokamos politinės reklamos per televiziją draudimas – sėkmingas pasirinkimas?

Politinės reklamos tyrimai koncentruojami ties trimis esminiais aspektais: jos įtakos rinkėjų pasirinkimui, formos bei turinio analizės ir elektorato charakteristikos⁹⁰⁹, tačiau, kaip pastebi daugelis mokslininkų, svarbiausia iš jų – įtaka elektorato elgsenai. Be abejo, ši sritis yra ne teisininkų, bet kitų mokslo sričių atstovų interesų ir darbo laukas, tačiau pastarųjų išvados yra svarbios pirmiesiems tuo požiūriu, jog, orientuojantis į jas, galima formuluoti ir nustatyti vienokį ar kitokį teisinį reguliavimą.

Psichologų atlikti tyrimai parodė, jog būtent per televiziją skleidžiama politinė reklama daro didžiausią įtaką elektorato, kuris dar nėra apsisprendęs, už ką balsuos, daliai⁹¹⁰. Tai yra susiję su atpažįstamumo fenomenu, t. y. rinkėjas balsuoja

⁹⁰⁷ BIELINIS, L. Prezidento rinkimų anatomija. 2002 metų prezidento rinkimai Lietuvoje. Vilnius, 2003, P. 109–110.

⁹⁰⁸ VAIČIŪNAITĖ, K. Politinė reklama ir paslėpta politinė reklama. Politikų ginklas kovoje dėl valdžios? // 2004 m. gruodžio 9 d. Atviros Lietuvos fondo ir *Transparency International* Lietuvos skyriaus surengtos konferencijos „Žiniasklaidos vaidmuo konstruojant politinį spektaklį“ medžiaga // Prieiga per internetą: <<http://www.politika.osf.lt/Kiti/dokumentai/PasleptaReklama/Vaicunaites.pdf>> (2009 m. liepos 17 d.). Tą galima iliustruoti ir 2002 m. Respublikos Prezidento rinkimų kampanijos tendencijomis. Kandidatas į Respublikos Prezidentus R. Paksas deklaravo, kad patyrė 3,28 mln. Lt politinės kampanijos išlaidų, o V. Adamkus – 3,07 mln. Lt, tačiau, kaip parodė šios kampanijos stebėseną, R. Pakso politinės reklamos žiniasklaidoje apimtis viršijo V. Adamkaus du ar tris kartus, nors oficialiai deklaruotos abiejų kandidatų rinkimų agitacijos išlaidos beveik sutapo. Žr. KRUPAVIČIUS, A., POGORELIS, R. Rinkimų sistema ir rinkimai // Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida (sud. A. Krupavičius, A. Lukošaitis). Kaunas, 2004, P. 280. Kaip nurodo R. Juozapavičius, reklamos davėjai daro įtaką žiniasklaidos priemonių turiniui. Pavyzdžiui, vienos nacionalinės televizijos „žinių kambario“ skelbimų lentoje kabėjo sąrašas firmų, kurių „liesti nevalia“, nes jos negaili pinigų reklamai kanale. Anot jo, ypač ydinga, kai tai atlieka valstybės institucijos, kurios už mokesčių mokėtojų pinigus liaupsina save žiniasklaidoje ir būna dažnai suinteresuotos, kad politinė reklama žiniasklaidoje nebūtų pažymėta. Žr. JUOZAPAVIČIUS, R. Politinė reklama ir žiniasklaidos korupcija // 2004 m. gruodžio 9 d. Atviros Lietuvos fondo ir *Transparency International* Lietuvos skyriaus surengtos konferencijos „Žiniasklaidos vaidmuo konstruojant politinį spektaklį“ medžiaga // Prieiga per internetą: <<http://politika.osf.lt/Kiti/dokumentai/PasleptaReklama/Juozapaviciaus.pdf>> (2009 m. liepos 17 d.).

⁹⁰⁹ DOBEK-OSTROWSKA, B. Komunikowanie polityczne i publiczne. Warszawa, 2007, P. 398.

⁹¹⁰ Žr. DOLIŃSKI, D. Psychologiczne mechanizmy reklamy. Gdańsk, 2003, P. 206. Lietuvoje galima kalbėti apie regioninę politinės reklamos sklaidos specifiką, kai pagrindinis politikų komunikavimo

už tą kandidatą, kurį jis „pažįsta“ iš televizoriaus ekrano. Kaip jau buvo minėta pirmiau, Lietuvoje nuo 2008 m. birželio 21 d. galioja politinės reklamos sklaidos garso ir vaizdo kūrinių (reklaminiais filmukais, filmais) per radiją ir televiziją draudimas (PPFĮ 18 str. 1 d. 2 p.)⁹¹¹. Toks įstatymų leidėjo sprendimas sulaukė ne tik

su rinkėjais kanalas yra regioninė spauda, kuri daug efektyviau pasiekia tikslinę auditoriją, be to, jos įkainai nėra labai aukšti, kas iliustruoja puikų kainos ir kokybės santykį. Žr. JUODPUSIS, G. Politinės reklamos apžvalga // Reklamos ir marketingo idėjos, 2004, Nr. 10, P. 26–27.

⁹¹¹ Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2 ir 18 straipsnių pakeitimo įstatymas // Žin., 2008, Nr. 71-2720. Reikia pažymėti, jog tai padaryti buvo bandyta dar 2004 m. Žr. vz.lt – 2008 m. balandžio 25 d. A. Pačkauskaitė. Rinkimai artyn, Seimas aršyn // Prieiga per internetą: <<http://vz.lt/Default2.aspx?ArticleID=c366c55b-5f0f-4202-9c90-70d84e57b164>> (2009 m. birželio 29 d.). 2006 m. buvo pateiktas PPFĮ projektas dėl politinės reklamos garso ir vaizdo kūrinių sklaidimo per radiją ir televiziją uždraudimo. Kaip nurodoma šio projekto aiškinamajame rašte, jo pateikimą paskatino tai, jog politinės reklamos sklaida reikalauja didelių išlaidų, dėl ko politinėms partijoms sudaromos skirtingos konkurencinės sąlygos, bei tai, jog rinkėjų apsisprendimą lemia ne politinių partijų programinės nuostatos, o politinės reklamos pagalba suformuotas atitinkamas įvaizdis. Vertintina, jog 2006 m. pasiūlyta aptariamo draudimo formuluočių buvo tinkamesnė, kadangi akivaizdu, jog filmais ir filmukais, kurie yra audiovizualiai kūrinių, skleisti politinės reklamos per radiją neįmanoma. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 18 straipsnio papildymo įstatymo projektą Nr. XP-1167 ir jo aiškinamąjį raštą. Tais pačiais metais buvo pateiktas dar vienas PPFĮ projektas, kuriame apskritai buvo siūloma uždrausti skleisti politinę reklamą per radiją ir televiziją rinkimų agitacijos kampanijos metu. Tokia pozicija buvo grindžiama tuo, jog, esant žemai politinei kultūrai, supaprastinto reklaminio pasaulio vaizdo kūrimas iškreipia politines kampanijas, t. y. per radiją ir televiziją kuriamas politinių partijų ar jų lyderių įvaizdis tampa svarbesnis nei argumentai, nyksta politinės diskusijos, o pati politika tampa popkultūros dalimi, bei prielaida, jog tokiu atveju politinės partijos būtų priverstos dažniau susitikti su rinkėjais *vis-a-vis* (liet. akis į akį). Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2, 7, 8, 10, 12, 16 ir 18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XP-1620A ir jo aiškinamąjį raštą. Tai yra vienas iš geresnių pavyzdžių, kai problemą siekiama spręsti ne šalinant jos priežastis, o pasekmes. Vien draudimais žemos politinės kultūros nepaskatinsi „paaugti“, be to šio projekto rengėjai neatsižvelgė į tai, jog politinė reklama gali būti intensyviai skleidžiama rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiui, kuris yra ganėtinai trumpas, dar neprasidėjus, kad egzistuoja toks dalykas kaip paslėpta arba klaidinanti politinė reklama, pavyzdžiui, įvairios „gyvenimo būdo“ laidos, kurioje galima kalbinti, pavyzdžiui, politiko žmoną, taip pat, kad betarpiški susitikimai su rinkėjais dažnai yra lydimi įvairių dovanų ir pan., t. y. rinkėjų ir rinkimų teisė turinčių asmenų papirkimo. 2008 m. buvo pateiktas kitas PPFĮ projektas, kuriame iš šiuo metu nustatytų politinės reklamos sklaidos ribojimų buvo paliktas tik vienas, t. y. draudimas periodinės spaudos leidiniuose politinę reklamą skleisti pirmajame puslapyje. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 16 ir 18 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2901. Netrukus vėl buvo pateiktas PPFĮ projektas, kuriame buvo siūloma uždrausti skleisti politinę reklamą garso ir vaizdo kūrinių (klipais, filmais) per radiją ir televiziją, tačiau jau ne rinkimų agitacijos kampanijos metu, o visą laiką, nors kartu buvo pasiūlytas ir „patirtų praradimų kompensavimo mechanizmas“ – politinės reklamos sklaidimas per radiją ir televiziją rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu būtų finansuojamas valstybės biudžeto lėšomis, kas buvo įgyvendinta priėmus atitinkamą PPFĮ 18 straipsnio novelę. Analogiškas draudimas per radiją ir televiziją skleisti politinę reklamą garso ir vaizdo kūrinių buvo pasiūlytas ir Seimo nario J. Sabatausko pateiktame Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 18 straipsnio papildymo įstatymo projekte Nr. XP-1167(2), tik šįkart siūlymas buvo suformuluotas tiksliau tuo požiūriu, jog kaip draudžiama politinės reklamos sklaidos forma buvo nurodomi *garso* ir vaizdo klipai. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 18 straipsnio papildymo įstatymo projektą Nr. XP-1167(2). 2008 m. viduryje pateiktuose PPFĮ projektuose, be pirmiau nurodytų siūlymų atitinkamais būdais ir formomis uždrausti skleisti politinę reklamą bei nustatyti „patirtų praradimų kompensavimo mechanizmą“, buvo pateikti siūlymai uždrausti ją skleisti ir neatlygintinai, kas vėliau buvo įtvirtinta PPFĮ. Manytina, kad tokį siūlymą išprovokavo minėtas „patirtų praradimų kompensavimo mechanizmas“. Visgi, kaip nurodoma šiame darbe, toks siūlymas negali būti iki galo įgyvendintas, kadangi viešosios informacijos rengėjams ir sklaidėjams yra suteikiama saviraiškos laisvė, kuria prisidengdami jie gali skleisti politinę reklamą kaip tariamą jų subjektyvią nuomonę. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 18 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2995; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 18 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2995(2); Lietuvos

politikų (kas yra suprantama), bet kitų subjektų (kas vėlgi yra suprantama, jeigu jie yra atitinkamų žiniasklaidos priemonių atstovai) neigiamos reakcijos⁹¹², ir tai atsispindi viename iš paskutiniųjų siūlymų dėl PPFĮ pataisų⁹¹³, kuriame nebėra aptariamo draudimo⁹¹⁴.

Pažymėtina, jog dėl draudimo skleisti mokamą politinę reklamą per televiziją yra pasisakęs ir EŽTT, pavyzdžiui, byloje *TV Vest SA and Rogaland Pensjonistparti v. Norway*⁹¹⁵, kurioje buvo konstatuota, jog tokio pobūdžio draudimas, galiojantis visą laiką, t. y. nepriklausomai nuo rinkimų kampanijos pradžios, yra nepagrįstas⁹¹⁶. Taigi mokamos politinės reklamos sklaidos per televiziją draudimas neturi būti vertinamas pozityviai savaime, kadangi politinė komunikacija, *inter alia* vykdoma televizijos pagalba, yra vertybė demokratinėje valstybėje. Manytina, kad iš to galima daryti išvadą, jog tuo atveju, jeigu šis politinės komunikacijos kanalas yra blokuojamas, turi būti pasiūlomi kiti jam alternatyvūs

Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 18 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2995(3).

⁹¹² *Transparency International* Lietuvos skyriaus vadovas R. Juozapavičius tokį sprendimą įvertino kaip „atspindintį politikų beprotybės mastą arba siekį imituoti veiklą“. Jis taip pat išjuokė teiginius, kad klipų draudimas paskatins politikus konkuruoti idėjomis, o ne šou elementais. Žr. plačiau balsas.lt – 2008 m. rugpjūčio 1 d. T. Čyvas. Rytis Juozapavičius: „Politinės reklamos draudimas rodo politikų beprotybės mastą“ // Prieiga per internetą: <<http://www.balsas.lt/naujiena/207296/rytis-juozapavi-ius-politines-reklamos-draudimas-rodo-politiku-beprotybes-masta/rubrika:naujienos-lietuva>> (2009 m. birželio 29 d.). Lietuvos radijo ir televizijos asociacijos prezidentas P. Kovas, dar prieš nustatant šį draudimą, laikėsi pozicijos, jog geriau yra riboti politinės reklamos laiką arba nurodyti, kad tokia reklama būtų finansuojama tik iš politinėms partijoms skiriamų valstybės biudžeto dotacijų. Žr. lrytas.lt – 2006 m. spalio 10 d. Transliuotojai pasisako prieš politinės reklamos draudimą // Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/11604713451159202009-transliuotojai-pasisako-prie%C5%A1-politin%C4%97s-reklamos-draudim%C4%85.htm>> (2009 m. birželio 29 d.). Dėl suprantamų priežasčių neigiamai draudimą vertino ir reklamos agentūrų astovai, pavyzdžiui, UAB „Media Bridge Vilnius & Co“ direktorius A. Bliujus, kuris teigė, jog logiškai nepaiškinama, kodėl draudimą siūloma taikyti tik daliai, o ne visoms žiniasklaidos priemonėms. Žr. A. Pačkauskaitė. Politinę reklamą mėginama išstumti iš televizijos // Verslo žinios, 2005 m. sausio 5 d., Nr. 3., P. 3.

⁹¹³ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2662(2).

⁹¹⁴ Jame ir draudimas skleisti politinę reklamą neatlygintinai suformuluotas daug nuosaikiau, t. y. siūloma nustatyti, jog tą daryti yra draudžiama tik politinės kampanijos laikotarpiu, be to, išskyrus diskusijų ir debatų laidas.

⁹¹⁵ Žr. EŽTT 2008 m. gruodžio 11 d. sprendimą byloje *TV Vest SA and Rogaland Pensjonistparti v. Norway* (21132/05).

⁹¹⁶ EŽTT pripažino, jog politinių debatų kokybės užtikrinimas, pluralizmo garantavimas, transliuotojų nepriklausomumo nuo politinių partijų išlaikymas ir siekis, kad įtakingos finansinės grupės nepiktnaudžiautų komercine reklama televizijoje, yra svarbūs tikslai, tačiau to nepakanka, idant būtų pateisintas visiškas politinės reklamos televizijoje draudimas. EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad pareiškėjas, t. y. maža Pensininkų partija, nepatenka į pirmiau paminėtų įtakingų grupių, kurios buvo pirminis subjektas ginčijamo draudimo taikymo požiūriu, sąrašą, netgi priešingai – Pensininkų partija priklausė tų subjektų, kuriuos iš principo toks draudimas turėjo apsaugoti, kategorijai. Dėl to EŽTT nebuvo įtikintas, kad minėtas draudimas pasiekė norimą rezultatą: atvirksčiai, tarp politinių partijų, kurioms buvo skiriamas didžiausias dėmesys televizijoje, Pensininkų partija buvo vos minima. Atsižvelgęs į tai, vertino, jog apmokėta reklama televizijoje tapo vieninteliu būdu Pensininkų partijai nusiųsti žinutę visuomenei šia žiniasklaidos priemone, o įstatymu paneigus tokią galimybę, Pensininkų partija atsidūrė mažiau palankioje padėtyje, lyginant su didžiosiomis politinėmis partijomis. EŽTT pabrėžė, kad nebuvo pagrįsto proporcingo santykio tarp teisėto tikslo, kurio buvo siekiama politinės reklamos draudimu, ir priemonių, pasitelktų įgyvendinant šį tikslą. Buvo pripažinta, jog toks draudimas, susijęs su pareiškėjo saviraiškos laisve, negali būti pripažįstamas būtinu demokratinėje visuomenėje EŽTK 10 straipsnio 2 dalies prasme, netgi nepaisant plačios veiksmų laisvės, taikomos valstybėms, šios konvencijos dalyvėms.

būdai, kuriais politinės partijos ir kandidatai galėtų pristatyti save visuomenei, ir tokio reikalavimo nereikėtų vertinti formaliai – siūloma alternatyva turi būti *efektyvi*. Jeigu ji šios sąlygos neatitinka, laikytina, jog yra pažeidžiama politinių partijų ir kandidatų saviraiškos laisvė⁹¹⁷.

Politinė reklama, kaip ir bet kurios kitos rūšies reklama, jos užsakovų yra labai vertinama dėl to, jog jie gali kontroliuoti jos turinį „nuo – iki“, t. y. koduoti ja pateikiamą informaciją taip, kaip jiems yra parankiau, arba, kaip nurodo jos priešininkai, manipuliuoti neįtaria rinkėjų publika⁹¹⁸. Tai yra vienas iš pagrindinių argumentų, kuriuo grindžiamas mokamos politinės reklamos sklaidos per televiziją reklaminiais filmukais ir pan. draudimas. Tokiu atveju dažnai nurodomas ir kitas argumentas, paprastai formuluojamas kaip siekis šią televizinės politinės reklamos formą transformuoti į kitą, dažnai įvardijamą kaip aukštesnio lygio masinės komunikacijos formą – debatus ir diskusijas. Turi kovoti idėjos, teigia jos šalininkai⁹¹⁹.

Iš tiesų, tokių laidų metu perduodama politinė žinia koncentruoja daugiau programinio pobūdžio informaciją nei dalykus, susijusius su pasisakančiojo įvaizdžiu. Be to, kaip teigia I. Kalpokas, tokiu atveju yra įmanomas grįžtamasis ryšys – oponentas, skirtingai nei reklaminio filmuko transliacijos atveju, čia pat gali kontrargumentuoti, kvestionuodamas priešininko išsakytas mintis⁹²⁰. Antra vertus, kaip nurodo T. McGonagle, šis argumentas dėl tikėtino jo subjektyvumo nėra toks populiarus kaip kiti du, pateikiami siekiant pateisinti mokamos politinės reklamos draudimą atitinkamomis formomis ir būdais: 1) mokama politinė reklama skatina visuomenės susiskaldymą bei kelia susirūpinimą dėl viešosios tvarkos; 2) ji yra palanki tiems, kurie gali sutelkti didžiausius finansinius resursus⁹²¹.

⁹¹⁷ Be to, yra ir kita medalio pusė, kurią akcentuoja I. Unikaitė. Pasak jos, uždraudusi mokamą politinę reklamą per televiziją, valstybė rizikuoja atimti iš piliečių galimybę išgirsti politinių partijų tiesiogiai pateikiamą informaciją per populiariausią komunikacijos kanalą, nes ne kiekvienas rinkėjas skaito dienraščius, o pačios žiniasklaidos skleidžiama informacija ne visada pasitikima, nes pastebima daug tendencingos informacijos. Žr. UNIKAITĖ, I. Rinkimų kampanijos sąsajos su rinkimų rezultatais: LR Seimo rinkimų (1996–2004 m.) atvejis. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2007, P. 29.

⁹¹⁸ ALEXANDER, H. E. *Financing Politics: Money, Elections, and Political Reform*. Washington, 1992, P. 84.

⁹¹⁹ Tiesa, reikia turėti omenyje, jog dažnai tai, kas yra vadinama „idėjomis“, iš tiesų yra primityvus populizmas. Štai A. Katkevičius, vertindamas 2004 m. Seimo rinkimų politinę kampaniją, teigia: diskusijos tarp politikų per rinkimus vyksta maždaug taip: „mes manome, kad reikia didinti pensijas“ – „na, ne, kolega, jūs visiškai neteisus, mes – priešingai, manome, kad reikia didinti pensijas“, „betgi, kolega, jūs populistas“ – „o ne, kolega, jūs – populistas“. Žr. elta.lt – 2004 m. spalio 19 d. Aurelijus Katkevičius: Grėblio sindromo įveikimo programos pagrindai // Prieiga per internetą: <<http://www.elta.lt/rinkimai2004/index.php/lt/51234/>> (2009 m. liepos 17 d.).

⁹²⁰ bernardinai.lt – 2008 m. birželio 16 d. I. Kalpokas. Politinės reklamos draudimas – žingsnis tikrosios politikos link? // Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/80549>> (2009 m. birželio 29 d.).

⁹²¹ MCGONAGLE, T. *Workshop Report: The Changing Hues of Political Expression in the Media // Political Debate and the Role of the Media: The Fragility of Free Speech* (ed. S. Nikoltchev). Strasbourg, 2004, P. 10.

Vis dėlto, teigiant, kad mokama politinė reklama turi būti skleidžiama vienokiais ar kitokiais būdais ir formomis, lieka neįvertinta tai, jog dekodavimo procese tie būdai ir formos negali padaryti jokios įtakos, o tai reiškia, jog reklaminis pranešimas nebūtinai bus suprastas taip, kaip to pageidauja jo užsakovas. Tokios pozicijos laikosi ir L. Bielinis, nagrinėdamas lingvistinį politinės komunikacijos aspektą: anot jo, manyti, kad žiūrovas/skaitytojas bando ar bandys maksimaliai adekvačiai interpretuoti vaizdą/tekstą, yra klaidinga, nes netgi tada, kai jis iš tikrųjų bando tai daryti, esti veikiamas savo subjektyvaus kontekstinės situacijos supratimo⁹²². Panašios pozicijos laikosi ir I. Unikaitė. Anot jos, kampanija, kuri egzistuoja rinkėjo galvoje, t. y. „suvokta kampanija“, skiriasi nuo tos, kuri yra iš tikrųjų vykdoma⁹²³. Galiausiai yra akivaizdžiai pervertinamas rinkėjų politinis sąmoningumas: vartojant psichologinę terminiją, jie projektuoja savo poziciją į atitinkamą kandidatą⁹²⁴.

Politinių debatų ir diskusijų laidų poreikis yra grindžiamas demokratijos, kaip sąrangos, besiremiančios gerai informuoto elektorato racionalių pasirinkimu, koncepcija. Tai ganėtinai paprastai paaiškinama: tokiam kontekste rinkėjas gali susipažinti ne tik su kandidato įvaizdžiu, ties kuriuo paprastai dirba visa profesionalų komanda, bet ir su tuo, kas slypi už jo. Mokslininkai aptariamo formato laidų efektyvumą sieja su tokiomis jų poveikio kryptimis: 1) pasiekiami didesnė dalis elektorato; 2) sustiprinamos jau susiformavusios rinkėjų preferencijos; 3) pakeičiamos vienalaikės ir daugiakryptės nedidelės dalies rinkėjų preferencijos; 4) skatinama rinkėjų socialinių problemų hierarchijos percepcija; 5) modifikuojamas kandidato įvaizdis; 6) pakeliamas rinkėjų žinių lygis; 7) stiprinamas pasitikėjimas demokratija⁹²⁵.

Visa tai yra neabejotinos vertybės, tačiau galutinis rezultatas labai priklauso nuo to, kaip pirminė „kvalifikuotos“ politinės informacijos pateikimo mintis yra realizuojama praktikoje. Pažymėtina, kad šiuo aspektu situaciją Lietuvoje itin taikliai apibūdino A. Krupavičius, pažymėdamas, jog „ta forma, kuria vyksta televizinė rinkimų agitacija, yra *ne agitacija, o rinkėjų debilizacija*“. Anot jo, tiek agitacinių laidų, kiek yra transliuojama per televiziją, rinkėjas neturi nei laiko, nei galimybių pamatyti, be to, jis gauna tik dalinę informaciją, nes realiai diskusijų tokiose laidose

⁹²² BIELINIS, L. Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštaringa komunikacinė simbiozė. Vilnius, 2005, P. 25.

⁹²³ UNIKAITĖ, I. Negatyvumas Lietuvos Prezidento rinkimų kampanijoje: mobilizuoja ar demobilizuoja rinkėjus? // Politologija, 2008, Nr. 1(49), P. 129.

⁹²⁴ POPKIN, S. L. The Reasoning Voter: Communication and Persuasion in Presidential Campaigns. Chicago, 1991, P. 38.

⁹²⁵ Žr. plačiau PŁUDOWSKI, T. Komunikacja polityczna w amerykańskich kampaniach wyborczych. Warszawa, 2008, P. 127–130.

nėra, t. y. išsakoma savo nuomonė, viena kita problema⁹²⁶. Nors ši nuomonė buvo išsakyta dėl 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą politinės kampanijos, iš esmės ji tinka ir kitų rinkimų (referendumų) politinėms kampanijoms apibūdinti, ypač po nagrinėjamo draudimo nustatymo⁹²⁷, nes akivaizdu, jog šiuo metu tokios laidos nepateisina joms keliamo tikslo⁹²⁸. Jos nepateisina netgi savo pavadinimo⁹²⁹.

⁹²⁶ Žr. delfi.lt – 2009 m. birželio 4 d. Politologas A. Krupavičius: ne rinkimų agitacija, o rinkėjų debilizacija // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/balsuok2009/europarliament/article.php?id=22492587>> (2009 m. birželio 29 d.).

⁹²⁷ Vis dėlto I. Unikaitės 2006 m. spalio mėnesį atlikta reprezentatyvi Kauno miesto gyventojų apklausa atskleidė, kad, renkantis kandidatus, už kuriuos bus balsuojama, didžiausią įtaką daro specialios televizijos ir radijo laidos (tą nurodė 60 proc. respondentų). Kiek mažesnę įtaką daro žurnalistiniai straipsniai spaudoje – 39 proc., susitikimai su kandidatais – 20 proc., kandidatų programos – apie 18 proc., kandidatų reklaminiai klipai – apie 13 proc., internetas – 13 proc. Antra vertus, reikia nepamiršti, kad minėta apklausa buvo vykdoma dar nesant draudimo skleisti politinę reklamą atitinkamomis formomis per radiją ir televiziją. Žr. UNIKAITĖ, I. Rinkimų kampanijos sąsajos su rinkimų rezultatais: LR Seimo rinkimų (1996–2004 m.) atvejis. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2007, P. 131–132.

⁹²⁸ G. Žvaliauskas nurodo, kad tokios laidos nėra populiaros, be to, nėra reikšminga rinkimų agitacijos dalis, tačiau tokio pobūdžio valstybinė parama yra svarbi toms politinėms jėgoms, kurios, neturėdamos pakankamai pinigų, negali naudotis komercinėmis televizijomis ar radijo stotimis. Žr. ŽVALIAUSKAS, G. Lietuvos politinių partijų organizacijos sociologinė analizė. Daktaro disertacija. Kauno technologijos universitetas. Kaunas, 2003, P. 136.

⁹²⁹ Kaip nurodoma Tarptautinių žodžių žodyne, žodis „diskusija“ reiškia kurio nors klausimo, problemos viešą aptarimą, svarstymą susirinkime, spaudoje; ginčą, o žodis „debatai“ – problemų svarstymą, pasikeitimą nuomonėmis susirinkime, posėdyje. Panašiai šias sąvokas apibrėžia ir Dabartinės lietuvių kalbos žodynas: atitinkamai kaip „viešą kokio nors dalyko svarstymą, aptarimą; ginčą“ bei „svarstymą, keitimąsi nuomonėmis (ppr. parlamente), ginčus“. Tarptautinių žodžių žodynas (sud. A. Bendorienė, V. Bogušienė, et al.). Vilnius, 2004, P. 145, 173; Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (vyr. red. St. Keinys). Kompiuterinis variantas. Lietuvių kalbos institutas. Pažymėtina, jog lietuviškas tokių laidų formatas neatitinka ir visuotinai paplitusio debatų suvokimo. Kaip nurodo J. Fras, debatai gali būti suvokiami dvejopai: 1) *sensu stricto*: debatai – tai polemė specialistų arba asmenų, tam tikra tema pasirengusių ir kompetentingų, diskusija; turintis ilgą tradiciją komunikacijos mikroaktas, taip pat retorinė rūšis, susiformavusi dar iki masinės informacijos priemonių išplitimo; 2) *sensu largo*: debatai demokratinėje valstybėje – tai permanentinės, viešos diskusijos, ginčai, apsikeitimas nuomonėmis, apimantys kaip galima platesnį jų dalyvių, publikos, srovių ir bendruomenių ratą; taigi tai yra komunikacijos makroaktas, taip vadinamieji viešieji debatai – pastaruoju metu visada vykstantys dalyvaujant masinės informacijos priemonėms. Jos nuomone, idealia viešųjų debatų komunikacine situacija galima laikyti tokį atvejį, kai jų dalyviams yra suteikiama visiška pasisakymų laisvė, kaip galima aktyvesnis informuotų ir viešaisiais reikalais suinteresuotų asmenų dalyvavimas, įvairaus pobūdžio ribojimų, išskyrus tuos, kuriuos nustato teisės aktai, netaikymas. Žr. FRAS, J. „Debatai“ – polityczna audycja telewizyjna // Media w wyborach. Kampanie wyborcze. Media w polityce (ed. T. Sasińska-Klas). Toruń, 2007, P. 274–275. Tokią pačią išvadą galima padaryti ir remiantis W. Benoit išskirtomis kandidatų pasisakymų debatų metu funkcijomis: apsisprendimo (angl. *acclaim*) – užsiimama savigyra, atakos (angl. *attack*) – stengiamasi redukuoti oponento patrauklumą, gynybos (angl. *defense*) – atmetami kaltinimai, stengiantis atkurti prarastą patrauklumą. Žr. BENOIT, W. L., PIER, P. M., et al. The Primary Decision: A Functional Analysis of Debates in Presidential Primaries. London, 2002, P. 12–13. Lietuvoje transliuojamos tokio pobūdžio laidos gali būti drąsiai vadinamos J. Auer dar praėjusio šimtmečio 7-ajame dešimtmetyje sugalvotu terminu „*counterfeit debates*“, reiškiančiu debatų falsifikatą, arba ne mažiau taikliu D. J. Lanoue ir P. R. Schrott kiek vėliau pateiktu terminu „*joint press conference*“, reiškiančiu jungtinę spaudos konferenciją. Žr. KAID, L. L. Handbook of Political Communication Research. Mahwah, 2004, P. 219. Vis dėlto būtina pridurti, jog analogiškų „epitetų“ neišvengia ir debatų laidos, transliuojamos JAV, kurias galima laikyti šios tradicijos lopšiu. Pirmaisiais politiniais debatais, kurie atitiktų dabartinę jų sampratą, laikytina septynerių debatų, vykusių tarp A. Lincoln ir S. A. Douglas, serija, kai jie 1958 m. kovojo dėl vietos JAV Senate. Ši debatų serija sulaukė milžiniško pasisekimo, apie ką byloja daugybė knygų, kuriose pateikiamas ne tik iššifruotų jų stenogramų tekstas, bet ir dalyvavusiųjų pasisakymų analizė (pavyzdžiui, The Complete Lincoln-Douglas Debates of 1858 (ed. P. M. Angle). Chicago, 1991). Apie tai, jog šiai politinės komunikacijos formai JAV vis dar teikiama itin daug reikšmės, galima spręsti, pavyzdžiui, iš 1992 m. vykusios JAV prezidento rinkimų kampanijos. Šios kampanijos metu JAV prezidentas G. Bush, siekiantis perrinkimo, ilgai nesutiko su Prezidentinių debatų komisijos (angl. *Commission on Presidential Debates*) siūlomomis debatų sąlygomis (kandidatų dalyvavimas debatuose JAV nėra privalomas). Vyravo įsitikinimas, jog jis, idant išlaikytų pozityvų savo įvaizdį, siekia išvengti

Draudimas skleisti mokamą politinę reklamą per televiziją, be kita ko, argumentuojamas ir tuo, jog tokiu atveju sumažėja rinkimų kampanijų kaštai, o tai suponuoja didesnę politinių partijų ir/ar kandidatų nepriklausomybę nuo jų finansinių rėmėjų. Šis teiginys tėra pusė tiesos. Tuo atveju, jeigu rinkimų kampanijos branduolys perkeliamas į internetą, apie tokią galimybę iš tiesų galima kalbėti, tačiau čia slypi kitas pavojus – teisiniu požiūriu dabartinė situacija prilygsta „neartiems dirvonams“, t. y. šiuo metu politinės reklamos sklaida internete su nežymiomis išlygomis yra nesureglamentuota. Visai kitaip atrodys situacija, jeigu bus pasirinkta kita politinio marketingo strategija, t. y. įvairaus pobūdžio, ypač asmeniniai, susitikimai su rinkėjais. Kol kas šiuo aspektu situaciją Lietuvoje vertinti yra ganėtinai sudėtinga, kadangi praėjo per mažai laiko nuo aptariamo draudimo įsigaliojimo, be to, vėliau vykusių politinių kampanijų išlaidų dydžiui nemažos įtakos turėjo ir kiti veiksniai⁹³⁰.

dalyvavimo juose. Tose vietose, kuriose G. Bush pasirodydavo šios rinkimų kampanijos metu, jį sekdamas vyriškis, vilkintis geltoną viščiuko kostiumą, JAV simbolizuojantį bailumą, ir laikantis tokio pobūdžio užrašus kaip „George Bush is a Chicken to Debate. Chicken George“ („George Bush bijo debatuoti. Bailys George“) ar „Read My Beak: Don't be a Chicken. Debate“ („Skaityk iš snapo: nebūk bailys. Debatuok“). Pastarąjį galima iššifruoti ir kaip 1988 m. JAV prezidento rinkimų metu G. Bush naudoto šūkio „Read My Lips: No New Taxes“ („Skaitykite iš lūpų: jokių naujų mokesčių“) parodiją, nes laimėjęs 1988 m. JAV prezidento rinkimus, jis sulaužė savo pažadą ir pakėlė mokesčius (Ištrauką iš G. Bush kalbos, kurioje nuskambėjo garsioji frazė, galima pamatyti adresu: <http://www.youtube.com/watch?v=CP9_kkzfn-w> (2009 m. liepos 8 d.). Tokia prieš G. Bush nukreipta kampanija buvo sėkminga, jis sutiko dalyvauti debatuose. Žr. PŁUDOWSKI, T. Komunikacja polityczna w amerykańskich kampaniach wyborczych. Warszawa, 2008, P. 124; PERLOFF, R. M. Political Communication: Politics, Press, and Public in America. Mahwah, 1998, P. 382.

⁹³⁰ Pavyzdžiui, kandidatų į Respublikos Prezidentus 2004 m. ir 2009 m. rinkimų kampanijų metu patirtų išlaidų apytikris santykis būtų 3:1: 2004 m. Respublikos Prezidento rinkimų kampanija kandidatams (V. Adamkui, P. Auštrevičiui, V. Blinkevičiūtei, Č. Juršėnui ir K. D. Prunskienei) iš viso atsiėjo 5 505 171,91 Lt (įskaitant ir jų neįvykdytus įsipareigojimus), o 2009 m. Respublikos Prezidento rinkimų kampanija jos kandidatams iš viso kainavo 1 686 626,41 Lt. Žr. 2004 m. Prezidento rinkimų politinei kampanijai gautų lėšų ir išlaidų suvestinę (pagal galutines ataskaitas) // Prieiga per internetą: <<http://www.vtv.lt/naujienos/prezidento-rinkimai-2009/d.kuolys-nepri-sideda-prie-d.grybauskaites-s.html>> (2009 m. liepos 8 d.); 2009 m. Respublikos Prezidento rinkimų savarankiškų politinės kampanijos dalyvių galutinių politinės kampanijos finansavimo ataskaitų suvestinę // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/2009-prezidento-rinkimai/savarankisku-politines-kampanijos-dalyviu-ataskaitu-suvestines.html>> (2009 m. liepos 9 d.). Tačiau savaime to laikyti aptariamo draudimo rezultatu tikrai negalima, nebent būtų neatsižvelgta į pastarųjų Respublikos Prezidento rinkimų politinės kampanijos kontekstą. Pirma, viena iš kandidačių, t. y. D. Grybauskaitė, sulaukė itin didelio elektorato palaikymo netgi jai viešai nepaskelbus apie savo ketinimus dalyvauti šiuose rinkimuose, o politinei kampanijai įsibėgėjus, „euforija“ šiuo klausimu nuslūgo nežymiai. 2009 m. balandžio 3–10 d. rinkos tyrimų bendrovės „RAIT“ atliktos apklausos duomenimis, už D. Grybauskaitę nurodė balsuosią 65,5 proc. apklaustųjų, 2009 m. balandžio 22–28 d. „Baltijos tyrimai“ ir „Elta“ atliktos apklausos duomenimis, už D. Grybauskaitę teigė balsuosią 52,8 proc. rinkėjų. Žr. 15min.lt – 2009 m. balandžio 30 d. Kandidatė į Respublikos Prezidentus D. Grybauskaitė neužleidžia pozicijų reitingų lentelėje // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/naujienos/79/39019/>> (2009 m. liepos 8 d.); vz.lt – 2009 m. gegužės 6 d. Apklausa: mažėja Grybauskaitės rėmėjų, auga rinkimų antro turo tikimybė // Prieiga per internetą: <<http://vz.lt/Default2.aspx?ArticleID=72879d1d-a71c-434a-ab83-e0f8bc0ea485>> (2009 m. liepos 8 d.). Manytina, jog tai buvo viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurios kiti kandidatai šios politinės kampanijos metu nuspurdė neišlaidauti. Antra, nereikia pamiršti ir visą pasaulį apėmusios ekonominės krizės. 2009 m. Respublikos Prezidento rinkimų politinės kampanijos metu buvo laikomasi pozicijos, jog sunkmečiu leisti pinigų tokiam „nereikšmingam“ dalykui kaip politinė kampanija yra blogo tono ženklas, ypač kai dėl to ne kartą pasisakė ryškia favorite laikyta D. Grybauskaitė: „Rinkimų kampanija bus kukli, kaip ir turėtų būti visų kandidatų šiuo sunkiu laikotarpiu“. Žr. vtv.lt – 2009 m. vasario 27 d. D. Kuolys nepri-sideda prie D.

Iškart po aptariamo draudimo įsigaliojimo buvo prognozuojama, jog sumažės ir taip žemas rinkėjų aktyvumas⁹³¹. Reikia pažymėti, jog šią prognozę patvirtino tik 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą, kuriuose rinkėjų aktyvumas tesudarė tik 20,98 proc.⁹³², rezultatai. Tačiau vėlgi tam įtakos turėjo prieš tai vykę Respublikos Prezidento rinkimai, be to, pastaruoju metu rinkimuose į Europos Parlamentą rinkėjus apėmęs vangumas nėra svetimas ir kitoms ES valstybėms⁹³³. Antra vertus, Lietuvos atveju daugelis dėl tokio rinkėjų pasyvumo kaltino informacijos trūkumą. Suprantama, juk politinė reklama – specifinė informacijos

Grybauskaitės štabo // Prieiga per internetą: <<http://www.vtv.lt/naujienos/prezidento-rinkimai-2009/d.kuolys-nepresideda-prie-d.grybauskaites-s.html>> (2009 m. liepos 8 d.). Pažymėtina, kad 2009 m., lyginant su 2004 m., šiek tiek sumažėjo ir rinkimų į Europos Parlamentą „kaina“: 2004 m. šiam tikslui politinės partijos išleido maždaug 4,4 mln. Lt, o 2009 m. – maždaug 3,7 mln. Lt. Žr. 2004 m. rinkimų į Europos Parlamentą politinei kampanijai gautų lėšų ir išlaidų suvestinę (pagal galutines ataskaitas) // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/pk-finansavimo-kontrolė.html>> (2010 m. vasario 8 d.); 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą savarankiškų politinės kampanijos dalyvių politinės kampanijos finansavimo ataskaitų suvestinę // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/pk-finansavimo-kontrolė.html>> (2010 m. vasario 8 d.). O štai 2008 m. Seimo rinkimų politinė kampanija iliustruoja priešingą tendenciją: santykinė prieš tai vykusią (2004 m.) ir šių Seimo rinkimų politinių kampanijų metu patirtų išlaidų išraiška būtų apytikriai 1:1,5 – 2004 m. Seimo rinkimų politinei kampanijai politinės partijos iš viso išleido 14 668 767,58 Lt (įskaitant ir neįvykdytus įsipareigojimus), o kandidatai vienmandatėse rinkimų apygardose – 7 725 611,28 Lt, taigi iš viso ši politinė kampanija politinėms partijoms ir kandidatams kainavo 22 394 378,86 Lt; 2008 m. Seimo rinkimų politinė kampanija savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams iš viso kainavo 37 101 721,55 Lt (įskaitant ir skolos įsipareigojimus). Žr. VRK 2005 m. vasario 2 d. sprendimą Nr. 10 „Dėl 2004 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos finansavimo galutinių ataskaitų kartu su Valstybinės mokesčių inspekcijos išvadomis paskelbimo „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ // Žin., 2005, Nr. 11-115; VRK 2009 m. vasario 4 d. sprendimą Nr. 11 „Dėl 2008 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų politinės kampanijos finansavimo galutinių ataskaitų kartu su Vilniaus apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos išvada paskelbimo „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ // Žin., 2009, Nr. 11-133. Taigi kyla natūralus klausimas, kodėl, nustačius draudimą atitinkamomis formomis skleisti politinę reklamą per radiją ir televiziją, politinių partijų ir kitų savarankiškų politinės kampanijos dalyvių 2008 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos išlaidos išaugo, kai paprastai didžiąją dalį tokių išlaidų sudaro būtent išlaidos, susijusios su politinės reklamos sklaida per televiziją. Žinoma, tą galima sieti su minėto draudimo galiojimo pradžia jau prasidėjus politinės kampanijos laikotarpiui (atitinkami PPFĮ pakeitimai įsigaliojo 2008 m. birželio 21 d., o 2008 m. Seimo rinkimų politinė kampanija prasidėjo 2008 m. balandžio 2 d. Žr. Lietuvos Respublikos Prezidento 2008 m. balandžio 2 d. dekretą Nr. 1K-1295 „Dėl eilinių Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų“ // Žin., 2008, Nr. 39-1431), tačiau mažai tikėtina, kad oficialūs skaičiai atspindi iki draudimo įsigaliojimo faktiškai dėl politinės reklamos sklaidos tokiomis formomis per radiją ir televiziją patirtas išlaidas, nes taip skleisti politinę reklamą buvo uždrausta pradiniam politinės kampanijos etape. Tokiame kontekste galima formuluoti hipotetinę prielaidą, kad galbūt atitinkama dalis politinės kampanijos lėšų, kurios negalėjo būti „realizuotos“ pirmiau minėta forma, buvo nukreiptos rinkėjams papirkti. Žinoma, idant būtų galima konstatuoti tokią tendenciją, reikia ilgesnių stebėjimų, tačiau, parafrazuojant V. Landsbergį, o kas galėtų paneigti tokią galimybę?

⁹³¹ Pavyzdžiui, tokią prognozę pateikė „Reichmann Communications“ vadovas G. Drukteinis. Žr. atn.lt – 2008 m. rugpjūčio 14 d. R. R. Arbušauskas. Politinė reklama ieško naujų plotų // Prieiga per internetą: <<http://politika.atn.lt/straipsnis/763/politine-reklama-iesko-nauju-plotu>> (2009 m. birželio 29 d.).

⁹³² Su balsavimo 2009 m. rinkimuose į Europos Parlamentą rezultatais galima susipažinti VRK interneto svetainėje // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/2009_ep_rinkimai/output_lt/rinkimu_diena/index.html> (2009 m. birželio 29 d.).

⁹³³ Pavyzdžiui, itin mažas rinkėjų aktyvumas 2009 m. rinkimuose į Europos Parlamentą užfiksuotas šiose valstybėse: Slovakijoje (19,64 proc.), Lenkijoje (24,53 proc.), Rumunijoje (27,67 proc.), Čekijoje (28,2 proc.), Slovėnijoje (28,33 proc.). Apskritai šiuose rinkimuose į Europos Parlamentą viršijantis 50 proc. rinkėjų aktyvumas nustatytas tik 9 valstybėse, o bendras balsavusiųjų vidurkis tesiekia 43 proc., ir su sulig kiekvienais rinkimais jis mažėja. Žr. plačiau 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą rezultatai // Prieiga per internetą: <http://www.elections2009-results.eu/lt/turnout_lt.html> (2009 m. liepos 9 d.).

rūšis, kurios efektyviausia sklaida (bent kol kas) vyksta per televiziją. Žinoma, teigti, jog nebuvo absoliučiai jokios tokio pobūdžio sklaidos, būtų neobjektyvu, tačiau, kaip jau buvo minėta, pasirinkta forma neduoda pageidaujamo rezultato arba sukelia netgi priešingą efektą, kai rinkėjai nusprendžia pasinaudoti savo teise *nebalsuoti*.

Tokiame kontekste galima daryti dvejopas išvadas. Dabartinis teisinis reguliavimas, orientuotas į politinių debatų ir diskusijų laidas, komunikaciniu požiūriu yra absoliučiai nerezultatyvus. Taip pat galima kelti klausimą ir dėl jo tikslingumo politinių kampanijų finansavimo aspektu: kol kas negalima identifikuoti jokio ryškaus kokybinio pagerėjimo šioje sferoje. Esant tokiai situacijai, galima pasiūlyti du sprendimo būdus: arba grįžti prie senosios sistemos „iki draudimo“, arba tobulinti naująją sistemą „po draudimo“. Reikia pažymėti, jog nei viena iš jų nėra gera ar bloga *per se*. Aptariamas atvejis kaip tik ir parodo, kaip paprasta gerą idėją sugadinti jos įgyvendinimo procese: geri ketinimai, paremti deklaracija, idant rinkėjai, susipažinę tik su politinių partijų ir kandidatų dirbtinai sukurtu įvaizdžiu, nebalsuotų „aklai“, todėl jiems turi būti prieinama tik aukštesnio lygio politinė informacija, baigėsi pagal principą „norėta kaip geriau, išėjo kaip visada“. Politinė kampanija, skatinanti rinkėjų žiovulį, nėra geriausia išeitis, nes ji blokuoja demokratinėje visuomenėje būtiną ryšį *politikas – rinkėjas*, o tuo pačiu – deaktyvuoja rinkėjus. Taigi čia ne tiek svarbi skleidžiamos politinės reklamos forma, kiek jos turinys. Be abejo, siekis suderinti skleidžiamos politinės informacijos kokybę su jos patrauklumu rinkėjams lengviau realizuojamas sistemoje „po draudimo“.

Taigi tam, kad Lietuvoje vykdomos politinės kampanijos išvengtų pirmesnės kritikos, nėra būtina grįžti prie ankstesnio jų modelio, tačiau tai nereiškia, jog šiuo metu nėra ką revizuoti: neabejotinai turi būti peržiūrėtos specialių rinkimų agitacijai skirtų laidų rengimo taisyklės, nes dabartinė jų rengimo tvarka yra ydinga, o tai nėra taip paprasta, nes kartu turi funkcionuoti mechanizmas, užtikrinantis įstatymuose garantuojamo politinių partijų ir kandidatų lygiateisiškumo principo įgyvendinimą. Manytina, kad lengviausia tą padaryti visiems specialių rinkimų agitacijai skirtų laidų dalyviams suteikiant vienodą „starto poziciją“ (ir taip garantuojant jų lygiateisiškumą), tačiau toliau besivystančios diskusijos (kokia ji bebūtų) neišspraudžiant į iš esmės analogiškų klausimų visiems jų dalyviams ir griežtai nustatytos kiekvieno iš jų pasisakymo trukmės rėmus.

4.2.2.2.4. Rinkimų agitacija – politinės reklamos ar politinio marketingo sinonimas?

Politinę rinką sudaro rinkėjų balsai⁹³⁴, štai kodėl čia atsiranda vieta ir marketingo strategijai, kurios vienu iš sudedamųjų elementų yra politinė reklama. Tiek politinį marketingą⁹³⁵, kaip visumą, tiek ir politinę reklamą, kaip dalį, galima susieti su politinių partijų vykdoma rinkimine funkcija, kuri itin suintensyvėja rinkimų kampanijų metu. Vis dėlto pasikeitusi situacija reikalauja prie klasikinių šios politinių partijų vykdomos funkcijos elementų (kandidatų selekcija ir rinkimų programos formulavimas) pridėti dar keletą, o tiksliau, vizualizaciją bei veiksmingą politinę reklamą⁹³⁶.

Politinio marketingo išlaidas, pagal rinkimų kampanijų kryptis, galima išskirti į tris pagrindines grupes.

- Žiniasklaidos kampanija (apmokamos viešosios informacijos priemonių (spaudos, radijo, televizijos ir t. t.) suteiktos paslaugos).

Kalbant apie rinkimų kampanijų finansavimą, yra gaji nuomonė, jog pagrindinė jų kaštų didėjimo priežastis – televizijos populiarėjimas⁹³⁷. Tačiau dalis autorių su tuo nesutinka. Pavyzdžiui, M. Walecki nurodo tokias rinkimų kampanijų

⁹³⁴ Iš marketinginių pozicijų, politika – tai atskira rinka, kurioje iš vienos pusės veikia politikai, siūlydami „produktą“, o iš kitos – rinkėjai, kuriems tas „produktas“ yra įdomus arba ne.

⁹³⁵ Politinį marketingą galima apibrėžti kaip socialinių teorijų, metodų, technikų ir praktikų, įtikinjančių piliečius paremti politiką, politinę partiją ar politinį projektą, kompleksą, kurio esmė yra sąmoningos ir efektyvios įtakos darymas rinkėjams, idant šie savo balsą atiduotų už konkrečią politinę partiją ar kandidatą, o pagrindinis tikslas – tai kandidatų ir politinės partijos programos populiarinimas ir įmanomai didžiausio balsų, atiduotų už atitinkamą kandidatą, skaičiaus užtikrinimas, kas suponuočiau pergale rinkimuose arba bent įmanomai geriausio rezultato pasiekimą. Žr. ULICKA, G. Wpływ marketingu politycznego na zmiany w życiu publicznym państw demokratycznych // Trudna sztuka polityki. Szanse, ryzyko, błąd (red. T. Klementowicz) // Studia Politologiczne, Nr. 1, 1996, P. 157. Pagal: PODOBAS, I. Marketing polityczny a wzrost wydatków na kampanie polityczne // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 11. Kiti politinį marketingą apibrėžia kaip rinkimų rinkoje veikiančių technikų rinkinį, kurio tikslas – preciziškai įvardyti konkretų rinkiminį pasiūlymą ir jį pateikti konkurencijos sąlygomis. Žr. URBANSKIENĖ, R., ROMEIKA, G. Rinkimų kampanijos politinės rinkodaros aspektu // Reklamos ir marketingo idėjos, 2004, Nr. 10, P. 28. Antrasis politinio marketingo apibrėžimas yra orientuotas į rinkimus, kas nėra visiškai teisinga, nes rinkimų kampanijų metu politinio marketingo strategijų taikymas ne prasideda, o tik suintensyvėja.

⁹³⁶ Anot T. Płudowski, tam įtakos turėjo tokie politinės sistemos pasikeitimai kaip politinių partijų reikšmės sumažėjimas, politikos personalizacija, ypač prezidentiniame lygmenyje, bei *ticket-splitting*. Antra vertus, politikos komercializacijos procesas turi ir „šalutinių reiškinių“: pavyzdžiui, politinė partija ar kandidatas, neturintys materialinės, personalinės ar informacinės paramos, vargu ar gali tikėtis patirti sėkmę rinkimuose. Be to, šis procesas yra priešingas politinių partijų ideologizacijos procesui: politinio veikėjo modelį keičia politinio verslininko modelis. Taigi galima kalbėti apie tai, jog šie procesai vyksta lygiagrečiai, tik priešingomis kryptimis. Žr. PŁUDOWSKI, T. Komunikacja polityczna w amerykańskich kompaniach wyborczych. Warszawa, 2008, P. 25. *Ticket-splitting* reiškia rinkėjo balso „padalijimą“, kai jis lygiagrečiai balsuoja už skirtingų politinių partijų atstovus, žr. plačiau MILLER, W. L., NIEMI, R. G. Voting: Choice, Conditioning and Constraint // Comparing Democracies 2: New Challenges in the Study of Elections and Voting (ed. L. LeDuc, R. G. Niemi, P. Norris). Guildford, 2002, P. 185–186.

⁹³⁷ Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M. Pieniądze a polityka w reżimie demokratycznych // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki). Warszawa, 2002, P. 92.

kaštų augimo priežastis kaip politinių partijų centralizacija ir jų profesionalizmas⁹³⁸, kas politinės komunikacijos teorijoje dar vadinama politinių partijų „amerikanizacija“⁹³⁹. Anot M. Pinto-Duschinsky, padidėjo ne rinkimų kampanijoms skiriamos sumos, o tiesiog pasikeitė rinkimų agitacijos formos: jeigu dabar didžioji dalis išlaidų patiriama dėl ypatingo dėmesio populiarinimuisi žiniasklaidos priemonių pagalba, naudojimosi brangiomis įvaizdžio kūrėjų ar viešosios nuomonės tyrimų paslaugomis, tai anksčiau panašios sumos buvo skiriamos rinkėjų papirkimui ar daug darbo reikalaujančioms individualaus rinkėjo pasiekimo technikoms⁹⁴⁰. Jam iš esmės pritaria ir H. E. Alexander, kurio teigimu, rinkimų kampanijų kaštai išaugo dėl to, jog rinkimų kampanijų technologijos tapo ypač rafinuotos. Antra vertus, jis laikosi pozicijos, kad problema – ne politikos deprofesionalizacija, o tai, kaip organizuoti modernias rinkimų kampanijas, idant būtų įteigtas viešasis pasitikėjimas pačia sistema⁹⁴¹. O štai S. Wilkos, R. A. Koole ir K.-H. Nassmacher nurodo, kad to priežastimi laikytinas ir pats lėšų kaupimas: pinigų rinkimas yra brangus, taigi susidaro tokia situacija, kai pinigai yra renkami tam, kad būtų galima juos rinkti⁹⁴².

- Reklaminė medžiaga (skrajutės, plakatai, skelbimų lentos, *direct mail*⁹⁴³ ir pan.) bei atributika (tušinukai, kepuraitės, vėliavėlės, balionai, puodeliai, marškinėliai, lipdukai ir pan.).

Reklaminės medžiagos ir atributikos gaminimas bei platinimas yra ne tik tradicinė, bet ir pigiausia rinkiminės kovos forma.

⁹³⁸ Žr. WALECKI, M. Money and Politics in Poland. Warszawa, 2005, P. 190–191; WALECKI, M. Wydatki polskich partii politycznych // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 116.

⁹³⁹ Politinių partijų profesionalizacijos klausimu yra pasisakęs A. Szczerbiak. Anot jo, politinių partijų profesionalizacija galima laikyti tokią situaciją, kai politinės partijos apmokamas biurokratinis aparatas yra pakeičiamas išorės konsultantais, kurių santykiai su ja yra daug laisvesni negu pirmųjų, t. y. tokiu atveju politinė partija nėra atvira tiems, kuriuos ji samdo. Plačiau apie tai žr. SZCZERBIAK, A. Poles Together? The Emergence and Development of Political Parties in Postcommunist Poland. Budapest, 2001, P. 95–104.

⁹⁴⁰ Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M. Financing Politics: A Global View // Journal of Democracy, 2002, Nr. 4(13), P. 82.

⁹⁴¹ Žr. ALEXANDER, H. E. Financing Politics: Money, Elections, and Political Reform. Washington, 1992, P. 87, 161.

⁹⁴² Žr. WILKOS, S. Finansowanie partii politycznych przez duże korporacje // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 75; KOOLE, R. A., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in the United States // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 38.

⁹⁴³ *Direct mail* – tai tiesioginė tikslinė arba nenurodant adreso pašto siunta. Priede Nr. 8 pateikiamas internetinio *direct mail*, kurį autorė gavo į savo asmeninę pašto dėžutę 2009 m. gegužės 29 d., t. y. jau vykstant 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą agitacijos kampanijai, pavyzdys. Šis elektroninis laiškas atitiko antrąjį *direct mail* apibrėžimo kriterijų. Beje, po „iškalbingu“ paveikslu buvo pateiktos nuorodos į videoreportažus skambiais pavadinimais: „Dirbti Vilniaus miestui malonumas“ // Prieiga per internetą: <http://www.youtube.com/watch?v=BKOZACKiXN0&feature=channel_page> (2009 m. gegužės 29 d.); „Lietuvoje už iniciatyvą baudžiama“ // Prieiga per internetą: <http://www.youtube.com/watch?v=lcesSyxab4s&feature=channel_page> (2009 m. gegužės 29 d.); „Iš Briuselio grįšiu kaip uraganas“ // Prieiga per internetą: <http://www.youtube.com/watch?v=iLXkjoF2b4&feature=channel_page> (2009 m. gegužės 29 d.).

- Susitikimai su potencialiu elektoratu (susirinkimų, susitikimų, švenčių ir pan. organizavimas).

Nors tiesioginis kontaktas su rinkėjais, turintis tiek rinkėjų lankymo jų namuose, tiek susitikimų su jais organizavimo išraiškas, yra klasikinė rinkimų kampanijų vykdymo forma, vis dėlto M. Walecki pastebi, jog rinkimų kampanijų lėšos, skiriamos tam, yra mažiau reikšmingos negu tos, kurios patiriamos dėl netiesioginio kontakto⁹⁴⁴. Reikia pridurti, jog jos yra mažiau reikšmingos ne tik jų skaitlinės išraiškos, bet ir efektyvumo (elektorato pritraukimo) požiūriu. Matyt, dėl šios priežasties įvairūs susitikimai su rinkėjais ir prarado savo populiarumą, išskyrus Afrikos ir Azijos valstybes, kuriose iki šiol žymių rinkimų kampanijų išlaidų dalį sudaro lėšos, skiriamos automobiliams pirkti ir jų eksploatacijai⁹⁴⁵, ką galima paaiškinti tuo, jog šiose šalyse nėra išvystyta viešoji komunikacija, dėl ko laikraščiai, televizija ir netgi radijas yra prieinami labai mažai rinkėjų grupei. Taigi faktiškai tokių valstybių politinės partijos ir/ar kandidatai, siekdami populiarumo, neturi kitos išeities kaip tik susitikti su rinkėjais *vis-a-vis* (liet. akis į akį). Nepaisant to, jog Lietuvoje kontekstas skiriasi, šis politinės komunikacijos su rinkėjais būdas čia irgi populiarus – užtenka prisiminti R. Pakso rinkimines keliones po Lietuvą.

Visos pirmiau paminėtos politinio marketingo kryptys iš esmės yra rinkimų agitacijos (jeigu ignoruosime jos vyksmo laikotarpį) formos, o politinės reklamos sklaida, kaip jau buvo minėta pirmiau, tėra viena iš jų. Deja, Lietuvoje sąvokos „politinė reklama“ ir „rinkimų agitacija“ dažnai vartojamos kaip sinonimai, kas nėra teisinga, nes pastaroji yra platesnė.

PPFĮ 2 straipsnio 21 dalis rinkimų (referendumo) agitaciją apibrėžia kaip rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu politinei reklamai skleisti skirtą veiklą, kuria siekiama paveikti rinkėjų motyvaciją balsuojant rinkimuose ar referendume. Jeigu padalintume šią sąvoką į atskirus segmentus – politinei reklamai skleisti skirtą veiklą ir kitą veiklą, kuria siekiama paveikti rinkėjų motyvaciją, tai antrasis (pagal aptariamo subinstituto prasmę) būtų teisingas: iš tiesų rinkimų agitacija yra veikla, kuria siekiama paveikti rinkėjų motyvaciją, tačiau jos atžvilgiu yra paveikti ne tik politinė reklama, bet ir kiti komunikacijos su jais būdai (pavyzdžiui, įvairūs susitikimai). Todėl teigti, jog rinkimų agitacija yra tolygi politinės reklamos sklaidai, nėra pagrindo. Pažymėtina, jog ši problema atsirado daug anksčiau nei buvo priimtas PPFĮ. Tą iš dalies suponavo tai, jog iki šio įstatymo įsigaliojimo terminas „politinė reklama“ Lietuvos teisės aktuose apskritai nebuvo vartojamas⁹⁴⁶.

⁹⁴⁴ WALECKI, M. Money and Politics in Poland. Warszawa, 2005, P. 197.

⁹⁴⁵ PINTO-DUSCHINSKY, M. Rola pieniędzy politycznych // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (red. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 15.

⁹⁴⁶ Pavyzdžiui, pirminėje Seimo rinkimų įstatymo redakcijoje buvo atskiras VII skyrius, pavadinimu „Rinkiminė agitacija“ (42–46 str.). Jame buvo įtvirtinta, jog rinkiminė agitacija gali būti vykdoma bet kokiomis formomis ir būdais, išskyrus tuos, kurie pažeidžia Konstituciją ir įstatymus (42 str. 2

4.2.2.2.5. Politinės reklamos sklaida draudimo naudotis tarnybine padėtimi rinkimų agitacijos tikslais kontekste

Pirmiau jau buvo minėta, kad patirtų rinkimų kampanijos išlaidų ir už kandidatą atiduotų rinkėjų balsų santykis kartais priklauso ir nuo to, ar kandidatuojančio asmens tuo metu eina kokias nors politines pareigas. Tai nėra atsitiktinumai: elektoratas tokią kandidatą lengviau identifikuoja, nes jis yra atpažįstamas (vartojant vadybos terminiją – yra susikūrus „prekės ženklą“⁹⁴⁷), be to, einamos pareigos jam suteikia vienokią ar kitokią priėjimą prie viešųjų resursų, kuriais jis gali pasinaudoti, idant būtų perrinktas ar išrinktas į pageidaujamas politines pareigas, nors tokios lėšos turėtų būti „investuojamos“, pavyzdžiui, į tai, kad visuomenė žinotų apie atitinkamos institucijos veiklą ir pritartų jai⁹⁴⁸. Nors linija, skirianti visuomenės informavimą nuo asmeninių viešųjų ryšių akcijų, kartais yra gana sunkiai identifikuojama, daugelis valstybių vis tik nustato draudimą naudotis tarnybine padėtimi rinkimų agitacijos tikslais. Tą suponuoja keletas priežasčių.

Pirma, taip siekiama užtikrinti visų rinkimuose dalyvaujančių kandidatų finansinį lygiateisiškumą. Antra, draudimo naudotis tarnybine padėtimi rinkimų agitacijos tikslais nustatymas yra viena iš priemonių, pasitelkiamų slopinant rinkimų kampanijų išlaidų augimą, nes kandidatai, kurie rinkimų kampanijos metu neina jokių

d.). Atkreiptinas dėmesys į tai, jog formuluotė „bet kokiomis formomis ir būdais“ yra analogiška dabartinės politinės reklamos sąvokos formuluotėje naudojamai konstrukcijai „bet kokia forma ir priemonėmis“. Panašus teisinis reguliavimas buvo įtvirtintas ir pirminės redakcijos Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme (VI skyrius „Rinkimų agitacija“, 41–45 str.) bei Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme (VII skyrius „Rinkimų agitacija“, 40–44 str.). Kiek skurdžiau šiuo klausimu atrodo pirminės redakcijos Vietinių liaudies deputatų tarybų deputatų rinkimų įstatymas (40 str.) bei Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos referendumo įstatymas (Žin., 1989, Nr. 33-445) (3 str.). Vis dėlto paminėtina, jog Vietinių liaudies deputatų tarybų deputatų rinkimų įstatymo 40 straipsnio 3 dalies nuostatoje „Lietuvos Respublikos piliečiams, politinėms partijoms, visuomeninėms, politinėms organizacijoms bei judėjimams, darbo kolektyvams garantuojama galimybė laisvai ir visapusiškai svarstyti politines, dalykines ir asmenines kandidatų į deputatus savybes, taip pat teisė agituoti už arba prieš kandidatą“ galima įžvelgti ir užuominą apie negatyvią politinę reklamą. Be to, visuose prieš tai minėtuose įstatymuose, išskyrus Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos referendumo įstatymą, taip pat buvo nustatytos rinkimų agitacijos finansavimo taisyklės, kas vėlgi liudija apie tai, jog įstatymų leidėjas, vartodamas sąvoką „rinkimų agitacija“, turėjo omenyje visas jos pasireiškimo formas, t. y. ne tik politinės reklamos sklaidą. Pažymėtina, kad PPFĮ ir rinkimų (Referendumo) įstatymų terminija šiuo aspektu ir dabar nėra suderinta. Maža to, kai kuriais atvejais rinkimų (Referendumo) įstatymuose sąvoka „rinkimų agitacija“ yra vartojama kaip sąvokos „politinė kampanija“ sinonimas. Pavyzdžiui, keletose Seimo rinkimų įstatymo nuostatų (38 str. 1 d. 8 p., 41 str. 3 d., 41 str. 4 d. 2 p.) yra minima lėšų panaudojimo rinkimų agitacijai ataskaita, kai tuo tarpu PPFĮ numatyta tik politinės kampanijos finansavimo ataskaita. Kitas pavyzdys – Seimo rinkimų įstatymo 51 straipsnio 4 dalyje pasisakoma dėl rinkimų agitacijos žymėjimo atitinkamose žiniasklaidos priemonėse. Toks reikalavimas PPFĮ kontekste yra nelogiškas, kadangi, pirma, pagal šį įstatymą, rinkimų agitacija yra veikla, kurią vargu ar įmanoma pažymėti, antra, žymėjimo reikalavimas yra taikomas politinei reklamai, t. y. vienai iš tokios veiklos formų. Deja, panašių pavyzdžių apstu ne tik Seimo rinkimų įstatyme, bet ir kituose rinkimų (Referendumo) įstatymuose. Tokia situacija yra netoleruotina, nes teisinio reguliavimo nenuoseklumas ne tik apsunkina sisteminių jo įgyvendinimą, bet ir sudaro prielaidas jį apeiti. Taigi rinkimų (Referendumo) įstatymų ir PPFĮ nuostatų harmonizavimas yra neišvengiamas.

⁹⁴⁷ Kaip nurodoma Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo (Žin., 2000, Nr. 92-2844 (su vėlesniais pakeitimais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 2 straipsnio 1 dalyje, prekės ženklo paskirtis – atskirti vieno asmens prekes arba paslaugas nuo kito asmens prekių arba paslaugų, taigi, pagal analogiją, politiko „prekės ženklas“ – tai jo įvaizdis, padedantis jį atskirti nuo kitų politikų.

⁹⁴⁸ INČIŪRAITĖ, G. LR ministerijų RsV – savireklama ar natūralus dalykas? // Reklamos ir marketingo idėjos, 2005, Nr. 7(17), P. 63.

politinių pareigų, žinodami, jog jų konkurentai papildomai gali naudotis tais lėšų šaltiniais, kurie pirmiesiems nėra prieinami, didina išlaidas rinkimų kampanijai, idant laimėtų rinkimus, o antrieji didina išlaidas, idant nepralaimėtų pirmiesiems. Trečia, tokio pobūdžio išlaidos rinkimų kampanijai neatsispindi, o ir negali atsispindėti finansinės atskaitomybės dokumentuose. Ketvirta, valstybė nėra suinteresuota tuo, jog atitinkamos lėšos būtų panaudotos ne pagal paskirtį, dėl ko ji galėtų patirtų papildomų išlaidų.

Šiuo aspektu Lietuva nėra išimtis kitų valstybių kontekste. Bendroji pareiga *inter alia* valstybės politikams derinti viešuosius ir privačius interesus valstybinėje tarnyboje, be kita ko, nesinaudoti pareigomis asmeninei naudai⁹⁴⁹ gauti, yra įtvirtinta Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 3 straipsnio 3 punkte⁹⁵⁰. Specialią pareigą nesinaudoti tarnybine padėtimi rinkimų agitacijos tikslais įtvirtina rinkimų įstatymai (Seimo rinkimų įstatymo 54 str., Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 47 str., Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 52 str., Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 51 str.)⁹⁵¹. Pažymėtina, kad juose nustatytas teisinis reguliavimas iš esmės yra identiškas ir, be kita ko, ypatingai orientuotas į specialias visuomenės informavimo taisykles⁹⁵². Toks didelis dėmesys konkrečiai šiai sferai yra suprantamas ir pateisinamas, ypač atsižvelgiant į aktualijas.

Pažymėtina, jog „visaapimančią“ pareigą nesinaudoti tarnybine padėtimi rinkimų agitacijos tikslais sudaro Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo ir atitinkamo rinkimų įstatymo nuostatų dėmė, kadangi atsietas jų

⁹⁴⁹ Politinių kampanijų kontekste tai dažniausiai suprantama kaip neturtinė asmeninė nauda.

⁹⁵⁰ Žinoma, pirmiausia tokia pareiga identifikuojama Konstitucijoje, dėl ko ne kartą yra pasisakęs KT. Žr., pavyzdžiui, KT 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimą (Žin., 2004, Nr. 181-6708), kuriame buvo konstatuota, kad pagal Konstituciją valstybės tarnybos teikiamos galimybės negali būti naudojamos politinei veiklai.

⁹⁵¹ Pažymėtina, kad šios pareigos nesilaikymas užtraukia administracinę atsakomybę pagal ATPK 207² straipsnio 3 dalį. Tokius pažeidimus galima išskirti į dvi kategorijas: 1) propaguojant politinę partiją ar kandidatą naudojamosi einamų pareigų „svoriu“ ir 2) propaguojant politinę partiją ar kandidatą naudojamosi einamų pareigų suteikiamomis atitinkamomis techninio–organizacinio aprūpinimo priemonėmis ar pavaldumo teisiniais santykiais. Pirmąją situaciją iliustruoja toks pavyzdys: asmenys, greta pavardės nurodant užimamas pareigas, laikraščiuose išspausdintame kandidato į Seimo narius skelbime kvietė už jį atiduoti savo balsus. Žr. Šakių rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 27 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-598-634/2008 ir Šakių rajono apylinkės teismo 2008 m. lapkričio 12 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-599-634/2008. Pavyzdys, tinkamas antrajai situacijai iliustruoti: seniūno pavaduotojui buvo surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas dėl to, kas jis į Lipliūnų kaimą nuvežė sau pavaldžias seniūnijos darbuotojas, idant jos išdalintų asmens, kurį numatoma kelti kandidatū, rinkiminius bukletus. Seniūno pavaduotojas buvo pripažintas kaltu padaręs jam inkriminuotą administracinį teisės pažeidimą, nors pirmiau aprašytą veiką jis padarė ne rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu, dėl ko laikytina, kad jo veikoje nėra ATPK 207² straipsnio 3 dalyje numatyto administracinio teisės pažeidimo sudėties. Žr. Kėdainių rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 16 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-1048-736/2008.

⁹⁵² Nustatytos tokios taisyklės: 1) draudžiama naudotis tarnybine padėtimi valstybinėse (Rinkimų į Europos Parlamentą atveju – nacionalinėse) ar savivaldybių žiniasklaidos priemonėse vykdant bet kokią rinkimų agitaciją; 2) valstybinėse žiniasklaidos priemonėse kandidatai gali kalbėti tik šių įstatymų nustatyta tvarka; 3) jeigu kandidatams dėl einamų pareigų reikia pranešti žiniasklaidos priemonėms svarbių žinių, tai jie gali padaryti tik spaudos konferencijose; 4) valstybinėse žiniasklaidos priemonėse arba iš valstybės ar savivaldybių lėšų apmokamų žiniasklaidos priemonių laidose galima skelbti tik tą konferencijos įrašą ar jo dalį, kuriuose nėra rinkimų agitacijos.

poveikis yra skirtingas. Subjektų atžvilgiu platesnės apimties yra atitinkamos rinkimų įstatymų nuostatos, kadangi jų adresatai yra ne tik kandidatai, bet ir kiti asmenys, kurie dėl užimamos tarnybinės padėties gali koku nors būdu prisidėti prie rinkimų agitacijos, nes Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatos yra aktualios tik kandidatui, einančiam pareigas valstybinėje tarnyboje⁹⁵³. Tokio pobūdžio nuostatų veikimo laikotarpio požiūriu daug efektyvesnis teisinis reguliavimas yra nustatytas Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme, kadangi jame nustatytų taisyklių taikymas nėra siejamas su kokiu nors konkrečiu laikotarpiu, o rinkimų įstatymuose draudimas naudotis tarnybine padėtimi rinkimų agitacijos tikslais galioja tik rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu, kurio pradžia siejama su kandidatų ar jų sąrašų paskelbimu (PPFĮ 4 str. 3 d.), kas yra neadekvatu realybei ir neefektyvu. Todėl siūlytina atitinkamas rinkimų įstatymų nuostatas pakeisti taip, jog draudimas naudotis tarnybine padėtimi jose būtų siejamas ne su vienu iš politinės kampanijos laikotarpio etapų, o su visu politinės kampanijos laikotarpiu (nepaisant to, jog toks draudimas būtų perteklinis trečiojo (baigiamojo (ataskaitų))⁹⁵⁴ politinės kampanijos laikotarpio etapo atžvilgiu).

Kiek tai yra susiję su politinės reklamos sklaida, Lietuvoje dažniausiai pasitaikanti piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi rinkimų agitacijos tikslais forma yra užsakomieji straipsniai spaudoje⁹⁵⁵. Schema yra ganėtinai paprasta: už institucijos, kurioje tokie asmenys eina politines pareigas, lėšas nacionalinėje arba regioninėje spaudoje užsakomi straipsniai, kurie formaliai turi informuoti apie jos veiklą, tačiau faktiškai yra skirti atitinkamos kandidatūros, politinės partijos ar pan. populiarinimui⁹⁵⁶.

⁹⁵³ L. Meškauskaitė nurodo, jog draudimas naudotis tarnybine padėtimi rinkimų agitacijos tikslais turi būti taikomas plačiau, t. y. apimti ne tik tuos asmenis, kurie eina tam tikras pareigas valstybinėje tarnyboje, bet ir, pavyzdžiui, radijo ir televizijos laidų vedėjus: jiems kandidatuoju atitinkamuose rinkimuose, turi būti nustatytas draudimas politinės kampanijos metu vesti laidas ir tokiu būdu vykdyti rinkimų agitaciją, kadangi jie, pasinaudodami savo laidų eterio laiku, neprivalo atidaryti specialių banko sąskaitų bei turi nepalyginamai daugiau galimybių reklamuotis nei kiti kandidatai. Žr. MEŠKAUSKAITĖ, L. Žiniasklaidos teisė. Vilnius, 2004, P. 202.

⁹⁵⁴ Pagal PPFĮ 4 straipsnio 4 dalį, šis rinkimų politinės kampanijos laikotarpio etapas prasideda rinkimų galutinių rezultatų paskelbimo dieną, taigi tuo metu, kai politinės reklamos sklaida nebėra aktuali, kadangi objektyviai nebeturi įtakos rinkėjų pasirinkimui.

⁹⁵⁵ Ši forma populiori ne tik Lietuvoje. Pavyzdžiui, Lenkijoje, intensyviai vykstant rinkimų kampanijai, laikraštyje „Gazeta Wyborcza“ pasirodė priedas „Strategia rozwoju Warszawy do 2020 r.“ („Varšuvos raidos iki 2020 m. strategija“), kurį apmokėjo L. Kaczyński vadovaujama Sostinės Varšuvos tarnyba (lenk. *Urząd Miasta Stolecznego Warszawy*). Tai buvo pripažinta rinkimų kampanijos sudedamąja dalimi. Žr. BĄKIEWICZ, M. Patologie w finansowaniu polityki // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M Chmaj). Toruń, 2008, P. 234.

⁹⁵⁶ Paminėtina, jog tam tikrus ribojimus, susijusius su užsakomaisiais straipsniais, nustato ir Visuomenės informavimo įstatymas, kurio 6 straipsnio 2 dalis įtvirtina valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų pareigą informuoti visuomenę apie savo veiklą, o 22 straipsnio 6 dalis draudžia *inter alia* valstybės ir savivaldybių institucijoms bei įstaigoms (išskyrus mokslo ir mokymo įstaigas) bei politinėms partijoms būti viešosios informacijos rengėjais ir (ar) jų dalyviais, išskyrus neperiodinių informacinio pobūdžio leidinių ir informacinės žiniasklaidos priemonių, skirtų visuomenei informuoti apie savo veiklą, leidimą ir turėjimą. Tokio ribojimo tikslas yra suprantamas: visuomenė turi teisę ne tik būti informuota, bet ir informuota objektyviai. Įstatymų leidėjas, įžvelgęs potencialią grėsmę, jog pirmiau nurodyti subjektai

VTEK, matydama tokios praktikos paplitimą, kaip pati nurodė, atsižvelgdama į pastaruosiu metu vis dažniau visuomenėje kylančias abejones dėl netinkamo valstybės ar savivaldybių institucijų ir įstaigų (toliau – įstaigos) biudžetu lėšų, skiriamų užsakomajai įstaigų informacijai apmokėti, panaudojimo, priėmė rezoliuciją „Dėl visuomenės informavimo apie valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų veiklą“⁹⁵⁷, kurioje suformulavo keletą reikšmingų rekomendacijų⁹⁵⁸, kurios iš esmės yra faktinės padėties formalizavimas.

Puikus to pavyzdys yra buvusio ūkio ministro atvejis. Ūkio ministerija pasirašė sutartį dėl visuomenės informavimo tarpininkavimo paslaugų, užtikrinančių informacinės medžiagos ūkio plėtros politikos formavimo ir įgyvendinimo klausimais skelbimą, teikimo, kurios pagrindu įvairiuose regioniniuose laikraščiuose buvo išspaudintas straipsnis „Buvęs ūkio ministras gerų darbų neskaičiuoja“⁹⁵⁹, pateikiamas interviu su buvusiu ūkio ministru forma ir iliustruotas jo nuotrauka. Kaip vėliau paaiškėjo, šį „interviu“, kuriame buvusęs ūkio ministras pasisakė ir kitais, pirmiau minėtoje sutartyje nenurodytais klausimais (pavyzdžiui, dėl rublinių indėlių grąžinimo), parengė viena iš ūkio ministrui tiesiogiai pavaldžių ir atskaitingų Ūkio ministerijos darbuotojų, be to, tik keliuose iš visų šį straipsnį spausdinusiu laikraščiu buvo nurodytas užsakymo numeris ar tai, kad informaciją parengė Ūkio ministerija. Vertindama šį straipsnį, VTEK padarė išvadą, jog jis, be to, kad klaidino visuomenę, laikytinas ir *paslėpta* politinė reklama⁹⁶⁰.

savanoriškai gali ir neužtikrinti šios visuomenės teisės, nustatė jiems atitinkamą pareigą. Nepaisant to, įvairiais būdais stengiamasi jos išvengti ir tuo pačiu suklaidinti visuomenę. Beje, prie to prisideda ir viešosios informacijos leidėjai, nepaisydami 2005 m. balandžio 15 d. žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų susirinkime patvirtinto Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso (Prieiga per internetą: <<http://www.gzi.lt/ci.admin/Editor/assets/Istatymai/Kodeksas.pdf>> (2009 m. gegužės 28 d.)) 30 ir 31 straipsnio nuostatų, draudžiančių reklamą, *inter alia* politinę reklamą, pateikti kaip nešališką informaciją ar kitaip ją slėpti bei įpareigojančių ją žiniasklaidos priemonėse aiškiai atskirti nuo žurnalistų kūrinį. Tai patvirtina ir tą aplinkybę, jog privačių žiniasklaidos priemonių savininkai, lyginant juos su kitais politinių partijų ir/ar politinių kampanijų finansiniais rėmėjais, yra privilegijuojami, kadangi jie gali savo materialinę išraišką turinčią paramą suteikti netiesiogiai, t. y. propaguodami politines partijas, kandidatus, jų programas ir pan.

⁹⁵⁷ VTEK 2008 m. rugsėjo 11 d. rezoliucija „Dėl visuomenės informavimo apie valstybės ir savivaldybių institucijų veiklą“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/?pageid=9423>> (2009 m. gegužės 27 d.).

⁹⁵⁸ Iš jų paminėtinos šios: 1) visuomenei neturi kilti abejonių, kad visuomenės informavimui skirtos įstaigų biudžeto lėšos naudojamos jų vadovų ar kitų tarnautojų įvaizdžiui formuoti ir gerinti, jų populiarumui didinti, siekiant politinių ar karjeros tikslų ateityje; 2) žiniasklaidos priemonėse negalima skelbti iš įstaigos biudžeto lėšų apmokamos užsakytos informacijos, išskyrus socialinę reklamą, pateikiamą nuasmeninta forma, ir trumpus esminius ir visuomenei svarbius pranešimus; 3) turi būti aiškiai nurodomas žiniasklaidos priemonėse skelbiamos užsakytos informacijos užsakovas, pavyzdžiui: „*Informacija skelbiama [nurodyti įstaigos pavadinimą] lėšomis*“.

⁹⁵⁹ Su šiuo straipsniu, kuris buvo publikuotas 2006 m. liepos 21–27 d. laikraštyje „Druskonis“ Nr. 29 (857), galima susipažinti „Druskonio“ interneto svetainėje // Prieiga per internetą: <<http://www.druskonis.lt/beta/2006-07-21/index.php?id=policijos>> (2009 m. gegužės 27 d.).

⁹⁶⁰ Žr. VTEK 2007 m. gruodžio 14 d. sprendimą Nr. KS-70 // Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/sprendimai/wordfile.php?id=506>> (2009 m. gegužės 27 d.).

Didesnio atgarsio⁹⁶¹ sulaukė vienos iš politinių partijų vadovo, ėjusio žemės ūkio ministro pareigas, (toliau – ir šis asmuo) atvejis, pasiekęs ir administracinius teismus: 2007 m. savivaldybių tarybų rinkimų politinės kampanijos metu Žemės ūkio ministerijos užsakymu buvo paskelbtos kelios publikacijos⁹⁶², kurias VTEK pripažino šio asmens politine reklama⁹⁶³, nors Žemės ūkio ministerijos atstovai jas vertino kaip visuomenei aktualią informaciją, iš kurios negalima identifikuoti minėto asmens partinės priklausomybės, dėl ko ji negali būti laikoma politine reklama. Tokia pozicija vertintina kritiškai, nes šiose publikacijose pateikiama informacija yra ne tik populistinio pobūdžio, bet ir individualizuojama vartojant asmeninius įvardžius „mes“, „mane“ ir pan., be to, dalis iš jų buvo pasirašyta paties asmens. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad VTEK pagrįstai konstatavo, jog šis asmuo nagrinėjamu atveju skleidė politinę reklamą, nors administraciniai teismai laikėsi kitokios pozicijos⁹⁶⁴.

VAAT savo nuomonę iš esmės grindė tuo, jog nėra aiškaus teisinio reguliavimo⁹⁶⁵ dėl visuomenės informavimo apie ministerijų veiklos sričiai priskirtų

⁹⁶¹ Žr., pavyzdžiui, L. Gintalaitė. Tave perka už tavo pinigus. „Atgimimas“ (2008 m. vasario 22–28 d. Nr. 8 (976)) // Prieiga per internetą: <<http://www.atgimimas.lt/articles.php?id=1203586567>> (2009 m. gegužės 27 d.).

⁹⁶² Pavyzdžiui, 2007 m. sausio 19 d. laikraštyje „Joniškis“ buvo paskelbtas straipsnis „Praėjusių metų aruoduose – gausus nuveiktų darbų derlius“, pažymėtas raide „R“, reiškiančia reklamą, ir užrašū „Žemės ūkio ministerijos informacija“ bei iliustruotas šio asmens nuotrauka. Žemės ūkio ministerijos atstovai aiškino, jog tai yra metinė Žemės ūkio ministerijos ataskaita, kurią turėjo pristatyti pats žemės ūkio ministras, tačiau VTEK atlikto tyrimo metu buvo nustatyta, jog tuo metu ši ataskaita dar nebuvo parengta. Be to, tokie teiginiai kaip „<...> ūkininkams atrode, kad jeigu parama į šalį ir ateis, tai ją pasiims tik patys stambiausieji žemvaldžiai, kurie sugebės „prieiti prie valdžios“ <...>“, vargu ar tinka metinei ministerijos ataskaitai. 2007 m. vasario 8 d. laikraštyje „Lietuvos žinios“ (taip pat ir kituose laikraščiuose) buvo išspausdintas šio asmens pasirašytas straipsnis „Ankstesniųjų klaidos – kaip rąstai prie bėgiko kojų“, kuriame yra tokio pobūdžio teiginių kaip „<...> dažniausiai nutyliu savo pirmtakų padarytas klaidas ir žalą valstybei, ypač kai nesu tikra, ar tai įvyko dėl neįvalgumo, ar iš kokių nors savanaudiškų paskatų <...>“, „<...> sunku net įsivaizduoti, kaip šiandien mane mokyti pradėję įvairūs kritikai, tarp jų ir Seimo socialliberalai, būtų paaiškinę žmonėms tokį „išradingumą“ <...>“ ir pan. 2007 m. vasario 20 d. „Valstiečių laikraštyje“ ir laikraštyje „Ūkininko patarėjas“ buvo išspausdintas šio asmens pasirašytas straipsnis „Apie viešąjį ir privatų žemės nuosavybės interesą“, kuriame yra tokio pobūdžio teiginių kaip „<...> dauguma politikų, palaikančių tik vieną kurią nors iš interesų grupių, tempia „antklodę“ kiekvienas į savo pusę <...>“, „<...> po įvairių žemės kilnojimų ar perkilnojimų visi, kurie tą procesą tvarkė ar tebetvarko, galėtų bent kiek susidrovėti ir atsitraukti nuo nesunkiai numatomo anaipol ne „viešojo“ intereso <...>“, „<...> neatgaus savininkas – pasinaudos arti „prie reikalo“ stovintis pareigūnas, dešimtimis skaičiuojantis savo naudai išpirtus sklypus <...>“ ir pan. Su šiais straipsniais galima susipažinti Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos laikraštyje, išleistame prieš 2007 m. vasario 25 d. savivaldybių tarybų rinkimus ir skirtame supažindinti su šios politinės partijos Varėnos skyriaus savivaldybės tarybos rinkimų programa // Prieiga per internetą: <http://www.lvls.lt/documents/laikrastis_nr2/varenos_raj.pdf> (2009 m. gegužės 27 d.); Žemės ūkio ministerijos interneto svetainėje // Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/min/Spauda/files/ZUM-Zemes_ukio_naujienos_20070208.htm#940962> (2009 m. gegužės 27 d.); Lietuvos valstiečių liaudininkų interneto svetainėje // Prieiga per internetą: <<http://dublinas.lvls.lt/lt.php/naujienos/nid.434,offset.100>> (2009 m. gegužės 27 d.).

⁹⁶³ Žr. VTEK 2007 m. birželio 28 d. sprendimą Nr. KS-55 // Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/sprendimai/wordfile.php?id=572>> (2009 m. gegužės 27 d.).

⁹⁶⁴ Žr. VAAT 2008 m. kovo 21 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. I-796-189/2008 ir LVAT 2008 m. rugsėjo 8 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-2146/2008.

⁹⁶⁵ Ginčijamos VTEK sprendimo priėmimo metu galioję teisės aktai nustatė štai tokį teisinį reguliavimą: Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo (Žin., 1994, Nr. 43-772 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2007 m. birželio 28 d.)) 5 straipsnio 4 dalis įtvirtino, jog ministrai Vyriausybės nustatyta tvarka informuoja visuomenę apie savo veiklą ministerijos interneto tinklalapyje, o esant galimybei – ir per kitas visuomenės informavimo priemones arba susitikimuose su gyventojais; Vyriausybės darbo reglamento

funkcijų vykdymą priemonių ir būdų, todėl pati institucija turi nuspręsti, kokia informacija yra aktuali. Su tokia pirmosios instancijos teismo išvada negalima sutikti, nes ginčo teisinių santykių įvertinimui, be bendrojo pobūdžio nuostatų, įtvirtintų Visuomenės informavimo įstatyme ir Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme, turėjo būti taikomos ir Visuomenės informavimo apie ministro veiklą taisyklės⁹⁶⁶, apibrėžiančios viešosios informacijos apie ministro veiklą teikimo formas ir kryptis, be to, tuo metu galiojo žemės ūkio ministro 2005 m. balandžio 4 d. įsakymas Nr. 3D-193 „Dėl visuomenės informavimo“⁹⁶⁷, kuris buvo priimtas *inter alia* siekiant tinkamai informuoti visuomenę apie Žemės ūkio ministerijos veiklą. Kaip matyti iš nagrinėjamu atveju VAAT pateiktos argumentacijos, nebuvo padaryta ryški takoskyra tarp viešosios informacijos pateikimo turinio ir jos pateikimo formos, o ginčo publikacijų turinio jis apskritai nevertino, nurodęs, jog Lietuvos teisinėje sistemoje nėra reglamentuoti viešosios informacijos ir politinės reklamos skirtumai, nenustatyti užsakomosios informacijos kriterijai, kuriais remiantis būtų galima daryti prielaidas, kad užsakomoji informacija traktuotina kaip politinė reklama, nors minėtame teiginyje pirmosios instancijos teismas apibrėžė, kas aptariamam atveju turėjo būti vertinama, be to, jis turėjo ir instrumentą tą padaryti – PPFĮ, pateikiantį politinės reklamos sąvoką.

LVAT, nagrinėdamas šią bylą, pirmiau nurodytų VAAT klaidų išvengė, tačiau manytina, kad ginčo publikacijų turinį vis tiek įvertino netinkamai⁹⁶⁸. Apeliacinės instancijos teismas Visuomenės informavimo apie ministro veiklą taisyklių 3 punktą, kuris *inter alia* įtvirtino, jog gali būti teikiama ir kita, ministro nuomone, visuomenei aktuali informacija, aiškindamas kartu su Visuomenės informavimo įstatymo 6 straipsnio 2 dalimi, padarė išvadą, jog ministras turi

129 punkte buvo nustatyta, jog Vyriausybės vykdomos politikos skelbimu žiniasklaidoje rūpinasi Ministro Pirmininko atstovas spaudai, Informacijos ir komunikacijos departamentas, ministrų atstovai spaudai ir Vyriausybės įstaigų spaudos (informacijos) padaliniai (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. rugpjūčio 11 d. nutarimas Nr. 728 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamento patvirtinimo“ // Žin., 1994, Nr. 63-1238 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2007 m. birželio 28 d.)); Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos nuostatų (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugsėjo 15 d. nutarimas Nr. 1120 „Dėl Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Žin., 1998, Nr. 83-2327 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2007 m. birželio 28 d.)) 10 punkto antroji įtrauka numatė, kad žemės ūkio ministras Vyriausybės nustatyta tvarka informuoja visuomenę apie savo veiklą ministerijos interneto tinklalapyje, o esant galimybei – ir per kitas žiniasklaidos priemones arba susitikimuose su gyventojais.

⁹⁶⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. liepos 16 d. nutarimas Nr. 908 „Dėl visuomenės informavimo apie ministro veiklą taisyklių patvirtinimo“ // Žin., 2004, Nr. 113-4217 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2007 m. birželio 28 d.).

⁹⁶⁷ Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2005 m. balandžio 4 d. įsakymas Nr. 3D-193 „Dėl visuomenės informavimo“ // Prieiga per internetą: <<http://www.zum.lt/lt/teisine-informacija/įsakymai/2487/>> (2009 m. gegužės 28 d.).

⁹⁶⁸ VTEK buvo pateikusi LVAT prašymą dėl proceso atnaujinimo šioje byloje ABTĮ 153 straipsnio 2 dalies 12 punkto (kai būtina užtikrinti vienodos administracinių teismų praktikos formavimą) pagrindu, nors iš esmės savo prašymą grindė tuo, jog ginčo situacija buvo įvertinta netinkamai. Tuo pagrindu LVAT 2009 m. birželio 26 d. nutartimi administracinėje byloje Nr. P⁵⁵⁶-133/2009 minėtą prašymą atmetė.

informuoti visuomenę visais, jo nuomone, jai aktualiais klausimais. Toks aiškinimas yra pernelyg platus, nes, pirmiausia, būtina atsižvelgti į tai, jog tie visuomenei aktualūs klausimai turi būti susiję su atitinkamos ministerijos vykdomomis funkcijomis. Be to, informacijos apie juos pateikimas visuomenei turi atitikti Visuomenės informavimo įstatymo 4 straipsnio 3 dalyje nustatytus teisingumo, tikslumo bei nešališkumo principus, iš kurių nei vieno negalima pritaikyti ginčo publikacijų turiniui⁹⁶⁹. Pereinant prie viešosios informacijos pateikimo formos klausimo, Visuomenės informavimo apie ministro veiklą taisyklių nuostata dėl kitos, ministro nuomone, visuomenei aktualios informacijos yra susijusi tik su atitinkamos ministerijos interneto tinklalapyje skelbiama ministro praėjusių kalendorinių metų veiklos ataskaita (3 p.), o ne su papildomomis visuomenės informavimo apie ministro veiklą formomis (4 p.), dėl kurių tokia išlyga minėtose taisyklėse nėra numatyta⁹⁷⁰. Vadinasi, ir formos aspektu ginčo publikacijos neatitiko teisės aktų reikalavimų.

Vienas iš pagrindinių apeliacinės instancijos argumentų dėl to, kad ginčo publikacijomis skleidžiama informacija nelaikytina politine reklama, buvo tas, jog nei vienoje iš šių publikacijų nėra propaguojama konkreti politinė partija ar jos nariai bei kandidatai, dalyvaujantys rinkimuose. Nagrinėjamu atveju LVAT pernelyg siaurai aiškino politinės reklamos sąvokos turinį, kadangi tam, kad informacija būtų pripažinta politine reklama, nėra būtina jos poveikį sieti su galima įtaka elektoratui rinkimų metu⁹⁷¹ (šis asmuo nebuvo kandidatas į savivaldybių tarybų narius 2007 m. savivaldybių tarybų rinkimuose) – užtenka *inter alia* to, jog jos sklaida siekiama propaguoti atitinkamą politinę partiją ir/ar jos narį. Kaip jau buvo minėta, šis asmuo tuo metu buvo politinės partijos vadovas. Taigi ta aplinkybė, jog atitinkamos politinės partijos pavadinimas ar šio asmens statusas joje ginčo publikacijose nebuvo

⁹⁶⁹ LVAT laikėsi kitokios pozicijos: jo nuomone, straipsnyje „Praėjusių metų aruoduose – gausus nuveiktų darbų derlius“ yra skelbiama informacija apie praėjusių metų reikšmingumą Lietuvos žemės ir maisto ūkio sektoriui bei kaimo plėtrai, straipsnyje „Apie viešąjį ir privatų žemės nuosavybės interesą“ – vertinami nuosavybės teisių į žemę atkūrimo procesai, o straipsnyje „Ankstesniųjų klaidos – kaip rąstai prie bėgiko kojų“ – vertinami buvusių Žemės ūkio ministerijos vadovų priimti sprendimai bei padarytos klaidos.

⁹⁷⁰ Visuomenės informavimo apie ministro veiklą taisyklių 4 punktą numato, jog papildomai visuomenė apie ministro veiklą gali būti informuojama ministerijos interneto tinklalapyje, laikraščiuose, žurnaluose, per radiją ir televiziją, specialiame leidinyje, lankstinuke ar panašiai paskelbiant trumpus pranešimus apie visuomenei aktualius priimtus sprendimus ar parengtus sprendimų projektus ir galimą jų poveikį visuomenės gyvenimo sritims, apie svarbius susitikimus, vizitus ar kitus svarbius renginius, kuriuose dalyvavo (ar dalyvaus) ministras, taip pat spaudos konferencijose.

⁹⁷¹ Reikia pažymėti, jog ir VTEK šią sąvoką aiškina pernelyg siaurai. Anot jos, PPFĮ politinės reklamos sąvoką pirmiausia sieja su rinkimų agitacija, nes šioje sąvokoje reklaminė veikla propaguojant politinę partiją ar valstybės politiką, kaip atskirą jos narį, yra siejama su konkrečiais rinkimais. Žr. 2008 m. balandžio 24 d. sprendimą Nr. KS-33 „Dėl Gedimino Kirkilo“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/sprendimai/wordfile.php?id=689>> (2009 m. gegužės 28 d.); 2008 m. lapkričio 6 d. sprendimą Nr. KS-88 „Dėl Juozo Imbraso“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/sprendimai/wordfile.php?id=752>> (2009 m. gegužės 28 d.); 2008 m. lapkričio 6 d. sprendimą Nr. KS-89 „Dėl Artūro Paulausko“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/sprendimai/wordfile.php?id=750>> (2009 m. gegužės 28 d.); 2008 m. lapkričio 6 d. sprendimą Nr. KS-90 „Dėl Vilijos Blinkevičiūtės“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/sprendimai/wordfile.php?id=751>> (2009 m. gegužės 28 d.).

paminėtas, iš principo nėra reikšminga, kadangi šiuos ryšius nesunku identifikuoti, be to, minėtos publikacijos buvo iliustruotos šio asmens nuotraukomis. Galiausiai nagrinėjama Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo pažeidimo sudėtis nėra materiali, t. y. tam, idant būtų konstatuota, jog jis buvo įvykdytas, nėra būtina konstatuoti, jog, skleidžiant politinės reklamos požymius atitinkančią viešąją informaciją, buvo pasiektas *konkretus pozityvus* rezultatas – pakanka ir to, jog iš asmens veiksmų galima daryti išvadą, kad tokio rezultato buvo siekiama⁹⁷².

⁹⁷² LVAT yra išaiškinęs, kad Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas savo esme yra prevencinis, kas reiškia, jog, idant būtų konstatuotas jo pažeidimas, nėra būtina nustatyti, kad asmuo savo privačius interesus realizavo viešųjų interesų sąskaita: užtenka to, jog jis nesiėmė šiame įstatyme numatytų priemonių viešųjų ir privačių interesų konfliktui savo veikloje išvengti. Žr. LVAT 2007 m. lapkričio 26 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴-844/2007.

5 SKYRIUS. POLITINIŲ PARTIJŲ IR POLITINIŲ KAMPANIJŲ FINANSAVIMO TEISĖTUMO UŽTIKRINIMAS

Politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimas yra organizuojamas pagal principą „jeigu norite „švarios“ politikos, turite už tai sumokėti“⁹⁷³. Tačiau politikos finansavimas turi būti ne tik pakankamas, bet ir skaidrus. Pinigų vaidmuo demokratinėje politinėje veikloje gali būti reguliuojamas naudojant didelę įvairovę teisinių instrumentų, kurių egzistavimas ir kombinacija formuoja politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo sistemą, kurią galima apibrėžti kaip taisyklių, taikomų būtinam pinigų srautui į politinę sistemą ir iš jos, rinkinį⁹⁷⁴. Ši sistema ne tik nustato rėmus, kuriuose legaliai kursuoja pinigai, bet ir numato priemones, reikalingas operacijų, kurios vyksta šiuose rėmuose, įgyvendinimui ir priežiūrai. Idant politikos finansavimo sistema būtų efektyvi, ji turi būti orientuota į viešumą, atskaitomybę, kontrolę ir atsakomybę⁹⁷⁵. Vis dėlto tokio pobūdžio reikalavimus pirmiausia įtvirtina tos valstybės, kuriose yra numatytas tiesioginis valstybinis politinių partijų finansavimas⁹⁷⁶. Taigi ir šioje sferoje galioja bendras principas, jog turi būti atsiskaitoma už tai, kaip yra leidžiami mokesčių mokėtojų pinigai.

Atsižvelgus į politikos finansavimo teisinio reguliavimo intensyvumą, galima išskirti dvi politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo koncepcijas: liberaliąją ir institucionalizuotą⁹⁷⁷. Pirmajai yra būdinga tai, jog politikos finansavimas iš esmės nėra teisinio reguliavimo dalykas (Skandinavijos valstybės), antrajai – plataus diapazono reglamentavimas ir kontroliuojančių institucijų egzistavimas (iš esmės atitinka prieš tai paminėtą I. von Biezen sistemą). Šios koncepcijos atspindi santykį *politinės partijos – valstybė*, kitais žodžiais tariant, tai, kokia apimtimi pastaroji yra pasiryžusi riboti pirmųjų autonomiją. Pažymėtina, jog

⁹⁷³ Party Funding. First Report of Session of 2006-07 of Constitutional Affairs Committee of House of Commons. London, 2006, P. 44.

⁹⁷⁴ Žr. CASAS-ZAMORA, K. Political Finance and State Funding Systems: An Overview // Prieiga per internetą: http://www.moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/PoliticalFinanceAndStateFundingSystems_English.pdf?keepThis=true&TB_iframe=true&height=800&width=900 (2009 m. spalio 25 d.).

⁹⁷⁵ Žr. plačiau VAN BIEZEN, I. Financing Political Parties and Election Campaigns – Guidelines // Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/> (2009 m. kovo 20 d.).

⁹⁷⁶ Pavyzdžiui, Danijoje politinės partijos – negaunančios valstybinės finansinės paramos, neįgyja ir finansinės atskaitomybės pareigos. Kitas pavyzdys – Šveicarija, kurioje tokia pareiga politinėms partijoms apskritai nenumatyta. Vis dėlto regioniniu lygmeniu tam tikras teisinis reguliavimas yra nustatytas ir šioje valstybėje, pavyzdžiui, Tičino ir Ženevos kantonai atitinkamai 1998 m. ir 1999 m. nustatė, kad privatus politikos finansavimas turi būti paviešinamas. Žr. *Transparency International – Country Reports on Political Corruption and Party Financing – Switzerland* // Prieiga per internetą: www.transparency.org/content/download/5464/31885/file/political_corruption_party_financing_switzerland.pdf (2010 m. vasario 18 d.). Dar vienas pavyzdys yra Švedija, kurioje prioritetas teikiamas politinių partijų autonomijos principo įgyvendinimui, o ne viešajai kontrolei, išskyrus valstybės biudžeto dotacijos skyrimo atvejus.

⁹⁷⁷ Žr. PETROFF, W. Finansowanie partii politycznych w postkomunistycznej Europie (Bułgaria, Czechy, Rumunia, Słowacja, Węgry) // Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa, 1996, Nr. 95, P. 12.

Skandinavijos valstybių atvejis yra išimtinis dar ir dėl to, jog jose politinės partijos tarsi perima valstybės vaidmenį formuojant politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo sistemą, t. y., sudarydamos atitinkamus tarpusavio susitarimus, laikosi savivaržos (angl. *self-restraint*) principo⁹⁷⁸, nors, kaip nurodo kai kurie mokslininkai, tokį jų elgesį skatina nuogąstavimas, kad anksčiau ar vėliau tą gali padaryti valstybė⁹⁷⁹.

Lietuva, be jokios abejonės priskirtina antrosios – institucionalizuotos – koncepcijos valstybių grupei, tačiau, nepaisydami to, politinės partijos ir 2009 m. Respublikos Prezidento rinkimų politinės kampanijos dalyviai pabandė sekti skandinavų pėdom ir pasirašė tam tikrus susitarimus: 2006 m. spalio 25 d. parlamentinių partijų frakcijos pasirašė susitarimą dėl kovos su korupcija stiprinimo⁹⁸⁰, o 2009 m. balandžio 17 d. kandidatai į Respublikos Prezidentus – deklaraciją dėl garbingų rinkimų⁹⁸¹. Ir, jeigu antrąjį dokumentą, talpinantį savyje tokius lozungus kaip „rinkimai turi būti skaidrūs tiek vykdant rinkimų kampaniją, tiek šiuos rinkimus finansuojant“, galima laikyti deklaracija tikrąja šio žodžio prasme, nes iš esmės jis tesukėlė atgarsį žiniasklaidoje⁹⁸², tai pirmasis turėjo kiek didesnę „svorį“. Apie tai galima spręsti iš to, jog jis yra laikomas vienu iš Nacionalinės kovos su korupcija programos⁹⁸³ atnaujinimo politinių veiksmų (12 p.).

⁹⁷⁸ Kaip pavyzdį galima nurodyti Švediją, kurioje: 1976 m. liberalai nutarė, kad nebepriims aukų iš juridinių asmenų, tą patį 1977 m. padarė ir konservatoriai; 1980 m. politinės partijos susitarė, jog viešins savo pajamas ir išlaidas; 1987 m. socialdemokratai, reaguodami į savo kolegų sprendimus, likvidavo kolektyvinę profesinių sąjungų narystę partijoje. Žr. DORN, L. Finansowanie działalności politycznej w Polsce. Obecna praktyka i jej reforma // Finansowanie polityki: wybory, pieniądzu, partie polityczne (red. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 165.

⁹⁷⁹ Žr. GIDLUND, G. M. Regulation of Party Finance in Sweden // Political Finance Among Democracies (ed. H. E. Alexander, R. Shiratori). Boulder, 1994, P. 105–114.

⁹⁸⁰ Lietuvos Respublikos parlamentinių partijų frakcijų susitarimas dėl kovos su korupcija stiprinimo // Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/docs2/SJXEDRSQ.PDF>> (2009 m. rugsėjo 20 d.).

⁹⁸¹ Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimai – 2009. Deklaracija dėl garbingų rinkimų // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/dynamic/files/1127/deklaracija.pdf>> (2009 m. rugsėjo 20 d.).

⁹⁸² Žr., pavyzdžiui, balsas.lt – 2009 m. balandžio 14 d. Kandidatai į prezidentus pasirašė garbingų ir sąžiningų rinkimų deklaraciją (papildyta) // Prieiga per internetą: <<http://balsuotojas.balsas.lt/prezidento-rinkimai/straipsnis/276/0/Kandidatai-i-prezidentus-pasirase-garbingu-ir-saziningu-rinkimu-deklaracija-papildyta>> (2009 m. rugsėjo 21 d.); ve.lt – 2009 m. balandžio 17 d. Kandidatai į Prezidento postą deklaruoja sąžiningą ir garbingą kovą // Prieiga per internetą: <<http://www.ve.lt/?data=2009-04-17&rub=1065924810&id=1239961847>> (2009 m. rugsėjo 21 d.); alfa.lt – 2009 m. balandžio 29 d. A. Bareišis. Už prezidento rinkimus vien paštui jau sumokėjome per 3 mln. Lt // Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/10270832/?Uz.prezidento.rinkimus.vien.pastui.jau.sumokejome.per.3.mln.Lt=2009-04-29_16-58> (2009 m. rugsėjo 21 d.).

⁹⁸³ Nacionalinė kovos su korupcija programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gegužės 14 d. nutarimu Nr. XI-259 „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo“ pakeitimo“ // Žin., 2009, Nr. 60-2346. Jeigu lygintume aktualios redakcijos Nacionalinės kovos su korupcija programą su ankstesnėmis jos versijomis, pastebėtume, jog politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo klausimams joje visada buvo skiriamas nemažas dėmesys. Pavyzdžiui, dar pirminėje šios programos redakcijoje (Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. IX-711 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo“ // Žin., 2002, Nr. 10-355) buvo siūloma parengti Politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo bei Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymų pakeitimo projektus siūlant uždrausti juridiniams asmenims finansuoti politines partijas bei numatyti politinių partijų išdininkų ar vadovų asmeninę atsakomybę už finansinius pažeidimus. 2006 m. sausio 12 d. redakcijos Nacionalinės kovos su

5.1. Viešumas

Politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo viešumas pripažįstamas vienu iš demokratijos pagrindų. Tai ir būtina „skaidrios“ valstybės, kurioje yra efektyvi visuomeninė kontrolė⁹⁸⁴, postulato realizavimo sąlyga. Politikos finansavimo viešumo principo reikšmė ypatingai atsiskleidžia rinkimų procese, kadangi tokio pobūdžio informacija – tai kur kas daugiau nei duomenys apie tai, kas yra atitinkamų politinės partijos ir/ar kandidato finansiniai rėmėjai: iš jos galima spręsti, kokio tipo politiką vykdo politinė partija ir/ar kandidatas arba koks politinis stilius ar elgsena jiems yra būdingi, o tai neabejotinai daro įtaką rinkėjų pasirinkimui⁹⁸⁵. Taip sukuriama netiesioginė galimybė visuomenei (kitais kanalais – ir valstybei) kontroliuoti politinių partijų ir kitų subjektų politinę ir programinę veiklą. Be to, kaip nurodo M. Walecki⁹⁸⁶, reikalavimas pavišinti politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo šaltinius tinka stimuliuojant politines partijas ir/ar kandidatus, idant šie su finansiniais resursais elgtųsi tokiais būdais, kurie yra priimtini rinkėjų daugumai ir neprovokuotų politinių skandalų⁹⁸⁷. Anot jo, finansinių duomenų atskleidimas gali

korupcija programoje (Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. sausio 12 d. nutarimas Nr. X-486 „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo“ pakeitimo“ // Žin., 2006, Nr. 8-283) buvo siūloma reglamentuoti politinę reklamą ir privalomą politinių kampanijų finansavimo stebėseną (šis siūlymas yra pavėluotas, nes tai buvo padaryta pirminės redakcijos PPFĮ). Beje, vienas iš vertingų jos siūlymų – įpareigoti juridinius asmenis, remiančius politines kampanijas per pastaruosius ketverius ar penkerius metus, deklaruoti gautus valstybinius ar savivaldybių užsakymus, valstybės ar savivaldybių garantijas paskoloms ir pan. – taip ir liko neįgyvendintas. Vertintina, jog tai būtų vienas iš reikšmingesnių instrumentų, padedančių identifikuoti tuos atvejus, kai finansinė parama politinėms partijoms teikiama apeinant teisės aktų reikalavimus. Pavyzdžiui, K. Z. Paltiel išskyrė du tokių atvejų tipus: 1) „muitų“ sistemą, kurioje valstybinių licencijų ir koncesijų naudotojai privalo daryti nuolatines įmokas į politinės partijos rinkimų fondą; 2) „patepimo“ sistemą, kurioje valdančiajai politinei partijai yra mokamas atitinkamas procentas nuo visų valstybinių kontraktų vertės. Žr. PALTIEL, K. Z. Campaign Finance: Contrasting Practices and Reforms // Democracy at the Polls: A Comparative Study of Competitive National Elections (ed. D. Butler, H. R. Penniman, A. Ranney), Washington, 1981, P. 151.

⁹⁸⁴ Kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, JAV ir Jungtinėje Karalystėje, politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo viešumo principas yra laikomas geriausiu jų finansavimo kontrolės mechanizmu, netgi veiksmingesniu už valstybės vykdomą kontrolę. Žr. CHMAJ, M. Jawność finansowania polityki // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 30. Pažymėtina, jog iš visų trijų politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo klausimais Lietuvoje priimtų įstatymų tik Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatyme kaip jo tikslas (1 str.) yra išskiriama visuomeninė, šiame įstatyme įvardinta kaip rinkėjų, kontrolė.

⁹⁸⁵ Šis aspektas buvo pabrėžtas ir *Buckley v. Valeo* byloje. JAV Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad viešinimas suteikia elektoratui informacijos apie tai, iš kur buvo gauti rinkimų kampanijų pinigai ir kaip jie buvo išleisti, t. y. tokiu būdu rinkėjai gali įvertinti tuos, kurie dalyvauja rinkimuose. Tai leidžia rinkėjams kandidatus politiniame spektre identifikuoti daug tiksliau nei remiantis partijos etikete ar rinkiminiais pasisakymais. Be kita ko, kandidato finansinės paramos šaltiniai įspėja rinkėją apie interesus, kuriems kandidatas yra prielankus, ir taip palengvina spėjimus dėl jo elgsenos laimėjus rinkimus. Žr. JAV Aukščiausiojo Teismo 1976 m. sausio 30 d. sprendimą byloje *Buckley v. Valeo*, 424 U.S. 1 (1976) // Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/us/424/1/case.html>> (2009 m. gegužės 1 d.).

⁹⁸⁶ Žr. plačiau WALECKI, M. Challenging the Norms and Standards of Election Administration: Political Finance // Challenging the Norms and Standards of Election Administration. Washington, 2007, P. 80.

⁹⁸⁷ Kaip įdomią išimtį galima nurodyti JAV Aukščiausiojo Teismo 1982 m. gruodžio 8 d. sprendimą byloje *Brown et al. v. Socialist Workers '74 Campaign Committee (Ohio) et al.*, kuriame buvo konstatuota, kad Ohajo valstijos nustatytas teisinis reguliavimas, reikalaujantis, jog kiekvienas kandidatas pavišintų aukotojų ir aukų gavėjų vardus ir adresus, yra nekonstitucingas Socialistų darbininkų partijos atžvilgiu, kadangi tai yra smulki politinė partija, istoriškai buvusi valdininkų ir kitų politinių partijų

sustabdyti ir besaikes rinkimų kampanijų išlaidas, ypač tose valstybėse, kuriose pinigai, „dalyvaujantys“ politikoje, yra vertinami įtariai. Galiausiai finansinių transakcijų tarp verslo ir politikos paviešinimas mažina korupcijos mastus⁹⁸⁸.

Politikos finansavimo viešumo klausimas yra sulaukęs ir įvairių tarptautinių organizacijų dėmesio. Pavyzdžiui, Europos Taryba yra ne tik priėmusi keletą dokumentų⁹⁸⁹, kuriuose pabrėžiama politinių partijų ir rinkimų kampanijų

priekabiavimo objektas. Žr. JAV Aukščiausiojo Teismo 1982 m. gruodžio 8 d. sprendimą byloje *Brown et al. v. Socialist Workers '74 Campaign Committee (Ohio) et al.* // Prieiga per internetą: <<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=459&invol=87>> (2009 m. gegužės 11 d.). Reikia pažymėti, jog aukotojų politinėms partijoms ir/ar kandidatams persekiojimo atvejų pasitaiko ir šiais laikais. Pavyzdžiui, Ukrainoje asmenys, iki 2002 m. aukoję opozicinėms politinėms partijoms, vėliau buvo persekiojami mokesčių inspekcijai giminingos institucijos. Žr. plačiau WALECKI, M. *Ukraine: The Authoritarian Abuse of Disclosure // Transparency International Global Corruption Report 2004*. London, 2004, P. 41–42. O, pavyzdžiui, Latvijoje „paprasti“ asmenys nenoriai aukoja politinėms partijoms, kadangi baiminasi, jog šioje valstybėje politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimą kontroliuojanti institucija, kuri yra operatyvinės veiklos subjektas, norės juos apklausti ar pradės jų pajamų ir turto teisėtumo tyrimą vien šiuo pagrindu. Žr. GRECO Latvijos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Latvia „Transparency of party funding“*) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)1_Latvia_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)1_Latvia_Two_EN.pdf)> (2010 m. kovo 9 d.).

⁹⁸⁸ Šiame kontekste reikia paminėti Jungtinių Tautų konvenciją prieš korupciją (Žin., Nr. 136-5145), kurią Lietuva ratifikavo 2006 m. gruodžio 5 d. (Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją ratifikavimo“ // Žin., 2006, Nr. 136-5144). Jos 7 straipsnio 3 dalyje akcentuojama, kad kiekviena valstybė, prisijungusi prie jos, taip pat svarsto galimybę priimti tinkamas teises ir administracines priemones, atitinkančias šios Konvencijos tikslus bei pagrindinius nacionalinės teisės principus, kad padidintų kandidatų į renkamas viešąsias pareigas ir prireikus politinių partijų finansavimo skaidrumą. Kai kurių autorių teigimu, ši konvencija, lyginant ją su panašaus pobūdžio dokumentais, yra išskirtinis instrumentas, kadangi korupcijos problemą charakterizuoja visapusiškai, t. y. joje nėra apsiribojama tik baudžiamosios teisės aspektais, kadangi analizuojamos korupcijos priežastys bei pasekmės, pateikiamos prevencinio pobūdžio nuostatos. Tačiau yra ir kitokių nuomonių. Žr., pavyzdžiui, NOWAK, C. *Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji, przyjęta w dniu 31 października 2003 r. przez Zgromadzenie Ogólne NZ w rezolucji nr 58/4* // Prieiga per internetą: <<http://www.batory.org.pl/doc/nowak1.pdf>> (2009 m. kovo 20 d.). Taip pat paminėtina ir Afrikos vienybės organizacijos konvencija dėl kovos su korupcija ir jos prevencijos, kurios 10 straipsnio b punkte numatyta, jog kiekviena valstybė dalyvė turi imtis teisinių ar kitokių priemonių, idant inkorporuotų skaidrumo principą į politinių partijų finansavimą. Žr. Afrikos vienybės organizacijos konvenciją dėl kovos su korupcija ir jos prevencijos (*African Union Convention on Preventing and Combating Corruption*) // Prieiga per internetą: <<http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/Text/Convention%20on%20Combating%20Corruption.pdf>> (2010 m. kovo 13 d.).

⁹⁸⁹ Europos Komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) 2001 m. kovo 9–10 d. plenarinėje sesijoje patvirtintos gairės „Dėl politinių partijų finansavimo“ (*Guidelines „On Financing of Political Parties“ adopted by the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) at its 46th Plenary Meeting (9-10 March 2001)* // Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF\(2001\)008-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF(2001)008-e.asp)> (2009 m. liepos 15 d.)); Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos 2001 m. gegužės 22 d. priimta rekomendacija Nr. 1516(2001) „Politinių partijų finansavimas“ (*Council of Europe Parliamentary Assembly Recommendation 1516 (2001) „Financing of Political Parties“* // Prieiga per internetą: <<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta01/EREC1516.htm>> (2009 m. liepos 15 d.)); Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2003 m. balandžio 8 d. priimta rekomendacija valstybėms narėms Nr. Rec(2003)4 „Dėl bendrųjų taisyklių prieš korupciją politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo srityje“ (*Recommendation No. Rec(2003)4 of the Committee of Ministers to Member States on Common Rules Against Corruption in the Funding of Political Parties and Electoral Campaigns* // Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2183&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>> (2009 m. liepos 10 d.).

finansavimo skaidrumo ir viešumo svarba⁹⁹⁰, bet ir įsteigusi organizaciją GRECO⁹⁹¹, kurios vienas iš paskutiniųjų uždavinių – siekiant gerinti valstybių narių kovos su korupcija galimybes, vertinti, ar jų nustatytas teisinis reguliavimas politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo srityje atitinka Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2003 m. balandžio 8 d. priimtose rekomendacijos valstybėms narėms Nr. Rec(2003)4 „Dėl bendrųjų taisyklių prieš korupciją politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo srityje“ nuostatas ir, esant reikalui, teikti pasiūlymus dėl jo tobulinimo⁹⁹².

O štai valstybių konstitucijose politikos finansavimo viešumo principas įtvirtinamas itin retai. Kaip išimtis galima nurodyti 1975 m. liepos 9 d. Graikijos Respublikos Konstituciją⁹⁹³, kurios 29 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog įstatymas gali nustatyti valstybinio politinių partijų finansavimo bei politinių partijų ir kandidatų išlaidų, patirtų per rinkimus, paviešinimo sąlygas, Lenkijos Respublikos Konstituciją, kurią analizuodamas M. Chmaj nurodė, jog aptariamam požiūriu esminę reikšmę turi dvi jos nuostatos: 11 straipsnio 1 dalis, įtvirtinanti politinį pliuralizmą, ir 11 straipsnio 2 dalis, numatanti politinių partijų finansavimo viešumą⁹⁹⁴, arba Vokietijos

⁹⁹⁰ Venecijos komisijos gairėse yra pabrėžiama, jog valstybės turėtų skatinti politinių partijų, kurioms yra skiriamas valstybinis finansavimas, finansavimo skaidrumo politiką (5 p.), jog turi būti garantuojamas kiekvienos politinės partijos privataus finansavimo skaidrumas, ką užtikrintų reikalavimas paviešinti praėjusių metų finansinę ataskaitą (7 p.), rinkiminių išlaidų skaidrumą turėtų užtikrinti rinkimų kampanijų ataskaitų publikavimas (12 p.). Panašūs ir Parlamentinės Asamblėjos rekomendacijos teiginiai: politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo taisyklės turi remtis *inter alia* visiško skaidrumo principu (7 p.), turi būti vykdoma griežta pajamų ir išlaidų buhalterinė apskaita, kurios rezultatai turi būti paviešinami (8 p. c pp. i d.). Ministrų Komiteto rekomendacijoje *inter alia* nurodoma, kad valstybės narės turi užtikrinti aukų skaidrumą (3 str. a d. 2 p.), viešumą (3 str. b d. i p.), reikalauti, idant politinės partijos reguliariai viešintų savo finansines ataskaitas arba bent jų santraukas (13 str. b d.). Antra vertus, yra autorių, kurie teigia, kad universalios – „standartinės“ – politikos finansavimo taisyklės nereikalingos, todėl neverta eikvoti laiko įvairių tą klausimą reglamentuojančių tarptautinių konvencijų pasirašymui, tačiau, anot jų, tarptautinį atitinkamų ekspertų tinklą sukurti yra būtina. Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M. Pieniądze a polityka w reżymie demokratycznym // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 103.

⁹⁹¹ Ši organizacija buvo įkurta 1999 m. Lietuva jos veikloje dalyvauja nuo jos įkūrimo pradžios. Žr. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1999 m. gegužės 1 d. rezoliuciją Nr. (99)5 „Valstybių grupės prieš korupciją (GRECO) įkūrimas“ (*Council of Europe Committee of Ministers Resolution (99)5 „Establishing the Group of States Against Corruption (GRECO)“*) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/documents/resolution\(99\)5_en.asp](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/documents/resolution(99)5_en.asp)> (2009 m. liepos 24 d.); Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gegužės 3 d. nutarimas Nr. 524 „Dėl Lietuvos Respublikos dalyvavimo Valstybių prieš korupciją grupėje (GRECO)“ // Žin., 1999, Nr. 40–1271.

⁹⁹² Tai taip vadinamasis III-asis vertinimo turas, prasidėjęs 2007 m. sausio 1 d. Šiuo aspektu jau yra įvertinta 18 valstybių narių, tarp jų ir Lietuva. Žr. GRECO patvirtintų III-ojo turo vertinimo ataskaitų sąrašą: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/ReportsRound3_en.asp> (2009 m. liepos 24 d.).

⁹⁹³ *Constitution of the Hellenic Republic* // Prieiga per internetą: <http://www.servat.unibe.ch/icl/gr00000_.html> (2009 m. kovo 20 d.).

⁹⁹⁴ CHMAJ, M. Jawność finansowania polityki // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008, P. 35. Pažymėtina, jog Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunalas savo jurisprudencijoje Lenkijos Respublikos Konstitucijos 11 straipsnio 2 dalies nuostatą traktuoja kaip bendrąjį politinių partijų gaunamų pajamų kontrolės instrumentą, o ne kaip priemonę, ribojančią jų ūkinę veiklą, ir kartu pabrėžia, jog tai padeda verifikuoti rinkimų kampanijų finansavimą. Jis taip pat laikosi pozicijos, jog tai yra visuomeninės politinių partijų funkcionavimo kontrolės pagrindas. Apskritai Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo suformuotoje doktrinoje politinių partijų finansavimo viešumo principas suprantamas plačiau, t. y. kaip reikalavimas viešai finansuoti politiką. Žr.

Federacinės Respublikos Pagrindinį Įstatymą⁹⁹⁵, kurio 21 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog politinės partijos turi viešai atsiskaityti, iš kokių šaltinių gavo lėšas ir kaip jas bei kitą turtą panaudojo⁹⁹⁶.

Pažymėtina, kad konstitucinis politikos finansavimo viešumo principas⁹⁹⁷ suponuoja papildomas taisykles, pavyzdžiui, politinių partijų finansavimo šaltinių viešumą, politinių partijų turto viešumą, valstybinio politinių partijų finansavimo sąlygų nustatymą teisės aktuose, politinių partijų valstybės institucijoms teikiamų finansinių ataskaitų detalumą, valstybės institucijų atliekamą politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo kontrolę⁹⁹⁸, tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog jis neapibrėžia, iš kokių konkrečių šaltinių turi būti finansuojamos politinės partijos ir rinkimų kampanijos, *inter alia* savaime nesuponuoja politinių partijų finansavimo iš valstybės biudžeto⁹⁹⁹.

Lietuvoje politikos finansavimo viešumo principas nėra įtvirtintas konstituciniame lygmenyje, tačiau čia yra įgyvendinamos iš esmės visos prieš tai

Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. gruodžio 14 d. sprendimą byloje Nr. K 25/03 (*Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 grudnia 2004 r. (sygn. akt. K 25/03)*) // OTK-A 2004/11/116; Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. liepos 13 d. sprendimą byloje Nr. P 20/03 (*Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 lipca 2004 r. (sygn. akt. P 20/03)*) // Dz. U. 2004/167/1760. Tokios pozicijos laikomasi ir teorijoje. Pavyzdžiui, S. Gebethner nurodo, kad, nors minėta Lenkijos Respublikos Konstitucijos nuostata „kalba“ tik apie politines partijas, atsižvelgiant į tai, jog viena iš pagrindinių jų veiklos apraiškų yra dalyvavimas rinkimuose, akivaizdu, kad ši nuostata taikoma ir šiam jų veiklos barui, taip pat ir *ad hoc* rinkėjų kuriamų rinkimų komitetų, kurie rinkiminėje procedūroje iš esmės atlieka politinės partijos funkcijas, atžvilgiu. Žr. GEBETHNER, S. Finansowanie partii politycznych i parlamentarnej kampanii wyborczej w Polsce po zmianach z 2001 r. (Założenia i pierwsze praktyczne doświadczenia) // *Kulisy finansowania polityki* (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 117.

⁹⁹⁵ Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas // Užsienio šalių konstitucijos (sud. E. Jarašiūnas ir G. Mesonis). Vilnius, 2004, P. 39–102.

⁹⁹⁶ Būtina atkreipti dėmesį į tai, jog pirmiau nurodyti atvejai yra skirtingi. Pirmuoju – Graikijos – atveju nurodyta nuostata neturi didesnės normatyvinės reikšmės: tai yra iš principo blanketinio pobūdžio teisės norma, be to, joje įtvirtinta delegacija nėra įpareigojanti. Antruoju – Lenkijos ir Vokietijos – atveju situacija yra kitokia: tokia konstitucinė nuostata suponuoja, jog politinių partijų finansavimo viešumo principas žemesnės galios teisės aktuose, *inter alia* pasirašant tarptautinę sutartį, negali būti panaikintas ar susiaurintas.

⁹⁹⁷ Anot K.-H. Nassmacher, konstitucinis politikos finansavimo viešumo principas tėra prielaidų, kad politinės partijos finansinės paramos ieško išimtinai iš privačių šaltinių ir kad kai kurie iš jų gali būti pavojingi recipientui (gavėjui), išraiška. Žr. NASSMACHER, K.-H. Introduction: Political Parties, Funding and Democracy // *Funding of Political Parties and Election Campaigns* (ed. R. Austin, M. Tjernström), Stockholm, 2003, P. 11.

⁹⁹⁸ Pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog politinių partijų finansavimo viešumo esmė, be kita ko, yra buhalterijos vedimo taisyklių preciziškumas. Žr. Lenkijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. spalio 1 d. sprendimą byloje Nr. III SW 152/03 (*Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 1 października 2003 r. (sygn. akt. III SW 152/03)*) // OSNP 2004/10/181). Byla, kurioje buvo priimtas šis sprendimas, yra įdomi ir kitu aspektu. Lenkijos liaudies partija (lenk. *Polskie Stronnictwo Ludowe*) deklaravo, kad įgijo pajamų iš nekilnojamojo turto pardavimo. Kaip matyti iš dokumentų, 68 iš 72 sandorių buvo sudaryti su Raidos fondu (lenk. *Fundacja Rozwoju*), kuris buvo susijęs su Lenkijos liaudies partijos vadovybe. Be to, sandoriai buvo sudaryti taip, kad nuosavybės teisės į atitinkamą nekilnojamąjį turtą Raidos fondui turėjo pareiti tik po 10 metų. Taigi iš esmės tai buvo fiktyvūs sandoriai, siekiant legalizuoti iš kitų šaltinių gautas pajamas.

⁹⁹⁹ Žr. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. gruodžio 14 d. sprendimą byloje Nr. K 25/03 (*Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 grudnia 2004 r. (sygn. akt. K 25/03)*) // OTK A 2004/11/116.

išvardintos sąlygos. PPFĮ yra netgi atskiras 29 straipsnis „Finansavimo viešumas“¹⁰⁰⁰, nustatantis, kuri politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo informacija yra prieinama viešai bei kokie subjektai turi teisę su ja susipažinti ir ją skleisti.

Kalbant apie viešai prieinamą politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo informaciją, pirmiausia reikia pažymėti, jog PPFĮ 29 straipsnis nevienareikšmiškai apibrėžia, kokia informacija laikytina vieša: nors iš pradžių nurodoma, kokios tokio pobūdžio informacijos laikmenos yra laikomos viešomis, vėliau kažkodėl šis sąrašas susiaurinamas iki metinių politinių partijų finansinės veiklos deklaracijų ir savarankiškų politinės kampanijos dalyvių politinės kampanijos finansavimo ataskaitų, dėl ko lieka neaišku, su kuriais iš PPFĮ 29 straipsnio pirmajame sakinyje išvardintais dokumentais galima susipažinti asmeniškai. Viena vertus, šią nuostatos dalį galima aiškinti kaip deklaruojančią bendrą tokių dokumentų viešumo principą, t. y. tai, jog jie vienu ar kitu būdu (skelbiant VRK interneto svetainėje ar „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“) yra paviešinami. Antra vertus, toks aiškinimas būtų ne visai teisingas, nes tik dalis iš jų yra viešinama kitais būdais: tai nėra aktualu sutartims su reklamos gamintojais, transliuotojais ir dienraščiais. Manytina, jog tie asmenys, kurie PPFĮ yra įgalinti betarpiškai susipažinti su politikos finansavimo informacija, turi teisę susipažinti su visais PPFĮ 29 straipsnyje nurodytais dokumentais, nepriklausomai nuo to, ar jie yra viešinami koku nors kitu būdu.

Subjektus, turinčius teisę susipažinti su pirmiau minėta informacija, PPFĮ 29 straipsnis skiria į dvi grupes, t. y. į grupę asmenų, pagal PPFĮ nuostatas *turinčių teisę aukoti politinėms partijoms*, ir viešosios informacijos rengėjų ar platintojų atstovų grupę.

Pirmuoju atveju kyla klausimas, ar konstrukcija „kiekvienas asmuo, kuriam šis įstatymas leidžia finansuoti politines partijas“ apima ir juridinius asmenis, veikiančius per savo atstovus, nes bendrinis terminas „asmuo“ reiškia tiek fizinį, tiek ir juridinį asmenį. Jokių teisinių argumentų, kodėl turėtų būti daroma priešinga išvada, nėra, todėl manytina, jog PPFĮ 29 straipsnyje vartojama sąvoka „asmuo“ apima ir juridinius asmenis. Štai čia ir kyla problema: PPFĮ aukoti politinėms partijoms turintys teisę juridiniai asmenys apibrėžiami, remiantis tokią teisę turinčiais fiziniais asmenimis. Kaip jau buvo minėta pirmiau, politinėms partijoms neturi teisės

¹⁰⁰⁰ „Metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos, viešosios informacijos rengėjų ir platintojų deklaracijos ir politinės kampanijos finansavimo ataskaitos, politinės kampanijos sutartys su aukotojais, reklamos gamintojais, transliuotojais, dienraščiais yra viešos. Kiekvienas asmuo, kuriam šis įstatymas leidžia finansuoti politines partijas, arba viešosios informacijos rengėjo ar platintojo atstovas, pateikęs tai patvirtinantį dokumentą, turi teisę VRK susipažinti su bet kurios politinės partijos metine finansinės veiklos deklaracija ar politinės partijos, kandidato, pretendento į kandidatus, referendumų iniciatoriaus, referendumo oponento politinės kampanijos finansavimo ataskaita ir skelbti jų duomenis, išskyrus duomenis apie fizinius asmenis, aukojusius mažesnę nei 100 Lt auką ir pageidavusius likti nepaviešintus, per žiniasklaidos priemones.“

aukoti nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, neturintys kitos ES valstybės narės pilietybės, arba asmenys be pilietybės (PPFĮ 12 str. 1 d. 1 p.). Ar tai turėtų reikšti ir tai, jog Lietuvos Respublikoje registruoti privatūs juridiniai asmenys, kurių įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalis, suteikianti teisę kontroliuoti juridinio asmens veiklą pirmiau nurodytiems fiziniams asmenims, irgi neturi tokios teisės? Manytina, kad atsakymas yra neigiamas, nes PPFĮ 12 straipsnio 1 dalies 2 punktą tokiems juridiniams asmenims nedraudžia aukoti politinėms partijoms.

Apskritai reikia pažymėti, jog įstatymų leidejo sprendimas teisę susipažinti su PPFĮ 29 straipsnyje nurodyta informacija susieti su teise aukoti politinėms partijoms, o ne politinėms partijoms ir/ar savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams yra kiek nelogiškas, nes dalis fizinių asmenų, turinčių teisę aukoti tik savarankiškiems politinėms kampanijos dalyviams, praranda galimybę betarpiškai susipažinti netgi su savarankiškų politinės kampanijos dalyvių, kuriems jie, pavyzdžiui, paaukojo, politinės kampanijos finansavimo ataskaitomis. Todėl siūlytina tokį ribojimą panaikinti, kadangi jis nepagrįstai diskriminuoja šiai grupei priklausančius fizinius asmenis¹⁰⁰¹. Be to, jis pažeidžia Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymą¹⁰⁰², kadangi, pagal šio teisės akto nuostatas, pareiškėju gali būti *inter alia* užsienietis, turintis leidimą gyventi Lietuvos Respublikoje¹⁰⁰³ (2 str. 6 d.).

Kita grupė subjektų, turinčių teisę betarpiškai susipažinti su pirmiau minėta informacija, yra viešosios informacijos rengėjai ir platintojai¹⁰⁰⁴, veikiantys per savo atstovus. Pažymėtina, jog PPFĮ šios jų teisės neriboja jokiais pagrindais. Taigi čia išryškėja takoskyra tarp pirmosios grupės, kuri su tokio pobūdžio informacija susipažįsta asmeniniais¹⁰⁰⁵ tikslais, ir antrosios, kurios tikslas – visuomenės informavimas. Vadinas, antruoju atveju PPFĮ deklaruotas politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo viešumo principas įgyja kitą dimensiją: atitinkama informacija tampa prieinama ir tiems, kurie asmeniškai su ja susipažinti neturi teisės.

Lyginamoju aspektu galima kalbėti ir apie treją politinių partijų ir/ar kandidatų finansinių ataskaitų viešinimo praktiką: 1) skelbiamos nacionalinėje spaudoje; 2) skelbiamos internete ir 3) derinamos abi prieš tai minėtos praktikos.

Lietuvoje taikomas pastarasis, t. y. mišrus politinių partijų ir kitų subjektų finansavimo viešinimo modelis, tik jam yra būdinga tam tikra specifika. Politinių

¹⁰⁰¹ Analogiškas pasiūlymas buvo pateiktas ir Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekte Nr. XP-2662A.

¹⁰⁰² Žin., 2000, Nr. 10-236 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.).

¹⁰⁰³ Pagal Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 25 straipsnį, tai reiškia tiek asmenį, turintį leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje, tiek asmenį, turintį leidimą nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje.

¹⁰⁰⁴ Pažymėtina, jog Visuomenės informavimo įstatyme sąvoka „viešosios informacijos platintojas“ nėra vartojama, vietoj jos vartojama sąvoka „viešosios informacijos skleidėjas“ (2 str. 63 d.).

¹⁰⁰⁵ Privačių juridinių asmenų atveju reikėtų kalbėti apie komercinius tikslus, tačiau tai kelia tiesiogines asociacijas su korupcija.

partijų metinės finansinės veiklos deklaracijos yra skelbiamos tik VRK interneto svetainėje (PPFĮ 22 str. 2 d. 2 p.), o štai politinės kampanijos finansavimo ataskaitos turi būti skelbiamos ne tik VRK interneto svetainėje, bet ir spaudoje. Taigi pastarųjų skelbimą galima išskirti į įprastinį ir kvalifikuotą. Įprastiniu būdu politinių kampanijų finansavimo ataskaitos (tiek pradinės, tiek ir galutinės) turi būti skelbiamos VRK interneto svetainėje (PPFĮ 22 str. 2 d. 2 p.), tačiau praktikoje yra skelbiamos tik jų suvestinės¹⁰⁰⁶. Kvalifikuotam politinių kampanijų finansavimo ataskaitų skelbimui būdinga tai, jog yra viešinami tik jau patikrintų galutinių politinės kampanijos finansavimo ataskaitų duomenys, tai daroma ne tik VRK interneto svetainėje, bet ir oficialiojo leidinio „Valstybės žinios“ priede „Informaciniai pranešimai“¹⁰⁰⁷, be to, kartu pateikiama ir atitinkama VMI išvada (PPFĮ 28 str. 2 d.)¹⁰⁰⁸. Pastarasis įstatymų leidėjo sprendimas vertintinas itin pozityviai, nes didžioji dalis rinkėjų neturi specialiųjų žinių, idant gebėtų įvertinti skaičius, pateikiamus tokiose ataskaitose, be to, dalis tam reikalingos informacijos (politinės kampanijos finansavimo ataskaitas lydintys dokumentai), kurių tokiu atveju analizuoja VMI, jiems apskritai nėra prieinama.

Lietuvos atveju politikos finansavimo skaidrumas dėl atitinkamų duomenų viešinimo nenukenčia, kadangi tai daroma itin operatyviai¹⁰⁰⁹. Antra vertus, čia nustatyta politinių partijų ir politinės kampanijos dalyvių finansinės atskaitomybės viešinimo tvarka nėra subalansuota, kadangi pernelyg mažai dėmesio yra skiriama politinių partijų finansinės veiklos rodiklių viešinimui, kas jų finansavimo kontrolės požiūriu nėra teisinga. Atsižvelgiant į tai, manytina, jog šių politinių partijų finansinės atskaitomybės dokumentų skelbimo tik VRK interneto svetainėje nepakanka, tačiau pasyvaus adresato atžvilgiu būtų efektyviau, jeigu jie būtų skelbiami ne oficialiajame leidinyje, o nacionalinės spaudos puslapiuose.

¹⁰⁰⁶ Žr., pavyzdžiui, 2009 m. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų savarankiškų politinės kampanijos dalyvių pradinių ir galutinių politinės kampanijos finansavimo ataskaitų suvestinę // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/2009-prezidento-rinkimai/savarankisku-politines-kampanijos-dalyviu-ataskaitu-suvestines.html>> (2009 m. liepos 29 d.).

¹⁰⁰⁷ Ta aplinkybė, kad tokio pobūdžio informacija skelbiama oficialiajame leidinyje, suteikia jai „svarumo“. Nors reikia pažymėti, jog tokia praktika yra gana paplitusi, pavyzdžiui, panašus reikalavimas yra nustatytas Belgijoje, Prancūzijoje ir Italijoje. Žr. VAN BIEZEN, I. Financing Political Parties and Election Campaigns – Guidelines // Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/>> (2009 m. kovo 20 d.).

¹⁰⁰⁸ Žr., pavyzdžiui, VRK 2009 m. vasario 4 d. sprendimą Nr. 11 „Dėl 2008 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų politinės kampanijos finansavimo galutinių ataskaitų kartu su Vilniaus apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos išvada paskelbimo „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ // Žin., 2009, Nr. 11-133.

¹⁰⁰⁹ PPFĮ 22 straipsnio 2 dalies 2 punktą įpareigoja VRK tokius duomenis jos interneto svetainėje skelbti nedelsiant, be to, juos atnaujinti.

5.2. Finansinė atskaitomybė

M. Walecki pastebėjo, jog Lenkijos politinių partijų oficialiai deklaruojamos rinkimų kampanijų išlaidos yra mažiausiai du kartus mažesnės negu faktinės¹⁰¹⁰. Tačiau nesunku paaiškinti. Pirma, paprastai išlaidos, kurias patiria su politinėmis partijomis susijusios organizacijos (angl. *third parties*)¹⁰¹¹ ar asmenys, nėra nurodomos finansinės atskaitomybės dokumentuose¹⁰¹². Antra, dalis išlaidų yra patiriama

¹⁰¹⁰ Žr. WALECKI, M. *Money and Politics in Poland*. Warszawa, 2005, P. 177. Kalbėdami apie Italiją, Portugaliją bei Ispaniją, I. van Biezen ir K.-H. Nassmacher taip pat pabrėžia, jog, nepaisant politinėms partijoms teisės aktuose nustatyto reikalavimo teikti ataskaitas apie rinkimų kampanijų lėšas bei metinį pajamų ir išlaidų balansą, beveik neįmanoma pateikti faktinių skaičių apie tikrąją demokratijos kainą šiose valstybėse. Pavyzdžiui, Italijoje, lyginant su kitomis valstybėmis, oficialiai deklaruojamos itin mažos rinkimų kampanijų išlaidos, tik maždaug 0,42 euro *per capita* (liet. vienam žmogui). Žr. VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. *Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander* (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 131. O štai Ukrainoje nedeclaruotos 1998 m. rinkimų kampanijos išlaidos sudarė 70–80 proc. Žr. WALECKI, M. *Money and Politics in Poland*. Warszawa, 2005, P. 181.

¹⁰¹¹ Kaip nurodo M. Pinto-Duschinsky, tuo atveju, jeigu teisinis reguliavimas yra adresuojamas išimtinai politinėms partijoms, pinigai bus perduodami *third parties*, kurios vykdys tam tikras funkcijas, kurias anksčiau rinkimų kampanijų metu vykdė politinės partijos. Tai yra aktualu ir tais atvejais, kai politinė partija nuskursta. Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M. *Pieniądze a polityka w reżimie demokratycznym // Kulisy finansowania polityki* (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 102.

¹⁰¹² Jungtinės Karalystės Viešojo gyvenimo standartų komitetas (angl. *Committee on Standards in Public Life*) V-ajame savo pranešime nurodė, jog būtų naivu tikėtis, kad organizacijos, kurios rinkimų kampanijų metu ar nedaug likus iki jų eksplicitiškai siunčia politinio turinio žinutes, yra nekaltai susidomėjusios apibendrinta ir nešališka rinkimine propaganda. Žr. *Committee on Standards in Public Life. The Fifth Report „The Funding of Political Parties in the United Kingdom“* // Prieiga per internetą: <http://www.public-standards.gov.uk/Library/OurWork/First7Reports_ProgressReview.pdf> (2009 m. gegužės 3 d.). Panaši problema, turinti *soft money* pavadinimą, iki JAV Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gruodžio 10 d. sprendimo byloje *McConnell v. Federal Elections Commission* priėmimo egzistavo ir JAV. *Soft money* – tai lėšos, kuriomis operuojama už įstatymo nustatytų maksimalių rinkimų kampanijų išlaidų limitų ribų. Paprastai tokios lėšos yra perduodamos ne kandidatams, o politinėms partijoms, taip tariamai atsiribojant nuo rinkimų kampanijos. Vis dėlto jų panaudojimas turi netiesioginę įtaką rinkimų kampanijai. Pavyzdžiui, 1988 m. JAV prezidento rinkimų kampanijos, kurioje varžėsi demokratų kandidatas M. Dukakis ir respublikonų kandidatas G. Bush, metu buvo surinkta daugiau kaip 20 mln. JAV dolerių *soft money* kiekvieno kandidato paramai. Minėtas JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas yra reikšmingas dėl to, jog buvo pripažinta, kad viena iš Dvipartinės kampanijos reformos įstatymo (*The Bipartisan Campaign Reform Act*) nuostatų, nustatanti draudimą *soft money* pavidalu aukoti neribotas sumas, yra konstitucinga. Dar viena problema, būdinga šiai teisei sistemai, yra vadinamasis „*issue advocacy*“. Tokiu atveju individai arba nepriklausomos grupės, kurios siekia, kad tam tikras politinis klausimas būtų išspręstas joms palankiu būdu, moka už propagandą, skleidžiamą per televiziją, spaudoje ir pan. Tokios grupės vadinamos „*delegate committees*“. Kaip pavyzdį galima pateikti Šaunamųjų ginklų kontrolės asociacijos skelbimą: „Mūsų kongresmenas (vardas, pavardė) balsavo už automatinių šaunamųjų ginklų draudimo peržiūrėjimą. Ar jūs galite tai įsivaizduoti? Kongresmeno (vardas, pavardė) balsas gali grąžinti karinius ginklus į užkietėjusių nusikaltėlių rankas!“. Kai kurie šaltiniai nurodo, jog 1995–1996 m. dvidešimt iš tridešimties grupių tokiu tikslu išleido ne mažiau kaip 50, o gal netgi 100 mln. JAV dolerių. Šioks toks ribojimas dėl informacijos sklaidos žiniasklaidos priemonėse yra numatytas paskutiniaisiais rinkimų kampanijos mėnesiais, tačiau jis nėra taikomas *direct mail* ir kitoms išlaidoms. Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M., POSTNIKOV, A., *et al.* *Campaign Finance in Foreign Countries: Legal Regulation and Political Practices (A Comparative Legal Survey and Analysis)* // Prieiga per internetą: <http://moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/Campaign_Finance.pdf> (2009 m. balandžio 20 d.); WILKOX, C. *Campaign Finance Law Enforcement in Canada and the USA // The Delicate Balance Between Political Equity and Freedom of Expression: Political Party and Campaign Financing in Canada and the United States* (ed. S. Griner, D. Zovatto). Washington, 2005, P. 39; JAV Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gruodžio 10 d. sprendimą byloje *McConnell v. Federal Election Commission*, 540 U.S. 93 (2003) // Prieiga per internetą: <<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=000&invol=02-1674>> (2009 m. liepos 7 d.); Dvipartinės kampanijos reformos įstatymą (*The Bipartisan Campaign Reform Act of 2002*), *Public Law*, 107-155 // Prieiga per internetą:

įsigijant tokio pobūdžio paslaugas (dažniausiai susijusias su politinės reklamos sklaida), kurių konkrečią vertę sunku nustatyti¹⁰¹³. Trečia, išlaidų, patiriamų dėl paslėptos politinės reklamos sklaidos, paprastai neafišuoja nei jos užsakovai, nei vykdytojai¹⁰¹⁴. Tą suponuoja tiek žemi maksimalių rinkimų kampanijų išlaidų limitai, tiek ir politinių partijų ir/ar kandidatų finansavimo šaltinių įvairovės trūkumas, nes tol, kol politinės partijos ir/ar kandidatai nėra pajėgūs padengti jų patiriamų išlaidų iš legalių šaltinių, jie neatskleidžia šių išlaidų oficialiojoje statistikoje¹⁰¹⁵. Kartais netgi ciniškai juokaujama, jog, eliminavus nelegalų politinių partijų finansavimą, daugelis iš jų būtų priverstos bankrutuoti¹⁰¹⁶. Ir tai nėra tik postkomunistinės erdvės valstybių bruožas, kaip teigia kai kurie autoriai¹⁰¹⁷. Lietuvoje šiuo aspektu situaciją galima vertinti dvejopai: kiek tai yra susiję su politinių partijų ir jų politinių kampanijų finansavimo šaltinių pasirinkimu, manytina, jog jis yra pakankamas, tačiau kalbant apie tuos subjektus, kurie politinėse kampanijose dalyvauja nepriklausomai nuo politinių partijų ir nėra pasiturintys, tam tikrą grėsmę galima įžvelgti, nes tokiu atveju pagrindinis jų finansavimo šaltinis yra fizinių ir juridinių asmenų aukos.

Pirmiau buvo pasisakyta dėl makrolygmens. Vertinant situaciją mikrolygmeniu, ryškėja kitokio pobūdžio tendencija, tačiau prieš pradėdant ją nagrinėti, būtina pažymėti, jog, pagal tai, kas yra rinkimų kampanijos objektas, galima išskirti tokius rinkimų kampanijų modelius: 1) orientuotą į politinę partiją, 2) orientuotą į kandidatą ir 3) orientuotą į rinkėją. Kitaip tokias rinkimų kampanijas dar galima vadinti: 1) „premodernia“, 2) modernia ir 3) postmodernia¹⁰¹⁸. Nors apie tai

<http://www.law.cornell.edu/background/campaign_finance/bcra_txt.pdf> (2009 m. liepos 7 d.); ALEXANDER, H. E. American Presidential Elections, 1976-1992 // Comparative Political Finance Among the Democracies (ed. H. E. Alexander, R. Shiratori). Boulder, 1994, P. 47–49.

¹⁰¹³ Labai paprastas pavyzdys: nėra teisinio reguliavimo, reikalaujančio nurodyti, kiek reklaminių lankstinukų ir pan. buvo užsakyta, ir t. t. Galimas ir kitoks atvejis: reklamos įmonė gauna pelningus užsakymus iš valstybinių ar vietos savivaldos struktūrų, tačiau su sąlyga, jog jos darbuotojai rinkimų kampanijos metu nemokamai konsultuos atitinkamą politinę partiją ar kandidatą, arba už tokios įmonės paslaugas sumoka kita įmonė, susijusi su politine partija ar kandidatu, arba už paslaugas mokama kaina, viršijanti rinkos kainą, o skirtumas yra naudojamas politinėms partijoms finansuoti.

¹⁰¹⁴ Toks variantas yra labai tikėtinas, kai politinei partijai ar kandidatui, ar su jais susijusiems asmenims priklauso žiniasklaidos priemonės.

¹⁰¹⁵ Mechanizmas yra ganėtinai paprastas: oficialiai deklaruojamos tik tos išlaidos, kurias galima pagrįsti dokumentais, patvirtinančiais legalių pajamų šaltinius.

¹⁰¹⁶ BARDI, L., MORLINO, L. Italy: Tracing the Roots of the Great Transformation // How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies (ed. R. S. Katz, P. Mair). London, 1994, P. 260.

¹⁰¹⁷ Žr., pavyzdžiui, IKSTENS, J., PINTO-DUSCHINSKY, M. *et al.* Political Finance in Central Eastern Europe: An Interim Report // Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft, 2002, Nr. 1(31), P. 27; WALECKI, M. Pieniędzy a polityka w Europie Środkowo-Wschodniej // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 57. Dalis autorių nurodo ir tai, kad ši grėsmė yra aktuali viso pasaulio politinėms partijoms. Žr. PANEBIANCO, A. Political Parties: Organization and Power. Cambridge, 1988, P. 59; SOLARZ, P. Finansowanie partii politycznych w RFN // Partie polityczne w Niemczech (red. K. A. Wojtaszczyk). Warszawa, 2004, P. 46; NASSMACHER, K.-H. Introduction: Political Parties, Funding and Democracy // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström), Stockholm, 2003, P. 7.

¹⁰¹⁸ Apie rinkimų kampanijų modelius žr. plačiau: URBANSKIENĖ R., ROMEIKA, G. Rinkimų kampanijos politinės rinkodaros aspektu // Reklamos ir marketingo idėjos, 2004, Nr. 10, P. 28–30; NORRIS,

rašantys mokslininkai teigia, jog tik postmoderniai, t. y. į rinkėją orientuotai, rinkimų kampanijai yra būdinga decentralizacija, kuri atitinkamai suponuoja ir rinkiminių kaštų augimą¹⁰¹⁹, o tai turi įtakos ir jos dalyvių finansinės atskaitomybės „kokybei“, su jais galima sutikti tik iš dalies, nes rinkiminių kaštų augimą suponuoja ir į atskirą kandidatą orientuota, t. y. moderni rinkimų kampanija. Galima išskirti du tipinius atvejus, kurie ne tik daro neigiamą įtaką politinių partijų ir partinės sistemos institucionalizacijai, bet ir suponuoja politikos finansavimo mechanizmų patologizaciją.

Pirmasis atvejis yra susijęs su proporcinės rinkimų sistemos, kurioje nustatytas *privalomas* kandidatų reitingavimas¹⁰²⁰, taikymu. Tuo atveju, kai tarpusavyje varžosi ne tik politinių partijų iškeltų kandidatų sąrašai, bet ir atskiri kandidatai, įrašyti į vienos politinės partijos kandidatų sąrašą, pastarųjų išlaidos politinei kampanijai yra gerokai didesnės nei viso kandidatų sąrašo¹⁰²¹. Panašiai yra ir tuo atveju, kai rinkimai vyksta vienmandatėje rinkimų apygardoje. Dažnai atsitinka, jog joje rungtiasi kandidatai, priklausantys tai pačiai politinei partijai, todėl šiuo atveju atsitinka taip, jog faktinių rinkimų kampanijų išlaidų „nutylėjimas“ įgauna dvejopą pobūdį: kandidatai, vienas nuo kito slėpdami tikrąjį išlaidų mastą, politinę partiją informuoja tik apie jų dalį (taip iškreipiama pirminė informacija), o politinės partijos, elgdamosis analogiškai visuomenės ir konkuruojančių politinių partijų atžvilgiu, pateikia tikrovės neatitinkančią informaciją, kuri vieną kartą jau buvo iškreipta.

Skirtingi mokslininkai nurodo skirtingus kriterijus, kuriuos turi atitikti politinių partijų ir/ar kandidatų finansinė atskaitomybė, idant pasiektų jai keliamą tikslą¹⁰²². Be to, kaip pažymi M. Pinto-Duschinsky, jų sąrašą būtų galima dar pildyti,

P. A Virtuous Circle? // Prieiga per internetą: <<http://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/VIRTUOUS/Conclusions.pdf>> (2010 m. vasario 18 d.).

¹⁰¹⁹ URBANSKIENĖ, R., ROMEIKA, G. Rinkimų kampanijos politinės rinkodaros aspektu // Reklamos ir marketingo idėjos, 2004, Nr. 10, P. 28–30.

¹⁰²⁰ Pavyzdžiui, tokia pareiga rinkėjui buvo įtvirtinta 1991 m. birželio 28 d. Lenkijos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo (*Ustawa z dnia 28 czerwca 1991 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej* // Dz. U. 1991/59/252) 29 straipsnio 2 dalyje, pagal kurią buvo laikoma, jog rinkėjas atidavė savo balsą už atitinkamą kandidatų sąrašą, kai jame pažymėdavo savo preferenciją atitinkamo kandidato atžvilgiu. Lietuvos rinkimų įstatymuose kandidatų, įrašytų į kandidatų sąrašus, reitingavimas yra fakultatyvus, t. y., jeigu rinkėjas nurodo atitinkamą kandidatų sąrašą, už kurį balsuoja, idant jo balsas būtų įskaitytas, nėra reikalaujama pažymėti ir asmenines preferencijas (Seimo rinkimų įstatymo 66 str. 3 d., Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 63 str. 2 d., Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 64 str. 2 d.).

¹⁰²¹ Žr. plačiau VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 135. Pažymėtina, kad prieš dešimtmetį Italijoje atliktas tyrimas atskleidė, jog išlaidos, patirtos intrapartinėje kovoje, siekiant iškovoti kaip galima aukštesnę poziciją kandidatų sąrašė, suponuoja didesnę korupciją nei konkurencija tarp skirtingų politinių partijų rinkimų metu. Žr. plačiau: GOLDEN, M. A., CHANG, E. C. C. Competitive Corruption: Factional Conflict and Political Malfeasance in Postwar Italian Christian Democracy // World Politics, 2001, Nr. 4(53), P. 588–622; PERSSON, T., TABELLINI, G., TREBBI, F. Electoral Rules and Corruption // Prieiga per internetą: <<http://people.su.se/~tapers/papers/pttjan03.pdf>> (2009 m. spalio 20 d.).

¹⁰²² Pavyzdžiui, M. Walecki nurodo, jog politinių partijų ir/ar kandidatų teikiamos finansinės ataskaitos turi atitikti šiuos kriterijus: 1) ataskaitos turi suteikti visą informaciją apie ją pateikiančiojo turtą ir

pavyzdžiui, nurodant partinius laikraščius, religinių organizacijų politinę veiklą ar netgi teisminių procesų, turinčių politinį atspalvį, finansavimą¹⁰²³. Tačiau iš jo paties teiginių galima suprasti, jog toks siūlymas veda *ad absurdum* (liet. iki absurdo). Galiausiai pernelyg detalus ir visaapimantis tokio pobūdžio reikalavimų nustatymas gali atbaidyti politines partijas ir/ar kandidatus nuo dalyvavimo politinėje veikloje, jeigu, pavyzdžiui, bus per daug braunamasi į politinių partijų vidaus reikalus ar kandidatų asmeninį gyvenimą.

5.2.1. Finansinės atskaitomybės modeliai pagal subjektus

Lyginamuoju aspektu galima kalbėti apie tris finansinės atskaitomybės modelius: 1) orientuotą į aukotojus¹⁰²⁴; 2) orientuotą į aukų gavėjus (politines partijas ir/ar kandidatus) ir 3) mišrų, kai tam tikras finansinės atskaitomybės pareigas turi tiek aukotojai, tiek ir aukų gavėjai¹⁰²⁵.

įsipareigojimus; 2) ataskaitų formos turi būti grindžiamos informacijos reikalavimais, nepriklausomos institucijos *pro futuro* nustatytais po konsultacijų su politinėmis partijomis ir kandidatais, be to, turi būti sudaromi jų pildymo žinynai ir pan.; 3) ataskaitų pateikimas turi būti apibrėžtas laike, t. y. turi būti nustatytas metinis, pusmetinis ar ketvirčio jų pateikimo grafikas; 4) ataskaitos turi būti pristatomos prieš prasidedant ataskaitiniam laikotarpiui; 5) ataskaitos turi būti prieinamos viešai (skelbiamos internete, laikraščiuose ir pan.); 6) ataskaitos turi būti detalios bei visapusės ir turi atitikti visuotinai priimtus sąskaitų standartus; 7) ataskaitose, be duomenų apie pajamas ir išlaidas, taip pat turi būti nurodoma informacija apie tikslinę paramą, gautas paskolas ir kreditus bei įsiskolinimus; 8) ataskaitos (bendrosios ir rinkimų kampanijų) turi būti standartizuotos; 9) ataskaitos turi būti suprantamos visuomenei; 10) ataskaitos turi būti saugomos, kad būtų prieinamos ateityje. Prieš tai pateiktą kriterijų sąrašą galima papildyti M. Pinto-Duschinsky pateikiamais kriterijais, kurie yra daugiau orientuoti į finansinių ataskaitų turinį, o ne jų formą ar pateikimo tvarką. Anot jo, taip pat turi būti atsižvelgiama į tokius aspektus: 1) rinkimų rinkimus ar kitas reikšmingas vidines kandidatų selekcijos formas; 2) kandidatų rinkimų kampanijas; 3) centrinės partines struktūras; 4) lokalias partines struktūras; 5) individualių politikų nuosavas politines lėšas; 6) interesų grupes, dalyvaujančias politinėse kampanijose (angl. *third parties*); 7) referendumų kampanijas. Žr. WALECKI, M. Challenging the Norms and Standards of Election Administration: Political Finance // Challenging the Norms and Standards of Election Administration. Washington, 2007, P. 82; PINTO-DUSCHINSKY, M. Rola pieniędzy politycznych // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 20.

¹⁰²³ Tai gali suponuoti požiūrį, jog politinių partijų ir/ar kandidatų finansinės atskaitomybės klausimus reikia reguliuoti maksimaliai plačiai, t. y. įtraukiant visą veiklą, kurią galima pripažinti politine, nepriklausomai nuo ją vykdančio subjekto.

¹⁰²⁴ Pirmasis modelis iš dalies yra praktikuojamas Jungtinėje Karalystėje, kurioje privačios kompanijos, politiniams tikslams paaukojusios daugiau kaip 200 svarų sterlingų, turi tai pavišinti, t. y. duomenis apie tai pateikti metinėje valdybos ataskaitoje. Šis atvejis priskiriamas pirmajam modeliui dėl to, jog politinės partijos turi pavišinti tik tas aukas, kurių vienkartinė arba bendroji vertė per kalendorinius metus viršija 5 tūkst. svarų sterlingų (Politinių partijų, rinkimų ir referendumų įstatymo 62 str.). Vis dėlto tai nėra gryna šio modelio forma, nes paprastai tokio pobūdžio informacija turi būti teikiama atitinkamai valstybės institucijai. Pagrindinis šio modelio trūkumas yra tas, jog nors ir yra žinoma aukotojo tapatybė bei jo paaukota suma, niekas nežino, kam konkrečiai buvo panaudoti iš jo gauti pinigai, nes to deklaruoti nereikalaujama. Žr. *Political Parties, Elections and Referendums Act (2000)* // Prieiga per internetą: <<http://www.statutelaw.gov.uk/SearchResults.aspx?TYPE=QS&Title=political+parties&Year=&Number=&LegType=All+Legislation>> (2009 m. gegužės 8 d.).

¹⁰²⁵ Pavyzdžiui, Airijoje atitinkamo dydžio aukas turi deklaruoti tiek aukotojai, tiek ir politinės partijos, tik, priklausomai nuo to, kas yra aukotojas (fizinis asmuo ar juridinis asmuo), skiriasi institucijos, kurioms turi būti pateikta aukų ataskaita (angl. *Donation Statement*) (Rinkimų įstatymo 24 ir 26 str.). Žr. *Electoral Act (1997)* // Prieiga per internetą: <<http://www.constituency-commission.ie/docs%5Cact1997.pdf>> (2009 m. birželio 16 d.). Pažymėtina, jog abiem atvejais yra nustatytas vienodas aukos (aukų) dydis, kurį viršijus būtina apie tai informuoti atitinkamas institucijas. Toks įstatymų leidėjo sprendimas padeda išvengti nereikalingos sumaišties, nes, politinėms partijoms ir

Kaip nurodo I. van Biezen, renkantis bet kurį iš šių atskaitomybės modelių, turi būti atsižvelgiama į išorinį ir vidinį aspektus: pirmasis yra susijęs su išorinių subjektų, paprastai – tam įgaliotų valstybės institucijų, noru susipažinti su informacija apie politinės partijos ir/ar kandidato finansinius rėmėjus (skaidrumas), antrasis – su aukotojų noru išlaikyti privatumą dėl jų politinių preferencijų (privatumas)¹⁰²⁶. Be kita ko, tai yra susiję ir su galimybe aukoti anonimiškai¹⁰²⁷. Daugelis valstybių įtvirtina tokią galimybę kaip kompromisą, tačiau su išlyga, jog tokių aukų vertė neviršys nustatytos ribos, kuri paprastai būna ganėtinai žema, pavyzdžiui, Airijoje ji siekia 126,97 euro¹⁰²⁸. Taigi akivaizdu, jog nugali viešasis interesas¹⁰²⁹.

Antra vertus, dėl tam tikrų priežasčių tai negali būti laikoma absoliučia vertybe, nes slopina kai kurių „nepavojingų“ potencialių aukotojų norą finansiškai paremti politinę partiją ir/ar kandidatą. Pirma, tokiai gupei neabejotinai priskirtini tam tikras viešąsias pareigas einantys asmenys (teisėjai, valstybės tarnautojai ir pan.), iš kurių tikimasi, jog jie laikysis politinio neutralumo pozicijos (nepriklausomai nuo to, ar jiems leidžiama dalyvauti politinėje veikloje, ar ne¹⁰³⁰), nors jie ir turi teisę balsuoti bei aukoti politinėms partijoms ir/ar kandidatams. Antra, verslo atstovai gali manyti, jog jie, siekdami gauti lokalių ar nacionalinių užsakymų, bus diskriminuojami, kadangi bus žinoma, jog jie finansiškai parėmė vieną ar kitą politinę partiją ir/ar kandidatą. Trečia, gali būti baiminamasi aukoti opozicinėms politinėms jėgoms, ypač

aukotojams nustačius skirtingą „pereinamąjį“ aukų dydį, skirtingų subjektų deklaruojami skaičiai nesutaptų. Dabar tokia situacija šioje valstybėje yra susidariusi dėl to, kad reikalavimas paviešinti gautas aukas neatitinka reikalavimo deklaruoti patirtas rinkimų kampanijų išlaidas: politinės partijos nurodo negavusios aukų, nes nustatyta per aukšta jų viešinamo dydžio riba, tačiau turi deklaruoti visas su rinkimais susijusias išlaidas. Visuomenė į tai žvelgia įtariai, kadangi nesupranta, iš kur politinės partijos gauna pinigų.

¹⁰²⁶ VAN BIEZEN, I. Financing Political Parties and Election Campaigns – Guidelines // Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/>> (2009 m. kovo 20 d.). Apskritai šiuo aspektu aukojimą politinėms partijoms ir/ar kandidatams galima prilyginti dalyvavimo politiniame valstybės gyvenime formai, analogiškai balsavimui (žinoma, su išlyga, jog valstybės įstatymai leidžia aukoti tik vienai politinei partijai ar tik jos iškeltiems/jai priklausantiems kandidatams). Tokiu atveju reikalavimas paviešinti tai, kas, kiek ir kada aukojo, prilygsta balsavimo slaptumo principo pažeidimui.

¹⁰²⁷ Kaip nurodo I. van Biezen, anoniminių aukų politinėms partijoms ir/ar kandidatams maksimalus dydis turi būti nustatomas atsižvelgiant į tai, kokia suma jau gali būti laikoma galinčia daryti įtaką priimant politinius sprendimus (vadinamieji „suinteresuoti pinigai“ (angl. „interested money“)). *Ibidem*.

¹⁰²⁸ Rinkimų įstatymo 23 straipsnio 1 dalis. Žr. *Electoral Act (1997, No. 25)* // Prieiga per internetą: <<http://www.constituency-commission.ie/docs%5Cact1997.pdf>> (2009 m. birželio 16 d.).

¹⁰²⁹ KT taip pat yra pažymėjęs, kad visuomeninėje ir politinėje veikloje dalyvaujančių asmenų asmeninės savybės, jų elgesys bei kai kurios privataus gyvenimo aplinkybės gali turėti reikšmės viešiesiems reikalams, todėl visuomenės interesas apie šiuos asmenis žinoti daugiau negu apie kitus yra konstituciškai pagrįstas, o minėtas interesas nebūtų užtikrintas, jeigu kiekvienu konkrečiu atveju skelbiant visuomeninę reikšmę turinčią informaciją apie visuomeninėje ir politinėje veikloje dalyvaujančio asmens privatų gyvenimą būtų reikalingas šio asmens sutikimas. Žr. KT 2002 m. spalio 23 d. nutarimą // *Žin.*, 2002, Nr. 104-4675.

¹⁰³⁰ Pavyzdžiui, Lietuvoje valstybės tarnautojams nėra draudžiama dalyvauti politinėje veikloje (Valstybės tarnybos įstatymo 16 str. 1 d. 7 p.).

tuo atveju, kai valstybėje yra dominuojanti politinė partija, o opozicija yra menkai toleruojama¹⁰³¹.

Lietuvoje taikomas antrasis modelis, nes visos PPFĮ nuostatos dėl finansinės atskaitomybės yra adresuojamos arba politinėms partijoms (2 str. 7 d., 19 str. 2 d.), arba politinės kampanijos dalyviams (2 str.12 d., 26 str.). Nepaisant to, ir čia galima kalbėti apie tam tikrą išimtį, kuri yra būdinga mišriam finansinės atskaitomybės modeliui, – tai Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme tam tikros kategorijos asmenims (2 str. 1 d., 4 str. 2 d.) nustatyta pareiga deklaruoti privačius interesus¹⁰³². Antra vertus, tai yra bendro pobūdžio pareiga, kurios negalima prilyginti *expressis verbis* aukotojui nustatytai pareigai atitinkamos vertės auką deklaruoti valstybinę politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo kontrolę atliekančiai institucijai. Pažymėtina, jog, jeigu Lietuvos atvejis aptariamam aspektu būtų vertinamas iki PPFĮ novelos, viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams draudžiančios *inter alia* skleisti politinę reklamą neatlygintinai, įsigaliojimo, apie mišraus finansinės atskaitomybės modelio taikymą čia būtų galima kalbėti kiek drąsiau: tuomet neatlygintinai pagaminta arba paskleista politinė reklama buvo laikoma auka, kurią privalėjo deklaruoti ne tik politinės partijos ir savarankiški politinės kampanijos dalyviai, bet ir viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai (PPFĮ 18 str. 7 d.).

Atsižvelgiant į tai, jog politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo kontrolės požiūriu efektyviausias yra mišrus finansinės atskaitomybės modelis, jo taikymas turėtų būti svarstomas ir Lietuvoje, be to, tai yra alternatyva draudimui juridiniams asmenims aukoti politinėms partijoms ir savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams. Lietuvoje anoniminės aukos yra draudžiamos, todėl reikėtų apsispręsti, ar aukotojų pareiga deklaruoti aukas politinėms partijoms ir savarankiškiems politinės kampanijoms dalyviams būtų siejama su pačiu aukos faktu, ar su atitinkamu jos dydžiu. Pirmasis variantas yra palankesnis komparatyviniu aspektu, tačiau nėra optimalus skatinant smulkias fizinių asmenų aukas: galima įsivaizduoti, kaip noriai būtų aukojama politinėms partijoms ir savarankiškiems

¹⁰³¹ Pavyzdžiui, viena iš versijų, kodėl M. Chodorkovskio atžvilgiu buvo pradėtas baudžiamasis persekiojimas, yra ta, jog jis „be leidimo“ finansavo komunistų partiją. Žr. delfi.lt – 2009 m. liepos 21 d. M. Kasjanovas: V. Putinas pripažino, kad persekioja M. Chodorkovskį dėl politikos // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/world/article.php?id=23212068>> (2009 m. liepos 21 d.).

¹⁰³² Šio įstatymo 6 straipsnio 1 dalies 9 punkte numatyta, kad privačius interesus deklaruojantis asmuo privalo nurodyti informaciją apie savo ar sutuoktinio (sugyventinio, partnerio) per paskutinius 12 kalendorinių mėnesių sudarytus sandorius, jeigu sandorio vertė didesnė negu 20 MGL. Privačių interesų deklaracijų pildymo, tikslinimo ir pateikimo taisyklių 14 punkte sandoriai apibrėžiami kaip asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas. Aukojimas politinei partijai ar savarankiškam politinės kampanijos dalyviui iš esmės yra dovanojimas, taigi tokį aktą galima laikyti sandoriu pirmiau minėtų taisyklių prasme. Žr. VTEK 2008 m. spalio 23 d. sprendimą Nr. KS-84 „Dėl privačių interesų deklaracijų pildymo, tikslinimo ir pateikimo taisyklių patvirtinimo“ // Žin., 2008, Nr. 128-4915.

politinės kampanijos dalyviams, žinant, jog reikės atlikti papildomus aukų deklaravimo formalumus.

Paminėtina, kad viename iš paskutiniųjų PPFĮ projektų yra siūlomas modifikuotas tokio modelio variantas, t. y. nustatyti pareigą fiziniams asmenims, „iš viso paaukojusiems politinei partijai (politinėms partijoms) per kalendorinius metus ir (ar) per politinę kampaniją politinės kampanijos dalyviui (dalyviams) daugiau kaip 5 VMDU dydžių auką, įstatymų nustatyta tvarka deklaruoti turtą ir pajamas“¹⁰³³. Toks siūlymas vertintinas neigiamai dėl įvairių priežasčių. Pirma, nesuprantama, kodėl papildomą pareigą siūloma nustatyti tik fiziniams asmenims, nors kartu nėra siūloma uždrausti juridiniams asmenims aukoti politinėms partijoms ir savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams. Kitos valstybės, priešingai, įvairias lengvatas nustato būtent fiziniams asmenims, nes manoma, kad taip sumažinamas politinių partijų ir/ar kandidatų poreikis finansinės paramos ieškoti tarp stambių rėmėjų, paprastai – juridinių asmenų, kurie gali daryti įtaką jų nepriklausomumui. Antra, politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolės požiūriu tai nėra efektyvu, nes pajamų ir turto deklaracijoje neatsispindi reikalingi duomenys. Trečia, tokia pareiga, o, tiksliau, jos nesilaikymas gali sukelti itin negatyvias pasekmes aukotojui¹⁰³⁴, kas laikytina siekiamam tikslui neproporcinga priemone.

5.2.1.1. Politinių partijų finansinės atskaitomybės dokumentai

Netgi tuo atveju, kai politinės partijos lėšas gauna teisėtai, tai nebūtinai reiškia, jog bus išvengta korupcijos apraiškų, jeigu jos neturi pareigos pavišinti gaunamų lėšų ir jų šaltinių¹⁰³⁵. Panašiai yra ir tuo atveju, kai reikalaujama nurodyti tik patirtas išlaidas, nenustatant reikalavimo pavišinti pajamas. Tokia grėsmė kyla ir tada, jeigu yra nustatytas reikalavimas viešinti tik dalį tam tikros rūšies pajamų ir/ar išlaidų¹⁰³⁶.

¹⁰³³ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2662(2) 10 straipsnio 3 dalį. Panašus siūlymas buvo pateiktas ir kitame PPFĮ projekte, tik jame buvo nurodoma, kad suma, kuri suponuotų tokios pareigos atsiradimą, turėtų būti 150 MGL. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662.

¹⁰³⁴ Pavyzdžiui, BK 221 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už tokios deklaracijos nepateikimą.

¹⁰³⁵ ROSE-ACKERMAN, S. Corruption and Government: Causes, Consequences and Reform. Cambridge, 1999, P. 139–140.

¹⁰³⁶ Pavyzdžiui, Australijoje banko paskolos nėra laikomos vienu iš politinių partijų finansavimo šaltinių, kas suponuoja, jog duomenys apie jas politinių partijų finansinės atskaitomybės dokumentuose nėra nurodomi. Žr. YOUNG, S., JOO-CHEONG, T. Political Finance in Australia: A Skewed and Secret System. Canberra, 2006, P. 134. Kitas pavyzdys – Austrija, kurioje politinių partijų finansinėse atskaitose nėra reikalaujama nurodyti joms nuosavybės teisėmis priklausančių įmonių pajamų, išskyrus tuos atvejus, kai tokios lėšos yra pervedamos į politinių partijų biudžetus, ko realybėje niekada nebūna. Žr. SICKINGER, H. Finansowanie partii politycznych w Austrii // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 45. Panašiai ir Italijoje: šioje valstybėje nustatytas teisinis reguliavimas „apima“ tik politinių partijų buveines, t. y. jis neapima regioninių ir lokalių politinių partijų organizacijų bei intrapartinių frakcijų (it. *correnti*). Žr. VAN BIEZEN, I. NASSMACHER, K.-H. Political

Kaip matyti iš PPFĮ 2 straipsnio 7 dalyje pateikiamo metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos apibrėžimo¹⁰³⁷, Lietuvos įstatymų leidėjas, siekdamas tokių klaidų išvengti, nustatė pareigą politinėms partijoms teikti visus jų finansinio balanso (pajamos, išlaidos, įsipareigojimai) duomenis, be to, sprendžiant iš to, jog kai kurios iš šių kategorijų yra detalizuotos, jis turėjo tikslą, kad jos metinėje politinės partijos finansinės veiklos deklaracijoje būtų nurodytos atskirai, t. y. ne kaip vienas iš suminio rodiklio dėmenų (pavyzdžiui, aukos). Tačiau VRK, tvirtindama metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos formą ir jos pildymo tvarką¹⁰³⁸, padarė kitokių klaidų.

Didžiausiu VRK patvirtintos metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos formos ir jos pildymo tvarkos trūkumu laikytina tai, jog duomenys apie valstybės biudžeto dotacijos panaudojimą pateikiami laisvos formos ataskaita, apie ką buvo kalbėta šio darbo 3-ajame skyriuje. Buvo minėta ir tai, jog politinių partijų iš kitos ekonominės veiklos gaunamos pajamos dėl nesuprantamų priežasčių turi būti nurodomos toje pačioje metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos eilutėje kaip ir nepanaudotas politinės kampanijos lėšų likutis. Tačiau tai nėra vieninteliai jų trūkumai – abejonių kelia ir reikalavimas pateikti kai kuriuos metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos priedus, tiksliau, priedą Nr. 1 „Partijos padaliniai“ ir priedą Nr. 4 „Politinės kampanijos finansavimo ataskaita“. Pirmuoju atveju sunku surasti teisinį argumentą, pagrindžiantį tokio pobūdžio informacijos nurodymo metinėje politinės partijos finansinės veiklos deklaracijoje tikslingumą, nes finansiniu požiūriu politinių partijų padaliniai nėra savarankiški, be to, PPFĮ lėšų „judėjimo“ politinės partijos viduje klausimu „tyli“. Antruoju atveju VRK kiek persistengė, nes, pagal PPFĮ 2 straipsnio 7 dalį, politinės kampanijos finansavimo ataskaitos nėra metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos sudedamoji dalis, – joje reikalaujama atskirai nurodyti tik politinės kampanijos finansavimo ataskaitų *suminius rodiklius*.

Pažymėtina, jog kai kurios metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos skiltys apskritai nelogiškos. Pavyzdžiui, jos III-osios dalies „Partijos išlaidos“ 1.8 punkto skiltis, kuri gražintas (nepriimtiną) aukas (išskyrus politinei

Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001, P. 131.

¹⁰³⁷ Metinė politinės partijos finansinės veiklos deklaracija – tai dokumentas, kuriame politinės partijos deklaruoja per vienerius finansinius metus gautas pajamas, aukas ir jų aukotojus, skolintas ir kitas teisėtai gautas lėšas, turėtas išlaidas, gražintas skolas, nurodo, kaip panaudota valstybės biudžeto dotacija.

¹⁰³⁸ Pirmąkart metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos forma ir jos pildymo tvarka buvo patvirtinta VRK 2004 m. gruodžio 15 d. sprendimu Nr. 443 „Dėl metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos formos ir pildymo tvarkos patvirtinimo“ (VRK archyvas), šiuo metu šį klausimą reglamentuoja VRK 2005 m. vasario 2 d. sprendimas Nr. 11 „Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. gruodžio 15 d. sprendimo Nr. 443 „Dėl metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos formos ir pildymo tvarkos patvirtinimo““ // Žin., 2005, Nr. 18-602.

kampanijai gautas ir nepriimtinas aukas) priskiria politinių partijų išlaidoms, – geriausiu atveju tokias aukas būtų galima laikyti negautomis pajamomis, bet ir tai su didele išlyga¹⁰³⁹. Šiokia tokia painiava susidaro ir dėl reikalavimo nurodyti nuosavas politinės partijos lėšas, paaukotas politinei kampanijai, tiek metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos II-osios dalies „Partijos pajamos“ 2.1 punkte, tiek ir III-osios dalies „Partijos išlaidos“ 1.9 punkte, nes savo esme šios lėšos yra politinės partijos išlaidos.

O štai reikalavimas metinėje politinės partijos finansinės veiklos ataskaitoje nurodyti politinės partijos narių skaičių ataskaitinio laikotarpio pabaigoje, nors ir gali pasirodyti perteklinis, toks nėra. Tačiau šis reikalavimas turėtų būti siejamas ne su PPFĮ 9 straipsnio 5 dalyje reglamentuotu atveju, kai politinės partijos narių skaičius yra mažesnis už reikalaujamą minimalų, o su galimybe identifikuoti neatitikimą tarp mažo politinės partijos narių skaičiaus ir neproporcingai didelių jos pajamų, surinktų iš nario mokesčių. Toks reikalavimas būtų prasmingas ir tuo atveju, jeigu būtų įgyvendinti siūlymai politinėms partijoms skiriamos valstybės biudžeto dotacijos dydį susieti su jų narių skaičiumi.

Paminėtina, jog viename iš PPFĮ projektų buvo suformuluotas siūlymas nustatyti papildomą politinių partijų finansinės atskaitomybės formą – atskaitas apie laikotarpį tarp politinių kampanijų paskleistą politinę reklamą ir jos finansavimo šaltinius, kas ketvirtį teiktinas VRK¹⁰⁴⁰. Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvoje per mažai dėmesio skiriama politinių partijų finansinei atskaitomybei, toks siūlymas yra vertas dėmesio, ypač dėl komparatyvinės pateikiamos informacijos analizės galimybės, nes, teikiant ketvirčio atskaitas ir metinę politinės partijos finansinės veiklos deklaraciją, pastarosios duomenis būtų sudėtingiau „pritempti“ prie pageidaujamų rodiklių, be to, tai sudarytų prielaidas efektyviau kontroliuoti maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitų laikymąsi tais atvejais, kai politinė reklama politinės kampanijos tikslais pradedama skleisti prieš jai prasidedant.

Paminėtina ir tai, jog kitame PPFĮ projekte buvo pasiūlyta nauja politinių partijų finansinės atskaitomybės koncepcija, turinti pakeisti metinę politinės partijos finansinės veiklos deklaraciją, t. y. „politinės partijos finansinių ataskaitų rinkinys“, kurį turėtų sudaryti balansas, veiklos rezultatų ataskaita bei aiškinamasis raštas¹⁰⁴¹. Iš esmės tai yra ta pati metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracija, tik, kaip galima spręsti iš siūlymo nustatyti reikalavimą pateikti aiškinamąjį raštą ir veiklos

¹⁰³⁹ CK 6.249 straipsnio 1 dalyje yra apibrėžta, jog negautomis pajamomis yra laikomos tokios pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Taip pat šiuo klausimu žr. teismų praktiką, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2007.

¹⁰⁴⁰ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2662 18 straipsnio 8 dalį.

¹⁰⁴¹ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2662(2) 20 straipsnio 3 dalį.

rezultatų ataskaitą, detalesnę. Antra vertus, pastaroji kaip tik ir sukelia daugiausia abejonių dėl jos pateikimo tikslingumo, kadangi aptariamame PPFĮ projekte neapibrėžiama, kokie duomenys joje turėtų būti nurodomi. Tuo atveju, jeigu projekto rengėjai turėjo omenyje veiklos rezultatus bendraja prasme, kyla klausimas, kaip juos galima būtų „pamatuoti“, kai politinių partijų veikla PPFĮ 2 straipsnyje įvardijama kaip jų narių politinių interesų tenkinimas, pagalba išreiškiant Lietuvos Respublikos piliečių politinę valią bei siekis dalyvauti įgyvendinant valstybės valdžią ir savivaldos teise.

5.2.1.2. Politinės kampanijos dalyvių finansinės atskaitomybės dokumentai

Idant politinių partijų ir/ar kandidatų, dalyvaujančių rinkimų kampanijose, finansinė atskaitomybė būtų efektyvi, ji turi būti grindžiama tais pačiais principais kaip ir bendroji politinių partijų finansinė atskaitomybė, t. y. turi būti paviešinamos visos šiuo tikslu gautos pajamos ir patirtos išlaidos. Kai kurios valstybės (Čekija, Prancūzija) tokią pareigą nustato tik centrinėms politinių partijų būstinėms, tačiau tai yra ydinga praktika, nes sukuria palankią galimybę nuslėpti realią situaciją, kadangi lokaliu lygmeniu politinių partijų ir/ar kandidatų rinkimų kampanijos metu patiriamų išlaidų jokiu būdu negalima vertinti kaip mažareikšmių. Pavyzdžiui, Lietuvoje nemažą politinių partijų ir kitų savarankiškų politinės kampanijos dalyvių patiriamų kaštų dalį sudaro politinės reklamos sklaidos lokaliu lygmeniu išlaidos¹⁰⁴².

Pareiga teikti politinės kampanijos finansavimo ataskaitas nėra PPFĮ novela: analogiška pareiga Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymo 8 straipsnio 1 ir 2 dalyse buvo nustatyta dar 1997 m.¹⁰⁴³. Panašiai kaip ir metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos atveju, politinės kampanijos finansavimo ataskaitoje (PPFĮ 2 str. 12 d.)¹⁰⁴⁴ pateikiami politinės kampanijos dalyvio politinės kampanijos laikotarpio finansinio balanso duomenys, t. y. pajamos, išlaidos ir įsipareigojimai. Taigi ir šiuo atveju Lietuvos įstatymų leidėjas siekė išvengti kitų valstybių daromų klaidų.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog PPFĮ 2 straipsnio 12 dalyje politinės kampanijos finansiniai rodikliai nėra griežtai siejami su šiame įstatyme apibrėžtu politinės kampanijos *laikotarpiu*: labiau akcentuojamas atitinkamų lėšų panaudojimas

¹⁰⁴² Pavyzdžiui, tarp Lietuvos politikų yra itin paplitusi praktika reklamuotis vietinėje spaudoje. Žr. JUODPUSIS, G. Politinės reklamos apžvalga // Reklamos ir marketingo idėjos, 2004, Nr. 10, P. 26–27.

¹⁰⁴³ Atitinkamai ir VRK, pagal to paties įstatymo 8 straipsnio 5 dalį, buvo įpareigota patvirtinti tokių ataskaitų formą. Žr. VRK 1997 m. lapkričio 19 d. sprendimą Nr. 291 „Dėl aukų lapų, politinių kampanijų finansavimo ataskaitų ir apskaitos žiniaraščių“ // Žin., 1997, Nr. 107-2715.

¹⁰⁴⁴ PPFĮ 2 straipsnio 12 dalis politinės kampanijos finansavimo ataskaitą apibrėžia kaip dokumentą, kuriame politinės kampanijos dalyviai nurodo politinei kampanijai gautas aukas ar jų sumas pagal aukotojų grupes, kitas politinei kampanijai panaudotas lėšas, aukotojus (pateikia aukotojų sąrašą) bei turėtas išlaidas ir prisiimtus įsipareigojimus (pagal išlaidų grupes).

politinės kampanijos *tikslams*. Tokia formuluotė, priešingai nei PPFĮ 26 straipsnio 3 dalies formuluotė „ataskaitose nurodomos visos politinės kampanijos *laikotarpiu* gautos pajamos ir turėtos išlaidos“, yra tikslesnė, nes lėšos politinės kampanijos tikslams gali būti panaudojamos ne tik politinės kampanijos laikotarpiu, bet ir jam dar neprasidėjus, o šios aplinkybės ignoravimas yra netoleruotinas, kadangi tokiu atveju praranda prasmę kitos politinės kampanijos finansavimo sąlygos (pavyzdžiui, maksimalių politinės kampanijos išlaidų limito nustatymas). Be to, įstatymų leidėjas, įtvirtindamas PPFĮ 26 straipsnio 3 dalies formuluotę, yra nenuoseklus, nes to paties įstatymo 16 straipsnio 6 dalyje apibrėžiama, kurios išlaidos, patirtos ne politinės kampanijos metu, yra laikytinos politinės kampanijos išlaidomis.

Pažymėtina ir tai, jog politinės kampanijos finansavimo ataskaitas turi teikti *visi* politinės kampanijos dalyviai, t. y. tiek savarankiški (*inter alia* politinės partijos), tiek ir atstovaujantieji politinės kampanijos dalyviai, tik antruoju atveju politinės kampanijos finansavimo ataskaitas teikia politinė partija, kurios vardu ir interesais jie veikia, nes atstovaujantieji politinės kampanijos dalyviai neturi savarankiško statuso politinėje kampanijoje (PPFĮ 26 str. 1 ir 2 d.). Nepaisant to, VRK patvirtintoje Atstovaujamųjų dalyvių politinės kampanijos finansavimo ataskaitos pildymo tvarkoje¹⁰⁴⁵ buvo nustatyta tokia atstovaujamųjų politinės kampanijos dalyvių politinės kampanijos finansavimo ataskaitų teikimo tvarka, kai yra teikiama ne atskira kiekvieno atstovaujamojo politinės kampanijos dalyvio politinės kampanijos finansavimo ataskaita, o bendras dokumentas–suvestinė, kurioje vienam atstovaujamajam politinės kampanijos dalyviui yra pildoma viena eilutė (1, 2 ir 5.1 p.). Tai neatitinka PPFĮ įtvirtinto teisinio reguliavimo visumos, pirmiausia šio įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, kurioje politinės kampanijos finansavimo ataskaitos nėra siejamos tik su savarankiškais politinės kampanijos dalyviais. Be to, VRK patvirtintoje atstovaujamųjų dalyvių politinės kampanijos finansavimo ataskaitos formoje¹⁰⁴⁶ reikalaujama nurodyti tik bendrą vieno atstovaujamojo politinės kampanijos dalyvio politinės kampanijos išlaidų ir susidariusios skolos sumą, tačiau tokios apimties informacija nėra pakankama PPFĮ 2 straipsnio 12 dalies prasme. Galiausiai PPFĮ 26 straipsnio 1 ir 2 dalyse taip pat išskiriama tik savarankiškų ir atstovaujamųjų politinės kampanijos dalyvių politinės kampanijos finansavimo ataskaitų pateikimo tvarka, ko negalima vertinti kaip skirtingų reikalavimų jų formai nustatymo.

¹⁰⁴⁵ VRK 2008 m. liepos 17 d. sprendimas Nr. 41 „Dėl atstovaujamųjų politinės kampanijos dalyvių ataskaitos formos ir ataskaitos pildymo tvarkos“ // Žin., 2008, Nr. 55-798.

¹⁰⁴⁶ *Ibidem*.

Lyginant aktualios redakcijos politinės kampanijos finansavimo ataskaitos formą¹⁰⁴⁷ ir, pavyzdžiui, 2000 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų politinės kampanijos finansavimo ataskaitos formą¹⁰⁴⁸, kuri buvo patvirtinta remiantis Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymo nuostatomis, reikia pažymėti, jog kokybiniu požiūriu esminį jų skirtumą sudaro reikalavimas detalizuoti išlaidas, ypač patirtas skleidžiant politinę reklamą, pavyzdžiui, reikalavimas pildyti rinkimų agitacijos žiniasklaidos priemonėse apskaitos lentelę. Manytina, jog tai yra suvokimo, kad ši išlaidų dalis yra pati „rizikingiausia“ jų kontrolės požiūriu, išdava. Ne mažiau svarbu, jog toks reikalavimas „susišaukia“ tiek su viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams nustatyta pareiga teikti viešosios informacijos rengėjo ar skleidėjo deklaraciją, tiek ir su VRK priskirta funkcija tiesiogiai ar per tarpininkus vykdyti politinės kampanijos stebėseną (PPFĮ 25 str.)¹⁰⁴⁹.

Vis dėlto ir „naujo pavyzdžio“ politinės kampanijos finansavimo ataskaitos forma turi trūkumų. Pavyzdžiui, joje yra deklaratyvaus pobūdžio reikalavimų, kaip antai reikalavimas nurodyti lėšas, gautas politinės kampanijos metu ne politinės kampanijos reikmėms, ar reikalavimas nurodyti lėšas, išleistas politinės kampanijos metu ne politinės kampanijos reikmėms. Nors Politinės kampanijos finansavimo ataskaitos pildymo tvarkos¹⁰⁵⁰ 5 punkte paaiškinama, jog šie reikalavimai taikomi tik toms politinėms partijoms, kurios turimą banko sąskaitą naudoja kaip specialią banko sąskaitą, manytina, kad tai yra puiki galimybė politinėms partijoms jų politinės kampanijos finansinius rodiklius subalansuoti taip, kad jie atitiktų PPFĮ reikalavimus. Kitas pavyzdys – nors politinės kampanijos finansavimo ataskaitos formos III-osios dalies „Politinės kampanijos finansavimo išlaidos“ skiltys yra išskirtos pagal PPFĮ 16 straipsnio 5 dalyje ir 8 dalyje nurodomas politinės kampanijos išlaidų grupes, išlaidos, skirtos rinkimų užstatui sumokėti¹⁰⁵¹ (PPFĮ 16 str. 8 d. 2 p.), yra įtrauktos, o

¹⁰⁴⁷ Aktualios redakcijos politinės kampanijos finansavimo ataskaitos pildymo forma buvo patvirtinta VRK 2004 m. rugsėjo 13 d. sprendimu Nr. 326 „Dėl politinės kampanijos finansavimo ataskaitos ir apskaitos žiniaraščio formų bei jų pildymo tvarkos patvirtinimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=242176&p_query=&p_tr2=> (2009 m. liepos 28 d.).

¹⁰⁴⁸ Patvirtinta VRK 2000 m. rugpjūčio 22 d. sprendimu Nr. 227 „Dėl Seimo rinkimų politinės kampanijos finansavimo ataskaitų“ // Žin., 2000, Nr. 37-542.

¹⁰⁴⁹ I. Unikaitė pažymi, jog toks reikalavimas buvo suformuluotas atsižvelgus į tai, kad buvo įtarta, jog politinės kampanijos finansavimo ataskaitose buvo nurodomos arba neteisingos sumos, arba buvo kažkokie slapti susitarimai su žiniasklaidos priemonėmis, kadangi jas tikrinant, buvo matyti, kad vienodam reklamos laikui skirtingos politinės partijos išleisdavo labai skirtingas sumas pinigų. Žr. UNIKAITĖ, I. Rinkimų kampanijos sąsajos su rinkimų rezultatais: LR Seimo rinkimų (1996–2004 m.) atvejis. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2007, P. 70.

¹⁰⁵⁰ Aktualios redakcijos Politinės kampanijos finansavimo ataskaitos pildymo tvarka buvo patvirtinta VRK 2007 m. rugpjūčio 23 d. sprendimu Nr. 290 „Dėl politinės partijos ar politinės kampanijos finansavimo apskaitos žiniaraščio pildymo tvarkos ir politinės kampanijos finansavimo ataskaitos pildymo tvarkos pakeitimo“ // Žin., 2007, Nr. 67-998.

¹⁰⁵¹ Beje, šiame kontekste yra būtina paminėti dar vieną PPFĮ ir kai kurių rinkimų įstatymų nuostatų neatitikimą. Seimo rinkimų įstatymo 41 straipsnio 4 dalies 2 punkte nustatyta, jog politinei partijai rinkimų užstatas yra grąžinamas tik tuo atveju, jeigu *inter alia* spaudoje yra paskelbta lėšų šaltinių ir jų panaudojimo rinkimų agitacijai ataskaita, skelbtina pagal šį įstatymą. Panaši norma yra įtvirtinta ir

štai išlaidos, patirtos pagal teisinių paslaugų sutartis (PPFĮ 16 str. 8 d. 1 p.), – ne, dėl ko pastarosios patenka tarp kitų išlaidų.

5.2.2. Kiti finansinės atskaitomybės aspektai

Politinės partijos ir/ar kandidatai ne tik privalo paviešinti finansinius duomenis, bet ir padaryti tą tinkamu laiku, kas turi būti suprantama kaip protingas terminas. Tai nėra taip reikšminga, kai kalbama apie politinių partijų bendrųjų finansinės atskaitomybės dokumentų pateikimą, nes tokiu atveju daug svarbesnis yra reguliarumo kriterijus bei suderinamumas su terminu, per kurį turi būti priimtas sprendimas dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms paskirstymo ar kiti panašaus pobūdžio sprendimai. O štai rinkimų kampanijų dalyvių finansinės atskaitomybės atveju itin svarbus operatyvumas, todėl reikia sutikti su M. Walecki, anot kurio, idealus terminas pateikti rinkimų kampanijos finansines ataskaitas yra 7–10 dienų iki rinkimų ir ne vėliau kaip 30 dienų po rinkimų¹⁰⁵². Būtina atkreipti dėmesį į tai, jog M. Walecki vartoja jungtuką „ir“, kas reiškia, jog rinkimų kampanijos finansavimo ataskaitos įgaliotoms institucijoms turi būti teikiamos du kartus. Tokią poziciją paaiškinti nėra sudėtinga: kontrolės požiūriu tokio pobūdžio finansinės atskaitomybės dokumentų vienkartinis teikimas dėl prarastos komparatyvinės galimybės nėra tikslingas, tačiau nėra tikslingas ir dažnesnis rinkimų kampanijų finansavimo ataskaitų teikimas, nes dėl padidėjusio administracinio krūvio rinkimų kampanijų finansavimo kontrolė netampa efektyvesnė, netgi priešingai¹⁰⁵³.

Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalyje. Abu įstatymai tokio reikalavimo nedetalizuoja, be to, kiek tai yra susiję su atitinkamų rinkimų politinės kampanijos finansavimu, nukreipia į PPFĮ (Seimo rinkimų įstatymo 55 str. ir Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 52 str.). PPFĮ tokio reikalavimo – *skelbti spaudoje* – nenumato, netgi darant prielaidą, jog paminėtuose rinkimų įstatymuose nurodoma lėšų šaltinių ir jų panaudojimo rinkimų agitacijai ataskaita yra politinės kampanijos finansavimo ataskaitos analogas. Taigi, remiantis rinkimų įstatymuose nustatytu teisiniu reguliavimu, nei vienai politinei partijai, atitinkančiai kitus reikalavimus dėl rinkimų užstato grąžinimo, rinkimų užstatas negali būti grąžintas, kadangi jos jokios finansinės ataskaitos neskelbia spaudoje. Tai yra rimta kolizija, nes rinkimų užstato klausimas *lex specialis* yra rinkimų įstatymai, o politinių partijų finansavimo klausimais – PPFĮ. Ir nors praktikoje dėl to problemų nekyla, akivaizdu, jog šių įstatymų nuostatos turi būti suderintos, geriausia – iš rinkimų įstatymų pašalinant nuostatas, susijusias su politinių kampanijų finansavimu.

¹⁰⁵² WALECKI, M. Challenging the Norms and Standards of Election Administration: Political Finance // Challenging the Norms and Standards of Election Administration. Washington, 2007, P. 81.

¹⁰⁵³ Kaip neigiamas tokios praktikos pavyzdys dažnai pateikiama Jungtinė Karalystė, kurioje rinkimų kampanijos metu atitinkamos finansinės ataskaitos turi būti teikiamos kas 7 dienas. Nežinia, ar sekant šios valstybės pavyzdžiu, tačiau ir Lietuvoje buvo pasiūlyta nustatyti analogišką politinės kampanijos finansavimo ataskaitų teikimo dažnį, t. y., kaip nurodoma PPFĮ projekto Nr. XP-2662(2A) 24 straipsnio 1 dalyje, savarankiški politinės kampanijos dalyviai VRK kas savaitę *nuo politinės kampanijos pradžios* turi pateikti politinių kampanijų finansavimo ataskaitas. Galima tik įsivaizduoti, kokia administravimo „perkrova“ susidarytų savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams, nekalbant jau apie pačią VRK. Be to, formuluojant šią nuostatą nebuvo atsižvelgta į tai, jog savarankiško politinės kampanijos dalyvio statusas paprastai įgyjamas vėliau, nei prasideda politinė kampanija (išskyrus politines partijas). Beje, aptariamame projekte siūloma šį terminą pakeisti, tačiau jo 5 straipsnio 1 dalies nuostata yra suformuluota taip prieštaringai, jog neįmanoma suprasti, kas laikytina šio termino atskaitos momentu: viena vertus, nurodoma, kad *prasidejęs politinei kampanijai*, atitinkami subjektai turi teisę kreiptis į VRK, idant ši juos registruotų savarankiškais politinės kampanijos dalyviais, antra vertus, apibrėžiama, jog dėl registravimo galima kreiptis likus ne mažiau kaip 30 dienų *iki rinkimų ar referendumo kampanijos pradžios*. Žr. Lietuvos

Taip pat labai svarbu, kad rinkimų kampanijos finansavimo ataskaitos būtų teikiamos iki balsavimo pradžios, nes tik tada galima kalbėti apie rinkimų kampanijų viešumo principo realizavimą visa apimtimi¹⁰⁵⁴. Tai yra pakankamai akivaizdu: politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo viešumo taisyklės yra nustatytos būtent tam, kad paprasta visuomenė (angl. *general public*) transformuotųsi į gerai informuotą visuomenę (angl. *well informed public*), t. y. tokią, kuri sprendimus priima tik įvertinusi *turimą* informaciją. Be to, rinkimų kampanijų finansavimo kontrolės požiūriu asmenims, identifikavusiems kokius nors neatitikimus, turi būti sudaryta galimybė kreiptis dėl atitinkamo tyrimo inicijavimo¹⁰⁵⁵.

Lietuva tokiaame kontekste vertintina kaip pasirinkusi idealų modelį tiek politinės kampanijos finansavimo ataskaitų teikimo dažnio, tiek ir jų teikimo terminų požiūriu¹⁰⁵⁶. PPFĮ 26 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad savarankiški politinės kampanijos dalyviai pradinės politinės kampanijos finansavimo ataskaitas turi pateikti VRK likus ne mažiau kaip 10 kalendorinių dienų iki balsavimo dienos¹⁰⁵⁷.

Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2A).

¹⁰⁵⁴ GEBETHNER, S. Zasada jawności i publicznej kontroli finansowania prezydenckiej kampanii wyborczej w świetle znowelizowanej ustawy o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (red. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 185.

¹⁰⁵⁵ Šiuo aspektu itin kritikuotina Vokietija, kurioje finansiniai duomenys apie rinkimų kampanijas, išskyrus informaciją apie aukas, viršijusias 50 tūkst. eurų, visuomenei tampa prieinami praėjus maždaug 2 metams nuo rinkimų, taigi šioje valstybėje vargu ar galima kalbėti apie visuomeninę rinkimų kampanijų finansavimo kontrolę. Žr. GRECO Vokietijos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Germany „Transparency of Party Funding“*) // <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2009\)3_Germany_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2009)3_Germany_Two_EN.pdf)> (2010 m. kovo 8 d.).

¹⁰⁵⁶ Paminėtina, jog buvo pateikta keletas pasiūlymų panaikinti reikalavimą teikti pradinės politinės kampanijos finansavimo ataskaitas. Pagrindinis to motyvas – reikalavimas pildyti ir teikti pradinės politinių kampanijų finansavimo ataskaitas nedavė laukiamo efekto ir nepadėjo didinti politinių kampanijų finansavimo skaidrumo, tačiau sudarė daug biurokratinio pobūdžio keblumų savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams. Išdėstytų argumentų kontekste toks siūlymas vertintinas kritiškai. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės 26 straipsnio 1 dalies pripažinimo netekusia galios, 26 ir 27 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-1706 ir jo aiškinamąjį raštą; Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 22, 26 ir 27 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-1706(2); Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662A.

¹⁰⁵⁷ Už pradinių (galutinių) politinės kampanijos finansavimo ataskaitų pavėluotą pateikimą arba nepateikimą numatyta administracinė atsakomybė ATPK 207⁸ straipsnio 2 dalyje. Pažymėtina, kad tik įsigaliojus PPFĮ, ši nuostata buvo itin dažnai pažeidžiama. Žr., pavyzdžiui, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2004 m. lapkričio 5 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. 6-1-08/2004, Kauno miesto apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 1 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-4714/04, Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 2 d. nutarimą administracinėje byloje (Nr. nenurodomas, administracinė atsakomybėn traukiamas asmuo – V. K.), Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 6 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. 6-2-22/2004, Joniškio rajono apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 17 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-13-47-04/2004, Kauno miesto apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 21 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-4982/04, Šakių rajono apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 21 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-11-41-03/2004, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 23 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. 6-5-07-2004, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 23 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. 6-4-07-2004, Kauno miesto apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 28 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-5201/04, Kauno miesto apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 28 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-4983/04, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 28 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. 6-7-15/04, Biržų rajono apylinkės teismo 2004 m.

Reikia paminėti, jog Politinės kampanijos finansavimo ataskaitos pildymo tvarkos 2 punkte šis terminas tais atvejais, jeigu vyksta pakartotinis balsavimas, sutrumpintas iki 5 dienų, kas yra padaryta nepagrįstai, nes PPFĮ šiuo klausimu jokių išlygų nenumato¹⁰⁵⁸. Pagal PPFĮ 26 straipsnio 2 dalį, galutinės politinės kampanijos finansavimo ataskaitas savarankiškai politinės kampanijos dalyviai turi pateikti VRK ne vėliau kaip per 25 kalendorines dienas nuo rinkimų ar referendumo rezultatų paskelbimo dienos¹⁰⁵⁹. Analogiški terminai turi būti taikomi ir atstovaujамųjų politinės kampanijos dalyvių politinės kampanijos finansavimo ataskaitų pateikimui, nors tai ir nėra *expressis verbis* numatyta PPFĮ 26 straipsnio 1 ir 2 dalyse.

Pažymėtina, kad PPFĮ nereglamentuoja, koku būdu – elektroniniu ar kitoku – turi būti pateikiamos pradinės (galutinės) politinės kampanijos finansavimo ataskaitos, o tai yra svarbu administracinės atsakomybės taikymo kontekste¹⁰⁶⁰. Kaip

gruodžio 30 d. nutarimą administracinėje byloje (Nr. nenurodomas, administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo – K. S.), Kauno miesto apylinkės teismo 2005 m. sausio 6 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-15/05, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2005 m. sausio 12 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A11-00050-468/2005, Širvintų rajono apylinkės teismo 2005 m. sausio 24 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-10-01-02/2005, Kelmės rajono apylinkės teismo 2005 m. sausio 24 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-11-3-471-2005, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2005 m. sausio 25 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A11-00027-468-2005, Kauno rajono apylinkės teismo 2005 m. vasario 1 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-1-11-175/05, Kauno miesto apylinkės teismo 2005 m. kovo 8 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-605-321-2005, Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2005 m. kovo 29 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-11-2-380/2005, Šiaulių miesto apylinkės teismo 2005 m. balandžio 4 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-902-409/05. Kartu atkreiptinas dėmesys į tai, jog kai kuriais atvejais pradinė politinės kampanijos finansavimo ataskaita laiku buvo nepateikta ne dėl savarankiškų politinės kampanijos dalyvių kaltės, bet dėl programinės įrangos sutrikimų. Žr., pavyzdžiui, Kupiškio rajono apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimą administracinėje byloje (Nr. nenurodomas, administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo – D. M.), Kupiškio rajono apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimą administracinėje byloje (Nr. nenurodomas, administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo – V. M.). Paminėtina ir tai, jog, skirtingai nei reikalavimo pateikti pradines politinės kampanijos finansavimo ataskaitas atveju, iškart po PPFĮ įsigaliojimo pažeidimų, susijusių su galutinių politinės kampanijos finansavimo ataskaitų pavėluotu pateikimu arba nepateikimu, beveik nebuvo. Manytina, kad tam turėjo įtakos ta aplinkybė, jog už pradinių politinės kampanijos finansavimo ataskaitų nepateikimą nemažai asmenų buvo patraukta administracinėn atsakomybėn, kas šiuo atveju atliko prevencinę funkciją. Žr., pavyzdžiui, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2005 m. vasario 11 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A11-00019-487/05 ir Šalčininkų rajono apylinkės teismo 2005 m. kovo 10 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-11-09-419/2005.

¹⁰⁵⁸ Paprastai pakartotinis balsavimas turi būti surengtas per gana trumpą terminą. Seimo rinkimų įstatymas numato dviejų savaičių terminą (88 str. 3 d.), analogiškas terminas nustatytas ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 74 straipsnio 7 dalyje. Be to, tokį PPFĮ 18 straipsnio 6 dalyje toks terminas tuo atveju, jeigu vyksta pakartotinis balsavimas, nustatytas viešosios informacijos rengėjo ar skleidėjo deklaracijai pateikti. Manytina, kad tai taip pat turėjo įtakos nustatant sutrumpintą pradinės politinės kampanijos finansavimo ataskaitos pateikimo terminą tais atvejais, kai vyksta pakartotinis balsavimas.

¹⁰⁵⁹ Pažymėtina, jog rinkimų (referendumo) diena (balsavimas) ir rinkimų (referendumo) rezultatų paskelbimo diena nesutampa. Lietuvoje rinkimų (referendumo) rezultatai paprastai skelbiami ne vėliau kaip per 7 dienas nuo rinkimų ir 4 dienas nuo referendumo (Seimo rinkimų įstatymo 93 str. 2 d., Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 76 str. 2 d., Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 89 str. 2 d., Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 84 str. 1 d., Referendumo įstatymo 73 str. 1 d.). Taigi galutinių politinės kampanijos finansavimo ataskaitų terminas, skaičiuojant jį nuo rinkimų (referendumo) dienos (balsavimo), yra 32 dienos (referendumo atveju – 29 dienos).

¹⁰⁶⁰ Pavyzdžiui, Kauno miesto apylinkės teismas savarankiško politinės kampanijos dalyvio atžvilgiu administracinio teisės pažeidimo bylos teiseną pagal ATPK 207⁸ straipsnio 2 dalį nutraukė, nes jis galutinę politinės kampanijos finansavimo ataskaitą per PPFĮ 26 straipsnio 2 dalyje nustatytą terminą pateikė internetu. Pirmosios instancijos teismas rėmėsi tuo, jog PPFĮ nereglamentuoja, koku būdu ji turi

galima spręsti iš Politinės kampanijos finansavimo ataskaitos pildymo tvarkos 3 punkto¹⁰⁶¹, politinės kampanijos finansavimo ataskaitos VRK teikiamos tiek elektronine, tiek ir „popierine“ forma, tačiau per PPFĮ 26 straipsnio 1 ir 2 dalyje nustatytus terminus turi būti pateikiamos būtent „popierinės“ politinės kampanijos finansavimo ataskaitos. Analogišką išvadą galima daryti ir remiantis VRK patvirtinto Politinių kampanijų finansavimo galutinių ataskaitų pateikimo tvarkos aprašo¹⁰⁶² 9 punktu.

5.3. Kontrolė

Paprastai laikomasi požiūrio, jog politinių partijų ir/ar kandidatų finansinės atskaitomybės efektyvumo problemos yra susijusios ne tiek su pačiu šio klausimo teisiniu reguliavimu, kiek su jo įgyvendinimo trūkumais. Pavyzdžiui, K.-H. Nassmacher teigia, kad neįgyvendintos ribos yra blogiau nei jokių ribų, kadangi vieną dieną dėl to kils skandalas, kuris sugriaus žmonių tikėjimą demokratija, kaip valdymo forma, bei demokratiškai išrinktais lyderiais, kurie negyvena pagal savo priimtus įstatymus¹⁰⁶³. Taigi efektyvia politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo kontrolės sistema pirmiausia laikytina tokia sistema, kuri yra legitimi politinių partijų, kandidatų ir – svarbiausia – rinkėjų akyse, o tam yra reikalinga, kad ji remtųsi „stabdžių ir atsvarų“ principu bei skatintų pasitikėjimą teise¹⁰⁶⁴. Anot kai kurių autorių, priešingą situaciją suponuoja dvi pagrindinės priežastys: 1) nepriklausomų vykdomųjų institucijų trūkumas ir 2) nepakankama visuomeninė kontrolė¹⁰⁶⁵. M. Walecki nuomone, idant politikos finansavimo kontrolė būtų efektyvi, yra būtinas trijų elementų – visuomeninės (žiniasklaidos) priežiūros, nepriklausomo politinių finansų regulatoriaus ir vidinės politinių partijų kontrolės – koegzistavimas, kuris sudaro vadinamąjį „kontrolės trikampį“¹⁰⁶⁶.

būti pateikiama. Žr. Kauno miesto apylinkės teismo 2005 m. kovo 3 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-786-593/2005.

¹⁰⁶¹ Ataskaitą pagal politinės kampanijos dalyvio išdininko įvestus ir patikrintus žiniaraščio ir papildomai įvestus ataskaitos duomenis suformuoja VRK parengta kompiuterinė programa. Išdininkas patikrina, ar ataskaita suformuota teisingai, ir ją pasirašo.

¹⁰⁶² Patvirtintas VRK 2008 m. rugpjūčio 11 d. sprendimu Nr. 61 „Dėl Politinių kampanijų finansavimo galutinių ataskaitų pateikimo tvarkos aprašo“ // Žin., 2008, Nr. 61-862.

¹⁰⁶³ NASSMACHER, K.-H. *Monitoring, Control and Enforcement of Political Finance Regulation // Funding of Political Parties and Election Campaigns* (ed. R. Austin, M. Tjernström). Stockholm, 2003, P. 140.

¹⁰⁶⁴ DAVIDSON, D. R. *Enforcing Campaign Finance Laws: What Others Can Learn from Canada* // *Election Law Journal*, 2004, Nr. 3(3), P. 537.

¹⁰⁶⁵ IKSTENS, J., PINTO-DUSCHINSKY, M., *et al.* *Political Finance in Central Eastern Europe: An Interim Report* // *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 2002, Nr. 1(31), P. 27. Paminėtina, kad ilgą laiką panaši situacija buvo Jungtinėje Karalystėje, kurioje Rinkimų komisija, turinti įgaliojimus vykdyti valstybinę rinkimų kampanijų finansavimo kontrolę, buvo įsteigta tik 2000 m. Iki to laiko visuomeninė kontrolė taip pat nebuvo efektyvi, nes politinėms partijoms nebuvo nustatyta pareiga atskleisti su rinkimų kampanijomis susijusią finansinę informaciją, be to, joms nebuvo nustatytas ir maksimalių rinkimų kampanijų išlaidų limitas (buvo nustatytas tik kandidatams).

¹⁰⁶⁶ WALECKI, M. *Challenging the Norms and Standards of Election Administration: Political Finance* // *Challenging the Norms and Standards of Election Administration*. Washington, 2007, P. 80.

Problema arba, kaip nurodo J. Fisher ir T. A. Eisenstadt, sąstai rengiant ir priimant įstatymus, reguliuojančius politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimą, *inter alia* jo kontrolę, slypi tame, jog šiam procesui vadovauja atstovai tų subjektų, kuriems jie bus taikomi¹⁰⁶⁷. Kitas aspektas, į kurį atkreipė dėmesį K.-H. Nassmacher, yra tas, jog dažniausiai tokio pobūdžio teisinis reguliavimas yra skubotas atsakas į kilusį skandalą¹⁰⁶⁸, idant būtų apraminta visuomenė. Taigi dažnai tai tėra simbolinis gestas, nes esminiams pakeitimams pritrūksta politinės valios. Lietuvoje egzistuoja ir kitas dirgiklis – rinkimai: prieš arba po rinkimų suintensyvėja diskusijos dėl tam tikrų PPFĮ nuostatų keitimo, tik jos paprastai baigiasi šio įstatymo pataisų projektų pateikimo stadijoje. Nors ir nebūtinai, pavyzdžiui, *jau prasidėjus 2008 m. Seimo rinkimų politinei kampanijai* buvo priimtas PPFĮ pakeitimas, draudžiantis viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams skleisti politinę reklamą neatlygintinai (kaip auką) bei garso ir vaizdo kūriniams (reklaminiams filmukais, filmais) per radiją ir televiziją¹⁰⁶⁹.

5.3.1. Vidinė (politinių partijų) kontrolė

Vienas iš politikos finansavimo viešumo principo tikslų – tinkamos visuomeninės kontrolės užtikrinimas. Tačiau vien atitinkamos informacijos apie politinių partijų ir/ar kandidatų finansinę veiklą pavišimo neužtenka, idant būtų pasiektas šis tikslas, nes tai, ar šiuo klausimu kils viešieji debatai, priklauso ir nuo to, kaip detalai ir kokiame šaltinyje bus pateikiami tokio pobūdžio duomenys. Tuo atveju, jeigu tokia informacija pateikiama žiniasklaidos priemonėse skandalingame kontekste, didelė dalis rinkėjų gali pakeisti savo poziciją dėl politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo. Politinės partijos ir/ar kandidatai siekia to išvengti, todėl nustato tam tikrus savikontrolės mechanizmus. Žinoma, taip elgtis skatina ir ta aplinkybė, jog, jų nenustačius, šią funkciją gali perimti valstybė.

Politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo ribojimų bei su tuo susijusių politinių partijų ir/ar kandidatų išpareigojimų didėjimas suponuoja specialių žinių poreikį, todėl minėti subjektai dažnai yra priversti paskirti už jų finansinę veiklą atsakingus asmenis, vadinamuosius įgaliotinius finansų klausimais (angl. *financial*

¹⁰⁶⁷ FISHER, J., EISENSTADT, T. A. Introduction: Comparative Party Finance: What is to be Done? // Party Politics, 2004, Nr. 6(10), P. 623.

¹⁰⁶⁸ NASSMACHER, K.-H. Monitoring, Control and Enforcement of Political Finance Regulation // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström). Stockholm, 2003, P. 139.

¹⁰⁶⁹ Pažymėtina, kad toks dirgiklis veikia ir kituose teisės aktuose, ypač reglamentuojančiuose rinkimus, nustatytą teisinį reguliavimą. Pavyzdžiui, I. Unikaitė nustatė, jog kiekvienai parlamento rinkimai Lietuvoje vyksta pagal šiek tiek pakeistas taisykles, kurios įvedamos nepateikiant visos politinės jėgos įtikinančių argumentų. Kai kurios taisyklės prieš vienus rinkimus panaikinamos, o prieš kitus vėl grąžinamos. Reikia sutikti su ja, kad tokia teisinių normų kaita realios naudos visiems kampanijų dalyviams nesuteikia, bet sukelia daug nepasitikėjimo rinkimų tvarka. Žr. UNIKAITĖ, I. Rinkimų kampanijos sąsajos su rinkimų rezultatais: LR Seimo rinkimų (1996–2004 m.) atvejis. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2007, P. 149.

agents)¹⁰⁷⁰. Kaip galima spręsti iš PPFĮ nustatyto teisinio reguliavimo visumos, Lietuvoje įgaliotinio finansų klausimais funkciją atlieka politinės kampanijos išdininkas, tačiau tai nėra politinių partijų ir kitų savarankiškų politinės kampanijos dalyvių laisvo apsisprendimo išdava. Be to, politinės kampanijos išdininko funkcijos laikotarpiu tarp politinių kampanijų apsiriboja politinių partijų gaunamų aukų įforminimu¹⁰⁷¹. Tokia situacija suponuoja politinių partijų finansinės veiklos vidinės kontrolės poreikį.

PPĮ 16 straipsnio 2 dalies 14 punktą nustato, jog politinės partijos įstatuose turi būti nurodyta politinės partijos turto ir lėšų naudojimo kontrolės tvarka. Taigi konkrečių taisyklių šioje sferoje nustatymas Lietuvoje paliekamas pačių politinių partijų nuožiūrai¹⁰⁷². Tačiau detali tvarka, kaip atitinkamas politinės partijos finansinės veiklos vidinės kontrolės organas veikia, Lietuvos politinių partijų įstatuose (statutuose) paprastai nenurodoma – tam apibrėžti priimami papildomi dokumentai¹⁰⁷³. Kaip galima spręsti iš jų turinio, toks politinės partijos organas atlieka politinės partijos vidinį finansinį auditą¹⁰⁷⁴. Greta to kai kurios politinės

¹⁰⁷⁰ Tokie asmenys paprastai yra atsakingi už: 1) išsamią ir tikslią politinių partijų ir/ar kandidatų finansinės veiklos apskaitą; 2) šių subjektų finansinės veiklos ataskaitų pateikimą atitinkamoms institucijoms; 3) šių subjektų gaunamų aukų atitiktą teisės aktuose nustatytiems reikalavimams; 4) nustatytą sąskaitų taisyklių laikymąsi. Žr. M. WALECKI, M. Challenging the Norms and Standards of Election Administration: Political Finance // Challenging the Norms and Standards of Election Administration. Washington, 2007, P. 82.

¹⁰⁷¹ Pažymėtina, jog kai kurios politinės partijos savo įstatuose (statutuose) vis dėlto numato vienokią ar kitokią įgaliotinio finansiniais klausimais pareigybę. Pavyzdžiui, Darbo partijos statute numatyta, jog šios politinės partijos tarybos nustatyta sąmata, partijos lėšas ir turtą tvarko išdininkas, kuris yra etatinis darbuotojas. Apie išdininką užsimenama ir Lietuvos socialdemokratų partijos statute, tačiau jo funkcijos statute neapibrėžiamos. O štai politinės partijos „Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai“ įstatuose tik lakoniškai nurodoma, jog šios politinės partijos sekretoriatas atlieka jos finansinį ir materialinį aprūpinimą.

¹⁰⁷² Pavyzdžiui, Darbo partijos statute nurodoma, jog vienas iš šios politinės partijos organų yra Kontrolės komisija, kuri *inter alia* tikrina partijos, skyrių/filialų ūkinis bei finansinius reikalus ir atskaitomybę bei teikia paramą skyrių/filialų kontrolės komisijoms, jas konsultuoja ir teikia rekomendacijas. Analogišką politinės partijos organą – Finansų komisiją, kuri tikrina politinės partijos tarybos, jos skyrių finansinę veiklą, teikia pagalbą skyrių finansų komisijoms, numato ir Lietuvos socialdemokratų partijos statutas. Panašias funkcijas, pagal politinės partijos „Tvarka ir teisingumas“ įstatas, atlieka ir šios partijos Kontrolės komisija, kuri prižiūri jos organų ūkinę ir finansinę veiklą.

¹⁰⁷³ Pavyzdžiui, Liberalų ir centro sąjungos Kontrolės komisijos darbo reglamente nurodoma, kad šios politinės partijos Kontrolės komisija turi teisę reikalauti pateikti dokumentus, atspindinčius partijos ir jos skyrių ūkinę ir finansinę veiklą, tikrinti esamas materialines vertybes ir turimus pinigus, pateiktais klausimais gauti iš partijos ir jos skyrių atsakingų darbuotojų žodinius ir raštiškus paaiškinimus, išimti dokumentų kopijas ir pridėti prie savo patikrinimo aktų ir pan. Žr. Liberalų ir centro sąjungos Kontrolės komisijos darbo reglamentą, patvirtintą Liberalų ir centro sąjungos tarybos 2007 m. birželio 16 d. nutarimu Nr. 8 // Prieiga per internetą: <<http://www.lics.lt/dokumentai>> (2009 m. liepos 30 d.).

¹⁰⁷⁴ Palyginimui: 1. Lietuvos Respublikos vidaus kontrolės ir vidaus audito įstatymo (Žin., 2002, Nr. 123-5540 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 2 straipsnio 2 dalyje finansų kontrolė apibrėžiama kaip viešojo juridinio asmens vidaus kontrolės sistemos dalis, kuria siekiama užtikrinti viešojo juridinio asmens ūkinės veiklos teisėtumą ir patikimo finansų valdymo principų – ekonomiškumo, efektyvumo, rezultatyvumo bei skaidrumo – laikymąsi. 2. Pagal Lietuvos Respublikos audito įstatymo (Žin., 1999, Nr. 59-1916 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 27 straipsnio 2 dalį, auditorius turi tokias teises: 1) pasinaudodamas profesinėmis žiniomis, įgūdžiais ir atsižvelgdamas į audito atlikimo metodiką, pasirinkti audito atlikimo procedūras; 2) gauti iš audituojamos įmonės reikalingus dokumentus ir (arba) jų kopijas auditui atlikti ir naudotis visa sukaupta informacija; 3) reikalauti iš audituojamos įmonės, kad būtų teikiami paaiškinimai, atliekami kiti būtini veiksmai, reikalingi

partijos priima įvairias deklaracijas, turinčias paskatinti jų narius finansiniais klausimais elgtis ne tik teisėtai, bet ir atsakingai¹⁰⁷⁵. Čia galima paminėti ir kitą politinių partijų narių, tačiau tik keliamų kandidatais, drausmino priemonę, kurią pasufleravo įstatymų leidėjas, PPFĮ 3 straipsnio 8 dalyje numatydamas, kad politinės partijos savo atstovaujamesiems politinių kampanijų dalyviams *gali* nustatyti jų politinės kampanijos išlaidų limitus – politinių partijų prisiimamų apmokėti išlaidų limitą ir jų neapmokamų išlaidų limitą. Žinoma, tai yra dispozityvi teisės norma, kuria vadovautis nėra privaloma, tačiau jos paskirtis – užtikrinti galimybę politinėms partijoms „apsisaugoti“ nuo jų keliamų kandidatų sumanymų paišlaidauti, vertintina teigiamai. Antra vertus, tai yra vidinis politinių partijų reikalas, todėl ta aplinkybė, jog šiuo klausimu susirūpino įstatymų leidėjas, atskleidžia ir negatyvų aspektą: akivaizdu, jog buvo identifikuotas pasitikėjimo tarp politinių partijų ir jų keliamų kandidatų trūkumas.

5.3.2. Valstybinė kontrolė

Politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo srityje, kaip, beje, ir bet kurioje kitoje srityje, vien nustatyti atitinkamą teisinį reguliavimą neužtenka, jis turi būti ir įgyvendintas. Tik tada galima kalbėti apie efektyvią politikos finansavimo sistemą. Žinoma, tam įtakos turi ir teisinio reguliavimo spragos ar netgi jo perviršis, tačiau ne mažiau svarbu, kad jis nebūtų ydingai įgyvendinamas, o tai yra itin glaudžiai susiję su atitinkamai valstybinei institucijai politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo kontrolės srityje suteiktais įgaliojimais. Paprastai problemos kyla tada, kai šioje srityje įgalios institucijos nėra arba jai suteikta kompetencija yra nepakankama¹⁰⁷⁶, tačiau, atsižvelgiant į tai, jog pastaruoju metu teisinis reguliavimas, nustatantis politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo taisyklės, vis

auditui atlikti; 4) reikalauti, kad audituojamos įmonės darbuotojai teiktų paaiškinimus raštu; 5) reikalauti, kad audituojamoje įmonėje būtų sudarytos sąlygos atlikti auditą; 6) kitas teises, numatytas tarptautiniuose audito standartuose ir audito sutartyje.

¹⁰⁷⁵ Pavyzdžiui, politinė partija „Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai“ patvirtino Sąžiningos politikos paktą, kuriame *inter alia* išsipareigojama sąžiningai tvarkyti partijos finansus, neturėti jokių dvigubų ar „juodųjų“ buhalterijų, neimti paramos, kai už ją prašoma atlikti rėmėjui palankius veiksmus, viešai skelbti partijos finansines ataskaitas kas ketvirtį ir nesiekti žiniasklaidos palankumo paslėptais būdais: nepirkti paslėptos reklamos, nesinaudoti viešaisiais finansais asmeninei ir politinei reklamai. Kad tai neskambėtų tik kaip deklaracija, minėtame pakte nurodoma, jog jo nuostatų laikymosi priežiūrą atlieka šios partijos Priežiūros komitetas, kuris turi teisę taikyti „vidines“ sankcijas: šio komiteto sprendimu pakto pažeidimais įtariamo partijos nario veikla partijoje gali būti nedelsiant stabdoma, gali būti rekomenduojama nusišalinti ir nuo kitokios veiklos, susijusios su viešąja politika ar viešuoju administravimu. Žr. Tėvynės sąjungos–Lietuvos krikščionių demokratų tarybos nutarimą Nr. 1 „Dėl Sąžiningos politikos pakto patvirtinimo“ // Prieiga per internetą: <<http://www.tsajunga.lt/index.php/dokumentai/27>> (2009 m. liepos 30 d.).

¹⁰⁷⁶ Tą nurodo ir K. Z. Paltiel. Anot jo, įgyvendinimas reikalauja stipraus subjekto, kuriam būtų suteiktos pakankamos teisinės galios prižiūrėti, verifikuoti, tirti ir – jeigu yra reikalinga – inicijuoti bylą: jeigu to nėra, tai tėra formulė, pasmerkta žlugti. Žr. PALTIEL, K. Z. Party, Candidate and Election Finance: A Background Report. Ottawa, 1976, P. 108–109. Pagal: M. Walecki. Challenging the Norms and Standards of Election Administration: Political Finance // Challenging the Norms and Standards of Election Administration. Washington, 2007, P. 84.

sudėtingėja, reikia pažymėti, kad taip gali atsitikti ir tada, kai politikos finansavimo kontrolę vykdanči institucija nėra specializuota. Tai yra reikšminga ir tuo aspektu, jog dėl jos veiklos neturi kilti abejonių, nes viešasis pasitikėjimas tokia institucija, kad ir kaip keistai tai skambėtų, yra viena iš sudedamųjų politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo kontrolės sistemos dalių, kadangi jos efektyvumas priklauso ir nuo to, ar su valstybine politikos finansavimo kontrolę vykdančia institucija bendradarbiaus visuomenė ir kiti subjektai (pavyzdžiui, politinių partijų įgaliotiniai finansiniais klausimais, auditoriai, bankų ir valstybinės institucijos, korupcijos stebėjimo organizacijos ir žiniasklaida). Be kita ko, tai yra susiję ir su tokios institucijos nepriklausomumu: politinis lojalumas gali būti nenoro įgyvendinti teisės aktų reikalavimus savo kolegų atžvilgiu priežastimi, o netgi ir nesant šios aplinkybės, jos nariai, bijodami galimo keršto (tiek individualaus, tiek ir institucinio), gali būti nesuinteresuoti mesti iššūkį, pavyzdžiui, valdančiajai politinei partijai¹⁰⁷⁷. Anot M. Walecki, selektyvus politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo taisyklių taikymas gali baigtis tuo, jog rinkiminė konkurencija nunyks, kas iš principo reiškia ilgalaikį vienos partijos dominavimą¹⁰⁷⁸.

Lietuvoje, kaip nurodo PPFĮ 22 straipsnio 1 dalis, politinių partijų finansinę veiklą ir politinių kampanijų finansavimą įstatymų nustatyta tvarka kontroliuoja VRK, VMI bei kitos institucijos¹⁰⁷⁹, tačiau tai nereiškia, jog joje *expressis verbis*

¹⁰⁷⁷ Panašiai yra ir tuo atveju, kai politinė partija, bijodama, kad pati bus apkaltinta įstatymų pažeidimais, neviešina jai žinomų konkuruojančių politinių partijų nusižengimų. Tai vadinama „nepuolimo paktais“ (angl. „non-aggression pacts“).

¹⁰⁷⁸ WALECKI, M. Challenging the Norms and Standards of Election Administration: Political Finance // Challenging the Norms and Standards of Election Administration. Washington, 2007, P. 85. Kad tokio pobūdžio institucija turi būti nepriklausoma nuo valdžios, pabrėžia ir D. R. Davidson. Anot jos, neįvykdžius šios sąlygos, politikos finansavimo režimui trūks legitimacijos tiek tarp subjektų, kurių veikla yra reguliuojama, tiek ir visuomenėje. Be kita ko, vienas iš pagrindinių veiksnių, galinčių tai užtikrinti, yra institucijos, vykdančios politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo kontrolę, pakankamas finansavimas. Pavyzdžiui, pasak C. Wilcox, JAV Federalinei rinkimų komisijai sistemingai skiriama per mažai lėšų, kas suponuoja, jog ji dėl pernelyg didelio darbo krūvio nėra pajėgi įvykdyti jai pavestų uždavinių. Žr. DAVIDSON, D. R. Enforcing Campaign Finance Laws: What Others Can Learn from Canada // Election Law Journal, 2004, Nr. 3(3), P. 538; WILCOX C. Campaign Finance Law Enforcement in Canada and the USA // The Delicate Balance Between Political Equity and Freedom of Expression: Political Party and Campaign Financing in Canada and the United States (ed. S. Griner, D. Zovatto). Washington, 2005, P. 42.

¹⁰⁷⁹ PPFĮ 22 straipsnio 2 dalis pateikia tokį VRK funkcijų politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo srityje sąrašą: 1) kontroliuoja, kaip politinės partijos, pretendentai, kandidatai, referendumų iniciatoriai ar oponentai bei kiti politinių kampanijų dalyviai laikosi šio įstatymo nustatytų reikalavimų; 2) sudaro sąlygas ir atsako, kad jos interneto tinklalapyje politinių partijų finansinės veiklos, politinių kampanijų finansavimo, viešosios informacijos rengėjo ar platintojo deklaracijos, pradinės ir galutinės politinių kampanijų finansavimo ataskaitos būtų skelbiamos nedelsiant gavus šių ataskaitų duomenis, atnaujinamos ir šie duomenys atitiktų gautą informaciją; 3) kontroliuoja, kaip vykdomas šis įstatymas, ir siūlo traukti atsakomybėn už šio įstatymo pažeidimus arba kreipiasi į kitas institucijas, kurioms įstatymų suteikta kompetencija leidžia patikrinti, kaip laikomasi įstatymų nustatytų reikalavimų; 4) kasmet nustato maksimalius politinės kampanijos išlaidų konkrečiose rinkimuose apygardose dydžius ir juos skelbia iki finansinių metų pradžios; 5) registruoja aukų lapus, juos išduoda bei kontroliuoja jų naudojimą; 6) išduoda politinės partijos ar politinės kampanijos finansavimo apskaitos žiniaraščius. VMI funkcijos šioje srityje atrodo kur kas kukliau: 1) tikrina, ar metinių politinių partijų finansinės veiklos deklaracijų, politinių kampanijų finansavimo ataskaitų, politinės partijos ar politinės kampanijos finansavimo apskaitos žiniaraščių duomenys atitinka turimus asmenų deklaruotų pajamų duomenis; 2) tikrina, ar politinių partijų

paminėtos institucijos politikos finansavimo kontrolę atlieka „lygiateisiais“ pagrindais: pagrindinis krūvis tenka VRK, o VMI šioje srityje atlieka daugiau pagalbinių vaidmenį. Tą galima iliustruoti ir minėtų institucijų šioje srityje atliekamų funkcijų pobūdžiu – VRK priklauso kontrolinė ir informacinė funkcija, o VMI – finansinės patikros funkcija, kuri yra pagrindas VRK kontrolinei funkcijai vykdyti. Atsižvelgiant į tai, jog pagrindinius sprendimus politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolės klausimais vis dėlto priima VRK, o ne VMI, galima teigti, jog Lietuva pasirinko centralizuotą politikos finansavimo kontrolės modelį¹⁰⁸⁰, tačiau netgi tai, jog pagrindiniai įgalinimai politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolės srityje yra suteikti VRK, neeliminuoja jo trūkumų. Pirma, galima kalbėti apie formalų vykdomos kontrolės pobūdį, nors iš esmės tai yra tam tikros kompetencijos nesuteikimo klausimas. Antra, VRK ir VMI savo veiklą vykdo pariteto pagrindais, todėl VRK vadovavimas šioje srityje yra daugiau faktinis nei formalus. Trečia, kompetencijos padalijimas silpnina šių institucijų atsakomybę. Ketvirta, kai kurios jų funkcijos dubliuojasi (pavyzdžiui, politinei kampanijai skirtų lėšų naudojimo kontrolė (PPFĮ 23 str.)). Penkta, gali kilti šių institucijų bendradarbiavimo problemų. Šešta, yra tikimybė, jog dėl kompetencijos padalijimo kuris nors klausimas apskritai gali nepatekti į jų jurisdikciją.

Tokiame kontekste paminėtina, jog prieš keletą metų buvo kilusi idėja pagal Latvijos pavyzdį¹⁰⁸¹ prie Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos (mažiau

finansinė veikla, politinių kampanijų finansavimas tvarkomas Buhalterinės apskaitos įstatymo ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka; 3) tikrinimų išvadas pateikia VRK (PPFĮ 22 str. 3 d.).

¹⁰⁸⁰ Palyginimui galima pateikti Airijos, kurioje įgalinimai politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo kontrolės srityje, laikantis griežto decentralizacijos principo, yra padalinti tarp skirtingų institucijų, pavyzdį. Šioje valstybėje taikomas modelis atrodo taip: Viešosios tarnybos standartų komisijai (angl. *Standards in Public Office Commission*) priklauso centrinė politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo kontrolė, t. y. ji prižiūri tai, kas vyksta visos valstybės mastu, o lokali kontrolė priklauso Aplinkos, paveldo ir savivaldos departamentui (angl. *The Department of the Environment, Heritage and Local Government*). Toks modelis ydingas: sumažėja politikos finansavimo kontrolės efektyvumas, be to, yra tikėtinas praktikos išsiskyrimas. Antra vertus, jis pateisinamas tuo, jog yra „arčiau žmogaus“ (lokalių rinkimų atveju). Nepaisant šio privalumo, kuris vargu ar nusveria pirmiau paminėtus trūkumus, Airijoje jau yra svarstoma apie vienalytės institucijos, atsakingos už rinkimus, *inter alia* politinių partijų ir rinkimų finansavimo kontrolę, įsteigimą. Labiausiai tikėtina, jog tai bus Rinkimų komisija (angl. *Electoral Commission*). Žr. Preliminarią studiją dėl Rinkimų komisijos įsteigimo Airijoje (*Preliminary Study on the Establishment of an Electoral Commission in Ireland*) // Prieiga per internetą: <<http://www.environ.ie/en/LocalGovernment/Voting/PublicationsDocuments/FileDownload.19472.en.pdf>> (2009 m. rugpjūčio 5 d.).

¹⁰⁸¹ Latvijos Respublikos korupcijos prevencijos ir kovos su korupcija biuras (lat. *Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs* (KNAB)) yra speciali institucija, kurios vienas iš pagrindinių uždavinių – Latvijos Respublikos politinių organizacijų (partijų) finansavimo įstatymo (*Law on Financing of Political Organisations (Parties)*) // Prieiga per internetą: <http://www.knab.lv/uploads/eng/po_financing.pdf> (2009 m. rugpjūčio 6 d.)) įgyvendinimo kontrolė (Latvijos Respublikos korupcijos prevencijos ir kovos su korupcija biuro įstatymo (*Law on Corruption Prevention and Combating Bureau*) // Prieiga per internetą: <http://www.knab.lv/uploads/eng/knab_law_en.pdf> (2009 m. rugpjūčio 6 d.)) 9 str. 1 p., Latvijos Respublikos politinių organizacijų (partijų) finansavimo įstatymo 13 str.). Taigi jos kompetencija iš esmės sutampa su VRK kompetencija politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo srityje (PPFĮ 22 str. 2 d.: „kontroliuoja, kaip <...> laikosi šio įstatymo nustatytų reikalavimų“ (1 p.), „kontroliuoja, kaip vykdomas šis įstatymas <...>“ (3 p.)). Esminis skirtumas tarp jų yra tas, jog KNAB yra įgaliotas vykdyti operatyvinę veiklą (Latvijos Respublikos korupcijos prevencijos ir kovos su korupcija biuro įstatymo 2 str. 3 d.), o VRK

populiarūs alternatyvūs pasiūlymai – Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos, VRK) įsteigti specialų padalinį, kuris būtų atsakingas už politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolę¹⁰⁸². Lietuvos Respublikos parlamentinių partijų frakcijų 2006 m. spalio 25 d. pasirašytame susitarime dėl kovos su korupcija stiprinimo tai buvo įvardijama kaip pirmą kartą kovos su korupcija kryptis. Pasiūlymas skambėjo taip: įkurti specializuotą padalinį politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo priežiūrai ir kontrolei vykdyti, kuris *privalo*¹⁰⁸³ turėti reikiamą kompetenciją, įgalinimus ir pajėgumus šią funkcijai vykdyti. Jau netgi buvo pradėta derėtis, prie kurios iš pirmiau paminėtų institucijų toks padalinys turėtų veikti, tačiau viskas baigėsi „kompromisu“ VRK įsteigiant Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolės skyrių, kurio pagrindinis uždavinys – įstatymų nustatyta tvarka ir formomis kontroliuoti politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimą, vykdyti politinių kampanijų stebėseną¹⁰⁸⁴. Po GRECO Lietuvos vertinimo ataskaitos, kurioje rekomenduojama PPFĮ įgyvendinimo priežiūrą priskirti vienos institucijos kompetencijai, paviešinimo minėta idėja atgimė – premjeras A. Kubilius vėl primygtinai siūlo atiduoti valstybinę politikos finansavimo kontrolę į teisėsaugos institucijų, o tiksliau, Specialiųjų tyrimų tarnybos rankas, kadangi, anot jo, problema yra ne ta, kad pati politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo tvarka nėra gera, o ta, jog nėra efektyviai

– ne. Apskritai, sprendžiant iš Korupcijos prevencijos ir kovos su korupcija biurui priskirtos kompetencijos (išskyrus politinių organizacijų (partijų) ir asociacijų finansavimo priežiūrą; Latvijos Respublikos korupcijos prevencijos ir kovos su korupcija biuro įstatymo 2 str. 1 d.), ši institucija yra gimininga Specialiųjų tyrimų tarnybai (Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo (Žin., 2000, Nr. 41-1162 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 2 str. 1 d.). Ypatingas dėmesys atkreiptinas į tai, jog Latvijos Respublikos centrinė rinkimų komisija (lat. *Centrālā vēlēšanu komisija*) jokių įgaliojimų politinių organizacijų (partijų) ir asociacijų finansavimo srityje neturi (žr. Latvijos Respublikos centrinės rinkimų komisijos įstatymą (*Law on the Central Election Commission* // Prieiga per internetą: <<http://web.cvk.lv/pub/public/28127.html>> (2009 m. rugpjūčio 6 d.)). Taip pat pažymėtina, jog šiuo metu Latvijos politinės organizacijos (partijos) ir asociacijos nėra tiesiogiai finansuojamos iš valstybės biudžeto (Latvijos Respublikos politinių organizacijų (partijų) finansavimo įstatymas įpareigojo ministrų kabinetą iki 2009 m. gegužės 1 d. paruošti atitinkamo įstatymo projektą), taigi kol kas čia neiškilo problema, kas turėtų būti atsakingas už šių valstybės biudžeto asignavimų paskirstymą tarp politinių organizacijų (partijų) ir asociacijų, ir pan.

¹⁰⁸² Žr., pavyzdžiui, politika.lt – 2007 m. sausio 19 d. A. Kubilius: partijų finansavimo kontrolė neveikia // Prieiga per internetą: <http://www.politika.lt/index.php?cid=695&new_id=301702> (2009 m. rugpjūčio 5 d.); vz.lt – 2007 m. spalio 1 d. A. Vernickaitė. Nėra norinčiųjų kapstytis po finansus // Prieiga per internetą: <<http://archyvas.vz.lt/news.php?strid=1002&id=794923>> (2009 m. rugpjūčio 5 d.); alfa.lt – 2007 m. spalio 15 d. L. Pečeliūnaitė. Partijų pinigus ir toliau skaičiuos VRK // Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/153784/?Partiju.p pinigus.ir.toliau.skaičiuos.VRK=2007-10-15_12-32> (2009 m. rugpjūčio 5 d.); delfi.lt – 2007 m. spalio 15 d. Atskiro padalinio prie STT partijų finansams kontroliuoti nebus (atnaujinta) // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/print.php?id=14707725>> (2009 m. rugpjūčio 5 d.); infosiauliai.lt – 2007 m. spalio 16 d. K. Jackūnaitė. Partijų pinigų atskirai neprižiūrės // Prieiga per internetą: <<http://www.infosiauliai.lt/article/articleview/14264/1/55/>> (2009 m. rugpjūčio 5 d.).

¹⁰⁸³ Tiesą sakant, šiame susitarime vartojamas žodis „privalo“ kelia šypsena, kadangi nuo įstatymo leidėjo priklauso, kokia kompetencija būtų suteikta tokiam padalinii.

¹⁰⁸⁴ VRK sekretoriato Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolės skyriaus nuostatai, patvirtinti VRK 2008 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. I1-21 (VRK archyvas).

veikiančios institucijos, kuri tokią tvarką prižiūrėtų, nes VRK yra „pakankamai palaida ir nepakankamai efektyvi“¹⁰⁸⁵.

Oficialiai tokį pasiūlymą išprovokavo keletas veiksmų: 2005 m. Darbo partijos finansavimo skandalas, *Transparency International* Lietuvos skyriaus paskelbti 2006 m. korupcijos suvokimo indekso tyrimo rezultatai¹⁰⁸⁶, kurie atskleidė, jog Lietuvoje situacija šiuo klausimu jau gerą penkmetį nepasitaisė¹⁰⁸⁷, per ilga politinių partijų ir kitų subjektų pateiktų finansinės atskaitomybės dokumentų tyrimo trukmė, nedeklaruojama politinės reklamos sklaida. Dėl neoficialių priežasčių galima tik spėlioti, tačiau neatmestinas ir variantas, jog tokiu būdu buvo siekiama daryti didesnį spaudimą potencialiems konkurentams. Bet kuriuo atveju Ministro Pirmininko sudaryta darbo grupė savo pateiktose išvadose pasiūlė jokio specialaus padalinio prie Specialiųjų tyrimų tarnybos ar Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos nesteigti, o tiesiog sustiprinti tuo metu jau veikusį VRK sekretoriato padalinį, atsakingą už politinių kampanijų monitoringą (PPFĮ 25 str.).

Minėtos išvados tokiaime kontekste, kokiame jos buvo formuluojamos (*inter alia* atsižvelgiant ir į VRK PPFĮ suteiktus įgaliojimus politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo srityje), laikytinos pagrįstomis, nes panašu į tai, jog aptariamoms idėjomis autoriai neįsigilino į teisėsaugos institucijų sisteminius ryšius bei VRK santykį su jomis ir neįvertino, kad jos įgyvendinimas pareikalautų rimto įsikišimo į jau nusistovėjusią teisėsaugos institucijų sistemą, be to, turėtų būti sprendžiamas klausimas dėl VRK įgaliojimų peržiūrėjimo¹⁰⁸⁸. Taigi dabartinėje

¹⁰⁸⁵ Žr. GRECO Lietuvos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Lithuania „Transparency of Party Funding“*) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)10_Lithuania_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)10_Lithuania_Two_EN.pdf)> (2010 m. vasario 23 d.); 15 min.lt – 2010 m. kovo 6 d. Premjeras Kubilius: partijų finansavimą turėtų prižiūrėti teisėsaugos institucijos // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/premjeras-kubilius-partiju-finansavima-turetu-priziureti-teisesaugos-institucijos-56-87556>> (2010 m. kovo 7 d.).

¹⁰⁸⁶ Žr. *Transparency International* paskelbtą 2006 m. korupcijos suvokimo indeksą // Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.lt/new/images/tils%20cpi%202006.pdf>> (2009 m. rugpjūčio 5 d.).

¹⁰⁸⁷ Pažymėtina, kad situacija nepasikeitė ir 2007–2009 m. Žr. *Transparency International* paskelbtą 2007 m. korupcijos suvokimo indeksą // Prieiga per internetą: <http://www.transparency.lt/new/images/cpi2007_info.pdf> (2009 m. rugpjūčio 5 d.); *Transparency International* paskelbtą 2008 m. korupcijos suvokimo indeksą // Prieiga per internetą: <http://www.transparency.lt/new/images/ti_ksi_2008_galutine.pdf> (2009 m. rugpjūčio 5 d.); *Transparency International* paskelbtą 2009 m. korupcijos suvokimo indeksą // Prieiga per internetą: <http://www.transparency.lt/new/images/ti_ksi_2009.pdf> (2010 m. kovo 13 d.).

¹⁰⁸⁸ Specialiųjų tyrimų tarnyba yra ikiteisminio tyrimo įstaiga (Baudžiamojo proceso kodekso 165 str. 1 d), turinti įgaliojimus vykdyti operatyvinę veiklą (Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (Žin., 2002, Nr. 65-2633 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 3 str. 3 d.). Tiek ikiteisminio tyrimo, tiek ir operatyvinės veiklos kontrolė priklauso prokuratūrai (Baudžiamojo proceso kodekso 170–172 str., Operatyvinės veiklos įstatymo 21 str., Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo (Žin., 1994, Nr. 81-1514 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 2 str. 2 d., Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo 22 str. 2 d.). Specialiųjų tyrimų tarnyba jokiais aspektais nėra pavaldi VRK. Taigi, esant tokiam teisiniam reguliavimui, į politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolę neišvengiamai turėtų kištis ir prokuratūra (pavyzdžiui, VRK siekiant susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis (Baudžiamojo proceso kodekso 177 str.), be to, VRK neturi ir operatyvinės veiklos subjekto statuso, kas reiškia, jog Specialiųjų tyrimų tarnyba negalėtų su ja keistis

situacijoje yra galimi du kraštutiniai variantai: arba VRK kompetenciją nagrinėjamoje srityje apskritai perduoti kitai institucijai, arba suteikti VRK tokį teisinį statusą, kuris leistų jai daugiau ar mažiau lygiateisiais pagrindais dalyvauti teisėsaugos institucijų sistemoje. Akivaizdu, kad nė vienas iš šių variantų nėra priimtinas. Dėl šios priežasties sutiktina su Ministro Pirmininko sudarytos darbo grupės pateiktose išvadose suformuluotu pasiūlymu stiprinti atitinkamą VRK sekretoriato padalinį, juolab kad šiuo metu jo kompetencija politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo srityje yra išplėsta. Be to, politikos finansavimo kontrolės funkcijos perdavimas Specialiųjų tyrimų tarnybai ar panašiai institucijai įteisintų galimybę vykdyti operatyvinę veiklą tam tikrų subjektų atžvilgiu netgi nesant tam pagrindo¹⁰⁸⁹, o tai iš principo reikštų artėjimą prie policinės valstybės¹⁰⁹⁰. Galiausiai, nors Latvijoje

įslaptinta operatyvine informacija (Operatyvinės veiklos įstatymo 8 str. 2 d.). Operatyvinės veiklos įstatymo 17 straipsnio 2 dalis numato, jog įstatymų nustatytais atvejais įslaptinta operatyvinė informacija gali būti panaudojama kitiems tikslams. Tačiau tokiu atveju asmenys, siekiantys su ja susipažinti, pagal Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo (Žin., 1999, Nr. 105-3019 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 15 straipsnio 1 dalį, turi turėti leidimą dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija. Toks reikalavimas VRK nariams nėra taikomas (Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 6 str.), galiausiai gali atsitikti ir taip, jog kuris nors iš VRK narių tokio leidimo negaus, o tai paneigtų jų lygiateisiškumo principą. Dar daugiau – VRK posėdžiai yra vieši (Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 11 str. 4 d.), todėl juose įslaptinta informacija negali būti svarstoma, taigi ja negali būti remiamasi ir priimant sprendimus, nes jie priimami atviru balsavimu posėdyje dalyvaujančių komisijos narių balsų dauguma (Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 12 str. 2 d.). Iš kitos pusės, netgi ir tuo atveju, jeigu įslaptinta informacija taptų prieinama VRK, vargu ar būtų galima kalbėti apie tai, jog ji, remdamasi tokia informacija, galėtų priimti atitinkamus sprendimus, nes tai iš principo priklauso teismo kompetencijai. Galima prisiminti kad ir pirmiau nagrinėtą VRK sprendimą dėl valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio neskyrimo Darbo partijai: vienas iš argumentų buvo tas, jog šios politinės partijos atžvilgiu pradėtas ikiteisminis tyrimas, tačiau LVAT savo nutartyje nurodė, jog taip buvo pažeistas Darbo partijos nekaltumo prezumpcijos principas. Kalbėti apie tai, jog sutrumpėtų politinių partijų ir kitų subjektų finansinės atskaitomybės dokumentų tyrimo laikas, nes į pažeidimus būtų operatyviai reaguojama, būtų pernelyg drąsu, kadangi Specialiųjų tyrimų tarnybos kompetencijai nepriklauso vertinti, ar jie, pavyzdžiui, atitinka Buhalterinės apskaitos ir kitų teisės aktų reikalavimus, taigi vėl turėtų būti pasitelkiama VMI. Alternatyva tam būtų padalinys prie Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos, tačiau ir šiam atvejui tinka prieš tai nurodyti argumentai. Žr. Lietuvos Respublikos finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos įstatymo (Žin., 2002, Nr. 33-1250 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) 7 straipsnio 4 punktą.

¹⁰⁸⁹ Pavyzdžiui, GRECO ekspertai, nors ir nenustatė, kad Latvijos KNAB piktnaudžiautų jam suteiktais įgaliojimais, tačiau vis tiek išreiškė abėjones dėl to, ar tokio pobūdžio valstybinę politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo kontrolę vykdančios institucijos kompetencija nedaro neigiamos įtakos teisės į privatumą ir asociacijų laisvės realizavimui. GRECO ekspertai taip pat atkreipė dėmesį į KBAN nepriklausomumo požiūriu gana pavojingą situaciją: Ministrų Kabinetas vykdo šios institucijos kontrolę, kas iš principo reiškia, jog KNAB kontroliuoja jį kontroliuojančius. Be to, jų manymu, KNAB direktoriaus skyrimo į pareigas ir atleidimo iš jų procedūroje nėra išvengiama „partinio“ elemento, kadangi jį skiria Seimas Ministrų Kabineto teikimu. Jie nurodė ir tai, kad ta aplinkybė, jog, sprendžiant dėl KNAB finansavimo apimties, dalyvauja ir Vyriausybė, taip pat gali tapti priemone neleistinam KNAB spaudimui daryti. Galiausiai, GRECO ekspertų nuomone, turėtų būti pakeista KNAB personalo formavimo tvarka, kadangi šiuo metu priimant asmenis į pareigas pernelyg plati diskrecija suteikiama KNAB direktoriui. Žr. GRECO Latvijos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Latvia „Transparency of party funding“*) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)1_Latvia_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)1_Latvia_Two_EN.pdf)> (2010 m. kovo 9 d.).

¹⁰⁹⁰ Paminėtina, jog Teisingumo ministerija buvo pateikusi dar kitokią koncepciją, t. y. kad politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolę vykdytų trys institucijos, t. y. VRK, VMI ir Specialiųjų tyrimų tarnyba. Dar daugiau – jų tarpusavio bendradarbiavimo tvarką turėjo nustatyti VRK, suderinusi su šiomis institucijomis. Vienas iš šios koncepcijos pagrindinių elementų buvo atitinkamos Operatyvinės veiklos įstatymo pataisos, numatančios, kad operatyvinis tyrimas atliekamas ir tada, kai

ir veikia KNAB, *Transparency International* skelbiami jos korupcijos suvokimo indekso rodikliai mažai skiriasi nuo Lietuvos¹⁰⁹¹.

Pažymėtina, kad Seimo narys P. Gražulis netgi pateikė atitinkamą PPFĮ projektą, tačiau esminis pakeitimas, kurį jis siūlo, tėra VRK pakeitimas Specialiųjų tyrimų tarnyba, t. y. pastarajai paliekant analogiškus įgalinimus ir iš valstybinės politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolės neeliminuojuant VMI. Šio projekto aiškinamajame rašte nurodoma, kad toks institucinis pakeitimas sugriežtins valstybinę politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolę ir efektyviau užtikrins korupcijos prevenciją, tačiau minėtas teiginys kelia pagrįstų abejonių, kadangi Specialiųjų tyrimų tarnybai nėra numatomos jokios papildomos kontrolės priemonės, be to, nėra siūloma atitinkamai pakeisti Operatyvinės veiklos įstatymą¹⁰⁹².

Anot M. Walecki, politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo kontrolės mechanizmas iš tiesų yra efektyvus tik nustatyto teisinio reguliavimo pažeidimo atveju¹⁰⁹³, kuris praktikoje gali būti identifikuojamas vienu iš šių būdų: 1) *monitoringas* (potencialūs pažeidimai yra atskleidžiami peržiūrint finansines ataskaitas ar atliekant auditą); 2) *skundai* (individai, politinės partijos ar visuomeninės organizacijos gali pateikti skundus, kuriuose išreiškiamos abejones dėl galimų teisinio reguliavimo pažeidimų); 3) *referavimas* (galimus pažeidimus atskleidžia kitos institucijos ir apie tai informuoja atsakingą (pagrindinę) instituciją)¹⁰⁹⁴. Lietuvoje yra taikomi visi trys būdai, tačiau dėl savo specifikos plačiau bus analizuojamas tik pirmasis.

nusikalstamos veikos požymių vykdant politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolę nenustatyta, bet turima informacija apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662; Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnio papildymo įstatymo projektą Nr. XP-2668.

¹⁰⁹¹ Atitinkamai Lietuvos ir Latvijos: 2003 m. – 4,7 ir 3,8; 2004 m. – 4,6 ir 4,0; 2005 m. – 4,8 ir 4,2; 2006 m. – 4,8 ir 4,7; 2007 m. – 4,8 ir 4,8; 2008 m. – 4,6 ir 5,0; 2009 m. – 4,9 ir 4,5. Žr. *Transparency International* paskelbtus 2003–2009 m. korupcijos suvokimo indeksus // Prieiga per internetą: <http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi> (2010 m. kovo 13 d.). *Pastaba*. Duomenys pateikiami nuo 2003 m., kadangi šiais metais visu pajėgumu pradėjo veikti KNAB.

¹⁰⁹² Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą Nr. XIP-1913 ir Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo 8 straipsnio papildymo įstatymo projektą Nr. XIP-1911 ir jų aiškinamąjį raštą.

¹⁰⁹³ WALECKI, M. *Challenging the Norms and Standards of Election Administration: Political Finance* // *Challenging the Norms and Standards of Election Administration*. Washington, 2007, P. 85.

¹⁰⁹⁴ Ne mažiau svarbu yra tai, jog speciali institucija, kurios kompetencijai priklauso kontroliuoti politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo taisyklių laikymąsi, visais išvardintais atvejais būtų įgaliota pradėti atitinkamą tyrimą. Daugiausia problemų kyla tada, kai tokia institucija, kad ir nustačiusi tam tikrą pažeidimą, negali veikti *ex officio*, t. y. vada atitinkamam tyrimui pradėti yra laikomi tik atitinkamų subjektų (rinkėjai ir pan.) skundai. Tokia situacija laikytina neabejotinai paradoksalia, ypač tais atvejais, kai padarytas teisės pažeidimas yra akivaizdus, o besiskundžiančių dėl to nėra. Galima pateikti kad ir tokį pavyzdį: speciali institucija turi teisę taikyti atitinkamas sankcijas, tačiau tyrimo dėl teisės pažeidimo, kuris užtrauktų tokią teisinę atsakomybę, savo iniciatyva ji pradėti negali. Lietuvoje atveju tai yra daugiau teorinio pobūdžio svarstymas, kadangi čia panašaus pobūdžio problemų nekyla (PPFĮ 22 str. 2 d. 3 p.).

5.3.2.1. Monitoringas

PPFĮ yra nuostatų, apibrėžiančių VRK įgaliojimus politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo monitoringo srityje. Tik šiame įstatyme vartojamas termino „monitoringas“ lietuviškas atitikmuo „stebėseną“, be to, galima teigti, jog jis yra vartojamas specialiaja prasme, t. y. kaip politinės reklamos sklaidos stebėseną¹⁰⁹⁵, nepaisant to, kad, pagal PPFĮ 25 straipsnio 1 dalį, turėtų būti atliekama visų politinės kampanijos dalyvių politinės kampanijos stebėseną. Kaip jau buvo minėta, sąvoka „politinė kampanija“ nėra sąvokos „politinė reklama“ sinonimas, todėl toks faktinis stebėsenos apimtį susiaurinimas formaliai nėra pagrįstas. Antra vertus, didžioji dalis politinės kampanijos išlaidų yra susijusi su politinės reklamos sklaida, dėl ko atitinkamai kyla ir daugiausia politinių kampanijų finansavimo kontrolės problemų, todėl tokį siaurinamąjį PPFĮ 25 straipsnio 1 dalies nuostatos įgyvendinimą galima pateisinti, ypač atsižvelgiant į tai, jog politinių kampanijų stebėseną reikalauja nemažų žmogiškųjų išteklių.

Pažymėtina, kad PPFĮ nepateikia subjektų, kurie turėtų vykdyti politinių kampanijų stebėseną, sąrašo, tik nurodo, jog VRK gali organizuoti viešą konkursą politinės kampanijos laikotarpio stebėsenos paslaugoms teikti Viešųjų pirkimų įstatymo nustatyta tvarka (25 str. 1 d.), dėl ko lieka neaišku, ar tais atvejais, kai politinės kampanijos stebėseną atlieka Viešųjų pirkimų įstatymo nustatyta tvarka parinktas subjektas, VRK lygiagrečiai atlieka politinės kampanijos stebėseną. PPFĮ toks draudimas *expressis verbis* nėra nustatytas, antra vertus, jame eksplicitiškai nenurodoma ir tai, jog VRK šioje srityje turi tokius įgaliojimus. O štai rinkimų (Referendumo) įstatymuose tokia funkcija *rinkimų (referendumo) agitacijos kampanijos metu* (išskyrus savivaldybių tarybų rinkimus) priskiriama apygardų, savivaldybių (miesto, rajono) rinkimų (referendumo) komisijoms¹⁰⁹⁶, kurių atliekamos politinės kampanijos stebėsenos objektas yra vietinėse ir regioninėse žiniasklaidos priemonėse skleidžiama politinė reklama ir išorinė politinė reklama¹⁰⁹⁷.

¹⁰⁹⁵ Apie tai galima spręsti iš VRK šiuo klausimu priimtų sprendimų, žr. 2007 m. sausio 5 d. sprendimą Nr. 13 „Dėl rinkimų į savivaldybių tarybas rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu skleidžiamos politinės reklamos stebėsenos vykdymo tvarkos patvirtinimo“ // Žin., 2007, Nr. 10-421; 2007 m. rugsėjo 4 d. sprendimą Nr. 306 „Dėl rinkimų į Seimą rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu skleidžiamos politinės reklamos stebėsenos tvarkos patvirtinimo“ // Žin., 2007, Nr. 70-1022; 2008 m. rugpjūčio 20 d. sprendimą Nr. 71 „Dėl politinės reklamos stebėsenos vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Žin., 2008, Nr. 65-890; 2009 m. vasario 25 d. sprendimą Nr. 29 „Dėl politinės reklamos stebėsenos vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Žin., Nr. 18-237. Paskutiniajame VRK sprendime pateikiama ir *stebėsenos sąvoka*: tai duomenų apie išorinę politinę reklamą ir žiniasklaidos priemonių skleidžiamą politinę reklamą, jos apimtį, žymėjimą ir įkainius rinkimas bei fiksavimas minėtu sprendimu patvirtintame Respublikos Prezidento rinkimų bei Rinkimų į Europos Parlamentą politinės reklamos stebėsenos savivaldybės teritorijoje vykdymo tvarkos apraše nustatyta tvarka.

¹⁰⁹⁶ Seimo rinkimų įstatymo 16 straipsnio 9 punktas, Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 14 straipsnio 9 punktas, Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 15 straipsnio 9 punktas, Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 14 straipsnio 5 punktas, Referendumo įstatymo 22 straipsnio 9 punktas.

¹⁰⁹⁷ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog kai kuriuose VRK šiuo klausimu priimtuose sprendimuose nustatytas teisinis reguliavimas konkuruoja su atitinkamomis rinkimų įstatymų nuostatomis. Pavyzdžiui,

Taigi galima kalbėti apie tai, jog Lietuvoje politinės kampanijos stebėseną vykdoma dviem lygmenimis: lokaliu ir nacionaliniu.

Nacionaliniu lygmeniu politinės kampanijos stebėseną vykdo PPFĮ 25 straipsnio 1 dalyje įvardyti subjektai. Ir nors PPFĮ neatsako į klausimą, ar jie gali tą daryti lygiagrečiai, manytina, jog tai nėra tikslinga, nes iš esmės tiek VRK, tiek ir Viešųjų pirkimų įstatymo nustatyta tvarka parinkta įmonė vykdytų analogišką funkciją, kas galutinio rezultato požiūriu vargu ar pasiteisintų¹⁰⁹⁸. Antra vertus, neturėtų atsitikti ir taip, jog politinės kampanijos stebėseną nacionaliniu lygmeniu

Rinkimų į savivaldybių tarybas rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu skleidžiamos politinės reklamos stebėsenos vykdymo tvarkos, patvirtintos VRK 2007 m. sausio 5 d. sprendimu Nr. 13, 5 punkte nurodoma, kad rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu skleidžiamos politinės reklamos stebėsenos objektai yra *rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu* vietinėse ir regioninėse žiniasklaidos priemonėse skleidžiama politinė reklama ir *rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu* paskleista išorinė politinė reklama. Minėto sprendimo priėmimo metu galiojusios redakcijos Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 14 straipsnio 5 punkte *inter alia* buvo įtvirtinta, jog apygardos rinkimų komisija stebi *politinę reklamą apygardos teritorijoje* ir teikia stebėjimo duomenis VRK jos nustatyta tvarka. Taigi pacituotoje nuostatoje nėra apibrėžiamas laikotarpis, kurio metu apygardos rinkimų komisijos vykdo tokią funkciją, kas suponuoja prielaidą, jog politinės kampanijos stebėseną jos turi vykdyti nuo savo veiklos pradžios, kuri nesutampa su rinkimų agitacijos kampanijos pradžia (tuo metu galiojusios redakcijos Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 42 str. 1 d.). Toks aiškinimas atitiktų ir PPFĮ, kuris nagrinėjamu klausimu yra *lex specialis*, 25 straipsnio 1 dalį. Tiesa, išorinės politinės reklamos stebėseną tik rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu galima iš dalies pateisinti tuo, jog šiuo laikotarpiu galioja kitokios jos sklaidos taisyklės. Vis dėlto stebėsenos tikslas – ne tik patikrinti, ar yra laikomasi atitinkamų taisyklių, bet ir surinkti duomenis, kurie padėtų įvertinti, ar finansinės atskaitomybės dokumentuose pateikiama informacija atitinka realybę. Kitas pavyzdys – Respublikos Prezidento rinkimų ir rinkimų į Europos Parlamentą politinės reklamos stebėsenos savivaldybės teritorijoje vykdymo tvarkos aprašo, patvirtinto VRK 2009 m. vasario 25 d. sprendimu Nr. 29, 9 punkte nustatyta, jog savivaldybės teritorijoje skleidžiamos politinės reklamos stebėsenos objektai – tai vietinėse ir regioninėse žiniasklaidos priemonėse skleidžiama politinė reklama *nuo rinkimų komisijos sudarymo iki balsavimo pabaigos rinkimų apylinkėse* bei paskleista išorinė politinė reklama rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu. Vėlgį pacituota nuostata neatitinka nagrinėjamo sprendimo priėmimo metu galiojusios redakcijos Prezidento rinkimų įstatymo 14 straipsnio 9 punkto (savivaldybės rinkimų komisija VRK nustatyta tvarka *rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu* renka, aprašo ir saugo duomenis apie viešai savivaldybės teritorijoje skleidžiamą politinę reklamą ir teikia šiuos duomenis VRK) bei Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 15 straipsnio 9 punkto (savivaldybės rinkimų komisija VRK nustatyta tvarka *rinkimų agitacijos laikotarpiu* renka, aprašo ir saugo duomenis apie viešai skleidžiamą politinę reklamą savivaldybės teritorijoje ir teikia šiuos duomenis VRK). Iš kitos pusės, toks teisinis reguliavimas atitinka PPFĮ raidę.

¹⁰⁹⁸ Politinės kampanijos stebėseną yra daug efektyvesnė, kai ją vykdo šios srities profesionalai. Apie tai galima spręsti kokybiškai lyginant 2007 m. savivaldybių tarybų rinkimų politinės kampanijos stebėseną atlikusios UAB „TNS Gallup“ ir lokalią politinės kampanijos stebėseną atliekančių subjektų ataskaitas. Palyginimui žr. UAB „TNS Gallup“ pateiktas 2007 m. savivaldybių tarybų rinkimų politinės kampanijos stebėsenos ataskaitas // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/pirmas-puslapis/ankstesni-rinkimai/2007-savivaldybiu-tarybu-rinkimai/politines-kampanijos-stebesena.html>> (2009 m. rugpjūčio 7 d.) ir, pavyzdžiui, rinkimų apygardų pateiktas 2008 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos stebėsenos ataskaitas // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/rinkimai/400_It/PolitinesKampanijosStebetojuAtaskaitos/index.html> (2009 m. rugpjūčio 7 d.). Galima pateikti dar keletą pavyzdžių. Pirmuoju atveju Lietuvos tautininkų sąjunga deklaravo, jog 2004 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos metu nesireklamavo televizijoje, tačiau UAB „Gallup Media“ identifikavo 139 tūkst. Lt vertės politinės reklamos, televizijoje skleistos šios politinės partijos interesais. Antruoju atveju ažiotažas buvo kilęs dėl to, jog Lietuvos socialdemokratų partija nurodė 2007 m. savivaldybių tarybų rinkimų politinės kampanijos metu dėl politinės reklamos sklaidos patyrusi maždaug 0,5 mln. Lt mažiau išlaidų, nei nustatė UAB „TNS Gallup“¹⁰⁹⁸. Žr. lrytas.lt – 2008 m. balandžio 21 d. Politikų reklaminiai klipai – į užmaršį // Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/-12087275161207031154-politik%C5%B3-reklamainiai-klipai-%C4%AF-u%C5%BEmar%C5%A1t%C4%AF.htm>> (2009 m. rugpjūčio 7 d.); alfa.lt – 2007 m. vasario 22 d. J. Skėrytė. Socdemų finansinėje ataskaitoje – pusės milijono skylė? // Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/125323>> (2009 m. rugpjūčio 7 d.).

apskritai nebūtų vykdoma. Pavyzdžiui, VRK interneto svetainėje pateikiamos tik lokalių 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą politinės kampanijos stebėtojų ataskaitos¹⁰⁹⁹, nors PPFĮ 25 straipsnio 2 dalis įpareigoja VRK savo interneto tinklalapyje nuolat skelbti apibrendintus politinės kampanijos stebėsenos duomenis. Tokia situacija netoleruotina, ypač atsižvelgiant į tai, jog šią funkciją VRK yra delegavusi savo sekretoriato Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolės skyriui¹¹⁰⁰.

Politinės kampanijos stebėseną nėra savitiksli dalykas, nes apčiuopiamų rezultatų ji duoda tik komparatyviniame kontekste. Todėl labai svarbu, kad „stebimiesiems“ būtų nustatyta su jos vykdymu koreliuojanti pareiga teikti atitinkamus duomenis. Lietuvos įstatymų leidėjas šiuo aspektu buvo apdairus ir tokią pareigą nustatė ne tik politinės kampanijos dalyviams, teikiantiems politinės kampanijos finansavimo ataskaitas, kurių viena iš sudedamųjų dalių yra „Rinkimų agitacija visuomenės informavimo priemonėse“ (Politinės kampanijos finansavimo ataskaitos pildymo tvarkos 5 p.)¹¹⁰¹, bet ir viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams, kurie, pagal PPFĮ 18 straipsnio 6 dalį, privalo teikti viešosios informacijos rengėjo ar skleidėjo deklaracijas¹¹⁰², ir tai, jog pastarosios turi būti

¹⁰⁹⁹ Žr. 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą politinės kampanijos stebėsenos ataskaitas // Prieiga per internetą: http://www.vrk.lt/rinkimai/404_I/PolitinesKampanijosStebetojuAtaskaitos/index.html (2009 m. rugpjūčio 7 d.).

¹¹⁰⁰ Paminėtina, kad viename iš paskutiniųjų PPFĮ projektų (Nr. XP-2662(3)) siūloma įtvirtinti politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo ir politinės reklamos stebėseną, apibrėžiamą kaip duomenų apie politinių partijų, politinių kampanijų ir jų dalyvių finansavimą, rinkimų (referendumo) agitacijos ir politinės reklamos finansavimą ir skleidimą politinių kampanijų laikotarpiu ir tarp jų rinkimą, kaupimą, analizę ir vertinimą PPFĮ nustatytais tikslais (2 str. 17 d.). Tokia stebėsenos samprata būtų artimesnė klasikiniams politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo monitoringui, nors savo turiniu ji būtų netgi platesnė. Be to, jame siūloma aiškiai nustatyti, kad tokio pobūdžio stebėseną vykdo VRK (26 str. 2 d.). Antra vertus, panašią funkciją, nors to galiojantis PPFĮ ir nenumato, šiuo metu atlieka paminėtas VRK sekretoriato skyrius, taigi aptariamas siūlymas yra ne kas kita, kaip tokios veiklos „legalizavimas“ įstatyminiame lygmenyje. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(3).

¹¹⁰¹ Šiame priede kiekvienas rinkimų agitacijos faktas turi būti aprašytas atskira eilute, nurodant, iš kokių šaltinių buvo apmokėta už rinkimų agitaciją, o tuo atveju, jeigu buvo apmokėta ne visa suma, nurodant likusią skolą. Jame taip pat turi būti nurodoma visa paskelbtos rinkimų agitacijos kaina. Pažymėtina, jog politinės kampanijos finansavimo ataskaitoje reikalaujama pateikti informaciją apie *rinkimų agitacijos* faktus, kas formaliai reiškia, kad joje turi būti pateikiami duomenys tik apie tą politinę reklamą, kuri buvo paskleista rinkimų agitacijos kampanijos metu. Manytina, kad ši Politinės kampanijos finansavimo ataskaitos pildymo tvarkos nuostata turi būti aiškinama plečiamai, t. y. kaip reikalaujanti pateikti duomenis apie politinės reklamos sklaidą *politinės kampanijos* metu, tiksliau, nuo politinės kampanijos dalyvio statuso įgijimo momento, kadangi, aiškinant ją priešingai, būtų prarandama daug vertingos informacijos, reikalingos efektyviai politinių kampanijų finansavimo kontrolei vykdyti. Pažymėtina ir tai, jog politinės kampanijos finansavimo ataskaitos pateikimas be tokio priedo, netgi tais atvejais, kai rinkimų agitacija nebuvo vykdoma (politinė reklama nebuvo skleidžiama), laikytinas administraciniu teisės pažeidimu, numatytu ATPK 207¹⁰ straipsnio 2 dalyje, t. y. išlaidų politinei kampanijai apskaitos tvarkos pažeidimu. Žr., pavyzdžiui, Kauno miesto apylinkės teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A-2571-240/2009.

¹¹⁰² PPFĮ 2 straipsnio 25 dalis viešosios informacijos rengėjo ar skleidėjo deklaraciją apibrėžia kaip VRK privalomą pateikti pranešimą, kuriame viešosios informacijos rengėjas ar skleidėjas deklaruoja politinės kampanijos laikotarpiu paskelbtą politinės kampanijos reklamą, nurodo paskelbtos politinės reklamos kainą, įkainius, skelbimo laiką (plotą) ir politinės kampanijos dalyvį, kurio interesais politinės

teikiamos tokiais pačiais terminais kaip ir politinės kampanijos finansavimo ataskaitos bei skelbiamos VRK interneto tinklalapyje, taip pat nėra sutapimas.

Antra vertus, Lietuvos įstatymų leidėjas nebuvo tiek apdairus, idant viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams numatytą teisinę atsakomybę už tokios deklaracijos nepateikimą. ATPK 207⁹ straipsnis nagrinėjamu atveju taip pat netinka, nes jo pagrindu administracinė atsakomybėn galima traukti tik už politinės reklamos skelbimo bei išorinės politinės reklamos įrengimo ir skleidimo reikalavimų nesilaikymą. Atsižvelgus į tai, siūlytina arba atitinkamai papildyti ATPK 207⁹ straipsnį, arba ATPK papildyti nauju straipsniu, kuris sudarytų prielaidas viešosios informacijos rengėjo ar platintojo vadovą arba kitą už viešosios informacijos skleidimą atsakingą asmenį už viešosios informacijos rengėjo ar skleidėjo deklaracijos nepateikimą patraukti administracinėn atsakomybėn.

5.3.2.1.1. Auditas

Mokslininkai, skirtingai nei Lietuvos įstatymų leidėjas, politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo monitoringą pirmiausia įvardija kaip politinių partijų ir/ar kandidatų finansinės atskaitomybės dokumentų patikrą, kurios viena iš atmainų – reikalavimas, idant jie būtų patikrinti ir patvirtinti profesionalių auditorių, kas turi užtikrinti juose pateikiamos informacijos integralumą ir tikslumą.

VRK ir VMI atliekamas politinių partijų ir politinės kampanijos dalyvių finansinės atskaitomybės dokumentų tikrinimas galėtų būti vertinamas kaip dokumentų ir papildomų dokumentų bei bendros informacijos auditas¹¹⁰³, tačiau PPFĮ ir Audito įstatymo nuostatų prasme tai nėra auditas¹¹⁰⁴, o tiesiog atitinkamų politinių

kampanijos reklama buvo paskelbta, taip pat asmenį, užsakiusį parengti ar paskleisti politinę reklamą, ir asmenį, apmokėjusį už politinės reklamos paskleidimą. Beveik analogiškas viešosios informacijos rengėjo ar skleidėjo deklaracijos apibrėžimas pateikiamas ir Viešosios informacijos rengėjo ar platintojo (skleidėjo) deklaracijos pateikimo Vyriausiajai rinkimų komisijai tvarkos, patvirtintos VRK 2007 m. sausio 16 d. sprendimu Nr. 45, „Dėl viešosios informacijos rengėjo ar platintojo (skleidėjo) deklaracijos pateikimo Vyriausiajai rinkimų komisijai tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 2007, Nr. 10-423), 8 punkte.

¹¹⁰³ Galima išskirti keletą politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo auditavimo lygmenų: 1) *veiklos auditas*: vizituojami politinių partijų būstinės/rinkimų štabai ir siekiama nustatyti, ar faktiškai politinė partija vykdo veiklą/vyksta rinkimų kampanija, taip pat tikrinama, ar, pavyzdžiui, tinkamai yra vedama dokumentacija; 2) *dokumentų auditas*: politinių partijų/kandidatų finansinės atskaitomybės dokumentuose ieškoma galimų pažeidimų; 3) *papildomų dokumentų auditas*: tikrinami dokumentai, pagrindžiantys duomenis, nurodomus politinių partijų/kandidatų finansinės atskaitomybės dokumentuose, pavyzdžiui, ar yra prieinami dokumentai, pagrindžiantys gautas aukas, ir ar juose esanti informacija atitinka finansinės atskaitomybės dokumentuose pateikiamą informaciją; 4) *bendros informacijos, susijusios su politinių partijų kasdienine veikla/rinkimų kampanija, įvertinimas*: pavyzdžiui, konkrečios politinės partijos finansinis balansas/rinkimų kampanijos finansavimo apimtis lyginama su statistiniu vidurkiu. Žr. WALECKI, M. Challenging the Norms and Standards of Election Administration: Political Finance // Challenging the Norms and Standards of Election Administration. Washington, 2007, P. 86.

¹¹⁰⁴ Auditas – tai kitos šalies pateikiamų duomenų įvertinimas ir garantijos apie tokios informacijos teisingumo ir patikimumo atitiktį nustatytiems standartams suteikimas. Tokią sąvoką pateikia F. C. Giove. Žr. GIOVE, F. C. Essentials Auditing. Piscataway, 1992, P. 1. Paprastai aiškinant, auditas – tai revizija. Žr. PUŠKORIUS, S. Veiklos auditas. Vilnius, 2004, P. 18. Pagal Audito įstatymo 3 straipsnio 1 punktą, vienas iš audito tikslų – nustatyti, ar finansinės ataskaitos visais reikšmingais atvejais teisingai

partijų ir politinių kampanijų finansavimą prižiūrinčių institucijų kontrolinės funkcijos išraiška. PPFĮ nuostatų prasme auditu, kaip galima spręsti iš šio įstatymo 24 straipsnio 3 dalies¹¹⁰⁵, yra laikomas finansinis auditas¹¹⁰⁶. Pažymėtina, kad politinių partijų ir savarankiškų politinės kampanijos dalyvių finansinės veiklos auditą atlieka jų pasirinkti nepriklausomi auditoriai¹¹⁰⁷, o ne kurios nors valstybinės institucijos, pavyzdžiui, Valstybės kontrolės pareigūnai (PPFĮ 24 str. 1 ir 2 d.), ką galima vertinti kaip siekį eliminuoti galimas audituojamų subjektų abejones dėl audito rezultatų neobjektyvumo, nors sutartį dėl politinės kampanijos audito paslaugų prireikus gali sudaryti ir VRK (PPFĮ 25 str. 3 d.), tačiau tokia šios institucijos teisė laikytina daugiau išimtinė ir yra susijusi su politinės kampanijos stebėsenos rezultatais.

Politinė partija turi atlikti nepriklausomą savo veiklos auditą, jeigu ji per kalendorinius metus gavo didesnę kaip 3 000 MGL¹¹⁰⁸ dydžio pajamų sumą, o

parodo audituojamos įmonės finansinę būklę, veiklos rezultatus ir pinigų srautus pagal teisės aktus, reglamentuojančius buhalterinę apskaitą ir finansinių ataskaitų sudarymą.

¹¹⁰⁵ Joje apibrėžiami auditoriaus įgaliojimai: 1) turi tikrinti politinės partijos finansinę ir bendrą veiklą, atlikti savarankiško politinės kampanijos dalyvio politinės kampanijos finansavimo auditą; 2) turi sutikrinti politinių kampanijų finansavimo ataskaitose, politinių partijų ar politinių kampanijų finansavimo apskaitos žiniaraščiuose esančius duomenis bei viešosios informacijos rengėjų ir platintojų deklaracijų duomenis; 3) turi teisę gauti iš politinės kampanijos išdininko ir politinės kampanijos dalyvio visus reikalingus dokumentus politinės kampanijos auditui atlikti; 4) turi teisę gauti iš VMI ir VRK politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolei atlikti reikalingą informaciją ir pateikti šioms institucijoms audito išvadas.

¹¹⁰⁶ Tokio audito negalima pavadinti veiklos auditu, nes audituojamo subjekto veikla nėra vertinama ekonomiškumo, efektyvumo ir rezultatyvumo požiūriu. Tuo atveju, jeigu būtų nustatytos specialios valstybės biudžeto dotacijos panaudojimo sąlygos, būtų galima kalbėti ir apie dalinį ją gavusių politinių partijų veiklos auditą. Dabartinė PPFĮ 2 straipsnio 7 dalies nuostata, jog metinėje politinės partijos finansinės veiklos deklaracijoje politinės partijos turi nurodyti, kaip buvo panaudota valstybės biudžeto dotacija, tokių prielaidų nesudaro. Beje, reikia paminėti, jog viename iš paskutiniųjų PPFĮ projektų siūloma įtvirtinti nuostatą, jog Valstybės kontrolė įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka atliktų valstybės biudžeto asignavimų, skirtų politinėms partijoms, naudojimo auditą (žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2662(2) 23 str. 4 d.), tačiau neapibrėžiama, kokios rūšies auditas tai turėtų būti, nors, kaip galima spręsti iš Valstybės kontrolės įstatymo 13 straipsnio 1 dalies, ši institucija yra įgaliota atlikti tiek finansinį, tiek ir veiklos auditą. Nevertinant pirmiau paminėto siūlymo pagrįstumo, manytina, jog tai turėtų būti finansinis auditas, jeigu Valstybės kontrolei būtų suteikta teisė atlikti dalinį politinių partijų finansinės veiklos auditą, nes veiklos auditas neabejotinai pažeistų politinių partijų nepriklausomumo principą: kaip matyti iš Valstybinio audito reikalavimuose (Lietuvos Respublikos valstybės kontrolieriaus 2002 m. vasario 21 d. įsakymas Nr. V-26 „Dėl Valstybinio audito reikalavimų patvirtinimo“ // Žin., 2002, Nr. 20-790 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais iki 2009 m. gruodžio 31 d.)) nustatyto 4 reikalavimo, tokios rūšies auditas vargu ar pritaikomas politinėms partijoms.

¹¹⁰⁷ Pažymėtina, kad GRECO ekspertai, vertindami Vokietijoje šiuo klausimu nustatytą teisinį reguliavimą, atkreipė dėmesį tai, jog šioje valstybėje nėra nustatytas draudimas politinių partijų finansinės veiklos auditą atlikti jų nariams. Lietuvoje toks draudimas *expressis verbis* taip pat nėra nustatytas, tačiau jį būtų galima įžvelgti Audito įstatymo 5 straipsnio 1 dalyje, kuri auditoriui ir (arba) audito įmonei iš esmės draudžia atlikti auditą, jeigu auditorius, audito įmonė arba audito tinklas, kuriam priklauso audito įmonė, ir audituojama įmonė yra tiesiogiai arba netiesiogiai susiję ir tai galėtų pakenkti auditą atliekančio auditoriaus ir (arba) audito įmonės nepriklausomumui. Žr. GRECO Vokietijos vertinimo ataskaitą „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (GRECO Evaluation Report on Germany „Transparency of Party Funding“) // <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2009\)3_Germany_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2009)3_Germany_Two_EN.pdf)> (2010 m. kovo 8 d.).

¹¹⁰⁸ 3 000 MGL = 0,39 mln. Lt. Pažymėtina, jog yra buvę siūlymų šį dydį sumažinti iki 1 000 MGL (130 tūkst. Lt), tačiau neįskaičiuoti į jį valstybės biudžeto dotacijos lėšų, be to, kartu buvo siūloma fiziniams ir juridiniams asmenims uždrausti aukoti politinėms partijoms, o politinėms partijoms – uždrausti

savarankiškam politinės kampanijos dalyviui tokia pareiga nustatyta tais atvejais, jeigu jis per politinę kampaniją gavo didesnę kaip 1 000 MGL¹¹⁰⁹ dydžio *aukų* sumą (PPFĮ 24 str. 1 d.)¹¹¹⁰. Pažymėtina, kad savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams (išskyrus politines partijas) taikomas „pereinamasis“ dydis yra neproporcingai didelis tuo aspektu, jog viršija VRK nustatomus maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitus (išskyrus Respublikos Prezidento rinkimus). Taigi aptariamas reikalavimas praktikoje beveik neturi prielaidų veikti, dėl ko siūlytina jį, orientuojantis į VRK nustatomus maksimalių politinės kampanijos išlaidų limitus, sumažinti¹¹¹¹.

Pažymėtina, jog viename iš PPFĮ projektų siūloma įtvirtinti, kad savarankiško politinės kampanijos dalyvio, kuris politinės kampanijos metu gavo mažiau kaip 70 VMDU dydžio pajamų sumą, patikrinimą organizuotų VRK, tačiau nėra detalizuojama, koks tai būtų patikrinimas, todėl manytina, jog jis neturėtų būti laikomas auditu. Šį įspūdį sustiprina ir tai, jog tokiu atveju siūloma suteikti VRK teisę teisės aktų nustatyta tvarka pirkti audito įmonių paslaugas¹¹¹². Tai iš esmės reiškia, jog VRK vykdytų analogiško dabartiniam turinio savarankiškų politinės kampanijos dalyvių finansinės veiklos kontrolę, tačiau aptariamas siūlymas vertintinas pozityviai tuo aspektu, jog, jį įgyvendinus, būtų sudarytos prielaidos atlikti ir mažesnę sumą lėšų surinkusių savarankiškų politinės kampanijos dalyvių finansinės veiklos auditą, dėl ko nereikėtų atitinkamai sumažinti pirmiau aptartų „pereinamųjų“ dydžių.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog PPFĮ 24 straipsnio 1 ir 2 dalys politinėms partijoms ir savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams nustato skirtingo turinio pareigas, t. y. politinės partijos, esant PPFĮ 24 straipsnio 1 dalyje nurodytai sąlygai, VRK ir VMI turi pateikti nepriklausomo audito išvadą, o savarankiški politinės kampanijos dalyviai, esant PPFĮ 24 straipsnio 2 dalyje nurodytai sąlygai, teturi pareigą Audito įstatymo nustatyta tvarka sudaryti politinės kampanijos audito sutartį ir ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo rinkimų ar referendumo rezultatų paskelbimo

verstis kitokia ekonomine veikla. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2A)

¹¹⁰⁹ 1 000 MGL = 0,13 mln. Lt.

¹¹¹⁰ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog politinių partijų atveju galioja abu reikalavimai.

¹¹¹¹ Paminėtina, jog buvo pateikta siūlymų šiuo metu PPFĮ 24 straipsnio 1 ir 2 dalyje nustatytus dydžius keisti, be to, juos susieti ne su MGL, o su VMDU. Kaip nurodoma viename iš PPFĮ projektų, tokie dydžiai turėtų būti 200 VMDU politinėms partijoms ir 70 VMDU (*nota bene*: čia jau kalbama ne apie gautų aukų, bet *pajamų* sumą) savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog „pereinamojo“ dydžio susiejimas su VMDU rodikliais turi tiek teigiamą, tiek ir neigiamą pusę. Teigiama yra tai, jog yra lanksčiau reaguojama į atitinkamus pasikeitimus, vykstančius valstybės ūkio sferoje. Vis dėlto negalima nepaminėti ir neigiamo aspekto: MGL dydis yra nustatomas įstatymu, o VMDU dydį skelbia Statistikos departamentas, be to, jis yra kintantis, taigi manytina, jog toks neapibrėžtumas gali suponuoti nereikalingą painiavą, kuri paskatintų kai kuriuos asmenis tuo pasinaudoti. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2).

¹¹¹² Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2662(2) 24 straipsnio 3 dalį.

dienos jos nuorašą pateikti VRK, kuri savo interneto tinklalapyje paskelbia su ja susijusią informaciją. Taigi, pagal PPFĮ 24 straipsnio 2 dalies raidę, politinės kampanijos audito sutartis yra sudaroma tik tam, kad apie tai būtų paskelbta viešai, kadangi eksplicitinė pareiga politinės kampanijos audito išvadą pateikti VRK ir VMI nėra nustatyta. Akivaizdu, jog šia nuostata buvo siekiama kitokių tikslų, todėl siūlytina PPFĮ 24 straipsnio 2 dalį nagrinėjamu aspektu suderinti su šio straipsnio 1 dalimi¹¹¹³.

Nors PPFĮ nedetalizuoja, kas yra „audito išvada“ šio įstatymo prasme, manytina, jog ji turi atitikti bendruosius Audito įstatyme audito išvadai keliamus reikalavimus (33 str.), t. y. PPFĮ vartojama sąvoka „audito išvada“ neturėtų būti aiškinama kaip bendro pobūdžio išvada, kad atitinkami teisės aktų reikalavimai nebuvo pažeisti, kadangi tokios apimties informacijos pateikimas VRK ir VMI būtų akivaizdžiai nepakankamas. Pažymėtina, jog viename iš PPFĮ projektų yra siūloma įteisinti auditoriaus ataskaitą dėl pastebėtų faktų, apibrėžiant ją kaip dokumentą, kuriame auditorius, PPFĮ nustatyta tvarka atlikęs nepriklausomą politinės partijos ar politinės kampanijos dalyvio¹¹¹⁴ patikrinimą, pateikia VRK patvirtintoje techninėje užduotyje nustatytų duomenų vertinimus¹¹¹⁵. Toks siūlymas, atsižvelgiant į politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo specifiką, laikytinas pagrįstu, kadangi VRK būtų suteikta galimybė ne tik orientuoti, kokia kryptimi turėtų būti atliekamas politinės partijos ar savarankiško politinės kampanijos dalyvio finansinės veiklos auditas, bet ir akcentuoti ypatingai probleminius aspektus, kurių jį atliekantis subjektas negalėtų ignoruoti.

5.3.3. Visuomeninė (žiniasklaidos) kontrolė

Valstybinė institucija, atsakinga už politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo kontrolę, bus pajėgi išaiškinti tik dalį pažeidimų, jeigu į kontrolės procesą nebus įtraukti išoriniai tarpininkai, paprastai – visuomenė ir žiniasklaida. Prisimenant *Watergate* skandalą ir laikraščio „Washington post“ žurnalistų indėlį jį išaiškinant¹¹¹⁶, žiniasklaidos pranešimus galima laikyti vertingu informacijos apie politikos finansavimą šaltiniu¹¹¹⁷.

¹¹¹³ Paminėtina, jog tokį pasiūlymą buvo pateikęs ir Prezidentas V. Adamkus. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2A).

¹¹¹⁴ Čia turėtų būti vartojamas terminas „savarankiškas politinės kampanijos dalyvis“, kadangi atstovaujamesiems politinės kampanijos dalyviams dėl suprantamų priežasčių pareiga atlikti jų finansinės veiklos auditą nėra numatyta.

¹¹¹⁵ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2).

¹¹¹⁶ Tačiau yra ir priešingų iliustracijų. Pavyzdžiui, Lenkijoje po 1998 m. savivaldos rinkimų daugiau kaip 20 tūkst. rinkimų komitetų nesilaikė pareigos pateikti atitinkamas finansines ataskaitas, kas buvo laikoma nusikalstama veika, tačiau policija daugeliu šių atvejų tiesiog sabotavo teisinį reguliavimą: rinkimų apygardos komisarui ją informavus apie nusikalstamos veikos padarymą, policija, motyvuodama tuo, jog turi ir svarbesnių reikalų, dažnai atsisakydavo imtis reikalingų veiksmų, idant kaltininkas būtų

Tačiau yra ir kitokių nuomonių. Pavyzdžiui, M. Pinto-Duschinsky teigia, jog tokių subjektų, ypač visuomeninių organizacijų, įtaka yra pervertinama, nes, nepaisant kelių išimčių, šie vienetai pernelyg dažnai patys tampa elito dalimi: vietoj to, kad iš tiesų atstovautų piliečiams, jie tik deklaruoja tai darą. Anot jo, visuomeninių organizacijų veiksmų patikimumas ir tikslumas turi būti kruopščiai verifikuojami, nes jų neutralumas gali būti tik fasadas, ypač kai kalbama apie politikos finansavimo monitoringą: jos dažnai sulaukia finansinės pagalbos iš užsienio subjektų tose valstybėse, kuriose tokiems subjektams yra draudžiama finansuoti politines partijas ir/ar kandidatus, be to, yra linkusios hipertrofuoti savo pasiekimus¹¹¹⁸. Tokiame kontekste būtų galima įvairiai vertinti, pavyzdžiui, *Transparency International* Lietuvos skyriaus vadovo R. Juozapavičius pasisakymą dėl Lietuvos įstatymų leidėjo sprendimo uždrausti skleisti politinę reklamą garso ir vaizdo kūriniiais (reklaminiiais filmukais, filmais) per radiją ir televiziją, kurį jis įvertino kaip „atspindintį politikų beprotybės mastą arba siekį imituoti veiklą“¹¹¹⁹. Antra vertus, visuomeninių organizacijų vaidmuo, žinoma, su išlyga, jog tai nėra daroma politiškai kryptingai, yra itin svarbus politinių partijų ir rinkimų kampanijų klausimais šviečiant visuomenę, t. y. tam tikra prasme ją „įpilietinant“.

Dėl šios priežasties daugelis valstybių laiko garbės reikalu intensyvinti visuomeninių organizacijų, besidominčių politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo klausimais, veiklą. Ne išimtis ir Lietuva – pirmiau minėtame Lietuvos Respublikos parlamentinių partijų frakcijų susitarime dėl kovos su korupcija stiprinimo kaip viena iš priemonių stiprinant kovą su politine korupcija bei politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolės efektyvumą, nurodomas nevyriausybinių organizacijų atstovų įtraukimas į politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo priežiūros sistemą, tačiau jame nėra detalizuojama, kaip tai turėtų būti padaryta.

nubaustas, ir pasiūlydavo apygardos rinkimų komisijai pačiai inicijuoti atitinkamą procesą. Tokį policijos elgesį žiniasklaida vertino palankiai. Žr. DORN, L. Finansowanie działalności politycznej w Polsce. Obecna praktyka i jej reforma // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (red. M. Walecki). Warszawa, 2000, P. 168.

¹¹¹⁷ Panašios pozicijos laikosi ir KT, 1996 m. lapkričio 23 d. išvadoje (Žin., 1996, Nr. 114-2644) akcentavęs, jog *inter alia* spaudos ir kitų žiniasklaidos priemonių atstovų aktyvus dalyvavimas rinkimų procese, kiek tai leidžiama įstatymo, užtikrina, kad rinkėjų valia bus demokratiškai išreikšta, nes minėtų atstovų pastabos leidžia nustatyti Seimo rinkimų įstatymo pažeidimus. Čia *expressis verbis* nekalbama apie politinių kampanijų finansavimo taisyklių pažeidimus, tačiau rinkimų įstatymuose yra tam tikrų šiuo požiūriu reikšmingų taisyklių – ypač dėl tinkamos rinkimų agitacijos.

¹¹¹⁸ PINTO-DUSCHINSKY, M. Financing Politics: A Global View // Journal of Democracy, 2002, Nr. 4(13), P. 84–85; PINTO-DUSCHINSKY, M. Pieniądze a polityka w reżimie demokratycznym // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 97–99.

¹¹¹⁹ Žr. plačiau: balsas.lt – 2008 m. rugpjūčio 1 d. T. Čyvas. Rytis Juozapavičius: „Politinės reklamos draudimas rodo politikų beprotybės mastą“ // Prieiga per internetą: <<http://www.balsas.lt/naujiena/207296/rytis-juozapavi-ius-politines-reklamos-draudimas-rodo-politiku-beprotybes-masta/rubrika:naujienos-lietuva>> (2009 m. birželio 29 d.).

5.4. Bendrieji teisinės atsakomybės aspektai

Politinių partijų ir/ar kandidatų teisinės atsakomybės nustatymas yra tiesiogiai susijęs su jų skatinimu ieškoti lėšų ir leisti jas tokiu būdu, kuris nesukeltų abejonių rinkėjams. Piniginių srautų judėjimo politikoje kontrolę galima užtikrinti dviem būdais: teisiniu reguliavimu arba politine konkurencija¹¹²⁰. Šiuo metu beveik visas politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo teisinis reguliavimas yra orientuotas į politinės konkurencijos užtikrinimą. Teisiniai instrumentai, reguliuojantys politinę–finansinę veiklą, gali būti klasifikuojami į keturias kategorijas: politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo šaltinių reglamentavimą, politinių išlaidų reguliavimą, finansinio skaidrumo reguliavimą ir sankcijas¹¹²¹. Pirmųjų trijų įgyvendinimo efektyvumui didelės įtakos turi valstybėje nustatyta sankcijų sistema. Jeigu jos tėra simbolinio pobūdžio, nėra ko stebėtis, kad nesilaikoma, pavyzdžiui, taisyklių, reikalaujančių pavišinti politinių partijų ir/ar kandidatų pajamas, išlaidas ir įsipareigojimus, kadangi finansiniu požiūriu labiau apsimoka padaryti teisės pažeidimą, nei prarasti finansavimą iš tam tikro šaltinio. Tačiau reikia sutikti ir su K.-H. Nassmacher, kuris teigia, jog pernelyg griežtai suformuluoti teisiniai draudimai arba ribojimai dažnai „uždera“ „kūrybiškomis“ teisės spragų paieškomis arba teisinio reguliavimo „apėjimo“ strategijomis¹¹²².

PPFĮ teisinės atsakomybės klausimams sureguliuoti yra skirtas 30 straipsnis, kurio 1 dalyje kalbama apie valstybės biudžeto dotacijos pusmetinio dydžio neskyrimą politinei partijai tuo atveju, jeigu ši padaro šiurkštų šio įstatymo pažeidimą, o 2 dalyje lakoniškai nurodoma, jog už PPFĮ pažeidimus asmenys atsako šio įstatymo, ATPK ir BK nustatyta tvarka. Paminėtinos ir PPFĮ 22 straipsnio 4–8 dalys, iš kurių matyti, jog politinėms partijoms¹¹²³ yra taikoma ir civilinė atsakomybė. Taigi politinėms partijoms, kaip juridiniams asmenims, už PPFĮ pažeidimus taikoma teisinę atsakomybę galima išskirti į „klasikinę“ (numato BK¹¹²⁴ ir CK) ir „specifinę“

¹¹²⁰ Žr. NASSMACHER, K.-H. Analiza porównawcza finansowania partii politycznych w ustabilizowanych demokracjach // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 38.

¹¹²¹ Žr. CASAS-ZAMORA, K. Political Finance and State Funding Systems: An Overview // Prieiga per internetą: <http://www.moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/PoliticalFinanceAndStateFundingSystems_English.pdf?keepThis=true&TB_iframe=true&height=800&width=900> (2009 m. spalio 25 d.).

¹¹²² NASSMACHER, K.-H. Analiza porównawcza finansowania partii politycznych w ustabilizowanych demokracjach // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002, P. 39.

¹¹²³ Minėtose nuostatose minimi ir politinės kampanijos dalyviai, tačiau PPFĮ 22 straipsnio 4–8 dalys šiuo aspektu yra nesuderintos su CK, kadangi politinės kampanijos dalyviai nėra juridiniai asmenys ir jų veiklos tyrimas pagal CK 2 knygos X skyriaus nuostatas yra negalimas! Pažymėtina, jog į tai buvo atkreiptas dėmesys ir atitinkamai koreguoti šią nuostatą buvo pasiūlyta Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekte Nr. XP-2662(2).

¹¹²⁴ BK neįtvirtina nusikalstamų veikų sudėčių, kurių objektyvioji pusė pasireiškė tik PPFĮ pažeidimu, nepaisant to, kai kurie šio kodekso straipsniai yra sukonstruoti taip, jog apima ir atitinkamų reikalavimų, numatytų PPFĮ, nesilaikymą, pavyzdžiui, BK 205 straipsnis „Apgaulingas pareiškimas apie juridinio asmens veiklą“, 220 straipsnis „Neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas“, 221 straipsnis „Deklaracijos, ataskaitos ar kito dokumento nepateikimas“, 222 straipsnis „Apgaulingas apskaitos

(numato PPFĮ)¹¹²⁵. Iš PPFĮ 30 straipsnio 2 dalies taip pat galima daryti išvadą, jog savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams ir kitiems subjektams, kurie yra fiziniai asmenys ir kuriems PPFĮ nustato tam tikras pareigas, pavyzdžiui, politinės kampanijos išdininkui, politinės partijos pirmininkui (tai substitutas politinei partijai, nes ji negali būti traukiama administracinė atsakomybė), taikoma „klasikinė“ teisinė atsakomybė (pagal BK ir ATPK)¹¹²⁶. Tačiau nereikia apsigauti: jiems yra taikoma ir „specifinė“ teisinė atsakomybė, tačiau ji numatyta ne PPFĮ, o atitinkamuose rinkimų įstatymuose, kas plačiau bus nagrinėjama kitoje šio skirsnio dalyje.

5.4.1. Rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimas

Politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimas nėra savitiksliis – lėšų yra ieškoma siekiant dalyvauti formuojant valstybinę politiką, o tam yra reikalinga laimėti rinkimus. Tokiame kontekste praktiniu požiūriu efektyviausia sankcija – tai sankcija, susijusi su rinkimų rezultatu anuliuavimu¹¹²⁷. Tačiau galima kelti klausimą,

tvarkymas“ ar 223 straipsnis „Aplaidus apskaitos tvarkymas“. Pažymėtina, kad Darbo partijai baudžiamoji byla buvo iškelta dėl apgaulingo pareiškimo apie juridinio asmens veiklą (BK 205 str. 1 d.), neteisingu duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimo (BK 220 str. 1 d.) ir dėl apgaulingos apskaitos tvarkymo (BK 222 str. 1 d.). Minėtos nusikalstamos veikos jai inkriminuojamos dėl to, jog iš dalies negalima nustatyti Darbo partijos 2004–2006 m. turto, įsipareigojimų dydžio ir struktūros, kas galimai buvo padaryta *inter alia* pažeidžiant PPFĮ 1 straipsnį, 2 straipsnio 7 dalį, 7 straipsnio 2 ir 3 dalis, 10 straipsnio 6 ir 7 dalis, 11 straipsnio 1 dalį, 12 straipsnio 3 dalį, 16 straipsnio 3 dalį, 17 straipsnio 1 ir 2 dalis, 19 straipsnį. Žr., pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 7 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1N-21/2007. Pagal BK 43 straipsnio 1 dalį, politinėms partijoms taikomos tokios pačios bausmės kaip ir kitiems juridiniams asmenims, traukiamiems baudžiamojon atsakomybėn, t. y. bauda, juridinio asmens veiklos apribojimas ir juridinio asmens likvidavimas. Iš jų šiame darbe nagrinėjamos temos kontekste yra įdomesnė juridinio asmens veiklos apribojimo bausmė, kurios turinys paaiškinamas BK 52 straipsnio 1 dalyje, t. y. uždraudimas juridiniam asmeniui verstis tam tikra veikla ar įpareigojimas uždaryti tam tikrą juridinio asmens padalinį, tuo aspektu, ar, pavyzdžiui, politinei partijai būtų galima uždrausti registruotis savarankišku politinės kampanijos dalyviu, kas iš esmės reikštų jos dalyvavimo rinkimuose draudimą. Pagal PPFĮ 2 straipsnyje pateikiamą politinės partijos apibrėžimą, jos veikla yra orientuota į savo narių politinių interesų tenkinimą, padėjimą išreikšti Lietuvos Respublikos piliečių politinę valią, siekimą dalyvauti įgyvendinant valstybės valdžią ir savivaldos teisę. Akivaizdu, jog uždraudus vieną iš pirmiau paminėtų politinės partijos veiklos krypčių, faktiškai negalėtų būti vykdomos ir kitos jos kryptys, kas iš esmės reikštų visos politinės partijos veiklos uždraudimą. Paminėtina, kad nagrinėdamas Lietuvos Respublikoje juridiniams asmenims taikomų bausmių sistemą ir juridinio asmens veiklos ribojimo bausmės vietą joje, D. Soloveičikas atkreipė dėmesį į tai, jog šiuo požiūriu minėta sistema yra nepakankama, ir pasiūlė ją pildyti naujomis bausmėmis, kurios yra mažiau griežtos nei juridinio asmens veiklos ribojimo bausmė. Žr. SOLOVEIČIKAS, D. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai). Vilnius, 2006, P. 191–196.

¹¹²⁵ Apie tai žr. plačiau šio darbo 3.2.1.1.1.2. dalį.

¹¹²⁶ Tiek, kiek tai yra numatyta PPFĮ, šiems subjektams civilinė atsakomybė nėra taikoma, tačiau tai nereiškia, jog ji jiems apskritai negali būti taikoma. Pažymėtina, jog ATPK, skirtingai nei BK, įtvirtina ir tokias administracinių teisės pažeidimų sudėtis, kurių objektyvioji pusė yra atitinkamas PPFĮ pažeidimas, pavyzdžiui, ATPK 207⁸ straipsnis, 207⁹ straipsnio 1 ir 2 dalis, 207¹⁰ straipsnis, kuriuose numatytos sankcijos svyruoja nuo 100 iki 20 000 Lt. Taip pat galima kalbėti ir apie tokią situaciją, kai ATPK įtvirtina bendro pobūdžio administracinių teisės pažeidimų sudėtis, kurios tinka ir atitinkamų PPFĮ reikalavimų nesilaikymui kvalifikuoti, pavyzdžiui, ATPK 172¹ straipsnis, 172³ straipsnis, 173¹ straipsnis ir kt.

¹¹²⁷ Taip, pavyzdžiui, yra Makedonijoje, kurioje politinių partijų, pažeidusių nustatytą finansavimo tvarką, rinkimų rezultatai yra pripažįstami niekiniais: Makedonijos Respublikos Parlamento narių rinkimų įstatymo 65 straipsnyje įtvirtinta, jog Valstybinė rinkimų komisija gali priimti sprendimą anuliuoti politinės partijos, partijų koalicijos ar rinkėjų grupės kandidatų išrinkimą Parlamento nariais, jeigu

ar tai yra efektyviausia sankcija teisiniu–demokratinu požiūriu. Kaip nurodo kai kurie autoriai, tokio pobūdžio sankcijos kelia grėsmę demokratijai, nes tai nėra sportas ir politinės partijos negali būti paprasčiausiai diskvalifikuotos kaip nesąžiningos komandos¹¹²⁸.

Lietuvoje sankcijų, susijusių su eliminavimu iš dalyvavimo rinkimuose arba jų rezultatų anuliavimu, atsiradimą, kiek tai yra susiję su politinių kampanijų finansavimo taisyklių pažeidimais, ypač – tinkama rinkimų agitacija, išprovokavo oficiali konstitucinė doktrina, kuri buvo atsakas į tokias vis labiau populiarėjančias „rinkimų agitacijos“ formas kaip nemokami koncertai¹¹²⁹, išvykos, sueigos ir pan. Po KT 2004 m. lapkričio 5 d. išvados, kurioje buvo konstatuota, jog pagal Konstituciją jokiais motyvais negali būti pateisinamas rinkėjų balsų tiesioginis ar netiesioginis pirkimas, taip pat tokia rinkimų kampanijos praktika, kai rinkėjai yra dovanomis ar kitokiu atlyginimu skatinami dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose ir/arba balsuoti už arba prieš vieną ar kitą kandidatą¹¹³⁰, rinkimų (Referendumo) įstatymai buvo papildyti atitinkamomis nuostatomis.

Pažymėtina, jog dalyje tokių nuostatų nustatytos pareigos nesilaikymas, netgi ir nenustačius rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų¹¹³¹ papirkimo ar

galutiniu teismo sprendimu yra konstatuojama, kad rinkimų kampanijos metu buvo panaudotos lėšos, įgytos tokiais būdais, už kuriuos numatyta teisinė atsakomybė. Žr. *Law on Election of Members of Parliament of the Republic of Macedonia* // Prieiga per internetą: <<http://www.izbori.gov.mk/pretsedatelski2004/downloads/engzizborpratenici.pdf>> (2009 m. gegužės 8 d.). Panašiai yra ir Prancūzijoje, tik čia „diskvalifikuojami“ kandidatai. Pažymėtina, jog šioje valstybėje nustatytas teisinis reguliavimas yra netgi griežtesnis negu Makedonijoje: sprendimo anuliuoti kandidato rinkimų rezultatus priėmimą gali suponuoti netgi nustatyto maksimalių rinkimų kampanijos išlaidų limitu viršijimas¹¹²⁷. Žr. PINTO-DUSCHINSKY, M., POSTNIKOV, A., *et al.* Campaign Finance in Foreign Countries: Legal Regulation and Political Practices (A Comparative Legal Survey and Analysis) // Prieiga per internetą: <http://moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/Campaign_Finance.pdf> (2009 m. balandžio 20 d.). Vis tik tokiu atveju atitinkama sankcija turi būti taikoma itin atsakingai, nes, kaip matyti iš šioje publikacijoje pateikiamo pavyzdžio, kiekviena situacija turi būti vertinama individualiai, be to, neapsiribojant tik formaliosios pažeidimo pusės konstatavimu. Pateikiamas pavyzdys yra toks: kandidatas, laimėjęs rinkimus, buvo apkaltintas viršijęs nustatytą maksimalių rinkimų kampanijos išlaidų limitą, kadangi ataskaitoje nenurodė išlaidų, patirtų dėl viešosios nuomonės tyrimo, atlikto rinkimų apygardoje, kurioje jis kandidavo, ir apmokėto politinės partijos. Taip pat yra ir Jungtinėje Karalystėje, tačiau jos ypatybė yra ta, jog inicijuoti bylą bendrosios kompetencijos teisme dėl atitinkamų sankcijų taikymo kandidatui gali ir jo politiniai oponentai.

¹¹²⁸ WARE, A. Conclusion // *Funding Democratization* (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick, 2007, P. 237.

¹¹²⁹ Pažymėtina, jog ne visais atvejais nemokami koncertai yra pripažįstami rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimu. Kaip galima spręsti iš VRK 2008 m. rugpjūčio 13 d. sprendimo Nr. 67 „Dėl Viktoro Uspaskicho ir Darbo partijos vadovybės rengtų susitikimų su rinkėjais“ (Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/dynamic/files/784/20080918171516508.pdf>> (2009 m. spalio 16 d.)), yra skiriamos dvi situacijos: kai koncertuoja politinės partijos nariai, kurie nėra profesionalūs atlikėjai ir nerengia mokamų pasirodymų, ir kai koncertuoja asmenys, kurie yra profesionalūs atlikėjai ir rengia mokamus pasirodymus. Pirmasis atvejis nėra laikomas rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimu, antrasis – laikomas, nepriklausomai nuo to, ar tokie asmenys yra atitinkamos politinės partijos nariai.

¹¹³⁰ Žr. KT 2004 m. lapkričio 5 d. išvadą // *Žin.*, 2004, Nr. 163-5955.

¹¹³¹ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog yra vartojamos dvi sąvokos: „rinkėjas“ ir „rinkimų teisę turintis asmuo“ (Konstitucijoje vartojami panašūs terminai – „rinkėjas“ ir „pilietis, turintis rinkimų teisę“). Nė viename teisės akte nėra apibrėžta, kuo skiriasi rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų statusas. Manytina, jog šį santykį galima vertinti dvejopai. Pirmuoju atveju jie laikytini sinonimais, t. y. kiekvienas rinkėjas yra rinkimų teisę turintis asmuo. Antruoju atveju sąvokos „rinkimų teisę turintis asmuo“ turinys

bandymo tą padaryti fakto, suponuoja, kad atitinkami subjektai yra diskvalifikuojami iš tolesnio dalyvavimo politinėje kampanijoje, taigi – ir rinkimuose siaurąja prasme, tačiau to negalima laikyti sankcija¹¹³². Pavyzdžiui, asmenys, keliami/besikeliantys kandidatais į Seimo narius, pretendentai būti kandidatais į Respublikos Prezidentus bei asmenys, keliami kandidatais į Europos Parlamento narius, pateikdami pareiškinius dokumentus, kaip vieną iš jų turi pateikti ir VRK nustatytos formos pasižadėjimą laikytis draudimo papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis¹¹³³. Tuo atveju, jeigu ši pareiga neįvykdoma arba įvykdoma netinkamai, tokiems asmenims kyla tam tikros neigiamos pasekmės, t. y. jie arba neregistruojami kandidatais, arba jų registracija panaikinama¹¹³⁴.

laikytinas platesniu už sąvokos „rinkėjas“ turinį: t. y. pirmąjį statusą asmuo turi tiek, kiek atitinka rinkimų teisei įgyti/išlaikyti reikalingas sąlygas, o antruoju – kai rinkimų teisė, dalyvaujant rinkimuose, yra įgyvendinama. Toks aiškinimas atitinka ir Dabartinės lietuvių kalbos žodyne pateikiamą žodžio „rinkėjas“ apibrėžtį: rinkėjas yra tas, kas dalyvauja rinkimuose, turi teisę rinkti, balsuoti. Žr. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (vyr. red. St. Keinys). Kompiuterinis variantas. Lietuvių kalbos institutas.

¹¹³² Tačiau toks atvejis, kai eliminuojama iš tolesnio dalyvavimo rinkimuose, kadangi buvo pažeistas draudimas papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis, jau laikytinas sankcija (Seimo rinkimų įstatymo 39 str. 6 d., Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 38 str. 5 d.). Paminėtina, jog viename iš PPFĮ projektų, matyt, iš dalies Seimo rinkimų įstatymo 39 straipsnio 6 dalies nuostatos pagrindu, yra siūloma nustatyti, kad tuo atveju, jeigu politinė partija ar kitas savarankiškas politinės kampanijos dalyvis padaro šiurkštų PPFĮ pažeidimą, panaikinama jo registracija savarankišku politinės kampanijos dalyviu: politinės partijos atveju terminas nenustatomas, o kitų savarankiškų politinės kampanijos dalyvių registracija turėtų būti panaikinta ne vėliau kaip likus 15 dienų iki rinkimų ar referendumo dienos. Pažymėtina, jog savarankiško politinės kampanijos dalyvio statuso praradimas negali būti tapatinamas su kandidato ar pan. statuso praradimu – tiesiog tokiu atveju atitinkamas subjektas prarastų galimybę toliau vykdyti politinę kampaniją finansiniu požiūriu, t. y. priimti aukų ir įgyti prievolių, susijusių su politine kampanija. Manytina, jog tokio teisinio reguliavimo nustatymas suponotų politinės kampanijos decentralizaciją, t. y. politinės partijos stengtųsi savo keliamas kandidatus ir kandidatų sąrašus tais atvejais, kai tai yra leidžiama PPFĮ, registruoti kaip savarankiškus politinės kampanijos dalyvius, idant paprasčiausiai apsidraustų dėl galimų neigiamų pasekmių išvengimo arba sumažinimo, jeigu iš tiesų jos arba jų keliami kandidatai ar kandidatų sąrašai šiurkščiai pažeistų PPFĮ. Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-2662(2).

¹¹³³ Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 1 dalies 5 punktas ir 2 dalies 2 punktas, Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 36 straipsnio 4 dalis bei Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 37 straipsnio 1 dalies 4 punktas. Tokia forma buvo patvirtinta šiais VRK sprendimais: 2008 m. birželio 30 d. sprendimu Nr. 33 „Dėl asmens, keliamo (išsikelusio) kandidatu į Lietuvos Respublikos Seimo narius, pasižadėjimo laikytis draudimo papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis formos“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=323969&p_query=pasi%FEad%EBjimo%20&p_tr2=2> (2009 m. spalio 11 d.); 2009 m. liepos 24 d. sprendimu Nr. 216 „Dėl kandidatų į Lietuvos Respublikos Seimo narius pareiškinį dokumentų formų, rengiant naujus rinkimus į Lietuvos Respublikos Seimą“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=350283&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 10 d.); 2009 m. vasario 4 d. sprendimu Nr. 9 „Dėl pretendento būti kandidatu į Respublikos Prezidentus pareiškinį dokumentų formų“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=342516&p_query=pasi%FEad%EBjimo%20&p_tr2=2> (2009 m. spalio 11 d.); 2009 m. kovo 10 d. sprendimu Nr. 55 „Dėl kandidatų į Europos Parlamento narius pareiškinį dokumentų formų“ (VRK archyvas). Pažymėtina, kad nors ir Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas (6 str.) įtvirtina draudimą papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis, jame tokio pobūdžio pasižadėjimas nėra numatytas. Analogiškai ir Referendumo įstatyme (2¹ str.).

¹¹³⁴ Seimo rinkimų įstatymo 39 straipsnio 6 dalyje *inter alia* įtvirtinta, jog jeigu kandidatas atsisako pateikti pirmiau minėtą pasižadėjimą arba pateikia jį klaidingą ar nepateikia VRK nustatytu laiku, VRK panaikina tokio kandidato į Seimo narius registravimą, jei iki rinkimų liko ne mažiau kaip 15 dienų. Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 36 straipsnio 5 dalyje *inter alia* nustatyta, kad tuo atveju, jeigu asmuo nepateikia VRK pasižadėjimo laikytis draudimo papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis, VRK asmens neregistruoja pretendentu būti kandidatu į Respublikos Prezidentus, o jei buvo jį registravusi

Toks teisinis reguliavimas laikytinas prevenciniu, nes pagrindinė jo paskirtis – užkirsti kelią nesąžiningiems ir negarbingiems rinkimams ir kartu eliminuoti galimybę tokių rinkimų rezultatams būti pripažintiems negaliojančiais. Tai vertintina teigiamai, nes, ėmusis atitinkamų veiksmų dar pradinėje stadijoje, išvengiama pakartotinių rinkimų, kas negatyviai veikia ne tik valstybės biudžetą, bet ir elektorato požiūrį į rinkimus konkrečiai bei valstybėje vykstančius demokratinius procesus apskritai. Be to, tai svarbu ir politikos finansavimo kontrolės sistemos pozityvaus vertinimo aspektu. Deja, ne visada pavyksta tokias praktikas identifikuoti laiku. Dėl šios priežasties rinkimų (Referendumo) įstatymuose yra nustatytas ir toks teisinis reguliavimas, kuris taikomas jau *post factum*, t. y. jau pasibaigus rinkimams.

Pavyzdžiui, Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog VRK gali pripažinti rinkimų rezultatus rinkimų apygardoje negaliojančiais, jeigu *inter alia* nustato, kad šio įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalies¹¹³⁵ pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje, turėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams. Panašios nuostatos yra įtvirtintos ir kituose rinkimų (Referendumo) įstatymuose¹¹³⁶, tačiau esminis skirtumas tarp jų ir pirmiau paminėtosios yra tas, jog antruoju atveju rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimas savaime nepripažįstamas šiurkščiu šių įstatymų pažeidimu – apie tai paliekama spręsti VRK¹¹³⁷, kas atitinka KT suformuotą jurisprudenciją, jog nuostata „šiurkštūs šio įstatymo pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje“ yra vertinamasis požymis, kurio turinį privalo nustatyti VRK, atsižvelgdama į konkrečias aplinkybes¹¹³⁸. Nepaisant to, kad čia nurodoma KT pozicija dėl kitos redakcijos atitinkamos Seimo rinkimų įstatymo nuostatos, manytina, jog VRK turėtų būti suteikta diskrecija kiekvienu konkrečiu atveju spręsti, ar atitinkamas Seimo rinkimų įstatymo

pretendentu būti kandidatu į Respublikos Prezidentus ar kandidatu į Respublikos Prezidentus, tokį registravimą panaikina. Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 38 straipsnio 5 dalyje *inter alia* numatyta, kad tuo atveju, kai kandidatas atsisako užpildyti minėtą pasižadėjimą ar nepateikia jo šio įstatymo nustatytu laiku, VRK neregistruoja asmens kandidatu į Europos Parlamento narius arba panaikina tokio kandidato registravimą.

¹¹³⁵ Prasidėjus Seimo rinkimų politinei kampanijai, t. y. nuo Seimo rinkimų datos paskelbimo iki šio įstatymo nustatyto rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpio pabaigos, taip pat rinkimų dieną draudžiama tiesiogiai ar netiesiogiai pirkti rinkėjų balsus, dovanomis ar kitokiu atlyginimu skatinti rinkėją ir rinkimų teisę turintį asmenį dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose ir (arba) balsuoti už arba prieš vieną ar kitą asmenį, kurį numatoma kelti kandidatu, kandidatą arba kandidatų sąrašą, taip pat žadėti už balsavimą atsilyginti rinkėjams po rinkimų turint tikslą paveikti rinkėjų valią dėl konkrečių politinių partijų ar kandidatų arba asmenų, kuriuos numatoma kelti kandidatais, ir taip trukdyti piliečiams įgyvendinti rinkimų teisę.

¹¹³⁶ Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 88 straipsnio 1 dalis, Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 8 straipsnio 3 dalis ir 74 straipsnio 5 dalis, Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 6 straipsnio 3 dalis ir 85 straipsnis, Referendumo įstatymo 2¹ straipsnio 3 dalis ir 71 straipsnio 4 dalis.

¹¹³⁷ Vis dėlto Seimo rinkimų įstatyme ir Rinkimų į Europos Parlamentą įstatyme įstatymų leidėjas yra kiek nenuoseklus, nes VRK tokia teisę suteikia (atitinkamai 5¹ str. 3 d. ir 4¹ str. 3 d.), tačiau vėliau tokius atvejus ir be šios institucijos įvertinimo pripažįsta šiurkščiais minėtų įstatymų pažeidimais, apie ką galima spręsti iš konstrukcijos „šio įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalies ar kiti šiurkštūs įstatymų pažeidimai“ (atitinkamai 91 str. 1 d. ir 88 str. 1 d.).

¹¹³⁸ Žr. KT 1996 m. lapkričio 23 d. išvadą // Žin., 1996, Nr. 114-2644.

pažeidimas, nagrinėjamu atveju – rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktas, yra šiuurštus šio įstatymų pažeidimas, nes, priešingu atveju, gali susidaryti tokia situacija, kai vieno rinkėjo ir rinkimų teisę turinčio amens papirkimo ar bandymo tą padaryti faktas bus pripažįstamas šiurkščiu Seimo rinkimų įstatymo pažeidimu. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog VRK, tirdama rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo atvejus¹¹³⁹, turi įvertinti ne tik tai, ar tokia veika buvo padarytas šiurkštus rinkimų (Referendumo) įstatymų pažeidimas¹¹⁴⁰, bet ir tai, ar jis turėjo

¹¹³⁹ Rinkimų (Referendumo) įstatymai nustato, kad rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktus tiria ir vertina VRK jos nustatyta tvarka (Seimo rinkimų įstatymo 5¹ str. 3 d., Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 8 str. 3 d., Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 4¹ str. 3 d., Referendumo įstatymo 2¹ straipsnio 3 d.; Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 6 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta kitokia formuluotė, tačiau iš jos taip pat galima daryti išvadą, jog rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktus tiria ir vertina VRK). Rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktų tyrimo ir vertinimo tvarka buvo patvirtinta VRK 2008 m. birželio 26 d. sprendimu Nr. 32 „Dėl rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktų tyrimo ir vertinimo tvarkos“ // Žin., 2008, Nr. 49-716. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog minėta tvarka buvo patvirtinta vadovaujantis tik Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo ir Seimo rinkimų įstatymo nuostatomis, tačiau, kaip galima spręsti iš jos turinio, ji *mutatis mutandis* (liet. su reikiama pakeitimais) galėtų būti taikoma visų rinkimų (Referendumo) įstatymų reglamentuojamiems rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktams tirti ir vertinti. Kaip galima spręsti iš VRK sprendimų, kuriais 2007 m. savivaldybių tarybų rinkimų rezultatai kai kuriose rinkimų apygardose buvo pripažinti negaliojančiais, populiariausios rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo formos (ypač balsavimo dieną) yra jų pavėžėjimas, piniginis atlygis (10–30 Lt) ir įvairios dovanos (maisto produktai ir alkoholiniai gėrimai), tačiau pasitaiko ir tokių atvejų kaip socialinių pašalpų „dalijimas“. Žr. VRK 2007 m. kovo 4 d. sprendimą Nr. 174 „Dėl rinkimų į Pagėgių savivaldybės tarybą rezultatų“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293000&p_query=&p_tr2=> (2009 m. spalio 8 d.); VRK 2007 m. kovo 4 d. sprendimą Nr. 176 „Dėl prašymo pripažinti rinkimus Švenčionių rajono rinkimų apygardoje negaliojančiais“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293002&p_query=&p_tr2=> (2009 m. spalio 8 d.). Atkreiptinas dėmesys į tai, jog abu sprendimai dėl administraciniams aktams taikomų reikalavimų nesilaikymo LVAT buvo panaikinti. Žr. LVAT 2007 m. kovo 20 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. R²-37/2007 ir LVAT 2007 m. kovo 19 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. R²-35/2007. Pažymėtina, jog rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo atvejus, jeigu tai nėra koks nors masinis renginys, pavyzdžiui, koncertas, yra itin sudėtinga identifikuoti, juo labiau – patraukti teisinėn atsakomybėn kaltus asmenis, nes tokių rinkimų (Referendumo) įstatymų pažeidimų įrodinėjimas yra itin apsunkintas. Manytina, jog iš dalies tai paaiškintina ir tuo, jog rinkėjui už balsavimą už atlygį yra numatyta administracinė atsakomybė. ATPK 207⁷ straipsnio 3 dalyje numatyta, kad rinkėjo balsavimas už atlygį, siūlymasis balsuoti už atlygį ar kurstymas tai daryti rinkimuose ar referendume užtraukia baudą nuo 1 000 iki 2 000 Lt. Žr., pavyzdžiui, Utenos rajono apylinkės teismo 2009 m. kovo 23 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11-607-455/2009; Tauragės rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 10 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-1654-377/2008; Šilalės rajono apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 27 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-998-799/2009; Tauragės rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 10 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-1656-377/2008.

¹¹⁴⁰ Pavyzdžiui, VRK priėmė sprendimą, kuriuo, nepaisydama to, kad jos sudarytos darbo grupės pateiktoje pažymoje buvo konstatuota, jog atitinkamoje rinkimų apygardoje, organizuojant ir vykdant savivaldybių tarybos rinkimus, buvo padaryta Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pažeidimų, rinkimų rezultatus joje pripažino galiojančiais. Šis VRK sprendimas buvo apskūstas LVAT. Vienas iš pagrindinių pareiškėjo argumentų buvo tas, jog dviejų politinių partijų iškeltų kandidatų sąrašams, idant jie dalyvautų skirstant mandatus, pritrūko tik 10 ir 24 galiojančių rinkėjų balsų, o, anot jo, daug rinkėjų organizuotai ir sistemingai buvo vežami balsuoti ne savivaldybės administracijos autobusais, o kitu transportu, *inter alia* – vienam iš kandidatų į savivaldybės tarybos narius priklausančių įmonių autobusais, kas vertintina kaip įtakos rinkėjų apsisprendimų darymas. VRK darbo grupės pažymoje nurodoma, jog teiginys dėl rinkėjų pavėžėjimo nepasitvirtino. Iš to, kas išdėstyta minėtoje pažymoje ir LVAT sprendime, sunku spręsti, ar iš tiesų šis pareiškėjo skundo argumentas yra nepagrįstas. Tačiau čia galima išvelgti kitą problemą. VRK pripažino, jog organizuojant ir vykdant savivaldybių tarybų rinkimus minėtoje rinkimų apygardoje, buvo padaryta Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pažeidimų, tačiau jie lemiamos įtakos rinkimų rezultatams neturėjo. Pažymėtina, jog VRK nevertino, ar padaryti pažeidimai buvo šiurkštūs. Atsižvelgiant į tai, jog nagrinėjamu atveju dviejų politinių partijų iškeltų kandidatų sąrašams, idant jie dalyvautų paskirstant

lemiamos įtakos rinkimų (referendumo) rezultatams. Tą pabrėžia tiek KT, tiek ir LVAT¹¹⁴¹. Taigi rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo fakto nustatymas nereiškia ir neturi reikšti automatiško rinkimų (referendumo) rezultatų pripažinimo negaliojančiais.

Pažymėtina, jog rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimu laikomi ir tie atvejai, kai yra paperkami asmenys, parašais remiantys asmens išsikėlimą kandidatu į Seimo narius¹¹⁴², kitaip – asmenį, kurį numatoma kelti kandidatu. Kol kas tik vieninteliu atveju buvo pripažinta, jog asmuo, kurį numatoma kelti kandidatu, pažeidė Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalyje nustatytą draudimą papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis¹¹⁴³. Ir būtent šiuo atveju buvo pasisakyta *netiesioginio* rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo aspektu.

Buvo nustatyta, kad asmuo, kurį numatoma kelti kandidatu, vienoje Vilniaus kavinėje organizavo renginį: jo metu susirinkusieji buvo vaišinami alumi, sidru, užkandžiais prie alaus, be to, buvo surengta viktorina, kurios laimėtojai gavo marškinėlius, krepšinio kamuolį, simbolinį šampano butelį bei šakotį. Asmuo, kurį numatoma kelti kandidatu, neneigė šių aplinkybių, tačiau nesutiko, jog tokie veiksmai laikytini rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimu, nes: 1) jis minėto renginio nefinansavo ir 2) renginio metu nebuvo agituojama už jį ar konkrečią politinę partiją. Taip pat buvo nustatyta, kad į minėtą renginį buvo kviečiama asmens,

mandatus, pritrūko vos 10 ir 24 galiojančių rinkėjų balsų (šis pareiškėjo teiginys nebuvo paneigtas), kyla natūralus klausimas, ar kiekybinis, o ne kokybinis rinkimų (Referendumo) įstatymų pažeidimų rodiklis nėra pakankamas pagrindas pripažinti rinkimų (referendumo) rezultatus negaliojančiais. Žr. VRK 2007 m. kovo 4 d. sprendimą Nr. 175 „Dėl Šalčininkų rajono savivaldybės tarybos rinkimų galutinių rezultatų patvirtinimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc?p_id=293001&p_query=&p_tr2=> (2009 m. spalio 8 d.); LVAT 2007 m. kovo 16 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. R³-36/2007.

¹¹⁴¹ Žr. KT 1996 m. lapkričio 23 d. išvadą // Žin., 1996, Nr. 114-2644; LVAT 2007 m. kovo 20 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. R²-37/2007; LVAT 2007 m. kovo 19 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. R⁵-35/2007. Pastarojoje administracinėje byloje buvo nustatyta, kad seniūnas, būdamas kandidatu į savivaldybės tarybos narius, likus kelioms dienoms iki rinkimų lankėsi pas rinkėją. Šis parodė, kad seniūnas jam pasiūlė balsuoti ir po balsavimo pasiūlė degtinės, tačiau jis degtinės atsisakė. Rinkėjas teigė supratęs, jog seniūnas žadėjo atlygį už tai, kad šis balsuotų už tam tikros politinės partijos, kuriai priklausė seniūnas, kandidatų sąrašą. Tą patvirtino ir rinkėjo žmona. Vėliau rinkėjas ir jo žmona buvo vežami iš anksto balsuoti. Juos vežė seniūnijos darbuotojas seniūno nurodymu. LVAT šį epizodą vertino kaip šiurkštų Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo nuostatų pažeidimą, tačiau konstatavo, jog jis neturėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams. Tokia pozicija buvo motyvuojama tuo, jog: 1) rinkėjas ir jo žmona nepatvirtino, kad seniūno pasiūlytas atlygis turėjo įtakos jų apsisprendimui balsuojant, t. y. jie balsavo savo valia, dėl ko nėra pakankamo pagrindo padaryti išvadą, kad rinkėjas ir jo žmona balsavo už vieną ar kitą kandidatų sąrašą; 2) du rinkėjų balsai nepadarė jokios įtakos paskirstant mandatus tarp kandidatų sąrašų. Su antruoju argumentu sutiktina, tačiau pirmasis kelia tam tikrų pagrįstumo abejonių. Vienas iš rinkimų teisės principų yra slapto balsavimo principas, kuris apibrėžiamas kaip toks rinkėjų valios realizavimo aktas, kurio negalima kontroliuoti. Žr. NORMANTAS, A. Rinkimai ir referendumai // BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS, E., *et al.* Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2001, P. 629. Taigi to negalima ir patikrinti. Dėl šios priežasties pirmasis argumentas yra ganėtinai silpnas.

¹¹⁴² Žr. LVAT 2008 m. rugsėjo 25 d. sprendimą Nr. R¹⁴³-4/2008. Manytina, jog analogija turėtų būti taikoma ir pretendentų būti kandidatais į Respublikos Prezidentus atžvilgiu.

¹¹⁴³ Žr. VRK 2008 m. spalio 2 d. sprendimą Nr. 152 „Dėl Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos nario Bernardo Šatkovskio veiksmų“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/dynamic/files/924/sprendimas10-02nr.152satkovskis.pdf>> (2008 m. spalio 11 d.); LVAT 2008 m. spalio 10 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R⁴⁴²-7/2008.

kurį numatoma kelti kandidatą, vardu, registracija į jį vyko jo rinkimų štabe, renginys vyko nemokamai, apie ką asmuo, kurį numatoma kelti kandidatą, žinojo, tačiau vis tiek jame aktyviai dalyvavo.

Iš Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalies nuostatos galima daryti išvadą, jog įstatymų leidėjas rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimu laiko tokias veikas: 1) tiesioginį rinkėjų balsų pirkimą; 2) netiesioginį¹¹⁴⁴ rinkėjų balsų pirkimą; 3) tiesioginį rinkėjo ir rinkimų teisę turinčio asmens skatinimą dovanomis ar kitokiu atlyginimu dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose ir (arba) balsuoti už arba prieš vieną ar kitą asmenį, kurį numatoma kelti kandidatą, kandidatą arba kandidatų sąrašą; 4) netiesioginį rinkėjo ir rinkimų teisę turinčio asmens skatinimą dovanomis ar kitokiu atlyginimu dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose ir (arba) balsuoti už arba prieš vieną ar kitą asmenį, kurį numatoma kelti kandidatą, kandidatą arba kandidatų sąrašą; 5) tiesioginį pažadą už balsavimą atsilyginti rinkėjams po rinkimų; 6) netiesioginį pažadą už balsavimą atsilyginti rinkėjams po rinkimų¹¹⁴⁵.

Nagrinėjamu atveju LVAT asmens, kurį numatoma kelti kandidatą, veiką vertino kaip netiesioginį rinkėjų skatinimą dovanomis ar kitokiu atlyginimu dalyvauti rinkimuose ir už jį balsuoti. Jis taip pat pažymėjo, jog ta aplinkybė, kad asmuo, kurį numatoma kelti kandidatą, nemokėjo už vaišes bei renginio organizavimą, neturi jokios reikšmės kvalifikuojant jo veiką, nes rinkimų teisę turintys asmenys per rinkimus atitinkamai elgtis buvo skatinami *netiesiogiai*. Pažymėtina, jog vienas iš VRK narių laikėsi pozicijos, jog tai, kad asmuo, kurį numatoma kelti kandidatą, savo lėšomis nemokėjo už vaišes ir viktorinos prizus, reiškia, kad jo veika negali būti kvalifikuojama kaip Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalies pažeidimas, tačiau manytina, jog tokia pozicija yra nepagrįsta, nes tuomet visais atvejais, kai nėra tiesioginio asmens, numatomo kelti kandidatą, kandidato ar politinės partijos

¹¹⁴⁴ Pažymėtina, jog VRK narys J. Jasaitis laikosi pozicijos, kad „netiesioginio papirkimo“ sąvoka yra neaiški ir logikos požiūriu ydinga, nes papirkimas galimas tik tiesiogine tyčia. Tačiau su juo nesutiktina, kadangi tyčia yra teisės pažeidimo subjektyviosios pusės elementas, o čia yra formuluojama teisės pažeidimo objektyvioji pusė, ir modeliuojant situacijas vartojamą žodį „netiesioginis“ reikia suprasti kaip veikimą per tarpininką.

¹¹⁴⁵ Pažymėtina, kad, pagal Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 2 dalį, rinkėjų papirkimu nelaikomas spausdintos medžiagos (politinės partijos ar kandidato arba asmens, kurį numatoma kelti kandidatą, programos, biografijos ar kitokių informacinio turinio lankstinukų, kalendorių, atvirukų, lipdukų) bei ženkliukų, skirtų politinei partijai ar kandidatui arba asmeniui, kurį numatoma kelti kandidatą, propaguoti, gaminimas arba neatlygintinas platinimas. Vis dėlto manytina, jog kiekvienu konkrečiu atveju turi būti vertinama, ar atitinkamas daiktas yra tik propagandos įrankis, ar turi ir pridėtinę ekonominę vertę. Pavyzdžiui, metų darbo kalendorius su odiniais viršeliais, paženklintas tam tikros politinės partijos simbolika, jau turėtų būti vertinamas kaip rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimas, nes jo ekonominė vertė nėra proporcinga propaguojamam tikslui. Arba kitas pavyzdys: 2008 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos metu kandidatas į Seimo narius susitikimuose su rinkėjais jiems nemokamai dalijo savo knygą, kurią įvardijo kaip Seimo nario „veiklos ataskaitą“. Atsižvelgusi į šios knygos turinį bei tą aplinkybę, jog ji buvo pardavinėjama knygynuose, VRK konstatavo, kad tai yra Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalies pažeidimas. Žr. VRK 2008 m. spalio 9 d. sprendimą Nr. 162 „Dėl pritarimo darbo grupės tyrimo išvadai dėl kandidato į Lietuvos Respublikos Seimo narius Algimanto Matulevičiaus“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/dynamic/files/988/sprendimas10-09nr162.pdf>> (2009 m. spalio 16 d.).

mokėjimo už atitinkamas dovanas, jie negalėtų būti laikomais papirkę (plačiaja prasme) rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis. Toks aiškinimas neatitiktų Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalies (atitinkamai ir analogiškų kitų rinkimų (Referendumo) įstatymų) nuostatos paskirties.

Tokiame kontekste prisimenant politinių kampanijų finansavimo taisykles, negalima sutikti su M. Walecki teiginiu, jog maksimalių rinkimų kampanijų išlaidų limitų nustatymas užkardo netiesioginį rinkėjų papirkinėjimą¹¹⁴⁶. Dar daugiau – remiantis Lietuvos lenkų rinkimų akcijos pavyzdžiu¹¹⁴⁷, galima teigti, kad maksimalių rinkimų kampanijų išlaidų limitų nustatymas neužkardo ir *tiesioginio* rinkėjų papirkinėjimo.

Paminėtina ir dar viena poveikio priemonė, taikoma amenims, pažeidusiems draudimą papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis, – rinkimų (Referendumo) įstatymai įpareigoja VRK savo interneto svetainėje skelbti *nustatytus* rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktus¹¹⁴⁸. Vis dėlto praktikoje VRK savo interneto svetainėje skelbia visus sprendimus dėl rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo, taigi ir tuos, kuriais nebuvo pripažintas toks faktas¹¹⁴⁹.

¹¹⁴⁶ WALECKI, M. Spending Limits as a Policy Option // Prieiga per internetą: <http://www.ifes.org/publication/dd3bde8822ab8b9a423eac26059ba90b/IFES%20%20Policy%20Paper%20June%202007%20_Final_.pdf> (2009 m. balandžio 15 d.).

¹¹⁴⁷ Lietuvos lenkų rinkimų akcija 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą rinkimų kampanijos metu pagal panaudos sutartis išsinuomotų automobilių savininkams padalijo kuro kortelių už 390 tūkst. Lt: iš „Lukoil“ degalinių tinklo buvo įsigyta 7 800 degalų kortelių po 50 Lt, kurios buvo išdalintos 477 tokių automobilių savininkams (kiekvienam iš jų vidutiniškai teko degalų kortelių už 817 Lt). Politinė partija deklaravo, jog minėtais automobiliais iš viso buvo nuvažiuota daugiau kaip 1,13 mln. kilometrų, taigi per mėnesį kiekvienas tokio automobilio savininkas vidutiniškai turėjo nuvažiuoti po beveik 2,4 tūkst. kilometrų. Politinės kampanijos metu buvo panaudota mažiau kaip pusė (3 766) šių degalų kortelių. Nors likusios degalų kortelės (už 201,7 tūkst. Lt sumą) panaudotos nebuvo, jų įsigijimo išlaidas Lietuvos lenkų rinkimų akcija įtraukė į savo politinės kampanijos finansavimo ataskaitas. Žr. Vilniaus rajono apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 18 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-1954-626/2009. Be kita ko, mokesčių inspektoriai pastebėjo, jog ne visas automobilių panaudos sutartis sudarė jų savininkai, dalis asmenų tą padarė net jų neįgalioji. Lietuvos lenkų rinkimų akcija teigė, jog šios kortelės buvo dalijamos su rinkėjais bendravusiems savanoriams. VRK tokia praktika sukėlė abejonių, kadangi nebuvo aišku, ar minėtas kuro korteles naudojo tik minėti asmenys. Kaip paaiškėjo, skirtingiems savanoriams jos buvo dalijamos skirtingais kiekiais (dalis gavo kelias, o dalis – keliasdešimt), be to, jomis buvo apdovanoti ir du rinkimų komisijų nariai. Žinoma, kol kas nėra priimtas sprendimas, kurio pagrindu būtų galima teigti, jog Lietuvos lenkų rinkimų akcija iš tiesų tokiu būdu papirko rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis, jos atžvilgiu galioja nekaltumo prezumpcijos principas. Vis dėlto netgi ir tuo atveju, jeigu būtų konstatuota, kad ši politinė partija nepažeidė draudimo papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis, pirmiau aprašyta schema yra puikus pavyzdys, kaip tai galima būtų padaryti. Pažymėtina, jog analogiškos praktikos buvo laikomasi ir 2009 m. Respublikos Prezidento rinkimų kampanijos metu. Žr. Vilniaus rajono apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 26 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11-1953-137/2009. Taip pat žr. delfi.lt – 2009 m. rugsėjo 11 d. Mokesčių inspekcija narsto Lenkų rinkimų akciją // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=23992950>> (2009 m. spalio 11 d.); delfi.lt – 2009 m. rugsėjo 30 d. E. Samoškaitė. V. Tomaševskio partijai degalų kortelių istorija gali atsirūgti skirstant valstybės dotaciją // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=24314329>> (2009 m. spalio 11 d.).

¹¹⁴⁸ Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 3 dalis, Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 8 straipsnio 3 dalis, Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 4¹ straipsnio 3 dalis, Referendumo įstatymo 2¹ straipsnio 3 dalis. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme tokio pobūdžio nuostatos nėra.

¹¹⁴⁹ Pažymėtina, kad iš keturiolikos VRK tokio pobūdžio sprendimų, priimtų 2008 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos metu, tik trimis buvo konstatuota, jog buvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalyje nustatytas draudimas papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis. Žr. VRK 2008 m. rugpjūčio 13 d. sprendimą Nr. 67 „Dėl Viktoro Uspaskicho ir Darbo partijos vadovybės rengtų

Tokia praktika laikytina ydinga, nes nustatytų rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktų pavišinimas yra savotiška *sankcija*, todėl nėra suprantama, kodėl tiems asmenims, kurie atitinkamų rinkimų (Referendumo) įstatymų reikalavimų nepažeidė, ji yra taikoma *netiesiogiai*? Be to, tai nėra numatyta nei rinkimų (Referendumo) įstatymuose, nei Rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktų tyrimo ir vertinimo tvarkoje.

Tyrimo pabaigoje norėtusi pažymėti, jog politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo taisyklių nustatymas nėra ir niekada nebus panacėja, gelbstinti nuo visų patologijų, susiformuojančių šioje srityje. Tai neįmanoma vien tuo aspektu, jog žaidimo taisyklės nustato patys žaidėjai. Ir šioje sferoje olimpinis principas, kad svarbiausia yra dalyvauti, o ne laimėti, negalioja. Čia remiamasi maksima, jog tikslas pateisina priemones. Taip pat neįmanoma sukurti ir universalių politinių partijų bei politinių kampanijų finansavimo taisyklių, kadangi dėl sparčios socialinio, politinio, ekonominio, technologinio konteksto kaitos rytoj jos gali tapti nebeaktualios.

susitikimų su rinkėjais“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/dynamic/files/784/20080918171516508.pdf>> (2010 m. vasario 10 d.); VRK 2008 m. spalio 2 d. sprendimą Nr. 152 „Dėl Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos nario Bernardo Šatkovskio veiksmų“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/dynamic/files/924/sprendimas10-02nr.152satkovskis.pdf>> (2010 m. vasario 10 d.); VRK 2008 m. spalio 9 d. sprendimą Nr. 162 „Dėl pritarimo darbo grupės tyrimo išvadai dėl kandidato į Lietuvos Respublikos Seimo narius Algimanto Matulevičiaus“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/dynamic/files/988/sprendimas10-09nr162.pdf>> (2010 m. vasario 10 d.).

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Lietuvos įstatymų leidėjo nustatytas politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo (jo kontekste – politinės reklamos sklaidos) teisinis reguliavimas kai kuriais aspektais yra akivaizdžiai neišbaigtas, prieštaringas ar netgi perteklinis. Visumoje jis galėtų ir toliau funkcionuoti toks, koks yra šiuo metu, tačiau, atsižvelgus į jo laikymosi, interpretavimo ir taikymo metu kylančius neaiškumus, taip pat į kai kurių užsienio valstybių patyrimą šioje srityje, jis vertintinas kaip iš dalies nepakankamas ir keistinas. Visuminis keitimas nėra būtinas, pakanka dalinio keitimo, susijusio su ypač probleminiais aspektais.

2. Itin probleminiai aspektai susiję su ydingu ir (ar) nepakankamu: a) finansavimo iš konkrečių privačių šaltinių reguliavimu, dėl ko nėra tinkamai užtikrinamas draudimas finansuoti politines partijas ir politines kampanijas per trečiuosius asmenis; b) maksimalaus aukos dydžio reguliavimu, kuris yra pirmiausia siejamas su vienu konkrečiu aukos gavėju (o ne su vienu konkrečiu aukotoju), kas prisideda prie nepageidaujamo politinių kampanijų išlaidų augimo (vieno juridinio asmens maksimalaus dydžio aukų įvairiems tarpusavyje susijusiems jų gavėjams); c) valstybės biudžeto dotacijos konkrečiai politinei partijai dydžio reguliavimu, siejant ją tik su per atitinkamus rinkimus gautų galiojančių rinkėjų balsų skaičiumi (nepriklausomai nuo iš privačių finansavimo šaltinių gautų lėšų dydžio); d) politinės reklamos ir jos sklaidos reguliavimu; e) finansinės atskaitomybės ir su ja susijusios teisinės atsakomybės reguliavimu.

3. Atsižvelgiant į minėtus itin probleminius politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo (jo kontekste – politinės reklamos sklaidos) teisinio reguliavimo aspektus, siūlytina:

a) nustatyti maksimalų bendrą metinį politinių partijų nario mokesčių dydį ir susieti jį su maksimaliu aukų politinėms partijoms dydžiu; konkrečiai apibrėžti, kokių rūšių ir formų ekonomine veikla ir kokiomis sąlygomis turi teisę verstis politinės partijos, pirmiausia – kokių rūšių įmonės ir su kokiais partneriais (eliminuojant tuos asmenis, kurie neturi teisės aukoti politinėms partijoms) jos turi teisę steigti;

b) maksimalų aukų politinėms partijoms (savarankiškiems politinės kampanijos dalyviams) dydį reguliuoti kaip bendrą sumą, per kalendorinius metus paaukotiną atitinkamiems subjektams;

c) konkretų valstybės biudžeto dotacijos politinei partijai dydį sieti ne tik su per atitinkamus rinkimus gautų galiojančių rinkėjų balsų skaičiumi, bet ir su politinės partijos iš privačių finansavimo šaltinių gautų lėšų dydžiu, – santykiu 1:1; tvirtinant valstybės biudžeto asignavimų politinėms partijoms dydį, lėšas, numatytas

valstybės biudžeto dotacijai ir dalies išlaidų politinei kampanijai kompensacijai, tvirtinti atskirose biudžeto įstatymo eilutėse;

d) politinę reklamą reguliuoti taip, kad ji nebūtų griežtai susieta tik su rinkimais ir/ar referendumais (idant jos sąvoka apimtų idėjų, koncepcijų, ideologijų politinę reklamą bei – akivaizdžiai – neigiamą politinę reklamą, iš jos būtų pašalinti (ar bent nesureikšminti) atlygintinumo ir tarpininkavimo požymiai);

e) įtvirtinti mišrų finansinės atskaitomybės modelį pagal subjektus (įpareigojant atitinkamą informaciją teikti ne tik aukų gavėjus, bet ir aukotojus), pakeisti laisvos formos ataskaitą apie valstybės biudžeto dotacijos panaudojimą detalio ataskaita, nustatyti baigtinį arba bent iš dalies baigtinį (orientacinį) šiurkščių PPFĮ pažeidimų sąrašą.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Žin., 1992, Nr. 33-1014; 1996, Nr. 64-1501, Nr. 122-2863; 2002, Nr. 65-2629; 2003, Nr. 14-540, Nr. 32-1315, Nr. 32-1316; 2004, Nr. 111-4123, Nr. 111-4124; 2006, Nr. 48-1701.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto II dalies 5 skirsnio 25 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1993, Nr. 66-1260.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. kovo 23 d. nutarimo „Dėl kai kurių Vyriausiosios rinkimų komisijos narių atsisakymo vykdyti Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymą, Lietuvos Aukščiausiajam Teismui panaikinus neteisėtus Vyriausiosios rinkimų komisijos nutarimus“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1994, Nr. 51-979.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto 7 bei 9.3 straipsnių, taip pat dėl radijo ir televizijos programų transliavimo valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninė komisijos nuostatų 3 bei 12 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1995, Nr. 34-847.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada „Dėl Respublikos Prezidento paklausimų, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“ // Žin., 1996, Nr. 114-2644.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1997, Nr. 15-314.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1998, Nr. 5-99.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gegužės 22 d. nutarimo Nr.

620 „Dėl buvusių statybos ir urbanistikos ministerijos, Europos reikalų ministerijos, Ryšių ir informatikos ministerijos ir jų institucijų reorganizavimo tvarkos bei terminų” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 22 straipsnio 2 punktui, 29 straipsnio 2 daliai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymo 1 straipsniui ir Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatymo 4 straipsniui // *Žin.*, 1999, Nr. 50-1624.

9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo narių darbo sąlygų įstatymo 13 straipsnio 1 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Žin.*, 1999, Nr. 96-2769.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Žin.*, 2000, Nr. 39-1105.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Žin.*, 2000, Nr. 49-1424.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Žin.*, 2000, Nr. 105-3318.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo (1995 m. vasario 21 d. redakcija) 16 straipsnio 1 dalies, 17 straipsnio 1 ir 2 dalių, 19 straipsnio ir šio įstatymo (2000 m. birželio 20 d. redakcija) 27 straipsnio 4 ir 7 dalių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. birželio 15 d. nutarimu Nr. 852 „Dėl Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo įgyvendinimo tvarkos“ patvirtintų Tipinių daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatų 8 punkto 1, 3 ir 4 pastraipų, 10 punkto 1 pastraipos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Žin.*, 2000, Nr. 110-3536.

14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 23 straipsnio, 38 straipsnio 2 dalies, 41 straipsnio 5 dalies, 152 straipsnio 5 dalies, 155 straipsnio 4 dalies, 156 straipsnio 5 dalies, 180 straipsnio, 208 straipsnio 4 bei 11 dalių ir 231 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2001, Nr. 10-295.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. gegužės 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. liepos 31 d. nutarimu Nr. 309 „Dėl butų privatizavimo, pardavimo ir naudojimo tvarkos“ patvirtintų Valstybinio, visuomeninio ir privatizuoto butų fondo gyvenamojo namo (buto) naudojimo ir aplinkos priežiūros pavyzdinių taisyklių 1 priedo „Gyvenamosios patalpos valstybinio ir visuomeninio butų fondo namuose nuomos tipinė sutartis“ 3.2 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimu Nr. 496 „Dėl keitimosi gyvenamosiomis patalpomis tvarkos“ patvirtintų Keitimosi gyvenamosiomis patalpomis taisyklių 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 348 straipsnio 1 daliai“ // Žin., 2001, Nr. 42-1466.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2002, Nr. 5-186.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 11 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2002, Nr. 28-1003.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsnio, Lietuvos Respublikos mokslo ir švietimo ilgalaikio finansavimo įstatymo 1, 2 ir 3 straipsnių, Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo 18 straipsnio 2 dalies ir Lietuvos Respublikos Seimo statuto 172 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2002, Nr. 72-3080.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2002, Nr. 104-4675.

20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymo 69 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio (2000 m. kovo 16 d. redakcija) 1 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio (1999 m. gruodžio 16 d. redakcija) 1 dalies 5 punkto bei 23 straipsnio (1994 m. gruodžio 21 d., 2000 m. gruodžio 21 d., 2001 m. gegužės 8 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2002, Nr. 113-5057.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 2 dalies (2000 m. gruodžio 21 d. redakcija) ir 13 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. sausio 20 d. nutarimu Nr. 83 patvirtintų vidaus reikalų, specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų skyrimo bei mokėjimo nuostatų 25 punkto 2 pastraipos (2001 m. gegužės 25 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir šių nuostatų 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 4 daliai“ // Žin., 2003, Nr. 68-3094.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 straipsnio 4 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija), 2 straipsnio 1 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 4 straipsnio 2 dalies (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija), 13 straipsnio (2000 m. liepos 18 d. redakcija), 30 straipsnio 1 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) bei 44 straipsnio 4 dalies (2002 m. birželio 20 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 67 „Dėl Alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų Alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų (2001 m. sausio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2004, Nr. 15-465.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15

- straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2004, Nr. 105-3894.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento paklausimo, ar per 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“ // Žin., 2004, Nr. 163-5955.
 25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“ // Žin., 2004, Nr. 181-6708.
 26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 8 d. nutarimu Nr. 506 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 37 punkto (2000 m. gegužės 8 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 29 straipsnio 1 daliai (1999 m. gruodžio 23 d., 2001 m. liepos 5 d. redakcijos)“ // Žin., 2005, Nr. 19-623.
 27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 17 straipsnio (2002 m. birželio 4 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2005, Nr. 117-4239.
 28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 21 straipsnio 2 dalies (2000 m. kovo 16 d. redakcija), 3 dalies (2002 m. birželio 11 d. redakcija), 4 dalies (1999 m. gegužės 11 d. redakcija), 7 dalies (2002 m. birželio 11 d. redakcija) ir dėl šio įstatymo (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija) 26 straipsnio 5, 7, 14 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2005, Nr. 131-4743.
 29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414

- straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2006, Nr. 7-254.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto Statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto Statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatomis“ // Žin., 2006, Nr. 30-1050.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. liepos 22 d. dekreto Nr. 164 „Dėl apylinkių teismų teisėjų, teismų pirmininkų atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 daliai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 83 straipsnio 1, 2 dalims, 84 straipsnio 1, 6 dalims, 86 straipsnio 2 daliai, 90 straipsnio 6 daliai (2002 m. sausio 24 d. redakcija), taip pat dėl bylos dalies pagal pareiškėjo – Vilniaus apygardos teismo prašymą ištirti šio Respublikos Prezidento dekreto atitiktį Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 7 daliai (2002 m. sausio 24 d. redakcija) nutraukimo“ // Žin., 2007, Nr. 7-287.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio (2006 m. gruodžio 21 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2007, Nr. 19-722.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 45 straipsnio 3, 5 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2008, Nr. 4-136.

34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 18 straipsnio 8 dalies (2004 m. kovo 9 d. redakcija), 34 straipsnio 17 dalies (2004 m. kovo 9 d., 2006 m. balandžio 25 d. redakcijos), 41 straipsnio (2004 m. kovo 9 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 618 „Dėl Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių ir Mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių 28.5, 51.5 punktų (2004 m. gegužės 20 d. redakcija), 51 punkto (2004 m. gegužės 20 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2004 m. kovo 9 d., 2006 m. balandžio 25 d. redakcijos), šių taisyklių 51 punkto (2006 m. spalio 17 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2006 m. balandžio 25 d. redakcija), taip pat šių taisyklių 51 punkto (2007 m. gegužės 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2006 m. balandžio 25 d., 2007 m. birželio 21 d. redakcijos)“ // Žin., 2008, Nr. 10-349.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. spalio 31 d. dekreto Nr. 1K-1143 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimti Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymo grąžinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“ 2 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2008, Nr. 23-853.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 26 straipsnio 5 dalies (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija), 17 dalies (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija), 33 straipsnio (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 7 d. nutarimu Nr. 383 „Dėl Mažmeninės prekybos tabako gaminiais licencijavimo taisyklių ir Tabako gaminių pardavimo taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų mažmeninės prekybos tabako gaminiais licencijavimo taisyklių 39 punkto (2006 m. gruodžio 18 d. redakcija), 40 punkto (2006 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2008, Nr. 108-4136.

37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 37 straipsnio 1 dalies (2008 m. balandžio 15 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2008, Nr. 114-4367.
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos prezidento 2008 m. lapkričio 5 d. dekretu Nr. 1k-1564 išdėstyto paklausimo, ar per 2008 metų Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“ // Žin., 2008, Nr. 130-4992.
39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo narių darbo sąlygų įstatymo 13 straipsnio 1 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ ir 2006 m. kovo 28 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nuostatų išaiškinimo“ // Žin., 2009, Nr. 6-170.

Kiti Lietuvos Respublikos teisės aktai¹¹⁵⁰

1. Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Žin., 1999, Nr. 113-3295.
2. Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Žin., 2000, Nr. 111-3567.
3. Lietuvos Respublikos 2002 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Žin., 2001, Nr. 110-3990.
4. Lietuvos Respublikos 2003 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Žin., 2002, Nr. 124-5619.
5. Lietuvos Respublikos 2004 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Žin., 2003, Nr. 121-5466.
6. Lietuvos Respublikos 2004 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 1 ir 2 priedėlių pakeitimo įstatymas // Žin., 2004, Nr. 134-4841.

¹¹⁵⁰ Pastaba. Visi dokumentai nurodomi pagal pirmojo paskelbimo laiką, pakeitimo arba nebegaliojimo faktas nėra nurodomas.

7. Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Žin., 2004, Nr. 171-6303.
8. Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Žin., 2005, Nr. 84-3112.
9. Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Žin., 2005, Nr. 150-5462.
10. Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Žin., 2006, Nr. 78-3061.
11. Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Žin., 2006, Nr. 138-5267.
12. Lietuvos Respublikos 2008 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Žin., 2007, Nr. 132-5356.
13. Lietuvos Respublikos 2009 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Žin., 2008, Nr. 149-6020.
14. Lietuvos Respublikos 2009 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Žin., 2009, Nr. 58-2247.
15. Lietuvos Respublikos 2009 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 1, 2, 3, 4, 7, 8, 10 straipsnių ir 1, 3, 4, 5, 10, 11 priedėlių pakeitimo įstatymas // Žin., 2009, Nr. 93-3987.
16. Lietuvos Respublikos 2010 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Žin., 2009, Nr. 152-6822.
17. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Žin., 1999, Nr. 13-308.
18. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Žin., 1985, Nr. 1-1.
19. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Žin., 1994, Nr. 55-1046.
20. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas // Žin., 2001, Nr. 98-3482.
21. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas // Žin., 1995, Nr. 44-1073.
22. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Žin., 1996, Nr. 63-1479.
23. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas // Žin., 2004, Nr. 25-745.
24. Lietuvos Respublikos audito įstatymas // Žin., 1999, Nr. 59-1916.
25. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos reglamentas // Žin., 1991, Nr. 14-359.

26. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Žin., 1999, Nr. 50-1598.
27. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas // Žin., 2004, Nr. 54-1832.
28. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 89-2741.
29. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Žin., 2002, Nr. 37-1341.
30. Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas // Žin., 1990, Nr. 24-596.
31. Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas // Žin., 2001, Nr. 99-3515.
32. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 74-2262.
33. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Žin., 2002, Nr. 64-2569.
34. Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymas // Žin., 1995, Nr. 20-449.
35. Lietuvos Respublikos finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos įstatymas // Žin., 2002, Nr. 33-1250.
36. Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas // Žin., 2007, Nr. 17-627.
37. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas // Žin., 2002, Nr. 91-3891.
38. Lietuvos Respublikos garantinio fondo įstatymas // Žin., 2000, Nr. 82-2478.
39. Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas // Žin., 1998, Nr. 66-1910.
40. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas // Žin., 2002, Nr. 73-3085.
41. Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymas // Žin., 1992, Nr. 5-78.
42. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Žin., 2001, Nr. 31-1010.
43. Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas // Žin., 2003, Nr. 112-4991.
44. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinų apsaugos ratifikavimo“ // Žin., 1996, Nr. 55-1291.
45. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Europos konvencijos dėl televizijos be sienų bei šios konvencijos pataisų protokolo ratifikavimo“ // Žin., Nr. 29-800.
46. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“ // Žin., 1995, Nr. 37-913.
47. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją ratifikavimo“ // Žin., 2006, Nr. 136-5144.
48. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ // Žin., 1993, Nr. 12-296.

49. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ // Žin., 2004, Nr. 73-2539.
50. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymo 1, 2, 3, 9, 11, 12, 13 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Žin., 2005, Nr. 88-3294.
51. Lietuvos Respublikos kino įstatymas // Žin., 2002, Nr. 31-1107.
52. Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymas // Žin., 1993, Nr. 20-488.
53. Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymas // Žin., 1996, Nr. 32-787.
54. Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymas // Žin., 1993, Nr. 21-506.
55. Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas // Žin., 1994, Nr. 99-1957.
56. Lietuvos Respublikos Lietuvos Respublikoje išrinktų Europos Parlamento narių statuso ir darbo sąlygų įstatymas // Žin., 2004, Nr. 32-1009.
57. Lietuvos Respublikos minimaliojo darbo užmokesčio dydžių, socialinės apsaugos išmokų ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio indeksavimo įstatymas // Žin., 2008, Nr. 83-3294.
58. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas // Žin., 2004, Nr. 63-2243.
59. Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas // Žin., 1999, Nr. 97-2775.
60. Lietuvos Respublikos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymas // Žin., 2000, Nr. 58-1712.
61. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // Žin., 2002, Nr. 65-2633.
62. Lietuvos Respublikos pašto įstatymas // Žin., 1999, Nr. 36-1070.
63. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas // Žin., 2001, Nr. 110-3992.
64. Lietuvos Respublikos politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymas // Žin., 1997, Nr. 104-2626.
65. Lietuvos Respublikos politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymo 2 ir 7 straipsnių pakeitimo bei papildymo įstatymas // Žin., 2002, Nr. 64-2571.
66. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas // Žin., 2004, Nr. 135-4894.
67. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 16 straipsnio pakeitimo įstatymas // Žin., 2007, Nr. 55-2128.
68. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2 ir 18 straipsnių pakeitimo įstatymas // Žin., 2008, Nr. 71-2720.

69. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymas // Žin., 1999, Nr. 11-240.
70. Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas // Žin., 1990, Nr. 29-692.
71. Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas // Žin., 2000, Nr. 92-2844.
72. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas // Žin., 1993, Nr. 2-29.
73. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 9, 13, 15, 31, 32, 33, 34, 42, 44 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymas // Žin., 2004, Nr. 55-1891.
74. Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas // Žin., 2002, Nr. 35-1271.
75. Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas // Žin., 1991, Nr. 34-933.
76. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas // Žin., 1994, Nr. 81-1514.
77. Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas // Žin., 2002, Nr. 64-2570.
78. Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Žin., 2000, Nr. 64-1937.
79. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas // Žin., 1995, Nr. 89-1985.
80. Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas // Žin., 2003, Nr. 115-5192.
81. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas // Žin., 1994, Nr. 53-996.
82. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymas // Žin., 1996, Nr. 126-2944.
83. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymas // Žin., 1999, Nr. 93-2710.
84. Lietuvos Respublikos Seimo narių darbo sąlygų įstatymas // Žin., 1996, Nr. 71-1710.
85. Lietuvos Respublikos Seimo narių darbo sąlygų įstatymo pripažinimo netekusiu galios įstatymas // Žin., 2005, Nr. 153-5646.
86. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Žin., 1992, Nr. 22-635.
87. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymas // Žin., 1996, Nr. 62-1467.
88. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymas // Žin. 2000, Nr. 59-1760.
89. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 51 straipsnio pakeitimo įstatymas // Žin., 2000, Nr. 75-2275.
90. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo papildymo 5(1), 67(1) straipsniais ir 6, 18, 26, 27, 30, 31, 34, 35, 38, 47, 48, 49, 50, 51, 56, 61, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 78, 79 straipsnių pakeitimo bei papildymo įstatymas // Žin., 2005, Nr. 143-5171.

91. Lietuvos Respublikos sodininkų bendrijų įstatymas // Žin., 2004, Nr. 4-40.
92. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas // Žin., 2000, Nr. 41-1162.
93. Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas // Žin., 1996, Nr. 11-281.
94. Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas // Žin., 2000, Nr. 10-236.
95. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Žin., 1994, Nr. 46-851.
96. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas // Žin., 1994, Nr. 60-1183.
97. Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas // Žin., 1999, Nr. 52-1672.
98. Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas // Žin., 1990, Nr. 31-747.
99. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas // Žin., 1994, Nr. 102-2049.
100. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas // Žin., 1998, Nr. 54-1492.
101. Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas // Žin., 1999, Nr. 105-3019.
102. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymas // Žin., 1995, Nr. 51-1243.
103. Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Žin., 2006, Nr. 102-3938.
104. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas // Žin., 1999, Nr. 66-2130.
105. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas // Žin., 1991, Nr. 17-447.
106. Lietuvos Respublikos vidaus kontrolės ir vidaus audito įstatymas // Žin., 2002, Nr. 123-5540.
107. Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas // Žin., 1997, Nr. 67-1659.
108. Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas // Žin., 1996, Nr. 68-1633.
109. Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas // Žin., 1996, Nr. 84-2000.
110. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Žin., 1996, Nr. 71-1706.
111. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas // Žin., 2002, Nr. 68-2774.
112. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas // Žin., 1994, Nr. 43-772.
113. Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymas // Žin., 1991, Nr. 13-328.

114. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo“) // Žin., 1961, Nr. 18-148.
115. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos referendumo įstatymas // Žin., 1989, Nr. 33-445.
116. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos vietinių liaudies deputatų tarybų deputatų rinkimų įstatymas // Žin., 1989, Nr. 36-538.
117. Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Žin., 1994, Nr. 15-249.
118. Lietuvos Respublikos Seimo statutas „Dėl Seimo statuto 15³ ir 16 straipsnių pakeitimo“ // Žin., 2009, Nr. 134-5833.
119. Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. IX-711 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo“ // Žin., 2002, Nr. 10-355.
120. Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. sausio 12 d. nutarimas Nr. X-486 „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo“ pakeitimo“ // Žin., 2006, Nr. 8-283.
121. Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. liepos 11 d. nutarimas Nr. X-759 „Dėl 2007 metų savivaldybių tarybų rinkimų“ // Žin., 2006, Nr. 79-3106.
122. Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. XI-153 „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sudarymo“ pakeitimo ir papildymo“ // Žin., 2009, Nr. 7-222.
123. Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gegužės 14 d. nutarimas Nr. XI-259 „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo“ pakeitimo“ // Žin., 2009, Nr. 60-2346.
124. Lietuvos Respublikos Prezidento 2004 m. rugpjūčio 16 d. dekretas Nr. 37 „Dėl eilinių Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų“ // Žin., 2004, Nr. 128-4594.
125. Lietuvos Respublikos Prezidento 2008 m. balandžio 2 d. dekretas Nr. 1K-1295 „Dėl eilinių Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų“ // Žin., 2008, Nr. 39-1431.
126. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. rugpjūčio 11 d. nutarimas Nr. 728 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamento patvirtinimo“ // Žin., 1994, Nr. 63-1238.
127. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugsėjo 15 d. nutarimas Nr. 1120 „Dėl Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Žin., 1998, Nr. 83-2327.
128. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gegužės 3 d. nutarimas Nr. 524 „Dėl Lietuvos Respublikos dalyvavimo Valstybių prieš korupciją grupėje (GRECO)“ // Žin., 1999, Nr. 40-1271.

129. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. rugsėjo 6 d. nutarimas Nr. 1059 „Dėl Mokesčių mokėtojų registro įsteigimo ir jo nuostatų patvirtinimo“ // Žin., 2000, Nr. 77-2333.
130. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 3 d. nutarimas Nr. 1890 „Dėl valstybės turto perdavimo panaudos pagrindais laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Žin., 2002, Nr. 116-5215.
131. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ // Žin., 2003, Nr. 107-4810.
132. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. liepos 16 d. nutarimas Nr. 908 „Dėl visuomenės informavimo apie ministro veiklą taisyklių patvirtinimo“ // Žin., 2004, Nr. 113-4217.
133. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. kovo 1 d. nutarimas Nr. 234 „Dėl administracinių patalpų perdavimo“ // Žin., 2005, Nr. 31-997.
134. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 775 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. sausio 24 d. nutarimo Nr. 64 „Dėl 2005 metų Lietuvos Respublikos asignavimų paskirstymo pagal programas“ pakeitimo“ // Žin., 2005, Nr. 87-3271.
135. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. spalio 2 d. nutarimas Nr. 1029 „Dėl negyvenamųjų patalpų Vilniuje, Gedimino pr. 10/Totorių g. 1, perdavimo pagal panaudos sutartį“ // Žin., 2007, Nr. 105-4292.
136. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 1366 „Dėl bazinės socialinės išmokos dydžio patvirtinimo“ // Žin., 2008, Nr. 150-6099.
137. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. vasario 10 d. nutarimas Nr. 142 „Dėl Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupės (GRECO) ataskaitos Lietuvos Respublikai viešo paskelbimo ir pateiktų rekomendacijų įgyvendinimo“ // Žin., 2010, Nr. 21-984.
138. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. gegužės 14 d. įsakymas Nr. 1K-183 „Dėl Lietuvos Respublikos finansų ministro 1997 m. liepos 29 d. įsakymo Nr. 110 „Dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Finansų ministerijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Žin., 2004, Nr. 82-2966.
139. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. lapkričio 22 d. įsakymas Nr. 1K-372 „Dėl pelno nesiekiančių ribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų buhalterinės apskaitos ir finansinės atskaitomybės sudarymo ir pateikimo taisyklių patvirtinimo“ // Žin., 2004, Nr. 171-6342.

140. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2005 m. sausio 31 d. įsakymas Nr. 3-38 „Dėl universaliųjų pašto paslaugų teikimo taisyklių patvirtinimo“ // Žin., 2005, Nr. 17-555.
141. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2005 m. gruodžio 21 d. įsakymas Nr. 1V-445 „Dėl leidimų nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje užsieniečiams išdavimo bei fiktyvios santuokos sudarymo įvertinimo taisyklių patvirtinimo“ // Žin., 2006, Nr. 5-157.
142. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2007 m. spalio 25 d. įsakymas Nr. 1V-369 „Dėl pažymos Europos Sąjungos valstybės narės piliečio teisei nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje patvirtinti išdavimo tvarkos aprašo ir Europos Sąjungos valstybės narės piliečio šeimos nario leidimo gyventi Lietuvos Respublikoje išdavimo, pratęsimo ir panaikinimo Europos Sąjungos valstybės narės piliečio šeimos nariams, kurie nėra Europos Sąjungos valstybės narės piliečiai, tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Žin., 2007, Nr. 113-4607.
143. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2005 m. balandžio 4 d. įsakymas Nr. 3D-193 „Dėl visuomenės informavimo“ // Prieiga per internetą: <<http://www.zum.lt/lt/teisine-informacija/isakymai/2487/>> (2009 m. gegužės 28 d.).
144. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2009 m. kovo 20 d. įsakymas Nr. 3D-188 „Dėl Tiesioginių išmokų už žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus administravimo bei kontrolės 2009 m. taisyklių patvirtinimo“ // Žin., 2009, Nr. 34-1318.
145. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolieriaus 2002 m. vasario 21 d. įsakymas Nr. V-26 „Dėl Valstybinio audito reikalavimų patvirtinimo“ // Žin., 2002, Nr. 20-790.

Istorinę reikšmę turintys teisės aktai

1. 1940 m. rugpjūčio 25 d. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Konstitucija // VALANČIUS, K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. Vilnius, 2001, P. 61–73.
2. Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymas // Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15) (sud. V. Andriulis, R. Mockevičius ir V. Valeckaitė). Vilnius, 1996, P. 41–47.
3. Seimo rinkimų įstatymas // Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15) (sud. V. Andriulis, R. Mockevičius ir V. Valeckaitė). Vilnius, 1996, P. 55–65.

1. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio 3 dalies papildymo įstatymo projektas Nr. IXP-2307 (*pateiktas 2003 m. vasario 21 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205506&p_query=&p_tr2=> (2009 m. lapkričio 8 d.).
2. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio papildymo įstatymo projektas Nr. IXP-2307A (*pateiktas 2003 m. lapkričio 10 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=220903&p_query=&p_tr2=> (2009 m. lapkričio 8 d.).
3. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio 3 dalies papildymo įstatymo projektas Nr. IXP-2307(2) (*pateiktas 2003 m. lapkričio 27 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=222182&p_query=&p_tr2=> (2009 m. lapkričio 8 d.).
4. Lietuvos Respublikos politinių partijų, politinių organizacijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektas Nr. IXP-3308 (*pateiktas 2004 m. kovo 12 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=228443&p_query=&p_tr2=2> (2009 m. balandžio 4 d.).
5. Lietuvos Respublikos politinių partijų, politinių organizacijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projekto Nr. IXP-3308 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=228445 (2010 m. vasario 15 d.).
6. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio papildymo įstatymo projektas Nr. IXP-3785 (*pateiktas 2004 m. rugpjūčio 17 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=239337&p_query=&p_tr2=> (2009 m. lapkričio 8 d.).
7. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektas Nr. IXP-3308(2SP) (*pateiktas 2004 m. rugpjūčio 23 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=238720&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 15 d.).

¹¹⁵¹ Pastaba. Dokumentai nurodomi pagal jų pateikimo datą.

8. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektas Nr. IXP-3308(3) (*pateiktas 2004 m. rugpjūčio 23 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=239737&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 4 d.).
9. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-653 (*pateiktas 2005 m. birželio 30 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=258704&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 27 d.).
10. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-653 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=258707 (2010 m. vasario 27 d.).
11. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 18 straipsnio papildymo įstatymo projektas Nr. XP-1167 (*pateiktas 2006 m. kovo 6 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=271282&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 27 d.).
12. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 18 straipsnio papildymo įstatymo projekto Nr. XP-1167 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=271284 (2010 m. vasario 27 d.).
13. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 3, 13 ir 16 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-1544 (*pateiktas 2006 m. liepos 11 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279914&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 27 d.).
14. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 3, 13 ir 16 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1544 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279916 (2010 m. vasario 27 d.).
15. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-1541 (*pateiktas 2006 m. liepos 11 d.*) // Prieiga per internetą:

- <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279905> (2010 m. vasario 27 d.).
16. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2, 7, 8, 10, 12 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XP-1620 (*pateiktas 2006 m. rugpjūčio 31 d.*) // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281870&p_query=&p_tr2=>> (2010 m. vasario 27 d.).
 17. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2, 7, 8, 10, 12 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XP-1620 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281872> (2010 m. vasario 27 d.).
 18. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2, 7, 8, 10, 12, 16 ir 18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XP-1620A (*pateiktas 2006 m. spalio 4 d.*) // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=283706&p_query=&p_tr2=>> (2010 m. vasario 15 d.).
 19. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2, 7, 8, 10, 12, 16 ir 18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XP-1620A aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=283718> (2010 m. vasario 15 d.).
 20. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės 26 straipsnio 1 dalies pripažinimo netekusi galios, 26 ir 27 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-1706 (*pateiktas 2006 m. spalio 4 d.*) // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=283702&p_query=&p_tr2=>> (2010 m. vasario 27 d.).
 21. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės 26 straipsnio 1 dalies pripažinimo netekusi galios, 26 ir 27 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1706 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=283704> (2010 m. vasario 27 d.).
 22. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo

- projektas Nr. XP-1744 (*pateiktas 2006 m. spalio 12 d.*) // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=284240&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 28 d.).
23. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XP-1744 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=284242> (2010 m. vasario 28 d.).
24. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 ir 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XP-1815 (*pateiktas 2006 m. lapkričio 7 d.*) // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=286066&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 28 d.).
25. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 ir 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XP-1815 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=286068> (2010 m. vasario 28 d.).
26. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 ir 30 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1849 (*pateiktas 2006 m. lapkričio 21 d.*) // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=287113&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 28 d.).
27. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 ir 30 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1849 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=287117> (2010 m. vasario 28 d.).
28. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 13 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XP-1744(2) (*pateiktas 2006 m. lapkričio 28 d.*) // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=287512&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 28 d.).
29. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1711 (*pateiktas 2007 m. balandžio 26 d.*)
// Prieiga per internetą:

- http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=296234&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. balandžio 12 d.).
30. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1711 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=283718 (2010 m. vasario 15 d.).
31. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 10 ir 20 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XP-2519 (*pateiktas 2007 m. rugsėjo 13 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=304126&p_query=&p_tr2= (2010 m. vasario 27 d.).
32. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 10 ir 20 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XP-2519 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=304128 (2010 m. vasario 27 d.).
33. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnio papildymo įstatymo projektas Nr. XP-2668 (*pateiktas 2007 m. lapkričio 10 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=308377 (2010 m. vasario 28 d.).
34. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-2662 (*pateiktas 2007 m. lapkričio 10 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=308370&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. balandžio 12 d.).
35. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2662 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=308399 (2010 m. vasario 28 d.).
36. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-2662A (*pateiktas 2007 m. lapkričio 30 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=309957&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. balandžio 12 d.).

37. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2662A aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=309958 (2010 m. vasario 28 d.).
38. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 10 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-2900 (*pateiktas 2008 m. kovo 13 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=315747&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 15 d.).
39. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 10 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2900 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=315749 (2010 m. vasario 15 d.).
40. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 16 ir 18 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-2901 (*pateiktas 2008 m. kovo 13 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=315750&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 28 d.).
41. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 16 ir 18 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2901 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=315752 (2010 m. vasario 28 d.).
42. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-2992 (*pateiktas 2008 m. balandžio 10 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=317635&p_query=&p_tr2=> (2009 m. balandžio 12 d.).
43. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-2662(2A) (*pateiktas 2008 m. balandžio 10 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=317586&p_query=&p_tr2=2> (2009 m. kovo 30 d.).
44. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2662(2A) aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą:

- http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=317587&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. kovo 30 d.).
45. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 18 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-2995 (*pateiktas 2008 m. balandžio 10 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=317588&p_query=&p_tr2= (2010 m. vasario 28 d.).
46. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 18 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2995 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=317590&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. balandžio 14 d.).
47. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 18 straipsnio papildymo įstatymo projektas Nr. XP-1167(2) (*pateiktas 2008 m. balandžio 15 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=317884&p_query=&p_tr2= (2010 m. vasario 28 d.).
48. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 18 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-2995(2) (*pateiktas 2008 m. gegužės 30 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=321155&p_query=&p_tr2= (2010 m. vasario 28 d.).
49. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 18 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-2995(3) (*pateiktas 2008 m. birželio 5 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=321565&p_query=&p_tr2= (2010 m. vasario 28 d.).
50. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 22, 26 ir 27 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-1706(2) (*pateiktas 2008 m. birželio 6 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=321964&p_query=&p_tr2= (2010 m. vasario 27 d.).
51. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-275 (*pateiktas 2009 m. sausio 28 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=336219&p_query=k

- [ur%E1%20numatoma%20kelti%20kandidatu&p_tr2=2](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=336220&p_query=kur%E1%20numatoma%20kelti%20kandidatu&p_tr2=2)> (2009 m. birželio 2 d.).
52. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-275 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=336220&p_query=kur%E1%20numatoma%20kelti%20kandidatu&p_tr2=2 (2009 m. birželio 2 d.).
53. Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 41 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-295 (*pateiktas 2009 m. vasario 4 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=336639&p_query=kur%E1%20numatoma%20kelti%20kandidatu&p_tr2=2 (2009 m. birželio 2 d.).
54. Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 41 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-295 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=336642&p_query=kur%E1%20numatoma%20kelti%20kandidatu&p_tr2=2 (2009 m. birželio 2 d.).
55. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 32 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-321 (*pateiktas 2009 m. vasario 6 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=336886&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 4 d.).
56. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 32 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-321 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=336888 (2010 m. vasario 4 d.).
57. Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2009 m. vasario 9 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-275“ (*pateikta 2009 m. vasario 9 d.*) // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=336999&p_query=kur%E1%20numatoma%20kelti%20kandidatu&p_tr2=2 (2009 m. birželio 2 d.).
58. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 7, 10, 14, 17 straipsnių pakeitimo ir 9 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo

- projektas Nr. XP-3090(2) (*pateiktas 2009 m. balandžio 28 d.*) // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=342439&p_query=&p_tr2=2> (2009 m. gegužės 8 d.).
59. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 7, 10, 14, 17 straipsnių pakeitimo ir 9 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projekto Nr. XP-3090(2) aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=342441> (2009 m. gegužės 8 d.).
60. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-620 (*pateiktas 2009 m. gegužės 12 d.*) // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=343560&p_query=&p_tr2=>> (2010 m. vasario 27 d.).
61. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-620 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=343562> (2010 m. vasario 27 d.).
62. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-2662(2) (*pateiktas 2009 m. birželio 18 d.*) // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=346339&p_query=&p_tr2=2> (2009 m. birželio 30 d.).
63. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 6, 8, 12, 14, 15, 22, 23, 34, 35, 36, 37, 39, 42 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-1407 (*pateiktas 2009 m. lapkričio 13 d.*) // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357870&p_query=&p_tr2=>> (2010 m. vasario 7 d.).
64. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 6, 8, 12, 14, 15, 22, 23, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 47, 48, 49, 50, 51, 58, 65, 81, 83, 84, 86 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-1407(2) (*pateiktas 2009 m. gruodžio 1 d.*) // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=359451&p_query=&p_tr2=>> (2010 m. vasario 7 d.).
65. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 6, 8, 12, 14, 15, 22, 23, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 47, 48, 49, 50, 51, 58, 65, 81, 83, 84, 86 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-1407(3)

- (pateiktas 2009 m. gruodžio 21 d.) // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=361685&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 7 d.).
66. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-1913 (pateiktas 2010 m. balandžio 12 d.)
// Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=369397&p_query=&p_tr2=> (2010 m. balandžio 15 d.).
67. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-1913 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=369399> (2010 m. balandžio 15 d.).
68. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo 8 straipsnio papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-1911 (pateiktas 2010 m. balandžio 12 d.)
// Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=369392&p_query=&p_tr2=> (2010 m. balandžio 15 d.).
69. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo 8 straipsnio papildymo įstatymo projekto Nr. XIP-1911 aiškinamasis raštas // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=369399> (2010 m. balandžio 15 d.).
70. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-2662(3) (pateiktas 2010 m. balandžio 19 d.) // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=370046&p_query=&p_tr2=> (2010 m. balandžio 24 d.).
71. Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymo 2 ir 4 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-1972 (pateiktas 2010 m. balandžio 23 d.)
// Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=370488&p_query=&p_tr2=> (2010 m. balandžio 24 d.).

Lietuvos Respublikos teismų sprendimai

Bendrosios kompetencijos teismai

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-544/2005.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2007.
3. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-40/2007.
4. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-21/2007.
5. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-23/2008.
6. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-24/2008.
7. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-31/2008.
8. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. rugpjūčio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-41/2008.
9. Alytaus rajono apylinkės teismo 2009 m. kovo 23 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-692-319/2009.
10. Biržų rajono apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas administracinėje byloje (Nr. nenurodomas, administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo – K. S.).
11. Joniškio rajono apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 17 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-13-47-04/2004.
12. Kauno miesto apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 1 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-4714/04.
13. Kauno miesto apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 21 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-4982/04.
14. Kauno miesto apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 28 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-4983/04.
15. Kauno miesto apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 28 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-5201/04.
16. Kauno miesto apylinkės teismo 2005 m. sausio 6 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-15/05.
17. Kauno miesto apylinkės teismo 2005 m. kovo 3 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-786-593/2005.

18. Kauno miesto apylinkės teismo 2005 m. kovo 8 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-605-321-2005.
19. Kauno miesto apylinkės teismo 2009 m. balandžio 16 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-2402-240/2009.
20. Kauno miesto apylinkės teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-2571-240/2009.
21. Kauno rajono apylinkės teismo 2005 m. vasario 1 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-1-11-175/05.
22. Kelmės rajono apylinkės teismo 2005 m. sausio 24 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-11-3-471-2005.
23. Kėdainių rajono apylinkės teismo 2007 m. balandžio 11 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-144-736/2007.
24. Kėdainių rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 16 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-1048-736/2008.
25. Kėdainių rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 22 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-1135-825/2008.
26. Kėdainių rajono apylinkės teismo 2009 m. balandžio 20 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-275-737/2009.
27. Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 2 d. nutarimas administracinėje byloje (Nr. nenurodomas, administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo – V. K.).
28. Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2005 m. kovo 29 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-11-2-380/2005.
29. Kupiškio rajono apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas administracinėje byloje (Nr. nenurodomas, administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo – D. M.).
30. Kupiškio rajono apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas administracinėje byloje (Nr. nenurodomas, administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo – V. M.).
31. Marijampolės rajono apylinkės teismo 2009 m. balandžio 16 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-777-416/2009.
32. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2008 m. spalio 22 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-3112-412/2008.
33. Pasvalio rajono apylinkės teismo 2009 m. balandžio 10 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-357-500/2009.
34. Radviliškio rajono apylinkės teismo 2008 m. lapkričio 7 d. nutarimas administracinėje byloje (Nr. nenurodomas, administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo – R. K.).

35. Raseinių rajono apylinkės teismo 2009 m. balandžio 2 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-2.12-220-476/2009.
36. Raseinių rajono apylinkės teismo 2009 m. balandžio 3 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.12.-219-674/2009.
37. Šakių rajono apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 21 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-11-41-03/2004.
38. Šakių rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 27 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-598-634/2008.
39. Šakių rajono apylinkės teismo 2008 m. lapkričio 12 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-599-634/2008.
40. Šalčininkų rajono apylinkės teismo 2005 m. kovo 10 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-11-09-419/2005.
41. Šiaulių miesto apylinkės teismo 2005 m. balandžio 4 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-902-409/05.
42. Šilalės rajono apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 27 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-998-799/2009.
43. Šilalės rajono apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 22 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A.2.11-912-799/2009.
44. Šilalės rajono apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 31 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A.2.11-1062-761/2009.
45. Širvintų rajono apylinkės teismo 2005 m. sausio 24 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-10-01-02/2005.
46. Širvintų rajono apylinkės teismo 2008 m. lapkričio 20 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2-11-265-94/05.
47. Tauragės rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 10 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-1654-377/2008.
48. Tauragės rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 10 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-1656-377/2008.
49. Utenos rajono apylinkės teismo 2008 m. lapkričio 7 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-1517-455/2008.
50. Utenos rajono apylinkės teismo 2009 m. kovo 23 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-607-455/2009.
51. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 14 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-6599-296/2009.
52. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2003 m. vasario 19 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. 6-1-15/03.
53. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2004 m. lapkričio 5 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. 6-1-08/2004.

54. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 6 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. 6-2-22/2004.
55. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 23 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. 6-4-07-2004.
56. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 23 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. 6-5-07-2004.
57. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 28 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. 6-7-15/04.
58. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2005 m. sausio 12 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A11-00050-468/2005.
59. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2005 m. sausio 25 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A11-00027-468-2005.
60. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2005 m. vasario 11 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A11-00019-487/05.
61. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2007 m. lapkričio 9 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-2957-35/2007.
62. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. kovo 24 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-1380-503/2009.
63. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. balandžio 1 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-1447-648/2009.
64. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.9-148-784/2009.
65. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. gegužės 14 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-2221-487/2009.
66. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. spalio 26 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-3663-784/2009.
67. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 17 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-4882-655/2009.
68. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 26 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-4951-655/2009.
69. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2010 m. vasario 5 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2-11.-50-503/2010.
70. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2008 m. spalio 16 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A-11-212-119/08.
71. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2009 m. balandžio 7 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-194-576/09.
72. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2009 m. balandžio 8 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-1330-576/09.

73. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2009 m. gegužės 12 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-265-498/09.
74. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2009 m. gegužės 18 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-1465-78/09.
75. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2009 m. liepos 3 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A.2.11.-1345-99/09.
76. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2010 m. vasario 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-261-119/2010.
77. Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo 2009 m. balandžio 20 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-199-816/2009.
78. Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo 2009 m. balandžio 20 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-200-816/2009.
79. Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 17 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-701-808/2009.
80. Vilniaus rajono apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 26 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-1953-137/2009.
81. Vilniaus rajono apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A2.11.-1954-626/2009.
82. Vilniaus rajono apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 18 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-1954-626/2009.

Administraciniai teismai

1. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. birželio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. 573/03.
2. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. gegužės 21 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R²-5/2003.
3. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. spalio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁰-873/2004.
4. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. liepos 1 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N³-1147/2005.
5. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. vasario 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁵-817/2006.
6. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. R⁸-21/2007.
7. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 16 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R³-36/2007.
8. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R⁵-35/2007.

9. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R²-37/2007.
10. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁶⁹-1052/2007.
11. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴-844/2007.
12. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. rugsėjo 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-2146/2008.
13. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. rugsėjo 25 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R¹⁴³-4/2008.
14. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. spalio 10 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R⁴⁴²-7/2008.
15. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. lapkričio 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N⁷⁵⁶-567/2008.
16. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. gruodžio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-2008/2008.
17. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. gruodžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N⁵⁰²-1234/2008.
18. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. balandžio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. R¹⁴⁶-2/2009.
19. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. gegužės 28 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-668/2009.
20. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. birželio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P⁵⁵⁶-133/2009.
21. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. vasario 1 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N²⁶¹-3382/2010.
22. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. vasario 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N⁴³⁸-3383/2010.
23. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. vasario 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N⁵⁰²-3384/2010.
24. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2007 m. vasario 22 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-3413-3/2007.
25. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2008 m. kovo 6 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-593-121/2008.
26. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2008 m. kovo 21 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-796-189/2008.
27. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2008 m. spalio 30 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-3353-426/2008.

Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai ir kiti dokumentai¹¹⁵²

1. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 1997 m. lapkričio 19 d. sprendimas Nr. 291 „Dėl aukų lapų, politinių kampanijų finansavimo ataskaitų ir apskaitos žiniaraščių“ // Žin., 1997, Nr. 107-2715.
2. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2000 m. liepos 27 d. sprendimas Nr. 201 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms, politinėms organizacijoms už rinkėjų balsus, paduotus rinkimuose, įvykusiųose iki 2000 m. liepos 1 d.“ // Žin., 2000, Nr. 32-481.
3. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2000 m. rugpjūčio 22 sprendimas Nr. 227 „Dėl Seimo rinkimų politinės kampanijos finansavimo ataskaitų“ // Žin., 2000, Nr. 37-542.
4. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2002 m. lapkričio 28 d. sprendimas Nr. 216 „Dėl kandidatų sąrašų rinkimų programų spausdinimo tvarkos“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=196313&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. rugpjūčio 31 d.).
5. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2003 m. gegužės 21 d. sprendimas Nr. 164 „Dėl kandidatų rinkimų programų spausdinimo tvarkos“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=211315&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. rugpjūčio 31 d.).
6. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. kovo 5 d. sprendimas Nr. 18 „Dėl kandidatų sąrašų rinkimų programų spausdinimo tvarkos“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=230331&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. rugpjūčio 31 d.).
7. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. gegužės 6 d. sprendimas Nr. 94 „Dėl Respublikos Prezidento rinkimų ir rinkimų į Europos Parlamentą maksimalaus leistino rinkimų agitacijos išlaidų dydžio“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=232874&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. balandžio 24 d.).

¹¹⁵² Pastaba. Visi dokumentai nurodomi pagal pirmojo paskelbimo laiką, pakeitimo arba nebegaliojimo faktas nėra nurodomas.

8. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. gegužės 14 d. sprendimas Nr. 133 „Dėl rinkimų agitacijos žymėjimo televizijos ir radijo programose tvarkos“ // Žin., 2004, Nr. 37-419.
9. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. gegužės 14 d. sprendimas Nr. 134 „Dėl rinkimų agitacijos žymėjimo spaudos leidiniuose tvarkos“ // Žin., 2004, Nr. 37-420.
10. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. gegužės 19 d. sprendimas Nr. 143 „Dėl 2004 m. birželio 13 d. rinkimų į Europos Parlamentą politinės kampanijos finansavimo ataskaitos formos bei ataskaitos priedų ir atmintinės“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=233880&p_query=inigai%20ir%20politika&p_tr2=2 (2009 m. birželio 19 d.).
11. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. gegužės 19 d. sprendimas Nr. 144 „Dėl 2004 m. Respublikos Prezidento rinkimų politinės kampanijos finansavimo ataskaitų formos bei ataskaitos priedų ir atmintinės“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=233881&p_query=inigai%20ir%20politika&p_tr2=2 (2009 m. birželio 19 d.).
12. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. rugsėjo 3 d. sprendimas Nr. 279 „Dėl rinkimų agitacijos žymėjimo periodinės spaudos leidiniuose tvarkos“ // Žin., 2004, Nr. 139-5096.
13. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. rugsėjo 3 d. sprendimas Nr. 281 „Dėl rinkimų agitacijos televizijos ir radijo programose žymėjimo tvarkos“ // Žin., 2004, Nr. 139-5097.
14. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. rugsėjo 7 d. sprendimas Nr. 301 „Dėl Seimo rinkimų politinės kampanijos maksimalių išlaidų dydžių“ // Žin., 2004, Nr. 70-631.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. rugsėjo 7 d. sprendimas Nr. 302 „Dėl savarankiškų ir atstovaujamų politinės kampanijos dalyvių registravimo tvarkos ir registruotų politinės kampanijos dalyvių sąrašo paskelbimo tvarkos“ // Žin., 2004, Nr. 141-5176.
16. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. rugsėjo 13 d. sprendimas Nr. 326 „Dėl politinės kampanijos finansavimo ataskaitos ir apskaitos žiniaraščio formų bei jų pildymo tvarkos patvirtinimo“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=242176&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. liepos 28 d.).

17. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. rugsėjo 15 d. sprendimas Nr. 336 „Dėl 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų politinės kampanijos finansavimo ataskaitų, apskaitos žiniaraščių, aukų lapų, programos „Pinigai ir politika“ atmintinės patvirtinimo“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=242302&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. birželio 19 d.).
18. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. rugsėjo 15 d. sprendimas Nr. 337 „Dėl išlaidų pripažinimo politinės kampanijos finansavimo išlaidomis ir maksimalių išlaidų dydžių sumažinimo“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=242577&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. gegužės 25 d.).
19. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. spalio 31 d. sprendimas Nr. 406 „Dėl 2004 m. spalio 24 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų pakartotinio balsavimo rezultatų ir Seimo narių, išrinktų daugiamandatėje rinkimų apygardoje“ // Žin., 2004, Nr. 159-5845.
20. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. gruodžio 15 d. sprendimas Nr. 443 „Dėl metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos formos ir pildymo tvarkos patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos archyvas).
21. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2005 m. vasario 2 d. sprendimas Nr. 10 „Dėl 2004 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos finansavimo galutinių ataskaitų kartu su Valstybinės mokesčių inspekcijos išvadamis paskelbimo „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ // Žin., 2005, Nr. 11-115.
22. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2005 m. vasario 2 d. sprendimas Nr. 11 „Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. gruodžio 15 d. sprendimas Nr. 443 „Dėl metinės politinės partijos finansinės veiklos deklaracijos formos ir pildymo tvarkos patvirtinimo““ // Žin., 2005, Nr. 18-602.
23. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2005 m. balandžio 15 d. sprendimas Nr. 20 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms už rinkėjų balsus, paduotus rinkimuose, įvykusiųose iki 2005 m. sausio 1 d.“ // Žin., 2005, Nr. 34-321.
24. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2005 m. gegužės 18 d. sprendimas Nr. 24 „Dėl 2004 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos dalies išlaidų kompensavimo“ // Žin., 2005, Nr. 41-378.
25. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2005 m. birželio 21 d. sprendimas Nr. 29 „Dėl naujų Seimo nario rinkimų Kėdainių rinkimų apygardoje Nr. 43“ // Žin., 2005, Nr. 78-2845.

26. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2005 m. rugpjūčio 3 d. sprendimas Nr. 37 „Dėl Justino Burbos prašymo kompensuoti dalį 2004 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos išlaidų“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=260201&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. birželio 16 d.).
27. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2005 m. rugpjūčio 24 d. sprendimas Nr. 44 „Dėl 2004 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos dalies išlaidų kompensavimo“ // Žin., 2005, Nr. 67-666.
28. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2005 m. rugpjūčio 24 d. sprendimas Nr. 46 „Dėl naujų rinkimų į Lietuvos Respublikos Seimą vienmandatėje Kėdainių rinkimų apygardoje Nr. 43 maksimalaus rinkimų agitacijos išlaidų dydžio“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=261091&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. balandžio 24 d.).
29. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2005 m. rugsėjo 7 d. sprendimas Nr. 49 „Dėl iniciatyvinės grupės privalomajam referendumui paskelbti įregistravimo“ // Žin., 2005, Nr. 71-722.
30. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2005 m. rugsėjo 7 d. sprendimas Nr. 52 „Dėl naujų rinkimų į Lietuvos Respublikos Seimą vienmandatėje Kėdainių rinkimų apygardoje Nr. 43 maksimalaus rinkimų agitacijos išlaidų dydžio“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=261551&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. balandžio 24 d.).
31. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2005 m. spalio 5 d. sprendimas Nr. 55 „Dėl rinkimų agitacijos per televiziją, radiją ir periodinėje spaudoje žymėjimo tvarkos“ // Žin., 2005, Nr. 123-4412.
32. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2005 m. spalio 5 d. sprendimas Nr. 56 „Dėl referendumo politinės kampanijos dalyvio maksimalaus išlaidų dydžio“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=263049&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. balandžio 24 d.).
33. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2006 m. sausio 16 d. sprendimas Nr. 2 „Dėl maksimalių politinės kampanijos išlaidų“ // Žin., 2006, Nr. 5-55.
34. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2006 m. rugsėjo 20 d. sprendimas Nr. 46 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms už rinkėjų balsus, paduotus rinkimuose, įvykusiųose iki 2006 m. liepos 1 d.“ // Žin., 2006, Nr. 72-722.

35. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2006 m. lapkričio 14 d. sprendimas Nr. 56 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos Darbo partijai“ // Žin., 2006, Nr. 88-880.
36. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2006 m. lapkričio 15 d. sprendimas Nr. 59 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos dalies paskirstymo“ // Žin., 2006, Nr. 88-881.
37. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2006 m. lapkričio 24 d. sprendimas Nr. 62 „Dėl rinkimų apygardų ir renkamų tarybos narių skaičių nustatymo“ // Žin., Nr. 131-4984.
38. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2006 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. 71 „Dėl 2007 m. vasario 25 d. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų apygardų rinkimų komisijų leidinių rengimo, spausdinimo ir platinimo metodinių nurodymų“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=291263&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. rugpjūčio 31 d.).
39. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2006 m. gruodžio 28 d. sprendimas Nr. 81 „Dėl įgaliojimų suteikimo apygardų rinkimų komisijų pirmininkams ir dokumentų formų patvirtinimo“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=290231&p_query=litvote&p_tr2=2 (2009 m. birželio 19 d.).
40. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. sausio 5 d. sprendimas Nr. 13 „Dėl rinkimų į savivaldybių tarybas rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu skleidžiamos politinės reklamos stebėsenos vykdymo tvarkos patvirtinimo“ // Žin., 2007, Nr. 10-421.
41. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. sausio 5 d. sprendimas Nr. 14 „Dėl politinės reklamos (rinkimų agitacijos) žymėjimo periodinės spaudos leidiniuose tvarkos“ // Žin., 2007, Nr. 9-384.
42. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. sausio 10 d. sprendimas Nr. 25 „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų agitacijos (politinės reklamos) žymėjimo radijo ir televizijos programose tvarkos“ // Žin., 2007, Nr. 9-385.
43. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. sausio 16 d. sprendimas Nr. 45 „Dėl viešosios informacijos rengėjo ar platintojo (skleidėjo) deklaracijos pateikimo Vyriausiajai rinkimų komisijai tvarkos patvirtinimo“ // Žin., 2007, Nr. 10-423.
44. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. sausio 16 d. sprendimas Nr. 48 „Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos 2006 m. sausio 16 d. sprendimo Nr. 2 „Dėl maksimalių politinės kampanijos išlaidų“ dalinio

- pakeitimo“ // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=290967&p_query=&p_tr2=2> (2009 m. balandžio 24 d.).
45. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. kovo 4 d. sprendimas Nr. 174 „Dėl rinkimų į Pagėgių savivaldybės tarybą rezultatų“ // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293000&p_query=&p_tr2=2> (2009 m. spalio 8 d.).
46. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. kovo 4 d. sprendimas Nr. 175 „Dėl Šalčininkų rajono savivaldybės tarybos rinkimų galutinių rezultatų patvirtinimo“ // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293001&p_query=&p_tr2=2> (2009 m. spalio 8 d.).
47. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. kovo 4 d. sprendimas Nr. 176 „Dėl prašymo pripažinti rinkimus Švenčionių rajono rinkimų apygardoje negaliojančiais“ // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293002&p_query=&p_tr2=2> (2009 m. spalio 8 d.).
48. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. kovo 16 d. sprendimas Nr. 179 „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. rugsėjo 13 d. sprendimo Nr. 326 „Dėl politinės kampanijos finansavimo ataskaitos ir apskaitos žiniaraščio formų bei jų pildymo tvarkos patvirtinimo“ priedo papildymo ir 2004 m. rugsėjo 15 d. sprendimo Nr. 336 „Dėl 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų politinės kampanijos finansavimo ataskaitų, apskaitos žiniaraščių, aukų lapų, programos „Pinigai ir politika“ atmintinės patvirtinimo“ priedo pakeitimo“ // Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=295087&p_query=&p_tr2=>> (2010 m. vasario 7 d.).
49. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. balandžio 6 d. sprendimas Nr. 250 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo“ // Žin., 2007, Nr. 28-443.
50. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. gegužės 29 d. sprendimas Nr. 267 „Dėl maksimalių politinės kampanijos išlaidų“ // Žin., 2007, Nr. 44-664.
51. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. rugpjūčio 23 d. sprendimas Nr. 290 „Dėl politinės partijos ar politinės kampanijos finansavimo apskaitos žiniaraščio pildymo tvarkos ir politinės kampanijos finansavimo ataskaitos pildymo tvarkos pakeitimo“ // Žin., 2007, Nr. 67-998.

52. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. rugsėjo 4 d. sprendimas Nr. 304 „Dėl politinės reklamos (rinkimų agitacijos) žymėjimo periodinės spaudos leidiniuose tvarkos“ // Žin., 2007, Nr. 70-1020.
53. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. rugsėjo 4 d. sprendimas Nr. 305 „Dėl Seimo rinkimų agitacijos (politinės reklamos) žymėjimo radijo ir televizijos programose tvarkos“ // Žin., 2007, Nr. 70-1021.
54. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. rugsėjo 4 d. sprendimas Nr. 306 „Dėl rinkimų į Seimą rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpiu skleidžiamos politinės reklamos stebėsenos tvarkos patvirtinimo“ // Žin., 2007, Nr. 70-1022.
55. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. rugsėjo 6 d. sprendimas Nr. 309 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo“ // Žin., 2007, Nr. 71-1030.
56. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. spalio 30 d. sprendimas Nr. 326 „Dėl 2007 m. savivaldybių tarybų rinkimų politinės kampanijos dalies išlaidų kompensavimo“ // Žin., 2007, Nr. 86-1206.
57. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. sausio 18 d. sprendimas Nr. 3 „Dėl 2007 m. spalio 7 d. rinkimų į Lietuvos Respublikos Seimą Dzūkijos vienmandatėje rinkimų apygardoje Nr. 69 politinės kampanijos dalies išlaidų kompensavimo“ // Žin., 2008, Nr. 6-61.
58. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. vasario 6 d. sprendimas Nr. 5 „Dėl maksimalių išlaidų politinei kampanijai finansuoti“ // Žin., 2008, Nr. 12-186.
59. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. kovo 3 d. sprendimas Nr. 10 „Dėl iniciatyvinės grupės privalomajam referendumui dėl Ignalinos atominės elektrinės antrojo bloko darbo pratęsimo iki 2015 m. ir dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 58 straipsnio papildymo paskelbti įregistravimo“ // Žin., 2008, Nr. 19-277.
60. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. balandžio 14 d. sprendimas Nr. 17 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo“ // Žin., 2008, Nr. 29-447.
61. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. birželio 26 d. sprendimas Nr. 32 „Dėl rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktų tyrimo ir vertinimo tvarkos“ // Žin., 2008, Nr. 49-716.
62. Lietuvos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. birželio 30 d. sprendimas Nr. 33 „Dėl asmens, keliamo (išsikėlusio) kandidatu į Lietuvos Respublikos Seimo narius, pasižadėjimo laikytis draudimo papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis formos“ // Prieiga per internetą:

- http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=323969&p_query=asi%FEad%EBjimo%20&p_tr2=2 (2009 m. spalio 11 d.).
63. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. liepos 17 d. sprendimas Nr. 40 „Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. vasario 6 d. sprendimo „Dėl maksimalių išlaidų politinei kampanijai finansuoti“ dalinio pakeitimo“ // Žin., 2008, Nr. 55-797.
 64. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. liepos 17 d. sprendimas Nr. 41 „Dėl atstovaujamojų politinės kampanijos dalyvių ataskaitos formos ir ataskaitos pildymo tvarkos“ // Žin., 2008, Nr. 55-798.
 65. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. liepos 22 d. sprendimas Nr. 42 „Dėl valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo“ // Žin., 2008, Nr. 55-799.
 66. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. rugpjūčio 11 d. sprendimas Nr. 61 „Dėl Politinių kampanijų finansavimo galutinių ataskaitų pateikimo tvarkos aprašo“ // Žin., 2008, Nr. 61-862.
 67. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. rugpjūčio 13 d. sprendimas Nr. 67 „Dėl Viktoro Uspaskicho ir Darbo partijos vadovybės rengtų susitikimų su rinkėjais“ // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/dynamic/files/784/20080918171516508.pdf> (2009 m. spalio 16 d.).
 68. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. rugpjūčio 20 d. sprendimas Nr. 69 „Dėl politinės reklamos žymėjimo radijo, televizijos programose tvarkos“ // Žin., 2008, Nr. 65-888.
 69. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. rugpjūčio 20 d. sprendimas Nr. 70 „Dėl politinės reklamos žymėjimo periodinės spaudos leidiniuose tvarkos“ // Žin., 2008, Nr. 65-889.
 70. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. rugpjūčio 20 d. sprendimas Nr. 71 „Dėl politinės reklamos stebėsenos vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Žin., 2008, Nr. 65-890.
 71. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. rugsėjo 8 d. sprendimas Nr. 91 „Dėl 2008 m. rinkimų į Lietuvos Respublikos Seimą kandidatų sąrašų rinkimų programų spausdinimo“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=326645&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. rugpjūčio 31 d.).
 72. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. rugsėjo 8 d. sprendimas Nr. 92 „Dėl kandidatų, dėl kurių balsuojama vienmandatėje rinkimų apygardoje, rinkimų programų spausdinimo tvarkos patvirtinimo“ // Prieiga per internetą:

- http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=326647&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. rugpjūčio 31 d.).
73. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. rugsėjo 8 d. sprendimas Nr. 94 „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos laidų, skirtų 2008 m. Seimo rinkimų agitacijai, rengimo taisyklių tvirtinimo“ // Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=326934&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. balandžio 12 d.).
74. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. rugsėjo 16 d. sprendimas Nr. 135 „Dėl komercinių televizijų laidų, skirtų 2008 m. Seimo rinkimų agitacijai, eterio laiko paskirstymo“ // Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=327219&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 4 d.).
75. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. spalio 2 d. sprendimas Nr. 152 „Dėl Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos nario Bernardo Šatkovskio veiksmų“ // Prieiga per internetą:
<http://www.vrk.lt/dynamic/files/924/sprendimas10-02nr.152satkovskis.pdf>
(2008 m. spalio 11 d.).
76. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. 162 „Dėl pritarimo darbo grupės tyrimo išvadai dėl kandidato į Lietuvos Respublikos Seimo narius Algimanto Matulevičiaus“ // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/dynamic/files/988/sprendimas10-09nr162.pdf>
(2009 m. spalio 16 d.).
77. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. spalio 17 d. sprendimas Nr. 173 „Dėl pritarimo darbo grupės tyrimo išvadai dėl kandidato į Lietuvos Respublikos Seimo narius Kęsto Komskio“ // Prieiga per internetą:
<http://www.vrk.lt/dynamic/files/932/komskisspren.pdf> (2010 m. vasario 10 d.).
78. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. gruodžio 10 d. sprendimas Nr. 214 „Dėl maksimalių išlaidų dydžių politinei kampanijai finansuoti“ // Žin., 2008, Nr. 96-1262.
79. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2009 m. vasario 4 d. sprendimas Nr. 9 „Dėl pretendento būti kandidatu į Respublikos Prezidentus pareiškinių dokumentų formų“ // Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=342516&p_query=asi%FEad%EBjimo%20&p_tr2=2 (2009 m. spalio 11 d.).
80. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2009 m. vasario 4 d. sprendimas Nr. 11 „Dėl 2008 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų politinės

- kampanijos finansavimo galutinių ataskaitų kartu su Vilniaus apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos išvada paskelbimo „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ // Žin., 2009, Nr. 11-133.
81. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2009 m. vasario 25 d. sprendimas Nr. 29 „Dėl politinės reklamos stebėsenos vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Žin., 2009, Nr. 18-237.
 82. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2009 m. kovo 10 d. sprendimas Nr. 55 „Dėl kandidatų į Europos Parlamento narius pareiškinių dokumentų formų“ (Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos archyvas).
 83. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2009 m. kovo 10 d. sprendimas Nr. 56 „Dėl 2009 m. pirmojo pusmečio valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo“ // Žin., 2009, Nr. 21-312.
 84. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2009 m. kovo 13 d. sprendimas Nr. 63 „Dėl politinės reklamos žymėjimo radijo, televizijos programose tvarkos“ // Žin., 2009, Nr. 22-316.
 85. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2009 m. kovo 13 d. sprendimas Nr. 64 „Dėl politinės reklamos žymėjimo periodinės spaudos leidiniuose tvarkos“ // Žin., 2009, Nr. 22-317.
 86. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2009 m. kovo 13 d. sprendimas Nr. 65 „Dėl 2009 m. pirmojo pusmečio valstybės biudžeto dotacijos dalies nustatymo politinėms partijoms“ // Žin., 2009, Nr. 22-318.
 87. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2009 m. kovo 16 d. sprendimas Nr. 69 „Dėl politinės reklamos skleidimo per nacionalinius komercinius transliuotojus finansavimo rinkimų agitacijos laikotarpiu“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=339674&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. balandžio 12 d.).
 88. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2009 m. gegužės 7 d. sprendimas Nr. 151 „Dėl 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą kandidatų sąrašų rinkimų programų spausdinimo“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=343445&p_query=&p_tr2=2 (2009 m. rugpjūčio 31 d.).
 89. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2009 m. liepos 24 d. sprendimas Nr. 216 „Dėl kandidatų į Lietuvos Respublikos Seimo narius pareiškinių dokumentų formų, rengiant naujus rinkimus į Lietuvos Respublikos Seimą“ // Prieiga per internetą:

- http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=350283&p_query=&p_tr2=> (2010 m. vasario 10 d.).
90. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2009 m. liepos 24 d. sprendimas Nr. 220 „Dėl 2009 m. antrojo pusmečio valstybės biudžeto dotacijos politinėms partijoms dydžio nustatymo“ // Žin., 2009, Nr. 59-757.
 91. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2009 m. gruodžio 23 d. sprendimas Nr. 312 „Dėl maksimalių išlaidų dydžių politinei kampanijai finansuoti“ // Žin., 2009, Nr. 102-1288.
 92. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2010 m. sausio 29 d. sprendimas Nr. Sp-11 „Dėl 2008 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos dalies išlaidų kompensavimo“ // Žin., 2010, Nr. 9-121.
 93. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. birželio 26 d. posėdyje patvirtinta turto patikėjimo (politinės kampanijos finansavimo) sutarties tipinė forma // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/dynamic/files/1071/turtopatikejimosutartis.doc> (2009 m. birželio 17 d.).
 94. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. liepos 30 d. posėdyje patvirtintos rekomendacijos „Politinė reklama žiniasklaidos priemonėse“ // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/dynamic/files/751/politinesreklamosrekomendacijos.pdf> (2009 m. liepos 15 d.).
 95. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. rugsėjo 24 d. posėdyje patvirtintos rekomendacijos „Dėl išorinės politinės reklamos“ // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/dynamic/files/796/delisorinespolitines.pdf> (2009 m. liepos 15 d.).
 96. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2009 m. vasario 25 d. posėdyje patvirtintos rekomendacijos „Politinė reklama žiniasklaidos priemonėse“ // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/dynamic/files/1036/2009-02-25politinerklamavradio.pdf> (2009 m. liepos 15 d.).
 97. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2009 m. vasario 27 d. posėdyje patvirtintos rekomendacijos „Dėl išorinės politinės reklamos“ // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/dynamic/files/1037/2009-02-27delisorinespolitines.pdf> (2009 m. liepos 15 d.).
 98. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos metodinės rekomendacijos politinės kampanijos išlaidų ir jų apskaitos klausimais // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/lt/pirmas-puslapis/ankstesni-rinkimai/2008-seimo->

[rinkimai/politiniu-kampaniju-finansavimo-kontrolle/islaidos-ir-ju-apskaita.html](#) (2009 m. birželio 22 d.).

99. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos pranešimas „Dėl rinkėjus klaidinančios informacijos skleidimo“ // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/lt/naujienos/Skl.html> (2009 m. liepos 16 d.).
100. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos sekretoriato Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolės skyriaus nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. Į1-21 (Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos archyvas).

Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimai ir kiti dokumentai

1. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2004 m. rugsėjo 3 d. sprendimas Nr. KS-40 // Prieiga per internetą: www.vtek.lt (2010 m. vasario 3 d.).
2. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2007 m. birželio 28 d. sprendimas Nr. KS-55 // Prieiga per internetą: <http://www.vtek.lt/sprendimai/wordfile.php?id=572> (2009 m. gegužės 27 d.).
3. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2007 m. gruodžio 14 d. sprendimas Nr. KS-70 // Prieiga per internetą: <http://www.vtek.lt/sprendimai/wordfile.php?id=506> (2009 m. gegužės 27 d.).
4. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2008 m. balandžio 24 d. sprendimas Nr. KS-33 „Dėl Gedimino Kirkilo“ // Prieiga per internetą: <http://www.vtek.lt/sprendimai/wordfile.php?id=689> (2009 m. gegužės 28 d.).
5. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2008 m. spalio 23 d. sprendimas Nr. KS-84 „Dėl privačių interesų deklaracijų pildymo, tikslinimo ir pateikimo taisyklių patvirtinimo“ // Žin., 2008, Nr. 128-4915.
6. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2008 m. lapkričio 6 d. sprendimas Nr. KS-88 „Dėl Juozo Imbraso“ // Prieiga per internetą: <http://www.vtek.lt/sprendimai/wordfile.php?id=752> (2009 m. gegužės 28 d.).
7. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2008 m. lapkričio 6 d. sprendimas Nr. KS-89 „Dėl Artūro Paulausko“ // Prieiga per internetą: <http://www.vtek.lt/sprendimai/wordfile.php?id=750> (2009 m. gegužės 28 d.).
8. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2008 m. lapkričio 6 d. sprendimas Nr. KS-90 „Dėl Vilijos Blinkevičiūtės“ // Prieiga per internetą: <http://www.vtek.lt/sprendimai/wordfile.php?id=751> (2009 m. gegužės 28 d.).

9. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2008 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KS-108 „Dėl Onos Buišienės“ // Prieiga per internetą: <www.vtek.lt> (2010 m. vasario 3 d.).
10. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2008 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KS-109 „Dėl Redos Daniškevičiūtės“ // Prieiga per internetą: <www.vtek.lt> (2010 m. vasario 3 d.).
11. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2008 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KS-110 „Dėl Gintaro Kalinausko“ // Prieiga per internetą: <www.vtek.lt> (2010 m. vasario 3 d.).
12. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2008 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KS-111 „Dėl Danutės Markeliūnienės“ // Prieiga per internetą: <www.vtek.lt> (2010 m. vasario 3 d.).
13. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2008 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KS-112 „Dėl Ingos Milašiūtės“ // Prieiga per internetą: <www.vtek.lt> (2010 m. vasario 3 d.).
14. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2008 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KS-113 „Dėl Živilės Verbylaitės“ // Prieiga per internetą: <www.vtek.lt> (2010 m. vasario 3 d.).
15. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2008 m. rugsėjo 11 d. rezoliucija „Dėl visuomenės informavimo apie valstybės ir savivaldybių institucijų veiklą“ // Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/?pageid=9423>> (2009 m. gegužės 27 d.).

Vidiniai Lietuvos Respublikos Seimo dokumentai

1. Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2006 m. sausio 20 d. sprendimas Nr. 697 „Dėl Seimo narių lėšų su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms naudojimo tvarkos“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.susije_1?p_id=269839> (2009 m. balandžio 10 d.).
2. Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2009 m. lapkričio 11 d. sprendimas „Dėl Seimo valdybos 2008 m. gruodžio 24 d. sprendimo Nr. 46 pakeitimo“ // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=357683> (2010 m. vasario 5 d.).
3. Lietuvos Respublikos Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. spalio 14 d. išvada Nr. 101-I-29 „Dėl Seimo narės A. Baukutės elgesio“ // Prieiga per internetą:

- http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=91346&p_k=1 (2010 m. kovo 14 d.).
4. Lietuvos Respublikos Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. lapkričio 14 d. išvada Nr. 101-I-30 „Dėl Seimo nario Gedimino Navaičio parlamentinei veiklai skirtų lėšų panaudojimo“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=91347&p_k=1 (2010 m. kovo 14 d.).
 5. Lietuvos Respublikos Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. lapkričio 4 d. išvada Nr. 101-I-31 „Dėl Seimo nario lėšų, skirtų išlaidoms, susijusioms su jo parlamentine veikla, panaudojimo“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=92322&p_k=1 (2010 m. kovo 14 d.).
 6. Lietuvos Respublikos Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. lapkričio 18 d. išvada Nr. 101-I-33 „Dėl Seimo nario Remigijaus Ačo veiklos atitikimo Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatomis“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=92549&p_k=1 (2010 m. kovo 14 d.).
 7. Lietuvos Respublikos Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. lapkričio 18 d. išvada Nr. 101-I-34 „Dėl Seimo nario Antano Bauros lėšų, skirtų išlaidoms, susijusioms su jo parlamentine veikla, panaudojimo“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=92562&p_k=1 (2010 m. kovo 14 d.).
 8. Lietuvos Respublikos Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. lapkričio 18 d. išvada Nr. 101-I-35 „Dėl Seimo narės Agnės Bilotaitės lėšų, skirtų išlaidoms, susijusioms su jos parlamentine veikla, panaudojimo“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=92551&p_k=1 (2010 m. kovo 14 d.).
 9. Lietuvos Respublikos Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. lapkričio 18 d. išvada Nr. 101-I-37 „Dėl Seimo nario Armino Lydekos lėšų, skirtų išlaidoms, susijusioms su jo parlamentine veikla, panaudojimo“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=92553&p_k=1 (2010 m. kovo 14 d.).
 10. Lietuvos Respublikos Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. lapkričio 18 d. išvada Nr. 101-I-38 „Dėl Seimo nario Kazimiero Uokos lėšų, skirtų

išlaidoms, susijusioms su jo parlamentine veikla, panaudojimo“ // Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=92555&p_k=1 (2010 m. kovo 14 d.).

11. Lietuvos Respublikos Seimo Etikos ir procedūrų komisijos 2009 m. gruodžio 16 d. išvada Nr. 101-I-42 „Dėl Seimo nario Broniaus Bradausko veiklos atitikimo Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatoms“ // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6226&p_d=93655&p_k=1 (2010 m. kovo 14 d.).

Europos Sąjungos ir kiti tarptautiniai teisės aktai bei dokumentai

1. Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus // OL 1997 C340/1.
2. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį // OL 2007, C306/01.
3. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija // OL 2008 C115/47.
4. 1988 m. birželio 24 d. Tarybos direktyva 88/361/EEB dėl Sutarties 67 straipsnio įgyvendinimo // OL 1988 L178/5.
5. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2004/2003 „Dėl reglamentų, reglamentuojančių politines Europos partijas, ir šių partijų finansavimo taisyklių“ // OL 2003 L297/1.
6. Europos Parlamento biuro sprendimas, nustatantis Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 2004/2003 „Dėl reglamentų, reglamentuojančių Europos politines partijas ir šių partijų finansavimo taisyklių“ įgyvendinimo taisykles // OL 2004 C155/1.
7. Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 22 d. direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo // OL 2001 L167/10.
8. Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos // Žin., 1995, Nr. 40-988.
9. Europos konvencija dėl televizijos be sienų // Žin., 2000, Nr. 29-805.
10. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Žin., 1995, Nr. 40-987.
11. Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją // Žin., 2006, Nr. 136-5145.

12. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1999 m. gegužės 1 d. rezoliucija Nr. (99)5 „Valstybių grupės prieš korupciją (GRECO) įkūrimas“ (*Council of Europe Committee of Ministers Resolution (99)5 „Establishing the Group of States Against Corruption (GRECO)“*) // Prieiga per internetą: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/documents/resolution\(99\)5_en.asp](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/documents/resolution(99)5_en.asp) > (2009 m. liepos 24 d.).
13. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms Nr. R(99)15 „Dėl priemonių, susijusių su rinkimų kampanijų nušvietimu visuomenės informavimo priemonėse“ (*Recommendation No. R(99)15 of the Committee of Ministers to Member States on Measures Concerning Media Coverage of Election Campaigns*) // Prieiga per internetą: http://www.medialaw.ru/laws/other_laws/european/e-rec99-15.htm > (2009 m. liepos 14 d.).
14. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2003 m. balandžio 8 d. rekomendacija valstybėms narėms Nr. Rec(2003)4 „Dėl bendrųjų taisyklių prieš korupciją politinių partijų ir rinkimų kampanijų finansavimo srityje“ (*Recommendation No. Rec(2003)4 of the Committee of Ministers to Member States on Common Rules Against Corruption in the Funding of Political Parties and Electoral Campaigns*) // Prieiga per internetą: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2183&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75> > (2009 m. liepos 10 d.).
15. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos valstybėms narėms Nr. CM/Rec (2007)15 „Dėl priemonių, susijusių su rinkimų kampanijų nušvietimu visuomenės informavimo priemonėse“ (*Recommendations CM/Rec(2007)15 of the Committee of Ministers to Member States on Measures Concerning Media Coverage of Election Campaigns*) // Prieiga per internetą: http://www.ebu.ch/CMSImages/en/leg_ref_coe_rcm_2007_15_election_071107_tcm6-55954.pdf > (2009 m. liepos 14 d.).
16. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rekomendacija Nr. 1516(2001) „Politinių partijų finansavimas“ (*Council of Europe Parliamentary Assembly Recommendation 1516(2001) „Financing of Political Parties“*) // Prieiga per internetą: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta01/EREC1516.htm> > (2009 m. liepos 15 d.).
17. Europos Komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisijos) 2001 m. kovo 9-10 d. plenarinėje sesijoje patvirtintos gairės „Dėl politinių partijų finansavimo“ (*Guidelines „On Financing of Political Parties“ adopted by the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) at its*

46th Plenary Meeting (9-10 March 2001)) // Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF\(2001\)008-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF(2001)008-e.asp)> (2009 m. liepos 15 d.).

18. Afrikos vienybės organizacijos konvencija dėl kovos su korupcija ir jos prevencijos (*African Union Convention on Preventing and Combating Corruption*) // Prieiga per internetą: <<http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/Text/Convention%20on%20Combating%20Corruption.pdf>> (2010 m. kovo 13 d.).

Europos Sąjungos teismų sprendimai

1. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1986 m. liepos 10 d. sprendimas byloje *D. H. M. Segers v Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor Bank- en Verzekeringsswezen, Groothandel en Vrije Beroepen* (C-79/85) // 1986, ECR 2375.
2. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 1999 m. kovo 9 d. sprendimas byloje *Centros Ltd v Erhervs - og Selskabsstyrelsen* (C-212/97) // 1999, ECR I-1459.
3. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2000 m. kovo 14 d. sprendimas byloje *Association Église de scientologie de Paris and Scientology International Reserves Trust v The Prime Minister* (C-54/99), 2000, ECR I-1335.
4. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2002 m. lapkričio 5 d. sprendimas byloje *Überseering BV v Nordic Construction Company Baumanagement GmbH (NCC)* (C-208/00) // OL 2002 C323/12.
5. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. sprendimas byloje *Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam v Inspire Art Ltd* (C-167/01) // OL 2003 C275/10.
6. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2009 m. spalio 6 d. sprendimas byloje *SPÖ Landesorganisation Kärnten v Finanzamt Klagenfurt* (C-267/08) // OL 2009 C282/12.

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

1. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1998 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Bowman v. The United Kingdom* (141/1996/760/961).
2. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. birželio 28 d. sprendimas byloje *VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland* (24699/94).

3. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. birželio 7 d. sprendimas byloje *Parti Nationaliste Basque – Organisation Régionale d'Iparralde v. France* (71251/01).
4. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. gruodžio 11 d. sprendimas byloje *TV Vest SA and Rogaland Pensjonistparti v. Norway* (21132/05).

Užsienio valstybių teisės aktai

Airija

1. Parlamento (ministrų ir parlamentarų pareigų) (pakeitimo) įstatymas (*Oireachtas (Ministerial and Parliamentary Offices) (Amendment) Act (2001, No. 30)*) // Prieiga per internetą: <http://www.irishstatutebook.ie/2001/en/act/pub/0030/index.html> (2009 m. birželio 22 d.).
2. Rinkimų įstatymas (*Electoral Act (1997, No. 25)*) // Prieiga per internetą: <http://www.constituency-commission.ie/docs%5Cact1997.pdf> (2009 m. birželio 16 d.).

Austrija

1. 1975 m. liepos 2 d. įstatymas „Dėl politinių partijų finansinių duomenų, finansavimo ir rinkimų reklamos“ (*Bundesgesetz vom 2. Juli 1975 über die Aufgaben, Finanzierung und Wahlwerbung politischer Parteien (Parteiengesetz)*), Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, 1975/128/404 // Prieiga per internetą: http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1975_404_0/1975_404_0.pdf (2009 m. balandžio 1 d.).

Bulgarija

1. Politinių partijų įstatymas (*Закон за политическите партии*) // Държавен вестник, 2005/28/1.

Čekija

1. Čekijos Respublikos Konstitucija (*Constitution of the Czech Republic*) // Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/upload/legislations/98/5a/b525fba0a0ffcf188d5453679804.htm> (2008 m. rugpjūčio 8 d.).
2. Vienijimosi į politines partijas ir politinius judėjimus įstatymas (*Law on association in political parties and political movements (424/1991 Coll.)*) //

Prieiga per internetą: <<http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/1991/424.html>> (2009 m. balandžio 1 d.).

Ispanija

1. Organinis įstatymas „Dėl bendrųjų rinkimų organizavimo taisyklių“ (*Ley Orgánica 5/1985, de 19 de junio, del Régimen Electoral General*) // Prieiga per internetą: <http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/lo5-1985.html> (2009 m. balandžio 6 d.).

Izraelis

1. Pagrindinis Įstatymas: Knesetas (*Basic Law: The Knesset*) // Prieiga per internetą: <http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic2_eng.htm> (2010 m. vasario 18 d.).

Jungtinės Amerikos Valstijos

1. Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijos I-oji pataisa (*First Amendment to the United States Constitution*) // Prieiga per internetą: <<http://www.gpoaccess.gov/constitution/pdf/con001.pdf>> (2009 m. kovo 14 d.).
2. Federalinis rinkimų kampanijų įstatymas (1971) (*Federal Election Campaign Act (1971)*), 2 U.S.C. 14, § 431-456 // Prieiga per internetą: <http://www.law.cornell.edu/uscode/html/uscode02/usc_sup_01_2_10_14.html> (2009 m. balandžio 6 d.).
3. Dvipartinės kampanijos reformos įstatymas (*The Bipartisan Campaign Reform Act of 2002 (Public Law, 107-155)*) // Prieiga per internetą: <http://www.law.cornell.edu/background/campaign_finance/bcra_txt.pdf> (2009 m. liepos 7 d.).
4. Tarptautinės antikorupcijos ir gero valdymo įstatymas (*International Anti-Corruption and Good Governance Act of 2000*) // Prieiga per internetą: <<http://www.cggl.org/scripts/document.asp?id=12>> (2009 m. gegužės 10 d.).

Jungtinė Karalystė

1. Finansų įstatymas (1975) (*Finance Act (1975)*) // Prieiga per internetą: <<http://www.statutelaw.gov.uk/SearchResults.aspx?TYPE=QS&Title=finance+act&Year=1975&Number=&LegType=All+Legislation>> (2009 m. balandžio 10 d.).
2. Karūnos ministrų įstatymas (1975) (*Ministers of the Crown Act (1975)*) // <<http://www.statutelaw.gov.uk/content.aspx?LegType=All+Primary&PageNu>>

[mber=52&NavFrom=2&parentActiveTextDocId=1227682&ActiveTextDocId=1227682&filesize=25356](http://www.statutelaw.gov.uk/SearchResults.aspx?TYPE=QS&Title=political+parties&Year=&Number=&LegType=All+Legislation)> (2010 m. vasario 24 d.).

3. Politinių partijų, rinkimų ir referendumų įstatymas (*Political Parties, Elections and Referendums Act (2000)*) // Prieiga per internetą: <<http://www.statutelaw.gov.uk/SearchResults.aspx?TYPE=QS&Title=political+parties&Year=&Number=&LegType=All+Legislation>> (2009 m. gegužės 8 d.).

Kanada

1. Kanados pajamų mokesčio įstatymas (*The Income Tax Act (1985, c. 1 (5th Supp.))*) // Prieiga per internetą: <<http://laws.justice.gc.ca/en/showtdm/cs/I-3.3>> (2009 m. gegužės 19 d.).
2. Kanados rinkimų įstatymas (*Canada Elections Act (2000, c. 9)*) // Prieiga per internetą: <<http://laws.justice.gc.ca/en/result>> (2009 m. balandžio 5 d.).

Graikija

1. Graikijos Respublikos Konstitucija (*Constitution of the Hellenic Republic*) // Prieiga per internetą: <http://www.servat.unibe.ch/icl/gr00000_.html> (2009 m. kovo 20 d.).

Latvija

1. Latvijos Respublikos centrinės rinkimų komisijos įstatymas (*Law on the Central Election Commission*) // Prieiga per internetą: <<http://web.cvk.lv/pub/public/28127.html>> (2009 m. rugpjūčio 6 d.).
2. Korupcijos prevencijos ir kovos su korupcija biuro įstatymas (*Law on Corruption Prevention and Combating Bureau*) // Prieiga per internetą: <http://www.knab.lv/uploads/eng/knab_law_en.pdf> (2009 m. rugpjūčio 6 d.).
3. Politinių organizacijų (partijų) finansavimo įstatymas (*Law on Financing of Political Organisations (Parties)*) // Prieiga per internetą: <http://www.knab.lv/uploads/eng/po_finansing.pdf> (2009 m. rugpjūčio 6 d.).

Lenkija

1. Lenkijos Respublikos Konstitucija // Užsienio šalių konstitucijos (sud. E. Jarašiūnas ir G. Mesonis). Vilnius, 2004.
2. Gminų tarybų, powiatų tarybų ir vaivadijų seimelių rinkimų įstatymas (*Ustawa z dnia 16 lipca 1998 r. Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw*) // Dz. U. 1998/95/602.

3. Lenkijos Respublikos Seimo ir Senato rinkimų įstatymas (*Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej*) // Dz. U. 2001/46/499.
4. Lenkijos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas (*Ustawa z dnia 27 września 1990 r. „O wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej“*) // Dz. U. 1990/67/398.
5. Lenkijos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas (*Ustawa z dnia 28 czerwca 1991 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*) // Dz. U. 1991/59/252.
6. Politinių partijų įstatymas (*Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. „O partiach politycznych“*) // Dz. U. 1997/98/604.
7. Radiofonijos ir televizijos įstatymas (*Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji*) // Dz. U. 1993/7/34.
8. Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas (*Ustawa z dnia 23 stycznia 2004 r. Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego*) // Dz. U. 2004/25/219.
9. Tiesioginių vaito, burmistro ir miesto prezidento rinkimų įstatymas (*Ustawa z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta*) // Dz. U. 2002/113/984.
10. Ministrų Tarybos Pirmininko potvarkis „Dėl minimalaus darbo užmokesčio 2010 m.“ (*Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z 24 lipca 2009 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2010 r.*) // Dz. U. 2009/48/709.
11. Finansų ministro įsakymas „Dėl rinkimų komiteto ataskaitos Lenkijos Respublikos Seimo ir Senato rinkimuose“ (*Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 23 lipca 2001 r. w sprawie sprawozdania komitetu wyborczego w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej*) // Dz. U. 2001/81/881.
12. Finansų ministro įsakymas „Dėl rinkimų komiteto išlaidų kvotos padidinimo Lenkijos Respublikos Prezidento rinkimuose“ (*Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 sierpnia 2005 r. w sprawie podwyższenia kwoty wydatków komitetu wyborczego w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej*) // Dz. U. 2005/160/1346.

Makedonija

1. Makedonijos Respublikos Parlamento narių rinkimų įstatymas (*Law on Election of Members of Parliament of the Republic of Macedonia*) // Prieiga per internetą:

<http://www.izbori.gov.mk/pretsedatelski2004/downloads/engzizborpratenici.pdf> (2009 m. gegužės 8 d.).

Portugalija

1. Politinių partijų įstatymas (*Law governing Political Parties (Organisational Law no. 2/2003 of 22 August 2003)*) // Prieiga per internetą: http://www.parlamento.pt/Legislacao/Documents/LawgoverningPoliticalParties_EN.pdf (2009 m. balandžio 12 d.).

Rusija

1. Federalinis konstitucinis įstatymas „Dėl Rusijos Federacijos referendumo“ (*Федеральный конституционный закон от 28 июня 2004 года № 5-ФКЗ «О референдуме Российской Федерации»*) // Prieiga per internetą: http://www.cikrf.ru/law/1/zakon_045fkz.jsp (2009 m. birželio 25 d.).
2. Federalinis įstatymas „Dėl politinių partijų“ (*Федеральный закон от 11 июля 2001 г. N 95-ФЗ «О политических партиях»*) // Prieiga per internetą: <http://www.rg.ru/2001/07/11/partii-dok.html> (2009 m. balandžio 3 d.).
3. Federalinis įstatymas „Dėl Rusijos Federacijos Federalinio Susirinkimo Valstybės Dūmos deputatų rinkimų“ (*Федеральный закон от 18 мая 2005 года N 51-ФЗ «О выборах депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации»*) // Prieiga per internetą: http://www.cikrf.ru/law/2/zakon_51.jsp (2009 m. birželio 25 d.).
4. Federalinis įstatymas „Dėl Rusijos Federacijos Prezidento rinkimų“ (*Федеральный закон от 10 января 2003 года № 19-ФЗ «О выборах Президента Российской Федерации»*) // Prieiga per internetą: http://www.cikrf.ru/law/2/zakon_19.jsp (2009 m. birželio 25 d.).

Serbija

1. Politinių partijų finansavimo įstatymas (*Law on Financing of Political Parties*) // Prieiga per internetą: http://www.osce.org/documents/fry/2003/07/535_en.pdf (2009 m. balandžio 30 d.).

Ukraina

1. Ukrainos įstatymas „Dėl Ukrainos tautos atstovų rinkimų“ (*Law of Ukraine „On Election of People’s Deputies of Ukraine“*) // Prieiga per internetą: <http://www.washlaw.edu/forint/europe/ukraine.html> (2009 m. balandžio 7 d.).

2. Ukrainos politinių partijų įstatymas (*Law on political parties of Ukraine*) // Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDL\(2002\)036-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDL(2002)036-e.asp)> (2009 m. balandžio 7 d.).

Vokietija

1. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas // Užsienio šalių konstitucijos (sud. E. Jarašiūnas ir G. Mesonis). Vilnius, 2004.
2. Politinių partijų įstatymas (*Law on political parties (Gesetz über die politischen Parteien)*) // Prieiga per internetą: <<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/ParteienG.htm#10>> (2009 m. kovo 23 d.).

Užsienio valstybių konstitucinių (aukščiausiųjų) teismų aktai

Čekijos

1. Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 18 d. sprendimas byloje Nr. Pl. ŠS 26/94 (*Decision No. Pl. ŠS 26/94 of Constitutional Court of Czech Republic of 18 October 1995*) // Prieiga per internetą: <http://angl.concourt.cz/angl_verze/doc/p-26-94.php> (2008 m. liepos 20 d.).

Izraelio

1. Izraelio Valstybės Aukščiausiojo Teismo 1969 m. liepos 3 d. sprendimas byloje *A. Bergman v. Minister of Finance and State Comptroller* // Prieiga per internetą: <http://elyon1.court.gov.il/files_eng/69/980/000/z01/69000980.z01.HTM> (2010 m. vasario 18 d.).

Jungtinių Amerikos Valstijų

1. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 1976 m. sausio 30 d. sprendimas byloje *Buckley v. Valeo*, 424 U.S. 1 // Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/us/424/1/case.html>> (2009 m. gegužės 1 d.).
2. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 1982 m. gruodžio 8 d. sprendimas byloje *Brown et al. v. Socialist Workers '74 Campaign Committee (Ohio) et al.* // Prieiga per internetą: <<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=459&invol=87>> (2009 m. gegužės 11 d.).
3. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 1986 m. gruodžio 10 d. sprendimas byloje *Munro v. Socialist Workers*, 479 U. S. 189 // Prieiga per

- internetą: <<http://supreme.justia.com/us/479/189/case.html>> (2010 m. vasario 18 d.).
4. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 1996 m. birželio 26 d. sprendimas byloje *Colorado Republican Federal Campaign Committee et al. v. Federal Election Commission*, 518 U. S. 604 // Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/us/518/604/case.html>> (2009 m. lapkričio 3 d.).
 5. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gruodžio 10 d. sprendimas byloje *McConnell v. Federal Election Commission* // Prieiga per internetą: <<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=000&invol=02-1674>> (2009 m. liepos 7 d.).
 6. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Citizens United v. Federal Election Commission* // Prieiga per internetą: <<http://www.supremecourtus.gov/opinions/09pdf/08-205.pdf>> (2010 m. vasario 18 d.).

Lenkijos

1. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2000 m. kovo 8 d. sprendimas byloje Nr. Pp 1/99 (*Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 marca 2000 r. (sygn. akt Pp 1/99)*) // Z. U. 2000 / 2 / 58.
2. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2003 m. gegužės 27 d. sprendimas byloje Nr. K 11/03 (*Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 maja 2003 r. (sygn. akt K 11/03)*) // Dz. U. 2003/98/904.
3. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. liepos 13 d. sprendimas byloje Nr. P 20/03 (*Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 lipca 2004 r. (sygn. akt P 20/03)*) // Dz. U. 2004/167/1760.
4. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje Nr. K 25/03 (*Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 grudnia 2004 r. (sygn. akt K 25/03)*) // OTK A 2004/11/116.
5. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas byloje Nr. K 18/04 (*Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2005 r. (sygn. akt K 18/04)*) // Dz. U. 2005/86/744
6. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2007 m. gruodžio 17 d. sprendimas byloje Nr. Pp 1/07 (*Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 grudnia 2007 r. (sygn. akt Pp 1/07)*) // Z. U. 2007/11A/165.
7. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2010 m. sausio 20 d. sprendimas byloje Nr. Kp 6/09 (*Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 stycznia 2010 r. (sygn. akt Kp 6/09)*) // M. P. 2010/4/46.

Vokietijos

1. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1957 m. rugsėjo 3 d. sprendimas byloje Nr. 2 BvR 7/57 // BVerfGE 7, 99.
2. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1958 m. birželio 24 d. sprendimas byloje Nr. 2 BvF 1/57 // BVerfGE 8, 51-1.
3. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1966 m. liepos 19 d. sprendimas byloje Nr. 2 BvF 1/65 // BVerfGE 20, 56.
4. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1968 m. gruodžio 3 d. sprendimas byloje Nr. 2 BvE 1, 3, 5/67 // BVerfGE 24, 300.
5. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1979 m. liepos 24 d. sprendimas byloje Nr. 2 BvF 1/78 // BVerfGE 52, 63-2.
6. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1986 m. liepos 14 d. sprendimas byloje Nr. 2 BvE 5/83 // BVerfGE 73, 1.
7. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1986 m. liepos 14 d. sprendimas byloje Nr. 2 BvE 2/84, 2 BvR 442/84 // BVerfGE 73, 40-3.
8. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1992 m. balandžio 9 d. sprendimas byloje Nr. 2 BvE 2/89 // BVerfGE 85, 264.

Užsienio valstybių teismų sprendimai

Latvija

1. Latvijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 3 d. sprendimas byloje Nr. SA-5/2006 // Prieiga per internetą: <http://www.at.gov.lv/info/archive/department3/2006/> (2010 m. kovo 13 d.).

Lenkija

1. Lenkijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. spalio 1 d. sprendimas byloje Nr. III SW 152/03 (Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 1 października 2003 r. (sygn. akt. III SW 152/03)) // OSNP 2004/10/181.

Specialioji literatūra

1. ALBERS, W., ZOTTMANN, A. Handwörterbuch der Wirtschaftswissenschaft (HdWW). Zugleich Neuauflage des Handwörterbuchs der Sozialwissenschaften. Göttingen, 1978, T. 4.
2. ALEXANDER, H. E. American Presidential Elections, 1976-1992 // Comparative Political Finance Among the Democracies (ed. H. E. Alexander, R. Shiratori). Boulder, 1994.

3. ALEXANDER, H. E. American Presidential Elections Since Public Funding 1976-84 // Comparative Political Finance in the 1980s (ed. H. E. Alexander). New York, 2009.
4. ALEXANDER, H. E. Approaches to Campaign and Party Finance Issues // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001.
5. ALEXANDER, H. E. Financing Politics: Money, Elections, and Political Reform. Washington, 1992.
6. ALEXANDER, H. E. Money and Politics: Rethinking a Conceptual Framework // Comparative Political Finance in the 1980s (ed. H. E. Alexander). Cambridge, 2009.
7. ALEXANDER, H. E., SHIRATORI, R. Introduction // Comparative Political Finance Among the Democracies (ed. H. E. Alexander, R. Shiratori). Boulder, 1994.
8. ANDRULIENĖ, A. Paslėptos politinės reklamos įtaka rinkėjams // 2004 m. gruodžio 9 d. Atviros Lietuvos fondo ir *Transparency International* Lietuvos skyriaus surengtos konferencijos „Žiniasklaidos vaidmuo konstruojant politinį spektaklį“ medžiaga // Prieiga per internetą: <<http://www.politika.osf.lt/Kiti/dokumentai/PasleptaReklama/Andrulienes.pdf>> (2009 m. liepos 17 d.).
9. ANDRUŠKEVIČIUS, A. Administracinė teisė: bendrieji teorijos klausimai, valdymo aktų institutas, ginčo santykių jurisprudenciniai aspektai. Vilnius, 2008.
10. ANDRUŠKEVIČIUS, A. Administracinės teisės principai ir normų ribos. Vilnius, 2004.
11. ANTOSZEWSKI, A. Partie polityczne w Europie Środkowej ir Wschodniej // Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza (red. A. Antoszewski, R. Herburt), Wrocław, 1997.
12. ANTOSZEWSKI, A. Wzorce rywalizacji politycznej we współczesnych demokracjach europejskich. Wrocław, 2004.
13. AMBRASIENĖ, D., BARANAUSKAS E., *et al.* Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius, 2004.
14. AUGUSTINAITIS, A. Politinio lyderio komandos vadyba // Politologija, 1999, Nr. 1(13).
15. BAKER, E. Reflections on Government. Oxford, 1942.

16. BALLINGTON, J. Gender Equality in Political Party Funding // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström). Stockholm, 2003.
17. BANASZAK, B. Prawo konstytucyjne. Warszawa, 2004.
18. BANASZAK, B., PREISNER, A. Wprowadzenie do prawa konstytucyjnego. Wrocław, 1992.
19. BANKOWICZ, M. Demokracja. Zasady, procedury, instytucje. Kraków, 2006.
20. BAŃKIEWICZ, M. Patologie w finansowaniu polityki // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M Chmaj). Toruń, 2008.
21. BAŃKIEWICZ, M. Źródła finansowania polityki // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008.
22. BARANY, E. Logika finansowania partii politycznych: doświadczenie słowackie // Prawne aspekty funkcjonowania partii politycznych w państwach Europy Środkowej i Wchodniej. Festiwal dialogu czterech kultur Łódź 2003. Łódź, 2003.
23. BARDI, L., MORLINO, L. Italy: Tracing the Roots of the Great Transformation // How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies (ed. R. S. Katz, P. Mair). London, 1994.
24. BARTEL SHEEHAN, K. Controversies in Contemporary Advertising. Thousand Oaks, 2003.
25. BELLAK, CH., LEIBRECHT, M. Corporate Income Tax Competition and the Scope for National Tax Policy in the Enlarged Europe // National Tax Policy in Europe: To Be or Not to Be? (ed. K. Andersson, E. Eberhartinger, L. Oxelheim). New York, 2007.
26. BENESZ, V. Czechoslovak Democracy and its Problems 1918-1920 // MAMATEY, V., LUZA, R. A History of the Czechoslovak Republic. Princeton, 1973.
27. BENOIT, W. L., PIER, P. M., *et al.* The Primary Decision: A Functional Analysis of Debates in Presidential Primaries. London, 2002.
28. BIDZIŃSKI, M. Finansowanie kampanii wyborczych do samorządu // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008.
29. BIELINIS, L. Prezidento rinkimų anatomija. 2002 metų prezidento rinkimai Lietuvoje. Vilnius, 2003.
30. BIELINIS, L. Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštaringa komunikacinė simbiozė. Vilnius, 2005.
31. BLOŽĖ, M. Politinių partijų finansavimas Vakarų Europos šalyse // Politologija, 1999, Nr. 4(16).

32. BOSAITĖ, A., BUTOV, S. Juridiniai asmenys kaip civilinės teisės subjektai // Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (moksl. red. V. Mizaras). Vilnius, 2009.
33. BRAZYTĖ, J. Politinės reklamos kūrimo procesas Lietuvoje. Komunikacijos ir informacijos magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2008 // Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20080619_092355-58643/DS.005.0.02.ETD> (2009 m. birželio 28 d.).
34. BURKE, E. Maxims, Opinions and Characters: Moral, Political, and Economical // The Works of Edmund Burke. London, 1811, T. II.
35. BURNELL, P. Introduction: Money and Politics in Emerging Democracies // Funding Democratization (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick, 2007.
36. CANNON, L. Ronnie and Jesse: A Political Odyssey. New York, 1969.
37. CASAS-ZAMORA, K. Political Finance and State Funding Systems: An Overview // Prieiga per internetą: <http://www.moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/PoliticalFinanceAndStateFundingSystems_English.pdf?keepThis=true&TB_iframe=true&height=800&width=900> (2009 m. spalio 25 d.).
38. CHMAJ, M. Finansowanie partii politycznych // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008.
39. CHMAJ, M. Jawność finansowania polityki // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008.
40. CHMAJ, M. Nowy system finansowania partii politycznych w Polsce // Przegląd Sejmowy, 2002, Nr. 2(49)/2002.
41. CHMAJ, M. Wolność tworzenia i działania partii politycznych. Studium porównawcze. Olsztyn, 2006.
42. CHMAJ, M., SOKÓŁ, W., ŻMIGRODZKI, M. Teoria partii politycznych. Lublin, 1999.
43. CHMAJ, M., ŻMIGRODZKI, M. Status prawny partii politycznych w Polsce. Toruń, 1995.
44. CHRONOWSKY, N. Finansowanie partii politycznych w Republice Węgierskiej // Prawne aspekty funkcjonowania partii politycznych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej. Festiwal dialogu czterech kultur Łódź 2003. Łódź, 2003.
45. COLAZINGARI, S., ROSE-ACKERMAN, S. Corruption in a Paternalistic Democracy: Lessons from Italy for Latin America // Political Science Quarterly, Nr. 3(113), 1998.
46. CORRADO, A. Campaign Finance Reform: A Sourcebook. Washington, 1997.

47. COX, G. W. *The Efficient Secret: The Cabinet and the Development of Political Parties in Victorian England*. Cambridge, 2005.
48. ČEIKAUŠKIENĖ, M. *Reklama ir firmos įvaizdis*. Vilnius, 1997.
49. DAHL, R. A. *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven, 1961.
50. DAUDERIS, H. *Finansų apskaita: kaip pasirinkti sprendimą*. Kaunas, 1993.
51. DAVIDSON, D. R. *Enforcing Campaign Finance Laws: What Others Can Learn from Canada* // *Election Law Journal*, 2004, Nr. 3(3).
52. DOBEK-OSTROWSKA, B. *Komunikowanie polityczne i publiczne*. Warszawa, 2007.
53. DOLIŃSKI, D. *Psychologiczne mechanizmy reklamy*. Gdańsk, 2003.
54. DORN, L. *Finansowanie działalności politycznej w Polsce. Obecna praktyka i jej reforma* // *Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne* (red. M. Walecki). Warszawa, 2000.
55. EPSTEIN, L. D. *Political Parties in Western Democracies*. New Brunswick, 1993.
56. EHRLICH, S. *Wstęp do nauki o państwie i prawie*. Warszawa, 1979.
57. EUKEN, W., RENNER, A. *Some Methodological Reflections: A Plea for a Constitutional Ecological Economics* // *Sustainability in Question: The Search for a Conceptual Framework* (ed. J. Köhn, J. Gowdy, F. Hinterberger, J. van der Straaten). Cheltenham, 1999.
58. FISHER, J. *Party Expenditure and Electoral Prospects: A National Level Analysis of Britain* // *Electoral Studies*, 1999, Nr. 18.
59. FISHER, J. *Party Finance and Corruption: Britain* // *Party Finance and Political Corruption* (ed. R. Williams). London, 2000.
60. FISHER, J., EISENSTADT, T. A. *Introduction: Comparative Party Finance: What is to be Done?* // *Party Politics*, 2004, Nr. 6(10).
61. FRAS, J. „Debata“ – polityczna audycja telewizyjna // *Media w wyborach. Kampanie wyborcze. Media w polityce* (ed. T. Sasińska-Klas). Toruń, 2007.
62. FROMONT, M. *Parteienfinanzierung in Frankreich* // *Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich* (red. Th. Tsatsos). Baden Baden, 1992.
63. GARLICKI, L. *Zimbabwe: finansowanie partii politycznych (orzeczenie Sądu Najwyższego Zimbabwe z 5 września 1997 r.)* // *Przegląd Sejmowy*, 1997, Nr. 6(23).
64. GEBETHNER, S. *Finansowanie partii politycznych i parlamentarnej kampanii wyborczej w Polsce po zmianach z 2001 r. (Założenia i pierwsze praktyczne doświadczenia)* // *Kulisy finansowania polityki* (red. M. Walecki), Warszawa, 2002.

65. GEBETHNER, S. Zasada jawności i publicznej kontroli finansowania prezydenckiej kampanii wyborczej w świetle znowelizowanej ustawy o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (red. M. Walecki). Warszawa, 2000.
66. GIDLUND, G. M. Regulation of Party Finance in Sweden // Political Finance Among Democracies (ed. H. E. Alexander, R. Shiratori). Boulder, 1994.
67. GIOVE, F. C. Essentials Auditing. Piscataway, 1992.
68. GOLDEN, M. A., CHANG, E. C. C. Competitive Corruption: Factional Conflict and Political Malfeasance in Postwar Italian Christian Democracy // World Politics, 2001, Nr. 4(53).
69. GRIMM, D. Parlament a partie w RFN // Przegląd Sejmowy, 1994, Nr. 1.
70. HAGGETT, P. Encyclopedia of World Geography. New York, 2001.
71. HEARD, A. The Costs of Democracy. Chapel Hill, 1960.
72. HEIDENHEIMER, A. J. Comparative Party Finance: Notes and Practices and Toward a Theory // The Journal of Politics, 1963, Nr. 4(25).
73. HERBURT, R. Partie Polityczne // Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza (red. A. Antoszewski, R. Herburt), Wrocław, 1997.
74. HERBURT, R. Teoria i praktyka funkcjonowania partii politycznych. Wrocław, 2002.
75. HEYWOOD, A. Politics. London, 2002.
76. HOFNUNG, M. The Public Purse and the Private Campaign: Political Finance in Israel // Journal of Law and Society, 1996, T. 23, Nr. 1.
77. HOLTZ-BACHTA, CH., KAID, L. L. Political Advertising in International Comparison // The SAGE Handbook of Political Advertising (ed. L.L. Kaid, Ch. Holtz-Bachta). Thousand Oaks, 2006.
78. IKSTENS, J., PINTO-DUSCHINSKY, M., *et al.* Political Finance in Central Eastern Europe: An Interim Report // Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft, 2002, Nr. 1(31).
79. INČIŪRAITĖ, G. LR ministerijų RsV – savireklama ar natūralus dalykas? // Reklamos ir marketingo idėjos, 2005, Nr. 7(17).
80. JANDA, K., BERRY, J. M., GOLDMAN, J. The Challenge of Democracy: Government in America. 2008, Boston.
81. JANICKI, L. Nowe elementy w finansowaniu partii politycznych w RFN // Przegląd Zachodni, 1984, Nr. 5-6.
82. JANICKI, L. System finansowania partii w RFN // Przegląd Zachodni, 1984, Nr. 5-6.

83. JAQUES, R. Report on the Financing of Political Parties // Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-PP\(2000\)001rev2-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-PP(2000)001rev2-e.asp)> (2007 m. rugpjūčio 13 d.).
84. JARAŠIŪNAS, E. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas (sud. V. Rinkevičius). Vilnius, 2002.
85. JENSON, J. Innovation and Equality. The Impact of Public Funding // Comparative Issues in Party and Election Finance (ed. F. L. Seidle). Toronto, 1991.
86. JIRÁSKOVÁ, V. Prawna regulacja finansowania partii politycznych w Republice Czeskiej // Prawne aspekty funkcjonowania partii politycznych w państwach Europy Środkowej i Wchodniej. Festiwal dialogu czterech kultur Łódź 2003. Łódź, 2003.
87. JUCHNIEWICZ, J. Finansowanie kampanii wyborczych do parlamentu i kampanii prezydenckich // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008.
88. JULIEN, C. Samobójstwo demokracji. Warszawa, 1974.
89. JUODPUSIS, G. Politinės reklamos apžvalga // Reklamos ir marketingo idėjos. 2004, Nr. 10.
90. JUOZAPAVIČIUS, R. Politinė reklama ir žiniasklaidos korupcija // 2004 m. gruodžio 9 d. Atviros Lietuvos fondo ir *Transparency International* Lietuvos skyriaus surengtos konferencijos „Žiniasklaidos vaidmuo konstruojant politinį spektaklį“ medžiaga. Prieiga per internetą: <<http://politika.osf.lt/Kiti/dokumentai/PasleptaReklama/Juozapaviciaus.pdf>> (2009 m. liepos 17 d.).
91. JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimas Lietuvoje: tinkamiausio modelio paieška // Politologija, 2008, Nr. 2.
92. JURKEVIČIUS, V. Politinių partijų finansavimo teisinio reglamentavimo ir praktikos problemos. Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009.
93. KAID, L. L. Handbook of Political Communication Research. Mahwah, 2004.
94. KAID, L. L. Political Advertising // Handbook of Political Communication (ed. D. Nimmo, K. R. Sanders). Beverly Hills, 1981.
95. KARASIMEONOV, G. The Law on Political Parties in Bulgaria // Prieiga per internetą: <http://www.cecl.gr/RigasNetwork/databank/REPORTS/r7/Bu_7_Karasimeonov.html> (2009 m. balandžio 1 d.).

96. KATKUTĖ, A. Politinės informacinės technologijos // Prieiga per internetą: http://www.mediabv.lt/resursai/vrstudija/Politines_technologijos.pdf (2009 m. liepos 3 d.).
97. KELLY, J. M. Parteienfinanzierung in Irland // Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich (red. Th. Tsatsos). Baden Baden, 1992.
98. KIRŠIENĖ, J., PAKALNIŠKIS, V., *et al.* Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 2004, T. I.
99. KLINGEMANN, H.-D., *et al.* Parties, Policies, and Democracy. Boulder, 1994.
100. KOOLE, R. A. The Vulnerability of the Modern Cadre Party in the Netherlands // How Parties Organize (ed. R. S. Katz, P. Mair). London, 1994.
101. KOOLE, R. A., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in the United States // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001.
102. KOTLER, PH., ARMSTRONG, G., SAUNDERS, J., WONG, V. Rinkodaros principai. Kaunas, 2003.
103. KRUPAVIČIUS, A. Pokomunistinė transformacija ir Lietuvos partijos // Politinės partijos Lietuvoje: atgimimas ir veikla (sud. A. Krupavičius). Kaunas, 1996.
104. KRUPAVIČIUS, A., LUKOŠAITIS, A. Politinės partijos ir partinė sistema // Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida. Kaunas, 2004.
105. KRUPAVIČIUS, A., POGORELIS, R. Rinkimų sistema ir rinkimai // Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida (sud. A. Krupavičius, A. Lukošaitis). Kaunas, 2004.
106. KŪRIS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos Sąjungos iššūkiai // Justitia, 2004, Nr. 6.
107. KŪRIS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai // BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS, E., *et al.* Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2001.
108. LEDUC, L., NIEMI, R. G., NORRIS, P. Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective. London, 1996.
109. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius, 2001.
110. LIJPHART, A. Typologies of Democratic Systems. Berkeley, 1968.
111. LÖSCHE, P. Problems of Party Campaign Financing in Germany and the United States – Some Comparative Reflections // Campaign and Party Finance in North America and Western Europe (ed. A. B. Gunlicks). Boulder, 1993.
112. LUKOŠAITIS, A. Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis. Vilnius, 2005.

113. LUKOŠAITIS, A., SKAČKAUSKAS, M. Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimas: tarptautinė patirtis ir reglamentavimo problemos Lietuvoje // Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos analizės skyriaus medžiaga (2007 m. balandžio 17 d.).
114. LUTHER, K. R., MÜLLER, W. C. Politics in Austria – Still a Case of Consociationalism? London, 1992.
115. ŁAWNICZAK, A. Finansowanie partii politycznych. Warszawa, 2001.
116. ŁAWNICZAK, A. Przeszłość i teraźniejszość finansowania partii politycznych w Polsce // Prawne aspekty funkcjonowania partii politycznych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej. Festiwal dialogu czterech kultur Łódź 2003. Łódź, 2003.
117. ŁAWNICZAK, A. Swoboda działalności partii politycznych // Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP (red. B. Banaszk, A. Preisner). Warszawa, 2002.
118. MACIĄG, Z. A. System partyjny RFN. Warszawa, 1979.
119. MADGWICK, P. J. Introduction to British Politics. Cheltenham, 1991.
120. MAGLEBY, D. B., NELSON, C. J. The Money Chase: Congressional Campaign Finance Reform. Washington, 1990.
121. MAIR, P., VAN BIEZEN, I. Party Membership in Twenty European Democracies, 1980-2000 // Party Politics, 2001, Nr. 1(7).
122. MAOR, M. Partie, ich instytucjonalizacja i modele organizacyjne // Władza i społeczeństwo 2 (oprac. J. Szczupaczyński), Warszawa, 1998.
123. MARKAUSKAS, L. Reklamos teisinis reglamentavimas: teorija ir praktika. Vilnius, 2008.
124. MASNEVAITĖ, E. Dalies rinkimų kampanijos išlaidų kompensavimas: Lietuvos atvejis lyginamajame kontekste // Administracinė jurisprudencija. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis, 2009, Nr. 7(17).
125. MASNEVAITĖ, E. Modele finansowania partii politycznych na Litwie // Przegląd prawa i administracji, 2009, T. LXXX.
126. MASNEVAITĖ, E. Politinių partijų finansavimo modeliai Lietuvos kontekste // Teisė, 2008, Nr. 67.
127. MASNEVAITĖ, E. Valstybinis politinių partijų finansavimas Lietuvoje // Teisė, 2009, Nr. 70.
128. MCGONAGLE, T. Workshop Report: The Changing Hues of Political Expression in the Media // Political Debate and the Role of the Media: The Fragility of Free Speech (ed. S. Nikoltchev). Strasbourg, 2004.
129. MCNAIR, B. An Introduction to Political Communication. London, 2003.
130. MEŠKAUSKAITĖ, L. Žiniasklaidos teisė. Vilnius, 2004.

131. MICHAJLOVIČ, I. Korupcijos apibrėžimo problematika // Teisė, 2005, Nr. 54.
132. MICHALAK, B. Nadzór i kontrola państwa nad finansowaniem polityki // Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim (red. M. Chmaj). Toruń, 2008.
133. MIGUET, A. Political Corruption and Party Funding in Western Europe. An Overview. Prepared Following the TI Western Europe Group Meeting, Athens, Greece, 13-15 September 2002 // Prieiga per internetą: <http://www.transparency.org/global_priorities/corruption_politics/projects_political_corruption/athens_meeting_2002> (2009 m. balandžio 1 d.).
134. MIKELĖNAS, V. Prievolių teisė. I dalis. Vilnius, 2002.
135. MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo ypatumai. Vilnius, 1999.
136. MILLER, W. L., NIEMI, R. G. Voting: Choice, Conditioning and Constraint // Comparing Democracies 2: New Challenges in the Study of Elections and Voting (ed. L. LeDuc, R. G. Niemi, P. Norris). Guildford, 2002.
137. MIZARAS, V. Atstovavimas // Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (red. V. Mizaras). Vilnius, 2009.
138. Money in Politics. A Study of Party Financing Practices in 22 Countries (ed. S. Bryan, D. Baer). Washington, 2005.
139. MORARU, A., IORGA, E. Romania // PEROTTINO, M., CHMAJ, M, *et al.* Legislation and Control Mechanisms of Political Parties' Funding: Czech Republic, Poland, Romania, Ukraine. Bucharest, 2005.
140. MROZOWSKI, M. Media masowe. Warszawa, 2001.
141. NASSMACHER, H., NASSMACHER, K.-H. Major Impacts of Political Finance Regimes // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001.
142. NASSMACHER, K.-H. Analiza porównawcza finansowania partii politycznych w ustabilizowanych demokracjach // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002.
143. NASSMACHER, K.-H. Comparing Party and Campaign Finance in Western Democracies // Campaign and Party Finance in North America and Western Europe (ed. A. B. Gunlicks). Boulder, 1993.
144. NASSMACHER, K.-H. Comparative Political Finance in Established Democracies // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001.

145. NASSMACHER, K.-H. Finansowanie partii politycznych w Niemczech // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000.
146. NASSMACHER, K.-H. Introduction: Political Parties, Funding and Democracy // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström), Stockholm, 2003.
147. NASSMACHER, K.-H. Monitoring, Control and Enforcement of Political Finance Regulation // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström), Stockholm, 2003.
148. NASSMACHER, K.-H. Party Funding in Continental Western Europe // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström). Stockholm, 2003.
149. NASSMACHER, K.-H. Political Finance in West Central Europe: Austria, Germany, Switzerland // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001.
150. NASSMACHER, K.-H. Structure and Impact of Public Subsidies to Political Parties in Europe: The Examples of Austria, Italy, Sweden and West Germany // Comparative Political Finance in the 1980s (ed. H. E. Alexander). Cambridge, 2009.
151. NASSMACHER, K.-H. The Funding of Political Parties in the Anglo-Saxon Orbit // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström), Stockholm, 2003.
152. NORMANTAS, A. Rinkimai ir referendumai // BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS, E., *et al.* Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2001.
153. NORRIS, P. A Virtuous Circle? // Prieiga per internetą: <<http://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/VIRTUOUS/Conclusions.pdf>> (2010 m. vasario 18 d.).
154. NOVAGROCKIENĖ, J. Politikos mokslo pagrindai. Vilnius, 2001.
155. NOWAK, K. Instytucjonalizacja partii politycznych W RFN // Państwo i Prawo, 1978, Nr. 1.
156. NOWAK, C. Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji, przyjęta w dniu 31 października 2003 r. przez Zgromadzenie Ogólne NZ w rezolucji nr 58/4 // Prieiga per internetą: <<http://www.batory.org.pl/doc/nowak1.pdf>> (2009 m. kovo 20 d.).
157. PALDA, F., PALDA, K. The Impact of Campaign Expenditures on Political Competition in the French Legislative Elections of 1993 // Public Choice, 1998, Nr. 1-2(94).

158. PALTIEL, K. Z. Campaign Finance: Contrasting Practices and Reforms // Democracy at the Polls: A Comparative Study of Competitive National Elections (ed. D. Butler, H. R. Penniman, A. Ranney), Washington, 1981.
159. PANEBIANCO, A. Political Parties: Organization and Power. Cambridge, 1988.
160. PELENIS, D. Politinių partijų finansavimas: užsienio šalių patirtis ir Lietuvos perspektyvos // Justitia, 1998, Nr. 6.
161. PERLOFF, R. M. Political Communication: Politics, Press, and Public in America. Mahwah, 1998.
162. PERSSON, T., TABELLINI, G., TREBBI, F. Electoral Rules and Corruption // Prieiga per internetą: <<http://people.su.se/~tapers/papers/pttjan03.pdf>> (2009 m. spalio 20 d.).
163. PETAK, Z. A Comparative Analysis of Financing Parties and Elections in Croatia and in Other Countries // Politička Misao, 2001, Nr. 5.
164. PETKEVIČIUS, P. Administracinė atsakomybė. Vilnius, 1996.
165. PETKEVIČIUS, P. Administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną. Vilnius, 2003.
166. PETROFF, W. Finansowanie partii politycznych w postkomunistycznej Europie (Bułgaria, Czechy, Rumunia, Słowacja, Węgry) // Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa, 1996, Nr. 95.
167. PINTO-DUSCHINSKY, M. Financing Politics: A Global View // Journal of Democracy, 2002, Nr. 4(13) // Prieiga per internetą: <http://www.moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/Financing_Politics.pdf> (2009 m. gegužės 1 d.).
168. PINTO-DUSCHINSKY, M. Pieniądze a polityka w reżimie demokratycznych // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki). Warszawa, 2002.
169. PINTO-DUSCHINSKY, M. Political Financing in the Commonwealth // Prieiga per internetą: <http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/uploadedfiles/%7B7C1DC507-23C5-4CEF-B97B-8A61A6DFEB6D%7D_Political%20Financing%20in%20the%20Commonwealth.pdf> (2010 m. kovo 13 d.).
170. PINTO-DUSCHINSKY, M. Rola pieniędzy politycznych // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (red. M. Walecki). Warszawa, 2000.
171. PINTO-DUSCHINSKY, M. Supporting New Democracies // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001.

172. PINTO-DUSCHINSKY, M., POSTNIKOV, A., *et al.* Campaign Finance in Foreign Countries: Legal Regulation and Political Practices (A Comparative Legal Survey and Analysis) // Prieiga per internetą: <http://moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/Campaign_Finance.pdf> (2009 m. balandžio 20 d.).
173. PIVORIŪNAS, A. Nusikaltimai valstybės tarnybai ir korupcija – problemos ir jų sprendimo būdai // *Justitia*, 1997, Nr. 6.
174. PŁUDOWSKI, T. Komunikacja polityczna w amerykańskich kampaniach wyborczych. Warszawa, 2008.
175. PODOBAS, I. Marketing polityczny a wzrost wydatków na kampanie polityczne // *Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim* (red. M. Chmaj). Toruń, 2008.
176. POLLOCK, J. K. *Money and Politics Abroad*. New York, 1932.
177. POPKIN, S. L. *The Reasoning Voter: Communication and Persuasion in Presidential Campaigns*. Chicago, 1991.
178. PUENTE EGIDO, J. Parteienfinanzierung in Spanien // *Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich* (red. Th. Tsatsos). Baden Baden, 1992.
179. PUŠKORIUS, S. *Veiklos auditas*. Vilnius, 2004.
180. ROMANIUK, A. Źródła finansowania kampanii wyborczych i partii politycznych na Ukrainie // *Kulisy finansowania polityki* (red. M. Walecki), Warszawa, 2002.
181. ROSE-ACKERMAN, S. *Corruption and Government. Causes, Consequences and Reform*. Cambridge, 1999.
182. RÖMERIS, M. *Valstybė*. Vilnius, 1995, T. II.
183. SAKWA, R. Left or Right? The CPRF and the Problem of Democratic Consolidation in Russia // *Party Politics in Post-Communist Russia* (ed. J. Löwenhardt), London, 1998.
184. SCARROW, S. E. Political Finance in Comparative Perspective // *Annual Review of Political Science*, 2007, Nr. 10.
185. SELL, M. Parteienfinanzierung in Deutschland // *Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich* (red. Th. Tsatsos). Baden Baden, 1992.
186. SICKINGER, H. *Finansowanie partii politycznych w Austrii* // *Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne* (ed. M. Walicki). Warszawa, 2000.
187. SMITH, G. Parteienfinanzierung in Grossbritannien // *Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich* (red. Th. Tsatsos). Baden Baden, 1992.
188. SOBOLEWSKI, M. *Partie i systemy partyjne świata kapitalistycznego*. Warszawa, 1977.

189. SOKÓŁ, W. Klasyfikacja partii // Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej (red. W. Sokół, M. Żmigrodzki). Lublin, 2003.
190. SOLARZ, P. Finansowanie partii politycznych w RFN // Partie polityczne w Niemczech (red. K. A. Wojtaszczyk), Warszawa, 2004.
191. SOLOVEIČIKAS, D. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai). Vilnius, 2006.
192. STAKIŠAITIS, A. Politinės reklamos reglamentavimas // Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos analizės skyriaus medžiaga (2004 m. vasario 19 d.).
193. STANBURY, W. T. The Mother's Milk of Politics. Political Contribution to Federal Parties in Canada, 1974-1984 // Canadian Journal of Political Science, 1986, Nr. 4(19).
194. STEPANOVÁ, V. Financing of Political Parties // Prieiga per internetą: <<http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc01/EDOC9077.htm>> (2008 m. liepos 22 d.).
195. SUETENS, L. P. Parteienfinanzierung in Belgien // Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich (red. Th Tsatsos). Baden Baden, 1992.
196. SUNSTEIN, C. R. Free Markets and Social Justice. New York, 1997.
197. SZCZERBIAK, A. Poles Together? The Emergence and Development of Political Parties in Postcommunist Poland. Budapest, 2001.
198. ŠEDBARAS, S. Administracinė atsakomybė. Vilnius, 2005.
199. ŠILEIKIS, E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius, 2005.
200. ŠILEIKIS, E. Politinių partijų institucionalizavimas. Vilnius, 1997.
201. ŠILEIKIS, E. Politinių partijų konstitucinė padėtis // Teisė, 1996, Nr. 30.
202. ŠILEIKIS, E. Politinių partijų teisinio statuso raidos antroji pakopa // Jurisprudencija, 2005, Nr. 64(56).
203. ŠILEIKIS, E. Seimo nario teisinė padėtis. Vilnius, 1996.
204. ŠILEIKIS, E. Socialinių mokslų forumas pašaliečio akimis, arba ko „tūlas teisininkas“ galėjo pasisemti iš „neteisininkų“ // Politologija, 2009, Nr. 2(54).
205. ŠIMAŠIUS, R. Ne pelno organizacijos. Prigimtis ir reglamentavimas. Vilnius, 2007.
206. TJERNSTRÖM, M. Matrix on Political Finance Laws and Regulations // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström). Stockholm, 2003.
207. TREISMAN, D. Dollars and Democratisation: The Role and Power of Money in Russia's Transitional Election // Comparative Politics, 1998, Nr. 1(31).

208. UNIKAITĖ, I. Lithuania: Political Finance Regulations as a Tool of Political Manipulation // Public Finance and Post-Communist Party Development (ed. S. D. Roper, J. Ikstens). Hampshire, 2008.
209. UNIKAITĖ, I. Rinkimų kampanijos sąsajos su rinkimų rezultatais: LR Seimo rinkimų (1996–2004 m.) atvejis. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, 2007.
210. UNIKAITĖ, I. Negatyvumas Lietuvos Prezidento rinkimų kampanijoje: mobilizuoja ar demobilizuoja rinkėjus? // Politologija, 2008, Nr. 1(49).
211. URBANSKIENĖ, R., ROMEIKA, G. Rinkimų kampanijos politinės rinkodaros aspektu // Reklamos ir marketingo idėjos, 2004, Nr. 10.
212. VAIČAITIS, V. A. Respublikos Prezidento apkalta ir Lietuvos teisinė sistema // Prezidento apkalta 2003–2004 (sud. V. A. Vaičaitis). Vilnius, 2005.
213. VAIČIŪNAITĖ, K. Politinė reklama ir paslėpta politinė reklama. Politikų ginklas kovoje dėl valdžios? // 2004 m. gruodžio 9 d. Atviros Lietuvos fondo ir *Transparency International* Lietuvos skyriaus surengtos konferencijos „Žiniasklaidos vaidmuo konstruojant politinį spektaklį“ medžiaga // Prieiga per internetą:
<<http://www.politika.osf.lt/Kiti/dokumentai/PasleptaReklama/Vaičiunaites.pdf>> (2009 m. liepos 17 d.).
214. VAIGAUSKAS, Z. Politinių partijų finansavimas Lietuvoje. Pranešimas, skaitytas 2006 m. rugsėjo 28–29 d. Vilniuje vykusioje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Politinių partijų finansavimas“.
215. VAIŠVILA, A. Teisės teorija. Vilnius, 2004.
216. VAITIEKIENĖ, E. Nevalstybinės organizacijos konstitucinėje teisėje // BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS E., *et al.* Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2001.
217. VAN BIEZEN, I. Financing Political Parties and Election Campaigns – Guidelines // Prieiga per internetą:
<http://www.coe.int/t/e/integrated_projects/democracy/05_key_texts/03_summaries_of_all_publications/Financing%20of%20political%20parties.pdf#xml=http://www.search.coe.int/taxis/search/pdfhi.txt?query=Financing+political+parties+and+election+campaigns&pr=Internet_D2&prox=page&rorder=500&rprox=750&rdfreq=500&rwfreq=500&rlead=500&rdepth=250&sufs=1&order=r&mode=&opts=&cq=&sr=&id=484b719a6> (2009 m. kovo 20 d.).
218. VAN BIEZEN, I., NASSMACHER, K.-H. Political Finance in Southern Europe: Italy, Portugal and Spain // Foundations for Democracy – Approaches to Comparative Political Finance: Essays in Honour of Herbert E. Alexander (ed. K.-H. Nassmacher). Baden Baden, 2001.

219. VANSEVIČIUS, S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius, 2000.
220. VIDŽYS, L. Politinės reklamos samprata bei jos reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje. Magistro darbas. Vilniaus universitetas. Vilnius, 2009.
221. VON ALEMANN, U. Party Finance, Party Donations and Corruption: The German Case // Prieiga per internetą: <http://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/politik/Mitarbeiter/Alemann/aufsatz/01_alemann_party-finance-n-corrupt-exchange.pdf> (2007 m. rugsėjo 2 d.).
222. WALECKI, M. Challenging the Norms and Standards of Election Administration: Political Finance // Challenging the Norms and Standards of Election Administration. Washington, 2007.
223. WALECKI, M. Dochody polskich partii politycznych – regulacje prawne i praktyka // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000.
224. WALECKI, M. Finansowanie kampanii wyborczych // Kampania wyborcza: strategia, taktyka, komunikacja (red. S. Wilkos, W. Ferenc). Warszawa, 2001.
225. WALECKI, M. Money and Politics in Central and Eastern Europe // Funding of Political Parties and Election Campaigns (ed. R. Austin, M. Tjernström). Stockholm, 2003.
226. WALECKI, M. Money and Politics in Poland. Warszawa, 2005.
227. WALECKI, M. Pieniądz a polityka w Europie Środkowo-Wschodniej // Kulisy finansowania polityki (red. M. Walecki), Warszawa, 2002.
228. WALECKI, M. Political Finance in Central Eastern Europe // Prieiga per internetą: <<http://old.europexxi.kiev.ua/english/program/conference/008.html>> (2007 m. rugpjūčio 30 d.).
229. WALECKI, M. Political Money and Corruption // Prieiga per internetą: <http://www.moneyandpolitics.net/researchpubs/pdf/Money_Corruption.pdf> (2007 m. liepos 25).
230. WALECKI, M. Spending Limits as a Policy Option // Prieiga per internetą: <http://www.ifes.org/publication/dd3bde8822ab8b9a423eac26059ba90b/IFES%20%20Policy%20Paper%20June%202007%20_Final_.pdf> (2009 m. balandžio 15 d.).
231. WALECKI, M. Ukraine: The Authoritarian Abuse of Disclosure // *Transparency International* Global Corruption Report 2004. London, 2004.
232. WALECKI, M. Wydatki polskich partii politycznych // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000.
233. WARE, A. Conclusion // Funding Democratization (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick, 2007.
234. WEBER, M. Theory of Social and Economic Organization. London, 1947.

235. WHITFIELD, B. *The Extension of the Franchise, 1832-1931*. London, 2001.
236. WIATR, J. J. *Amerykańskie wybory*. Warszawa, 1961.
237. WILKOS, S. *Finansowanie partii politycznych przez duże korporacje // Finansowanie polityki: wybory, pieniądze, partie polityczne* (ed. M. Walecki). Warszawa, 2000.
238. WILKOX, C. *Campaign Finance Law Enforcement in Canada and the USA // The Delicate Balance Between Political Equity and Freedom of Expression: Political Party and Campaign Financing in Canada and the United States* (ed. S. Griner, D. Zovatto). Washington, 2005.
239. WILLIAMS, R. *Aspects of Party Finance and Political Corruption // Party Finance and Political Corruption* (ed. R. Williams). London, 2000.
240. WILLIAMS, R. *Conclusion: Problems and Prospects // Party Finance and Political Corruption* (ed. R. Williams). London, 2000.
241. WILSON, K. *Party-System Institutionalization and Democracy: The Case of Russia // Journal of Constitutional Law in Eastern & Central Europe*, 2009, Nr. 1(16).
242. WINCZOREK, P. *Regulacja prawna działalności partii politycznych // Państwo i prawo*, 1979, Nr. 12.
243. WIVENES, G. *Parteienfinanzierung in Luxembourg // Parteienfinanzierung im europäischen Vergleich* (red. Th Tsatsos). Baden Baden, 1992.
244. WOJTASZCZYK, K. A. *Współczesne systemy partyjne*. Warszawa, 1992.
245. YOUNG, S., JOO-CHEONG, T. *Political Finance in Australia: A Skewed and Secret System*. Canberra, 2006.
246. ŽVALIAUSKAS, G. *Lietuvos politinių partijų organizacijos sociologinė analizė*. Daktaro disertacija. Kauno technologijos universitetas. Kaunas, 2003.
247. ŻMIGRODZKI, M. *Nowy status partii politycznych (ustawa z 27 czerwca 1997 r.) // Przegląd Sejmowy*, 1998, Nr. 4(27).
248. АВТОНОМОВ, А. *Государственное финансирование политических партий: Россия в контексте мирового опыта // Правовой статус политических партий в европейских странах*. Минск, 2003.
249. ГРЫНИВ, И. *Государственное финансирование политических партий в Украине как один из элементов построения полноценной политической системы // Правовой статус политических партий в европейских странах*. Минск, 2003.

Žodynai

1. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (vyr. red. St. Keinys). Kompiuterinis variantas. Lietuvių kalbos institutas.
2. Tarptautinių žodžių žodynas (sud. A. Bendorienė, V. Bogušienė, *et al.*). Vilnius, 2004.

Politinių partijų įstatai (statutai) ir kiti dokumentai

1. Darbo partijos statutas // Prieiga per internetą: <<http://www.darbopartija.lt/lt/partija/statutas>> (2009 m. kovo 23 d.).
2. Jaunųjų konservatorių lygos įstatai // Prieiga per internetą: <<http://www.jkl.lt/i-istatai>> (2010 m. vasario 2 d.).
3. Liberalų ir centro sąjungos įstatai // Prieiga per internetą: <<http://www.lics.lt/dokumentai>> (2009 m. kovo 23 d.).
4. Liberalų ir centro sąjungos Kontrolės komisijos darbo reglamentas, patvirtintas Liberalų ir centro sąjungos tarybos 2007 m. birželio 16 d. nutarimu Nr. 8 // Prieiga per internetą: <<http://www.lics.lt/dokumentai>> (2009 m. liepos 30 d.).
5. Lietuvos lenkų rinkimų akcijos įstatai // Prieiga per internetą: <<http://www.awpl.lt/index.php?lng=lt&action=page&id=15>> (2009 m. kovo 23 d.).
6. Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio įstatai // Prieiga per internetą: <http://www.liberalusajudis.lt/index.php/apie_partija/dokumentai/45163> (2009 m. kovo 29 d.).
7. Lietuvos socialdemokratinio jaunimo sąjungos įstatai // Prieiga per internetą: <<http://www.lsdjs.org/dokumentai/>> (2010 m. vasario 2 d.).
8. Lietuvos socialdemokratų partijos statutas // Prieiga per internetą: <<http://www.lsdp.lt/index.php/apie-partija/partijos-statutas>> (2009 m. kovo 23 d.).
9. Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos įstatai // Prieiga per internetą: <http://www.lvls.lt/lt/index.php?option=com_content&view=article&id=66&Itemid=41> (2009 m. kovo 23 d.).
10. Naujosios sąjungos (socialliberalų) įstatai // Prieiga per internetą: <<http://www.nsajunga.lt/Default.aspx?Element=ViewArticle&TopicID=98&ArticleID=959>> (2010 m. sausio 31 d.).
11. Partijos „Tvarka ir teisingumas“ įstatai // Prieiga per internetą: <<http://www.ldp.lt/lt/istatai>> (2009 m. kovo 23 d.).

12. Politinės partijos „Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai“ įstatai // Prieiga per internetą: <<http://www.tsajunga.lt/index.php/dokumentai/27>> (2009 m. kovo 23 d.).
13. Tautos prisikėlimo partijos įstatai // Prieiga per internetą: <http://www.prisikelimopartija.lt/images/TPP_ISTATAI.pdf> (2009 m. kovo 23 d.).
14. Tėvynės sąjungos–Lietuvos krikščionių demokratų tarybos nutarimas Nr. 1 „Dėl Sąžiningos politikos pakto patvirtinimo“ // Prieiga per internetą: <<http://www.tsajunga.lt/index.php/dokumentai/27>> (2009 m. liepos 30 d.).

Politinių partijų ir kitų subjektų finansinės atskaitomybės dokumentai bei jų suvestinės

1. 2004 m. Respublikos Prezidento rinkimų politinei kampanijai gautų lėšų ir išlaidų suvestinė (pagal galutines ataskaitas) // Prieiga per internetą: <<http://www.vtv.lt/naujienos/prezidento-rinkimai-2009/d.kuolys-neprisideda-prie-d.grybauskaites-s.html>> (2009 m. liepos 8 d.).
2. 2004 m. rinkimų į Europos Parlamentą politinei kampanijai gautų lėšų ir išlaidų suvestinė (pagal galutines ataskaitas) // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/pk-finansavimo-kontrole.html>> (2010 m. vasario 8 d.).
3. 2005–2009 m. politinių partijų Lietuvos Respublikos vyriausiajai rinkimų komisijai pateikti aukotojų sąrašai // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrole/>> (2010 m. kovo 10 d.).
4. 2005 m. metinė Darbo partijos finansinės veiklos deklaracija¹¹⁵³.
5. 2005 m. metinė Krikščionių konservatorių socialinės sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
6. 2005 m. metinė Liberalų demokratų partijos finansinės veiklos deklaracija.
7. 2005 m. metinė Liberalų ir centro sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
8. 2005 m. metinė Lietuvių tautininkų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
9. 2005 m. metinė Lietuvos centro partijos finansinės veiklos deklaracija.
10. 2005 m. metinė Lietuvos humanistų partijos finansinės veiklos deklaracija.
11. 2005 m. metinė Lietuvos krikščioniškosios demokratijos partijos finansinės veiklos deklaracija.

¹¹⁵³ Pastaba. Visas 2005 m. metines politinių partijų finansinės veiklos deklaracijas galima rasti Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos interneto tinklalapyje adresu: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/W3_VIEWER.ViewTheme?p_int_tv_id=3407&p_kalb_id=1&p_org=1> (2010 m. kovo 10 d.).

12. 2005 m. metinė Lietuvos laisvės sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
13. 2005 m. metinė Lietuvos lenkų liaudies partijos finansinės veiklos deklaracija.
14. 2005 m. metinė Lietuvos lenkų rinkimų akcijos finansinės veiklos deklaracija.
15. 2005 m. metinė Lietuvos liaudies sąjungos „Už teisingą Lietuvą“ finansinės veiklos deklaracija.
16. 2005 m. metinė Lietuvos nacionaldemokratų partijos finansinės veiklos deklaracija.
17. 2005 m. metinė Lietuvos rusų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
18. 2005 m. metinė Lietuvos socialdemokratų partijos finansinės veiklos deklaracija.
19. 2005 m. metinė Lietuvos socialdemokratų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
20. 2005 m. metinė Lietuvos socialinio teisingumo sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
21. 2005 m. metinė Lietuvos socialistų partijos finansinės veiklos deklaracija.
22. 2005 m. metinė Lietuvos teisingumo partijos finansinės veiklos deklaracija.
23. 2005 m. metinė Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
24. 2005 m. metinė Naujosios sąjungos (socialliberalų) finansinės veiklos deklaracija.
25. 2005 m. metinė Piliečių sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
26. 2005 m. metinė politinės partijos „Jaunoji Lietuva“ finansinės veiklos deklaracija.
27. 2005 m. metinė politinės partijos „Lietuvos krikščionys demokratai“ finansinės veiklos deklaracija.
28. 2005 m. metinė politinės partijos „Rusų aljansas“ finansinės veiklos deklaracija.
29. 2005 m. metinė Respublikonų partijos finansinės veiklos deklaracija.
30. 2005 m. metinė tautinės partijos „Lietuvos kelias“ finansinės veiklos deklaracija.
31. 2005 m. metinė Tautos pažangos partijos finansinės veiklos deklaracija.
32. 2005 m. metinė Tėvynės sąjungos (konservatorių, politinių kalinių ir tremtinių, krikščioniškųjų demokratų) finansinės veiklos deklaracija.
33. 2006 m. metinė Darbo partijos finansinės veiklos deklaracija¹¹⁵⁴.

¹¹⁵⁴ Pastaba. Visas 2006 m. metines politinių partijų finansinės veiklos deklaracijas galima rasti Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos interneto tinklalapyje adresu: http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrole/2006_metine_veikla.html (2009 m. kovo 31 d.).

34. 2006 m. metinė Krikščionių konservatorių socialinės sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
35. 2006 m. metinė Liberalų ir centro sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
36. 2006 m. metinė Lietuvių tautininkų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
37. 2006 m. metinė Lietuvos centro partijos finansinės veiklos deklaracija.
38. 2006 m. metinė Lietuvos humanistų partijos finansinės veiklos deklaracija.
39. 2006 m. metinė Lietuvos krikščionių demokratų finansinės veiklos deklaracija.
40. 2006 m. metinė Lietuvos laisvės sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
41. 2006 m. metinė Lietuvos lenkų liaudies partijos finansinės veiklos deklaracija.
42. 2006 m. metinė Lietuvos lenkų rinkimų akcijos finansinės veiklos deklaracija.
43. 2006 m. metinė Lietuvos liaudies sąjungos „Už teisingą Lietuvą“ finansinės veiklos deklaracija.
44. 2006 m. metinė Lietuvos nacionaldemokratų partijos finansinės veiklos deklaracija.
45. 2006 m. metinė Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio finansinės veiklos deklaracija.
46. 2006 m. metinė Lietuvos rusų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
47. 2006 m. metinė Lietuvos socialdemokratų partijos finansinės veiklos deklaracija.
48. 2006 m. metinė Lietuvos socialdemokratų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
49. 2006 m. metinė Lietuvos socialinio teisingumo sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
50. 2006 m. metinė Lietuvos socialistų partijos finansinės veiklos deklaracija.
51. 2006 m. metinė Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
52. 2006 m. metinė Naujosios sąjungos (socialliberalų) finansinės veiklos deklaracija.
53. 2006 m. metinė partijos „Jaunoji Lietuva“ finansinės veiklos deklaracija.
54. 2006 m. metinė partijos „Tvarka ir teisingumas“ (liberalų demokratų) finansinės veiklos deklaracija.
55. 2006 m. metinė Pilietinės demokratijos partijos finansinės veiklos deklaracija.
56. 2006 m. metinė politinės partijos „Rusų aljansas“ finansinės veiklos deklaracija.
57. 2006 m. metinė Smulkaus ir vidutinio verslo partijos finansinės veiklos deklaracija.
58. 2006 m. metinė tautinės partijos „Lietuvos kelias“ finansinės veiklos deklaracija.

59. 2006 m. metinė Tautos pažangos partijos finansinės veiklos deklaracija.
60. 2006 m. metinė Tėvynės Sąjungos (konservatorių, politinių kalinių ir tremtinių, krikščioniškųjų demokratų) finansinės veiklos deklaracija.
61. 2007 m. metinė Darbo partijos finansinės veiklos deklaracija¹¹⁵⁵.
62. 2007 m. metinė Krikščionių konservatorių socialinės sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
63. 2007 m. metinė Liberalų ir centro sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
64. 2007 m. metinė Lietuvių tautininkų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
65. 2007 m. metinė Lietuvos centro partijos finansinės veiklos deklaracija.
66. 2007 m. metinė Lietuvos humanistų partijos finansinės veiklos deklaracija.
67. 2007 m. metinė Lietuvos krikščioniškosios demokratijos partijos finansinės veiklos deklaracija.
68. 2007 m. metinė Lietuvos krikščionių demokratų finansinės veiklos deklaracija.
69. 2007 m. metinė Lietuvos laisvės sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
70. 2007 m. metinė Lietuvos lenkų liaudies partijos finansinės veiklos deklaracija.
71. 2007 m. metinė Lietuvos lenkų rinkimų akcijos finansinės veiklos deklaracija.
72. 2007 m. metinė Lietuvos liaudies sąjungos „Už teisingą Lietuvą“ finansinės veiklos deklaracija.
73. 2007 m. metinė Lietuvos nacionaldemokratų partijos finansinės veiklos deklaracija.
74. 2007 m. metinė Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio finansinės veiklos deklaracija.
75. 2007 m. metinė Lietuvos rusų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
76. 2007 m. metinė Lietuvos socialdemokratų partijos finansinės veiklos deklaracija.
77. 2007 m. metinė Lietuvos socialdemokratų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
78. 2007 m. metinė Lietuvos socialinio teisingumo sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
79. 2007 m. metinė Lietuvos socialistų partijos finansinės veiklos deklaracija.
80. 2007 m. metinė Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
81. 2007 m. metinė Naujosios sąjungos (socialliberalų) finansinės veiklos deklaracija.
82. 2007 m. metinė partijos „Jaunoji Lietuva“ finansinės veiklos deklaracija.

¹¹⁵⁵ Pastaba. Visas 2007 m. metines politinių partijų finansinės veiklos deklaracijas galima rasti Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos interneto tinklalapyje adresu: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrolė/2007-finansine-veikla.html>> (2009 m. kovo 31 d.).

83. 2007 m. metinė partijos „Tvarka ir teisingumas“ (liberalų demokratų) finansinės veiklos deklaracija.
84. 2007 m. metinė Pensininkų partijos finansinės veiklos deklaracija.
85. 2007 m. metinė Pilietinės demokratijos partijos finansinės veiklos deklaracija.
86. 2007 m. metinė politinės partijos „Rusų aljansas“ finansinės veiklos deklaracija.
87. 2007 m. metinė Smulkaus ir vidutinio verslo partijos finansinės veiklos deklaracija.
88. 2007 m. metinė tautinės partijos „Lietuvos kelias“ finansinės veiklos deklaracija.
89. 2007 m. metinė Tautos pažangos partijos finansinės veiklos deklaracija.
90. 2007 m. metinė Tėvynės Sąjungos (konservatorių, politinių kalinių ir tremtinių, krikščioniškųjų demokratų) finansinės veiklos deklaracija.
91. 2008 m. metinė Darbo partijos finansinės veiklos deklaracija¹¹⁵⁶.
92. 2008 m. metinė Fronto partijos finansinės veiklos deklaracija.
93. 2008 m. metinė Krikščių konservatorių socialinės sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
94. 2008 m. metinė Leiboristų partijos finansinės veiklos deklaracija.
95. 2008 m. metinė Liberalų ir centro sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
96. 2008 m. metinė Lietuvos centro partijos finansinės veiklos deklaracija.
97. 2008 m. metinė Lietuvos humanistų partijos finansinės veiklos deklaracija.
98. 2008 m. metinė Lietuvos laisvės sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
99. 2008 m. metinė Lietuvos lenkų liaudies partijos finansinės veiklos deklaracija.
100. 2008 m. metinė Lietuvos lenkų rinkimų akcijos finansinės veiklos deklaracija.
101. 2008 m. metinė Lietuvos liaudies sąjungos „Už teisingą Lietuvą“ finansinės veiklos deklaracija.
102. 2008 m. metinė Lietuvos nacionaldemokratų partijos finansinės veiklos deklaracija.
103. 2008 m. metinė Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio finansinės veiklos deklaracija.
104. 2008 m. metinė Lietuvos rusų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
105. 2008 m. metinė Lietuvos socialdemokratų partijos finansinės veiklos deklaracija.
106. 2008 m. metinė Lietuvos socialdemokratų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.

¹¹⁵⁶ Pastaba. Visas 2008 m. metines politinių partijų finansinės veiklos deklaracijas galima rasti Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos interneto tinklalapyje adresu: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrole/2008-veikla.html>> (2009 m. kovo 31 d.).

107. 2008 m. metinė Lietuvos socialinio teisingumo sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
108. 2008 m. metinė Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
109. 2008 m. metinė Naujosios sąjungos (socialliberalų) finansinės veiklos deklaracija.
110. 2008 m. metinė partijos „Jaunoji Lietuva“ finansinės veiklos deklaracija.
111. 2008 m. metinė partijos „Tvarka ir teisingumas“ (liberalų demokratų) finansinės veiklos deklaracija.
112. 2008 m. metinė Pensininkų partijos finansinės veiklos deklaracija.
113. 2008 m. metinė Piliietinės demokratijos partijos finansinės veiklos deklaracija.
114. 2008 m. metinė politinės partijos „Rusų aljansas“ finansinės veiklos deklaracija.
115. 2008 m. metinė Smulkaus ir vidutinio verslo partijos finansinės veiklos deklaracija.
116. 2008 m. metinė tautinės partijos „Lietuvos kelias“ finansinės veiklos deklaracija.
117. 2008 m. metinė Tautos pažangos partijos finansinės veiklos deklaracija.
118. 2008 m. metinė Tautos prisikėlimo partijos finansinės veiklos deklaracija.
119. 2008 m. metinė Tėvynės Sąjungos–Lietuvos krikščionių demokratų finansinės veiklos deklaracija.
120. 2009 m. Respublikos Prezidento rinkimų savarankiškų politinės kampanijos dalyvių pradinių ir galutinių politinės kampanijos finansavimo ataskaitų suvestinė // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/2009-prezidento-rinkimai/savarankisku-politines-kampanijos-dalyviu-ataskaitu-suvestines.html>> (2009 m. liepos 29 d.).
121. 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą savarankiškų politinės kampanijos dalyvių politinės kampanijos finansavimo ataskaitų suvestinė // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/pk-finansavimo-kontrole.html>> (2010 m. vasario 8 d.).
122. 2009 m. metinė Darbo partijos finansinės veiklos deklaracija¹¹⁵⁷.
123. 2009 m. metinė Krikščionių konservatorių socialinės sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
124. 2009 m. metinė Liberalų ir centro sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
125. 2009 m. metinė Lietuvos centro partijos finansinės veiklos deklaracija.

¹¹⁵⁷ Pastaba. Visas 2009 m. metines politinių partijų finansinės veiklos deklaracijas galima rasti Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos interneto tinklalapyje adresu: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrole/2009-veikla.html>> (2010 m. kovo 10 d.).

126. 2009 m. metinė Lietuvos laisvės sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
127. 2009 m. metinė Lietuvos lenkų rinkimų akcijos finansinės veiklos deklaracija.
128. 2009 m. metinė Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio finansinės veiklos deklaracija.
129. 2009 m. metinė Lietuvos rusų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
130. 2009 m. metinė Lietuvos socialdemokratų partijos finansinės veiklos deklaracija.
131. 2009 m. metinė Lietuvos socialdemokratų sąjungos finansinės veiklos deklaracija.
132. 2009 m. metinė Lietuvos socialistų partijos finansinės veiklos deklaracija.
133. 2009 m. metinė Lietuvos valstiečių liaudininkų partijos finansinės veiklos deklaracija.
134. 2009 m. metinė Naujosios sąjungos (socialliberalų) finansinės veiklos deklaracija.
135. 2009 m. metinė partijos „Tvarka ir teisingumas“ finansinės veiklos deklaracija.
136. 2009 m. metinė Pilietinės demokratijos partijos finansinės veiklos deklaracija.
137. 2009 m. metinė politinės partijos „Jaunoji Lietuva“ finansinės veiklos deklaracija.
138. 2009 m. metinė politinės partijos „Rusų aljansas“ finansinės veiklos deklaracija.
139. 2009 m. metinė Smulkaus ir vidutinio verslo partijos finansinės veiklos deklaracija.
140. 2009 m. metinė tautinės partijos „Lietuvos kelias“ finansinės veiklos deklaracija.
141. 2009 m. metinė Tautos pažangos partijos finansinės veiklos deklaracija.
142. 2009 m. metinė Tautos prisikėlimo partijos finansinės veiklos deklaracija.
143. 2009 m. metinė Tėvynės sąjungos–Lietuvos krikščionių demokratų finansinės veiklos deklaracija.
144. 2009 m. metinė Žemaičių partijos finansinės veiklos deklaracija.
145. 2009 m. metinė Žemaitijos partijos finansinės veiklos deklaracija.
146. Seimo narių lėšų su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms apmokėti 2009 m. I ketvirt. suvestinė // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6227&p_d=86763&p_k=1 (2010 m. vasario 5 d.).
147. Seimo narių lėšų su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms apmokėti 2009 m. II ketvirt. suvestinė // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/GEYLZHZF.PDF> (2010 m. vasario 5 d.).

148. Seimo narių lėšų su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms apmokėti 2009 m. III ketvirt. suvestinė // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6227&p_d=91723&p_k=1> (2010 m. vasario 5 d.).
149. Seimo narių lėšų su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms apmokėti 2009 m. VI ketvirt. suvestinė // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6227&p_k=1> (2010 m. vasario 5 d.).
150. Seimo narių (frakcija „Tvarka ir teisingumas“) lėšų, skirtų su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms, panaudojimas (2009 m. I ketvirtis) // Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/docs2/WFJXVBSI.PDF>> (2010 m. vasario 5 d.).
151. Seimo narių (Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija) lėšų, skirtų su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms, panaudojimas (2009 m. I ketvirtis) // Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/docs2/HVPYWCUF.PDF>> (2010 m. vasario 5 d.).
152. Seimo narių (Tėvynės sąjungos–Lietuvos krikščionių demokratų frakcija) lėšų, skirtų su parlamentine veikla susijusioms išlaidoms, panaudojimas (2009 m. I ketvirtis) // Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/docs2/UGUCUEOO.PDF>> (2010 m. vasario 5 d.).

GRECO vertinimo ataskaitos

1. GRECO Airijos vertinimo ataskaita „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Ireland „Transparency of Party Funding“*) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2009\)4_Ireland_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2009)4_Ireland_Two_EN.pdf)> (2010 m. vasario 9 d.).
2. GRECO Belgijos vertinimo ataskaita „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Belgium „Transparency of Party Funding“*) // <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)8_Belgium_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)8_Belgium_Two_EN.pdf)> (2010 m. kovo 8 d.).
3. GRECO Jungtinės Karalystės vertinimo ataskaita „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on United Kingdom „Transparency of Party Funding“*) // Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2007\)3_UnitedKingdom_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2007)3_UnitedKingdom_Two_EN.pdf)> (2010 m. kovo 8 d.).

4. GRECO Latvijos vertinimo ataskaita „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Latvia „Transparency of party funding“*) // Prieiga per internetą: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)1_Latvia_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)1_Latvia_Two_EN.pdf) (2010 m. kovo 9 d.).
5. GRECO Lenkijos vertinimo ataskaita „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Poland „Transparency of party funding“*) // Prieiga per internetą: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)2_Poland_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)2_Poland_Two_EN.pdf) (2010 m. kovo 8 d.).
6. GRECO Lietuvos vertinimo ataskaita „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Lithuania „Transparency of Party Funding“*) // Prieiga per internetą: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2008\)10_Lithuania_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2008)10_Lithuania_Two_EN.pdf) (2010 m. vasario 23 d.).
7. GRECO Vokietijos vertinimo ataskaita „Politinių partijų finansavimo skaidrumas“ (*GRECO Evaluation Report on Germany „Transparency of Party Funding“*) // [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2009\)3_Germany_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2009)3_Germany_Two_EN.pdf) (2010 m. kovo 8 d.).

Kiti šaltiniai

1. 15min.lt – 2008 m. spalio 2 d. E. Butkutė. Vilniaus gatvėse – priešrinkiminė antiagitacija (papildyta 15.00 val.) // Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/56/8413/> (2009 m. liepos 15 d.).
2. 15min.lt – 2008 m. spalio 8 d. V. Vasiliauskas. Nurimkite, „Pilotas“ – tai tik kinas // Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/miestas/kaunas/42/9145/> (2010 m. kovo 10 d.).
3. 15min.lt – 2009 m. balandžio 30 d. Kandidatė į prezidentus D. Grybauskaitė neužleidžia pozicijų reitingų lentelėje // Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/naujienos/79/39019/> (2009 m. liepos 8 d.).
4. 15min.lt – 2009 m. gegužės 4 d. Ką žada žvaigždės Česlovui Jezerskui? // Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/142/39258/> (2009 m. liepos 16 d.).

5. 15min.lt – 2009 m. gegužės 5 d. Ką žada žvaigždės Kazimirai Prunskienei? // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/rinkimai-2009/pranasystes/142/39260/>> (2009 m. liepos 16 d.).
6. 15min.lt – 2009 m. gegužės 6 d. Ką žada žvaigždės Valentinui Mazuroniui? // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/rinkimai-2009/pranasystes/142/39261/>> (2009 m. liepos 16 d.).
7. 15min.lt – 2009 m. gegužės 7 d. Ką žada žvaigždės Valdemarui Tomaševskiui? // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/rinkimai-2009/pranasystes/142/39263/>> (2009 m. liepos 16 d.).
8. 15min.lt – 2009 m. gegužės 9 d. LŽ provokacija: „Do you speak English?“ // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/spausdinti/aktualu/lietuva/56/40194/>> (2009 m. liepos 16 d.).
9. 15min.lt – 2009 m. gegužės 12 d. Ką žada žvaigždės Daliai Grybauskaitei? // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/rinkimai-2009/pranasystes/142/39262/>> (2009 m. liepos 16 d.).
10. 15min.lt – 2009 m. liepos 21 d. Buvusi A. Baukutės padėjėja Seimo narė apskundė Generalinei prokuratūrai // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/buvusi-a.baukutes-padejeja-seimo-nare-apskunde-generalinei-prokuraturai-56-49548>> (2010 m. vasario 5 d.).
11. 15 min.lt – 2010 m. kovo 6 d. Premjeras Kubilius: partijų finansavimą turėtų prižiūrėti teisėsaugos institucijos // Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/premjeras-kubilius-partiju-finansavima-turetu-priziureti-teisesaugos-institucijos-56-87556>> (2010 m. kovo 7 d.).
12. 2006 m. liepos 21–27 d. savaitraštis „Druskonis“ Nr. 29 (857) // Prieiga per internetą: <<http://www.druskonis.lt/beta/2006-07-21/index.php?id=policijos>> (2009 m. gegužės 27 d.).
13. 2008 m. rinkimų apygardų pateiktos Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų politinės kampanijos stebėsenos ataskaitos // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/rinkimai/400_I/PolitinesKampanijosStebetojuAtaskaitos/index.html> (2009 m. rugpjūčio 7 d.).
14. 2008 m. spalio 12 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų politinės kampanijos dalyvių sąrašas // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/rinkimai/400_I/PolitiniuKampanijuFinansavimas/index.html> (2009 m. birželio 3 d.).

15. 2009 m. Respublikos Prezidento rinkimų politinėje kampanijoje dalyvaujančių savarankiškų politinės kampanijos dalyvių sąrašas // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/rinkimai/403_Lt/PolitiniuKampanijuFinansavimas/index.htm> (2009 m. birželio 22 d.).
16. 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą politinės kampanijos stebėsenos ataskaitos // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/rinkimai/404_Lt/PolitinesKampanijosStebetojuAtaskaitos/index.html> (2009 m. rugpjūčio 7 d.).
17. 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą rezultatai // Prieiga per internetą: <http://www.elections2009-results.eu/lt/turnout_Lt.html> (2009 m. liepos 9 d.).
18. A. Pačkauskaitė. Politinę reklamą mėginama išstumti iš televizijos // *Verslo žinios*, 2005 m. sausio 5 d., Nr. 3.
19. alfa.lt – 2007 m. vasario 22 d. J. Skėrytė. Socdemų finansinėje ataskaitoje – pusės milijono skylė? // Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/125323>> (2009 m. rugpjūčio 7 d.).
20. alfa.lt – 2007 m. spalio 15 d. L. Pečeliūnaitė. Partijų pinigus ir toliau skaičiuos VRK // Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/153784/?Partiju.pinigus.ir.toliau.skaiciuos.VRK=2007-10-15_12-32> (2009 m. rugpjūčio 5 d.).
21. alfa.lt – 2008 m. rugpjūčio 21 d. Baltijos tyrimai: į Seimą rinkėjai leistų septynias partijas // Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/194622/?Baltijos.tyrimai..i.Seima.rinkejai.leistu.septynias.partijas=2008-08-21_11-04> (2009 m. birželio 29 d.).
22. alfa.lt – 2008 m. spalio 5 d. G. Vasiliauskaitė, M. Dijokas. „Pilotas vis tiek skrido“ // Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/c91108>> (2010 m. kovo 10 d.).
23. alfa.lt – 2009 m. balandžio 29 d. A. Bareišis. Už prezidento rinkimus vien paštui jau sumokėjome per 3 mln. Lt // Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/10270832/?Uz.prezidento.rinkimus.vien.pastui.jau.sumokejome.per.3.mln..Lt=2009-04-29_16-58> (2009 m. rugsėjo 21 d.).
24. alfa.lt – 2009 m. birželio 3 d. J. Važgauskaitė. Paksas braunasi į rinkėjų telefonus // Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/10275733/?Paksas.braunasi.i.rinkeju.telefonus=2009-06-03_16-44> (2009 m. liepos 16 d.).
25. alfa.lt – 2010 m. sausio 29 d. Liberalų ir centro sąjungai partijos vadovo auka gali kainuoti dotaciją // Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/10312355/?Liberalu.ir.centro.sajungai.partijos.vadovo.auka.gali.kainuoti.dotacija=2010-01-29_16-40> (2010 m. sausio 31 d.).

26. alfa.lt – Rinkimai 2009. Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai // Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/rinkimai/tekstas/2520>> (2009 m. balandžio 4 d.).
27. atgimimas.lt – 2004 m. liepos 26 d. Kaip biudžetinio politinių partijų finansavimo padidėjimas atsilieptų korupcijai politikoje? // Prieiga per internetą: <<http://www.atgimimas.lt/polls.php?id=66>> (2009 m. spalio 28 d.).
28. atn.lt – 2008 m. rugpjūčio 14 d. R. R. Arbušauskas. Politinė reklama ieško naujų plotų // Prieiga per internetą: <<http://politika.atn.lt/straipsnis/763/politine-reklama-iesko-nauju-plotu>> (2009 m. birželio 29 d.).
29. Aukos // Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/pirmas-puslapis/ankstesni-rinkimai/2008-seimo-rinkimai/politiniu-kampaniju-finansavimo-kontrole/aukos.html>> (2010 m. vasario 3 d.).
30. balsas.lt – 2004 m. rugsėjo 27 d. V. Valentinavičius: apie programas ir reklamas // Prieiga per internetą: <http://www.balsas.lt/naujiena/264596/virgis-valentinavicius-apie-programas-ir-reklamas/rubrika:naujienos-projektai-projektuarchyvas-archyvas_2003-2006> (2009 m. birželio 29 d.).
31. balsas.lt – 2008 m. rugpjūčio 1 d. T. Čyvas. Rytis Juozapavičius: „Politinės reklamos draudimas rodo politikų beprotybės mastą“ // Prieiga per internetą: <<http://www.balsas.lt/naujiena/207296/rytis-juozapavicius-politines-reklamos-draudimas-rodo-politiku-beprotybes-masta/rubrika:naujienos-lietuva>> (2009 m. birželio 29 d.).
32. balsas.lt – 2009 m. balandžio 14 d. Kandidatai į prezidentus pasirašė garbingų ir sąžiningų rinkimų deklaraciją (papildyta) // Prieiga per internetą: <<http://balsuotojas.balsas.lt/prezidento-rinkimai/straipsnis/276/0/Kandidatai-ir-prezidentus-pasirase-garbingu-ir-saziningu-rinkimu-deklaracija-papildyta>> (2009 m. rugsėjo 21 d.).
33. Balsavimo 2009 m. rinkimuose į Europos Parlamentą rezultatai Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos interneto svetainėje // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/2009_ep_rinkimai/output_lt/rinkimu_diena/index.html> (2009 m. birželio 29 d.).
34. bernardinai.lt – 2004 m. lapkričio 15 d. Gintė Slavėnaitė: Ar gelbėsime kas dešimtą lietuvių? // Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/27560>> (2009 m. birželio 28 d.).
35. bernardinai.lt – 2004 m. gruodžio 15 d. Liudvika Meškauskaitė: politinės reklamos teisinio reglamentavimo problemos // Prieiga per internetą:

- <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/10231>> (2009 m. birželio 28 d.).
36. bernardinai.lt – 2008 m. birželio 16 d. I. Kalpokas. Politinės reklamos draudimas – žingsnis tikrosios politikos link? // Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/80549>> (2009 m. birželio 29 d.).
 37. bernardinai.lt – 2010 m. balandžio 6 d. Lenkijoje norima uždrausti partijų reklamą // Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-04-06-lenkijoje-norima-uzdrausti-partiju-reklama/43002>> (2010 m. balandžio 8 d.).
 38. biteplius.lt – Teisė ir politika. Antiagitacija // Prieiga per internetą: <[http://www.biteplius.lt/lt/2club.club_f_reviews/501.650683.450..-=\(1580324836?BID=f05d3d2fc248f48485cb4f888e1c6f35\)](http://www.biteplius.lt/lt/2club.club_f_reviews/501.650683.450..-=(1580324836?BID=f05d3d2fc248f48485cb4f888e1c6f35))> (2009 m. liepos 15 d.).
 39. Committee on Standards in Public Life. The Fifth Report „The Funding of Political Parties in the United Kingdom“ // Prieiga per internetą: <http://www.public-standards.gov.uk/Library/OurWork/First7Reports_ProgressReview.pdf> (2009 m. gegužės 3 d.).
 40. delfi.lt – 2007 m. spalio 15 d. Atskiro padalinio prie STT partijų finansams kontroliuoti nebus (atnaujinta) // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/print.php?id=14707725>> (2009 m. rugpjūčio 5 d.).
 41. delfi.lt – 2007 m. lapkričio 6 d. L. Bielinis: partijos turėtų būti finansuojamos tik valstybės // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=14902242>> (2009 m. kovo 30 d.).
 42. delfi.lt – 2007 m. lapkričio 19 d. M. Vidūnaitė. Politinis finansavimas: ne drausti, o reguliuoti // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=15057209>> (2009 m. kovo 30 d.).
 43. delfi.lt – 2008 m. liepos 25 d. E. Digrytė. Politinės reklamos ribojimas – griežtas, bet skylėtas // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=17846845>> (2009 m. liepos 15 d.).
 44. delfi.lt – 2009 m. vasario 21 d. Politologai: siūlymas partijoms skirti tik biudžetinį finansavimą jas sunaikintų // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=20676023>> (2009 m. kovo 30 d.).
 45. delfi.lt – 2009 m. birželio 4 d. Politologas A. Krupavičius: ne rinkimų agitacija, o rinkėjų debilizacija // Prieiga per internetą:

- <<http://www.delfi.lt/news/balsuok2009/euoparliament/article.php?id=2249258>> (2009 m. birželio 29 d.).
46. delfi.lt – 2009 m. birželio 20 d. V. Blinkevičiūtė už valdiškus pinigus pirko „Hubba Bubba“ gumos, B. Bradauskui prireikė žirklių mėšai // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=22740168>> (2009 m. birželio 20 d.).
 47. delfi.lt – 2009 m. birželio 25 d. V. Laučius. D. Mockus: dugno dar nematyti // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=22808799>> (2009 m. liepos 6 d.).
 48. delfi.lt – 2009 m. liepos 21 d. M. Kasjanovas: V. Putinas pripažino, kad persekioja M. Chodorkovskį dėl politikos // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/world/article.php?id=23212068>> (2009 m. liepos 21 d.).
 49. delfi.lt – 2009 m. rugsėjo 4 d. R. Tracevičiūtė. Už labdaros kyšo politikų savireklamos ausys. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/uz-labdaros-kyso-politiku-savireklamos-ausys.d?id=23884002>> (2010 m. vasario 2 d.).
 50. delfi.lt – 2009 m. rugsėjo 11 d. Mokesčių inspekcija narsto Lenkų rinkimų akciją // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=23992950>> (2009 m. spalio 11 d.).
 51. delfi.lt – 2009 m. rugsėjo 30 d. E. Samoškaitė. V. Tomaševskio partijai degalų kortelių istorija gali atsirūgti skirstant valstybės dotaciją // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=24314329>> (2009 m. spalio 11 d.).
 52. delfi.lt – 2010 m. sausio 29 d. Liberalcentristams partijos vadovo auka gali kainuoti dotaciją // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/liberalcentristams-partijos-vadovo-auka-gali-kainuoti-dotacija.d?id=28384739>> (2010 m. sausio 31 d.).
 53. delfi.lt – 2010 m. vasario 8 d. Prokurorai nustatė: dar dvylika parlamentarų piktnaudžiavo automobilių nuoma // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/prokurorai-nustate-dar-dvylika-parlamentaru-piktnaudziavo-automobiliu-nuoma.d?id=28746705>> (2010 m. vasario 8 d.).
 54. delfi.lt – 2010 m. kovo 5 d. A. Anušauskas: kai kurios partijos gyvena iš kontrabandos // Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/aanusauskas-kai-kurios-partijos-gyvena-is-kontrabandos.d?id=29670681>> (2010 m. kovo 5 d.).
 55. delfi.lt – 2010 m. balandžio 23 d. Siūloma neleisti politikams reklamuotis prisidengiant labdaros fondais // Prieiga per internetą:

- <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/siuloma-neleisti-politikams-reklamuotis-prisidengiant-labdaros-fondais.d?id=31433125>> (2010 m. balandžio 23 d.).
56. Draft Opinion on the Prohibition of Donations to Political Parties from Foreign Sources (On the Basis of Comments by K. Lapinskas and H.-H. Vogel) // Prieiga per internetą: [http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL\(2006\)020rev-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL(2006)020rev-e.asp)> (2007 m. liepos 14 d.).
 57. Duomenys apie žiniasklaidos priemonių savininkus (2008 m.) // Prieiga per internetą: <http://www.muza.lt/index.php?456020371>> (2009 m. kovo 21 d.).
 58. Duomenys apie žiniasklaidos priemonių savininkus (2009 m.) // Prieiga per internetą: <http://www.muza.lt/index.php?456020371>> (2010 m. sausio 31 d.).
 59. e-veidas – 2008 m. liepos 7 d. (Nr. 27). Kol teisininkai diskutuoja, valdžia manipuliuoja TV reklama // Prieiga per internetą: <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.nrfull/4873576d6767c>> (2009 m. birželio 29 d.).
 60. elta.lt – 2004 m. spalio 19 d. Aurelijus Katkevičius: Grėblio sindromo įveikimo programos pagrindai // Prieiga per internetą: <http://www.elta.lt/rinkimai2004/index.php/lt/51234/>> (2009 m. liepos 17 d.).
 61. *EPP Group in the European Parliament* interneto tinklalapis // Prieiga per internetą: <http://www.epp-ed.eu/home/en/default.asp>> (2009 m. kovo 29 d.).
 62. *European Liberal Democrats* interneto svetainė // Prieiga per internetą: <http://www.eldr.org/en/index.php>> (2009 m. kovo 29 d.).
 63. Europos Parlamento interneto svetainė // Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/members/public/geoSearch/search.do?country=LT&language=LT>> (2009 m. birželio 29 d.).
 64. Filmukas „Dirbti Vilniaus miestui malonumas“ // Prieiga per internetą: http://www.youtube.com/watch?v=BKQZACKiXN0&feature=channel_page> (2009 m. gegužės 29 d.).
 65. Filmukas „Iš Briuselio grįšiu kaip uraganas“ // Prieiga per internetą: http://www.youtube.com/watch?v=iLXkjtoF2b4&feature=channel_page> (2009 m. gegužės 29 d.).
 66. Filmukas „Lietuvoje už iniciatyvą baudžiama“ // Prieiga per internetą: http://www.youtube.com/watch?v=lcesSyxab4s&feature=channel_page> (2009 m. gegužės 29 d.).
 67. *Friedrich Ebert Stiftung* atstovybės Lietuvoje interneto svetainė // Prieiga per internetą: <http://www.fes-baltic.lt/>> (2009 m. gegužės 11 d.).
 68. *Friedrich Ebert Stiftung* interneto svetainė // Prieiga per internetą: <http://www.fes.de/>> (2009 m. gegužės 11 d.).

69. G. Bush kalbos „No New Taxes“ ištrauka // Prieiga per internetą: http://www.youtube.com/watch?v=CP9_kkzfN-w (2009 m. liepos 8 d.).
70. *Global Integrity* organizacijos 2007 m. ataskaita apie Ukrainą // Prieiga per internetą: <http://report.globalintegrity.org/Ukraine/2007> (2009 m. balandžio 9 d.).
71. infosiauliai.lt – 2007 m. spalio 16 d. K. Jackūnaitė. Partijų pinigų atskirai neprižiūrės // Prieiga per internetą: <http://www.infosiauliai.lt/article/articleview/14264/1/55/> (2009 m. rugpjūčio 5 d.).
72. interia.pl – 2006 m. rugsėjo 23 d. Weksle niezgody // Prieiga per internetą: <http://fakty.interia.pl/szukaj/news/weksle-niezgody,794260> (2009 m. kovo 31 d.).
73. *International Republican Institute* (IRI) interneto svetainė // Prieiga per internetą: <http://www.iri.org/> (2009 m. gegužės 22 d.).
74. Jaunųjų konservatorių lygos interneto svetainė // Prieiga per internetą: www.jkl.lt (2010 m. vasario 2 d.).
75. kauno.diena.lt – 2003 m. gegužės 12 d. A. Andriuškevičius. Kauniečiai nelaukė paskutinės minutės // Prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/kaunieciai-nelauke-paskutines-minutes-8751> (2009 m. gegužės 23 d.).
76. kauno.diena.lt – 2005 m. vasario 7 d. S. Gudavičius. Politikos naujokai rizikuoja paslysti lygioje vietoje // Prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/politikos-naujokai-rizikuoja-paslysti-lygioje-vietoje-25639> (2009 m. balandžio 11 d.).
77. *Konrad Adenauer Stiftung* interneto svetainė // Prieiga per internetą: <http://www.kas.de/wf/en/> (2009 m. gegužės 11 d.).
78. *Konrad Adenauer Stiftung* Lithuania Office interneto svetainė // Prieiga per internetą: <http://www.kas.de/proj/home/home/79/2/index.html> (2009 m. gegužės 11 d.).
79. L. Gintalaitė. Tave perka už tavo pinigus. „Atgimimas“ (2008 m. vasario 22–28 d. Nr. 8 (976)) // Prieiga per internetą: <http://www.atgimimas.lt/articles.php?id=1203586567> (2009 m. gegužės 27 d.).
80. lazdiujuzvaigzde.lt – 2008 m. spalio 25 d. Kandidatai į Seimą meluoja rinkėjams // Prieiga per internetą: http://lt.lazdiujuzvaigzde.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=746&Itemid=212&bsb_midx=1 (2009 m. liepos 16 d.).

81. *Liberal International* interneto svetainė // Prieiga per internetą: http://www.liberal-international.org/editorialIndex.asp?ia_id=523 (2009 m. kovo 29 d.).
82. Lietuvos banko interneto tinklalapis // Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/home/default.asp> (2009 m. kovo 29 d.).
83. Lietuvos politinių partijų struktūrinio ir funkcinio pajėgumo tyrimo ataskaitos santrauka // Prieiga per internetą: www.socforumas.lt/files/news/santrauka.doc (2008 m. rugsėjo 2 d.).
84. Lietuvos radijo ir televizijos komisijos 2004 m. vasario 26 d. pareiškimas „Dėl politinės reklamos radijuje ir televizijoje“ // Prieiga per internetą: <http://www.rtk.lt/lt/list2.php??strid=1005&id=17301> (2009 m. liepos 10 d.).
85. Lietuvos radijo ir televizijos komisijos interneto tinklalapis // Prieiga per internetą: www.rtk.lt (2009 m. balandžio 13 d.).
86. Lietuvos Respublikos finansų ministerijos 2007 m. lapkričio 26 d. raštas Nr. ((2.34-02)-5K-0734676)-6K-0713417 „Dėl dalies išlaidų politinei kampanijai kompensavimo“.
87. Lietuvos Respublikos finansų ministerijos 2008 m. vasario 28 d. raštas Nr. ((2.34-02)-5K-0805090)-6K-0802263.
88. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų registras // Prieiga per internetą: <http://www.registrucentras.lt/jar/> (2010 m. vasario 2 d.).
89. Lietuvos Respublikos parlamentinių partijų frakcijų susitarimas dėl kovos su korupcija stiprinimo // Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/SJXEDRSQ.PDF> (2009 m. rugsėjo 20 d.).
90. Lietuvos Respublikos politinių partijų sąrašas (2010 m. sausio 7 d. informacija) // Prieiga per internetą: http://www.tm.lt/dok/Politines_partijos_20100107.pdf (2010 m. vasario 28 d.).
91. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimai – 2009. Deklaracija dėl garbingų rinkimų // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/dynamic/files/1127/deklaracija.pdf> (2009 m. rugsėjo 20 d.).
92. Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. rugpjūčio 23 d. rytinio posėdžio Nr. 552 stenograma // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=239837 (2009 m. kovo 30 d.).
93. Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. balandžio 15 d. vakarinio posėdžio Nr. 194 stenograma // Prieiga per internetą:

- http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=369899> (2010 m. balandžio 17 d.).
94. Lietuvos Respublikos Seimo VIII (pavasario) sesijos 2004 m. balandžio 6 d. plenarinio posėdžio Nr. 18 (500) protokolas // Žin., 2004, Nr. 51-1698.
 95. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos interneto tinklalapyje pateikiami 2007 m. savivaldybių tarybų rinkimų kandidatų sąrašai // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/rinkimai/3/Kandidatai/index.html>> (2009 m. gegužės 28 d.).
 96. Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos laikraštis, išleistas prieš 2007 m. vasario 25 d. savivaldybių tarybų rinkimus ir skirtas supažindinti su šios politinės partijos Varėnos skyriaus savivaldybės tarybos rinkimų programa // Prieiga per internetą: http://www.lvls.lt/documents/laikrastis_nr2/varenos_raj.pdf> (2009 m. gegužės 27 d.).
 97. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, patvirtintas 2005 m. balandžio 15 d. žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų susirinkime // Prieiga per internetą: <http://www.gzi.lt/ci.admin/Editor/assets/Istatymai/Kodeksas.pdf>> (2009 m. gegužės 28 d.).
 98. Lito ir užsienio valiutų santykiai 2010 m. vasario 1 d. // Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/exchange/default.asp>> (2010 m. vasario 1 d.).
 99. lrytas.lt – 2006 m. spalio 10 d. Transliuotojai pasisako prieš politinės reklamos draudimą // Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-11604713451159202009-transliuotojai-pasisako-prie%C5%A1-politin%C4%97s-reklamos-draudim%C4%85.htm>> (2009 m. birželio 29 d.).
 100. lrytas.lt – 2008 m. balandžio 21 d. Politikų reklaminiai klipai – į užmarštį // Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12087275161207031154-politik%C5%B3-reklaminiai-klipai-%C4%AF-u%C5%BEmar%C5%A1t%C4%AF.htm>> (2009 m. rugpjūčio 7 d.).
 101. lrytas.lt – 2009 m. kovo 30 d. Aktualijos. T. Ignatavičius. Išrinktųjų pirkinis jau bandoma prilyginti valstybės paslapčiai // Prieiga per internetą: http://www.lrytas.lt/print.asp?data=20090330&k=lr&id=akt30_a2090330> (2009 m. kovo 30 d.).
 102. lrytas.lt – 2009 m. balandžio 10 d. Komentarai. T. Ignatavičius. Dėl algos ne gėda srėbti ir iš geldos // Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12393417171239080355-d%C4%97l-algos-ne-g%C4%97da-sr%C4%97bti-ir-i%C5%A1-geldos.htm>> (2009 m. balandžio 10 d.).
 103. lrytas.lt – 2009 m. spalio 12 d. V. Kvedaras. Seimo narių patarėjų ir padėjėjų armijoje – tik bičiuliai (nuotraukos). Prieiga per internetą:

- <<http://www.lrytas.lt/-12553385741254600775-seimo-nari%C5%B3-patar%C4%97j%C5%B3-ir-pad%C4%97j%C4%97j%C5%B3-armijoje-tik-bi%C4%8Diuliai-nuotraukos.htm>> (2009 m. spalio 16 d.).
104. lrytas.lt – 2010 m. kovo 8 d. T. Ignatavičius. Mūšis dėl vaistų kainų papildė partijų kasas // Prieiga per internetą: <www.lrytas.lt/print.asp?data=20100308&k=lr&id=akt08_a1100308> (2010 m. kovo 8 d.).
105. money.pl – 2006 m. rugsėjo 23 d. Lepper rozpoczyna egzekucję // Prieiga per internetą: <<http://www.money.pl/archiwum/wiadomosci/artykul/lepper.rozpoczyna.egzekucje,208,0,187088.html>> (2009 m. kovo 31 d.).
106. money.pl – 2007 m. kovo 31 d. Lepper oddaje weksle // Prieiga per internetą: <<http://www.money.pl/archiwum/wiadomosci/artykul/lepper.oddaje.weksle,60,0,233788.html>> (2009 m. kovo 31 d.).
107. money.pl – 2010 m. vasario 26 d. Nowak: Wyborcze spoty są głupie, trzeba ich zabronić // Prieiga per internetą: <<http://www.money.pl/archiwum/mikrofon/artykul/nowak;wyborcze;spoty;sa;glupie;trzeba;ich;zabronic,167,0,593063.html>> (2010 m. balandžio 8 d.).
108. *National Endowment for Democracy* (NED) interneto svetainė // Prieiga per internetą: <<http://www.ned.org/>> (2009 m. gegužės 22 d.).
109. nytimes.com – 1997 m. gegužės 2 d. J. Schmid. Kohl's Party Denies Getting Funds From Elf-Aquitaine // Prieiga per internetą: <<http://www.nytimes.com/1997/05/02/business/worldbusiness/02iht-elf.t.html?pagewanted=1>> (2010 m. kovo 20 d.).
110. nytimes.com – 2000 m. kovo 8 d. M. R. Gordon. Putin Running „Uncampaign“ On the Way To Election // Prieiga per internetą: <<http://www.nytimes.com/2000/03/08/world/putin-running-uncampaign-on-the-way-to-election.html>> (2009 m. spalio 16 d.).
111. Party Funding. First Report of Session of 2006-07 of Constitutional Affairs Committee of House of Commons. London, 2006 // Prieiga per internetą: <http://www.politika.lt/index.php?cid=695&new_id=301702> (2009 m. rugpjūčio 5 d.).
112. politika.lt – 2007 m. sausio 19 d. A. Kubilius: partijų finansavimo kontrolė neveikia // Prieiga per internetą: <http://www.politika.lt/index.php?cid=695&new_id=301702> (2009 m. rugpjūčio 5 d.).
113. Politinės partijos „Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai“ interneto tinklalapis // Prieiga per internetą: <www.tsajunga.lt> (2010 m. vasario 2 d.).

114. Pontifical Council for Social Communications. Ethics in Advertising // Prieiga per internetą: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/pccs/documents/rc_pc_pccs_doc_22021997_ethics-in-ad_en.html (2010 m. sausio 30 d.).
115. pravda.com.ua – 2003 m. kovo 11 d. „Евангелие“ от социал-демократов оценивается в миллион долларов // Prieiga per internetą: <http://www.pravda.com.ua/ru/news/2005/8/8/20835.htm> (2009 m. gegužės 3 d.).
116. Preliminari studija dėl Rinkimų komisijos įsteigimo Airijoje (*Preliminary Study on the Establishment of an Electoral Commission in Ireland*) // Prieiga per internetą: <http://www.environ.ie/en/LocalGovernment/Voting/PublicationsDocuments/FileDownload,19472,en.pdf> (2009 m. rugpjūčio 5 d.).
117. racas.lt – 2008 m. spalio 9 d. „Pilotas“ – propaganda. Bet labai tikslinga, efektyvu ir... gana pigu // Prieiga per internetą: <http://racas.lt/pilotas-propaganda-bet-labai-tikslinga-efektyvu-ir-gana-pigu/> (2010 kovo 10 d.).
118. rzeczpospolita.pl – 1995 m. spalio 3 d. Dostęp polityków do mediów // Prieiga per internetą: <http://new-arch.rp.pl/artykul/67355.html> (2009 m. balandžio 15 d.).
119. rzeczpospolita.pl – 1998 m. vasario 17 d. B. Waszkielewicz, M. D. Zdort. Polityczne inwestycje // Prieiga per internetą: http://new-arch.rp.pl/artykul/159495_Polityczne_inwestycje.html (2009 m. gegužės 11 d.).
120. rzeczpospolita.pl – 2000 m. vasario 1 d. Banki utoponie w żelatynie // Prieiga per internetą: http://new-arch.rp.pl/artykul/261955_Banki_utopione_w_zelatynie.html (2009 m. gegužės 22 d.).
121. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės interneto tinklalapis // Prieiga per internetą: www.stat.gov.lt (2009 m. balandžio 6 d.).
122. Straipsnis „Ankstesniųjų klaidos – kaip rąstai prie bėgiko kojų“ // Prieiga per internetą: http://www.zum.lt/min/Spauda/files/ZUM-Zemes_ukio_naujienos_20070208.htm#940962 (2009 m. gegužės 27 d.).
123. Straipsnis „Apie viešąjį ir privatų žemės nuosavybės interesą“ // Prieiga per internetą: <http://dublinas.lvls.lt/lt.php/naujienos/.nid.434,offset.100> (2009 m. gegužės 27 d.).
124. Rinkimų apygardų pateiktos 2008 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos stebėsenos ataskaitos // Prieiga per internetą:

- <http://www.vrk.lt/rinkimai/400_Lt/PolitinesKampanijosStebetojuAtaskaitos/index.html> (2009 m. rugojūčio 7 d.).
125. Teisės aktų projektai, kuriuos Teisingumo ministerija siūlo įtraukti į Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. pavasario sesijos darbų programą // Prieiga per internetą:
<http://www.tm.lt/dok/TM_teises_aktu_projektai_pavasario_sesijai.pdf> (2010 m. vasario 23 d.).
126. TI Latvia: People's Party is Seeking to Avoid Punishment // Prieiga per internetą:
<http://www.transparency.org/news_room/latest_news/press_releases_nc/2007/2007_02_01_latvia_punishment> (2010 m. kovo 13 d.).
127. time.com – 1993 m. kovo 8 d. J. Moody. Sick of It All // Prieiga per internetą:
<<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,977918,00.html>> (2010 m. vasario 14 d.).
128. The Background Paper „Political Advertising: Case Studies and Monitoring“ of 23rd EPRA Meeting (17-19 May 2006; Elsinore, Denmark) // Prieiga per internetą:
<http://www.epra.org/content/english/press/papers/Political_advertising_final_2006.doc> (2009 m. liepos 9 d.).
129. *The National Democratic Institute for International Affairs* (NDI) interneto svetainė // Prieiga per internetą: <<http://www.ndi.org/>> (2009 m. gegužės 22 d.).
130. *Transparency International* paskelbti 2003–2009 m. korupcijos suvokimo indeksai // Prieiga per internetą:
<http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi> (2010 m. kovo 13 d.).
131. *Transparency International* – 2004 m. rugsėjo 24 d. I. Makaraitytė. Į įstatymą nusispjaut // Prieiga per internetą:
<http://www.transparency.lt/new/index.php?option=com_content&task=view&id=7230&Itemid=24> (2009 m. liepos 14 d.).
132. *Transparency International* – Country Reports on Political Corruption and Party Financing – Switzerland // Prieiga per internetą:
<www.transparency.org/content/download/5464/31885/file/political_corruption_party_financing_switzerland.pdf> (2010 m. vasario 18 d.).
133. *Transparency International* paskelbtas 2006 m. korupcijos suvokimo indeksas // Prieiga per internetą:
<<http://www.transparency.lt/new/images/tils%20cpi%202006.pdf>> (2009 m. rugpjūčio 5 d.).

134. *Transparency International* paskelbtas 2007 m. korupcijos suvokimo indeksas // Prieiga per internetą: http://www.transparency.lt/new/images/cpi2007_info.pdf (2009 m. rugpjūčio 5 d.).
135. *Transparency International* paskelbtas 2008 m. korupcijos suvokimo indeksas // Prieiga per internetą: http://www.transparency.lt/new/images/ti_ksi_2008_galutine.pdf (2009 m. rugpjūčio 5 d.).
136. *Transparency International* paskelbtas 2009 m. korupcijos suvokimo indeksas // Prieiga per internetą: http://www.transparency.lt/new/images/ti_ksi_2009.pdf (2010 m. kovo 13 d.).
137. *Transparency International* – Political Finance Regulations: Bridging the Enforcement Gap No. 2/2009 // Prieiga per internetą: http://www.transparency.org/publications/publications/policy_positions/pp_02_2009_pol_fin_regulations (2010 m. kovo 14 d.).
138. *Transparency International* – Standarts on Political Funding and Favours No. 01/2005 // Prieiga per internetą: http://www.transparency.org/publications/publications/policy_positions/ti_pp_pol_funding (2010 m. kovo 13 d.).
139. UAB „TNS Gallup“ pateiktos 2007 m. savivaldybių tarybų rinkimų politinės kampanijos stebėsenos ataskaitos // Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/lt/pirmas-puslapis/ankstesni-rinkimai/2007-savivaldybiu-tarybu-rinkimai/politines-kampanijos-stebesena.html> (2009 m. rugpjūčio 7 d.).
140. ve.lt – 2009 m. balandžio 17 d. Kandidatai į Prezidento postą deklaruoja sąžiningą ir garbingą kovą // Prieiga per internetą: <http://www.ve.lt/?data=2009-04-17&rub=1065924810&id=1239961847> (2009 m. rugsėjo 21 d.).
141. ve.lt – 2009 m. gegužės 18 d. Kam Lietuvai svetimos matrioškos? // Prieiga per internetą: <http://www.ve.lt/?data=2009-05-18&rub=1225371800&id=1242634962> (2010 m. vasario 18 d.).
142. vtv.lt – 2009 m. vasario 27 d. D. Kuolys neprisideda prie D. Grybauskaitės štabo // Prieiga per internetą: <http://www.vtv.lt/naujienos/prezidento-rinkimai-2009/d.kuolys-neprisideda-prie-d.grybauskaites-s.html> (2009 m. liepos 8 d.).
143. vz.lt – 2007 m. spalio 1 d. A. Vernickaitė. Nėra norinčiųjų kapstytis po finansus // Prieiga per internetą: <http://archyvas.vz.lt/news.php?strid=1002&id=794923> (2009 m. rugpjūčio 5 d.).

144. vz.lt – 2008 m. balandžio 25 d. A. Pačauskaitė. Rinkimai artyn, Seimas aršyn // Prieiga per internetą: <<http://vz.lt/Default2.aspx?ArticleID=c366c55b-5f0f-4202-9c90-70d84e57b164>> (2009 m. birželio 29 d.).
145. vz.lt – 2009 m. gegužės 6 d. Apklausa: mažėja Grybauskaitės rėmėjų, auga rinkimų antro turo tikimybė // Prieiga per internetą: <<http://vz.lt/Default2.aspx?ArticleID=72879d1d-a71c-434a-ab83-e0f8bc0ea485>> (2009 m. liepos 8 d.).
146. washingtonpost.com – The Watergate Story // Prieiga per internetą: <<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/special/watergate/index.html#chapters>> (2009 m. gegužės 1 d.).
147. *Westminster Foundation for Democracy* interneto svetainė // Prieiga per internetą: <http://www.wfd.org/pages/home.aspx?i_PageID=1811> (2009 m. gegužės 11 d.).
148. ziniur.lt – 2004 m. liepos 23 d. Kas turėtų finansuoti politines partijas? // Prieiga per internetą: <<http://www.ziniur.lt/klausimas?method=get&item=250>> (2009 m. spalio 28 d.).

AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

MASNEVAITĖ, E. Politinių partijų finansavimo modeliai Lietuvos kontekste // *Teisė*, 2008, Nr. 67, P. 91–104.

MASNEVAITĖ, E. Dalies rinkimų kampanijos išlaidų kompensavimas: Lietuvos atvejis lyginamajame kontekste // *Administracinė jurisprudencija. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis*, 2009, Nr. 7(17), P. 345–363.

MASNEVAITĖ, E. Modele finansowania partii politycznych na Litwie // *Przegląd prawa i administracji*, 2009, T. LXXX, P. 125–149.

MASNEVAITĖ, E. Valstybinis politinių partijų finansavimas Lietuvoje // *Teisė*, 2009, Nr. 70, P. 119–135.

KITOS AUTORĖS MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS

MASNEVAITĖ, E., NORMANTAS, E. European Models of Constitutional Complaint and Their Socio-Legal Perspectives in Lithuania // *Socialiniai mokslai*, 2005, Nr. 3(49), P. 19–29.

MASNEVAITĖ, E. Konstitucinių teismų galios racionalizuoti tinkamo Europos Bendrijos teisės taikymo praktiką nacionalinėje erdvėje // *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*, 2006, Nr. 3, P. 335–341.

A. J. Heidenheimer suformuluotas „keturių fazių modelis“

Fazė	Charakteristika
A	Ganėtinai mažos politinės išlaidos <i>per capita</i> (liet. vienam žmogui) Labai ribota elektorato politizacija. Tolesnis elgsenos formavimas didžiąja dalimi vyksta atsižvelgiant į tradicinius modelius bei pripažintus autoritetus. Lėšos koncentruojamos sutelkiant jas sąlyginai mažo skaičiaus turinčių įtaką asmenų rankose. Masinio įtikinėjimo technikos beveik neegzistuoja, dėl ko tiek rinkimų, tiek ir rinkimų kampanijų sąnaudos yra ganėtinai mažos, vertinant jas atsižvelgiant į <i>per capita</i> kriterijų.
B	Rinkimų kaštai ženkliai padidėja Auganti politinė patirtis, raštingumo ir komunikacijos bei konkurencingos rinkimų kampanijos technikų vystymasis suponuoja, jog elektoratas pradeda „gaudytis žaidime“. Intensyvus rinkiminis rungtyniškumas ir stiprių biurokratinių ar religinių pajėgų trūkumas ženkliai padidina kampanijų sąnaudas. Brangių kampanijų technikų poreikis smarkiai lenkia tiesioginę individualią ar institucinę finansinę paramą.
C	Smunkantis kampanijų išlaidų lygis Lyginant su B faze, kampanijų išlaidos yra mažesnės. Panašu į tai, jog lėšos, skiriamos <i>per capita</i> propagandai per žiniasklaidos priemones, yra mažesnės. Beveik tokios pačios pastangos kyla iš institucinio pobūdžio savanoriškumo. Tuo atveju, jeigu socialinis ir politinis susiskaldymas yra stabilus, yra didelė tikimybė, jog daugelis politinės paramos organizacijų ir grupių institucionalizuosis. Netgi rinkimų kampanijų metu politinėms partijoms reikalingos finansinės paramos poreikis mažėja.
D	Modernių kampanijų technologijų reikšmės didėjimas suponuoja kaštų augimą Didėja praraja tarp politiniam įtikinėjimui reikalingų materialinių resursų ir savanoriškos bei institucionalizuotos paramos organų. Politinės partijos ir kandidatai turi įdėti sąlyginai daugiau pastangų, idant sudomintų rinkėjus. Už paslaugas yra mokama rinkos kaina.

Pagal:

HEIDENHEIMER, A. J. Comparative Party Finance: Notes and Practices and Toward a Theory

Journal of Politics, 1963, Nr. 4(25), P. 807–810.

Priedas Nr. 2

Politinė partija	Surinktų nario mokesčių suma	Patirtos išlaidos (be išlaidų politinei kampanijai)	Patirtos išlaidos (įskaitant politinės kampanijos išlaidas (su nuosavomis partijos lėšomis, paaugotomis politinei kampanijai))	Procentinė surinktų nario mokesčių išraiška	
				I-uoju atveju	II-uoju atveju
Darbo partija	104 913 Lt (63 814 Lt)	4 808 573 Lt (1 374 570 Lt)	6 173 097 Lt (1 685 757 Lt)	2,2 proc. (4,6 proc.)	1,7 proc. (3,8 proc.)
Procentinė surinktų nario mokesčių išraiška					
	2008 m. I-uoju atveju	2008 m. II-uoju atveju	2009 m. I-uoju atveju	2009 m. II-uoju atveju	
Liberalų ir centro sąjunga	114 908 Lt (152 926 Lt)	6 066 652 Lt (1 711 424 Lt)	8 532 279 Lt (2 119 867 Lt)	1,9 proc. (8,9 proc.)	1,3 proc. (7,2 proc.)
Procentinė surinktų nario mokesčių išraiška					
	2008 m. I-uoju atveju	2008 m. II-uoju atveju	2009 m. I-uoju atveju	2009 m. II-uoju atveju	
Lietuvos lenkų rinkimų akcija	15 088,85 Lt (55 371,2 Lt)	1 344 022,57 Lt (906 073,13 Lt)	2 430 098,97 Lt (1 543 560,12 Lt)	1,1 proc. (6,1 proc.)	0,6 proc. (3,6 proc.)
Procentinė surinktų nario mokesčių išraiška					
	2008 m. I-uoju atveju	2008 m. II-uoju atveju	2009 m. I-uoju atveju	2009 m. II-uoju atveju	
Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis	32 982 Lt (42 256 Lt)	2 407 571 Lt (1 466 551 Lt)	4 348 717,98 Lt (2 044 389 Lt)	1,3 proc. (2,9 proc.)	0,8 proc. (2,1 proc.)
Procentinė surinktų nario mokesčių išraiška					
	2008 m. I-uoju atveju	2008 m. II-uoju atveju	2009 m. I-uoju atveju	2009 m. II-uoju atveju	
Lietuvos socialdemokratų partija	607 412 Lt (545 550 Lt)	5 924 438 Lt (3 917 328 Lt)	8 693 043 Lt (4 183 564 Lt)	10,3 proc. (13,9 proc.)	7 proc. (13 proc.)
Procentinė surinktų nario mokesčių išraiška					
	2008 m. I-uoju atveju	2008 m. II-uoju atveju	2009 m. I-uoju atveju	2009 m. II-uoju atveju	

Pastaba: skliaustuose nurodomi 2009 m. duomenys.

Su nurodytų politinių partijų 2008–2009 m. metinėmis finansinės veiklos deklaracijomis galima susipažinti VRK interneto tinklalapyje

Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-fnansavimo-kontrolė>> (2010 m. kovo 10 d.).

Politinė partija	Surinktų nario mokesčių suma	Patirtos išlaidos (be išlaidų politinei kampanijai)	Patirtos išlaidos (įskaitant politinės kampanijos išlaidas (su nuosavomis partijos lėšomis, paaugotomis politinei kampanijai))	Procentinė surinktų nario mokesčių išraiška	
				I-uoju atveju	II-uoju atveju
Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga	15 683 Lt (17 436 Lt)	3 776 473,55 Lt (1 189 071,03 Lt)	7 126 830,47 Lt (1 368 369,69 Lt)	0,4 proc. (1,5 proc.)	0,2 proc. (1,3 proc.)
Procentinė surinktų nario mokesčių išraiška					
	2008 m. I-uoju atveju	2008 m. II-uoju atveju	2009 m. I-uoju atveju	2009 m. II-uoju atveju	
Partija „Tvarka ir teisingumas“	105 837 Lt (83 598 Lt)	6 954 327 Lt (3 166 672 Lt)	9 074 127 Lt (3 498 772 Lt)	1,5 proc. (2,6 proc.)	1,2 proc. (2,4 proc.)
Procentinė surinktų nario mokesčių išraiška					
	2008 m. I-uoju atveju	2008 m. II-uoju atveju	2009 m. I-uoju atveju	2009 m. II-uoju atveju	
Tautos prisikėlimo partija	0 Lt (0 Lt)	460 372,22 Lt (945 858 Lt)	1 228 533,71 Lt (1 025 887 Lt)	0 proc. (0 proc.)	0 proc. (0 proc.)
Procentinė surinktų nario mokesčių išraiška					
	2008 m. I-uoju atveju	2008 m. II-uoju atveju	2009 m. I-uoju atveju	2009 m. II-uoju atveju	
Politinė partija „Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai“	103 949 Lt (122 295 Lt)	3 278 121 Lt (3 162 435 Lt)	7 212 876 Lt (4 074 781 Lt)	3,2 proc. (3,9 proc.)	1,4 proc. (3 proc.)
Procentinė surinktų nario mokesčių išraiška					
	2008 m. I-uoju atveju	2008 m. II-uoju atveju	2009 m. I-uoju atveju	2009 m. II-uoju atveju	
Naujoji sąjunga (socialliberalai)	42 415 Lt (44 723 Lt)	2 712 683 Lt (439 485 Lt)	4 923 246 Lt (480 730 Lt)	1,6 proc. (10,2 proc.)	0,9 proc. (9,3 proc.)
Procentinė surinktų nario mokesčių išraiška					
	2008 m. I-uoju atveju	2008 m. II-uoju atveju	2009 m. I-uoju atveju	2009 m. II-uoju atveju	

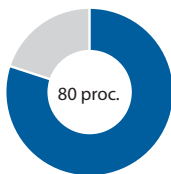
Pastaba: skliaustuose nurodomi 2009 m. duomenys.

Su nurodytų politinių partijų 2008–2009 m. metinėmis finansinės veiklos deklaracijomis galima susipažinti VRK interneto tinklalapyje

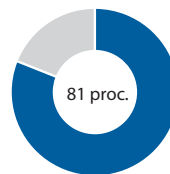
Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-finansavimo-kontrolė>> (2010 m. kovo 10 d.).

Priedas Nr. 3

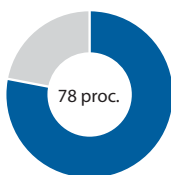
2005 m.: politinės partijos iš viso gavo 3 339 867 Lt aukų, iš jų 2 658 122 Lt (80 proc.) paaukojo juridiniai asmenys;

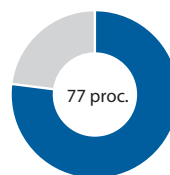
2008 m.: (duomenys neapima 2008 m. III-ojo ketvirčio): iš viso – 9 709 985 Lt aukų, iš juridinių asmenų – 7 835 522 Lt (81 proc.);

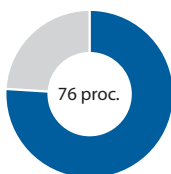
2006 m.: iš viso – 4 634 526 Lt aukų, iš juridinių asmenų – 3 604 983 Lt (78 proc.);

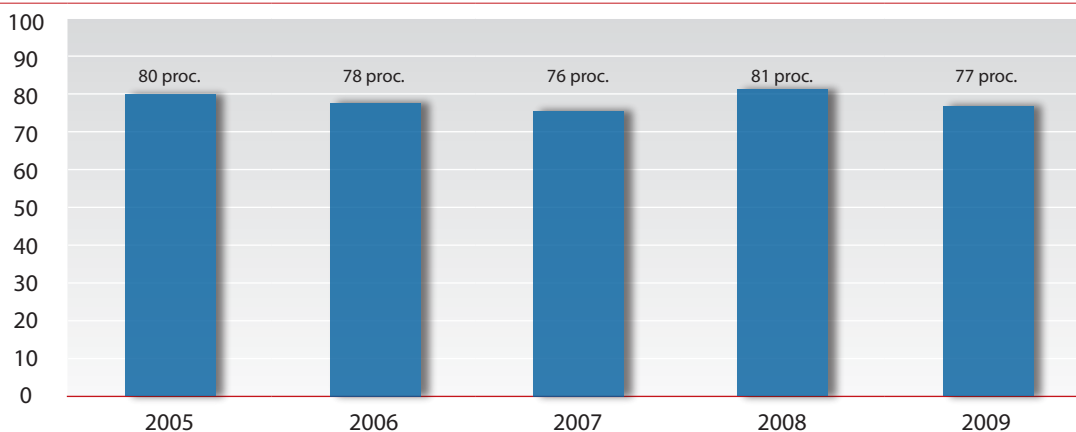
2009 m.: iš viso – 4 024 128 Lt aukų, iš juridinių asmenų – 3 105 333 Lt (77 proc.).

2007 m.: iš viso – 10 393 449 Lt aukų, iš juridinių asmenų – 7 932 710 Lt (76 proc.);

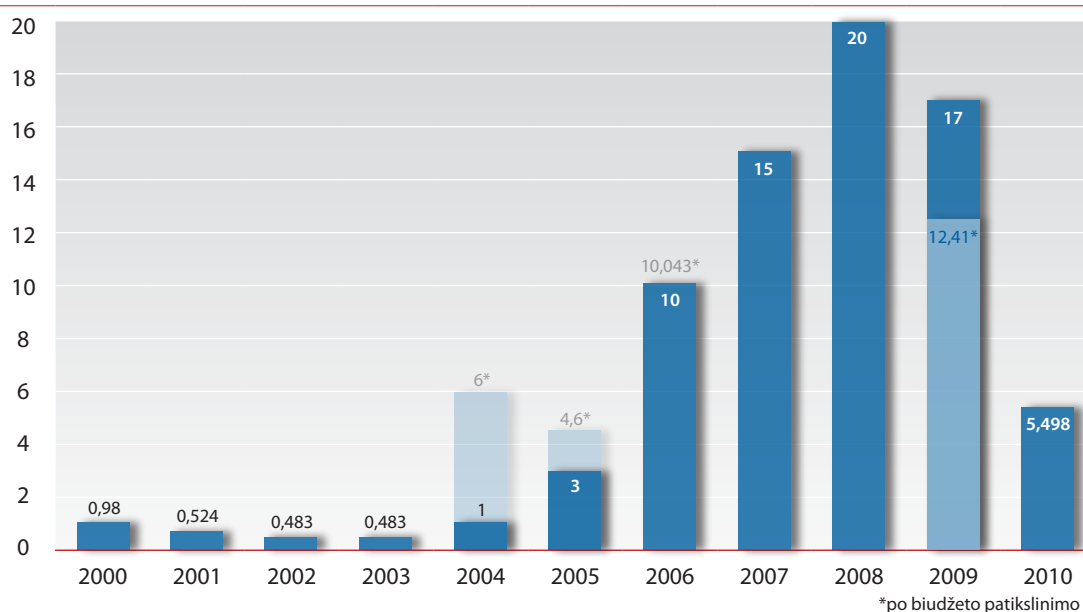
Juridinių asmenų aukos politinėms partijoms (proc.)

Žr. 2005–2009 m. politinių partijų VRK pateiktus aukotojų sąrašus

Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/lt/veikla/veiklos-kryptys/politiniu-partiju-fnansavimo-kontrolė/>> (2010 m. kovo 10 d.).

Bendras politinėms partijoms paskirtos valstybės biudžeto dotacijos dydis (mln. Lt)

Žr. 2000–2010 m. Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymus

Žin., 1999, Nr. 113-3295; 2000, Nr. 111-3567; 2001, Nr. 110-3990; 2002, Nr. 124-5619; 2003, Nr. 121-5466; 2004, Nr. 134-4841, Nr. 171-6303; 2005, Nr. 84-3112, Nr. 150-5462; 2006, Nr. 78-3061, Nr. 138-5267; 2007, Nr. 132-5356; 2008, Nr. 149-6020; 2009, Nr. 58-2247, Nr. 93-3987, Nr. 152-6822.

Šaltinis

15min.lt. 2008 m. spalio 2 d.

E. Butkutė. Vilniaus gatvėse – priešrinkiminė antiagitacija (papildyta 15.00 val.)

*Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/56/8413/>>
(2009 m. liepos 15 d.).*

Mieli Lazdynų apygardos Nr. 9 gyventojai, Gintaras Steponavičius per dvi savo Seimo kadenciją daug vaidino, gausiai reklamavosi, tačiau jokių iš esmės rimtų didelių darbų Jums nepadarė. Jis buvo pasyvus, kai jam pažįstamas "Rubicon Group" siekia pastatyti regioninę buitinių atliekų deginimo gamyklą šalia Jūsų namų, kuri gali kenkti Jūsų sveikatai, dumblo kvapo smarvė nepanaikinta, nesutvarkytos blogos būklės mokyklos ir darželiai yra jo atsakomybė ir jo nedarbo rezultatai.

Raginu Jus gerbiamieji gyventojai NEBALSUOTI už G. Steponavičių ir jo Liberalų Sąjūdžio partiją, kuri nulėmė Vilniui nesėmingą partijos "Tvarka ir Teisingumas" ir J. Imbraso valdžią per Seimo rinkimus. Steponavičių siūlau pakeisti į Lazdynų seniūną Algį Strelčiūną, kurio dėka Lazdynai pakankamai tvarkingi.

"Iš Specialiųjų tyrimų tarnybos slapta užfiksuoto Gintaro Steponavičiaus ir UAB „Rubicon group“ valdybos pirmininko Andriaus Janukonio pokalbio telefonu:
A. Janukonis: Garbė jums visa... Kiek balselių?
G. Steponavičius: Prašėt 5-6 iš mūsų, bus apie 10.
A. Janukonis: Ne, aš tai 15 (balsų) prašiau visą laiką, nežinau, kas prašė 5-6 (balsų).
G. Steponavičius: Mes dabar su socdemais ir visais kitais derinamės, per akis 5-6.
A. Janukonis: Žinai... Visais atvejais labai ačiū. 10 balsų?.. Tai būtumėte rimčiau parodę geram žmogui...
G. Steponavičius: Dėl pasiūlymų reikės kvalifikuotos paramos, gerai? Konsultuojant..."

Šaltinis

biteplus.lt

Teisė ir politika. Antiagitacija

Prieiga per internetą: <[http://www.biteplus.lt/lt/2club.club_f_reviews/501.650683.450..-=\(1580324836?BID=f05d3d2fc248f48485cb4f888e1c6f35](http://www.biteplus.lt/lt/2club.club_f_reviews/501.650683.450..-=(1580324836?BID=f05d3d2fc248f48485cb4f888e1c6f35)> (2009 m. liepos 15 d.).

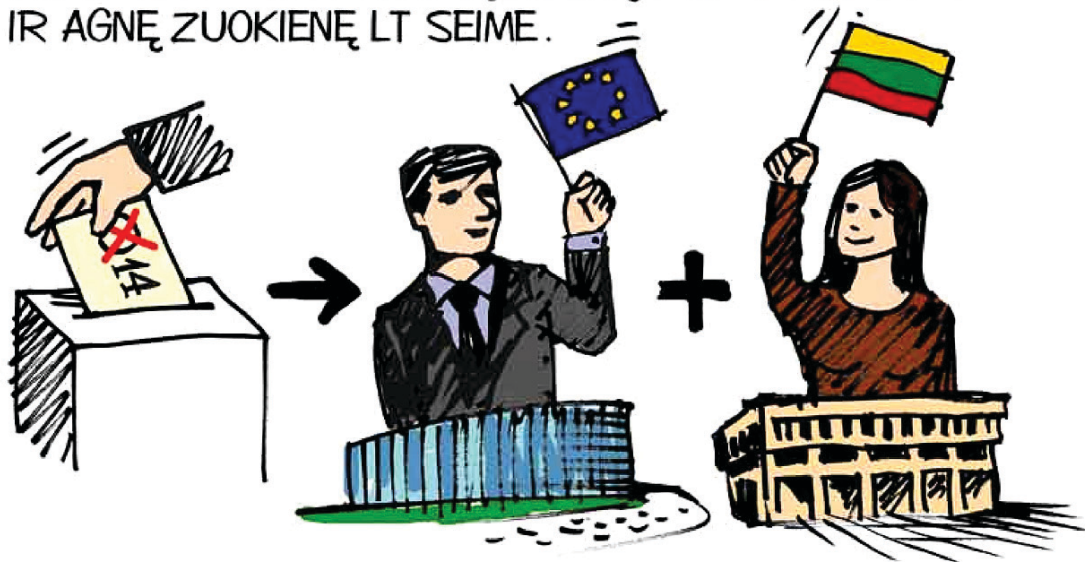
Šaltinis

ve.lt. 2009 m. gegužės 18 d.

Kam Lietuvai svetimos matrioškos?

Prieiga per internetą: <<http://www.ve.lt/?data=2009-05-18&rub=1225371800&id=1242634962>> (2010 m. vasario 18 d.).

JEI BALSUOJI UŽ SĄRAŠĄ NR. 14 EUROPARLAMENTE,
TAI GAUNI NE TIK ARTŪRĄ ZUOKĄ BRIUSELYJE, BET
IR AGNĘ ZUOKIENĘ LT SEIME.

Tai yra internetinio *direct mail*, kurį autorė gavo į savo asmeninę pašto dėžutę 2009 m. gegužės 29 d., t. y. jau vykstant 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą agitacijos kampanijai, pavyzdys.